

AL-FARABI

1st

INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES

May 11-14, 2017
Gaziantep / TURKEY

CONGRESS BOOK

Editors

Prof. Dr. Zhakipbek ALTAEV

Prof. Dr. Zharkynbike SULEIMENOVA

Assoc. Prof. Dr. Omer Okan FETTAHLIOGLU

ISBN –978-605-9885-19-5

Iksad Publications 2017©

CONGRESS BOOK

AL-FARABI 1st INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES

May 11-14, 2017
Gaziantep / TURKEY

Editors

Prof. Dr. Zhakipbek ALTAEV

Prof. Dr. Zharkynbike SULEIMENOVA

Assoc. Prof. Dr. Omer Okan FETTAHLIOGLU

Institution Of Economic Development And Social Researches Publications®

(The Licence Number of Publisher: 2014/31220)

Golbaşı / ADIYAMAN - TURKEY

TR: +90 0850 303 5 603 USA: +1 631 685 0 853

E posta: info@iksad.org

www.iksad.org

www.iksadkongre.org

All rights of this book belongs to IKSAD. Without permission, this book can't be duplicated and delivered.
The writers are responsible both ethically and juristically related with texts

Iksad Publications - 2017©

ISBN – 978-605-9885-19-5

CONGRESS ID

NAME OF CONGRESS

Al Farabi 1st International Congress on Social Sciences

TYPE OF PARTICIPATION

Keynote and Invited

DATE AND PLACE

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

ORGANIZATOR

Institution of Economic Development and Social Researches
Al Farabi Kazakh National University

HEAD of CONGRESS

Prof. Dr. Zharkynbike SULEIMENOVA

HONORARY PRESIDENT

Prof. Dr. G. M. MUTANOV
Rector of Al Farabi Kazakh National University

HEAD OF ORGANIZING COMMITTEE

Mustafa Latif EMEK

COORDINATOR

Lecture Sefa Salih BİLDİRİCİ

ORGANIZATION COMMITTEE

Prof. Dr. Zhakipbek ALTAEV
Al Farabi Kazakh National University
Prof. Dr. A.S. KISTAUBAYEVA
Al Farabi Kazakh National University
Prof. Dr. Alia R. MASALIMOVA
Al Farabi Kazakh National University
Prof. Dr. Akmaral S. SYRGAKBAYEVA
Al Farabi Kazakh National University
Mariam S. OLSSON
Damezhan SADYKOVA
WU Yicheng
Kaldygul ADILBEKOVA
Baurzhan BOTAKARAEV

SCIENTIFIC ADVISORY BOARD

Dr. A.S. KISTAUBAYEVA	Al – Farabi Kazakh National University
Dr. Abdikalık KUNIMJAN	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Adil AKINCI	Kırklareli University
Dr. Alma T. AKAJANOVA	Abai Kazakh National University
Dr. Alia R. MASALIMOVA	Al – Farabi Kazakh National University
Dr. Amanbay MOLDIBAEV	Taraz State Pedagogy University
Dr. Ahmet KULAS	Al – Farabi Kazakh National University
Dr. Ahmet ULUSOY	Karadeniz Teknik University
Dr. Akmaral S. SYRGAKBAYEVA	Al – Farabi Kazakh National University
Dr. Armağan KONAK	Mehmet Akif Ersoy University
Dr. Anatoliy LOGINOV	Ukraine Shevchenko Lugan National University
Dr. A.S. KIDIRSAEV	Makhambet U. Batı Kazakhstan State University
Dr. Ayslu B. SARSEKENOVA	Orleu National Development Institute
Dr. Bahit KULBAEVA	S.Baybeshev Aktobe University
Dr. Bakıt OSPANOVA	H.Ahmet Yasawi International Kazakh-Turk University
Dr. Bayram BOLAT	Ömer Halisdemir University
Dr. Bazarhan IMANGALIEVA	K.Zhubanov Aktobe State Region University
Dr. Baris YILDIZ	Gumushane University
Dr. Bekzhan B. MEYRBAEV	Al – Farabi Kazakh National University
Dr. Berrin GUZEL	Adnan Menderes University
Dr. Bigamila TORSIKBAEVA	Astana Medical University
Dr. B.K.ZAYADAN	Al – Farabi Kazakh National University
Dr. Botagul TURGUNBAEVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Caner KARAVIT	Mimar Sinan University
Dr. Cemal INCE	Gaziosmanpasha University
Dr. Cholpon TOKTOSUNOVA	Rasulbekov Kyrgyz Economy University
Dr. D.K.TÖLEGENOVA	Makhambet U. West Kazakhstan State University
Dr. Dinarakhan TURSUNALIVA	Rasulbekov Kyrgyz Economy University
Dr. Dursun KOSE	Mehmet Akif Ersoy University
Dr. Dzhakipbek Altaevich ALTAEV	Al – Farabi Kazakh National University
Dr. Elbeyi PELIT	Afyon Kocatepe University
Dr. Elvan YALCINKAYA	Ömer Halisdemir University
Dr. Engin KANBUR	Kastamonu University
Dr. F. Zisan KARA	Aksaray University
Dr. Fethi DEMIR	Yuzuncu Yil University
Dr. George RUDIC	Montreal Montreal Pedagogie Moderne Institute
Dr. Gonul ERDEM NAS	Bartın University
Dr. Guzel SADYKOVA	Kastamonu University
Dr. Gulmira ABDIRASULOVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Gulsat SUGAYEVA	Dosmukhamedov Atyrau State University
Dr. Gurcan PAPATYA	Suleyman Demirel University
Dr. G.I. ERNAZAROVA	Al – Farabi Kazakh National University

Dr. Hacer ARSLAN KALAY	Yuzuncu Yil University
Dr. Hacer MUTLU DANACI	Akdeniz University
Dr. Hakan CANDAN	Karamanoglu Mehmetbey University
Dr. Hasan COSKUN	Gaziosmanpasha University
Dr. Huseyin ÇETİN	Selcuk University
Dr. Ibrahim BOZACI	Kırıkkale University
Dr. Ibrahim KILIC	Afyon Kocatepe University
Dr. Ibrahim TURKOĞLU	Fırat University
Dr. Ilker YAKIN	Mersin University
Dr. Isaevna URKIMBAEVA	Abılai Khan International Relations University
Dr. Kalemkas KALIBAEVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Karligash BAYTANASOVA	Al – Farabi Kazakh National University
Dr. K.A.TLEUBERGENOVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Kemal EROL	Yuzuncu Yil University
Dr. Kenjehan MEDEUBAEVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Kenan ILARSLAN	Afyon Kocatepe University
Dr. Kenes JUSUPOV	M. Tınısbaev Kazakh Communication Academy
Dr. Keles Nurmasuli JAYLIBAY	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Kulas MAMIROVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Machabbat OSPANBAEVA	Taraz State Pedagogy University
Dr. Maha Hamdan ALANAZI	Riyad King Abdulaziz Technology Institute
Dr. Malik YILMAZ	Ataturk University
Dr. Mavlyanov ABDIGAPPAR	Kyrgyz Elaralık University
Dr. Maira ESIMBOLOVA	Kazakhstan Narkhoz University
Dr. Maira MURZAHMEDOVA	Al – Farabi Kazakh National University
Dr. Mehmet AVCI	Mugla Sitki Kochman University
Dr. Mehmet AKSARAYLI	Dokuz Eylul University
Dr. Mehmet GUNGOR	Mersin University
Dr. Mehmet Recep TAS	Yuzuncu Yil University
Dr. Mehmet GULLU	Gaziosmanpasa University
Dr. Metin KOPAR	Adiyaman University
Dr. Mirac EREN	Ondokuz Mayıs University
Dr. Mustafa GULEC	Ankara University
Dr. Mustafa TALAS	Omer Halisdemir University
Dr. Khan Nadezhda	E.A. Buketov Karaganda State University
Dr. Nihan BIRINCIOGLU	Karadeniz Teknik University
Dr. Nuran AKSIT ASIK	Balikesir University
Dr. Nurhan PAPATYA	Suleyman Demirel University
Dr. N.N. KERMANOVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Orhan ELMACI	Dumlupinar University
Dr. Osman Kubilay GUL	Cumhuriyet University
Dr. Omer UĞUR	Gumushane University
Dr. Ozlem GUZEL	Akdeniz University
Dr. P.S. PANKOV	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Rustem KOZBAGAROV	M. Tınısbayev Kazakh Communication Academy
Dr. Sarash KONYRBAEVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Salima N. KAIRZHANOVA	Dosmukhamedov Atyrau State University
Dr. Selahattin KAYNAK	Ondokuz Mayıs University
Dr. Seden DOGAN	Adnan Menderes University

Dr. Sibel BAYRAM	Duzce University
Dr. Sibel Mehter AYKIN	Akdeniz University
Dr. Sevcan YILDIZ	Akdeniz University
Dr. Sara MAZHITAYEVA	E.A. Buketov Karaganda State University
Dr. Turkmen Taser AKBAS	Pamukkale University
Dr. Tsendiin BATTULGA	Mongolia State University
Dr. Ulbosin KIYAKBAEVA	Abai Kazakh National Pedagogy University
Dr. Umran TURKYILMAZ	Gazi University
Dr. Vecihi SONMEZ	Yuzuncu Yil University
Dr. Veysel CAKMAK	Aksaray University
Dr. Vera ABRAMENKOVA	Russia Family Studies Institute
Dr. Vlademir VISLIVIY	Ukraine National Technical University
Dr. Yasin DONMEZ	Karabuk University
Dr. Yang ZITONG	Wuhan University
Dr. Zekeriya NAS	Yuzuncu Yil University
Dr. Zeynep KARACOR	Selcuk University
Dr. Zeynullina AYMAN	S. Toraygirov Pavlodar State University
Dr. Zharkyn BALTABAEVA	Abai Kazakh National Pedagogy University
Dr. Zhaparkwlova N. IKSANOVA	Al – Farabi Kazakh National University
Dr. Zongxian FENG	Xi'an Jiatong University
Dr. Zuhale ONEZ CETIN	Usak University
Dr. Zubeyir BAGCI	Pamukkale University

CONGRESS PROGRAMME

OPENING CERAMONY

AÇILIŞ RESEPSİYONU

13:00 – 15:00

Opening Speech by

Prof.Dr. Zharkyn SULEIMANOVA (Head of Congress)

Prof.Dr. Salih OZTURK (Head of Science Committee)

Al – Farabi University Presentation Video

Welcome Speech by

Prof.Dr. Zhakipbek ALTAEV (Deputy Rector of Al Farabi University)

Mustafa Latif EMEK (Head of IKSAD)

Conference

Dr. Shurubu KAYHAN

Invited Speaker

Conference

Dr. Metin KOPAR

Invited Speaker

Dombra Concert

DAY – I

MAY 11, 2017 (Thursday)

10:30/12:15

NURSULTAN NAZARBAYEV AUDITORIUM (Royal Hotel)	PEYAMI SAFA AUDITORIUM (Royal Hotel)	SAHIN BEY AUDITORIUM (Royal Hotel)	MAGCAN CUMABAEV AUDITORIUM (Royal Hotel)	SUTCU IMAM AUDITORIUM (Royal Hotel)
Head of Session Yrd. Doç. Dr. Metin KOPAR Prof.Dr.Anarkul SALKINBAY	Head of Session Prof.Dr. Metin AKİS Doç.Dr.Erbol ABAKAN	Head of Session Prof. Dr. Mehmet OKUR Doç. Dr. Sholpan ARINGAZINA	Head of Session Yrd. Doç. Dr. Nazif ÇETİN Prof.Dr. Jakipbek ALTAEV	Head of Session Prof.Dr. Mustafa TAŞLIYAN Prof.Dr. Zharkyn SULEIMANOVA
1960 DARBESİ SONRASI DEMOKRAT PARTİ GAZİANTEP MİLLETVEKİLİ BAHADİR DÜLGER'İN YARGILANMASI Yrd. Doç. Dr. Metin KOPAR	17. YÜZYIL BAŞLARINDA ANTEP'İN SOSYAL VE EKONOMİK DURUMU Prof.Dr. Metin AKİS	SİYASAL İLETİŞİM SÜRECİNDE LİDER İMAJI VE SANAL KİMLİK: DEVLET BAHCELİ ÖRNEĞİ Öğr. Gör. Süleyman ŞAHAN Öğr. Gör. Yusuf ÇINKARA	"İstihdam ve Kayıt Dışı Ekonomi-Türkiye OECD Karşılaştırmaları Yrd. Doç. Dr. Nazif ÇETİN	ÖRGÜTSEL SİNİZM İLE SOSYAL BAĞLILIK ARASINDAKİ İLİŞKİ Prof. Dr. Mustafa TAŞLIYAN Tuba BIYIKBEYİ Enise FİDAN
SEYYAHLAR GÖZÜYLE 17. YÜZYILDA BİR OSMANLI KAZASI: ROMANYA "BABADAĞI" Ayşe Beyza BÜYÜKÇINAR	İBN HALDUN'UN NAZARİYESİ İŞİĞİNDA BÜYÜK SELÇUKLU DEVLETİ'NİN KURULUŞU VE GELİŞİMİ/DÖNÜŞÜMÜ MESELESİNE DAİR BİR DEĞERLENDİRME Arş. Gör Sinan TARİFCİ	SİYASAL KÜLTÜRÜN POLİTİK SÜREÇLERE YANSIMASI: BİR SİYASAL LİDER ÖRNEĞİ Arş. Gör Oğuz GÖKSU Doç. Dr. Fuat USTAKARA	FINANSAL PERFORMANSIN ÖLÇÜLMESİ: DOKUMA SANAYİ'İNDE FAALİYET GÖSTEREN FİRMALAR ÜZERİNE BİR UYGULAMA Doç. Dr. İlhan EGE Gönül ÖZKAN	ALGILANAN HİZMET KALİTESİ, MÜŞTERİ MEMNUNİYETİ VE MÜŞTERİ SADAKATI ARASINDAKİ İLİŞKİ: BANKACILIK SEKTÖRÜNDE BİR ALAN ARAŞTIRMASI Yrd. Doç. Dr. Bengü HIRLAK Prof.Dr. Mustafa TAŞLIYAN Bilge GÜLER Yasin CEYHAN

ESKİ TÜRK TOPLUMUNDA KADIN“ Hun, Gök Türk ve Uygur” Örneği Oğulcan Mert KEMALOĞLU	KASTAMONU YAZMA ESER KÜTÜPHANESİNDE BULUNAN TEFSİRÜ ÂYETİ’L-KUR’ÂN ISIMLI ESER Doç. Dr. Burhan BALTACI	TÜRKİYE’DE E-DEVLET STRATEJİSİNİN EKONOMİK KALKINMAYA ETKİLERİ Doç. Dr., Ömer Faruk ALTUNÇ Arş. Gör. Vedat ALMALI	HİSSE SENEDİ PİYASALARINDA OCAK AYI ANOMALİSİ ve E7 ÜLKELERİ ÜZERİNE AMPİRİK BİR UYGULAMA Tuğba NUR TOPALOĞLU	YEREL YÖNETİMLERDE SOSYAL SORUMLULUK VE GENEL DEĞERLENDİRME: BİR ALAN ARAŞTIRMASI Prof.Dr. Mustafa TAŞLIYAN Öğr. Gör. Hüseyin ÇİÇEKLIOĞLU Merve DEMİRBANKA Nurcan ÖZTÜRK
2000’Lİ YILLARIN POPÜLER TÜRK DİZİ VE FİLMLERİNDE OSMANLI TARİHİNE YÖNELİŞ Arş. Gör. Dr. Gönül CENGİZ Arş. Gör. Birgül ALICI	FARABİ’YE GÖRE RUHUN ÖLÜMSÜZLÜĞÜ MESELESİ Yrd. Doç. Dr. Mehmet Ata Az	TEK PARTİ DÖNEMİNDE GENÇLİĞİN EĞİTİMİ VE İSTİHDAMINA DAİR BAZI RAPORLAR Prof. Dr. Mehmet OKUR	TOPSIS VE MOORA YÖNTEMLERİ İLE ÖLÇÜLEN FİNANSAL PERFORMANSIN PAY GETİRİLERİNE ETKİSİ: BİST ÇİMENTO-BETON İŞLETMELERİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA Doç. Dr. İlhan EGE Öğr. Gör. Serdar YAMAN	ROL BELİRSİZLİĞİ VE ROL ÇATIŞMASININ ÖRGÜTSEL YABANCILAŞMA ÜZERİNE ETKİLERİ: BİR ALAN ARAŞTIRMASI Öğr. Gör. Hüseyin ÇİÇEKLIOĞLU Merve DEMİRBANKAY
GELENEKSEL HALK DÂNSLARINDA KADIN: DİRSE HAN VE YAŞLUCUK HANIM’IN DÂNSI ÖRNEĞİ Yrd. Doç. Dr. Neslihan ERTURAL	FARABİ FELSEFESİNDE “CEVHER VE ARAZ” İLİŞKİSİNİN MODERN SANAT ÜZERİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ Doç. Dr. Yunus BERKLİ Yrd. Doç. Dr. Gülten GÜLTEPE	İSTASYON TABANLI KURAKLIK İNDİSLERİ (PNP, SPI, ERİNÇ) KULLANILARAK MERSİN’DE KURAKLIK ANALİZİ Arş. Gör. Dr. Mehmet Ali ÇELİK Doç. Dr. Ali Ekber GÜLERSOY	FİRMA DEĞERİNE ETKİ EDEN MAKROEKONOMİK FAKTÖRLERİN TESPİT EDİLMESİ: MALİ SEKTÖR ÜZERİNE PANEL VERİ ANALİZİ Arş. Gör. Emre Esat TOPALOĞLU Öğr. Gör. Özlem KARAKOZAK	GİRİŞİMCİLİK EĞİLİMLERİ VE KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ: ÜNİVERSİTELERDE YAPILAN BİR ALAN ARAŞTIRMASI Öğr. Gör. Hüseyin ÇİÇEKLIOĞLU Merve DEMİRBANKAY Aysegül KAYA Abdülkadir BİLİCİ
COMPARISON OF ENERGY AND ENERGY POLICY AMONG THE GLOBAL POWERS Postgraduate Zeynel Abidin POLATTAS Assistant Professor Dr. Ash ÖZPOLAT	İBNİ HALDUN’UN MUKADDEME’SİNDE MÜLK VE DEVLET AYRIMI Doç. Dr. Yücel KARADAŞ	ARAŞTIRMA ve GELİŞTİRME YATIRIMLARININ HİSSE SENEDİ GETİRİLERİ VE HİSSE SENEDİ FİYAT VOLATİLİTESİNE ETKİSİ: BİST TEKNOLOJİ BİLİŞİM FİRMALARI ÜZERİNE BİR UYGULAMA Arş. Gör. Aşh YIKILMAZ ERKOL Arş. Gör. Emre Esat TOPALOĞLU Öğr. Gör. Özlem KARAKOZAK	BORSA İSTANBUL SİNAİ ve MALİ ENDEKSLERİNDE YILIN AYI ETKİSİ Yrd. Doç. Dr. Tuncay Turan TURABOĞLU Tuğba NUR TOPALOĞLU	FAKÜLTE YAŞAMININ NİTELİĞİ, AKADEMİK ÖZ-YETERLİK VE YAŞAM DOYUMU ARASINDAKİ İLİŞKİ: İİBF ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR ALAN ARAŞTIRMASI Yrd. Doç. Dr. Bengü HIRLAK Prof. Dr. Mustafa TAŞLIYAN Enise FİDAN Bilge GÜLER
GELİŞMİŞ VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİNİN EKONOMİK MALİYETİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ Yrd. Doç. Dr. Ash ÖZPOLAT Yrd. Doç. Dr. Ferda NAKİPOĞLU ÖZSOY	HUKUK FELSEFESİNDE SİVİL İTAATSIZLIK SORUNU Arş. Gör. Murat BAYRAM	İKTİSAT VE ÇEVRE BAĞLAMINDA BİR ÇEVRE ETİĞİ YAKLAŞIMI: EKOFEMİNİZM Öğr. Gör. Hamdi AYYILDIZ	IDENTITY AND BELONGING CHANGED BY WAR Zeynel KARACAGİL Doç. Dr. Meryem BULUT	STANDART REÇETE HAZIRLANMASI ÜZERİNE BİR DENEME: GAZİANTEP ALİNAZİK ÖRNEĞİ Oya ÖZKANLI Yrd. Doç. Dr. Arş. Gör. Erol TAŞKIN

DAY – I
MAY 11, 2017 (Thursday)
15:30/17:00

NURSULTAN NAZARBAYEV AUDITORIUM (Royal Hotel)	PEYAMI SAFA AUDITORIUM (Royal Hotel)	SAHİN BEY AUDITORIUM (Royal Hotel)	MAGCAN CUMABAEV AUDITORIUM (Royal Hotel)	SUTCU IMAM AUDITORIUM (Royal Hotel)
Head of Session Prof. Dr. İsmail BAKAN Prof. Dr. Zharkyn SULEMENOVA	Head of Session Doç. Dr. Sadettin PAKSOY Doç. Dr. Karligaash JYLKISHIBAYEVA	Head of Session Prof. Dr. Abdullah SOYSAL Prof. Dr. Osman KARKACIER	Head of Session Prof. Dr. Asem Nausabayeva HEKİMOĞLU Yrd. Doç. Dr. Mustafa METE	Head of Session Prof. Dr. Beyhan ASMA Doç. Dr. Cuma BOZKURT
SAĞLIK SEKTÖRÜNDE ÇALIŞANLARIN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER AÇISINDAN TOPLAM KALİTE YÖNETİMİ ALGILARI Prof. Dr. İsmail BAKAN Arş. Gör. İnci Fatma DOĞAN Y. Sonay YILMAZ	ARŞİV VESİKALARI TEMELİNDE PÜZANTİYON GAZETESİ HAKKINDA BİR DEĞERLENDİRME (1896-1918) Arş. Gör. Ozan Can AKPINAR	KAMU PERSONEL HAREKETLİLİĞİNİN KİŞİ-ÖRGÜT UYUMU, ÖRGÜTSEL BAĞLILIK ve İŞ TATMİNİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ: ERZURUM İLİ ÖRNEĞİ Arş. Gör. Fatih UÇAN	ÇAKIŞAN ÇIKARLAR KAPSAMINDA RUS İRAN İLİŞKİLERİ VE NÜKLEER PROGRAMI Prof. Dr. Asem Nausabayeva Hekimoğlu	MUHASEBE MESLEK MENSUPLARININ KOBİ TFRS HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ VE FARKINDALIK DÜZEYLERİ: GAZİANTEP ÖRNEĞİ Yrd. Doç. Dr. Murat KARAHAN

OTELCİLİK SEKTÖRÜNDE MEYDANA GELEBİLECEK KRİZLERE KARŞI ALINABİLECEK ÖNLEMLERE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA Yrd. Doç. Dr. Halil AKMEŞE Arş. Gör. Sercan ARAS Doğan ATAMAN	ALBERT CAMUS FELSEFESİ BAĞLAMINDA: İNTİHAR, SAÇMA VE BAŞKALDIRI KAVRAMLARI Arş. Gör. Faruk YORGUN	BİLİŞİM SEKTÖRÜNDE ENTELEKTÜEL SERMAYE İLE FİNANSAL PERFORMANS İLİŞKİSİNİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA İlcut Elif Kandil GÖKER Yrd. Doç. Dr.	BANKA PERFORMANSINA LİKİDİTE RASYOSUNUN ETKİSİ: AHP UYGULAMASI Prof. Dr. İlyas AKHİSAR Öğr. Gör. Fuat ÇAMLİBEL	TÜRKİYE'NİN EKONOMİK İŞBİRLİĞİ HAREKETLERİ: TÜRK CUMHURİYETLERİ ALTERNATİFİ Öğr. Gör. Ömer YILMAZ Öğr. Gör. Kübra KARAYILAN Doç. Dr. Cuma BOZKURT
TÜRKİYE'DE REEL GSYH, AR-GE HARCAMALARI VE EKONOMİK ÇIKTILAR ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ Öğr. Gör. Dr. Erhan DUMAN	TYCHO BRAHE'NİN GÖZLEMLERİNİN ARISTOTELES'İN EVREN ANLAYIŞINA ETKİSİ Arş. Gör. Asım DİLMAÇUNAL	AVRUPA'DA VE TÜRKİYE'DE RUH SAĞLIĞI HİZMETLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI OLARAK İNCELENMESİ Arş. Gör. Dr. Cuma SONGUR Şb. Md. Erhan SAYLAVCI Arş. Gör. Şafak KIRAN	ZORUNLU TÜRKİYE İLE BAĞIMSIZ TÜRK CUMHURİYETLERİ ARASINDAKİ EKONOMİK İLİŞKİLERE TEORİK BİR BAKIŞ Yrd. Doç. Dr. Mustafa METE Funda MERMERTAŞ	SINIF ÖĞRETMENLERİNİN ÖĞRENME GÜÇLÜĞÜ YAŞAYAN ÖĞRENCİLERE OKUMA YAZMA ÖĞRETİM SÜRECİNDE AİLELERDEN BEKLENTİLERİ Öğr. Gör. Didem KAYAHAN YÜKSEL
SOSYAL DEVLET VE SAĞLIĞIN DÖNÜŞÜMÜ Yrd. Doç. Dr. Ali ÜNAL	SOFİSTİK HAREKETTE SÖZÜN ÖNEMİ Araş. Gör. Ali Han BABUÇÇU	SAĞLIK YÖNETİMİ BÖLÜMÜ LİSANS ÖĞRENCİLERİNİN GİRİŞİMCİLİK EĞİLİMLERİ VE ÖZELLİKLERİNİN BAZI SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER AÇISINDAN İNCELENMESİ Prof. Dr. Abdullah SOYSAL Arş. Gör. Şafak KIRAN Hamdullah SALMI	BEYAZ EŞYA SEKTÖRÜNDE YEŞİL KURUMSAL REKLAMLARIN ANALİZİ: BOSCH, ARÇELİK, PROFİLO KURUMSAL REKLAMLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME Yrd. Doç. Dr. Burcu ALTIPARMAK Arş. Gör. Cansu MAYADAĞLI	TÜRKİYE İLE BRICS EKONOMİLERİNİN MAKROEKONOMİK GÖSTERGELERİNİN KARŞILAŞTIRMASI Öğr. Gör. Ömer YILMAZ Öğr. Gör. Kübra KARAYILAN Doç. Dr. Cuma BOZKURT
ERZURUM İLİ İÇİN İŞKUR'UN MEVCUT DURUM ANALİZİ VE İŞE YERLEŞTİRME VERİMLİLİĞİNİN 2020 YILINA KADARKİ TAHMİNİ: GRİ TAHMİN METODU Arş. Gör. Mesliha GEZEN Arş. Gör. Fatih UÇAN	AK PARTİ İKTİDARINDA TÜRKİYE EKONOMİSİ: 2002-2016 DÖNEMİ Doç. Dr. Sadettin PAKSOY Uzm. Hüseyin ÇAM	THE STRUCTURAL ANALYSIS OF AGRICULTURE, FOOD AND ENERGY SECTORS IN TURKEY; AN INPUT-OUTPUT ANALYSIS Prof. Dr. Osman KARKACIER Associate Prof. Dr. Gülden BÖLÜK	KIRSAL KALKINMADA ÖNCÜ BİTKİ: HİNT İNCİRİ Yrd. Doç. Dr. Âdem EROL Öğr. Gör. Hamdi AYYILDIZ Yrd. Doç. Dr. Yusuf NİKPEYMAN	BRICS-T ÜLKELERİ VE DIŞ TİCARET POLİTİKALARININ ANALİZİ Doç. Dr. Ahmet ŞAHBAZ Öğr. Gör. Mahmut Sami DURAN
GAZİANTEP'TEKİ BİR İŞLETMEDE ÇALIŞANLARIN KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK ALGILARININ DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNE GÖRE ANALİZİ Yrd. Doç. Dr. Mehmet AYTEKİN Öğr. Gör. Bülent YILDIZ Arş. Gör. Gül EKİNCİ	EKONOMİK BÜYÜME VE İNOVASYON ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ: TRC ÖRNEĞİ Öğr. Gör. Dr. Erhan DUMAN	ENERJİ BİLEŞENLERİNDEKİ DEĞİŞİMİN GSYH ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: ÇİN VE TÜRKİYE'NİN ENERJİ POLİTİKALARININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ Yrd. Doç. Dr. Hayri ABAR Arş. Gör. Müge YÜCE Yrd. Doç. Dr. Abdülkerim KARAASLAN	ÜRETİM İŞLETMELERİNDE KALİTE MALİYETLERİNİN PAF MODELİNE GÖRE SINIFLANDIRILMASININ ÖNEMİ Yrd. Doç. Dr. Caner ATİŞ Arş. Gör. Zeynep ŞENER	MALPRAKTİS DAVALARINDA SAĞLIK ÇALIŞANLARININ DURUMUNUN TIBBİ KÖTÜ UYGULAMAYA İLİŞKİN ZORUNLU MALİ SORUMLULUK SİGORTASI KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ Öğr. Gör. Fuat ÇAMLİBEL Prof. Dr. İlyas AKHİSAR

DAY – I
MAY 11, 2017 (Thursday)
17:15-19:00

NURSULTAN NAZARBAYEV AUDITORIUM (Royal Hotel)	PEYAMI SAFA AUDITORIUM (Royal Hotel)	SAHİN BEY AUDITORIUM (Royal Hotel)	MAGCAN CUMABAEV AUDITORIUM (Royal Hotel)	SUTCU IMAM AUDITORIUM (Royal Hotel)
Head of Session Prof. Dr. Yıldız AKPOLAT Prof. Dr. Beyhan ASMA	Head of Session Prof. Dr. Abdullah KIRAN Doç. Dr. Sholpan ARINGAZINA	Head of Session Prof. Dr. Zharkyn SULEIMENOVA Prof. Akmaral SIRGAKBAEVA	Head of Session Prof. Dr. Salih ÖZTÜRK Doç. Dr. Aset KURANBEK	Head of Session Prof. Dr. Mustafa PAKSOY Dr. A. OTUNSHYEVA
MEDYADA VE METİNLERDE KADIN FİĞÜRÜNÜN TOPLUMSAL ALGISI Prof. Dr. Beyhan ASMA	ULUSLARARASI HUKUK BAĞLAYICI MIDIR? Prof. Dr. Abdullah KIRAN	TÜRKİYE'Yİ BEKLEYEN BÜYÜK TEHLİKE: İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE EKOLOJİK KRİZ Arş. Gör. Dr. Mehmet Ali ÇELİK Doç. Dr. Ali Ekber GÜLERSOY Yrd. Doç. Dr. Selahattin ÇELİK	FABRİKA İŞÇİLERİNİN STRES KAYNAKLARI VE STRESLE BAŞA ÇIKMA YÖNTEMLERİ Prof. Dr. Fatih KARCIOĞLU Arş. Gör. Kübra AKDAŞ Pınar AKTAŞ	SINIRSIZ VE ÇOK YÖNLÜ KARIYER TUTUMLARININ BAZI DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER AÇISINDAN İNCELENMESİ: ADANA ÖRNEĞİ EXAMINING Prof. Dr. Mustafa PAKSOY Yrd. Doç. Dr. Bengü HIRLAK Arş. Gör. Orhan BALIKÇI

GELENEKSEL BİR TOPLUM ÖRNEĞİNDE GİRİŞİMCİLİĞİN ÖZELLİKLERİNİ BELİRLEYEN ETKENLER ÜZERİNE BİR SOSYOLOJİK ANALİZ Prof.Dr. Yıldız AKPOLAT	BURSA CAMİLERİNDE BULUNAN BAZI OSMANLI DÖNEMİ SAATLERİNİN SANAT TARİHİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ Yrd. Doç.Dr. H. Kâmil BİÇİCİ	İÇ GİRİŞİMCİLİK, İÇ GİRİŞİMCİLİĞİ ETKİLEYEN ÖRGÜTSEL FAKTÖRLER VE KARAMAN OSB'DE BİR UYGULAMA YRD. DOÇ.DR MURAT BAY	TÜRKİYE İÇİN KRİTİK EŞİK: ORTA GELİR TUZAĞI Prof. Dr. İbrahim ARSLAN Doç. Dr. Sadettin PAKSOY Öğr. Gör. Erdal ALANCIOĞLU	ÇAĞDAŞ FELAKET, KÜRESEL ISINMA Yrd. Doç. Dr. Selahattin ÇELİK
MARAŞ BİBERİ ÜRETİCİLERİNİN ÜRETİM VE PAZARLAMA SORUNU Öğr. Gör. Yeşim AYTÖP Prof. Dr. Cuma AKBAY	ÖDEMİŞ YILDIZ KENT ARŞİV MÜZESİ'NDE (ÖYKAM) VE TİRE KENT MÜZESİ'NDE BULUNAN BEZEMELİ TÜFEKLERİN VE PİŞTOVLARIN/TABANCALARIN SANAT TARİHİ YÖNÜNDEN İNCELENMESİ Yrd. Doç.Dr. H. Kâmil BİÇİCİ	2008 YILI FİNANSAL KRİZİ VE KRİZ SONRASI DÖNEMDE AZERBAIJAN BANKACILIK SEKTÖRÜ ÜZERİNE BİR UYGULAMA Ferid YUSUBOV Mehmet Altan MASUN	ÖĞRETMEN ADAYLARININ TUTUM VE MOTİVASYON DÜZEYLERİNİN BAZI DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ Yrd. Doç. Dr. Meral BEKTAŞ Şerife KARAGÖZ	DESTEKLEYİCİ İNSAN KAYNAKLARI UYGULAMALARININ İŞ YAŞAM DENGESİNE ETKİSİ ÜZERİNE GÖRGÜL BİR ARAŞTIRMA: ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ Arş. Gör. Fatih UÇAN Yrd. Doç. Dr. S. Börteçine AVCI
EĞİTİM VE İSTİHDAMA MESLEKİ YETERLİLİK TABANLI YAKLAŞIM: TURİZM ÖRNEĞİ Doç.Dr. Sibel Mehter AYKIN	KEFALETEN DÖNME Arş. Gör. Ahmet SAAT	ANNE-BABA TUTUMLARI İLE MATEMATİK KAYGISI ARASINDAKİ İLİŞKİ Yrd. Doç.Dr. Çağla GİRGIN BÜYÜKBAYRAKTAR Prof.Dr. Şahin KESİCİ Prof.Dr.Mustafa BALOĞLU Yrd. Doç.Dr. Mehmet MURAT	TASARIM ESTETİĞİNİN TÜKETİCİ DAVRANIŞLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: OTOMOTİV ENDÜSTRİSİ ÖRNEĞİ Yrd. Doç. Dr. İpek KROM	TÜRKİYE'DEN ÖRNEKLERLE YANLIŞ ARAZİ KULLANIMI-AFET İLİŞKİSİNİN ANALİZİ Doç. Dr. Ali Ekber GÜLERSOY Arş. Gör. Dr. Mehmet Ali ÇELİK
TEKNOLOJİ TABANLI GİRİŞİMCİLERİN AİLELERİNİN EĞİTİMLERİ VE MESLEKLERİNE İLİŞKİN NOTLAR Dr. Mehmet CANSIZ	6098 SAYILI TÜRK BORÇLAR KANUNU UYARINCA ÖNGÖRÜLEMEZLİK İLKESİ Yrd. Doç.Dr. Selin SERT SÜTÇÜ	TÜRKİYE'DE KAMU PERSONEL YÖNETİMİNDEN İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNE GEÇİŞ: TEMEL SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ Doç.Dr. Ferit İZCİ Arş. Gör. M. Şerif YILDIZ	ULUSAL VARLIK FONLARINA GENEL BİR BAKIŞ: TÜRKİYE VE NORVEÇ ÖRNEKLERİ Öğr. Gör. Erdem KANIŞLI Yrd. Doç. Dr. Doğan BOZDOĞAN	ENERJİ TÜKETİMİ VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİNE YENİLENEBİLİR ENERJİ BAĞLAMINDA BİR ÖNERİ Doç. Dr. Mehmet ÇINAR Ramazan ÖZ
MUSTAFA ÇOKAY'IN KAFKASYA'DAKİ FAALİYETLERİ Yrd. Doç. Dr. Vecihi Sefa Fuat HEKİMOĞLU	DİN FELSEFESİ ÇERÇEVESİNDE İSLAM VE MODERN İSLAM DÜŞÜNCESİ Arş. Gör. Halis ÇAVUŞOĞLU	PARÇALANMIŞ AİLE YAPISININ ÇOCUKLARIN SUÇA SÜRÜKLENMESİNDEKİ ROLÜ Doç.Dr. Ahmet ÖZKİRAZ Yrd.Doç.Dr. M. Nazan ARSLANEL Gül İŞÇİ BAŞ	PHARMAKON BAĞLAMINDA DİL FELSEFESİ Arş. Gör. Mustafa BİNGÖL	TAKIM ÇALIŞMASINDA LİDERİN RÖLÜ: KIRGIZISTAN'DAKİ «GAZPROM NEFT ASİA» ŞİRKETİNDE UYGULAMASI İlim MYRZABEKOV Yrd. Doç.Dr. Elvan OKUTAN

DAY – II
MAY 12, 2017 (Friday)

09:30/11:00

NURSULTAN NAZARBAYEV AUDITORIUM (Royal Hotel)	PEYAMI SAFA AUDITORIUM (Royal Hotel)	SAHİN BEY AUDITORIUM (Royal Hotel)	MAGCAN CUMABAEV AUDITORIUM (Royal Hotel)	SUTCU IMAM AUDITORIUM (Royal Hotel)
Head of Session Doç.Dr. Kemal EROL Doç.Dr.Karligaash JYLKISHIBAYEVA	Head of Session Yrd. Doç.Dr. Bilge KUŞDEMİR KAYIRAN Yrd. Doç. Dr. Melike ÖZYURT	Head of Session Yrd. Doç. Dr. Remzi BULUT Damezhan SADYKOVA	Head of Session Doç.Dr. Hüseyin DOĞRAMACIOĞLU Doç. Dr. Aliya KOSHERBAYEVA	Head of Session Doç. Dr. Taner AKÇACI Doç. Dr. Aliya NİGME TOVA
RASİM ÖZDENÖREN'İN "GÜL YETİŞTİREN ADAM" İNDA KÜLTÜREL YABANCILAŞMAYA KARŞI ELEŞTİREL YAKLAŞIM Doç.Dr. Kemal EROL Okt. Emin Emrullah EROL	A2 SEVİYESİ ÖĞRENCİLERİNİN İŞİM DURUM EKLERİ KULLANIMINDA YAPTIKLARI YAZIM YANLIŞLARI Öğr. Gör. Meral GÜLLÜLÜ Öğr. Gör. Gülnaz BERBEROĞLU	GASTRONOMİ TURİZMİNE YÖNELİK İLGİ VE ANTEP MUTFAĞININ BİLİNİRLİK DÜZEYİ: ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ ÖRNEĞİ Yrd.Doç.Dr.Hüriyet ÇİMEN Arş.Gör. Derya BAYSAL Yrd.Doç.Dr. Cavit ELGEZDİ Yrd.Doç.Dr.Firuzan SAÇ	DR. BESİM ÖMER AKALIN'IN KALEMİNDEN ÜZÜM İLE TEDAVİ Doç.Dr. Hüseyin DOĞRAMACIOĞLU	BİLGİ ÇAĞININ ODAK NOKTASI ÜNİVERSİTELERDE MANTAR YÖNETİMİ Dr. Erol TEKİN Yrd. Doç. Dr. Nihan BİRİNCİOĞLU
CHİNUA ACHEBE'İN "NO LONGER AT EASE" ADLI ROMANINDA SÖMÜRGEÇİLİK Yrd. Doç. Dr. Mehmet Recep TAŞ Yrd. Doç. Dr. Fethi DEMİR	36-61 AYLIK TÜRK ÇOCUKLARININ ÇİZİM, YAZI YAZMA VE ANLATIM BECERİLERİNİN İNCELENMESİ Doç.Dr. Dilek ACER Arş. Gör. Dr. Gökçe KARAMAN		TÜRKİYE İSLAMİ PİYASALARINDA RAMAZAN AYI ETKİSİ H. Kübra ÖZYURT Yrd. Doç. Dr. Erkan ALSU Ahmet TAŞDEMİR	İMALAT SEKTÖRÜ DİŞ TİCARET ETKİLEŞİMİ Doç. Dr. Kiliş Taner AKÇACI

FARABI'NİN DİN ANLAYIŞI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME Yrd. Doç. Dr. İlyas ÖZDEMİR	İLKOKUL BİRİNCİ SINIF ÖĞRENCİLERİNİN OKUDUĞUNU ANLAMA BAŞARILARININ VE OKUMA HIZLARININ ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ Yrd. Doç.Dr. Bilge KUŞDEMİR KAYIRAN Öğrt. Zeliha KATIRCI AĞAÇKIRAN	TÜRK CUMHURİYETLERİNİN PİYASA EKONOMİSİNE GEÇİŞİ VE TÜRKİYE İLE OLAN EKONOMİK İLİŞKİLERİ Yrd. Doç. Dr. Remzi BULUT	TÜRKİYE'DE AİLE YAPISININ SON DÖNEMDEKİ DEĞİŞİMİ Yrd. Doç. Dr. Murat YILMAZ Arş. Gör. Numan ERTAŞ	PRATİK OLARAK STRATEJİ (PoS) VE STRATEJİK DÜŞÜNCE OKULLARI Umut ÇİL Arş. Gör., Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi
TÜRK KÜLTÜRÜNDE MOTİF VE DESEN TASARIMININ ÖNEMİ ÇİNİ SANATI ÖRNEKLERİ Arş. Gör. Gökhan AKCA Prof. Dr. İskender İŞİK	İLKOKUL ÖĞRENCİLERİNİN ELEŞTİREL DÜŞÜNME BECERİLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ Yrd. Doç. Dr. Melike ÖZYURT Öğrt. Gözde BAŞTOPÇU Öğrt. Fazilet BACIN Öğrt. Gülben DEVİREN	ENERJİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE – RUSYA FEDERASYONU ARASINDAKİ İLİŞKİLER Yrd. Doç. Dr. Remzi BULUT	TÜRKİYE'DE BOŞANMA ORANININ SON YILLARDAKİ DEĞİŞİMİ Yrd. Doç. Dr. Murat YILMAZ Arş. Gör. Numan ERTAŞ	TÜRKİYE EKONOMİSİNDE SEKTÖREL DİNAMİKLER: LOJİSTİK Doç. Dr. Taner AKÇACI
GÖRSEL İLETİŞİM ARACI OLARAK İLLÜSTRASYON: SÖZÜN TEMSİLİNDE BİR GÖRSEL ÇÖZÜMLEMESİ Tuğba DEMİR	PROBLEMLİ İNTERNET KULLANIMI VE SOSYAL ONAY İHTİYACI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ Arş. Gör. Emine Nur AYDOĞMUŞ Arş. Gör. Meva DEMİR	BİR LEASING UYGULAMASI OLARAK SAT VE GERİ KİRALA ANLAŞMALARI Y. Doç. Dr. T. Turan TURABOĞLU Öğr. Gör. Serdar YAMAN	SPORDA KRİZ YÖNETİMİ VE BİR VAKA ANALİZİ: TRABZON'DA HAKEMLER REHİN KALDI Yrd. Doç.Dr. Mevlüde Canan CAN	MÜZİK ÜRÜNLERİNİN PAZARLANMASINDA YENİ MEDYA TEKNOLOJİLERİNİN ROLÜ Doç. Dr. Ünal İMİK Arş. Gör. Selin OYAN
AFİŞ TASARIMLARINDA ANLAMLAŞTIRMA EĞİLİMİ VE ERWIN PANOFSKY ELEŞTİRİSİ ÜZERİNE BİR ANALİZ Yrd. Doç.Dr. Yaşar USLU	ARAZİ TOPLULAŞTIRMASININ SOSYAL VE EKONOMİK YÖNÜ Doç. Dr. Sinan GERÇEK Arş. Gör. Hasan Ali İRİK Arş. Gör. İhsan Serkan VAROL Arş. Gör. Necati ÇETİN	“ANNELİK MEKİKLERİ”: TRABZON'DA GÜRCİSTANLI İŞÇİ KADINLARIN “ULUSAŞIRI ANNELİK” DENEYİMLERİ Arş. Gör. Ayşula KURT	Tao Lehçesine Geçen Bazı Türkçe Kelimeler Vardo Chokharadze	G4 SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK RAPORU ÖZEL STANDARTLARI AÇISINDAN 2015 ISO 500 İLK ONDA BULUNAN FİRMALARIN İNCELENMESİ Doç.Dr. Canan Gamze BAL Necmettin GÜL

DAY – II
MAY 12, 2017 (Friday)
11:15 - 12:15

NURSULTAN NAZARBAYEV AUDITORIUM (Royal Hotel)	PEYAMI SAFA AUDITORIUM (Royal Hotel)	SAHİN BEY AUDITORIUM (Royal Hotel)	MAGCAN CUMABAEV AUDITORIUM (Tuğcan Hotel)	SUTCU IMAM AUDITORIUM (Tuğcan Hotel)
Head of Session Yrd. Doç. Dr. Mehmet Recep TAŞ Yrd. Doç.Dr. Metin DEMİRCİ	Head of Session Yrd. Doç. D. Burak ÇAMURDAN Dr. Bülent ARPAT	Head of Session Prof.Dr. Hatice PALAZ ERDEMİR Doç.Dr. Halil ERDEMİR	Head of Session Prof.Dr. Zharkyn SULEIMENOVA Doç.Dr.Erbol ABAKAN	Head of Session Doç.Dr. Berrin GÜZEL Yrd. Doç. Dr. Kadir ÖZTAŞ
AHMET RASİM'İN AMELİ VE NAZARİ TA'LİM-İ LİSAN-I OSMANİ ADLI DİL BİLGİSİ KİTABI ÜZERİNE Yrd. Doç.Dr. Metin DEMİRCİ	MESLEK YÜKSEKOKULLARINDA 3+1 EĞİTİM MODELİ STAJLARINDA YAPILAN İŞ TEKLİFLERİ VE ÖĞRENCİLERİN KABUL TERCİHİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER: HONAZ MESLEK YÜKSEKOKULU ÖRNEĞİ Dr. Bülent ARPAT Yrd. Doç. D. Burak ÇAMURDAN Öğr. Gör. Murat TOKBAŞ Öğr. Gör. Adnan AKŞİT	ROMA EMPERYALİZMİNE KARŞI DOĞU AKDENİZDE MÜCADELE ÖRNEĞİNDE ZENOBA Prof.Dr. Hatice PALAZ ERDEMİR Doç.Dr. Halil ERDEMİR	YENİ MEDYA VE KÜLTÜREL DÖNÜŞÜM Öğr. Gör. Emin AKIN Öğr. Gör. Akın AY	KUTSAL MEKÂNLARDA DESTİNASYON TATMİNİ: MEKKE ÖRNEĞİ Doç.Dr. Berrin GÜZEL Ramazan ÇAĞLAR İlgaz Feray TÜVER
BELL HOOK'UN AIN'T I A WOMAN: BLACK WOMEN AND FEMINISM KİTABININ ÜÇLÜ BASKI TEORİSİ AÇISINDAN İNCELENMESİ Yrd. Doç. Dr. Mehmet Recep TAŞ	JOHANN GOTTFRIED HERDER'DE MİLLİYETÇİLİK DÜŞÜNCEŞİ Arş. Gör. Alper İPLİKÇİ	SİBİRYA'DA YAŞAYAN TÜRK TOPLULUKLARI VE GÜNCEL SORUNLARI Betül TANRIÖĞEN	POSTMODERNİZMİN KÜLTÜREL BAĞLAM Nedim Erdal GÜLTEKİN	AKŞEHİRDE TURİZM ÇEŞİTLİLİĞİ VE KÜLTÜR TURİZMİ BAĞLAMINDA NASREDDİN HOCA Yrd. Doç. Dr. Kadir ÖZTAŞ

SEHİ BEY TEZKİRESİNDE ATASÖZÜ VE DEYİM KULLANAN ŞAİRLER Yrd. Doç. Dr. Mehmet Nuri ÇINARCI	THE EDUCATIONAL LEVEL OF SHUIZU LOCATED AROUND THE SOUTHERN EAST OF GOIZHOU REGION IN CHINA Nuray PAMUK OZTURK	OSMANLI DEVLETİ DÖNEMİNDE HUDÂVENDİĞÂR VİLÂYETİ'NDE İPEKÇİLİK FAALİYETLERİ VE HARİR DÂRÜ'T-TALİMİ Dr. Nursal Kumaş	PRESENTEİSM VE ÖRGÜTSEL SESSİZLİK KAVRAMLARINA YÖNELİK BİR LİTERATÜR TARAMASI Şerife KARAGÖZ	HATAY İLİNDEKİ YEŞİL YILDIZLI OTELLERİN SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM FAALİYETLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA Yrd. Doç. Dr. Atıncı OLCAY Ali BAĞDADI
DEĞERLER EĞİTİMİ KAPSAMINDA CAHİT ZARİFOĞLU'NUN "GÜLÜCÜK" ADLI ESERİNE GENEL BİR BAKIŞ Yrd. Doç. Dr. Ahmet İhsan KAYA Okt. Nesibe TAŞKIN	İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN KARIYER KARARI YETKİNLİK BEKLENTİLERİ: BAYBURT ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ Öğr. Gör., Mehmet KAPUSIZOĞLU Yrd. Doç. Dr., Hayriye ŞENGÜN Yrd. Doç. Dr., Füsün ÇELEBİ BOZ	KÜRESELLEŞEN DÜNYADA ULUSLARARASI SİSTEMİN ATAERKİL YAPISI VE KADININ YERİ Berna SARICA	SOSYOLOJİ DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMININ ELEŞTİREL DÜŞÜNME VE YARATICI DÜŞÜNME BECERİLERİNİ KAZANDIRMADAKİ ETKİLİLİĞİNİN BELİRLENMESİ: REYHANLI ÖRNEĞİ Uzm. Öğrt. Ali ÜNSAL	TEOS ANTİK KENTİ VE LEUKIPPOS: ATOM TEORİSİ Doç.Dr. Sevcan YILDIZ Uzm. Seden TURAMBERK ÖZERDEN

DAY – II
MAY 12, 2017 (Friday)
13:00-14:00

NURSULTAN NAZARBAYEV AUDITORIUM (Royal Hotel)	PEYAMI SAFA AUDITORIUM (Royal Hotel)	SAHİN BEY AUDITORIUM (Royal Hotel)	MAGCAN CUMABAEV AUDITORIUM (Tuğcan Hotel)	SUTCU IMAM AUDITORIUM (Tuğcan Hotel)
Head of Session Yrd. Doç. Dr. N. Gamze İLİCAK Doç.Dr. Gauhar MEYRAM	Head of Session Yrd. Doç.Dr. Osman Nuri ŞAHİN Yrd. Doç. Dr. Derya ŞAHİN	Head of Session Doç. Dr. Nuray KARACA Yrd. Doç. Dr. Oya ÖZKANLI	Head of Session Prof.Dr Veli URHAN Doç. Dr. Erbol ABAKAN	Head of Session Doç.Dr. Sibel MEHTER AYKİN Prof. Dr. Anarkul SALKINBAY
SEZAİ KARAKOÇ İLE İSMET ÖZEL'İN POETİK FİKİRLERİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE'DE MODERN İSLAMİ ŞİİR Yrd. Doç.Dr. Fethi DEMİR Doç.Dr. Kemal EROL	MUHASEBE DERSİ ALAN LİSANS ÖĞRENCİLERİNİN MUHASEBE ETİĞİ ALGISININ ARAŞTIRILMASI: MARDİN İİBF ÖRNEĞİ Yrd. Doç.Dr. Osman Nuri ŞAHİN	ESKİ TÜRKLERDE TOY- ŞÖLEN YEMEKLERİ ve İÇECEKLERİ Yrd. Doç. Dr. Oya ÖZKANLI Gökhan ARSLAN	SIYASET FELSEFESİ BAĞLAMINDA DİN- SIYASET İLİŞKİSİ Prof.Dr Veli URHAN	TÜRKİYE'DE TURİZM GELİRLERİ İLE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ ÜZERİNE AMPİRİK BİR UYGULAMA Prof. Dr. Zeynep KARAÇOR Öğr. Gör Sevilay KONYA
XVI. YÜZYIL ŞAİR TEZKİRLERİNİN MUKADDİMELERİNDE KAYNAK TESPİTİ Yrd. Doç. Dr. Mehmet Nuri ÇINARCI	OKULÖNCESİ DÖNEM VE SANAT EĞİTİMİ Yrd. Doç.Dr. Derya ŞAHİN	1950-1955 ARASI HİSAR DERGİSİNDE YENİ MUHAFAZAKÂRLIK PARADİGMASI Doç. Dr. Nuray KARACA	CİNSİYETÇİ TERÖR Doç.Dr Mevlüt ÖZBEN	AVRUPA BİRLİĞİ'NİN TURİZM POLİTİKASI VE TÜRKİYE'NİN UYUMU Doç.Dr. Sibel MEHTER AYKİN
MUSAHİPZADE CELÂL'İN TİYATRO ESERLERİNDE KADIN TİPLERİ Yrd. Doç. Dr. N. Gamze İLİCAK	KÜLTÜREL DEĞERLERE DUYARLI EĞİTİME HAZIRBULUNUŞLUK ÖLÇEĞİ GEÇERLİK VE GEÇERLİK ÇALIŞMASI Arş. Gör. Kasım KARATAŞ Prof. Dr. Dicle Behçet ORAL	VI. YÜZYILIN İLK YARINDA ORTA ASYA'NIN SIYASİ AHVALI VE GÖKTÜRK DEVLETİNİN TEŞEKKÜLÜ (M.S. 500-552) Yrd. Doç. Dr. Yunus Emre TANSÜ Meral KARTAL Gökhan ARSLAN	KÜÇÜK PRENSİN DEMOKRATİK SORULARI Yrd. Doç. Dr Deniz ACARAY	TÜRKİYE'YE YÖNELİK ALMAN PAKET TUR PAZARININ HERFINDAHL- HIRSCHMAN ENDEKSİ ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ Doç.Dr. Sibel MEHTER AYKİN
SÖZLÜK VE SIKLIK ÇALIŞMALARI ÜZERİNE DİL-KÜLTÜR İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA BİR DEĞERLENDİRME Yrd. Doç. Dr. Sami BASKIN Mehmet ASLAN	ERKEN ÇOCUKLUKTA ALTERNATİF YAKLAŞIMLAR: MÜNH ÖRNEĞİ Doç.Dr Dilek ACER	KURUMSAL YÖNETİM ENDEKSİNDE YER ALMA VE TİCARİ BANKALARININ PİYASA DEĞERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ Özcan IŞIK Yrd. Doç. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi	KÜRESEL BİR YAŞAM FELSEFESİ OLARAK MONE-HEDONİZM Yrd. Doç. Dr. Muhammet İRĞAT	KAPADOKYA'DAKİ BİZANS ESERLERİNİN TURİZM İÇİNDEKİ YERİ: İHLARA VADİSİ ÖRNEĞİ Doç.Dr. Sevcan YILDIZ Öğr. Gör. Dr. Engin DERMAN

DAY – II
MAY 12, 2017 (Friday)
14:15 - 15:45

NURSULTAN NAZARBAYEV AUDITORIUM (Royal Hotel)	PEYAMI SAFA AUDITORIUM (Royal Hotel)	SAHIN BEY AUDITORIUM (Royal Hotel)	MAGCAN CUMABAEV AUDITORIUM (Tuğcan Hotel)	SUTCU IMAM AUDITORIUM (Tuğcan Hotel)
Head of Session Yrd. Doç.Dr. Cihaner AKÇAY Doç.Dr.Karligaash JYLKISHIBAYEVA	Head of Session Doç. Dr. Hacı Yunus TAŞ Yrd. Doç. Dr. Mahmut KÜÇÜKOĞLU	Head of Session Doç. Dr. Ayhan DOĞAN Prof.Dr. Zharkyn SULEIMENOVA	Head of Session Yrd. Doç.Dr Nurettin BELTEKİN Doç. Dr. Nuraisha BEKEYEVA	Head of Session Yrd. Doç.Dr. Semra ÇEVİK Yrd. Doç.Dr. Hürriyet ÇİMEN
ÖLMEKTE OLAN TÜRK LEHÇELERİNİ KORUMA VE YAŞATMA Arş. Gör. Murat AYDIN	İNTERNET BAĞIMLILIĞI VE BİLGİSAYAR OYUNLARININ HEDEFLER ÜZERİNE OLUMLU VEYA OLUMSUZ ETKİLERİ Öğr. Gör. Faruk ŞENTÜRK	KAZANLI BİR AYDIN: MUHAMMED FATİH KERİMİ (1870-1937) Emre ÖZSOY	İNANÇ ODAKLI TOPLULUKLARIN YENİDEN SOSYALLEŞTİRME POTANSİYELİ Arş. Gör. Muhammet ÇEVİK	YÖRESEL LEZZETLERİN SUNUMUNDA ESTETİK Arş. Gör Derya BAYSAL Yrd. Doç.Dr. Semra ÇEVİK Yrd. Doç.Dr. Hürriyet ÇİMEN
ARAPÇA DİL BECERİLERİNİN ÖĞRETİMİNDE SARFIN (MORFOLOJİNİN) YERİ Yrd. Doç. Dr. Cihaner AKÇAY	PEDAGOJİK FORMASYON EĞİTİMİ ALAN MÜZİK ÖĞRETMENLERİNİN ÖĞRETMENLİK MESLEK BİLGİLERİ VE UYGULAMALARINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ Arş. Gör. Tuğba ÇAĞLAK Prof.Dr Nezihe ŞENTÜRK	KÜLTÜR İÇERİSİNDE BİREYİN KONUMU Arş. Gör. Tuğba YAZICI	SOSYAL BİR PROBLEM OLARAK İRKÇILIK Arş. Gör. Muhammet ÇEVİK	İTALYA TARİHİNDE ŞARAP KÜLTÜRÜ Öğr. Gör. Esmâ Nur GEÇER Arş. Gör. Sabire YERLİKAYA
17. YÜZYIL ŞAİRİ HAYLİ ÇELEBİ VE DİVANI Yrd. Doç.Dr. Erdoğan TAŞTAN	İŞBAŞI EĞİTİM PROGRAMININ ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ ARASINDAKİ FARKINDALIĞI ÜZERİNE BİR ALAN ARAŞTIRMASI: YALOVA ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ Doç. Dr. Hacı Yunus TAŞ Yrd. Doç. Dr. Mahmut KÜÇÜKOĞLU Doç. Dr. Selami ÖZCAN	KAMU PERSONEL SİSTEMİNDE PATALOJİK BİR TİP, “YIĞMACI MEMUR” : NEDENLER, ETKİLER VE TEDBİRLER Dr. Serdar Vural UYGUN	BİR PAZARLAMA STRATEJİSİ OLARAK POPÜLER EZGİLERİN REKLAM SEKTÖRÜNDE KULLANIMI Arş. Gör. Selin OYAN Doç. Dr. Ünal İMİK	ANTİK DÖNEM ÇATI KİREMİDİ TIPLERİNDEN; LAKONİA Arş. Gör. Yaşar ARLI
GÜZEL SANATLAR FAKÜLTESİ SERAMİK BÖLÜMLERİNDE BİLGİSAYAR DESTEKLİ EĞİTİM VE SERAMİK SEKTÖRÜNDEKİ MEVCUT KONUMU Öğr. Gör. Mustafa Bilge KOÇER	AR-GE HARCAMALARI VE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ANALİZİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ Doç. Dr. Veli YILANCI Arş. Gör. Mücahit AYDIN Fourier Fonksiyonuna Dayalı Yeni Bir Eş Bütünleşme Testi Doç. Dr. Veli YILANCI	OSMANLI DEVLETİ'NDE KIZ SANAYİ MEKTEPLERİ Doç. Dr. Ayhan DOĞAN Fatma ÇERİKAN	SOSYAL BİLİM ARAŞTIRMALARINDA “DOĞU”YU ÖZNELEŞTİRMEK Yrd. Doç.Dr Nurettin BELTEKİN	TURİZM VE OTELCİLİK MESLEK YÜKSEKOKULLARINDA EĞİTİM GÖREN ÖĞRENCİLERİN EĞİTİM-ÖĞRETİM HİZMET KALİTESİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİNİN BELİRLENMESİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ Doç.Dr Atınç OLCAY Eşref AY
DİJİTAL HATA “GLITCH ART” SANAT ve TASARIMA YANSIMALARI Doç. Dr. Şirin ŞENGEL Arş. Gör. Resul AY	ÖĞRETMENLERİN MESLEKLERİNİN İLK YILLARINDA SINIF YÖNETİMİNDE YAŞADIKLARI SORUNLARA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ Doç. Dr. Abdurrahman EKİNCİ Serdar BOZAN	İSMAİL HAKKI HALVETİ VE TEFİSİR GÜNLÜĞÜ Arş. Gör. Dr. Mehmet Akif GÖZİTOK	KADINA KARŞI ŞİDDETİN ÖNLENMESİNDE UYUGULANABİLECEK İDARİ KORUMA TEDBİRLERİ Öğr. Gör. Ali BALKAN	MUHASEBE MANİPÜLASYONLARININ TESPİTİNDE KULLANILAN MODELLER Yrd. Doç.Dr. Mustafa KILLI Yrd. Doç.Dr. Samet EVCİ
GRAFİK TASARIM ÜRÜN VE UYGULAMALARININ GÖRSEL İLETİŞİM TASARIMINDAKİ YENİLEŞİMCİ (İNOVATİF) YANSIMALARI Öğr. Gör. Erdoğan DİZDAR	YENİ TEKNOLOJİLERİN BENİMSENMESİ: GİYİLEBİLİR TEKNOLOJİ ve CİHAZLAR ÜZERİNE BİR UYGULAMA Seyran BELGE Doç.Dr. Hanifi Murat MUTLU	Gürcü Dilini Bilmeyen Öğrenci Gruplarında Okuma İlgisini Çeken Faktörler Mariam CHOKHARADZE	KADIN BASKETBOLCULARIN YEREL BASINDA TEMSİLİ: HABER GAZETESİ ÖRNEĞİ Yrd. Doç.Dr Beste Nigâr ERDEM Nihan YÜCEL	

DAY – II
MAY 12, 2017 (Friday)
16:00-17:00

NURSULTAN NAZARBAYEV AUDITORIUM (Royal Hotel)	PEYAMI SAFA AUDITORIUM (Royal Hotel)	SAHIN BEY AUDITORIUM (Royal Hotel)	MAGCAN CUMABAEV AUDITORIUM (Tuğcan Hotel)	SUTCU IMAM AUDITORIUM (Tuğcan Hotel)
Head of Session Doç.Dr. Fatma ÖZTÜRK DAĞABAKAN Yrd. Doç. Dr. Ahmet İhsan KAYA	Head of Session Prof.Dr. Şahin KESİCİ Prof.Dr. Mustafa BALOĞLU	Head of Session Doç. Dr. M. Salih MERCAN Prof. Zharkyn SULEIMENOVA	Head of Session Yrd. Doç. Dr. Sevil DEMİRAL Prof.Dr. Zhakipbek ALTAEV	Head of Session Prof.Dr. Salih ÖZTÜRK Prof. Dr. Akmaral SIRGAKBAEVA
EDİP CANSEVER’İN ŞİİRLERİNDE YER ALAN “KAÇIŞ” TEMASI ÜZERİNE Yrd. Doç. Dr. Ahmet İhsan KAYA Öğrt. Neşe DARENDE	ERKEN DÖNEM UYUMSUZ ŞEMALAR İLE SINAV KAYGISI ARASINDAKİ İLİŞKİ Prof.Dr. Mustafa BALOĞLU Yrd. Doç. Dr. Mehmet MURAT Yrd. Doç. Dr. Çağla GİRGİN BÜYÜKBAYRAKTAR Prof.Dr. Şahin KESİCİ	TÜRKİYE CUMHURİYETİ’NİN İLK YILLARINDA MADEN FAALİYETLERİ(1923-1933) Doç. Dr. M. Salih MERCAN	BİREY-ÖRGÜT UYUMU: “BAĞLAYICI OLAN DEĞERLER MİDİR?” Öğr. Gör. Buket ÇETİNKAYA	SPOR TURİZMİNDE FARKLI ALTERNATİFLER: BAYBURT İLİ ÖRNEĞİ Yrd. Doç. Dr. Emine TAŞ Öğr. Gör. Mehmet KAPUSIZOĞLU
TÜRKÇE VE ALMANCA POLİTİK DİLDE STREOTİPLER Doç.Dr. Fatma ÖZTÜRK DAĞABAKAN	ANNE-BABA TUTUMLARI İLE SINAV KAYGISI ARASINDAKİ İLİŞKİ Yrd. Doç. Dr. Mehmet MURAT Yrd. Doç. Dr. Çağla GİRGİN BÜYÜKBAYRAKTAR Prof.Dr. Şahin KESİCİ Prof.Dr. Mustafa BALOĞLU	MUDANYA KONFERANSINA DOĞRU Doç. Dr. M. Salih MERCAN	MODERN YAŞAMDA KOMŞULUK İLİŞKİLERİNİN AKIŞKANLIĞI ÜZERİNE Arş. Gör. Pınar LALOĞLU	TÜRKİYE’DE BÜYÜME-ENFLASYON İLİŞKİSİ: GRANGER NEDENSELLİK ANALİZİ (1939-2013) Öğr. Gör. Ayhan KORKULU Öğr. Gör. Burhan YILMAZ
ÇAĞDAŞ KAMU DENETİMİ YÖNTEMİ: OMBUDSMANLIK VE TÜRKİYE İÇİN SAĞLIK HİZMETLERİ OMBUDSMANLIĞI ÖNERİŞİ Arş. Gör. Adnan KARATAŞ Yrd. Doç. Dr. Salih Börtçeçine AVCI	ORTAÖĞRETİM TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETİMİNDE KARŞILAŞILAN BAŞLICA SORUNLAR Doç.Dr. Kemal EROL Yrd. Doç.Dr. Fethi DEMİR	OSMANLI DEVLETİ SULAMA ŞEBEKELERİ: KONYA OVASI SULAMA PROJESİ ÖRNEĞİ Doç. Dr. Sinan GERÇEK Doç. Dr. Cevdet SAĞLAM Arş. Gör. Hasan Ali İRİK	SOSYAL MEDYA VE MAHREMİYET Yrd. Doç. Dr. Sevil DEMİRAL	DAYANIŞMA VE DAYATMA OLARAK KÜLTÜR Yrd.Doç.Dr.Dr. Murat BAHADIR
	OKUL ÖNCESİ EĞİTİM KURUMLARININ HİZMET KALİTE DÜZEYLERİNİN SERVQUAL ANALİZİYLE DEĞERLENDİRİLMESİ Doç.Dr. Mahmut SAĞIR ÖĞR. GÖR. ZEKERİYA ARSLAN UZM. HÜSEYİN GÜVEN ÖĞR. GÖR. NESLİHAN AVAR VAYVAY ÖĞR.GÖR..BETÜL ÇEBİ	İstanbul’da Bir Hususi Mektep Girişimi: “Aşiyen Mektepleri” Doç.Dr. Ayhan DOĞAN Sadık ÇETİN	SİYASAL İLETİŞİM SÜRECİNDE MERKEZ SAĞ PARTİ LİDERLERİN İMAJİ: RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÖRNEĞİ Metin Işık Mustafa Karaca Ali Bayram İlker İspir Mehmet Toprak	KREDİ KARTI, KREDİLİ MEVDUAT HESABI VE MEVDUAT İLE KREDİ KULLANIMI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN LOGİT MODEL YARDIMIYLA BELİRLENMESİ Öğr. Gör. Ayhan KORKULU Prof. Dr. Yusuf AKAN

DAY – II
MAY 12, 2017 (Friday)
17:15-18:15

NURSULTAN NAZARBAYEV AUDITORIUM (Royal Hotel)	PEYAMI SAFA AUDITORIUM (Royal Hotel)	SAHIN BEY AUDITORIUM (Royal Hotel)	MAGCAN CUMABAEV AUDITORIUM (Tuğcan Hotel)	SUTCU IMAM AUDITORIUM (Tuğcan Hotel)
Head of Session Doç. Dr. Hülya ALTUNYA Yrd. Doç. Dr. Nurullah YILMAZ	Head of Session Assist. Prof. Dr. Muazzez HARUNOĞULLARI	Head of Session Doç.Dr. Vecihi SÖNMEZ Doç.Dr. Şayan ULUSAN	Head of Session Yrd. Doç. Dr. Erol KAPLUHAN Doç.Dr. Gauhar MEYRAM	Head of Session Prof. Zharkyn SULEIMENOVA Yrd. Doç. Dr. Nisa SEÇİLMİŞ
FİLİSTİNLİ ŞAİR MAHMUD DERVİŞ’İN ŞİİRLERİNDE SÜRGÜN TEMASI Yrd. Doç. Dr. Nurullah YILMAZ	ÖĞRETMENLERİN OKUL TEMELLİ MESLEKİ GELİŞİME (OTMG) BAKIŞ AÇILARI Öğrt Şeyda CİVELEK YİĞİT Doç. Dr. Betül BALKAR	İŞGAL- ESARET VE KURTULUŞA DOĞRU Doç. Dr. M. Salih MERCAN	MUHASEBE BİLGİ SİSTEMİ KULLANIMININ ÖRGÜTSEL PERFORMANSA ETKİSİ Öğr. Gör. Ahmet LEBLEBİCİ Öğr. Gör. Dr. Berkant DULKADİR Öğr. Gör Ahmet KARAHAN	TİCARİ AÇIKLIK EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ NEDENSELLİK İLİŞKİSİ: 1999-2016 DÖNEMİ TÜRKİYE ÖRNEĞİ Prof. Dr. Salih ÖZTÜRK Buket KIRCI

ANAR RIZAYEV'İN GECE YARISINDA HADİSE VE LİYAKAT ADLI HİKÂYESİ ANLATILAN TİPOLOJİSİ AÇISINDAN İNCELENMESİ Arş. Gör. Aysun KANMAZ	ÖĞRETMEN ADAYLARININ "KÖKLÜ SAYILAR" KONUSUNUN ÖĞRETİMİNDE KULLANDIKLARI METAFORLAR Kübra YILDIRIM	İSLAMİ EKOLLERİN AYRIŞMAYI KÖRÜKLEYEN BİR KONUMDA SUNULMASI Doç.Dr. Vecihi SÖNMEZ	VERGİ YÜKÜ KAVRAMI: TÜRKİYE VE OECD ÜLKELERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ (2006-2016 YILLARI) Öğr. Gör. Esra UYGUN Öğr. Gör. Hicran KASA	SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM AÇISINDAN UZUNDERE SAKİN (CITTASLOW) ŞEHRİ Arş. Gör. Çağlar Kıvanç KAYMAZ Yrd. Doç. Dr. Salih BİRİNCİ Uzm. Aykut CAMCI
ŞAİRLERİ KOVMAK İSTEYEN ŞAİR Arş. Gör. Emine AYDOĞAN	REGÜLASYON KAVRAMI: TÜRKİYE'DE TELEKOMÜNİKASYON SEKTÖRÜNDE REGÜLASYONUN ÖNEMİ Öğr. Gör. Pınar HAMİDİ	ATATÜRK DÖNEMİNDE HUKUK UYGULAMALARI (1923-1938) Doç.Dr. Şayan ULUSAN	KAYIT DIŞI EKONOMİYİ ÖNLEMEYE YÖNELİK UYGULAMALAR VE VERGİ SİSTEMİNİN ROLÜ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ Öğr. Gör. Hicran KASA Öğr. Gör. Esra UYGUN	DÖVİZ KURLARININ KISA SÜRELİ SERMAYE GİRİŞLERİ ÜZERİNDEKİ ASİMETRİK ETKİLERİ: TÜRKİYE ÜZERİNE EKONOMETRİK BİR UYGULAMA Prof. Dr. Sevdâ YAPRAKLI Arş. Gör. Gürkan BOZMA Murat AKDAĞ
FARABI-HUMBOLDT BAĞLAMINDA DİL-DÜŞÜNCE İLİŞKİSİ Doç. Dr. Hülya ALTUNYA	KÜRESEL BOYUTTA NÜKLEER ENERJİ GÖRÜNÜMÜ VE GELECEĞİ Assist. Prof. Dr. Muazzez HARUNOĞULLARI	KÜLTÜREL YAPINININ TASARIMA ETKİLERİ: MONK – GALİP DERVİŞ DİZİLERİNİN İKONOGRAFİK YORUMLAMA ÖRNEĞİ Kübra GÖYMEN	BOR MİNERALLERİNİN KULLANIM ALANLARI VE TÜRKİYE EKONOMİSİ İÇİN ÖNEMİ Yrd. Doç. Dr. Erol KAPLUHAN	BİST-100 Endeksi, Döviz Kuru, Faiz ve Altın Arasındaki Volatilité Geçişkenliği Prof. Dr. Selim BAŞAR Arş. Gör. Bengü TOSUN Arş. Gör. Gürkan BOZMA

DAY – II
MAY 12, 2017 (Friday)
18:45-20:30

NURSULTAN NAZARBAYEV AUDITORIUM (Royal Hotel)	PEYAMI SAFA AUDITORIUM (Royal Hotel)	SAHİN BEY AUDITORIUM (Royal Hotel)	MAGCAN CUMABAEV AUDITORIUM (Tuğcan Hotel)	SUTCU İMAM AUDITORIUM (Tuğcan Hotel)
Head of Session Prof.Dr. Salih ÖZTÜRK Yrd. Doç.Dr. Bilge BİNGÖL SCHRİJER	Head of Session Doç.Dr. Mahmut SAĞIR Doç.Dr. Ahmet AYMAGANBETOV	Head of Session Yrd. Doç. Dr. Hayri ABAR Yrd. Doç. Dr. Ömer ALKAN	Head of Session Doç.Dr. Maira ABDRAHMANOVA Kaldyguł ADİLBEKOVA	Head of Session Yrd. Doç. Dr. Nisa SEÇİLMİŞ Araylim SARBASOVA
KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE IMF VE DÜNYA BANKASI POLİTİKALARININ ROLÜ İLE TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİ Hatidje DEMİRİ	SERMAYE PİYASASI HUKUKUNDA PAY ALIM TEKLİFİ ZORUNLULUĞUNUN DOĞMADIĞI HALLER Arş. Gör. Kenan KOÇ	KURUMSAL KAYNAK PLANLAMASI (ERP) KULLANIMININ İŞLETME FONKSİYONLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ Öğr. Gör. Ahmet LEBLEBİCİ Öğr. Gör. Dr. Berkant DULKADİR Öğr. Gör. Ahmet KARAHAN	HALKEVLERİ DERGİLERİNİN YEREL TARİH ÇALIŞMALARINA KATKISI: BURSA HALKEVİ ULUDAĞ DERGİSİ ÖRNEĞİ Dr. Mine ERSEVİNÇ	Turizm Gelirleri- Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği Doç. Dr. Veli YILANCI Mücahit AYDIN
KNOWLEDGE SHARING, TRUST, FIRM INNOVATION CAPABILITY Arş. Gör. Dr. Sibel AYAS Arş. Gör. Işıl ÖNAY Öğr. Gör. Mehmet Burçin ÖNAY	OSMANLI KADIN ŞAİRLERİNİN DİVAN EDEBİYATI GELENEĞİNDEN AYRILAN SESİ VE FARKLI İFADE BİÇİMLERİ Yrd. Doç. Dr. Yasemin ERTEK MORKOÇ	DETERMINATION OF INDIVIDUAL FACTORS AFFECTING MIGRATION BEHAVIOR IN TURKEY USING LOGISTIC REGRESSION ANALYSIS Assist. Prof. Dr. Hayri ABAR Assist. Prof. Dr. Ömer ALKAN	ELEKTRONİK TİCARET VE ELEKTRONİK PAZARLAMININ İŞLETMELERE SAĞLAYABİLECEĞİ AVANTAJLAR Fatih Güray KURŞUN	HAVAYOLU SEKTÖRÜNÜN EKONOMİK PROFİLİ VE MINT ÜLKELERİNDE BİR KİYASLAMA Yrd. Doç. Dr. Nisa SEÇİLMİŞ
SERMAYE PİYASASI HUKUKUNDA PAY ALIM TEKLİFİ ZORUNLULUĞUNUN ORTAYA ÇIKMASI VE UYGULANMASI Arş. Gör. Kenan KOÇ	LİSANS VE ÖN-LİSANS ÖĞRENCİLERİNİN BİLİMİN DOĞASI VE BİLİMSEL EPİSTEMOLOJİK GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ: HAKKÂRİ ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ Öğr. Gör. , Davut AÇAR Öğr. Gör. Gülçin KAYA Yrd. Doç. Dr., Gökhan GÜNEŞ Dr. Kaan BATI	KRİZ YÖNETİM PLANININ İŞLETMELERDEKİ KRİZ DÖNEMLERİ VE YÖNETİCİ DAVRANIŞLARINA OLAN ETKİLERİ Öğr. Gör. Ahmet KARAHAN Öğr. Gör. Ahmet LEBLEBİCİ Öğr. Gör. Dr. Berkant DULKADİR	SOSYAL MEDYA, İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ, DEMOKRATİK BİLİNÇ, ETİK VE TARTIŞMA KÜLTÜRÜ Doç. Dr. Derya ERDEM	TERÖR, TERÖRİZM KAVRAMLARI İLE TURİZM-TERÖRİZM İLİŞKİSİ Yavuz DEMİRCİ Öğr. Gör. Hande DEMİRCİ
DEVLET BİR MİT OLARAK ELE ALINABİLİR Mİ? DEVLETİN GERÇEKLİĞİ İNANÇ VE İDEOLOJİ ÜZERİNDEN YENİDEN TEMELLENDİRİLEBİLİR Mİ? Hatice SÜRÜN	TÜRKİYE' DE SERBEST BÖLGELERDE UYGULANAN ÜCRET İSTİSNASI SORUNLARI ÜZERİNE DEĞERLENDİRME Doç.Dr. Hatice YURTSEVER Yrd. Doç.Dr. Pınar PEHLİVAN Öğr. Gör. Dr. Lale DEMİRLİOĞLU	İŞLETMELERDE KRİZ İLETİŞİMİ: ÜLKER ŞİRKETİ'NİN KRİZE DÖNÜŞEN "1 NİSAN REKLAMI" ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA Yrd. Doç. Dr. Özlem DUĞAN Yrd. Doç. Dr. Emine ŞAHİN	TELEVİZYON YAYINCILIĞINDA TRANSMEDYA ÖYKÜ ANLATIMI: TV8 ÖRNEĞİ Yrd. Doç. Dr. Burcu ALTIPARMAK	Some Issues of Metaphor Teaching in Modern Schools Ketevan SHOTADZE

EĞİTİM HAKKI BAĞLAMINDA İVEDİ YARGILAMA USULÜ VE İYUK m. 20/B KAPSAMI SORUNU Yrd. Doç.Dr. Bilge BİNGÖL SCHRIJER	ÖĞRETMEN ADAYLARININ ÖĞRETMENLİK UYGULAMASI DERSİNE İLİŞKİN METAFOR ALGILARI Yrd. Doç. Dr. Faysal ÖZDAŞ Yrd. Doç. Dr. Mürşet ÇAKMAK	THE EFFECT OF SELF-EFFICACY AND TRUST ON INNOVATIVE WORK BEHAVIOR AND EMPLOYEE PERFORMANCE Dr. Sibel AYAS Özlem YAŞAR UĞURLU Research Assistant Işıl ÖNAY	SOSYAL MEDYA KULLANIMI VE SEMBOLİK TÜKETİM EĞİLİMİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA Yrd. Doç.Dr. Fatma İNCE	KAPADOKYA'DAKİ BİZANS ESERLERİNİN TURİZM İÇİNDEKİ YERİ; GÖREME ÖRNEĞİ Doç.Dr. Sevcan YILDIZ Uzm. Seden TURAMBERK ÖZERDEN
---	---	---	--	--

DAY – III
MAY 13, 2017 (Saturday)
10:00 -11:00

NURSULTAN NAZARBAYEV AUDITORIUM (Royal Hotel)	PEYAMI SAFA AUDITORIUM (Royal Hotel)	SAHİN BEY AUDITORIUM (Royal Hotel)	MAGCAN CUMABAIEV AUDITORIUM (Tuğcan Hotel)	SUTCU IMAM AUDITORIUM (Tuğcan Hotel)
Head of Session Prof. Dr. Recep GÜNEŞ Yrd. Doç. Dr. Selma KARABAŞ	Head of Session Doç. Dr. Mustafa KIRKIZ Doç. Dr. Sholpan ARINGAZINA	Head of Session Doç.Dr.K. JYLKISHIBAYEVA Kaldygul ADILBEKOVA	Head of Session Doç. Dr. Orhan ELMACI	Head of Session Doç.Dr.B.TUNDIKBAYEVA Yrd. Doç. Dr. Ayvaz MORKOÇ
“EN AZ 3 ÇOCUK” SÖYLEMİNE İKTİSADİ AÇIDAN BİR YAKLAŞIM Hüseyin YILMAZ Arş. Gör. Muhyeddin ERDEMLİ	CAHİLİYE DÖNEMİNDE ARAPÇA’NIN RETORİK AÇIDAN GELİŞMESİNİN İKİ BELİRLEYİCİ UNSURLU: ŞAİR VE HATİP Doç. Dr. Mustafa KIRKIZ	ÜÇÜNCÜ SAYFADA KADIN TEMSİLİ: 2008-2016 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE’DE KADIN CİNAYETLERİ ÜZERİNDEN TOPLUMSAL CİNSİYET OKUMASI Arş. Gör. Sait GÜLSOY Bğms. Arş. Ayça ÖZCİHAN	SANAL YAŞAMIN NEDEN OLDUĞU DÖNÜŞÜMLER VE TEHLİKELER Arş.Gör. Oğuzhan EKİNCİ	KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE DIŞ BORÇLARIN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE ETKİLERİ Doç.Dr. Ö. FARUK ALTUNÇ Doç.Dr. OKYAY UÇAN ABDULMENAF AKYILDIZ
TARIM SEKTÖRÜNDE YÖNETİM BİLİŞİM SİSTEMLERİ VE TEKNOLOJİLERİ KULLANIM DÜZEYİ: AMPİRİK BİR ÇALIŞMA Yrd. Doç. Dr. Selma KARABAŞ	TÜKETİCİLERİN ÇEVRE DOSTU ÜRÜN SATIN ALMA DAVRANIŞLARININ BELİRLENMESİ: SELÇUK ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ Dr. A. Selçuk KÖYLÜOĞLU Ö. Emrah ACAR Öğr. Gör. Ü. Saliha Eken İNAN	KURULUŞTAN KURTULUŞA ŞEHİTLİK ARAŞTIRMALARI Prof. Dr. Aydın BÜYÜKSARAÇ Doç. Dr. Özcan BEKTAŞ Öğr. Gör. Sinan KOŞAROĞLU	MUHASEBE EĞİTİMİNİN AKREDİTASYONUNDAN A STRATEJİK YOL HARİTASI: KAYNAK TABANLI BİR MODEL ÖNERİSİ VE GERÇEKLEŞTİRME KOŞULLARI Doç.Dr. Orhan ELMACI Arş. Gör. Dr.Kadir TUTKAVUL	İŞSİZLİK VE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ NEDENSELLİK İLİŞKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ (1980-2015) ABDULMENAF AKYILDIZ Ceren PEHLİVAN Doç. Dr. OKYAY UÇAN
TÜRKİYE MUHASEBE STANDARTLARI UYGULANMASININ VERGİ TOPLAMA ÜZERİNE ETKİSİ: BİST 100 ŞİRKETLERİNDE ERTELENMİŞ VERGİ VARLIĞI VE ERTELENMİŞ VERGİ YÜKÜMLÜLÜĞÜNÜN İNCELENMESİ Prof. Dr. Recep GÜNEŞ Yrd. Doç. Dr. Ahmet Fethi DURMUŞ Özge ÖZKAN	ULUSLARARASI HUKUKTA TEAMÜL OLARAK İNSANİ MÜDAHALE Öğr. Gör. Gül Seda ACET	TÜRK EL SANATLARININ KÜLTÜREL BELLEĞİ: EL EMEĞİ GÖZ NURU ANTEP İŞİ Öğr. Gör. Meltem ÖNER	İLKOKUL BİRİNCİ SINIF ÖĞRENCİLERİNİN OKUDUĞUNU ANLAMA BAŞARILARININ VE OKUMA HIZLARININ ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ Yrd. Doç.Dr. Bilge KUŞDEMİR KAYIRAN Öğrt. Zeliha KATIRCI AĞAÇKIRAN	ÇAĞDAŞ SANAT PİYASASINDA SANATÇININ ROLÜ Yrd.Doç.Dr. Dilara KARAKAŞ TABAK
TÜRKİYE’DE İÇ GÖÇÜN SEBEPLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME Hüseyin YILMAZ Muhyettin ERDEMLİ Hüseyin ÇELİK	DOĞU AKDENİZ ENERJİ HAVZASI’NIN DEĞİŞEN JEOPOLİTİK COĞRAFYASI ve TÜRKİYE Dr. Ömer ŞEN	TÜRK CUMHURİYETLERİNDE ELEKTRİK TÜKETİMİ, REEL GELİR VE DIŞA AÇIKLIK İLİŞKİSİ: BOOTSTRAP-GRANGER NEDENSELLİK YAKLAŞIMI Prof. Dr. Ali ACARAVCI Arş. Gör. Sinan ERDOĞAN		EZİZE CEFERZADE VE ŞİRVAN ÜÇLEMESİ Yrd. Doç. Dr. Ayvaz MORKOÇ

DAY – III
MAY 13, 2017 (Saturday)
11:15-12:30

NURSULTAN NAZARBAYEV AUDITORIUM (Royal Hotel)	PEYAMI SAFA AUDITORIUM (Royal Hotel)	SAHİN BEY AUDITORIUM (Royal Hotel)	MAGCAN CUMABAEV AUDITORIUM (Tuğcan Hotel)	SUTCU İMAM AUDITORIUM (Tuğcan Hotel)
Head of Session Dr. A. Selçuk KÖYLÜOĞLU Prof.Dr.Anarkul SALKINBAY	Head of Session Doç. Dr. Şafak KAYPAK Doç.Dr.Karligaash JYLKISHIBAYEVA	Head of Session Doç. Dr. Sholpan ARINGAZINA Kaldygul ADILBEKOVA	Head of Session Doç.Dr. Orhan ELMACI Prof.Dr. Jakipbek ALTAEV	Head of Session Prof.Dr. Muhsin HALİS Doç. Dr. Erbol ABAKAN
GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE OSMANİYE'DE YEREL BASIN Uzman Gülsüm ŞİMŞEK	AVRUPA BİRLİĞİNİN TERÖRİZMLE MÜCADELE POLİTİKALARI: 11 EYLÜL ÖNCESİ VE SONRASI Ezgi SOYLU	ÖĞRETMEN ADAYLARININ PSİKOLOJİK KATILIK VE OLUMSUZ DEĞERLENDİRİLME KORKUSU DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ Arş. Gör. Dr. Zakir ELÇİÇEK Arş. Gör. Kasım SEZGİN Arş. Gör. Bünyamin HAN	KOBİLERİN FİNANSAL SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ: GAZİANTEP İLİ ÖZELİNDE ANKETE DAYALI BİR İNCELEME Doç.Dr. Mehmet ÇİHANGİR Doç.Dr. Bülent ÖZ Harun Fatih AĞCA	TÜKETİCİ HAKLARINA YÖNELİK TARİHTE YAPILAN İLK KANUN: "KANUNNAME-İ İHTİŞAB-I BURSA" Yrd. Doç. Dr. Recep Özdemir
KENT İMAJININ DESTINASYON PAZARLAMASINDAKİ ROLÜ: MARDİN İLİ ÖRNEĞİ Öğr. Gör. Dr. Hasan ÇİFTÇİ Öğr. Gör. Okan ÇOLAK	GELECEĞİN KENT ANLAYIŞI: AKILLI KENT Doç. Dr. İbrahim Ethem TAŞ Arş. Gör. Kemal UÇACAK Arş. Gör. Yeter ÇİÇEK TÜRKİYE'DE YOKSULLUKLA MÜCADELEDE BÜROKRATİK ENGELLERİN AŞILMASI VE SOYBİS UYGULAMASI: OSMANİYE ÖRNEĞİ Doç. Dr. İbrahim Ethem TAŞ Arş. Gör. Yeter ÇİÇEK Arş. Gör. Kemal UÇACAK Ali Galip MART	TEMEL EĞİTİM BÖLÜMÜ ÖĞRETMEN ADAYLARININ BİLGİ EKONOMİSİ HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİNİN ANALİZİ Yrd. Doç. Dr. Mehmet GÜNGÖR Yrd. Doç. Dr. İlker YAKIN	İHRACATA YÖNELİK DEVLET TEŞVİK ve DESTEKLERİNİN İHRACAT PERFORMANSINA ve ULUSLARARASI LAŞM A DÜZEYİNE ETKİSİ İşıl KUŞANAC Doç.Dr.H. Murat MUTLU	SAĞLIK SEKTÖRÜNDE (s.s) STOK KONTROL MODELİ UYGULAMASI: BİR ECZANE ÖRNEĞİ Arş. Gör. Şeyhmus ASLAN
MİDAK SOKAĞI ROMANINDA SOSYOLOJİK İMGELEM Arş. Gör. Döne AYHAN	KENT UYGARLIĞI VE DEMOKRASİ ÜZERİNE BİR İNCELEME Doç.Dr. Şafak KAYPAK Ahmet GÜNDÜZ	ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN KARNE KAVRAMINA İLİŞKİN METAFORİK ALGILARI Yrd. Doç. Dr.Mürşet ÇAKMAK Öğrt. Tahsin İPEK Öğrt Erdal AKBULUT Öğrt Emrullah ALDEMİR Yrd. Doç. Dr. Faysal ÖZDAŞ	MAVİ OKYANUS STRATEJİSİ UYGULAMALARI İLE İÇ GİRİŞİMCİLİK İLİŞKİSİ Ahmet TILFARLIĞİL Yrd. Doç. Dr. Erkan ALSU	SAĞLIK HİZMETLERİNDE TOPLAM KALİTE YÖNETİMİ: LİBYA SAĞLIK KURUMLARINDA BİR ARAŞTIRMA Prof.Dr. Muhsin HALİS Yrd. Doç. Dr. Mine HALİS Mohamed R. TWATI
DÜNYA' DA ve TÜRKİYE' DEKİ UYGULAMALARI BAKIMINDAN NÖROPAZARLAMA Dr. A. Selçuk KÖYLÜOĞLU	KENT KONSEYİLERİNDE HALK KATILIMI VE GÖNÜLLÜLÜK: ADANA KENT KONSEYİ ÖRNEĞİ Yrd. Doç. Dr. Osman AÇIR Ar.Gör.Dr. Aziz BELLİ YL Öğrencisi Şükrü ARSLAN	ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN İNTERNETE İLİŞKİN ALGILARININ İNCELENMESİ: BİR METAFOR ÇALIŞMASI (DİYARBAKIR ÖRNEĞİ) Prof. Dr. Behçet ORAL Arş. Gör. Kasım SEZGİN Arş. Gör. Sedat SÜER	KIRSAL ALAN, HAVZA KALKINMASI VE KIRSAL SANAYİLER Prof. Dr. Osman KARKACIER Yrd. Doç. Dr. Selma KARABAŞ	İŞGÜCÜ PİYASALARINDA NEO- LIBERAL UYGULAMALARIN FRANSA ÖRNEĞİ Arş. Gör. Selcan ÜNAL
AVRUPA BİRLİĞİ'NDE MÜZAKERE SÜRECİ Öğr. Gör. Mehmet BÜYÜKÇİÇEK	ÇEVRE HAKKI VE KENTSEL ALANLARDA UYGULANMASI Doç. Dr. Şafak KAYPAK	ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN MOBİL İHMALKÂRLIĞA (PHUBBING) İLİŞKİN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ Arş. Gör. Kasım SEZGİN Arş. Gör. Yusuf İslam BOLAT Arş. Gör. Tuncay ARDIÇ		ÖRGÜT KÜLTÜRÜ VE YARATICILIK İLİŞKİSİ: KAHRAMANMARAŞ'TAKİ ÇELİK MUTFAK EŞYALARI SANAYİNDE BİR ARAŞTIRMA Doç.Dr. Canan Gamze BAL Necmettin GÜL

DAY – III
MAY 13, 2017 (Saturday)
13:00-14:00

NURSULTAN NAZARBAYEV AUDITORIUM (Royal Hotel)	PEYAMI SAFA AUDITORIUM (Royal Hotel)	SAHİN BEY AUDITORIUM (Royal Hotel)	MAGCAN CUMABAEV AUDITORIUM (Tuğcan Hotel)	SUTCU İMAM AUDITORIUM (Tuğcan Hotel)
Head of Session Doç. Dr. Zekeriya NAS Yrd. Doç.Dr. Atilla YÜCEL	Head of Session Prof. Dr. Abdulhalim AYDIN Prof.Dr. Ali Rıza GÜL	Head of Session Prof.Dr. İsa ÇELİK Yrd. Doç.Dr Birol YILDIRIM	Head of Session Doç. Dr. Ö. Okan FETTAHLIOĞLU	Head of Session Doç. Dr. Orhan ELMACI

THE IMPORTANCE OF SELECTION PROCESS OF EMPLOYEES FOR ORGANIZATIONS Doç. Dr. Zekeriya NAS	“LAİLAHE” İLE “LAİLAHEİLLALLAH” ANTAGONİZMASINDA BATI İLE İSLAM MEDENİYETLERİNİN ÇATIŞMASI Prof. Dr. Abdulhalim AYDIN	MEDRESE MÜDERRİSLİĞİNDEN SÜFLİĞE: İMAM GAZZÂLÎ ÖRNEĞİ Prof.Dr. İsa ÇELİK Yrd. Doç.Dr Birol YILDIRIM	NEMRUT KRATER GÖLÜ ve ÇEVRESİNİN ULUSLARARASI JEOPARK AĞINA KATILIMI Can ERTEKİN Prof.Dr., Aydın BÜYÜKSARAÇ Yrd. Doç. Dr. Yunus Levent EKİNCİ Yrd. Doç. Dr. Alper DEMİRCİ Yrd. Doç. Dr. Edip AVŞAR Yrd. Doç. Dr. Tevfik Emre ŞERİFOĞLU Yrd. Doç. Murat KÜRŞAT Yrd. Doç. Dr. Kubilay TOYRAN	MALİYET YÖNETİMİNDE GÖRELİ ETKİNLİK ANALİZİ: BİST MENKUL KIYMETLER YATIRIM ORTAKLIĞI ENDEKSİNDE UYGULAMA Doç. Dr. Orhan ELMACI Arş. Gör. Ali KESTANE
PAZARLAMA VE BEYNİN ETKİLEŞİMİ: NÖROPAZARLAMA DENEYSEL ÇALIŞMA ÖRNEKLERİ Yrd. Doç.Dr. Atilla YÜCEL	GRAMER VE BELAGAT BİLGİNLERİNİN TAKDİM-TE’HİR HAKKINDAKİ YORUMLARI Arş. Gör Abdullah KILINÇKAYA	MAVERAÜNNEHİR’DEN ÇUKUROVA’YA İKİ NEHRİN HİKÂYESİ Yrd. Doç.Dr. Yunus Emre TANSÜ	TÜKETİCİLERİN KIRSAL GIDA ÜRÜNLERİNE YÖNELİK ALGILARININ BELİRLENMESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA Yrd. Doç.Dr. Niyazi GÜMÜŞ Suat KARTAL İlyas Ertugrul İNAN	BİST SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ENDEKSİNDE YER ALAN ŞİRKETLERİN MİSYON İFADELERİNİN KURUMSAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK AÇISINDAN ANALİZİ Öğr. Gör Safa ACAR
THE EFFECTS OF PERSONAL DETERMINANTS ON JOB SATISFACTION OF PUBLIC AND PRIVATE Doç. Dr. Zekeriya NAS	BELAGAT (SEMANTİK) AÇISINDAN TAKDİM-TE’HİR VE KULLANIM AMAÇLARI Arş. Gör Abdullah KILINÇKAYA	ÇEVRENİN DİLİ VE KENT EKOLOJİSİNE YANSIMASI Doç. Dr. Şafak KAYPAK	TIBBİ VE AROMATİK BİTKİLER SEKTÖRÜNÜN SORUNLARINA YÖNELİK BİR ÇÖZÜM ÖNERİSİ: TIBBİ VE AROMATİK BİTKİLER SEKTÖRÜNDE KÜMELENME Yrd. Doç. Dr. Adem EROL Öğr. Gör. Hamdi AYYILDIZ Yrd. Doç. Dr. Yusuf Ziya KOCABAŞ	ENTEGRE RAPORLAMA VE İŞLETMELER ÜZERİNE BİR İNCELEME Yrd. Doç. Dr. Ayşe Nur BUYRUK AKBABA
İHVÂN-I SAFÂ RİSALELERİNDE PEYGAMBER ve FİLOZOFA VERİLEN DEĞER Öğr. Gör. Dr. Mehmet KARAKUŞ	KUR’AN’IN ŞİDDET VE TERÖRÜ REDDEDEN LAFIZLARI Prof.Dr. Ali Rıza GÜL	AİLE KONUTU ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER Yrd. Doç. Dr. Mehmet ESKİ Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÜNLÜTEPE	ENTEGRE RAPORLAMAMIN YATIRIMCILAR AÇISINDAN ANALİZİ: ENTEGRE YATIRIM ANALİZİ ALGORİTMA DENEMESİ Prof. Dr. Şerafettin SEVİM Arş. Gör. Ali KESTANE Uzm. Damla Nafiye YILMAZ	MUHASEBE EĞİTİMİNDEN STRATEJİK YOL HARİTASININ BELİRLENMESİNDE BEKLENTİLERİNİN ÖLÇÜLMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİNE İLİŞKİN AMPRİK BİR ÇALIŞMA Doç.Dr. Orhan ELMACI Arş. Gör. Dr. Kadir TUTKAVUL
Kur’ân’da Arapça Olmayan Kelimeler Yrd. Doç.Dr. Naif YAŞAR	NAHİV (GRAMER) AÇISINDAN TAKDİM-TE’HİR VE KULLANIM AMAÇLARI Arş. Gör Abdullah KILINÇKAYA	TÜKETİCİLERİN ETNOSENTRİZM DÜZEYLERİ VE DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNİN MARKA BAĞLILIĞI, ÜRÜN KALİTESİ VE TÜKETİCİ SATIN ALMA NİYETLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ Yrd. Doç.Dr. Tahir BENLİ Yrd. Doç.Dr. Kübra KARAOSMANOĞLU Esmâ ERTÜRK	TARIM VE KIRSAL KALKINMA İLİŞKİSİ: MARDİN İLİ ÜZERİNE BİR İNCELEME Yrd. Doç. Dr. Ahmet KAYAOĞLU Yrd. Doç. Dr. Pınar ÖZDEMİR Arş. Gör. Şehmus ASLAN Arş. Gör. Cumali KILIÇ	C KUŞAĞI’NIN SOSYAL MEDYA’DA PAYLAŞILAN YÖRESEL YEMEK FOTOĞRAFLARINA YÖNELİK TUTUMLARI Yrd. Doç. Dr. Ediz GÜRİPEK Yrd. Doç. Dr. Mehmet GÜLLÜ Öğr. Gör. Hakan KENDİR
Mezhebî Anlayışın Tefsire Yansımaları: Ahfeş el-Evsat (ö. 215/831) Örneği Yrd. Doç.Dr. Naif YAŞAR	KESİNLİK AÇISINDAN EN İLERİ DERECEDE BULUNAN DOĞRU BİLGİ ANLAMINDA BİR TERİM: HAKKA’L-YAKİN Doç.Dr. Vecihi SÖNMEZ	ÇALIŞAN BİREYLERİN YEŞİL ÜRÜN REKLAMLARINA YÖNELİK TÜKETİCİ TUTUMLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER VE DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE FARKLILIKLARI Yrd. Doç. Dr. Tahir BENLİ Yrd. Doç.Dr. Kübra KARAOSMANOĞLU Özlem TAŞ	PARA POLİTİKASININ BANKA FAİZLERİ ÜZERİNDE ETKİSİ Açelya AGDOĞAN	TÜRK KÜLTÜRÜNDE KIŞ HAZIRLIKLARI; TURŞU Yrd. Doç.Dr. Mehmet GÜLLÜ Öğr. Gör. Şeyda KARAGÖZ

DAY – III
MAY 13, 2017 (Saturday)
14:15-15:15

NURSULTAN NAZARBAYEV AUDITORIUM (Royal Hotel)	PEYAMI SAFA AUDITORIUM (Royal Hotel)	SAHIN BEY AUDITORIUM (Royal Hotel)	MAGCAN CUMABAEV AUDITORIUM (Tuğcan Hotel)	SUTCU IMAM AUDITORIUM (Tuğcan Hotel)
Head of Session Prof. Dr. Salih ÖZTÜRK Doç. Dr. Aliya KOSHERBAYEVA	Head of Session Doç. Dr. Mustafa Fedai ÇAVUŞ Doç.Dr.Aliya NIGMETOVA	Head of Session Doç. Dr. Zekeriya NAS Yrd. Doç. Dr. Emine ARSLAN	Head of Session Doç.Dr. Hanifi Murat MUTLU Doç. Dr. Aset KURANBEK	Head of Session Yrd. Doç. Dr. Ayşe Nur BUYRUK AKBABA Doç.Dr. Gauhar MEYRAM
BANKACILIK SEKTÖRÜNDEKİ GELİŞMELER ŞİRT İLİNDE BANKACILIK SEKTÖRÜ Öğr. Gör Safa ACAR	1876 KANUN-I ESASÎ DE TEMEL HAK VE HÜRRİYETLERİN DÜZENLENİŞİ VE 1909 DEĞİŞİKLİKLERİ Arş. Gör. Murat KURUN Arş. Gör. Lokman ŞAHİN	TERÖR OLAYLARININ DÖVİZ PIYASASI OYNAKLIĞI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ Mehmet ÇINAR Doç. Dr. Ashiyan YILMAZ	ÖRGÜT KÜLTÜRÜNÜN PERFORMANS ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA Yrd. Doç.Dr. Fatma İNCE	SİMGESEL SERMAYE VE SİMGESEL SERMAYENİN ÖĞRETMEN ADAYLARININ EĞİTİM HAYATINA KATKISI Doç. Dr. Betül BALKAR Öğrt. Rabia ÖZTUZCU
MASLOW'UN TÜKENMİŞLİK ÖLÇEĞİ İLE MYO BANKACILIK VE SİGORTACILIK BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN TÜKENMİŞLİK DÜZEYLERİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA Öğr. Gör Safa ACAR	İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ UYGULAMALARININ KARIYER TATMİNİ VE İŞ PERFORMANSINA ETKİSİ Doç. Dr. Mustafa Fedai ÇAVUŞ Tuğba İMADOĞLU	AĞIZDAN AĞIZA PAZARLAMININ ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN CEP TELEFONU SATIN ALMASI SÜRECİNE ETKİLERİ Yrd. Doç. Dr. Emine ARSLAN	LOJİSTİK FAALİYETLERDE DIŞ KAYNAK KULLANIMI VE REKABETÇİ AVANTAJ Cengiz ALKURT Doç.Dr. Hanifi Murat MUTLU	YİYECEK İÇECEK İŞLETMELERİ ÇALIŞANLARININ EL HİYYENİ ALIŞKANLIKLARININ İNCELENMESİ Yrd. Doç. Dr. Mehmet GÜLLÜ Öğr. Gör Hakan KENDİR
MARKALAŞMA VE SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM İLİŞKİSİ: GAZİANTEP ÖRNEĞİ Doç. Dr. İ. Ethem TAŞ Arş. Gör. Yeter ÇİÇEK Sevil DÜRRÜ	KATILIM BANKALARININ PERFORMANSLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ: TOPSIS YÖNTEMİ İLE ULUSLARARASI KARŞILAŞTIRMA Zakaria KALLO Yrd. Doç. Dr. Erkan ALSU Ahmet TAŞDEMİR	THE BENEFITS AND IMPORTANCE OF HUMAN RESOURCE DEVELOPMENT FOR AN ORGANIZATION Doç. Dr. Zekeriya NAS	MARKA DEĞERİNİN BELİRLEYİCİLERİ Gülümser PALTA TURİZM ENDÜSTRİSİNDE HAYVAN KULLANIMI: KURAMSAL BİR MODEL ÖNERİSİ Öğr. Gör. Dr. Emirhan YENİŞEHİRLİOĞLU Yrd. Doç. Dr. Emine CİHANGİR	Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Cumhurbaşkanının Konumu ve Yetkileri Öğr.Gör. Faruk YAHŞİ
TÜRKİYE'DE LAİKLİK DÜŞÜNCESİ Sevil DÜRRÜ	BEŞ FAKTÖR KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ İLE İŞ TATMİNİ ARASINDAKİ İLİŞKİ: OTEL İŞLETMELERİNDE BİR ARAŞTIRMA Yrd. Doç.Dr. Cemal İNCE Yrd. Doç.Dr. Ediz Güripek Dr. Emin Arslan	KÜRESELLEŞME VE ULUS DEVLET Arş.Gör. Fatih ÇELİK Arş.Gör. Hamza ÖZÇİFTÇİ	ÖRGÜTSEL ADALET ALGISI İLE İŞGÖRENLERİN İŞ PERFORMANSI İLİŞKİSİ: KOBİ'LERDE MAVİ YAKALI VE BEYAZ YAKALI İŞGÖRENLER ÜZERİNDE KARŞILAŞTIRMALI BİR ARAŞTIRMA Nadire KANTARCIOĞLU	ZORUNLU İLERİ TARİHLİ ÇEK VE UYGULAMADA ORTAYA ÇIKAN SORUNLAR Arş. Gör. İsmail SARITEKE

DAY – III
MAY 13, 2017 (Saturday)
16:30-17:30

NURSULTAN NAZARBAYEV AUDITORIUM (Royal Hotel)	PEYAMI SAFA AUDITORIUM (Royal Hotel)	SAHIN BEY AUDITORIUM (Royal Hotel)	MAGCAN CUMABAEV AUDITORIUM (Tuğcan Hotel)	SUTCU IMAM AUDITORIUM (Tuğcan Hotel)
Head of Session Doç. Dr. Zekeriya NAS Kaldygu ADILBEKOVA	Head of Session Prof. Dr. Famil ŞAMİLOĞLU Doç. Dr. Ali İhsan AKGÜN	Head of Session Prof.Dr. Zharkyn SULEIMENOVA Doç. Dr. S. ULUTÜRK AKMAN	Head of Session Yrd. Doç. Dr. Türkmen Taşer AKBAŞ Yrd. Doç. Dr. Zübeyir BAĞCI	Head of Session Doç.Dr. H. Seçil FETTAHLIOĞLU Doç.Dr. Ö. Okan FETTAHLIOĞLU
TÜRKİYE'DE SANAYİ SEKTÖRÜNÜN GAYRİ SAFİ YURT İÇİ HÂSILA (GSYH) İÇERİŞİNDEKİ PAYININ GELİŞİMİ Yrd. Doç. Dr. Yusuf BOZGEYİK Fevzi KARALAR Çağdaş PEKTAŞ Fırat GÜÇLÜ	KADINLARIN FİNANSAL OKURYAZARLIKLARI ÜZERİNDE EĞİTİMİN ETKİSİ Prof. Dr. Famil ŞAMİLOĞLU Yunus Emre KAHRAMAN Arş. Gör. Haşim BAĞCI	ZORUNLU GÖÇ DURUMUNDA TOPLUMA ENTEGRE OLMA DÜZEYİ: GAZİANTEP İLİNDEKİ SURİYELİLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA Ali ÖZASLAN	PERSONEL GÜÇLENDİRME İLE İŞ TATMİNİ ARASINDAKİ İLİŞKİ: BANKA ÇALIŞANLARI ÜZERİNDE GÖRGÜL BİR ARAŞTIRMA Yrd. Doç. Dr. Türkmen Taşer AKBAŞ Yrd. Doç. Dr. Zübeyir BAĞCI	ÖRGÜT KÜLTÜRÜ İLE ÖLÜM KATILIĞI (RİGOR MORTIS) İLİŞKİLİ Mİ? Doç.Dr. H. Seçil FETTAHLIOĞLU Doç.Dr. Nuran AKŞİT AŞIK Doç.Dr. Ö. Okan FETTAHLIOĞLU Z.Feyza SAYIN

SAĞLIK HARCAMALARI BELİRLEYİCİLERİ VE EKONOMİK YANSIMALARI Öğr. Gör. Zerrin DÜRRÜ	SİYASİ OLAYLARIN YATIRIMCI DAVRANIŞLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ Yunus Emre KAHRAMAN Arş. Gör. Haşim BAĞCI	TEKNİK PROGRAMLARDA ÖĞRENİM GÖREN MESLEK YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN PROGRAMLAMAYA YÖNELİK ÖZ- YETERLİLİKLERİ İLE BİLGİSAYAR KULLANIM KAYGILARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ Yrd. Doç. Dr. Birsal AYBEK Öğr. Gör. Süddik DOĞRULUK Öğrt. Elif DURAK Arş. Gör. Yalçın MUTLUAY Arş. Gör. Seda BAYSAL Arş. Gör. Müberra ŞİMŞEK	KAMUSAL ALANDA İNANÇ VE DEĞERLERİN DİN VE VİCDAN ÖZGÜRLÜĞÜ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ VE İNTERNETİN SANAL MÜZAKERE TOPLULUKLARI OLUŞTURMADAKİ ROLÜ Arş. Gör. Şadiye KOTANLI	BİLGİ YÖNETİMİNİN ÖRGÜTSEL USTALIK ÜZERİNDE ETKİSİ OLUR MU? Prof.Dr.Hasan TUTAR Doç.Dr. H. Seçil FETTAHLIOĞLU Doç.Dr. Nuran AKŞİT AŞIK Doç.Dr. Ö. Okan FETTAHLIOĞLU Z. Feyza SAYIN
SEVEN ISSUES THAT CAN'T BE NEGOTIATED IN CHINA Mustafa Latif EMEK	TEMETTÜ POLİTİKASININ HİSSE SENEDİ FİYATLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: BORSA İSTANBUL ŞİRKETLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME Prof. Dr. Famil ŞAMİLOĞLU Arş. Gör. Ali Osman ÖZTOP Yunus Emre KAHRAMAN	TARIMSAL YATIRIMLARIN FİNANSMANI: TÜRKİYE İÇİN BİR İNCELEME Yrd. Doç. Dr. Tuncay Turan TURABOĞLU Kerim KUTLUAY	BANKA ÇALIŞANLARININ ÖRGÜTSEL SINIZM DÜZEYLERİ İLE İŞTEN AYRILMA NİYETLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ Yrd. Doç. Dr. Türkmen Taşer AKBAŞ Yrd. Doç. Dr. Zübeyir BAĞCI	MESLEK YÜKSEKOKULLARININ SOSYAL STATÜ BELİRLEME DÜZEYİ Uzm. Yük. Müh. Dursun Kemal BAYRAKTAR
	FİRMA PERFORMANSI VE KARLILIK: BORSA İSTANBUL'DA İŞLEM GÖREN BİLİŞİM VE TEKNOLOJİ ŞİRKETLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME Prof. Dr. Famil ŞAMİLOĞLU Doç. Dr. Ali İhsan AKGÜN Arş. Gör. Ali Osman ÖZTOP	İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİNİN DÖNÜŞÜM SÜRECİ İÇİNDE İZLEYİCİNİN DEĞİŞEN KONUMU VE "AKTÖR" HALİNE GELEN İZLEYİCİ Arş. Gör. Şadiye KOTANLI	Teknoloji-Gitar İlişkisi: Manyetikler, Amfiler, Efektörler Ve Yazılımlar Öğr. Gör. Dr. Cihan TABAK	MODERNLEŞME SÜRECİNDE KADIN ve FEMİNİZM Sevim KELLEÇİOĞLU

DAY – III
MAY 13, 2017 (Saturday)
17:45-19:00

NURSULTAN NAZARBAYEV AUDITORIUM (Royal Hotel)	PEYAMI SAFA AUDITORIUM (Royal Hotel)	SAHİN BEY AUDITORIUM (Royal Hotel)	MAGCAN CUMABAEV AUDITORIUM (Tuğcan Hotel)	SUTCU IMAM AUDITORIUM (Tuğcan Hotel)
Head of Session Doç. Dr. Maira ABDRAHMANOVA Kaldyguł ADILBEKOVA	Head of Session Prof.Dr. Zharkyn SULEIMENOVA Damezhan SADYKOVA	Head of Session Doç. Dr. Zekeriya NAS Prof. Dr. Jakipbek ALTAEV	Head of Session Doç.Dr. Ö. Okan FETTAHLIOĞLU Doç.Dr. Ahmet AYMAGANBETOVA	Head of Session Prof.Dr. Salih ÖZTÜRK Prof. Dr. Olga AYMAGANBETOVA
CUMHURİYETİN KURULUŞ DÖNEMİNDE EĞİTİM MÜFETİŞLERİNİN PROGRAM LİDERLİĞİ ROLLERİ Yrd. Doç. Dr. Mehmet Emin USTA Prof. Dr. Bürhan AKPUNAR Öğr. Gör. Mustafa Sami ÇETİN	TÜRKİYE İLE KAZAKİSTAN ARASINDAKİ EKONOMİK İLİŞKİLER ECONOMIC RELATIONS BETWEEN TURKEY AND KAZAKHSTAN Prof.Dr. Ali ACARAVCI Öğr. Gör. Tunay BOSTAN GÖKTÜRK	TÜRK SINEMASINDA NAZİZM VE KOMÜNİZM İDEOLOJİLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI İNCELENMESİ: BİRLEŞEN GÖNÜLLER FİLMİNİN İKONOGRAFİK ANALİZİ Prof. Dr. Metin İŞIK Arş. Gör. Caner ÇAKI KÜBRA DENLİ	TÜRKİYE'DE ARAMA KURTARMA ALANINDA KADINLIĞIN İZİNİ SÜRMEK: 2011 VAN DEPREMİ ÖRNEĞİ Doç. Dr. Zeynep GÜREL Yrd. Doç. Dr. Orhun Burak SÖZEN	GAZİANTEP İLİNDE TARIMSAL MEKANİZASYONDA TEKNOLOJİNİN KULLANIMI Doç. Dr. Sinan GERÇEK Doç. Dr. Cevdet SAĞLAM Arş. Gör. Necati ÇETİN İhsan Serkan VAROL
THE EFFECT OF EXCHANGE RATES ON ECONOMIC GROWTH: A CASE STUDY ON ALGERIA Prof. Dr. İbrahim ARSLAN Doç. Dr. Selahattin KAYNAK Natheer YASEEN ALİ	TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ GÜMRÜK BİRLİĞİ SÜRECİ VE TÜRKİYE DIŞ TİCARET VE LOJİSTİK SEKTÖRLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME Arş. Gör. Ümit GEZİCİ Arş. Gör. Gümrak Can BAŞDAĞ	Türkiye'deki Özel Katılım Bankalarının Üç Aylık Periyotlarla 2014-2016 Döneminde Karlılıklarının Oran Analizi Yöntemiyle İncelenmesi Yrd. Doç. Dr. Servet ÖNAL Arş. Gör. Murat MAT		KORUNAN TARİHİ KENTLERDE TURİZMİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ: SAFRANBOLU KENTİ Öğr. Gör. Hakan KENDİR Yrd. Doç. Dr. Yasin DÖNMEZ Yrd. Doç. Dr. Fatih TÜRKMEN Doç. Dr. Suat ÇABUK
TÜRK KAMU BANKALARININ 1991 – 2002 İLE 2003 – 2015 DÖNEMİNİN KARLILIK VE VERİMLİLİK AÇISINDAN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ Yrd. Doç. Dr. Erdal ARSLAN Yrd. Doç. Dr. Ali BORA	İSKENDER PALA'NIN ŞAH VE SULTAN ADLI ROMANINDA HALK BİLİMİ UNSURLARI Dr. Mehmet ALPTEKİN Zeynep Dilek ALPTEKİN	TOPLUMSAL HAREKETLER AÇISINDAN SİVİL TOPLUM VE MEDYA Muhammed Bilal ARI Çağla ÇIKIT İlker Timur Burak SANCAK	ÖN LİSANS PROGRAMINDA ÖĞRENİM GÖREN ÖĞRENCİLERİN TEKNOLOJİYE İLİŞKİN TUTUMLARI İLE KİŞİSEL SİBER	ALABALIK ÜRETİCİLERİNİN SEKTÖREL MEMNUNİYETLERİ, SORUNLARI VE BEKLENTİLERİ: ŞANLIURFA ÖRNEĞİ

Arş. Gör. Hamza ÖZÇİFTÇİ			GÜVENLİĞİ SAĞLAMA YÖNELİK FARKINDALIKLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ Yrd. Doç. Dr. Birsal AYBEK Arş. Gör. Seda BAYSAL Arş. Gör. Müberra ŞİMŞEK Öğr. Gör. Sıddık DOĞRULUK Öğrt. Elif DURAK Arş. Gör. Yalçın MUTLUAY	Doç. Dr. Zafer DOĞU Yrd. Doç. Dr. Mehmet Reşit SEVİNÇ Doç. Dr. Erdinç ŞAHİNÖZ Öğr. Gör. Erdal ALANCIOĞLU Prof. Dr. Faruk ARAL
AB ÜYE ÜLKELERİNDE ÜÇÜZ AÇIK HİPOTEZİNİN GEÇERLİLİĞİ: PANEL VERİ YÖNTEMİ Prof. Dr. İbrahim ARSLAN Yrd. Doç. Dr. Yusuf BOZGEYİK Arş. Gör. Dr. Eda DİNERİ	ÖĞRENCİLERİN SÜPERMARKET ALİŞVERİŞLERİNDEKİ İÇECEK ÜRÜNLERİ TERCİHLERİNE ETKİ EDEN FAKTÖRLERİN ARAŞTIRILMASI Osman Nurullah BERK Soner İŞIKLI Yousef Nabil SHEHADA	PETROL PİYASASINDA OYNAKLIĞIN ÖNGÖRÜLMESİ: GARCH MODELLERİ İLE BİR UYGULAMA Yrd. Doç. Dr. Samet EVCİ Doç. Dr. Mehmet CİHANĞİR Arş. Gör. Erhan ERGİN	AURANIN YİTİMİ: SHERRIE LEVINE, PIERRE PINONCELLI VE JOEL-PETER WITKIN İNCELEMESİ Yrd. Doç. Hatice Kübra ERGİN	OKUL ÖNCESİ EĞİTİM KURUMLARININ HİZMET KALİTE DÜZEYLERİNİN SERVQUAL ANALİZİYLE DEĞERLENDİRİLMESİ Doç. Dr. Mahmut SAĞIR Öğr. Gör. Zekeriya ARSLAN Öğr. Gör. Betül ÇEBİ Uzm., Hüseyin GÜVEN Öğr. Gör. Neslihan AVAR VAYVAY
CAM TAVAN SENDROMUNUN ÖRGÜTSEL GÜVEN ÜZERİNE ETKİSİ: KAMU ÇALIŞANLARINA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA Yrd. Doç. Dr. Hakan CANDAN Prof. Dr. Ercan OKTAY Öğr. Gör. Tuba Perihan KAYA	TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN FİNANSAL SAĞLAMLIĞI: KATILIM BANKALARI ÖRNEĞİ Doç. Dr. Yasemin Deniz KOÇ Dr. Ferit KARAHAN	Kurumsal Girişimcilik ve İnovasyon İlişkisi Yrd. Doç. Dr. Emine CİHANĞİR Yrd. Doç. Dr. Sanem ŞEHRİBANOĞLU	MESLEK YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN WEB KULLANIM ÖZ YETERLİLİKLERİ İLE İNTERNETE YÖNELİK BİLGİ KIRILILIĞI FARKINDALIKLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ Yrd. Doç. Dr. Birsal AYBEK Arş. Gör. Yalçın MUTLUAY Arş. Gör. Seda BAYSAL Arş. Gör. Müberra ŞİMŞEK Öğr. Gör. Sıddık DOĞRULUK Öğrt. Elif DURAK	EBEVEYNLERİN OKUL ÖNCESİ EĞİTİM KURUMLARINDAN BEKLENTİLERİ VE KURUMLARIN BEKLENTİLERİ KARŞILAMA DÜZEYLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ Doç. Dr. Mahmut SAĞIR Öğr. Gör. Zekeriya ARSLAN Öğr. Gör. Betül ÇEBİ Uzm., Hüseyin GÜVEN Öğr. Gör. Neslihan AVAR VAYVAY
		KURUMSAL YÖNETİM DERECELENDİRME NOTU İLE HİSSE SENEDİ GETİRİLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN EVENTSTUDY YÖNTEMİ İLE ANALİZİ: BİST KURUMSAL YÖNETİM ENDEKSİ'NDE YER ALAN ŞİRKETLER ÜZERİNE BİR UYGULAMA Sevda METİN Mali Müşv. Öznur Dilara TAŞ		MESLEK YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN SOSYAL MEDYAYA YÖNELİK TUTUMLARININ İNCELENMESİ Doç. Dr., Mahmut SAĞIR Öğr. Gör. Neslihan AVAR VAYVAY Öğr. Gör. Zekeriya ARSLAN Öğr. Gör. Betül ÇEBİ Uzm. Hüseyin GÜVEN

DAY – IV
MAY 14, 2017 (Sunday)
10:00- 20:00

NURSULTAN NAZARBAYEV SALONU	MAĞCAN CUMABAYEV SALONU	SÜTÇÜ İMAM SALONU
Salih ÖZTÜRK G.M. MUTANOV	Zharkyn SULEIMENOVA Mustafa Latif EMEK	Prof. Dr. Jakipbek ALTAEV Sefa Salih BİLDİRİCİ
AL-FARABI AND THE DEVELOPMENT OF CIVILIZATIONS G.M. MUTANOV Rector, doctor of technical sciences, professor, academician Al-Farabi Kazakh National University	БІЛІМ ҰЙЫМДАРЫНДАҒЫ ӘЛЕУМЕТТІК-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҮРДІСТЕРДІ БАСҚАРУ ҰСТАНЫМДАРЫ ХАЛИТОВА Н.Р. профессор Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогика университеті САДЫҚОВА М.К. Педагогика ғылымдарының кандидаты Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті	АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ПОДГОТОВКИ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КАДРОВ В СФЕРЕ СПЕЦИАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ ПРОФ. АБАЕВА Г.А. м.п.н., старший преподаватель БЕЙСЕМБАЕВА К. Д Казахский государственный женский педагогический университет

MODERN ÇAĞ VE GÜRCÜCE – TÜRKÇE LEKSİKİGRAFİ Zeinab AKHVLEDİANİ	ӘЛ-ФАРАБИ ЖОЛЫ – ШЫНДЫҚ ЖОЛЫ Анар САЛҚЫНБАЙ филология ғылымдарының докторы, профессор Әл-Фараби Атындағы Қазақ Ұлттық Университеті ЕРБОЛ АБАҚАН биология ғылымдарының кандидаты, доцент Әл-Фараби Атындағы Қазақ Ұлттық Университеті	КӘСІБИ ТІЛДІК ДАҒДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ АУТЕНТТІК МӘТІНДЕРДІҢ РӨЛІ Арайлым САРБАСОВА Тіл білімі магистрі, лектор КИМЭП университеті
АҚЫМЕТ БАЙТҰРСЫНҰЛЫ ЖӘНЕ ҰЛТТЫҚ ДҮНИЕТАНЫМ А.Б. САЛҚЫНБАЙ филология ғылымдарының докторы, профессор Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті Ақкибат АҚЖІГІТОВА магистрант Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті	INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE KAZAKH SCHOOL BIOPHYSICS SHVETSOVA E.V. KULBAEVA M.S. INYUSHIN V.M., TULEUKHANOV S.T. ABLAYKHANOVA N.T. ATANBAEVA G.K. Al-Farabi Kazakh National University, Republic of Kazakhstan, Almaty	ЗАМАНУИ АҚПАРАТТЫҚ ҚОҒАМДАҒЫ МЕДИАОРТАНЫҢ ДАМУ ЕРЕКШЕЛІКТЕР ТАЖЕНОВА Г.С. аға оқытушы ТӘЖЕН Қ.П. Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, М.Х.Дулати атындағы Тараз мемлекеттік университеті
АҚЫМЕТ БАЙТҰРСЫНҰЛЫ ЖӘНЕ ҰЛТТЫҚ ДҮНИЕТАНЫМ А.Б. САЛҚЫНБАЙ филология ғылымдарының докторы, профессор А.АҚЖІГІТОВА магистрант ӘЛ-ФАРАБИ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ	ОРХОН ЕНИСЕЙ ЕСКЕРТКІШТЕРІ – РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІК ҚҰНДЫЛЫҚТАРҒА ТӘРБИЕЛЕУ ҚҰРАЛЫ САИПОВ А.А. Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университетінің профессоры МҰРАТБАЕВА Г.А., Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университетінің профессоры САДЫКОВА Д.А Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті	СУДЫҢ КУЛЬТТІК СИПАТЫ NATURE OF WATER CULT Г. Н. АБИВУЛЛАЕВА педагогикалық университеті Ж. К. ОТАРБЕКОВА доцент, филология Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті
	«ОПРЕДЕЛЕНИЕ ЭФФЕКТИВНЫХ ПУТЕЙ ДЛЯ АДАПТАЦИИ СТУДЕНТОВ К ПРОФЕССИИ ЧЕРЕЗ АКТИВНУЮ ПЕДАГОГИЧЕСКУЮ ПРАКТИКУ»; ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ НУРАДИН Г.Б. ф.ғ.к., қауымдастырылған профессор	ОТБАСЫ ЖАҒДАЙЫНДА БАЛАЛАРДЫ ОТАНШЫЛДЫҚҚА ТӘРБИЕЛЕУ САЙДАХМЕТОВА Л.Т. П.Ғ.К. ҚОҢЫРБАЕВА С.С П.Ғ.К.
ТВОРЧЕСТВО АЛЬ-ФАРАБИ И МИРОВАЯ КУЛЬТУРА Алия МАСАЛИМОВА доктор философских наук, профессор, КазНУ имени аль-Фараби	СТУДЕНЧЕСКАЯ ЖИЗНЬ В КАЗАХСКОМ НАЦИОНАЛЬНОМ УНИВЕРСИТЕТЕ ИМЕНИ АЛЬ-ФАРАБИ ШОИНБЕКОВА САБИНА доктор хим. наук, профессор ЕРНАЗАРОВА Г.И. КЕНЖЕБАЕВА САУЛЕ доктор биол. наук, профессор АТАБАЕВА Сауле доктор биол. наук, профессор АСРАНДИНА Салтанат кандидат биол. наук, доцент КазНУ им. аль-Фараби	КӨНЕ ТҮРКІ МӘДЕНИЕТІ THE ANCIENT TURKIC CULTURE АБИШЕВА Т.О биология ғыл. кандидаты, доцент Қазақ Мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті ОРАЗБАЕВ Қ.И. биология ғылым. кандидаты, профессор м.а. Қазақ Мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті
РАЗУМ КАК ВЫСШЕЕ БЛАГО В ФИЛОСОФИИ АБУ НАСРА АЛЬ- ФАРАБИ А.С. СЫРТАКБАЕВА д. филос. н., профессор КазНУ им. аль-Фараби	НИЙДЕ ҚАЛАСЫНЫҢ ТАРИХЫ МЕН БҮГІНІ Ж.Н. СҮЛЕЙМЕНОВА п.ғ.д., проф. А.НҮРҒОЖА 3-курс студенті Ш.БЕКҚОЖИНА 3-курс студенті Г.НУСИПХАН 2-курс студенті Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті	STUDENTS ARE OUR FUTURE L.K. БАКТҮБАЕВА Associate Professor of the Department of Biophysics and Biomedicine Al-Farabi Kazakh National University
ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ СУ АЙДЫНДАРЫНЫҢ ЭКОЛОГИЯСЫ ЖӘНЕ ТРАНСШЕКАРАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕР Т.О. АБИШЕВА Биология ғылымдарының кандидаты, доцент Қазақ Мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті	SICNORIUM ӨСІМДІГІНЕН (ГҮЛІ, САБАҒЫ, ЖАЛЫРАҒЫ) БӨЛІНІП АЛЫНҒАН ЭФИР МАЙЫНЫҢ КОМПОНЕНТТІК ҚҰРАМЫ М.Б. АХТАЕВА Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті aktaeva.marzhan@mail.ru Г.Е. АЗИМБАЕВА Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті	ЖОО-ДА СТУДЕНТТЕРДІҢ ҒЫЛЫМИ- ЗЕРТТЕУ ӘРЕКЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ МӘСЕЛЕСІНІҢ ТЕОРИЯСЫ Зарина АҚРАМОВА 1-курс магистранты ҚазМемҚызПУ Ж.Н. СҮЛЕЙМЕНОВА п.ғ.д., профессор ҚазМемҚызПУ

СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ ПРЕПОДАВАНИЯ, ИСПОЛЬЗУЕМЫЕ В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ В КАЗНУ ИМ. АЛЬ-ФАРАБИ АТАБАЕВА С.Д. АСРАНДИНА С.Ш. ШОИНБЕКОВА С.А. ЕРНАЗАРОВА Г.И. КазНУ им.аль-Фараби	БОЛАШАҚ МАМАНДАРДЫҢ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖӘНЕ ДАМУДА ЖОБАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ МАҢЫЗЫ С.Ш. АСРАНДИНА С.Д. АТАБАЕВА Г.И.ЕРНАЗАРОВА Р.А.АЛЫБАЕВА С.С.КЕНЖЕБАЕВА С.А. ШОИНБЕКОВА Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті	TEACHING FOREIGN LANGUAGES BY USING PROVERBS AND SAYINGS Sholpan ARGINGAZINA Lecturer KIMEP University
ҚЫРҒЫЗ ЖӘНЕ ҚАЗАҚ ХАЛЫҚТАРЫНЫҢ ТІЛДІК БІРЛІКТЕРІНІҢ МАҒЫНАЛЫҚ ЖӘНЕ УӘЖДІЛІК ҰҚСАСТЫҒЫ МЕН ЕРЕКШЕЛІГІ А. Н. АЛИШОВА Қ.С. ҚАЛЫБАЕВА филология ғылымдарының докторы, профессор Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті	ӘЛ-ФАРАБИ ИДЕЯЛАРЫНЫҢ ОРТАҒАСЫРЛЫҚ МҰСЫЛМАН ЖӘНЕ ЕУРОПА ФИЛОСОФИЯСЫНЫҢ ДАМУЫНА ӘСЕРІ Жақыпбек АЛТАЕВ философия ғылымдарының докторы, профессор Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті Әл-Фараби орталығының директоры	ЖЕМІС ЖІДЕКТІ ӨСІМДІКТЕРДІ ЗАРДАПТАЙТЫН SEPTORIA SACC. ТУЫСЫ ТҮРЛЕРІНІҢ БИОЭКОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ Л.Е. АНУАРОВА биология ғылымдарының кандидаты, қауым. проф.м.а Ғ.Ж. МЕДЕУОВА ауыл ш. ғылымдарының кандидаты, қауым. проф.м.а Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті
COMMUNICATION THROUGH DIALOGUE BETWEEN PRESCHOOL CHILDREN WITH LEADERSHIP SKILLS Aygerim BAIKULOVA PhD doctor Taraz State Pedagogical Institute Akbilek MYNBAYEVA Master Teacher, South Kazakhstan State Pedagogical Institute Madi BESBAYEV Master Teacher South Kazakhstan State Pedagogical Institute	ҚАЛҚАНША БЕЗІ ФУНКЦИОНАЛДЫ КӨРСЕТКІШТЕРІНІҢ НӘТИЖЕСІН «АДАМ ФИЗИОЛОГИЯСЫ» КУРСЫНДА ОҚЫТУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ Жұлдыз БЕДЕБЕКОВА Биология магистрі Қызылорда «Болашақ» университеті	БАСҚАРУ СТИЛІНДЕГІ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ КЕҢЕС БЕРУДІҢ ТИІМДІЛІГІ С.Б.ДҮКЕНБАЙ 3-курс студенті Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті М.Р. БАЛТЫМОВА педагогика ғылымдарының магистрі, оқытушы
ФИЛОСОФИЯ ОБРАЗОВАНИЯ АЛЬ-ФАРАБИ И СОВРЕМЕННОСТЬ Сания ЕДИЛЬБАЕВА доктор филологических наук, ассоциированный профессор Казахский Национальный Университет имени аль-Фараби	METHODOLOGY OF THE SEMINAR “MOLECULAR CUISINE”, HELD IN THE FRAMEWORK OF THE INDUSTRIAL INNOVATIVE DEVELOPMENT PROGRAM G.I.ERNAZAROVA Associate Professor A.S.KISTAUBAYEVA Associate Professor S.B.ORAZOVA Associate Professor S.K.TURASHEVA Associate Professor Al-Farabi Kazakh National University	ТҰЛҒАНЫҢ ӘЛЕУМЕТТЕНУІНДЕГІ ҚАЗІРГІ МЕКТЕПТЕРДІҢ РӨЛІ Нұржайнар ЖАРМҰХАНБЕТ 3 курс студенті БАЛТЫМОВА М.Р. Оқытушы, Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті
	TEACHING THE PROFESSIONAL LANGUAGE OF TECHNICAL STUDENTS IN THE CONTEXT OF MODERNIZATION OF EDUCATION Kulyay ZHAXYLKOVA The doctor of pedagogical sciences, the professor K.I.Satpayev Kazakh National Research Technical University	ТҰҚЫМДЫ КӨШЕТСІЗ ӘДІСПЕН ӨНДІРУ ЖӘНЕ НАНОЭЛЕКТРОМАГНИТТІК ТЕХНОЛОГИЯНЫ ҚОЛДАНУ Ғ.Ж. МЕДЕУОВА а.ш.ғ.к., қауым. проф.м.а. Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті, Л.Е.АНУАРОВА б.ғ.к., қауым. проф.м.а. Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті
БІЛІМ БЕРУДЕГІ БАСҚАРУ ҚАҒИДАЛАРЫНЫҢ МӘНІ Ж. Ж.ЖЕҢІСБЕКОВА 3 курс студенті Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті М.Р.БАЛТЫМОВА оқытушы, педагогика ғылымдарының магистрі	БОЛАШАҚ МАМАННЫҢ АҚПАРАТТЫҚ-КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІНІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МӘНІ КУРМАНОВА БАКТЫҒҰЛ ЖАКЕНОВНА педагогикағылымдарының докторы, доцент АРЕНОВА МӨЛДІР 6M010300-«Педагогика және психология» мамандығының 2 курс магистранты Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті	ЗНАЧЕНИЕ ФИЛОСОФИИ АЛЬ-ФАРАБИ В ИСТОРИИ МИРОВОЙ КУЛЬТУРЫ Алия НИГМЕТОВА доцент кафедры философии Алия КУШЕРБАЕВА магистр философии Казахский Национальный университет имени аль-Фараби
ӘЛ-ФАРАБИ МҰРАЛАРЫНДАҒЫ ОТБАСЫ ТӘРБИЕСІН ҰЙЫМДАСТЫРУ ТУРАЛЫ КӨЗҚАРАСТАРЫ Қ.Т. АТЕМОВА	ТҮРКІ ФРАЗЕОЛОГИЗМДЕРІНДЕГІ ШАМАНДЫҚ СЕНІМНІҢ КӨРІНІСІ Қ.С.ҚАЛЫБАЕВА ф.ғ.д., профессор Қазақмемқызпу	СМАРТ ҚОҒАМ ТЕОРИЯСЫ ЖӘНЕ «AL-FARABI UNIVERSITY SMART CITY» ҒЫЛЫМИ-ИННОВАЦИЯЛЫҚ ЖОБАСЫ Г.Ж.НҰРЫШЕВА философия ғылымдарының докторы,

п.ғ.д., профессор Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті	М.ЖҮНІСОВА Ф.ғ.к., профессор Абай ат.ҚазҰПУ	профессор Г.ҚОНАЕВА PhD докторант Г.ҚҰДАЙБЕРГЕНОВА магистрант Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
ЖАҢА ҒЫЛЫМИ ПАРАДИГМАЛАР АЯСЫНДАҒЫ ЛИНГВОСТИЛИСТИКАНЫ ЗЕРТТЕУ АСПЕКТІЛЕРІ Менгүл ҚАНАБЕКОВА Аға оқытушы ҚазМемҚызПУ	ҚАЗАҚ ЖӘНЕ ТҮРІК ХАЛЫҚТАРЫНДАҒЫ ОРНИТОНИМДІ ТІЛДІК БІРЛІКТЕРДІҢ ЛИНГВОЕЛТАНЫМДЫҚ СИПАТЫ Ж. А. АБДУМАНАПОВА К. С. ӘБІШЕВ П.ғ.к. Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті	ХАЛЫҚТЫҚ ПЕДАГОГИКА НЕГІЗДЕРІ АРҚЫЛЫ ҚЫЗ БАЛАНЫ ТӘРБИЕЛЕУ Б.Ж.ЖИЕНТАЕВА Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық Университеті
Head of Session Prof. Dr. Olga AYMAGANBETOVA	Head of Session Doç.Dr.Erbol ABAKAN	Head of Session Prof.Dr.Akmaral SIRGAKBAEVA
	ОРТА АЗИЯДАҒЫ ЖӘДИТШІЛЕРДІҢ АҒАРТУШЫЛЫҚ ИДЕЯЛАРЫНЫҢ ҰЛТ- АЗАТТЫҚ ҚОЗҒАЛЫСҚА ҰЛАСУЫ Қ.Қ.БАЗАРБАЕВ Қ.А.Ясауи атындағы Халықаралық қазақ- түрік университетінің доценті, PhD доктор. Г.Т. ЖОРАЕВА Қ.А.Ясауи атындағы Халықаралық қазақ- түрік университетінің доценті, т.ғ.к. М. Е.РУСТАМБЕКОВА Қ.А.Ясауи атындағы Халықаралық қазақ- түрік университетінің доценті, п.ғ.к. Қазақстан Республикасы, Түркістан қаласы	РАЗРАБОТКА КОРПУСА ТЕКСТОВ АФОРИСТИЧЕСКИХ ЖАНРОВ БАШКИРСКОГО ЯЗЫКА СИРАЗИТДИНОВ З.А. кандидат филологических наук, старший научный сотрудник, БУСКУНБАЕВА Л. А. кандидат филологических наук, научный сотрудник, ИШМУХАМЕТОВА А.Ш. младший научный сотрудник, Шамсутдинова Г.Г. лаборант-исследователь, Институт истории, языка и литературы Уфимского научного центра Российской академии наук
ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ФАРАБИТАНУДЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ Әсет ҚҰРАНБЕК философия ғылымдарының кандидаты, Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ доценті Самат ҚАЙРАТҰЛЫ философия магистрі Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ әл-Фараби орталығының қызметкері	КҮРІШ СОРТТАРЫНЫҢ ФОТОСИНТЕТИКАЛЫҚ ӘРЕКЕТІ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ ДӘН ӨНІМІНІҢ ҚАЛЫПТАСУЫ К.Н.ЖАЙЛЫБАЙ б.ғ.д., профессор Россия Жаратылыстану Академиясының академигі Г.К.ЖАЙЛЫБАЕВА б.ғ.к., доцент Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті	ТЮРКСКАЯ ЭТИЧЕСКАЯ ТРАДИЦИЯ: ВКЛАД АЛЬ-ФАРАБИ Газиз ТЕЛЕБАЕВ доктор философских наук, профессор Библиотека Первого Президента РК - Лидера нации
АЛМАТЫ ҚАЛАСЫНЫҢ АУА БАССЕЙНІН ЖАҚСАРТУ, АПТАП ЫСТЫҚТАН ҚОРҒАУ МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӘНЕ ҚАЛАДА ҚАНДАЙ АҒАШТАРДЫ КӨБІРЕК ӨСІРУ КЕРЕК К.Н.ЖАЙЛЫБАЙ б.ғ.д., профессор Россия Жаратылыстану Академиясының академигі Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті	ҚОРШАҒАН ОРТА ФАКТОРЛАРЫН ЖІКТЕУДЕГІ ЖАҒАША ТҮСІНІК Г.Ж.МЕДЕУОВА а.ш.ғ.к., профессор м.а. Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті К.Н.ЖАЙЛЫБАЙ б.ғ.д., профессор Г.К.ЖАЙЛЫБАЕВА б.ғ.к. Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті	MUSTAFA CHOKAI. INTELLECTUAL RESISTANCE AGAINST COLONIALISM. THE ROLE OF THE MAGAZINE "YASH TURKESTAN" NURLAIYM BATYR University of Adam Mickiewicz
КӘСІБИ ТІЛДІК ЖАҒДАЯТТАРДЫҢ ТІЛДІК ДАҒДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУШЫ- ЛЫҚ РӨЛІ Нұрайша БЕКЕЕВА филология ғылымдарының кандидаты, PhD докторант КИМЭП Университеті	НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ОСВОБОЖДЕНИЯ ОТ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ПО ДЕЙСТВУЮЩЕМУ УГОЛОВНОМУ КОДЕКСУ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Гульмира ОНАЕВА Магистр юридических наук Акылбек КАБЖАНОВ Кандидат юридических наук Айтұған АБДИЖАМИ Кандидат юридических наук Лаззат ЖУНУСОВА Магистр права Академия «Болашақ»	ÇOKAN VELİHANOV'UN ESERLERİNDEKİ KAZAK VE KIRGIZ HALKININ DİNİ KONULARI Arailm MENDUALİYEVA Erciyes Üniversitesi, Doktora Öğrencisi Yernat ABDRAKHOV Ömer HALİSDEMİR Üniversitesi, Doktora Öğrencisi

ИСЛАМ ДІНІНДЕГІ БЕЙБІТШІЛІК ТУРАЛЫ ҒАЛЫМДАРДЫҢ КӨЗҚАРАСТАРЫ Ернат АБДРАХОВ Өмер Халисдемир Университетінің докторанты Арайлым МЕНДУАЛИЕВА Өмер Халисдемир Университетінің докторанты	АЛЬ-ФАРАБИ И РАЗВИТИЕ ЦИВИЛИЗАЦИЙ G.M. MUTANOV Rector, doctor of technical sciences, professor, academician Al-Farabi Kazakh National University	ТУЫСТАС ТҮРКІ ТІЛДЕРІНДЕГІ ТЕРМИНДЕРДІ ОРТАҚТАНДЫРУ МӘСЕЛЕСІ Д. ЫСҚАҚҰЛЫ ф.ғ.д., профессор Ж.СҮЛЕЙМЕНОВА п.ғ.д., профессор А.САРБАЛИНА Ph.D докторант Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті
«ПУНКТУАЦИЯНЫҢ КОММУНИКАТИВТІ- ПРАГМАТИКАЛЫҚ ҚЫЗМЕТІ» ПӘНІН ОҚИТУДЫҢ ЭКСПЕРИМЕНТТІК ЖҮЙЕСІ Т.Н.ЕРМЕКОВА Ф.ғ.д., профессор Г.А., ЕСКЕРМЕСОВА PhD докторант Қ.Ш. БАЛАБЕКОВА аға оқытушы Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті	ҚАЗАҚТЫҢ БАТЫР ҚЫЗЫ-БОПАЙ ХАНШАЙЫМ Л.Т.ҚОЖАКЕЕВА тарих ғылымдарының докторы, профессор Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті Қ.Қ.ЖЫЛҚЫШЫБАЕВА тарих ғылымдарының кандидаты, доцент Өмер Халисдемир университеті. Қ.Д.РАИСОВ педагогикалық ғылымда магистрі, аға оқытушы Қазақ ұлттық аграрлық университеті.	ҚАЗАҚ, АҒЫЛШЫН ТІЛДЕРІНДЕГІ «МАХАББАТ» КОНЦЕПТІСІНЕ САЛЫСТЫРМАЛЫ, САЛҒАСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ Ж.К. БАЛТАБАЕВА п.ғ.д., профессор Абай атындағы ҚазҰПУ А.ДЕМЕУОВА I-курс докторанты Абай атындағы ҚазҰПУ
ӘЛ-ФАРАБИ ЕНБЕКТЕРІНДЕГІ РУХАНИ – АДАМГЕРШІЛІК ТАҒЫЛЫМДАРЫ Г.А.ОМАРОВА п.ғ.к., доцент «Мирас» университеті amzeevna@mail.ru	THE ESSENCE AND DEFINITION OF ENTREPRENEURIAL UNIVERSITIES IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN Bakytgul TUNDIKBAYEVA Master of Business Administration, MBA, PhD in Management in process, Director of Executive Education Center of KIMEP University	ТІЛ МЕН ДІЛДІ БАЙЛАНЫСТА ЗЕРТТЕУ МЕН ОҚИТУДЫҢ МАҢЫЗЫ Майра АБДРАХМАНОВА Филология ғылымдарының кандидаты Әл-Фараби Атындағы Қазақ Ұлттық Университеті
КРОСС-КУЛЬТУРНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ РЕЛИГИОЗНЫХ ПРЕДПОЧТЕНИЙ И ОРИЕНТАЦИЙ СТУДЕНТОВ (НА ПРИМЕРЕ КАЗНУ ИМ.АЛЬ-ФАРАБИ) О.Х.АЙМАҒАНБЕТОВА доктор психологических наук, профессор А.Б.АЙМАҒАНБЕТОВ кандидат психологических наук М. СЕИЛХАНОВА магистр педагогики Казахский Национальный Университет Им. Аль-Фараби	ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚИТУДАҒЫ ИНТЕРБЕЛСЕНДІ ӘДІСТЕР З.АРТУКМАТОВА магистрант Г.СҮЛЕЙМЕНОВА педагогика ғылымдарының магистрі Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті	THE ETHNO-LINGUISTIC CHARACTERISTICS OF THE CONCEPT OF SHANYRAK IN PEOPLE'S COGNITION Tynyshtyk YERMEKOVA Doctor of Philological Sciences, professor Nazerke RYSBEKKYZY senior teacher Kazakh State Women'S Teacher Training University Tolkyn AKYLBAEVA senior teacher Academy Of Kazakh Sport And Tourism
ОЧЕРК ЖАНРЫНЫҢ ТІЛДІК- СТИЛЬДІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ Қ.Ө.ЕСЕНОВА профессор, ф.ғ.д. Абай атындағы ҚазҰПУ	THE ESSENCE AND DEFINITION OF ENTREPRENEURIAL UNIVERSITIES IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN Bakytgul TUNDIKBAYEVA Master of Business Administration, MBA, PhD in Management in process, Director of Executive Education Center of KIMEP University	ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ КӨПМӘДЕНИЕТТІЛІК-ТІҢ (МУЛЬТИКУЛЬТУРА-ЛИЗМНЫҢ) ҚҰҚЫҚТЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ А.ОТЫНШИЕВА 2 курс докторанты А.ИБРАЕВА з.ғ.д., профессор әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті
ТІЛ ҮЙРЕТУДЕ КРЕАТИВТІ ОЙЛАУ ҚАБІЛЕТІН ДАМУ А.А.САТБЕКОВА П.ғ.м., аға оқытушы Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті А.У. ДЖАМАМБЕТОВА П.ғ.м., оқытушы Г.А.КАЙБУЛЬДАЕВА П.ғ.к., доцент Қ.А. Яссауи атындағы Халықаралық Қазақ-Түрік университеті	ҚАЗАҚ ЭПОСЫНДА КЕЗДЕСЕТІН МОТИВ ТҮРЛЕРІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ Л.М.ӘДІЛБЕКОВА филология ғылымдарының кандидаты, профессор Н.А.МАЖИЕВА гум.ғ.м., аға оқытушы Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті	ЖАРНАМА МӘТІНІНДЕГІ ЭКСПРЕССИВТІ-ЭМОЦИОНАЛДЫ ТӨСІЛДЕР САҒИРА ОДАНОВА ф.ғ.к., профессор Қазмемкызу ҚАТИРА БАЛАБЕКОВА магистр-аға оқытушы Қазмемкызу
ЖОО-ДАҒЫ СТУДЕНТТЕРДІҢ ОҚУ ҮРДІСІНЕ ӘСЕР ЕТЕТІН ФАКТОРЛАР Л.С.САГИДУЛИНА ассистент, м.ғ.к. А.Т.ҚАЗИЕВА м.ғ.к., ассистент М.А.АСАН 4 курс студенті С.Ж. Асфендияров атындағы Қазақ Ұлттық медицина университеті	НЕ ЗАБЫВАЕМЫЕ СТУДЕНЧЕСКИЕ ГОДЫ В СТЕНАХ УНИВЕРСИТЕТА ШОИНБЕКОВА С.А. ЕРНАЗАРОВА Г.И. КЕНЖЕБАЕВА С.С. АТАБАЕВА С.Д. АСРАНДИНА С.Ш. ЖУНИСЖАН А.Ж. КУЛБАЕВА М.С. Казахский национальный университет имени аль-Фараби	ӘЛЕМНІҢ ТІЛДІК БЕЙНЕСІ Ж.Н. СҮЛЕЙМЕНОВА п.ғ.д., профессор Ж.А. АБИТЖАНОВА ф.ғ.к. А. С. ПОЛАНОВА I курс магистранты Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті

ӘЛ-ФАРАБИДІҢ ГУМАНИСТІК КӨЗҚАРАСТАРЫ Ұлбосын ҚЫЯҚБАЕВА профессор, п.ғ.к Жансая СЕРЖАНҚЫЗЫ 1-курс магистранты Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық Университеті	ДУХОВНОЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ТЮРКОЯЗЫЧНЫХ НАРОДОВ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ В КОНТЕКСТЕ ОБРАЗОВАНИЯ Амангелді САИПОВ доктор пед. наук, профессор Нигмеджан А.ІМЕТОВ доктор пед. наук, профессор Асия ОРАЗОВА кандидат пед.наук, доцент Айнагүл УЗАХОВА кандидат пед. наук, доцент М.Әуезов ат. Оңтүстік Қазақстан мем. университеті Бахытжан ОМАРОВ, доктор PhD Қ.А.Ясауи ат.халық.қазақ-түрік университеті Шолпан БИТЕМИРОВА магистр наук Ахан ДЕМЕУОВ кандидат пед. наук, доцент	ЖОҒАРЫ МЕКТЕПТІҢ КӘСІПТІК БІЛІМ МАЗМҰНЫ МЕН ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН АРТТЫРУДАҒЫ ӨЗАРА САБАҚТАСТЫҚ Амангелді САИПОВ Айнагүл УЗАХОВА Негматжан А.ІМЕТОВ Шолпан БИТЕМИРОВА М.Әуезов ат. Оңтүстік Қазақстан Мемлекеттік Университеті Бахытжан ОМАРОВ А.Ясауи Атындағы Халық Қазақ-Түрік Университеті Ахан ДЕМЕУОВ Зура ТАЙМАНОВА М.Әуезов Атындағы Оңтүстік Қазақстан Мемлекеттік Университеті
СТУДЕНТТЕРДІҢ ЗЕРТТЕУШІЛІК ҚАБІЛЕТІН АРТТЫРУДА ТАНЫМДЫҚ УӘЖ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ МАҢЫЗЫ СУЛЕЙМЕНОВА Г.Ж. Ф.ғ.м., аға оқытушы ҚазМемҚызПУ	METHODOLOGY OF THE SEMINAR “MOLECULAR CUISINE”, HELD IN THE FRAMEWORK OF THE INDUSTRIAL INNOVATIVE DEVELOPMENT PROGRAM ERNAZAROVA G.I. KISTAUBAYEVA A.S., ORAZOVA S.B. TURASHEVA S.K. ATABAYEVA S.ZH. ASRANDINA S.SH. Al-Farabi Kazakh National University	ДЫБЫСТАР ЖІКТЕЛІСІ АРҚЫЛЫ ЖАСАЛҒАН СӨЗДЕРДІҢ СЕМАНТИКАСЫ ШОЙБЕКОВА Ғ.Б., Филология ғылымдарының кандидаты, қауымд. профессор м.а. АБДРАСИЛОВА А.Қ. Педагогика ғылымдарының магистрі, оқытушы ҚазМемҚызПУ
ПРИНЦИПЫ НЕЛИНЕЙНОГО ВРЕМЕНИ В ЛИРИЧЕСКОМ ЦИКЛЕ КАЗАХСТАНА КОНЦА XX – НАЧАЛА XXI ВВ. ТОЛЫСБАЕВА ЖАННА ЖЕНИСОВНА доктор фил.наук, профессор ШОРАБЕК ӘДІЛХАН ДҮЙСЕНБЕКҰЛЫ магистр искуст. наук АЙМБЕТОВА УЛБОСЫН УТЕГЕНОВНА доктор философ. наук PhD НАО «Казахская национальная академия хореографии»	ДРАМАТУРГ Ә. ТӘЖІБАЕВТЫҢ ӨМІР ШЫНДЫҒЫН СУРЕТТЕУДЕГІ ІЗДЕНІСТЕРІ СҰЛТАНОВА ЖАҢАГҰЛ СЕРДАЛЫҚЫЗЫ өнертану ғылымдар.магистрі ШОРАБЕК ӘДІЛХАН ДҮЙСЕНБЕКҰЛЫ өнертану ғылымдар.магистрі НАМАЗБЕКОВА ӘСЕМ ЧАПАЙҚЫЗЫ өнертану ғылымдар.магистрі «Қазақ ұлттық хореография академиясы» КАҚ	A.BAITURSYNULY –AN INDIVIDUAL PERSONALITY IN THE HISTORY OF TURKIC LANGUAGE SALKYNBAY A.B. Doctor of philological sciences, professor, SAIBEKOVA N.U. 1st course Doctoral student PhD Al-Farabi Kazakh National University

Institution Of Economic Development And Social Researches Publications®

(The Licence Number of Publisher: 2014/31220)

Gölbashi / ADIYAMAN - TURKEY

TR: +90 0850 303 5 603 USA: +1 631 685 0 853

E posta: info@iksad.org

www.iksad.org

www.iksadkongre.org

FOREWORD

It is with deep satisfaction that I write this Foreword to the Proceedings of the Al Farabi 1st International Congress on Social Sciences held in Gaziantep, Turkey 11-14 May 2017. The high quality of the papers and the discussion represent the thinking and experience of men and women experts in their particular fields. Their contributions helped to make the Congress as outstanding as it will be. The papers contributed the most recent scientific knowledge known in the field of all steps of social sciences. These Proceedings will furnish to scientific groups the world over an excellent reference book. I trust also that this will be an impetus to stimulate further study and research in all these areas.

It was seven years ago that İKSAD was established in Turkey and we did our first academic organization in Golbasi town of Adiyaman province in 2013. Since then we have organized numerous meetings, panels, congresses and conferences over different issues via our future vision. That vision has expressed itself to-day in the enthusiasm and fine work of the Turkey and abroad mission.

I was also honoured to host the 712 academics from 9 countries for Al Farabi 1st International Congress on Social Sciences in Gaziantep City from 11-14 May 2017. We had the pleasure of welcoming our colleagues from all many countries. The international character of this meeting is illustrated by the 11 countries represented and by the coming from Kazakhstan, Kyrgyzstan, Georgia, Russia, Azerbaijan, Uzbekistan, Syria and China. The congress consisted of 86 oral sessions, with 8 invited papers, 12 contributed papers and a Round Table, and of one poster sessions including 22 papers. However, the total number of registered participants was inferior by two units to the record of our challenger, 712 academics.

In organizing process so many volunteers and professionals served. Here I would like to thank to Prof.Dr.Gulinkair M. MUTANOV, the rector of Al Farabi Kazakh National University for their cooperation and support; to Prof. Dr. Zharkynbile SULEIMENOVA, the head of congress, to Prof.Dr. Akmaral SARGIKBAEVA deputy rector of Al Farabi Kazakh National University, to Prof. Dr. Zhakipbek ALTAEV, the head of Al Farabi Research Center of Al Farabi Kazakh National University; many thanks go to the members of İKSAD Science Committees, the distinguished academics; Dr. Shurubu KAYHAN, Dr. Metin KOPAR, Dr. Nazif CETIN; Prof.Dr. Salih OZTURK, head of İKSAD Science Committee; Sefa Salih BILDIRICI, the senior advisor of İKSAD; Associate Prof.Dr. Omer Okan FETTAHLIOGLU, the head of editorial committee of JAVSTUDIES, Damezhan SADYKOVA, Mariam S. OLSSON, WU Yicheng, Merve KIDIRYUZ, Kaldgul ADILBEKOVA, Baurzhan BOTAKARAEV, Hasan SURKHAYLI and whole İKSAD team for that valuable organization.

Kind regards

MUSTAFA LATİF EMEK

President of Institution of Economic Development and Social Researches

CONTENTS

CONGRESS ID	i
SCIENTIFIC ADVISORY BOARD	ii
CONGRESS PROGRAMME	v
CONGRESS PICTURES	xxv
FOREWORD	xxxii
CONTENTS	xxxiii

NOTIFICATIONS

Sinan TARİFCİ	
İBN HALDUN'UN NAZARİYESİ İŞİĞINDA BÜYÜK SELÇUKLU DEVLETİ'NİN KURULUŞU VE GELİŞİMİ/DÖNÜŞÜMÜ MESELESİNE DAİR BİR DEĞERLENDİRME	1-15
H. Kâmil BİÇİCİ	
BURSA CAMİLERİNDE BULUNAN BAZI OSMANLI DÖNEMİ SAATLERİNİN SANAT TARİHİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	16-31
Zeynep GÜREL & Orhun Burak SÖZEN	
TÜRKİYE'DE ARAMA KURTARMA ALANINDA KADINLIĞIN İZİNİ SÜRMEK: 2011 VAN DEPREMİ ÖRNEĞİ	32-39
Zeynep KARAÇOR & Sevilay KONYA	
TÜRKİYE'DE TURİZM GELİRLERİ İLE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ ÜZERİNE AMPİRİK BİR UYGULAMA	40-56
Murat KURUN & Lokman ŞAHİN	
1876 KANUN-I ESASÎ' DE TEMEL HAK VE HÜRRİYETLERİN DÜZENLENİŞİ VE 1909 DEĞİŞİKLİKLERİ	57-68
Atınç OLCA Y & Eşref AY	
TURİZM VE OTELCİLİK MESLEK YÜKSEKOKULLARINDA EĞİTİM GÖREN ÖĞRENCİLERİN EĞİTİM-ÖĞRETİM HİZMET KALİTESİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİNİN BELİRLENMESİ (TÜRKİYE ÖRNEĞİ)	69-88
Salih ÖZTÜRK & Numan KÖKAY	
AR-GE VE İNOVASYON POLİTİKALARI: TÜRKİYE İLE DOĞU ASYA ÜLKELERİNİN KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZİ	89-101
İsa ÇELİK & Birol YILDIRIM	
MEDRESE MÜDERRİSLİĞİNDEN SÜFİLİĞE: İMAM GAZZÂLÎ ÖRNEĞİ	102-130

İpek KROM	
TASARIM ESTETİĞİNİN TÜKETİCİ DAVRANIŞLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: OTOMOTİV ENDÜSTRİSİ ÖRNEĞİ	131-146
Yaşar ARLI	
ANTİK DÖNEM ÇATI KİREMİDİ TİPLERİNDEN; LAKONİA	147-160
Şayan ULUSAN	
ATATÜRK DÖNEMİNDE HUKUK UYGULAMALARI (1923-1938)	161-172
Nuray PAMUK ÖZTÜRK	
THE EDUCATION LEVEL OF SHUIZU LOCATED AROUND THE SOUTHERN EAST OF GUIZHOU REGION IN CHINA	173-180
Ayvaz MORKOÇ	
EZİZE CEFERZADE VE ŞİRVAN ÜÇLEMESİ	181-187
Zübeyir BAĞCI & Türkmen Taşer AKBAŞ	
BANKA ÇALIŞANLARININ ÖRGÜTSEL SİNİZM DÜZEYLERİNİN İŞTEN AYRILMA NİYETLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	188-193
Ferit İZCİ & M. Şerif YILDIZ	
TÜRKİYE'DE KAMU PERSONEL YÖNETİMİNDEN İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNE GEÇİŞ: TEMEL SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	194-208
Tuncay Turan TURABOĞLU & Tuğba NUR TOPALOĞLU	
BORSA İSTANBUL SİNAİ ve MALİ ENDEKSLERİNDE YILIN AYI ETKİSİ	209-220
Ahmet ŞAHBAZ & Mahmut Sami DURAN	
BRICS-T ÜLKELERİ VE DIŞ TİCARET POLİTİKALARININ ANALİZİ	221-233
Burhan BALTACI	
KASTAMONU YAZMA ESER KÜTÜPHANESİNDE BULUNAN TEFSİRÜ ÂYETİ'L-KUR'ÂN İSİMLİ ESER	234-238
Murat BAHADIR	
DAYANIŞMA VE DAYATMA OLARAK KÜLTÜR	239-245
Hatice SÜRÜN	
DEVLET BİR MİT (BİR EFSANE) OLARAK ELE ALINABİLİR Mİ? DEVLETİN GERÇEKLİĞİ İNANÇ VE İDEOLOJİ ÜZERİNDEN YENİDEN TEMELLENDİRİLEBİLİR Mİ?	246-256
Selçuk KÖYLÜOĞLU; Ö. Emrah ACAR & Ü. Saliha Eken İNAN	
TÜKETİCİLERİN ÇEVRE DOSTU ÜRÜN SATIN ALMA DAVRANIŞLARININ BELİRLENMESİ: SELÇUK ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ	257-273
Nursal KUMAŞ	
OSMANLI DEVLETİ DÖNEMİNDE HUDÂVENDİĞÂR VİLÂYETİ'NDE İPEKÇİLİK FAALİYETLERİ VE HARÎR DÂRÜ'T-TALİMİ	274-288
Emine AYDOĞAN	
ŞAİRLERİ KOVMAK İSTEYEN ŞAİR	289-297

Emine TAŞ & Mehmet KAPUSIZOĞLU SPOR TURİZMİNDE FARKLI ALTERNATİFLER: BAYBURT İLİ ÖRNEĞİ	298-309
Emine ARSLAN THE EFFECT OF WORD OF MOUTH COMMUNICATION ON UNIVERSITY STUDENTS' MOBILE PHONE PURCHASE PROCESS	310-321
Ayhan KORKULU & Burhan YILMAZ TÜRKİYE'DE BÜYÜME- ENFLASYON İLİŞKİSİ: GRANGER NEDENSELLİK ANALİZİ (1939-2013)	322-333
Ayşe Nur BUYRUK AKBABA ENTEGRE RAPORLAMA VE İŞLETMELER ÜZERİNE BİR İNCELEME	334-355
H. Kâmil BİÇİCİ & Ali TETİK ANKARA'DAN BİR KOLEKSİYONER OLAN EROL ATA'NIN MASA SAATLERİ KOLEKSİYONUNDAN BAZI ÖRNEKLERİN SANAT TARİHİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	356-387
Ahmet LEBLEBİCİ; Ahmet KARAHAN & Berkant DULKADİR KURUMSAL KAYNAK PLANLAMASI (ERP) KULLANIMININ İŞLETME FONKSİYONLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: MOBİLYA SEKTÖRÜNDE ARAŞTIRMA	388-394
Oğulcan Mert KEMALOĞLU ESKİ TÜRK TOPLUMUNDA KADIN "HUN, GÖK TÜRK VE UYGUR" ÖRNEĞİ	395-404
Neslihan ERTURAL GELENEKSEL HALK DANSLARINDA KADIN: DİRSE HAN VE YAŞLUCUK HANIM'IN DANSI ÖRNEĞİ	405-412
Hülya ALTUNYA FARABİ-HUMBOLDT BAĞLAMINDA DİL-DÜŞÜNCE İLİŞKİSİ	413-418
İlhan EGE & Gönül ÖZKAN FİNANSAL PERFORMANSIN ÖLÇÜLMESİ: BİST DOKUMA SANAYİİ'NDE FAALİYET GÖSTEREN FİRMALAR ÜZERİNE BİR UYGULAMA	419-441
Sibel MEHTER AYKIN TÜRKİYE'YE YÖNELİK ALMAN PAKET TUR PAZARININ HERFINDAHL-HIRSCHMAN ENDEKSİ ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ	442-449
Selin Sert SÜTÇÜ 6098 SAYILI BORÇLAR KANUNU UYARINCA ÖNGÖRÜLMEZLİK İLKESİ	450-460
İbrahim Ethem TAŞ; Kemal UÇACAK & Yeter ÇİÇEK GELECEĞİN KENT ANLAYIŞI: AKILLI KENT	461-471
Berrin GÜZEL; Ramazan ÇAĞLAR & Ilgaz Feray TÜVER KUTSAL MEKANLARDA DESTİNASYON TATMİNİ: MEKKE ÖRNEĞİ	472-488
Atınç OLCAY & Ali BAĞDADI HATAY İLİNDEKİ YEŞİL YILDIZLI OTELLERİN SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM FAALİYETLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	489-500

Nisa SEÇİLMİŞ	
HAVAYOLU SEKTÖRÜNÜN EKONOMİK PROFİLİ VE MINT ÜLKELERİNDE BİR KİYASLAMA	501-514
İlhan EGE & Tuğba NUR TOPALOĞLU	
HİSSE SENEDİ PİYASALARINDA OCAK AYI ANOMALİSİ ve E7 ÜLKELERİ ÜZERİNE AMPİRİK BİR UYGULAMA	515-528
Mehmet KAPUSIZOĞLU; Hayriye ŞENGÜN & Fusun Çelebi BOZ	
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN KARIYER KARARI YETKİNLİK BEKLENTİLERİ: BAYBURT ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ	529-552
Mehmet Emin USTA; Bürhan AKPUNAR & Mustafa Sami ÇETİN	
CUMHURİYETİN KURULUŞ DÖNEMİNDE EĞİTİM MÜFETTİŞLERİNİN PROGRAM LİDERLİĞİ ROLLERİ	553-562
Osman KARKACIER & Gülden BÖLÜK	
THE STRUCTURAL ANALYSIS OF AGRICULTURE, FOOD AND ENERGY SECTORS; AN INPUT-OUTPUT ANALYSIS	563-574
Şadiye KOTANLI	
KAMUSAL ALANDA İNANÇ VE DEĞERLERİN DİN VE VİCDAN ÖZGÜRLÜĞÜ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ VE İNTERNETİN SANAL MÜZAKERE TOPLULUKLARI OLUŞTURMADAKİ ROLÜ	575-588
Ahmet LEBLEBİCİ; Berkant DULKADİR & Ahmet KARAHAN	
İŞLETME YÖNETİMİNDE KRİZ DÖNEMLERİNDE YAŞANAN SORUNLAR ALINAN TEDBİRLER VE YAPILAN ÇALIŞMALAR	589-595
Murat YILMAZ & Numan ERTAŞ	
TÜRKİYE'DE AİLE YAPISININ SON DÖNEMDEKİ DEĞİŞİMİ	596-602
Murat YILMAZ & Numan ERTAŞ	
TÜRKİYE'DE BOŞANMA ORANININ SON YILLARDAKİ DEĞİŞİMİ	603-608
Fuat ÇAMLİBEL & İlyas AKHİSAR	
MALPRAKTİK DAVALARINDA SAĞLIK ÇALIŞANLARININ DURUMUNUN TIBBİ KÖTÜ UYGULAMAYA İLİŞKİN ZORUNLU MALİ SORUMLULUK SİGORTASI KAPSAMINDA DEĞERLENDİRMESİ	609-620
İsa ÇELİK & Birol YILDIRIM	
MEDRESE MÜDERRİSLİĞİNDEN SÜFİLİĞE: İMAM GAZZÂLÎ ÖRNEĞİ	621-650
N. Gamze ILICAK	
MUSAHİPZADE CELÂL'İN TİYATRO ESERLERİNDE KADIN TİPLERİ	651-666
Nurettin GÜLAÇTI & Mustafa Bilge KOÇER	
GÜZEL SANATLAR FAKÜLTESİ SERAMİK BÖLÜMLERİNDE BİLGİSAYAR DESTEKLİ EĞİTİM VE SERAMİK SEKTÖRÜNDEKİ YERİ	667-677
Osman KARKACIER & Selma KARABAŞ	
KIRSAL ALAN, HAVZA KALKINMASI VE KIRSAL SANAYİLER	678-692
Açelya AGDOĞAN	
PARA POLİTİKASININ BANKA FAİZLERİ ÜZERİNDE ETKİSİ	693-700

Türkmen Taşer AKBAŞ & Zübeyir BAĞCI	
PERSONELİ GÜÇLENDİRMENİN İŞ TATMİNİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: BANKA ÇALIŞANLARI ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA	701-707
Mustafa BİNGÖL	
PHARMAKON BAĞLAMINDA DİL FELSEFESİ	708-715
Salih ÖZTÜRK & Buket KIRCI	
TİCARİ AÇIKLIK EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ NEDENSELLİK İLİŞKİSİ: 1999-2016 DÖNEMİ TÜRKİYE ÖRNEĞİ	716-723
Recep GÜNEŞ; Ahmet Fethi DURMUŞ & Özge ÖZKAN	
TÜRKİYE MUHASEBE STANDARTLARI UYGULANMASININ VERGİ TOPLAMA ÜZERİNE ETKİSİ: BİST 100 ŞİRKETLERİNDE ERTELENMİŞ VERGİ VARLIĞI VE ERTELENMİŞ VERGİ YÜKÜMLÜLÜĞÜNÜN İNCELENMESİ	724-739
Abdulmenaf AKYILDIZ; Ceren PEHLİVAN & Okyay UÇAN	
İŞSİZLİK VE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ NEDENSELLİK İLİŞKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ (1980-2015)	740-745
Erdoğan TAŞTAN	
17. YÜZYIL ŞAİRİ HAYLİ ÇELEBİ ve DİVANI	746-755
Ömer Faruk ALTUNÇ; Okyay UÇAN & Abdulmenaf AKYILDIZ	
DIŞ BORÇLAR ve EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ	756-759
Mustafa KIRKIZ	
CAHİLİYE DÖNEMİNDE ARAPÇA'NIN RETORİK AÇIDAN GELİŞMESİNİN İKİ BELİRLEYİCİ UNSUR: ŞAİR VE HATİP	760-769
Cihaner AKÇAY	
ARAPÇA DİL BECERİLERİNİN ÖĞRETİMİNDE SARFIN (MORFOLOJİNİN) YERİ	770-791
	126

**İBN HALDUN'UN NAZARİYESİ İŞİĞINDA BÜYÜK SELÇUKLU DEVLETİ'NİN
KURULUŞU VE GELİŞİMİ/DÖNÜŞÜMÜ MESELESİNE DAİR BİR DEĞERLENDİRME**

**AN ASSESSMENT ABOUT THE MATTER OF THE ESTABLISHMENT AND
DEVELOPMENT/TRANSFORMATION OF THE GREAT SELJUK STATE IN THE
LIGHT OF IBN KHALDUN'S THEORY**

Arş. Gör. Sinan TARİFCİ
Gazi Üniversitesi, sinantar@hotmail.com

ÖZET

Selçuklular yaklaşık bir asır süren varlık mücadelesinden sonra Horasan'da devletlerini kurabilmişlerdir. Devletin oluşumu aşamasını tamamlamalarının ardından onlar, özde Türklük niteliklerini muhafaza etmekle birlikte, yeni intisap ettikleri İslâm medeniyetinin de icaplarına uygun olarak siyasetlerinin ve müesseselerinin yapı ve karakterlerinde birtakım dönüşümler uygulamışlardır. Bu dönüşüm safhaları kendilerinden sonra soydaşları ve diğer varisleri tarafından kurulan pek çok devlette de tecelli etmiştir. Böylece, tarihî bir kırılmanın müsebbibi ve müessisi olarak Selçuklular, tarihsel dönüşüm modelini ortaya çıkarmışlardır. Diğer bir deyişle, tarihî bütünlük ve devamlılık esası göz önünde tutulduğunda bu dönüşümün başlangıç halkasını teşkil etmişlerdir. Selçuklularla başlayan ve tarihin akışı içerisinde olgunlaştırılan bir sistemin varlığı, İbn Haldun'un nazariyesi ile tarihî bilginin karşılaştırılmasıyla daha vazih bir şekilde görülüp, anlaşılabilir. İbn Haldun'a göre devletler, doğuşlarından yıkılışlarına kadar çeşitli devreler geçirirler. Bu devrelerden geçmek her devlet için kaçınılmazdır. Devletlerin tâbi olduğu tavırlar ve haller hükümdarların ve hanedanların engelleyemeyeceği bir gidişattır. Öte yandan, bu gidişatın vardığı her tavır ve hal hükümdar başta olmak üzere devlet yönetimini elinde bulunduranların ve toplumun üzerine birtakım huylar ve karakterler yükler. Bu bildiride, Büyük Selçuklu Devleti'nin kuruluşu ve gelişimi/dönüşümü meselesi, tarihi, felsefî bir disiplin olarak ele alan ve yorumlayan İbn Haldun'un görüşleri ışığında değerlendirilmeye çalışılacaktır. Ele alacağımız meseleyi belirleyen en önemli husus, nazariyesini temel aldığımız müellifin meşhur eseri Mukaddime'deki asabiyet kavramıdır. Öyle ki, bu kavram İbn Haldun'un en fazla vurgu yaptığı ve devlet görüşünün temelini oluşturan kavramdır.

Anahtar Kelimeler: İbn Haldun, Selçuklular, Türkmenler

GİRİŞ

Prof. Dr. Mehmet Altay Köymen'in deyişiyle zaman bakımından derin, mekân bakımından geniş olan Türk tarihinde, farklı zamanlarda ve geniş toprakları içine alan bölgelerde büyük Türk devletleri kurulmuştur. Türkler, X. yüzyıldan itibaren de tedricen İslâm dinini kabule başlamışlar ve dolayısıyla İslâm medeniyetine dairesine dâhil olmuşlardır. İslâmî dönem Türk tarihinde, ilk kez, Çin hudutlarından Marmara Denizi'ne, Kafkalardan Arap Yarımadası'na uzanan büyük bir devlet kuran Selçuklular olmuştur. İslâm dünyasının zayıflık emareleri gösterdiği bir dönemde Türkler, hızlı bir gelişme göstererek İslâm âleminin tek hâkimi ve koruyucusu durumuna gelmişlerdir. Türk adının dünya tarihinde yer işgal etmesi de Selçuklu Devleti'nin kurucusu ve temel unsuru olan Oğuzlar/Türkmenler vasıtasıyla olmuştur. Oğuzlar, Selçuklu Devleti'ni kurdukları gibi, geniş coğrafyalara yayılarak birçok Türk devletinin de temellerini atmışlardır. Selçuklulardan başlamak üzere Türk devletleri, kodlarını Orta Asya'dan aldıkları özde Türklük özelliklerini İslâmî bir çerçevede şekillendirerek yeni bir devlet imajı yaratmışlardır. Türk-İslâm sentezli bu yeni devlet tipinin gereği olarak siyasetlerinin ve müesseselerinin yapı ve karakterlerinde birtakım dönüşümler uygulamışlardır. Bu doğrultuda atılan adımlar Türk tarihinin sonraki devirlerine bir köprü vazifesi

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

gördüğü gibi, Selçuklu Devleti'nin kurucusu ve temel unsuru olan Müslüman Oğuzlar (Türkmenler) ve hanedan üyeleri üzerinde ise olumsuz bir etki yaratmıştır. Bu da yine Türk tarihinin istenmeyen, ancak gerçekleşmesi kaçınılmaz olan alışlagelmiş olayların zuhur etmesine neden olmuştur. Böylece, Selçuklu iktidarı ile Türkmenler ve hanedan üyeleri karşı karşıya gelmiş, yüzyıllar boyunca devam edecek olan mücadeleler her iki taraf için de oldukça yıpratıcı olmuştur.

Selçuklular tarihin akışı içerisinde tarihî bir kırılmanın müsebbibi ve müessisi olarak tarihsel dönüşüm modelini ortaya çıkarmışlardır. Bu gelişim/dönüşüm safhaları kendilerinden sonra, soydaşları ve diğer varisleri tarafından kurulan pek çok devlette de tecelli etmiştir. Tarihî bütünlük ve devamlılık esası göz önünde tutulduğunda Selçuklular, işte bu dönüşümün başlangıç halkasını teşkil etmişlerdir. Öyle ki, Büyük Selçuklu Devleti'nin kurucusu Tuğrul Bey'in temelini attığı politikalar ve göstermiş olduğu tutumlar, sadece Selçuklu Devleti'nin idarecilerinde değil, Selçuklulardan günümüze kadar devam eden bütün Türk devletlerinin idarecilerinde de yerleşmiş ve değişmez bir anlayış olarak devam etmiştir¹

Bu bildiride, Büyük Selçuklu Devleti'nin kuruluşu ve gelişimi/dönüşümü meselesi, meşhur tarihçi, sosyolog, filozof, hukukçu, siyaset ve devlet adamı İbn Haldun'un ifade ve açıklamaları ışığında tahlil edilmeye çalışılacaktır. Selçuklularla başlayan ve tarihî süreç içerisinde geliştirilen bir sistemin varlığı, İbn Haldun'un nazariyeleri doğrultusunda kendisini göstermektedir. Amacımız, şimdiye kadar ortaya konulan siyasî olayları, İbn Haldun'un bakış açısıyla incelemek; Selçukluların adım adım izledikleri farklılaşma siyasetlerini çözümleyerek, oluşturdukları bu büyük sistemi ve mekanizmayı, nazariye ile tarihî bilgiyi karşılaştırmak suretiyle açıklamaktır. Selçukluların, söz konusu edeceğimiz dönemleri, İbn Haldun'un devletler nazariyesinin birinci ve ikinci devresine tatbik edilebilir. Çıkış noktamız nazariyenin ilk iki devresi olsa da, İbn Haldun'un Mukaddimesi'nin çeşitli bölümlerinde rast gelindiği üzere, bu devrelere tekabül edebilecek diğer görüşlerine de başvuracağız. Ele alacağımız meseleyi belirleyen en önemli husus, İbn Haldun'un üzerinde en çok durduğu ve devlet görüşünün temelini oluşturan asabiyet kavramıdır.

İbn Haldun'a Göre Devletin Tavrı ve Hallerinin Değişmesi

İbn Haldun'a göre, devletler, doğuşlarından yıkılışlarına kadar muhtelif tavırlar ve birtakım haller geçirirler. Bu devrelerden geçmek her devlet için kaçınılmazdır, tabiidir. Söz konusu haller hükümdarların ve hanedanların engelleyemeyeceği bir gidişattır. Öte yandan bu gidişatın vardığı her hal hükümdar başta olmak üzere devlet yönetimini elinde bulunduranların üzerine birtakım huy ve karakter yükler. Yani diyebiliriz ki kişiler bu kaçınılmaza etki edemez; tarihî süreç kişilerin durumunu belirler.

İbn Haldun, devletteki haller ve tavırlar ekseriya beşi geçmez diyerek şu şekilde bu devreleri sıralar: İlk devre; *zafer, galibiyet ve istilâ aşamasıdır*²

Hükümdar bu devrede kavmiyle âdeta tek vücuttur. Liderliğin gerektirdiği huyar konusunda kavmine örnektir, onların önderidir. Ancak girişeceği her icraatta kavminin desteğine muhtaçtır. Bu aşamada kavmi onu yalnız bırakmaz. Zafere ulaşıldığı ve kendisinden önceki devlete galebe çalarak devletin temellerinin atıldığı bu devrede asabiyetinin bütün gereklilikleri kendisini katı bir şekilde göstermektedir.

¹ Salim Koca, "Dini İnançların ve Düşüncelerin Politik Amaçlarda Kullanılmasına Dair Selçuklu Devrinden İbret Verici Bir Örnek: Babailer Ayaklanması", *Gazi Türkiyat*, Güz 2012/11, s. 13.

² İbn Haldun, *Mukaddime*, haz: Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul 2004, c. I, s. 399.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

İkinci devre; *istibdat ve infırat* dönemi*dir.³ Hükümdarın infıratçılık politikasını gütmeye başladığı bu devrede dahi hâli hazırda asabiyet devam etmektedir. Devlet sahibi kavmine karşı müstakil olma çabalarına girişir. Kavmini boyunduruğu altına alıp, onların devlet yönetimine katılma isteklerini dizginleyerek, onları yönetimden uzaklaştırır ve buna mukabil devleti kendi başına yönetmeye yönelir. Kavminden boşalan kuvvet unsurunun tedarikine binaen kendisine taraftar olan adamlar toplamaya, azatlılar ve devşirmeler edinmeye ve bunları artırmaya önem verir.

Üçüncü devre; *dinlenme ve rahatlık aşaması*dır.⁴ Bu merhalede devlet bütün debdebe ve ihtişamı ile yaşamaktadır. Artık devlet oturmuş ve yerleşmiştir. Bunun semereleri alınmaya başlanmış; ilimde, fende, teşkilâtta vs. ileri safhaya ulaşılmıştır. Devletin birinci tavrındaki asabiyetin kuvveti artık yoktur. Tebaa hükümdar için önemli değildir. Onun güvendiği tek bir kitle vardır: Ordu. Orduya olan ihtimam ve ihsan had safhadadır. Hükümdar için ordu, barışta iftihar, savaşta tehdit unsurudur.

Dördüncü devre; *kanaat ve barış safhası*dır.⁵ Bu devir duraklama safhası olup hükümdarlar kendilerinden önce gelip geçen hükümdarların tesis ettiklerini örnek alıp, benzerleri olan hükümdarlarla barış içinde yaşarlar. Kanun-i kadime bağlı kalmanın, devlet idaresinde yeterli olduğu kanaati ve inancı hâkimdir.

Beşinci devre ise *israf, har vurup harman savurma safhası*dır.⁶ Hükümdar kendi dost ve taraftarlarının düşmanı durumuna gelir. Bilhassa ordusu ile arasındaki bağlar kopmuştur. Askerlerine bulunduğu ihsanları kesmiş, onlara ayrılan maddî payları kendi arzuları doğrultusunda kullanmaya başlamıştır. Bu noktadan sonra devletin bütün müesseselerinde bir çöküş başlar. Devlet artık dönüşü olmayan bir yola girer ve yok olmaya mahkûm olur.

Görüldüğü gibi, İbn Haldun'un ortaya koyduğu bu nazariye, günümüz tarih araştırmalarında da kullanılan devletlerin kuruluşu, gelişmesi, yükselmesi, duraklaması ve gerilemesi dönemleriyle de örtüşmektedir.

Büyük Selçuklu Devleti'nin Kuruluşu: Asabiyetin Maslahatı ve Marifeti

İbn Haldun, istikrar bulmuş bir hanedanlık ihtiyarlamaya ve çökmeye başlayınca, yeni bir hanedanlığın doğuşu ve başlangıcı iki şekilde olur demektedir. Birinci şekil; *hanedanlığın gölgesi valilerin üzerinden uzaklaşmaya başlar ve uzak eyaletlerin valileri bu suretle istiklâllerini ilan ederler*. Konumuzla alakalı olan ikinci şekil ise şudur: *Var olan hanedanlığın komşuları olan milletlerden ve kabilelerden bir şahıs, onun üzerine yürür. Bu şahıs kavmi içinde büyük bir asabiyete sahiptir. Bunun için kudreti artar ve kabilesine dayanarak mülk sahibi olmaya heveslenir. İhtiyarlaşmaya yüz tutmuş hanedanlığı zapt edip hâkimiyet kurana kadar durmadan ona karşı akınlar düzenlerler*.⁷ İbn Haldun Mukaddime'de bu duruma, Selçukluların Gaznelileri alt etmesini örnek göstermiştir. İbn Haldun, devletin kuruluşunda en önemli nokta olarak bilhassa asabiyeti ve Bey'in iyi hasletlerini gösterir. Aşağıda görüleceği üzere, Selçuklu Devleti'nin kuruluş merhalesinde bu iki unsur öne çıkacaktır.

X. yüzyılın ikinci yarısında birtakım anlaşmazlıklar sebebiyle Oğuz ana kütlesinden kopan Selçuk Bey, maiyetiyle birlikte Yenikent'i terk ederek Cend şehrine göçmüştü. Oğuz Yabgu Devleti'nde

* 1. Ayrılıp, tek ve yalnız kalma, 2-yeteneginden ve meziyetinden dolayı tek olma, başkalarından ayrılma (İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2011).

³ İbn Haldun, *Mukaddime*, c. I, s. 400.

⁴ İbn Haldun, *Mukaddime*, c. I, s. 400.

⁵ İbn Haldun, *Mukaddime*, c. I, s. 401.

⁶ İbn Haldun, *Mukaddime*, c. I, s. 401.

⁷ İbn Haldun, *Mukaddime*, c. I, s. 565-566.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

sübaşı vazifesi gören Selçuk Bey'in bölgedeki itibarı, Cend şehrine göçüşüne müteakip İslâmiyet'i kabul ettikten sonra daha da artmıştı. Kısa bir süre sonra, Selçuk Bey ile aralarında husumet bulunan gayrimüslim Oğuz Yabgusu, Cend şehrinin vergisini almak üzere tahsildarlarını gönderdi. Selçuk Bey gayrimüslimlere vergi vermeyeceğini söyleyerek tahsildarları kovdu.⁸ Bundan sonra Selçuk Bey emrindeki Türkmenler ile birlikte derhal harekete geçerek henüz İslâmiyet'i kabul etmemiş olan soydaşlarına karşı cihada başladı. Türkmenler, gayrimüslim ırktaşlarına karşı başarılı gazalarda bulundular. Ona itaat edenlerin sayısı çoğaldı ve hatırı sayılır bir emir haline geldi. Selçuk Bey'in emri altında bulunan Oğuz kitlelerinin içten ve dıştan artışı neticesinde Cend ve havalisi sürüleri için dar gelmeye başlamıştı.⁹ Bu itibarla en erken devirlerde Selçuklularda bir asabiyetin varlığından söz edilebilir. Fakat gerek Selçuk Bey'in maiyetiyle birlikte Oğuz Yabgusu'na karşı vaktiyle giriştiği taht mücadelesinde başarılı olamaması ve gerekse göçtükten sonra Sâmânî Devleti kontrolünde çeşitli yurtluklara yerleştirilmesi gösteriyor ki, bu dönemde Selçuklular siyasî manada çevredeki diğer asabiyetlerin boyunduruğu altında idiler. Zira *kendi asabiyeti, diğer tüm asabiyetler üzerinde galip ve hâkim olma seviyesinde bulunmayan, diğer kuvvetleri kırma gücüne sahip olmayan ve kendisinin üstünde diğer birinin hükmü mevcut olan bir şahıs için mülk tam olarak gerçekleşmemiştir*.¹⁰ Bu durum devletin kesin olarak kuruluşu olan Dandanakan savaşına kadar farklı zaman ve mekânlarda kendisini göstermiştir.

Selçuk Bey'in ölümünden sonra hayatta kalan en büyük oğlu Arslan, "Yabgu" unvanı ile Türkmenlerin başbuğu olmuştu. Diğer oğullarından Musa "İnanç", Musa'nın oğlu Yusuf da "Yınal" unvanı aldı. Mikail'den yetim kalan torunları Tuğrul ve Çağrı ise "Bey" olarak Türkmen oymaklarının başına geçtiler. En büyük yetki sahibi Arslan Yabgu olarak görünse de başta Tuğrul ve Çağrı Beyler olmak üzere diğer beyler de yarı bağımsız hareketlerde bulunuyorlardı. Görüldüğü gibi, devletin gelişim ve dönüşüm safhasına temel teşkil eden merkezîyetçilik anlayışı, devletin bu kuruluş dönemlerinde kendisini henüz göstermemektedir. Prof. Dr. Mehmet Altay Köymen söz konusu dönemdeki bu müşterek idareye "üçlü şeflik sistemi" adı vermektedir.¹¹ Tüm bunlarla birlikte, Arslan Yabgu ve Tuğrul ile Çağrı Beyler dönemleri asabiyetin güçlendiği dönemlerdir.

Selçuk Bey'in ölümünden sonra Türkmen kütleleri arasında farklı asabiyetlerin oluştuğunu söyleyebiliriz. Zira Arslan Yabgu, Sâmânîler Devleti'nin yıkılmasından sonra Maverâünnehir'deki geleceklerini düşünüyor ve olayların nasıl bir gelişme göstereceğini izliyordu. Bu cümleden olarak birtakım siyasî ve askerî teşebbüslerde ve ittifaklarda bulunuyordu. Tuğrul ve Çağrı Beyler ise büyüğe saygı geleneğine uyarak amcalarına olan bağlılıklarını sözde sürdürmeye devam etseler bile kendi emirleri altında kuvvetler toplamaya çalışıyorlar ve ondan bağımsız hatta muhalif hareketlerde bulunmaktan da kaçınmıyorlardı. Öyle ki, Bizans'a ait Anadolu'ya keşif seferleri düzenleyerek kendilerine yeni yurtluklar aramaya karar vermişlerdir. Çağrı Bey bu maksatla emrindeki Türkmen atlılarıyla beraber 1016 yılında Maverâünnehir'den batıya, Anadolu yönüne hareket etmiştir. Tuğrul Bey ise Türkmen obalarıyla birlikte çöllere çekilmiştir.

İbn Haldun'a göre, *bir kabilenin içinde çeşitli aileler ve asabiyetler varsa, bunlar içinde öbürlerinden kuvvetli olan bir asabiyetin var olması da zaruridir; bu asabiyet diğerlerini kendisine*

⁸ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Tarih*, çev. Abdülkerim Özaydın, Bahar Yayınları, İstanbul 1989, c. IX, s. 362; Salim Koca, *Dandanakan'dan Malazgirt'e*, Giresun 1997, s. 48; Mehmet Altay Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013, s. 26; Osman G. Özgüdenli, *Selçuklular -Büyük Selçuklu Devleti Tarihi-*, c. 1, İSAM Yayınları, İstanbul 2015, s. 50; Mîrhând, *Ravzatu's-Safâ*, çev. Erkan Göksu, Türk Tarihi Kurumu Yayınları, Ankara 2015, s. 17.

⁹ Mehmet Altay Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, s. 26.

¹⁰ İbn Haldun, *Mukaddime*, c. I, s. 418.

¹¹ Mehmet Altay Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, s. 34.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

*tâbi kılar, böylece asabiyetlerin hepsi bu asabiyetin içinde kaynaşır.*¹² Anadolu seferleri sırasında Çağrı Bey'in kuvvetlerini 3 bin Türkmen atlısı oluşturunuyordu. Bunun yanında Çağrı Bey'in ordusuna Maverâünnahir'den harekete geçtikten sonra Horasan'dan itibaren İran ve Azerbaycan ülkelerinden de Türkmenler katılmıştır. Bu Türkmenler X. yüzyıl ve XI. yüzyıl başlarında Sâmânî ve Gazneli devletleri tarafından buralara yerleştirilen Türkmenler idi. Çağrı Bey yol üzerinde kendisine katılan bu Türkmenleri memnuniyetle ordusuna dâhil etmiş ve gücünü daha da artırmıştır. Öyle ki, bu Türkmenler Çağrı Bey buralara gelmeden önce Rum, Ermeni ve Gürcü ülkelerinde gaza ve cihat yapıyorlardı. Çağrı Bey'in kuvvetlerine katılım sefer sonunda da devam etmiş, Çağrı Bey Buhara'ya varınca bu diyarda bulunan Türkmenler kendisine katılmışlardır.¹³ Burada önemli olan nokta şudur: Çağrı Bey'e sefer sırasında katılan Türkmenlerin çoğunluğu yaklaşık bir asırdır Selçuklu hanedan üyelerinden ayrı yaşayan Türkmenlerdir. Ancak sefer sonunda Buhara yakınlarında Çağrı Bey'e katılan Türkmenler Arslan Yabgu'nun Türkmenlerindendir veya onun hâkimiyeti altında bulunan bölgelerde yaşayan Türkmenlerdir. Halbuki bu sıralarda Arslan Yabgu, Ali Tigin ile beraber Buhara hâkimi durumunda idi; gerek zenginlik ve gerekse prestij bakımından Tuğrul ve Çağrı Beylerden üstün bir haldeydi. Öyleyse bu Türkmenler artık zenginlik ve prestij sahibi Arslan Yabgu'nun değil de Hristiyanlara karşı gaza ve cihat eden "Gazi" Çağrı Bey'in emrinde kalmayı tercih etmişlerdir. Öyle ki, Çağrı Bey bu sefere 3 bin atlı ile çıktığı halde, yolu üzerinde aldığı takviyelerle birlikte etrafında toplanan kuvvetler 5 altı bin atlıyı bulmuştu.¹⁴

Benzeri bir durum Tuğrul ve Çağrı beylerin liderliğinde Türkmenlerin, devletin kurulacağı coğrafya olan Horasan bölgesine geçişlerinde de vuku bulmuştur. Nitekim Ceyhun Nehri'nden geçerek Horasan'a girdiklerinde nehirde geçenler 900 atlı idiler.¹⁵ Nesa çevresine yerleştiklerinde onların kuvvetleri 10 bin atlıya ulaşmıştı.¹⁶ Bütün bunlar, İbn Haldun'un şu hükmünü doğrular niteliktedir: *Devletin kuruluş arifesinde asabiyet gelişmekte, ilerlemekte ve gücünü artırmaktadır.*¹⁷ Bu noktada şunu da belirtmek lazım gelir ki, Arslan Yabgu'nun ölümünden sonra Tuğrul ve Çağrı beylerin liderliğini kabul etmeyerek asıl Selçuklu taifesinden ayrılan, "Irak Türkmenleri", "Balhan Türkmenleri" veya "Nâvekiyye" gibi adlarla anılan Türkmen kütleleri de vardır. Fakat bunlar asabiyetin kuvveti ve liderlik hasletleri bakımından devletin esas kurucu kütlesiyle mukayese edilemez. İbnü'l-Esîr onları "*Kısa süre içinde dağılan yaz bulutları*"na benzetmektedir.¹⁸ Selçuklu Türkmenlerinin, söz konusu ettiğimiz diğer Türkmenlerden daha güçlü bir durumda olduklarını Gazneli vezirinin sözlerinden de anlayabiliyoruz. Öyle ki, Selçuklular Horasan önlerinde görüldüğü vakit, Gazneli devlet adamlarından biri, her şeyini kaybedeceğini hisseden bir adamın ruh hali içinde "Horasan elden gitti" diye adeta feryat etmiş; Gazneli hükümdarı Mesud'un veziri ise "Bugüne kadar işimiz çobanlar ile idi. Şimdi ülke zapt eden emirler geldi" tarzında ifadesiyle Irak ve Selçuklu Türkmenlerini birbiriyle karşılaştırarak özellikle, Tuğrul ve Çağrı beylerin nitelikleri üzerine dikkati çekmiştir.¹⁹ Tuğrul ve Çağrı Beyler işte bu asabiyetleri marifetiyle mülk elde etme yolunda emin adımlarla ilerliyorlardı. Zira *asabiyetin ulaştığı nihaî gaye mülktür.*²⁰

¹² İbn Haldun, *Mukaddime*, c. I, s. 350.

¹³ Mehmet Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi (Kuruluş Devri)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000, c. I, s. 112.

¹⁴ Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi-Selçuklular Dönemi-Başlangıçtan 1086'ya Kadar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, s. 21.

¹⁵ Mehmet Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi (Kuruluş Devri)*, c. I, s. 161; Mehmet Altay Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, s. 41.

¹⁶ Salim Koca, *Dandanakan'dan Malazgirt'e*, s. 66; Faruk Sümer, *Oğuzlar/Türkmenler*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul 1999, s. 102; Mehmet Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi (Kuruluş Devri)*, c. I, s.199; Mehmet Altay Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, s. 41.

¹⁷ İbn Haldun, *Mukaddime*, c. I, s. 350.

¹⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, c. IX, s. 300.

¹⁹ Salim Koca, *Dandanakan'dan Malazgirt'e*, s. 65

²⁰ İbn Haldun, *Mukaddime*, c. I, s. 349.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Selçuklular, Horasan bölgesine iltica ettikten sonra Gaznelilerle karşı, devletin kurulmasıyla sonuçlanacak olan bir dizi savaflara girişmişlerdir. Nitekim artık, İbn Haldun'un da belirttiği üzere asabiyet, ihtiyarlık durumundaki diğer bir hanedanlığın (Gazneliler) kuvvetine denk bir kuvvete ulaşmıştır. Bu savaflar dizisinin ilki olan ve 1035 yılında vuku bulan Nesa muharebesinden galip ayrılan Selçuklular, Horasan'da bir devlet kurmanın mümkün olduğu neticesine varmışlardır.²¹ Şimdiye kadar bir bakıma mülteci, bir bakıma da başka bir devletin toprak bütünlüğünü ihlal etmiş gayrimeşru bir kuvvet olarak görünen Selçuklular, bu zaferden sonra, üzerinde yaşadıkları topraklara hâkim olmak hakkını kılıçlarıyla elde etmişler ve meşru bir kuvvet haline gelmişlerdir.²² Kazanılan bu zafer Selçukluların prestijlerini de çok artırmıştı. Bunun neticesi olarak kendilerine birçok soydaşları iltihak ediyorlardı. Çevredeki Türkmenler akın akın gelerek Selçuklulara katılıyorlardı.²³

1038 yılının Mayıs ayında Serahs yöresinde yapılan ikinci savaşta Gazneliler yine büyük bir bozguna uğramıştı. Gazneli ordusunun bütün ağırlıkları Selçukluların eline geçmiş; Gazneli komutan ve hayatta kalan askerler perişan bir vaziyette Herat'a sığınmışlardır.²⁴ Selçuklular bu ikinci büyük zaferden sonra artık tam bir cüret ve büyük bir azamet bularak Horasan'ın büyük bir kısmına sahip olmuşlar ve kasabalara kadar girmişlerdi.²⁵ Selçuklular galibiyet sonrasında düzenledikleri kurultayda Tuğrul Bey'i başlarına hükümdar olarak seçmişler ve sahip oldukları bölgeleri kendi aralarında taksim etmişlerdir. Buna göre Tuğrul Bey'e Nişapur, Çağrı Bey'e Merv, Musa Yabgu'ya da Serahs vilayeti bırakılmıştır. Tuğrul Bey'in payına bırakılan Nişapur henüz fethedilmemişti. İbrahim Yinal emrindeki 3 bin kişilik Türkmen kuvvetinin başında Nişapur üzerine yürüyerek burayı ele geçirmiştir. Daha sonra Tuğrul Bey şehre girmiş ve "Melikü'l-Mülük" (melikler meliki) unvanı ile adına ilk hutbe okunmuştur.²⁶ Prof. Dr. Mehmet Altay Köymen'in deyişiyle bu suretle üçlü şeflik sistemi Yabgu'nun ikinci plana düşmesiyle ikili şeflik sistemi halini aldıktan sonra, şimdi de tek hükümdarlık haline gelmiştir.²⁷ Diğer bir deyişle, merkezîyetçiliği esas alan dönüşüm kendisini göstermeye başlamaktadır.

Bununla birlikte bu dönüşüm pek de kolay olmayacaktı. Devletin bu kuruluş arifesinde vuku bulan şu hadise meseleyi anlaşılır kılmaktadır: Nişapur'a gelen Çağrı Bey ve maiyetindeki Türkmenler şehri yağmalamak istemişler, Tuğrul Bey ise bıçağını çıkararak şehrin yağmalanması durumunda kendisini öldüreceğini söylemiştir.²⁸ Neticede Çağrı Bey ve Türkmenler, halkın ödemesi gereken haraç olarak tespit edilip toplanan 30 bin dinar²⁹ karşılığında Nişapur şehrini yağmalamaktan vazgeçirilmişlerdir.³⁰ Bu hadisede dikkati çeken husus şudur: Çağrı Bey tarafından temsil edilen

²¹ Mehmet Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi (Kuruluş Devri)*, c. I, s. 219; Salim Koca, *Dandanakan'dan Malazgirt'e*, s. 68.

²² Mehmet Altay Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, s. 44.

²³ Mehmet Altay Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, s. 44.

²⁴ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Tarih*, c. IX, s. 367; Mîrhând, *Ravzatü's-Safa*, s. 56; Mehmet Altay Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, s. 47.

²⁵ Râvendî, *Râhat-üs-Sudûr ve Âyetü's-Sürûr*, çev. Ahmet Ateş, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, c. 1, s. 95.

²⁶ Kaynaklarda bu unvan "es-Sultanü'l-Mu'azzam" olarak geçse de Faruk Sümer ve Salim Koca, Tuğrul Bey'in daha o dönemde bu unvanı alıp kullanamayacağı kanaatine varmışlardır. Mehmet Altay Köymen ve Osman G. Özgüdenli ise unvanı kaynaklarda geçtiği şekliyle kullanmışlardır. Karşılaştırma için bkz: İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Tarih*, c. IX, s. 367; Ahmed bin Mahmûd, *Selçuk-Name*, haz: Erdoğan Merçil, İstanbul 1977, c. I, s.21; Salim Koca, *Dandanakan'dan Malazgirt'e*, s. 71; Faruk Sümer, *Oğuzlar/Türkmenler*, s. 109; Mehmet Altay Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, s. 48; Osman G. Özgüdenli, *Selçuklular -Büyük Selçuklu Devleti Tarihi-*, c. 1, s. 77.

²⁷ Mehmet Altay Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, s.47.

²⁸ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Tarih*, c. IX, s. 350. Bundârî ve Reşidüddîn Fazlullah, Çağrı Bey'in, Tuğrul Bey karşısında bıçağını çekerek, yağmaya izin verilmediği takdirde kendisini öldüreceğini söylediği şeklinde tersi bir ifade kaydederler. Bkz. Bundârî, *Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi*, çev. Kıvameddin Burslan, Türk Tarih Kurumu Yayınları Ankara, 1999; s. 5, Reşidüddîn Fazlullah, *Camiü't-Tevârih*, çev. Erkan Gökse-H. Hüseyin Güneş, Selenge Yayınları, İstanbul 2010, s. 97.

²⁹ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Tarih*, c. IX, s. 350; Bundârî ve Reşidüddîn Fazlullah'a göre 40 bin. Bkz. Bundârî, *Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi*, s. 5; Reşidüddîn Fazlullah, *Camiü't-Tevârih*, s. 97.

³⁰ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Tarih*, c. IX, s.350; Bundârî, *Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi*, s. 5; Mehmet Altay Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, s. 48; Salim Koca, *Dandanakan'dan Malazgirt'e*, s. 72; Osman G. Özgüdenli, *Selçuklular -Büyük Selçuklu Devleti Tarihi-*, c. 1, s. 79.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

kabilecilik ruhu ile, bunu kırarak düzenli bir devlet sistemine geçmek isteyen Tuğrul Bey arasındaki çatışma. Tuğrul Bey'in yağmayı engelleyici davranışı artık onun eski Oğuz kabile ananeleri yerine, onları dizginleyerek daha merkezileştirilmiş bir devlet anlayışına yöneldiğini göstermektedir. Kuruluş devrinde Selçukluların içerisinde bulunduğu bu iki zıt eğilimin çatışması, devletin sonraki safhalarında da devam edecektir.³¹ Bu noktada İbn Haldun'un şu tespitleri devlet kurma yolundaki Selçukluların izledikleri siyaseti net bir şekilde gözler önüne sermektedir: *Şanın, üzerine bina edildiği bir kökü ve temeli vardır. Onun hakikati bu kökle gerçekleşir. Bu da asabiyet ve aşiretten ibarettir. Şanın bir de dalı vardır. Onun varlığı bu sayede tam ve kâmil hale gelir. Bu dal, içtimai ve ferdî meziyetler, faziletler ve hasletlerdir. Mülk, asabiyetin gayesi olduğu gibi, onun tamamlayıcısı olan hasletlerin de gayesidir. Zira tamamlayıcı unsurlar olmadan var olan mülk, organları kesik olan bir şahsın varlığı veya bu şahsın halk arasına çıplak olarak çıkması gibidir.*³²

*İyi hasletler, asabiyet mevcut olan şahıslarda mülkün de mevcut olduğuna şahitlik eder.*³³ İbn Haldun, birçok bölgelere ve milletlere galebe çalıp onlara boyun eğdiren kimselerin iyi hasletler birbiriyle yarıştıklarını söyleyerek bu hasletleri şekilde sıralar: Âlimlere, sâilihler, eşrafa, esnafa, tüccara ve gariplere ikramda bulunmak, halka iyi muamelede bulunmak, adil olmak, alçak gönüllü davranmak, yoksulları kayırmak, zorlukları sabırla karşılamak, zalimlikten kaçınmak vs.³⁴ Her büyük devlet adamında bulunması gereken ileri görüşlülük, kararlılık, kurnazlık, sabır, sezgi ve siyasî kavrayış gibi bütün meziyetlere sahip olan Tuğrul Bey, görüldüğü gibi, Nişapur'a ayak basmasından itibaren devlet adamlığı sorumluluğu içinde hareket etmeye başlamıştır. Alçakgönüllülüğüyle öne çıkarak, halkın arasına karışıp, önüne gelenlerle görüşmüş ve dertlerini dinlemiştir. Ayrıca, kabul ettiği şehrin kadısına da her zaman öğütlerini dinlemeye hazır olduğunu bildirmiştir.³⁵ Şehrin ileri gelenleri ve halk tarafından büyük bir merasimle karşılanan Tuğrul Bey, halka adaletle davranacağına dair teminat vermiştir.³⁶ Haftanın iki gününü mazlumların haklarını meydana çıkarmak ve adalet tevzi etmek için halkın şikâyetlerini dinlemeye ve davalarına bakmaya ayırmıştır.³⁷

Gazneli Sultan Mesud, iki defa ardı ardına uğradıkları mağlubiyet serilerinden sonra durumun ciddiyetini iyiden iyiye anlamış olacak ki 300 savaş fili ile destekli 50 bin kişilik ordusunun başına bu defa bizzat geçerek Horasan'a sefere çıkmaya karar vermiştir. Bu büyük ordu Gazne'den harekete geçtikleri andan itibaren sık sık Çağrı Bey'in saldırılarına maruz kalmıştır. Selçuklular kendi savaş taktikleri gereğince Gazneli ordusuna hücum ediyorlar daha sonra geri çekilmek suretiyle çöllere sığınıyorlardı. Öte yandan, Sultan Mesud'un askerleri seferlerin uzamasından ve ailelerinden ayrı kalmalarından dolayı savaştan usanmış ve konup göçmekten bıkmışlardı.³⁸ Selçuklu beyleri de yaptıkları gerilla savaşları ile Gazneli ordusunu yeteri kadar yıpratmışlardı. Öte yandan, Sultan Mesud ile askerleri arasındaki anlaşmazlıklar had safhaya ulaşmıştı. Bu durumu göz önünde tutan Selçuklu Beyleri, meydan savaşına girmeye karar verdiler. 1040 yılı ilkbaharında Dandanakan Hisarı önünde vuku bulan meydan savaşında Selçuklular büyük bir galibiyet kazandı.

Hamdullâh Müstevfî-i Kazvîni, Nişapur halkının, ona, zulmü bırakıp adalet yolunda yürümesi lazım geldiği şeklinde bir mektup yazdığını ve bu mektubu okuyan İbrahim Yınal'ın zulümden vazgeçtiğini kaydetmektedir. Bkz. Hamdullâh Müstevfî-i Kazvîni, *Târih-i Güzide*, ed. Erkan Göksu, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2015, s. 24.

³¹ Osman G. Özgüdenli, *Selçuklular -Büyük Selçuklu Devleti Tarihi-*, c. 1, s. 79-80.

³² İbn Haldun, *Mukaddime*, c. I, s. 355.

³³ İbn Haldun, *Mukaddime*, c. I, s. 356.

³⁴ İbn Haldun, *Mukaddime*, c. I, s. 356-357.

³⁵ Salim Koca, *Dandanakan'dan Malazgirt'e*, s. 72, 77.

³⁶ Osman G. Özgüdenli, *Selçuklular -Büyük Selçuklu Devleti Tarihi-*, c. 1, s. 78.

³⁷ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Tarih*, c. IX, s. 350; Mehmet Altay Köymen, *Tuğrul Bey ve Zamanı*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1976, s. 134, Osman G. Özgüdenli, *Selçuklular -Büyük Selçuklu Devleti Tarihi-*, c. 1, s. 78; Bundârî, *Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi*, s. 5.

³⁸ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Tarih*, c. IX, s. 368.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Gazneli ordusu bozgun halinde dağıldı. Sultan Mesud da yanında kalan yaklaşık 100 süvari ile birlikte Gazne'ye doğru kaçtı.

Dandanakan savaşından sonra Horasan'daki vilayetler birer birer Selçukluların eline geçmiş ve Selçuk Bey'in Cend'e gelişiyle başlayan yüz yıllık mücadeleler sonucunda "Büyük Selçuklu Devleti"nin kuruluşu tamamlanmıştır. Tuğrul Bey savaş meydanında kurulan tahtta oturmuş ve Türkmen beyleri ile Selçuklu ordusu onu "Horasan Emiri" olarak selamlamışlardır.³⁹ Çağrı Bey'in dediği gibi artık cihan onlarını. Onların da cihan sahipliğine liyakatleri vardı.⁴⁰ Dandanakan savaşı Selçukluların mukadderatını kesin ve büyük bir zaferle tayin etmiştir. Artık Selçukluların kendilerine ait bir vatanları vardır: Bu vatanın adı Horasan, başşehri ise Nişapur'dur.⁴¹

Buraya kadar söz konusu ettiğimiz Selçukluların hayat ve faaliyetleri ile bunun karşısında Gaznelilerin durumunu İbn Haldun'un açıklamalarına bağlayacak olursak;⁴² gittikçe gelişen ve güçlenen Selçuklu asabiyesi, ihtiyarlık halinde bulunan Gaznelileri yakalamıştır. Gaznelilerin kendisini savunacak ve tecavüzlere karşı koyacak kuvvette asabiyet sahibi taraftarları ve devlet adamları bulunmamaktadır. Öyle ki, Gazneliler, çok kuvvetlenmiş olan Selçuklulara karşısında oldukça zayıf bir durumda idi.⁴³ Hal böyle olunca da Selçuklular hâkimiyeti onların elinden çekmiş ve mülk tamamen kendilerine ait olmuştur. Mülk ancak kesin bir galibiyetten ve öbür milletlerin boyun eğmelerinden sonra hâsıl olmuştur. Galip millettten bu işe bizzat girişen ve mülk (saltanat) tahtını taşıyan boyun iş başına geçmesi kesinleşmiştir.⁴⁴

Görüldüğü gibi, Selçukluların yaklaşık bir asır süren varlık mücadeleleri ve devletlerini tesis ve ilk tanzim aşamalarında İbn Haldun'un devletler nazariyesinin birinci tavrı bağlamında, galebenin ve zaferin husulüne esas teşkil eden asabiyet olmuştur. Zafere ulaşma, mülkü istila etme ve onu, evvelki yani Gazneliler Devleti'nin elinden çekip alma, memleketin sahibi ve bölgesini koruma konusunda kavmine örnek olan devletin sahibi henüz hali hazırda bulunmaya devam eden asabiyetine dayanmıştır.

Büyük Selçuklu Devleti'nin Gelişim/Dönüşümü: Klasik Bir Hal Alması

Dandanakan savaşına müteakip Büyük Selçuklu Devleti'nin kuruluşu tamamlanmıştır. Selçuklu beyleri yeni kurdukları devletlerini, içinde bulundukları İslâm medeniyetine uygun olarak şekillendirmişlerdir. Onlar, temelde ve özde Türklük özelliklerini koruyarak, İslâmî yönetim tarzını benimsemişler; Sâmanî, Gazneli ve Abbasî devletlerine ait müesseselere ve geleneklere bünyelerinde yer vermişler; İslâmî isimler, unvanlar ve lâkaplar almışlardır.⁴⁵

Devletin kurulmasına müteakip bu durumun iki örneği görülür. Birincisi, hâkimiyet anlayışında kendisini göstermiştir. Buna göre, yeni kurulan devletin İslâm dünyasındaki en büyük manevî otorite tarafından tanınması ve tasdik edilmesi gerekiyordu. Selçuklu Beyleri bu icaba uyarak Abbasi Halifesi el-Kaim Bi-emrillah'a bir mektup göndermişlerdir. Mektupta "zulüm ve adaletsizlik yolundan ayrılıp, adalet ve insaf ile hareket ettiklerini" belirterek, devletlerinin tanınmasını ve tasdik edilmesini istemişlerdir.⁴⁶ Onların mektubu hilafet merkezine ulaşınca da

³⁹ Salim Koca, *Dandanakan'dan Malazgirt'e*, s. 77; A.C.S. Peacock, *Selçuklu Devleti'nin Kuruluşu –Yeni Bir Yorum–*, çev. Zeynep Rona, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2016, s. 78.

⁴⁰ Râvendî, *Râhat-üs-Sudûr ve Âyetü's-Sürûr*, c. I, s. 100.

⁴¹ Mehmet Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi (Kuruluş Devri)*, c. I, s. 352.

⁴² Bknz. İbn Haldun, *Mukaddime*, c. I, s. 350.

⁴³ Mehmet Altay Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, s. 45.

⁴⁴ İbn Haldun, *Mukaddime*, c. I, s. 359.

⁴⁵ Salim Koca, *Dandanakan'dan Malazgirt'e*, s. 80.

⁴⁶ Râvendî, *Râhat-üs-Sudûr ve Âyetü's-Sürûr*, c. I, s. 102.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

halife el-Kaim Bi-emrillah, bir elçisini Rey'e, Tuğrul Bey'in yanına göndererek güzel haberler vermiştir.⁴⁷ Ayrıca Selçuklu yöneticilerinin Ortadoğu İslâm geleneği doğrultusunda davranmaya başladıklarının diğer göstergeleri de sultan unvanını benimsemeleri ve adlarına hutbe okutmalarıdır.⁴⁸

Konumuzla doğrudan alakalı olarak ikinci önemli değişiklik de biraz sonra değineceğimiz üzere ordu teşkilatında yapılmıştır. Bu yeni düzenlemeler devletin ikinci tavrının zuhur ettiğinin bir göstergesidir. Zira hükümdar, kavmini bir kenara bırakarak idareyi tek başına ele almanın yollarını aramaktadır. Bu tavır gereği hükümdar, kendisine taraftar olan devşirmeler edinmeye çalışacaktır. Çünkü *hâkimiyetini kendi kavmine karşı müdafaa etmek ve onları ortaklıktan vazgeçirmek için, onların neslinden ve nesebinden olmayan diğer birtakım taraftarlara ve yardımcılara ihtiyaç duyar.*⁴⁹

Anlaşılabileceği üzere, Selçuklu ordusu, Selçuk Bey'in Cend'e gelişiyle başlayan mücadelelerden beri Türkmen atlılarından oluşuyordu. Türkmenler Maverâünnehir'de, Harezm'de ve Horasan'da büyük sıkıntılar çekmişlerdi. Uzun yıllar kadınlarından ve çocuklarından uzak bir halde seferden sefere koşmuşlardı. Gün gelmiş bütün mal varlıklarını kaybetmişler, gün gelmiş at sırtından inmemişlerdi. Kısacası, Selçuklu beylerinin kaderine ortak olmuşlardı. Tarihin akışını değiştiren büyük zaferler de onların üstün gayretleri sayesinde kazanılmıştı. Daha da önemlisi Selçuklu Devleti'ni başlarında Selçuklu Beyleri bulunduğu halde konar-göçer Türkmenler kurmuşlardı. Fakat Selçuklu Beyleri, dönemin en modern ve profesyonel ordularından birisine sahip olan Gaznelileri kendilerine örnek alarak, onlar gibi ordularını gulâm sistemine⁵⁰ göre yetiştirilen askerlerden teşkil etmeye başladılar. Selçuklu beyleri, gerek Dandanakan savaşı öncesinde gerek savaş sırasında ve gerekse savaş sonrasında kendi taraflarına geçen Gazneli gulâmları hizmetlerine almışlardı. Öyle ki, savaş cereyan ederken 370 kişilik bir bölük Gazneli ordusundan ayrılıp Selçukluların tarafına geçmişler, Selçuklular da onları memnuniyetle karşılamışlardır.⁵¹ Ordu teşkilatındaki bu değişikliğin neticesi olarak Türkmenler, Selçuklu beyleri tarafından yavaş yavaş tasfiye edilmeye; gulâm sistemine göre yetiştirilen askerler ise onların yerini almaya başlamıştır.

İbn Haldun, devletin, gösterdiği ikinci tavır gereği takındığı tutumu, şu şekilde izah ederek meseleyi aydınlatmaktadır: *Devletin sahibinin, kavmini bir tarafa bırakarak idareyi ele aldığı ve onların yönetime ortak olma ve katılma girişimlerini dizginlediği tavidir. Bu tavırda devletin başındaki şahıs, kendine taraftar olan adamlar toplamaya, azatlılar ve devşirmeler edinmeye ve bunları arttırmaya önem verir. Kendi sehminin misline sahip oldukları için mülk hususunda zararlı olan ve kendisiyle aynı nesebi paylaşan aşiretinin ve asabiyet mensuplarının burunlarını sürttürmek için böyle hareket eder. Devletin sahibi ve başı, kavmine karşı hâkimiyetini savunur, hâkimiyete giden yollardan onları uzaklaştırır, hâkimiyet ellerine geçmesin diye onları izleri üzerine geri çevirir. Böylece hükümranlığın kendi nisabında karar kılmasını, tesis ettiği mecde ve şana, hanesi ve ailesi mensuplarının tek başına sahip olmalarını temin eder.*⁵²

⁴⁷ Râvendî, *Râhat-üs-Sudûr ve Âyetü's-Sürûr*, c. I, s. 103.

⁴⁸ A.C.S. Peacock, *Selçuklu Devleti'nin Kuruluşu –Yeni Bir Yorum-*, s. 112.

⁴⁹ İbn Haldun, *Mukaddime*, c. I, s. 411.

⁵⁰ Esir veya köle olarak hizmete alınan kimselerin, kabiliyetleri ve aldıkları eğitim neticesinde kazandıkları becerileri doğrultusunda başta ordu olmak üzere çeşitli devlet hizmetlerinde istihdam edilmesi suretiyle işleyen mekanizmaya gulâm sistemi denir. Tarihi kayıtlara göre, gulâmlardan özel birlik oluşturma faaliyetleri, Abbasiler ile başlamıştır. Sâmânilerde bir sisteme bağlanmış olan bu kurum, Karahanlılar, Gazneliler ve Selçuklularda gelişerek devam etmiş, Memlûkler (Memlûk sistemi) ve özellikle Osmanlılarda da (Kapıkulu veya Yeniçeri sistemi) mükemmelliğinin zirvesine ulaşmıştır. (Salim Koca, *Selçuklu Devri Türk Tarihinin Temel Meseleleri*, Berikan Yayınevi, Ankara 2011, s. 40).

⁵¹ Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi (Kuruluş Devri)*, c. I, s. 337; Sencer Divitçioğlu, *Oğuz'dan Selçuklu'ya (Boy, Konat ve Devlet)*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1994, s. 82.

⁵² İbn Haldun, *Mukaddime*, c. I, s. 400.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Öte yandan, yalnız askerî teşkilatta değil hükümet ve saray teşkilâtına ait vazifeler de hükümdarın edindiği kullara verilmeye başlandı. Kısacası devlet artık yerleşik halka dayanan, içerisinde eski Türk ve İran geleneklerini de barındırmakla beraber, klasik bir Türk-İslâm devleti halini almıştı. Bir başka deyişle, ordu teşkilatı ve sivil idare kapıları Türkmenlere kapatılmıştı. Gulâm sisteminin hayata geçirilmesi ve yerli halkın ve devşirmelerin idarede yer alması, devletin Fars kültüründen de etkilenmesine sebep olmuştur. Öte yandan, Selçuklular, daha Horasan'a gelişlerinden itibaren bu yerli halkla münasebet kurmaya başlamışlar ve onların idarelerini ellerine almışlardı. İran halkı da zaten uzun yıllardan beri Türk himayesi altında yaşamaya alışıkı. Şu halde yerli İran halkı, yeni hükümdarlarını hiç yadırgamadan kabul etmişlerdir.⁵³ İbn Haldun bu hususta da konuya bakış açımızı genişletmektedir: *...ora halkı onun etrafında toplanır. Hâkimiyetini tesis etmesi için ona destek olur, devletin temellerini atması için kendisine ilgi gösterir. Ona destek oldukları için kendilerini devlet teşkilâtındaki vezirlik, komutanlık gibi makam ve mevkilere seçmek suretiyle mükâfatlandıracağını umar, onun saltanatına ve iktidarına ortak olmaya hiçbir şekilde tamah etmez. Zira onun asabiyetine teslim olmuştur, üstünlük rengine boyun eğmişlerdir.*⁵⁴

Türkmen tasfiyesinin başlıca sebebi onların, doğrudan doğruya kendi boy beylerine itaat etmeleridir. Yani Türkmenler, boy beyleri vasıtasıyla Tuğrul ve Çağrı Beylere bağlılık gösteriyordu. Boy beylerinin Tuğrul Bey'e bağlılığı da sağlayacakları ganimet ve elde edecekleri mertebelerle orantılı idi. Bir başka deyişle, Türkmenler ve beyleri memnun edilmeliydi. Türkmenlerde boy anlayışı çok kuvvetli olduğu görülür. Bunun neticesi olarak da Türkmenler, Selçuklu beylerinden ziyade kendi boy beylerine sadık kalmayı tercih ediyorlardı. Tuğrul Bey'e göre bu durum merkezî devlet anlayışına uygun değildi. Ayrıca, ekonomisi hayvancılığa dayanan konar-göçer Türkmenler, siyasî ve mülkî sınırlara riayet etmiyorlar ve bilhassa İran'ın ve İslâm ülkelerinin yerleşik ahalisinin arazilerini kendi sürülerinin otlakları olarak görüyorlardı. Bu durum da Türkmenler ve yerli ve yerleşik halk arasında anlaşmazlıklara ve çatışmalara sebep olmaktaydı. Diğer taraftan, Türkmenlerdeki bu kuvvetli aile ve boy bilinci, gulâmlarda pek fazla görülüyordu. Çünkü onlar, çocuk yaşta devlet hizmetine alınıyor, hükümdara tam bir itaat ve bağlılık anlayışı içinde, saray terbiyesi ve gelenekleriyle yetiştiriliyordu. Bu eğitimin sonunda, hükümdarın şahsına tam bir itaat ve bağlılık göstermeyi en büyük erdem sayan bir insan tipi ortaya çıkmaktaydı ki, Selçuklu sultanlarının da istediği bu idi.⁵⁵

İbn Haldun'a göre, hükümdar artık devşirmelere dayanarak kavmine karşı üstünlük kurar. Kavmini bir yana bırakarak devlet işlerinde sadece devşirmelere vazife verir. Bu suretle sonrakiler kendisine evvelkilerden daha yakın olurlar, daha özel yakınları ve taraftarları (kulları) haline gelirler, daha fazla tercihe ve makama şayan bir vaziyette bulunurlar. Zira esas itibariyle hükümdarın kavmine ait olan hâkimiyetin ve ortak olmaları dolayısıyla ülfet etmiş oldukları makam ve mevkilerin yine o kavme karşı müdafaası hususunda hükümdarın uğrunda canlarını feda edenler artık sonrakilerdir. Bu yüzden devletin başındaki hükümdar artık bunları halis dost bilir, daha fazla ikramını ve ihsanını bunlara tahsis eser. Kavminden birçoğuna vermiş olduğu şeylerin mislini bunlara da taksim eder. Önemi büyük olan vezirlik, komutanlık ve vergi toplama gibi devlete ait makam ve mevkilere bunları tayin eder. Şahsına mahsus olan ve kavmine değil, sadece zatına inhisar eden

⁵³ Mehmet Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi (Kuruluş Devri)*, c. I, s. 352.

⁵⁴ İbn Haldun, *Mukaddime*, c. I, s. 377.

⁵⁵ Salim Koca, "Dini İnançların ve Düşüncelerin Politik Amaçlarda Kullanılmasına Dair Selçuklu Devrinden İbret Verici Bir Örnek: Babailer Ayaklanması", *Gazi Türkiyat*, s. 13.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

*memleket ve mülkle ilgili unvanları da bunlara tevzi eder. Zira artık onun yakın taraftarları ve samimi dostları bunlardır.*⁵⁶

Görüldüğü gibi, devletin kuruluşunun tamamlanmasından sonra Selçuklular bütün kadrolarda bir değişiklik ve yenileşmeye gitmiştir. Selçuklu hanedanının Maveraünnehir'deki ve İran'daki şecereleeri arasında da farklılıklar meydana çıkmaya başladığı gözlenmektedir. Onlar başlangıçta kendilerini Kınık boyunun mütevacı mensupları ve Dukak oğlu Selçuk'un torunları olarak gösterirlerken, İran'da ünlü destan kahramanı Afrasiyab'a kadar dayanan bir şecereyi de benimsemişlerdir.⁵⁷

Konar-göçer Türkmenler tarafından kurulan Selçuklu Devleti'nin, daha sonra yerli idare mensuplarının da etkisiyle, konar-göçer geleneklerini terk ederek yerleşik İran medeniyetinin tesirine girmesi, Türkmenlere sivil idarede ve askerî teşkilatta yer verilmeyerek tasfiye edilmesi, Türkmenlerin, beylerine küserek merkezî yönetime karşı tavır almasına sebep olmuştur. Öyle ki, Selçuklu beylerinin bu tutumu, Türkmenler arasında haklı olarak ihmale ve ihanete uğramışlık duygusu uyandırmıştır.⁵⁸ Zira onlar bin bir sıkıntı çekerek devletlerini kurmuşlar ve devletin nimetlerinden faydalanmayı beklerken tasfiye edilip geri plana itilmişlerdi. Kendi devletlerinin gittikçe yerli halkın devleti haline gelmesini bir türlü içlerine sindirememişlerdir.⁵⁹ Bu kırgınlıklarını hiçbir zaman gizlememişler, gerek hanedan içindeki taht kavgalarında ve gerekse dışarıdan Selçuklu iktidarına kast eden muhaliflerin yanında yer alarak Selçuklu beylerinden intikam almaya çalışmışlardır. İbn Haldun bu durumu şu tespitlerle ifade eder: *Hükümdar, kavmini kendi eli ile kendisinden uzaklaştırarak defeder, böylece onlar da hükümdarın düşmanı olurlar. Aşağılanmış olma ve hükümdarın düşmanca davranışına maruz kalma sebebiyle devlet ehlinin ve hanedan mensuplarının gönülleri kırılmıştır, onun için hükümdara karşı kin beslemekte ve başına felaketlerin gelmesini kollamaktadırlar.*⁶⁰

Bu cümleden olarak XI. yüzyılın ortalarından sonra devletin bütünlüğü fikrini iyiden iyiye benimseyen Tuğrul Bey, hanedan üyelerinin kendi paylarına düşen yerlerde ayrı ayrı hüküm sürme teşebbüslerinin önüne geçmeye başlamıştır. Zira Tuğrul Bey'e göre, oluşum halindeki devletin merkezîyetçi yapısının bozulması, devleti sadece siyasî bakımdan değil, aynı zamanda askerî ve malî bakımdan zayıflatıyordu.⁶¹ Bundan sonra haklarının gasp edildiği kanaatine varan hanedan üyeleri de Selçuklu iktidarına karşı cephe almışlar ve mücadeleye koyulmuşlardır. Bu itibarla, muhalif bir duruş sergileyerek birkaç defa ayaklanan hanedan üyelerinden İbrahim Yınal'ı, Kutalmış'ı ve Kavurd'u destekleyenler hep Türkmenler olmuştur. Bu durum, bütün Selçuklu tarihi boyunca görülecektir. Nitekim Selçuklu beylerine karşı harekete geçmeyi düşünen her muhalifin ilk durağı Türkmen obaları olmuştur. Bir başka deyişle, dönüşümün sillesini yiyen Türkmenler ve hanedan üyeleri aynı noktada birleşmektedir. Böylece Selçuklu beyleri istiklâllerinin ilk yıllarından itibaren iç siyasetlerini oldukça meşgul eden "Türkmenler Meselesi" ve Türk tarihinin en eski zamanlarından beri görülen "Hanedan Üyeleri Meselesi" ile karşı karşıya kalmışlardır.

Tasfiye edilen Türkmenler, hanedan mensuplarıyla beraber fetihlere çıkmışlar ve ele geçirilen bölgelere aileleriyle birlikte yerleşmişlerdir. Türkmen kütleleri, genellikle Hemedan, Azerbaycan ve

⁵⁶ İbn Haldun, *Mukaddime*, c. I, s. 411-412.

⁵⁷ Tufan Gündüz, *Bozkırın Efendileri*, s. 22 (Yahya b. Abdüllatif Kazvini'nin Lubbü't-Tevarih'inden naklen)

⁵⁸ Salim Koca, "Dini İnançların ve Düşüncelerin Politik Amaçlarda Kullanılmasına Dair Selçuklu Devrinden İbret Verici Bir Örnek: Babailer Ayaklanması", *Gazi Türkiyat*, s. 13.

⁵⁹ Salim Koca, *Selçuklular'da Ordu ve Askerî Kültür*, Berikan Yayınevi, Ankara 2005, s. 66.

⁶⁰ İbn Haldun, *Mukaddime*, c. I, s. 411-412.

⁶¹ Salim Koca, *Dandanakan'dan Malazgirt'e*, s. 112.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Kuzey Irak gibi uçlara yakın bölgelerde toplanmaktaydı.⁶² Buna mukabil sınırlarda Türkmenlerin ağırlığı hissedilmeye başlarken, devletin merkezinde ise Türkmen gücü hızla eriyordu. Selçuklu beyleri de devletin kurulmasına müteakip dalgalar halinde İslâm ülkelerine akmaya başlayan Türkmenleri sürekli olarak uçlara sevk ediyordu. Tuğrul Bey başta olmak üzere Selçuklu sultanları, bir millet halindeki Türkmen kütlelerini “küffar Bizans’ın Anadolu’suna yöneltme ve burada yerleştirme” planlarını yapıp uygulamışlardır.⁶³ Böylece “Türkmenler Meselesi”, “Anadolu’nun Fethi ve Türk Vatanı Haline Gelmesi Meselesi” ile birleşmektedir.⁶⁴ Burada derhal belirtilmelidir ki birbirlerine karşı adeta nefrete varan duygular beslemelerine rağmen, Tuğrul Bey, -isyan neticesinde vuku bulan çatışmalar haricinde- Türkmenlerin üzerine ordular göndererek onları imha yoluna gitmemiştir. Bunda Tuğrul Bey’in, Türkmenlerin sosyal psikolojilerini çok iyi bilmesinin yani, üzerlerine gidilmesi halinde karşı koymak için hemen silaha sarılmaktan bir an bile geri durmayacaklarının muhakkak olmasının da sebebi vardır.⁶⁵ Neticede, Tuğrul Bey, sultanın ve bürokratlarının istediği gibi denetim altında tutulamayan, ama Selçuklu hanedanının sonuna değin önemli bir askeri güç olmaya devam eden Türkmenlerden bütünüyle vazgeçmemiştir. Tuğrul Bey’in amacının Türkmenleri yok etmek değil, rollerini azaltmak olduğu açıktır.⁶⁶

İbn Haldun’un tespitleri ışığında çözümlemeye çalıştığımız bu dönüşüm meselesi zannımızca, tahlil edeceğimiz şu örnekte kendisini somut bir biçimde gösterecektir: İbrahim Yınal, iktidarı Tuğrul Bey’in elinden almak hususunda kesin karara vardıldıktan sonra Türkmen obalarına gitmişti. Tuğrul Bey’in, kendilerini rahatsız eden politikalarına karşılık Türkmenler de, mevcut Selçuklu iktidarına karşı olan muhaliflerin yanında yer almaya hazırdı. Türkmenleri çok iyi tanıyan ve onların bu psikolojisinden haberdar olan İbrahim Yınal da Tuğrul Bey’e karşı vereceği mücadele için Türkmenlerden yardım istedi. Türkmen Beyleri ile yapılan görüşmeler sonucunda İbrahim Yınal, onlara “kardeşi Sultan Tuğrul ile asla barış yapmayacağını, sultan olduğu takdirde kendilerine yurtlarını bırakıp Irak ya da başka yerlere gitmelerini emretmeyeceğini, kendilerinin fikir ve görüşlerini almadan vezir atamayacağı” hususunda yemin etti.⁶⁷ Şüphesiz Türkmenlerin de istekleri ve menfaatleri bu yönde idi. Neticede Türkmenler, İbrahim Yınal’a inanıp güvenerek, vaat ettiklerini yerine getirmek şartıyla kendisine yardım etmeyi kabul ettiler.

Görüşmeden çıkan sonuç, Türkmenlerin, devletin hangi politikalarından rahatsız olduğunun açıkça bir göstergesidir. Bu durumda İbrahim Yınal ve Türkmenler aynı amaç ve doğrultuda birleşerek ortak bir mücadeleye gireceklerdi. Anlaşma maddelerini inceleyecek olursak görüldüğü gibi, İbrahim Yınal, Tuğrul Bey ile asla barışmayacağına dair Türkmenlere söz vermiştir. Zira hedefi doğrudan doğruya Selçuklu tahtı idi. Hükümdar olmak gayesi ile harekete geçmişti.⁶⁸ Bu düşüncelere sahip olan İbrahim Yınal’ın gireceği mücadeleden galip ayrılırsa Tuğrul Bey’in akıbetinin ne olacağı da malumdur. İkinci husus, İbrahim Yınal’ın tahtı ele geçirdiğinde Türkmenleri yurtlarından ederek başka yerlere gitmelerini emretmeyeceği vaadidir. Dandanakan zaferinden sonra Türkmenler Selçuklu iktidarı tarafından devletin merkezinden uzak tutularak sık sık yerlerinden edilmişler ve sürekli olarak uçlara gönderilmişlerdi. İbrahim Yınal’ın bu teklifi ile artık yurtlarından edilmeyecekler ve kendi devletlerinin topraklarında yaşama hakkına sahip

⁶² Salim Koca, *Dandanakan’dan Malazgirt’e*, s. 93.

⁶³ Ali Sevim, *Anadolu’nun Fethi-Selçuklular Dönemi-Başlangıçtan 1086’ya Kadar*, s. 22.

⁶⁴ Mehmet Altay Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, s. 165.

⁶⁵ Salim Koca, *Dandanakan’dan Malazgirt’e*, s. 94.

⁶⁶ A.C.S. Peacock, *Selçuklu Devleti’nin Kuruluşu –Yeni Bir Yorum-*, s. 116.

⁶⁷ Sibt İbnü’l-Cevzi, *Mir’âtü’z-Zamân fi Târîhi’l-Âyân (Selçuklular)*, çev. Ali Sevim, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011, s. 48; Salim Koca, *Dandanakan’dan Malazgirt’e*, s. 114.

⁶⁸ Râvendî, *Râhat-üs-Sudûr ve Âyetü’s-Sürûr* c. I, s. 106.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

olabileceklerdi. İbrahim Yınal'ın ant içtiği bir diğer konu da Türkmenlere danışılmadan vezir tayin edilmemesi hususudur. Türkmenlerin bu isteği bürokraside görev alamamalarının bir neticesi olarak açıklanabilir. Görüldüğü gibi, aslında İbrahim Yınal'ın vaatleri, devletin uğradığı dönüşümü, bu dönüşümden rahatsız olanların gözüyle bize göstermektedir.

Son örnek olarak, Vezir Nizâmü'l-Mülk, Melikşah döneminde, bin Türkmen çocuğunun gulâm sistemine alınmasını teklif etmiştir. Vezire göre Türkmenler, her ne kadar devlete güçlükler çıkarmışlarsa da, yine de Selçuklu sülalesinin teveccühüne layıktırlar ve bu teklifle onlar hükümdara hizmet edecekleri gibi, hükümdar ailesine karşı besledikleri hoşnutsuzluk da ortadan kalkmış olacaktır.⁶⁹ Fakat Türkmenler ve Selçuklu yönetimi arasında kuvvetli bir görüş ayrılığı mevcuttu. Selçuklu beyleri Türkmen çocuklarını gulâm sistemine alarak onlardan devlete hizmet etmelerini, Türkmenler ise birçok meşakkate katlanarak kurdukları devletin kendilerinin hizmetinde olmasını istiyorlardı. Bir başka deyişle, devletin nimetlerinden faydalanmak arzusunda idiler. Neticede vezirin bu teklifi bir türlü uygulanamamış olsa da, Türkmenlerin devletin kuruluşundaki rollerine açıkça işaret etmekle beraber devletin onlara bakış açısının değiştiğinin, yani devletin nasıl bir dönüşüme uğradığının göstermesi bakımından önemlidir.

SONUÇ

Mesele yıllarca Türkmenlerin hafızalarından silinmemiştir. Öyle ki, Selçukluların yıkılışından yaklaşık 400 yıl sonra yazılan Şecere-i Terakime'de Ebu'l-Gazi, bu değişimi "aldatılmışlık" olarak yorumlamakta ve "Selçukîler kardeş olup, kardeşiz deyip İl'e ve halka faydaları dokunmadı" diye yakınmaktadır.⁷⁰ Asırlar sonra dahi Türkmenlerin bu ruh-i haletini anlama noktasında İbn Haldun'un şu ifadeleri manidardır: *Geçmişe ait hususlar, devletin varlığını ve kalıntılarını ortadan kaldıran kadar müteakip nesillerde pekişerek ve kök salarak devam eder.*⁷¹ Türkmenler meselesi yaklaşık bir asır Selçuklu siyasetini meşgul ettiği gibi, devletin yıkılmasında da önemli bir amil olmuştur. Öyle ki, Oğuzlar yani Türkmenler, Selçuklu merkezî idaresi tarafından ağır vergilere tâbi tutulunca, hafızalarında yaşattıkları kızgınlıkla harekete geçerek 1153 yılında isyan etmişlerdir. Bu toplumsal ayaklanma Selçuklu sultanı Sancar'ın itibarını yerle bir eden tutsaklık hayatı ve devletin bir daha toparlanamayarak tarih sahnesinden çekilmesiyle sonuçlanmıştır. Büyük Selçuklu Devleti'nin yıkılışı da kuruluşu gibi yine Türkmenlerin elinden olmuştur. Türkmenlerin bilinçaltlarına yerleşmiş olan bu tepki ve muhalefet duyguları Anadolu'da da canlanmıştır. Zira Büyük Selçuklu sultanlarının Türkmenlere karşı temelini attıkları ve uyguladıkları politika, Türkiye Selçuklu sultanlarında da pek fazla değişmemiştir. Hâlbuki Türkmenler, tıpkı Büyük Selçuklu Devleti'nin kuruluşunda olduğu gibi Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluşunda da büyük sıkıntılar çekerek ve fedakârlıklar yaparak aynı rolü oynamışlardır.⁷² Onlar 1240 yılında Babailer ayaklanmasını başlatarak Türkiye Selçuklu Devleti'ne ağır bir darbe vurmuşlar; hemen akabinde vuku bulan Moğol istilası ile de söz konusu devlet tarihte mal olmuştur. İlk defa Büyük Selçuklu Devleti'nde ortaya çıkan ve çözülemeyen Türkmenler meselesi, her devirde olduğu gibi, Osmanlı Devleti zamanında da kendisi gösterecektir.

BİBLİYOGRAFYA

⁶⁹ Nizâmülmülk, *Siyasetname*, çev. Mehmet Altay Köymen, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s. 73; Salim Koca, *Selçuklular'da Ordu ve Askerî Kültür*, s. 66; Faruk Sümer, *Oğuzlar/Türkmenler*, s. 130; Mehmet Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi: İkinci İmparatorluk Devri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1984, c. II, s. 399.

⁷⁰ Tufan Gündüz, *Bozkırın Efendileri*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2009, s. 21-22, 58.

⁷¹ İbn Haldun, *Mukaddime*, c. I, s. 412.

⁷² Salim Koca, "Dini İnançların ve Düşüncelerin Politik Amaçlarda Kullanılmasına Dair Selçuklu Devrinden İbret Verici Bir Örnek: Babailer Ayaklanması", *Gazi Türkiyat*, s. 16.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Ahmed bin Mahmûd, *Selçuk-Name*, haz: Erdoğan Merçil, İstanbul 1977, c. I.

AYVERDİ, İlhan; *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2011.

DİVİTÇİOĞLU, Sencer; *Oğuz'dan Selçuklu'ya (Boy, Konat ve Devlet)*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1994.

GÜNDÜZ, Tufan; *Bozkırın Efendileri*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2009.

Hamdullâh Müstevfî-i Kazvînî, *Târih-i Güzîde*, ed. Erkan Göksu, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2015.

İbn Haldun, *Mukaddime*, haz: Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul 2004, c. I.

İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, çev. Abdülkerim Özaydın, Bahar Yayınları, İstanbul 1989, c. IX.

KOCA, Salim; "Dini İnançların ve Düşüncelerin Politik Amaçlarda Kullanılmasına Dair Selçuklu Devrinden İbret Verici Bir Örnek: Babailer Ayaklanması", *Gazi Türkiyat*, Güz 2012/11.

KOCA, Salim; *Dandanakan'dan Malazgirt'e*, Giresun 1997.

KOCA, Salim; *Selçuklu Devri Türk Tarihinin Temel Meseleleri*, Berikan Yayınevi, Ankara 2011.

KOCA, Salim; *Selçuklular'da Ordu ve Askerî Kültür*, Berikan Yayınevi, Ankara 2005.

KÖYMEN, Mehmet Altay; *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi (Kuruluş Devri)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000, c. I.

KÖYMEN, Mehmet Altay; *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi: İkinci İmparatorluk Devri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1984, c. II.

KÖYMEN, Mehmet Altay; *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013.

KÖYMEN, Mehmet Altay; *Tuğrul Bey ve Zamanı*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1976.

Mîrhând, *Ravzatu's-Safâ*, çev. Erkan Göksu, Türk Tarihi Kurumu Yayınları, Ankara 2015.

Nizâmülmülk, *Siyasetname*, çev. Mehmet Altay Köymen, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s. 73.

ÖZGÜDENLİ, Osman G.; *Selçuklular -Büyük Selçuklu Devleti Tarihi-*, c. 1, İSAM Yayınları, İstanbul 2015.

PEACOCK, A.C.S.; *Selçuklu Devleti'nin Kuruluşu -Yeni Bir Yorum-*, çev. Zeynep Rona, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2016.

Râvendî, *Râhat-üs-Sudûr ve Âyetü's-Sürûr*, çev. Ahmet Ateş, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, c. 1.

Reşîdüddîn Fazlullah, *Camiü't-Tevârih*, çev. Erkan Göksu-H. Hüseyin Güneş, Selenge Yayınları, İstanbul 2010.

SEVİM, Ali; *Anadolu'nun Fethi-Selçuklular Dönemi-Başlangıçtan 1086'ya Kadar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, s. 21.

Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-Zamân fi Târihi'l-Âyân (Selçuklular)*, çev. Ali Sevim, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

SÜMER, Faruk; *Oğuzlar/Türkmenler*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul 1999

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

BURSA CAMİLERİNDE BULUNAN BAZI OSMANLI DÖNEMİ SAATLERİNİN SANAT TARİHİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

AN ASSESSMENT ABOUT THE MATTER OF THE ESTABLISHMENT AND DEVELOPMENT/TRANSFORMATION OF THE GREAT SELJUK STATE IN THE LIGHT OF IBN KHALDUN'S THEORY

Yrd. Doç. Dr. H. Kâmil BİÇİCİ

Gazi Üniv. Ed. Fak.SanatTarihi Bölümü,06500/Teknikokullar/Ankara

ÖZET

Osmanlı döneminden kalan, genellikle camilerde yer alan ve cami saati diye isimlendirilen bu saatler, ahşap kutulu olup, genellikle 2 metreyi aşkın yüksekliktedir. Camilerde bulundukları konum, genellikle mihrabın yakınında veya cami de cemaatin görebileceği uygun bir yerdedir. Fransız veya İngiliz menşeli olan bu saatlerden bazıları yerden yüksekte duvara monte edilmiş durumda veya yere dayalı vaziyettedir. Genellikle satin alınlık, gövde ve alt ahşap kısımlarında kalemişi bitkisel süsleme daha yoğun olmak üzere, geometrik süsleme de karşımıza çıkar. Bu kalemişi süslemeler kolayca aşınmasın, ahşap kasa daha iyi korunsun diye çoğunlukla üzeri koruyucu saydam bir tabakayla kaplanmıştır. Bu saatler zamanı göstermenin yanı sıra sesli olarak duyurabilmenin de çabasında olduklarından çoğunlukla saat başları ve buçuklarda çalacak sistemleri vardır. Bu özelliği taşıyan Osmanlı dönemine ait, cami saatlerinden bazıları Bursa ili sınırları içerisinde bulunan 5 camide toplam 6 tane olarak göze çarpmaktadır. Bursa camilerinde mevcut bu saatlerinin boyları 241 cm. ile 233 cm. arasında, ortalama genişlikleri 48 cm. ile 40 cm. arasında, derinlikleri 30 cm. ile 27 cm. arasında değişmektedir. İncelediğimiz 6 saatten 5 tanesi çalışır vaziyettedir. Bir saat bozuk durumdadır. Cami saatlerin kasaları meşe, maun gibi ahşap malzemeden, kadranın çevresi, sarkaç çoğunlukla pirinç olmak üzere dökme metalden yapılmıştır. Kadranın ve sarkacın üstü cam bir bölmeyle örtülmüştür. Oyma, boyama, döküm, kalemişi, kazıma gibi süsleme ve yapım teknikleri saatler üzerinde uygulanmıştır. Saatlerin ahşap kasası, metal kısımları ve çevresi, cam bölmenin üzeri çoğunlukla bitkisel, geometrik ve nesnel motiflerle süslenmiştir. Dört saat üzerinde süsleme yer almaktadır. Bir cami saatinin üzerinde herhangi bir süsleme bulunmamaktadır. Bitkisel süslemelerin çoğu natüremort şeklindedir. Özellikle dört saat üzerinde bulunan çiçeklerin bir çoğu anti naturalist bir üslupla verilmiş olup, Barok ve Rokoko döneminin süsleme özelliklerini yansıtmaktadır. Saatlerin üzerinde yapılış tarihini gösteren herhangi bir yazı bulunmamaktadır. Bununla birlikte Anadolu'da bazı camilerde yer alan, cami duvar saatlerinin süsleme yönünden benzer örneklerinden yola çıkarak Bursa camilerindeki saat örneklerini 19.yy. ilk çeyreği ile 20. yy. ilk çeyreği arasındaki dönemlere, özelliklerine göre tarihlendirebiliriz. Ağaç, akantus, asma, buğday başağı, çimen, gelincik, gül, hurma, kasımpatı, kalla, kır çiçeği, kıvrık dal, küpe çiçeği, lale, menekşe, ot, rozet çiçeği, yaprak gibi bitkisel unsurlar; baklava dilimi, inci, madalyon ve yumurta gibi geometrik unsurlar; bukle, yelkenli, buharlı, toplara sahip savaş gemisi olan kalyon, meyve kasesi gibi nesnel süsleme motifleri; evler, kilise, çit gibi mimari özellikli tasvirlerde bir yağlıboya tablo gibi saatler üzerinde beğeniyle kullanılmıştır.

AnahtarKelimeler: Ahşap, cami, motif, saat, süsleme.

ABSTRACT

We examined 6 Bursa mosque wall clocks. And their length are between 241cm and 233 cm, their average width are 48 cm to 40 cm and their thickness are between 30 cm. and 27 cm. 5 of 6 are in

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

good condition. 1 are corrupted. Carving, painting, casting, engraving on clocks such as decorative and construction techniques was applied. They were adorned with different techniques such as carving, painting, casting and chisel work. Mosque clocks frames from wood, around the dial and pendulum made of cast metal. 2 of the clocks were signed by the masters. Also the information about the firms and the locations they were made are written on these samples. The adornments are on the upper, on the inner and on the down part of the clocks. On the other hand some have no adornments. Dial and pendulum are covered by glass wall. Clocks wood frames, metal parts, surrounding area and the glass wall are usually decorated with floral, geometric, objective and decorative motifs. Some motifs are painted in various colors. Floral decorations are mostly still life. Especially most of the flowers are anti-naturalistic and reflects the baroque and rococo periods decoration properties. There isn't any writings about the date over the clocks. At the other hand some mosques in Anatolia there is a writing which is show the built date and we can say that they were built between 19.-20. centuries because of the clocks similiar decorations. Different kinds of flowers were used as decorations such as acanthus, Tree, leaves, vine, grain, grass, poppies, roses, palm, chrysanthemum, calla, wild flowers, foliation, earring, flower, tulip, violet, herb, flower, rosette, leaf-like herbal elements; diamond shape, eggs, pearl, medallion, geometric elements and such as; curling, sailing, steamboat, warship or galleon, fruit bowls, such as the ornamental motifs objective; the houses, the church, an oil painting was used as a featured architectural depictions such as fences, decorative motifs have been applied with liking on clocks .

Key Words: Wooden, mosque, motif, clock, decoration

GİRİŞ

Saat, keşfedildiği tarihten bu yana insanoğlu tarafından gece-gündüz ile bazı zaman dilimlerini hesaplamak için faydalanarak kullanıldı. İlk olarak Çinliler ve Mısırlılar tarafından kullanılmış olan saat yerine geçen alet dikey bir ahşap çubuktan kolon gösterge ile buna dik yüzeyden yapılmıştır. Yere çakılı bir çubuk ilk olarak kullanıldı. Yunanlıların gnomon adını verdiği bu çubuk güneş saatinin öncüsü oldu. Bir yüzey üzerine çizilmiş olan saat çizgileri ve bir çubuğun bu saat çizgilerinin güneşin üzerinde oluşturduğu gölgesi sayesinde zamanın bulunmasıdır. İnsanlık güneş saatini¹, güneş saatinden sonra arkasından su saatini, kum saatini, ateş saatini ve sonrasında da mekanik saati keşfetmişlerdir.² İlk başlarda oldukça hacimli ve kullanışsız olan mekanik saatler

¹ Bkz. B.Salman, "Saatin Eski Çağlardaki Teknolojisi: Güneş ve Su Saatleri", *Zamanın Görünen Yüzü Saatler*, Yapı Kredi Bankası Yayınları, İstanbul, 2009, ss.17-26; N.Çam, *Osmanlı Güneş Saatleri*, Kültür. Bakanlığı Yayınları, Ankara (1990), ss.5-6-9-18; W.Meyer, "İslamiyette Güneş Saatleri", *Zamanın Görünen Yüzü Saatler*, Yapı Kredi Bankası Yayınları, İstanbul, 2009, ss.27-32.

² Bkz. A.Bir- M. Kaçar, "Saat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.35, 2008, s.324; A. Tuzcular, "Türk İskelet Saatleri", *Kültür ve Sanat Dergisi*, S.5, Ocak, İstanbul, 1977, ss.72-77; A.Tuzcular, "19. Yüzyıl Cep ve Kolye Saat Örnekleri", *Sanat Dünyamız*, S.31, 1984, ss.60-64; A.Akyüz, <http://www.turkishtradition.net/?p=449> (Zaman Makinaları ve Türk Saat Ustaları) (E.T.19.04.2014); El Cezeri, Bediüzz-Zaman Ebû'l- İzz İsmail bin ar- Razzaz, *Olağanüstü Mekanik Araçların Bilgisi Hakkında Kitap*, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1207, Tıpkı basım, Ankara (1990); C.Esat Arseven, "Saat maddesi", *Sanat Ansiklopedisi*, c.4, 1994, s.1733; F.Çakmut, "Topkapı Sarayı Saatleri", *Saat Dünyası Dergisi*, İstanbul Saatçiler Odası Yayınları, Sayı: 3, Nisan-Mayıs, İstanbul, 2005, ss.40-41; F.Davis, *The Palace of Topkapı in Istanbul*, Newyork (1986); H.Acun, *Anadolu Saat Kuleleri*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Sayı: 85, Ankara (1994); H.Acun "Saat Kuleleri ve Önemi", *Safranbolu Saat Kulesi ve Zaman Ölçerler Sempozyumu, 21-22 Mayıs 2010, Bildiriler Kitabı*, Karabük Valiliği, Safranbolu, 2011, ss.5-15; H.Örcün Barışta, "İstanbul Cami ve Türbelerinde 19. Yüzyıl Ayaklı, ya da Uzun Kasalı (Gövdeli) Avrupa Saatleri ve Osmanlı Sanatındaki Etkileri", *Gelenek, Kimlik, Bireşim, Kültürel Kesimler ve Sanat*, Prof.Dr. Günsel Renda'ya Armağan, H.Ü.Ed.Fak. San. Tar.Böl., Ankara, 2011, ss.77- 82; H.Kamil Biçici, "Gaziantep Cami Duvar Saati Bezemelerinden Çeşitli Örnekler", *Vakıflar Dergisi*, S.34, Ankara, 2010, ss.61-98; H. Kamil Biçici "Sanat Tarihi Açısından Duvar Saati Süslemeciliği: İstanbul PTT Müzesi ve İzmir TCDD Müzesi'ndeki Duvar Saatleri Örneği", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.53:2, Ankara, 2012, ss.147-186; H.Kamil Biçici "Beykoz Camilerinde Yer Alan Bezemeli Duvar Saati Örnekleri", *Süleyman Demirel Üniversitesi, Sos.Bil. Der.*, S.30, Aralık, Isparta, 2013, ss.155-176; H.Kamil Biçici, "Ankara Vakıf Eserleri Müzesinde Sergilenen Cami Saatlerinin Sanat Tarihi Açısından İncelenmesi", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkishor Turkic Volume 9/10 Fall 2014*, Ankara, 2014, ss.115-147; J.Ruska, "Saat", *Milli Eğitim Bak., İslam Ansiklopedisi*, C.10, 1988, ss.2-3; K.Özdemir, *Ottoman clocks and watches*, TYT Bankası Yayınları, İstanbul (1993), ss.9-13,49, 60; K.Çiğ, "Topkapı Müzesi Saat Seksiyonu", *Sanat Dünyamız*, S.12, 1978, ss.2-9; M. Cizer, "İslamda ve Osmanlılarda Saat", *Bilim Birlik Başarı*, S.44, İzmir, 1986, ss.13-16; Meydan Larousse, "Saat maddesi", *Sabah Gazetesi Büyük Lügat ve Ansiklopedisi*, C.17, ss.158-159; N. Akgür, "Türk-İslam Bilim Tarihi: Saatler", *Türkiye Diyanet Ansiklopedisi*, S.89, 1994, ss.158-205; O.Kurz, *European Clocks and Watches in the Near east*, London (1975); O.Kurz (Çev.A.Özdamar), *Sultan İçin Bir Saat, Yakındoğu'da Avrupa Saat ve Saatçileri*, Kitap Yayınları, İstanbul (2005), ss.36-40; S.Hossein Nasr, *Science And Civilization In Islam*, Harvard University Press, Massachusetts, Cambridge, (1968), ss.168-183; S.Tekeli, *16'ncı Asırda Osmanlılarda Saat ve*

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

yalnızca kilise ve katedral kulelerinde bulunmaktaydı. XIV. asırda evlerde kullanılabilen ölçeklerde kilise saatlerinin küçük bir kopyası olan ipin ucuna asılı sarkaçlı saatler meydana çıkmıştır. XV. yüzyıl ortasından itibaren zembereğin bulunup ağırlığın yerine geçmesiyle, daha kullanışlı küçük boyutta masa saatleri yapılmış ve daha hassas saatler zamanla gelişmiştir. Hollandalı Huygens 1675’de balans zembereğini bulunca, günümüze kadar gelen balans çarkı ve zemberekli maşa düzeninin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Mekanik saat yapımında İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya öncü olmuşlardır. İngiliz saatleri XVI. yüzyılın sonuna doğru İngilizlerin Türk pazarını ele geçirmek ve bazı imtiyazlar sağlamak için İngiliz elçileri vasıtasıyla padişaha ve sarayın ileri gelenlerine içlerinde saat bulunan hediyelerde sunulmuş³ ve daha sonraki dönemlerde özellikle Topkapı Sarayı için saat siparişleri de verilmiştir.⁴

Osmanlılarda bilim adamı Takiyüddin zaman ölçümleri konusunda yazdığı kitaplarla⁵ kendinden sonraki gelenlere önemli bir rehber olmuştur. Osmanlı devrinde, saat ustaları çevrelerinden veya yetiştikleri ortamdan aldıkları bilgi, görgü ve eğitimle yapmış olduğu saatler fazla olmamakla birlikte çeşitli saat türlerinde örnekler sunmaktadır⁶. Osmanlı döneminde İngiliz ve Fransız saatler göz önünde bulundurularak XVII. asrın ortalarında itibaren Osmanlı saat ustaları tarafından İstanbul’da saatler imal edilmişti. Osmanlı döneminden saat ustası Şahin tarafından yapılan en eski Türk saati, 1650 yılına aittir. Daha sonraki zamanlarda III.Selim’in döneminde padişahın teşvikiyle mevlevi dedeler tarafından yapılan, özellikle iskelet saat eserleri nadide işçilik bakımından değerlidir. XVII ile XIX. yüzyıl saat ustaları “*Mustafa Aksaray, Şeyh Dede, Bulugat, Şahin, Derviş Yahya, Es-Seyyid Mustafa, Edirneli İbrahim, Es-Seyid, Süleyman Leziz, Mustafa Refik, Ahmet Eflaki Dede, Hüseyin Haki, Mehmed Şükrü, Mehmed Muhsin ustalardır. 1870-1955 yıllarında yaşayan ancak adı çok bilinmeyen son büyük saat ustası Mustafa Şemi Pek’dir. Özellikle kule saati, mebani denen büyük cephe ve meydan saatlerinin yapımcısıdır*”.⁷ Osmanlı’da uzun kasalı, ayaklı saatler⁸, masa saatleri, koyun saatleri⁹, kalkan duvar saatleri¹⁰, iskelet saatleri¹¹ ve saat kuleleri¹² gibi çeşitli türde saatler halkın her kesimi tarafından ilgiyle kullanılmaya başlanmıştır.

Türk Sanatı alanında fazla araştırılmayan Bursa Osmanlı dönemi saatleriyle ilgili çok fazla örnek olmasa da, mevcut örneklerin geçmişimizden izler taşıdığı görülmektedir. Bursa içerisindeki camilerde yer alan, Osmanlı dönemine ait olduğu düşünülen, toplam 5 camide bulunan 6 saat inceleme konusu olarak seçilmiştir. Eserlerin çoğunun Fransız model tipi örnek alınarak yapılan saatler olmasının yanında, kadranelerinde belirtilen ibarelere göre İngilizler tarafından imal edilen saatlerde karşımıza çıkmaktadır. Yaptığımız çalışma 2009-2014 yılları arasında Bursa’da kısa süreli çeşitli zamanlara ait çalışmalara dayanmaktadır. Camilerde Türkiye’nin bir çok yerinde olduğu gibi

Takiyüddin’in Mekanik Saat Konstrüksiyonuna Dair En Parlak Yıldızlar, Adli Eseri, Ankara Üniv.Basımevi, Ankara (1966); Ş.Gürbüz, (2009), “Osmanlı Saatçileri”, Zamanın Görünen Yüzü Saatler, Yapı Kredi Bankası Yayınları, İstanbul, ss.105-114;Ş.Gürbüz, *Saat Kitabı*, TBMM, Milli Saraylar Dairesi Bşk.Yay., İstanbul (2011), ss.40-47, 70-74; TBMM, (Tarihî)Saati Müzesi Kataloğu, Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara; W.Meyer, *Topkapı Müzesindeki Saatlerin Kataloğu*, İstanbul (1970); W. Andrewes J.H.,*Boylam-Dava,Sobel*, (çev.M. Göktepe), TÜBİTAK Yayınları, Ankara (2004); Y.Eroğlu, “Saatin Yolculuğu”, *Raillife*, TCDD Yay.S.40, Nisan, 2009, ss.46-50;

Z.Günyol, <http://www.islamforumu.net/threads/eski-saatler-z%C3%BCBeyde-g%C3%BCnyol.4575/> Erişim: 13.09.2012.

³ Netice Yıldız, “Türk-İngiliz İlişkileri Sürecinde İngiliz Sanat ve Sosyal Yaşamındaki Türk Etkileri”, Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi, sy.11, Aralık (1992), s.41-42; Netice Yıldız, “Osmanlı İmparatorluğu’nda İngiliz Saatleri ve Topkapı Sarayı Koleksiyonu”, *Belleten*, sy.259, c.LXX, Ankara (2006), ss.919-973.

⁴ Yıldız, 2006, a.g.m., ss.956-968.

⁵ Tekeli, a.g.e., ss.39-339.

⁶ Özdemir, a.g.e., ss.65-142.

⁷ Aydın Akyüz, <http://www.turkishtradition.net/?p=449> (Zaman Makinaları ve Türk Saat Ustaları) (E.T.19.04.2014).

⁸ Barışta, 2011, a.g.m., ss.77- 82; Gürbüz, (2011), a.g.e.

⁹ <http://www.islamforumu.net/threads/eski-saatler-z%C3%BCBeyde-g%C3%BCnyol.4575/> (Erişim Tarihi: 13.9.12)

¹⁰ Kurz, 2005, a.g.e., ss.36-40

¹¹ Tuzcular, 1977, a.g.m., ss.72-77; Çakmut, a.g.m., ss.40-41; Gürbüz, a.g.e., ss.40-47, 70-74

¹² Acun, 1994, a.g.e.; Acun, 2011, a.g.e., ss.5-15

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Bursa'da da tarihi saat bulunan camilerde zaman zaman uzun süreli restorasyonlar olduğundan saatler geçici süreyle veya tamamen yerinden alınarak ilgili yerlerde muhafaza altına alınabilmektedir. Bursa'da Emir Sultan (Fot.1-4,No-1), Gazi Orhan (Fot.5-14,No-2-3), Muradiye (Fot.15-19,No-4), I.Murat Hüdavendigâr (Fot.20-27,No-5), Üftade (Fot.28-31, No-6) camilerinde bulunan Osmanlı döneminden günümüze kalan ahşap kasalı saatlerin üzerinde herhangi bir tarih ibaresi geçmese de, muhtemel tarihi, kimin tarafından yapıldığı, varsa yazısı, biçimi, bugünkü durumu, türü, ölçüleri, malzemesi, yapım ve süsleme tekniğini fazla detaya girmeden incelenmeyen Bursa camileri saatlerini insanlara tanıtarak, hem insanları tarihi saatler konusunda bilinçlendirmek, hem de eserlerin korunmasına yardımcı olmak hedeflerimizden biri olmaktadır. Türkiye'nin bir çok yerinde saatler konusunda yaptığımız tespitlerin sonucu olarak bu saatleri, kaybolmadan veya ağır bir tahribata uğramadan özelliklerini belirleyerek, ortaya çıkarmak, tanıtmak belli başlı gayemiz olmuştur. Saatler üzerinde incelememizi yaparken saatler üzerinde karşımıza çıkan motifleri bitkisel, geometrik ve nesneli bezeme şeklinde gruplandırılmaya özen gösterilmiştir. Ahşap kasalı saatler üzerindeki motiflerin ahşap kasanın bazı bölümlerinin aşınmış olduğundan tanımlanamayan stilize edilmiş durumda gözükken bitkisel, geometrik veya nesneli motiflere uygun olabilecek ifadeler verilmeye çalışılmış, özellikle hangi tür olduğu anlaşılamayan bazı çiçek motiflerine bitkisel unsurlar içerisinde, kır çiçekleri diye daha çok genel ifade kapsamına giren bir motifle adlandırılmıştır.

1. BURSA CAMİLERİNDE BULUNAN OSMANLI DÖNEMİ SAATLERİ

Emir Sultan Camisi Konumu ve Saati, Örnek No-1 : (Fot.1-4) Emir Sultan Camisi, 16360, Emirsultan Yıldırım'da bulunmaktadır.

Tanım ve Kompozisyon: Yapılış tarihinin 19.yy. son çeyreği olabileceği düşünülen saat 241 cm. uzunluğa, 45 cm. genişliğe, 27 cm. derinliğe sahiptir. Saat, alttan üste doğru dikdörtgene yakın bir formda ele alınmıştır. Sağlam vaziyette bulunan saat iki bölümlü imal edilmiştir. Bunlar üst bölüm, gövde kısmının bulunduğu bölüm ve alt kaide kısmının olduğu bölümdür. Saatin yatay tabla ile ayrılan üst kısmını ve gövde kısmını cam kapaklı bir bölme örtmektedir. Saatin ahşap kasasında ve kadranında tarihi, yapımı ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Saatin yakın aralıklarla dört kalın telin birbirine bağlanmasıyla sarkacın üst bölümü oluşturulmuştur. Saatin ahşap kasası kahverengi boyayla boyanmıştır. Ahşap kasasının üzerinde ve kadranın çevresinde süsleme unsuru olabilecek bir motif kullanılmamıştır. Saatin üzerinde yapılış tarihi ile ilgili bir bilgi yoktur. Saatin yapılış özelliklerinden imal tarihinin 19. yüzyıl son çeyreği 20. Yüzyıl başı arasında olabileceği düşünülebilir.

Süsleme Konuları: Saat üzerinde süsleme unsuru herhangi bir motif kullanılmamıştır.

Süsleme Teknikleri: Boyama süsleme amaçlı uygulanmıştır.

Gazi Orhan Camisi Konumu ve Saati, Örnek No-2 : (Fot.5-10) Caminin adresi Nalbantoğlu mahallesi, 16010, Osmangazi/Bursa'dır.

Tanım ve Kompozisyon: Yapılış tarihinin 19.yy. ilk çeyreği olabileceği düşünülen saat 235 cm. uzunluğa, 37 cm. genişliğe, 29 cm. derinliğe sahiptir. İngiliz tipinde yapılmış olan saat, alttan üste doğru dikdörtgene yakın durumdadır. Sağlam vaziyette bulunan saat üç bölümlü imal edilmiştir. Bunlar üst bölüm, gövde kısmının bulunduğu bölüm ve alt kaide kısmının olduğu bölümdür. Saatin

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

üst kısmını cam kapaklı bir bölme örtmektedir. Saatin ahşap kasasında ve kadranında tarihi ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak kadranında yapan ustanın adının olduğu, bazı harflerin aşınmış olduğundan ilk ismi tam okunamamaktadır. Charl.. Hill Bercester diye saat ustası veya firmayla ilgili bir ibare dikkat çekmektedir. Saatin formu ve süsleme üslubu eserin bir İngiliz yapımı olduğuna işaret etmektedir. Saatin kadranın da yer aldığı üst kısmı gövdeden ayıran bölümü kareye yakın yatay ahşap bir bölme örtmektedir. Saatin ahşap kasası ihtimal gomalakla elden geçirilmiştir. Saat form olarak ince, uzun fakat boy olarak kısadır. Sarkacın bulunduğu gövde kısmı kapalı ve gövde alt kaideye kadar dikey vaziyette inmektedir. Alınlık veya tepelik kısmının üstü yarım yuvarlak kemer biçiminde ele alınmıştır. Kadranın bulunduğu alınlık kısmının çevresinde çeşitli manzaralar içerisinde beş farklı mimari kompozisyon yer almaktadır. Tek katlı, iki katlı evler ve kiliseyi andırır Osmanlıya özgü olmayan yapılar göze çarpmaktadır. Ayrıca saatin köşelerinde birer ayak bulunmadığı gibi saatin tepeliğindeki ahşap kasa üzerinde, gövde de ve alt bölümde herhangi bir süsleme işlenmemiş, sade bırakılmıştır.

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde bitkisel (ağaçlar, çimenler, otlar), mimari (evler,kilise,çit) süsleme unsuru motifler kullanılmıştır.

Süsleme Teknikleri: Oyma, yağlıboya ile boyama ve döküm teknikleri uygulanmıştır.

Gazi Orhan Camisi Konumu ve Saati, Örnek No-3 : (Fot.11-14) Caminin adresi Nalbantoğlu mahallesi, 16010, Osmangazi/Bursa'dır.

Tanım ve Kompozisyon: Yapılış tarihinin 19.yüzyıl son çeyreği ile 20. yüzyıl başı olabileceği düşünülen saat 234 cm. uzunluğa, 40 cm. genişliğe, 30 cm. derinliğe sahiptir. Fransız model tipinde yapılmış olan saatin kasasını Fransız saatleri örnek alınarak Osmanlı ustaları yapmış olabilir. Alttan üste doğru dikdörtgene yakın, bir formda ele alınmış durumdadır. Sağlam vaziyette bulunan saat iki bölümlü imal edilmiştir. Bunlar birleşik olan üst bölüm ile gövde kısmının bir arada bulunduğu bölüm ve alt kaide kısmının olduğu bölümdür. Saatin üst kısmını ve gövde kısmını cam kapaklı bir bölme örtmektedir. Saatin ahşap kasasında ve kadranında tarihi, yapımı ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Çalışır durumda olan saatin ahşap kasası kahverengi boyayla boyanmıştır. Ahşap kasasının üzerinde ve kadranın çevresinde süsleme unsuru olabilecek bir motif kullanılmamıştır. Saatin alt bölüm ile gövdeyi kesen yatay tabla üzerinde yumurtaı andırır bir bordür dizisi yer almaktadır.

Süsleme Konuları: Saat üzerinde geometrik (yumurta) süsleme unsuru motif kullanılmıştır.

Süsleme Teknikleri: Boyama süsleme amaçlı uygulanmıştır.

Muradiye Camisi Konumu ve Saati, Örnek No.4 : (Fot.15-19) Caminin adresi Muradiye mahallesi, 2.Murad caddesi sokak, 16040 Osmangazi/Bursa'dır.

Tanım ve Kompozisyon: Yapılış tarihinin 19.yy. son çeyreği olabileceği düşünülen saat 233 cm. uzunluğa, 45 cm. genişliğe, 30 cm. derinliğe sahiptir. Alttan üste doğru dikdörtgene yakın bir formda ele alınmıştır. Saatin ahşap kasasında ve kadranında tarihi, yapımı ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Bozuk ve çalışmaz durumda olan ve Fransız tipi model örnek olarak yapılan saat iki bölümlüdür. Bunlar üst ve gövde kısmının bir arada bulunduğu bölüm ve alt kaide kısmının olduğu bölümdür. Saatin kadranın da yer aldığı üst kısmı kareye yakın yatay ahşap bir bölme örtmektedir. Ahşap gövdenin üzerinde, saat ve sarkaç kısmını örten cam bölme bulunmaktadır. Üst bölümde kadran üzerinde, çevresinde herhangi bir süsleme bulunmamaktadır. Gövdenin uzun iki

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

yan kenarında inci dizileri şeklinde bir bordür dikkati çekmektedir. Saatin gövdesinde ise; Tamburu hatırlatan bir biçimde madenden yapılmış olan sarkaç, cam bölmenin altında yedi kalın telli ve teller bukleye birbirine bağlantılı olarak verilmiştir. Alt bölümün merkezinde bir madalyon içerisinde gelincikler, güller, kallalar, kır çiçekleri, kıvrık dallar, küpe çiçeği, menekşeler, yapraklar gibi yöresel bitkisel motifler çiçek demetleri şeklinde yer almaktadır. Madalyonun çevresinde ise; ince bir kazımayla verilmiş C ve S kıvrımlı akantuslar, kıvrık dallar göze çarpmaktadır. Motifler beyaz, kahverengi, kırmızı, sarı ve yeşil boyayla renklendirilmiştir.

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde bitkisel (akantus, gelincik, gül, kalla, kır çiçeği, kıvrık dal, küpe çiçeği, menekşe, yaprak), geometrik (madalyon, inci) süsleme unsuru motifler kullanılmıştır.

Süsleme Teknikleri: Oyma, kalemişi, kazıma ve döküm teknikleri uygulanmıştır.

Murat Hüdavendigar Camisi Konumu ve Saati, Örnek No.5 : (Fot.20-27) Caminin¹³ yeri Çekirge mahallesi, 16070 Osmangazi/Bursa'dır.

Tanım ve Kompozisyon: Yapılış tarihinin 19.yy. son çeyreği olabileceği düşünülen saat 240 cm. uzunluğa, 45 cm. genişliğe, 26 cm. derinliğe sahiptir. Fransız model tipinde yapılmış olan saat, alttan üste doğru dikdörtgene yakın, orta bölümde şişkince bir formda ele alınmış durumdadır. Sağlam vaziyette bulunan saat üç bölümlü imal edilmiştir. Bunlar üst bölüm, gövde kısmının bulunduğu bölüm ve alt kaide kısmının olduğu bölümdür. Saatin üst kısmını ve gövde kısmını cam kapaklı bir bölme örtmektedir. Saatin ahşap kasasında ve kadranında tarihi ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Saatin ahşap kasasında ve kadranında tarihi, yapımı ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak konuyla ilgili çeşitli yayınlarda geçen bu saate benzer örnekler dikkate alındığında imal tarihinin XIX. yüzyıl son çeyreği olabileceği düşünebilir. Kadran üzerinde Horlogerie Française firması tarafından Paris'te yapıldığını gösteren bir ibare vardır. Saatin kadranın çevresi bitkisel ve nesnel motiflerle çevrilidir. Saatin üst, gövde ve alt bölümünde ahşabın yüzeyinde ince bir kazımayla verilmiş kıvrık dallar, akantuslar ve olduğu anlaşılamayan çeşitli şekiller göze çarpmaktadır. Saatin üst bölümünde, kadranın üstünde kaideli bir meyve kasesi içerisinde asma yaprakları, küpe çiçekleri, laleler, kır çiçekleri ve yapraklar dikkat çekmektedir. Kasenin alt iki yanarında baklava dilimli bir kafesin yakınında güller, kasımpatı ve kır çiçekleri tasvir edilmiştir. Ahşabın üzerinde belli aralıklarla yedi yapraklı beyaz renkli kır çiçekleri kıvrık dallar üzerinde verilmiştir. Saatin gövdesinin iki yan kenarında karşılıklı olarak ele alınan buğday başakları, kıvrık dallar, yedi yapraklı beyaz renkli kır çiçekleri bordür şeklinde dizilmiştir. Saatin sarkacının üzerinde en başta bayraklı, buharlı ve yelkenli bir gemi veya toplu savaş kalyonu olmak üzere stilize edilmiş akantus, hurma, kasımpatı, kır çiçeği, küpe çiçeği, rozet çiçeği; baklava dilimleri, madalyon, yumurta; inci gibi motifler, alt bölümde ise; oval bir madalyon içerisinde gül, kır çiçeği, küpe çiçeği, menekşe, yaprak, madalyonun üst ve alt tarafında birer yedi yapraklı beyaz renkli kır çiçeği motifleri betimlenmiştir.

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde bitkisel (akantus, asma, buğday başağı, gül, hurma, kasımpatı, kır çiçeği, kıvrık dal, küpe çiçeği, lale, menekşe, rozet çiçeği, yaprak), geometrik (baklava, madalyon), nesnel (bayrak, savaş kalyonu, meyve kasesi, top, yelken) süsleme unsuru motifler kullanılmıştır.

Süsleme Teknikleri: Oyma, yağlıboya, kazıma ve döküm teknikleri uygulanmıştır.

¹³Murat Hüdavendigar Camisinin saatinin fotoğrafları Bülent İşler tarafından çekilmiştir. Kendisine yardımından dolayı hürmetlerimi ve şükranlarımı sunarım.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Üftade Camisi Konumu ve Saati, Örnek No.6 : (Fot.28-31) Caminin bulunduğu yer Kavaklı mahallesi, 16040 Osmangazi/Bursa'dır.

Tanım ve Kompozisyon: Yapılış tarihinin 19.yy. son çeyreği olabileceği düşünülen saat 238 cm. uzunluğa, 43 cm. genişliğe, 28 cm. derinliğe sahiptir. Saat, alttan üste doğru dikdörtgene yakın bir formda ele alınmış durumdadır. Saatin üst kısmını ve gövde kısmını cam kapaklı bir bölme örtmektedir. Saatin ahşap kasasında ve kadranında tarihi, yapımı ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Sağlam durumda olan saat iki bölümlüdür. Bunlar üst ve gövde kısmının bir arada bulunduğu bölüm ve alt kaide kısmının olduğu bölümdür. Saatin kadranın da yer aldığı üst kısmı kareye yakın yatay ahşap bir bölme örtmektedir. Ahşap gövdenin üzerinde, saat ve sarkaç kısmını örten cam bölme bulunmamaktadır. Üst bölümde ahşap yüzey üzerinde ve kadranın çevresinde herhangi bir süsleme bulunmamaktadır. Saatin gövdesi ise; Tamburu hatırlatan bir biçimde madenden yapılmış olan saatin sarkacı, cam bölmenin altında yedi kalın telli ve teller bukleye birbirine bağlantılı olarak verilmiştir. Sarkacın arkasında bulunan ahşap iç yüzeyi yeşil boyayla renklendirilmiştir. Alt bölümün merkezinde bir demet içerisinde yapraklar, güller, kır çiçekleri, küpe çiçeği, lale, menekşe gibi yöresel bitkisel motifler yer almaktadır. Motifler beyaz, kahverengi, kırmızı, pembe, sarı ve yeşil boyayla renklendirilmiştir.

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde bitkisel (gül, kır çiçeği, kıvrık dal, küpe çiçeği, lale, menekşe, yaprak), nesneli (bukle) süsleme unsuru motifler kullanılmıştır.

Süsleme Teknikleri: Oyma, kalemişi ve döküm teknikleri uygulanmıştır.

2. DEĞERLENDİRME

Bursa'da tespit edebildiğimiz 6 cami saatinden 4 tanesi çalışır vaziyettedir. 2 cami saatinden birinin kadranında İngiliz Char.... Bercester (No-2,Fot.5-10) diğerinin de Fransız (Paris) Horlogerie Française (No-5,Fot.20-27) firmalarının veya ustalarının isimleri geçmektedir. Diğer dört saatin üzerinde veya kadranında kadranında da nerede, ne zaman kimin tarafından yapıldığı belirtilmemişse de saatlerin mekanik kısmının Fransız yapımı olabileceği düşünülmektedir. Saatin ahşap kasasının yenilenmesi veya kasasız saate Osmanlı ustaları tarafından ahşap kasa giydirilmesi ihtimal dahilindedir. Uzun kasalı veya ayaklı Fransız tipi ve İngiliz yapımı saatlerin üzerinde yapılış tarihi ile ilgili bir yazı karşımıza çıkmamıştır.

Bezemeler genel olarak natürmort ve geometrik, nesneli süsleme grupları ile bir arada verilmiştir. Batılılaşma dönemi özelliklerinden barok ve rokoko üslubunda motiflerin akantus, kıvrık dal gibi bitkisel motiflerin stilize edilmiş bir biçimde C ve S kıvrımı yaparak kompozisyon içinde yer almalarıdır. Bu özellikler dönemin üslup özellikleridir. Avrupa'da sanat eserlerini etkileyip derin izler bıraktığına göre Osmanlı ülkesini de etkilememesi düşünülemezdi. İncelediğimiz saatler üzerinde en çok tercih edilen bezemelerin sırasıyla akantus, gül, kıvrık dal, kır çiçeği, menekşe, yaprak ve küpe çiçeği motifinin olduğu, geometrik motifler içerisinde yumurta ve madalyon şeklinin çok ele alındığı görülmektedir. Nesneli motifler içerisinde, meyve kasesi ve bukle işlenmiştir. Yalnızca bir örnekte evlerin, kilisenin de bulunduğu mimari unsurların ve doğanın da yer aldığı beş farklı kompozisyon işlenmiştir (No-2, Fot.5-10).

Ele alınan altı örneğin hepsinde saatlerin yapılış tarihiyle ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Saatler üzerindeki farklı bölgelerdeki benzer bezemeleri, konuyla ilgili çeşitli yayınları¹⁴ ve saat firması ile

¹⁴ Bkz.Biçici, 2010, a.g.m., ss.61-98; Biçici, 2012, a.g.m., ss.147-186; Biçici, 2013, a.g.m., ss.155-176; Biçici, 2014, a.g.m., ss.115-147; Özdemir, a.g.e.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

saati yapan usta adlarını göz önüne getirirsek, Bursa camileri saatlerini 1800 ile 1920 yılları arasındaki bir zaman dilimi içerisinde yapılmış olabileceğini tahmin etmekteyiz. Emir Sultan Camisi saati (No-1, Fot.1-4) motiflerine rastlanılmamış, Gazi Orhan Camisi saatlerinden birinin üzerinde yalnızca gövde ile alt bölümün birleştiği tabla üzerinde yumurta bordürü işlenmiştir (No-3, Fot.11-14). Gazi Orhan Camisi saati (No-2) ile I.Murat Hüdavendigar Camisinde (No-5) bulunan iki saatin kadranın etrafında bulunan metal çerçeve üzerinde süsleme biri yağlıboya, diğeri kalem işleriyle yapılan kompozisyonla çevrilidir. Saatlerden yalnızca I.Murat Hüdavendigar Camisi saatinde (No-5) süsleme saatin hem kadranda yer aldığı üst bölümde, gövde ve sarkaç etrafında, hem de alt bölüm üzerinde yoğun olarak ele alınmıştır.

Bursa Camilerinin bazılarında karşımıza çıkan saatler üzerinde rastladığımız saatlerin tipi, kompozisyon ve süsleme özelliklerine Türkiye'nin birçok bölgesinde az da olsa karşımıza çıktığı gibi, İstanbul Beykoz'da¹⁵, Üsküdar'da¹⁶, Gaziantep'te¹⁷ ve Ankara'da¹⁸ da görebiliyoruz. Bezemede ele alınan motifler, kompozisyon düzeni Gaziantep, Beykoz, Üsküdar ve Ankara'da ilgili camilerde ve müzelerde yer alan ahşap kasalı saatlerle büyük oranda benzerlik ve paralellik gösterir.

3. SONUÇ

Bursa içerisinde yaptığımız incelemelerde 5 camide 6 tane ayaklı veya ahşap kasalı Fransız ve İngiliz tipi modelinde saat tespit edilmiştir. Cami saatlerinin kadrın ve sarkacın bulunduğu bölümlerin üstü ince bir camla örtülü durumdadır. Ahşap kasalı saatlerin bazılarının zaman içerisinde kullanımdan dolayı kasaları değiştirilmiş veya ahşap kasaların bazı bölümleri elden geçirilmiş, yenilenmiş, bazı parçalar ilave edilmiş, süslemeleri tekrar yapılmış olabilir. Bursa camilerinde mevcut bu saatlerinin boyları 241 cm. ile 233 cm. arasında, ortalama genişlikleri 48 cm. ile 40 cm. arasında, derinlikleri 30 cm. ile 27 cm. arasında değişmektedir. İncelediğimiz 6 saatten 5 tanesi çalışır vaziyettedir. Bir saat bozuk durumdadır. Cami saatlerin kasaları meşe, maun gibi ahşap malzemeden, kadrının çevresi, sarkaç çoğunlukla pirinç olmak üzere dökme metalden yapılmıştır. Oyma, boyama, döküm, kalem işi, kazıma ve yağlıboya gibi süsleme ve yapım teknikleri saatler üzerinde uygulanmıştır. Uzun kasalı veya ayaklı Fransız ve İngiliz tipi saatlerin üzerinde yapılış tarihi ile ilgili bir yazıya rastlanılmamıştır. Yalnızca iki saatin kadrını üzerinde yapan usta veya firmayla ilgili bir ibare dikkat çekmektedir. Saatlerin gerek form, gerek süslemesinden, gerekse benzer özellikli başka bölgelerdeki saat örneklerinden yola çıkarak İngiliz saatini 19. yüzyılın ilk çeyreği, diğer saatleri de 19. yüzyılın son çeyreği ile 20. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlendirilebilir.

Saatlerinin ahşap kasaları, sarkaçları ve kadrınları üzerinde yer alan kalemişi bezemelerde, yağlıboyada ve boyama da en çok kahverengi, yeşil, beyaz, kırmızı renk kullanılmasının yanında, kurşuni, mavi, pembe, sarı, siyah rengi de beğeniyle tercih etmişlerdir.

Saatlerin bezemeleri saatin üst, gövde alt kısımların bulunduğu saatin ahşap bölümlerinde, sarkaç üzerinde ve kadrının çevresinde göze çarpmaktadır. Ağaç, akantus, asma, buğday başağı, çimen, gelincik, gül, hurma, kasımpatı, kalla, kır çiçeği, kıvrık dal, küpe çiçeği, lale, menekşe, ot, rozet çiçeği, yaprak gibi bitkisel unsurlar; baklava dilimi, inci, madalyon ve yumurta gibi geometrik

¹⁵ Bkz.Biçici, 2013, a.g.m., ss.155-176

¹⁶ Bkz.H.Kamil Biçici, "Üsküdar Camilerine Ait Saatlerin Sanat Tarihi Açısından Değerlendirilmesi", 8.Uluslararası Türk Kültürü Kongresi, Bildiriler-II, 24-27 Ekim 2013, Atatürk Kül.Mer.Yay., Ankara 2015, s.873-916.

¹⁷ Bkz.Biçici, 2010, a.g.m., ss.61-98.

¹⁸ Bkz.Biçici, 2014, a.g.m., ss.115-147.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

unsurlar; bukle, yelkenli, buharlı, toplara sahip savaş gemisi olan kalyon, meyve kasesi gibi nesneli süsleme motifleri; evler, kilise, çit gibi mimari özellikli tasvirlerde bir yağlıboya tablo tadında beş farklı kompozisyonda (No-2, Fot.5-10) kullanılmıştır. Avrupa’da ve Osmanlı döneminde barok ve rokoko üslubu motifleri mimari ve el sanatlarının bir çok kolunda etkileşim sonucu izleyebildiğimiz gibi ahşap kasalı saatler üzerinde de aynı etkiyi hissedebilmemiz, görmemiz mümkündür. Özellikle çeşitli yöresel kır çiçekleri, kıvrık dal gibi çoğunlukla karşımıza stilize edilmiş bir biçimde çıkan bitkisel motiflerin yanında C ve S kıvrımı yaparak akantusların neredeyse yüzey üzerinde her türlü kalıba girerek uygun vaziyette yer almaları oldukça dikkat çekici Batılılaşma dönem özellikleri arasındadır.

KAYNAKÇA

- ACUN, Hakkı (1994), Anadolu Saat Kuleleri, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Sayı: 85, Ankara.
- ACUN, Hakkı (2011), “Saat Kuleleri ve Önemi”, SafranboluSaat Kulesi ve Zaman Ölçerler Sempozyumu, 21-22 Mayıs 2010, Bildiriler Kitabı, Karabük Valiliği, Safranbolu, ss.5-15.
- AKGÜR, Necati (1994), “Türk-İslam Bilim Tarihi: Saatler”, Türkiye Diyanet Ansiklopedisi, S.89, ss.158-205.
- AKYÜZ, Aydın ,<http://www.turkishtradition.net/?p=449> (Zaman Makinaları ve Türk Saat Ustaları) (Erisim Tarihi.19.04.2014).
- ANDREWES, William (2004), J.H.,Boylam-Dava,Sobel, (çev.Miyase Göktepel), TÜBİTAK Yayınları, Ankara.
- ARSEVEN, Celal Esat (1994), “Saat maddesi”, Sanat Ansiklopedisi, C.4, s.1733.
- BARIŞTA, H.Örcün (2011), “İstanbul Cami ve Türbelerinde 19. Yüzyıl Ayaklı, ya da Uzun Kasalı (Gövdeli) Avrupa Saatleri ve Osmanlı Sanatındaki Etkileri”, Gelenek, Kimlik, Bireşim, Kültürel Kesişimler ve Sanat, Prof.Dr. Günsel Renda’ya Armağan, H.Ü.Ed.Fak. San.Tar.Böl., Ankara, ss.77- 82.
- EL CEZERİ, Bediüz-Zaman Ebû’l- İzz İsmail bin ar- Razzaz (1990), Olağanüstü Mekanik Araçların Bilgisi Hakkında Kitap, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1207, Tıpkı basım, Ankara.
- BİÇİCİ, H.Kamil (2010), “Gaziantep Cami Duvar Saati Bezemelerinden Çeşitli Örnekler”, Vakıflar Dergisi, S.34, Ankara, ss.61-98.
- BİÇİCİ, H. Kamil (2012),”Sanat Tarihi Açısından Duvar Saati Süslemeciliği: İstanbul PTT Müzesi ve İzmir TCDD Müzesi'ndeki Duvar Saatleri Örneği”,Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.53:2, Ankara, ss.147-186.
- BİÇİCİ, H.Kamil (2013), “Beykoz Camilerinde Yer Alan Bezemeli Duvar Saati Örnekleri”, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sos.Bil.Der., S.30, Aralık, Isparta, ss.155-176.
- BİÇİCİ, H.Kamil (2014), “Ankara Vakıf Eserleri Müzesinde Sergilenen Cami Saatlerinin Sanat Tarihi Açısından İncelenmesi”, Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/10 Fall 2014, Ankara, 2014, ss.115-147.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

BİÇİCİ, H.Kamil (2013), “Üsküdar Camilerine Ait Saatlerin Sanat Tarihi Açısından Değerlendirilmesi”, 8.Uluslararası Türk Kültürü Kongresi, Bildiriler-II, 24-27 Ekim, Atatürk Kül.Mer.Yay., Ankara 2015, ss.873-916.

BİÇİCİ, H.Kamil (2016), “ Sanat Tarihi Açısından Tire Saatlerinin Değerlendirilmesi”, Tire Araştırmaları Sempozyumu, 12-13 Mart 2015, Tire Bel.Kül.Yay., İstanbul, ss.155-182.

BİR, Atilla- M. Kaçar (2008), “Saat”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.35, s.324.

ÇAKMUT, Feza (2005), “Topkapı Sarayı Saatleri”, Saat Dünyası Dergisi, İstanbul Saatçiler Odası Yayınları, Sayı: 3, Nisan-Mayıs, İstanbul, ss.40-41.

ÇAM, Nusret (1990), Osmanlı Güneş Saatleri, Kültür. Bakanlığı Yayınları, Ankara.

ÇİĞ, Kemal (1978), „Topkapı Müzesi Saat Seksiyonu“, Sanat Dünyamız, S.12, ss.2-9.

DAVIS, F. (1986), The Palace of Topkapı in İstanbul, Newyork 1970.

DİZER, Muammer (1986), “İslamda ve Osmanlılarda Saat”, Bilim Birlik Başarı, S.44, İzmir, ss.13-14.

EROĞLU, Yelda (2009), “Saatin Yolculuğu”, Raillife, TCDD Yay. S.40, Nisan, ss.46-50.

GÜNYOL, Zübeyde. „Eski Saatler“, İslam Forumu. <http://www.islamforumu.net/threads/eski-saatler-z%C3%BCbeyde-g%C3%BCnyol.4575/> (Erişim: 13.09.2012).

GÜRBÜZ, Şule (2009), “Osmanlı Saatçileri”, Zamanın Görünen Yüzü Saatler, Yapı Kredi Bankası Yayınları, İstanbul, ss.105-114.

GÜRBÜZ, Şule (2011), Saat Kitabı, TBMM, Milli Saraylar Dairesi Bşk.Yay., İstanbul.

KURZ, O. (1975), European Clocks and Watches in the Near east, London.

KURZ, Otto (Çev.Ali Özdamar) (2005), Sultan İçin Bir Saat, Yakındoğu’da Avrupa Saat ve Saatçileri, Kitap Yayınları, İstanbul.

MEYDAN LAROUSSE, “Saat maddesi”, Sabah Gazetesi Büyük Lügat ve Ansiklopedisi, C.17, ss.158-159.

MEYER, Wolfgang (1970), Topkapı Müzesindeki Saatlerin Kataloğu, İstanbul.

MEYER, Wolfgang (2009), “İslamiyette Güneş Saatleri“, Zamanın Görünen Yüzü Saatler, Yapı Kredi Bankası Yayınları, İstanbul, ss.27-32.

NASR, Seyyed Hossein (1968), Science And Civilization In Islam, Harvard University Press, Massachusetts, Cambridge, ss.168-183.

ÖZDEMİR, Kemal (1993), Ottoman clocks and watches, TYT Bankası Yayınları, İstanbul.

RUSKA, J. (1988), “Saat”, MEB.İslam Ansiklopedisi, C.10, ss.2-3.

SALMAN, Barış (2009), “Saatin Eski Çağlardaki Teknolojisi: Güneş ve Su Saatleri”, Zamanın Görünen Yüzü Saatler, Yapı Kredi Bankası Yayınları, İstanbul, ss.17-26.

TEKELİ, Sevim (1966), 16’ıncı Asırda Osmanlılarda Saat ve Takiyüddin’in Mekanik Saat Konstrüksiyonuna Dair En Parlak Yıldızlar, Adlı Eseri, Ankara Üniv.Basımevi, Ankara.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

TUZCULAR, Aysel (1977), “Türk İskelet Saatleri”, Kültür ve Sanat Dergisi, S.5, Ocak, İstanbul, ss.72-77.

TUZCULAR, Aysel (1984), „19. Yüzyıl Cep ve Kolye Saat Örnekleri“, Sanat Dünyamız, S.31, ss.60-64.

TBMM, Saat Müzesi Kataloğu, Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayınları (Tarihsiz), Ankara.

<http://www.millisaraylar.gov.tr/portalmain/Museums.aspx?MuzeId=5> (Dolmabahçe Saat Müzesi).

YILDIZ, Netice (1992), “ Türk-İngiliz İlişkileri Sürecinde İngiliz Sanat ve Sosyal Yaşamındaki Türk Etkileri”, Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi, sy.11, Aralık, ss.41-42.

YILDIZ, Netice (2006), “Osmanlı İmparatorluğu’nda İngiliz Saatleri ve Topkapı Sarayı Koleksiyonu”, Belleten, S.259, c.LXX, Ankara, ss.919-973.

EKLER-FOTOGRAFLAR

Fot.1, No-1,Emir Sultan Camisi saati

Fot.2, No-1,Emir Sultan Camisi saati

Fot.3, No-1,Emir Sultan Camisi saati

Fot.4, No-1,Emir Sultan Camisi saati

Fot.5, No-2,Gazi Orhan Camisi saati-1

Fot.6, No-2,Gazi Orhan Camisi saati-1

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Fot.7, No-2,Gazi Orhan Camisi saati-1

Fot.8, No-2,Gazi Orhan Camisi saati-1

Fot.9, No-2,Gazi Orhan Camisi saati-1

Fot.10, No-2,Gazi Orhan Camisi saati-1

Fot.11, No-3,Gazi Orhan Camisi saati-2

Fot.12, No-3,Gazi Orhan Camisi saati-2

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Fot.13, No-3,Gazi Orhan Camisi saati-2	Fot.14, No-3,Gazi Orhan Camisi saati-2	Fot.15, No-4, Muradiye Camisi saati
		
Fot.16, No-4, Muradiye Camisi saati	Fot.17, No-4, Muradiye Camisi saati	Fot.18, No-4, Muradiye Camisi saati

		
Fot.19, No-4, Muradiye Camisi saati	Fot.20,I.Murat Hüdavendigâr Camisi	Fot.21,No-5, Murat Hüdavendigâr Camisi saati

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Fot.22,No-5, Murat Hüdavendigar Camisi saati

Fot.23,No-5, Murat Hüdavendigar Camisi saati

Fot.24,No-5, Murat Hüdavendigar Camisi saati

Fot.25,No-5, Murat Hüdavendigar Camisi saati

Fot.26,No-5, Murat Hüdavendigar Camisi saati

Fot.27,No-5, Murat Hüdavendigar Camisi saati

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Fot.28,No-6, Üftade Camisi saati

Fot.29-31,No-6, Üftade Camisi saati

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

TÜRKİYE'DE ARAMA KURTARMA ALANINDA KADINLIĞIN İZİNİ SÜRMEK: 2011 VAN DEPREMİ ÖRNEĞİ

Doç. Dr. Zeynep GÜREL

Marmara Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Orhun Burak SÖZEN

Gaziantep Üniversitesi

ÖZET

Bu araştırmada gönüllü topluluklarda kadının rolü ile ilgili alan yazınına arama ve kurtarma alanından bir örnek olayla katkıda bulunmak amaçlanmıştır. Arama- kurtarma faaliyetleri bir anda büyük değişikliklerin yaşandığı afet bölgelerinde çok kültürlü etkileşimlerle gerçekleşmektedir. Böyle alanlarda afet psikolojisi de bağlama dâhil olmakta, faaliyet alanı hem kişiler, hem de çevre açısından kendine has bilinmezliklere bürünmektedir. Bu araştırmada İstanbul'da bir devlet üniversitesinin öğrenci kulübünde aktif çalışan genç bir kadın öğrencinin 2011 Van Depremindeki arama kurtarma rolüne odaklanılmıştır. Bu araştırma hem bir kadın arama kurtarma gönüllüsüne, hem de Van Depremin ilk 72 saatine odaklanması nedeniyle önemlidir. Kadın üzerine yapılan çalışmalarda ilk 72 saatte arama kurtarma faaliyetleri bağlamında çalışmalara rastlanmamaktadır. Bu nedenle bütün yaşananlar kadın çalışmaları penceresi açılarak konuyla ilgili feminist kuramcılarının görüşlerinin izdüşümleri çerçevesinde yeniden okunmaktadır.

Anahtar kelimeler: Gönüllülük, kadın çalışmaları, arama kurtarma

1. GİRİŞ

Bu araştırmanın kavramsal çerçevesini, arama -kurtarma, gönüllülük, öğrenci kulüpleri ve kadın olmak ile feminizm kavramları oluşturmaktadır. Türkiye'nin genel anlamda bir deprem bölgesi olması ve sıklıkla yıkıcı depremler yaşaması gerek Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) gibi devlet tarafında, gerekse sivil toplum kuruluşlarında arama-kurtarma ekiplerinin oluşmasına neden olmaktadır.

2011 yılında Van Erciş merkezli depremde ilk 72 saat içinde Erciş'e yalnızca Türkiye'nin değil, dünyanın dört bir yanından yardım için gelenler olmuştur. Genellikle orta ve ağır hasarlı binalara girmek sadece yaralı kurtarmak değil, aynı zamanda ceset çıkartmak gibi ancak enkaz bağlamında değerlendirilebilecek bedensel çalışmayı da beraberinde gerektiren zor ve meşakkatli bir ekip çalışmasını gerektirmektedir. Enkaz bölgeleri kötü kokmakta, enkaz bölgelerinde insanlar afet psikolojisi ile hareket etmektedir. Böyle bir bölgeye ilk 72 saatte giren ekiplerden ulusal ve uluslararası alanda yeterlilik beklenmektedir. Enkaza girmek uzun yıllar gerektiren ilave eğitimler sonucunda ancak akredite olmuş takımların alabildikleri bir izine tabi tutulmaktadır. Enkaz bölgesine ulaşan sağlık görevlileri, hemşire ve doktorların yaralı kurtulan çok sayıda afetzedeye bakmak üzere dışarda konumlandıkları ve enkaza sokulmadıkları düşünülürse, enkaz bölgesinde enkaza girerek arama-kurtarma faaliyetine katılan kadınların sayıca çok az oldukları kolayca tahmin edilebilir. Bu nedenle bu araştırma özgün, öncül bir çalışma olarak tekil bir örnek olay incelemesi şeklinde tasarlanmıştır. Araştırmada arama-kurtarma ekiplerindeki kadının rolü 2011 Van depremi örneğinde ilk 72 saatlik süreçte yaşadıklarına dayanarak incelenmiştir. Bulgular feminist

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

araştırmalar ışığında değerlendirilmiştir. Aşağıda da konuyla ilgili bir terimce çalışmasına yer verilmiştir:

1.1. Afet

Birleşmiş Milletlere göre afet, insanlar için fiziksel, sosyal ve ekonomik kayıplar doğuran, normal yaşamı ve insan faaliyetlerini durdurarak veya kesintiye uğratarak toplulukları etkileyen, etkilenen topluluğun yerel imkân ve kaynaklarını kullanarak baş edemeyeceği doğal, teknolojik ve insan kaynaklı olayların doğurduğu sonuçlar olarak tanımlanmaktadır (<http://www.istanbulafad.gov.tr/icerik/faydali-bilgiler/olay,-acil-durum-ve-afet>).

Tanımdan da anlaşılacağı üzere afet, meydana gelen olayın kendisini değil, sonucunu; başka bir ifade ile meydana geldiği bölgedeki topluluk üzerine olan etkisini ifade etmektedir. Bu bağlamda afetin ölçütü, yalnızca hangi nedenle meydana geldiği ile değil, bunun yanında yarattığı etki ile de değerlendirilmelidir. Dolayısıyla ister doğal, ister insan kaynaklı isterse teknolojik bir olay olsun, afetlerin etkilerinin azaltılması, risk tanımında da yer alan “zarar görebilirliğin” azaltılması ile doğru orantılıdır. Bu denklem de bizleri, bugünün “Modern veya Bütünleşik Afet Yönetim Sistemi” kavramına ulaştırmaktadır (<http://www.istanbulafad.gov.tr/icerik/faydali-bilgiler/olay,-acil-durum-ve-afet>).

Afetlere hazırlık tek başına bir devletin üstesinden geleceği bir sorun olarak düşünülmemektedir. Günümüzde büyük şehirlerin yaygınlaşması ile afet haberleri ile daha sık karşılaşılmaktadır. Bu nedenle artık afetlere hazırlık gerek devletler tarafından organize edilen kuruluşların işbirliği, gerekse sivil toplum örgütlerinin gönüllü olarak oluşturdukları büyük bir işbirliği ağına dönüşmektedir. Gerçekten de 2. Dünya Savaşından sonra kullanılmaya başlayan sivil savunma ifadesi günümüzde giderek yerini sivil korunma ifadesine bırakmaktadır.

1.2. Arama-Kurtarma

Herhangi bir doğal veya insan kaynaklı afet esnasında acil yardıma ihtiyacı olan kimselerin yerini tespit etme, gerekirse ilk yardım uygulama ve daha kapsamlı yardım alabilecekleri güvenli bir yere nakletme faaliyetlerine verilen isim. Kısaltma olarak İngilizce "search and rescue" kavramından oluşturulan SAR kullanılmaktadır (<http://www.guvenliyasam.org/birey-ve-aile-icin-depremde-ilk-72-saat/>).

Yaygın olarak bilindiği gibi, afetlerin ilk dakikalarında herkes kendi başınadır; bizi sadece kendi hazırlığımız ve bilgimiz koruyacaktır. Dünyanın hiçbir ülkesinde sağlık, itfaiye, arama-kurtarma ekipleri gibi birimlerin tüm bireylere anında ulaşması mümkün değildir. Afet sonrası altın saatler olarak adlandırılan ilk 72 saat için her bireyin hazır olması şarttır (<http://www.guvenliyasam.org/birey-ve-aile-icin-depremde-ilk-72-saat/>).

1.3. Van Depremi, 2011 Yılı

Van ili ülkemizin 1945 yılında hazırlanmış olduğu ilk resmi deprem bölgeleri haritasından bu yana büyük depremlerin olduğu aktif fay bölgelerinde yer almaktadır. Halen yürürlükte olan 1996 tarihli Türkiye Deprem Bölgeleri haritasında ise il topraklarının % 62'si birinci ve % 38'i ikinci derece olmak üzere tamamı deprem tehlikesi altındadır (Özmen vd., 1997).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

23 Ekim 2011’de Türkiye’nin Doğu Anadolu Bölgesinin Van yöresinde 7. 2 Megawatt’lık bir deprem olmuştur. An sarsıntı ve artçı sarsıntılar önemli hasara ve 644 can kaybına yol açmıştır. Ana özellikleri ve çıkarılacak dersler ele alınmaktadır (Natural Hazards, 2012, s.651–665).

Yaşanan depremler sonrası Van ilinde 33016 bina, 28532 konut, 2240 işyeri ve 8254 ahır olmak üzere toplam 72242 mekân yıkık ve ağır hasarlı olarak tespit edilmiştir (Ulus Travma Acil Cerrahi Dergisi. 2012, s.260-264).

Van depremi sonrası yaşananlar göstermektedir ki, sosyal ve ekonomik zararlar afetlerin getirdiği önemli kayıpların yalnızca bir kısmıdır, dolayısıyla sadece fiziksel olarak ne olduğunun anlaşılması yetmemektedir (2012, s.167-186).

Van Depremin yaşananlar ışığında anlaşılması için daha fazla bilimsel araştırma çalışması yapılmasına ihtiyaç olmaktadır.

1.4. Gönüllülük, Sivil Toplum Kuruluşları ve Öğrenci Kulüpleri

Denilebilir ki, günümüzde toplum gönüllüğü, sivil toplum kuruluşlarını ve dolayısıyla öğrenci kulüplerini toplumsal düzenin ayrılmazı yapmaktadır. Bu çalışmada söz konusu kavramlar betimsel arka plan olarak kullanılmıştır. Bu kapsamda kullanılmaları dolayısıyla esas bakış açısı olan kadın çalışmaları bağlamında Van depreminde arama- kurtarma ekibinde kadın olmak yanında ikincil hatta üçüncül düzeydedir, dolayısıyla ele alınmalarının kapsamı bununla sınırlıdır. Uzun yıllardır Marmara Üniversitesi Fizik Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi olan ilk araştırmacı tarafından yürütülen “Doğada Fizik Uygulamaları” dersi bağlamında disiplinlerarası çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Söz konusu bağlama bu çalışmaya konu olan sivil savunma ve arama-kurtarma faaliyetleri dâhildir.

Toplumsal Afet Bilinci dersi Marmara Üniversitesi Fizik Öğretmenliği bölümünde 2008 yılından beri okutulan tek dönemlik bir ders olup, ülkemizde Eğitim Fakülteleri içerisinde afet bilinci oluşturmaya yönelik ilk ders olma özelliğine sahiptir. Dersin temel amaçlarından biri öğretmen adaylarını afet ve acil durumlara hazırlık için gerekenler konusunda bilgilendirmektir. Araştırma sonucunda, afet ve acil durum hazırlığıyla ilgili yönergelerle, kişilerin bakış açılarını oluşturan günlük yaşama dair anlatıların arasındaki kopukluğa dair açıklayıcı sonuçlar ortaya konmuştur.

Öğretmen Adaylarının Afet ve Acil Durum Hazırlığına Bakış Açılarının Nitel Sorgula İle Değerlendirilmesi adlı çalışmada (Gürel, Unat, 2014)“Toplumsal Afet Bilinci”, “Sivil Korunma,” “Vatandaşlık ve Fizik”, “Doğada Fizik: Gezi ve Kamp Uygulamaları” başlıklı derslerin seçmeli olarak yürütülmesinin, öğrenilenin bireyin kendi yaşam çerçevesiyle bütünleşmesindeki önemine vurgu yapılmıştır.

Afet ve Acil Durumlarda Hazırlık, 2014 konulu panelde ise öğretmen eğitimi ve üniversite yaşantısında afete hazırlanma, iletişim ve kriz yönetimi Afet Haberleşmesi, ekip çalışması ve fiili durumla eğitimlerin arasındaki farka dikkat çekilmiştir (<https://www.atauni.edu.tr/afet-ve-acil-durumlara-hazirlik-hayati-onem-tasiyor>).

Afet ve acil durumlara hazırlık sadece profesyonel arama ve kurtarma faaliyetlerini ifade etmez. Afet ve acil durumlara hazırlık aynı zamanda sivil kuruluşlar, gönüllüler ve profesyoneller arasındaki koordinasyonun sağlanmasını da amaçlanmaktadır (2011, Gürel ve Sincar).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

1.5 Kadın Çalışmaları ve Feminist Kuramlar

Kadın doğulmaz ama kadın olunur. Hiçbir biyolojik, psikolojik veya ekonomik kader kadının toplumdaki konumu belirlemez. Ancak başka birinin müdahalesiyle birey öteki olarak kendini ortaya koyabilir (Simon de Beauvoir, 1997, s.296). De Beauvoir'a göre (krş. 1997, s.16), kadın erkeğe göre tanımlanır ve ayrışır, erkek kadına göre tanımlanmaz ve ayrışmaz, yaşamsal olanın tersine kadın yaşamsal değil rastlantısalıdır. Erkek özne'dir, erkek mutlak kadının ötekidir. Tüm insan yaratıklar gibi özgür ve özerk olan kadının durumu, erkeklerin kendisine ötekinin statüsünü yüklenmeye zorladığı bir dünyada şekillenir (de Beauvoir, 1997, s.29). Üstelik, soyaçekimde Mendel yasaları anne ve babanın eşit rolü olduğunu, yeni yavruların iki gametin birleşmesinden doğduğunu, bebeğin herhangi bir cinsin mülkiyetinde olmadığını gösterir (de Beauvoir, 1997, s.43).

Beauvoir'ın dediği gibi, kadın doğulmaz, kadın olunur. Doğuştan kadınla erkek arasında fark yoktur. Varsa bile bu kadınların XX, erkeklerin XY kromozomu sahibi olması dolayısıyla, kadının genetik avantajı şeklinde yorumlanabilir. Butler'a göre (krş. 2010, s.77), yalnızca toplum, kültür, eğitim ve din; sahte, yapay ve sanal farklar yaratabilir. Biyolojik olarak kadınla erkek arasında fark varsa bu açıklandığı üzere kadının avantajıdır.

Birincil cinsel karakterleri oluşturan kadın ve erkek cinsel örgenlerinin birbirinin analoğu olduğu savunulabilir. Bu bağlamda aynıdırlar. Birbirlerini tamamlarlar. Bunları farklı kılan, toplum ve kültürün dayatmalarıdır (Sözen, 2014, s.19).

Meslekler, az veya çok işyerinin kadından beklentileri ve neye izin verildiği çerçevesinde öngörülür. İş dünyası, yarı aile gibi işleyen izole mesleki çevrede kadına roller biçer. Bu arada, kadınlar güç konumlarında, özellikle ekonomik ve siyasal güçler bağlamında zayıf temsil edilir (krş. Bourdieu, 2001, s.58-60).

Kadınların daha çok çalıştığı kültür, tarım ve sanayi alanlarındaki işler toplumsal üretim ve yeniden üretim için büyük önem taşımalarına karşın değersizleştiriliyor. Çalışma saatleri, evde karısı evin ve çocukların sorumluluğunu üstlenmiş eril gücün lehine ve çalışan kadının aleyhine düzenleniyor (krş. Irigaray, 2006, s.128).

2. YÖNTEM

2.1. Yöntem ve Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada geleneksel nitel araştırma desenlerinden biri olarak kabul edilen örnek olay çalışması yönteminden yararlanılmıştır. Örnek olay, bir olgunun gerçek yaşam bağlamında, bağlam ve olgunun sınırlarının kesin olarak belli olmadığı durumların araştırılması şeklinde ifade edilmektedir

<https://repository.cardiffmet.ac.uk/dspace/bitstream/10369/880/7/Microsoft%20Word%20-%20Chapter%203%20-%20Research%20approach.pdf>.

Örnek olay çalışmasının her aşamasının dikkatlice desenlenerek sağlam gerekçelere dayandırılması gerekir ve bu yöntem teknik araştırma bilgisi gerektiren bir araştırma yöntemi olarak nitelendirilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2006, s. 77). Bu çalışmada örnek olay çalışması desenlerinden tekil örnek olay deseni temel alınmıştır. Örnek olay, bir olguyu bulunduğu doğal gerçek yaşam çerçevesi içinde belirleyen, durumları çok yönlü, sistemli ve derinlemesine inceleyen bir araştırma yöntemidir (Cohen & Manion, 1997; McMillan, 2000; Patton, 1990; Verma &

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Mallick, 1999; Yıldırım & Şimşek, 2011). Örnek olay çalışmasında verilerin olabildiğince ayrıntılı, doğrudan ve mümkün olduğunca katılımcıların ifadeleriyle desteklenerek sunulması oldukça önemlidir (Ekiz, 2003; Kuş, 2003; Patton, 1990; Punch, 2005). Tekil örnek çalışması aynı bağlamda bütüncü çoklu örnek olay çalışmaları yapmak için başlangıç teşkil edebilir. Bu desende her bir durumun kendi içinde bütüncül olarak ele alınması ve daha sonra birbirleriyle karşılaştırılması söz konusudur (Yıldırım ve Şimşek, 2006, s. 291).

Kılınç'a (2007) göre örnek olay çalışmaları belirlenen hedefler doğrultusunda yeni bulguları keşfetme imkânı tanımaktadır. Hancock ve Algozzine'e (2006: 16) göre örnek olay çalışmalarında pek çok bilgi kaynağı kullanılarak kendi doğal ortamında, araştırma sorularına ilişkin karar verilen bir konu ayrıntıları ile tanımlanmaktadır. (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 290). Nitel araştırmalarda en sık kullanılan örnekleme yöntemi, pek çok durumda, olgu ve olayların keşfedilmesinde ve açıklanmasında yararlı olan "Amaçlı Örneklemedir."

Bu çalışmada örnek olay, Van depremi arama kurtarma ekibindeki tek kadın arama kurtarma gönüllüsünün söz konusu depremin ilk 72 saatindeki arama kurtarma deneyimidir. Bağlam, Doğu Anadolu'daki Van deprem bölgesinde arama kurtarma ekibinde bir olmaktır.

2.2. Katılımcının Özellikleri

Nitel araştırma 2011 Van Depreminde ilk 72 saat ve arama kurtarma ekibinde bir kadın olan Aybüke'nin deneyimleri ile sınırlıdır.

Depremin ilk 72 saatinde arama – kurtarma ekiplerinin yanında çok sayıda basın yayın mensupları da ağır hasarlı deprem bölgelerine gelmektedir. Bir basın mensubu Van Depremi sırasında Aybüke Altun'un kadın bir arama kurtarma gönüllüsü olmasına dayanarak şu görüşmeyi yapmıştır:

"Marmara Üniversitesi Fizik Öğretmenliği Bölümü öğrencisi Aybüke Altun (22), üniversitenin sivil savunma kulübünden. Kulüpteki eğitimler gereği devamlı olarak tatbikatlara katıldığını söyleyen Altun, hayatında ilk defa bir felaket bölgesinde çalışıyor. 'Burası çok farklı' diyen Altun, enkaz çalışmalarında yer almanın insanda apayrı bir psikoloji yarattığını söylüyor. Pekiyi kadın olarak erkeklerin çoğunlukta olduğu bir alanda çalışmak nasıl bir psikoloji? Hiç ayrımcılığa uğramadığını belirten genç kadın, "Kimse kadın olmamdan dolayı 'Sen ağır taşıma' gibi bir durum içine girmiyor. Ben de beton kırıyorum elbette. Sen kendinde o cesareti gösterirsen zaten bu tarz muamelelere maruz kalmıyorsun" (<http://www.milliyet.com.tr/keske-digerlerini-de-sag-cikarabilseydim/gundem/gundemdetay/28.10.2011/1456078/default.htm>).

Bu araştırmada ise bulgular, on iki sorudan oluşan, yazılı, açık uçlu anketten elde edilmiştir. Sorular feminist kuram bağlamı ile ilişkili bir bakış açısı geliştirmeye yönelik olarak katılımcının örnek olaydaki yaşantısına yönelik sorulmuştur. Makale içinde yer yer Aybüke'nin verdiği cevaplardan alıntılar bulunmaktadır.

Aybüke Altun bu makalede adının aynen kullanılmasına izin vermiştir.

3. BULGULAR

Aybüke, görüşme sorularına verdiği yanıtlarda Van depremine gittiği zaman üniversite 5.sınıf öğrencisi olduğunu vurgulamaktadır. Kulüp arkadaşlarından tek kadın kendisiymiş. 4 tane erkek arkadaşı ekipteymiş. Daha önce birkaç şehir içi arama çalışması ve birkaç enkaz tatbikatı dışında gerçek bir enkazda deneyimi yokmuş. Ama aldıkları eğitimleri, onları kendilerini yeterli

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

hissettirecek kadar donanımlı hale getirmiş. Temel Arama Kurtarma Eğitimi, Yerel Afet Gönüllüsü, Toplum Afet Gönüllüsü, Yapısal Olmayan Tehlikelerin Azaltılması, Temel İlk Yardım Eğitimi, aldığı eğitimlerdenmiş. Ekibiyle nöbetleşe çalışmış. 5 kişilik ekipleri MÜSAR (Marmara Üniversitesinin akademik personelinden oluşan arama kurtarma ekibi) ile birleşince ikiye bölünecek kadar çok kişi olmuş. Bulgular feminist kuramcılarının görüşlerinin izdüşümleri çerçevesinde betimsel olarak incelenmiştir.

Luce Irigaray *Ben Sen Biz Farklılık Kültürüne Doğru* (2006) adlı yapıtında kadınlıkla cinsel üretkenlik yaşı arasında bağ kurulmasını eleştirir, zira kadının yaşının söylenmemesinin mantığı da budur. Elbette annelik erdemli bir davranış modelidir, ama kadınların sahip olabileceği tek erdem değildir. Aybüke'nin cevaplarında anaçlık vurgusu şu ifadeye dile getirmektedir: “...*Bu ekibin duygusal yönünü sağlamlaştırdığıma inanıyorum. Ama bu kadın olmamdan mı yoksa kendi kişiliğim mi emin olamıyorum. Yine de ekipteki yerim ve kamplardaki pozisyonum kadınlığın anaç yönünden biraz etkilenmiş olacak ki lojistik yapıyorum. Herkes kampta anne diye peşimden koşuyor.*”

Öte yandan, önemli olanın insan olmak olduğunu, kendinden emin durmak olduğu parantezini açıyor. Aybüke şöyle diyor: “*Birkaç kadın sağlık personeline rastladım Ulusal Medikal Kurtarma Ekipleri'nde (UMKE) görevli. Benim ekibimde değil ama MÜSAR'da olan bir kadın çalışma arkadaşımız daha vardı. Kadın olmanın erkek olmaktan farkı bence yok. Kendinizden emin durmak kendinize güvenmek mesele. O koruyucu kıyafeti giyip ekipmanı elinize aldığınızda hepiniz birsiniz. Sadece insansınız. Hatta ben kadın olmanın bazen fazlası bile olduğunu düşünüyorum. Ekibi sahiplenme seviyeniz belki biraz daha fazla oluyor.*”

Feminist kuramların kadında görmek istediği özellik olarak kendine güven duygusu bu durum çalışmasında görülmektedir. Ekibi sahiplenmeyi kadın olmakla ilişkilendirmesi, daha çok Türk kültürünün getirdiği kadın stereotipleriyle ilgili olarak yorumlanabilir. Bu bağlamda, Türk kültürü kadına pozitif ayrımcılık yapmak eğiliminde, bu Aybüke'nin olumlu ifadelerinde yer almakta, öte yandan yazın taramasında Beauvoir'a atıfta görüldüğü gibi kadın zaten ötekidir, pozitif ayrımcılıksa kadını bir kez daha ötekileştirmektedir. Dolayısıyla Aybüke'nin bu ifadesinde yansıyan bakış açısı feminist kuramla farklılık göstermektedir. Aybüke hem anaçlığa olumlu yaklaşmakta, hem de arama- kurtarmayı giydiği kıyafetle özdeşleştirerek beton kırmak da dâhil olmak üzere bu alandaki faaliyetlerini her türlü cinsiyet ayrımının dışında tutmaktadır.

Aybüke, afet bölgesinde erkeklerin daha çok etrafta dolandığını kadınların ise içlerine kapanık olduğunu söylüyor. Aybüke şöyle ifade ediyor: “*Yöredeki aile düzeni hakkında pek bilgi verebileceğimi sanmıyorum. Erkeklerin daha çok etrafta dolandığını kadınların ise içlerine kapanık olduğunu söyleyebilirim. Ama elimde yeterli veri yok.*”

Simon de Beauvoir'a atıflardan görüldüğü üzere aslında kadınlık doğuştan gelmiyor, gelse bile bu kadınların genetik avantajı oluyor. Ancak Luce Irigaray'ye ve Pierre Bourdieu'ye atıftan da gösteriyor ki, toplum ve kültür sadece kadınlığı yaratmıyor, ayrıca erkek tahakkümünü ve kadını ötekileştirmeyi beraberinde getiriyor. Aybüke'nin bu cevabı Afet Bölgesi ve/veya Türkiye'nin doğusunda erkek merkezliliğin yaygın görüldüğü şeklinde yorumlanabilir. Ancak, unutulmamalıdır ki, bu çalışmada ele alınan Batılı kuramlar ile Türkiye'nin, özelde Van yöresinin toplumsal gelişim, dönüşüm dinamikleri birbirinden çok farklıdır. Afet sosyolojisi alanı, Van'ın ve diğer deprem yörelerinin kendine özgü toplumsal ve kültürel dinamiklerinin afet gerçeği ile birlikte ele alınmasını gerektirir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Aybüke, depremlerden, genel olarak afetlerden en çok yara alan kesimin kadınlar ve çocuklar olduğunu vurguluyor. Kadın bacayı tıttırmeye çalışıyor. Anneler çocuklarına farklılık olmadığını hissettirmemek için iki kat çalışıyor. Aybüke, kadınların biraz daha fazla çabalamak zorunda kaldığının altını çiziyor. Şöyle ifade ediyor: “*Bence depremlerden genel olarak en çok yara alan kesim kadınlar ve çocuklar. Kadın bacayı tıttırmeye çalışıyor. Kadın ailesini temiz bir ortamda tutmaya çalışıyor. Van havaların aşırı kötü olması sebebiyle inanılmaz çamur içindeydi. Ne kadar zorluk çektiklerini tahmin bile edemedim. Anneler çocuklarına farklılık olmadığını hissettirmemek için iki kat çalışıyor. Bence kadınlar biraz daha fazla çabalamak zorunda kalıyor. Korkan çocuğu teselli ediyor, altını değiştiriyor, ekmek ve yardım sırasında eziliyor. Hâlbuki onu da teselliye ihtiyacı var. Ama bir kadın kendini unutmak zorunda kalıyor.*”

Van da bunun küçük bir evreni olarak yorumlanabilir. Bu, Yazın Taramasında Luce Irigaray’nin altını çizdiği iş dünyasındaki ayrımcılıkla örtüştüğünü düşündürmektedir. De Beauvoir’a yapılan atıfta da görülebileceği gibi, kadın erkeğin çerçevesini çizdiği bir dünyada, ancak erkeğin çizdiği sınırlarda özgür. Ancak bir başka nokta çarpıcı: Afet anında, deprem anında toplumsal-kültürel yapı kolektif bilinç dışına dönüşüyor, bu bağlamda deprem anında Van ile İzmir arasında fark yok gibi, zira faciada kadın-erkekte çok insan olmak öne çıkıyor. Bu durum, insan ruhunun indirgendiği veyahut özgürleştiği bir döneme işaret ediyor. Kadın ve erkekten önce insanın gelmesi, feminizmin doğruladığı bir gerçektir.

4. SAPTAMALAR VE SONUÇ

Aybüke’nin verdiği yanıtlar, kendi kadın kimliği ile feminist kuramla örtüşen ve örtüşmeyen bakış açısını yansıttığını düşündürüyor. Örneğin, toplumun kadınların erkeklerden daha duygusal olduğu dayatması, tıpkı kadın diye ayrı bir cinsiyet olduğunu dayatmasına benziyor. Kadın kimliği ile ilgili aklına gelenler, erkek merkezli toplumun yarattığı stereotipler oluyor. İyi kalplilik, duygusallık, şefkat kadına özgüdür demek çok indirgemeci bir yaklaşım, feminist kuramcılarla örtüşmeyen bir tavır. Ancak, Aybüke verdiği yanıtların birinde kendi psikolojisinin kadınlıkla değil, kendi kişiliğiyle ilişkilendirilebileceğini düşünüyor ki, bu feminizme yakın bir bakış açısı gibi görünüyor.

Kadınla erkek arasında biyolojik ayrım varsa bu kadının avantajı olabilir. Kadınla erkek biyolojik olarak aynı, ama toplumsal cinsiyet bağlamında farklı görünüyor. Bu bağlamda, Simon de Beauvoir’ın vurguladığı üzere, kadın doğulmaz ama kadın olunur. Toplum ve kültür kadınlığı yaratır. Bu bağlamda Van, bölgesel özellikleriyle de birleşince kadın-erkek ayrımını şekillendiren bir sosyal dokuya sahiptir. Bu sosyal dokunun altında kolektif bilinç dışı yatmaktadır. Bölge zengin toplumbilimsel ve kültürel varlığıyla afet sosyolojisi araştırmaları için potansiyel oluşturmaktadır.

Öte yandan, Aybüke’nin 2011 Van depremindeki arama kurtarma deneyimi, toplumun her katmanında Türkiye’de kadınının sağlam, ayağı yere basan, kendi kendine yeterli ve topluma faydalı imgesinin yükselişini ve yöre halkı tarafından kabullenilişini göstermesi feminizmin yaklaşımıyla uyumlu bir sonuçtur. Türkiye’de kadın hak ve özgürlükleri konusunda kat edilecek daha çok yol olmasına rağmen, bir üniversite öğrencisi kadının arama ve kurtarma gibi zor bir alanda kendini göstermiş olması umut vermektedir. Ayrıca Aybüke’nin üniversite geçmişi ve aldığı eğitimler arama kurtarma ekiplerin kadınların yetişmesinde Üniversite eğitimin rolüne de dikkat çekmektedir.

KAYNAKÇA

Beauvoir, de Simon. (1997). The Second Sex. Trans. H. M. Parsley. London: Vintage Books.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Bourdieu, Pierre. (2001). Masculine Domination. Trans. Richard Nice. Cambridge: Polity Press.

Butler, Judith. (2010). Cinsiyet Belası Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi. İstanbul: Metis Yayınları

Gürel, Zeynep. ve Unat, O. (2014). Öğretmen Adaylarının Afet ve Acil Durum Hazırlığına Bakış Açılarının Nitel Sorgula ile Değerlendirilmesi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi 16. Yuvarlak Masa Toplantısı, Sözlü Bildiri.

Gordon, Liz. Preserving family and community: women's voices from the Christchurch earthquakes. www.emeraldinsight.com/0965-3562.htm. Erişim tarihi: 28.10.2016

Gürel, Zeynep ve diğerleri. (2011). Arama ve Kurtarma Bilgisi, Editörler Zeynep Gürel, Selçuk Sincar. Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi 978-975-442-635-9ISBN.

Irigaray, Luce. (2006). Ben Sen Biz Farklılık Kültürüne Doğru. Çev. Sabri Büyükdüvenci ve Nilgün Tatal. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

<https://repository.cardiffmet.ac.uk/dspace/bitstream/10369/880/7/Microsoft%20Word%20-%20Chapter%203%20-%20Research%20approach.pdf>.

<https://www.atauni.edu.tr/afet-ve-acil-durumlara-hazirlik-hayati-onem-tasiyor>

<http://www.istanbulafad.gov.tr/icerik/faydali-bilgiler/olay,-acil-durum-ve-afet>

<http://www.guvenliyasam.org/birey-ve-aile-icin-depremde-ilk-72-saat/>

<http://www.milliyet.com.tr/keske-digerlerini-de-sag-cikarabilseydim/gundem/gundemdetay/28.10.2011/1456078/default.htm>

Natural Hazards, October (2012), Volume 64, Issue 1, pp 651–665

Sözen, Orhun Burak. (2014). Yüksek Kültür ve Popüler Kültürde Kadın Söyleminin Türkçede Woolf ve Weldon Çevirileri Üzerinden İncelenmesi. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Tez Dan. Prof. Dr. Z. Emine Bogenç Demirel. Yayımlanmamış doktora tez.

Ulus Travma Acil Cerrahi Dergisi. (2012) 18 (3):260-264)

Van Depremi Sonrası Yaşananlar Işığında Sosyal ve Ekonomik Zarar Görebilirlik Çalışmalarının Önemi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Nisan 2012, 7(1), 167-186

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

TÜRKİYE'DE TURİZM GELİRLERİ İLE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ ÜZERİNE AMPİRİK BİR UYGULAMA

AN EMPIRICAL APPLICATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN TOURISM INCOME AND ECONOMIC GROWTH IN TURKEY

Prof. Dr.Zeynep KARAÇOR

Selçuk Üniversitesi, zkaracor@selcuk.edu.tr

Öğr. Gör. Sevilay KONYA

Selçuk Üniversitesi, sevilaykonya@selcuk.edu.tr

ÖZET

Ülkelerin büyümesinde rol oynayan turizm sektörü, ekonomik sistemin küreselleşmesi, rekabet ortamlarının artması ve pazar şartlarının hızla değişmesi nedeniyle giderek önemi artan bir sektördür. Turizm sektörü, bir ülkenin ekonomik yapısı üzerinde etkileri olan hizmet sektörlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Turizm gelirleri hem istihdam hem de ekonomik büyüme yoluyla bir ülkenin gelişimine katkı sağlar. Bu nedenle ülkeler özellikle turizme önem vererek ekonomik gelişmeyi hızlandırmayı ve kişi başına düşen gelir seviyesini arttırmayı hedeflemektedir. Turizm gelirleri Türkiye’de ekonomik büyümenin temel kaynaklarından bir tanesidir. Bu çalışmada Türkiye’de 1963-2016 yılları arasındaki turizm gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki analiz edilecektir. Turizm gelirleri ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiler birim kök testi (ADF), Granger nedensellik testi ve regresyon analizi kullanılarak araştırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Turizm Gelirleri, Ekonomik Büyüme, Nedensellik, Türkiye

ABSTRACT

Countries in the growth the importance of the tourism sector plays a role of the economic globalization, increased competition and market the system conditions change rapidly due to gradually increasing of the sector. Tourism sector, recognized as one of the service sectors that enable countries to may have some impacts upon general structure of economy. Tourism incomes contributes to the development of the country by encoung both the employment and the growth. Therefore countries aim to accelerate the economic development and to extend per capita income. Tourism incomes continues to be one of Turkey’s basis sources of growth by especially caring on tourism. This study examines the relationship between tourism incomes and economic growth in Tukey during 1963-2016 period. Relationships between tourism incomes and economic growth, have been analyzed by using unit root test (ADF), granger causality test and regression analysis.

Keywords: Tourism Incomes, Economic Growth, Causality, Turkey

1. GİRİŞ

Turizm, kişilerin gelir elde etmek arzusu taşımadan günlük yaşamlarının monotonluğundan uzaklaşmak, farklı ilişki ve deneyimler yaşamak amacıyla sürekli olarak yaşadıkları yerlerden geçici sürelerle ayrılarak yeniden ikamet ettikleri yerlere dönene kadar geçirdikleri sürede gerçekleştirdikleri faaliyetlerin tümü olarak ifade edilebilir (İşler, 2009: 13).

Turizm kavramı zaman içerisinde ekonomik anlamda ifade edilmeye başlanmıştır. 1884 yılında Joheps Stadner tarafından turizm iktisadi bir faaliyet olarak ifade edilmiş ve 1910 yılına

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

gelindiğinde Avusturyalı ekonomist Herman Von Schullar turizmin sadece ekonomik yönünü ele almıştır. Ayrıca Schullar çalışmasında turizmi; başka bir ülkeden şehir veya bölgeden yabancıların gelmesi ve geçici süre kalmaları ile ortaya çıkan hareketin ekonomik yönünü ilgilendiren faaliyetlerin tümü olarak ifade etmiştir (Çelikkıran, 2012: 3).

20.yüzyılın ikinci yarısından itibaren, turizm dünya ekonomisinde en hızlı genişleyen ve gelişen sektörlerden biridir. Turizm, çoğu zaman diğer zaman birçok endüstri gibi bölgesel veya ulusal kalkınma için bir araç olarak kullanılmıştır. Turizm sektörü, gelir, iş ve vergi gelirlerinin oluşturulmasında, ödemeler dengesi problemlerinin hafifletilmesinde, bölgesel ve ulusal gelişmelere katkıda bulunmada rol oynayan bir aktör olmuştur (Hepaktan ve Çınar, 2010: 35).

Turizm sektörünün ekonomi açısından bazı özellikleri aşağıda sıralanmıştır (Şit, 2014: 6-8):

- ✓ Turizm, gizli bir dışsatım (ihracat) endüstrisidir.
- ✓ Turizm sektörü hizmetler sektörünün içinde yer alması nedeniyle, diğer sektörlerle de yakın ilişkidir.
- ✓ Turizmde hammadde genellikle doğal, tarihi ve kültürel değerler olduğu için, hammadde yönünden dışa bağımlılık az olmaktadır.
- ✓ Turizm sektöründe emek-yoğun üretim nedeniyle, istihdam yoğunluğu oldukça yüksektir.
- ✓ Turizm sektörü, özellikle gelişmekte olan ülkeler bakımından oldukça büyük bir ihtiyaç olan, döviz girdisi sağlayan ve milletler arasında ortak bir yaşama biçiminin gelişmesine yardımcı olan bir faaliyet olarak kabul edilmektedir.
- ✓ Turizm sektörü, ekonominin diğer sektörlerini doğrudan doğruya etkileyen ve onlarla bütünleşmiş bir üretim biçimidir.
- ✓ Turizmde risk ortamı yüksektir.
- ✓ Turizm sektöründe mal ve hizmetlerin üretildiği anda tüketilme zorunluluğu vardır.
- ✓ Seyahat ve turistik tüketim eğilimlerindeki sürekli değişme, turistik üretime dinamik bir boyut kazandırmaktadır.
- ✓ Turizm sektörü arzında ve turizm talebinde ekonomik davranışlar yanında gelenekler, dünya görüşü, sosyal yapı, moda ve kişisel tüketim özelliği rol oynamaktadır.

Turizm, günümüzde döviz girdisini artırıcı ve istihdam sağlayıcı özellikleriyle ulusal ekonomiye katkıda bulunan, uluslararası kültürel ve toplumsal iletişimi sağlayıcı ve bütünleştirici etkisi ile dünya barışının korunmasında büyük payı olan bir sektördür. Türkiye ekonomisinin de vazgeçilmez temel taşlarından birisi olan turizm, ekonomik büyümeyi sağladığı gibi ekonomi politikası aracı olarak da kullanılır (Bezirgan, 2008: 10).

Türkiye’de ekonomi politikalarının geniş bir perspektifle tartışılmaya başlandığı 1960’lı yıllar, turizmin öneminin de kavranmaya başladığı yılları ifade etmektedir. Ancak hedefler ve gerçekleşme sonuçlarına göre turizm yatırımlarına ayrılan pay 1980’li yıllara kadar toplam sabit sermaye yatırımlarının %0,7’sini geçememiştir. 1982 yılında yürürlüğe giren 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu sektörün bugünkü düzeyine ulaşmasında belirleyici rol oynamıştır. Avrupa turizm pastasından %2.5, dünya turizm pastasından %1.8’lik pay alan Türkiye turizmi, özellikle gelişmiş Batı Avrupa ülkelerinde moda ülke konumuna gelmiştir. Turizmin Türkiye ekonomisindeki yerini

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

değerlendirirken uluslararası turizmdeki gelişmeler de dikkate alınmalıdır. Özellikle son yıllar da uluslararası turizm, gerek turist hareketleri gerekse gelirleri açısından büyük bir büyüme göstermiştir (Çımat ve Bahar, 2003: 3).

Türkiye'ye gelen turist sayıları, yurt dışına çıkan vatandaş sayıları, turizm gelirleri (\$ ve %), turizm giderleri (\$ ve %) ve dış yolculuk dengesi olarak ifade edilen temel turizm göstergeleri Tablo 1'de gösterilmiştir. Bu temel göstergeler 1960 yılından günümüze kadar olan süreçte beşer yıllık dönemler halinde ifade edilmiştir. Temel turizm göstergelerinden yola çıkarak Türkiye'nin turizm yapısı değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Tablo 1: Temel Turizm Göstergeleri

Yıllar	Gelen Turist Sayısı	Yurt Dışına Çıkan Vatandaş Sayısı	Turizm Geliri		Turizm Gideri		Dış Yolculuk Dengesi
			Bin \$	%	Bin %	%	
1960	124 228	28 211	-	-	-	-	-
1965	361 758	186 500	13 758	65,4	24 310	6,3	-10 552
1970	724 784	515 992	51 597	41,1	47 738	13,0	3 859
1975	1 148 611	1 116 216	200 861	3,7	154 954	2,1	45 907
1980	1 057 364	1 324 159	326 654	16,4	114 738	20,7	211 916
1985	2 190 217	1 848 702	1 482 000	76,4	323 600	16,9	1 158 400
1990	5 397 748	2 937 546	3 225 000	26,1	520 000	-8,0	2 705 000
1995	7 747 389	4 045 209	4 957 000	14,7	911 000	5,2	4 045 000
2000	10 428 153	5 279 099	7 636 000	46,8	1 711 000	16,3	5 925 000
2005	21 124 886	8 246 056	20 322 111	14,3	2 870 408	13,6	15 283 097
2010	28 632 204	11 000 817	24 930 996	-0,5	5 874 520	15,4	19 056 476
2015	41 617 530	8 750 851	31 464 777	-8,3	5 698 423	4,2	25 766 354
2016	25 352 213	13 505 247	22 107 439	- 29,7	5 049 793	-11,4	17 057 646

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Türkiye'de 1960'dan günümüze kadar olan turist sayısını incelediğimizde yıllar itibariyle sürekli bir artış trendi içerisinde olduğu görülmektedir. 1960 yılında 124 288 olan turist sayısı 2015 yılında 41 617 530 kişiye ulaşmıştır. Yurt dışına çıkan vatandaş sayımıza baktığımızda ise 1960 yılından 2010 yılına kadar artış görülmektedir. 2015 yılında ise 8 750 851 olan yabancı vatandaş sayımız 2010 yılına göre azalma göstermiştir. Türkiye'ye gelen turistlerin ülkemize bıraktıkları turizm gelirlerini değerlendirdiğimizde 1975 yılında 200 861 bin \$ olan turizm gelirin 2015 yılında 31 464 777 bin \$ olarak gerçekleştiği sonucuna varılmaktadır. Bin \$ cinsinden turizm giderinin ise yıllar itibariyle sürekli artış gösterdiği Tablo 1'den görülmektedir. Dış yolculuk dengesi 1960 yılında -10 552 olarak gerçekleşirken 2015 yılında 25 766 354 olarak gerçekleşmiştir.

Ülkemize gelen yabancıların milliyetlerine göre dağılımı Tablo 2'de özetlenmektedir.

Tablo 2: Ülkemize Gelen Yabancıların Milliyetlerine Göre Dağılımı (2010-2016)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
ALMANYA	4 385 263	4 826 315	5 028 745	5 041 323	5 250 036	5 580 792	3 890 074
RUSYA FED.	3 107 043	3 468 214	3 599 925	4 269 306	4 479 049	3 649 003	866 256
İNGİLTERE	2 673 605	2 582 054	2 456 519	2 509 357	2 600 360	2 512 139	1 711 481
İRAN	1 885 097	1 879 304	1 186 343	1 196 801	1 590 664	1 700 385	1 665 160
BULGARİSTAN	1 433 970	1 491 561	1 492 073	1 582 912	1 693 591	1 821 480	1 690 766
GÜRCİSTAN	1 112 193	1 152 661	1 404 882	1 769 447	1 755 289	1 911 832	2 206 266

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

HOLLANDA	1 073 064	1 222 823	1 273 593	1 312 466	1 303 730	1 232 487	906 336
FRANSA	928 376	1 140 459	1 032 565	1 046 010	1 037 152	847 259	555 151
İTALYA	671 060	752 238	714 041	731 784	697 360	507 897	213 227
YUNANİSTAN	670 297	702 017	669 823	703 168	830 841	755 414	593 150
A.B.D.	642 768	757 143	771 837	785 971	784 917	798 787	459 493
UKRAYNA	568 227	602 404	634 663	756 187	657 051	706 551	1 045 043
BELÇİKA	543 003	585 860	608 071	651 596	660 857	617 406	413 614
AVUSTURYA	500 321	528 966	505 560	518 273	512 339	486 044	310 946
SURİYE	899 494	974 054	730 039	1 252 826	1 176 490	847 275	291 754
DİĞER	7 538 423	8 790 003	9 674 153	10 782 671	11 808 174	12 269 881	8 533 496
TOPLAM	28 632 204	31 456 076	31 782 832	34 910 098	36 837 900	36 244 632	25 352 213

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Tablo 2'ye göre Türkiye'ye en fazla turist Almanya'dan gelmektedir. Almanya'yı sırasıyla Rusya Federasyonu, İngiltere, İran ve Bulgaristan izlemektedir. Son yıllarda Türkiye'de Ortadoğu'dan gelen turist sayısında artış olduğu gözlemlenmektedir. Bunun en büyük kanıtı Türkiye'ye en çok turist gönderen on beş ülke içerisinde İran ve Suriye'nin olmasıdır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Hem gelişmekte olan ülkeler açısından hem de gelişmiş ülkeler açısından turizm gelirleri ile çeşitli değişkenler arasındaki ilişki hem teorik hem de ampirik literatürde geçerliliğini korumaktadır. Bu sebeplerle turizm gelirleri ile büyüme arasındaki ilişki ekonomi alanında pek çok kez araştırma konusu olmuştur. Bununla birlikte çalışmalarda daha çok turizm gelirleri ile büyüme arasındaki ilişkiler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Modeste (1995), çalışmasında dört Karayip ülkesini (Barbados, Antigua, Barbuda ve Anguilla) ele alarak regresyon analizi yapmıştır. Çalışmanın sonucunda ise turizm sektöründeki büyüme oranının milli gelir büyüme oranı üzerinde etkili olduğunu tespit etmiştir.

Balaguer ve Cantavella-Jorda (2000), İspanya ülkesine VAR analizi ve Granger nedensellik analizi uygulamışlardır. Çalışma sonucunda ise uzun dönemde turizm gelirleri ile ekonomik büyüme arasında ilişki olduğunu bulmuşlardır.

Katircioğlu ve Öztürk (2001), çalışmalarında KKTC'nin 1973-1999 dönemini ele almışlardır. KKTC'ye gelen toplam turist sayıları, turizm alanında yapılan (milyon ABD doları cinsinden) yatırımlar ve net turizm gelirlerini açıklayıcı değişkenler çalışmanın bağımsız değişkenini oluşturmaktadır. GSMH ise bağımlı değişken olarak ele alınmıştır. Çalışmalarında turizm göstergeleri ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki regresyon analizi ve Granger nedensellik testi ile tespit edilmiştir. Çalışmanın regresyon analizi sonuçlarına göre, turizm sektörü göstergelerinin ekonomik büyümeye olan etkilerinin pozitif ve anlamlı olduğunu ifade etmişlerdir. Granger nedensellik testi sonuçlarına göre ise, turizm sektöründen ekonomik büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisi tespit edememiş tersine ekonomik büyümeden turizm sektörüne doğru bir nedensellik ilişkisinin varlığını ifade etmişlerdir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Brau, Lanza ve Pigliaru (2003), 1980-1995 dönemindeki verileri kullanmışlardır. Çalışmanın kapsamı 143 ülkeli bir modelde 14 turizm ülkesi oluşturmaktadır. Bu ülkelerin ekonomik büyüme performanslarının diğer ülkelerden farklı olup olmadığı incelemişlerdir. Yatay kesit regresyon analizi uygulamışlar ve çalışmanın sonucunda turizm ülkelerinin diğer alt grup ülkelere göre (OECD, Petrol İhracatçısı, Gelişmekte Olan Ülkeler ve Küçük Ülkeler) daha hızlı büyüdüğünü bulmuşlardır. Yani turizm gelirlerinin ekonomik büyümeye etkisinin olumlu olduğunu belirtmişlerdir.

Dritsakis (2004), çalışmasında Yunanistan'ı ele almış eş bütünleşme ve Granger nedensellik analizi uygulamıştır. Çalışmanın sonucunda turizm gelirleri ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

Kırbaş Kasman ve Kasman (2004), Türkiye'de 1963-2002 dönemi için ekonomik büyüme (GSYİH) ve turizm gelirleri arasındaki uzun dönemli ilişkiyi incelemişlerdir. Johansen eş bütünleşme testi ve Pesaran, Shin ve Smith sınır eş bütünleşme testi uygulamışlardır. Eş bütünleşme analizi sonuçlarına göre ise turizm gelirleri ile ekonomik büyüme arasında bir tane uzun dönemli ilişki tespit etmişlerdir. Granger nedensellik testi sonuçlarına göre ise, turizm gelirlerinin ekonomik büyümeyi tek taraflı olarak etkilediğini bulmuşlardır.

Martin, Morales ve Scarpa (2004), çalışmalarında 1985-1995 döneminde Latin Amerika ülkelerinin turizm ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmalarında ampirik yöntem olarak dinamik panel analizi uygulamışlardır. Çalışmanın sonuçlarına göre ise turizm gelirlerinin ekonomik büyüme için önemli olduğunu bulmuşlardır.

Yıldırım ve Öcal (2004), Türkiye'nin 1962-2002 dönemine ait turizm gelirleri ve ekonomik büyüme verilerine VAR analizi uygulamışlardır. Çalışmanın sonucunda turizm gelirleri ile ekonomik büyüme arasında kısa dönemde bir ilişki tespit edememişler fakat uzun dönemde iki değişken arasında bir ilişkinin varlığını ifade etmişlerdir.

Uysal, Erdoğan ve Mucuk (2004), çalışmalarında Türkiye'nin 1992-2003 dönemi turizm gelirleri ile ekonomik büyüme (GSMH) verilerini ele almışlardır. Analizlerinde birim kök testi (ADF), Granger nedensellik testi ve regresyon analizi kullanmışlardır. Çalışmanın sonucunda iki değişken arasında bir ilişkinin bulunduğu ve turizm gelirlerinin ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediğini bulmuşlardır.

Oh (2005), Kore ekonomisinde turizm ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiler Engle-Granger'in iki aşamalı yaklaşımı ve VAR analizi ile incelemiştir. Çalışmanın sonucunda turizm ve ekonomik büyüme arasında uzun dönemde bir ilişkinin olmadığını ve ekonomik büyüme ile turizm arasında tek taraflı bir nedenselliğin olduğunu bulmuştur.

Gündüz ve Hatemi-J (2005), Türkiye'de turizm ile GSYİH arasındaki ilişkiyi 1963 -2000 dönemini ele alarak incelemiştir. Çalışmada nedensellik testleri kullanılmış ve turizmden ekonomik büyümeye tek yönlü bir nedensellik olduğunu bulmuştur.

Sequeira ve Campos (2005), çalışmalarında Avustralya dışında adalar, küçük ülkeler, zengin ülkeler, fakir ülkeler, Afrika ülkeleri, Asya ülkeleri, Latin Amerika ülkeleri ve Avrupa ülkelerini ele almış, panel analizi uygulamıştır. Çalışmanın sonucunda turizm ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişkinin olduğunu bulmuşlardır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Skerrit ve Hurbers (2005), çalışmalarında çalışanların kişi başına düşen sermaye stoklarını, kişi başına GSYH ve turizm çıktıları verilerini ele almışlardır. Otuz yedi gelişmekte olan ülkeye ampirik analiz uygulamışlardır. Çalışmanın sonucunda ise bu gelişmekte olan ülkelerde uluslararası turizmin ekonomik gelişme üzerinde etkisinin olumlu olduğunu bulmuşlardır.

Bahar (2006), Türkiye'yi ele alarak VAR analizi uygulamıştır. 1963-2004 yılları arasındaki turizm gelirleri ile GSMH verilerini ele almıştır. Çalışmanın sonucunda turizmin ekonomik büyüme üzerinde etkisinin olumlu olduğunu ve iki değişken arasında karşılıklı bir nedensellik ilişkisinin varlığını tespit etmiştir.

Çil Yavuz (2006), Türkiye'de 1992:Q1-2004:Q4 dönemindeki turizm gelirlerindeki artışın ekonomik büyümeye etkisini araştırmıştır. Çalışmasında hem ADF birim kök testi hem de Zivot ve Andrews birim kök testi uygulamıştır. Çalışmanın sonucuna göre ise turizm gelirleri ile iktisadi büyüme arasında bir nedensellik ilişkisinin olmadığını tespit etmiştir.

Gökovalı ve Bahar (2006), çalışmasında 1980-2002 yılları arasındaki verileri ele alarak Akdeniz ülkesi için uygulamışlardır. Çalışmalarında panel veri analizi uygulamış ve sonuçta ise turizmin ekonomik büyümeye olumlu katkısı olduğunu belirtmişlerdir.

Jimenez (2006), İspanya ve İtalya'nın 1990-2000 dönemini ele almışlardır. Değişken olarak yatırım oranı, nüfusun büyüme oranı, beşeri sermaye, hükümet harcamaları ve kişi başına düşen GSYH verilerini ele almıştır. Dinamik panel veri analizi uygulamıştır. Çalışmanın sonucunda turizm ve ekonomik büyüme arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki tespit etmişlerdir.

Kim, Chen ve Jang (2006), çalışmalarında Tayvan'ı ele almışlardır. Çalışmasında granger nedensellik testi ile VAR analizi uygulamışlardır. Çalışmanın sonucunda turizm genişlemesi ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişkinin var olduğunu bulmuştur.

Özdemir ve Öksüzler (2006), çalışmalarında Türkiye'de 1963-2003 dönemine ait turizm gelirleri, GSMH ve reel döviz kuru değişkenleri kullanılmıştır. Çalışmalarında hata doğrulama modeli ve nedensellik analizi uygulamışlardır. Sonuçta ise hem kısa hem de uzun dönemde turizm gelirlerinden ekonomik büyümeye doğru tek taraflı bir nedensellik ilişkisi tespit etmişlerdir.

Figini ve Vici (2007), yüz elliden daha fazla ülkede 1980 ve 2005 yılları arasında turizm gelirleri ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bu ülkelere regresyon analizi uygulamış ve çalışmanın sonucunda turizm gelirleri ile ekonomik büyüme arasında bir ilişki tespit edememişlerdir.

Khalil, Kakar ve Waliullah (2007), çalışmalarında Pakistan'ı ele alarak Granger nedensellik testi uygulamışlar ve çalışmanın sonucunda turist gelirleri ile GSYH arasında bir ilişkinin mevcut olduğunu bulmuşlardır.

Merva ve Payne (2007), Hırvatistan'ın 1994:1-2004:4 verilerini ele almışlardır. Çalışmalarında ARDL yaklaşımını kullanmışlardır. Çalışmanın sonucunda ise uzun dönemde turizm talebinin pozitif ve yüksek esnekliğe sahip olduğunu ifade etmişlerdir.

Aslan (2008), Türkiye'nin 1992:1-2007:2 döneminde reel gayrisafi mili hasıla, uluslararası turizm geliri, reel döviz kuru ve sermaye birikimi verilerini ele alarak Johansen eş bütünleşme ve Granger nedensellik testi uygulamıştır. Çalışmanın sonucunda turizmin ekonomik büyümeyi desteklediğini bulmuştur.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Brida, Carrera ve Risso (2008), Meksika ekonomisinin turizm harcamaları, reel döviz kuru ve ekonomik büyüme verilerini çeyrek dönemler halinde ele almışlardır. Çalışmanın sonucunda ise uluslararası turizm harcamalarının Meksika'nın ekonomik büyümesini olumlu yönde etkilediğini ifade etmişlerdir.

Çetintaş ve Bektaş (2008), çalışmalarında 1964-2006 döneminde Türkiye'de turizm ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ARDL yöntemi ile analiz etmiştir. Kısa dönemde iki değişken arasında bir ilişki tespit edememişler fakat uzun dönemde turizmin ekonomik büyümenin önemli bir belirleyicisi olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca çalışmalarında turizm gelirlerini ekonomik büyümenin nedeni olarak ifade etmişlerdir.

Kızılgöl ve Erbaykal (2008), Türkiye'de turizm gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Toda-Yamamoto yöntemi ile incelemişlerdir. Çalışmalarında 1992:01-2006:02 dönemini incelemişlerdir. Çalışmanın sonucunda ekonomik büyümeden turizm gelirlerine doğru tek taraflı bir nedensellik ilişkisi tespit etmiştir.

Lee ve Chang (2008), çalışmalarında 23 OECD ülkesi ve 32 OECD dışı ülkesinin 1990-2002 dönemini incelemişlerdir. Çalışmalarına dinamik veri analizi uygulamış ve sonucunda OECD ülkelerinde turizmden ekonomik büyümeye doğru tek taraflı nedensellik, OECD dışı ülkelerde ise turizm ile ekonomik büyümeye doğru çift taraflı nedensellik tespit etmişlerdir.

Proença ve Soukiazis (2008), Yunanistan, İtalya, Portekiz ve İspanya'nın 1990-2004 dönemindeki turizm gelirleri ve ekonomik büyüme verilerini ele alarak panel analizi uygulamışlardır. Çalışmanın sonucunda bu dört ülkedeki turizmin yaşam standartlarını yükselttiğini ifade etmişlerdir.

Akan ve Işık (2009), Türkiye'de 1970-2007 dönemi için Philips ve Peron, eş bütünleşme ve nedensellik analizleri uygulamışlardır. Çalışmanın sonucunda ise yabancı ziyaretçi harcamalarının ekonomik büyüme üzerinde bir etki ortaya çıkmış ve yabancı ziyaretçi harcamalarından ekonomik büyümeye doğru tek taraflı bir nedensellik ilişkisi tespit etmişlerdir.

Chen ve Chiou-Wei (2009), yaptıkları çalışmalarında Tayvan ve Güney Kore'nin 1975:Q1-2007:Q1 dönemini ele almışlardır. Çalışmalarında VAR ve Granger nedensellik analizi uygulamışlardır. Hem Tayvan hem de Güney Kore'de turizmin ekonomik büyümeye yol açtığını ifade etmişlerdir.

Fayissa, Nsiah ve Tadesse (2009), çalışmalarında on yedi Latin Amerika ülkesini ele alarak 1995-2004 yılları arasındaki verileri incelemişlerdir. Panel veri analizi yapmışlar ve sonuçta ise uluslararası turist harcamalarındaki artışın GSMH'da artışa neden olacağını ifade etmişlerdir.

Katircioğlu (2009), çalışmasında Kıbrıs'ı ele almıştır. Turizm, ticaret ve gelir büyümesi arasındaki uzun dönemli ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada Granger nedensellik ve kontegrasyon testi uygulamıştır. Çalışma 1960-2005 dönemini kapsamakta olup, sonuçta ticaret, turizm ve gelir büyümesi arasında pozitif yönlü bir ilişki tespit etmiştir.

Tang ve Jang (2009), yaptıkları çalışmada ABD'nin 1981-2005 yılları arasındaki havayolu, gazino, otel, restoran sektörleri ve GSYH arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmalarında VAR modeli ve kointegrasyon testi uygulamışlardır. Sonuçta ise ABD'de turizm ile ekonomik büyüme arasında bir ilişki olmadığını tespit etmişlerdir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Aykaç Alp (2010), Türkiye’de turizm gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi T-VAR ile test etmiştir. Çalışmasında 1998:01-2009:12 dönemine ait aylık veriler kullanmıştır. Çalışmanın sonucunda turizm gelirleri ile ekonomik büyüme arasında pozitif ilişki tespit etmiştir.

Bahar ve Bozkurt (2010), çalışmalarında Türkiye’nin de içinde bulunduğu 21 ülkenin 1980-2005 dönemini ele alarak panel veri analizi uygulamışlardır. Sonuçta ise bu ülkelerde turizm ve ekonomik büyüme arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki tespit etmişlerdir.

Hepaktan ve Çınar (2010), Türkiye’nin net turizm gelirleri ve yabancı turist sayısı değişkenlerinin büyüme ve dış ticaret bilançosu değişkenleri üzerindeki nedensellik analizi yöntemiyle analiz etmişlerdir. Çalışmalarında 1980-2008 yılları arasındaki verilerini kullanmışlar ve turizm gelirlerinin ekonomik büyüme üzerinde bir etkisi olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Işık (2010), Türkiye’nin 1980-2008 yılları arasındaki yabancı ziyaretçi harcamaları ile turizm gelirleri arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmasında ADF, Eş bütünleşme ve nedensellik ilişkisi yapmıştır. Çalışmanın sonucunda yabancı ziyaretçileri ile turizm gelirleri arasında uzun dönemde karşılıklı nedensellik ilişkisi bulmuşlardır.

Gautam (2011), çalışmasında Nepal’in 1974/75 ve 2009/10 dönemini ele alarak turizm gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. Çalışmanın sonucunda turizm gelirlerinden ekonomik büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisi tespit etmişler ve uzun dönemde turizm gelirleri ile ekonomik büyüme arasında bir ilişkinin varlığını ifade etmişlerdir.

Samimi, Sadeghi ve Sadeghi (2011), gelişmekte olan ülkelerin 1995-2009 dönemindeki turizm gelirleri ve ekonomik büyüme verilerini ele alarak VAR analizi uygulamışlardır. Çalışmanın sonucunda ise ekonomik büyüme ve turizm gelirleri arasında uzun dönemde pozitif bir ilişki ve iki değişken arasında çift yönlü ilişki tespit etmişlerdir.

Çağlayan, Şak ve Karymshakov (2012), 11 farklı ülke grubunun 1995-2008 dönemindeki turizm gelirleri ve GSYH verilerini ele alarak panel Granger nedensellik testi uygulamışlardır. Bu ülkeleri Amerika (30 ülke), Asya (34 ülke), Avrupa (37 ülke), Batı Asya (13 ülke), Güney Asya (6 ülke), Merkezi Asya (5 ülke), Latin Amerika ve Karayipler (28 ülke), Okyanusya (7 ülke), Orta Doğu ve Kuzey Afrika (11 ülke), Sahra Altı Afrika (24 ülke) ve dünya (135 ülke) oluşturmaktadır. Çalışmanın sonucuna göre Avrupa ülkelerinde turizm gelirleri ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü ilişki bulmuşlardır.

Kara, Çömlekçi ve Kaya (2012), Türkiye’nin 1992-2011 dönemindeki turizm gelirleri, ekonomik büyüme, cari işlemler dengesi, döviz kuru verilerini ele alarak VAR analizi ve Granger nedensellik analizi uygulamışlardır. Çalışmanın sonucunda ise ekonomik büyümeden turizme tek yönlü, turizm gelirlerinden cari işlemler dengesine doğru çift yönlü ve döviz kurundan turizm gelirlerine tek yönlü nedensellik ilişkisi belirlemişlerdir.

Lashkarizadeh, Keshmir, Gashti ve Shahrivar (2012), çalışmalarında İran’ın 1980-2009 yıllarını ele alarak VAR ve Granger nedensellik analizi uygulamışlardır. Çalışmanın sonucunda turizm gelirleri ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemde bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir.

Liangju, Huihui ve Wanlian (2012), çalışmalarında Çin’in 1984-2009 dönemindeki turizm ve ekonomik büyüme verilerini ele alıp, koentegrasyon analizi ve Granger nedensellik testi uygulamışlardır. Çalışmanın sonucunda turizm gelirleri ile ekonomik büyüme arasında uzun

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

dönemde bir ilişkinin varlığı ve ekonomik büyüme ile turizm arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi belirlenmiştir.

Mello-Sampayo ve Sousa-Vale (2012), Avrupa ülkelerinin 1988-2010 döneminde turist başına turizm harcamaları ve ekonomik büyüme verilerini ele almış olup panel eş bütünleşme testi uygulamışlardır. Sonuçta ise Güney Avrupa ülkelerinden daha çok Kuzey Avrupa ülkelerinde turizmin ekonomik büyüme üzerinde önemli etkiye sahip olduğunu bulmuşlardır.

Srinivasan, P.K. ve Ganesh (2012), Sri Lanka'nın 1969-2009 dönemindeki büyüme ve turizm verilerini kullanarak, ARDL yaklaşımı ile değerlendirmişlerdir. Çalışmanın sonucunda Çalışmanın sonucunda turizmin hem kısa hem de uzun dönemde ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkiye sahip olduğunu ifade etmişlerdir.

Yamak, Tanrıöver ve Güneysu (2012), çalışmalarında Türkiye'nin 1968-2006 dönemindeki turizm gelirleri ve ekonomik büyüme verilerini ele almıştır. Eş bütünleşme ve nedensellik testi uyguladıkları çalışmanın sonucunda turist başına düşen reel turizm gelirleri ile reel GSMH arasında bir nedensellik ilişkisi tespit edememişlerdir.

Ageli (2013), Suudi Arabistan'ın 1970-2012 dönemindeki turizm harcamaları ve petROLSÜZ büyüme verilerini ele alarak birim kök testi, koentegrasyon testi, Granger nedensellik testi ve hata düzeltme modeli uygulamışlardır. İki değişken arasında uzun dönemde pozitif yönlü ilişki tespit etmişlerdir. Ayrıca turizm harcamaları ve petROLSÜZ büyüme arasında iki taraflı nedensellik ilişkisi olduğunu belirtmişlerdir.

Çoban ve Özcan (2013), Türkiye'nin 1963-2010 yılları arasındaki turizm gelirleri ve ekonomik büyüme verilerine eşbütünleşme ve nedensellik yöntemi uygulamışlardır. Çalışmanın sonucunda kısa dönemde bir ilişki tespit edememişler fakat uzun dönemde bir ilişkinin varlığını tespit etmişlerdir. Bu iki değişken arasında çift yönlü bir nedenselliğin bulunduğunu da ifade etmişlerdir.

Bozkurt ve Topçuoğlu (2013), 1970-2011 dönemine ait turizm gelirlerinin ihracat içindeki payı ve ekonomik büyüme verilerine eş bütünleşme testi ve hata düzeltme modeli uygulamışlardır. Sonuçta turizm gelirlerinin ihracat içindeki payı ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit etmişlerdir.

Kamacı ve Oğan (2014), çalışmalarında Türk Cumhuriyetlerinin (Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Makedonya ve Türkiye) 1995-2011 yılları arasındaki verilerini ele alarak turizm gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi panel analizi yardımıyla incelemiştir. Çalışmanın sonucuna göre ise bu ülkelerde turizm gelirleri ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir ilişki tespit etmişlerdir.

Tuğcu (2014), çalışmasında Akdeniz'de bulunan Avrupa, Asya ve Afrika ülkelerinin 1998-2011 dönemindeki verilerini ele alarak panel granger nedensellik testi uygulamıştır. Çalışmanın sonucunda turizm ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin ülke gruplarına göre şekillendiği ifade edilmektedir. Avrupa ülkelerinde ekonomik büyüme ile turizm gelirleri arasındaki ilişkinin daha iyi durumda olduğunu ifade etmiştir.

Durgun Kaygısız (2015), Türkiye'de 2003Q1-2013Q4 yıllarındaki net turizm gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. Çalışmasında VAR analizi ve Granger nedensellik testi uygulamıştır. Çalışmanın sonucunda net turizm gelirlerinden ekonomik büyümeye doğru tek taraflı bir nedensellik ilişkisi tespit etmiştir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Kanca (2015), Türkiye'nin 1980-2013 verilerini ele almış, çalışmanın sonucunda ise ekonomik büyümeden turizm gelirlerine doğru bir nedensellik ilişkisi tespit etmiştir.

Özcan (2015), çalışmasında Türkiye'nin 1963-2010 yılları arasındaki turizm gelirleri ve ekonomik büyüme ilişkisini simetrik nedensellik yöntemi ile analiz etmiştir. Çalışmanın sonucunda turizm gelirlerinden ekonomik büyümeye doğru bir nedenselliğin olduğunu ifade etmiştir.

3. VERİ SETİ VE EKONOMİK YÖNTEM

Bu çalışmada kullanılan veriler Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve Dünya Bankası veri tabanından elde edilmiştir. Analizlerde 1963-2016 dönemine ait yıllık seriler kullanılmıştır. Değişken olarak turizm geliri (TG) ve Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GDP) seçilmiştir. Her iki serinin de çok büyük rakamsal değerlere sahip olmaları nedeniyle öncelikli olarak logaritmaları alınmıştır.

Çalışmada serilerin durağan olup olmadıkları hem ADF birim kök testi hem de PP birim kök testi ile sınanmıştır. Birinci dereceden durağan olduğu anlaşılan serilere Engle-Granger Koentegrasyon ve Johansen - Juselius Koentegrasyon testleri uygulanmıştır. En sonda ise Granger nedensellik testi ile nedenselliğin yönü belirlenmiştir.

4. AMPİRİK BULGULAR

Çalışmada turizm gelirleri ile Gayrisafi Yurt İçi Hasıla arasındaki uzun dönemli ilişkiyi araştırmak amacıyla, öncelikle değişkenlere ait serilerin durağan olup olmadığına bakılmıştır. ADF ve PP durağanlık sınavlarından elde edilen sonuçlar ise sırasıyla Tablo-3 ve Tablo-4'de verilmiştir.

Tablo 3: ADF Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Sabitli (t değeri)	P	Sabitli Trendli (t değeri)	p	Sabitsiz Trendli (t değeri)	p
GDP	-7.183119	0.0000	-7.140683	0.0000	-6.189086	0.0018
TG	-5.894757	0.0000	-6.275677	0.0000	-4.460534	0.0000

Tablo 4: PP Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Sabitli (t değeri)	p	Sabitli Trendli (t değeri)	p	Sabitsiz Trendli (t değeri)	p
GDP	-7.183169	0.0000	-7.140757	0.0000	-6.313601	0.0000
TG	-5.894757	0.0000	-6.979741	0.0000	-4.430379	0.0000

ADF ve PP birim kök testi sonuçlarına göre seriler birinci farkında durağandır ($p < 0.05$). Yani, GDP ve TG serilerinin her ikisi için yapılan birim kök (unit root) sonuçlarının I(1) seviyesinde, durağan oldukları görülmektedir.

Birim kök içermediğine karar verilen değişkenler arasındaki uzun dönem ilişkisi sınamak amacıyla, Engle-Granger (1987) ve Johansen-Juselius (1990) koentegrasyon yöntemi sınanmıştır. Çalışmada öncelikle Engle-Granger koentegrasyon analizi kullanılmıştır. Serilere Engle-Granger koentegrasyon analizinin uygulanabilmesi için, serilerin en az birinci farkında durağan olmaları gerekmektedir. Bu çalışmadaki seriler birinci dereceden durağan olduğu için Engle-Granger

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

koentegrasyon analizi yapmaya uygundur. Engle-Granger koentegrasyon sonuçları, sabitli ve sabitli-trendli ve sabitsiz-trendli modeller kapsamında Tablo-5'te verilmiştir.

Tablo 5: Engle-Granger Koentegrasyon Sonuçları

Denklem	Modeller	t-istatistiği	p
GDP=f(TG)	Sabitli	-7.147165	0.0000
	Sabitli Trendli	-7.094887	0.0000
	Sabitsiz Trendli	-7.219101	0.0000

Hata terimleri tüm modeller için $p=0.000<0,05$ olduğu için seri durağandır. Sonuç olarak GDP ve turizm değişkenleri eş bütünleşiktir. Yani, uzun dönemde bu değişkenler birlikte dengeye gelmektedirler.

Çalışmada kullanılan ikinci koentegrasyon(eş bütünleşme) analizi Johansen-Juselius (JJ) koentegrasyon yöntemidir. Bu yöntem özdeğer ve özvektörlere dayanan bir testtir. Tablo 6'da VAR modeli için SC, FPE, AIC ve HQ kriterleri 1 gecikme uzunluğunu vermektedir. Optimal gecikme seviyesi için dört kriterin de 1 gecikmeye işaret etmesi nedeniyle analizde gecikme seviyesinin 1 olmasına karar verilmiştir. Johansen-Juselius (JJ) koentegrasyon yönteminden elde edilen sonuçlar Tablo-5'te verilmiştir.

Tablo 6: Gecikme Uzunluğu Test Sonuçları

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-120.4103	NA	0.458712	4.896411	4.972892	4.925535
1	36.82121	295.5952	0.000999*	-1.232848*	-1.003405*	-1.145475*
2	38.83289	3.621030	0.001083	-1.153316	-0.770911	-1.007694
3	44.54216	9.819942*	0.001014	-1.221686	-0.686320	-1.017816
4	46.98624	4.008286	0.001084	-1.159449	-0.471121	-0.897330

*1., Kriterler tarafından belirlenen gecikme seviyesini göstermektedir.

2. Yıllık seriler kullanıldığından dolayı gecikme uzunluğu 4'ten başlatılmıştır.

Tablo 7: Johansen - Juselius Koentegrasyon Test Sonuçları

Değişkenler	H ₀	Özdeğer İst.	İz İst.	%5	p	H ₀	Max-Özdeğer İst.	%5	p
KBMG-TG	r=0	0.426378	35.467	20.26184	0.0002*	r=0	28.90080	15.89210	0.0003*
	r≤1		25			r≤1			
	r=0	0.118630	6.5664	9.164546	0.1513	r=0	6.566451	9.164546	0.1513
	r≤1		51			r≤1			

H₀ :Koentegrasyon yoktur (r=0).

H₁ :Koentegrasyon vardır (r≤1).

$p<0.05$ olduğu durumlarda H₀ red edilir. $p=0.0002<0.05$ ve $p=0.0003<0.05$ olduğu için iki tane koentegrasyon vardır. Yani, değişkenler arasında eş bütünleşme vardır. Değişkenler uzun dönemde dengeye gelmektedirler.

Yukarıdaki JJ yöntemiyle elde edilen normalize edilmiş eşbütünleşme vektörü sonuçları Tablo 8'de yer almaktadır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tablo 8: Normalize Edilmiş Eşbütünleşme Vektörü

GDP	TURIZM_GELIRLERI	C
1.000000	-0.283652 (0.03862)	-4.381566 (0.57884)

Not: Parantez içindeki değerler standart hatayı göstermektedir.

Tablo 8’de özetlenen normalize edilmiş bütünleşme vektörü, aşağıdaki eşitlik yardımıyla gösterilmiştir.

$$\text{GDP} = -4.381566 - 0.50054 \cdot \text{TG}$$

Turizm gelirindeki 1 birim artış GDP’de yaklaşık 0.5 birimlik bir azalışa neden olmaktadır. Değişkenler arası ilişkinin nedenselliğinin yönünü istatistiksel açıdan belirlemek için Granger nedensellik ilişkisi kullanılır.

Tablo 9: Granger Nedensellik Sonuçları

Bağımlı Değişken	Ki-kare	Serbestlik Derecesi	p
GDP	9.093376	2	0.0106
TG	2.911562	2	0.2332

GDP ve TG için yapılan Granger nedensellik analizi sonuçlarına göre; $p=0.0106 < 0.05$ olduğu için Turizm gelirleri, Gayri Safi Yurt İçi Hasılanın(GDP) nedenidir fakat $p=0.2332 > 0.05$ olduğu için Gayri Safi Yurtiçi Hasıla(GDP) Turizm Gelirlerinin nedeni değildir. Kısacası bu iki değişken arasında tek yönlü bir nedensellik ilişkisi vardır.

5. SONUÇ

Turizm sektörü günümüzde en çok gelişme gösteren sosyal bir olaydır. Turizmin gelişmesi bir ülkenin ekonomik faaliyetlerini etkilemektedir. Bu çalışmada turizm ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiler Engle Granger ve Johansen Juselius koentegrasyon(eş bütünleşme) yöntemleri kullanılarak analiz edilmiştir. İki değişken arasındaki nedenselliğin yönü ortaya konmaya çalışılmıştır. Hem Engle Granger hem de Johansen Juselius eş bütünleşme yöntemlerine kısa dönemde herhangi bir ilişki görülmemiştir. Ancak her iki yöneme göre uzun dönemde turizmin ekonomik büyümeye göre etkilediğini göstermektedir. Bulgulara göre incelenen dönem içerisinde turizm gelirlerindeki % 1’lik bir artışın, ekonomik büyümede yaklaşık % 0,50’lik bir azalışa neden olduğu tespit edilmiştir.

Bağımlı değişken olarak turizm gelirini belirlediğimiz denklemde GDP’nin turizm gelirlerinin nedeni olmadığı tespit edilmiştir. Ancak çalışmamızın temelini oluşturan bağımlı değişkenin GDP olarak ifade edildiği modelde turizm gelirlerinin GDP’nin nedeni olduğu belirlenmiştir. Yani turizm gelirleri ekonomik büyümenin nedeni iken ekonomik büyüme turizm gelirlerinin nedeni değildir. Tek taraflı nedensellik ilişkisi mevcuttur.

Kırbaş Kasman ve Kasman (2004) tarafından 1963-2002 dönemi yıllık verileri kullanılarak çalışmada nedensellik testleri sonucunda turizm gelirlerinin ekonomik büyümeyi tek taraflı olarak etkilediğini bulmuşlardır. Gündüz ve Hatemi-J (2005), 1963 -2000 dönemi yıllık verilerini ele almış ve sonuçta turizmden ekonomik büyümeye tek yönlü bir nedensellik olduğunu bulmuştur. Durgun Kaygısız (2015), Türkiye’de 2003Q1-2013Q4 yılları arasındaki çeyrek dönem verilerini kullanmıştır. Çalışmanın sonucunda net turizm gelirlerinden ekonomik büyümeye doğru tek taraflı

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

bir nedensellik ilişkisi tespit etmiştir. Kanca (2015), 1980-2013 yıllık verilerini ele almış, çalışmanın sonucunda ise ekonomik büyümeden turizm gelirlerine doğru bir nedensellik ilişkisi tespit etmiştir. Özcan (2015), 1963-2010 dönemi yıllık verilerini simetrik nedensellik yöntemi ile analiz etmiştir. Çalışmanın sonucunda turizm gelirlerinden ekonomik büyümeye doğru bir nedenselliğin olduğunu ifade etmiştir. Tüm bu sonuçlara göre Türkiye’de turizm sektörü önemli büyüme kaynaklarından biridir.

Turizmin gelişmesi bir ülkenin ekonomik faaliyetlerini etkilemektedir. Turizm faaliyetleri ekonomik büyümenin temelidir. Bu nedenle devletler turizm gelirlerini arttırmalıdır. Bu doğrultuda turizm sektörünün gelişiminin sağlayacak politikalar geliştirilmeli ve uygulanmalıdır. Turizm sektörü için gerekli teşvikler sağlanmalıdır. Turizm gelirlerini artırmak için alternatif turizm tipleri canlandırılmalıdır.

KAYNAKÇA

Ageli, M. M. (2013), Tourism Economics in Saudi Arabia: PP-VAR Approach, Asian Journal of Business and Management, 1(1), 21-27.

Akan, Y. ve Işık C. (2009), Yabancı Ziyaretçi Harcamalarının Ekonomik Büyümeye Etkisi (1970-2007). Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 20(2), 197-203.

Aslan, A. (2008), Türkiye’de Ekonomik Büyüme ve Turizm İlişkisi Üzerine Ekonometrik Analiz, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 24(1), 1-11.

Aykaç Alp, E. (2010), Türkiye’ de Turizm Gelirleri ile Büyüme Arasındaki İlişkinin Analizi. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 28, 13-22.

Bahar, O. (2006), Turizm Sektörünün Türkiye’nin Ekonomik Büyümesi Üzerindeki Etkisi: VAR Analizi Yaklaşımı, Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 13(2), 137-150.

Bahar, O. ve Kurtuluş, B. (2010), Gelişmekte Olan Ülkelerde Turizm-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Dinamik Panel Veri Analizi, Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 21(2), 255-265.

Balaguer, J. ve Cantavella-Jordá, M. (2002), Tourism as a Long-run Economic Growth Factor: The Spanish Case, Applied Economics, 34(7), 877-884.

Bezirgan, M. (2008), Türk Turizminde İtici Bir Güç Olarak İç Turizm ve Altınoluk Yöresinde İç Turizme Katılanlara Yönelik Bir Uygulama, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir.

Bozkurt, E. ve Topçuoğlu, Ö. (2013), Türkiye’de Ekonomik Büyüme ve Turizm İlişkisi, Gümüşhane Üniversitesi, Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi, 7(Ocak), 91-105.

Brau, R., Lanza, A., ve Pigliaru, F. (2003), How Fast are the Tourism Countries Growing? The Cross-Country Evidence, <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.485.8415&rep=rep1&type=pdf> adresinden erişilmiştir (Erişim Tarihi: 28 Mart 2017).

Brida, J. G.,Risso, W.A. ve Carrera, E.J.S. (2008). A Long-Run Equilibrium Demand Function: The Mexican Tourism, TOURISMOS: An International Multidisciplinary Journal of Tourism, 3(1), 66-82.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Chen, C. & Chiou-Wei, S.Z.(2009), Tourism Expansion, Tourism Uncertainty and Economic Growth: New Evidence from Taiwan and Korea, *Tourism Management*, 30, 812-818.

Çağlayan, E., Şak, N., ve Karymshakov, K. (2012), Relationship between Tourism and Economic Growth: A Granger Causality Panel Data Approach, *Asian Economic and Financial Review*, 5(2), 518-529.

Çelikkıran, S. (2012), Turizm ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Niğde.

Çetintaş, H. ve Bektaş, Ç. (2008), Türkiye’de Turizm ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Kısa ve Uzun Dönemli İlişkiler, *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 19(1), 1-8.

Çımat, A. ve Bahar, O. (2003), Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisi İçindeki Yeri Ve Önemi Üzerine Bir Değerlendirme, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 2003(6), 1-18.

Çil Yavuz, N. (2006), Türkiye’de Turizm Gelirlerinin Ekonomik Büyümeye Etkisinin Testi: Yapısal Kırılma ve Nedensellik Analizi, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 7(2), 162-171.

Çoban, O. ve Özcan, C.C. (2013), Türkiye’de Turizm Gelirleri-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Nedensellik Analizi (1963-2010), *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8(1), 243-261.

Dritsakis, N. (2004), Tourism As A Long-run Economic Growth Factor: An Empirical Investigation For Greece Using Causality Analysis, *Tourism Economics*, 10, 305-316.

Durgun Kaygısız, A. (2015), Net Turizm Gelirleri ve Büyüme İlişkisi: VAR Model-Granger Nedensellik Analizi, *Uluslararası Antalya İşletme Fakültesi Dergisi*, 7(2), 155-164.

Fayissa, B., Nsiah, C. ve Tadesse, B. (2009), Tourism and Economic Growth in Latin American Countries (LAC): Further Empirical Evidence, *Department of Economics and Finance Working Paper Series*.

Figini, P. ve Vici, L. (2007), Tourism and Growth in A Cross-Section of Countries, The Rimini Centre for Economic Analysis, http://www.rcfea.org/RePEc/pdf/wp01_09.pdf adresinden erişilmiştir (Erişim Tarihi: 29 Mart 2017).

Gautam, B. P. (2011), Tourism and Economic Growth in Nepal, *NRB Economic Review*, 23(2), 18-30.

Gökovalı, U. ve Bahar, O. (2006), Contribution of Tourism to Economic Growth in Mediterranean Countries: A Panel Data Approach, *Anatolia An International Journal of Tourism And Hospitality Research*, 17(2), 155-168.

Gündüz, L. ve Hatemi-j, A. (2005), Is the Tourism-led Growth Hypothesis Valid for Turkey, *Applied Economics*, 12(8), 499-504.

Hepaktan, C. E. ve Çınar, S. (2010), Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri, *Celal Bayar Üniversitesi S.B.E. Dergisi*, 8(2), 135-154.

Işık, C. (2010), Türkiye’de Yabancı Ziyaretçi Harcaması ve Turizm Gelirleri İlişkisi: Bir Eş-bütünleşme Analizi (1970-2008), *Sosyo-ekonomi*, Temmuz-Aralık(2), 115-128.

İşler, Ö. (2009), Türkiye’de Turizm ve Havayolu Analizi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Jimenez, S.C. (2006), Tourism and Economic Growth at Regional Level: The Cases of Spain and Italy, 46th Congress of the European Regional Science Association, <http://www.rcfea.org/papers/WS1/Cortes%20Jimenez.pdf> adresinden erişilmiştir (Erişim Tarihi: 01 Mart 2016).

Kamacı, A. ve Oğan, Y. (2014), Turizm Gelirlerinin Ekonomik Büyüm Üzerine Etkileri: Panel Eşbütünleşme ve Nedensellik Analizi, S.Sarı, A.H. Gencer, İ.Sözen (Ed.) International Conference On Eurasian Economies 2014 içinde (s. 1007-1012), Makedonya-Üsküp: Beykent Üniversitesi ve SS.Cyril Methodius Üniversitesi.

Kanca, O.C. (2015), Turizm Gelirleri ve Ekonomik Büyüme: Türkiye Örneği (1980-2013), Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8(Aralık), 1-14.

Kara, O., Çömlekçi, İ. ve Kaya, V. (2012), Turizm Gelirlerinin Çeşitli Makroekonomik Göstergeler İle İlişkisi: Türkiye Örneği (1992-2011), Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8(1), 75-100.

Katircioğlu, S. ve Öztürk, İ. (2001), Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Turizm Sektörünün Yeri ve Ekonomik Büyümeye Olan Etkisi, Journal of International Tourism Research, 47-58.

Katircioğlu, S. (2009), Tourism, Trade and Growth: The Case of Cyprus, Applied Economics, 41(21), 2741-2750.

Khalil, S., Kakar, M. K. ve Waliullah (2007), Role of Tourism in Economic Growth: Empirical Evidence from Pakistan Economy, The Pakistan Development Review, 46(4), 985-995.

Kim, H.J., Chen M.H. ve Jang S.C.S. (2005), Tourism Expansion and Economic Development: The Case of Taiwan, Tourism Management, 27(5), 1-9.

Kırbaş Kasman, S. ve Kasman, A. (2004), Turizm Gelirleri ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Eşbütünleşme ve Nedensellik İlişkisi, İktisat, İşletme ve Finans Dergisi, 220, 122-131.

Kızılgöl, Ö. ve Erbaykal, E. (2008), Türkiye'de Turizm Gelirleri İle Ekonomik Büyüme İlişkisi: Bir Nedensellik Analizi, Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi, 13(2), 351-360.

Lashkarizadeh, M., Keshmir, Z., Gashti, H.P. ve Shahrivar, R. B. (2012), Evaluation of the Relations-hip between Tourism Industry and Economic Growth in Iran, Asian Journal of Business and Management Sciences, 1(9), 88-97.

Lee, C.C. ve Chang, C.P. (2008), Tourism Development and Economic Growth: A Closer Look at Panels, Tourism Management, 29, 180-192

Liangju, W., Huihui, Z. ve Wanlian, LI., (2012), Analysis of Causality between Tourism and Economic Growth Based on Computational Econometrics, Journal of Computers, 7(9), 2152-2159.

Martin, J.L., Morales, N.M. ve Scarpa, R. (2004), Tourism and Economic Growth in Latin American Countries: a Panel Data Approach, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=504482 adresinden erişilmiştir (Erişim Tarihi: 26 Şubat 2017).

Mello-Sampayo, F. ve Sousa-Vale, S. (2012), Tourism and Growth in European Countries: An Application of Likelihood-Based Panel Cointegration, School of Economics and Management, Technical University of Lisbon, Working Paper 17,

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

<http://pascal.iseg.utl.pt/~depeco/wp/wp172012.pdf> adresinden erişilmiştir (Erişim Tarihi: 1 Mart 2017).

Mervar, A. ve Payne, J. (2007), Analysis of Foreign Tourism Demand for Croatian Destinations: Long-Run Elasticity Estimates, *Tourism Economics*, 13, 407-420.

Modeste, N.C. (1995), The Impact of Growth in the Tourism Sector on Economic Development: the Experience of Selected Caribbean Countries. *Economia Internazionale*, 48, 375-385.

Oh, C.O. (2005), The Contribution of Tourism Development to Economic Growth in the Korean Economy, *Tourism Management*, 26, 39-44.

Özcan, C.C. (2015), Turizm Gelirleri-Ekonomik Büyüme İlişkisinin Simetrik ve Asimetrik Nedensellik Yaklaşımı ile Analizi: Türkiye Örneği, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 46(Temmuz-Aralık), 177-199.

Özdemir, A. R. ve Öksüzler, O. (2006), Türkiye’de Turizm Bir Ekonomik Büyüme Politikası Aracı Olabilir mi? Bir Granger Nedensellik Analizi, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(16), 107-126.

Proença, S. ve Soukiazis, E. (2008), Tourism as an Economic Growth Factor: A Case Study for Southern European Countries, *Tourism Economics*, 14(4), 791-806.

Samimi, A. J., Sadeghi, S. ve Sadeghi, S. (2011), Tourism and Economic Growth in Developing Countries: P-VAR Approach, *Middle-East Journal of Scientific Research*, 10(1), 28-32.

Sequeira, T. ve Campos, C. (2005), International Tourism and Economic Growth, *Natural Resources Management*, 14, 1-25.

Skerritt, D. ve Huybers, T. (2005), The Effect of International Tourism on Economic Development: An Empirical Analysis, *Asia Pasific Journal of Tourism Research*, 10(1), 23-43.

Srinivasan, P., Santhosh, P.K. ve Ganesh, L. (2012), Tourism and Economic Growth in Sri Lanka: An ARDL Bo-unds Testing Approach, *The Romanian Economic Journal*, 45(September), 211-226.

Şit, M. (2014), Türkiye’de Turizm Sektörünün Performansına Etki Eden Faktörlerin Ampirik Analizi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Malatya.

Tang, C.H. ve Jang, S.S. (2009), The Tourism–Economy Causality in the United States: A Sub-Industry Level Examination, *Tourism Management*, 30: 553–558.

Tuğcu, C. T. (2014), Tourism and Economic Growth Nexus Revisi-ted: A Panel Causality Analysis for the Case of the Mediterranean Region, *Tourism Management*, 42, 207-212.

TUİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2013), http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=0&KITAP_ID=160 adresinden erişilmiştir (Erişim Tarihi: 20 Şubat 2017).

TUİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2015), <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21530> adresinden erişilmiştir (Erişim Tarihi: 20 Şubat 2017).

TUİK (Türkiye İstatistik Kurumu), http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1072 (Erişim Tarihi: 03 Mart 2017).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Uysal, D., Erdoğan, S. ve Mucuk, M. (2004), Türkiye’de Turizm Gelirleri İle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki (1992-2003), Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 8, 163-170.

Yamak, N., Tanrıöver, B. ve Güneysu, F. (2012), Turizm-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Sektör Bazında Bir İnceleme, Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi, 26(2), 205-220.

Yıldırım, J. ve Öcal, N. (2004). Tourism and Economic Growth in Turkey , Ekonomik Yaklaşım, 15, 131-141.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

1876 KANUN-I ESASÎ' DE TEMEL HAK VE HÜRRİYETLERİN DÜZENLENİŞİ VE 1909 DEĞİŞİKLİKLERİ

REGULATION OF BASIC RIGHTS AND FREEDOMS IN THE OTTOMAN BASIC LAW OF 1876 (KANUN-I ESASÎ) AND 1909 AMENDMENTS

Arş. Gör. Murat KURUN

Atatürk Üniversitesi, murat.kurun@atauni.edu.tr

Arş. Gör. Lokman ŞAHİN

Atatürk Üniversitesi, lokman.sahin@atauni.edu.tr

ÖZET

Klasik demokrasi anlayışının çerçevesini çizdiği temel hak ve özgürlükler bilindiği üzere 1789 Fransız devriminin getirmiş olduğu siyasal ve toplumsal akımlar içinde gelişmiştir. Felsefi bir kavram olarak özgürlük ilkçağ düşünürleri tarafından işlenmeye başlanmış olsa da siyasal hayatın içine Fransız Devriminden sonra bir hukuk konusu ve sorunu olarak girmiştir. Bu akımla birlikte temel hak ve hürriyetler anayasalarda hukuki bir zemine oturtulmaya çalışılmış ve iktidarın sınırları daraldıkça temel hak ve hürriyetlerin alanı genişlemiştir.

Temel hak ve hürriyetlerin kazanımı Batı demokrasilerinde tabandan tavana doğru ulaşan bir talepler silsilesi halinde hâsıl olurken Osmanlı döneminde bu temel hak ve hürriyetlerin kazanımı yukarıdan aşağıya gelen bir çaba eseri yavaş ve ağır gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Çalışmamızda Osmanlı döneminde temel hak ve hürriyetlere ilişkin düzenlemelerin de bulunduğu anayasal hareketlere ve nihayetinde 1876 Kanun-i Esasî' ye ve 1909 değişikliklerine dönemin siyasi olaylarına mümkün olduğunca az yer vererek daha çok insan haklarına ilişkin düzlemde bakmaya çalışacağız.

Anahtar kelimeler: Kanun-i Esasi, Temel Hak ve Özgürlükler, Anayasa

ABSTRACT

The basic rights and freedoms that framed by the classical democracy concept were developed within the political and social movements emerged as a result of French revolution of 1789. Although the notion of freedom as a philosophical concept has begun to be processed by the early thinkers, it has entered into political life as a legal issue and problem after the French Revolution. With this movement, basic rights and freedoms have been tried to be placed on a legal level in the constitutions and the scope of basic rights and freedoms has been enlarged as the borders of power have narrowed.

In the Ottoman period, efforts to achieve these basic rights and freedoms which have been made slowly and hardly by an effort from above while fundamental rights and freedoms have been being salvaged the case of a hierarchical bottom-right demand in Western democracies. We will try to look more at the level of human rights by giving as possible as little space to the political events of the period to the 1876 Acts and the 1909 amendments and the constitutional movements, including the arrangements related to fundamental rights and freedoms during the Ottoman period in our work.

Keywords: Ottoman Basic Law, Fundamental Rights and Freedoms, Constitution

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

KANUN-İ ESASÎ ÖNCESİ HAK VE HÜRRİYETLER

Osmanlı Devletinin klasik dönem hükümet şekli olan mutlak monarşi, padişahın geniş yetkilerle donatıldığı bir sistemdir. Devlet iktidarını yürütmek için sadrazam vb. yardımcılardan yararlanan padişah egemenliği tek başına kullanır. Padişahın yardımcısı konumdaki bu kişiler yetkileri padişah adına kullanırlar. Osmanlıda padişah egemenlik yetkilerini tek başına kullansa bile padişahın uyması gerektiği düşünülen İslami hukuk kuralları bulunmaktadır. Bu ilkeler padişahın egemenlik yetkilerini nasıl kullanması gerektiği ortaya koymaya çalışmıştır. Bu bağlamda düşünüldüğünde padişahın keyfi hareket etmediği ve İslam hukukuna uyduğu ileri sürülebilir. Ancak Osmanlı tarihinde bazı dönemlerde padişahların İslami hukuk kurallarından ziyade örfi hukuk kurallarına uyduğu ve İslami hukuk kurallarının geçerliliğini kaybettiği söylenebilir. İslami kuralların padişahı sınırlandırdığı alan ilahi bir niteliğe sahiptir ve padişahın keyfi uygulamalarını sınırlandıracak dünyevi bir mekanizma kurulmamıştır. Yani padişah sahip olduğu kullarına veya onu sınırlandıracak üst bir hukuk kuralına karşı değil, egemenliğinin kaynağı olan Tanrıya karşı sorumludur.¹

Osmanlı Devletinin gerileme devrine girişiyle devlet kurumlarının yozlaşması ve geleneksel devlet anlayışının devletin idame edilmesinde yetersiz hale gelmesi tehlikesine mukabil gerçekleştirilen bir takım reform hareketleri gözlemlenmektedir. Özellikle IX. Yüzyıldan itibaren gelişimini hızlandıran Osmanlı reform hareketleri üç ana faktör etrafında toplanmıştır. Bunlardan ilki, merkezi otoritenin güçlendirilmesi yönünde olmuştur. İkinci faktör ise, Avrupalı güçlerin hızla artan politik güçleri ve buna bağlı olarak Osmanlı Devleti üzerinde hissedilen yoğun baskılarıdır. Bu baskılar Osmanlıyı, devletin geleneksel toplumsal uygun olmayan ve siyasi kültürüne yabancı kurumlar açmaya ve bazı uygulamaları başlatmaya itmiştir. Söz konusu kurum ve uygulamalar toplum üzerinde olumsuz sosyokültürel etkiler bırakmakla kalmamış, sağladıkları hizmetin değerini de küçültmüştür. Üçüncü faktör, diğer ikisinden türeme olup, Osmanlı yenileşme ve reform hareketinin ideolojik boyutunu oluşturmaktadır. Önce “ıslahat”, daha sonra “muasırlaşma” ve ardından “batılılaşma” olarak nitelenen reform hareketleri, Osmanlı yönetici elitinin hem ideolojisi, hem de gücünün önemli bir meşruiyet dayanağı haline gelmiştir.²

Bu dönemde temel hak ve hürriyetlerin gelişimi ise devletin iktidarını sınırlayıcı anayasal belgelerle gerçekleşmiştir. Fakat yukarıda bahsedildiği üzere temel hak ve hürriyetlere de yer verilen bu anayasal belgeler devlet iktidarını tehdit eden iç etkenler ve/veya dönemin güçlü devletlerinin politik baskıları nedeniyle hayata geçirilmek durumunda kalmıştır. Bu anlamda karşımıza çıkan ilk anayasal belge 1808 Sened-i İttifak Belgesidir.

Sened-i İttifak merkezi hükümetin güçlendirilmesi maksadıyla âyânlar arasında yapılan bir antlaşma niteliğinde olmasının yanında devlet iktidarı sınırlandırılmış reayaya sınırlı da olsa birtakım haklar tanınmıştır. Bunun yanında Sened-i İttifak’ ın bir toplum sözleşmesi olduğunu söylemek yanlış olur. Çünkü devlet iktidarının güçlendirilmesi amacıyla iktidarın muhatabı halk değil Âyânlar (yerel ileri gelenler) olmuştur.³ Bunun yanında Türk hukuk tarihinde anayasal hareketlerin başlangıcı olarak bir anayasal belge olan Sened-i İttifak kabul edilmektedir.⁴ Sened-i İttifakta temel hak ve hürriyetlere

¹ BULUT, Nihat, “Türkiye’de Temel Hak Ve Özgürlüklerin Gelişmesi Açısından 1909 Anayasa Değişikliklerin Önemi”, *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XII, S. 1–2, 2008, s. 2-3

² YURTSEVEN, Yılmaz, *Osmanlı Devletinde Siyasal İktidarın Meşruluk Temelleri*, (Basılmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), s. 177

³ ŞAHİN, Adil, *İnsan, Özgürlük ve Devlet*, Celepler Matbaacılık, Trabzon, 2013, s. 137.

⁴ GÖZLER, Kemal, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, Ekin Basım Yayım Dağıtım, Bursa, Şubat 2014, s.11.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

ilişkin hükümler; sadrazamın keyfi eylemlerinin yasaklanması (Şart 4), kişi dokunulmazlığı ve vergide ölçülülük ilkesi (Şart 7), reaya zulmün yasaklanması (Şart 5 ve 7), adil yargılanma ve cezada kanunilik ve ölçülülük ilkesi (Şart 5 ve 6) gibi noktalarda belirir.⁵

Osmanlı Devleti' nin önemli ıslahat hareketlerinden olan ve sonrasında yapılacak ıslahat hareketleri için yenilikler içeren Tanzimat Fermanı temel hak ve hürriyetlere sınırlı ölçüde yer vermiştir. Hürriyet sözünü etmediği gibi eşitlik ifadesine bile yer vermemekle beraber, sadece "*Teb'a-ı Saltanat-ı Seniye'mizden olan ehl-i İslâm ve mileli saire bu müsaadat-ı şahanemize bilâistisna mazhar olmak üzere*" gibi eşitlik anlamına gelen bir ifade kullanılmıştır. Fermanın güvence altına aldığı temel haklar; can, ırz, namus ve mal güvenliği, vergide kanunilik ilkesi, vergide ölçülülük ilkesi, adil yargılanma ve mülkiyet hakkı, kanun önünde eşitlik, müsadere yasağı hususlarında yapılan düzenlemeler şeklindedir.⁶

Tanzimat döneminin bir diğer fermanı Islahat Fermanı Osmanlı Devleti'nin bir iç düzenlemesi olmakla beraber Kırım Savaşı sonrası imza edilen Paris Antlaşması' nın maddeleri arasında yer alması bakımından uluslararası ve siyasi bir niteliğe de sahiptir.⁷ Osmanlı Devletinin yapmış olduğu ıslahatlar arasında dış etkenlerin çok etkili olduğu Islahat Fermanı, müslüman ve müslüman olmayan uyruklar arasında eşitliği sağlamak amacıyla⁸ temel haklar bakımından; kanun önünde eşitlik ilkesine, din ve vicdan hürriyetine, eğitim hakkına, vergide eşitlik ve kanunilik ilkelerine, ekonomik haklara, suçta ve cezada kanunilik ilkesine, mülkiyet hakkına yer verilmiştir.

Tanzimat Dönemi yapılan ıslahatlar temel hak ve hürriyetler bakımından bir "İnsan ve Yurttaş Hakları" bildirisinin meydana gelmesini sağlayamamıştır. Yapılan ıslahatların bu amaçla yapıldığı ve/veya böyle bir nitelikte olduğu söylenemez.⁹ Bu dönemdeki fermanlar toplumdan gelen hak taleplerine mukabil gerçekleşmemiş ve şekil yönünden bakıldığında Batı dünyasında temel hak ve hürriyetler belgelerinde olduğu gibi kişi hakları belirli bir tertip ve sistem dâhilinde yer almamıştır.¹⁰

Osmanlı Devletinde temel hak ve hürriyetlerin sağlanmasında yetkin olmayan Tanzimat Dönemi fermanlarında, gerçekte, "tebaa-i saltanat-ı seniyye" lehine Padişah tarafından, onun tek taraflı isteğiyle, bir "lütuf" niteliğinde sağlanan bazı hak ve imtiyazlar 1839 Fermanında kullanılan tabire göre bir "müsaadat-ı şahane", 1856 Fermanında ifade edildiği gibi bir "ihسان" söz konusu olmakta ve bu hak ve imtiyazları her zaman geri almaktan Hükümdarı vazgeçtirecek bir güç, ihlallerini önleyecek bir hukuki yaptırım ve korunmasını sağlayacak bir müessese bulunmamaktadır.¹¹

Kanun-ı Esasî' nin Hazırlanışı

Tanzimat döneminde yaşanan sosyal ve ekonomik bunalımların yanında siyasal açıdan sorunların baş göstermesi, dış baskılar ve Sultan Abdulaziz'in 1870'den sonra beliren keyfi ve baskıcı yönetimi, meşrutiyetçi bir akımın doğuşuna zemin hazırlamış ve özellikle 1860'larda çoğunluğunu basın mensubu ve edebiyatçıların oluşturduğu "Genç Osmanlılar" adını alan bir grubun özgürlük,

⁵ TANÖR, Bülent, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, Yapı Kredi Yayınları, 24. Baskı, İstanbul, Mart 2014, s. 47.

⁶ BALTA, Tahsin Bekir, *İdare Hukuku I*, AÜSBF Yayınları, No. 326, Ankara, 1970/72, s. 48.

⁷ UÇAROL, Rıfat, *Siyasi Tarih (1789- 2010)*, DER Yayınları, 8. Basım, İstanbul, 2010, s. 232

⁸ BOZKURT, Gülnihal, *Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukukî Durumu*, (1839-1914), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989, s. 57.

⁹ KAPANI, Münici, *Kamu Hürriyetleri*, Yetkin Yayınları, 7. Baskı (Tıpkı Basım), Ankara, 1993, s.96, OKANDAN, Recai G., *Amme Hukukumuzun Anahatları*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1977, s.91, Aksi görüş için, KUBALI, Hüseyin Nail, *Devlet Ana Hukuk Dersleri*, İstanbul, 1946, s.51, KUBALI, 1839 Gülhane Hatt-ı Hümayûnunun bir yurttaş ve insan hakları bildirisi niteliğini haiz olduğunu belirtmektedir. Aktaran, OKANDAN, 1977, s.91.

¹⁰ KAPANI, s. 93-97.

¹¹ OKANDAN, 1977, s. 91-92

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

anayasalı bir rejim istekleri meşrutiyetçi mücadeleye ilk ivmeyi kazandırmıştı. Bu grup Kanun-u Esasi' nin mimarı Mithat Paşa' yı kendilerine önder edinmişlerdir.¹²

Sultan Abdulaziz'in keyfi yönetimi ve Sadrazamı Mahmut Nedim Paşa' nın Rus yanlısı politikaları Mithat Paşa önderliğinde ve sonrasında tahta çıkarılacak olan V. Murat'ın bilgisi dâhilinde tahttan indirilmesine sebep oldu. Bu dönemde Şuray-ı Devlet Reisi olan Mithat Paşa' nın amacı memlekette bakanların yetki ve sorumluluğu ve bireylerin tamamının hür ve eşit olmaları esaslarına dayanan bir anayasa hazırlayarak Meşrutiyeti ilan etmektir. Bu dönemde bir anayasa taslağı hazırlığında da bulunmasına rağmen V. Murat' ın akıl hastalığının ilerlemesi neticesinde bir anayasa yapmanın zorluğunu farkedenden Mithat Paşa veliaht Abdulhamit' in meşruti yönetime rıza göstermesi ve meşrutiyeti ilan edeceği vaadi üzerine 31 Ağustos 1976' da doktor heyetinin raporuna istinaden tahttan indirilmesi yönünde fetva çıkarılan V. Murat' ın yerine II. Abdülhamit tahta çıkarıldı.¹³

Bu dönemin çalkantılı ortamında anayasa yapma çalışmaları yürütölmeye çalışıldı ve birkaç anayasa taslağı hazırlandı. Bu tasarılar Mithat Paşa tasarısı, Sait Paşa tasarısı ve Süleyman Paşa tasarısıdır. Mithat Paşa 'nın hazırlamış olduğı "Kanun-u Cedit" adındaki tasarı sekiz bölüm ve elli dokuz maddeden oluşmaktaydı. Bu tasarıda temel hak ve hürriyetler "Tabiiyet-i Osmâniye ve Osmanlıların Hukûk ve Vezâifi (44-55 maddeler)" bölümünde ele alınmıştır. Sait Paşa tasarısı her ne kadar Fransız anayasası üzerinde düzenlemeler yapılarak hazırlanmış bir metin olarak nitelendirilse de aslında 1848 ve 1858 Fransız anayasaları birleştirilerek birebir tercüme edilmiştir.¹⁴ Bu taslakta temel hak ve hürriyetlere taslağın "Kanûn-i Esâsi ile Temin olunan Hukûk-ı Tebâ" başlıklı ikinci kısmında (Fasl-ı Sâni) yer verilmiştir. Son olarak Süleyman Paşa tasarısı olarak "Kanun-i Esâsi Müsveddesi" adlı metin hazırlanmıştır. Herhangi bir bölüm ayrımı yapılmayan taslakta 45 madde sırayla yazılmış¹⁵ ve bu tasarı Kanun-u Esasi'nin oluşmasında etkili olmamıştır.¹⁶

Bu taslaklar ışığında anayasayı hazırlamakla görevli Cemiyet- i Mahsusa adlı bir resmi komisyon kuruldu. Bu komisyon 2 asker, 16 sivil bürokrat (üçü Hristiyan olmak üzere) ve ulemeden 10 kişinin olduğı toplam 28 üyeden müteşekkildi. Komisyon, bahsettiğimiz taslaklardan ve bazı yabancı anayasalardan özellikle Prusya ve Belçika anayasalarından yararlanılarak¹⁷ asıl anayasa tasarısını hazırladı. Sadrazamlığa getirilmiş olan Mithat Paşa'nın başında bulunduğı Heyet-i Vükelâ tarafından da onaylanan anayasa metnini 23 Aralık 1976'da padişah kabul ve ilan etti.¹⁸

Üyeleri padişah tarafından seçilmiş olan bir komisyon tarafından hazırlanan, Heyet-i Vükelâ tarafından incelenip padişah tarafından kabul onaylanan Kanun-ı Esasî' nin yapımında halkı temsil eden herhangi bir organ yoktur. Bu anlamda Kanun-ı Esasî' nin padişahın tek taraflı işleminden doğan bir "Ferman Anayasa" olduğunu söylemek mümkündür.¹⁹

¹² ÖZGÜLDÜR ,Yavuz ; ÖZGÜLDÜR, Serdar "1876 Anayasası'nın Hazırlanmasında Mithat Paşa'nın Rolü ve Fonksiyonu", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı:5,1994, ss. 311-348, s. 325.

¹³ ÖZGÜLDÜR, s. 327-334.

¹⁴ Bkz. KILIÇ, Selda KAYA, "1876 Anayasa'sının Bilinmeyen İki Tasarısı", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma Merkezi Dergisi* , sayı:4, s.557- 635,Ankara, 1993, s. 560.

¹⁵ Bkz. KILIÇ, s. 563.

¹⁶ KILIÇ, s. 557- 563.

¹⁷ bkz. ÜÇÖK, Coşkun, "1876 Anayasası' nın Kaynakları", *Türk Parlamentoculuğunun İlk Yüzyılı 1876-1976, Kanun-i Esasinin 100. Yılı Sempozyumu*, Siyasi İlimler Türk Derneği, Ankara, 1976, ss. 1-30.

¹⁸ TANÖR, s. 133.

¹⁹ TANÖR, 133.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

1876 Kanun-ı Esasî' ye Genel Bakış

119 madde ve 12 kısımdan oluşan Osmanlı Devleti'nin ilk anayasası olarak değerlendirilen Kanun-ı Esasî'nin madde sayısı 1909 değişikliğiyle 121 maddeye çıkarılmıştır.²⁰ “*Memâlik-i Devlet-i Osmâniye*” başlığına sahip olan 1. - 7. maddeler birinci kısmı oluşturmaktadır. Bu başlık altında Osmanlının ülkesel bütünlüğü, İstanbul'un başkent olduğu, hilâfet ve saltanatın kime geçeceği ve padişahın yetkileri ele alınmıştır. 8. - 26. maddelerden oluşan “*Tebaa-i Devlet-i Osmâniye'nin Hukuk-ı Umûmiyesi*” başlığını taşıyan ikinci kısımda Osmanlı vatandaşlarının hak ve hürriyetleri sıralanmıştır. 27. - 38. maddelerden oluşan “*Vükelâ-yı Devlet*” başlıklı üçüncü kısımda vekil ve sadrazamların hukuki durumları, vekillerin meclise ve padişaha karşı konumu gibi konular ele alınmıştır. “*Memurîn*” başlığını taşıyan 39. - 41. maddelerden oluşan dördüncü kısım memurların hukuki durumlarını ele almış hak ve görevleri sıralamıştır. Meclisi Umumi'nin Heyet-i Mebusan ve Heyet-i Âyân'dan meydana geldiğini açıklayan ve “*Meclis-i Umumi*” başlığını taşıyan 42. - 59. maddelerden oluşan beşinci kısımda heyet ve meclislerin görev ve sorumlulukları ele alınmıştır. Heyet-i Âyân'ın statüsünü düzenleyen altıncı kısım 60. - 64. maddelerden oluşmaktadır. 65. - 80. maddelerden oluşan yedinci kısımda Heyet-i Mebusan'ın statüsü düzenlenmiştir. 81. - 91. maddelerden oluşan “*Mehâkim*” başlıklı sekizinci kısımda mahkemelerin kuruluş şekilleri, çalışma esasları ve hâkimlerin atanması gibi konular yer almaktadır. “*Dîvân-ı Âlî*” başlıklı 92. - 95. maddelerden oluşan 9. kısımda yüksek mahkeme olan Dîvân-ı Âlî'nin çalışma prensipleri belirlenmiştir. 96. - 107. maddelerinden oluşan “*Umur-ı Maliye*” başlıklı 10. kısımda maliyeyle ilgili konular yer almaktadır. 108.- 112. Maddelerden 11. kısımda vilayetlerin yönetimiyle ilgili maddeler bulunmaktadır. 113.- 121. maddelerden oluşan “*Mevâdd-ı Şetta*” başlıklı son kısımda ülke içerisinde çıkabilecek sıkıntılarla ilgili maddelere yer verilmiştir.²¹

Kanun-i Esasî, daha önceki anayasal belgelerden; sistematik düzenlenmesi ve ayrıntılara yer vermesi düşünüldüğünde günümüz anayasalarından ayırt edilemeyecek bir anayasa metnidir. Bunun yanında Kanun-ı Esasî'nin değiştirilmesi zor olan bir metin sunması onu katı bir anayasa yapmaktadır.²²

Kanun-i Esasî'yle birlikte ilk kez devletin organlarının neler olduğu, devlet yapısı, vatandaşların temel hak ve özgürlükleri belirtilmek suretiyle Osmanlı devletinin hukuki durumu belgelenmiştir. Ancak yasama ve yürütme güçlerini padişahla birleştiren bu anayasa devletin yapısında ciddi değişiklikler ortaya koyamamıştır.²³

1876 Kanun-ı Esasî' de Temel Hak ve Hürriyetler

1876 Anayasası'nda temel hak ve hürriyetlere ilişkin düzenlemeler belirttiğimiz üzere Anayasa' nın “*Tebaa-i Devlet-i Osmâniye'nin Hukuk-ı Umûmiyesi*” adlı kısmında düzenlenmiştir. Temel hak ve hürriyetlerin bu şekilde sıralanmış olunması bakımından 1876 Anayasası Türk hukuk tarihinde bir ilktir. Bu bölümde zikredilen temel haklar; “*vatandaşlık hakkı, kişi hürriyeti, kişi güvenliği, din ve vicdan hürriyeti, basın hürriyeti, şirket kurma hürriyeti, dilekçe hakkı, eğitim ve öğretim hürriyeti, eşitlik ilkesi, kamu hizmetlerine girme hakkı, mali güce göre vergilendirme ilkesi, konut dokunulmazlığı, mülkiyet hakkı, kanunî hâkim ilkesi, muhakemenin aleniliği ilkesi, müsadere ve*

²⁰ 1876 Anayasa' sının tam metni için bkz. KİLİ, Suna, GÖZÜBÜYÜK, Şeref, *Türk Anayasa Metinleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, No: 269, 3. Baskı, İstanbul, 2006, s. 36-51. veya GÖZLER Kemal, *Türk Anayasaları*, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 1999, ss.30-63

²¹ ŞAHİN, Adil, Devlet İktidarının Sınırlandırılması Bağlamında Türkiye Toplumunun Anayasal İnsan Hakları (1808-2011), Yetkin Yayınları, Ankara, 2012

²² GÖZLER, 2011, s.15, Bkz. GÖZLER, Kemal, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, Ekin Basım Yayım Dağıtım, 4. Baskı, Bursa, Ağustos 2013, s.59.

²³ MUMCU, Ahmet; KÜZECİ, Elif, *İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2011, s. 165.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

angarya yasağı, vergilerin kanuniliği ilkesi, işkence yasağı” biçimindedir. Ayrıca anayasanın temel hak ve hürriyetlerin belirtildiği bölümünde seçme seçilme hakkına doğrudan değinilmese bile “Heyeti Mebusan” bölümünde üyelerin “müntehipler” tarafından seçileceğine vurgu yapılarak dolaylı da olsa seçme ve seçilme hakkı olarak tanınmıştır. 1876 Anayasasında yer verilen temel hak ve hürriyetlere ilişkin düzenlemeleri şu şekilde ele almak mümkündür.

Vatandaşlık hakkı; 8. madde’ de düzenlenmiştir. Buna göre, Osmanlı devleti sınırları içinde yaşayan herkes dinine veya mezhebine bakılmaksızın Osmanlı sayılır. Bu maddeyle Osmanlı vatandaşlığı dil, din ve ırk bağları dikkate alınmadan anayasal zeminde hukuki bir anlayışa dayandırılmıştır.²⁴

Kişi Hürriyeti; 9. madde’ de tanınmıştır. Osmanlı tebaasının tamamı kişi hürriyetine sahiptir ve bir başkasının hürriyetini ihlal edemez.

Kişi Güvenliği; 10 madde’ de yer almaktadır. Buradaki hükme göre, kişilerin özgürlüğü her türlü saldırıdan korunur ve hiç kimse kanunun belirttiği sebep ve şekilden başka bir gerekçeyle cezalandırılmaz.

Din ve Vicdan Hürriyeti; 11. madde’ de düzenlenmiştir. Bu maddeye göre devletin dini İslam dinidir. Bunun yanında, “devletin dini İslam’dır” ibaresi korunmakla birlikte ülkenin huzurunu ve halkın güvenliğini bozmayacak şekilde Osmanlı topraklarında bulunan bütün dini grupların kendi ritüellerini gerçekleştirmelerine izin verilmiş ve daha önce ayrıcalık tanınan cemaatlerin bu ayrıcalıklardan yararlanmaya devam etmeleri devlet güvencesine alınmıştır.

Basın özgürlüğü; 12. madde’ de “matbuat kanun dairesinde serbesttir” ifadesiyle tanınmıştır. Basın özgürlüğüyle ilgili bu madde özgürlüğü garanti altına almadığı gibi sansürü de yasaklayıcı bir ibare içermemektedir. Bu haliyle Kanun-i Esasî basın özgürlüğünün hangi nedenlerle sınırlandırılabilirliği konusunda her hangi bir düzenleme getirilmemiş olup bu konuda kanun koyucuya geniş bir yetki vermiştir. Kanuna dayanmak kaydıyla basın özgürlüğü her zaman ve her hangi bir gerekçeyle sınırlandırılabilir. Dolayısıyla Kanun-i Esasînin basın özgürlüğü ile ilgili bu düzenlemesinin pek de özgürlükçü olduğu söylenemez.

Şirket kurma hürriyeti; Kanun-i Esasî’nin 13’üncü maddesinde Osmanlı tebaası ticaret, sanat ve ziraat alanlarında kanunlar çerçevesinde her türlü şirket kurabilirler.

Dilekçe hakkı; Kanun-u Esasînin 14’üncü maddesi, Osmanlı tebaasından bir veya birkaç kişinin gerek kendilerine gerek “umuma müteallik olan” bir konuda yetkili makamlara ve meclis-i Umumîye “arzuhale vermeğe” ve keza memurları hakkında şikâyetle bulunmaya hakları olduğu belirtilmektedir.²⁵

Eğitim ve öğretim hürriyetine Kanun-ı Esasî’nin 15. ve 16. maddelerinde öğretim hakkına yer verilmiştir. 15. maddede “Emri tedris serbesttir. Muayyen olan kanuna tebaiyet şartı ile her Osmanlı Umumî ve hususi tedrise mezundur” denilerek genel ve özel eğitimin kanuna uymak şartıyla serbest olduğu vurgulanmaktadır. 16. madde de ise “Bilcümle mektepler Devletin tahtı nezaretindedir. Tebaa-i Osmaniye’nin terbiyesi bir siyaki ittihat ve intizam üzere olmak için iktiza eden esbaba teşebbüs olunacak ve mileli muhtelifenin umuru itikadiyelerine müteallik olan usulü

²⁴ GÖZLER Kemal, *Türk Anayasa Hukuku*, Bursa Ekin Kitabevi Yayınları, 2000, s. 26.

²⁵ GÖZLER, 2000, s.27.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

talimiyeye halel getirilmeyecektir” denilerek okulların devletin gözetimi altında olacağı hükme bağlanmıştır.

Eşitlik ilkesi; 8.madde ve 17. madde’ de düzenlenmiştir. Osmanlı vatandaşlığına sahip herkesin eşit olduğu din, dil, ırk ayrımı yapılmaksızın herkese eşit muamele edileceği, hak ve ödevlerde mütesavi oldukları bu iki maddede dile getirilmiştir. Osmanlı tabiiyetindekilerin eşit sayılması daha önceki anayasal belgelerde de düzenlenmiş ancak anayasal çerçevede Kanuni Esasi’yle yer alan bu ibareyle hukuk devleti anlayışının gelişimi açısından önemli bir adım atılmıştır.²⁶

Kamu hizmetlerine girme hakkı; 18. ve 19. maddelerde düzenlenmiştir. 18. Madde yer alan hükme göre kamu hizmetinde bulunabilmek için devletin resmi dili olan Türkçe’ yi bilmek şartı koşulmuştur. Devamındaki madde hükmüne göre ise bütün Osmanlı tebaası ehliyet ve kabiliyetine uygun memuriyetlere girme hakkına sahiptir.

Mali güce göre vergilendirme ilkesine ilişkin hüküm 20. madde’ de yer almaktadır. Vergilerin herkesin kudretine göre tarh ve tevzi olunacağı belirtilmiştir.

Vergilerin kanuniliği ilkesi 25. madde’de ele alınmıştır. Buna göre kanuna aykırı olarak ve gücü nispeti dışında hiç kimseden vergi ve benzeri salmalar alınamaz. Fakat savaş hali bu hükmün istisnasını oluşturmaktadır (m.24).

Konut dokunulmazlığına ilişkin 22. madde’de yer alan hükme göre Osmanlı ülkesindeki herkesin sürekli ve geçici konutları devletin güvencesi altındadır. Ancak kanunun tayin ettiği durumlarda devlet güçleri zorla da olsa konutlara girebilirler.

Mülkiyet hakkı, eğer usulünce sahip olunmuşsa güvence altındadır. Kamu yararı dolayısıyla ve gerçek değeri peşin ödenmek koşulu bu durumun istisnasıdır. Diğer bir istisna ise savaş halidir. Savaş halinde müsadere mümkündür (m.24).

Kanunî hâkim ilkesi ve muhakemenin aleniliği ilkesiyle 1876 Kanun-i Esasî kişi hak ve hürriyetlerini yargısal güvence altına almaya çalışmıştır. Mahakim başlığı altında mahkemelerin verilen davalardan ya da kendi sorumluluğuna giren davalardan kaçamayacağı, hiç kimsenin kanunla bağlı olmadığı mahkemede yargılanamayacağı, her davanın ancak ait olduğu mahkemede görüleceği ve herkesin gerekli gördüğü şekilde kendini savunabileceği ele alınmıştır. Bunların dışında olağanüstü mahkemelerin kurulamayacağı veya özel hüküm vermeye yetkin bir komisyonun oluşturulmayacağı açıklanmıştır.

Müsadere ve angarya yasağına 1876 Kanun-i Esasî’ nin 24. maddesinde, “*müsadere ve angarya ve cerime memnudur. Fakat muharebe esnasında usulen tayin olunacak tekâlif ve ahval bundan istisnadır*” denilerek yer verilmiştir. 24. madde açıkça müsadere ve angaryayı yasaklamıştır. Ancak, 24. madde, “*muharebe esnasında usulen tayin olunacak tekâlif ve ahval bundan istisnadır*” denilerek bu yasağa bir istisna getirmiştir. Buna göre usulüne uyulmak şartıyla savaş halinde müsadere ve angarya niteliğinde olan sorumluluklar getirilecektir. Burada dikkat edilmesi gereken bir konu da bu istisnanın sadece savaş hali ile sınırlı olmasıdır. Yoksa olağanüstü yönetim usullerinden olan sıkıyönetim ve olağanüstü hal ilanında bu tip bir yükümlülüğün getirilmesi mümkün değildir.

²⁶ ÖZKORKUT, Nevin Ünal, “1876 Anayasasının Hukuk devleti Unsurları Açısından Osmanlı Devlet Anlayışına Getirdiği Yenilikler”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C:53, S:1, 2004,ss. 173-184, s. 177

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

İşkence yasağı Kanun-i Esasinin 26 maddesinde, işkence ve sair her nevi eziyet katiyen ve külliyyen memnudur denilerek işkence yasağı çok açık bir şekilde dile getirilmiştir. 26. Madde sadece işkence yasaklamakla kalmayıp gerek nitelik gerek nicelik bakımından hangi nitelikte olursa olsun eziyeti de kesin olarak yasaklamıştır. Madde hükmü ile getirilen yasaklar mutlaklardır. İstisna getirilemez. İşkence yasağı olağanüstü hallerde dahi askıya alınamaz. 26. madde bu durumu, “*ışkence ve her nevi eziyet katiyen ve külliyyen memnudur*” diyerek açıkça dile getirmiştir. 26. madde de düzenlenen bu mutlak yasak savaş hali de dâhil olmak üzere en zor koşullar ve en ağır toplumsal acil durumlarda dahi bu yasağın ihlaline izin vermez. Bu itibarla kayıtsız ve şartsız olan bu hükmün sınırlar ötesi bir etkiye sahip olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla esine az rastlanan bir şekilde bu hak her hâl ve durumda garanti altına alınmıştır diyebiliriz.

Yukarıda saymış olduğumuz 1876 Kanun-ı Esasî’ de yer alan bu temel hak ve hürriyetlerin gerçek anlamda güvence altına alınabilmesi otoritenin sınırlandırılmasıyla mümkündür. Bu bağlamda Kanun-i Esasî otoriteyi sınırlandırmayı başarabilmiş bir anayasa değildir ve 113. maddeyle padişaha sürgün yetkisi verilerek yukarıda sayılan bütün hak ve hürriyetler bir anlamda askıya alınmıştır. Ayrıca 113. maddenin son cümlesi hukuk devleti anlayışının işlemeyeceğini dile getirir niteliktedir.²⁷

1909 Yılı Değişikliklerinde Temel Hak Ve Hürriyetler

1876 yılında seçimle gelmiş Meclisi Mebusan ve padişah tarafından atanan Meclisi Ayandan teşekkül Osmanlı Meclisi açılmıştır. Açılan bu meclis iki yasama dönemi çalışmalarını sürdürmüş ve anayasanın kendisine verdiği yetkiyi kullanan padişah tarafından Osmanlı-Rus savaşı gerekçe gösterilerek 1878 yılında tatil edilmiş ve 1908 yılına kadar tekrar işlerlik kazanamamıştır..²⁸Bu dönemde II. Abdülhamit’ in mutlakiyetçi yönetimi devam etmiştir ve Anayasa uygulama alanı bulamamıştır.

1860’lı yıllarda başlayan Genç Osmanlılar hareketinin devamı olarak, II. Abdülhamit’in mutlakiyetçi yönetimine karşı aydınlardan oluşan Jön Türkler anayasayı yeniden uygulamak için bir hareket başlatmışlardır. Jön Türklerin örgütlenerek kurmuş oldukları İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin²⁹ baskıları sonucu 23 Temmuz 1908’ de II. Abdülhamit Anayasayı tekrar yürürlüğe koymak durumunda kaldı ve 24 Temmuz 1908 günü II. Meşrutiyet ilan edildi. II. Meşrutiyetin ilanı ülkede bir bayram havası yaşatmış olsa da iç ve dış siyasi gerilimler devam etti. Ülkede yaşanan siyasi gerilim sonrası gerçekleşen 31 Mart Vakası sonrasında II. Abdülhamit tahttan indirildi ve yerine Mehmet Reşat padişah ilan edildi. Bu gelişmelerden sonra 19 Ağustos 1909’ da Anayasa değişikliğine gidildi.³⁰

1909’ de 1876 Anayasasına göre seçilip gelen milletvekilleri, yeni bir anayasa yapmak yerine değişiklik yapma yolunu tercih etmişlerdir. Meclis toplandıktan sonra kurulan bir komisyonla 1876 Anayasa’sının padişah ve diğer yürütme organlarına üstünlük tanıyan hükümlerini, parlamenter anlayışla bağdaşmayacağı gerekçesiyle 119 maddelik Kanun-ı Esasî’nin 21 maddesi (3,6,7,10,12,27,28,29,30,35,36,38,43,44,53,54,76,77,80,113,118. maddeler) değiştirilmiş, bir

²⁷ ÖZKORKUT, s. 178.

²⁸ BULUT, s.7

²⁹ İttihat ve Terakki Cemiyeti için bkz. TUNAYA, Tarık Zafer, *Türkiye’de Siyasal Partiler-İkinci Meşrutiyet Dönemi, Cilt.1*, İletişim Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2011, s. 51-165.

³⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. UÇAROL, s. 461-479.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

madde ilga edilmiş (119. m.), yeniden üç madde eklenmiş ve 121 maddelik bir metin hazırlanmıştır.³¹

Yapılan değişikliklerden önce 1876 anayasası gereğince Osmanlı yönetim sistemi meşruti monarşi halini almıştı. Meşruti monarşiler esasında demokratik nitelik taşırlar ve yasama halk tarafından seçilen meclis üyelerine yürütme de meclise karşı sorumlu hükümete verilmiştir. Padişah ise kendine tanınan sınırlı alanda sembolik yetkilere sahiptir. 1876 anayasasıyla meşruti monarşi olan Osmanlı yönetim sisteminin 1909 değişikliğiyle meşruti monarşiden çıkıp sınırlı monarşiye kaydığını söylemek mümkündür.³²

Temel hak ve hürriyetler alanında yapılan değişikliklerde ise 1876 Kanun-ı Esasi'nin eksiklikleri giderilmiş ve bazı hak ve özgürlüklerin kullanımını sınırlayan düzenlemelerin giderilmesine çalışılmıştır. Bu anlamda 1876 Kanun-ı Esasi' de yer alan hak ve özgürlüklerin yanında “*kanun dışı tutuklama yasağı, haberleşmenin gizliliği, toplanma özgürlüğü, dernek kurma hakkı, sansür yasağı*” gibi hak ve özgürlükler anayasaya girmiştir. Bu hak ve özgürlüklerini kısıtlayacak nitelikte olan 113. maddenin ikinci fıkrasında yer alan Padişahın sürgün yetkisine ilişkin hüküm ise kaldırılmıştır. Böylece Kanun-i Esasi ile güvence altına alınan temel hak ve özgürlükleri pamuk ipliğine bağlayan baskı aracında ortadan kaldırılmış oluyordu.

Kanun-i Esasinin ilk halinin 12. maddesinde “Matbuat kanun dairesinde serbesttir” denilerek basın özgürlüğüne yer veriliyordu. Ancak bu özgürlüğe yer veren anayasa özgürlüğün sınırlandırılmasını kanuna bırakıyordu. Kanun-i Esasinin ilk halinde yasa yapımı konusunda ilk ve son yetkili şahıs Padişah olmasından dolayı bu özgürlük kolaylıkla ortadan kaldırılmıştı. 12. maddede 1909 yılında yapılan değişiklikle “*Matbuat kanun dairesinde serbesttir. Hiçbir veçhile kableltab teftiş ve muayeneye tabi tutulamaz*” denilerek basın özgürlüğü güvenceye kavuşturulmaya çalışılmış ve sansür yasaklanmıştır.

1909 değişikliğinde 10. maddeye yapılan eklemeye kanun dışı tutuklama yasaklanmıştır. Kişinin suçluluğu konusunda kesin hüküm bulunmadığı hallerde özgürlükten yoksun bırakılmamasına yönelik önemli bir adım atılmıştır. Böylece tutuklamaların kim tarafından ve hangi koşullarda gerçekleştirileceği kanuna bağlanmıştır.

119. madde ile “*Postanelere mevdu evrak ve mekatip müstantik veya mahkeme kararı olmayınca açılmaz*” denilerek haberleşmenin gizliliği ilkesi güvence altına alınmıştır. Buna göre, mahkeme kararı olmadıkça postanelere emanet edilmiş olan evraklar mektuplar açılmayacaktır. Böylece en temel insan haklarından olan haberleşmenin gizliliği ilkesi de güvence altına alınmış oluyordu. Ayrıca bu hükümle özel hayatın gizliliği de koruma altına alınmıştır.³³

Temel hak ve özgürlükler konusunda 1909 değişikliği ile ilgili olarak son değişiklikte 120. maddede güvence altına alınan, toplanma ve dernek kurma özgürlüğünün güvence altına alınmasıdır. II. Meşrutiyet' in hazırlanışında var olan bütün yasak ve baskılara rağmen toplanma ve dernekleşme eylemleri önemli rol oynamıştır. 1909 yılında yapılan anayasa değişikliği ile bu faaliyetler hukukileştirilmiştir. Ancak, bu hak giderici bir sisteme³⁴ bağlanarak düzenlenmiş olup bu hakların kötüye kullanımını engellemek istemiştir. Buna göre, “*Osmanlı devletinin ülke bütünlüğünü bozma,*

³¹ YILMAZ, Faruk, *Türk Anayasa Tarihi*, İZ Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 50.

³² GÖZLER, 2000, s. 41.

³³ BULUT, s. 23.

³⁴ TUNAYA, s. 396-397.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

*Meşrutî yönetimi başkalaştırma, Kanun-i Esasiye aykırı hareket etme ve ayrılıkçı siyaset gütmeye amacına yönelik cemiyetler ile her türlü gizli dernekleşme yasaklanmaktadır”.*³⁵

1909 değişiklikleriyle getirilen yeni düzenlemeler ve 1876 yılı metni bir bütün olarak düşünüldüğünde nihai metnin temel hak ve özgürlükler bakımından doyurucu bir liste ve içerik sunduğunu söylemek mümkün olsa da uygulanma bakımından durum çok değişmemiştir. Buna gerekçe olarak, özellikle, 1913 Bab-ı Ali baskını sonrası İttihat ve Terakki’ nin antidemokratik işlemleri temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasını da olumsuz yönde etkilediğini söylemek mümkündür.³⁶

SONUÇ

19. yüzyıl boyunca Avrupa’da anayasacılık hareketleri pek çok ülkede yükselişe geçmiş ve bu yüzyıl boyunca birçok Avrupa devleti anayasal düzeni benimsemiştir. Osmanlı Devleti de 19. yüzyıl boyunca anayasal düzene geçiş sürecini takip etmiş 1808 Sened-i İttifak’la başlayan anayasal düzene geçiş süreci 1839 Tanzimat, 1856 Islahat ve 1875 Adalet Fermanıyla devam etmiş ve 1876 yılında bu süreç tamamlanmıştır. 1876 yılına gelinceye kadar insan hak ve özgürlükleri aşamalı olarak geliştirilmiştir. İlk anayasal belgelerde sadece klasik haklar olarak adlandırılan haklara yer verilirken daha sonraki belgelerde sosyal haklar da Osmanlı tebaasına tanınmıştır. 1876 anayasası her ne kadar kişi hak ve özgürlüklerini arttırsa da düşünce ve basın özgürlüğüyle ilgili haklara çok fazla yer vermemiş hatta basın özgürlüğünü kısıtlayacak bir maddeye yer vermiştir. 1909 değişikliğiyle basın özgürlüğünün önü açılmış olsa da düşünce özgürlüğü bu anayasada da gerektiği gibi ele alınmamıştır. Ancak dönemin şartları ve aynı dönemdeki Avrupai anayasalar incelendiğinde 1876 anayasasının temel hak ve özgürlükler bakımından gayet makul bir yerde olduğu kabul edilmelidir.

1876 anayasası devlet organlarını tanımlayıp yasama, yürütme ve yargı fonksiyonlarını ayrı ayrı ele almış olsa da padişahın özellikle yasama ve yürütmedeki etkinliğini kıramadığından hak ve özgürlüklerin korunmasını sağlayamamıştır. Hak ve özgürlüklerin korunması iktidarın gerçek anlamda sınırlandırılmasıyla mümkündür. Türk anayasacılık hareketleri incelendiğinde asıl amacın kişi hak ve özgürlüklerini korumak değil devleti kurtarmak olduğu görülmektedir. Bu bağlamda 1876 anayasası özgürlükleri teminat altına konusundan yetersiz kalmış ve padişaha tanınan sürgün yetkisi hak ve özgürlükleri neredeyse yok saymıştır.

1876 anayasasında görülen eksiklikler 1909 değişikliğiyle giderilmeye ve hak ve özgürlükler güvence altına alınmaya çalışılmıştır. 1909 değişikliğiyle yeni hak ve özgürlükler tanınmış ve hak ve özgürlüklerin alanı genişletilmiştir. Hak ve özgürlüklerin korunması için gerekli olan hukuki çerçevenin belirlenmesinde meclise öncelik verilmiştir. Klasik parlamenter sistemin ruhuna uygun bir şekilde yasama ve yürütme arasında yumuşak bir ayrıma gidilmiştir. Buna göre, yasama faaliyetleri yasama organına, yürütme yetkisi de parlamentoya karşı sorumlu olan bakanlar kuruluna verilmiştir. Padişahın sınırlandırılması ve teoride hak ve özgürlüklerin güvence altına alınmaya çalışılmıştır. Ancak teorik düzeyde ele alınan kanunlar pratikte hak ve özgürlüklerin korunduğu anlamına gelmemektedir. Demokrasi ve uzlaşmacı kültürün tam olarak içselleştirilememesi fiili anlamda bir demokrasi ortamının önüne geçmiştir. Ancak bütün bunlara rağmen 19. Yüzyılın

³⁵ TANÖR, s. 197

³⁶ TANÖR, s. 197-207.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

başından beri süregelen demokratikleşme daha uygun ifadeyle devlet iktidarını sınırlandırılma çabaları azımsanmayacak derece önemlidir.

KAYNAKÇA

BALTA, Tahsin Bekir, İdare Hukuku I, AÜSBF Yayınları, No. 326, Ankara, 1970/72

BOZKURT, Gülnihal, Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukukî Durumu, (1839-1914), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989

BULUT, Nihat, “Türkiye’de Temel Hak Ve Özgürlüklerin Gelişmesi Açısından 1909 Anayasa Değişikliklerin Önemi”, Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. XII, S. 1–2, 2008.

GÖZLER Kemal, Türk Anayasaları, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 1999.

GÖZLER Kemal, Türk Anayasa Hukuku, Bursa Ekin Kitabevi Yayınları, 2000.

GÖZLER, Kemal, Anayasa Hukukunun Genel Esasları, Ekin Basım Yayım Dağıtım, 4. Baskı, Bursa, Ağustos 2013

GÖZLER, Kemal, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, Ekin Basım Yayım Dağıtım, Bursa, Şubat 2014

KAPANİ, Münci, Kamu Hürriyetleri, Yetkin Yayınları, 7. Baskı(Tıpkı Basım), Ankara, 1993

KILIÇ, Selda KAYA, “1876 Anayasa’sının Bilinmeyen İki Tasarısı”, Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma Merkezi Dergisi, sayı:4, Ankara, 1993

KİLİ, Suna, GÖZÜBÜYÜK, Şeref, Türk Anayasa Metinleri, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, No: 269, 3. Baskı, İstanbul, 2006.

KUBALI, Hüseyin Nail, Devlet Ana Hukuk Dersleri, İstanbul, 1946

MUMCU, Ahmet, “Osmanlı Devletinde 1876 Anayasasına Değın Temel Hak Ve Özgürlükler İle 1876 Anayasasının Temel Yapısı”, Türk Parlamentoculuğunun İlk Yüzyılı 1876-1976, Kanun-i Esasinin 100. Yılı Sempozyumu, Siyasi İlimler Türk Derneği, Ankara, 1976.

MUMCU, Ahmet; KÜZECİ, Elif, İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri, Turhan Kitabevi, Ankara, 2011

OKANDAN, Recai G., Amme Hukukumuzun Anahatları, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1977

ÖZGÜLDÜR, Yavuz; ÖZGÜLDÜR, Serdar “1876 Anayasası'nın Hazırlanmasında Mithat Paşa'nın Rolü ve Fonksiyonu”, Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Sayı:5, 1994.

ÖZKORKUT, Nevin Ünal, “1876 Anayasasının Hukuk devleti Unsurları Açısından Osmanlı Devlet Anlayışına Getirdiği Yenilikler”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:53, S:1, 2004.

ŞAHİN, Adil, Devlet İktidarının Sınırlandırılması Bağlamında Türkiye Toplumunun Anayasal İnsan Hakları (1808-2011), Yetkin Yayınları, Ankara, 2012

ŞAHİN, Adil, İnsan, Özgürlük ve Devlet, Celepler Matbaacılık, Trabzon, 2013

TANÖR, Bülent, Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri, Yapı Kredi Yayınları, 24. Baskı, İstanbul, Mart 2014

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

TUNAYA, Tarık Zafer, Türkiye’de Siyasal Partiler-İkinci Meşrutiyet Dönemi, Cilt.1, İletişim Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2011.

UÇAROL, Rıfat, Siyasi Tarih (1789- 2010), DER Yayınları, 8. Basım, İstanbul, 2010

ÜÇÖK, Coşkun, “1876 Anayasası’ nın Kaynakları”, Türk Parlamentoculuğunun İlk Yüzyılı 1876-1976, Kanun-i Esasinin 100. Yılı Sempozyumu, Siyasi İlimler Türk Derneği, Ankara, 1976

YILMAZ, Faruk, Türk Anayasa Tarihi, İZ Yayıncılık, İstanbul, 2012.

YURTSEVEN, Yılmaz, Osmanlı Devletinde Siyasal İktidarın Meşruluk Temelleri, (Basılmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), 2006.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

TURİZM VE OTELCİLİK MESLEK YÜKSEKOKULLARINDA EĞİTİM GÖREN ÖĞRENCİLERİN EĞİTİM-ÖĞRETİM HİZMET KALİTESİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİNİN BELİRLENMESİ (TÜRKİYE ÖRNEĞİ)

DETERMINING THE VIEWS OF VOCATIONAL SCHOOL OF TOURISM AND HOTEL MANAGEMENT STUDENTS ON THE QUALITY OF EDUCATION (THE CASE OF TURKEY)

Doç. Dr. Atınç OLCAY

Gaziantep Üniversitesi Turizm Fakültesi, olcay@gantep.edu.tr

Eşref AY

Gaziantep Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı, esrefay@gmail.com

ÖZET

Bu araştırma Türkiye'deki Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulları'nda eğitim gören öğrencilerin eğitim-öğretim hizmet kalitesine ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır. Bu amaçla oluşturulan anket formu araştırma evrenindeki 850 öğrenciye uygulanmıştır. Elde edilen veriler SPSS 23.0 programıyla analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda, Türkiye'deki Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulları'nda eğitim gören öğrencilerin eğitim-öğretim hizmet kalitesine yönelik görüşlerinin genel olarak olumlu yönde olduğu, okulların öğrencilerin sosyalleşebilecekleri ortak alanlara, bilişim-teknoloji imkânlarına sahip olmaları ve bu imkânlardan öğrencilerin kolaylıkla yararlanabilmeleri konularında da öğrencilerin ağırlıklı olarak kararsız görüş bildirdikleri, öğrencilerin eğitim-öğretim hizmet kalitesine yönelik görüşlerinin okullara göre farklılaştığı ancak not ortalaması ve bölüm bağımsız değişkenlerine göre farklılaşmadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim-öğretim kalitesi, turizm eğitimi, meslek yüksekokulu.

ABSTRACT

This study was conducted to determine the views of vocational school of tourism and hotel management students on the quality of education and training. The survey form created for this purpose was applied to 850 students that fit the study subject. The data obtained was analyzed by using the SPSS 23.0 program. The study concluded that vocational school of tourism and hotel management students have a positive overall outlook on the quality of education and training, and they are mainly undecided on whether they have the common areas to socialize or whether they have information-technology facilities that are easily available to them. Their views on the quality of education and training vary based on the school; however, grade point averages and department-free variables do not have sway the opinions.

Key Words: Quality of education, tourism education, vocational school.

1. GİRİŞ

Turizm amacıyla her yıl meydana gelen büyük nüfus hareketleri hem ekonomik hem de toplumsal olarak pek çok etki ve değişim meydana getirmektedir. Dış pazarlarda rekabet gücü en yüksek sektörlerden biri olan turizm, son yıllarda Türkiye'de de büyük bir hızla büyümüştür. Bu büyümeyle birlikte sektör, bazı temel sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Hizmet sektörü içinde yer alan turizmin başlıca sorunu, hizmet kalitesinin düşüklüğüdür. Bir turizm işletmesinin rekabette

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

üstün olmasındaki en geçerli yol, rakip işletmelerden daha kaliteli hizmet üretmesi ya da başka bir ifadeyle, tüketici beklentilerine cevap verebilmesidir (Altan, Atan ve Ediz, 2003: 2).

Kaliteli hizmet nitelikli personel ile gerçekleşmektedir. Bu nedenle hizmet endüstrisinin temel ögesi “insan”dır. Nitelikli insan gücünün sağlanması da kaliteli ve etkin bir turizm eğitim ve öğretiminin verilmesine bağlıdır (Ünlüöner, 2000: 218). İnsana yatırım yapılmadan, fiziksel ve teknolojik donanımların, ekonomik gelişmelerin hizmet kalitesini arttırmada ve geliştirmede etkili olması mümkün değildir (Seymen, 2002: 17).

Çağdaş turizm anlayışının gerektirdiği hizmet kalitesinin sunulması büyük ölçüde sektörde istihdam edilen işgücünün kaliteli mesleki ve teknik eğitim almasına bağlıdır (Christou, 1999:683; Alp, 1992: 47). Milli eğitim sistemi kapsamında tarım, endüstri ve hizmet sektörleriyle birlikte her türlü mesleki ve teknik eğitim hizmetlerinin organizasyonu, planlanması, araştırılması, geliştirilmesi ve eşgüdümü ile denetim, yönetim ve öğretim etkinliklerinin tümü mesleki ve teknik eğitim olarak tanımlanmaktadır (Şahin ve Fındık, 2008: 65). Ayrıca mesleki eğitimi, uzmanlık gerektiren ve spesifik özelliklere sahip görevlere alanında eğitim almış ve donanımlı işgücü yetiştirmeyi amaçlayan çalışmalar olarak da tanımlayabiliriz (Olçay, 2008: 384). Turizm olgusunu ve ekonomik hareketliliğini halka ve öğrenim gören öğrencilere öğretmek, turizm alanında kalifiye personel ve yönetici yetiştirilmesini amaçlayan çalışmaları ise turizm eğitimi olarak tanımlayabiliriz (Sezgin, 2001:135; Hacıoğlu, 1992: 92). Turizm ve otelcilik meslek liseleri, meslek yüksekokulları, turizm yüksekokulları ve turizm fakülteleri örgün eğitim kapsamında; çeşitli kurs ve sertifika programları da yaygın eğitim kapsamında turizm sektörüne nitelikli personel yetiştirmeyi amaçlamaktadırlar (Telbalkan, 2015: 17). Bu bağlamda turizm sektörüne nitelikli iş gücü yetiştiren eğitim-öğretim kurumlarının vermiş oldukları eğitimin kalitesinin de önemi ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışmada, Türkiye’deki Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulları’nda eğitim gören öğrencilerin eğitim-öğretim hizmet kalitesine ilişkin görüşleri belirlenmeye çalışılmıştır.

İlgili Araştırmalar

Bu bölümde konuyla ilgili yapılmış çalışmalar ele alınmıştır. Yurt dışında yapılmış ilgili araştırmalar aşağıda ana hatlarıyla gösterilmiştir.

Galeeva (2016) SERVQUAL testiyle Rus üniversitelerindeki yükseköğretimin kalitesini ölçmeyi amaçlayan bir çalışma yapmıştır. Anket, Rusya’daki 11 üniversitede bulunan 20 bölümde eğitim alan 1000 öğrenciye uygulanmıştır. Bölümün istihdam olanakları ve prestiji, üniversite diplomasının prestiji, üniversitenin istihdamdaki yardımı, derslere verilen önem derecesi, seminer ve atölye çalışmalarındaki yüksek kalite, öğretim elemanlarının yüksek entelektüel potansiyeli ve yüksek kaliteli ders içerikleri eğitim hizmetinin kalite kriterleri olarak belirlenmiştir.

Lapina ve diğerlerinin (2016) yaptıkları çalışmada, okullarda eğitim alan ulusal ve uluslararası öğrencilerin memnuniyetlerinin önemli olduğu belirtilmiş, ayrıca akademik personelin ve eğitim programlarının kalitesinin öğrenciye değer katmadaki en önemli faktörler olduğu ortaya konulmuştur.

Teeroovengadam ve diğerlerinin (2016) 207 öğrenciden oluşan örneklem üzerinde yükseköğretimin hizmet kalitesini ölçmek için hiyerarşik bir model geliştirmek amacıyla yaptıkları çalışmada; idari kalite, fiziksel çevre kalitesi, temel eğitim kalitesi, destek hizmetlerinin kalitesi ve geliştirici özellikler olarak beş ana boyuttan oluşan bir model ortaya konulmuştur.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Pham ve Starkey (2016) tarafından Vietnam'daki 3 devlet üniversitesinde yapılan çalışmada, kalite kavramının Vietnam üniversitelerinde kavramsallaşmadığı belirlenmiştir. Ayrıca, Vietnam üniversitelerinin istihdama yönelik eğitim vermedikleri de araştırmanın bir diğer sonucu olarak ortaya konulmuştur.

Garwe (2015) tarafından yapılan çalışmada, Zimbabwe üniversitelerinde eğitim hizmet kalitesinin artırılmasında öğrenci düşüncelerinin etkisi ortaya konulmuştur. Verilen ödevlerin müfredata uygun olmaması, cinsel taciz ve öğretim görevlilerinin akademik yetersizliği öğretme ve öğrenmenin kalitesini etkileyen başlıca sorunlar olarak belirlenmiştir.

Halai (2012)'nin Pakistan'daki özel üniversitelerin kamu üniversitelerine kıyasla eğitim kalitesi gelişimlerini incelemek amacıyla yaptığı çalışmada, HEC (Higher Education Commission) web sitesinde (<http://hec.gov.pk>) paylaşılan verilere göre ilk on özel üniversite karşılaştırılmıştır. Birkaç istisna üniversite haricinde Pakistan'daki yükseköğretim kalitesinin oldukça düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Narang (2012)'in Hindistan'da işletme bölümünde eğitim gören üniversite öğrencilerinin eğitim kalitesi algılamaları üzerine yaptığı çalışmada, 21-25 yaş aralığındaki öğrencilere EDUQUAL testi uygulanmıştır. SERVQUAL testinin değiştirilmiş bir versiyonu olan EDUQUAL testi sonucuna göre, öğrencilerin eğitimdeki algı ve beklentileri arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Okulların fiziki olanaklarındaki yetersizliğin eğitim kalitesini olumsuz yönde etkileyen en önemli kriter olduğu, ayrıca Hindistan'daki üniversitelerin öğrenciler tarafından akademik yönden yetersiz görüldüğü saptanmıştır.

Jain ve diğerlerinin (2011) yükseköğretim hizmet kalitesi modelini geliştirmek amacıyla yaptıkları çalışmada, hizmet kalitesinin birkaç alt boyutla tanımlanan iki ana boyuttan oluştuğunu ortaya koymuşlardır. Bu boyutların; program kalitesi ve yaşam kalitesi olduğunu belirtmiştir.

Angell ve diğerlerinin (2008) yapmış oldukları "Lisansüstü Eğitimde Hizmet Kalitesi" başlıklı çalışmada, İngiltere'deki Üniversitelerin lisansüstü eğitim hizmet kaliteleri değerlendirilmiştir. Araştırmacılar bu çalışmada, lisansüstü öğrencilerin kalite algılamalarında kullandıkları hizmet faktörlerini belirlemeyi ve hizmet kalitesinin ölçülmesinde Important-Performance Analizinin (IPA) kullanılabilirliğini ölçmeyi amaçlamışlardır. Plymouth Üniversitesinde öğrenim gören lisansüstü öğrencilere uygulanan anket çalışmasında, üniversitenin hem akademik yönden yeterli olması hem de öğrencilerin kolayca iş bulabilmeleri için üniversitenin iş dünyasıyla ilişkilerinin iyi olması gerektiği görüşü ortaya çıkmıştır. Ayrıca Martilla ve James (1977) tarafından hazırlanan IPA testinin lisansüstü eğitimdeki hizmet kalitesini ölçmek için uygun bir araç olduğu değerlendirilmiştir.

Yeo (2008) yaptığı çalışmayla, yükseköğrenim gören öğrencilerin müşteri olarak algılanmasının öğrenme alanı içinde ve dışında oluşturulan dinamikler üzerinde doğrudan etkisi olacağını savunmuştur. Kaliteli yükseköğretimin uzun vadede diyalogu, araştırmayı ve düşünmeyi teşvik eden deneyimler sunmayı amaçlaması gerektiğini ortaya koymuştur.

Petruzzellis ve diğerlerinin (2006) İtalya'daki üniversitelerin hizmet kaliteleri üzerine yaptıkları çalışmada, Bari Üniversitesi'nde eğitim gören öğrencilerle yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Öğrencilerin üniversitenin vermiş olduğu hizmeti değerlendirme kriterlerinde okulun sunmuş olduğu fiziki imkânların öne çıktığı görülmüştür.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Joseph ve Joseph (1997) yaptıkları çalışmayla, Yeni Zelanda'daki işletme bölümü öğrencilerinin eğitim hizmet kalitesi algılarını ölçmeyi amaçlamışlardır. Yapılan anket çalışması sonucuna göre; mükemmel bir akademik yeterliliğe sahip, yurt olanağı olan, spor ve dinlenme tesisleri olan ve aynı zamanda çekici bir kampüs düzenlemesine sahip üniversitelerin öğrenciler tarafından kaliteli okullar olarak görüldüğü sonucuna ulaşılmıştır. Ankete katılanlar, kendi üniversitelerinin beklentilerindeki ideal üniversiteden uzak olduğunu belirtmişlerdir. Bu da Yeni Zelanda üniversitelerinin yüksek bir hizmet kalitesi seviyesine ulaşamadığını göstermektedir.

Brown ve Koenig (1993)'in Oregon Devlet Üniversitesi İşletme Fakültesi'nde eğitim gören öğrenciler üzerinde yaptıkları çalışmada, fakültenin hizmet kalitesini ölçmeyi amaçlamışlardır. Bu amaçla fakülteden mezun olan öğrencilerle görüşmeler gerçekleştirmişlerdir. Araştırmaya katılan öğrencilerden %69'u hizmet kalitesinin ölçülmesinde öğrencilerin ve mezunların karar verici olması gerektiğini ifade etmiş, katılımcıların %54'ünün öğretim elemanlarını kaliteyi belirleyen en önemli unsur olarak gördükleri tespit edilmiştir.

Konuyla ilgili yurt içinde yapılan diğer çalışmalar ise ana hatlarıyla aşağıda gösterilmiştir.

Olçay ve diğerlerinin (2016) yaptıkları çalışmada turizm önlisans öğrencilerinin eğitimlerine ilişkin beklentilerini belirlemeyi amaçlamışlardır. Gaziantep Üniversitesi Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulu'nda öğrenim göreni 287 öğrenciye anket uygulanmış, anket analizleri sonucunda öğrencilerin okulda aldıkları yabancı dil eğitimini ne yeterli ne de yetersiz buldukları, turizm programlarını popüler olmasından dolayı tercih ettikleri ve lisans düzeyinde de turizm eğitimi almaya devam etmek istedikleri tespit edilmiştir.

Olçay ve Düzgün (2015) Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinde turizm eğitimi almakta olan öğrencilerin eğitim memnuniyetlerinin belirlenmesine yönelik yaptıkları çalışmada, hazırlanan anket formu 10, 11 ve 12. sınıfta öğrenim gören kız öğrencilere uygulanmıştır. Araştırma sonucuna göre, öğrencilerin bölümlerini sevdikleri ancak mezun olduktan sonra sektörde çalışma konusunda kararsız oldukları ve sektörde çalışmanın kendilerini ekonomik yönden tatmin edip etmeyeceği konusunda kaygı duydukları belirlenmiştir.

Üngüren ve diğerlerinin (2012) Akdeniz Üniversitesi, Süleyman Demirel Üniversitesi ve Balıkesir Üniversitesi'nde ön lisans, lisans ve yüksek lisans düzeyinde turizm eğitimi alan öğrenciler üzerinde yapmış oldukları çalışmada, öğrencilerin turizm bölümünü bilinçsiz bir şekilde tercih ettikleri, üst sınıflardaki öğrencilerin gelecek kaygısının arttığı ve eğitimden duydukları memnuniyetin azaldığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Şahin (2009)'nin Hacettepe Üniversitesi İlköğretim Bölümü'nde öğrenim gören öğrencilerin kendilerine sunulan eğitim hizmetlerine ilişkin memnuniyet düzeylerini belirlemeye yönelik yaptığı çalışmada, öğrencilerin memnuniyet düzeylerinin 2005-2006, 2006-2007 ve 2007-2008 öğretim dönemlerinde genel olarak artış gösterdiğini belirlemiştir. Ancak öğrenci memnuniyetinin 2007-2008 öğretim yılı itibarıyla özellikle yönetim, kaynaklar ve bilgisayar olanakları alt boyutlarında oldukça düşük düzeyde gerçekleştiği, öğretim elemanları, danışmanlık ve ders programları alt boyutlarında ise orta düzeyde sağlandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Çakır (2008) vakıf üniversiteleri üzerinde yaptığı çalışmada öğrenci görüşlerinin, eğitim hizmet kalitesini ölçmede özellikle akademik personelin ders vermedeki başarısının güçlü ve zayıf yönlerini tespit etmede dikkate alınması gerektiğini ve akademik personelin performans değerlendirmelerinin eğitim kalitesini etkilediğini ortaya koymuştur.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Özçalık (2007)'in Çorum ili ve çevre ilçelerinde bulunan yükseköğretim kurumlarındaki öğrenciler üzerinde yapmış olduğu çalışmada, okulların fiziksel imkân ve özelliklerinin algılanan hizmet kalitesinde önemli bir yer tuttuğu, okulların modern bir yönetim biçimi benimsemeleri gerektiği, kaliteli eğitimin verilmesinde nitelikli öğretim elemanlarının önemli olduğu, eğitim kalitesinin öğrenci tatminine bağlı olduğu ve yapılacak tüm çalışmaların öğrencilerin beklentilerini karşılama hedefine yönelik olması gerektiği ortaya konulmuştur.

Yılmaz ve diğerlerinin (2007) Eskişehir'de bulunan iki farklı üniversitenin (Osmangazi Üniversitesi-Anadolu Üniversitesi) Fen Fakültesi öğrencilerinin, üniversitelerinin kendilerine sunduğu hizmetlere ilişkin beklenen hizmet ile algılanan performans arasındaki farkı belirleyebilmek amacıyla yapmış oldukları çalışmada, Anadolu Üniversitesi öğrencilerinin algılanan hizmet kalitesi skorlarının daha yüksek olduğu, bunun yanı sıra kalite boyutları açısından üniversite öğrencilerinin en fazla önemi "hizmette yeterlilik" ve "heveslilik" boyutuna verdikleri, iki üniversitenin karşılıklı olarak kalite boyutları bazında algılanan hizmet kalitesi skorlarının Osmangazi Üniversitesi için "yeterlilik" boyutunda Anadolu Üniversitesi için de "heveslilik" boyutunda en yüksek düzeye çıktığı ortaya konulmuştur.

Akbaba ve diğerlerinin (2006) Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Akçakoca Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu'nda öğrenim görmekte olan öğrencilerin öğretim elemanları tarafından sunulan hizmetlerin kalitesi ile ilgili beklentilerinin araştırılmasına yönelik yapmış oldukları çalışmada, öğretim elemanlarının sundukları hizmetin kalitesi ile ilgili öğrenci beklentilerini açıklayan 24 ifade içeren altı faktörlü bir yapı belirlenmiştir. Elde edilen altı faktör, "güven telkin etme, alan yeterliliği, empati, öğrenmeyi kolaylaştırıcı faaliyetler, mesleğe özgü davranış özellikleri ve akademik gelişim" olarak isimlendirilmiştir. Bu altı faktörden en önemlisinin "güven telkin etme olduğu, daha sonra alan yeterliliği, mesleğe özgü davranış özellikleri, öğrenmeyi kolaylaştırıcı faaliyetler, akademik gelişim ve empati" faktörlerinin geldiği belirlenmiştir.

Güzel (2006)'in Gazi Üniversitesi, Bilkent Üniversitesi ve Başkent Üniversitesi'nde turizm eğitimi alan öğrencilere yönelik "Yükseköğretimde Turizm Eğitimi ve Hizmet Kalitesi" başlıklı çalışmada, öğrencilerin okulun fiziksel görünümü ve imkânlarıyla ilgili beklentilerinin çok yüksek olduğu ve bu boyuttaki en düşük tatmin düzeyinin Gazi Üniversitesi'nde, en yüksek tatmin düzeyinin ise Bilkent Üniversitesi'nde olduğu belirlenmiştir. Araştırma sonucuna göre, üniversitelerin hizmet kalitesi bakımından öğrencilerin beklentilerini karşılayamadıkları ortaya konulmuştur.

Kocapınar (2002) tarafından yükseköğretimde hizmet kalitesi üzerine hazırlanan yüksek lisans tezinde, SERVQUAL temel alınarak anket formu oluşturulmuş ve bu anket formu Yeditepe Üniversitesi öğrencilerine uygulanmıştır. Öğrencilerin aldıkları eğitimden beklentileri ve algıladıkları eğitim hizmet kalitesi yorumlanmaya çalışılmış, anket sonuçları cinsiyet, yaş, sınıf değişkeni bakımından incelenerek farklı sonuçlar ortaya konulmuştur.

Araştırmanın Problemi

Hizmet; bir istek veya ihtiyacı karşılamak amacıyla üretilen, üretildiği anda tüketilen, somut olarak elle tutulup gözle görülmeyen ve heterojen özellikleri olan faaliyet ve faydalardır (Karahan, 2001: 12). Geçtiğimiz yüzyılda, sanayi devrimini takip eden endüstriyel gelişmelere paralel bir şekilde, hizmet sektöründe de gelişmeler yaşanmıştır (Karakaya ve Kobu, 1994: 46). Son yıllara ait ekonomi istatistiklerine göre, imalat sektöründeki büyüme hızının yavaşlamasına karşılık, hizmet sektörünün büyüme hızı daha da artmıştır. Sanayisi gelişmiş ülkelerin iş gücünün yarısından çoğunun hizmet sektöründe olduğu görülmektedir (Karahan, 2000: 37). Hizmet sektörü içerisindeki işletmeler,

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

yoğun rekabet ortamı gereği hizmet alanlarını genişleterek ürün çeşitliliğini sağlamak, tüketicilerin istek ve ihtiyaçlarını karşılayabilecek kalitede bir üretim anlayışına geçmek zorundadırlar (Özçalık, 2007: 2). Bu bağlamda hizmet kalitesi kavramının önemi giderek artmaktadır (Çakır, 2008: 50).

Hizmet kalitesi içerisindeki kavramların, eğitimde kaliteyi tanımlamaktan çok uzak kaldıkları söylenebilir (Çakır, 2008: 53). Eğitimde kalite hem sunulan hizmeti hem de elde edilen sonucu kapsamaktadır (Kelesbayev, 2014: 294). Bununla beraber, milli ve ahlaki değerleri, müşteriye ve sürekli iyileştirmeyi de vurgular. Bu bağlamda eğitimde kalite; eğitim-öğretime yönelik tüm faaliyetlerde en kaliteli ve mükemmel seviyeye ulaşmak için bir kurumun bütün çalışanlarının sürekli gelişim kültürünü benimsediği bir felsefe olarak tanımlanabilir (Gülenç ve Talih, 2011: 264). Bir başka tanıma göre, öğrencinin şu an ve gelecekte okuluna ve topluma bağlılığını artıracak sosyal, psikolojik, ahlaki ve ilmi değerlerini geliştirecek sistemlerin sürekli iyileştirilmesidir (Çoruh, 1997: 35). Bu tanımlardan yola çıkarak kaliteli eğitim; öğretim kurumunun mevcut imkânlarını maksimum faydayı sağlayacak şekilde kullanarak, öğrenciye bilgi üretmeyi ve bilgiye ulaşmayı öğreten, kendi alanında uluslararası düzeyde rekabet edebilecek kabiliyete sahip bireyler yetiştirme kapasitesidir şeklinde tanımlanabilmektedir (Kalaycı, 2008: 167).

Turizm sektörünün kalifiye eleman ihtiyacını karşılamak üzere turizm eğitimi veren farklı düzeylerde programlar mevcuttur. Bu programlar; örgün eğitim içerisinde yer alan ortaöğretim ve yükseköğretim programları ile yaygın eğitim içerisinde yer alan çeşitli kurs ve sertifika programlarından oluşmaktadır (Emir, Arslan ve Kılıçkaya, 2008: 275). Yükseköğretimde ön lisans düzeyinde turizm eğitimi veren Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulları ve bünyesinde turizm programları bulunan Meslek Yüksekokulları sektöre kalifiye ara eleman yetiştirmeyi amaçlayan okullardır. Bu okullarda, mesleğe yönelik teorik eğitimlerin yanı sıra uygulamalı eğitimler de verilmektedir (Tekbalkan, 2015: 17). En az dört yıllık eğitim-öğretim süresine sahip turizm lisans programlarıyla da orta ve üst kademe yönetici donanımına sahip personelin yetiştirilmesi amaçlanmaktadır (Sarışık, 2007: 144). Üniversitelerde verilen eğitim hizmetinin kalitesini artırmanın amacı, insanları eğitim aldıkları alanda en yüksek faydayı sağlayacak birer kişi olarak topluma kazandırmaktır (Özçalık, 2007: 2).

Pazardaki lider konumundaki üniversitelere bakıldığında, hizmet kalitelerini sürekli iyileştirdikleri ve geliştirdikleri görülmektedir (Güzel, 2006: 13). Bu eğitim hizmeti kalitesi, öğrencilerin üniversite tercihlerine de yön vermektedir. Eğitim hizmeti, hizmet sektörü içinde en kritik noktada olan alanlardan biridir. Çünkü eğitimle, gelecekte meslek alanlarında faaliyet gösterecek insanlar yetiştirilmektedir (Özçalık, 2007: 2). Bu bağlamda turizm eğitimi veren Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulları'nın önemi ortaya çıkmaktadır.

Yapılan literatür araştırmasında, Türkiye'deki Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulları'nda eğitim gören öğrencilerin eğitim-öğretim hizmet kalitesine ilişkin görüşlerinin belirlenmesine yönelik herhangi bir araştırmaya rastlanılmamıştır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye'deki Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin eğitim-öğretim hizmet kalitesine ilişkin görüşlerinin ortaya koymak ve yapılacak analizler sonucunda da Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulları'nın hizmet kalitesi iyileştirme çabalarına bir katkı sağlamaktır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Geçtiğimiz altmış yılda, turizm devamlı bir büyüme ve çeşitlenme göstermiş ve dünyanın en büyük ve en hızlı büyüyen ekonomik sektörlerinden biri haline gelmiştir (<http://www.e-unwto.org>, 11.03.2016). Bu büyüme, sektörde faaliyet gösteren işletmeler arasındaki rekabeti tetiklemiş ve nitelikli insan gücüne olan ihtiyacı da açığa çıkarmıştır. Turizmde nitelikli insan gücünün kaynağı olan önlisans ve lisans düzeyinde eğitim veren okulların önemi de burada ortaya çıkmaktadır.

Yapılan bu araştırma, turizm eğitimi Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulları'nda önlisans düzeyinde alan öğrencilerin aldıkları eğitimin hizmet kalitesine ilişkin görüşlerinin belirlenerek, elde edilen veriler ışığında Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulları'nın sundukları eğitim hizmetinin kalitesini gözden geçirmelerine imkân sağlaması açısından önem taşımaktadır.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Yapılan bu araştırmanın evrenini, Türkiye'deki Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulu öğrencileri oluşturmaktadır. Türkiye'de 9 adet Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulu bulunmaktadır. Bu okullar şunlardır:

- Erzincan Üniversitesi Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulu
- Gaziantep Üniversitesi Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulu
- İnönü Üniversitesi Kale Turizm ve Otel İşletmeciliği Meslek Yüksekokulu
- Karadeniz Teknik Üniversitesi Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulu
- Kocaeli Üniversitesi Kartepe Turizm Meslek Yüksekokulu
- Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Marmaris Turizm Meslek Yüksekokulu
- On Dokuz Mayıs Üniversitesi Bafra Turizm Meslek Yüksekokulu
- Sakarya Üniversitesi Kırkpınar Turizm Meslek Yüksekokulu
- Süleyman Demirel Üniversitesi Şarkikaraağaç Turizm Meslek Yüksekokulu

Verilerin toplandığı 2015-2016 Akademik yılı itibarıyla On Dokuz Mayıs Üniversitesi Bafra Turizm Meslek Yüksekokulu ve Süleyman Demirel Üniversitesi Şarkikaraağaç Turizm Meslek Yüksekokulu'nun henüz öğrenci alımı yapmamış olmalarından dolayı bu iki okulda anket uygulaması yapılamamıştır. Diğer 7 okulun yüksekokul sekreterlikleri ve öğrenci işleriyle tek tek görüşülerek toplam evrenin 3987 olduğu tespit edilmiştir. Evrenin tamamına ulaşmanın hem zaman hem de maliyet açısından güç olacağı göz önüne alındığından örneklem alma yolu tercih edilmiştir. Buna göre, örneklem sayısının belirlenmesinde Barlett ve diğerlerinin (2001: 48) formülünden yararlanılmıştır. Buna göre;

$$n = \frac{n_0}{1 + n_0/N}$$
$$n_0 = \frac{t^2 \cdot s^2}{d^2}$$

N: Evren büyüklüğü

n: Örneklem çapı

t: Güven düzeyine karşılık gelen tablo z değeri (0,05 için 1,96)

s: Evren için tahmin edilen standart sapma

d: Kabul edilebilir sapma toleransı

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

$$n_0 = \frac{1,96^2 \cdot 0,05^2}{0,05^2} = 384,16$$

$$n = \frac{384,16}{1 + 384,16/3987} = 350$$

Sonuç olarak evreni temsil edebilecek örneklem büyüklüğü “350” olarak hesaplanmıştır. Bu araştırmada 1200 anket formu öğrencilere yaptırılmak üzere okullara gönderilmiş ve bunlardan 930’u geri dönmüştür. Geri dönen anket formlarından 80 tanesi yanlış veya eksik doldurulduğu için değerlendirme dışı bırakılmış ve analizler toplam 850 anket üzerinden gerçekleştirilmiştir. Buna göre, örneklem sayısı evreni temsil etme gücüne sahiptir.

Veri Toplama Aracı

Yapılan bu çalışmada veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Kullanılacak anket formunu oluşturmak için hizmet kalitesi üzerine yapılan çalışmalar (Parasuraman ve diğerleri, 1988; Grönross, 1990; Cronin ve Taylor, 1994; Tsang ve Qu, 2000; Akbaba, 2006; Yılmaz, 2007) incelenmiş ve Şahin (2009)’nin geliştirdiği “Eğitim Fakültesi-Öğrenci Memnuniyet Ölçeği” temel alınarak anket formu oluşturulmuştur.

Uygulanan anket formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, katılımcıların demografik ve tanıtıcı bilgilerinin sorulduğu 15 soru yer almaktadır. Anket formunun ikinci bölümünde ise, Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulları’nda öğrenim gören öğrencilerin eğitim-öğretim hizmet kalitesine ilişkin görüşlerinin belirlenmesine yönelik 7’li likert ölçeğinde hazırlanmış 33 soru yer almaktadır.

Veri seti anket formundaki sorular kodlanarak oluşturulmuş ve SPSS istatistik yazılımının 23.0 versiyonuyla analizler gerçekleştirilmiştir. Anket sorularının daha iyi anlaşılması ve daha sağlıklı sonuçların elde edilebilmesi için belirlenen katılım ifadeleri 7’den 1’e doğru, “Kesinlikle Katılıyorum” seçeneğinden başlayarak puanlanmıştır. Verilerin aritmetik ortalamalarının değişim aralığı (range) hesaplanmasında ise aşağıdaki yol izlenmiştir:

$$\text{Değişim Aralığı (Range)} = 7 - 1 = 6$$

$$\text{Değişim Aralığı (Range)} = 6/7 = 0,85$$

Buna göre, elde edilen verilerin analizinden sonra ortaya çıkan aritmetik ortalamaların aralık değerlerinin belirlenen katılım ifadelerinden hangisine karşılık geleceği ise Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1: Aritmetik Ortalamaların Karşılık Geldiği Katılım İfadelerinin Aralık Değerlerine Göre Dağılımı

Ağırlık	Seçenekler	Aritmetik Ortalamaların Aralık Değerleri
1	Kesinlikle Katılmıyorum	1,05-1,89
2	Katılmıyorum	1,90-2,74
3	Kısmen Katılmıyorum	2,75-3,59
4	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	3,60-4,44
5	Kısmen Katılıyorum	4,45-5,29
6	Katılıyorum	5,30-6,14
7	Kesinlikle Katılıyorum	6,15-7,00

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

2. BULGULAR

Bu çalışmadaki bulgular; araştırmaya ilişkin demografik ve tanıtıcı bilgiler, Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulları'nda öğrenim gören öğrencilerin eğitim-öğretim hizmet kalitesine ilişkin görüşlerine ilişkin bulgular ve diğer bulgular olmak üzere 3 bölümde incelenmiştir.

2.1. Demografik ve Tanıtıcı Bilgilere İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan öğrencilere ait demografik ve tanıtıcı bilgilerin frekans ve yüzde değerleri Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Demografik ve Tanıtıcı Bilgilerinin Frekans ve Yüzde Dağılımları

Cinsiyet	f	%
Erkek	436	51,3
Kız	414	48,7
TOPLAM	850	100,0
Yaş	f	%
20-22	565	66,5
19 ve altı	177	20,8
23-25	86	10,1
26 ve üzeri	22	2,6
TOPLAM	850	100,0
Okul	f	%
Gaziantep TOMYO	172	20,2
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Marmaris TMYO	136	16,0
Sakarya Üniversitesi Kırkpınar TMYO	135	15,9
Kocaeli Üniversitesi Kartepe TMYO	132	15,5
Katü TOMYO	120	14,1
Erzincan Üniversitesi TOMYO	92	10,8
İnönü Üniversitesi Kale TOİMYO	63	7,5
TOPLAM	850	100,0
Bölüm	f	%
Seyahat, Turizm ve Eğlence Hizmetleri	424	49,9
Otel, Lokanta ve İkram Hizmetleri	406	47,7
Pazarlama ve Reklamcılık	20	2,4
TOPLAM	850	100,0
Program	f	%
Turizm ve Otel İşletmeciliği	349	41,1
Turizm ve Seyahat Hizmetleri	240	28,2
Aşçılık	146	17,2
Turist Rehberliği	38	4,5
Turizm Rehberliği	33	3,8
Pazarlama	20	2,4
İkram Hizmetleri	13	1,5
Turizm Animasyonu	11	1,3
TOPLAM	850	100,0
Sınıf	f	%
1	436	51,3
2	414	48,7
TOPLAM	850	100,0
Not Ortalaması	f	%
2,00-2,99	489	57,5

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

1,00-1,99	189	22,2
3,00-4,00	152	17,9
0-0,99	20	2,4
TOPLAM	850	100,0

Tablo 2’de görüldüğü üzere; araştırmaya katılım en çok 172 öğrenciyle Gaziantep Üniversitesi TOMYO’dan olmuştur. En az katılım ise 63 öğrenci ile İnönü Üniversitesi Kale TOİMYO’dan olmuştur. Araştırmaya katılanların %48,7’si kız, %51,3’ü erkektir. Yaş aralıklarına bakıldığında katılımcıların çoğunun %66,5 ile 20-22 yaş aralığında, en az da %2,6 ile 26 ve üzeri yaşta oldukları görülmektedir. Öğrencilerin %51,3’ü 1. sınıfta, %48,7’si 2. sınıfta, %49,9’la en çok seyahat, turizm ve eğlence hizmetleri bölümünde ve yine en çok %41,1 ile de turizm ve otel işletmeciliği programında öğrenim görmektedirler. Araştırmaya katılan öğrencilerin not ortalamalarına bakıldığında %57,5 ile 2,00-2,99 aralığında en çok, en az da %2,4 ile 0-0,99 aralığında not ortalamalarına sahip oldukları görülmektedir.

2.2.Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulları’nda Öğrenim Gören Öğrencilerin Eğitim-Öğretim Hizmet Kalitesine İlişkin Görüşlerine Ait Bulgular

Bu bölümde araştırmaya katılan Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulları’nda öğrenim gören öğrencilerin eğitim-öğretim hizmet kalitesine ilişkin görüşlerine ait bulgular yer almaktadır.

Öğrenci görüşlerine ait bulgular ve analiz sonuçları Tablo 3’de gösterilmiştir.

Tablo 3: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Eğitim-Öğretim Hizmet Kalitesine İlişkin Görüşlerine Ait Aritmetik Ortalamalar, Standart Sapmalar, Sonuçlar ve Yorumlar

Anket Soruları (Öğrenci Görüşlerini Ölçmeye Yönelik)	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Ne Katılmıyorum Ne Katılmıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	Sonuç	Değerlendirme
	n %	n %	n %	n %	n %	n %	n %				
1- Öğretim elemanları yeterli öğretme becerisine sahiptir	32 3.8	20 2.4	46 5.4	61 7.2	212 24.9	246 28.9	233 27.4	5.44	1.517	Katılıyorum	Olumlu
2- Öğretim elemanları alanlarıyla ilgili yeterli bilgiye sahiptir	9 1.1	16 1.9	42 4.9	71 8.4	157 18.5	298 35.1	257 30.2	5.67	1.314	Katılıyorum	Olumlu
3- Öğretim elemanlarının öğrencilerle iletişimleri iyidir	21 2.5	14 1.6	43 5.1	65 7.6	210 24.7	233 27.4	264 31.1	5.57	1.420	Katılıyorum	Olumlu
4- Öğretim elemanları öğrencilere karşı naziktir	21 2.5	18 2.1	52 6.1	99 11.6	191 22.5	248 29.2	221 26.0	5.41	1.454	Katılıyorum	Olumlu
5- Derslerimiz bizi iş hayatına hazırlayacak düzeydedir	41 4.8	46 5.4	51 6.0	151 17.8	211 24.8	199 23.4	151 17.8	4.94	1.619	Kısmen Katılıyorum	Olumlu
6- Öğretim elemanları adaletlidir	41 4.8	42 4.9	57 6.7	116 13.6	185 21.8	221 26.0	188 22.1	5.09	1.662	Kısmen Katılıyorum	Olumlu
7- Öğretim elemanlarına kolaylıkla ulaşılabilir	31 3.6	34 4.0	44 5.2	108 12.7	190 22.4	215 25.3	228 26.8	5.29	1.588	Kısmen Katılıyorum	Olumlu

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

8- Aldığımız uygulamalı dersler yararlıdır	62 7.3	29 3.4	53 6.2	119 14.0	165 19.4	207 24.4	215 25.3	5.09	1.765	Kısmen Katılıyorum	Olumlu
9- Öğretim elemanlarının akademik başarıyı ölçme-değerlendirme yöntemleri tutarlıdır	21 2.5	21 2.5	52 6.1	126 14.8	243 28.6	225 26.5	162 19.1	5.20	1.414	Kısmen Katılıyorum	Olumlu
10- Öğretim elemanları ders dışında öğrencileri yönlendirir ve destekler	33 3.9	33 3.9	61 7.2	120 14.1	187 22.0	209 24.6	207 24.4	5.18	1.610	Kısmen Katılıyorum	Olumlu
11- Danışmanım okulla ilgili problemlerimin çözümünde bana yardımcı olur	67 7.9	35 4.1	56 6.6	101 11.9	186 21.9	197 23.2	208 24.5	5.03	1.797	Kısmen Katılıyorum	Olumlu
12- Danışmanım iletişime açıktır	43 5.1	30 3.5	50 5.9	104 12.2	178 20.9	187 22.0	258 30.4	5.28	1.687	Kısmen Katılıyorum	Olumlu
13- Danışmanım okul yönetmelikleri hakkında beni bilgilendirir	48 5.6	44 5.2	48 5.6	114 13.4	207 24.4	185 21.8	204 24.0	5.07	1.705	Kısmen Katılıyorum	Olumlu
14- Danışmanıma kolaylıkla ulaşılabilir	39 4.6	35 4.1	67 7.9	112 13.2	201 23.6	183 21.5	213 25.1	5.12	1.661	Kısmen Katılıyorum	Olumlu
15- Akademik ya da sosyal bir etkinlik düzenlemek istediğimizde okul yönetiminden yeterli desteği alabilmekteyiz	56 6.6	42 4.9	60 7.1	156 18.4	193 22.7	203 23.9	140 16.5	4.83	1.684	Kısmen Katılıyorum	Olumlu
16- Bölüm ve program yönetiminde söz sahibi olabilmemiz için bizlere fırsatlar sunulmaktadır	67 7.9	55 6.5	51 6.0	142 16.7	210 24.7	205 24.1	120 14.1	4.73	1.728	Kısmen Katılıyorum	Olumlu
17- Okul yönetimi sosyal etkinliklere yeterli önemi verir	80 9.4	68 8.0	74 8.7	138 16.2	179 21.1	164 19.3	147 17.3	4.59	1.858	Kısmen Katılıyorum	Olumlu
18- Bölüm başkanımızı tanıyorum ve ona kolaylıkla ulaşabiliyorum	90 10.6	57 6.7	56 6.6	121 14.2	166 19.5	169 19.9	191 22.5	4.75	1.935	Kısmen Katılıyorum	Olumlu
19- Okulumuzda, mezun olduktan sonra işe yerleşme imkânımızı artırıcı uygulamalar yapılmaktadır	93 10.9	60 17.1	75 8.8	132 15.5	181 21.3	191 22.5	118 13.6	4.52	1.857	Kısmen Katılıyorum	Olumlu
20- Derslerde kaynak kişilerden (Sektör çalışanları, uzmanlar, vb.) yeterli düzeyde yararlanılmaktadır	73 8.6	63 7.4	82 9.6	137 16.1	186 21.9	185 21.8	124 14.6	4.59	1.796	Kısmen Katılıyorum	Olumlu
21- Okulumuzda ders dışı zamanlarda sosyalleşebileceğimiz ve ortak etkinlikler yapabileceğimiz alanlar bulunmaktadır	190 22.4	76 8.9	78 9.2	116 13.6	144 16.9	138 16.2	108 12.7	3.93	2.103	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	Kararsız
22- Okulumuzda teknolojik araç-gereç ve donanımlar (Projeksiyon, bilgisayar,	47 5.5	29 3.4	65 7.6	105 12.4	171 20.1	199 23.4	234 27.5	5.18	1.710	Kısmen Katılıyorum	Olumlu

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

vb.) mevcuttur											
23- Derslerde uygulama eğitimi yapabileceğimiz alanlar (Laboratuvar, atölye, vb.) mevcuttur	99 11.6	43 5.1	66 7.8	86 10.1	176 20.7	186 21.9	194 22.8	4.80	1.956	Kısmen Katılıyorum	Olumlu
24- Okulumuzda belge ve doküman çoğaltma (Fotokopi, printer, vb.) olanağımız vardır	153 18.0	50 5.9	47 5.5	108 12.7	136 16.0	156 18.4	200 23.5	4.52	2.158	Kısmen Katılıyorum	Olumlu
25- Okulumuzda yeme-içme olanağımız (Kantin, yemekhane, vb.) vardır	58 6.8	29 3.4	40 4.7	99 11.6	118 13.9	201 23.6	305 35.9	5.37	1.801	Katılıyorum	Olumlu
26- Okulumuz temiz ve bakımlıdır	50 5.9	39 4.6	75 8.8	103 12.1	178 20.9	181 21.3	224 26.4	5.07	1.759	Kısmen Katılıyorum	Olumlu
27- Okulumuzda internete kolaylıkla ulaşabilmekteyiz	177 20.8	55 6.5	45 5.3	85 10.0	125 14.7	158 18.6	205 24.1	4.44	2.250	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	Kararsız
28- Gerektiğinde okulun bilgisayarlarını kullanabilmekteyiz	158 18.6	75 8.8	52 6.1	94 11.1	107 12.6	160 18.8	204 24.0	4.43	2.225	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	Kararsız
29- Derslerle ilgili yazılımlara okulun bilgisayarlarından ulaşabilmekteyiz	142 16.7	62 7.3	77 9.1	100 11.8	136 16.0	154 18.1	179 21.1	4.42	2.121	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	Kararsız
30- Aldığımız dersler dönemlere dengeli bir şekilde dağıtılmıştır	77 9.1	38 4.5	67 7.9	127 14.9	168 19.8	190 22.4	183 21.5	4.85	1.839	Kısmen Katılıyorum	Olumlu
31- Bir dönemde almak zorunda olduğumuz ders sayısı ve saati makuldür	56 6.6	35 4.1	52 6.1	109 12.8	168 19.8	231 27.2	199 23.4	5.10	1.732	Kısmen Katılıyorum	Olumlu
32- Haftalık ders programımız iyi düzenlenmektedir	90 10.6	41 4.8	63 7.4	97 11.4	165 19.4	193 22.7	201 23.6	4.87	1.923	Kısmen Katılıyorum	Olumlu
33- Aldığımız dersler alanımızla ilgilidir	46 5.4	22 2.6	51 6.0	89 10.5	122 14.4	196 23.1	324 38.1	5.47	1.726	Katılıyorum	Olumlu

Buna göre araştırmaya katılan öğrencilerin, eğitim-öğretim hizmet kalitesine ilişkin olumlu görüş bildirdikleri ve ortaya çıkan aritmetik ortalamanın aralık değeri “Katılıyorum” seçeneğine karşılık gelen tutum ifadeleri şunlardır.

Öğretim elemanları yeterli öğretme becerisine sahiptir ($\bar{X}=5.44$, $n=246$, %28.9). Öğretim elemanları alanlarıyla ilgili yeterli bilgiye sahiptir ($\bar{X}=5.67$, $n=298$, %35.1). Öğretim elemanlarının öğrencilerle iletişimleri iyidir ($\bar{X}=5.57$, $n=264$, %31.1). Öğretim elemanları öğrencilere karşı naziktir ($\bar{X}=5.41$, $n=248$, %29.2). Okulumuzda yeme-içme olanağımız (Kantin, yemekhane, vb.) vardır ($\bar{X}=5.37$, $n=305$, %35.9). Aldığımız dersler alanımızla ilgilidir ($\bar{X}=5.47$, $n=324$, %38.1).

Araştırmaya katılan öğrencilerin, eğitim-öğretim hizmet kalitesine ilişkin olumlu görüş bildirdikleri ve ortaya çıkan aritmetik ortalamanın aralık değeri “Kısmen Katılıyorum” seçeneğine karşılık gelen tutum ifadeleri ise şunlardır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Derslerimiz bizi iş hayatına hazırlayacak düzeydedir ($\bar{X} = 4.94$, $n=211$, %24.8). Öğretim elemanları adaletlidir ($\bar{X} = 5.09$, $n=221$, %26.0). Öğretim elemanlarına kolaylıkla ulaşılabilir ($\bar{X} = 5.29$, $n=228$, %26.8). Aldığımız uygulamalı dersler yararlıdır ($\bar{X} = 5.09$, $n=215$, %25.3). Öğretim elemanlarının akademik başarıyı ölçme-değerlendirme yöntemleri tutarlıdır ($\bar{X} = 5.20$, $n=243$, %28.6). Öğretim elemanları ders dışında öğrencileri yönlendirir ve destekler ($\bar{X} = 5.18$, $n=209$, %24.6). Danışmanım okulla ilgili problemlerimin çözümünde bana yardımcı olur ($\bar{X} = 5.03$, $n=208$, %24.5). Danışmanım iletişime açıktır ($\bar{X} = 5.28$, $n=258$, %30.4). Danışmanım okul yönetmelikleri hakkında beni bilgilendirir ($\bar{X} = 5.07$, $n=207$, %24.4). Danışmanıma kolaylıkla ulaşılabilir ($\bar{X} = 5.12$, $n=213$, %25.1). Akademik ya da sosyal bir etkinlik düzenlemek istediğimizde okul yönetiminden yeterli desteği alabilmekteyiz ($\bar{X} = 4.83$, $n=203$, %23.9). Bölüm ve program yönetiminde söz sahibi olabilmemiz için bizlere fırsatlar sunulmaktadır ($\bar{X} = 4.73$, $n=210$, %24.7). Okul yönetimi sosyal etkinliklere yeterli önemi verir ($\bar{X} = 4.59$, $n=179$, %21.1). Bölüm başkanımızı tanıyorum ve ona kolaylıkla ulaşabiliyorum ($\bar{X} = 4.75$, $n=191$, %22.5). Okulumuzda, mezun olduktan sonra işe yerleşme imkânımızı artırıcı uygulamalar yapılmaktadır ($\bar{X} = 4.52$, $n=191$, %22.5). Derslerde kaynak kişilerden (Sektör çalışanları, uzmanlar, vb.) yeterli düzeyde yararlanılmaktadır ($\bar{X} = 4.59$, $n=186$, %21.9). Okulumuzda teknolojik araç-gereç ve donanımlar (Projeksiyon, bilgisayar, vb.) mevcuttur ($\bar{X} = 5.18$, $n=199$, %23.4). Derslerde uygulama eğitimi yapabileceğimiz alanlar (Laboratuvar, atölye, vb.) mevcuttur ($\bar{X} = 4.80$, $n=194$, %22.8). Okulumuzda belge ve doküman çoğaltma (Fotokopi, printer, vb.) olanağımız vardır ($\bar{X} = 4.52$, $n=200$, %23.5). Okulumuz temiz ve bakımlıdır ($\bar{X} = 5.07$, $n=224$, %26.4). Aldığımız dersler dönemlere dengeli bir şekilde dağıtılmıştır ($\bar{X} = 4.85$, $n=190$, %22.4). Bir dönemde almak zorunda olduğumuz ders sayısı ve saati makuldür ($\bar{X} = 5.10$, $n=231$, %27.2). Haftalık ders programımız iyi düzenlenmektedir ($\bar{X} = 4.87$, $n=201$, %23.6).

Araştırmaya katılan öğrencilerin, eğitim-öğretim hizmet kalitesine ilişkin kararsız görüş bildirdikleri ve ortaya çıkan aritmetik ortalamanın aralık değeri “Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum” seçeneğine karşılık gelen tutum ifadeleri de şunlardır.

Okulumuzda ders dışı zamanlarda sosyalleşebileceğimiz ve ortak etkinlikler yapabileceğimiz alanlar bulunmaktadır ($\bar{X} = 3.93$, $n=144$, %16.9). Okulumuzda internete kolaylıkla ulaşabilmekteyiz ($\bar{X} = 4.44$, $n=205$, %24.1). Gerektiğinde okulun bilgisayarlarını kullanabilmekteyiz ($\bar{X} = 4.43$, $n=204$, %24.0). Derslerle ilgili yazılımlara okulun bilgisayarlarından ulaşabilmekteyiz ($\bar{X} = 4.42$, $n=179$, %21.1).

Araştırmaya katılan öğrencilerin, eğitim-öğretim hizmet kalitesine ilişkin olumsuz görüş bildirdikleri tutum ifadeleri bulunmamaktadır.

Elde edilen bulgulara göre, araştırmaya katılan öğrencilerin eğitim-öğretim hizmet kalitesine ilişkin kendilerine sorulan 33 sorudan 29’una olumlu, 4 tanesine de kararsız görüş bildirdikleri ve hiçbir soruya olumsuz görüş bildirmediği görülmüştür. Buna göre, öğrencilerin eğitim-öğretim hizmet kalitesine ilişkin görüşlerinin ağırlıklı ortalaması olumludur.

2.3. Diğer Bulgular

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Bu bölümde araştırmaya katılan öğrencilerin eğitim-öğretim hizmet kalitesine ilişkin görüşleri ile öğrencilerin okulları, bölümleri ve not ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığına yönelik bulgular yer almaktadır.

Merkezi limit teoremine göre, bir araştırmanın örneklem sayısı büyük olduğu zaman örneklem genellendiği evren normal dağılıma sahip olmasa ya da yapılan analizler yeterince güvenilir biçimde olmasa bile örneklem merkezi eğilimi normal bir dağılım gösterebilmektedir (Akbulut, 2010: 19). Bazı kaynaklarda “ $n > 30$ ya da $n > 100$ ” olduğu şartlarda parametrik test koşullarının olduğu söylenmektedir. Merkezi limit teoremine göre örneklem sayısı fazla olduğu için ($n=850$) normallik varsayımı kabul edilmiştir ve parametrik testlerin kullanılmasına karar verilmiştir.

Buna göre elde edilen bulgular aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 4 : Öğrencilerin Eğitim-Öğretim Hizmet Kalitesine İlişkin Görüşleri İle Öğrenim Gördükleri Okulların Tek Faktörlü Anova Testi Sonuçları

Okul	N	Ortalama	Standart Sapma	%95 Güven Aralığı		f	p
Sakarya	135	5.4025	.90223	5.2489	5.5561	17.650	.000
İnönü	63	5.3665	.88920	5.1426	5.5905		
Erzincan	92	5.2276	1.04252	5.0117	5.4435		
Muğla	136	5.1992	.97498	5.0339	5.3645		
Kocaeli	132	4.7626	1.00338	4.5899	4.9354		
Gaziantep	172	4.5958	.98158	4.4481	4.7436		
Katü	120	4.5455	.97088	4.3700	4.7209		
TOPLAM	850	4.9648	1.02611	4.8957	5.0339		

Yapılan tek faktörlü anova analizi sonuçlarına göre öğrencilerin hizmet kalitesine ilişkin görüşleri ile öğrenim gördükleri okullar arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür ($p < 0.05$). Farklılığın hangi okullar arasında olduğunun tespit edilmesi amacıyla Tukey Testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 5’te sunulmuştur.

Tablo 5 : Öğrencilerin Öğrenim Gördükleri Okullara Göre Eğitim-Öğretim Hizmet Kalitesine İlişkin Görüşleri Tukey Testi Sonuçları

Okul	Okul	Ortalama	Standart Sapma	f	%95 Güven Aralığı	
					Alt Sınır	Üst Sınır
Gaziantep	İnönü	-,77068*	,14293	,000	-1,1931	-,3482
	Erzincan	-,63176*	,12537	,000	-1,0023	-,2612
	Kocaeli	-,16678	,11231	,754	-,4987	,1651
	Katü	,05039	,11544	,999	-,2908	,3916
	Sakarya	-,80663*	,11160	,000	-1,1365	-,4768
	Muğla	-,60336*	,11137	,000	-,9325	-,2742
İnönü	Gaziantep	,77068*	,14293	,000	,3482	1,1931
	Erzincan	,13892	,15872	,976	-,3302	,6080
	Kocaeli	,60390*	,14863	,001	,1646	1,0432
	Katü	,82107*	,15101	,000	,3748	1,2674
	Sakarya	-,03595	,14809	1,000	-,4736	,4017
	Muğla	,16732	,14792	,918	-,2698	,6045
Erzincan	Gaziantep	,63176*	,12537	,000	,2612	1,0023
	İnönü	-,13892	,15872	,976	-,6080	,3302
	Kocaeli	,46498*	,13182	,008	,0754	,8546
	Katü	,68215*	,13450	,000	,2846	1,0797

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Kocaeli	Sakarya	-,17487	,13122	,836	-,5627	,2129
	Muğla	,02840	,13102	1,000	-,3588	,4156
	Gaziantep	,16678	,11231	,754	-,1651	,4987
	İnönü	-,60390*	,14863	,001	-1,0432	-,1646
	Erzincan	-,46498*	,13182	,008	-,8546	-,0754
	Katü	,21717	,12242	,566	-,1446	,5790
Katü	Sakarya	-,63984*	,11881	,000	-,9910	-,2887
	Muğla	-,43657*	,11859	,005	-,7871	-,0861
	Gaziantep	-,05039	,11544	,999	-,3916	,2908
	İnönü	-,82107*	,15101	,000	-1,2674	-,3748
	Erzincan	-,68215*	,13450	,000	-1,0797	-,2846
	Kocaeli	-,21717	,12242	,566	-,5790	,1446
Sakarya	Sakarya	-,85701*	,12177	,000	-1,2169	-,4971
	Muğla	-,65374*	,12156	,000	-1,0130	-,2945
	Gaziantep	,80663*	,11160	,000	,4768	1,1365
	İnönü	,03595	,14809	1,000	-,4017	,4736
	Erzincan	,17487	,13122	,836	-,2129	,5627
	Kocaeli	,63984*	,11881	,000	,2887	,9910
Muğla	Katü	,85701*	,12177	,000	,4971	1,2169
	Muğla	,20327	,11792	,600	-,1452	,5518
	Gaziantep	,60336*	,11137	,000	,2742	,9325
	İnönü	-,16732	,14792	,918	-,6045	,2698
	Erzincan	-,02840	,13102	1,000	-,4156	,3588
	Kocaeli	,43657*	,11859	,005	,0861	,7871
	Katü	,65374*	,12156	,000	,2945	1,0130
	Sakarya	-,20327	,11792	,600	-,5518	,1452

Tukey Testi sonucuna göre, Gaziantep Üniversitesi TOMYO, Kocaeli Üniversitesi Kartepe TMYO ve KATÜ TOMYO’da öğrenim gören öğrencilerin eğitim-öğretim hizmet kalitesine ilişkin görüşlerinin puan ortalamalarıyla İnönü Üniversitesi Kale TOİMYO, Erzincan Üniversitesi TOMYO, Sakarya Üniversitesi Kırkpınar TMYO ve Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Marmaris TMYO’da öğrenim gören öğrencilerin eğitim-öğretim hizmet kalitesine ilişkin görüşlerinin puan ortalamaları arasında anlamlı farklılık olduğu görülmüştür.

Tablo 6 : Öğrencilerin Hizmet Kalitesine İlişkin Görüşlerinde Öğrenim Gördükleri Bölümlerin Tek Faktörlü Anova Testi Sonuçları

Bölüm	N	Ortalama	Standart Sapma	%95 Güven Aralığı		f	p
				Alt Sınır	Üst Sınır		
Pazarlama ve Reklamcılık	20	5.2545	1.10990	4.7351	5.7740	1.198	.302
Seyahat, Turizm ve Eğlence Hiz.	424	4.9882	1.04393	4.8886	5.0879		
Otel, Lokanta ve İkram Hiz.	406	4.9260	1.00247	4.8282	5.0238		
TOPLAM	850	4.9648	1.02611	4.8957	5.0339		

Tabloya göre öğrencilerin hizmet kalitesine ilişkin görüşleri öğrenim gördükleri bölüme göre anlamlı bir farklılaşma göstermemektedir ($p>0.05$).

Tablo 7 : Öğrencilerin Hizmet Kalitesine İlişkin Görüşlerinde Not Ortalamalarının Tek Faktörlü Anova Testi Sonuçları

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Bölüm	N	Ortalama	Standart Sapma	%95 Güven Aralığı		f	p
0-0.99	20	4.5515	.89627	4.1320	4.9710	1.678	.170
1.00-1.99	189	5.0515	1.03740	4.9026	5.2003		
2.00-2.99	489	4.9391	1.01889	4.8486	5.0296		
3.00-4.00	152	4.9940	1.04351	4.8268	5.1613		
TOPLAM	850	4.9648	1.02611	4.8957	5.0339		

Buna göre öğrencilerin hizmet kalitesine ilişkin görüşlerinde öğrencilerin akademik başarı ortalamalarına göre anlamlı bir farklılaşma tespit edilememiştir ($p>0.05$).

3. SONUÇ VE TARTIŞMA

Türkiye'deki Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulları'nda eğitim gören öğrencilerin eğitim-öğretim hizmet kalitesine ilişkin görüşlerini belirlemeye yönelik gerçekleştirilen bu çalışmadan elde edilen sonuçlar şunlardır:

Yapılan bu çalışma kapsamında, eğitim-öğretim hizmet kalitesine ilişkin öğrenci görüşlerini ölçmeyi amaçlayan bir anket formu hazırlanmıştır. Hazırlanan anket formu, Türkiye'de hizmet veren 7 Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulu'nda öğrenim gören toplam 850 öğrenciye uygulanmıştır.

Anket verilerine göre, öğrencilerin araştırmaya cinsiyetlerine göre eşit sayıda katılım gösterdikleri söylenebilir. Ayrıca öğrencilerin yarısından fazlası 20-22 yaş aralığındadır. Öğrencilerin bölümlerine bakıldığında, Pazarlama ve Reklamcılık bölümünde öğrenim gören öğrencilerin ankete oldukça düşük düzeyde katılım gösterdiği görülmektedir. Akademik başarı ortalamalarına göre araştırmaya katılan öğrencilerin yarısından fazlasının 2,00'nin üzerinde not ortalamasına sahip olduğu tespit edilmiştir.

Anket sonuçlarına göre, araştırmaya katılan öğrencilerin öğretim elemanlarından aldıkları hizmete karşı olumlu görüş bildirdiklerini söyleyebiliriz. Öğretim elemanlarının sunmuş oldukları eğitim-öğretim hizmeti okulun toplam kalitesine doğrudan etki etmektedir. Bu çalışma, Brown ve Koenig (1993)'in yaptıkları çalışmanın "öğrenciler öğretim elemanlarını kaliteyi belirleyen en önemli unsur olarak görmektedirler" sonucunu destekler niteliktedir.

Galeeva (2016) yaptığı çalışmada, yüksek kaliteli ders içeriklerinin eğitim hizmetinin kalite kriterlerinden birisi olduğunu ortaya koymuştur. Araştırma sonucuna göre öğrencilerin dersler, ders programları ve ders içerikleri yönündeki görüşlerinin olumlu yönde olduğu görülmektedir.

Okulların, öğrencilerin ortak etkinlikler yapabilecekleri alanlara, bilişim-teknoloji imkânlarına sahip olmaları ve bu imkânlardan öğrencilerin kolaylıkla yararlanabilmeleri konularında öğrenciler ağırlıklı olarak kararsız görüş bildirmişlerdir. Yapılan ilgili araştırmalarda da bu niteliklerle ilgili sonuçlara rastlanmaktadır. Joseph ve Joseph (1997) yaptıkları çalışmada, teknolojik imkânlarla sahip, yurt olanağı olan, spor ve dinlenme tesisleri olan ve aynı zamanda çekici bir kampüs düzenlemesine sahip üniversitelerin öğrenciler tarafından kaliteli okullar olarak algılandığı sonucuna ulaşmışlardır. Yapılan farklı çalışmalarda da okul fiziksel imkânlarının öğrencilerin eğitim-öğretim hizmet kalitesine yönelik görüşlerini etkilediği ortaya konulmuştur (Güzel, 2006; Özçalık, 2007; Narang, 2012).

Türkiye'deki Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulları'nın fiziki konumları genel olarak değerlendirildiğinde, üniversite merkez kampüslerinin dışında kuruldukları görülmektedir. Merkez kampüsün sağladığı imkânlardan yeterince yararlanamayan öğrencilerin üniversitelere yönelik

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

örgütsel bağlılıklarının gelişmediği, bunun da öğrencilerin genel hizmet algılarını etkilediği düşünülmektedir.

Yapılan tek faktörlü anova testi sonuçlarına göre öğrencilerin hizmet kalitesine ilişkin görüşlerinin öğrenim gördükleri bölümlere ve akademik başarı ortalamalarına göre farklılaşmadığı, öğrenim gördükleri okullara göre ise anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Bu farklılığın hangi okullar arasında olduğunu tespit etmek amacıyla yapılan tukey analizi sonucuna göre, Gaziantep Üniversitesi TOMYO, Kocaeli Üniversitesi Kartepe TMYO ve KATÜ TOMYO’da öğrenim gören öğrencilerin eğitim-öğretim hizmet kalitesine ilişkin görüşlerinin puan ortalamalarıyla diğer okulların puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Bu okullardan Sakarya Üniversitesi Kırkpınar TMYO öğrencilerinin genel hizmet kalitesi algısının ortalama değeri diğer bütün okullardan pozitif yönde, Karadeniz Teknik Üniversitesi TOMYO öğrencilerinin genel hizmet kalitesi algısının ortalaması ise diğer bütün okullardan negatif yönde farklılık göstermektedir. Buna göre, Sakarya Üniversitesi Kırkpınar TMYO öğrencilerinin genel hizmet kalitesi algısının en yüksek düzeyde olduğu, Karadeniz Teknik Üniversitesi TOMYO öğrencilerinin genel hizmet kalitesi algısının ise en düşük düzeyde olduğunu söyleyebilmekteyiz.

Bu araştırma, Olcay (2008)’in yaptığı çalışmanın, ülkemizdeki turizm eğitime verilen önemin artırılması, turizm eğitiminin sorunlarına etkin ve kalıcı çözümler üretilmesi gerektiği sonucunu destekler niteliktedir. Sürekli gelişen ve ekonominin güçlü kollarından biri haline gelen turizm sektörü, emek yoğun bir sektör olmasından dolayı insan faktöründen en üst düzeyde yararlanan sektör konumundadır. Sektörün ihtiyaç duyduğu kalifiye personelin önemi de her geçen gün artmaktadır. Bu ihtiyacın karşılanmasında eğitim kurumlarına düşen görev ise öğrencilere kaliteli bir eğitim sunmaktır. Bunun için de sektörün önde gelen temsilcileriyle fikir alışverişi yapılarak sektörün ihtiyacına yönelik bir müfredat oluşturulması ve bu yönde bir eğitimin verilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Yapılan bu çalışmanın sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde eğitim hizmet kalitesinin öğrenci tatminine bağlı olduğu görülmektedir. Özellikle fiziksel olanakların öğrenciler açısından en önemli kalite boyutu olduğu görülmektedir. Öğrencilerin ders dışı zamanlarını değerlendirebilecekleri ve temel ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri bir okul ortamının sunulması gerekliliği göz ardı edilemez. Bu bağlamda yönetsel hizmetin önemi de ortaya çıkmaktadır. Okul yönetimlerinin eğitim hizmet kalitesini arttırmaya yönelik gerçekleştirebilecekleri faaliyetlerin başında okul fiziksel olanaklarının iyileştirilmesi, akademik kadronun iyi seçilmesi, ders içeriklerinin ve ders programlarının da öğrenci ihtiyaçlarına göre planlanması gelmektedir.

Bu çalışmanın yapılması Türkiye’deki Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulları’nın eğitim-öğretim hizmet kalitesinin belirlenmesi ve mevcut eksikliklerinin ortaya konulması bakımından önem arz etmektedir. Bununla beraber benzer konuda çalışma yapacak araştırmacılara, daha geniş evrende çalışarak turizm programlarını bünyesinde bulunduran diğer Meslek Yüksekokulları’nın vermiş oldukları turizm eğitim-öğretim hizmet kalitesinin araştırılması önerilebilir.

KAYNAKÇA

Akbaba, A. (2006). Measuring Service Quality in the Hotel Industry: A Study in a Business Hotel in Turkey. *International Journal of Hospitality Management*, 25, 170-192.

Akbaba, A., Gürü, B. E., Yaran, M. & Çimen, H. (2006). Öğrencilerin Öğretim Elemanları ile İlgili Kalite Beklentileri: Akçakoca Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Örneği. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 1, Sayfa: 9-21.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Akbulut, Y. (2010). Sosyal Bilimlerde SPSS Uygulamaları. İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul.

Alp, T. (1992). "Türkiye'de Turizm Eğitimin Yapısı, Uygulanan Politikalar ve Sonuçları", Turizm Eğitimi, Ankara, Turizm Bakanlığı Turizm Eğitimi Genel Müdürlüğü, Yorum Basım Yayın Sanayi Ticaret Şirketi: 47.

Altan, S., Atan, M. & Ediz, A. (2003). SERVQUAL Analizi ile Toplam Hizmet Kalitesinin Ölçümü ve Yüksek Eğitimde Bir Uygulama. 12. Ulusal Kalite Kongresi. KalDer-Türkiye Kalite Derneği, Lütfi Kırdar Kongre ve Sergi Sarayı, İstanbul.

Angell, R. J., Heffernan, T. W. & Megicks, P. (2008). Service Quality In Postgraduate Education. Quality Assurance In Education, Vol. 16 No. 3, 2008 pp. 236-254.

Brown, D. J. & Koenig, H. F. (1993). Applying Total Quality Management to Business Education. Journal of Education for Business, 68 (6), 325-330.

Christou, E. (1999). "Hospitality Management Education In Greece: An Exploratory Study", Tourism Management, 20(6): 683-691.

Cronin, J. J. & Taylor, S. A. (1994). SERVPERF versus SERVQUAL: Reconciling Performance-Based and Perceptions-Minus-Expectations Measurement of Service Quality. Journal of Marketing, 1994, 125-131.

Çakır, M. (2008). Vakıf Üniversitelerinde Akademik Personelin Performans Değerlendirmelerinin Eğitim Kalitesine Katkısı. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Galeeva, R. B. (2016). SERVQUAL Application and Adaptation For Educational Service Quality Assessments In Russian Higher Education. Quality Assurance in Education Vol. 24 No. 3, pp. 329-348.

Garwe, E. C. (2015). Student Voice and Quality Enhancement In Higher Education. Journal of Applied Research in Higher Education, Vol. 7 No. 2, pp. 385-399.

Gülenç, İ. F. & Talih, D. (2011). Eğitim Sektöründe Hizmet Kalitesi Algılamalarına İlişkin Yabancı Dil Kurumlarında Bir Araştırma. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 13 Sayı 2 (261-284).

Güzel, N. G. (2006). Yüksek Öğretimde Turizm Eğitimi ve Hizmet Kalitesi. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Grönross, C. (1990). Service Management and Marketing: Managing the Moments of Truth in Service Marketing. Toronto: Lexington Books.

Hacıoğlu, N. (1992). Yükseköğretimde Mesleki Turizm Eğitimi Geliştirme Perspektifleri. Turizm Eğitimi, Ankara, Turizm Bakanlığı Turizm Eğitimi Genel Müdürlüğü, Yorum Basın Yayın San. Ltd. Şti.: 92.

Halai, N. (2012). Quality of Private Universities In Pakistan. International Journal of Educational Management Vol. 27 No. 7, pp. 775-786.

Jain, R., Sinha, G. & Sahney, S. (2011). Conceptualizing Service Quality In Higher Education. Asian Journal on Quality, Vol. 12 No. 3, pp. 296-314.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Joseph, M. & Joseph, B. (1997). Service Quality In Education: A Student Perspective. Quality Assurance in Education, Volume 5 , Number 1, pp. 15–21.

Kalaycı, N. (2008). Yükseköğretimde Uygulanan Toplam Kalite Yönetimi Sürecinde Göz Ardı Edilen Unsurlardan “TKY Merkezi” ve “Eğitim Programları”. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi Bahar 2008, 6(2), 163-188.

Kelesbayev, D. (2014). Türk Dünyasının Eğitim Sistemindeki Ortak Mesele: Kalite. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 3/2, s. 291-306,

Kocapınar, E. (2002). Service Quality Measurement in Higher Education: An Application. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

Lapina, I., Roga, R. & Muursepp, P. (2016). Quality of Higher Education International Students' Satisfaction and Learning Experience. International Journal of Quality and Service Sciences, Vol. 8 No. 3, pp. 263-278.

Naragn, R. (2012). How Do Management Students Perceive The Quality of Education In Public Institutions? Quality Assurance in Education Vol. 20 No. 4, 2012 pp. 357-371.

Olçay, A. (2008). Türk Turizminde Eğitimin Önemi. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7 (2), 383-390.

Olçay, A. & Düzgün, M. (2015). Mesleki Ve Teknik Anadolu Liselerinde Turizm Eğitimi Almakta Olan Öğrencilerin Eğitim Memnuniyetlerinin Belirlenmesi. Uluslararası Hakemli Beşeri ve Akademik Bilimler Dergisi, Nisan/Mayıs/Haziran İlkbahar Yaz dönemi, Cilt: 4, Sayı: 12.

Olçay, A., Sürme, M., Düzgün, M. & Cinpolat, M. (2016). Turizm Önlisans Öğrencilerinin Eğitimlerine İlişkin Beklentileri. Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, Sonbahar , Sayı: 15, S.S.321-338.

Özçalık, F. (2007). Yüksek Öğrenimde Eğitim Hizmet Kalitesinin Ölçümüne Yönelik Örnek Bir Uygulama. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Parasuraman, A., Zeithaml, V. A. & Berry. L. L. (1988). SERVQUAL: A Multiple-Item Scale for Measuring Customer Perceptions of Service Quality. Journal of Retailing. 64 (1), 12-43.

Petruzzellis, L., D'Uggento, A. M. & Romanazzi, S. (2006). Student Satisfaction and Quality of Service In Italian Universities. Managing Service Quality, Vol. 16 No. 4, 2006pp. 349-364.

Pham, H. T. & Starkey, L. (2016). Perceptions Of Higher Education Quality At Three Universities In Vietnam. Quality Assurance in Education, Vol. 24 No. 3, pp. 369-393.

Seymen, A., O. (2002). Turizm İşletmelerinde Oryantasyon Eğitiminin İnsan Kaynakları Yönetimi Açısından Önemi ve Buna Yönelik Program Modelinin Oluşturulması. Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi, 13(1): 15-25.

Sezgin, O.M. (2001). Genel Turizm ve Turizm Mevzuatı. Ankara, Detay Yayıncılık: 135.

Şahin, A. E. (2009). Eğitim Fakültesinde Hizmet Kalitesinin Eğitim Fakültesi Öğrenci Memnuniyet Ölçeği (EF-ÖMÖ) İle Değerlendirilmesi. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 37, 106-122).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Şahin, İ. & Fındık, T. (2008). Türkiye’de Mesleki ve Teknik Eğitim: Mevcut Durum, Sorunlar ve Çözüm Önerileri. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı: 12 (3), Sayfa: 65-86.

Teeroovengadum, V., Kamalanabhan, T. J. & Seebaluck, A. K. (2016). Measuring Service Quality In Higher Education Development Of A Hierarchical Model (HESQUAL). Quality Assurance in Education, Vol. 24 No. 2, pp. 244-258.

Telbalkan, M. (2015). Önlisans Düzeyinde Turizm Eğitimindeki Staj Uygulamasına Yönelik Öğrencilerin Bakışları: Ondokuz Mayıs Üniversitesi’nde Bir Uygulama. Electronic Journal of Vocational Colleges- Aralık 2015 4. UMYOS Özel Sayısı.

Tourism Highlights 2015 Edition, URL: [http://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284416899] Erişim Tarihi: 11 Mart 2016.

Tsang, N. & Qu, H. (2000). Service Quality in China’s Hotel Industry: A Perspective from Tourists and Hotel Managers. International Journal of Contemporary Hospitality Management, 12(5), 316-326.

Üngüren, E., Baltacı, F., Avsallı, H. & Demirel, O. N. (2012). Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Eğitim Memnuniyetlerinin ve Geleceğe Yönelik Bakış Açılarının Belirlemesine Yönelik Bir Araştırma. Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 1, Sayfa: 17-25.

Ünlüönen, K. (2000). Turizm İşletmeciliği Öğretmenlik Programlarının Öğrenci Beklentileri Ve Algılamaları Açısından Değerlendirilmesi. Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Fakültesi Dergisi, 3 (2000): 218-238.

Yeo, R. K. (2008). Servicing Service Quality In Higher Education: Quest For Excellence. On the Horizon, Vol. 16 Iss 3 pp. 152 – 161.

Yılmaz, İ. (2007). Otel İşletmelerinde Hizmet Kalitesinin Müşteriler ve Yöneticiler Açısından Ölçülmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Yılmaz, V., Filiz, Z. & Yaprak, B. (2007). Servqual Yöntemiyle Yüksek Öğretimde Hizmet Kalitesinin Ölçülmesi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:7, Sayı: 1, Sayfa: 299-316.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

AR-GE VE İNOVASYON POLİTİKALARI: TÜRKİYE İLE DOĞU ASYA ÜLKELERİNİN KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZİ

R & D AND INNOVATION POLICIES: A COMPARATIVE ANALYSIS OF TURKEY AND EAST ASIAN COUNTRIES

Prof. Dr. Salih ÖZTÜRK

Namık Kemal Üniversitesi (NKU), İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi; Tekirdağ

YL Öğrencisi, Numan KÖKAY

Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Tekirdağ

ÖZET

Bu yapılan araştırmada, Türkiye'nin, değişen dünya ile birlikte, gelişmiş ülkeler seviyesine ulaşmak için hedeflenen politikaları, Doğu Asya ülkeleri ile kıyas edilmiştir. Son yıllar da Türkiye'nin yakaladığı büyüme ivmesi ile kişi başına gelirden büyük bir artış yaşanmış olsa dahi, gelişmekte olan ülke konumundan, gelişmiş ülke konumuna geçişte aynı yönde başarı söz konusu olamamıştır. Bu çalışma ışığında, orta gelir tuzağını başarı ile atlatıp, yüksek gelirli gelişmiş ülke statüsüne ulaşmış olan Tayvan ve G. Kore gibi ülkelerin Ar-Ge ve inovasyon politikalarını inceleyip, söz konusu politikalarda Türkiye için neler yapılabileceği araştırılacaktır.

Anahtar kelimeler: Ar-Ge, İnovasyon politikaları, Türkiye, Doğu Asya, Tayvan, Güney Kore

ABSTRACT

This research compares Turkey's policies with other East Asian countries to reach developed countries level with the changing world. In recent years, even though there has been a large increase in per capita income with the growth acceleration captured by Turkey, there has been no increase in the same magnitude from the developing country to the developed country. In this work, we will examine the R & D and innovation policies of countries such as Taiwan and G. Korea, which have succeeded in achieving middle income and succeeded in a high-income developed country, and will look at what can be done for country in Turkey.

Keywords: R & D, Innovation policies, Turkey, East Asia, Tayvan, South Korea

1.GİRİŞ

Küreselleşen dünya ile birlikte, bu sisteme adaptasyon sürecinde olan ülkeleri bir takım zorluklar beklemektedir. Türkiye, son zamanlarda kişi başına gelirden büyük artış sağlamıştır. Fakat gelirdeki bu artış, gelişmiş ülkelerle Türkiye arasındaki gelir rekabetini sağlayamamıştır. Kısaca Türkiye'nin, gelir açığını kapatmakta başarılı olduğunu söyleyemeyiz. Dünya da meydana gelen küresel krizden sonra, Türkiye'nin hızla büyüyen ekonomisine rağmen, kişi başına düşen gelirden artış olmaması çeşitli tartışmalara konu olmuştur (MÜSİAD, 2012; Sak, 2013; Yeldan, 2012; Yeldan vd, 2012; Yılmaz, 2014). Bu konuların başında, Gill ve Kharas'ın ilk kez dile getirdiği "Orta Gelir Tuzağı (Middle-Income Trap)" kavramının Türkiye'nin de içinde bulunup bulunmadığı tartışmasıdır.

Birçok Latin Amerikan ülkeleri gibi Türkiye de yüksek gelirli ülke statüsüne ulaşmayı bir türlü başaramamıştır. Buna karşın büyümede bir hayli üstün başarı gösteren Asya ülkeleri, düşük gelirli ülke konumundan orta gelirli ülke konumuna ve daha sonra da orta gelirden yüksek gelirli ülke konumuna geçerek, bahsi geçen orta gelir tuzağından kurtulmuşlardır. Türkiye de büyüme performansı olarak iyi bir iş çıkarmış olmasına rağmen, Latin Amerika ülkelerinde olduğu gibi oda düşük gelirli ülke statüsünden çıkmakta pek problem yaşamasa da, orta gelir tuzağına yakalanmış

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

ve yüksek gelirli ülke statüsüne ulaşmayı başaramamıştır. Bunun yanı sıra Doğu Asya ülkelerinin bir kısmı bu orta gelir tuzağı ismini verdiğimiz durumdan kurtulmada, izledikleri inovasyon, teknoloji ve sanayi politikalarının etkinliği göze çarpmaktadır (Shin,1996; Freeman,1987; Lall,2000). Türkiye gibi ülkelerin bu tuzaktan kurtulamamalarının nedenleri arasında, bu politikaların oluşturmada ve uygulamada yaşanan problemlerden kaynaklı olmasıdır (Tuncel,2014:41).

Bu araştırmanın amacı; Türkiye'nin orta gelir tuzağında kurtulup, yüksek gelirli ülke statüsüne ulaşmada izleyebilecekleri alternatif politikaları, bu tuzaktan kurtulmuş olan beş Doğu Asya ülkelerinin izledikleri yöntemlerle kıyas ederek tartışmaktır. Teknoloji politikalarını öneren Neoklasik yaklaşımı aslında, günümüzün inovasyon politikalarından farklıdır. İnovasyon sistemi dediğimiz teorinin aslında direkt olarak inovasyon sürecine işaret eden politika aracıdır. Neoklasik yaklaşımdaki teknoloji politikaları, doğrudan bilime odaklıdır. Sözgelimi icadın teşvik edilmesi ile devlet müdahalesinden söz etmektedir (Tuncel,2014:41).

2. Ar-Ge ve İnovasyon

Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu'na göre Ar-Ge; kültür, insan ve toplumun bilgisinden oluşan bilgi dağarcığının artırılması ve bunun yazılım dahil yeni süreç, sistem ve uygulamalar tasarlamak üzere kullanılması için sistematik bir temelde yürütülen yaratıcı çalışmalardır. Ar-Ge çalışmaları üç temel başlık altında incelenir. Bunlar: Temel araştırma, uygulamalı araştırma ve deneysel geliştirme faaliyetleridir. Temel araştırma genel olarak sözgelimi icat olarak isimlendirdiğimiz gerçeklerin yeni bilgilerle bulunması ile ortaya çıkan deneysel ve teorik araştırmalardır. Uygulamalı araştırma ise belirlenen bir pratik hedefi amaçlayan özgün çalışmadır. Deneysel geliştirme dediğimiz olguda ise temel araştırma ya da uygulamalı araştırmada ile kazanılan yeni bilgilerin, yeni cihazlar, yeni malzemeler, ürünler ya da yeni hizmetler, yeni sistemler ya da süreçler elde etmek için; mevcut olan üretilmiş olanları geliştirmeye yönelik sistemsel çalışmalarının tümüne denir (Kaynak: 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu / Frascati Kılavuzu)

İnovasyon'un tanımı konusunda uluslararası düzeyde kabul gören kaynakların başında OECD ile Eurostart'ın birlikte yayınladığı Oslo Kılavuzu gelir. Kılavuzun halen yürürlükte olan 2005 sürümünde inovasyon şu şekilde tanımlanır: "İnovasyon, yeni veya önemli ölçüde değiştirilmiş ürün (mal ya da hizmet) veya sürecin; yeni bir pazarlama yönteminin; ya da iş uygulamalarında, iş yeri organizasyonunda veya dış ilişkilerde yeni bir organizasyonel yöntemin uygulanmasıdır." (OECD, Eurostart: Oslo Kılavuzu)

İnovasyon, bir ülke için sürdürülebilir büyüme, toplumsal gönenç ve artan iş olanakları anlamına geldiğinden, inovasyon için gereken ortamın oluşturulması devletler için birinci öncelik olarak kabul edilir. Bu da başarıyla çalışan bir sistemin kurulmasını ve etkin politikaların tasarlanıp uygulanmasını gerektirir. İnovasyon da sistem yaklaşımı, hem bilginin üretilmesi hem de yayılarak uygulanması süreçlerini kapsadığından politikanın odağı, kurumlar arasındaki etkileşime dayanır. 'Ulusal inovasyon sistemi' bu kurumlar bütünü ve aralarındaki bilgi, finansman ve regülasyon akışını tanımlayan dinamik bir sistemi ifade eder (<https://tr.wikipedia.org/wiki/İnovasyon>).

Verilen tanımlardan yola çıkarak Ar-Ge ve inovasyonu ayrı ayrı düşünmek ve ele almak uygun görülememektedir. İkisi arasında güçlü bir bağ olduğu aşikârdır. Yapılan araştırma ve geliştirme sonucunda ortaya çıkan yeni veya mevcut ürünün/ geliştirmiş halini, oluşturulan inovasyon sistemleri ile ürünün yayılmasında ki süreci etkin kılabilmektedir. Bu süreçte ürünün yada hizmetin

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

yönetiminden tutunda pazarlamasına, reklamına kadar içsel tüm aşamaları kapsamaktadır. Hele ki teknoloji ile sürekli değişen bu küresel dünyada çeşitlilik ve bolluktan ötürü pazarda ürün veya hizmetinizin satılması için inovasyon önem kazanmaktadır. Ürün veya hizmetin, kendi pazarını oluşturmada ve satışların optimal düzeyde olması için diğer benzer ürün veya hizmetlerden üstün olması yani farklılaştırılması bağlamında yine inovasyon sistemlerine dayanmaktadır. Günümüzde internet ve teknoloji aracılığı ile talep edilen ürüne veya hizmete ulaşmak çok kolay bir hal almaktadır. Ancak bir önceki cümlede değindiğimiz gibi ürünün yada hizmetin farklılaştırılması bağlamında optimal düzeyde kar elde edilebilmektedir.

Günümüz dünyasında artık, uluslararası şirketler veya ülke içerisindeki KOBİ'ler, varlıklarını sürdürebilmek için inovasyon sistemlerin bütününden faydalanmaktadırlar. Ulusal inovasyon sistemi, “yasalar, toplumsal kurallar, kültürel normlar, rutinler, alışkanlıklar, teknik standartlar gibi öğelerin oluşturduğu kurumsal bir yapıdır” (Lundvall, B.-Å. (2000) Systems of Innovation: Growth, Competitiveness and Employment) ve “devlet ve özel sektör kuruluşları arasındaki finansal akışlar, üniversiteler, firmalar ve devlet laboratuvarları arasındaki insan akışları; devlet kuruluşlarından inovasyon organizasyonlarına doğru yönelen regülasyon akışları, ve kurumlar arasındaki bilgi akışları” (Niosi, J. (2002), National systems of innovations are “x-efficient” (and x-effective): Why some are slow learners) nedeniyle dinamik bir nitelik taşır (Elçi, Karataylı, Karaata 2004:35).

2.1. Orta Gelir Tuzağı

Son yarım asıra bakıldığında, gelişmekte olan ülkelerin hammadde ihracatçısı olma konumundan kendilerini kurtararak imalat sanayine dayalı ekonomiye geçiş yapmışlardır. Buna rağmen bu ekonomik gelişme ile gelişmiş ülkeleri yakalamak pek mümkün olmamıştır. Gelişmiş ülkeler seviyesine ulaşabilmek için ekonominin imalat sanayine dayalı ve mamul ithalatçısı konumundan kurtulmaları yeterli olmamıştır. Gelişmiş ülke statüsüne ulaşmanın yolu, teknoloji üretip ihracat etmekten geçer olmuştur. Buna dayalı bir ekonomik büyüme ile ancak istenilen düzeye ulaşılabilir (Tuncel,2012).

Düşük gelir düzeyi ile adlandırdığımız ülkeler, yatırım ve tasarruf edebilecek ekonomik güçleri olmadığından dolayı bir türlü orta gelir düzeyine ulaşamamaktadırlar. Çünkü yatırımların az olması kişi başına geliri etkilemekte, buda kişilerin tasarruflarını etkilemekte, düşük tasarruf ile orantılı olarak düşük yatırımlar yapılabilmektedir (Nelson,1956). Buda bir kısır döngü gibi sürekli tekrar edilmekte ve dolayısıyla bu düşük gelirden kurtulamamaktadırlar (Nurkse,1966). 1950'lerden sonra imalat sanayine dayalı tarımdan sanayiye geçiş aşamasında birçok ülke bu bahsi geçen kısır döngüden kurtulup orta gelirli ülke konumuna geçmeyi başarmıştır. Ancak bu ülkelerin çok azı (Tayvan, Güney Kore, Yunanistan, İrlanda ve Portekiz gibi) orta gelirden kurtulup yüksek gelirli ülke statüsüne ulaşmayı başaramamıştır (Tuncel,2014:42).

Orta gelirli bir ülke statüsünden, yüksek gelirli ülke statüsüne geçiş, düşük ülke statüsünden orta gelirli ülke statüsüne geçişten çok daha zordur (Shixue,2011). Bu sebepten dolayı daha iyi hamleler ve stratejiler geliştirmek gerekmektedir. Orta gelirdeki ülkeler artık hammadde ihracatçısı konumunda oldukları için, imalat sanayinde ki üretiminde maliyet dezavantajları içermektedir. Bu sebepten dolayı yeni süreçlere ve ürünlere dayalı yeni pazarlar bulmada inovasyon sistemlerinin geliştirmesi ile bağlantılı hale gelmektedir (Tuncel,2014:45).

Şekil 1: Dünya Ülkelerinin Ekonomik Gelişmişlik Seviyeleri (1960-2010)

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

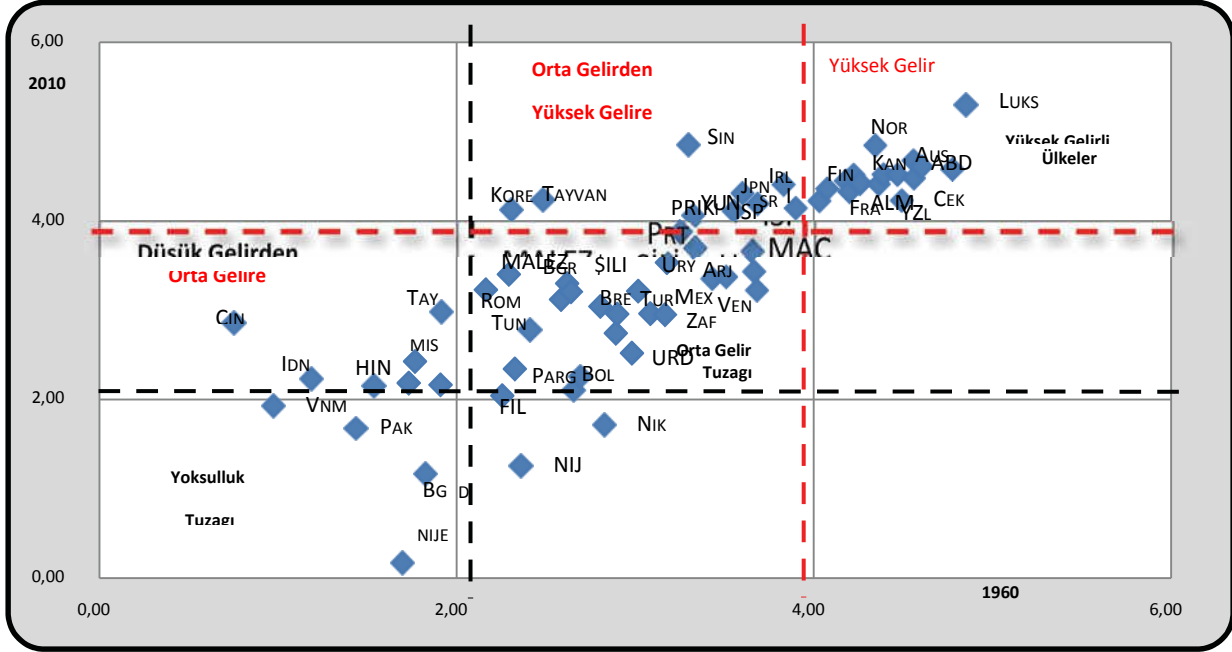
İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Kaynak: Heston, A., Summers, R. ve Aten, B. (2012), *Penn World Table Version 7.1*, Center for International Comparisons of Production, Income and Prices at the University of Pennsylvania, July.

Şekil 1 de görüldüğü üzere yoksulluk seviyesinin altında ve üstünde kalan ülkeler sıralanmamıştır. Düşük gelirden orta gelire, orta gelirden yüksek gelire yaklaşan ve yüksek gelirli ülkeler olarak belirlenip şekilde sunulmuştur.

3. Doğu Asya Ülkeleri: İnovasyon Politikaları

Bu coğrafyada bulunan Asya Kaplanları isimli (Tayvan, Güney Kore, Hong Kong ve Singapur) ülkelerin, orta gelir tuzağından kolaylıkla kurtulup, yüksek gelirli ülke statüsüne geçişte uygulamış oldukları inovasyon politikaları önem arz etmektedir. Bu söz konusu ülkeler örnek ekonomik model olarak kendilerine gelişmiş ülke statüsünde olan Japonya'yı almaktadırlar. Benzer Ar-Ge ve inovasyon politikaları ile neredeyse model aldıkları ülkelere ekonomik bazda yaklaştıkları bulunmaktadır. Japonya'nın sürekli ve güçlü ekonomisinin altında yatan temeller incelendiğinde devlet yönetiminin sanayileşme süresince başarılı bir yol izlediği ve teknoloji birikimine dayalı firmaların yeteneklerine işaret etmektedir (Mathews,2012).

Bu bilgiler ışığında en önemli hususun devletin sahip ve dahil olduğu stratejik vizyona dayanması, Neoklasik yaklaşımdaki "piyasa mantığını" sanayileşme süresince kısa dönemli değil uzun dönemli önceliklerine göre sınırlandırılması ile gerçekleşmiştir (Öniş,1991). Bu yaklaşıma göre devletin görevi ekonomik faktörlerin sağlıklı teşvikler sağlayarak en doğru fiyatların belirlenmesini sağlamak olmalıdır. Fakat piyasada denge düzeyinden farklı bir fiyat meydana getirmiş olacaktır (Tuncel,2014:46).

Asya ülkelerinin Neoklasik varsayımındaki piyasa mekanizmasından uzaklaşması sonucunda, uzun dönemde bu ülkelerin hanelerine yüksek milli hasıllar yazılmıştır. Neoklasik düşünceye göre devlet sadece piyasa başarısızlıklarında müdahale gereksinim duyulabileceğini varsaymışlardır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

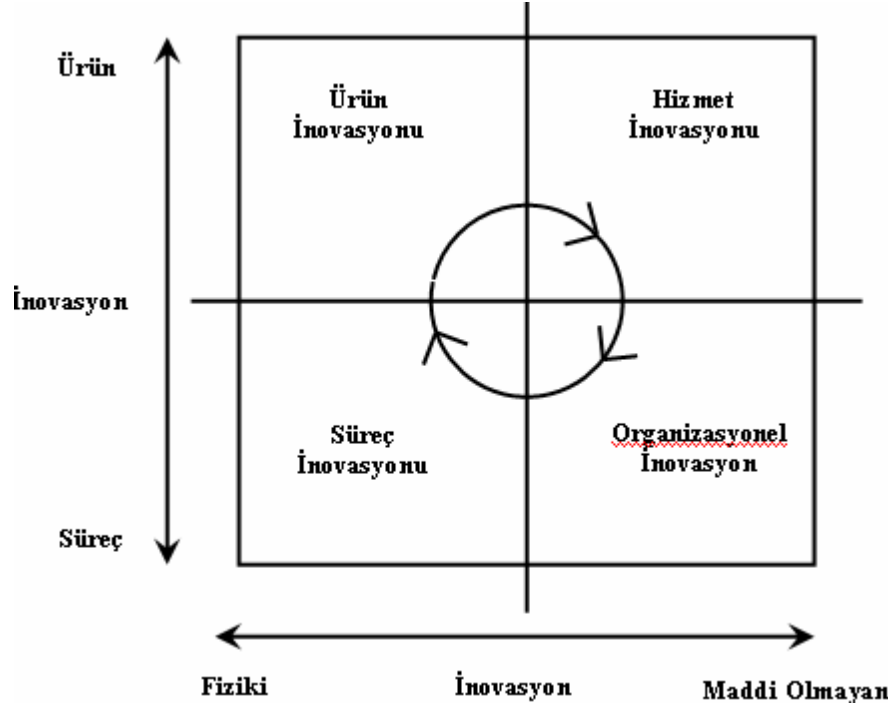
www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Neoklasik yaklaşımın teknoloji politikalarında sadece araştırma ve keşfetme süreçleri olarak kabul etmiş, inovasyon dediğimiz süreci dahil etmemiştir (Tuncel,2014:46).

Kaynak: “Industrial and Service Innovations”, Fraunhofer Enstitüsü Sistemleri ve İnovasyon Araştırması, İSİ, Faaliyet Raporu 2006, s. 22

Aşağıda ki tabloda Neoklasik yaklaşımı ile inovasyon sistemi yaklaşımını problem, politika paradigması, odak ve çözüm olmak üzere 4 bölümde ele almıştır. Bu tablo ile farklılıklarını çok daha net bir şekilde görebilmekteyiz.

Tablo 1: Teknoloji Politikalarının Karşılaştırmalı Analizi

	Neoklasik Yaklaşım	İnovasyon Sistemi Yaklaşımı
Problem	Piyasa Bilginin rekabetçi olmama özelliği nedeniyle firmalar inovasyona gereken yatırımı yapamıyor.	Sistem Sistem bileşenlerindeki sorunlar ya da fonksiyonlarındaki sorunlar sebebiyle etkin çalışmıyor.
Politika Paradigması	Bilim ve Teknoloji Politikası	Bilim Teknoloji ve İnovasyon Politikası
Odak	Araştırma Faaliyetleri	İnovasyon Faaliyetleri, Yetkinlikler ve Ağyapılar

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Çözüm	Politika yapımcılar inovasyon yapmanın maliyetini düşürmeli, mevcut bilgiden yararlanma olanaklarını artırmalı, bilgi yaratma kapasitesini güçlendirmeliler. (Üniversiteler, araştırma kuruluşları, insan kaynakları geliştirme)	Politika yapımcıları sistemin sorunlarını çözmek için müdahalede bulunmalıdır. Aktörlerin (firmalar, araştırma kuruluşları, üniversiteler, tedarikçiler vb.) kapasiteleri geliştirilmelidir, bilgi akışını hızlandıracak ağ yapıları oluşturulmalıdır. Aktörlerin kolektif öğrenme süreçlerini sağlayacak yeterli kurumsal çevre oluşturulmalıdır.
	Neoklasik Yaklaşım	Inovasyon Sistemi Yaklaşımı
Araçlar	• Ar-Ge Teşvikleri • Teknoloji Tanıtımı • Ar-Ge Harcamaları, Vergi indirimleri • Devlet Ar-Ge Merkezleri ve Mükemmeliyet Merkezleri Tesisi • Bilim ve Teknolojiye Yönelik İnsan Gücünün Teşvik Edilmesi (Bilimde Lisansüstü Bursları)	• Eğitim ve Firma Bünyesindeki Kapasite inşaa Süreçlerine Aktif Katılım • Ağyapı Programları (Kümelenme Politikaları, Tamamlayıcı Varlıklar Birlikte Partnerlerle İşbirliği Süreçleri) • Yabancı Bilgi Kaynaklarına ve Teknolojilere Ulaşım (Çok Uluslu Şirket Etkileşimleri) • İç Geliştirme Hizmetleri • Kullanıcı-Üretici Etkileşiminin Geliştirilmesi

Kaynak: intarakumnerd ve Chaminade, 2007a: 7

Güney Kore'nin mevcut ekonomisine bakıldığında otomotiv sanayinden tekstile, kimya sanayisinden bilişim teknolojilerine uzanan geniş çapta bir ekonomik faaliyette bulunduğunu söyleyebiliriz. Bu alanlarda araştırma ve geliştirme dayalı, gelişmiş altyapısı olan çalışan insan gücü ile sürdürmektedir. 2.dünya savaşı öncesine kadar son derece geri kalmış ülke ekonomisine sahipti. Fakat devletin başarılı politikalarıyla sanayileşme sürecine çabuk adapte olarak günümüzde bir teknoloji ihracatı yapar hale gelmiştir. Bu başarılı politikaları ele alıp incelediğimizde altında yatan faktörler; devletin müdahalesi sonucunda piyasayı şekillendirmesi, finans sistemlerini sıkı bir şekilde kontrol altında tutması ve ulusal olarak büyük aile şirketlerine verdiği destekleri görmekteyiz (Tuncel,2014:51). Özel sektöre yön destek ve yol göstermek amaçlı politikalar izlemiştir. Özel sektör harcamalarının az olduğu dönemlerde kamu da kurduğu araştırma kurumları ile bunu arttırmayı başarmıştır. 1970 de Ar-Ge içindeki özel sektör harcamaları %30 iken, 2008 de bu oran %75'e çıkmıştır. Bu büyük ailelerin şirketlerini uluslararası şirketler konumuna (SAMSUNG, Hyundai) gelmede, devletin verdiği teşviklerle yöntem ve yol gösterici olmuştur.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

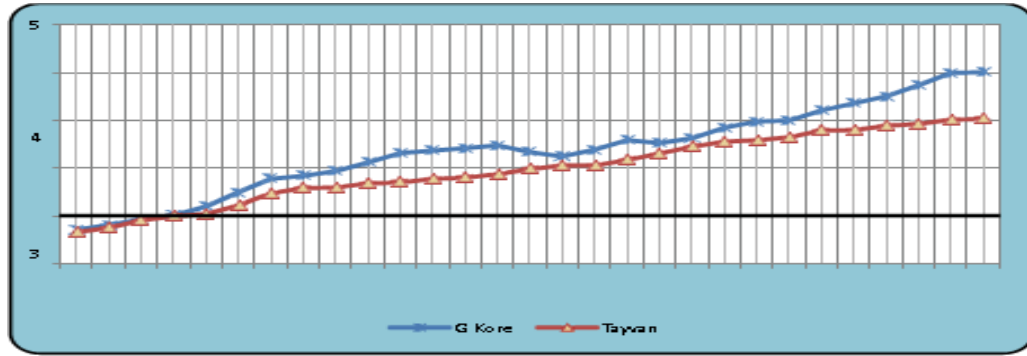
www.iksadkongre.org

KAZNU

Tayvan ile Güney Kore kıyaslandığında; Güney Kore'nin devlet müdahalesinin Tayvan'a göre daha fazla olduğu görülmektedir. Tayvan, 1970'lerde ekonomisinin neredeyse tamamı küçük çaplı işletmelere dayanmaktaydı. Yine devletin kamuya harcamaları ile kurulan çeşitli araştırma ve geliştirme kurumlarıyla (ITRI ve Hasinchu gibi) üniversite ile sanayinin arasında bir bağ kurmayı başarmıştır. Bu sayede teknolojinin gelişmesine olanak sağlamış ve gelişmiş teknoloji ürünlerini özel sektöre taşımayı başarmıştır. Uzay havacılığı gibi kimi sektörlerde de devlet kendi bizzat işletmeler açmıştır (Lall,2009:495). Kurmuş olduğu Hasinchu araştırma ve geliştirme merkezi ile de bilgisayar ve mikroelektronik aletler ihracatçısı konumuna gelmeyi başarmıştır (Yülek,1999:102).

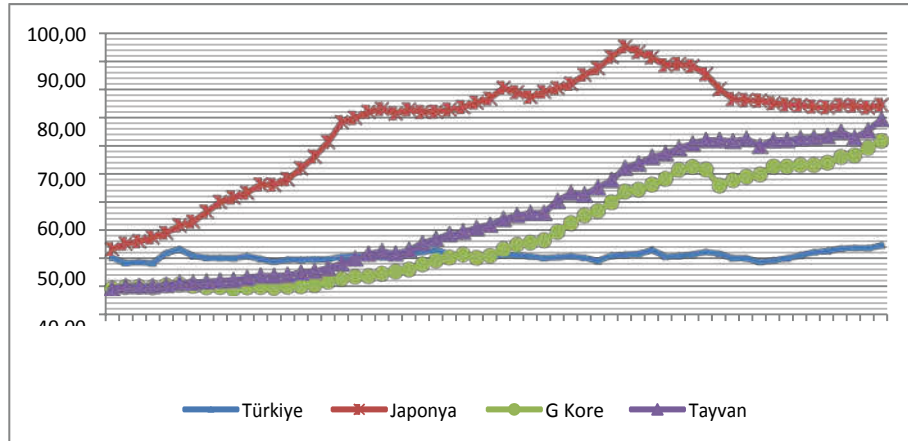
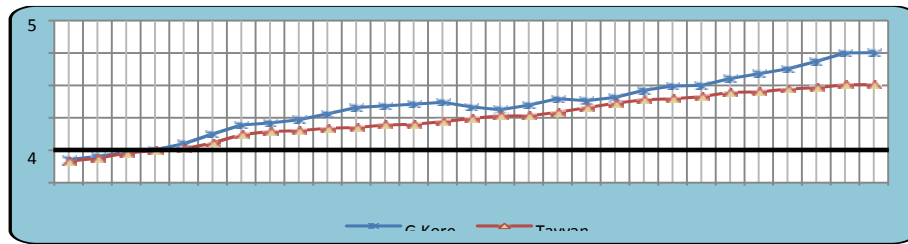
Güney Kore ve Tayvan gibi ülkeler teknolojiyi sürekli gelişmeğe bağlı kılarak, kaliteli inovasyon politikaları uygulayıp orta gelirli ülke konumundan yüksek gelirli ülke konumuna başarı ile geçişlerini sağlamışlardır. Aşağıda bu iki ülkenin Ar-Ge harcamaları verilmiştir.

Şekil 1. G.Kore ve Tayvan'ın Ar-Ge Harcamaları (Ar-Ge Harcaması/ GSMH %)

1978/2011

Kaynak: <http://data.worldbank.org>

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

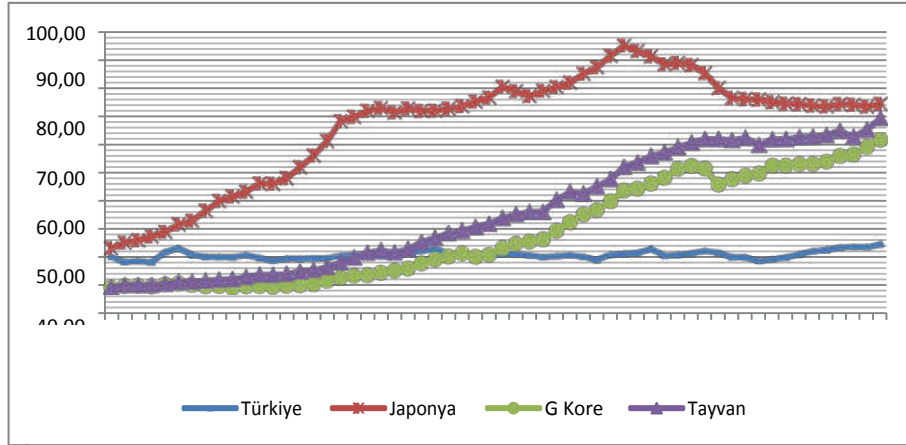
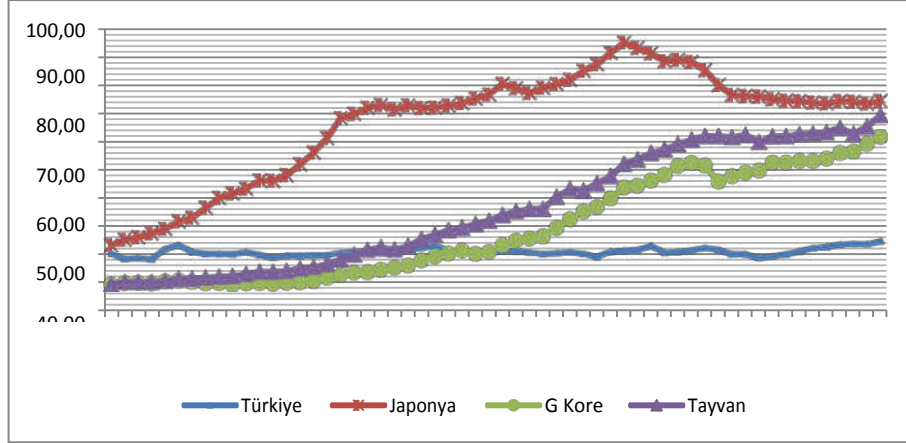
İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

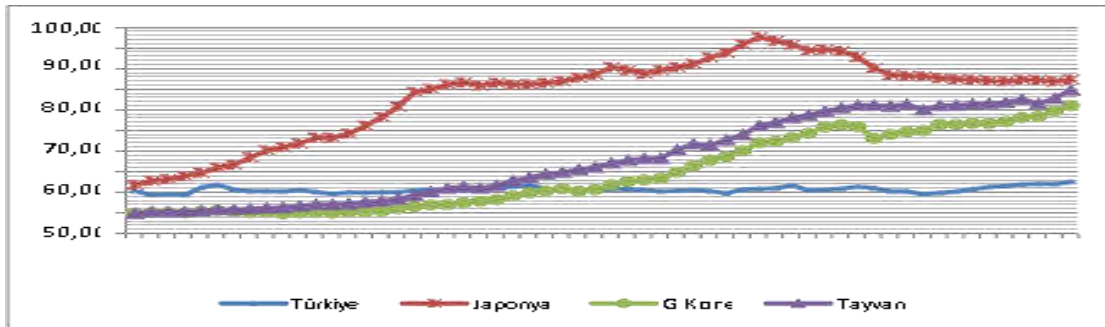
KAZNU

3. Türkiye'nin İçinde Bulunduğu Durum

Türkiye'nin durumu; 1950'den itibaren gelişmiş ülkelerle arasındaki gelir açığını pek de kapatamadığını görmekteyiz. Fakat düşük gelirli ülke statüsündeyken, imalata dayalı sanayiye geçişte başarılı olduğunu ve orta gelirli ülke statüsüne yükselip, hizmet üreten bir ülke pozisyonuna gelmiştir.

Şekil 2. Türkiye ve Gelişmiş Asya Ülkeleri Kişi Başına Gelir Düzeyleri
(ABD=100) (1953-2009)

Kaynak: Heston, A., Summers, R. ve Aten, B. (2012), *Penn World Table Version 7.1*, Center for International Comparisons of Production, Income and Prices at the University of Pennsylvania, July. (Tuncel,2014:57)

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Bu grafiğe bakıldığında başlangıçta neredeyse aynı gelire sahipken, ilerleyen yıllarda diğer Asya ülkeleri gibi büyüme performansı gösteremediği aşikârdır. Türkiye, 1953 yılında ki geliri ile 2009 yılında ki geliri arasında pekte bir fark görülmemektedir.

Türkiye'nin bu başarısızlığının temel nedenleri ekonominin yapısındaki bozukluklarda aranmalıdır. Sanayileşme döneminde devlet ekonomiye müdahalelerde bulunmuş, özellikle kaynak tahsis mekanizmasına makroekonomik araçlar ve korumacı politikalar ile etki etmiştir (Şenses;1989). Fakat devlet herhangi bir sektöre yönelik nitelikli politikalar yerine tüm ekonomiyi koruyucu gümrük tarifeleri koymuştur (Öniş;1992). Türkiye ithal ikameci sanayiye bağlı değil hedeflediği ihracatçı sanayi ülkesi olmuştur. Ancak küreselleşen dünyanın birlikte getirdiği teknolojiye dayalı üretime, devletin uyguladığı politikalar içerisinde yer vermediği için diğer gelişmiş ülkelerin çok gerisinde kalmayı seçmişlerdir (Tuncel,2014:59).

Türkiye; ucuz emek ve ucuz teknolojiye dayalı üretimde uzmanlaşmıştır (Soral,2005:26). Yatırım ve ara mallarda dışa olan bağımlılık Türkiye'yi ithalat bağımlılığı olan ve düşük teknolojiye dayalı üretimi zorunlu kılmıştır (Küçükiretmitçi,2011:89). Teknoloji üretemeyen, yetersiz altyapıya sahip, girişimcilik ruhu olmayan bir ülke olduğu için ithalata dayalı üretim kaçınılmaz olmuştur (Soyak,2005:65).

Tablo 2: Seçilmiş Ülkelerde Yüksek Teknoloji İhracatı (2012)

	Toplam İhracatın Yüzdesi Olarak Yüksek Teknoloji İhracatı	İleri Teknoloji İhracatı (Milyon ABD Doları Cari Fiyatlar)
Avusturya	13	16.176
Kanada	12	24.039
Çek Cum	16	22.008
Danimarka	14	8.827
Finlandiya	9	4.447
Fransa	25	108.365
Almanya	16	183.355
İrlanda	23	22.702
İtalya	7	27.526
İspanya	7	13.378
Meksika	16	44.013
Japonya	17	123.412
G.Kore	26	121.313
Norveç	19	4.414
İsveç	13	16.547
Türkiye	3	1.979
Birleşik Krallık	21	67.787
ABD	18	148.772

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Çin	26	505.645
İsrail	16	9.212

Kaynak: <http://data.worldbank.org>

Türkiye bir türlü standart teknolojiden yüksek teknolojiye geçişi sağlayamamıştır. Bu bağlamda Türkiye, düşük gelirli ülkelere göre maliyet avantajlarını yitirmiş olmaları ve yüksek gelirli gelişmiş ülkeler ile teknoloji kavramında da yetersiz kaldığı için orta gelir tuzağına düşmüş ülkeler arasında yerini almıştır (Tuncel,2014:62).

Bu tuzaktan kurtulmanın yolu; teknoloji üretebilen ülke statüsüne ulaşmak ve buna işgücü verimliliğini de eklemekten geçmektedir. Eğitimin buradaki rolü çok önemlidir. Gelişmiş ülkelerin eğitim politikalarına verdiği önemi vurgulamakta fayda var (Bayar,2016:52). Devlet hangi sektörün kendi ülkesi için gelecek vaad edebileceğini tahmin edip bu yönde teşviklerde bulunabilir (Lin ve Treichel, 2012).

Tablo 3: Seçilmiş Ülkeler İçin Göreceli İşgücü Verimlilik Düzeyleri (ABD=100)

Yıl	Çin	Malezya	G.Kore	Şili	Türkiye	İrlanda
1975	4	20	22	26	27	59
2007	18	32	50	33	30	100
Değişim	%300	%60	%127	%27	%11	%70

Kaynak: Suiçmez, 2010: 1.

1960'lerden itibaren Türkiye 1.kalkınma planıyla birlikte TÜBİTAK aracılığı ile bilim ve teknoloji alanında yenilikler izlemeye arayışında bulunmaya başlanmıştır. Pilot takımlar projesinin içeriğinde teknolojiye değinilmiş. Türkiye de sanayiye olan talebin oluşmadığını dile getiren Charles Cooper'ın görüşleri üzerine ülke yönetiminin bilim ve teknoloji üzerinde durmadığını belirtelim (Göker,2002:6). İlk kalkınma planından son olan 10. beş yıllık planlamaya kadar, bilim ve teknolojinin; ülke siyasetçileri ve bürokratları tarafından sahip çıkılmayıp, bu yönde politika arayışları içine girmediklerinden dolayı teknoloji ithal eden ülke konumunda kalmıştır (Göker,2002:6).

SONUÇ

Verilen bilgiler ışığında, orta gelir tuzağına yakalanan ülkelerin bu tuzaktan kurtulmak için teknolojiye dayalı politikalar geliştirip, devlet desteği ile bir sektör belirlenip hayata geçirilmesi gerekmektedir. Tayvan ve Güney Kore'nin orta gelir tuzağında kurtulmada ki inovasyon politikalarını ele alıp örneklerle desteklemiştik. İnovasyon politikaları, devletin ekonomik işleyişindeki bozuklukları düzelterek ekonomik faktörlerin işleyişindeki etkinliği arttırmayı hedeflemektedir.

Türkiye orta gelir tuzağındayken, düşük gelirli ülkeler karşısında işgücü maliyet avantajını yitirmiş olduğundan dolayı yeterli teknoloji ve alt yapı eksikliğinden kaynaklanan gelişmiş ülke statüsüne ulaşamamıştır. Bu bağlamda Türkiye'nin gelişmiş ülke olma hedefine ulaşması için;

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Öncelikle bilim ve teknolojiyi ulusal olarak, her kurum ve bireyin sahip çıkıp geliştirmesi anlamında özveride bulunması gerekir. Bunu işgücü verimliliği ile desteklemek gerekir. Buda nitelikli elaman yetiştirmek için gerekli eğitimden geçmektedir. Eğitime verilecek olan önemin daha da artırılması verimlilikle sonuçlanacaktır. Girişimci mühendislerin yetişmesine olanak sağlanmış olacaktır. TÜBİTAK ve TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezi (MAM) gibi araştırma merkezlerinin teknolojiyi özel sektöre aktarılmasında köprü görevini üstlenip özveriyle çalışması gerekmektedir. Ülke yönetimine ise Türkiye'nin kendine özgü olacak olan içsel ve dışsal dinamiklerini belirleyip, bu yönde inovasyon sistemlerini geliştirmesi rolü düşmektedir. Geliştirilen inovasyon sistemlerini uygulama aşamasında da denetimlerde bulunup gidişatın yönünü ve gücünü belirlemede kontrol merkezi olması gerekir.

Ar-Ge'nin Gayri Safi Yurtiçi Hasıla içerisindeki payı artırılmalı ve özel sektörün Ar-Ge içerisindeki yüzdelik payı da artırılmalıdır. Hem Kore de olduğu gibi büyük aile şirketlerine destek verilmesi, hem de Tayvan da olduğu gibi ülkemizde ki KOBİ'lere devletin desteğini arttırması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

A. Kemal ÇELEBİ, Hamza KAHRİMAN, Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye'de Ar-Ge Faaliyetlerine Yönelik Vergi Teşvikleri ve Bunların Karşılaştırmalı Analizi

Cem Okan TUNCEL (2014), Orta Gelir Tuzağı ve inovasyon Politikaları: Doğu Asya Deneyimi ve Türkiye için Dersler, (Maliye Dergisi, Sayı 167, Sayfa aralığı 41-66)

Chaminade, C., Lundvall, B.-A., Vang-Lauridsen, J. ve Joseph, K.J. (2010), "Innovation Policies for Development: Towards A Systemic Experimentation Based Approach" Centre for Innovation, Research and Competence in the Learning Economy (CIRCLE), Lund University Paper no. 2010/01,

data.worldbank.org/

Filiz ERSÖZ, Avrupa inovasyon göstergeleri (EIS) ışığında Türkiye'nin konumu, İstanbul Teknik Üniversitesi Dergisi (2008).

Fraunhofer Enstitüsü Sistemleri ve İnovasyon Araştırması, İSİ, Faaliyet Raporu 2006, s. 22

"Industrial and Service Innovations"

Göker, A. (2002) "Türkiye'de 1960'lar ve Sonrasındaki Bilim ve Teknoloji Politikası Tasarımları: Niçin [Tam] Uygula[ya]madık?" ODTÜ Öğretim Elemanları Derneği, "Ulusal Bilim Politikası" Paneli, ODTÜ, Ankara.

Güzin BAYAR, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi (34) 2016, 45-78

Heston, A., Summers, R. ve Aten, B. (2012), Penn World Table Version 7.1, Center for International Comparisons of Production, Income and Prices at the University of Pennsylvania, July.

<https://lean.org.tr/arge-mi-inovasyon-mu/>

Intarakumnerd, P. ve Chaminade, C. (2007a), "Strategy Versus Practice in Innovation Systems Policy: The Case of Thailand", Asian Journal of Technology Innovation 15, 2, 197-213.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Japan, Pinter London.

Kaynak: 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu / Frascati Kılavuzu

Lall, S. (2000), “Technological Change and Industrialization In the Asian Newly Industrializing Economies: Achievements and Challenges” (eds), L. Kim and R. Nelson Technology, Learning & Innovation-Experiences of Newly Industrializing Economies, Cambridge University Press, Cambridge, 13-68

Lall, S. (2009) “Sanayileşme Stratejilerini Yeniden Düşünmek: Küreselleşme Çağında Devletin Rolü” İç: Neoliberal Küreselleşme ve Kalkınma: Seçme Yazılar (der) F Şenses, İletişim Yay. İstanbul.

LIN, J. Y. ve TREICHEL, V. (2012) Learning from China’s Rise to Escape the Middle-Income Trap A New Structural Economics Approach to Latin America, Policy Research Working Paper, 6165, World Bank.

Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi (2016), Sayı 4, Sayfa 52.

Mathews, J. (2002), “The Origins and Dnamics of Taiwan’s R&D Consortia”, Research Policy, 31, 633-651.

MÜSİAD; Küresel Rekabet İçin Ar-Ge ve İnovasyon

Nelson, R.R. (1956), “A Theory of the Low Level Equilibrium Trap”, American Economic Review, 46, 894-908.

Niosi, J. (2008), “Technology, Development and Innovation Systems: An Introduction” Journal of Development Studies, 44(5), 613-621

Nurkse, R. (1966), “Azgelişmiş Ekonomilerde Büyüme”, Çeviren: T. Toskay, İktisadi Büyüme ve Gelişme: Seçme Yazılar, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No: 1193, İstanbul.

OECD, Eurostart: Oslo Kılavuzu

Prof. Dr. Murat Nişancı (Erzincan University, Turkey) Prof. Dr. Mine Gerni (Marmara University, Turkey) Ph. D. Candidate Adem Türkmen (Erzincan University, Turkey) Prof. Dr. Ömer Selçuk Emsen (Atatürk University, Turkey): Türkiye Ekonomisinin Orta Gelir Tuzağına Düşüp Düşmediğine Dair Tartışma: Kur Değerlenmesi Çerçevesinde Bir Bakış

Sak, G. (2013), Beware the Middle Income Trap, TEPAV

Shin, J. (1996) The Economics of the Latecomers: Catching-Up, Technology

Shixue, J. (2011) “The ‘Middle øncome Trap’ Is a Meaningless Question”, China Policy CSSN, 15 December.

Simla GÜZEL, Ar-Ge Harcamaları ve Vergi Teşvikleri: Belirli Ülkeler Karşısında Türkiye’nin Durumu

Smith, H. (2000), Industry Policy in Taiwan and Korea in the 1980s: Winning With the Market, Edward Elgar Pub.

Suiçmez, H. (2010), “Üretken Türkiye”, Cumhuriyet Bilim Teknoloji, S:1241, 31.12.2010, 15.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Şirin Elçi, İhsan Karataylı, Selçuk Karaata , BÖLGESEL İNOVASYON MERKEZLERİ: Transfer, and Institutions In Germany, Japan, And South Korea Routledge,

Tuncel, C.O. (2012), İnovasyon Sistemleri ve Ekonomik Gelişme: Bursa Bölgesi İmalat Sanayinde İnovasyon Süreçleri Üzerine Bir Alan Araştırması, Nilüfer Akkılıç Kütüphanesi Yayınları, Bursa

TÜBİTAK - BTP Ocak 1999 Ankara TÜRKİYE'NİN BİLİM ve TEKNOLOJİ POLİTİKASI TÜRKİYE İÇİN BİR MODEL ÖNERİSİ USA.

www.circle.lu.se

www.wikipedia.org/wiki/İnovasyon

Cem SAATÇIOĞLU, Ulusal Yenilik Sistemi Çerçevesinde Uygulanan Bilim ve Teknoloji Politikaları: İsrail, AB ve Türkiye Örneği

Yeldan, E. (2012), “Türkiye Orta Gelir Tuzağına Yaklaşırken”, İktisat ve Toplum, 21-22 ve 26-30 Freeman, C. (1987), Technology Policy and Economic Performance: Lessons from

Ali YAVUZ, Mesut ALBENİ, Dilek GÖZE KAYA :ULUSAL İNOVASYON POLİTİKALARI VE KAMU HARCAMALARI: ÇEŞİTLİ ÜLKELER ÜZERİNE BİR KARŞILAŞTIRMA

Yülek, M. (1999), Asya Kaplanları: Sanayi Politikaları ve Kalkınma, Alfa Yay. İstanbul.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

MEDRESE MÜDERRİSLİĞİNDEN SÛFİLİĞE: İMAM GAZZÂLÎ ÖRNEĞİ FROM MEDRESE LECTURER TO SUŞSM: IMAM AL-GHAZALÎ CASE

Prof. Dr. İsa ÇELİK

Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Bölümü Ana Bilim Dalı

Başkanı/isacelik@hotmail.com

Yrd. Doç. Dr. Birol YILDIRIM

Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Bölümü Ana Bilim

Dalı/birolyildirim97@hotmail.com

ÖZET

Taklitten hoşlanmayan bir karaktere sahip olduğu anlaşılan Büyük Selçuklu Devleti'nin İslam âlimi, filozofu, mutasavvıfı ve Nizâmiye medreselerinin müderrisi İmam Gazzâlî (v. 505/1111) kariyerinin en zirve noktasında "hastalık" ve "şüphencilik" diye nitelediği birkaç ay süren entellektüel bir krize girer. İmam Gazzâlî kendisini hakikati arama sürecine iten bu buhranlı süreçte duyulara deney ve akla dayanan bilgilerin gerçekliği konusunda derin bir şüpheye düşer. "Allah'ın kalbine attığı nur" sayesinde yeniden sağlığına kavuştuktan sonra, hakikati araştıranların kelâmcılar, bâtinîler, filozoflar ve sûfilerden oluşan dört gruptan ibaret olduğunu ifade ederek adı geçen düşünce sistemlerini bu konularda te'lif eser yazacak şekilde derinlemesine incelemeye başlar. Sonunda müellif en mükemmel yol, en makbul hayat tarzı ve en güzel ahlâka sahip olduklarına inandığı sûfilerin yolunda karar kılar ve bu yol ile hakikate ulaşır.

Müellif bu arayış sürecini alanında nadir bir eser olan ve *el-Münkızu mine'd-dalâl* olarak tanınan otobiyografik eserinde anlatır. Gazzâlî'nin hayatındaki değişim kadar eser de çok önemlidir. Zirâ İslâm dünyasında toplumsal yaşantının ayrıntılarını irdeleyen otobiyografik eserler oldukça azdır. İlahî emir ve yasaklara riâyeti, Allah Teâlâ'nın rızasını kazanmayı kendilerine hedef edinen, "kâl"den ziyade "hâl"e önem veren sûfiler kendilerinden bahsetmekten özellikle kaçınmışlardır. Bu meyanda yazılan eserler daha çok talebeleri tarafından yazılmış, hayat hikâyeleri terâcim kitaplarında ve şuârâ tezkirelerinde yazılan bilgilerle günümüze ulaşmıştır.

İşte biz bu çalışmamızda söz konusu eseri merkeze alarak İmam Gazzâlî'nin taklitten tahkîke,¹ "ilim"den "ayn"a giden süreçte zihin ve gönül dünyasında meydana gelen büyük değişimin izlerini süreceğiz. Bunu yaparken V/XI. yüzyıl İslâm dünyasının inanç ve fikir hareketlerini de nazara vermeye ve bu noktadan geleceğe ışık tutmaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: İmam Gazzâlî, *el-Münkızu mine'd-dalâl*, Büyük Selçuklu Devleti, Nizâmiye medreseleri, medrese, müderris, tekke, tasavvuf, sûfî, mutasavvıf.

ABSTRACT

Imam al-Ghazali, had a character that does not like imitation and was a professor of Islamic science, philosopher of Great the Great Seljuk State, and a lecturer at mystic and Nizâmiye medreses, entered into an intellectual strike (crisis) at the top of his career called as "disease" and "skepticism" lasting for a few months. Imam al-Ghazali, in this time of crisis which was pushing him to seek the truth, was in a deep suspicion about the reality/trueness of information based on sense and

¹ Bkz., Hasan Kurt, "Taklidi İmanın Tahkiki İmana Dönüşmesi", *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012/2, c. 1, sayı: 2, http://gifdergi.gumushane.edu.tr/Makaleler/1898345424_1-makale.pdf, ss. 1-15.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

mind/reason. After he regained his health through the “light that Allah threw into his heart”, he began to study in depth and write his work about the thought systems by expressing that the truth-seekers are composed of four groups as such theologians, philosophers, bastards and sūfis. In the end, the author reached the truth with sufist way and decided to go with this path conceiving that they have the best way to go, the most favourable way of life and the most beautiful morality.

The author described this research process in this autobiographical work, which is rare work in this field known as *al-Münkızu mine'd-dalâl*. The work is as important as the change in Ghazal's life. Because there are very few biographical and autobiographical works examining the details of social in the Islamic World. The Sufist, who complied with divine commons and prohibitions, aimed to wih the pleasure of Allah and attached importance to the “state” rather than the “mass”, especially avoided talking about themselves. The works written on this occasion were mostly written by his studens and his life stories reached to present day by the terâcim boks and the information written in the memorial books.

In this work, focusing on his work, we will examine Ghazzali's transion from imitation to examination and the great change that had ocured in his mind and heart. At the same time, we will also look at the belief and inspirational movements of the Islamic world in the twentieth century and shed light on future.

Keywords: Imam al-Ghazalî, *al-Münkızu mine'd-dalâl*, the Great Seljuk State, Nizâmiye medreses, medrese, lecturer (müderres), tekke, mysticism.

Giriş

İslâm medeniyetinin kurulmasında önemli bir yeri olan tasavvuf ekolünün ortaya çıkışı bir nüve ve öz olarak asr-ı saadete kadar gider. Bilindiği üzere Cibril hadîs-i şerîfnde Peygamber Efendimiz üç önemli kavrama işaret etmiştir. Bunlar İslâm, iman ve ihsan kavramlarıdır. Asr-ı saadetten sonra iman kavramını izah etmek için itikâdî mezhepler, ibâdet ve muâmelata dair hükümler vaz etmek üzere fikhî mezhepler, Peygamber Efendimiz'in “*Sen Allah'ı göremesen de Allah'ın seni gördüğü şuuruyla hareket etmelidir*” şeklinde tarif ettiği ihsan kavramını izah etmek için de daha sonraki dönemlerde tarikatlar şeklinde teşkilatlanmış tasavvuf ekolleri ortaya çıkmıştır. Bu ekollerin ortaya çıkmasında Cibril hadîs-i şerîfî² nüve teşkil etmiştir. Bin yıldır kültürümüzü mayalaya gelen bu irfanî geleneğin ana gayesi “İnanç, ibâdet, güzel ahlak” katmanlarını müminlerde gerçekleştirerek kâmil insan yetiştirmektir. Bu üç boyutlu anlayışın etkinliği İslâm'ın klasik çağında doğal bir şekilde hayata yansımış, İslâm âlimleri küllî bir bakış açısı ile İslâm'ın külliyesinde yetiştirilmiştir. Bu üç boyutun bugün kayıp halkası olan tasavvuf ve irfan İslâmî geleneğin bütün birikimi üzerine Horasan erenleri tarafından temelleri atılan Osmanlı toplumunda zirveye çıkmıştır. Fakat tasavvufî yaşayışı denetlemek maksadıyla Osmanlı Devleti tarafından kurulmuş olan “meşihat makâmı”nın³ Cumhuriyet döneminde ortadan kaldırılması bu alanı istismara açık bırakmakla birlikte bu dönemde de çağa damgasını vurmuş önemli şahsiyetler yetişmiştir. Bugün râbîta tefekkür, nazar, tevessül, şefaat, keşf ve ilham gibi tasavvufî değerleri şirk, küfür olarak tanımlayan ilkel haricî, vehhabî anlayış Osmanlı coğrafyasının her köşesine petro-dolarlar akıtarak bünyemize yabancı bir anlayışı aşılarken, bilim dünyasında bu metafizik unsurların parapsikiyatrik değerleri⁴ incelenmektedir. Batı

² Bkz., Bekir Tatlı, *Hadis Tekniği Açısından Cibril Hadisi ve İslâm Düşüncesine Yansımaları*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri (Hadis) Anabilim Dalı, Ankara-2005.

³ İsa Çelik, *Âbidin Paşa'nın Mesnevi Şerhi ve Tasavvufî Düşünceleri*, Vefa Yay., İstanbul 2007, 109-110.

⁴ Hayrani Altıntaş, “Din Psikolojisi ve Tasavvuf” <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/69/1743/18507.pdf>, Erişim tarihi: 08.07.2017, ss. 1-27.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

düşüncesi kuantum fiziğinin etkisi ile gerçekleşen post-modern dönemi⁵ yaşarken, bugün sosyal bilimler alanında bile hala pozitivist bir anlayış hâkimiyetini sürdürmektedir.

“Men arefe nefsehu, fegad arefe Rabbehû” “Nefsini bilen Rabbini bilir”⁶ sırrından behredâr olarak insanın iç aydınlanmasını sağlamayı amaç edinen tasavvufun birçok tanımı yapılmıştır. Fakat bu tanımlar güzel ahlak üzerinde yoğunlaşmıştır. Tasavvuf bu düşüncenin kitabî/teorik boyutu, tarikat ise topluma yansımış pratik boyutudur. Bu girizgâhı Yunus Emre Hazretleri’nin şu dizeleriyle bağlayarak asıl konumuza geçelim:

Şerîat tarîkat yoldur varana

Mârîfet hakîkat andan içeru

Bu çalışmayı yapmanın temel nedeni, Gazzâlî ile lisans eğitimimin ilk yıllarından itibaren kurduğum ilgi ve alakadır. İstanbul’da kaldığım yatılı okulda ortaokul yıllarından itibaren yoğun bir okuma ameliyesine girdim. Bu süreç lise ve lisans eğitimim döneminde de artarak devam etti. Bilgiye karşı ciddi bir susuzluğum vardı. Belli bir sistematığe sahip değildim. Beni okumaya iten temel saik, “Bir gün bir sözle karşılaşacağım bütün hayatım değişecek” beklentisi idi. Yıllar geçiyor fakat böyle bir mesaja okuduğum eserlerde rastlayamıyordum. Beni ilk rahatlatan şey bir gazetenin cep kitabı şeklinde verdiği “Neseft Akâidi” oldu. Eserin maddeleştirilmiş kısa içeriğini ezberleyerek bütün itikadî soru ve sorunlarımın cevabını bu metinde buldum. Böylelikle dinin en temel katmanını sağlama almıştım. Nitekim daha sonraki yıllarda yapacağım tasavvuf okumalarında itikadın *el-Fıkhu’l-Ekber* olarak tasvif edildiğini öğrenecektim. Bunun yanında sohbetlerine katılmaktan onur duyduğum Sezâî Karakoç okumalarımın temel ehl-i sünnet inancımı teyid ve tekid edecek çok şey buldum.

Bu minval üzere okumalarım ve araştırmalarım devam ederken, tasavvufla tanışmama vesîle olan diğer eserlerle karşılaştım. Hiç şüphesiz bunların en önemlisi Gazzâlî’nin “*el-Munkızu mine’d-Dalâl*” isimli eseri idi. Necip Fâzıl’ın Abdülhakim Arvâsî Haretleri’ne intisap ederek tasavvufa hidayete ermesini anlatan “*O ve Ben*” isimli otobiyografik eseri, Nurettin Topçu’nun Abdülaziz Bekkine Hazretleri ile olan münasebeti,⁷ Muhyiddîn Şekûr’un “*Su Üstüne Yazı Yazmak*”,⁸ Ian Dallas/Abdülkâdir es-Sûfî’nin “*Gariplerin Kitabı*”,⁹ İsmet Özel’in bir eserinde okuduğum “*Veliyullah*” makalesi bunlardan aklımda kalanlardır.

Bu eserlerden “*Gariplerin Kitabı*” isimli eserle şöyle bir serüvenim oldu. Erzurum’da lisans eğitimimi yaptığım sırada bir sömestr tatilinde anahtarım olmadığı için soğuk bir gecede dışarıda kaldım. Ev arkadaşım o gece eve gelmedi. Bir arkadaşına misafir olmuştu. Şimdiki gibi cep telefonu olmadığı için irtibat da kuramadım. Gecenin geç saatlerine kadar bir ozan kahvesinde oturmuş eve geç gelmişim. Anahtarım yoktu. Neyse ki öğrencilik yıllarımda yanımda mutlaka okunacak bir şey bulundurmamı itiyad haline getirdiğim için o gün de yanıma “*Gariplerin Kitabı*” adlı eseri almıştım. Eserin İsmet Özel tarafından çevrilmiş olması, kitaba benim için bir başka değer katmıştı. Kapıyı açıp içeri giremeyeceğimi anlayınca apartman boşluğundaki kat kaloriferine yaslanarak ve o günün şartlarında otomatik olmayan fakat bir iki dakika yanıp sönen dolayısıyla tekrar açılması gereken lambayı aç kapa yaparak kitabı sabaha kadar okudum. Yazarla hayal

⁵ Hasan Yıldız, “Postmodernizm Nedir?” <https://birimler.dpu.edu.tr/app/views/panel/ckfinder/userfiles/17/files/DERG/13/153-166.pdf>, Erişim tarihi: 08.07.2017, ss. 1-15.

⁶ İsmâîl b. Muhammed Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ ve Muzillü’l-İlbâs Ammâ İsteherâ Mine’l-Ehâdis alâ Elsineti’n-Nâs*, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut 1405, II, s. 262.

⁷ Mustafa Kara, “Nurettin Topçu’nun Tasavvuf Düşüncesi”, <https://ismailhakkialtuntas.com/2011/07/20/>, Erişim tarihi: 08.07.2017.

⁸ Muhyiddin Şekûr, *Su Üstüne Yazı Yazmak*, Süfi Kitap Yayınları, 2017.

⁹ Ian Dallas, *Gariplerin Kitabı*, Çev. İsmet Özel, Şule Yay., 2007.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

dünyasında Norveç'ten yola çıktık. Afrika'ya gittik. Şazelî tarikatine intisap ettik. Seyr u sülûkumuzu tamamladık. Ian Dallas Abdülkâdir es-Sûfî oldu. Yazar seyr u sülûkunu tamamlayarak bağlandığı tarikattan icazet aldı. O arada sabah ezanları okundu. En yakındaki camiye koşarak kendimi imam odasına attım. Gözümü açtığımda sabahın onu olmuştu.

Bu arada beni etkileyen bir başka eser ise Nazif Gürdoğan'ın “*Görünmeyen Üniversite*”¹⁰ isimli kitabı oldu. Bu eser sayesinde ilim ve irfanda birer külliye olan müşid-i kâmillerin sahip oldukları küllî bakış açıları ile insanları nasıl etkilediklerini anladım. Zira cumhuriyet devrinde yetişmiş birçok Müslüman aydının yolu bir şekilde bir Allah dostunun rahle-i tadrîsinden geçmişti.

Tasavvuf ve tarikat faaliyetlerinin yasaklanmış olduğu bir dönemde bu kadar çok mutasavvıfın yetişmiş olması ilginçti. Birçok Allah dostu evlerini tekke haline getirerek bu faaliyetleri yürütüyordu. Özel anlamda Nakşibendîliğin, genel anlamda tüm tarikatların benimsemiş oldukları meşhur “on bir esas”tan “Halvet-der encümen” “Halk içinde Hakla beraber olmak”¹¹ ilkesini benimseyen son dönem müşidleri dış görünüşleri ile fazla dikkat çekmedikleri için, Menemen hadisesi, Şeyh Said isyanı gibi bir takım olağanüstü dönemler hariç, kolay kolay kanun gücü ile karşı karşıya gelmiyorlardı.

Gazzâlî'den Topçu'ya tasavvuf müessesesinin günümüze kadar canlı bir şekilde gelmesi bende şu kanıyı uyandırdı. Günümüzdeki “*Bu devirde müşid-i kâmil kalmamıştır*” algısının aksine tasavvuf ve tarikat müessesesi bir “*esâtirü'l-evvelîn*” yani geçmişte yaşanmış güzel hayat öyküleri ve eserler bırakmış modern dönemde bıçakla kesilir gibi yaşantı boyutu sona ermiş arkaik bir kültürden ibaret değildir. Aksine tekke binası, kılık kıyafet gibi fizikî şartların eksikliğine bakmadan kendi dinamik yapısı içinde yeni bir dil ve yöntem keşfederek İslâm'ın diğer kurumları ile birlikte kıyamete kadar fonksiyonunu icra etmeye devam etme potansiyeline sahiptir.

Bu süreçte beni etkileyen bir başka önemli eser de Süleyman Uludağ'ın “*İslâm Düşüncesinin Yapısı: Selef, Kelâm, Tasavvuf, Felsefe*”¹² isimli kitabı oldu. Yazar bütüncül bir perspektifle resmin tamamını sunuyordu. Eserde ele alınan bu temel ekollerin hepsi de İslâm medeniyet binasına bir taş koymuş, katkıda bulunmuştu. Hâlbuki uzmanlaşma ile birlikte kategorik ve parçacı bir yaklaşım gelişmiş, herkes kendi uzmanlık alanını tek hakikat olarak algılamış, diğerini toptancı bir yaklaşımla ötekileştirmiş, yok sayma yoluna gitmişti. Bu toptancı ret ve inkâr anlayışından en fazla nasibini alan da tasavvuf olmuştu. Zira ilm-i tasavvuf şeriatla bağlılık, müşidin sağlam bir silsileye sahip olması gibi keşf ve ilham, kerâmet, râbîta gibi fenâfillah mertebesine kadar giden uçsuz bucaksız subjektif bir alana da sahipti. Elbette ki bu boyutun da ciddi nassî delilleri vardı. Bu alan tasavvufa geniş bir zenginlik katıyordu. Bir de her nedense dini yaşantının her boyutunda birçok aksaklıklar olmasına rağmen genellikle tasavvuf adına yanlış uygulamalar gündeme getiriliyor ve şiddetle eleştiriliyordu. Bu durum aslında insanların tasavvufa verdiği değerın göstergesi idi. Zira bu mübarek mektep geçmişten günümüze İslâm'ın en zirve şahsiyetlerini yetiştirmişti. İnsanlar bir günlük müritten bile kemâl derecesi bekliyorlardı. Hâlbuki müşide bağlanan her insan isti'dâdı ve kısmeti oranında inancında, ibadetinde ahlakında bir takım iyileştirmeler sağlamakla birlikte çok az insan yedi nefis mertebesini, dört fenâ mertebesini aşarak nihâî hedefe erebiliyordu. Fakat meşhur

¹⁰ Ersin Nazif Gürdoğan, *Görünmeyen Üniversite*, İz Yayıncılık, İstanbul 2011.

¹¹ Birol Yıldırım, *Köstendilli Süleyman Şeyhî Efendi Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, Ertural Yayıncılık, Erzurum 2016, 41; Köstendilli Süleyman Şeyhî, *Burûkî'l-Âşikân ve Sülûkî'l-Merdân Li-Şeyhî Süleymân el-Müsemâm bi Mir'âtü'l-Muvahhidîn* (Mir'âtü'l-Muvahhidîn) (Yazma), İstanbul Sül. Ktp. Birinci Serez Bl., Nu: 1515, vr. 66b.

¹² Süleyman Uludağ, *İslâm Düşüncesinin Yapısı: Selef, Kelâm, Tasavvuf, Felsefe*, Dergah Yay., 2013.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

tanımlama ile “kâl”den ziyade bir “hâl” ilmi olan tasavvufî yaşamın iç şartları içinde nefisle verilen zorlu mücadele dışarıdan ancak o kadar algılanabilirdi.

Beni etkileyen kişiler arasına “*Bilim ve Gönül*” önermesi ile tasavvufa atıflar yapan Oktay Sinanoğlu, “*Beni kör kuyulardan tasavvuf çıkardı*”, “*Şizofreniyi tasavvufla yendim*”¹³ diyen ve modern dönemin kadın sûfisi olarak kabul edilen sinema sanatçısı Ayşe Şasa, yine tasavvuf vasıtası ile İslâm’la tanışan ve tıbb-ı nebevî-i zâhirîyi alternatif tıp olarak tatbik eden¹⁴ Aidin Sâlih¹⁵, Türkiye’nin ilk atom mühendisi olan Ahmet Yüksel Özemer¹⁶ de girdi. Hepsini rahmetle anıyorum.

Tekrar *el-Munkızu mine’ d-Dalâl’e* gelir isek, söz konusu eseri iki saatlik bir mantık dersinde coşkulu bir şekilde özetleyerek anlatmıştım. Sınıfın ve hocanın üzerinde büyük etkisi olmuştu. Bütün bu süreçlerden sonra Erzurum’un manevî atmosferinde 1995 yılında aslına uygun olarak faaliyet gösteren şeriat ve tarikat ölçülerinde gerçek bir mürşid-i kâmil ve sahih bir tarikat ile tanıştım. Bir buçuk yıllık bir incelemeden sonra 1997 yılının 25 Nisan Perşembe akşamı bu tarikata tam olarak intisap etmeye karar verdim. O zamandan beri de o çizgide yoluma devam ettim.¹⁷

Bu girişten sonra asıl konumuza geçelim. Öncelikle İmam Gazzâlî Hazretleri’nin kısa hayat hikâyesini ele alalım. H.450/M.1058 yılında önemli bir ilim ve irfan merkezi olan İran’ın Horasan bölgesinde şöhret bulmuş olan, bugün Meşhed diye bilinen Tûs’ta dünyaya gelir. Künyesi Ebû Hâmid olan büyük İmam, Hüccetü’l-İslâm, Zeynüddîn gibi lakaplarla tanınır. Bir Eş’arî kelâmcısı, bir Şafîî fakihî, bir mutasavvıf olarak bilinir ve filozoflara yönelttiği eleştirilerle tanınır. İslâm medeniyetinin evrensel bir değeri olan İmam Gazzâlî Ortaçağ Batı literatüründe ise Abuhamet ve Algazel diye tanınmıştır. Doğduğu kasabadan dolayı nisbeti “Tûsî”dir. Fakat nisbesi olan Gazzâlî hepsinin önüne geçmiştir. Büyük imam bu nisbeyi bir görüşe göre doğduğu köyün isminden, bir görüşe göre de, bir gazzâl/yün eğirici, iplikçi olan babasının mesleğinden almıştır.

Fars asıllı olduğu sanılan Gazzâlî’nin ailesi hakkındaki bilgiler son derece sınırlıdır.¹⁸ Kendisiyle aynı künye ve nisbeyi taşıyan bir amcasının daha zayıf bir ihtimalle de dayısının bulunduğu bilinmektedir. Sonraları özellikle sûfî kimliğiyle büyük ün kazanacak olan Ahmed el-Gazzâlî adlı kendinden küçük bir erkek kardeşi, birkaç da kız kardeşi vardır. Günün toplumsal algısına göre tasavvufa eğilimi muhtemel olan baba Muhammed Efendi, bir yandan Tûs’taki iplikçi dükkânında el emeği ürününü satarak geçimini sağlarken bir yandan da ilim ve irfan meclislerine katılıyordu. Çocuklarının iyi eğitim almalarını arzulayan bu bilinçli baba, bir sûfî dostundan oğullarının eğitimiyle ilgilenmesini rica eder. Gazzâlî muhtemelen okuma yazma, Kur’an-ı Kerîm’in ezberlenmesi, dil bilgisi ve aritmetik gibi alanlarda dönemin geleneksel ilköğrenimini bu baba dostunun desteğiyle görmüştür. Ayrıca gerek babasının gerekse yeni hamisinin zühd ve tasavvufa eğilimli ruhî yapılarından daha çocukluk döneminde etkilenmiştir.

Gazzâlî ve kardeşinin pek varlıklı olmayan hâmileleri, babalarının geride bıraktığı az miktardaki imkânı onların eğitimi için kullanır ve kendilerine daha fazla yardımcı olamayacağını belirterek bir medreseye girmelerini tavsiye eder. İlk medrese eğitimine 465/1073 Ahmed b. Muhammed er-

¹³ Necla Bayraktar, “Beni Kör Kuyulardan Tasavvuf Çıkardı”, *Aktüel Dergisi*, sayı 206, 2009, <http://www.aktuel.com.tr/kultur-sanat/2013/05/20/beni-kor-kuyulardan-tasavvuf-cikardi>, Erişim tarihi: 08.07.2017.

¹⁴ Tıbb-ı nebevî-i manevî ruhî bir tedavi şekli olan tasavvuftur.

¹⁵ Bkz., Aidin Salih, *Gerçek Tıp Yitik Şifanın İzinde*, Yitik Şifa, 2017.

¹⁶ Necmettin Şahinler, *Kâmil Mürşidin portresi: Prof. Dr. Ahmed Yüksel Özemer ile sohbetler*, Furkan Yay.,1997; Bilgehan Kalkan, “Prof. Dr. Ahmed Yüksel Özemer’nin Tasavvufî Görüşleri”, file:///5000164987-5000283069-1-SM.pdf, Erişim tarihi: 08.07.2017, ss. 1-28.

¹⁷ Birol Yıldırım.

¹⁸ Bkz., Soner İşimtekin, “İran’da Ortaya Çıkan Düşünce ve Felsefe Ekolleri”, <http://www.avk.gov.tr/pdf>, Erişim tarihi: 08.07.2017, ss. 209-222.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Râzkanî/Râzekanî adlı âlimden fıkıh dersleri alarak Tûs'ta başlayan Gazzâlî daha sonra Gürcan'a giderek burada İsmâîlî denilen bir zatın öğrencisi olur.

Gazzâlî, beş yıl süren Gürcan'daki öğreniminden sonra bir kafilâ içinde Tûs'a dönerken soyguncular tarafından yolları kesilir ve her şeyine el koyulur. Gazzâlî eşkıyanın peşine düşer ve reislerinden hiç olmazsa ders notlarının/ta'likat geri verilmesini ister; Cürcan'a sırf o notlardaki bilgileri edinmek için gittiğini söyler. Eşkıya reisi ise bilgileri hafızasına yerleştirmede için onunla alay eder. Ama notlarını da geri verir. "Söyleyene bakma söyletene bak" kabilinden bu eleştiriyi Allah'ın bir ikazı sayan Gazzâlî üç yıl içinde notlarının tamamını ezberler. Gazzâlî, Nizâmülmülk'ün devam ettirdiği burs geleneğinden istifade etmek düşüncesi ile 473/1080 Tûs'lu bir grup gençle birlikte Nişabur'a giderek buradaki Nizamiye Medresesi'ne girer. Ve dönemin en tanınmış kelâm âlimi olan İmâm Cüveynî'nin öğrencisi olma şansını elde eder.¹⁹

"Ergenlik çağına yaklaştığımdan beri, yirmi yaş öncesi delikanlılık döneminden bugüne kadar - şimdi yaş elliyi aştı- bu derin denizin dalgalarıyla boğuşmaya, çekingen ve korkak değil cesurca derinliklerine dalmaya, karanlık olan her şeyle didişmeye, her zorluğun üzerine gitmeye, her tehlikeye atılmaya, haklı ile haksız olanı, sünnete bağlı olanla bid'atçıyı ayırmak için her fırkanın inancını araştırmaya, her kesimin mezhebine ait inceliklerini keşfetmeye devam etmekteyim. Bütün bunları yaparken hiçbirini peşinen dışlamaksızın bir Bâtınî'nin bâtinîliğinin içyüzünü öğrenmek isterim; bir zâhîrinin zâhîrîliğinin sonucunu bilmek dilerim; bir felsefecinin felsefesinin mâhiyetine vakıf olmayı amaçlarım; bir kelâmcının tartışma ve mücâdelesinin amacından haberdâr olmaya çalışırım; bir sûfinin sûfilîğinin sırrına ermeyi çok arzularım; bir âbidin ibadetinden ne elde ettiğini gözetip görmek isterim; pasif bir Tanrı anlayışını benimseyen bir zındığın bu görüşe cüret edişinin arkasındaki sebepleri araştırıp öğrenmek isterim"²⁰ diyen Gazzâlî, olağanüstü bir zekâ ve hafızaya sahip olup, Nişabur öncesi fıkıh, hadis, akâid, gramer gibi geleneksel bilgi dallarında edindiği en az on iki yıllık bilgi birikiminin üstüne burada aldığı bilgileri de ilave eder. Burada mantık ve çeşitli tartışma disiplinleriyle kelâm ilmi yanında felsefenin bazı konularında temel bilgileri aldığı düşünülebilir. İlk defa kendisini kelâma yönlendirmiş olan hocası Cüveynî'nin felsefeye de aşinalığı vardır. Sübkî, Gazzâlî'nin Nişâbur'a gittikten sonra gayet sıkı geçen bir öğrenim süresince Şâfiî fıkıhı, hukuk ekolleri arasındaki tartışma teknikleri (hilaf), cedel, akaidle fıkıhın kaynakları ve mantık alanlarında parlak bir âlim olarak yetiştiğini belirttikten sonra ayrıca hikmet ve felsefe okuduğunu ve bütün bu disiplinlerde sağlam bir formasyon kazandığını ifade eder. Kendisini içten içe kıskanan hocası Cüveynî "Gazzâlî derin bir denizdir" demekten kendini alamaz. Hatta yazdığı *el-Menhûl* adlı fıkıh kitabını inceleyen Cüveynî eseri çok beğendiğini, "Beni sağken mezara gömdün; ölümümü bekleyemez miydin!" şeklinde kendisine çıkmıştır. Çağdaşı Abdülgâfir el-Fârîsî, "İslâm'ın ve müslümanların hücceti, din önderlerinin imamı, konuşma ve ifade kabiliyeti, mantık, zekâ ve tabiat itibarıyla benzeri görülmemiş bir kişi" diye nitelediği Gazzâlî'nin bu dönemdeki öğrenimi sırasında kısa zamanda bütün arkadaşlarını geride bıraktığını, ayrıca öğretim faaliyetlerinde hocasına yardım ettiğini ve sonuçta eser telif edecek düzeye ulaştığını belirtir.

Gazzâlî'nin tasavvufî kişiliğinin oluşma döneminin başlangıcı onun Nişâbur'daki öğrenimi sırasında, Kuşeyrî'nin öğrencilerinden ve Tûs ve Nişâbur sûfilerinin meşhurlarından olan Ebû Ali el-Fârmedî (k.s.)'dan aldığı derslerle başlar. Kendisinin de, "Şeyh Ebû Ali el-Fârmedî'den duydum" demesi bunun en bariz ispatıdır. Cüveynî'nin vefatı üzerine (478/1085) Nizâmülmülk'ün nerede

¹⁹ Mustafa Çağrı, "Gazzâlî", TDV, c. XIII, 489-490.

²⁰ Gazzâlî, *el-Munkız, İslâm Filozoflarından Felsefe Metinleri*, Çev. M. Kaya, İstanbul, 2003, s. 342.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

olduğu bilinmeyen karargâhına gitmesi Gazzâlî'nin hayatında önemli bir dönüm noktası teşkil eder. Çağdaşı Abdülgâfir el-Fârisî'nin belirttiğine göre Nizâmülmülk tarafından saygıyla karşılanan Genç Gazzâlî, böyle bir ortamda geçirdiği altı yıl içinde burada bulunan entellektüel çevreden, iyi istifade ederek, "Horasan imâmı" unvanına, bir de "Irak imâmı" unvanını ekler.

Cemâziyelevvel 484/ Temmuz 1091'de Nizamülmülk tarafından Bağdat²¹ Nizamiye medresesi müderrisliğine tayin edilen Gazzâlî, buradaki çalışmaları sırasında dindarlığı ve faziletiyle tanınan Halife Muktedî-Biemrillâh'ın ilgi ve desteğine mazhar olur. Dört yıl süren bu dönemde kitap telifi bakımından en verimli devresini yaşar. Ayrıca bu dönemde hocalık, felsefeye ve bâtinîliğe dair incelemeler gibi daha başka ciddi meşguliyetlerle de uğraşır. Yaklaşık iki yıl süren bu incelemeler sayesinde, bizzat kendisinin de eleştirdiği öteki kelâmcılardan farklı olarak tenkit etmeyi düşündüğü Meşşâî-İşrâkî felsefeyi derinden kavrama imkânını elde eder. Ayrıca bir yıl süreyle de felsefe hakkında edindiği yeni bilgileri gözden geçirir.²²

Yaptığı değerlendirmelerle filozofların doğru ve yanlış görüşlerini şüpheye yer bırakmayacak şekilde tespit eder. Ardından bâtinîlik incelemelerine koyulur. *el-Munkız*'da belirttiği üzere, geniş çaplı inceleme ve araştırmasının dördüncü ve son halkası olarak tasavvufu zikreder. Esasında tasavvufi düşünce ile daha çocukluğundan itibaren ilgilidir.²³ Gazzâlî küçük yaştan itibaren bir tasavvuf ikliminde yetiştiği ve sûfilerin yaşadığı samimi dinî hayatı bizzat müşâhede ettiği için kendisi de bu hayatı tercih ederek bütün eserlerinde onu idealize etmiştir.²⁴ Babası ve babasının eğitmesi için teslim ettiği baba dostu bir sûfidir. Ayrıca kendisinin Tûs'ta bulunduğu sırada gördüğü bir rüyayı "şeyhim" dediği Yûsuf en-Nessâc'a anlattığı ve onun yorumu üzerine tasavvuf hakkındaki kuşklarının ortadan kalktığını söylediği rivayet edilir.

Ebû Ali el-Fârmedî ile ilişkisi de onun tasavvufa olan temayülünü geliştirmiştir. Ancak tasavvuf alanındaki son çalışması diğerlerinden çok farklı olup hakikati arama kararının bir gereği olarak ilmî ve tenkitçi düzeyde yürütülen fikrî bir çalışmadır. Gazzâlî, muhtemelen daha önce Fârmedî vasıtasıyla Kuşeyrî'nin *er-Risâle*'si hakkında bilgi edinmiştir. Son tasavvuf çalışmasında bu eseri yeniden inceler. Ayrıca Muhâsibî'nin *er-Riâye li-huķûkullâh*'ı ve diğer eserleriyle Ebû Tâlib el-Mekkî'nin *Ķütü'l-ķulûb*'u Cüneyd-i Bağdadî, Ebû Bekir eş-Şibli, Bâyezîd-i Bistâmî gibi tasavvuf büyüklerinden intikal eden mirası da tetkik eder. Bu birikim sayesinde tasavvufun en gizli ve derin noktalarına ulaşmanın nazarî öğrenimle değil zevk ve hal ile, sıfatları değiştirmekle mümkün olacağı kanaatine ulaşır.

Gençlik döneminden beri şüpheci bir yapıya sahip olan Gazzâlî'nin kelâm, felsefe, bâtinîlik ve tasavvuf hakkındaki son çalışmalarının kendisini ulaştırdığı sonuç, onun zihin ve ruh dünyasında tam bir bunalıma yol açar. Kendi ifadesine göre şüphesi sadece metafizik ve bilgi problemleriyle ilgili değildir. Ayrıca ahlâkî bakımdan da kendini sorguluyor ve dünya alâkalarına boğulduğunu, faaliyetlerinin en güzeli olan eğitim ve öğretim çalışmalarında bile hiç de önemli olmayan, âhîret yolu için faydası bulunmayan ilimlere yönelmiş olduğunu, öğretimdeki niyetinin tamamıyla Allah

²¹ Hierî V. asrın başlarında Bağdat'ta, Şii düşünce hâkimdir. Şeyh el-Mufid (ö. 413/1022) ve Şerif el-Murtaza (ö. 436/1044) ve Ebû Ca'fer et-Tûsî (ö. 460/1068) gibi Şîa'nın seçkin şahsiyetleri orada yetişmiştir. Bu çerçevede İmâmîyye'nin Bağdat'taki gücünün, ilmî hayata pek çok etkisi vardır. Bunun en açık göstergesi, mezhebî fitne ve savaşlara yol açan, mezhep eksenli birçok çatışma ve çekişmenin yaşanmasıdır. Gazzâlî, bütün bu ortamları yaşamasına ve birçok fitneye tanık olmasına rağmen bunların hiçbirinin etkisine kapılmaz. O diğer gruplara karşı dâima ilmî ve hassâs ölçülere dayalı adâletli bir tavır takınır. Bu tavrını en bariz bir şekilde seçkin eserlerinden biri olan *Faysalü't-tefrika beyne'l-imân ve'z-zendeka* adlı kitabında gösterir. (Ahmed Sanever/Snavbar, "İmâm Gazzâlî'nin Kendi Çağındaki Dini Akımlara Karşı Tutumu (İmâmîyye Şîası Örneği)", "900. Vefât Yılında İmâm Gazzâlî" konulu Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı, 07 – 09 Ekim 2011, Marmara Üniversitesi İFAV Yayınları İstanbul, 2012, ss. 117-131, s. 117.)

²² Gazzâlî, *el-Munkızu mine'd-Dalâl*, tah. Kasım en'Nurî, Muhyiddin Necip, Dimaşk 1991, s. 78.

²³ İmâm Gazzâlî, *el-Munkızu min-ad-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, MEB, İstanbul 1948, s. 44.

²⁴ Mahmut Kaya, "Gazzâlî Filozofları Tekfîr Etmekte Haklı mıydı?", "900. Vefât Yılında İmâm Gazzâlî" konulu Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı, ss. 43-53, s. 50.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

rızâsını kazanmak olmadığını, işin içinde makam ve şöhret arzusunun da bulunduğunu fark eder. Bu yüzden defalarca Bağdat'tan ayrılmaya niyetlenir. Fakat ününü ve mevkiini terk etmeye razı olmayan nefsiyle altı ay mücadele etmek zorunda kalır. 488 Recebinde/Temmuz 1095'te başlayan bu şüphe krizi giderek psikolojik depresyonlara hatta fizyolojik rahatsızlıklara yol açar. Ders anlatmakta zorlanır, iştahsızlık ve hazımsızlık çeker, takatten düşer. Tabipler, bir süre uyguladıkları ilaçlı tedavinin sonuç vermediğini görünce hastalığın psikolojik sebeplerden kaynaklandığını, tedavisinin de o yolla olması gerektiği kanaatine varırlar.²⁵

Nihayet duası kabul edilerek gönlünün makam, mal, evlât ve dostlardan ayrılmaya rızâ göstermesi üzerine Bağdat'la olan bütün ilişkilerini kesmeye karar verir. Ailesine yetecek miktardan fazla olan bütün malını muhtaçlara dağıtır. Aslında Şam (Suriye-Filistin) yöresine gitmek üzere hazırlık yaptığı halde, ayrılmasına rızâ göstermeyeceklerini düşündüğü halifenin ve diğer ileri gelen dostlarının gerçek niyetini öğrenmelerini istemediği için Mekke'ye gideceğini açıklar. Medresedeki mevkiini kardeşi Ahmed el-Gazzâlî'ye bırakarak 488 yılının Zilkade ayında/Kasım 1095'te Bağdat'tan ayrılır. Irak'ın dışında yaşayan Müslümanlar bu olayın yönetimin bilgisi altında gerçekleştiğini tahmin ederken yönetime yakın olanlar da “*ehl-i İslâm'a ve âlimler zümresine nazar değmiş olabileceğini*” düşünmektedirler.²⁶

Bağdat'tan ayrılma nedeni olarak birçok sebep göze çarpmaktadır. Siyasi çekişmelerin yanında bâtinîlerin bir suikastına mâruz kalma endişesi de vardır. Esasen inziva döneminde telif edilmiş olan *Ihyâu ulûmid-din* üzerine yapılacak dikkatli bir inceleme, onun yaşadığı krizin derinliklerinde ve Bağdat'ı terk etme kararının temelinde, İslâm insanının ve toplumunun içine düştüğü dinî ve ahlâkî yozlaşmadan, bunun bir sonucu olarak siyasî istikrarsızlık ve çalkantılardan duyulan huzursuzluk ve acıların, bu olumsuz gelişmelerin arkasındaki sosyo-psikolojik sebepleri tesbit etme ve kendisinin sıkça kullandığı tabirle “*tedavi yollarını gösterme*”, hatta söz konusu eserin ismi, üslûbu ve muhtevası bütünüyle dikkate alındığında topyekûn bir ıslaha gitmek gerektiği düşüncesinin bulunduğu anlaşılabacaktır.²⁷

I-Hakîkatı Arayanların Tasnifi

Bu tasnifi yaparken büyük oranda düşünürümüzün “zihin haritası” denilebilecek bir portresini bizlere sunan *el-Munkız*'daki değerlendirmelerini esas alacağız. Büyük İslâm âlimi ve düşünürü Hucetü'l-İslâm İmâm Gazzâlî *el-Munkız mine'd-Dalâl* isimli eserinde kendi entelektüel ve zihinsel serüvenini klasik İslâm düşünce tarihinde benzerine pek rastlanmayan bir tarzda ortaya koymuştur. Birçok ilim dalında sözü geçen bir âlim olarak kabul edilen Gazzâlî'nin özellikle hakîkatı arayanları genel bir tasnifle ortaya koyup değerlendirdiği bu eseri, ölümünden üç yıl önce kaleme aldığı düşünüldüğünde eser düşünürün zihinsel serüveninin tebellür ettiği ve orijinalitesi üzerinde tartışma bulunmayan bir metin olarak kabul edilebilir. Gazzâlî'nin kendine özgü niteliklere sahip olan bu özgün otobiyografi çalışmasının bugün bize söyleyebileceği pek çok şey vardır ve bunlar hâlâ birçok farklı bakış açısıyla değerlendirilmesi gereken bir önemi hâizdir.²⁸

Bunun yanında en-Nûr terimini eksene alarak temellendirmeye çalıştığı metafizik kozmoloji, epistemolojik tazammunlarıyla birlikte İbn Sînâ felsefesiyle karşılaştırılabilecek ana fikirler ihtivâ eden *Mişkâtü'l-envâr* eserini de göz önüne alacağız. Eser kendisinden sonraki İshrâk metafiziğini

²⁵ Gazzâlî, *el-Munkızu mine'd-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, s. 44.

²⁶ Gazzâlî, *el-Munkızu mine'd-Dalâl*, www.hakikatkitabevi.net/public/book_download.php?type=PDF&bookCode=132, Erişim tarihi: 08.07.2017, s. 27.

²⁷ Mustafa Çağrı, “Gazzâlî”, TDV, c. XIII, s. 492.

²⁸ Muhittin Macit, “Gazzâlî'nin el-Munkız Mine'd-Dalâl İsimli Eserine Farklı Bir Yaklaşım”, “900. Vefât Yılında İmâm Gazzâlî” konulu Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı, 53-61, s. 53.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

derinden etkilemiştir. Ayrıca “*Bilgi nûrdur*” ilkesini esas alarak “husûlî” bilgidен ziyade “huzûrî” bilgiyi öne çıkarması hasebiyle tasavvuf geleneği bakımından da ilgi çekmiştir. Nitekim *Mışkât*, yazarının mutasavvıf kişiliğiyle de desteklenen epistemolojik boyutlarıyla bir tasavvuf klasiği olarak algılanmıştır.²⁹

Büyük İmam, Allah Teâlâ’nın, lütfu ve keremi ile hakikat olmadığı halde hakikat gibi görünen şeylere i’tibâr etmek hastalığından kurtulmanın sağladığı bir zihin duruluğu ile düşündüğünde hakikati arayanların dört kısım olduğunu görür. Bunlar *kelâmcılar*, *bâtınîler*, *felsefeciler* ve *sûfiler*den ibarettir.³⁰

Gazzâlî’ye göre, kelâm âlimleri, ehl-i rey olup, gerçeğe düşünerek elde edilen hüküm ve istidlâl, yani akli delillerle ile ulaşılabileceğine inananlardır. Bâtınîler, hakikatin ma’sûm bir imâmın talimi, yani bildirmesi ile öğrenilebileceğini iddiâ ederler. Felsefeciler, kendilerinin mantık ve burhan, yani yakîn ifade eden kesin delil sahibi olduklarını iddiâ ederler. Sûfiler ise, tasavvuf ehli olup, kendilerinin Allah Teâlâ’nın seçilmiş kulları olduklarına inanırlar. Keşf ve müşâhede sahibi olduklarını söylerler. Ona göre, hakkı arayanlar bu dört grubun dışında olamaz. Çünkü eğer hakikat bu dört sınıfın dışında ise ona ulaşmak boş bir hayalden ibarettir. Taklîdi terk ettikten sonra, tekrâr taklide dönülemez. Çünkü taklîdin sürmesi için taklitçinin taklîtçi olduğunu bilmemesi gerekir. Taklitçi olan kimse bunun farkına vardığında taklitçilikle arasındaki köprüleri atmış demektir. Taklidi terk ettikten sonra, tekrar taklide dönmeye ümid ve imkân yoktur. Çünkü taklidin şartlarından birisi de, taklitçinin taklitçi olduğunu bilmemesidir. Taklitçi olan kimse, taklitçi olduğunu bilirse, onun taklide dayanan bilgisi bir şişe gibi kırılır. Geride kalan parçalar, ateşte eritilip, yeni bir kalıba dökülmedikçe, tekrar bardak hâline getirilemez.³¹

Kelâmcılar

İslâm inancını savunan ve muhâlif akımlara karşı duran Eş’arî kelâmcılarının öncü şahsiyetlerinden biri olan Gazzâlî’ye göre kelâm ilmi ile meşgul olmak farz-ı kifâyedir. Bid’atçılara ve haktan sapanlara karşı koymak, kalpleri şüphelerden arındırmak için her beldede bu ilimle meşgul olanların bulunması ve bu maksatla kelâm öğretiminin yapılması gereklidir. Ancak bu öğretim fıkıh ve tefsir dersleri gibi umuma açık olmamalıdır. Çünkü ona göre fıkıh gıda, kelâm ise ilaç gibidir; gıdanın

²⁹ İlhan Kutluer, “Felsefe ile Tasavvuf Arasında: Gazzâlî’nin *Mışkâtü’l-Envâr*’ında Entelektüel Perspektifler”, “900. Vefât Yılında İmâm Gazzâlî” konulu Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı, ss. 507-535, s. 507.

³⁰ Bkz., Ömer Türker, “İslâm Düşüncesinde İlimler Tasnifi”, *Sosyoloji Dergisi*, 3. Dizi, 22. Sayı, 2011, ss. 533-556; Gazzâlî’nin bir başka tasnifi de, insanların ilahî Nur’a kavuşma hususundaki konumları ile ilgilidir. Bu hususta insanlar üç sınıfa ayrılır: Birinci sınıf zulmetle perdenilmiş olup, mülhidler, nefsin ilah edinenlerdir. Avam seviyesinde olanların çoğu bu sınıftandır. Ancak avam içinde, kötü iş yaptığına üzülecek, iyi iş yaptığına sevinecek kadar tevhidin tesiri ettiği kimselerin günahları çok olsa da bu karanlığın dışındadırlar. (Gazzâlî, *Mışkâtü’l-Envâr Nurlar Feneri*, Çev. Süleyman Ateş, Bedir Yay., İst., 1994, s. 89-90). Yani tevhide samimiyetle sarılmış bu insanların Allah’ın inayetiyle zulmetten kurtulma imkanı ve umidi bulunmaktadır. İkinci grup kendi içinde ikiye ayrılmaktadır: Bunlardan bir kısmı karanlıkla beraber nurla perdenilmiş olanlardır. Bunlar güzellik olgusuna odaklanmışlardır. Güce, yıldızlara tapanlar bunlardır. Gazzâlî bu sınıf hakkında iyimser olmakla birlikte, haklarında dinî bir değerlendirmede bulunmamaktadır. İkinci grubun diğer bir kısmı ise Allah Teâlâ’yı şerri yaratmaktan tenzih edenlerdir. Bunların içinde bir kısım Kerrâmîye ve selef uleması da bulunmaktadır. Gazzâlî’ye göre bunlar bozuk akli mukayeselerin karanlığı ile beraber bulunan bir takım nurlara da muhataptırlar. Üçüncü sınıfa dahil olanlar sırf nurla mahcup/perdenilmiş olanlardır. (Gazzâlî, *Mışkat*, s. 93-96.) Bunlar da kendi içlerinde iki farklı gruba ayrılmaktadır. (Gazzâlî, *Mışkat*, s. 96.) Gazzâlî üçüncü gruba sûfileri yerleştirmektedir. İlahî nura ulaşanların zirvesinde bunlar bulunmakta olup, Gazzâlî, *Mışkat*, s. 97.) bunlar vahdet-i vücûd mertebesine ulaşmışlardır. Bu kısma ait olan insanlar, felsefenin öngördüğü (ilk muharrik) fikrinden daha ileri bir noktaya ulaşmışlardır. (Gazzâlî, *Mışkat*, s. 51). Burada dikkatimizi çeken husus, Gazzâlî’nin el-*Munkız*’da eleştirdiği, küfürle itham ettiği filozofları, *Mışkat*’te yaptığı tasnif ve değerlendirmeleri ile din dışına görmemesidir. (Bkz., Gürbüz Deniz, “Gazzâlî’yi Anlamanın Usûlü”, *Diyanet İlmî Dergi*, Cilt: 47, Sayı: 3, ss. 1-20, s. 19.)

Gazzâlî’nin bir başka tasnifi ise şöyledir: Daima akli ön plana alanlar ve nakle önem vermeyenler, daima nakli ön plana alanlar, önem vermeyenler, akli esas almakla birlikte nakli ona tabi kılanlar, nakli esas almakla birlikte akli ona tabi kılanlar. Bu guruplar isim verilmemekle birlikte sırasıyla felsefe, Haşeviyye, kelâmcılar, Selefiyye, âlimler ve âriflerdir. Bu tasnifte keşf ve ilhamı da esas alan tasavvuf ehline rastlanmamaktadır. (Uludağ, *İslâm Düşüncesinin Yapısı*, s. 19; Gazzâlî, *el-Kanunü’l-Küllî fi’t-te’vil*, Trc. Süleyman Uludağ, İstanbul, 1972, *İslâm’da müsamaha’nın eki*)

İbn Rüşd ise, Eş’ariler, Mutezile, Bâtınîye yani mutasavvıflar, Haşeviyye (Uludağ, *İslâm Düşüncesinin Yapısı*, 19-20; İbn Rüşd, *Kitâbu’l-Kef an Minhâci’l-Edille*, Çev. Süleyman Uludağ, İstanbul 1985, s. 191.)

İzmirli İsmail Hakkı Efendi ise gerçeği arayanları beş sınıf olarak tasnif eder: Selefiler, kelâmcılar, filozoflar, mutasavvıflar, bâtınîler. (İsmail Hakkı İzmirli, “*Beş Sınıf*”, *DFİFM*, 12 (1929), s. 12).

Kaynaklarda geçen bir başka tasnif ise şöyledir: Meşşailik, kelâm, İsrakilik, sezgiyi esas almakla birlikte, nassa bağlı tasavvuf (Uludağ, *İslâm Düşüncesinin Yapısı*, 21-22).

³¹ Gazzâlî, *el-Munkız mine d-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, s. 10-11.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

zararından korkulmaz ama ilacın bazı bünyelere zarar vermesinden endişe edilir. Bir başka benzetme ile kelâmcıların konumu hac yolunun güvenliğini sağlayan muhafızlar gibidir. Eğer hac kervanlarına yöneltilen baskınlar ortadan kalkarsa muhafızlara da gerek kalmaz Yabancı tesirlere mâruz kalmamış gruplar için telif ettiği *Kavâidü'l-aķâid*'in dışında, taassup seviyesine ulaşmayan bid'at görüşlerine cevap olarak *el-İtisâd fî'l-itikâd*'in yeterli olduğunu söyleyen Gazzâlî, cedelci bid'atçıya karşı daha ileri seviyede bir kelâmın gerekebileceğini kabul eder. Ayrıca geçmişteki mezhep tartışmalarının üzerinde uzun uzadıya durmanın olumsuz etkilerine dikkat çekerken yeni ortaya çıkan bid'at ve tartışmalarla uğraşmanın zarurî olduğunu dile getirir.³² Ona göre, ortaya atılan bir şüphenin içyüzünü keşfedebilmek ve ona gerekli cevabı verebilmek için kelâmî deliller önemli olmakla birlikte, işin aslına bakılırsa fitrî iman ve sağlam inanç sahibi kimseye, Kur'ân'daki açık deliller yeter.³³

Bu düşünceden hareket eden büyük müellif, hakikat arayışına kelâm ilmi ile başlar. Bu dalda telif eser yazacak kadar uzmanlaşır ve şu kanaate varır: Bid'atçıların ve vesvesecilerin kol gezdiği bir dönemde bu sahih itikadı koruma konusunda kelâm alimleri adeta Allah Teâlâ'nın bir lütfu olmuştur. Dâll ve mudill/kendileri sapıttığı gibi başkalarını sapıtan ehl-i bid'ate gereken cevabı vermişlerdir. Fakat bu ilimle meşgul olanlar çoğalınca, bir müddet sonra, bir taraftan sünnet-i seniyyenin müdâfaasını yaparken, bir taraftan da hasımlarına özenerek eşyanın hakikatinden cevherden, a'razdan ve bunların hükümlerinden bahsetmeğe başlarlar. Kelâm âlimlerinden bir kısmı, Allah Teâlâ'nın kendilerine ihsan ettiği hizmetin kıymetini bilirlerken bazıları aslî amaçlarından saparak işi felsefe ve mugalataya dökerler. Hasımlarının kullandığı dili kullanmaya başlarlar. Bu sebeple ilm-i kelâm insanlar arasında i'tikâddaki ihtilâflardan doğan şaşkınlık karanlığını ortadan kaldıramaz hale gelir. Gazzâlî'yi de pek tatmin etmez. Derdine derman olmaz. Fakat İmam'ın amacı tenkit değildir. Zira bu ilim pekâlâ başkalarını tatmin ve teskin etmiş olabilir. Çünkü herkesin derdi ve hedefi farklıdır. Bir hastaya iyi gelen ilaç diğer bir hastaya faydası olmayabilir. Hatta zarar bile verebilir.³⁴

Şunu da farklı bir perspektif olarak vermekte yarar vardır. Abdülkadir-i Geylânî (k.s.) Hazretleri Sühreverdî'ye, kelâm için, “*Bu ilim âhiret azığı değildir*” diyerek onun kelâm okumasını hoş karşılamamıştır.³⁵ Seyr u sülûk sürecinde müridin belli bir makama çıkıncaya kadar ilmihal bilgileri dışındaki bilgilerle uğraşmasının hoş karşılanmadığı da başka bir gerçektir.³⁶

Felsefeciler

Gazzâlî, felsefeye karşı çıksa da klasik mantık ölçülerini aynen benimseyip meşrûlaştırmış, bununla kalmayarak, yer yer teknik olarak felsefenin kavram analizinden, metodik şüphecilikinden, sorgulama yönteminden yararlanmıştı. Onun bu usûl ve âdâbı uygulamasında kelâmcı/cedelci ve mutasavvıf kişiliğinin de rol oynadığını göz ardı etmemek gerekir. Zirâ yer yer sertleşme ve restleşmesinde kelâmın; munisleşme ve mülâyimleşmesinde de tasavvufun etkisi kendisini göstermektedir.³⁷

³² M. Sait Özervarlı, “Gazzâlî'nin Kelâm İlmindeki Yeri”, *TDV*, c. XIII, ss. 506-508, s. 506.

³³ İbrahim ed-Dîbî, “İmâm Gazzâlî'nin Kelâmcıların Delil ve Yöntemlerine Karşı Tutumu”, “900. Vefât Yılında İmâm Gazzâlî” konulu Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı, 345-359, s. 345.

³⁴ Gazzâlî, *el-Munkızu mine'd-Dalâl*, www.hakikatkitabevi.net/public/book/download.php?type=PDF&bookCode=132, s. 9-11.

³⁵ Süleyman Uludağ, “Abdülkadir-i Geylânî”, *TDV*, c. I, s.233-238, s. 235

³⁶ Bkz., Muhammed b. Abdullah el-Hânî, *Adâb*, Çev. Mehmet Talha Odabaşı, Mavi Yay., İstanbul 2006.

³⁷ İbrahim Emiroğlu, “Tartışma Usûl ve Âdâbı Açısından Gazzâlî'nin Tehâfütü'l-Felâsife'sinin İncelenmesi”, “900. Vefât Yılında İmâm Gazzâlî” konulu Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı, ss. 667-701, s. 700; Bkz., Muhammed Hüseyin Gencî, “Gazzâlî Felsefeye Karşı mıydı?”, <http://journals.miu.ac.ir/backend/uploads/b40e6c891c3e237dc07002ef5567439a115e786d.pdf>, Erişim tarihi: 08.07.2017.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

İmam Gazzâlî kelâm ilminden sonra, hakikati felsefede aramaya koyulur. Derinlikli bir tetkikten sonra, bu ilimdeki bozukluğu, ancak o ilmi iyi inceleyen bir kimsenin anlayabileceğine kanaat getirir. Hatta bu ilimdeki bozuklukları anlamak için bu ilmin en âliminin ilmine eşit düzeyde bir bilgi birikimine sahip olunmalı, dahası onu bile geçmelidir. Fakat durum böyle olmasına rağmen o zamana kadar hiçbir İslâm âlimi bu konuda gayret göstermemiştir. Kelâm âlimlerinin kitaplarında felsefecilerin sözlerini çürütmek için yazılmış olan tutarsız ifadeler ise önemsiz ve ikna gücünden uzaktır. Bu tespiti yapan İmam, bir yolun hakikatını tam anlamadan onu reddetmenin karanlığa taş atmak gibi olduğu kanaatine vararak işe koyulur. O sıralarda Bağdat'ta üç yüz talebeye ders vermek ve kitap yazmak gibi büyük bir meşguliyet içinde olmasına rağmen, hiçbir hocadan yardım talep etmeden, felsefeye ait kitapları incelemeye başlar. Allah Teâlâ'nın yardımı ile iki seneden az bir zamanda felsefe ilminin künhüne erer. Bu bilgileri inceleyip, anladıktan sonra, bir seneye yakın da felsefe üzerine düşünür. Sürekli tekrarlanan bu çalışmalar sonunda felsefedeki hakîkî ve hayâlî olan yönleri, karışıklıklara, aldatmalara hiçbir şüphe kalmayacak şekilde vâkıf olur.

Gazzâlî filozofları üç ana grupta ele alır:

1-Dehriyyûn: En eski felsefe gurubu olup, âlemin kendiliğinden var olduğunu öne sürerek Allah Teâlâ'yı inkâr etmişlerdir. Bunlar zındıktırlar.

2-Tabîyyûn/Tâbiatcılar: Tâbiatı derinlemesine inceleyen bu kesim tabii ilimlerde oldukça ilerlemişlerdir. Fakat Allah Teâlâ'ya inanmakla birlikte ahireti inkâr ederek zındık olmuşlardır.

3-İlâhiyyûn: Bunlar daha sonra gelmiş olan felsefecilerdir. Eflâtûn'un hocası Sokrat, Eflatun, Aristo bu gruptandır. Aristo, mantık ilmini tertîb ederek, felsefe bilgilerini özetleyip, kolayca anlaşılır hale getirmiştir. Bunlar dehriyyûn ve tabîyyûn sınıfından olan felsefecileri ret etmişlerdir. Aristo, Eflâtûn'un, Sokrat'ın ve daha önce yaşamış olan ilâhiyyûn felsefecilerinin görüşlerini şiddetle ret eder. Öncekilerinden ayrı bir yol tutar. Fakat selef filozofların bazı sapkın görüşlerini benimsemekten geri durmaz.

Gazzâlî'ye göre Allah Teâlâ "*Allah, muhârebe yükünü mü'minlerden kaldırdı...*"³⁸ âyet-i kerîme'sinde belirtildiği üzere onları birbiriyle çarpıştırarak bertaraf etmiştir. Hem bunları, hem de Aristo'yu en güzel şekilde aktaran İbni Sînâ, Fârâbî gibi filozofları tekfir etmek vâcip olmuştur. İbni Sînâ ve Fârâbî'nin nakillerine göre, Aristo felsefesinin bir kısmı küfür, bir kısmı bid'attir. Bir kısmının ise inkârı gerekmez. Gazzâlî bu kısımları şöyle açıklar: *Riyâziyye*, matematik, geometri ve astronomi ilimlerinden ibârettir. Bunların hiçbirinin ne müsbet ne de menfî yönden, dinî meselelerle bir alâkası yoktur. Bunlar, akli deliller ile ispat edilen şeylerdir. Anlaşıp öğrenildikten sonra, inkâra yer kalmaz. Fakat bu ilimlerin iki olumsuz yönü vardır. Birinci mahsur bu ilimlerle uğraşan kimseler felsefecilere hayranlık duyarak onların çizgisine meylederler. Her ne kadar bu ilimlerin din ile alâkası yoksa da, felsefenin alt yapısı oldukları için, felsefecilerin uğursuzluğu ve kötülüğü, o kimselere de bulaşır. Bununla fazla meşgul olanlar arasında dinden çıkmayan, takvâsını kaybetmeyen pek az kimse vardır.

İkinci mahzur ise İslâm dîninde samimi olan kimselerin felsefecilere ait bütün ilimleri ret etmeyi dîne hizmet saymalarıdır. Böylelikle tabii ilimlerle uğraşan bilginlerin İslâm dininden yüz çevirmelerine, felsefeye daha fazla bağlanmalarına neden oldular.³⁹ Kısacası filozoflarla bu ilimlere

³⁸ 33. Ahzâb sûresi: 25.

³⁹ Bkz., Gazzâlî, *el-Munkızu mine'd-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, s. 13-20.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

ilgi duyan kişiler arasında olumsuz anlamda bir sirayet bir başka ifade ile “hal transferi”⁴⁰ olur. Gazzâlî bu olumsuz sirayetten çekinmektedir.⁴¹

Mantık ve tâbiat gibi ilimlerde ne müsbet, ne de menfî yönden din ile alâkalı bir şey yoktur. Mantık ilmi, delillerin, kıyâsların, burhanın, yani kesin delilin, mukaddimelerinin şartlarını ve bu mukaddimelerin nasıl birleştirileceğini, “hadd-i sahîh” denilen doğru tariflerin şartlarını ve bunların nasıl birleştirileceğini inceler. Fakat mantık ilmini inceleyip, onu beğenen, onu açık ve kat’î bir ilim kabul eden bir kimse, zamanla felsefenin küfre varan meselelerinin de açık ve kesin delillere dayandığını zanneder. Dinî ilimlerde iyi yetişmeden, felsefecilerin yanlış fikirlerini kabul ederek, küfre düşer. Evrenin yapısından bahseden tâbiat ilimlerinde *Tehâfüt-ül felâsife*⁴² isimli eserinde belirtilen birkaç mesele dışında dine aykırı bir durum yoktur. Tabiat kanunları Allah Teâlâ’nın koyduğu kanunlardır.⁴³

Filozofların en çok yanıldıkları alanlar “ilahiyat ve siyâset” olmuştur. Bu alanda İbn-i Sînâ ve Fârâbî, Aristo ekolüne yakın bir anlayış ortaya koymuşlardır. Felsefeciler, ilâhiyat bahsinde yirmi hususta hata etmişlerdir. Bunlardan üçünde küfre düşmüşler, on yedisinde ise bid’at ehli olmuşlardır. Küfre düştükleri hususlar şunlardır:

İnsanlar öldükten sonra cesetleri tekrar dirilmez. Mükâfat ve cezâ görecektir. Onlara göre azap ruhlara olup, bedenlere değildir. Ruhun azap duyacağı konusunda isabet etmişlerdir. Çünkü ruhlar da bedenler gibi azap görecektir. Fakat cesetlerin tekrar dirileceğini inkârla hata etmişlerdir.

“Allah Teâlâ, külliyyâtı bilir, cüz’iyyâtı bilmez” demişlerdir. Bu apaçık küfürdür.

Felsefeciler, âlem ezeli ve ebedidir diye inanmışlardır. Hâlbuki Allah Teâlâ, Kur’an-ı kerîm’de “Göklerde ve yerde zerre miktarı bir şey O’ndan gizli kalmaz”⁴⁴ buyurmuştur. Hakikat budur. Gazzâlî’ye göre, Müslümanlardan hiçbiri, bu üç meselede filozoflarla ittifak etmemişlerdir.⁴⁵ Felsefecilerin siyaset konusundaki görüşleri dünya işlerine taalluk eder. Peygamberlere indirilen kitaplardan ve geçmişte yaşayan velîlerin sözlerinden alıntılar yaparak dünyâ işlerine dair konularda devlet adamlarına nasihatlar bulundurlar.⁴⁶

Filozofların “ahlâk” ilmine dair görüşleri, nefsin sıfatlarını saymak, bu sıfatların ve huyların çeşitlerini anlatmak, kötü olanların düzeltilmesi için, icâp eden tedbirleri almak ve nefse karşı mücâhedede bulunmak şeklinde özetlenebilir. Filozoflar bu konuda serdettikleri değerlendirmelerini büyük ölçüde tasavvuf ehlinin bizzat tecrübe ederek ortaya koydukları görüşlerinden almış, onların sözlerini kendi görüşleri ile mezcederek halka sunmuşlardır. Bu şekilde kendi bâtıl fikirlerine cazibe katmışlardır. Bu kesimin Peygamberlerin ve sûfîlerin sözlerini kendi sözleri ile birleştirip kendilerine mal etmeleri iki tehlike doğurmuştur. Bunlardan biri bunu kabul edenler açısından, diğeri ise bu fikirleri reddedenler açısından. Reddedenlerden kaynaklanan tehlike şudur ki, bazı zayıf iradeli kimseler bu sözleri filozoflar naklettiği için sözün aslını da reddetme cihetine giderler.

⁴⁰ Hâl transferi kavramı için bkz., Vahit Göktaş, “Tasavvufî Terbiye’nin Günümüz Din Eğitim-Öğretimine Sunabileceği İmkânlar” *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52:2(2011), ss. 137-155; Kadir Özköse, “Râbita ile Gerçekleşen Hâl Transferi”, *Somuncu Baba Dergisi*, <http://somuncubaba.net/dergi/116-sayi/rabita-ile-gerceklesen-hal-transferi/> Erişim tarihi: 08.06.2017, s.116.

⁴¹ Bkz., Gazzâlî, *el-Munkızu mine’l-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, s. 19.

⁴² İmam Gazzâlî, *Tehâfütü’l-Felâsife*, Yayınlayan: Mâcid Fahrî, Dârü’l-Meşrîk, 4.Baskı, Beyrut 1990; a.g.mlf., *Filozofların Tutarsızlığı*, Çev. Hüseyin Sarioğlu, Mahmut Kaya, *Klasik Yayınları*, 2014.

⁴³ İmam Gazzâlî, *el-Munkızu mine’l-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, s. 20-23.

⁴⁴ 12. Yûnus sûresi: 61.

⁴⁵ Bkz., İmam Gazzâlî, *el-Munkızu mine’l-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, 23-24; İmam Gazâlî, *İslâm’da Mûsamaha Faysalü’l-Tefrika Beyne’l-İslâm Ve’z-Zendeka*, Çev. Süleyman Uludağ, Dergah Yay., 2016.

⁴⁶ İmam Gazzâlî, *el-Munkızu mine’l-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, s. 24.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Hâlbuki yapılması gereken filozofları hiç gündeme getirmeden sözün gerçek kaynağına bakmalardır. Kabul edenler açısından ise şöyle bir tehlike söz konusudur. Örneğin *İhvanu's-Safâ* gurubu gibi filozofların kitaplarına aldıkları Peygamberler ve velîlere ait nebevî hikmete ve sûfilere ait sözlere bakanlar onların gerçekten Peygamberlerin ve sûfilerin yolundan giden iyi insanlar olduğunu zannedeceklerdir. Onlara meylederek itikadları bozulacaktır. Zira filozoflar hakla bâtilı karıştırmışlardır. Bunu da ilimde mâhir olmayanlar ayırt edemez.⁴⁷ Kanaatime göre filozofların yaptıkları bu iş, “*Ve lâ telbisû'l-hakka bi'l bâtilı ve tektumû'l Hakk'a ve entum ta'lemûn (ta'lemûne)*” “*Gerçeği (Hakk'ı), aslı olmayana (bâtıla) karıştırmayın! Bildiğiniz hâlde gerçeği gizliyorsunuz!*”⁴⁸ âyet-i kerîmesindeki ilahî ikaza aykırı düşmektedir. İşin aslı hakla bâtilın yan yana gelmesi hakkı bâtilı yapmayacağı gibi, bâtilı da hak yapmaz. Nitekim bir kese içinde sahte ve gerçek paraların bir arada olması gerçek parayı sahte kılamayacağı gibi sahte parayı da gerçek kılmaz.⁴⁹

Talîmiyye Mezhebi Mensupları

Gazzâlî kelâm ve felsefede bulamadığı hakikati bir de o günlerde revaçta olan Şîa'nın⁵⁰ aşırı bir alt kolu tâlimiyye/İsmailiyye⁵¹ mezhebinde aramayı dener. Bir tevafuk eseri olacak tam bu sırada hilâfet makamından, ta'limiyye mezhebinin aslını ortaya çıkaracak bir kitap yazması noktasında kesin bir emir alır. Çünkü bu fırka yönetimin de dikkatini çekmiştir. Fırkanın mensupları: “*Biz her şeyin manâsını, hakkı öğretmekle vazîfeli ma'sûm /günâhsız bir imâmdan öğrendik*” iddiasında bulunmaktadırlar. Bu ilginç oluşum arayış içindeki müellifin ilgisini çeker. Konu aynı zamanda hilâfet makamının da gündemine girer ve Gazzâlî'ye talimiyye mezhebinin aslını ortaya çıkaracak bir kitap yazması için kesin emir verilir. Bu emir konuyu incelemeye karar vermiş olan Gazzâlî için teşvik edici olur. Mezhebin kitaplarını ve görüşlerini bularak incelemeye koyulur. Onlara katılıp daha sonra ayrılan kişilerle mülakatlar yapar. Onlardan biri ta'limiyye mensuplarının mezheplerini anlamadan kendilerine reddiye yazanlarla alay ettiğini söyler ve onlar hakkında önemli bilgiler verir. Tâlimiyye gibi marjinal bir gurubun müslümanlarla alay etmesi Gazzâlî'nin mücadele azmini kamçılar. Eski ve yeni bütün müktesebatı bir araya toplayarak konu ile ilgili görüşleri sağlam bir şekilde tertibe sokar. Gerekli cevapları verir. Mezhebin görüşlerini o kadar güzel tanzim eder ki ehl-i sünnetten bazıları, onların delillerini inceleyip, anlatmakta çok fazla gayret göstermesini doğru bulmaz. Çünkü onların karmaşık görüşlerini tertip ederek onlara hazır malzeme sunmuştur. Gazzâlî bir yönü ile bu görüşe katılır. Çünkü Ahmed bin Hanbel (r.a.) Hâris el-Muhâsibî (k.s.)'un mu'tezile mezhebine cevap vermek için yazdığı bir eser sebebiyle iyi yapmadığını söylemiştir. Hâris-i Muhâsibî ise, “*Bid'ati red etmek farzdır*” demiştir. Ahmed bin Hanbel (r.a.) ise okuyucuların cevaptan önce ortaya konan şüphelere takılıp kalabileceğini söylemiştir. Bu görüşe henüz yayılmamış şüpheler açısından katılan Gazzâlî'ye göre bozuk fikirler halk arasında yayılmış ise

⁴⁷ İskender Mihr denilen sahte peygamber bunu vaazlarında sürekli yapmaktadır. Nitekim imamlık yaptığım dönemde bir cemaatim ondan etkilenmişti. Nur yüzlü bir zât olduğunu iddia ediyordu. Bu konuda ümmet-i muhammedî şeriat ve tarikat adına kandıran dall ve mudill/sapkın ve sapıran kişi örneği verebiliriz. Bkz., <http://www.meydannet.com/haber/sahtekar-hoca-vaaz-verdi-bafra-karisti-25007.html>, Erişim tarihi: 08.06.2017.

⁴⁸ 2. Bakara: 42.

⁴⁹ Bkz., İmam Gazzâlî, *el-Munkızu mine'd-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, s. 24-30.

⁵⁰ Şiilik için bkz., Mustafa Öz, “*Şîa*” TDV, c. XXXIX, ss. 111-114; Mehmet Atalan, “Ca’fer es-Sâdık’ın Rafizilerle Tartıştığını Anlatan Bir Risale: Hâzihi Munazâra Ca’fer b. Muhammed es-Sâdık Maa’r-Râfizi”, *Kelâm Araştırmaları Dergisi*, 2009, cilt: VII, sayı: 1, ss. 21-38; a.g.mlf., “Şii Kaynaklarda Ali B. Ebi Talib ve Fatıma Mushafı”, *Dini Araştırmalar*, 2005, cilt: VIII, sayı: 23, s. 93-110; a.g.mlf., “Hz. Muhammed’in Vefatından Sonraki Hilâfet Tartışmaları”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2004, cilt: IX, sayı: 2, ss. 55-68; R. B. Buckley, “İlk dönem Şii Gulatı”, Çev.: Mehmet Atalan, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2005, cilt: X, sayı: 2, ss. 137-159; “Ebu Hanife ve Ali Oğulları”, *Dini Araştırmalar*, 2006, cilt: VIII, sayı: 24, ss. 157-168; Şii Kaynaklarda Muhammed b. Hasan el-Mehdi’nin Tarihi ve Menkabevi Kişiliği, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2002, sayı: 7, ss. 95-112; a.g.m., Cenkmelerde Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman’ın Yeri, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012, cilt: XVII, sayı: 1, ss. 1-13; a.g.m., “Cenkmelerde Hz. Ali’nin Yeri”, *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları*, 2012, cilt: V, sayı: 2, ss. 7-29; İslam Düşüncesinde Ca’fer-i Sâdık’ın Yeri, *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür, ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, 2011, cilt: VIII, sayı: 3, ss. 9-30.)

⁵¹ Öz, “*Şîa*”, TDV, c. XXXIX, s. 113.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

onlara cevap vermekten başka yapılacak bir şey kalmamıştır. Cevap vermek için de önce şüpheyi anlatmak gerekir.⁵²

Gazzâlî bu gurubu uzun zaman tetkik eder. Hatta daha da ileri giderek gerçek niyetlerini öğrenmek için onlardan görünerek birinci ağızdan onların görüşlerini öğrenmeye çalışır. Onların bilgilerini ölçmek için bir takım müşkül meseleleri onlara anlatır. Talimiyye ehli ise bunları çözmek şöyle dursun, anlamaktan bile âcizdir. Kendi âcizliklerini görünce de “İşi gâib imâma havâle ederek gidip ondan sormak lâzımdır” deyip işin içinden çıkmaya çalışmışlardır. Bunlar ma’sûm imâmı aramak ve onu bularak kurtuluşa ermek düşüncesiyle ömürlerini boşa harcamışlar ondan hiçbir şey öğrenememişlerdir. Gazzâlî’ye göre bunlar batağa saplanmış bir insan gibidirler. Yıkanmak için su arayarak yorulurlar. Suyu bulunca da kullanmazlar. O şekilde kalakalırlar.

Bunların ma’sûm imâmdan öğrendiği bilgilerin özü Pisagor’un bozuk felsefesinden ibârettir. En eski felsefecilerden biri olan Pisagor, tutarsız bir filozoftur. Aristo’nun şiddetli tenkidine maruz kalmıştır. İhvan-ı Safâ gurubu da bu filozofun görüşlerini esas almışlardır. Gazzâlî’ye göre ne yazık ki bazı kimseler ömürleri boyunca ilim tahsili için yorulurlar. Böyle çürük ve bozuk bilgilerle kanâat edip kalırlar. Sonra da ilmin en yüksek derecesine yükseldiklerini zan ederler. Bunların maksatları, câhil halkı ve zayıf akıllı kimseleri tek bilgi kaynağının ma’sûm bir imâm olduğuna inandırmaktır. Fakat birisi çıkıp, Gazzâlî’nin yaptığı gibi onlara uyar gibi görünüp *mu’allime, yani ma’sûm imâma ihtiyaç olduğuna inandığını belirterek* “Ma’sûm imâmdan öğrendiklerini anlat” deyince şaşırıp kalırlar. İşin içinden çıkmak için de “Mâdem sözümü kabul ettin, ma’sûm imâmı kendin ara, benim maksadım yalnız bunu kabul ettirmektir” derler. Çünkü iyi bilirler ki, başka bir cevap vermeye kalkışsalar mahcup olurlar. Gazzâlî’ye göre talimiyye mezhebi mensuplarının hakîkî halleri budur. Onların gerçek yüzünü görenler Gazzâlî gibi onlardan nefret eder.⁵³

Büyük İmam’a göre bu zayıf ve marjinal gurubun bu kadar etkin olmasının nedeni, iddialarına güçlü cevaplar verilemediği içindir. Onlara karşı mücadele edenler yanlış bir yöntem izlemişler, çok zayıf kalmışlardır. Talimiyye ehli onlara gülüp geçmişlerdir.⁵⁴ Şöyle ki Gazzâlî’nin cehaletle itham ettiği bu kişilerin birinci hatası onların her sorusuna cevap vermeye kalkışmalarıdır. ise onların sorularına soru ile cevap vererek iddialarını çürütmüştür.⁵⁵ Bu cahil dostların bir başka hatası da, mutaassıb bir eda ile onların her iddiasını düşünmeden reddetmişlerdir. Örneğin bu taasıpla “Ta’lîme, öğrenmeye ve mu’allime ihtiyaç vardır. Herkes mu’allim olamaz, mu’allimin/imam mutlakâ ma’sûm olması lâzımdır” gibi mâkul bir iddiayı reddetmişlerdir. Hâlbuki bu görüş kimden gelirse gelsin doğrudur. Doğrusu böylesi bir mu’allime ihtiyaç vardır ve bu mu’allimin ma’sûm olması gerekir. Bunu i’tirâf etmek lazımdır. Gazzâlî’ye göre bizim ma’sûm mu’allimimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)’dir.⁵⁶ Nitekim müsbet ilimlere de bu toptan retçi anlayışla karşı çıkmıştır.⁵⁷

Gazzâlî onların görüşlerini tenkit ve tetkik etmeye masum imam teorisi ile işe başlar. Tâlimiyye “Ta’lîme, öğrenmeye ve mu’allime ihtiyaç vardır. Herkes mu’allim olamaz, mu’allimin/imam mutlakâ ma’sûm olması lâzımdır” şeklinde çok temel bir görüşe sahiptir. Gazzâlî’ye göre işin aslı bir muallime ihtiyaç vardır ve bu muallimin/ imamın ma’sûm olması gerekir. Bunu i’tirâf etmek lâzımdır. Ona göre bizim ma’sûm muallimimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)’dir. Bu görüşe bâtınîler “Muhammed aleyhisselâm vefât etmiştir” diyeceklerdir. Bu doğrudur. Fakat onların imamı da

⁵² İmam Gazzâlî, *el-Munkızu mine’ d-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, s. 31-32.

⁵³ Gazzâlî, *a.g.e.*, s. 42-43.

⁵⁴ Gazzâlî, *a.g.e.*, s. 31-33.

⁵⁵ Gazzâlî, *a.g.e.*, s. 40-41.

⁵⁶ Gazzâlî, *el-Munkızu mine’ d-Dalâl*, s. 33.

⁵⁷ Gazzâlî, *a.g.e.*, s. 19-20.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

gâiptir. Onlar bu görüşe şu cevabı vereceklerdir. İmamımız gâip olsa da rehberler yetiştirerek insanları doğru yola davet için her tarafa göndermiştir. İmamın görevi bu rehberlere yol göstermek, aralarındaki ihtilâfı çözmektir. Gazzâlî'nin cevabı bizim imamımız olan Hz. Muhammed (s.a.v.) de nice hidayet rehberleri yetiştirerek her tarafa göndermiş, *"Bugün sizin için dîninizi kemâle erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım..."*⁵⁸ âyet-i kerimesinde de teyit edildiği üzere dinde öğretilmedik bir mesele bırakmamıştır. Her şey öğretildikten sonra, mu'allimin vefât etmesi İslâm davasına zarar vermez. Bu cevap karşısında bâtinî şöyle bir soru geliştirebilir. Hz. Muhammed (s.a.v.)'in yetiştirdiği bu rehberler bizatihi Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'den iştmedikleri hususlarda nasıl hüküm verecekler? Nassı mı esas alacaklar? İctihâd ve re'y ile mi hüküm verecekler? Gazzâlî'ye göre bu konuda Peygamber Efendimiz (s.a.v.) tarafından Yemen'e gönderilen Hz. Mu'âz (r.a.)'ın yaptığı gibi yaparlar. Mesele hakkında nas varsa o nas ile, yoksa icthâd ile hükmederler. Nitekim talimiyye fırkasının dâîleri/propagandacıları da şarkın en uzak yerlerine gidip, imâmlarından uzak kalınca, böyle yaparlar. Çünkü onların, dâimâ nas ile hüküm vermeleri imkânsızdır. Naslar mahdûddur. Sonu gelmeyen hâdiselerin tümüne cevap vermez. Sonra her meseleyi sormak için, uzun mesâfeleri katederek imâmın bulunduğu yere gelip, tekrar geri dönmesine de imkân yoktur. Bu zamana kadar o meseleyi soran kimse vefat etmiş olabilir. Bu durumda, oraya gidip gelmek bir işe yaramaz. Örnek olarak bir kimse kıblenin hangi tarafta olduğundan şüpheye düşse, kendi icthâdî ile karar verir ve namazını o tarafa doğru kılar. Başka çâre yoktur. Çünkü kıbleyi öğrenmek için imâmın bulunduğu memlekete gitse, namaz vakti geçer. Bu durumda kendi icthâdî ile kıbleden başka bir tarafa yönelmiş olsa da, namazı câiz olur. Bu noktada talimiyyeci şöyle diyebilir: O kimsenin muhâlifinin zannı da kendi zannı gibi aynı kuvvettedir. Gazzâlî'ye göre insan kendi zannına uymakla me'mûrdur. Kıblenin hangi tarafta olduğunda şüpheye düşen kimse, kendisine başkası muhâlefet etmiş olsa da kendi zannına uyar.

Buna karşı, *"Amelde mukallid olan kimseler mezhep imamlarına uyuyor"* diyen kişiye ise şu cevap verilir. Kıblenin hangi tarafta olduğu husûsunda şüpheye düşen kimse, icthâdları birbirine uymayan değişik icthâd sahipleri arasında muhayyer kalmış ise kıbleyi ta'yîn husûsunda kendisine en doğru gelen görüşe göre hareket edebilir. Kannatini kullandığı için kendi icthâdî ile amel etmiş demektir. Mezhebler hakkında da hüküm böyledir. Halkın bir müctehidin icthâdına uyması zarûrettir. Peygamberler ve imâmlar bile ilimlerine rağmen bazen yanılırlar. Resûlullah (s.a.v.) *"Biz zahire göre hükmederiz. Kalblerdeki sırları Allah Teâlâ bilir"*⁵⁹ buyurmuştur. Yani *"Ben şâhidlerin sözünden bana hâsıl olan zann-ı gâlibe göre hükmederim. Bazen şâhidler hatâ ederler"* demek istemiştir.

Cevaben talimiyyeciler şöyle karşılık verirler. İctihâd, icthâda tâbî meselelerde doğru olabilir. Fakat i'tikâda ait esaslarda icthâd doğru olmaz. Çünkü i'tikâdî husûslarda yanılan mazûr değildir. O halde böyle meselelerde ne yapılır? Gazzâlî'nin bu soruya cevabı şöyledir: İ'tikâdî esâslar nasla sabittir. Geriye kalan meselelerde hakîkate "kıstas-ı müstakîm" ile ulaşılır. Kıstas-ı mustakîm, beş esastan ibaret olup, Allah Teâlâ bunları Kur'ân-ı Kerîm'de bildirmiştir. Bu durumda talimiyyeci şöyle diyebilir. Hasımlar bu ölçülere muhalefet edebilir. Gazzâlî'ye göre bu ölçüler anlaşıldıktan sonra, onlara muhalefet etmek mümkün değildir. Talimiyyeciler muhalefet edemezler. Çünkü bu esaslar Kur'an-ı Kerîm'den alınmıştır. Mantık ve kelâm ilminin esaslarına da uygundur.

⁵⁸ 5. Mâide sûresi: 3.

⁵⁹ Ebû Nuaym, *Hilyetu'l-Evliya*, IV, 165; Şevkânî, *el-Fevâidu'l-Mecmu'a*, s. 200.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Bu izaha talimiyeci can alıcı bir soru ile karşılık verecektir. Mâdem ki Gazzâlî'nin elinde böyle sağlam bir ölçü vardır. O halde niçin halk arasındaki ihtilâfları ortadan kaldırmamaktadır? Ortaya koyduğu esaslardan emin olan Gazzâlî'ye göre halk onu dinlerlerse, aralarındaki anlaşmazlığı “*Kıstas-ı müstakim*” adlı eserinde serdettiği esaslara göre rahatlıkla ortadan kaldırabilir. Zihinlerdeki şüpheler izale olur. Nitekim İmam’a kulak verenler ihtilaflardan kurtulmuştur. Bunun aksine ihtilâfları kaldırma konusunda iddialı olan talimiyecenin imâmı yeryüzünün kan gölüne dönmesine neden olmuş, ihtilâfları daha da artırmıştır.⁶⁰ Benzeri görülmemiş trajedilerin yaşanmasına neden olmuştur. Buna cevaben talimiyeci Gazzâlî'ye yapılan muhalefetleri gündeme getirecektir. Gazzâlî'ye göre bu soru her şeyden önce talimiyecinin aleyhinedir. Zira onlar azınlık küçük bir guruptur. Âlimlerin çoğu bu mezhebe muhaliftir. Buna karşın Talimiyeci “*Benim imâmım hakkında nâs (âyet ve hadîs) vardır*” dese bunu kimse kabul etmez. Bütün ilim ehli onların yalancı olduğu husûsunda ittifâk etmişlerdir.

Gazzâlî'ye göre farklı mezhep ve i'tikâdların arasında şaşırıp kalmış olan bir kimse, şaşkınlığını ifade edemeyen kişi hastalığının ne olduğunu söylemeden ilaç isteyen bir hasta gibidir. Hâlbuki her hastalık için farklı bir ilaç vardır. Şaşırmış kalmış olan kimse için de durum böyledir. Ne aradığını doğru bir şekilde ifade edebilirse yukarıda bahsi geçen beş sağlam ölçü⁶¹ ile hakikat kendisine anlatılır.⁶²

Mutasavvıflar

Y.Nuri Öztürk'ün mezhep çekişmelerinin yaşandığı bir ortamda, kelâm, fıkıh ve tasavvuf terkihiyle sünnî sûfiliği sistemleştirmeye çalışan bir deha olarak gördüğü⁶³ Gazzâlî, tasavvuf tarihinde berzah bir şahsiyet olarak bilinir. Büyük İmam tasavvuf tarihçiliği nokta-i nazarından iki önemli entelektüel tavır ortaya koymuştur. Birincisi bâtinîlere reddiyyede bulunması, ikincisi *el-Munkız*’da da vurguladığı üzere sûfileri ve onların müşâhede ve kalbi arındırmaya dayalı yöntemini kesin bilgiye, hakikat bilgisine götüren yegâne yöntem olduğu sonucuna ulaşmasıdır.⁶⁴

Büyük İmam, kelâm, felsefe, tâlimiyye ekollerini inceleyip aradığı sekinet ve tatmin halini bulamayınca, bütün dikkat ve gayretini tasavvuf yolunu incelemeye verir. Tasavvuf yolunun ilim ve amel ile tamamlandığını anlar. Tasavvuf ehlinin ilminin özünün, nefsanî engelleri geçmek, nefsi kötü huylardan arındırmaktır. Kalbi mâsivâdan/gayrullah arındırarak kalbi Allah Teâlâ’nın zikriyle süslemektir. Gazzâlî işe öncelikle kolay yoldan başlar. Tasavvufun ilim boyutuna yönelir. Bu meyanda tasavvufun temel kaynaklarından Ebû Tâlib el-Mekkî’nin *Kutû'l-kulûb*, Hâris el-Muhâsibî’nin, Cüneyd-i Bağdâdî’nin, İmâm Şiblî’nin, Bâyezîd-i Bestâmî’nin ve diğer büyük sûfilerin eserlerini tedkîk eder. Bu şekilde tasavvuf ilminin kitabî boyutunu halleder.

“*Kâl*” yani ilim boyutunu özümseyen Gazzâlî bu süreçte tasavvuf ehlinin güzel hallere sâhip ve kuru sözlerden uzak olduklarını idrâk eder. Bu bilinçle tasavvufun “*hâl*” yani ancak tadarak ve yaşayarak elde edilebilecek boyutuna yönelir. Zira tasavvuf ehlinin kavuşmak istedikleri gayeye ancak öğrenmekle değil, tatmak, yaşamak, sıfat ve halleri değiştirmekle ulaşılabileceğini anlamıştır. Örnek olarak sıhhatin ve tokluğun sebeplerini, şartlarını öğrenmek ayrıdır. Sıhhatli ve tok olmak ayrıdır. Aralarında çok büyük fark vardır. Bunun gibi sarhoşluğun nasıl gerçekleştiğini bilmek ayrı

⁶⁰ Günümüzde de bu gibi saiklerle İslâm coğrafyasında masum insanların kanları akmaya devam etmektedir.

⁶¹ Bkz., İmam Gazzâlî, *Kıstas-ı müstakim*, Mısır 1900, s. 20; a.g.mlf. *el-Kıstas-ı'l-müstakim Hak Yolcularının Miracı*, Çev. Yaman Arıkan, Eskin Matbaası, 1971; İbrahim Çapak, “Gazali'ye Göre Kıyasın Kur'an'a Uygulanması”, *İslami İlimler Dergisi*, Yıl 1, Sayı 2, Güz 2006, ss. 13-149.

⁶² Bkz., Gazzâlî, *el-Munkız mine'd-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, s. 31-43.

⁶³ İlyas Yazar, “Tasavvuf Üzerine Düşünceler”, *Yedi İklim Dergisi*, <http://web.deu.edu.tr/ilyas/yayinlarim/tasavvuf.htm>, Erişim tarihi: 08.07.2017, Nisan 2002, Sayı: 145, s. 48-56.

⁶⁴ Semih Ceyhan, “Tasavvufun Doğuş Devrini Anlamada Anahtar-Kavram Olarak Züh'd'ün Hakikati ve Dereceleri: Gazzâlî Yaklaşımı”, “900. Vefât Yılında İmâm Gazzâlî” konulu Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı, ss. 457-474, s. 458.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

bir şeydir. Sarhoş olmak ayrı bir şeydir. Sarhoş olan kişiler çoğunlukla sarhoşluğu tarif edemezken, aklı başında olan bir kimse sarhoşluğu tarif edebilir. Hasta olan bir doktor, sıhhatin şartlarını ve ilaçlarını bilir. Hâlbuki, o anda sıhhatini kaybetmiştir. İşte bunun gibi, zühdün, dünyâdan yüz çevirmenin hakikatini, şartlarını, sebeplerini bilmekle, zâhid olarak yaşamak ayrı şeylerdir. Gazzâlî sağlam bir imana sahip olmuştur. İman esaslarını tahsil ettiği ilimler sayesinde sayısız sebep, karine, delil ve tecrübe kalbine iyice yerleşmiştir. Artık bütün dikkatini âhiret saadetine teksif etmiştir. Bu saadeti elde etmenin tek yolu ise takvâ üzere yaşamak, haramlardan sakınmak, nefsi hevâ ve heveslerden men' etmektir. Bu işin başı da, gurûr ve aldanış yeri olan dünyâdan uzaklaşıp, âhirete bağlanmak, bütün varlığı ile tamamen Allah Teâlâ'ya yönelmek, kalbin dünyâdan alâkasını kesmektir.⁶⁵ Bu ise ancak *"Len tenâlu'l-birre hattâ tunfikû mimmâ tuhibbûn (tuhibbûne), ve mâ tunfikû min şey'in fe innallâhe bihî alîm (alîmun)"* *"Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça iyiliğe asla erişemezsiniz. Her ne harcarsanız Allah onu bilir"*⁶⁶ âyet-i kerîmesinin gereğini yapmakla mümkün olur.

İmam bu sağlam perspektifle kendi vaziyetini tedkîk ettiğinde, dünyâ meşgâlelerine dalmış olduğunu görür. Yaptığı işleri düşünür. En güzel işi, ders vermek ve talebe yetiştirmektir. İmam bu işte faydalı ilimlerin yanında âhirete çok da faydası olmayan, bir takım ilimlerle meşgul olmaktadır. Ders vermekteki niyetini araştırır. Onun da Allah rızâsı için olmadığını, şan ve şöret kazanmak, makâm ve mevki' sâhibi olmak arzusundan ileri geldiğini anlar. Uçurumun kenarında olduğunu, halini düzeltmez ise ateşe yuvarlanacağına kanâ'at getirir. Bu meseleyi iyice düşündükten sonra, Bağdat'tan ayrılıp gitmeğe karar verir. Fakat bu kararını bir türlü hayata geçiremez. Dünya arzuları ve âhiret saadeti kendisine kazandıracak vesîleler arasında gidip gelir. Dünyâ arzuları bir zincir gibi, makâm ve mevkiye doğru sürüklerken, İman münâdîsi kendisine şöyle seslenir: *"Göç zamanı geldi. Ömrün bitmek üzeredir. Önünde uzun âhiret yolculuğu vardır. Şimdiye kadar öğrendiğin ilim ve yaptığın amel hep riyâ ve gösteriştir. Şimdi âhirete hazırlanmaz isen ne zaman hazırlanacaksın. Dünyâ alâkalarını şimdi kesmez isen, ne zaman keseceksin"*. Bu melekî ilhama karşı şeytan ise şöyle bir vesvese verir: *"Bu hâlin bir hastalıktır. Sakın i'tibâr etme. Çünkü, çabuk geçecek bir hâldir. Eğer ona uyararak şu anda bulunduğun mevkiyi ve kimsenin bozamayacağı muntazam hayatı terk edersen, bir gün nefsin tekrar dönmek ister. Fakat bir daha ele geçmez"*.

Gazzâlî (h. 488) senesi Receb ayından itibaren, altı ay kadar dünyâ arzuları ile âhiret arzuları arasında bu şekilde kararsız kalır. Fakat durumu zâhiren kötüleşir. Allah Teâlâ dilini kilitler. Talebelerine bir kelime bile söyleyemeyecek hale gelir. Üzüntüsü artar. Yemekten içmekten kesilir. Bedeni zayıflar. Onu muayene eden doktorlar bu hastalığa bir teşhis koyamazlar. Bunun kalbî bir hâl olduğunu, hastalığın büyük İmam'ın mizâcına yani tabiatına sirâyet etmiş olduğunu, kalpte meydana gelen bu büyük üzüntünün ilaçla iyileştirmeye imkan olmadığını söylerler. Gazzâlî bu çaresizlik içinde iken Allah Teâlâ, onun duâsını kabul eder. Onu makâm, mevki, mal, âile, evlâd ve dost gibi şeylere gönül bağlamaktan kurtarır. Şâm'da ikâmet etmeye karâr verir. Fakat halîfenin ve sevenlerinin bu planını öğrenmesini istemez. Çünkü bu durum Bağdat yönetimi ve ahalisi için günümüz tabiri ile önemli bir *"beyin göçü"*⁶⁷ olarak algılanabilir. Gazzâlî bu nedenle hacca gideceği intibahını verir. Bir daha dönmek üzere Bağdat'tan ayrılacağını gizlemeye çalışır. Bütün Irak âlimleri onun bu kararına şiddetle karşı çıkarlar. Onların ve halkın arasında, her şeyden yüz çevirmesinin dinî bir sebepten olduğunu kabul edebilecek irfan ve idrake sahip kimse yoktur. Onlar

⁶⁵ Gazzâlî, *el-Munkızu mine'd-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, s. 44-45.

⁶⁶ 3-Âli İmran-92.

⁶⁷ Beyin göçü için bkz., Tahsin Bakırtaş ve diğerleri, "Gelişmekte Olan Ülkeler ve Beyin Göçü: Türkiye Örneği" *Kastamonu Eğitim Dergisi*, Eylül 2010 Cilt: 18 No: 3, Erişim tarihi, 08.07.2017, ss. 961-974.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

tamamen Gazzâlî'nin bulunduğu makama odaklanmış olup ona karşı büyük bir hayranlık içindedirler. Çünkü onun mertebesinin dînin en yüksek mevkîi olduğu zannına kapılmışlardır.⁶⁸

Bu arada herkes İmam'ın bu gidişi hakkında bir takım tahminler yürütür. Halk bu tahminler arasına şaşırır. Irak dışındakiler İmam'ın bu gidişinin memleketi idare eden devlet adamlarının arzularından ileri geldiğini zannederken, saraya yakın olanlar ise, bir yandan İmam'ın gitmemesi için dil dökerlerken bir yandan da *"Bu, Allah'tan gelmiş bir iştir. Âlimlere ve ehl-i İslâm'a nazar değdi. Bunun başka bir sebebi olamaz"* demektedirler.

Bütün bunlara aldırmayan Gazzâlî şahsî malından, kendisine ve çocuklarının nafakasına yetecek kadarını ayırır. Geri kalanını ise tamamen infâk ettikten sonra ilim dünyasında önemli sonuçlar doğuracak tarihî yolculuğuna başlar. Allah Teâlâ'ya vuslatla sonuçlanacak bu irfanî yolculuğun rotası şöyledir: Bağdat'tan ayrılan Gazzâlî ilk olarak Şâm'a gider. Şâm'da iki seneye yakın kalır. Bu zaman zarfında tasavvuf kitaplarından öğrendiği üzere nefsin fenâ hallerden temizlemek, ahlâkını güzelleştirmek, Allah Teâlâ'yı zikir ve kalbini tasfiye etmekle meşgul olur. İnsanlardan uzak durup, zamanını riyazet ve ibâdetle geçirir. Şâm'daki Emevî Câmii'nin minâresinde bir müddet i'tikafa çekilir. Sonra Kudüs'e giderek kutsal mekânları ziyaret eder. Bu kutsal mekânların kapılarını üzerine kilitleyerek günlerini ibadet ve taat ile geçirir. Kudüs'ü ve el-Halil şehrindeki Hz. İbrâhîm Halîlullah (a.s.)'ı ziyâretten sonra, kalbine Hicaz'a gitme arzusu düşer. Nihayet bu ulvî arzûsuna kavuşur. Bu minval üzere manevî bir hayat yaşarken içine vatana dönme arzusu düşer. İçindeki arzu çocuklarının arzusu ile de birleşince, hiç dönme düşüncesinde olmadığı halde Bağdat'a geri döner. Fakat burada da toplumdan uzak yaşamaya devam eder. Çünkü yalnız kalmaya, Allah Teâlâ'yı zikretmeğe ve O'nun dışındaki her şeyi kalbinden çıkarmaya çok hırslıdır. Fakat bu iç huzurunu zamanın hâdiseleri, çocuk-çocuk derdi, geçim sıkıntısı, zaman zaman bozmakta, aldığı manevî tadı kaçırmaktadır. Bütün bu engellere rağmen kalbini mâsivâdan arındırma amacından ümidini kesmemiş olan İmam, on sene kadar bu minval üzere devam eder. Yaşadığı bu uzun inzivâ döneminde anlatılamayacak kadar çok manevî hallerle karşılaşır.⁶⁹

Bu süreçte büyük İmam kesin bir şekilde tasavvuf ehlinin Allah Teâlâ'nın yolunda olan kimseler olduğunu anlar. Onların halleri, hallerin en iyisidir. Yolları, yolların en doğrusudur. Ahlâkları ahlâkların en temizidir. Dînin esâsına vâkıf olan âlimlerin ilmi, hükemânın hikmeti, onların hallerinden ve ahlâklarından bir kısmını değiştirmek, daha iyi bir hâle getirmek için bir araya gelse, buna imkân bulamazlar. Daha iyisini ortaya koyamazlar.⁷⁰

Gazzâlî'ye göre mutasavvıflar, öyle bir zümredir ki Allah Teâlâ'ya inanırlar. Sürekli O'nu zikrederler. Nefsin arzularına muhalefet, dünyadan yüz çevirme onların temel hasletleridir. Bu hasletlerinden dolayı, nefsin kötü ahlâkı kendilerine malum olur. Ona göre tedbir alırlar. Gazzâlî'ye göre her dönemde Allah'ın velî kulları vardır. Yüce Allah âlemi hiçbir dönem onlardan boş

⁶⁸ Şuna şahit olmaktadır ki bugün o âlimlerden hiçbirini tanımamaktayız. Fakat ikinci doğumunu gerçekleştirmiş olan büyük İmam'ı bütün dünya tanımaktadır. Köstendilli Süleyman Şeyhî Efendi bunu bilgi mertebeleri ile izah eder. Ona göre, Köstendilli Süleyman Şeyhî Efendi'ye göre ilme'l-yakînin tahtı ayn-e'l-yakîn, ayn-e'l-yakînin tahtı hakka'l-yakîndir. Bu üçünün birlikteliği ayn-ı saâdet olmuştur. Bu bilme sürecinin başlangıcı tevhid ilmini elde etmektir. (Şeyhî, *Burûkî'l-Âşikân ve Sülûkî'l-Merdân Li-Şeyhî Süleymân el-Müsemma bi Mir'âtü'l-Muvahhidin (Mir'âtü'l-Muvahhidin) (Yazma)* İstanbul Sül. Ktp. Birinci Serez Bl., Nu: 1515.vr. 28a.) Bir başka ifadeyle bu ulvî sürecin başlangıç noktası derece-i ikâna vâsıl olmak, mertebelerin nihâyetine ermek ise hakka'l-yakîne ulaşmaktır. (Şeyhî, *Mir'ât*, vr. 28a-28b.) Yakîn-i küllîye yani hakka'l-yakîne ererek mecazî varlığını öldürüp Hakk'ın varlığı ile var, hayât-ı bâkî ve hayy-ı ebedî ile hayy ve bâkî olmuş olan sâlik, bilgi düzeyinde yaptığı köklü değişimle *"Yer başka bir yere dönüştürüldüğü gün..."* (14. İbrahim: 48) âyet-i kerimesi ve *"Ölmeden evvel ölünüz"* (Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, 2/384.) hadis-i şerifinin ve *"İki kere doğmadıkça göklerin ve yerlerin melekûtuna ulaşamazsınız"* kelâm-ı kibârının sırrına ermiş olarak söz konusu olan iki doğumu da gerçekleştirmiş demektir. (Bkz., Birol Yıldırım, *Köstendilli Süleyman Şeyhî Efendi Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, 285-286.) Şeyhî'ye göre iki kere anadan doğmak demek, önce ana karnından bu sûret âlemine doğarak mahbûb olmak, daha sonra da mârifet tahsil etmek sûretiyle ma'nâ âlemine doğarak, semavâtın melekûtunu bilmek ve ayn-ı vücûd olmak /özdeşleşmek demektir. (Şeyhî, *Nikâtü'l-Hikem*, İstanbul Sül. Ktp. Serez Bl., Nu: 1510, vr. 67b.)

⁶⁹ Gazzâlî, *el-Munkızu mine'd-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, s. 45-50.

⁷⁰ Gazzâlî, *a.g.e.*, s. 50.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

bırakmamıştır. Onlar yeryüzünün temel kazıkları ve evtâdıdır. Yani direkleridir.⁷¹ Resûlullah (s.a.v.) bir hadîs-i şerîfinde bu gerçeği şöyle dile getirmiştir: *(Onların (evliyanın) yüzü suyu hürmetine yağmur yağar, rızık ihsan edilir. Nitekim Ashâb-ı Kehf bunlardandır)*⁷² buyurmuştur.⁷³ Kur'an-ı Kerim'de bildirildiği üzere, tasavvuf ehli, önceki ümmetler arasında da vardır. Onların zâhiren ve bâtinen bütün hâl ve hareketleri, nübüvvet⁷⁴ kandilinin ışığından alınmıştır. Yeryüzünde ise, nübüvvet ışığından başka aydınlanacak bir nûr yoktur.⁷⁵

Ona göre tarîkatın ilk şartı kalpten mâsivâyı, yani Allah Teâlâ'dan başka her şeyi çıkarmaktır. Bunun yolu ise, kalbin dâimâ Allah Teâlâ'yı anmakla meşgul olmasıdır. Bu anlamda zikrullah, namazdaki iftitâh tekbîri mesâbesindedir. Bu hâlin nihayeti fenâfillaha ermektir. Allah Teâlâ'nın varlığında yok olmanın son mertebe sayılması, başlangıçta istek ve irâde ile yapılabilen hallere göredir. Yoksa aslında o fenâ makâmı, tarîkatın başlangıcıdır. Ondan önceki haller, bu yolun yolcuları için, sokak kapısı ile evin asıl kapısı arasındaki avlu mesabesindedir. Tarîkatın başlangıcından itibâren keşif ve müşâhedeler başlar. Hattâ öyle olur ki, sâlikler/tarîkat yolcuları uyanıkken melekleri, Peygamberler'in (a.s.) ruhaniyetlerini ve suretlerini görürler. Onların sözlerini işitirler ve onlardan istifade ederler. Bu müşâhedeler sâlikleri, anlatılması imkânsız ulvî derecelere yükseltir. Hülâsâ sâlik Allah Teâlâ'ya o kadar yaklaşır ki, bunlardan bir zümre Allah ile ittihadı erdiğini sanır. Gazzâlî'ye göre bu iddia tamamen hatalıdır. Bu hale eren kimse:

“Akluma getirmedığım şey oldu,

Aslını sorma, iyi zanda bulun” manasına gelen beyte uyarak, fazla bir şey söylememelidir.⁷⁶

Gazzâlî'nin tasavvuf ehli sayesinde elde ettiği kazanımlardan biri de, nübüvvetin hakîkati ve husûsiyetinin kendisine âşikâr olması olmuştur. Çünkü onun döneminin yoğun felsefî konularından biri de nübüvvet meselesidir. Gazzâlî'ye göre nübüvvet hakkında yakînî/görmüş gibi bir iman elde etmek tasavvuf yolunda çalışmakla olur. Zira yüzeysel bir bakış açısı ile bir insan Peygamberler (a.s.) de bulunan derunî hassaları anlayamaz. Onu da kendisi gibi sıradan bir insan olarak algılama kısırlığına mahkûm olur. Anlayamayınca da tasdik etmesi zor olur. Çünkü tasdik, anladıktan sonra gerçekleşir. Ona göre bu idrak gücü sâlikte tasavvuf yolunun başlangıcında hâsıl olur. Hâsıl olan bu idrak nisbetinde ise tasdik eder. Bütün bu kazanımlar için tasavvuf yolunda ilerlemek gerekir. Yoksa değneğin ejderha olması, ayın ikiye bölünmesi gibi mucizeler yakînî bir iman için kâfi gelmez. Hatta sadece bu mucizelere bakıp da, sayılamayacak kadar çok olan alâmetler görmezden gelinirse, bu mucizelerin sihir ve hayâl gibi algılanması muhtemeldir. Bazı kimseleri dalâlete, bazı kimseleri de hidâyete kavuşturan Allah Teâlâ tarafından bir nev'î ibtilâ, dalâlete düşürme sanılabilir. Öyleyse sadece duyu organlarımızla idrak ettiğimiz mucizelerle yetinmemek gerekir. Böylece kişide Peygamberlik hakkında sâdece bir delile değil, pek çok delile dayanan ve reddi mümkün olmayan kesin ilim ve îman hâsıl olur. Zevkle, tadarak elde edilen îman ise, gözle görmek, elle tutmak gibidir. Bu ise, sâdece tasavvuf yolu ile elde edilir.

Netice olarak, tasavvuf ehlinin yolunda ilerleyip, bu yola manevî zevkle vâkıf olamayanlar, nübüvvetin hakîkatini anlayamazlar. Sâdece ismini bilirler. Evliyâdan hâsıl olan kerâmetler,

⁷¹ Evtâd kavramı için bkz., Şeyh Mustafa, *Cennetü'l-Mücâhidîn*, İstanbul Üniv. Nadir Eserler Ktp. 297.8; Süleyman Uludağ, “Ricâlü'l-Gayb”, TDV, c. XXXV, 2008, ss. 81-83, Dilaver Selvi, “Ricâlü'l-Gayb Ordusu”, <http://yediulya.com/doc-dr-dilaver-selvi/>, Erişim tarihi: 08.07.2017.

⁷² Kaynağını bulamadım.

⁷³ İmam Gazzâlî, *el-Munkızu mine'd-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, s. 25.

⁷⁴ Bkz., Kemal Bahçe, *İmam Gazali ve Nübüvvet Anlayışı*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı / Kelam Bilim Dalı, Konya- 2008.

⁷⁵ İmam Gazzâlî, *el-Munkızu mine'd-Dalâl*, www.hakikatkitabevi.net/public/book/download.php?type=PDF&bookCode=132, Erişim tarihi: 08.07.2017, s. 28.

⁷⁶ Gazzâlî, a.g.e., s. 28-29.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Peygamberlerden ilk zamanlarda hâsıl olan hallerdir. Örnek olarak Peygamber Efendimiz (s.a.v.) Peygamberlikten önce, Hıra dağına çekilip, insanlardan uzak kalarak, Allah Teâlâ'ya ibâdet ettiği sırada bu hâli yaşamıştır. Hattâ Araplar, “*Muhammed (s.a.v.) Rabbine âşık oldu*” demişlerdir. Bu öyle bir hâldir ki, tatmayan bilmez. Ancak tasavvuf ehlinin sohbetinde bulunarak, tecrübe ede ede, işite işite bu yakîn hâline ermeleri mümkündür. Çünkü tasavvuf ehli öyle kimselerdir ki, sohbetlerinde bulunanlar, dalâlette kalmaz. Onların hallerini aklî delillerle incelemek “ilim”dir. O haller ile hallenmek ise “zevk” ve “tatmak”tır. Hüsn-i zan ve tecrübe ile kabul etmek ise îmandır.⁷⁷ Bu üç mertebe “ilim, hâl/zevk ve îman”dan ibarettir. Nitekim Allah Teâlâ “*Allah sizden îman edenleri ve kendilerine ilim verilenleri derecelere yükseltir...*”⁷⁸ buyurarak bu mertebelere işaret etmiştir. Bu üç dereceye kavuşanların dışında kalan bir takım câhil kimseler, bu halleri inkâr, şaşkınlık ve alayla karşılarlar. Bu hallerin birer hezeyan olduğunu savunurlar. Bunlar hakkında Allah Teâlâ, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’e “*O münaфіklerden seni dinlemeğe gelen de var. Hatta senin yanından çıktıkları zaman, (ashaptan) kendilerine ilim verilmiş olanlara şöyle derler: “-O (peygamber), demin ne söyledi?” (Böylece alay ederler.) Bunlar öyle kimselerdir ki, Allah kalplerini mühürlemiştir de hep hevalarına uymuşlardır*”⁷⁹ buyurmuştur.⁸⁰

II. Tekrar Tedris Faaliyetine Geri Dönmesi ve Nübüvvet Müdafaası

Gazzâlî on seneye yakın uzlet ve halvet hâlinde, bazen zevkle, tadarak, ba’zen aklî delil ile, bazen de îmanıyla insanın beden ve kalpten yaratılmış olduğunu anlar. Kalbden kasdı ölülerde ve hayvanlarda da bulunan yürek olmayıp, Allah Teâlâ’yı tanımaya mahsus kılınmış ruhun hakikatidir. Bedenin saadeti bir sıhhat hâline bağlıdır. Hastalık hâli ise helâk olma sebebidir. Aynı şekilde kalbin de sıhhat ve hastalık hâli vardır. Allah Teâlâ “*Ancak selîm ve pâk bir kalb ile Allah’ın huzûruna varanlar kurtulur*”⁸¹ buyurmuştur. Kalbin hastalığı insanın dünyâda ve âhirette ebedî helâkine sebep olur. Allah Teâlâ Kur’an-ı Kerîmde “*Kalblerinde hastalık vardır*”⁸² buyurmuştur. Allah Teâlâ’yı tanımamak öldürücü zehirdir. Nefsin arzularına uyarak, Allah Teâlâ’nın emirlerini yapmamak, kalbi öldüren bir hastalıktır. Allah Teâlâ’ya itaat kalbi diriltir. Nefsin arzularına muhâlefet ederek tâatte bulunmak, kalbin hastalığına şifa veren ilaçtır. Bedensel hastalıkları gidermek, ilaçlarla tedaviye bağlı olduğu gibi, kalbî hastalıkların tedavisi de bir takım manevî ilaçlarla mümkündür. Bedenin tedavisi için kullanılan ilaçların te’sîrleri, akıl ile kavranamaz. Nübüvvete mahsûs özelliklerle varlıkların özelliklerini anlayan ve Peygamberlerden gelen bilgilere sâhip olan tabibleri taklid etmek gerekir.

Gazzâlî’ye bana zarurî olarak ma’lûm olan bir ilme göre Peygamberler tarafından mikdârları belirtilen ibâdet ilaçlarının te’sîrleri de, akıl ile idrâk olunamaz. Bunlara kafa yormamak gerekir. Bize düşen meseleleri nübüvvet nûru ile idrâk eden Peygamberleri taklit etmek, onların emirlerine uymaktır. Bedenî marazlarımızın ilaçları hastalıklara göre değiştiği gibi, kalp hastalıklarının ilacı olan ibâdetler de değişkendir. Örneğin secde, rükûnun iki katıdır. Sabah namazı, ikindi namazının yarısı kadardır. Böyle olmasında ilahî bir sır vardır. Bu sır, ancak nübüvvet nûruyla anlaşılabilen bir özelliktir. İbâdetlerin bu değişken yapısının tesadüfen olduğunu sanmak ahmaklık ve cahilliktir. Hülâsâ, Peygamberler, kalp hastalıklarının tabipleridir. Bize düşen onlara teslim olmaktır.

⁷⁷ Bkz., İmam Gazzâlî, *İhyâü Ulûmî'd-Dîn*, I-IV, Dâru İhyâi'l-Kütübi'l- Arabiyye, Mısır, ts.; a.g.mlf., *İhyâ-ü ulûmid-dîn*, I-IV., Çev. Ahmed Serdaroğlu, Bedir Yayınevi, İstanbul trs., c.III, s. 6-110.

⁷⁸ 58. Mucâdele: 11.

⁷⁹ 47. Muhammed: 16.

⁸⁰ Gazzâlî, *el-Munkızu mine'd-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör s. 51-53; Bkz. Süleyman Uludağ, “Gazzâlî’nin Tasavvufî Görüşleri”, TDV, c. XIII, ss. 515-518.

⁸¹ 26. Şu’ara: 89.

⁸² 2. Bakara: 10.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Gazzâlî kendi döneminde nübüvvete olan inancın zayıfladığını müşahade eder. Bunun sebeplerini araştırınca bu inanç zayıflığının temelinde felsefecilerin, dâl ve mudill/sapmış ve saptıran türünden ilhâda sapmış, şeriata uymayarak zındık olmuş mustasvîf/sahte tasavvuf ehlinin⁸³, talimiyye/İsmâiliyye'ye mensup olanların ve halk arasında âlim diye tanınmış kimselerin yanlış yönlendirmeleri ve kötü örnek olmalarının yattığını tespit eder. Bu tespitlerden sonra bir müddet de halkın durumunu araştırır. Dînin emirlerini yerine getirmekte kusur edenlere, bunun sebeplerini sorar. Niçin şüphe ettiklerini, i'tikâdlarını ve kalblerindeki düşüncelerini araştırır. Böyle kimselere: *"Niçin dînin emirlerini yapmıyorsun? Eğer âhirete inanıyorsan ve hazırlanmıyorsan, onu dünyâ karşılığında satıyorsan, bu hâl ahmaklıktır. Çünkü sen, ikiyi bire karşılık değişmezsin. Nasıl oluyor da, ebedî âhiret hayâtını, bu geçici dünyâyâ karşılık değişiyorsun. Eğer âhirete inanmıyorsan, iman yok demektir. İmana kavuşmak için derhal tedbîr al, nefesine hâkim ol. İçinde saklı olan küfrün sebebini araştır. Gerçi sen kalbinde saklı olan küfrü açıkça söylemiyorsun. Sâdece, kendini iman sâhibi ve dîne bağlı gibi göstermekle, küfrünü açığa vurmamak faydasızdır"* der. Bazısı buna şöyle cevap verir: *"Dînin emirlerini yerine getirmek husûsunda âlimlerin bizden daha çok dikkat etmeleri lâzımdır. Fazîletli diye şöhret bulanlardan falan kimse, namaz kılmıyor. Falan kimse, şarap içiyor. Falan, vakıf ve yetîm malı yiyor. Falanca da harâmlardan sakınmıyor. Bir diğeri de rüşvet alıyor ve sâire".* Diğer bir şahıs şöyle der: *"Bazı kimseler, tasavvuf ilmine ve hallerine vâkıf olduğunu söyleyerek, tasavvuftan dem vuruyor. İbâdet etmeye hâcet bırakmayan bir makâma yükseldiğini söylüyor!"* Üçüncü bir kimse ise, her şeyi mubâh ve helâl gören bir mezhebin, yani ibâhâ ehlinin yoluna sapmıştır. Onların şüphelerinden bir şüpheye saplanmış olup, dînin emirlerini yerine getirmemektedir. Bunlar, tasavvuf yolundan uzak, sapık kimselerdir. Talimiyye ehlinen etkilenmiş dördüncü bir kimse ise kendisini şöyle kandırır: *"Hakk'ı bulmak güçtür. Ona varan yol kapalıdır. Bu konuda çok ihtilâf vardır. Mezheplerden biri diğerinden daha doğru gözükmüyor. Akli deliller ise, birbirini çürütüyor. Bu delilleri ortaya atanların görüşlerine güvenilmez. Talimiyye mezhebine da'vet edenler de, delillerinde zorlayıcı olup, ellerinde delil olmadan hüküm veriyorlar. Bu durumda niçin şüpheli olan şeyleri yapmakla meşgul olayım".* İlâhiyyûn felsefecilerinden beşinci bir kişi ise: *"Ben dînin emirlerini başkasını taklîd ederek niçin yapayım. Ben aydın insanım. Felsefe ilmini okudum ve Peygamberliğin hakîkatini idrâk ettim. Onun hakîkati, hikmetlere ve maslahata, fâidelere dayanıyor. İbâdetlerden maksad, halkın câhil kısmını zabt etmek, onları, birbirini öldürmekten, çekişmekten ve nefsanî arzûlardan alıkoymaktır. Ben câhil halktan biri değilim ki, dînin emirleri altına gireyim. Ben hikmet sâhibiyim ve hikmete uyarım. Hakîkati hikmetle görürüm. Bu husûsta taklîde, Peygambere tâbî' olmaya ihtiyacım yoktur"* der. Böyle kimseler, İslâmiyeti kendilerine süs vâsıtası yaparlar. Onlar hem ibadet ederler, hem haram işleri işlerler. Bunlardan birine, *"Peygamberliğe inanmıyorsan, niçin namaz kılıyorsun"* diye sorulsa bedenimin idmanı için ve halkın âdeti olduğu için yaptığını söyler. Bu şekilde halkla arası iyi olur. Bunlardan bir kısmına niçin içki içtiği sorulunca içki, insanlar arasında kin ve düşmanlığa sebep olduğu için yasaklandığını, kendisinin ise ilim ve hikmet sahibi olduğu için bu tür tehlikelere düşmeyeceğini, içkinin zekâyı keskinleştirdiğini söyler.

Bu tespitleri yapan Gazzâlî, inzivâ halini terk ederek bu sapkın guruplarla mücadeleye girer. Çünkü hastalık, salgın hâlini almış, bunu tedavi edecek tabipler bile hastalanmış, halk sapıklıktan helâk olmak üzeredir. Bu sapkınları rezil etmek, kendisine bir yudum su içmekten kolay gelir. Tevâfuken halkın içine düştüğü bu fetret devrini sonlandırması için, Nişâbura gitme konusunda

⁸³ Bedriye Reis, "Gazzâlî'ye Göre Söзде Süfîler ve Yanılıgı Noktaları", Ekev Akademi Dergisi Yıl: 17 Sayı: 55 (Bahar 2013), ss. 137-150.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

kesin emir alır.⁸⁴ Şu âyet-i kerîmeler nefsinin sunduğu bütün mazeretleri izale eder: “Elîf, lâm, mîm. İnsanlar, imtihandan geçirilmeden, sâdece, iman ettik, demeleriyle bırakılvereceklerini mi sandılar? Biz onlardan öncekileri de imtihandan geçirmiştir. Elbette Allah, doğruları ortaya çıkaracak, yalancıları da mutlaka ortaya koyacaktır”⁸⁵, “Muhakkak ki, senden önceki Peygamberleri de yalanladılar. Onlar yalanlamalara karşı sabrettiler ve yardımımız, kendilerine yetişinceye kadar sıkıntılara katlandılar. Allah’ın hükümlerini hiçbir güç değiştiremez. Muhakkak ki, Peygamberlerin haberlerinden bazısı sana geldi”⁸⁶, “Yasîn. Hikmetlerle dolu Kur’ana yemîn ederim ki, sen Peygamberlerdensin. Dosdoğru yoldasın. Kur’an, Azîz ve Rahîm olan Allah tarafından indirilmiştir. Onunla ataları uyarılmış azgın bir kavmi uyarasın diye gönderildin. Onlardan çoğu, azâbımıza müstehak oldu. Onlar îman etmezler. Biz onların boyunlarına çene kemiklerine dayanacak şekilde birer demir halka geçirdik. Başları kalkık duruyor, aşağı bakamıyorlar. Önlerinde bir set, arkalarında bir set yarattık. Onları her taraftan çevirdik. Önlerini, arkalarını göremiyorlar. Onları uyarsan da, uyarmasan da birdir. İman etmezler. Sen ancak, Kur’an’a uyan ve görmediği halde Allah’tan korkan kimseleri uyabilirsin. Onları ma’rifet ve cennetle müjdele”.⁸⁷

Halkın arasına yeniden dönme husûsunda tasavvuf ehlinden birçok kimse ile istişârede bulunur. Hepsî de sözbirliği etmişçesine onu bu konuda teşvik ederler. Bu doğrultuda rüya görenler bile olur. Bu rüyâlar, Allah Teâlâ hicrî beşinci asrın başında, takdîr buyurduğu bir hayrın doğru i’tikâda, yani ehl-i sünnete dönmenin başlangıcı olduğunu göstermektedir. Zira Allah Teâlâ, her asrın başında dîni yeniden dirilteceğini va’d etmiştir.⁸⁸ Bütün bu teşvik edici unsurlar büyük İmam’ı cesaretlendirir ve ümitlendirir. Hicrî 499 senesi Zilkâde ayında bu mühim vazifeyi, yani tecdîd işini yerine getirmek için Nişabur’a doğru hareket eder. Hicrî 488 senesinde Bağdat’tan ayrılarak başladığı uzlet hayatı on bir yıl sonra sona ermişti. Nişabur görevi uzlet döneminde hiç aklından geçmemiştir. Bağdat’tan her şeyi geride bırakarak ilk ayrılışı da zor olmamıştır. Zira bu yolculuklar “Mü’minin kalbi, Rahmanın kudret elinin iki parmağı arasındadır”⁸⁹ hadîs-i şerîfi gereği, Allah Teâlâ’nın bir takdiri olarak gerçekleşmiştir.

Uzlaştırmacı ve sentezci kişiliği ile ehl-i sünnet ve tasavvuf düşüncesi arasında tarihsel bir öneme sahip olan uzlaşmayı gerçekleştiren⁹⁰ İmam Gazzâlî, müderrislik mesleğine eski haliyle dönmemiş, “En-nûru fi’s-sevâd” “Aydınlık/iç aydınlığı karanlıktadır” gereği iç aydınlanmasını gerçekleştirmiş bir halde dönmüştür.⁹¹ İlim anlayışı tamamen değişmiştir. Eskiden insana mevki ve makam kazandıran ilmi yayıyor iken, şimdi ise, insana dünyevî makâm ve mevkileri terk ettiren, rütbeden uzaklaşmayı öğreten ilme davet etmektedir. Amacı kendi nefsinî ve başkalarını ıslâh etmektir. Bütün bunları yaparken “Allah’ım bize Hakk’ı hak olarak göster ve bizi Hakk’a tabi olmakla

⁸⁴ Benzer bir emir Talimiyye mezhebiyle mücadele etme kararı aldığında da kendisine verilmiştir.

⁸⁵ 29. Ankebût: 1-2.

⁸⁶ 6. En’am: 34.

⁸⁷ 36. Yasîn: 1-11.

⁸⁸ Bu ifadelerle Gazzâlî asrının müceddidi olduğunu kendi ağzından tasdik eder. Müceddidlik iddiası ile ilgili bkz., Hasan Aydın, “Gazzâlî, Misyonu ve Toplum Projesi”, http://turkoloji.cu.edu.tr/GENEL/hasan_aydin_gazzali_misyonu.pdf, ss.1-26, Erişim tarihi: 08.07.2017, s. 19-20.

⁸⁹ Kaynağına ulaşamadım.

⁹⁰ İlai Aiblon, “Gazali’nin Sebeplilik Görüşü”, Çev. Rabia Geçdoğan, *AÜİFD* XLIX (2008), sayı II, ss. 385-398, s. 386.

⁹¹ Bu dönüşüm birçok Allah dostunda da gerçekleşmiş hayatlarını eski ve yeni olarak ikiye ayırmışlardır. Örnek olarak Necip Fazıl Kısakürek bu değişimin bariz örneklerindendir. Abdülhakim Arvası ile tanışmasından önceki ve sonraki hayatını değerlendirirken, tanışma anını; □

“Bana yakan gözlerle bir kerecik baktınız,

Ruhuma büyük temel çivisi çaktınız” şeklinde ifade eden Üstad hayatında meydana gelen değişikliği ise şu mısralarla özetler: *Tam 30 yıl saatim işlemiş ben durmuşum, Gökyüzünden habersiz uçurtma uçurmuşum.* (Bkz., Nuran Çetin, “Necip Fazıl’ın Abdülhakim Arvâsı’yi Tanıması ve Tasavvufî Düşünceleri”, *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 9/11Fall, Ankara, 2014, p. 171-192.)

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

rızıklandır. Allah'ım bize batılı batıl olarak göster ve bizi batıldan içtinap etmekle rızıklandır!" âhir zaman duası ile Allah Teâlâ'ya sığınmakta, maksadını açık şekilde ortaya koymaktadır.⁹²

Gazzâlî ehl-i talimden/Şia'nın bir kolu olan İsmâîlîler'den işittikleri sözler sebebiyle ne yapacaklarını şaşırانların çâresini "*el-Kıstâs-ül-müstakîm*" adındaki kitabında anlatır. İbâhâ ehlinin, yani her şeyi mübah ve serbest görenlerin yanlış düşüncelerini yedi kısma ayırarak onları da "*Kimyâ-i Sa'âdet*" isimli kitabında açıklar. Felsefe yolunu benimseyip, i'tikâtlarını bozanlar ve Peygamberliği inkâr edenlere de gerekli cevapları tabiat ilimlerinden örnekler göstererek verir.

Nübüvvete inanmak, aklın ötesinde bir âlemin varlığını kabul etmektir ki, bunun için aklın idrâk edemeyeceği şeyleri görebilecek bir gözün açılması gerekir. Kulak, renkleri; göz, sesleri idrâk edemediği gibi, bütün duyu organları da, aklın kavradığı şeyleri idrâk edemez. Akıl da, kendi ötesinde ma'nevî gözün/kalb gözü idrâk ettiği şeyleri anlayamaz. Gazzâlî bu durumu şu örnekle açıklar. Yarım gram afyon, öldürücü bir zehirdir. Çünkü aşırı derecede soğutucu özelliği olduğundan, damarda kanı dondurur. Tâbiat ilmine sâhib olduğunu iddiâ eden birisi, birleşik cisimler, soğukluğu, su ve toprak unsûruyla kazandığını sanar. Çünkü dört unsûrdan soğuk olanı, su ve topraktır. Ama şu bir gerçektir ki, yüzlerce litre toprak ve su bir araya gelse insan vücûdunu soğutmada yarım gram afyonun soğuttuğu kadar soğutamaz. Bu husûsu tecrübe etmemiş tabiatçı bunun imkânsız olduğunu, delil olarak da afyon bitkisinde hava ve ateş unsûrlarının da bulunduğunu, bu unsûrların onun soğutucu özelliğini artırmayacağını söyler. Eğer afyonun sâdece su ve topraktan meydana geldiğini kabul etsek, bu derece aşırı soğukluk ortaya çıkmaz. Hâlbuki hava ve ateş gibi iki sıcak unsur eklenmesiyle, kesinlikle bu kadar soğukluk olmaması icâb eder der. Bu aklî bir delildir. Gazzâlî'ye göre, felsefecilerin tabiat ve ilahiyât konularında kesin delil olarak kabul ettikleri şeylerin çoğu bu türdendir. Çünkü onlar, varlıkları sadece kendi indî fikirlerine göre değerlendirirler. Gördüklerine ve anladıklarına uymayan hâdiselerin imkânsız olduğuna hükmederler.⁹³ Sâdık rüyâlar herkesçe kabul edilmemiş olsaydı, bir kimse çıkıp, "*Duyu organlarım sâkinleştiği, durgunlaştığı zaman uykuda rüya ile gaybdan haberdâr olurum*", dediğinde hakîkatleri akıllarıyla ölçmeye alışmış olanlar bu kişinin sözlerini inkâr ederlerdi.

Yeniden afyon konusuna gelirsek ondaki soğutma özelliği tabiat ilmiyle ölçülmez. O hâlde dînin koymuş olduğu hükümlerde de, kalpleri tedavi ve tasfiye etmek husûsunda akıl yoluyla anlaşılamayan, ancak nübüvvet gözü ile görülebilen bazı özelliklerin bulunabileceğini filozofların kabul etmesi gerekir. Aslına bakılırsa felsefeciler bundan daha acayip bir takım özellikleri kabul edip, "*Acâibü'l-havâs*" türü kitaplarına yazmışlardır. Doğum sırasında zorluk çeken bir kadına, kolay doğum yapması için tavsiye edilen sayısal şekil bunlardan biridir. Bu şekiller, su değmemiş iki bez parçasına çizilip, yazılır. Doğum yapacak kadın bunlara bakar ve ayaklarının altına kor. O zaman çocuk derhal doğar.

İmanı zayıflatan dördüncü sebep ise, "*Ey inananlar niçin yapmayacağınız şeyi söylüyorsunuz?*"⁹⁴ âyet-i kerimesinde belirtildiği üzere ilimleriyle amel etmeyen âlimlerin olumsuz te'sirleridir. Gazzâlî'ye göre bu hastalık ise üç şekilde tedavi edilir: Birinci tedavi şekli, halka şöyle demektir: "Harâm yediğini iddiâ ettiğin âlimin, harâmın harâm olduğunu bilmesi, senin, içkinin, fâizin hattâ

⁹² Kaynağına ulaşamadım. Arayış sürecimde ben de bu duayı çok yapmıştım. (Bırol Yıldırım)

⁹³ Batıda gelişen meteryalist-pozitivist bilim anlayışı da böyledir. Pozitivist bir bilim adamı laboratuvarında ispatlayamadığı her şeyi inkar eder. Bu anlayış kuantum fiziğinin keşfi (Bkz., <http://reddievrin.blogspot.com/materyalizmi-bilimsel-olarak-yok-eden-kesif-kuantum-fizigi/7852810>, Erişim tarihi: 13.07.2017; Nick Herbert, *Temel Bilinç*, Ayna Yayınevi, 1999, s. 143) ve 1960 yılı sonlarına doğru filizlenmeye başlayan postmodern dönemle batıda bir nebze de olsa değişime uğramıştır. (Songül Sallan ve diğerleri, "Postmodernizm-Modernizm İkilemi", <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/34/1131/13295.pdf>, Erişim tarihi: 13.07.2017, ss. 313-322.)

⁹⁴ 61. Saff: 2.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

gıybetin, yalanın, kovuculuğun harâm kılınışını bilmek gibidir. Kişi bunların harâm olduğunu bildiği hâlde işler. Bilgi eksikliğinde değil nefsinin hevâsına uyduğundan dolayı yapar. İşte âlimin nefsinin arzuları da avamın arzuları gibidir. Onu da nefsi mağlûb etmiştir. Onun avamdan farkı, birçok meseleyi bilmesi, ilim sâhibi olmasıdır. Onu işlediği günâhlardan dolayı, daha fazla tenkit etmek uygun düşmez. Tıbbı inanan pek çok kimse vardır ki, tabîb kendisine yasakladığı hâlde, meyve yemekten ve soğuk su içmekten kendisini alamaz. O kimsenin bu davranışı, tıp ilmine inanmadığından değildir. İşte, âlimlerin hataları da böyle telakkî edilmelidir.”

İkinci tedavi şekli, câhil kimselere şöyle demektir: Âlim, hiç değilse ilminin âhirette kendisini kurtaracağını düşünerek rahat hareket ediyor. O ilim aleyhine olacağı halde kendisini kurtaracağını zannediyor. Avam kişinin ise ameli olmadığı gibi ilmi de yoktur.

Bu hususta en doğru tedavi şekli üçüncü tedavi şeklidir. Hakîkî âlim ancak yanılarak günâh işler. Günâh işlemekte aslâ ısrâr etmez. Hakîkî ilim, günâhın öldürücü zehir olduğunu, âhiretin dünyadan iyi olduğunu bildirir. Bunu bilen bir kimse, iyiliği bırakıp, kötülüğe yönelmez. Fakat ilmin bu meziyeti insanların çoğunun meşgul olduğu günûbirlik ilimlerle elde edilemez. Bunun için, o tip ilimler, sâhibini günâh işlemekte cüretkâr olmaya sürekliler. Fakat hakikî ilim sâhibinde Allah korkusunu uyandırır ve artırır. Bu korku onunla günâh arasında perde olur. Ancak, beşeriyeti gereği yanılarak bazı günâhları işleyebilir. Fakat tövbe eder ve günâh işlemekte ısrar etmez.⁹⁵

Sonuç

İslâm tarihine baktığımızda ismini tarihe yazdırmış, hatırası günümüze kadar gelmiş, dahası evrensel bir değer hale gelmiş birçok İslâm aliminin zâhir-bâtın, akıl-gönül, ilim-irfan, medrese-tekke, ez cümle şeriat-tarîkat-mârifet-hakikat bütünlüğü içinde İslâm külliyesinde küllî bir bakış açısı ile yetiştiğini görmekteyiz. Bizim “*medreseden-tekkeye, felsefeden tekkeye*” şeklinde ifade ettiğimiz bu serüven, Abdülkadir Geylanî Hazretleri’nden Ahmed Yesevî’ye, Hacı Bayram Veli’den Akşemseddin’e Aziz Mahmud Hüdayî’ye, Şeyh Şa’bân-ı Veli’den Kırımlı Selim Baba’ya⁹⁶ kadar birçok alimde görülmektedir. İmam Gazzâlî’nin diğerlerinden en bariz farkı, yaşadığı manevî tecrübeyi otobiyografik bir eserle derli toplu olarak kitaplaştırmış olmasında yatmaktadır.

Bu süreç tam anlamıyla bir “aydınlanma” sürecidir. Bu süreç bilgiyi sadece bir entellektüel zihin jimnastiği amacıyla kullanmak değil, onu “kâl”den “hâl”e dönüştürme gayretidir. “*Men aref*”⁹⁷ sırrından nasıpdar olmaktır. Bilgiyi bu anlamda suya benzetirsek Gazzâlî’nin Talimiyye ehli için yaptığı benzetme ile yıkanmak için bin bir zahmetle aradığımız su ile yıkanmak demektir. Yoksa emekler boşa gider.

Tasavvufu aydınlanma olgusu Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Necip Fazıl Kısakürek, Nurettin Topçu, Yaman Dede, Mahir İz, Fethi Gemuhluoğlu, Ayşe Şasa bu aydınlanmanın bizdeki bariz örnekleridir. Cemil Meriç, İsmet Özel, Sezai Karakoç, Oktay Sinanoğlu gibi aydınlarda da tasavvufî anlayışın derin etkileri görülmektedir. Batıda ise Muhyiddin Şekûr, Ian Dallas/Abdülkâdir es-Sûfî gibi kimi kişiler tasavvuf vasıtası ile İslâm dini ile tanışmışlardır.

⁹⁵ Gazzâlî, *el-Munkızu mine'd-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, s. 59-78.

⁹⁶ Bkz., İsa Çelik, *Selim Divâne Vuslata Davet: Burhânü'l-Ârifîn Miftâhu Müşkilâtis-Sâdukin Âdâbu Tariki'l-Vâsılın Selim Divâne*, İnsan Yayınları, İstanbul 2004; “Makedonya’da Bir Kâdirî Şeyhi: Kırımlı Selim Baba”, *İhya Uluslararası İslâm Araştırmaları Dergisi*, Erişim tarihi: 20 Eylül 2015.

⁹⁷ Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, s. 262.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Son dönemde Mahmut Erol Kılıç Hoca “*Din adamı modelimiz Yunus Emre olsaydı*” başlıklı yazısında dini dört dereceli/ şeriat, tarikat, marifet, hakikat perspektifinden algılayan Yunus tipi din adamı özlemini ortaya koymuştur. Ona göre bu âlim tipi Gazzâlî ile başlamıştır.⁹⁸ Yine “*Davud el-Kayseri bizim neyimiz olur?*” başlıklı yazısında irfanî ilim geleneğinden kopmuş olan hocalara Osmanlı'nın ilk baş müderrisi Dâvûd el-Kayserî ve onun hocası zamanının meşhur âlimi Kadı Sirâceddîn Urmevî örneğini hatırlatır. Dâvûd el-Kayserî Tebriz’de Abdurrezzak Kaşanî’den “*Fusûs*” okumuştur. Mevlana'nın yakın arkadaşı olan Kadı Urmevî, Karatay Medresesi’nde âlet ilimleri ile tasavvufî ilimlerini beraber okutmuştur.⁹⁹

Her alanda derin krizler yaşadığımız böyle bir dönemde özlem duyulan böylesi bir din adamı modelinin yeniden gündeme getirilmesi bir zaruret olsa gerekir. Çalışmamızı Gazzâlî’nin meramımızı en veciz şekilde ifade eden şu sözleri ile bağlayalım: “*Kesin bir şekilde anladım ki, tasavvuf ehli, Allah Teâlâ’nın yolunda olan kimselerdir. Onların hâlleri, hâllerin en iyisidir. Yolları, yolların en doğrusudur. Ahlâkları ahlâkların en temizidir. Dînin esâsına vâkıf olan âlimlerin ilmi, hükemânın hikmeti, onların hâllerinden ve ahlâklarından bir kısmını değiştirmek, daha iyi bir hâle getirmek için bir araya gelse, buna imkân bulamazlar. Daha iyisini ortaya koyamazlar. Onların zâhiren ve bâtinen bütün hâl ve hareketleri, nübüvvet kâdîlinin ışığından alınmıştır. Yeryüzünde ise, nübüvvet ışığından başka aydınlanacak bir nûr yoktur.*”¹⁰⁰

“*Şunu iyice anladım ki, âhirette saâdete kavuşmak için, takvâ üzere yaşamak, harâmlardan sakınmak, nefsi hevâ ve hevesinden men’ etmek tek çâredir. Bu işin başı da, bir gurûr ve aldanış yeri olan dünyâdan uzaklaşıp, âhirete bağlanmak, bütün varlığı ile tamamen Allah Teâlâ’ya yönelmek, kalbin dünyâdan alâkasını kesmektir. Bu ise, ancak, maldan, makâmdan, yüksek gâyelere ulaşmaya engel olan şeylerden uzak durmakla mümkün olur. Sonra kendi durumuma baktım. Bir de ne göreyim! Dünyevî alâkalar içine dalmış batmışım. Bu alâkalar beni her taraftan sarmışlar. Yaptığım işlerimi gözden geçirdim. Onların en güzeli tedris ve tâlim idi. Fakat bu sahada da ehemmiyetsiz, âhîret yoluna faydası olmayan ilimlerle meşgul olduğumu anladım. Tedris hakkındaki niyetimi yokladım. Onun da Allah rızası için değil, mevki ve şöhret kazanmak gayesi ile olduğuna kanaat getirdim. Bu hâlimle uçurumun kenarında bulunduğuma, eğer durumumu düzeltmek için harekete geçmezsem ateşe yuvarlanacağıma kanaat getirdim.*”¹⁰¹

KAYNAKÇA

Aclûnî, İsmâil b. Muhammed, *Keşfü’l-Hafâ ve Muzillü’l-İlbâs Ammâ İšteherâ Mine’l-Ehâdis alâ Elsineti’n-Nâs*, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut 1405, II, 262.

Afîfî, Ebû’l-Alâ, *İslam Düşüncesi Makaleler*, çev. E. Demirli, İstanbul 2000.

_____, *Muhyiddin İbn-i Arabî’de Tasavvuf Felsefesi*, çev. M. Dağ, İstanbul 1998.

Aiblon, İlai, “Gazali’nin Sebeplilik Görüşü”, Çev. Rabia Geçdoğan, *AÜİFD XLIX* (2008), sayı II, ss. 385-398.

Altıntaş, Hayrani, “Din Psikolojisi ve Tasavvuf” <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/69/1743/18507.pdf>, Erişim tarihi, 08.07.2017, ss. 1-27.

⁹⁸ Mahmut Erol Kılıç, “*Din adamı modelimiz Yunus Emre olsaydı*”, <http://www.yenisafak.com/yazarlar/mahmuderolkilic/din-adami-modelimiz-yunus-emre-olsaydi-2035387>, 08 Ocak 2017, Erişim Tarihi: 15.07.2017.

⁹⁹ Kılıç, “*Davud el- Kayseri bizim neyimiz olur?*”, <http://www.yenisafak.com/yazarlar/mahmuderolkilic/davud-el-kayseri-bizim-neyimiz-olur-2036133>, 12 Şubat 2017, Erişim tarihi: 15.07.2017.

¹⁰⁰ Gazzâlî, *el-Munkız*, www.hakikatkitabevi.net/public/book_download.php?type=PDF&bookCode=132, Erişim tarihi: 08.07.2017, s. 28.

¹⁰¹ Gazzâlî, *a.g.e.*, s. 26.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Atalan, Mehmet, “Ca’fer es-Sâdık’ın Rafizilerle Tartıştığını Anlatan Bir Risale: Hâzihi Munazâra Ca’fer b. Muhammed es-Sâdık Maa’r-Râfizi”, *Kelâm Araştırmaları Dergisi*, 2009, cilt: VII, sayı: 1, ss. 21-38.

_____, “Şîî Kaynaklarda Ali B. Ebi Talib ve Fatıma Mushafı”, *Dinî Araştırmalar*, 2005, cilt: VIII, sayı: 23, ss. 93-110.

_____, “Hz. Muhammed’in Vefatından Sonraki Hilafet Tartışmaları”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2004, cilt: IX, sayı: 2, ss. 55-68.

_____, “Ebu Hanife ve Ali Oğulları”, *Dinî Araştırmalar*, 2006, cilt: VIII, sayı: 24, ss. 157-168.

_____, Şîî Kaynaklarda Muhammed b. Hasan el-Mehdi’nin Tarihi ve Menkıbevi Kişiliği, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2002, sayı: 7, ss. 95-112.

_____, Cenknâmelerde Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman’ın Yeri, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012, cilt: XVII, sayı: 1, ss. 1-13.

_____, “Cenknâmelerde Hz. Ali’nin Yeri”, *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları*, 2012, cilt: V, sayı: 2, ss. 7-29.

_____, İslam Düşüncesinde Ca’fer-i Sadık’ın Yeri, *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür, ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, 2011, cilt: VIII, sayı: 3, ss. 9-30.

Aydın, Hasan, “Gazzâlî, Misyonu ve Toplum Projesi”, http://turkoloji.cu.edu.tr/GENEL/hasan_aydin_gazzali_misyon.pdf, ss.1-26, Erişim tarihi, 08.07.2017,

Bahçe, Kemal, *İmam Gazali ve Nübüvvet Anlayışı*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı / Kelam Bilim Dalı, Konya- 2008.

Bakırtaş, Tahsin ve diğerleri, “Gelişmekte Olan Ülkeler ve Beyin Göçü: Türkiye Örneği” *Kastamonu Eğitim Dergisi*, Eylül 2010 Cilt: 18 No: 3, Erişim tarihi, 08.07.2017, ss. 961-974.

Bayraktar, Necla, *Aktüel Dergisi*, sayı 206, 2009, <http://www.aktuel.com.tr/kultur-sanat/2013/05/20/beni-kor-kuyulardan-tasavvuf-cikardi>, Erişim tarihi, 08.07.2017.

Ceyhan, Semih, “Tasavvufun Doğuş Devrini Anlamada Anahtar-Kavram Olarak Zühd’ün Hakikati ve Dereceleri: Gazzâlî Yaklaşımı” ss. 457-474.

Çağrı, Mustafa, “Gazzâlî”, *TDV*, c. XIII, ss.489-505.

Çapak, İbrahim, “Gazali’ye Göre Kıyasın Kur’an’a Uygulanması”, *İslami İlimler Dergisi*, Yıl 1, Sayı 2, Güz 2006, ss. 13-149.

Çelik, İsa, *Âbidin Paşa’nın Mesnevi Şerhi ve Tasavvufî Düşünceleri*, Vefa Yay., İstanbul 2007.

_____, “Makedonya’da Bir Kâdirî Şeyhi: Kırmırlı Selim Baba”, *İhya Uluslararası İslâm Araştırmaları Dergisi*, Erişim Tarihi: 20 Eylül 2015.

_____, *Selim Divane Vuslata Davet: Burhânu’l-Ârifîn Miftâhu Müşkilâtis-Sâdıkîn Âdâbu Tarîki’l-Vâsılîn Selîm Divâne*, İnsan Yayınları, İstanbul 2004.

Dallas, Ian, *Gariplerin Kitabı*, Çev. İsmet Özel, Şule Yay., 2007.

Deniz, Gürbüz, “Gazzâlî’yi Anlamanın Usûlü”, *Diyanet İlmi Dergi*, Cilt: 47, Sayı: 3, ss. 1-20.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

ed-Dîbû, İbrahim, “İmâm Gazzâlî’nin Kelâmcıların Delil ve Yöntemlerine Karşı Tutumu”, “900. Vefât Yılında İmâm Gazzâlî” konulu Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı, 07 – 09 Ekim 2011, Marmara Üniversitesi İFAV Yayınları İstanbul, 2012, 345-359.

el-Hânî, Muhammed b. Abdullah, *Âdâb*, Çev. Mehmet Talha Odabaşı, Mavi Yay., İstanbul 2006.

Emiroğlu, İbrahim, “Tartışma Usûl ve Âdâbı Açısından Gazzâlî’nin Tehâfütü’l-Felâsife’sinin İncelenmesi”, “900. Vefât Yılında İmâm Gazzâlî” konulu Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı, 07 – 09 Ekim 2011, Marmara Üniversitesi İFAV Yayınları İstanbul, 2012, ss. 667-701.

el-Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed, *Filozofların Tutarsızlığı*, Çev. Hüseyin Sarıoğlu, Mahmut Kaya, [Klasik Yayınları](#), 2014.

_____, *İhyâu Ulûmi’d-Dîn*, I-IV, Dâru İhyâi’l-Kütübi’l- Arabiyye, Mısır, ts.

_____, *İhyâu Ulûmi’d-Dîn*, çev. Ahmed Serdaroğlu, I-IV, Bedir Yay., İstanbul 1977.

_____, *İslâm’da Müsamaha Faysalü’t-Tefrika Beyne’l-İslam Ve’z-Zendeka*, Çev. Süleyman Uludağ, Dergah Yay., 2016.

_____, *Kıstasü’l müstakim*, Mısır 1900; a.g.mlf. *el-Kıstasü’l-müstakim Hak Yolcularının Miracı*, Çev. Yaman Arıkan, Eskin Matbaası, 1971.

_____, *el - Kanunü’l - Külli fi’t - te’vil*, Trc. Süleyman Uludağ, İstanbul, 1972, İslâm’da müsamaha’nın eki)

_____, *Kimyâ-i Saâdet*, çev. Ali Arslan, Arslan Yay., İstanbul 1976.

_____, *Mişkâtü’l-Envâr Nurlar Feneri*, çev. Süleyman Ateş, Bedir Yay., İstanbul 1994.

_____, *el-Munkızu min-ad-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, MEB, İstanbul 1948,

_____, *el-Munkızu mine’d-Dalâl*, tah. Kasım en’Nurî, Muhyiddin Necip, Dimaşk 1991.

_____, *el-Munkız, İslâm Filozoflarından Felsefe Metinleri*, çev. M. Kaya, İstanbul, 2003.

_____, *el-Munkızu mine’d-Dalâl*, Şerh eden: Abdulhalîm Mahmûd, trc. Salih Uçan, 2.bs., Kayıhan Yay., İstanbul 1997.

_____, *Tehâfütü’l-Felâsife*, Yayınlayan: Mâcid Fahrî, Dâru’l-Meşrik, Beyrut 1990.

Gencî, Muhammed Hüseyin, “Gazzâlî Felsefeye Karşı mıydı?”, <http://journals.miu.ac.ir/backend/uploads/b40e6c891c3e237dc07002ef5567439a115e786d.pdf> Erişim tarihi, 08.07.2017.

Göktaş, Vahit, “Tasavvufî Terbiye’nin Günümüz Din Eğitim-Öğretimine Sunabileceği İmkânlar” *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52:2(2011), ss. 137-155.

Gürdoğan, Ersin Nazif , *Görünmeyen Üniversite*, İz Yayıncılık , İstanbul 2011.

Herbert, Nick, *Temel Bilinç*, Ayna Yayınevi, 1999.

İzmirli, İsmail Hakkı, *"Beş Sınıf"*, *DFIFM.*, 12 (1929).

İşimtekin, Soner, “İran’da Ortaya Çıkan Düşünce ve Felsefe Ekolleri”, <http://www.ayk.gov.tr/pdf>, Erişim tarihi, 08.07.2017, ss. 209-222.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Kalkan, Bilgihan, “Prof. Dr. Ahmed Yüksel Özemer’in Tasavvufî Görüşleri”, file:///5000164987-5000283069-1-SM.pdf, Erişim tarihi: 08.07.2017, ss. 1-28.

Kara, Mustafa, “Nurettin Topçu’nun Tasavvuf Düşüncesi”, <https://ismailhakkialtuntas.com/2011/07/20>, Erişim tarihi, 08.07.2017.

Kaya, Mahmut, “*Gazzâlî Filozofları Tekfir Etmekte Haklı mıydı?*”, ss. “900. Vefât Yılında İmâm Gazzâlî” konulu Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı, 07 – 09 Ekim 2011, Marmara Üniversitesi İFAV Yayınları İstanbul, 2012, ss. 43-53.

Kılıç, Mahmut Erol “*Din adamı modelimiz Yunus Emre olsaydı*” <http://www.yenisafak.com/yazarlar/mahmuderolkilic/din-adami-modelimiz-yunus-emre-olsaydi-2035387>, 08 Ocak 2017, Erişim Tarihi: 15.07.2017.

_____, “*Davud el- Kayseri bizim neyimiz olur?*”, <http://www.yenisafak.com/yazarlar/mahmuderolkilic/davud-el-kayseri-bizim-neyimiz-olur-2036133>, 12 Şubat 2017, Erişim Tarihi: 15.07.2017.

Kurt, Hasan, “Taklidi İmanın Tahkiki İmana Dönüşmesi”, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012/2, c. 1, sayı: 2, http://gifdergi.gumushane.edu.tr/Makaleler/1898345424_1-makale.pdf, ss. 1-15.

Kutluer, İlhan, “Felsefe ile Tasavvuf Arasında: Gazzâlî’nin Mişkâtü’l-Envâr’ında Entelektüel Perspektifler”, “900. Vefât Yılında İmâm Gazzâlî” konulu Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı, 07 – 09 Ekim 2011, Marmara Üniversitesi İFAV Yayınları İstanbul, 2012, ss. 507-535.

Macit, Muhittin, “Gazzâlî’nin *el-Munkiz Mine’d-Dalâl* İsimli Eserine Farklı Bir Yaklaşım”, “900. Vefât Yılında İmâm Gazzâlî” konulu Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı, 07 – 09 Ekim 2011, Marmara Üniversitesi İFAV Yayınları, İstanbul, 2012, ss. 53-61.

Öz, Mustafa, “*Şîa*” *TDV*, c. XXXIX, ss. 111-114.

Özervarlı, M. Sait, “Gazzâlî’nin Kelâm İlmindeki Yeri”, *TDV*, c. XIII, ss.506-508.

Özköse, Kadir, “Râbita ile Gerçekleşen Hâl Transferi”, *Somuncu Baba Dergisi*, <http://somuncubaba.net/dergi/116-sayi/rabita-ile-gerceklesen-hal-transferi/>, Erişim tarihi: 08.06.2017.

Reis, Bedriye, “Gazzâlî’ye Göre Sözde Sûfiler ve Yanılgı Noktaları”, *Ekev Akademi Dergisi* Yıl: 17 Sayı: 55 (Bahar 2013), ss. 137-150.

İbn Rüşd, *Kitâbu’l-Keşf an Minhâci’l-Edille*, Çev. Süleyman Uludag, İstanbul 1985.

Salih, Aidin, *Gerçek Tıp Yitik Şifanın İzinde*, Yitik Şifa, 2017.

Sanevber (Snavbar), Ahmed, “İmâm Gazzâlî’nin Kendi Çağındaki Dini Akımlara Karşı Tutumu (İmâmiyye Şîası Örneği)”, “900. Vefât Yılında İmâm Gazzâlî” konulu Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı, 07 – 09 Ekim 2011, Marmara Üniversitesi İFAV Yayınları İstanbul, 2012, ss. 117-131, s. 117.)

Sallan Songül ve diğerleri, “Postmodernizm-Modernizm İkilemi”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/34/1131/13295.pdf>, Erişim tarihi: 13.07.2017, ss. 313-322.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Selvi, Dilaver, Ricâlû'l-Gayb Ordusu, <http://yediulya.com/doc-dr-dilaver-selvi/>, Erişim tarihi, 08.07.2017.

Sheikh, M. Saeed, *Islamic Philosoph*, London 1982.

Şahinler, Necmettin, *Kâmil Mürşidin portresi: Prof. Dr. Ahmed Yüksel Özemre ile sohbetler*, Furkan Yay., 1997.

Şekûr, Muhyiddin, *Su Üstüne Yazı Yazmak*, Sûfî Kitap Yayınları, 2017.

Şeyh Mustafa, *Cennetü'l-Mücâhidîn*, İstanbul Ün. Nadir Eserler Ktp. 297.8.

Şeyhî, Köstendilli Süleyman, *Burûki'l-Âşikân ve Sülûki'l-Merdân Li-Şeyhî Süleymân el-Müsemmâ bi Mir'âtü'l-Muvahhidîn (Mir'âtü'l-Muvahhidîn)* (Yazma), İstanbul Sül. Ktp. Birinci Serez Bl., Nu: 1515.

_____, *Nikâtü'l-Hikem*, İstanbul Sül. Ktp. Serez Bl., Nu: 1510.

Tatlı, Bekir, *Hadîs Tekniği Açısından Cibrîl Hadîsi ve İslâm Düşüncesine Yansımaları*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri (Hadis) Anabilim Dalı, Ankara-2005.

Türker, Ömer, "İslam Düşüncesinde İlimler Tasnifi", *Sosyoloji Dergisi*, 3. Dizi, 22. Sayı, 2011, ss. 533-556.

Uludağ, Süleyman, "Abdülkadir-i Geylânî", *TDV*, c. I, s.233-238.

_____, *İslâm Düşüncesinin Yapısı: Selef, Kelâm, Tasavvuf, Felsefe*, Dergah Yay., 2013.

_____, "Ricâlû'l-Gayb", *TDV*, c. XXXV, 2008, ss. 81-83.

Yazar, İlyas, "Tasavvuf Uzerine Düşünceler", *Yedi İklim Dergisi*, <http://web.deu.edu.tr/ilyas/yayinlarim/tasavvuf.htm>, Erişim tarihi: 08.07.2017, Nisan 2002, Sayı: 145, ss. 48-56.

Yıldırım, Birol, *Köstendilli Süleyman Şeyhi Efendi Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, Ertual Yayıncılık, Erzurum 2016, .41.

Yıldız, Hasan, "Postmodernizm Nedir?" https://birimler.dpu.edu.tr/app/views/panel/ckfinder/userfiles/17/files/DERG_13/153-166.pdf, Erişim tarihi, 08.07.2017, ss. 1-15.

<http://www.meydannet.com/haber/sahtekar-hoca-vaaz-verdi-bafra-karisti-25007.html>, Erişim tarihi: 08.06.2017.

<http://reddievrin.blogcu.com/materyalizmi-bilimsel-olarak-yok-eden-kesif-kuantum-fizigi/7852810>, Erişim tarihi: 13.07.2017.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

TASARIM ESTETİĞİNİN TÜKETİCİ DAVRANIŞLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: OTOMOTİV ENDÜSTRİSİ ÖRNEĞİ

THE IMPACT OF DESIGN AESTHETICS ON CONSUMER BEHAVIOR: AUTOMOTIVE INDUSTRY CASE

Yrd. Doç. Dr. İpek KROM

T.C. Beykent Üniversitesi, ipekkrom@beykent.edu.tr

ÖZET

Pazarlamadaki stratejik rolü doğrultusunda ürün geliştirmenin önemli bir parçası olan tasarım estetiği tüketici tercihlerini belirgin bir şekilde etkileyebilmektedir. Tüketicilerin satın alma öncesinde yaptıkları kapsamlı araştırmalar, kullanıcı dostu ürünlere verdikleri önem ve sembolik beklentileri gibi değişen alışkanlıklarının sonucu olarak, tüketiciler için ürün kalitesi, verimlilik ve ürünün çevre dostu olması gibi özellikler temel nitelikler arasında sayılmaktadır. Küreselleşmeye bağlı olarak rekabetin artması, pazarda farklı çeşitte ve yüksek kaliteye sahip benzeri ürünlerin çoğalması, yeni iletişim teknolojilerinin tüketicileri bilinçlendirmesi ve tüketicilerin yaşam tarzlarındaki ve değerlerindeki değişim ile birlikte işletmelerin ürünlere bakış açısı da değişmiştir. Özellikle otomotiv sektöründe işletmeler artık tüketicilere performans, donanım, güvenlik, marka imajı, konfor gibi özelliklerden daha fazlasını sunmak yarışındadır ve tasarım estetiği bu sürecin önemli bir parçasıdır. Gömülü teori yönteminin kullanıldığı araştırmada otomotiv endüstrisinde tasarım estetiğinin ürün tercihleri ve tüketicinin satın alma niyeti üzerindeki etkisine yönelik olarak kuramsal bir temel oluşturmak amaçlanmaktadır. Araştırmada gömülü teori yaklaşımını destekleyecek şekilde örneklem almak ve demografik veriler elde etmek için anket yöntemi kullanılmıştır. Yapılandırılmış derinlemesine mülakat yöntemine başvuruyla araştırmada örneklem 20 katılımcıdan oluşmaktadır. Katılımcılardan öncelikle bir anket formu doldurmaları istenmiştir. Daha sonra katılımcılara Türkiye’de en çok satan 18 otomobil modelinin görselleri gösterilmiş ve bunlar üzerinden yapılandırılmış derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Araştırmada birincil olarak ürünlerin görsel tasarımının tüketicilerin satın alma niyeti üzerindeki etkisi ölçümlenmiştir. İkincil olarak ise ürünlerin tüketiciler üzerinde uyandırdığı duygular ve otomobillere ilişkin kurulan sembolik bağlantılar üzerinde durulmuştur. Araştırma tasarım estetiğinin tüketicilerin otomobil tercihinde ve satın alma niyetinde kritik bir etken olduğunu ve işlevsel özellikler kendilerini tatmin ettiği sürece tüketicilerin tasarım estetiği açısından beğendikleri otomobillere karşı tutumsal yakınlık hissettiklerini ortaya koymaktadır. Tasarım estetiği açısından beğenilen otomobillerin ise içe veya dışa yönelik olarak kurulan sembolik bağlantılar doğrultusunda tüketicilerin benlik imajını ya da sosyal statüyü yansıttığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Otomobil Tasarımı, Satın Alma Niyeti, Tasarım Estetiği

ABSTRACT

With its strategic role in marketing, design aesthetics is an important part of product development that can have a significant impact on the preferences of the consumer. As a result of the changing consumer habits like their extensive prior research, symbolic expectations and the emphasis on user friendly products, features like product quality, efficiency and eco-friendliness are considered among basic elements. Together with globalization, rivalry has increased and an increasing number of similar products of high quality have become available in the market. The lifestyles and values of the consumers have changed and due to new communication technologies, the consumers have

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

become more conscious. Along with these developments the companies have changed their approach towards the products as well. Especially in the automotive sector the companies are now in the race to offer more to the consumers than the features like safety, brand image, comfort and design aesthetics is an important part of this process. The research aims to construct a theoretical basis for the impact of design aesthetics on consumer behavior in the automotive industry field using grounded theory methodology. Survey method is used in the research for sampling and acquiring demographical data to support the grounded theory method. The sampling of the research, which makes use of structured in-depth interview method, is 20 participants. The participants were initially asked to fill a survey form. Secondly, the images of the 18 bestselling automobile models in Turkey were shown to these participants and in-depth interviews were conducted with the participants over these images. The research primarily focuses on measuring the impact of styling on the consumers' purchasing intention. The secondary aims of the research are measuring the emotions that the products raise and evaluating the symbolic meaning of the products for the consumers. The research confirms that design aesthetics is a critical factor in the automobile choices and purchasing intention of the consumers and that as long as the functional features create satisfaction, the consumers feel affective closeness to the automobile designs they find aesthetic. Furthermore, regarding the automobiles that the consumers find attractive the results indicate that the consumers establish inward or outward symbolic associations that reflect their self-concept or social status.

Keywords: Automotive Design, Design Aesthetics, Purchasing Intention

GİRİŞ

Endüstriyel tasarım kullanıcıların ihtiyaçlarına hitap eden ve estetik nitelikler barındıran işlevsel nesnelerin tasarlanması disiplini. Tasarım estetiği ise dış görünüm açısından ürünlerin tüketiciye yönelik çekiciliklerini ifade eder. Bir ürünün estetik olarak tasarlanması geliştirilen ürünün satışlarında önemli derecede rol oynar. Tüketiciler üzerine yapılan araştırmalar fiyatı ve işlevi aynı olan ürünlerde tüketicinin dış görünüm açısından daha estetik olan tasarımları tercih ettiğini ortaya koymaktadır (Kotler ve Rath, 1984). Öte yandan Liu ve diğerlerinin (2014) araştırmalarına göre tasarım estetiği satın alma niyeti açısından tüketicilerin bir otomobile ödemeyi düşündükleri bedeli önemli ölçüde arttırabilmektedir. Audi'nin açıklamasına göre otomobil satın alımında tüketicilerin kararları teknik performanstan ziyade yüzde 60'a kadar çıkan bir oranda görsel tasarıma bağlıdır (Kreuzbauer ve Malter, 2005). 1970'li yılların spor otomobilleri iki kapılı yumuşak tavanlı ve küçük bagajlıydı ve sedanlar günlük kullanım otomobilleri olarak görülüyordu. Tasarımsal çekicilikleri nedeniyle 1975 yılında BMW 3 serilerinin pazara sunulmasının ardından birden bire sedan otomobiller bir trende dönüşmüştür (The BMW 3 Series Sedan and Sports Wagon, 2016). Ürün tasarımının müşterilerin ürün hakkındaki çekincelerini giderebilme ve satışları artırma potansiyelinin bilincinde olan firmalar ürün tasarımının bir firmanın başarısındaki payının önemini ortaya koymuşlardır (Candi, 2010; Hertenstein vd., 2005; Homburg, vd., 2015). Tasarım estetiği tüketici davranışlarının yanı sıra kurumsal kimlik ve marka imajı açısından da firmaların başarılarına katkıda bulunmaktadır (Mumcu ve Kimzan, 2015). Öte yandan otomotiv endüstrisine bakıldığında teknolojik ilerlemeler açısından endüstrinin sürekli gelişim halinde olduğu ve bu teknolojik ilerlemelerin her firma tarafından kaydedildiği görülmektedir. Tasarım estetiği ise otomobillere benzersizlik katan bir etkidir (Tarta ve Plaias, 2015). Otomobilleri estetik unsurlar açısından görsel olarak parçalara ayıran Ranscombe vd. (2011) araştırmalarında bu estetik unsurlar

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

aracılığı ile tüketicilerin markaları ayırt edebildiğini ortaya koymuşlardır. Tasarımcıların amaçları ve tüketicilerin yorumları arasındaki ilişki üzerinde yapılan çalışmalar çok sayıda tasarım kuramcısını tasarımı bir iletişim örneği olarak görmeye yöneltmiştir (Crilly, Maier ve Clarkson, 2008). Buna göre ürünler dış görünüşleri aracılığıyla tüketiciler ile iletişime geçmektedir. Ürünün ilettiği mesaj ise pazarlama amaç ve hedefleri doğrultusunda tasarıma tasarım ekibi tarafından yüklenmektedir. Bu araştırmanın teorik temeli, Shannon'ın genel iletişim modeli (1948) ve kara kutu, başka bir deyişle uyarıcı-tepki modeline dayanan Crilly, Moultrie ve Clarkson'ın (2004) ele aldığı bir iletişim süreci olarak tasarım modeline dayanmaktadır. Shannon'ın genel iletişim modeline göre bir bilgi kaynağı gönderici aracılığıyla bir mesaj iletir ve bu mesaj kanal aracılığıyla taşınarak kaynağa ulaştırılır. Endüstriyel tasarıma uyarıldığında bu modeli şu şekilde açıklayabiliriz: Tasarımcı ürüne bir mesaj kodlar ve bu mesaj tarafından duyular aracılığıyla tüketiciye iletilir. Tüketici davranışlarını açıklayan kara kutu (uyarıcı-tepki) modeline göre ise tüketici davranışları üzerinde etkili olan faktörler psikolojik, demografik, sosyokültürel, durumsal ve pazarlama çabalarının sonucu olan etkenlerdir (Odabaşı ve Barış, 2002: 48-9). Tüketicilerin satın alma sürecinde etkili olan kişisel ve çevresel faktörler tüketicinin bir ürünün tasarımını estetik bulup bulmamasıyla da yakından ilişkilidir. Örneğin yaş, meslek, kişilik özellikleri, yaşam tarzı ve sosyal sınıf gibi etkenlerin tamamı bir tüketicinin ürünü görsel olarak nasıl değerlendirdiği ve ürünün sembolik anlamı ile bağlantılıdır. Ürün tasarımı tasarım estetiğinin yanı sıra ürünün kullanılabilirliği ve işlevselliği ile ilişkilidir. Estetik olarak tasarlanmış pek çok ürün işlevsel, kullanıcı dostu ve inovatif olarak tasarlanmadığı takdirde satışlarında düşüşler yaşayacaktır. Öte yandan bugün pazarlamacıların en önemli amaçlarından birisi göze hitap etmedir. Özellikle de tüketici ürünü sembolik olarak kendini ifade etmek için kullanıyorsa... Baisya ve diğerlerine (2008) göre bir ürün işlevsel rolünün ötesinde tüketicinin statüsünü ortaya koymak ve duygusal bakımdan tüketiciyi tatmin etmek gibi işlevsel rollerinin ötesinde farklı sembolik roller de üstlenmektedir. Tasarım estetiğinin işlevsel ve sembolik rolleri ile pazarlama açısından önemi doğrultusunda bu araştırmanın amacı otomobil tasarımında estetiğin tüketici davranışlarına yansımaları değerlendirmektir.

1. Tüketici Davranışları

Tüketicilerin satın alma karar süreci nasıl gelişir? Tüketicilerin satın alma sürecinde kişisel faktörler rolü nedir? Tüketicilerin satın alma karar sürecinde çevresel faktörlerin rolü nedir? Tüketici davranışları hakkındaki benzeri sorulara açıklık getiren en önemli model önerisi psikolog Kurt Lewin tarafından geliştirilmiş ve matematiksel olarak şu şekilde formüle edilmiştir:

$$D=f(K\<\mathbb{C})$$

Bu formüle göre D= Davranış, K=Kişisel etki ve Ç=Çevre faktörleri şeklindedir (Odabaşı ve Barış, 2002: 47). Bu formül davranış kişisel faktörlerin ve çevresel faktörlerin bir fonksiyonu olarak açıklar. Bu yaklaşım literatürde genel olarak kara-kutu modeli ya da başka bir deyişle uyarıcı-tepki modeli olarak açıklanmaktadır (İslamoğlu ve Altunışık, 2013: 23).

Kara kutu yaklaşımına göre tüketicinin karar alma sürecine etki eden faktörler, tüketicinin karar alma süreci ve tepkisi aşağıdaki gibi açıklanabilir (Şekil 1).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

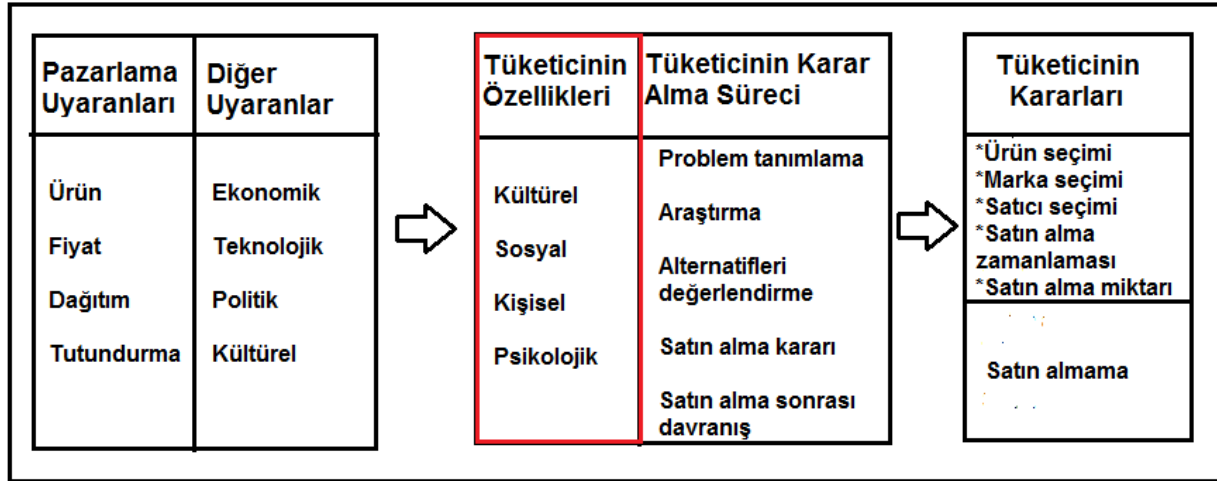
İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Şekil 1: Tüketici Davranışı Modeli (Kotler, 2000: 88'den uyarlanmıştır.)

Kara kutu modeline göre tüketicinin üzerinde etkili olan dış faktörler hem pazarlama uyarıları, hem de çevresel uyarılardır. Tüketici tepkisini bu uyarılar ve kültürel, sosyal, kişisel ve psikolojik özellikleri doğrultusunda verir. Bu süreç tüketicinin satın alma ya da satın almama tepkisiyle sonuçlanır. Bu model tüketicinin zihninde gelişen sürece değil, uyarıcı ile tüketicinin arasındaki ilişkiye ve tüketicinin tepkisine odaklanır.

Tüketici davranışlarını açıklayan pek çok farklı klasik ve çağdaş model bulunmaktadır. Bu yaklaşımların hepsinin ortak noktası tüketici davranışlarına etki eden faktörlerdir. Bu faktörler psikolojik, demografik etkenler, sosyal, kültürel, pazarlama çabalarının sonucu olan etkenler ve durumsal etkenler olarak açıklanabilir. Psikolojik faktörler, kişilik, güdülenme, inanç ve tutumlar ile algılama ve öğrenme tarzı ile ilişkilidir. Demografik faktörler, tüketicinin yaşı, mesleği, cinsiyeti, ekonomik durumu ve yaşam tarzı gibi etkenlere bağlıdır. Sosyokültürel faktörler aile, sosyal sınıf, toplumsal gruplar, kültür ve alt-kültür gruplarına göre değişkenlik gösterir. Durumsal etkenler ise tüketicinin satın alma sürecine etki eden fiziksel ortam, satın alma nedeni, zaman, duygusal ve finansal durum gibi etkileri kapsar (Odabaşı ve Barış, 2002: 48-9).

Tüketici davranışlarını açıklayan faktörleri iyi tanımlamak, tüketicilerin ürünlere yönelik talepleri ve satın alma motivasyonu konusunda öngörü ve bilgi sağlamanın yanı sıra yeni geliştirilecek olan ürünlerin pazardaki başarısına da katkı da bulunacaktır (Manali, 2015).

2. Tasarım Estetiği ve Tüketici

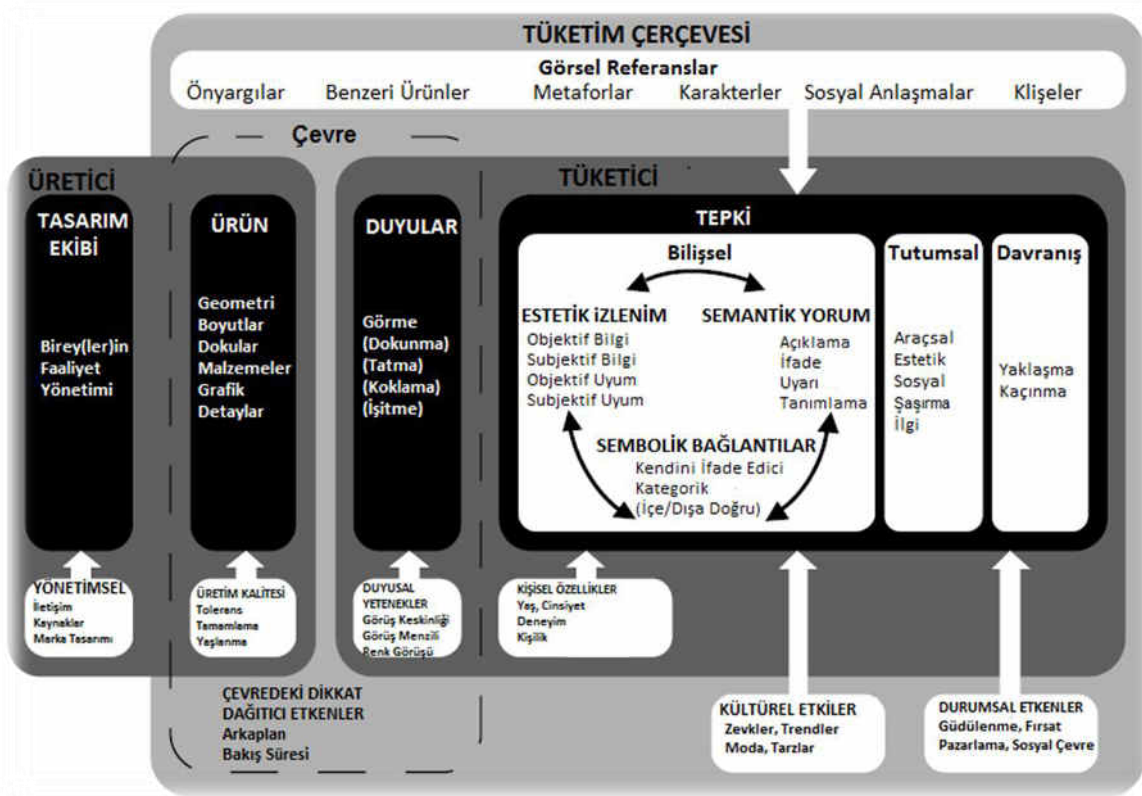
Tüketicilerin tasarıma yönelik tepkileri endüstriyel tasarım, psikoloji, sosyoloji, pazarlama ve tüketici davranışları ile ilişkili disiplinler arası bir alandır. Bu nedenle bu konu Bloch (1995), Mono (1997) ve Crilly vd. (2004) gibi pek çok farklı araştırmacı tarafından incelenmiş ve Shannon'ın (1948) genel iletişim modeline ve esas olarak Lewin(1943) tarafından geliştirilen kara kutu (uyarıcı-tepki) modeline dayanan farklı modeller geliştirilmiştir.

Shannon'ın genel iletişim sistemi modeline göre bilgi kaynağı bir mesaj kodlar ve gönderici bunu kanal aracılığıyla iletir. Bu süreçte mesajın etkisi gürültü kaynağı nedeniyle azalır. Sonraki aşamada alıcı mesajı alır ve hedef mesajı deşifre eder (Şekil 2).

Şekil 2: Shannon'ın genel iletişim sistemi modelinden uyarlanmıştır (1948).

Shannon'ın genel iletişim modeli ve kara kutu (uyarıcı tepki) modeline dayanan ve ürün tasarımına yönelik olarak tüketici tepkilerine odaklanan önemli bir model önerisi Crilly, Moultrie ve Clarkson'a (2004) aittir (Şekil 3).

Şekil 3: Ürün tasarımının görsel bilgisine tüketicinin tepkisi modeli(Crilly, Moultrie ve Clarkson, 2004)

Bu modele göre tasarım ekibi üreticinin yönetsel ve üretim kalitesiyle ilgili amaç, hedef ve kısıtları doğrultusunda ürüne bir mesaj kodlayarak ürünü tasarlar. Tasarlanan ürün duyular aracılığıyla tüketiciye iletilir. Bu süreçte çevrede bulunan dikkat dağıtıcı etkenler devreye girer ve mesajın etkisini azaltır. Duyular aracılığıyla duyusal yetenekler doğrultusunda tasarım mesajının alınmasının ardından tasarım mesajı bilişsel olarak algılanır. Bu süreçte öncelikle estetik izlenimler elde edilir, bu izlenimler semantik olarak yorumlanır ve içe ya da dışa yönelik olarak tasarım sembolik bağlantılar ile ilişkilendirilir. Bilişsel sürece kişinin geçmiş deneyimlerine dayanan görsel

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

referansların yanı sıra kişilik özellikleri ve kültürel etkenler etki eder ve bilişsel bir tepki geliştirilir. Tutumsal tepki tüketicinin tasarıma psikolojik tepkisidir. Desmet'e (2003) göre tüketicilerin bir tasarıma yönelik olarak psikolojik tepkisi araçsal, estetik, sosyal, şaşırma ve ilgiye yönelik beş kategoriye ayrılmaktadır. Bunlara göre tüketici psikolojik olarak hayal kırıklığı/tatmin, hoşlanmama/duygusal çekim, kınama/beğeni, şaşkınlık ya da sıkılma/ hayran olma gibi duygusal tepkiler gösterebilir. Tüketici davranışına etki eden diğer faktörler ise durumsal etkenlerden oluşmaktadır. Durumsal etkenler tüketicinin güdeleri, ürünü satın almaya yönelik sunulan fırsatlar ve tüketicinin maddi imkanları, pazarlama çabalarının etkisi ve tüketicinin sosyal çevresiyle ilgilidir (Crilly vd. 2004). Son olarak tüketici satın almayla sonuçlanabilecek tasarıma yaklaşma ya da tasarımdan kaçınma tepkisini verir

3. OTOMOBİL TASARIMININ TÜKETİCİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

3.1 Araştırmanın Yöntemi

Nitel bir analiz olan bu çalışmada gömülü teori yaklaşımına başvurulmuştur. Gömülü teori yaklaşımı verilerin içinde gömülü olan teorileri ortaya çıkarmak amacıyla niteliksel bilgi toplama ve analiz etme yöntemine dayanmaktadır (Charmaz, 2009: 2). Bu süreçte araştırmacı sosyal ve sosyal psikolojik süreçleri inceler, veri toplar, veri analizi gerçekleştirir ve sonuç olarak bu süreci özetleyen teorik bir çerçeve oluşturur (Charmaz, 2001: 675). Teorinin temelinde verilerin araştırmacı tarafından analiz edilerek bu verilere dayanan kavramların üretilmesi yatar (Charmaz, 2009:2). Örneklem alma aşamasında gömülü teori yaklaşımını desteklemek amacıyla çalışmada bir ankete başvurulmuştur. Bu anket ile demografik veriler elde edilerek meslek, gelir, yaşanılan bölge ve eğitim düzeylerine göre katılımcıların sosyal statüleri belirlenmiştir. Sonraki aşamada C1 sosyal sınıfındaki katılımcılara Türkiye'de en çok satan B ve C segmentindeki 18 otomobilin görselleri gösterilmiş ve bu görseller üzerinden tasarım estetiğinin tüketiciler üzerindeki etkisini ölçme amaçlı olarak sorular yönlendirilmiştir. Araştırmanın birincil amacı otomotiv sektöründe tasarım estetiğinin ürün tercihleri ve otomobil satın alma niyeti üzerindeki etkisini ölçmektir. Araştırmanın ikincil amacı ise tasarımı değerlendiren tüketicilerin bilişsel ve tutumsal sürecine göre ürüne yönelik kurulan sembolik bağlantıları belirlemeye yöneliktir. Buna göre araştırmanın birincil sorusu, "Otomobil tercihlerinde tasarım estetiğinin satın alma niyeti üzerindeki etkisi nedir?" sorusudur. Araştırmanın ikincil soruları ise şöyledir:

1. Tüketiciler için otomobilde tasarım estetiği önemli midir?
2. Tüketiciler tasarımı estetik buldukları otomobilleri mi beğenmektedir?
3. Tüketiciler tasarımı estetik bulmadıkları otomobilleri mi itici bulmaktadır?
4. Otomobillerin tasarımı tüketicilerde hangi duyguları doğurmaktadır?
5. Tüketicilerin tasarımı estetik buldukları otomobiller ile ilişkilendirdiği sembolik anlamlar nelerdir?

3.2 Evren, Örneklem, Sınırlılıklar ve Açılım

Araştırma için Otomotiv Distribütörleri Derneği'nin (ODD) 2016 Ocak-Ağustos dönemi Türkiye otomobil perakende satış verilerine göre (Otomotiv Distribütörleri Derneği, 2016) C1 sosyal sınıfının tercihi olan B ve C segmentinde en çok satan hususi otomobiller kullanılmıştır. Bunun yanı sıra araştırmanın başlandığı 2016 Ocak ayında üreticiler tarafından yeni modelleri pazara sunulmayan otomobiller elenerek değişkenler seti belirlenmiştir. Araştırmanın geniş değişken seti nedeniyle bu 177 otomobil modelinin en fazla satış yapan ilk yüzde 10'u seçilerek araştırma

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

otomobil üzerinden yürütülmüştür. Değişken seti olarak kullanılan otomobillerin marka ve modeli Tablo 1’de görülmektedir. Otomobillerin sıralaması satış sıralamasını ortaya koymaktadır. Ancak bu bilgi katılımcılarla paylaşılmamıştır.

Tablo 1:Değişken Olarak Kullanılan Otomobiller

No	Otomobil Marka/Model
1	Fiat Egea Sedan
2	Toyota Corolla
3	Volkswagen Polo
4	Renault Symbol
5	Renault Clio
6	Ford Focus
7	Opel Astra Sedan
8	Hyundai i20
9	Dacia Sandero Stepway
10	Nissan Qashqai
11	Dacia Duster
12	Hyundai Accent Blue
13	Citroen C-Elysee
14	Peugeot 301
15	Skoda Octavia
16	Opel Corsa
17	Seat Leon
18	Volkswagen Jetta

Krampen’a (1996) göre otomobiller genel olarak dört farklı formda üretilmektedir. Bu formlar kompakt/ köşeli değil, kompakt/ köşeli, kompakt değil/köşeli ve kompakt değil/köşeli değil şeklindedir (Şekil 4).Tüketicilerin yaş, cinsiyet, meslek, yaşam tarzı ve kişilik gibi farklı özellikleri göz önünde bulundurularak satın almak isteyebilecekleri otomobillerin değişiklik gösterebileceği düşünülmüş ve bu nedenle araştırmada B ve C segmenti içerisinde yer alan farklı segmentte otomobillerin bulunduğu ODD verilerinden faydalanılmıştır. Araştırmada katılımcılara üç farklı formda otomobiller gösterilmiştir. Bu formlar kompakt/ köşeli değil, kompakt/ köşeli ve kompakt değil/köşeli şeklindedir. Kompakt değil/köşeli değil formundaki spor otomobiller C1 sınıfının üzerindeki sosyal sınıflara hitap ettiği için bu segment kapsam dışı bırakılmıştır. Farklı segmentte otomobillerin kullanılmasının bir diğer nedeni katılımcıların farklı formdaki otomobillere karşı estetik izlenimlerini değerlendirmektir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

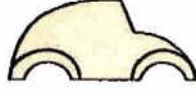
www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

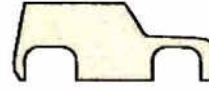
www.iksadkongre.org

KAZNU

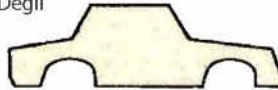
Kompakt
Köşeli Değil

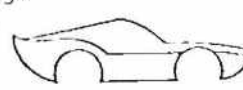
Kompakt
Köşeli

Kompakt Değil
Köşeli

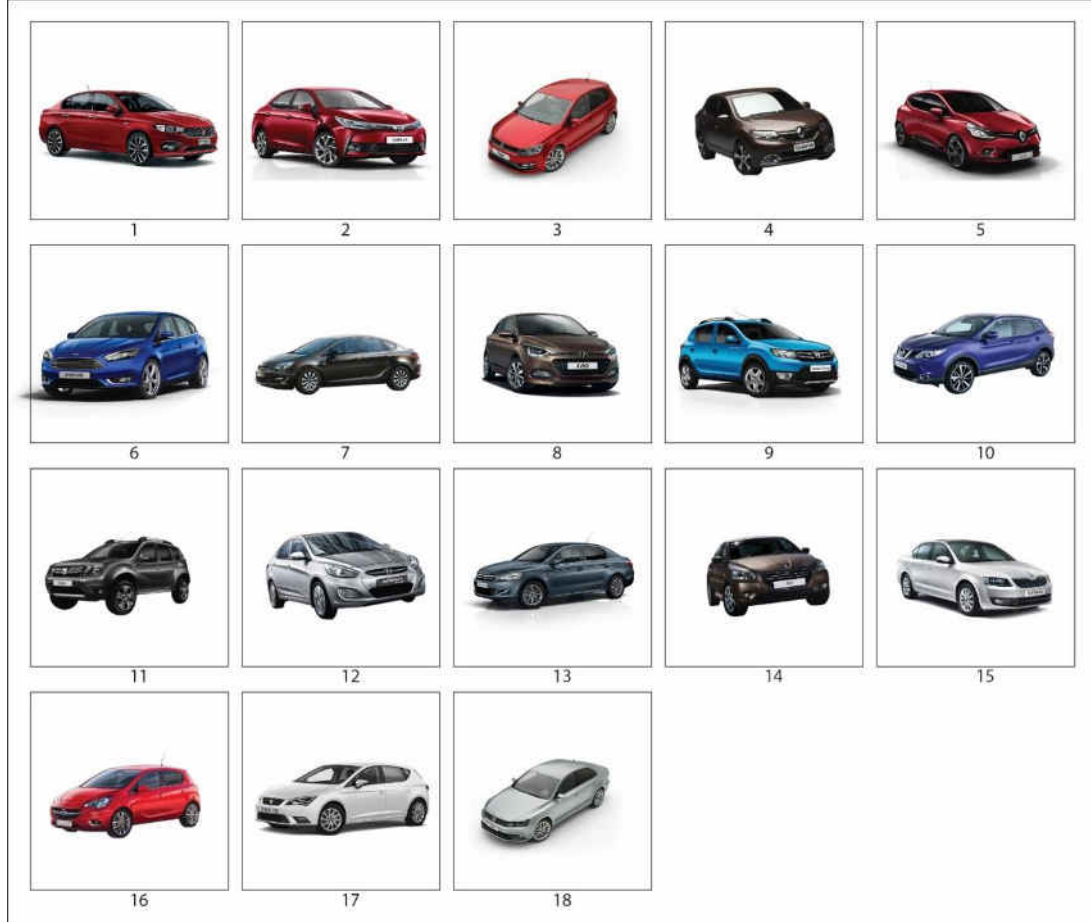
Kompakt Değil
Köşeli Değil

Şekil 4: Otomobil formları (Krampen, 1996)

Araştırmanın evreni C1 sosyal sınıfında olan, sürücü ehliyetine sahip ve otomobil sahibi ya da otomobil satın alma niyeti olan tüketicileri kapsamaktadır. Araştırmada otomobillerin C1 hedef kitlesine hitap etmesi nedeniyle katılımcılar açısından araştırmada kriterlere dayalı bir örneklem tercih edilerek fiyatları 57.900 TL ile 94.420 TL olup 170.430 TL'ye kadar yükselen otomobilleri satın alma gücü olan sürücü ehliyeti sahibi kadın ve erkek katılımcılar araştırma örnekleme dahil edilmiştir. Araştırmada yargısal örneklem yöntemi kullanılarak belirlenen iki katılımlı denek ile örneklem için en uygun olan kişiler tespit edilmiştir. Kartopu örneklem yöntemiyle 25 katılımcıyla görüşülmüş ve daha sonra araştırma kriterlerine uymayan beş kişi araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır. Araştırmanın keşifsel bir yapıya sahip olması nedeniyle zaman ve örneklem sınırlılıklarından söz edilebilir. Otomobil satın alma niyeti, marka imajı, güvenlik, performans, iç donanım, yakıt tasarrufu, fiyat, servis ve yedek parça, menşei ve otomobilin çevre dostu olması gibi etkenlere bağlıdır. Ancak bu araştırma tasarım estetiğinin tüketicinin satın alma niyeti üzerindeki etkisini ölçmeye yönelik olduğu için bu etkenler tüketicilerin önem verdiği özellikler doğrultusunda araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırma otomobil üreticilerinin günümüzde son derece önem verdiği tasarım estetiği konusunun tüketici davranışları üzerindeki etkisini ölçmeye yönelik olması nedeniyle pazarlama ve endüstriyel tasarım uzmanları için farklı araştırmalara yön verecek bir zemin oluşturabilir. Bu araştırma farklı otomobil marka ve modelleri için ya da farklı sosyal sınıflar için yinelenenir.

Araştırma için kullanılan ve internet üzerinden elde edilen otomobil görsellerinin sade beyaz bir zemin içermesine dikkat edilmiştir. Elde edilen görsellerin kamuya açık olması nedeniyle izin alınma gereği duyulmamıştır. Kullanılan otomobil görselleri Şekil 5 'de görüldüğü gibidir.

Şekil 5: Değişken Seti Olarak Kullanılan Otomobil Görselleri

3.3 Araştırma Bulguları ve Değerlendirme

3.3.1 Demografik Veriler

Araştırmada gömülü kuram yaklaşımını destekleyecek şekilde örneklem almak ve demografik veriler elde etmek için yapılan anketin sonuçları Tablo 2’deki gibidir.

Tablo 2: Katılımcıların Demografik Verileri

Demografik Sorular	Gruplar	Frekans (n)	Dağılım (%)	Demografik Sorular	Gruplar	Frekans (n)	Dağılım (%)
Yaş	25-29	1	5	Medeni Durum	Bekar	6	30
	30-39	10	50		Evli	14	70
	40-49	4	20		Toplam	20	100
	50-59	4	20	Yaşanılan Bölge	Bahçeşehir	3	15
	60-69	1	5		Beylikdüzü	1	5
Cinsiyet	Erkek	9	45		Büyükdöğme	1	5
	Kadın	11	55		Bostancı	2	10

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences**May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY**

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

	Toplam	20	100		Çekmeköy	2	10
Eğitim Düzeyi	Ortaokul	1	5		Florya	1	5
	Lise	3	15		Halkalı	1	5
	Üniversit	11	55		Kanlıca	5	25
	Y. Lisans	2	10		Mimaroba	2	10
	Doktora	3	15		Sarıyer	1	5
	Toplam	20	100		Ulus	1	5
					Toplam	20	100
Meslek	Akademi	2	10				
	Art	1	5	Hane Bazlı Aylık Gelir	4001-5000 TL	5	25
	Bilg. Dest.	1	5		5000 TL'den fazla	15	75
	Emekli	2	10		Toplam	20	100
	Ev	2	10	Sürücü Ehliyeti Sahiplik Durumu	Evet	20	100
	İç Mimar	1	5		Hayır	0	0
	Kütüpha	1	5		Toplam	20	100
	Mali Müşavir	1	5	Otomobil Sahiplik Durumu	Evet	17	85
	Mühendi	1	5		Hayır	3	15
	Peyzaj Mimari	1	5		Toplam	20	100
	Serbest Meslek	1	5	Otomobil Satın Almayı Düşünme Durumu	Evet	10	50
	Ses Mühendi	1	5		Hayır (Otomobili)	10	50
	Sosyolog	1	5		Toplam	20	100
	Üst Düzey	1	5				
	Yönetici	2	10				
	Yönetme	1	5				
	Toplam	20	100				

3.3.2 Verilerin Analizi**3.3.2.1 Araştırma Amaçları Açısından Katılımcıların Satın Alma Niyeti**

Katılımcılara anket aracılığıyla yöneltilen “Otomobiliniz var mı?” sorusuna katılımcıların %85’i evet cevabını vermiştir. Otomobil sahibi olmayan üç katılımcıya yöneltilen “Otomobil sahibi olmayı düşünüyor musunuz?” sorusuna üç katılımcı birden olumlu cevap vermiştir. Otomobil sahibi olan 17 katılımcının yedisi yakın zamanda otomobil satın almayı düşündüğünü belirtirken, otomobil sahibi olan 10 katılımcı ise otomobilini değiştirmeyi düşünmediğini belirtmiştir. Otomobilini değiştirmeyi düşünmeyen katılımcıların ilerideki dönemlerde otomobillerini değiştirmek isteyeceği göz önüne alındığında araştırma amaçları açısından katılımcıların tamamının otomobil firmaları ve araştırma amaçları açısından potansiyel tüketici oldukları açıktır.

3.3.2.2 Katılımcıların Tasarımlarını Estetik Buldukları Otomobiller

Araştırmada katılımcılardan en beğendikleri üç otomobili ve en beğenmedikleri üç otomobili belirlemeleri istenmiş ve daha sonra hangi özellikler açısından bu otomobilleri beğendikleri ya da beğenmedikleri ve bu araçların kendilerinde hangi duyguları uyandırdığı soruları yöneltilmiştir. Daha sonra katılımcılardan en beğendikleri üç otomobili kendi içerisinde sıralamaları istenmiştir. Katılımcıların seçimlerine göre otomobillere pozitif ve negatif puanlar verilerek Tablo 3’de görüldüğü üzere katılımcıların en çok beğendikleri otomobiller kendi içerisinde sıralanmıştır. Buna göre katılımcıların en çok beğendiği otomobiller 10, 7 ve 2 numaralı otomobillerdir. Katılımcılardan en yüksek puanı alan 10 numaralı otomobilin hiç negatif puan almadığı dikkat çekmektedir. Katılımcıların en beğenmedikleri otomobiller ise 1, 4 ve 9 numaralı otomobillerdir.

Otomobil formları ve favori seçimler göz önüne alındığında C1 sosyal sınıfında tüketicilerin en beğendikleri otomobillerin formlarının kompakt/ köşeli ve kompakt değil/köşeli olduğu görülmektedir. Pozitif puan sıralaması incelendiğinde en çok beğenilen ilk altı otomobilin formunun kompakt/köşeli ya da kompakt değil/köşeli olduğu ve kompakt/köşeli değil formundaki küçük ve hatchback otomobillerin ise yedinci sıradan itibaren beğeni aldığı başka bir deyişle orta ve ortanın altında bir düzeyde ilgi gördüğü görülmektedir. Bunun nedeninin katılımcıların yaş, meslek, aile yaşam döngüsü evresi gibi nedenlere bağlı olduğu düşünülmektedir.

Tablo 3: Katılımcıların Favori Otomobilleri

(No=Görsel Sıralaması A=Pozitif Puan B=Negatif Puan C=Puan farkı D=Sıralama)

No	A	B	C	Form	D
1	0	-8	-8	Kompakt değil /köşeli	14
2	15	-1	14	Kompakt değil /köşeli	3
3	4	-4	0	Kompakt/Köşeli değil	9
4	0	-7	-7	Kompakt değil /köşeli	13
5	3	-2	1	Kompakt/Köşeli değil	8
6	1	-2	-1	Kompakt/Köşeli değil	10
7	19	-1	18	Kompakt değil /köşeli	2
8	3	-5	-2	Kompakt/Köşeli değil	11
9	6	-9	-3	Kompakt/Köşeli	12
10	28	0	28	Kompakt/Köşeli	1
11	11	-4	7	Kompakt/Köşeli	5
12	0	-2	-2	Kompakt değil /köşeli	11
13	0	-3	-3	Kompakt değil /köşeli	12
14	6	-3	3	Kompakt/Köşeli değil	7
15	5	-1	4	Kompakt değil /köşeli	6
16	1	-2	-1	Kompakt/Köşeli değil	10
17	2	-3	-1	Kompakt/Köşeli değil	10
18	13	0	13	Kompakt değil /köşeli	4

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Otomobiller atfedilen işlevsel niteliklere ve sembolik niteliklerine göre açık olarak kodlandığında ise tasarım estetiği, sıradanlık, marka imajı, emniyet, fiyat, menşei, konfor, yedek parça ve servis, ikinci el satış, dayanıklılık, performans, iç donanım, boyut/ebat gibi kategoriler elde edilmiştir. Elde edilen bu kategoriler ve atfedilen negatif ve pozitif değerlendirmeler kullanılarak puan farkları alınmıştır ve Tablo 4’deki işlevsel ve sembolik niteliklere göre otomobillerin tasarım değerlendirme tablosu geliştirilmiştir.

Tasarım estetiği açısından ele alındığında katılımcıların en beğendikleri otomobilin ilk sırada 19 puanla 10 numaralı, ikinci sırada 10 puanla 7 numaralı ve üçüncü sırada 9 puanla 5 numaralı otomobilin olduğu görülmektedir. 10 numaralı otomobilin aynı zamanda en çok beğenilen otomobil listesinde birinci sırada yer aldığı ve 7 numaralı otomobilin bu listede ikinci sırada yer aldığı dikkat çekmektedir. Tasarım estetiği açısından dördüncü sırada ise en çok beğenilen otomobil sıralamasında üçüncü ve dördüncü sıralamada yer alan 2 ve 18 numaralı otomobillerin yer aldığı görülmektedir.

Tablo 4: İşlevsel ve Sembolik Niteliklere Göre Otomobillerin Tasarım Değerlendirme Tablosu

(No=Görsel Sıralaması A=Pozitif Puan B=Negatif Puan C=Puan Farkı D=Sıralama)

No	A	B	C	D	Tasarım Estetiği	Sıradanlık	Marka imajı	Emniyet	Fiyat	Menşei	Konfor	Y. Parça ve Servis	2. el satış	Dayanıklılık	Performans	İç Donanım	Donanım	Boyut/Ebat	Renk
1	0	-16	-16	13	-2	-5	-2	0	0	0	-1	0	0	0	-3	-1	-1	-1	0
2	25	-1	24	3	7	0	-1	8	0	0	1	0	0	4	1	0	0	2	2
3	4	-4	0	7	2	-1	1	-1	0	0	0	-1	0	0	0	0	0	-1	1
4	0	-25	-25	14	-11	-8	0	-3	0	0	0	0	0	0	0	-1	-1	0	-1
5	10	-6	4	6	9	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-1	0	-3	-2	1
6	3	-3	0	7	0	0	0	2	0	0	0	1	0	0	-1	-1	0	-1	0
7	34	-1	33	2	10	0	2	3	0	1	6	1	1	1	5	1	2	-1	1
8	4	-8	-4	9	2	0	-1	-1	1	0	0	0	0	0	-1	1	0	-2	-3
9	0	-3	-3	8	-1	0	0	-1	0	0	0	0	0	0	0	0	-1	0	0
10	52	0	52	1	19	0	1	10	1	0	3	0	0	3	6	2	2	4	1
11	5	-13	-8	11	-6	0	-1	1	0	0	0	0	0	3	-3	-1	-3	1	0
12	0	-10	-10	12	-5	-2	0	0	0	0	0	0	0	0	-1	-1	-1	0	0
13	0	-7	-7	10	-1	-3	-1	-1	0	0	0	0	0	0	0	0	-1	0	0
14	3	-6	-3	8	-1	-1	1	1	0	-1	0	0	0	1	-1	0	-2	0	0
15	8	-1	7	5	2	-1	1	2	0	0	2	0	0	0	0	0	0	1	0
16	0	-3	-3	8	-3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
17	1	-5	-4	9	-4	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-1
18	14	-1	13	4	5	0	2	1	0	0	1	0	0	1	0	0	1	3	-1

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Emniyet, fiyat, konfor, yedek parça ve servis, ikinci el satış, dayanıklılık, performans, iç donanım, donanım, boyut/ebat gibi işlevsel ve sembolik etkenler göz önüne alındığında en yüksek puanları 52 puanla 10 numaralı otomobilin aldığı görülmektedir. Kompakt/köşeli değil formundaki 11 numaralı otomobilin ise işlevsel ve sembolik beklentileri 10 numaralı otomobil gibi karşılayamadığı görülmektedir. Tasarım estetiği açısından ise bu otomobil -6 puanla tasarım estetiği açısından en beğenilmeyen ikinci araç konumundadır. Bunun nedeni tasarımın başka markaların “kopyası” olarak görülmesi, “oturmamış bir tasarımının olduğunun” ve aracın “vaat ettiğini sunmadığının” düşünülmesidir. Buna karşılık, 10 numaralı otomobilin işlevsel nitelikleri “iç donanımı güzel”, “performansı iyi”, “fiyat-performans dengesi var”, “donanımı doyurucu”, “sağlam”, “Kaya, dağ, tepe aracı... Sert bir ortamda kullanmak isterdim”, “geniş”, “yüksek”, “güvenilir”, “emniyetli”, “güven uyandırıyor”, “oturaklı araba” şeklinde olumlanmıştır. Otomobilin görsel tasarımının çok beğenildiği ise, “dizaynı güzel”, “tasarımı güzel”, “çok şık”, “spor”, “görünümü güzel”, “iyi tasarlanmış”, “hem lüks hem güzel” ve “kıvrımlı” gibi ifadelerle ortaya konulmuştur.

Kompakt değil/köşeli formundaki otomobillerden güvenlik, performans, yakıt tasarrufu, donanım, konfor gibi işlevsel nitelikler açısından yüksek puan alan ikinci ve üçüncü sıradaki otomobiller ise 2 ve 7 numaralı olan ve gerçek anlamda da yaklaşık olarak işlevsel nitelikler açısından birbirine denk olan sedan otomobillerdir. Yapılan araştırmada ise tasarım estetiği açısından 2 numaralı otomobil 7 puan alırken, 7 numaralı otomobil 10 puan almıştır. 2 numaralı otomobilin tasarımına yönelik olarak katılımcılar, “iyi tasarlanmış”, “tamponlar ve farların tasarımı çok güzel”, “kıvrımlı”, “orta düzey yönetici arabası gibi”, “dengeli”, “ağır araba”, “makam arabası gibi” gibi izlenimler dile getirmişlerdir. 7 numaralı otomobil ise tasarım estetiği açısından daha çok beğenilmiştir. Katılımcılar aracın görsel tasarımını beğendiklerini “görünüş daha keskin”, “tasarımı güzel”, “asil, klas duruyor”, “aerodinamik”, “çok klas”, “lüks duygusu uyandırıyor”, “çekici”, “alma isteği uyandırıyor”, “makam arabası gibi”, “ilham verici”, “lüks” gibi daha çok aerodinamizm ve bunun yanı sıra sosyal statü ile ilişkilendirilebilecek kavramlarla ifade etmiştir.

Tasarım estetiği açısından genel olarak en beğenilen üçüncü araç konumunda bulunan otomobillerden birisi ise kompakt/köşeli değil formundaki 5 numaralı otomobildir. Kompakt/köşeli değil formundaki diğer araçlar tasarım estetiği açısından oldukça düşük puanlar almışlardır. Bu araçlar 3, 5, 6, 8, 14, 16 ve 17 numaralı otomobillerdir ki aralarında en yüksek ikinci puanı 2 puanla 3 numaralı araç almıştır. Özellikle 17 numaralı otomobil hakkındaki yorumlar otomobilin “dümdüz” sıradan, “sıkıcı” olduğu yönündedir ve otomobil genel hatları fazla düz olduğu için eleştirilmiştir. 5 numaralı otomobilin görsel tasarımı hakkındaki izlenimlerini ise katılımcılar “dinamik tasarım”, “küçük ama güzel”, “genç”, “sevimli araba”, “hatları hareketli”, “tasarımını sevmiyorum”, “albenili tasarım”, “ön dizaynı, farların amblemin boyutu estetik olarak orantılı” gibi ifadelerle ortaya koymuşlardır. Araç hakkındaki genel izlenimler tasarımda dinamizmin rolünü öne çıkarmaktadır.

Tasarım estetiği açısından katılımcıların en beğenmediği kompakt değil/köşeli formundaki otomobiller ise -11 puanla 4 numaralı otomobil, -6 puanla 11 numaralı otomobil ve bunun yanı sıra -5 puanla 12 numaralı otomobildir. En beğenilmeyen otomobil 1 numaralı araç olmasına rağmen bunun nedeni tasarımsal niteliklerinden çok otomobilin işlevsel nitelikleri ve çok yaygın olarak kullanıldığı için sıradan bulunmasıdır. Oysa 4 numaralı otomobil özellikle görsel tasarım nitelikleri açısından eleştirilmiş ve oldukça yüksek bir negatif puan almıştır. Katılımcıların 4 numaralı otomobil için tasarım estetiği ile ilgili yorumları ele alındığında “tasarım kötü”, “çok fazla

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

gördüğüm bir araba”, ”kişisel kullanımdan çok şirket arabası hissi yaratıyor”, ”kendi isteğiyle aldığın değil de sana sormadan veriden bir araba gibi”, ”nötr geliyor”, ”tasarımı çok sade”, ”göze çarpan bir detayı yok gibi”, ”tasarımını sevmedim”, ”basit”, ”tasarım kötü”, ”klasik”, ”standart” gibi olumsuz değerlendirmelerin öne çıktığı görülmektedir. Otomobil yaygın biçimde şirket aracı olarak kullanılması nedeniyle sıradan bulunmuştur. Bunun yanı sıra otomobilin sade ve göze çarpan bir detay olmadan tasarlanmış olmasının katılımcılara itici geldiği gözlemlenmiştir. Araştırma bulgularına göre tasarımda özgünlük bir aracı tüketiciler açısından çekici kılan önemli etkenler arasındadır. Tasarım estetiği açısından en beğenilmeyen otomobille arasında ikinci sırada yer alan 11 numaralı otomobil yukarıda ele alınmıştır. Ancak bu otomobil hakkında hatırlatılması gereken önemli bir detay otomobilin özgün bir tasarıma değil de başka otomobillere benzer bir tasarım taşımasından dolayı duyulan rahatsızlıktır. Son olarak 12 numaralı otomobil tasarım estetiği açısından en beğenilmeyen üçüncü sıradaki araç konumundadır. Katılımcıların izlenimleri ”tasarımını beğenmedim”, ”önü çıkıntılı”, ”çok sıradan tasarımlı”, ”monoton”, ”çirkin” şeklindedir. Otomobilin 17 numaralı otomobilde olduğu gibi daha çok düz hatlar taşıması ve ön paneldeki gereksiz ayrıntılar nedeniyle itici bulunmuştur.

Araştırmada Tablo 4’de görülebileceği üzere beğenilen ya da beğenilmeyen otomobillerin biri hariç hepsinde tasarımın önemli bir etken olduğu belirlenmiştir. Seçilen favori otomobilde tasarımın en önemli etkenlerden biri olduğu araştırmanın bir diğer bulgusudur. Satın alma niyetini ölçmeye yönelik olan ”Favori otomobilinizi satın alır mıydınız,” sorusuna yönelik olarak ise aracından memnun olduğunu belirten iki katılımcı hariç katılımcıların 16’sı favori olarak seçtiği otomobili satın almak istediğini diğer ikisi de satın alabileceğini belirtmiştir. Tasarım estetiğinin satın alma niyeti üzerindeki etkisini ölçmeye yönelik olan ”Neden bu otomobili satın alırdınız?” sorusuna cevap olarak 16 katılımcının dördü özelliklerinden dolayı otomobilleri satın almak istediğini belirtirken, 12 katılımcı satın alma sebepleri arasında tasarımı önemli bir tercih nedeni olarak göstermiştir. Satın alabileceğini belirten diğer iki katılımcı da aynı şekilde tasarımı beğendiklerini ifade etmiştir. Katılımcılar bu soruya cevaplarından bazıları şöyledir: ”Tasarım her zaman önemli bir kriter, ama tasarımını beğendiğim bir şeyi emniyetsizse almam. Ama her zaman beğendiğim tasarımlar arasından tercih ederim,” ”Designı, tasarımı en çok hoşuma giden o olduğu için alırdım. Tasarımı gayet güzel ve fiyatı gayet makul. Fiyat tasarım performansı iyi,” ”Araçları bildiğim için özellikleri ve görünüşü/tasarımı yüzünden bu aracı alırdım...” ”Markası, tasarımı iyi. Ona göre seçtim,” ”Tasarımı çok güzel ve lüks. Emniyetli, sağlam araba.”

Araştırmada katılımcıların en beğendikleri otomobili belirlemelerinin ardından otomobil ile ilişkilendirilen sembolik bağlantıları ölçmeye yönelik olarak katılımcılara yöneltilen diğer bir soru ise şöyledir: ”Bu araç sizin olsa nasıl bir imajınız olurdu?” İşlevsel ve sembolik niteliklerin yanı sıra tasarım estetiği açısından da en çok beğenilen otomobil olarak seçilen 10 numaralı aracı beğenen katılımcıların bu soruya cevabı ”Daha önemli bir karakter gibi olurdu; prestij katar”, ”Bilinçli, entelektüel, statüsü ortanın üstü”, ”Havalı, genç, profesyonel”, ”Zevk sahibi biri olarak görüldüğümü düşünürüm”, ”Rahat ve kaliteli bir yaşam tarzı olan; hayattan zevk almayı bilen biri”, ”Sportif, orta sınıfın üstü”, ”Zevkli” ve ”Beni yansıttı,” şeklindedir. Cevapların içe ya da dışa yönelik olup tüketici davranışları açısından katılımcıların psikolojik, kişisel, sosyal ve kültürel özelliklerine yönelik olduğu görülmektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

SONUÇ

Otomobil satın alma kararı tüketiciler açısından emniyet, marka imajı, donanım, iç donanım gibi farklı etkenleri bir bütün olarak değerlendirmeyi gerektiren bir süreçtir. Dolayısıyla doğal olarak araştırmada katılımcılar otomobilleri beğenilerine göre sıraladıklarında öncelikle farklı işlevsel ve sembolik faktörlerin ortaya çıktığı görülmüştür. Araştırma birincil amacı olan tasarım estetiğinin satın alma niyeti üzerindeki etkisi açısından ele alındığında ise tasarım estetiğinin tüketici tercihleri açısından son derece önemli bir etken olduğunu göstermektedir. Araştırmaya göre tüketiciler işlevsel özellikler kendilerini tatmin ettiği sürece, tasarım estetiği açısından beğendikleri otomobillere karşı tutumsal yakınlık hissetmektedir. Katılımcıların bazı otomobilleri itici bulmasındaki en önemli etken ise otomobillerin bazılarının çok yaygın olarak ya da ticari araç olarak kullanılmasından duyulan rahatsızlık hissinden dolayı ‘sıradanlık’ olmuştur. Bazı otomobillerin estetik nitelikler taşımadığının düşünülmesi bu otomobillerin itici bulunmasındaki diğer önemli etken olmuştur. Araştırmada otomobilleri itici kılabilen bir diğer etkenin ise görsel tasarımın başka otomobillerin tasarımının ‘kopyası’ olarak görülmesi olduğu bulgulanmıştır. Tasarımda özgünlük tüketiciler açısından otomobili çekici kılan etkenler arasında yer almaktadır. Otomobiller ile ilintili olarak katılımcıların ilişkilendirdiği sembolik anlamların ise tasarım tercihlerine göre tüketicilerin psikolojik, kişisel, sosyal ve kültürel özelliklerini ortaya koyduğu görülmektedir. Tasarım estetiği açısından beğenilen otomobillerin tüketicilerin benlik imajlarını ya da sosyal statüyü yansıtmaları araştırmanın bir diğer sonucudur.

KAYNAKÇA

- Baisya, R. K., ve Das, G. G. (2008). *Aesthetics in Marketing*. Los Angeles: Sage Publications Pvt. Ltd.
- Bloch, P.H. (1995). Seeking the Ideal Form: Product Design and Consumer Response, *Journal of Marketing*, 59 (3),16-29.
- Candi, Marina (2010), Benefits of Aesthetic Design as an Element of New Service Development, *Journal of Product Innovation Management*, 27 (7), 1047–1064.
- Charmaz, K. (2001). Qualitative Interviewing and Grounded Theory Analysis, *Handbook of Interview Research: Context&Method*, Ed.Gubrium, J.F. ve Holstein J.A., (675-694), London: Sage Publications.
- Charmaz, K. (2009). *Constructing Grounded Theory: A Practical Guide Through Qualitative Analysis*, London: Sage Publications.
- Crilly, N., Moultrie, J. veClarkson, P. J.(2004).Seeing things: consumerresponseto thevisual domain in productdesign, *Design Studies*,25 (6), 547-77.
- Crilly, N., Good, D., Matravers, D., & Clarkson, P. J. (2008). Design as communication: Exploring the validity and utility of relating intention to interpretation. *Design Studies*, 29(5), 425-457.
- Desmet, P.A. (2003).Multilayered Model of Product Emotions, *The Design Journal*, 6 (2), 4-13.
- Hertenstein, J. H., Platt, M. B. ve Veryzer, R. W., (2005). The Impact of Industrial DeDesign Effectiveness on Corporate Financial Performance, *The Journal of Product Innovation Management*, January, (22), 3-21.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Homburg, C., Martin S. ve Kuehnl, C. (2015). New Product Design: Concept, Measurement, and Consequences, *Journal of Marketing*, (79), 41-56.

İslamoğlu, A. H. ve Altunışık, R. (2013) *Tüketici Davranışları*, İstanbul: Beta.

Kotler, P. (2000). *Marketing Management Millennium Edition*, New Jersey: PrenticeHall.

Kotler P. ve Rath G.A. (1984). Design – a Powerful but Neglected Strategic Tool, *Journal of BussinessStrategy*, 5 (Güz), 16-21.

Krampen, M. (1996). Semiotics in Architecture and Industrial/Product Design, *The Idea of Design*, Ed. Margolin, V. ve Buchanan, R., (89-103), Cambridge: MIT Press.

Kreuzbauer, R. ve Malter, A. J. (2005). Embodied cognition and new product design: changing product form to influence brand categorization, *Journal of Product Innovation Management*, 22 (2), 165-176.

Lewin K. (1943). Defining the ‘field at a given time’, *Psychological Review*, 50 (3), 292–310.

Liu, Y., Yi, K. J., Chen, H. ve Balachander, S. (2017). The Effects of a Product’s Aesthetic Design on Demand and Marketing Mix Effectiveness: The Role of Segment Prototypicality and Brand Consistency, *Journal of Marketing*, 81 (1): 83-102.

Manali, K. (2015). Consumer Buying Behavior, *International Journal of Innovation and Scientific Research*, 14 (2): 278-286

Mono, R. (1997). *Design for product understanding*. Stockholm: Liber.

Mumcu, Y. ve Kimzan, H. S. (2015). The Effect of Visual Product Aesthetics on Consumers’ Price Sensitivity, *4th World Conference on Business, Economics and Management, WCBEM, Procedia Economics and Finance*, (26): 528 – 534.

Odabaşı, Y. ve Barış G. (2002). *Tüketici Davranışı*. İstanbul: Mediacat.

Otomotiv Distribütörleri Derneği (2016). Otomobil Ve H.Ticari Araç Pazarı Marka/Model Perakende Satışlar (Ocak-Ağustos 2016) Erişim tarihi: 2 Kasım 2016, <http://www.odd.org.tr/folders/2837/categorical1docs/1621/Model%20Dokumu%20A%C4%9Fustos%202016.pdf>.

Ranscombe, C., Hicks, B., Mullineux, G. ve Singh, B. (2011). Visually decomposing vehicle images: Exploring the influence of different aesthetic features on consumer perception of brand. *Design Studies*, 33 (4): 319-341.

Shannon, C.E.A. (1948). Mathematical Theory of Communication, *Bell System Technical Journal*, 27 (Temmuz, Ekim), 379-423 ve 623-656.

Tarta, C. ve Plaias I. (2015). The Aesthetic Elements Kept in Mind By Romanians When Buying a Car, *International Conference “Marketing – from information to decision” 8th Edition*.

The BMW 3 Series Sedan and Sports Wagon (2016) Erişim tarihi: 1 Nisan 2017, <http://cdn.dealereprocess.com/cdn/brochures/bmw/2016-3series.pdf>.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

ANTİK DÖNEM ÇATI KİREMİDİ TİPLERİNDEN; LAKONİA

ONE OF THE ROOFING TILE TYPES IN ANCIENT HISTORY: LACONIA

Arş. Gör. Yaşar ARLI

Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi: Arkeoloji Bölümü

ÖZET

Anadolu arkeolojisinin bugüne değin yeterince araştırılmamış konulardan biri de, yapısal üniteleri örten çatılara ilişkin malzemelerdir. Antik dönem mimarı yapıları için çok önemli bir öge olan çatı kiremitleri ile ilgili tipoloji ve tasnif konusunda yeterince çalışma olmadığından çatı kiremitleri ve tipoloji konusunda birçok sorun ortaya çıkmaktadır. Bugün kiremitlerin teknik gelişim sürecinden ve dolayısıyla da kiremitlerin mimarlık üzerinde kültürel gelişimi hakkında bilgilerimiz kısıtlıdır. Bilgilerimizin kısıtlı olmasının en önemli nedeni de yapılan arkeolojik kazıların birçoğunda çatı kiremitlerinin önemsenmemesinden kaynaklanmaktadır.

Kiremitler ile yapılan eğimli çatıların tek olumsuz yanı ağır olmasıdır. Bayraklı kazılarında bulunan çatı kiremitleri ile yapılan bir denemede 15 metrekarelik bir alanın üstünü kapatabilmek için kullanılan kiremitlerin yaklaşık 700 kg. geldiği hesaplanmıştır. Bu denemede görüldüğü gibi kiremitli çatıların ağırlığının taşınması sorun olmuştur. Belki çatı kiremitlerinin MÖ 7. yüzyıla kadar gelişmiş bir sistem içerisinde kullanılmamasının en önemli nedeni çatı ağırlığının taşınabilmesi için mimaride bazı çözümlemelerin gerekmesidir. MÖ 7. yüzyılda belirli çatı sistemlerinin kullanılmaya başlanması ile çatı kiremitlerinde biçim açısından da standartlaşma görülmeye başlanmıştır. Bu standartlaşmanın başında da Lakonia, Korinth ve Attika standartları gelmektedir. Bu üç standarttan ilkinin oluşturan, hakkında en az bilgiye sahip olduğumuz ve günümüze kadar çok az sayıda örneği barındıran Lakonia tipi çatı kiremitleri; düz kiremit, kapama kiremidi, mahya kiremidi ve opaionlu düz kiremit olmak üzere bilinen dört türe sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Kiremit, Düz, Kapama, Çatı Kiremidi.

ABSTRACT

One of the issues related to Anatolian archeology which has not been examined adequately yet is the materials related to roofs that covered structures. Since the number of the studies in typology and classification related to roofing tiles, which were a very important component in ancient architecture, is few, there have been various problems concerning roofing tiles and typology recently. Today, we possess quite limited information about the technical development process of the tiles and, in turn, about the effects of tiles on cultural development and architecture. The most prominent reason for our limited information on the issue is that in many archeological excavations, the roofing tiles are generally ignored.

The only disadvantage of the inclined roofs, which were made from tiles, is their heaviness. In a trial with the roofing tiles which were found in excavations in Bayraklı, the weight of the tiles that were used to cover a 15 m² area was calculated as approximately 700kg. As seen in this trial, sustaining to the heaviness of roofs made from tiles has been a problem. The main reason that roofing tiles were not used in a more developed system till 7 B.C. might be that there were must not have been architectural solutions to the issue of heavy roofs prior to this time. Together with the use of specific roofing systems in 7 B.C., a standardization in roofing tiles in terms of shape was also observed. Among these standardizations, the prominent ones include Lakonia, Corinthian and Attica

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

standards. The Laconia roofing tiles about which we know the least among these three includes four types: plane tile, covering tile, ridge tile and opaion plane tile.

Key Words: Tile, Plane, Covering, Roofing Tile.

1. GİRİŞ

Yapıların korunması için farklı dönemlerde çatıların üzeri çeşitli malzemelerle örtülmüştür. Örneğin kullanılan malzemeler; asbest çimentolu levhalar, bakır, kurşun, çinko, galvanize sac, plastik, tahta, saz ve kiremittir. Bunlardan pişmiş toprak kiremitler bugünkü gibi antik dönemde de yaygın olarak kullanılmıştır. Çatıların üzerlerinin kiremitlerle kapatılması oldukça eski bir geleneğe dayanmaktadır.

Üstlerindeki örtüyle birlikte yapıları soğuk, sıcak, yağmur, kar, rüzgâr gibi doğal etkenlerden koruyan çatıların inşasındaki asıl amaç, yağışların birikmeden hızla atılmasını sağlamak ve bu şekilde suyun yapı içerisine sızmasını engellemektir (Özyiğit, 1990:303). Yörenin iklimi ve doğa koşulları çatı kaplama unsurlarının belirlenmesinde etkili olmuştur (Brodrigg, 1987:10). Ayrıca kiremitlerdeki gelişme mimaride de bir takım değişikliklere yol açmıştır. En önemli değişiklik çatı biçimlerinde olmuştur. Çatı kiremitlerinin öncesinde çatılarda genellikle düz ya da eğimli çatı sistemi tercih ediliyordu. Düz çatı sisteminin dayanıksızlığı nedeniyle sürekli bakıma ihtiyaç duyması eğimli çatı sistemlerinin uygulanmasına neden olmuştur; ancak saz, kamış gibi otsu bitkilerle kapatılan eğimli çatılar kırk beş derecelik bir açıya sahip olmalıydı. Bu durum geniş alanların eğimli çatılarla kapatılmasını zorlaştırıyordu; çünkü kapatılacak alan genişledikçe hem çatıyı taşıyan orta noktaya binen yük hem de çatının yüksekliği artıyordu. Eğim azaltma yoluyla genişletme tercih edildiğinde, eğimin azlığından dolayı, suyun akışkanlığı azalacak bu da çatılarda sızmalara ve kar birikmesiyle çatıların çökmesine neden olacaktı. Kiremitlerle yapılan eğimli çatıların tek olumsuz yanı ağır olmasıdır. Bayraklı kazılarında bulunan çatı kiremitleri ile yapılan bir denemede 15 metrekairelik bir alanın üstünün kapatabilmek için kullanılan kiremitlerin yaklaşık 700 kg. geldiği hesaplanmıştır (Bingöl, 1976/77:55). Bu denemede görüldüğü gibi kiremitli çatıların ağırlığının taşınması sorun olmuştur. Belki çatı kiremitlerinin MÖ 7. yüzyıla kadar gelişmiş bir sistem içerisinde kullanılmamasının en önemli nedeni çatı ağırlığının taşınabilmesi için mimaride bazı çözümlerlerin gerekmesidir.

Çatı kiremitleri ile ilgili ilk bilgileri Romalı yazar Plinius'tan (MS 23/4-79) öğreniyoruz. Plinius ilk çatı kiremitlerinin Kıbrıs Kralı Kinyas tarafından keşfedildiğini yazmaktadır; ancak bunu destekleyecek arkeolojik bir buluntu henüz yoktur (Winter, 1994:1; Yıldırım, 2014:21). Akerström'e göre çatıların korunmasında terracota kullanımı ve bunun sima ve akroter gibi dekoratif elemanlarla süslü bir hale getirilmesi tamamen Yunan dünyasının keşfidir (Akerström, 1966:185*).

2. Lakonia Tipi; Çatı Kiremidi Türleri

Anadolu arkeolojisinin bugüne değin yeterince araştırılmamış konulardan biri de, yapısal üniteleri örten çatılara ilişkin malzemelerdir. Bilgilerimizin kısıtlı olmasının en önemli nedeni de yapılan

* Y. ARLI; Antik dönem çatı kiremidi tiplerinin ortaya çıkışı Yunan dünyasının keşfi olarak nitelendirilip MÖ 7. yüzyıla tarihlendirilmektedir; fakat eldeki mevcut verilerin ve yapılan araştırmaların yetersiz olmasına rağmen Anadolu'nun kadim uygarlıklarından biri olan Friglere ait olan "Yazılıkaya ve Aslanlı Mezar Anıtları" MÖ 8. yüzyılın sonlarına aittir (Resim 1-2). Her iki mezar anıtında da her iki tarafa meyilli; semerdam yani beşik çatı görülmektedir. Beşik çatının ortaya konması için ise mahya kiremidine ihtiyaç vardır. Her iki mezar anıtında da semerdam çatının uygulanması; Düver ve Pazarlıdan ele geçen kiremit parçalarının da gün yüzüne çıkması çatı kiremitlerinin kullanımının MÖ 7. yüzyıldan da öncesine ait olabileceğini göstermektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

arkeolojik kazıların birçoğunda çatı kiremitlerinin önemsenmemesinden kaynaklanmaktadır. Antik dönemde üç tip çatı kiremidi olduğu bilinmektedir. MÖ 7. yüzyılda belirli çatı sistemlerinin kullanılmaya başlanması ile çatı kiremitlerinde biçim açısından standartlaşma görülmeye başlanmıştır. Bu standartlaşmanın başında Lakonia, Korinth ve Attika standartları gelir (Demir, 2003:318). Kiremitlerde çeşitli merkezlerde belirli standartların kullanılmaya başlanması da bu dönemde var olan ticaretin göstergesidir (Demir, 2003:318).

2.1. Lakonia Tipi Çatı Kiremidi

Çatı kiremidi tipleri arasında en az araştırılanıdır. Yapılan çalışmalar sınırlı olduğundan form gelişimi bir kronolojiye oturtulamamıştır. Yapı olarak Korinth tipi (Resim 3) çatı kiremidinden, ana örtü elemanın aşağı doğru daralan bir trapezoidal (ikizkenar yamuk) formda, kapama kiremidinin ise aşağı doğru genişleyen trapezoidal bir yapıda olmasıyla kolaylıkla ayırt edilebilmektedir. Üretim merkezi Lakonia olan ve düzenli bir plan gerektirmeyen yapısı ile her tür binaya uygulanabilirliği erken mimariden başlayarak geç döneme kadar bu kiremidin yaygın kullanımını sağlamıştır (Resim 4). Düzenli ve planlı kentlerin ve yapıların ortaya çıkması ile kullanım üstünlüğü Korinth tipi çatı kiremitlerine geçmiş; fakat buna rağmen bazen koloni bölgelerinde de kullanımına devam edilmiştir.

2.1.1. Lakonia Tipi Çatı Kiremidi Türleri

Çeşit bakımından Korinth tipi çatı kiremidini aratmayıp, bünyesinde birçok türü barındırmaktadır; fakat gereken önem verilmediği için yeterince tespit edilememiştir. Yapılan araştırmalar ve eldeki veriler ışığında Lakonia tipi çatı kiremitleri; düz, kapama, mahya, eğimli mahya, opaionlu düz kiremit ve oluklu düz kiremit olmak üzere altı kısma ayrılmasına rağmen bu kiremit türlerinden sadece dördü hakkında bilgi sahibiyiz (Cooper, 1988:66).

2.1.1.1. Düz Kiremitler (Stroterler)

Kaplamanın asıl unsurları olan düz kiremitler, işlevleri gereği bulgular arasında sayısal çokluğu oluştururlar. Antik dönem boyunca dikdörtgen biçimlerini genel olarak koruyan düz kiremitler, boyutları açısından günümüz örneklerinden büyük olmakla beraber, kullanıldıkları yapı ve üretildikleri dönemler esas alındığında, farklılıklar içerdikleri gözlenebilmektedir. Ancak, düz levhalar biçimindeki formlarıyla geleneksel dokularını uzun süre devam ettirdikleri de söylenebilir (Özyiğit, 1990:305-306).

Lakonia tipi düz çatı kiremidi, Korinth tipine oranla daha incedir ve ortalama 2-2,5 cm'dir. Bunları üç grupta inceleyebiliriz (Cooper, 1988:66).

2.1.1.1.1. Tip 1

İleri doğru hafif daralırlar ve konkav yapıdadırlar. Kenarlar tam olarak birleşmez ve birleşme yerlerinde açıklık vardır (Resim 5). Geniş konkav yapmaları ve bu yüzden çatıya düz oturmamaları sebebiyle çatının ön kısımlarında bulunan ahşap hatıllar kiremitlerin profillerine göre kesilmiş olmalıdır (Schwander, 1988:292). Böylece kiremitler hem desteklenmiş olmakta hem de yüksekte kalmayıp, yağmur suları rahatça akabilmektedir.

2.1.1.1.2., Tip 2

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Bunlar Tip 1'e oranla daha düzdür ve daha az konkav yapıdadırlar. İlerde kenarları tam birleşir (Resim 6). Yağmur sularının girmemesi ve üstüne gelecek kapama kiremidinin daha iyi oturabilmesi için Tip 1'e oranla kenarları çıkıntı yapmış ve vurgulanmıştır (Ohnesorg, 1988:198).

2.1.1.1.3., Tip 3

Tip 2' ye benzese de daha az konkav yapan kenarları yükseltilmiş ve alttaki kiremide daha iyi oturtulması sağlamak amacıyla ön bölümleri biraz daha kalın yapılmış ve hafif alta doğru uzatılmış olmalarıyla farklılık gösterir (Resim 7). Fakat bu Korinth tipinde olduğu kadar yüksek değildir. Üç yanlı profilli olup, üst kısa kenardaki profil uzun, kenarlardaki daha alçak ve yarım yuvarlaktır.

2.1.1.2., Kapama Kiremitleri (Kalypterler)

Profilleri üretildikleri dönemlere göre farklılıklar gösteren kapama kiremitleri; düz kiremitlerin yan yana gelen kenarlarını örterler. Beşik çatı görünümlü Arkaik dönemden Roma dönemi içlerine kadar kullanılmış olan ve sonra profilleri zamanla iç kesimde üçgen form kazanmış kapama kiremitleri, Erken Doğu Roma döneminde en eski örneklerde görüldüğü üzere yarım yuvarlak profil kazanırlar (Özyiğit, 1990:306). Ayrıca Lakonia tipi kapama kiremidi kendi içerisinde Tip 1 ve Tip 2 olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır.

2.1.1.2.1., Tip 1

Yarım daire formunda olup altta kalan kiremidin üst kısmı geniş, bunun üzerine gelen bir sonraki kiremidin alt kısmı ise daraltılmıştır. Böylece olası su sızmalarının önüne geçilmiştir. Tip 1'de kendi içerisinde ikiye ayrılmaktadır.

2.1.1.2.1.1., Tip 1 A

Yarım daire formunda olup altta kalan kiremidin üst kısmı geniş, bunun üzerine gelen bir sonraki kiremidin alt kısmı ise daraltılmıştır. Böylece olası su sızmalarının önüne geçilmiştir (Resim 8).

2.1.1.2.1.2., Tip 1 B

Tip 1'dan farkı sadece kapama kiremidinin arkasına eklenen kiremitle aynı formdaki şerit olmuştur (Resim 9). Böylelikle öncesinde gelen kapama kiremidinin üstüne daha iyi oturmakta ve rüzgârla meydana gelecek kaymalar engellenmiştir (Bingöl, 1976/77:75).

2.1.1.2.2., Tip 2

Bu kapama kiremidi diğer tiplerden çok rahat ayırt edilebilmektedir. Genişçe yüksek konkav yaparlar (Resim 10). Ön tarafı arkasına oranla daha kalkıktır. Böylelikle bir önceki kapama kiremidine daha iyi oturmaktadır. Geniş olmaları nedeniyle diğer tiplere oranla hemen hemen düz kiremidin 3/1'ni örtmektedir.

2.1.1.3., Mahya Kiremitleri

Bu kiremitler, çatının eğimli iki yüzeyini birleştiren mahyanın üzerine gelir ve form olarak da mahya ağacıyla uyum içerisinde olup tıpkı kapama kiremitleri gibi yarım daire olmakla birlikte kalypterlerden daha geniş ve yüksektirler (Resim 11). Formu mahya ağacına uyum sağlar. Mahya kiremitleriyle eğimli mahya kiremitleri bir bütün olarak yapıldığı gibi ayrı da yapılmıştır. Mahya kiremidi ile eğimli mahya kiremidinin birlikte yapılması Protokorinth dönemden Klasik döneme kadar devam etmiştir (Cooper, 2008:238). Hellenistik dönem Lakonia tipi çatı kiremitleri pek araştırılmadığı için bu dönemdeki formları hakkında bilgimiz yoktur. Muğla Yatağan İlçesi'ndeki

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Yeşilbağcılar Beldesi'ndeki Börükçü mevki kazılarında açığa çıkarılan Roma dönemi Lakonia tipi mahya kiremitlerinin hepsi tek yapılmış, eğimli mahya kiremidiyle bir bütün olarak yapılan örneğe rastlanmamıştır (Tırpan&Söğüt, 2006:263). Bu da en geç Roma döneminde mahya kiremidinin tek parça olarak yapıldığını göstermektedir.

Protokorinth dönemde Sparta Artemis Tapınağı'nda (MÖ 650-620) yarım daireden biraz daha geniş forma sahip olup mahya kiremidi, kalypterlere oranla daha yüksektir (Yıldırım, 2014:37) (Resim 12). Mahya ile eğimli mahya kiremidi birlikte bir bütün olarak yapılmıştır. Mahya kiremidi iki stroterin ortasına konulmakta olup ve iki stroterin arasında bulunan kalypterin yağmur suyunun gitmesi için uzun kenarında dışbükey oluk bulunur.

Kısa kenarda art arda sıralanacak olan mahya kiremitlerinin oturması için kiremit üst yüzeyinden daha alçakta bir kanal yapılmıştır. Böylece iki katlı bir görünüm kazanmıştır.

Arkaik döneme tarihlenen mahya kiremitleri kalypterlere oranla daha yüksektir ve dışbükey profile sahiptir; fakat iç profili yarım daire değil semerdam formdadır (Resim 13). Klasik dönemde ise iç profilin at nalı forma dönüştüğünü Bassai Apollon Tapınağı çatı kiremitlerinde görmekteyiz (Yıldırım, 2014:37) (Resim 14).

Hellenistik dönem ve Roma İmparatorluk dönemine tarihlenmiş herhangi bir mahya kiremidi söz konusu olmadığından dolayı her iki dönemde de mahya kiremitlerinin nasıl bir gelişim gösterdiği hakkında bilgi sahibi değiliz.

2.1.1.4., Opaionlu Düz Kiremitler

Lakonia tipi opaionlu çatı kiremidi türü ile ilgili şimdiye kadar yayınlanmış bir kaynağa rastlanmamış olup kazılarda neredeyse bir bütün olarak ele geçmesi söz konusu değildir. Börükçü mevki kurtarma kazılarında bir örnek, parça olarak da olsa ele geçmiştir (Tırpan&Büyüközer, 2012:437). Dikdörtgen şeklinde olup delik köşelere daha yakındır ve delik tam yuvarlak olmayıp kabaca elipse benzemektedir (Yıldırım, 2014:34). Korinth tipi çatı kiremitleri gibi dikdörtgen yapılmış ve düz yüzeylidir. Korinth tipi çatı kiremitlerinden etkileşim söz konusudur. Delik kabaca ve yüksek yapılmış olup içe doğru eğimlidir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

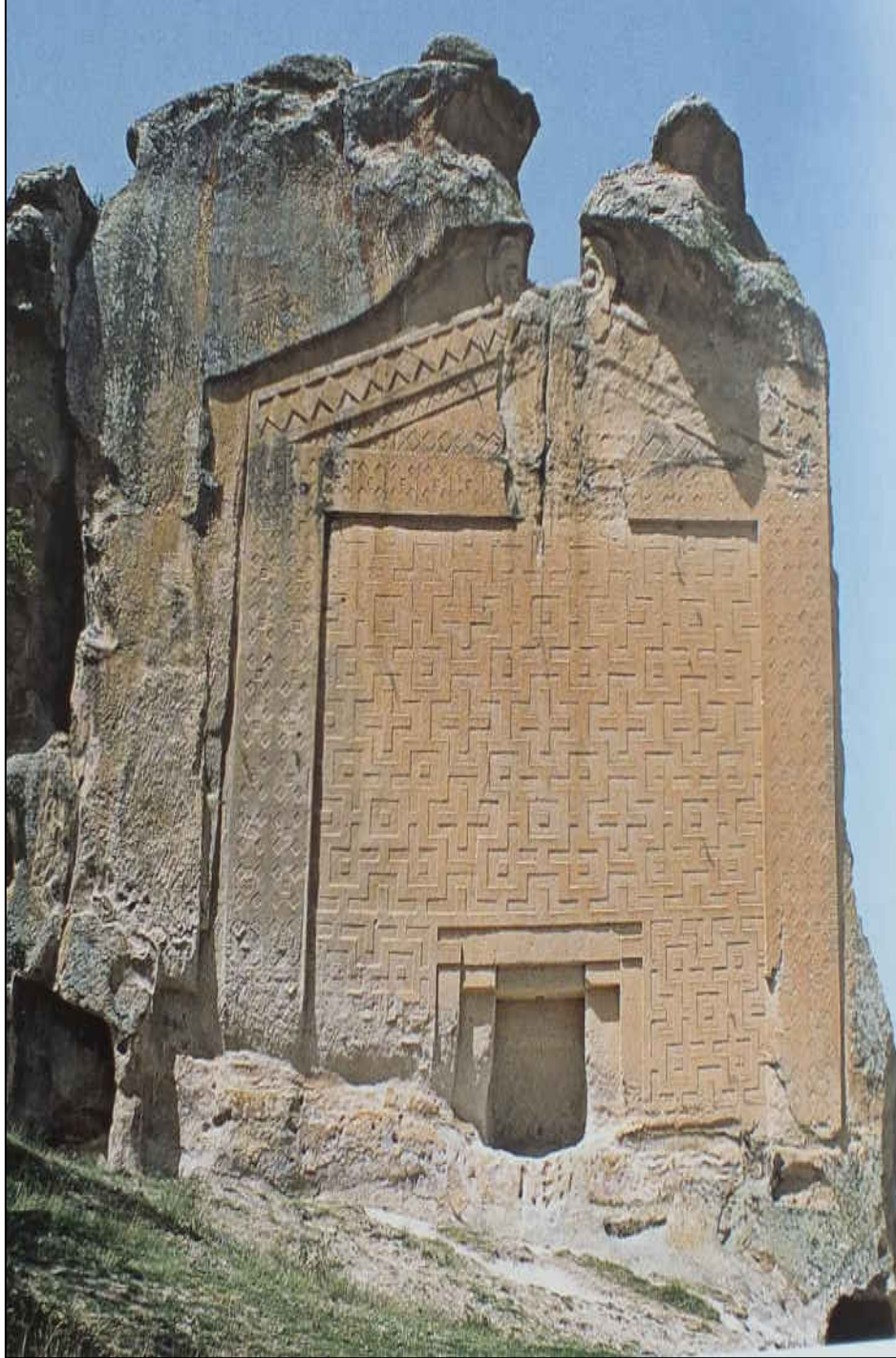
www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

RESİMLER

Resim 1. Yazılıkaya Anıtı. T. T. Sivas, Frigler/Phrygians-Midas'ın Ülkesi'nde, Anıtların Gölgesinde/In the Land of Midas, In the Shadow of Monument, "Frig Dini ve Kült Uygulamaları" 2012:214.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Resim 2. Aslankaya Anıtı. T. T. Sivas, Frigler/Phrygians-Midas'ın Ülkesi'nde, Anıtların Gölgesi'nde/In the Land of Midas, In the Shadow of Monuments, "Frig Vadileri ve Kutsal Yazılıkaya-Midas Kenti" 2012:151.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

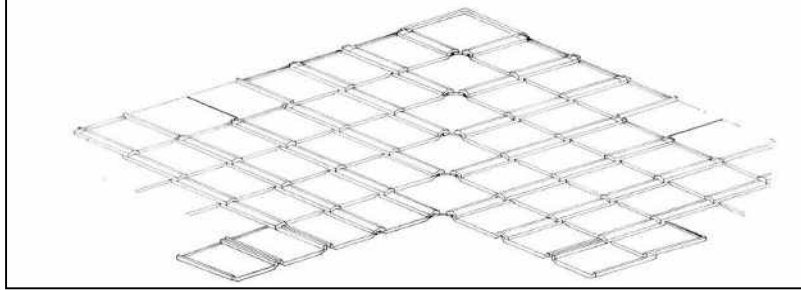
İKSAD

www.iksad.org

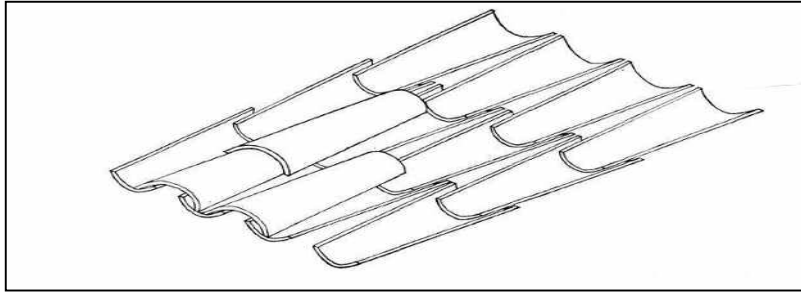
kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

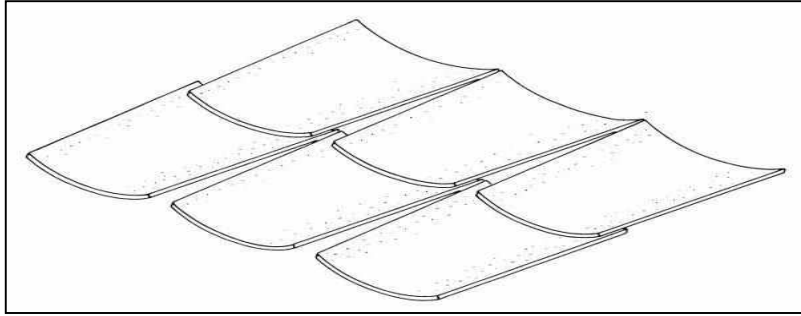
KAZNU

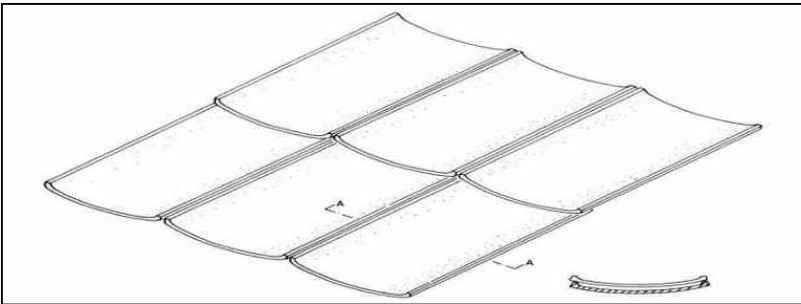
Resim 3. Korinth Tipi Çatı Kiremidi Türlerinden; Düz ve Kapama Kiremitlerinin Sıralanışı. Ö. Özyiğit, “Antik Çatılarda Dere Kiremitleri” Arkeoloji-Sanat Dergisi IV, 1988:115.

Resim 4. Lakonia Tipi Çatı Kiremidi Türlerinden; Düz ve Kapama Kiremitlerinin Sıralanışı. Ö. Özyiğit, “Alaturka Kiremidin Oluşumu” Arkeoloji ve Sanat Dergisi V, 1990:151.

Resim 5. Lakonia Tipi Düz Kiremitlerden; Tip 1. A. Ohnesorg, “Archaic Roof Tiles from the Heraion on Samos” Proceedings of the First International Conference on Archaic Greek Architectural Terracottas, 1988:182.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

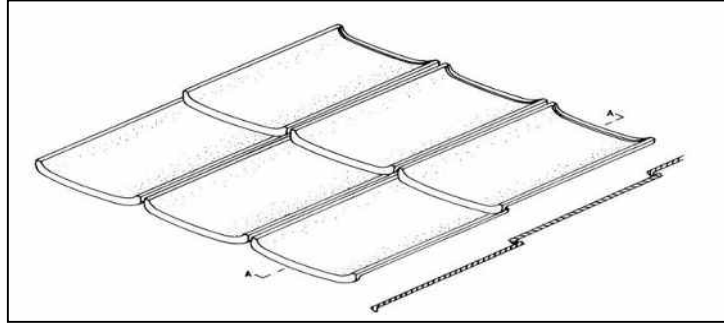
www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

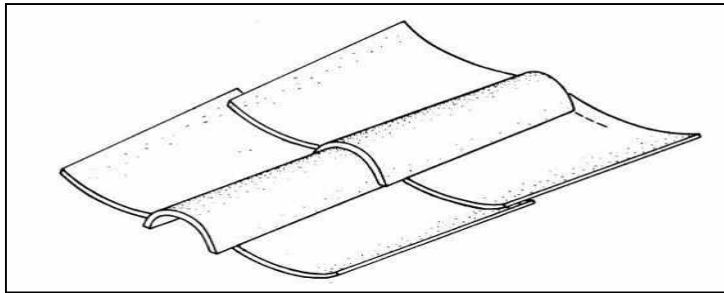
www.iksadkongre.org

KAZNU

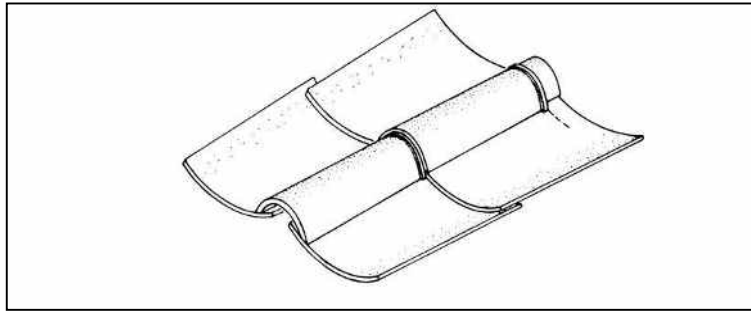
Resim 6. Lakonia Tipi Düz Kiremitlerden; Tip 2. A. Ohnesorg, “Archaic Roof Tiles from the Heraion on Samos” Proceedings of the First International Conference on Archaic Greek Architectural Terracottas, 1988:182.

Resim 7. Lakonia Tipi Düz Kiremitlerden; Tip 3. A. Ohnesorg, “Archaic Roof Tiles from the Heraion on Samos” Proceedings of the First International Conference on Archaic Greek Architectural Terracottas, 1988:183.

Resim 8. Lakonia Tipi Kapama Kiremitlerinden; Tip 1 A. E. Yıldırım “Olba Manastırı Çatı Kiremitleri ve Örtü Sistemleri” Yüksek Lisans Tezi, 2014:88.

Resim 9. Lakonia Tipi Kapama Kiremitlerinden; Tip 1 B. A. Ohnesorg, “Archaic Roof Tiles from the Heraion on Samos” Proceedings of the First International Conference on Archaic Greek Architectural Terracottas, 1988:184.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

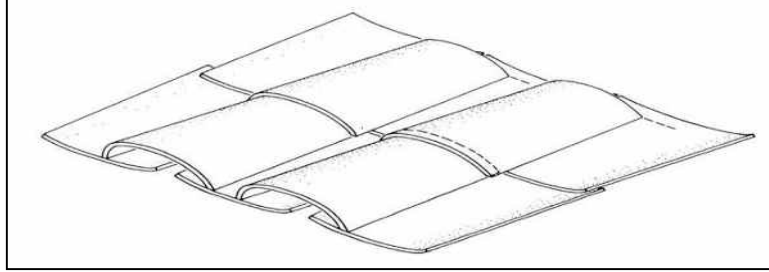
İKSAD

www.iksad.org

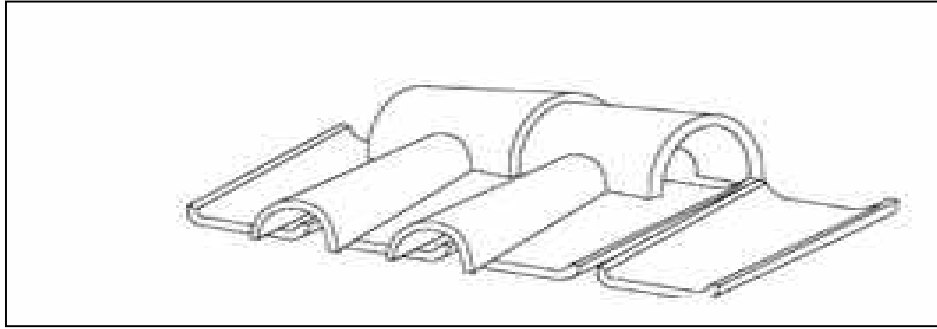
kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

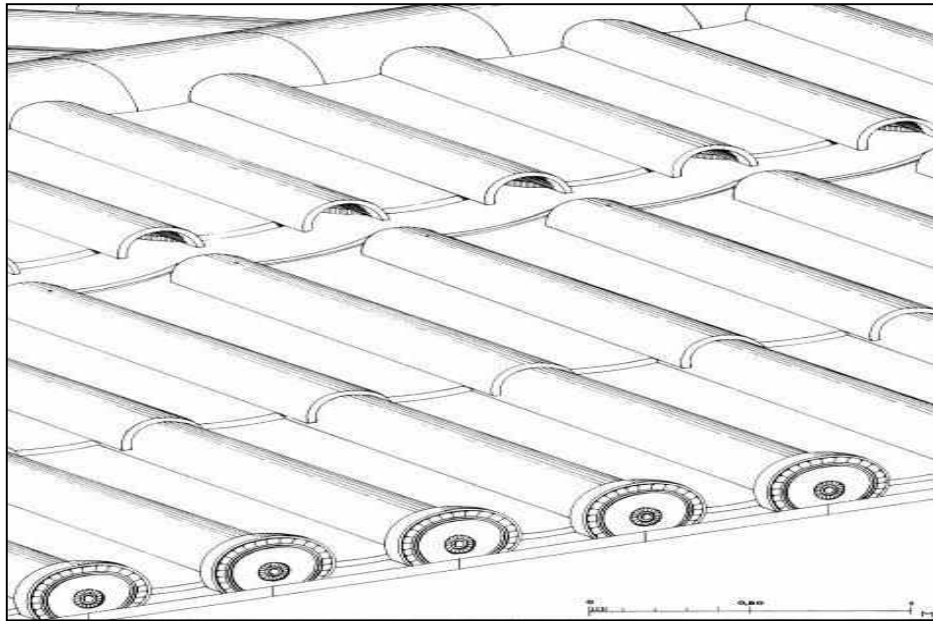
KAZNU

Resim 10. Lakonia Tipi Kapama Kiremitlerinden; Tip 2. A. Ohnesorg, “Archaic Roof Tiles from the Heraion on Samos” Proceedings of the First International Conference on Archaic Greek Architectural Terracottas, 1988:186.

Resim 11. Düz ve Kapama Kiremitlerin; Mahya Kiremidi ile Bağlantısı. M. R. Glendinning “A Mid-Sixth-Century Tile Roof System at Gordion” Hesperia 65.1, 1996:109.

Resim 12. Her İki Tarafa Meyilli (Semerdam) Çatıyı Birbirine Bağlayan Mahya Kiremitlerinden Genel Bir Kesit. N. A. Winter, “Defining Regional Styles in Archaic Greek Architectural Terracottas” Hesperia 59.1, 1990:15.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

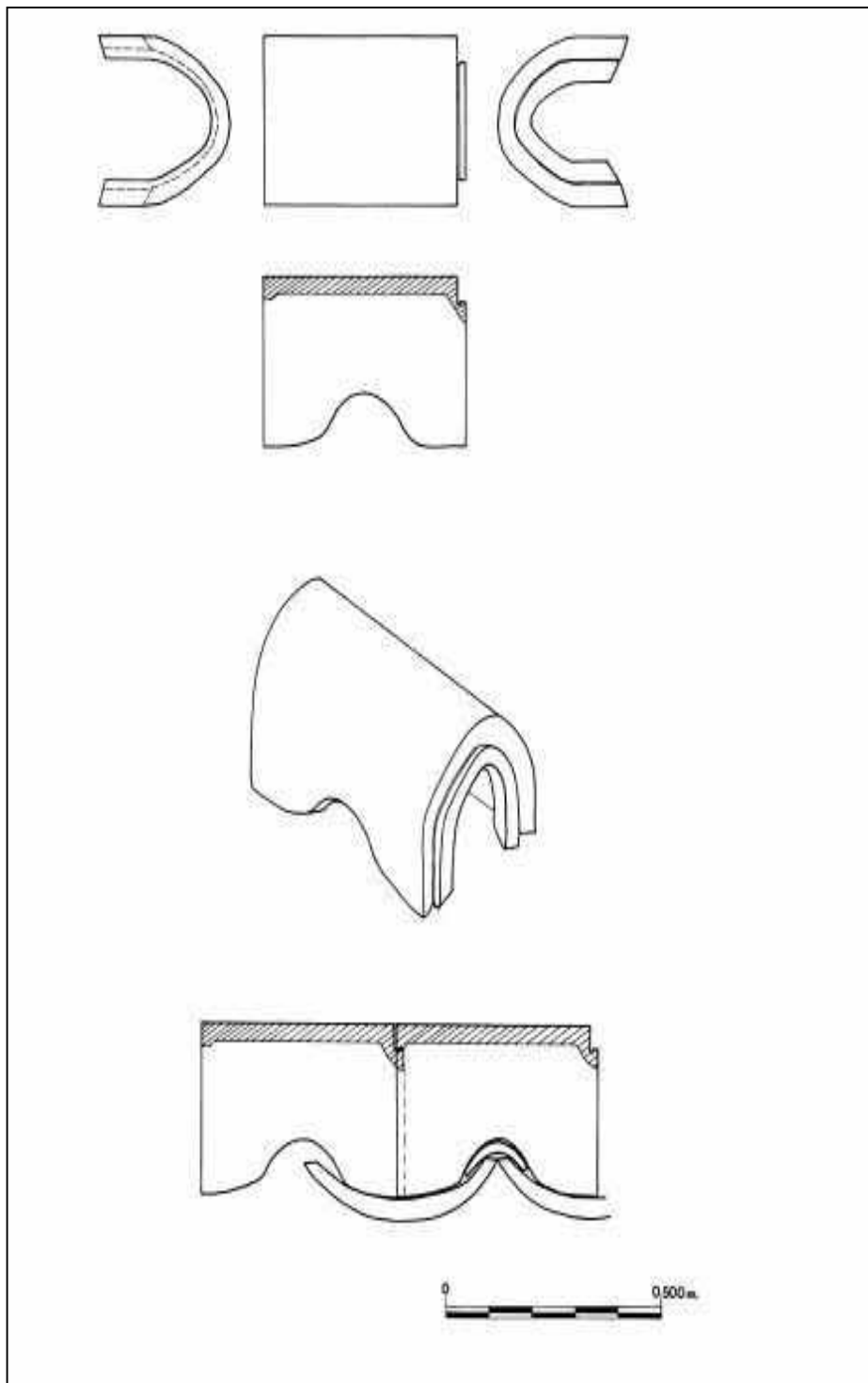
İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Resim 13. Mahya Kiremidinden Kesit. N. K. Cooper, “Archaic Architectural Terracottas from Halieis and Bassai” Proceedings of the First International Conference on Archaic Greek Architectural Terracottas, 1988:81.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

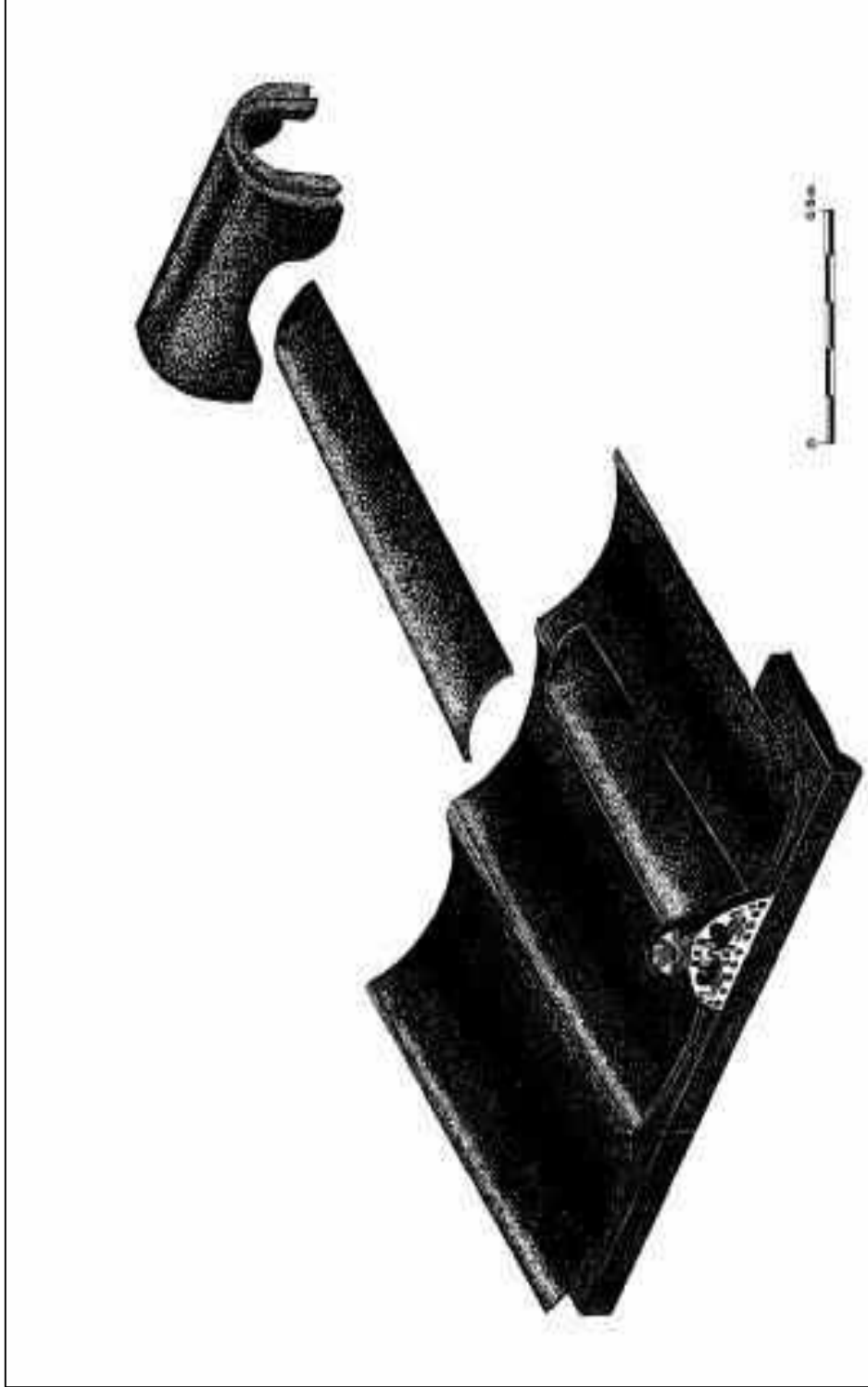
İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Resim 14. Mahya Kiremidinden Görünüm. N. K. Cooper, “Archaic Architectural Terracottas from Halieis and Bassai” Proceedings of the First International Conference on Archaic Greek Architectural Terracottas, 1988:88.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Kaynakça

- Akerström, A. (1966). Die Architektonischen Terrakotten Kleinasiens. İsveç: Gleerup, Lund.
- Bingöl, O. (1976/77). Bayraklı (Eski İzmir) Çatı Kiremitleri. Anadolu/Anatolia XX, 51-81.
- Brodribb, G. (1987). Roman Brick and Tile. United Kingdom: Sutton Publishing Ltd.
- Cooper, N. (1988). Archaic Architectural Terracottas from Halieis and Bassai. Proceeding of the First International Conference on Archaic Greek Architectural Terracottas, 65-94.
- Cooper, A. F. (2008). The Oxford Handbook of Engineering and Technology in the Classical World. In J. P. Oleson (Eds), Greek Engineering and Constuction (pp. 225-255). United Kingdom: Oxford University Press.
- Demir, T. (2003). Antik Çağda Çatı Kiremitleri. III. Uluslar arası Eskişehir Pişmiş Toprak Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 315-320.
- Glendinning, M. R. (1996). A Mid-Sixth-Century Tile Roof System at Gordian. Hesperia 65.1, 99-119.
- Ohnesorg, A. (1988). Archaic Roof Tiles from the Heraion on Samos. Proceeding of the First International Conference on Archaic Greek Architectural Terracottas, 181-198.
- Özyiğit, Ö. (1988). Antik Çatılarda Dere Kiremitleri. Arkeoloji-Sanat Dergisi IV, 115.
- Özyiğit, Ö. (1990). Alaturka Kiremidin Oluşumu. Arkeoloji ve Sanat Dergisi V, 151.
- Özyiğit, Ö. (1990). Batı Anadolu'da Antik Dönem Çatıları. X. TürkTK, 303-326.
- Roller, L. E. (2012). Frigler/Phrygians-Midas'ın Ülkesi'nde, Anıtların Gölgesinde/In the Land of Midas, In the Shadow of Monument. İçinde T. T. Sivas, H. Sivas (ed.), Frig Dini ve Kült Uygulamaları (ss. 214). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Schwander, E. (1988). Ünberlegugen Zur Technischen Struktur und Formentwicklung Archaischer Dachterrakotten. Proceeding of the First International Conference on Archaic Greek Architectural Terracottas, 291-230.
- Sivas, T. T. (2012). Frigler/Phrygians-Midas'ın Ülkesi'nde, Anıtların Gölgesinde/In the Land of Midas, In the Shadow of Monument. İçinde T. T. Sivas, H. Sivas (ed.), Frig Vadileri ve Kutsal Yazılıkaya-Midas Kenti (ss. 151). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tırpan, A. A., & Söğüt, B. (2006). Lagina ve Börükçü 2004 Yılı Çalışmaları. XXXIII. KST Cilt II, 433-450.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tırpan, A. A., & Büyüközer, A. (2012).Lagina 2010 Yılı Çalışmaları. XXXIII. KST Cilt II, 433-450.

Yıldırım, E. (2014).Olba Manastırı Çatı Kiremitleri ve Örtü Sistemleri. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Winter, N. A. (1990).Defining Regional Styles in Archaic Greek Architectural Terracottas. Hesperia 59.1, 15.

Winter, N. A. (1993).Greek Architectural Terracottas from the Prehistoric to End of the Archaic Period. Büyük Britanya: Clarendon Press.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

ATATÜRK DÖNEMİNDE HUKUK UYGULAMALARI (1923-1938)

ATATÜRK PERIOD LAW APPLICATIONS (1923-1938)

Doç. Dr. Şayan ULUSAN

Manisa Celal Bayar Üniversitesi, sayanulusan@gmail.com

“Herhalde dünyada bir hak vardır. Ve hak kuvvetin üstündedir.”

Mustafa Kemal ATATÜRK

ÖZET

Hukuk kavramı toplum ve devlet ilişkilerini düzenleyen, maddi yaptırımlı ve zorlayıcı özelliği bulunan kurallar bütünüdür. Bir hukuk düzeninin varlığı devlet için mutlak gereklidir ve devletler toplumun devamı ve esenliğini, bireylerin faaliyetlerini uyumlu ve eşit bir durumda tutabilmeyi hukuk kuralları sayesinde sağlarlar. Hukuk kuralları, toplumda dirlik düzenliği sağlamak, hukuki güvenliği sağlamak, adaleti gerçekleştirmek, toplumun gelişimine kendisini uyduracak tedbirler almak gibi olguları içinde barındırmaktadır.

Türklerde tarih boyunca hukuk, “Türk Töresi” sayesinde sağlanmıştır. Türk Töresi, Türklerin yazılı olmayan hukuk kurallarıdır ve aile, toplum ve devlet içinde bu kurallar geçerli olmuştur. İslamiyet ile birlikte bu kurallara şer’i hükümlerde dahil olmuştur. Özellikle Osmanlı Devleti’nde hukuk sistemi şer’i hukuk ve örfi hukuk olmak üzere devam etmiştir.

Cumhuriyet ile birlikte Türkiye kendi yapısına uygun kanunları seçip uygulamaya geçmiştir. Mustafa Kemal Atatürk, çağdaş hukukun ilgili kanunlarını almanın gerekliliğini daha Milli Mücadele yıllarında dile getirmiştir. Buna dair çalışmalarının bir göstergesi de Milli Mücadele döneminde tam bağımsızlık için kurulan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri’dir. Hukuk kavramını içinde barındıran bu cemiyetler Sivas Kongresi’nde «Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti» adı altında bir çatı altında toplanmıştır.

Yeni hukuk sisteminin kurulmasıyla ilgili adımlar 1925 yılında atılmaya başlanmıştır. 1926 yılı itibarıyla da pek çok hukuk alanında ilerleme kaydedilmiştir. Bu yıl içerisinde Batı’dan alınan kanunlarla Türk hukuk sistemi yepyeni bir sisteme dahil olmuştur.

Özellikle Türk kadınının hukuk önünde Türk erkeği ile eşit duruma getirilmesi de getirilen hukuk düzenlemeleri sayesinde olmuştur. Cumhuriyetten önce az da olsa kadın konusunda hukuk alanında bazı iyileştirmeler yapılmak istenmiştir. Mesela, 1917 yılında Osmanlı Devleti’nde çıkan “*Aile Hukuku Kararnamesi*” ile Türk kadınına bazı haklar verilmiştir. Ancak müttefiklerin Osmanlı Devleti’ni işgal etmesiyle yaptıkları işlerin başında bu kararnameyi yürürlükten kaldırmak gelmektedir. Bunun sebebi Türk kadınının aydınlanmasının önünü kesmektir. Cumhuriyet diğer alanlarda olduğu gibi Türk kadınının hukuk alanında da eşitliğini sağlamıştır.

Atatürk’ün anlayışında hukuk, kuvvetten üstün olduğu için, hukuka bağlılık iç politikasında olduğu gibi dış politikasının da temelini oluşturmuştur. Buna güzel örneklerden birisi de 1926 yılındaki Bozkurt-Lotus Davası’dır. Genç Türkiye Cumhuriyeti Lahey Adalet Divanı’nda kendisini gayet güzel savunmuş ve haklılığını ispat etmiştir.

Dolayısıyla demokrasiyle taçlanan bir Cumhuriyet olması hasebiyle Türkiye’de «*Hukuk Devleti*» anlayışı Atatürk tarafından Cumhuriyet ile birlikte uygulamaya konulmuştur.

Anahtar kelimeler: Türk hukuku, Atatürk dönemi, Medeni Kanun, kadın hakları.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

ABSTRACT

The concept of law regulating the relationship between society and the state, financial and compelling feature is the set of sanctioned rules. The state is absolutely necessary for the existence of a legal order and continuation of the wellbeing of the Society of States and individuals to hold a case of the activities of harmonious and equal thanks to the rules of law they provide. The rule of law harmony in society, provide legal security and ensure justice to perform, to take measures to adapt itself to the development of society and includes facts like.

The Turks throughout history, the law, is provided thanks to a "Turkish Tradition". Turkish Tradition, the unwritten rules of the Turks and family, community and these rules have been in effect within the state. These rules together with the Islam religion has been included in religious rules. The legal system in the Ottoman Empire, especially religious law and customary law continued to be.

With the Republic of Turkey and select according to their structure and the laws it has passed to the application. Mustafa Kemal Atatürk, the necessity of getting the laws related to the contemporary law, more expressed in the years of national struggle. An indicator of work that during the period of national struggle for complete independence is "the Defense of Law Societies". The concept of the rule of law in the host society are Sivas Congress «Anatolia and Rumeli the Defence of Law Society» are gathered under one roof under the name.

With the establishment of the new legal system, steps are being taken in 1925. There has been progress in the field of law as many of 1926. In this year a brand new system from the West has been included in the Turkish legal system with the law.

Especially Turkish women Turkish men to be equal before the law with the legal regulation has been brought in due to. Some improvements were made in the area of law about the little woman before the Republic. For example, in the Ottoman Empire in 1917 "Decree on Family Law" with certain rights given to Turkish women. However, the Allied invasion of the Ottoman Empire at the beginning of their regular work with this Decree comes from repeal. The reason for this is to cut the front of Turkish women of the enlightenment. As in other areas of the Republic, Turkish women equality in the field of law should be ensured.

Atatürk's conception of law, force is superior, as in foreign policy, domestic policy of adherence to the law also constituted the basis for. One of the good examples of this in 1926 Bozkurt-Lotus case. The young Republic of Turkey defended pretty well himself at and Court of Justice of The Hague and has proven the right.

Therefore, because it was a republic crowned with democracy In Turkey, the "State of Law" has been implemented in conjunction with the understanding of the Republic by Atatürk.

Key words: Turkish law, period of Atatürk, civil law, women's rights.

GİRİŞ

Hukuk kavramının tanımlaması yapılırken, hukuk bilimi yönünden olduğu kadar toplumbilim bakımından da konunun ele alınması gerekmektedir. Bir hukuk inkılâbından söz edildiği zaman, konuya daha çok toplumbilim yönünden yaklaşmak gerekmektedir. Hukuk bilimi yönünden bakıldığında *hukuk bir tekniktir*. Bu bakımdan hukukta inkılâp, teknikte köklü değişiklik anlamını

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

taşıyabilmektedir. Oysa hukuk sosyolojisi yönünden hukuk, bir toplumsal olgudur, bir sosyal oluşumdur. İnsan toplumu, sosyal bilim yönünden sosyal bir sistem olarak kabul ve analiz edilmektedir.

Dolayısıyla, “Atatürk’ün hukuk inkılâbı” gerçek bir hukuk inkılâbını oluşturmaktadır. Çünkü Atatürk’ün hukuk inkılâbı, eski hukukun dayandığı temel kaynak ve ilkelerin bırakılmasını ve batı hukukunun, sistem, temel ve ilkelerinin kabul edilmesini ve en önemlisi batı hukuk zihniyetinin benimsenmesini ifade etmektedir ki bu durum da Atatürk’ün hukuk inkılâbının gerçek bir inkılâp olduğunu göstermektedir. Atatürk’ün hukuk inkılâbı Tanzimat Fermanı’ndan itibaren hukuk alanında batı modeline uygun olarak gerçekleştirilmiş girişimlerden, ıslahat hareketlerinden oldukça farklıdır (Dönmezer, 2017).

Atatürk’ün hukuk inkılâbının, hukuk sisteminin temeli yönünden yaptığı en büyük değişiklik, “millî egemenlik” kavramının hukukun temeli olarak kabul edilmiş olmasıdır. Türkiye’de, İstiklâl Savaşı’yla birlikte millî egemenlik kavramı ortaya çıkmış ve 20 Ocak 1921’den itibaren yürürlüğe giren bütün anayasa niteliğindeki metinlerde millî egemenlik anlayışı hâkim ve etken olmuştur (Dönmezer, 2017). Dolayısıyla Atatürk, “millete efendilik yoktur, hadimlik (hizmet etme) vardır” derken bunun, milli hâkimiyet, milli egemenlik ilkesi olduğunu ifade etmektedir (Kaplan, 2017, s.360).

Atatürk yeni bir hukukçu neslin yetiştirilmesine her şeyden fazla öncelik vermiştir. Ankara Hukuk Mektebi’nin açılışı törenindeki konuşmasında da konuya dair şunları söylemiştir; “*Milletimizi inhitata mahkûm etmiş ve milletimizin feyyaz sinesinde devir devir eksik olmamış olan teşebbüs erbabını, cehit ve himmet erbabını en nihayet meftur ve münhezim etmiş olan menfi ve kahir kuvvet şimdiye kadar elinizde bulunan hukuk ve onun samimî muakkipleri olmuştur. Belki ağır ve cesurane olan tarihî müşahedemin güzide heyetiniz içinde ve Cumhuriyet hükümetinin bugün hizmetlerinden istifade etmekte olduğu kıymetli memurlar ve hâkimlerimiz içinde kimsenin hayretini mucip olmayacağına eminim ... Eski hukukun ve onun müntesiplerinin yeni inkılâp devrimizde bizzat bana çıkardıkları müşkülâtan misal getirmeye kalksam sizi tasdi etmek tehlikesine maruz kalırım*”. Bu ifadelerden de anlaşılmaktadır ki, Atatürk hukukta gerçekten bir inkılâp istemekte, eski hukukun, dayanakları ve ilkeleri itibarıyla bir kenara terk edilmesini ve yepyeni esaslara dayalı yeni bir hukuk sistemine geçilmesini amaçlamaktadır (Dönmezer, 2017).

Ziya Gökalp’e göre Atatürk’ün hukuk anlayışında hukuk dogmatik bir kaide değildir. Toplum ve millet bir bütündür ve herkes toplumun bir üyesidir. Devlet ve fertler birbirini tamamlayan unsurlardır. Atatürk’ün hukuk ve ekonomi anlayışı muasır esaslardan ilham almakla beraber taklitçi değildir. Milli yapıya uygunluk temel ilke olarak kabul edilmiştir. Türk hukuk telakkisi halkçı, devletçi, inkılapçı ve milli bir hukuk sistemidir (Gökalp, 1942, 4-5).

Milli Meclisin Kurulması

Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı’ndan “devlet olma” niteliğini kaybederek çıkmıştır. Devleti devlet yapan üç ana öğeden ikisi olan insan topluluğu ve ülke unsurları parçalanıp bütünlüklerini kaybetmiş ve siyasal egemenlik unsuru ise tamamen ortadan kalkmıştır (Bozkurt, 2017).

Atatürk ise, bu büyük ve uzun mücadeleyi yürütürken Türkiye Cumhuriyeti’nin temellerini de atmıştır. Milli egemenliğe dayanan bir “millî” meclis kurmakla işe başlamıştır. TBMM’yi açarak, savaşı da inkılapları da bu meclis ile gerçekleştirmiştir. Meclisin açılışı, yeni bir Türk Devleti’nin kurulduğunu göstermesi açısından olduğu kadar, Atatürk’ün “egemenliğin sadece Türk milletine ait

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

olduğu” şeklindeki inancını da açıkça ortaya koyması açısından da önem taşımaktadır. Yani sadece millet iradesine dayandırdığı meşruiyet anlayışı ile Atatürk hukuk devrimini başlatmıştır (Bozkurt, 2017).

1921 ve 1924 Anayasaları

1921 ve 1924 anayasaları Türkiye Büyük Millet Meclisi’ni egemenliğin kullanılmasında tek temsilci olarak kabul etmiştir. Böylece meclis üstünlüğüne dayalı millet iradesiyle meclis iradesini birbiriyle bütünleştiren bir durum ortaya çıkmıştır (Dönmezer, 2017). 1921 Anayasası ile “Egemenlik kayıtsız şartsız Türk milletindir” kuralı bir daha asla çıkmamak üzere hukuk sistemimize girmiştir (Bozkurt, 2017; İnan, 2010, 242).

21 Ocak 1921 tarihli Anayasa (Teşkilat-ı Esasiye Kanunu), kuvvetler birliği esasına dayanan yasama, yürütme ve yargı yetkilerinin tamamının Meclise ait olduğu, yani Meclis üstünlüğünü öngören bir anayasadır. Mustafa Kemal Paşa, İstiklal Harbi’nin yürütülebilmesi ve kazanılması için “kuvvetler birliği” esasına dayanan Meclis Hükümeti sistemini savunmuştur. Çünkü bu dönemde gücün tek elde toplanması gerekmektedir. Savaş kazanıldıktan ve Cumhuriyet ilan edildikten sonra 20 Nisan 1924 tarihinde kabul edilen ikinci anayasada ise Meclis Hükümeti yerine, Meclis üstünlüğü esasına yer verilmiştir. Böylece yürütme ve yargı organlarına yetkiler verilerek, kuvvetler ayrılığı esası benimsenmiştir. Bunun devamı olarak da 1961 ve 1982 anayasalarında da meclis üstünlüğüne dayanan, yasama, yürütme ve yargının birbirinden bağımsız olduğu, kuvvetler ayrılığı ilkesi aynen benimsenmiştir (Kaplan, 2017, 361).

29 Ekim 1923’te cumhuriyetin ilanından sonra düzenlenen 1924 anayasasının ilk maddesinin sonuna; “Türkiye Devleti’nin şekli hükümeti Cumhuriyettir” ifadesi eklenmiştir. Burada dikkat edilmesi gereken husus, anayasayı değiştirmek suretiyle Cumhuriyeti resmen ilan eden bu kanun “Anayasanın bazı maddelerini açıklayarak değiştirilmesine dair Kanun” başlığını taşımaktadır. Yani aslında var olan rejim yani Cumhuriyet anayasa değişikliği ile ifade edilmiştir. Nitekim Atatürk cumhurbaşkanı sıfatı ile mecliste yaptığı konuşmada Türkiye Devleti’nin niteliğinin “Cumhuriyet” olarak anayasada açıklandığını ifade etmiştir (Tikveş, 1981, 66).

1924 tarihli anayasa ile Cumhuriyeti sadece “hükümet” şekli olarak değil aynı zamanda “devlet” şekli olarak da açıklayan(m.1) bir esas getirilmiştir. Bu ifadeye göre Türkiye Cumhuriyeti, “tek devlet” bünyesinde kurulmuş oluyordu (Tikveş, 1981, 66).

1924 anayasası Atatürk zamanında aralıksız yürürlükte kalmıştır. Bu süre zarfında beş kez değiştirilmiştir. 1924 anayasası 104 maddeden oluşmaktadır. (Tikveş, 1981, 69).

Lâiklik ilkesi ise, kelime ve metin olarak 1921 tarihli anayasamız olan Teşkilât-ı Esasiye Kanunu’na 1937 yılında girmiştir. 1924 Anayasasının 2. maddesinde, 5 Şubat 1937 tarihinde yapılan değişiklik ile devletin özellikleri arasına "laiklik" ilave edilmiştir. Ancak gerçek anlamda lâiklik 1924 Teşkilât-ı Esasiye Kanunu’nun yürürlüğe girdiği andan itibaren devlet hayatında fiilen uygulanmıştır. 1928 yılında devletin dininin İslâm olduğu ifadesi anayasadan çıkarılmıştır (Dönmezer, 2017; Kaplan, 2017, 365).

Medeni Kanun (17 Şubat 1926)

Türk toplumunda kadına gerekli değer Türk tarihinin bilinen ilk dönemlerinden itibaren verilmiştir. Ancak, bu durum daha sonraları ortadan kalkmış, Türk kadınının özgürlüğü azaldıkça kadın ikinci

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

plânda kalmıştır. Mustafa Kemal Paşa, yeni kurulan Türk devleti ile birlikte Türk kadınının toplum hayatında hak ettiği yeri ve görevi alması zamanının geldiğine inanıyordu.

Atatürk, Türk kadını nasıl olmalıdır? sorusunu sorduktan sonra, bunu şöyle cevaplamaktadır: “*Türk kadını dünyanın en aydın, en erdemli ve en ağır kadını olmalıdır. Ağır sıklette değil; ahlâkta, erdemde ağır, ağırbaşlı bir kadın olmalıdır. Türk kadınının görevi, Türk’ü düşünüş biçimiyle, kol gücüyle, kararlılığıyla koruma ve savunmaya gücü yeter kuşaklar yetiştirmektir. Milletın kaynağı, sosyal yaşamın esası olan kadın, ancak erdemli olursa görevini yapabilir. Herhalde kadın çok yüksek olmalıdır. Burada Fikret merhumun hepinizce bilinen bir sözünü hatırlatırım: “Elbet sefil olursa kadın, alçalır beşer!”* (Kocatürk, 2005, 229).

Mustafa Kemal Atatürk, kadın konusunda ilk olarak kadının haklarını ortaya koyacak olan bir Türk Medenî Kanunu üzerinde durmuştur. Türk kadınına erkek ile hukuk önünde eşitliğini sağladıktan sonra diğer haklar konusunda ilerleme sağlanabilirdi.

Kadın konusunu ilk kez tam olarak ele alan ve çözüme de başarılı olan tek kişi Mustafa Kemal Atatürk’tür. O’na göre, kadının hakları sağlanmadıkça, Türk milletinin sosyal haklarının da gerçekleşmesi mümkün olamazdı. O’na göre, kadınlarımız İstiklal savaşında erkekler kadar onurlu bir mücadele vermişlerdir (Karal, 1980, 123-124).

8 Nisan 1924’te, şeriiye mahkemeleri kaldırılarak, yeni mahkemeler teşkilat kanunu çıkarılmıştır. Ancak, lâik mahkemelerde bile şeriat kuralları uygulanmaya devam edilmekteydi. Çünkü daha yeni yasalar çıkmamıştı. 1924 başlarında, dönemin Adalet Bakanı, 1917 tarihli Aile Hukuku Kararnamesi’nin geliştirilmiş bir hale sokarak, yeniden kabulünü istemiştir. Ancak, Mustafa Kemal Paşa, ne kadar geliştirilmiş olursa olsun şeriatı dayalı bir yasaya ilgi duymamıştır. O, aile fertlerinin arasında olan derin uçurumun kalkmasını istemekteydi. Nitekim 30 Ağustos 1924’te Dumlupınar’da yaptığı konuşmada, “*medeniyetin esasının ilerleme olduğunu, kudretin aileden kaynaklandığını, sosyal, iktisadî, siyasî farkın kalkmasını, aileyi teşkil eden kadın ve erkeğin doğal hukukuna kavuşması gerektiğini*” bundan dolayı ifade etmiştir (Özkaya, 2017).

1924 Anayasa’sının getirdiği hür ve demokratik yapının doğal bir sonucu ve onu tamamlayan Medeni Kanun ile kadınlar önemli haklar elde etmişlerdir. Medenî Kanun’un kabulü ile kadının hukuk önündeki durumu konusunda büyük bir boşluk doldurulmuştur.

Medenî Kanun, Türkiye’yi, Osmanlının hukukî dayanaklarından ayırması bakımından TBMM tarafından çıkarılan yasaların en önemlilerinden biri olarak kabul görmektedir. Çünkü Medenî Kanun şeriat konusundan ve Mecelle’den ayrı olarak, aile hukukun da, miras konusunda, malların yönetiminde kadını erkekle eşit hale getirerek kadın haklarında önemli değişiklikler yapmıştır. Birden fazla kadınla evlenmek ortadan kaldırılmıştır. Kadınlar evlenme ve boşanmada söz sahibi olmuşlardır. Kızlar, çeşitli kurumlarda görev almaya başlamış ve miras konusunda da erkekle eşit haklara sahip olmuştur.

17 Şubat 1926’da Medeni Kanunu’n kabulünden sonra, 14 Haziran 1926’da, Adliye Vekâleti bir yönetmelik yayınlarak, nişanlanma, evlenme, boşanma bölümlerini de düzenlemiş ve bunu savcılıklara, köy ihtiyar heyetlerine göndermiştir. Bu konular gazetelerde de yayınlanmıştır. 4 Nisan 1926’da Resmi Gazete’de yayınlanan Medenî Kanunu’nun 4 Ekim 1926’dan itibaren de uygulanmasına başlanacağı her yere duyurulmuştur. Daha sonra da diğer kanunların süratle meclisten geçirilmesine başlanmıştır (Özkaya, 2017; Ulusan, 2017, 159).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Atatürk'ün inkılap hareketlerinin en büyük hukukî kurumu, "Cumhuriyet" olmasıyla beraber, Özel Hukuk açısından Medenî Kanun da inkılapların en büyük aşamasını oluşturmaktadır. Bunun sebebi olarak ise, Medenî Kanunun kabulünün, sadece bir yasa değişikliği olarak değil, köklü bir zihniyet, düşünce sistemi değişikliği olarak da görmek gerekmektedir (Cihan, 1982-1983, 190).

Toynbee ye göre, bu kadar köklü bir değişim, bu kadar kısa bir zamanda, hiçbir ülkede, bu kadar sistemli ve düşünceli bir biçimde meydana gelmemiştir. Bu nedenle Toynbee ye göre, Atatürk'ün hukuk devrimi, Batı dünyasındaki rönesans, reform, Fransız devrimi ile endüstri devrimi çapında önemli bir devrim olarak nitelenebilir. Kaldı ki, bu devrimin, bir insanın yaşamı süresince başarıldığı da, dikkate alınması gereken bir konudur. Diğer yandan, Atatürk'ün hukuk devriminin bir benzerine, İslâm dünyasının diğer bölgelerinde de rastlanmadığı da ifade edilmelidir (Cihan, 1982-1983, 192).

Yine bu konuda Ziya Gökalp'e göre hayat ve toplum devam ettikçe hukuk da onları takip etmek zorundadır. Bu sebeple Türkiye'de hukuk inkılaplarının yapılması gerekmiştir. Mesela, Türk Medeni Kanunu hazırlanırken Türk ahlak ve karakteri de göz önünde tutulmuştur. Bu kanun hazırlanırken Türk erkeği ve kadını eşit tutulmuştur. Bu durum Türklerin kadim hayatlarına yabancı değildir. Türk tarihine bakıldığında Türk kadınının Türk erkeğiyle birlikte hayatın her sahasında birlikte olduğu görülmektedir. İstiklal Harbi'nde de bunun en güzel örneklerinden birisidir²²⁸. Bu sebeple böyle bir tarihe ve karaktere sahip bir millet için Medeni Kanun yabancı sayılamaz (Gökalp, 1943, 5-6).

Diğer Kanunlar

Atatürk'ün görüş ve direktifleri çerçevesinde o dönemin en modern temel kanunları ve özel hukuk ilişkileri ile Ceza Hukuku ilişkilerini düzenleyen kanunlar örnek alınmıştır.

4 Ekim 1926 tarihinde yürürlüğe giren Medeni Kanun ile Borçlar Kanunu, İsviçre'den, 1926 yılında yürürlüğe giren Ceza Kanunu İtalya'dan, 1927 yılında yürürlüğe giren Medeni Yargılama Usulü Kanunu İsviçre'nin Neuchatel Kantonundan, 1929 yılında yürürlüğe giren İcra ve İflas Kanunu İsviçre'den tercüme edilip alınarak TBMM tarafından kabul edilmiş ve yürürlüğe konmuşlardır (Kaplan, 2017,362).

Medeni Kanun'dan sonra, Mecliste görüşülmek üzere Türk Ceza Kanunu gündeme gelmiştir. İnkılapların tutunabilmesi için Ceza Kanunu'n maddelerinin de çok sert olması gerekiyordu. Bu kanundan Türk milletinin çıkarlarını sevenlerin korkmamasını Mahmut Esat Bey şöyle ifade etmiştir: *"Memleketimizi sevenler, bizden olanlar, Türk inkılâbına iyilik dileyenler, namuslu insanlar, bu sert Ceza Kanunu'nda kendilerine bir sığınma yeri bulacaklardır. Bu Ceza Kanunu namuslu insanlar için dokunulmazlık belgesidir"* (Özkaya, 2017).

Borçlar Kanunu 22 Nisan 1926'da kabul olunmuş ve 8 Mayıs 1926'da yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bundan dolayı, Mahmut Esat Bozkurt, 22 Nisan'da mecliste yaptığı konuşmada, *bu yasaların hilafet ve saltanat gibi ortaçağın iki zorba kurumu darmadağın ettiğini, bunların çabucak çıkması ile de isabetli davranıldığını* açıklamıştır. Yasa ile ilgili olarak Konya Milletvekili Refik Bey ve Zonguldak Milletvekili Tunalı Hilmi de birer konuşma yapmışlardır. İsviçre'den alınan Borçlar Kanunu, Medenî Kanunu tamamlayan önemli bir yasa olmuştur. Bu kanun daha sonra

²²⁸ Hatta bu konuda Afet İnan; *"sürekli seferler ve meydan savaşları içinde yüzen Attila ordularının erkekleri kadınlarından ayrı mı savaşıyorlardı?"* diye sorarak Türk kadınının Türk erkeği ile eşitliği konusunda örnek vermektedir (İnan, 2010, 114).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

gazetelerde de yayınlanarak halka duyurulmuştur. 24 Nisanda ise, okul kitaplarının milli eğitimce bastırılmasına dair bir yasa çıkarılmıştır (Özkaya, 2017).

Atatürk hukuk devrimi içinde ayrıca kalkınma hukukuna, vergi hukukuna önem verilmiştir. 1925'de altıyüz yıllık Aşar Vergisi kaldırılmış, yeni vergi sistemi kurulmaya çalışılmıştır. Çeşitli vergi kanunları da çıkarılmıştır (Cihan, 1982-1983,193).

Mahmut Esat Bozkurt ve Bozkurt-Lotus Davası

Atatürk'ün hukuk devriminde, devletler hukukunda, dış politika konusunda "milli çıkarların hukuk yoluyla elde edilmesi ve korunması" ilkesine önem verilmiştir ve Atatürk buna titizlikle bağlı kalmıştır (Cihan, 1982-1983,193).

Gerçek anlamda inkılâpların başarıya ulaşabilmesi için, eski hukuk düzeninin yerine yeni bir hukuk düzeni kurmak gerektiğini bilen Mustafa Kemal Paşa, hukuk sistemimizin hangi yönde gelişmesi gerektiğini kavramıştır. Bu durumda kendisine, fikirlerini ve düşüncelerini tatbik alanına koyabilecek bir yardımcı gerekmekteydi. Bunu da Mahmut Esat'ta bulmuştur. Çankaya'da Gazi Mustafa Kemal Paşa ile Mahmut Esat arasında şöyle bir konuşma geçmiştir; *“Türk hukukunda yapılması gereken inkılâbın şekilleri münakaşa edilirken, ortaya konulan türlü mütalâalar arasında, Mahmut Esat, kestirme yolun Avrupa Medenî kanunlarından birisinin tercüme edilip süratle tatbik mevkiine konulması icabedeceğini öne sürmüştü. Bu mütalâa karşısında Atatürk kendisine diyor ki; ‘Çocuğum; istediğini yaparsak tercüme ettireceğimiz bu kanunları memleketimizde tatbik edebilecek elemanlarımız var mıdır?’ Mahmut Esat'ta cevaben; ‘Paşam; bir gün Avrupa’da çok mükemmel yeni bir silâh icat edildiğini işitirseniz, memleketimizde bunu kullanmasını bilen askerimiz yoktur diye o silâhı almakta tereddüt mü edersiniz? elbette ki hayır...silâhı alır ve onu kullanabilecek askerleri de yetiştirirsiniz”* (Bilgişin, 1944, 316-317).

Mahmut Esat Bey, 1925 yılında açılan Ankara Hukuk Fakültesi'nin kurucusu ve ilk Profesörler Meclisi Başkanıdır ve İstanbul Üniversitesi, Hukuk Fakültesi'nin programlarında yer almayan “İhtilaller Tarihi” isimli derse girmiştir. O dönemde aynı zamanda Adalet Bakanı olduğu için derslere sürekli devam edememiştir ve bu sebeple “İhtilaller Tarihi” dersi için kendisine tahsis edilen 150 liralık ücretin her ay ihtiyacı olan öğrencilere dağıtılmasını istemiştir. Bozkurt-Lotus davasında, bilgisi ve güçlü hukuk kültürü ile ülkesine büyük hizmetler yapmıştır (Yücel, 2016, 377; Türkiye Ansiklopedisi, 1974, 402).

Mahmut Esat Bey'in Türk hukuk inkılabının başarılmasında, yeni kanunların kabul edilmesinde önemli hizmetleri olmuştur. Ankara'da genellikle bir otelde ikamet eden Mahmut Esat Bey, derslerine bazı zaman geç kalmıştır. Disiplinli bir idareci olan Cemil Bey (Bilsel) ise böyle durumlarda kendisini kapıda karşılamış, sadece saatini göstermiştir. Mahmut Esat Bey, Adalet Bakanlığı zamanındaki Bozkurt-Lotus davasında, Türk görüşünü son derece başarılı bir şekilde savunmuştur ve davanın kazanılmasını da sağlamıştır. Ayrıca Mussolini'nin Anadolu üzerindeki tarihi haklardan bahsetmesi üzerine meclis kürsüsünden Mussolini'ye cevap vermek üzere Mahmut Esat Bey, bir konuşma yapmıştır. Ankara Hukuk Mektebi'nin ilk öğrencileri de bu önemli tarihi olaya tanıklık etmişlerdir. Mahmut Esat Bey'in yaptığı bu konuşmadan sonra meclis alkış tufanından yıkılmıştır. Mahmut Esat Bey'in inkılâp dersleri de büyük ilgi görmüş ve hatta radyodan herkesin dinlemesi sağlanmıştır. Ankara Hukuk Mektebi'nin ilk yıllarında Mukayeseli Anayasa ve Devletler Umumi Hukuku gibi dersleri vermiştir. Ankara Hukuk Fakültesi'nde 1941 yılına kadar Devletler Umumi Hukuku Profesörü olarak görev yapmıştır. Mahmut Esat Bey, İstanbul

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Üniversitesi'nde ve Siyasal Bilgiler Okulu'nda da ders vermiştir. İyi derecede Fransızca bilmektedir, 1943 yılında vefat etmiştir (Yücel, 2016, 377).

Bozkurt adlı Türk vapuru ile Lotus adlı Fransız posta vapuru 2 Ağustos 1926 tarihinde Ege'de çarpışmış, Bozkurt batmış, sekiz kişide boğulmuştur. Türkiye bu durumu kendisi incelemeye alınca Fransa itiraz ederek konuyu La Haye Adalet Divanı'na taşımıştır. Türkiye'yi La Haye'de Mahmut Bey savunmuştur. Divandan Türkiye lehine bir sonuç çıkmıştır ve Mahmut Esat Bey Bozkurt-Lotus Davası ile ün kazanmıştır (Türkiye Ansiklopedisi, 1974, 402).

1934 de soyadı kanunu yürürlüğe girdikten sonra Mustafa Kemal Atatürk tarafından Mahmut Esat Bey'e La Haye Adalet Divanı'nda Bozkurt-Lotus Davası'nda Türkiye'yi çok iyi bir şekilde savunması ve davayı kazanmasından dolayı kendisine "Bozkurt" soyadı verilmiştir.

Atatürk, Şah Rıza Pehlevi ve Hukuk

1923-1941 yılları arasında İran'ı yöneten Şah Rıza Pehlevi, Atatürk'ün faaliyetlerinden oldukça etkilenmiştir ve Atatürk'ün yakın takipçisi olmuştur.

Rıza Şah modernleşme de takip ettiği programında Atatürk'ten ilham almıştır. Zaten Atatürk'e büyük bir hayranlık beslemekteydi. Ayrıca kendi reformlarının mimarları olan Abdül Hüseyin Teymurtaş ve Ali Ekber Daver Avrupa'da eğitim almışlar ve Atatürk'ten de çok etkilenmiş olan kişilerdi.

Atatürk'ün ve Şah Rıza'nın önemli yeniliklerinin tarihlerine bakıldığında benzerlikler açıkça ortaya çıkmaktadır;

1.Türkiye'de Medeni kanun 1926 da yayınlanmıştır. Rıza Şah ise İran'da Medeni kanunun ilk bölümünü 1928 yılında yayınlamıştır.

2.Türkiye'de ceza yasası (İtalya'dan) 1926'da yayınlanmıştır. İran'ın (İtalya'dan) ceza yasasının da tarihi 1926'dır.

3.Türkiye'de laik mahkemeler 1924'te kurulmuştur. İran'da ise 1936'dır (Oberling, 1997, 209).

Rıza Şah'ın Atatürk'ün inkılaplarını yakından takip etmesine rağmen Rıza Şah dönemi İran'ı hiçbir zaman Atatürk Türkiye'si kadar gelişme gösterememiştir. Şah Rıza bir cumhuriyet kuramamıştır. Fars dilini sadeleştirmeye girişmiş ancak alfabe değişikliği yapamamıştır. Din adamlarının gücünü azaltmış ancak laik bir devlet kuramamıştır. Medeni kanunu getirmiş ancak çok eşlilik ve geçici evlilik gibi uygulamaların kaldırılması dışında bunun önemli bir kısmında sadece şariat tefsirlerinden ibaret kalmıştır (Oberling, 1997, 211).

Ankara Hukuk Mektebi'nin Açılışı

Kastamonu milletvekili Abdülkadir Kemali Bey 1921 yılında bir hukuk mektebinin açılmasına dair Meclis'e bir teklifte bulunmuştur. Ancak bu tarihte ödenek yokluğundan bu teklif hayata geçirilememiştir. Bu düşünce 1925 yılında Mahmut Esat Bozkurt tarafından adalet bütçesine gerekli ödenek koydurularak gerçekleştirilmiştir. Yani Ankara Hukuk Fakültesi'nin kurucusu Mahmut Esat Bozkurt'tur (Esemenli, 1974, 79).

Cumhuriyetin adli inkılabını hazırlamakta olan Mahmut Esat Bey, bu inkılabı yürütecek hukukçuların yetişmesi için bir fakülte açılması gerektiğini düşünmekteydi. Ayrıca böylece daha fazla hâkim yetiştirmek imkânı sağlanacaktı (Yücel, 2016, 363).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

5 Kasım 1925 Perşembe günü saat 14.00'da açılan Ankara Hukuk Mektebi'nin açılış konuşmasında Mustafa Kemal Atatürk;

"Bugün şahit olduğumuz hadise, yüksek memur ve mütehassıs âlimler yetiştirmek teşebbüsünden daha büyük bir ehemmiyeti haizdir. Senelerden beri devam eden Türk inkılabı, mevcudiyetini ve zihniyetini; içtimai hayatın mebnası olan bütün yeni kurumlar vücuda getirmek, eski hukuki esasları temelinden halletmek teşebbüsündeyiz ve yeni hukuki esasları elifbasından tahsile başlayarak bir yeni hukuk nesli yetiştirmek için bu müesseseyi açıyoruz" demektedir (Esemenli, 1974, 79).

Mustafa Kemal Paşa açılış konuşmasının sonunda ise şunları ifade etmektedir; *"Cumhuriyetin müeyyidesi olacak bu büyük Müessesenin küş'adında hissettiğim saadeti hiçbir teşebbüste duymadım ve bunu izhar ve ifade etmekle memnunum"* (Cihan, 1982-1983,189).

Cumhuriyetin ilan edildiği yıllarda Türkiye'de hukuk eğitimi yalnızca İstanbul'da, Darülfünun Hukuk Fakültesi'nde verilmekteydi. Ancak bu fakülte, cumhuriyetin özellikle hukuk alanında yapacağı reformlar için hazır değildi. İstanbul Hukuk'taki dönemin "ünlü" müderrislerinin genç cumhuriyete ve onun atacağı adımlara adapte olmasının zaman alacağı düşünülüyordu. Başta basın olmak üzere, İstanbul'un aydın çevrelerinde ise yeni dönem hakkında olumsuz değerlendirmeler yapılmaktaydı. Böyle bir ortamda Ankara Adliye Hukuk Mektebi, 5 İkinciteşrin 1341 (5 Kasım 1925) tarihinde faaliyete geçmiştir. Ankara Hukuk Mektebi, Cumhuriyetin ilk yükseköğretim kurumu olduğu gibi, aynı zamanda Türkiye'de profesör unvanının ilk kez kullanıldığı okul olmuştur (Yücel, 2016, 361).

Ankara'da henüz bir üniversite kurulu olmadığından, okulun adının Hukuk Fakültesi değil, Hukuk Mektebi olmasına karar verilmiştir. Başka bir kararla da cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'e "Tedris Heyeti Fahri Reisi", başbakan İsmet Paşa'ya da "Türk Hukuk Tarihi Fahri Profesörlüğü" unvanı verilmiştir (Esemenli, 1974, 80; Yücel, 2016, 364).

Açılış konuşmalarından sonra Ankara Hukuk Mektebi'nin ilk dersini Profesör Ahmet Ağaoğlu vermiştir (Esemenli, 1974, 80). Törenin bitmesinden sonra Mustafa Kemal Atatürk, hocalar ve öğrencilerle bir hatıra fotoğrafı çektirmiştir. Mustafa Kemal Paşa da, kuruluşundan itibaren Ankara Hukuk Mektebi'ne son derece önem vermiş, dersleri ve sınavları sık sık takip etmiştir (Yücel, 2016, 364).

Ankara Hukuk Fakültesi (1925)

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa öğretim üyeleri ve öğrencilerle

Fakültenin ilk öğretim kadrosunda Prof.Ahmet Ağaoğlu, Prof. Sadri Maksudi, Prof Mahmut Esat, Prof. Süheyl Derbil, Dr.Fahri Ecevit, Prof. Ali Muzaffer, Prof. Mazhar Nedim, Prof. Baha Kantar, Prof. Tevfik Kamil Koperler, Prof. Veli Saltık, Prof. Sabri Şakir, Prof. Cemal Hüsnü Taray ve Yusuf Kemal bulunmuştur. Daha sonraları ise, Ord. Prof. Esat Arsebük, Ord. Prof. Ali Fuat Başgil, Ord. Prof. Ethem Menemencioğlu, Prof. Koşaker, Ord. Prof.Vasfi Raşit, Prof. Nihad Erim, Prof. Yavuz Abadan, Prof. Hirsch, Prof. Hikmet Belbez de uzun yıllar fakültede çalışmışlardır (Esemenli, 1974, 80).

Ankara Hukuk Fakültesi'nin kurulduğu yıl olan 1925 tarihinde fakültenin hocası, müdürü, memuru, binası ve öğrencisi olmamıştır. İlk yıl 7 yıllık idadi mezunları ile yüksek mektepten mezun olanlar okula alınmıştır. Üç yıldan sonrada sadece lise mezunlarının okula alınması şartı getirilmiştir. İlk yıl 301 öğrenci mevcuttur. Öğrenciler arasında Afgan Büyükelçisi Ahmed Han, Atatürk'ün umumi kâatibi, başyaveri ve yaverleri ve birçok memur, milletvekili kayıt yaptırmıştır. Fakültenin açılışının 2. yılından sonra da okula ilk defa olarak 3 kız öğrenci kayıt yaptırmıştır (Esemenli, 1974, 79).

5 Kasım 1925 tarihinde cumhuriyetin ilk yükseköğretim kurumu olarak Ankara Adliye Hukuk Mektebi adıyla kurulan fakülte, 1927 yılında Vekiller Heyeti kararıyla Ankara Hukuk Fakültesi adını almıştır (Yücel, 2016, 380).

SONUÇ

Atatürk, Cumhuriyet sistemini ve toplumu çağdaş kılan ve toplumu insan, kişi ve vatandaş hâline getiren inkılapları sayesinde hukuk sistemimizi düzenlemiş ve güvence altına almıştır.

Atatürk'ün hukuk anlayışının temelini, millî egemenliğin hukukun ana kaynağı olması oluşturmaktadır. Millî egemenlik ve lâiklik ile hukukun üstünlüğünü daha sağlam temellere dayanacağı anlayışı da bu temeli sağlamlaştırmaktadır.

Hukuk alanındaki yenilikler ile kanunlar çeşitli batı ülkelerinden alınmıştır. Kanunların batıdan alınmış olması, batıya karşı duyulan bir hayranlık sonucu değildir. Artık “*millî*” sıfatını kazanan bağımsızlığı, ancak çağdaş bir hukuk düzeniyle korunabilirdi. Bu çağdaş hukuk düzeni de batı da mevcut olduğu için Türk milletinin yapısına uygu olanlar kabul edilmiştir. Nitekim 1876 anayasası, 1831 Belçika ve 1851 Prusya anayasalarının bir karışımıdır.

Böylece Türk hukuk inkılabı ile tek hukuk sistemine geçilmiştir. Cumhuriyet'in ilânından itibaren gerçekleştirilen inkılaplarla Türk Devleti batıdan alınan kanunlarla demokratik esaslara dayandırılmıştır. Türk toplumunun yaşam biçimi ve ihtiyaçlarına uygun şekilde, kısmen değiştirilerek benimsenmiş kanunlarla hukuk sistemi kurulmuştur. Batıdan alınmış olmalarına rağmen yeni kanunlarla bir süre sonra millî bir hukuk sisteminin oluşturulmuş olması ise hukuk inkılabının başarılı olmasının temel sebebidir. Hukuk inkılabı, “*Türk milletinin kendi kimliğinden vazgeçilmesi*” anlamına gelmemektedir. Tam tersine, bin yılı aşkın bir süre sonra ilk kez millî hukukumuzu oluşturma imkânı ve yolu açılmıştır. “Türk milliyetçiliği” inkılapların dayandırıldığı temel ilkelerden biri olarak ortaya konmuştur. Tarih içinde pek çok kez karşılaşılan, milliyetçiliğin başka kavramlar içinde erimesine veya eritilmesine müsaade etmeden korunmasına önem verilmiştir.

Hukuk inkılabı ile barolar kurulmuş, mahkemeler düzenlenmiş, hukukçular, savcılar yetiştirilmiştir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Özellikle Türk kadınının hukuk önünde Türk erkeği ile eşit duruma getirilmesi de getirilen hukuk düzenlemeleri sayesinde olmuştur. Cumhuriyetten önce az da olsa kadın konusunda hukuk alanında bazı iyileştirmeler yapılmak istenmiştir. Mesela, 1917 yılında Osmanlı Devleti'nde çıkan “*Aile Hukuku Kararnamesi*” ile Türk kadınına bazı haklar verilmiştir. Ancak müttefiklerin Osmanlı Devleti'ni işgal etmesiyle yaptıkları işlerin başında bu kararnameyi yürürlükten kaldırmak gelmektedir. Bunun sebebi Türk kadınının aydınlanmasının önünü kesmektir. Cumhuriyet diğer alanlarda olduğu gibi Türk kadınının hukuk alanında da eşitliğini sağlamıştır.

Bu doğrultuda hukuk inkılabının önemli uygulamalarından birisi de Türk Medenî Kanunu'nun kabul edilmesidir. Böylece Türk Kadını toplumda hak ettiği yeri Avrupa'nın çağdaş birçok ülkesinden çok daha önce kazanmıştır.

Nitekim 3 Nisan 1930'da Belediyeler Kanunu ile kadınların belediye üyelikleri için seçme ve seçilme, 11 Aralık 1934'de anayasanın 10-11. maddelerinde, milletvekili seçme ve seçilmek için "kadınlara" hak tanınmıştır.

Türk hukuk inkılabı Atatürk döneminde pek çok imkânsızlıklara ve uygun olmayan şartlara rağmen en verimli ve etkili dönemini yaşamıştır. Bunun sebebi ise, Türk devlet yapısının şartları içerisinde hukukun üstünlüğünün öneminin kavranması ve Atatürk gibi çağdaş, inkılapçı, girişimci, ufku açık ve ileriye görebilen bir liderin varlığıdır.

Bu girişimler ve uygulamalar sonucunda Türkiye Cumhuriyeti çağdaş usullere göre yönetilmeye başlanmıştır. Hukukun üstünlüğü kabul edilmiş, kişilerin hak ve hukuku belirlenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti ve Türk milleti çağdaş devletlerin yanında yerini almaya başlamıştır.

KAYNAKLAR

Bilgişin, Şevket Memedali, 1944, “İnkılâpçı (Mahmut Esat Bozkurt) Ve Türk Hukukunda İnkılâp”, *Ankara Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Dergisi*, c.1, sayı.3, Ankara.

Bozkurt, Gülnihal, 2017, “Atatürk’ün Hukuk Sistemi”, <http://www.ata.tsk.tr/content/media/01/makaleler/11.pdf> (16.03.2017).

Cihan, Erol, 1982-1983, “Atatürk Hukuk Devrimi Üzerine”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt 48, Sayı 1-4.

Dönmezer, Sulhi, 2017, “Atatürk Hukuk İnkılâbı”, <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-18/ataturk-hukuk-inkilabi> (16.03.2017).

Esemenli, Bilgây, 1974, “Cumhuriyet Türkiye’sinin İlk Öğretim Kurumu Ankara Hukuk Fakültesi”, *Hayat Tarih Mecmuası*, Eylül.

Gökalp, Ziya, 1942, “Kemalizmin Hukuk Telakkisi”, *Gediz*, sayı.59/60, 1/ 2.Teşrin.

Gökalp, Ziya, 1943, “Hukukta Türke Doğru”, *Gediz*, sayı.64, Mayıs.

İnan, Afet, 2010, *Medeni Bilgiler ve M.Kemal Atatürk’ün El Yazıları*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi yay.

Karal, Enver Ziya, 1980, *Atatürk ve Devrim*, Ankara, T.C. Ziraat Bank. Yay.

Kaplan, İbrahim, 2017, “Atatürk’ün Hukuk Ve Laiklik Anlayışı”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/480/5582.pdf> (09.04.2017).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Kocatürk, Utkan, 2005, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi yay.

“Mahmut Esat Bozkurt”, 1974, *Türkiye Ansiklopedisi*, 1923-1973, c.2, Kaynak kitaplar.

Oberling, Pierre, (çev:Hasan Mert), 1997, “Atatürk ve Rıza Şah”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, sayı.XII, İzmir.

Özkaya, Yücel, 2017, “Atatürk’ün Hukuk Alanında Getirdikleri”, <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-21/ataturkun-hukuk-alaninda-getirdikleri> (16.03.2017).

Tikveş, Özkan, 1981, “Atatürk Döneminde ‘Hukuk Devleti’ ”, *DEÜ., Hukuk Fakültesi Dergisi*, yıl:2, sayı: 2.

Uluslan, M.İlhan, 2017, “Türk Medeni Kanunun Dünyası ve Bugünü”, <http://www.iku.edu.tr/TR/userfiles/huk/01.pdf> (16.03.2017).

Yücel, M. Serhan, 2016, “Ankara Adliye Hukuk Mektebi’nin İlk Yılı”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 26, Mart.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

THE EDUCATION LEVEL OF SHUIZU LOCATED AROUND THE SOUTHERN EAST OF GUIZHOU REGION IN CHINA

中国贵州东南部地区水族的教育情况

Arş. Gör. Nuray PAMUK ÖZTÜRK

Ankara University, Department of Sinology, nuray_panuk@hotmail.com

助教, 安卡拉大学, 汉学系

Abstract

There have been totally living 55 different ethnic groups in the territory of China that 49 out of 55 different groups have been located at the region of Guizhou. The main theme of this article is to investigate the education level of ethnic groups which are located around the southern east of Guizhou region in China. Due to the cultural diversity of this region as well as the existence of different ethnic groups, the main focus into the article shall be solely one of them that is Shuizu. During the selection of this related group for this article, it is primarily taken into account their population level, historical background and cultural identification. At the beginning, there shall be presented the education level of Shuizu community and intensively analyzed the general educational policy of Turkey in comparison to the related ethnic groups located in China in terms of their school agenda.

Keywords: China, Ethnic Groups, Educational Level, Shuizu, Turkey

中文摘要

中国有55个少数民族, 在贵州就有49个。本文章主要内容是中国贵州东南部地区少数民族的教育情况。因为中国贵州东南地区少数民族众多, 所以我们就选择水族的教育情况进行研究。我们选水族主要是因为他们人口多, 文化、历史悠久。本文主要研究该族的教育情况。本文章还包括土耳其教育的基本情况和同阶段孩子的教育情况。

关键词: 中国, 少数民族, 教育情况, 水族, 土耳其

1. 引言

民族教育是民族地区实现可持续发展的基础。只有搞好民族教育, 提高人口素质、实现人的现代化才能使其成为可能。教育引领社会发展, 在增强民族凝聚力和科技进步中发挥着重要作用。民族民间的思想智慧和科学的自然伦理观、民族教育的内容和方法对今天的可持续发展具有深刻的启示作用。中国贵州是个多民族的省份, 多达49个少数民族;

其中在贵州世居的有水族、苗族、侗族、维族、仡佬族等16个少数民族。本文章主要内容是中国贵州东南部地区水族的教育情况。为研究这些内容, 我们参观了一些水族寨子, 在跟当地老师们和学生们交流过程中得到了第一手的资料。

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

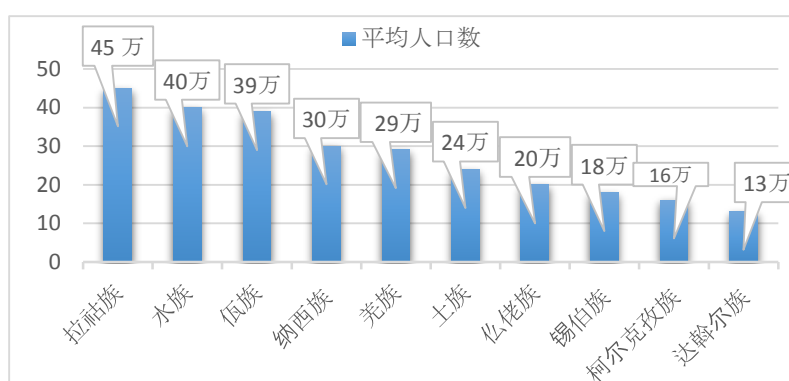
www.iksadkongre.org

KAZNU

2. 中国贵州水族的基本情况：

水族是人口多的、历史悠久的古老民族之一。根据2000年全国人口普查的结果，55个少数民族中概十个民族的人口是50—

10万人之间。他们是：拉祜族、水族、佤族、纳西族、羌族、土族、仫佬族、锡伯族、柯尔克孜族、达斡尔族等。水族是第二个人口较多的。

图表 1：人口50-10万人之间的中国少数民族

水族主要聚居地区是贵州、广西、云南、江苏、广东、浙江等。贵州水族人口较多。在贵州省该族主要生息于南部及东南部地区的三都水族自治县、独山县、荔波县、榕江县、雷山县、从江县、丹寨县、都匀市、福泉市等。

位次	地区	总人口	水族	占水族人口比例 (%)
	合计	1,245,110,826	407,000	100
1	贵州	35,247,695	369,723	90.84
2	广西	43,854,538	15,476	3, 80
3	云南	42,360,089	12,533	3, 08
4	江苏	73,043,577	2,775	0.68
5	广东	85,225,007	1,948	0.48
6	浙江	45,930,651	1,421	0.35
7	其他	919,449,269	3,124	-----

图表 2：中国水族人口分布表

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

关于水族起源有一些不同的说法。例如:

江南迁移说法、龙番氏后裔说法、水上的族群说法等。关于这些说法韦学纯先生按照<<水族>>的指出:

这是“江南”迁移说。据调查,三都水族自治县百分之八十多的老人说祖先来自江西省白米街朱氏巷。这反映主流说法。唐宋时期与壮、侗、苗、布依等诸民族交往融合,但其族称“任睢(水人)”一直没变。曾被汉人统称为“僚”。后于唐始称为“水”,明清时期称为“水族”。

胡羽高先生于民国年间曾在其编撰的《三合县志略》中,根据《宋史·南蛮传》记载,牂牁郡诸蛮进贡团的代表龙光进尊宋太宗令,演本国歌舞后自名其为“水曲”的记载,论断水族因曲名而得御赐族称,并说水族是宋代西南龙番氏的后裔。但孙易教授则认为:“史料中记载番龙氏演‘水曲’时用的是芦笙伴奏,芦笙并不是水族最擅长的乐器。”。

关于水上的族群说法另有学者从一些地名的字面上分析,又结合水族的一些风俗习惯,认为水族就是居住在今南方水上的群族。

关于该族的起源有不同的说法可是一些肯定的情况是水族是历史悠久的古老民族之一与他们有自己的语言和有一种古老的文字,称为“水书”。一直很注意保护自己的文化和语言。水族有自己的方言,称为

“水语”

他们住的地区苗族人口比较多,所以水族人除了水语和普通话之外会说苗语。

水族人住在那个地区时间长了,他们的生活条件、经济情况、交通方式得到进一步发展,愈来愈好,但同时也存在很多问题,这些问题对水族教育情况产生了很大的影响。

以前水族人不会跟其他少数民族人结婚,但是现在这样的情况已经没有了。少数民族父母可以生两个孩子。孩子们在成长过程中会学两个民族的语言,上学以后开始学普通话。政府规定到7岁的孩子必须上小学一年级,从小学一年级到中学毕业都是义务教育,免交学费。初中生必须通过中考才能进入高中进一步学习。因为人口比其他的少数民族少,加上教育情况和经济情况也欠佳,所以上高中和大学的水族学生比其他少数民族少。

2015年我们参观的贵州民族大学有各种不同的民族语言系。上民族语系的学生先高考而后进行民族语言考试。大部分民族语没有文字,有的民族有文字,可是能读的人很少。该大学的学生在上学期间可以选其他的民族语言课程,但是这种课不是必修课。

我们研究水族教育情况的时候参观了一座水族村,叫高寨水族文化村

。本文将介绍那座村的教育情况于说明中国少数民族和土耳其同阶段孩子的教育情况。

2.1. 高寨水族文化村的教育情况

高寨水族文化村是一个面积较小、建筑较原始、人口很少、大家都彼此熟悉、大家都是同一个姓“潘”

、大家以农活为主。该村大概有不到一百户，也就是说居住在村子里的人不到一千个水族。

关于孩子们的受教育情况，我们与当地家庭进行了交流，得到了不少的重要信息：

以前该村没有学前班，村子附近也没有学校。因此，孩子们上学极为不便，只能到县城去。

目前，村子里有一个学前班，附近也有一所于2013年新开的小学。自从2013年开始，孩子们就能正常上学了。和其他地方一样，孩子们在小学和初中的九年内接受的都是义务教育，学费由国家来承担。上小学之前、大概三四岁左右时要上幼儿园，一学年的费用大概一千元左右，需要自费。幼儿园之后、小学一年级之前、大概五六岁时，还需要上为期一年的学前班，父母需要缴大概八百元的学费，上完学前班的孩子到了7岁就可以进入小学上一年级。我们参观的水族文化村里没有幼儿园，只有一个学前班，村子里的孩子都不上幼儿园，一直上学前班。这样一来，孩子们上一年级的时候所受教育水平差距很大，这种差距等到他们上高中的时候就会体现得更明显。这些孩子要想上高中、上大学，就要比其他学生付出更多的努力。

小学一年级到初中三年级是义务教育，但孩子们要想上高中，就需要参加中考。在高寨水族文化村，中考之后能进入高中的孩子不到全部参加考试人数的50%。

没有考上高中的孩子们可在下一年重考，在等待下次考试的这一年里，他们通常在家自己复习，同时也做一些家务和农务。考上高中的孩子们，父母还需要为孩子付学费。因为“丹寨民族中学”是离高寨水族文化村最近的一所学校，所以它是孩子们和父母的第一选择。高中毕业之后要想进入大学，孩子们还需要参加高考，但是能通过高考的孩子非常少。在我们参观那个村子的2015年，高寨水族文化村里的十个学生中只有一两个能够顺利进入大学，占全村同龄学生的10%--20%。

我们参观的高寨水族文化村就有一个学前班，全班一共有十四个学生，九个男生和五个女生。该校只有一位老师，名叫唐广福

。他不是一位专业的老师，但是村子里没有别的老师，所以他就承担了学校的相关教学工作。从唐老师那里了解到，班里年龄最小的孩子四岁，最大的七岁，他们在这所学校学习两三年之后就可以上小学一年级。

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

2015年是唐老师在这所学校工作的第二年。因为他不是专业的老师，所以只能给予学生简单的教育。在到退休年龄之前，这位老师可以一直留在这所学校；但如果他不想继续教书的话，另外一位老师会代替他来上课。唐老师每个月都有工资，不算太高，但是比起农民的收入来则要好得多。学生们早上8:30上课，下午4:20下课，下课之后，学生们自己回家，而老师则一个人打扫教室。

他们以前的学楼是非常破败的。现在的学楼是国家维修的，教育材料也是国家提供的。学校里有卫生室，可是没有人。每年有小孩子的打针时间，那时候就在卫生室有一两个人。如果孩子在校的时有一些健康问题，他们就把孩子带走城市的医院去看病。

我们在学校的时候看见了年龄非常小的一个孩子。老师说那个孩子是他的孙子。因为孙子的父母去了大城市打工，所以他带着孙子一起去给村子学前班的孩子们上课。大部分学生的普通话说得很好，他们还会用普通话跟我们朗诵一些简单的诗歌，会唱儿童的中文歌。

我们在村子里注意到留守儿童问题。很多家长为了赚钱养家都会选择离开小村子到发达的城市打工。因为不能带孩子，所以只能把孩子留给家里的老一代也就是爷爷奶奶。老年人呆在村子里又要干农活干家务又要看孩子实在是不容易。因此很多老年人会选择早一点把孩子送到学前班。

3. 与土耳其同阶段孩子的教育情况的比较

在土耳其，小学、初中和高中都是义务的，并且都是免学费。小学和初中一共八年，高中四年。所有的老师必须本科毕业。老师们毕业以后参加一种考试，得到成绩以后选择学校。如果他们的成绩够好，才能去选择的学校讲课，如果不够好的话再重考一次。这种考试每年有一次。成绩好一点的老师们选择去大城市，成绩不够好的老师们就选择去比较普通的学校讲课。他们到65岁时必须退休。大部分学校都有幼儿园，但学校并没有强制性地要求每个孩子都必须上幼儿园。可是许多父母认为幼儿园对孩子的教育发展有很大的影响，所以把孩子送到幼儿园。4-5岁的孩子可以上幼儿园，在幼儿园度过2-3年。

孩子上小学的时候没有考试，可是上中学的时候有的学校会有一种考试。住在农村或者教育情况不太好的地区，父母希望孩子能在好一点的学校上学，所以让孩子参加这种考试。如果成绩好，孩子可以选择去比较好的中学上学。学费和住宿费都是免费的，这样一来，父母不需要为孩子上学花很多钱。这种情况对孩子的生活和教育情况有很大的好处。

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

有的农村有小学和中学，住在没有学校的农村的孩子去其他的农村上学。7岁的孩子必须上小学一年级，这是政府规定。大部分的学校有学生宿舍可是有的学校没有。去别的农村上学的交通费也是国家出的。住在宿舍的孩子的早餐、午餐和晚餐也都免费，没有宿舍的小学每天给孩子们提供一两瓶牛奶和午餐。土耳其教育部给经济情况不太好的孩子提供政府奖学金。上高中的时候有中考但这种考试不是必须的。为上学，有的学校需要中考有的不需要。如果参加中考和得到过好的成绩，孩子可以选择好一点的学校上学，如果成绩不够好的话上比较普通的学校，如果不要考中考的话去一般的学校上学。

上大学的学生必须通过高考。上大学一年级的学生没有学费。如果他们都通过期中考与期末考的话从本科一年级到毕业不需要付学费，可是如果没有通过一两个或者更多课的考试的话必须付学费。每一节课的学费都不一样，没有通过考试的课愈多学费愈高。在土耳其一般成绩不够上大学的学生上一个两年的学院，毕业后可以考另外一种考试，然后可以再学习两年。可是这种考试不是必须的，如果学生不想再学两年的话他也能拿到学院的毕业证书。

现在要说明土耳其东边的一座农村教育的基本情况

。在这座农村，人口比较多，但是幼儿园不太受欢迎。因为孩子也做一些家务和农务，所以这里的大部分父母不希望孩子小学一年级之前上幼儿园。在这座农村小学、中学和高中学生在同样的学楼上学。这里的学校有600余个学生，40余位老师。

每一个班大概有40个学生。老师们都是本科毕业的。有30位25到35岁的老师，7位36到45岁的老师，3位45岁以上的老师。学生接受的都是义务教育，免学费。那个学校没有学生宿舍，所以学生的交通费和午餐也是免费的。

该学校的所有老师们都有专业的教育背景，但有时候他们所任课程和他们的专业不一样。因为那个地方是农村，所以有的老师不愿意去那边授课。那个地区有自己的方言，孩子们在成长过程中学习他们自己的方言，大部分老师不是本地人，他们不会说那个地区的方言。上小学一年级的時候他们开始认真学习土耳其语。因为没有上过幼儿园，所以上小学一年级的時候，孩子的土耳其语水平低一点。老师们上课时必须说土耳其语，这个是国家的教育规定。

那个学校教育水平比较一般，学生的水平也不太高，所以上大学的学生也很少，不到25%。孩子们上高中之前考中考，可是中考不是必须的。中考试卷以土耳其语命制，考生必须用土耳其语作答。高中毕业的学生都同时参加同样的考试——

高考。如果考试成绩够好的话，孩子可以选择去大城市上学。可是他们学校的经济情况不太

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

好、学习材料不够、教学基础设施也不太完善，所以该校上大学的学生也很少。一位老师说他们的教学楼已经很破旧了，学习材料不够并且没有电脑室，交通也不太方便，可是老师们为了孩子们能得到美好的将来，依旧很努力地工作着。

4. 结论

本文章主要内容是贵州水族的教育基本情况，高寨水族文化村教育的基本情况和水族和土耳其同阶段孩子的教育情况的比较。这两个学校的最清楚的区别是；

我们在中国参观的那座学校是一个少数民族学校，在土耳其研究的学校不是一个少数民族的。在土耳其没有少数民族学校，都是国家学校。两国的教育情况跟经济条件和国家规定有密切关系。虽然在中国父母去比较发达的城市打工，但是他们在大城市的时候也算农民，所以他们的工作环境比较辛苦，生活水平也不太高。他们去大城市打工的时候不能带孩子去，孩子应该在农村上学，上大学的时候才可能去大城市上学。这个是国家规定，不但水族，所有住在农村的人都是一样的规定。因此，水族父母去比较发达的城市打工的时候不能带孩子，孩子应该留在村子里。

在中国住在农村的父母不能带孩子去大城市打工，但是在土耳其没有这样的规定。

如果父母去大城市或者其他的地区打工，可以带孩子去，而且孩子在那边可以上学。因为小学，初中和高中都是义务教育，而且都是免学费，所以孩子的上学情况跟父母的经济情况没有那么密切的关系。上中学和高中的时候有考试，可是有的学校有考试，有的学校没有，这种考试不是必须的。考完之后如果成绩好，孩子可以选择去比较好的学校上学，如果成绩不好，孩子在比较普通的学校上学。如果孩子不参加考试，可以去不要考试的学校。

世界上很多国家的教育情况有问题，土耳其的教育情况也有很多问题，可是在土耳其留守儿童非常少。我介绍的那个学校的教育情况不太好，会上大学的孩子也不太多，可是他们跟父母在一起，如果父母搬到别的地方，他们可以带孩子去。

中国水族有很长历史。我们研究水族的教育情况的时候，也了解到了他们的文化。虽然水族和住在土耳其东边的一座农村的人的经济情况不太好，但是中国父母和土耳其父母都为了孩子们能得到美好的将来，很努力地工作着。

参考文献

- [1] 国务院侨务办公室 - 国家汉语国际推广领导小组办公室, 中国地理常识, 北京:高等教育出版社, 2007, pp 10-18

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- [2] 马戎, 中国少数民族地区社会发展与族际交往, 北京: 中国社会科学院 - 社会科学文献出版社, 2012, pp 119
- [3] 郑茜, 中国民族与宗教, 北京: 五洲传播出版社, 2015, pp 18-35
- [4] 王国政, China's Culture 中国文化, 北京: 五洲传播出版社, 2010, pp 100-124
- [5] 韦学纯, 水族, 辽宁: 辽宁民族出版社, 2014年12月,
电子书: <http://baike.baidu.com/subview/4993/5136313.htm#viewPageContent>
- [6] Wolfrom Eberhard, Çin Tarihi (中国历史), 安卡拉: Türk Tarih Kurumu出版社, 1947, pp 291-296
- [7] 赵五星, The Chinese Ethnic Minority Literature, 北京: 五洲传播出版社, 2008, pp 144
- [8] 中国大百科全书, 中国文学II, 北京: 中国大百科全书出版社, 1998年10月, pp 759
- [9] 中国大百科全书, 中国地理, 北京: 中国大百科全书出版社, 1998年10月, pp 141-145
- [10] 中国有56个民族, 北京: 北京语言大学出版社, 2013
- [11] AKYÜZ, Yahya, Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000- M.S. 2012, Ankara: Pegem Akademi, pp 431-448
- [12] ŞİŞMAN, Mehmet, Eğitim Bilimine Giriş, Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2007年, pp 111-136, 157-187

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

EZİZE CEFERZADE VE ŞİRVAN ÜÇLEMESİ

AZIZA JAFARZADE AND THE SHIRVAN TRILOGY

Yrd. Doç Dr. Ayvaz MORKOÇ

Manisa Celal Bayar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Muradiye Yerleşkesi Yunusemre – MANİSA, ayvazmorkoc@gmail.com

ÖZET

20. yüzyıl Azerbaycan edebiyatının ünlü ediplerinden olan Ezize Ceferzade; hikâyeci, gazeteci, akademisyen, çocuk kitapları yazarı, folklor araştırmacısı, gezi yazarı gibi farklı niteliklere sahip çok yönlü bir şahsiyettir. 1921 yılında Bakû'da dünyaya gelen Ceferzade, ilk ve ortaöğreniminin ardından, Azerbaycan Devlet Üniversitesi Filoloji Fakültesinde eğitim görmüştür.

Eserlerinde tarihe ait farklı hâdiseleri ustaca anlatan yazar, Azerbaycan'ın tanınmış şahsiyetlerini konu edinen roman ve hikâyeleriyle okuyucular tarafından ilgiyle izlenmiştir. Farklı türlerde ürünler vermesine rağmen Azerbaycan edebiyatında daha çok tarihi roman yazarı olarak şöhret kazanmıştır. Eski devirlerden başlayarak 20. Yüzyıla kadar Azerbaycan'ın edebi ve siyasi şahsiyetlerinin mücadelelerle yüklü hayatlarını ele alır. Bu tarihi romanların dikkat çekici özelliği, yansıtmaya çalıştığı devri tüm ayrıntılarıyla canlandırabilmesidir. Ceferzade, bu örneklerde tarihi basit belgelerle anlatmamış, ona adeta ruh vermiştir. Ağırlıklı olarak vatan ve millet sevgisinin vurgulandığı eserlerde edebi ve estetik özellikler yüksek seviyededir. Yazarın sanat faaliyetlerinin önemli kilometre taşlarından sayılan Şirvan Üçlemesi'nde, Şirvan'da yetişmiş üç ünlü şahsiyetin edebi ve siyasi hayatları roman formu içinde anlatılmıştır.

Şirvan Üçlemesi'nin matbaa yüzü gören ilk kitabı *Alemde Sesim Var Menim*'dir. Bu romanda 19. Yüzyıl Azerbaycan edebiyatının ünlü şairi Seyit Ezim Şirvani'nin hayatı ekseninde gelişen olaylar anlatılır. Üçlemenin ikinci romanı *Vetene Qayıt* adını taşımaktadır. Bu eserde 18. Yüzyılın önemli söz üstatlarından Nişat Şirvani'nin hayatı ve edebi kişiliği etrafında şekillenen hadiseler canlandırılmaya çalışılmıştır. Üçlemenin üçüncü kitabı *Yad Et Meni* romanında 20. Yüzyılda yaşayıp eserler vermiş olan şair Abbas Sehhet'in hayatı ve edebi faaliyetleri dile getirilmiştir.

Bu çalışmada önce Ezize Ceferzade'nin sanatçı kişiliği ve romancılığı hakkında özlü bilgiler verilmiş, ardından Şirvan Üçlemesini oluşturan üç tarihi roman incelenmiştir. Her bir roman ayrı ayrı irdelenerek hakkında yorum ve değerlendirmelerde bulunulmuştur. Amacımız Azerbaycan'ın yetiştirdiği değerli kadın yazarlarımızdan Ezize Ceferzade'nin sanat dünyasında hak ettiği şekilde tanınması ve Şirvan Üçlemesi'nin tarihi ve edebi değerinin bilimsel ölçüler içinde ortaya konulmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan edebiyatı, Ezize Ceferzade, tarihi roman, Şirvan üçlemesi

ABSTRACT

Aziza Jafarzade is one of the leader literary identities of the Azerbaijani literature in 20th century, with multiple qualifications including being a story teller, journalist, academician, children's books writer, folklore researcher and travel writer. Jafarzade was born in Baku in 1921. Following her primary and secondary school education, she studied linguistics in Azerbaijani State University – Faculty of Philology.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

The writer masterfully told about different historical cases in her works. She attracted many audiences with her novels and stories where she told about the notable people of Azerbaijan. Despite producing various genres of works, she is mainly famous as a historical novelist in Azerbaijani literature. She wrote about notable literary and political persons of Azerbaijani starting from ancient times until the 20th century and told their lives full of struggles. An interesting characteristic of these historical novels is their ability to reflect a period with all its details. In these pieces, Jafarzade did not simply mention of the history with plain documents, but she gave them a spirit. These work pieces, which mainly focused on the love for one's country and society, were rich in literary and aesthetical characteristics. Shirvan Triplet, which is deemed as one of the milestones of the writer's literary works, is the work piece where she novelized the literary and political lives of three famous people of Shirvan.

The first published book of the Shirvan Triplet was; "*Alemde Sesim Var Benim (I have my Word all over the World)*". In this novel, she described the life and literary identity of the famous poet of the 19th Century Azerbaijani literature, Seyid Azim Shirvani. The second novel of the triplet was; "*Vetene Qayıt (Return to the Motherland)*". In this novel, she described the life and literary identity of the famous poet of the 18th century, Nishat Shirvani. In the third book of the triplet, "*Yad Et Beni (Remember Me)*", she described the life and literary identity of the famous poet of the 20th century, Abbas Sahhat.

In this paper, brief information about the artistic and novelist personality of Aziza Jafarzade is given and then, the three historical novels forming the Shirvan Triplet are studied. Each novel is studied, commented and evaluated individually. Our purpose here is to contribute to the well-deserved promotion of the valuable women writer of Azerbaijan, Aziza Jafarzade and to reveal out the historical and literary values of the Shirvan Triplet.

Keywords: Azerbaijan literature, Ezize Ceferzade, historical novel, Shirvan trilogy

Ezize Ceferzade'nin Sanatçı Kişiliği

Bakü Devlet Üniversitesi, Azərbaycan Bilimler Akademisi və Azərbaycan Pedagoji Üniversitesi gibi eğitim kurumlarında görev yapmış olan Azize Ceferzade, değişik ülkelerdeki üniversite kütüphanelerinde araştırmalarda bulunmuştur. Edebi eserlerini kaleme almadan önce, ele alacağı mevzu ile ilgili yoğun bir ön çalışma ve hazırlık yapmasıyla dikkat çekmektedir. Öyle ki olayların geçtiği yerleri önceden görüp incelemiş, kahramanların bakış açılarını yakalamaya çalışmış ve eserde yer alacak karakterler ile bütünleşme gayretine girmiştir (Bayram, 2013, 28).

Azerbaycan edebiyatında ağırlıklı olarak tarihi roman ve hikâye türlerinin başarılı yazarı olarak tanınan Ceferzade, akademisyen, eski Türk edebiyatı ve yazma eserler uzmanı, folklor araştırmacısı, kitap çevirmeni, eleştirmen gibi farklı nitelikler taşımaktadır.

Geniş halk yığınları tarafından rağbet gören romanları ve edebiyat araştırmaları ile dikkat çeken Ceferzade, Şirvanlı şairler hakkında yazdığı üç romanıyla Azerbaycan tarihi romancılığında haklı bir şöhret kazanmıştır (Akpınar, 1994, s. 79).

1937 yılında henüz 16 yaşında iken ilk hikayesini yazan Ceferzade, 1948 yılında ilk kitabını yayımlatma imkanı bulmuştur. Onun sanat çizgisini üç dönemde incelemek mümkündür.

İlk dönem 1937 ile 1970 yılları arasını kapsamaktadır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

İkinci dönem 1970 ile 1990 yılları arasında yer alır.

Üçüncü dönem ise 1990 ile 2003 yıllarını içine almaktadır.

1937 ile 1970 yıllarını kapsayan ilk dönem yazarın eserlerini vermeye başladığı, siyasi ve toplumsal olayların yoğun biçimde ele alındığı bir zaman dilimidir. Stalin'in "kızıl kırgın" olarak adlandırılan baskı, zulüm ve idam uygulamalarının olduğu dönemdir. Ezize Hanım, Şirvan edebi muhitinde doğmuş, buranın havasını solumuş, geleneklere bağlı bir ailede yetişmiştir. Milli kültüre bağlı bulunan Ezize Ceferzade'nin yeni sistemin istekleri doğrultusunda eserler vermesi zor olmuştur.

Matbaa yüzü gören Ezrayıl adlı hikâyesinden sonra, eserleri gazete ve dergilerde yayımlanan Ceferzade, bu dönemde maddi sıkıntılar içindedir. 1948 yılında ilk eseri yayımlanmakla birlikte kitap yazarın eline ulaşmadan Sovyet yöneticilerinin emriyle toplattırılıp yakılmıştır. 1937 ile 1948 yılları arasında yoğun bir tempoda geçen hayat mücadelesi sırasında bile edebiyattan kopmamıştır. Değişik gazete ve dergilerde hikâyeleri yayımlanırken o ağırlıklı olarak gazetecilik görevini sürdürmüştür. Bu dönemde yazdığı hikâyelerinde Güney Azerbaycan bağımsızlık hareketini ve sürdürülen mücadeleyi dile getirmiştir. Sovyet sisteminin telkin ettiği insan tiplerine Azerbaycan insanının mahalli renk ve desenlerini katarak milli zeminde eser karakterizasyonu yapmıştır.

Yazarın sanat çizgisinin ikinci dönemi 1970 ile 1990 yılları arasını kapsamaktadır. Bu yıllarda kaleme aldığı eserlerde Azerbaycan'ın edebi, tarihi ve siyasi simalarının hayat ve sanatlarını göz önüne sermektedir. Bu süreçte usta bir hikâyeci olan Ceferzade'nin başarılı bir romancı olmaya giden büyük çabaları görülür.

Yazarın sanat macerasının üçüncü dönemi 1990 ile 2003 yılları arasını kapsamaktadır. Bu dönemde Sovyet yıllarında ele alamadığı konuları dile getirmiştir. Azerbaycan coğrafyasının toplumsal ve siyasi tarihine yönelik eserler yazmayı tercih etmiştir. Bununla birlikte yapay biçimde ikiye bölünmüş Azerbaycan'ı ve Güney Azerbaycan'daki tarihi gelişmeleri anlatmıştır. Ayrıca tasavvufi konularda da kalem oynatmıştır.

Büyük Azerbaycan toplumunun sağlam temeller üzerine kurulmasını arzulayan ve bunun çocuklar sayesinde gerçekleşeceğine inanan edip, eserlerini daha çok gençler için kaleme almıştır. Hemen bütün eserlerinde gençleri göz önünde bulunduran temalar mevcuttur.

Romancı Kimliği

Azerbaycan edebiyatında daha çok tarihi ve biyografik romanlarıyla ünlenen Ceferzade 13 adet romana sahiptir. Bu romanlarda vatanın kutsallığı, dil ve edebiyat sevgisi, milli değerlerin korunması temaları yoğun biçimde işlenir.

Edebiyatçı kimliğinde tarihi konulu eserlerin önemli bir yekun tuttuğu Ceferzade yazı faaliyeti boyunca bu konuya bağlı kalmış, Azerbaycan Türklerinin uzak ve yakın tarihini ebedileştiren eserler kaleme almıştır. Yazarın *Alemdə Sesim Var Menim* (1971), *Vetene Qayıt* (1973), *Yad Et Meni* (1980), *Bakı-1501* (1981), *Celaliyyə* (1983), *Ağlar-Güleyen Sabir* (1989) gibi roman və povestləri başarılı tarihi eser örnekleridir.

Azerbaycan'ın 1991 yılında bağımsızlığına kavuşması Ezize Ceferzade'nin yazı hayatının daha verimli hale gelmesine vesile olmuş, tarihi konulu epeyce eser vermesine zemin hazırlamıştır. *Elden Ele* (1992), *Gülüstan'dan Önce* (1996), *Zerrintac - Tahire* (1996), *Bir Sesin Faciesi* (1997), *İşığa Doğru* (1998), *Bela* (1999), *Rübabe-Sultanım* (2000), *Xezerin Göz Yaşları* (2002), *Eşq Sultanı*

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

(2003) romanları buna örnektir. Yazarın tarihi romanlarında dönemin panoraması ile birlikte Azerbaycan Türklerinin karakteristik özellikleri ön plana çıkarılmış, siyasi ve edebi şahsiyetlerin mücadeleci kişilikleri gözler önüne serilmiştir (Sultanlı, 2006, s. 5).

Temalar işlenirken Şirvan ve Şamahı'da yetişip iz bırakmış değerli şahsiyetler üzerinde durulmuştur. Zamanla tüm Azerbaycan tarihini dile getiren edebi eserlere yönelen yazar, Selçuklu ve Safeviler dönemi Azerbaycan'ını yansıtan örnekler vermiştir. Yazar, bu dönemdeki şair ve hükümdarları doğrudan doğruya edebi eser kahramanı olarak öne çıkarır. İlk romanlarını Şirvan Üçlemesi (Triolojisi) adıyla yayımlamış, daha sonraki romanlarında da Şirvan'dan söz etmeyi sürdürmüştür. Şirvan'dan çıkıp Azerbaycan'da ünlenen Nesimi, Bahar, Zülfikar, Seyit Azim Şirvani, Sabir, Sehhet, Hadi, Naseh gibi edipleri ısrarla anlatmıştır. Sayılan şahsiyetleri yalnızca anlatmakla yetinmeyen Ceferzade, onları olgunlaştıran toplumsal çevre ve kültürü de belirtmiştir.

Şirvan Üçlemesini Oluşturan Romanlar

1. Alemde Sesim Var Menim

19. Yüzyılın önemli şairlerinden Seyyid Ezim Şirvani'nin hayatı etrafında şekillenmiştir. Eski edebiyat ile yeni edebiyat arasında geçiş noktası olarak kabul edilebilecek bir şahsiyet olan Seyyid Ezim'in yakın çevresinde cereyan eden hadiseler anlatılır. Onun çevresinden bahisle dar anlamıyla Şirvan, geniş anlamıyla tüm Azerbaycan'da gelişen toplumsal ve siyasi olaylar tasvir edilmektedir. 19. Yüzyıldaki Şirvan edebi muhiti, tarihi ipek yolu, çevrenin giyim kuşam, yeme içme kültürü, düğün yas merasimleri başarılı biçimde anlatılmıştır. Hafızası çok kuvvetli olan Ezime Ceferzade roman formu içinde anlattığı şairlerin şiirlerini ezbere bilmektedir. Kimi zaman şiirlerden yola çıkarak şair için uygun bir senaryo oluşturmaktadır.

İstanbul ve Kahire gibi kültür merkezlerindeki yeni fikir akımlarından etkilenen Seyit Ezim Şirvani, Azerbaycan ve Kafkasya'nın geri kalmışlığını yakından görmüştür. Yaşadığı dönemde Müslüman çocukların çağdaş bilimleri öğrenmeleri için Rusça öğrenmeleri gerektiğini savunmuştur.

Azerbaycan Türklerinin tarihi geçmişine dikkat çekilen *Alemde Sesim Var Menim* romanında eski ile yeninin amansız mücadelesi görülür. Bununla birlikte eser sayesinde okuyucuya Azerbaycan ile ilgili etnografik bilgiler de verilir. Gelenek ve görenekler ustaca tasvir edildiği gibi Azerbaycan muhiti yakından tanıtılır. Eserde Seyid Ezim Şirvani'nin hem hayatı, hem de sanatçı kişiliği tarihi gerçeklere uygun olarak tasvir edilmiştir.

Alemde Sesim Var Menim eserinde Ceferzade, halkın unutulmaması gereken örf ve adetlerini, nükte ve fıkralarını, ibretli hikayelerini başarılı biçimde romanın bütünlüğüne yedirerek vermiştir (İsmayılolu, 2017, s. 2).

Seyid Ezim Şirvani'nin bu romanda okul açarak ülkede eğitimi ön plana çıkarması, Şirvan'da aniden ortaya çıkan hadiselerle bağlantılı olarak kaleme alınmıştır. Romanda vurgulanan temel husus, o devirdeki kötü hadiselerin Seyid Ezim Şirvani'nin fikirlerinde okullaşma ve eğitimin bir mecburiyet olduğu düşüncesini ortaya çıkarmasıdır. (Ceferzade, 2006, s. 2). Zira Seyid Ezim'e göre toplumdaki bütün kötülüklerin sebebi cahillik ve eğitim eksikliğidir.

Roman kahramanı olan Seyyid Ezim Şirvani, neredeyse bütün Müslüman Şarkı gezmiş, halkın eğitim ve insan hakları konularındaki eksikliklerini yakından görmüştür. Aydın olma bilinciyle halkın cahilliğinin giderilmesi, kadın erkek bütün bireylerin eğitilmesi için çareler düşünmektedir. Ancak olumsuzlukları gidermek, halkı üst seviyelere taşımak pek de kolay değildir. Bu yüzden;

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Mövt-i cismani ile sanma benim ölmeyimi

Seyyida ölmerem alemde sesim var benim”

Beyitini söylemek zorunda kaldığını belirtir. Ezize Ceferzade romanın ismini bu beyitten ilham alarak belirlemiştir.

Alemde Sesim Var Menim eseri, genel olarak Azerbaycan tarihi romanları içinde kendine özgü bir yere sahiptir. Yazarın ilk romanı olma özelliği taşıyan eser, Azerbaycan edebiyat dünyasında büyük bir rağbet görmüştür.

Kanaatimizce yazarın bu romanının değerini yükselten nitelik, müellifin Azerbaycan toplumunun gelenek ve göreneklerini bir roman formu içinde ustaca tasvir etmesidir. Okuyucu eser aracılığıyla Azerbaycan tarihinde ortaya çıkan ibretli hadiseleri, eski-yeni çatışmasını görmektedir. Bununla birlikte bazı etnografik bilgiler öğrenmekte, o dönemdeki Azerbaycan toplumunun yapısı hakkında bilgi sahibi olmaktadır. Başka bir ifadeyle adeta 1800’lü yıllardaki Azerbaycan Türk toplumunun fotoğraflarını 20. Yüzyıla aktarmaktadır.

Vetene Qayıt:

Üçlemenin ilk halkası olan bu romanda Azerbaycan türlü kargaşalıklar içinde tasvir edilmiştir. Yaşanılan kaotik durumun halkı türlü sıkıntılar içine düşürmesi ve aydınların bu durum karşısında takındıkları tavır anlatılır. Ülkenin zor durumundan yararlanan sömürgeci güçlerin, devleti ele geçirme mücadelesi gözler önüne serilmektedir. Vatanın kutsallığı ve vatan sevgisi ile vatansızlığın toplum ruhunda açtığı büyük yaralar dile getirilir.

Romanda tüm varlığı ile vatan ve milletine bağlı olan Nişat Şirvani’nin sürgün bulunduğu Salyan’dan dünyaya geldiği yer olan Şamahı’ya dönüşü anlatılır. Nişat Şirvani’nin talihsizliklerle yüklü hayatının tasvir edildiği eserde, tarihi olaylar romanın dokusuna başarılı biçimde nüfuz ettirilmiştir.

Vetene Qayıt’ta konu ilk etapta hüznün ve kederli olsa da, eserin sonuna doğru vatan ve vatan sevgisi keskin çizgilerle öne çıkarılmıştır. Eserde baştan sona tasvir edilen vatan ve sevgi kavramları birbirine paralel biçimde ele alınarak işlenmiştir. Romanda Nişat Şirvani’nin dışında talihi vatana bağlı olan önemli sayıdaki kişi de vatanseverlikleriyle tanıtılır.

Vetene Qayıt romanı yazıldığı yıllarda Sovyet hükümetinin sansürüne takılır. Gebule Hanım’la ilgili bölüm eserden çıkarılır. Aynı bölüm, Azerbaycan’ın bağımsızlığına kavuşmasından sonraki yeni basımında olması gereken yere dahil edilmiştir.

Ezize Ceferzade, Sovyet emperyalizminin en çetin ve karmaşık döneminde başta *Vetene Qayıt* olmak üzere çok sayıda romanında tarihi konulara ısrarla yönelerek Sovyet yönetimine olan itirazını ifade etmiştir (Resulova, 2015, s.2).

Yad Et Meni:

Şirvan Üçlemesi’nin son halkası olan bu romanda Şirvan faciası tasvir edilir. Yad Et Meni’de 20. Yüzyılın başlarında cereyan eden hadiseler panoramik bakış açısıyla gözler önüne serilir. Vatan ve millet topyekün bir saldırı altındadır. Dış düşmanlar ile onların yerli işbirlikçileri ülkenin parçalanması için çalışmaktadırlar. Bütünlüğünü yitirmeye başlayan Azerbaycan büyük bir risk altındadır. Geleceğe yönelik umutlar azalmıştır. Burada eserin belkemiğini oluşturan üç adet

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Şirvanlı şahsiyet bulunur. Birbiriyle yakın dost olan Abbas Sehhet, Mirze Elekber Sabir ve Ağeli Naseh Azerbaycan'ın örnek edebiyatçıları olarak gösterilmiştir.

İlk şahsiyet olarak tanıtılan Abbas Sehhet, 1905 yılından itibaren Rusya'da başlayan yenilik hareketlerine katılmıştır. Azerbaycan edebiyatında romantik akımın önemli temsilcilerinden olan şair, batılı anlamdaki Azerbaycan şiirinde yenileşme hareketinin öncülerinden kabul edilir. Arapça, Farsça gibi Doğu dilleriyle, Rusça ve Fransızca gibi Batı dillerini yüksek seviyede bilen Abbas Sehhet, divan şiirini yakından tanımaktadır. O dönemde Azerbaycan'da yayım hayatını sürdüren gazete ve dergilerde çok sayıda şiir ve yazısı çıkmıştır. Azerbaycan edebiyatının büyük şairi Mirza Elekber Sabir'in en yakın arkadaşıdır. Türk dünyası edebiyatına büyük ilgi duyan Abbas Sehhet, Servet-i Fünun'un en önemli siması Tevfik Fikret yakından takip etmiştir.

İkinci şahsiyet olarak ele alınan Mirze Elekber Sabir, gerek şiirleri, gerekse yazılarıyla Türk ve İslam dünyasına yaklaşık bir asır önceden cehalet ve eğitim konusunda uyarılarda bulunan bir ediptir. Satirik şiirin, mizah ve hiciv sanatının Türk dünyası edebiyatındaki öncülerindendir. Yeni satirik tarzıyla kısa zamanda tüm Azerbaycan'ı etkileyerek kendine has bir ekol meydana getirmiştir. 1905'teki birinci Rus ihtilali ve şarkta millî özgürlük düşüncesinin yaygınlaşması onun şiirlerinin içeriğinin değişmesine vesile olmuştur. Sabir'in gerçek yeteneği ve edebî başarısı Celil Memmedkuluzâde'nin başyazarı olduğu Molla Nasreddin adlı mizah dergisi aracılığıyla ortaya çıkar.

1906-1911 tarihleri arasında Hop-hop takma adıyla dergide yayınladığı mizahî şiirler, Sabir'in Azerbaycan'da büyük ün kazanmasını sağlar. Daha sonra buradaki ürünleri Hophopname adıyla kitap haline getirilir. Şiirlerinde din adamlarının ikiyüzlülüğünü, servet sahiplerinin acımasızlığını, aydınların halktan kopukluğunu, bey ve hanların zulümlerini, millet adına konuşanların sahtekârlığını dile getirir. Halkın cahillikten ve fanatizmden kurtulması gerektiğini ısrarla vurgular. Kız çocuklarının okutulmamasını, kadınların ikinci sınıf insan gibi görülmesini şiddetle tenkit eder. Azerbaycan toplumundaki erkeklerin çok eşliliğini, küçük yaşta kızların yaşlı erkeklerle evlendirilmesini toplumsal sorun olarak dile getirir. Sosyal hayatta mücadele, yoğun satirik unsurlar ve kimi zaman öfkeli mısraları onu diğer şairlerden ayırmıştır. Sabir; halkı gaflet uykusundan uyandırmak ağlatarak güldürmek, güldürerek ağlatmak yolunu seçer. Halkını zarif gazellerle değil, acı gülüşlerle tedavi etmeye çalışır.

Azerbaycan'da işçi hareketlerini destekleyen ilk şairlerin başında gelen Sabir, konuşma dilini şiire uyarlamasıyla dikkat çekmiştir. Ağırlıklı olarak toplumsal meseleleri ele almış, cehalet ve batıl inançlarla mücadele etmiştir. Aydınlanmacı bir şair olarak, yaşadığı dönemin han, bey ve ağalarının baskı ve zulme dayanan düzenlerine karşı çıkmış, özgürlükten, mazlum halktan yana tavır takınmıştır.

Yad Et Meni romanında Abbas Sehhet, vatan aşkıyla yanan hayırsever bir şahsiyet olarak tanıtılır. Sabir, fedakarlık ve cesaret örneği olarak anlatılırken, Naseh ise alçakgönüllülük ve samimilik timsali olarak tasvir edilir. Romanda türlü felaketler karşısında mücadeleci kimliklerini terk etmeyen, vatan için var gücüyle çalışan üç şairin hayatları etrafında dönen olaylar anlatılmaktadır. Bununla birlikte, *Yad Et Meni* romanın ana ekseninde Abbas Sehhet yer almakta, olaylar onun etrafında şekillenmektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Sonuç

Azerbaycan edebiyatının 20. Yüzyıldaki güçlü temsilcilerinden olan Ezize Ceferzade, farklı edebi türlerde eser yazmış olmakla birlikte, tarihi romanlarıyla ün kazanmıştır. Eski devirlerden başlayan ve 20. Yüzyıla kadar devam eden uzun süreçte Azerbaycan tarihinde kendine yer edinen değerli şahsiyetleri, roman kahramanı veya karakteri olarak tasvir etmiştir.

Ceferzade, her biri edebi ve siyasi nitelikleriyle öne çıkan şahsiyetlerin mücadelelerle yüklü hayatlarını ele almıştır. Tarihi romanların dikkat çekici özelliği, ele alınan devri tüm ayrıntılarıyla canlandırabilmesidir. Ceferzade, bu örneklerde tarihi basit belgelerle anlatmamış, ona adeta ruh vermiştir. Vatan ve millet sevgisinin ustaca anlatıldığı eserlerde edebi ve estetik özelliklerin yüksek seviyede olduğu görülür. Ezize Ceferzade'nin sanat faaliyetlerinin önemli kilometre taşlarından sayılan ve *Vetene Qayıt*, *Alemde Sesim Var Menim*, *Yad Et Meni* romanlarından oluşan Şirvan Üçlemesi'nde, Şirvan'da yetişmiş üç ünlü şahsiyetin edebi ve siyasi hayatları roman formu içinde gayet başarılı biçimde anlatılmıştır.

Kaynakça

Akpınar, Yavuz (1994), *Azeri Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul: Dergah Yayınları

Bayram, Parvana (2013), *Azize Caferzade Hayatı Edebi Şahsiyeti Hikayelerinin İncelenmesi*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Ceferzade, Ezize (2006), *Alemde Sesim Var Menim*, Bakı: Şerq – Qerb.

İsmayıloğlu, Atababa (2017), “Ezize Ceferzade'nin Vesiyeti”, *Kaspi Qezeti*, 6 Fevral 2017, s.1.

Resulova, Edalet (2015), “Ezize Ceferzade'nin Tarixi Romanlarında Tarixilik ve Müasirlik”, *Respublik Qezeti*, 28 Yanvar 2015.

Soltanlı, Vaqif (2006), “Ön Söz”, *Alemde Sesim Var Menim*, Bakı: Şerq – Qerb.

**BANKA ÇALIŞANLARININ ÖRGÜTSEL SINIZM DÜZEYLERİNİN İŞTEN AYRILMA
NİYETLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ**

**EXPLORING THE RELATIONSHIP BETWEEN ORGANIZATIONAL CYNICISM AND
INTENTION TO QUIT AMONG EMPLOYEES IN BANKING**

Yrd. Doç. Dr. Zübeyir BAĞCI

Pamukkale Üniversitesi, zbagci@pau.edu.tr

Yrd. Doç. Dr. Türkmen Taşer AKBAŞ

Pamukkale Üniversitesi, takbas@pau.edu.tr

Özet

Banka çalışanlarının örgütsel sinizm düzeylerinin işten ayrılma niyetleri üzerindeki etkisinin incelenmesi bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Araştırma özel bir bankanın 235 çalışanı üzerinde gerçekleştirilmiştir. Veri toplama tekniği olarak anketin kullanıldığı çalışmada çalışanların örgütsel sinizm düzeylerini belirlemek için Brandes (1997) tarafından geliştirilen ve Erdost, (2007) tarafından geçerlik ve güvenilirliği test edilen “örgütsel sinizm” ölçeği kullanılmıştır. Ölçek bilişsel, duyuşsal ve davranışsal olmak üzere üç alt boyut ve toplam 14 ifadeden oluşmaktadır. Çalışanların işten ayrılma niyetlerini ölçmek için ise Wayne, Shore ve Liden (1997) tarafından geliştirilen ve beş ifadeden oluşan ölçek kullanılmıştır. İlgili analiz sonuçlarına göre örgütsel sinizm ile işten ayrılma niyeti arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ancak örgütsel sinizm alt boyutlarından sadece bilişsel ve duyuşsal sinizmin işten ayrılma niyetinin anlamlı birer yordayıcısı olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Örgütsel Sinizm, İşten Ayrılma Niyeti, Banka Çalışanları

Abstract

The aim of the present study is to investigate the relationship between the organizational cynicism levels of bank employees and their intentions to quit. The sample of the study consisted of 235 bank employees working in a private bank. In the study in which a questionnaire was used as the data collection instrument, the organizational cynicism levels of the bank employees were measured with "organizational cynicism scale" developed by Brandes (1997) and tested for reliability and validity by Erdost (2007). The scale consisted of three sub-dimensions namely cognitive, affective and behavioral dimension and 14 statements totally. In order to measure the employees' intentions to quit, a scale consisting of 5 statements developed by Wayne, Shore and Liden (1997) was used. According to the results of the analyses, a significant positive relationship was found between organizational cynicism and intentions to quit. However, of all the sub-dimensions of organizational cynicism only affective cynicism and cognitive cynicism are found to be significant predictors of intention to quit.

Key Words: Organizational Cynicism, Intentions to Quit, Bank Employees

1.GİRİŞ

Sinizm, köken itibarıyla eski Yunan siniklerine dayanmakta olup; sinik kelimesinin, ahlaki değerleri ve sosyal kuralları reddederek onun yerine doğanın kurallarına göre yaşamayı öngören Antik Yunan felsefi düşüncesinden geldiği düşünülmektedir (Güzeller ve Kalağan, 2008:87). Brandes vd.'ne

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

(2008) göre sinizm, çalışanların örgütlerinin dürüstlükten uzak olduğuna, hileci olduğuna ve sözünde durmadığına inandıklarında ortaya çıkan olumsuz tutumlardır. Çalışanların sinik tutumları yöneticiye, müşterilere, çalışma arkadaşlarına ve bütün olarak örgüte de yönelebilmektedir. Dolayısıyla çalışanın örgütünün bütünlükten yoksun olduğuna inanması, örgütüne yönelik olumsuz duygular beslemesi, örgütünü küçük düşürücü davranışlar sergilemesi örgütsel sinizm olarak ifade edilmektedir (Öztürk ve Kahraman, 2015:340).

İlgili yazında genel olarak örgütsel sinizmin üç boyutundan bahsedilmektedir. Bunlar (Aslan ve Boylu, 2014:35-36); örgütün dürüstlükten yoksun olduğu inancını ifade eden bilişsel sinizm, saygısızlık, öfke, sıkıntı ve utanç duyma gibi güçlü duygusal tepkileri kapsayan duygusal sinizm ve küçümseyici ve eleştirici davranışa sahip olma eğilimini ifade eden davranışsal sinizmdir. Örgütsel sinizm, psikolojik sözleşme ihlalleri, dengesiz güç dağılımı, işlem adaletsizliği, uygunsuz iş değerleri, çok uzun çalışma saatleri, yıldırma, etkin olmayan liderlik ve yönetim, küçülme, yeniden yapılanma ve yöneticilerin işten çıkarılması gibi pek çok faktöre bağlı olarak ortaya çıkabilmektedir. Ayrıca kariyer ile ilgili sorunlar, örgüt yapısından kaynaklanan gerilimler, engellenme duygusu, iş sözleşmesindeki sosyal değişim ihlallerinin de örgütsel sinizme kaynaklık ettiği belirtilmektedir (Özgener, 2008:57).

Andersson ve Bateman'a (1997) göre, örgütsel sinizm, çalışanların genel olarak işe, yöneticisine ya da örgütüne yönelik olumsuz tutumları olduğuna göre, bu tutumlar büyük olasılıkla olumlu tutumlar yerine, yine olumsuz tutumlarla daha çok ilişkili olacaktır. Nitekim ilgili yazındaki örgütsel sinizm ile işten ayrılma niyeti (Khan, 2014; Mesci, 2014), işe yabancılaşma (Kökalan ve Anaş, 2016), duygusal tükenme (Gün ve Başkan, 2017; Simha vd., 2014), iş performansı (Rehan vd., 2017; Şantaş vd., 2016) ve örgütsel bağlılık (Yavuz ve Bedük, 2016) arasındaki ilişkileri inceleyen çeşitli araştırma bulguları bunu destekler niteliktedir. Bu çalışmada da örgütsel sinizmin işten ayrılma niyeti üzerinde durulmaktadır.

Chiaburu vd.'ne göre (2013:185), işten ayrılma niyeti bir süreç olarak, örgüt üyesinin işini, işyerini ve çalışma şartlarını değerlendirmesi ile başlar. Çalışma çevresine ilişkin olumsuz değerlendirmelere sahip olan çalışanlarda işten ayrılma niyeti ortaya çıkar. Örgütsel sinizm tutumları yüksek olan bireylerin örgütlerine, işyerlerine ve işlerine yönelik olumsuz tutumları olacaktır ve bu olumsuz örgütsel sinizm tutumları, onların işten ayrılma niyetlerini ve işten çıkma yönelimli inançlarını pozitif yönde etkileyecektir. Örneğin Khan (2014) tarafından banka çalışanları üzerinde gerçekleştirilen çalışmada çalışanların örgütsel sinizm düzeylerinin işten ayrılma niyetlerini pozitif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği görülmüştür. Yine Mesci (2014) tarafından otel işletmelerindeki çalışanların, örgütsel sinizm düzeylerinin, işten ayrılma niyeti üzerine olan etkisini belirlemek amacıyla yürütülen çalışmada da pozitif yönlü anlamlı bir etki bulunduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde Çınar vd. (2014) tarafından çağrı merkezi çalışanları ve Polat ve Meydan (2010) tarafından özel bir işletmenin çalışanları üzerinde gerçekleştirilen çalışmalarda da örgütsel sinizm ile işten ayrılma niyeti arasında pozitif yönlü anlamlı ilişki olduğu belirlenmiştir. Bu bulgulardan yola çıkarak aşağıdaki hipotezler geliştirilmiştir;

H₁: Bilişsel sinizmin işten ayrılma niyeti üzerinde pozitif yönlü bir etkisi vardır.

H₂: Duyuşsal sinizmin işten ayrılma niyeti üzerinde pozitif yönlü bir etkisi vardır.

H₃: Davranışsal sinizmin işten ayrılma niyeti üzerinde pozitif yönlü bir etkisi vardır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

2. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmanın amacı banka çalışanlarının örgütsel sinizm düzeylerinin işten ayrılma niyetleri üzerindeki etkisini incelemektir. Özel bir bankanın 235 çalışanı üzerinde gerçekleştirilen araştırmada veri toplama tekniği olarak anketten yararlanılmıştır. Kullanılan anket formu üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çalışanların demografik özellikleri ile ilgili sorular yer almaktadır. İkinci bölümde Brandes (1997) tarafından geliştirilen ve Erdost, (2007) tarafından geçerlik ve güvenilirliği test edilen “örgütsel sinizm” ölçeği yer almaktadır. Ölçek bilişsel, duyuşsal ve davranışsal olmak üzere üç alt boyut ve toplam 14 ifadeden oluşmaktadır. İfadelerin ölçümünde 5’ li Likert tipi ölçek (1: kesinlikle katılmıyorum, 2: katılmıyorum, 3: kısmen katılıyorum, 4: katılıyorum ve 5: tamamen katılıyorum) kullanılmıştır. Ölçeğin güvenilirlik katsayısı (Cronbach Alpha) $\alpha=0,87$ olarak hesaplanmıştır. Üçüncü bölümde ise Wayne, Shore ve Liden (1997) tarafından geliştirilen ve beş ifadeden oluşan işten ayrılma niyeti ölçeği bulunmaktadır. Bu ölçekte yer alan ifadeler de 1’den 5’e kadar değişen puanlarla değerlendirilmiş olup (1) kesinlikle katılmıyorum ve (5) tamamen katılıyorum şeklinde düzenlenmiştir. Ölçeğin güvenilirlik katsayısı ise bu çalışma için $\alpha=0,84$ olarak hesaplanmıştır. Veriler frekans analizi, korelasyon analizi ve regresyon analizi kullanılarak analiz edilmiştir.

3. Bulgular

Katılımcıların demografik özelliklerini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen frekans analizi sonucunda elde edilen bulgular tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Değişkenler	Gruplar	Frekans	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	114	48,5
	Erkek	121	51,5
Yaş	18 – 25 Yaş	18	7,7
	26 – 33 Yaş	104	44,3
	34 – 41 Yaş	77	32,8
	42 – 49 Yaş	29	12,3
	50 ve Üzeri Yaş	7	3
Eğitim	Lise	24	10,2
	Ön lisans	83	35,3
	Lisans	122	51,9
	Lisansüstü	6	2,6
Medeni Durum	Evli	150	63,8
	Bekâr	85	36,2
Çalışma Süresi	1 – 5 Yıl	70	29,8
	6 – 10 Yıl	68	28,9
	11 – 15 Yıl	57	24,3
	16 Yılden Fazla	40	17

Araştırmaya katılan banka çalışanlarının %48,5’ini kadınlar, %51,5’ini ise erkekler oluşturmaktadır. Katılımcıların %7,7’si 18-25 yaş, %44,3’ü 26-33 yaş, %32,8’i 34 – 41 yaş aralığında iken %3’ü de 50 yaşın üzerindedir. Katılımcıların eğitim durumlarına göre dağılımlarına bakıldığında %10,2’sinin lise, %35,3’ünün ön lisans, %51,9’unun lisans ve %2,6’sının lisansüstü eğitime sahip

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

olduğu görülmektedir. Katılımcıların %63,8'ini evli %36,2'sini ise bekâr çalışanlar oluşturmaktadır. Çalışma süreleri dikkate alındığında katılımcıların %29,8'i 1-5 yıl, %28,9'u 6-10 yıl, %24,3'ü 11-15 yıl ve %17'si 16 yıldan daha fazla bir süredir çalışmaktadır.

Örgütsel sinizm alt boyutları ile işten ayrılma niyetleri arasındaki ilişkinin miktarını ve yönünü belirlemek amacıyla gerçekleştirilen korelasyon analizi sonucunda elde edilen bulgular tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 2: Korelasyon Analizine İlişkin Bulgular

			1	2	3	4
	Ortalama	Standart Sapma				
1. Bilişsel Sinizm	3,438	0,907	1			
2. Duyuşsal Sinizm	3,152	0,892	0,504**	1		
3. Davranışsal Sinizm	3,221	1,063	0,454**	0,373**	1	
4. İşten Ayrılma Niyeti	23,365	0,831	0,527**	0,453**	0,360**	1

** p<0,01

Örgütsel sinizm alt boyutları ile işten ayrılma niyeti arasındaki ilişkileri gösteren tablo 3 incelendiğinde örgütsel sinizmin her üç alt boyutu ile işten ayrılma niyeti arasında %99 güvenilirlik seviyesinde, orta düzeyde, pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Örgütsel sinizm alt boyutlarından ayrılma niyeti ile en çok ilişki gösteren alt boyut bilişsel sinizm alt boyutudur ($r=0,527$). Bunu sırasıyla duyuşsal sinizm alt boyutu ($r=0,453$) ve davranışsal sinizm alt boyutu ($r=0,360$) izlemektedir. Dolayısıyla çalışanların örgütsel sinizm düzeyleri arttıkça işten ayrılma niyetlerinin de artış gösterdiği söylenebilir.

Korelasyon analizi değişkenler arasındaki neden sonuç ilişkisini vermemektedir. Bunun için regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Buna göre elde edilen bulgular tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 3: Regresyon analizine İlişkin Bulgular

Model	B	β	t	p
Sabit	1,273		6,354	0,000
Bilişsel Sinizm	0,331	0,362	5,488	0,000
Duyuşsal Sinizm	0,214	0,230	3,638	0,000
Davranışsal Sinizm	0,086	0,110	1,796	0,074
R= 0,579 R ² =0,335				
F=38,736 P= 0,000				

Tablo 4 incelendiğinde örgütsel sinizm alt boyutlarının birlikte işten ayrılma niyeti ile orta düzeyde anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu ve üç alt boyutun birlikte işten ayrılma niyetindeki varyansın yaklaşık %34'ünü açıkladığı görülmektedir ($R=0,579$, $R^2=0,335$, $p<0,01$). Standardize edilmiş regresyon katsayıları itibarıyla bağımsız değişken durumundaki örgütsel sinizm alt boyutlarının işten ayrılma niyeti üzerindeki göreceli önem sırası bilişsel sinizm, duyuşsal sinizm ve davranışsal sinizm biçimindedir. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçlarına göre sadece bilişsel ve duyuşsal sinizmin işten ayrılma niyeti üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu davranışsal sinizmin ise anlamlı bir etkiye sahip olmadığı söylenebilir. Bu sonuçlar büyük ölçüde ilgili yazındaki çalışma bulgularıyla tutarlılık göstermektedir (Khan, 2014; Mesci, 2014; Çınar vd.,

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

2014). Dolayısıyla bilişsel ve duyuşsal sinizmin işten ayrılma niyeti üzerinde pozitif yönlü anlamlı bir etkisi olduğu yönünde oluşturulan H1 ve H2 hipotezleri kabul edilirken davranışsal sinizmin işten ayrılma niyeti üzerinde pozitif yönlü anlamlı bir etkisi olduğu yönündeki H3 hipotezi reddedilmiştir.

Sonuç

Bu çalışma banka çalışanlarının örgütsel sinizm düzeylerinin onların işlerinden ayrılma niyetleri üzerindeki etkisini incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. İşten ayrılma niyeti denilince çalışanın örgütünden ayrılma konusunda bilinçli olarak verdiği karar veya bu yöndeki niyeti anlaşılmaktadır. Elde edilen bulgular çalışanların sinizm düzeylerindeki artışa bağlı olarak işten ayrılma niyetlerinin de artacağı yönündedir. Çalışanın örgütünü bütünlükten yoksun görmesi ve onunla ilgili saygısızlık, öfke, sıkıntı ve utanç duyma gibi güçlü duygusal tepkilere sahip olması onu terk etme eğilimini güçlendirmektedir. İşten ayrılma niyetinin ortaya çıkması ağırlıklı olarak yönetimle ilgili süreçlerin etkisi altında olduğundan daha çok yöneticilere yönelik önerilerde bulunulabilir. Örneğin; kariyer yönetim sisteminin daha etkin ve işler hale getirilmesi, çalışan odaklı liderlik yaklaşımlarının geliştirilmesi ve etkin liderlik stillerinin uygulanması, çalışanlar arasında örgüte ve yöneticilere güven düzeyini yükseltici tedbirlerin alınması bu örnekler arasında sayılabilir. Ayrıca çalışanların karşılıksız beklentiler içine sokulmasına izin verilmemesi, psikolojik sözleşme ihlallerinin ortadan kaldırılması, daha çalışan odaklı etkin bir iletişim sistemine işlerlik kazandırılması bu örnekler arasındadır (Seçer, 2009). Örgütsel sinizm tutumlarının ve buna bağlı olarak işten ayrılma niyetlerinin azaltılmasında, çalışanların değerleri ile örgütsel değerlerin uyumlu hale getirilmesi ve bu uyumun sürekliliğinin sağlanmasının da önemli etkileri olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

Kaynaklar

- Andersson, L.M., and Bateman, T.S. (1997). "Cynicism in the Workplace: Some Causes and Effects", *Journal of Organizational Behavior*, 18(5):449-469.
- Aslan, F. K. ve Boylu, Y. (2014). "Örgütsel Sinizm Ve Psikolojik Sözleşme İhlali Arasındaki İlişkiyi Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma", *Journal of Recreation And Tourism Research*, 1(2):33-45.
- Brandes, P., Castro, S.L., James, M.S.L., Martinez, A.D., Matherly, T.A., Ferris, G.R., Hochwarter, W.A. (2008). "The Interactive Effects Of Job Insecurity And Organizational Cynicism On Work Effort Following a Layoff", *Journal of Leadership & Organizational Studies*, 14(3):233-247.
- Chiaburu, D.S., Peng, A.C., Oh, I.S., Banks, G.C., Lomeli, L.C. (2013). "Antecedents and Consequences of Employee Organizational Cynicism: A Meta-Analysis", *Journal of Vocational Behavior*, 83(2):181-197.
- Çınar, O., Karcioğlu, F. ve Aslan, İ. (2014). "The relationships among Organizational Cynicism, Job Insecurity and Turnover Intention: A Survey Study in Erzurum/Turkey", *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 150:429 – 437.
- Erdost, E., Karacaoglu, K. ve Reyhanoglu, M. (2007). "Örgütsel Sinizm Kavramı ve İlgili Ölçeklerin Türkiye'deki Bir Firmada Test Edilmesi", 15. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi, (25-27 Mayıs), Sakarya Üniversitesi, ss. 513-524.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Gün, F. ve Başkan, G.A. (2017). “Öğretim Elemanlarının Algılarına Göre Örgütsel Sinizm ile Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 32(2): 361-379.

Kalağan, G. ve Güzeller, C.O. (2010). “Öğretmenlerin Örgütsel Sinizm Düzeylerinin İncelenmesi”, Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi, 27:83-97.

Khan, M. A. (2014). “Organizational Cynicism and Employee Turnover Intention: Evidence from Banking Sector in Pakistan”, Pakistan Journal of Commerce and Social Sciences, 8(1):30-41.

Kökalan, Ö. ve Anaş, K. (2016). “Çalışanların Örgütsel Sinizm Tutumlarının İşe Yabancılaşmaları Üzerine Etkisi: Vakıf Üniversiteleri Üzerine Bir Çalışma”, Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi, 11(2):97-109.

Mesci, M. (2014). “Örgütsel Sinizmin İşten Ayrılma Üzerine Etkisi: Antalya’da Bir Örnek Olay Çalışması”, AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14(1):183-209.

Özgener, Ş., Öğüt, A., Kaplan, M. (2008). “İşgören-İşveren İlişkilerinde Yeni Bir Paradigma: Örgütsel Sinizm”, Örgütsel Davranışta Seçme Konular, Ed.: Özdevecioğlu, M. ve Karadal, H. 1. Baskı, İlke Yayınevi, Ankara, ss.53-72.

Polat, M. ve Meydan, C. (2010). “Örgütsel Özdeşleşmenin Sinizm ve İşten Ayrılma Niyeti ile İlişkisi Üzerine Bir Araştırma”, Savunma Bilimleri Dergisi, 9(1):145-172.

Rehan M, Iqbal MZ, Fatima A, Nawab S. (2017). “Organizational Cynicism and its Relationship with Employee’s Performance in Teaching Hospitals of Pakistan”, International Journal of Economics & Management Sciences, 6(3):1-6.

Seçer, B. (2009). “İçsel İşten Ayrılma: Nedenleri, Ölçülmesi Ve Önlenmesi”, Çalışma Yaşamında Davranış - Güncel Yaklaşımlar, Ed.: A. Keser, G. Yılmaz, S. Yürür, Umutepe Yayınları, 1. Basım, Kocaeli, ss.549-566.

Simha, A., Elloy, D.F. and Huang, H. (2014) “The moderated relationship between job burnout and organizational cynicism”, Management Decision, 52(3):482-504.

Şantaş, F., Uğurluoğlu, Ö., Kandemir, A. ve Çelik, Y. (2016). “Sağlık Çalışanlarında Örgütsel Sinizm, İş Performansı Ve Örgütsel Özdeşleşme Düzeyleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi”, Gazi Üniversitesi, İİBF Dergisi, 18 (3):867-886.

Wayne, S.J., Shore, L.M. ve Liden, R.C. (1997). “Perceived Organizational Support and Leader-Member Exchange: A Social Exchange Perspective”, Academy of Management Journal, 40(1):82-111.

Yavuz, A. ve Bedük, A. (2016). “Örgütsel Sinizm ve Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişki: Bir Kamu Bankasının Konya Şubelerinde Örnek Uygulama”, Selçuk Ün. Sos. Bil. Ens. Der., (35):301-313.

Öztürk, Z. ve Kahraman, N. (2015). “Sağlık Çalışanlarının Örgütsel Sinizm Düzeyinin Ölçülmesine Yönelik Bir Araştırma”, Electronic Journal of Vocational Colleges-14.BÜROKON Özel Sayısı, 339-358.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

TÜRKİYE'DE KAMU PERSONEL YÖNETİMİNDEN İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNE GEÇİŞ: TEMEL SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Doç. Dr. Ferit İZCİ

Yüzüncü Yıl Üniversitesi İİBF Kamu, Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi. ferit.izci@yyu.edu.tr

M. Şerif YILDIZ

Yüzüncü Yıl Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü Yönetim Bilimleri Anabilim Dalı, serifyildiz.302@gmail.com

ÖZET

Değişimin bu denli hızlı gerçekleştiği ve hayatın her alanını etkilediği bir dünyada, personel yönetimi anlayışının bundan nasip almaması düşünülemez. Bugün, dünyada kamu yönetimi anlayışları değişmiş, devlet- vatandaş arasındaki ilişkiler bir başka boyut kazanmıştır. Geleneksel kamu yönetimleri yerini kamu işletmeciliği anlayışına terk etmiştir. Vatandaş odaklı bir yönetim anlayışının temelinde, etkin ve verimli bir biçimde işleyen personel sistemleri yatmaktadır. Kamu personeli, devletin vatandaşlara bakan yüzü ve devlet gücünün en önemli unsurudur. Bu nedenle, kamu personel yönetimi ile ilgili gelişmeleri yakından takip etmek, personel sistem ve uygulama anlayışını bu gelişmeler doğrultusuna güncellemek hayati önem arz etmektedir. Günümüzde, temellerini Weber'in bürokrasi düşüncesinden alan ve zamanla deforme olup, bürokratik işleyişin önündeki engellerden biri haline gelen geleneksel kamu personeli yönetim anlayışı işlevini yitirmiş durumdadır. Bunun yerine, modern dünyanın benimsediği, çok daha dinamik ve geniş kapsamlı olan insan kaynakları yönetimi anlayışı geçmiştir. Türk kamu bürokrasisinin en önemli sorunu haline gelen personel sistemi, hemen hemen her dönem tartışmalara konu olmuş, yapısal ve işlevsel alanlarda yasal değişikliklere gidilmiştir. Ancak, personel sisteminin dayandığı temel felsefe ve ilkeler değiştirilemediği için istenilen sonuçlar elde edilememiştir. Bu yüzden sistemin radikal bir biçimde değiştirilmesi zorunluluk haline gelmiştir. Bu çalışmada, kamu personelinin yapısal ve işlevsel sorunları üzerinde durulacak, günümüz kamu yönetimi anlayışında meydana gelen değişimler ışığında personel yönetiminden insan kaynakları yönetimine geçişin gerekliliği vurgulanacaktır. Sonuç olarak da, temel sorunlara yönelik ne gibi çözümlerin üretilebileceği tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Personel Yönetimi, İnsan Kaynakları Yönetimi, Yeni Personel Sistemi

ABSTRACT

In a world where change has taken place so fast and every aspect of life has been affected, It is unthinkable that the understanding of personnel management does not. Today, the understanding of the public management in the world has changed the relationship between the state and the citizen has gained another dimension. Traditional public administrations have left their place to the concept of New public management. Personnel systems that running effectively and efficiently lie at the basis of a citizen-focused management approach. Public personnel is the face of the government facing the citizen and the most important element of the state power. For this reason, to follow developments related to public personnel management closely and to update the personnel system and application understanding in line with these developments is of vital importance. Today, the traditional public personnel management concept, which takes its foundation from Weber's bureaucratic mentality and becomes a deformity over time

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

and a barrier to bureaucratic functioning, has lost its function. Instead, human resource management that is much more dynamic and comprehensive and modern world adopt has taked place. The personnel system, which has become the most important problem of the Turkish public bureaucracy, has been subject to debate in almost every period, legislative changes have been made in structural and functional areas. However, because the basic philosophy and principles on which the personnel system is based can not be changed, the desired results have not been obtained. So, it has become a necessity to change the system in a radical way. In this study, structural and functional problems of public personnel will be emphasized, in the light of the changes taking place in today's public administration understanding the need to shift from personnel management to human resource management will be emphasized. As a result, it will be argued what solutions can be made for the main problems.

Key Words: Personnel Management, Human Resources Management, New Personnel System

GİRİŞ

Son yıllarda küreselleşmenin beraberinde getirdiği siyasi, ekonomik ve yönetsel pek çok fırsat ve tehditler, ülkeleri sistemlerini gözden geçirmeye ve köklü değişimler yapmaya mecbur bırakmaktadır. Özellikle kamu yönetimlerinin, geleneksel ve hantal yapıdan sıyrılıp, iç ve dış dinamiklere kendini en hızlı biçimde uyarlayacak bir özelliğe bürünmeleri zorunluluğu doğmuştur. Küreselleşmenin beraberinde yaşanan değişim ve dönüşümün bir boyutunu da kamu yönetiminin insan kaynağının en etkin ve verimli bir şekilde kullanılabilmesi oluşturmaktadır. Çünkü en önemli rekabet aracı ve kurumsal başarının kilidi, sahip olunan nitelikli insan kaynaklarıdır. Bu nedenle, klasik personel yönetimi anlayışını terk edip, onun yerine modern insan kaynakları anlayışının uygulanması gerekir. Ülkenin insan kaynağının doğru tespit edilmesi, bunun en iyi şekilde planlanması, doğru kaynaklardan objektif kriterlere göre en liyakatli insanların işe alınması ve insan kaynaklarının kurumsal amaçlar doğrultusunda en etkin ve verimli bir biçimde kullanılması bir zorunluluk arz etmektedir.

Kamu yönetimi sistemimiz, ülkemizde ve dünyada yaşanmakta olan toplumsal, ekonomik ve sosyal dönüşüme uyum sağlamak amacıyla, kamu yönetiminde yaşanan küresel ölçekteki değişimlere de paralel bir şekilde, son yıllarda hız kazanan bir yeniden yapılanma ve yenilenme süreci geçirmektedir. Bu değişim sürecinin en önemli ayaklarından birisini de hiç kuşkusuz, kamu personel yönetimi anlayışının yenilenmesi ve kamu personel sistemimizin buna göre revize edilmesi oluşturmaktadır (Yılmazöz, 2009: 294). Uzun yıllardan beri uygulanagelen alışkanlıkların terk edilmesi ve gelişmiş dünya ülkeleri standartlarında personel sistemine sahip olmak, insan kaynakları yönetimi anlayışının benimsenmesi ve ciddiyetle uygulanmasıyla mümkündür. Devletin büyüklüğü ve rolü, kamu hizmetlerinin niteliği, kamu tercihi, kamusal alan, örgüt yapısı ve hukuki rasyonellik terimlerinin yeniden tanımlanması gerektiği öne sürülmektedir. Bu bağlamda kamu sektörünün özel sektörü örnek alarak daha az mali ve insan kaynağıyla daha etkin ve verimli çalışması gerektiği dile getirilmektedir. Bu doğrultuda kamu personelinin yetenek ve becerilerinin artırılması yanında kamu personel sisteminin bütüncül bir bakış açısı ile ele alınarak saydam, güvenilir ve çağdaş bir yapıya kavuşturulmasının kamu yönetiminin yeniden yapılandırılması çalışmalarında önemli bir basamak olacağı belirtilmektedir (Şaylan, 2000: 11). Bu amaçla daha önce pek çok idari düzenleme ve reform girişimi olmuş, ancak beklenen sonuçlar alınamamıştır. Bunun en önemli nedeni, başta liyakat olmak üzere, her türlü hakkaniyet ve adaletten uzak bir

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

işleyişin hakim olması, adam kayırma ve nepotist ilişkilerin revaçta olması, performansa dayalı bir başarı değerlendirme sisteminin olmaması, memurluk mesleğinin aşırı derecede güvenceli olması, siyasallaşma ve ideolojik eğilimlerin artarak devam etmesi vb. gibi durumların üstesinden gelebilecek güç ve iradeye sahip bir iktidarın olmamasıdır. Son anayasa değişikliğiyle birlikte, kuvvetli icra yetkisine sahip Cumhurbaşkanlığı sistemiyle bunun başarılmasının mümkün olabileceği düşünülmektedir.

Bu çalışmada, kamu personel yönetiminin kapsamı hakkında genel ilgiler verildikten sonra, kamu personel yönetiminin temel sorunları üzerinde durulacaktır. Hemen akabinde, kamu personel sisteminin değişmesini zorunlu kılan nedenler, klasik personel yönetiminden insan kaynakları yönetimine geçişin gerekliliği üzerinde durulacak ve mevcut personel sisteminin değişmesine yönelik çalışmalara da vurgu yapılarak, sorunların çözümüne yönelik öneriler üzerinde durulacaktır.

1. Kamu Personeli Kavram ve Kapsamı

Merkezi yönetim ve yerel yönetimlerde çalışanların hepsini dikkate aldığımızda, ülkedeki en büyük işverenin devlet olduğunu görüyoruz. Bu nedenle kamu personel yönetimi, gerek siyasal iktidar, gerek kamu yönetici ve liderleri gerekse toplum için en temel konuların başında gelmektedir. Kurum farkı gözetmeksizin, kamu yönetiminin temel isteği, kamu çalışanlarını daha etkin ve verimli kılacak reformları yapmaktır. Böyle bir durumda, kamu çalışanları hem kamu yönetiminin hem de kamu hizmeti alan toplum açısından işin merkezinde yer almaktadır.

Kamu personeli kamu da çalışan görevlilerin ana yapısını oluşturmaktadır. Kamu hizmetlerinin yürütülmesi ve vatandaşlara sunulması için gerekli olan emek gücü kamu personeli aracılığı ile sağlanır (Aslan, 2012a: 3-4). Kamu personeli kavramı geniş ve dar olmak üzere iki anlamda kullanılmaktadır. Geniş anlamda kamu personeli, kamu kesiminde görev yapan ve farklı hukuki statülere sahip tüm personeli içermektedir. Bu anlamdaki kamu personeli tanımının içine seçilmişlerden atanmışlara kadar kamu adına iş yapan herkes girmektedir. Dar anlamda kamu personeli ise 1982 Anayasasının 128. Maddesinde şu şekilde tanımlanmaktadır: “Devletin kamu iktisadi teşebbüsleri ve diğer tüzel kişilerin genel idare esaslarına göre yürütmekle yükümlü oldukları kamu hizmetlerinin gerektirdiği asli ve sürekli görevleri yürüten personeldir”. Anayasa kamu personeli ayırt etmek için üç temel ölçüt kullanılmaktadır. Bunlardan ilki yönetimin genel idare esaslarına göre yapılmasıdır. İkinci ölçüt, işin yapılması konusunda araya hiç kimsenin girmemesini, sürekliliğini ifade etmesidir. Üçüncü ölçüt ise memurlar ve diğer kamu personeli statüsünde olanların işleri yürütmesidir (Sayan, 2009: 201-245). Devletin vatandaşlara sunduğu hizmetleri ulaştıran ve onu temsil eden sinir uçları olan kamu görevlilerinin durumu bir anlamda kamu hizmetlerinin kalitesini beğenisini belirleyen özne konumundadır. Böylesine hayati bir misyonu ve işlevi bulunan kamu personeli günümüz örgütlerinin en önemli sermayesi konumundadır (Tortop vd. 2012: 493).

2. Türkiye’de Kamu Personeli Yönetimi Anlayışı

Türkiye’de kamu personel yönetimi anlayışı, temelde kamu yönetimi anlayışının bir uzantısı şeklinde gelişmiş, uygulanan kamu yönetimi yaklaşımları personel yönetimi anlayışı üzerinde belirleyici olmuştur (Yılmazöz, 2009: 294). İmparatorluk döneminde gelişen bu yönetim sisteminin dayandığı felsefe ve nitelikler şu şekilde özetlenebilir (Canman, 1995: 248): “Yönetim sistemi merkezcidir; yani yetkiler tepede toplanmıştır. Kararlar merkezde alınır. Yönetim sistemi kuralcı ve

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

mevzuatçıdır; kurallara ve yasalara sıkı sıkıya bağlılık esastır. Gelenekçidir; yani, alışlageldiği gibi çalışmak, mevcudu korumak, yeniliklere direnç göstermek, idari geleneklere bağlılık esastır. Nihayet, seçkindir, yani devlet memuriyeti sadece okumuş olanların mesleğidir, bu durumuyla da devlet hizmetine değer veren bir modeldir.” Devlet işlerinin ancak belirli bir eğitim ve terbiyeden geçirilmiş bulunan, bilgili ve tecrübeli memurlarla yerine getirilebileceği öngörülmüş, bu nedenle de memurların seçilmelerine ve yetiştirilmelerine büyük önem verilmiştir (Özdemir, 2001: 98). Bu dönemde temelleri atılan kamu yönetimi anlayışı, yapısal ve işlevsel özelliklerini muhafaza ederek Cumhuriyete kadar taşınmış, kamu personel yönetimi anlayışına ve uygulamalarına yön veren temel dinamik haline gelmiştir.

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde, devlet memurları resmi ideolojinin en önemli uygulayıcıları, merkezi ve otoriter yapının da en iyi temsilcileridir. Devlet memurluğu bir meslek olarak ifade edilse bile, gerek mesleğe girişte ve gerekse mesleki kariyerde hiçbir zaman liyakat kriteri tamamıyla uygulanmamıştır. Max Weber’in memurlar için kullandığı “bürokratik örgütlerde memur tarafsızdır, bir çarkın dişlisi konumundadır, çarkın dönmesi gereken tarafın aksine hareket edemez” nitelermeler, uygulamada pek görülmemiştir. Memur genelde resmi ideolojinin savunucusu olmuştur. Oysa memurlukla ilgili olarak genel kabul görmüş üç temel sıfat bulunmaktadır. Bunlar:

- Memur devleti ve devletin gücünü temsil eder: ön planda memur görünse bile asıl işi yapan devlettir. Bu nedenle kamu görevlisinin ayrıcalıklı bir statüsü vardır.
- Devlet memuru memurluk mesleğini temsil eder: memurun davranışlarına yön veren ilke ve kurallar yasalarla belirlenmiş ve devlet memuru meslek kurallarına aykırı davranamaz.
- Bireysel olarak memuru temsil eder. Memur olabilmenin niteliklerini gösterir. Yani memur sıradan bir vatandaş değildir, toplumsal itibar ve saygınlığı olan kimsedir.

Gerek kamu hizmetlerinin etkin ve verimli sunumundaki asli unsur olması, gerekse memurluk mesleğinin temsiliyet niteliği gereği, memurluğa hep talep olmuştur. Özel sektörde, devlet memuru olmayı insanlarımız daima istemişlerdir. Ancak, memurluk mesleğine atfedilen değerlerle, memurun reelde sergilemiş olduğu profil birbirinden farklıdır. Temellerini geleneksel bürokrasi yaklaşımından alan ve ideal bürokraside çizgileri Weber tarafından belirtilen memurluk, bir biriyle örtüşmeyen iki görüntü arz etmektedir. Bunda hem devletin personel sistemini tesis etmedeki başarısızlığı hem de personelin alışla gelmiş algı ve alışkanlıklarını terk edememesi faktörleri yatmaktadır. Ayrıca siyasal iktidarın, kamu personelini kendi çizgisine çekip siyasallaştırma çabaları da önemli bir etken olarak görülebilir. Durum böyle olunca, kamu personeli ve dolayısıyla personel sistemiyle ilgili şikayetler her daim olmuştur ve personel yönetimi konusunda reform ihtiyacı gündemdeki yerini hep korumuştur.

3. Türkiye’de Kamu Personel Yönetiminin Temel Sorunları

Kamu personeli sorunu güncelliğini yitirmeyen siyasal, hukuksal ve teknik yönleri bulunan çok bilinmeyenli, karmaşık ve evrensel bir sorun alanıdır. Kamu personeli sorunu kavramı aynı zamanda kamu hizmeti sorunu başka bir ifadeyle “devlet sorunu” olarak da tanımlanmaktadır (Tutum, 1990: 31). Personel rejimi konusunda bugüne kadar birçok çalışma yapılmış olmakla birlikte, yapılan çalışmalar ve yazılan raporlar daha çok denkleştirme, parçalanmış, dağılmış bir sistemi tekrar birleştirme ve işlevsel bir hale getirme niteliği taşımaktadır. Personel rejimimiz, geçirdiği evrim içinde karmaşık ve içinden çıkılmaz bir hal almıştır (Canman, 1992: 3). Kamu yönetim sistemimiz son iki yüzyıldır devam eden bir yeniden yapılanma ve değişim süreci

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

yaşamaktadır. Bu değişim sürecinin bir ayağını kamu personel sorunu oluşturmaktadır. 1949 yılında hazırlanan Neumark raporundan başlayarak günümüze değin yapılan çalışmalarda kamu personeli sorununa ilişkin şu başlıklar üzerinde durulduğu gözlenmektedir:

- Mevcut kamu personelinin yetersiz olduğuna ilişkin inanç,
- İşe uygun kişiyi bulmada yaşanan sorunlar,
- Çağdaş personel yönetiminin vazgeçilmez öğelerinden olan kariyer ve liyakat ilkelerinin tam olarak uygulanmamasından doğan sorunlar,
- Kamu personelinin ücret yetersizliği sorunu,
- Kamu personelinin farklı statüde çalıştırılması bağlamında yaşanan ücret adaletsizliği sorunu,
- Kamu çalışanlarının denetimine ilişkin yaşanan sorunlar,
- Kamu çalışanlarının sürekli eğitime ilişkin yaşanan sorunlar,
- Personel alımına ilişkin sorunlar,
- Kamu personelinin coğrafi dağılımına ilişkin sorunlar,
- Kamu çalışanlarının emeklilik rejiminin düzenlenmesine ilişkin sorunlar,
- Kamu personel sisteminin pratiğine ilişkin bu sorunların yanında, sistemi düzenleyen kamu personeli rejimi yasası da bu sayılan sorunların içinde önemli bir konu başlığı oluşturmaktadır

Çağdaş bir personel sisteminin taşıması gereken özelliklerden yoksun olan ve birçok önemli sorunu içinde barındıran bir personel sisteminin başarılı olmasını beklemek iyimserlik olacaktır. Mevcut sorunlar, kamu hizmetlerinin kalitesinin azalmasına, örgüt ikliminin kirlenmesine, iş veriminin düşmesine ve yağmacılık sisteminin zaman içinde kurumsallaşmasına neden olmuştur.(Tortop vd. 2012: 495-496).

Ülkemizde, kamu personel rejiminde yerleşik ve önemli sorun alanlarının mevcut olduğu ve sistemin temel prensipleri olan liyakat, kariyer ve sınıflandırma ilkelerinin uygulamalarında birtakım problemlerin yaşandığı görülmektedir. Ayrıca, mevcut kamu personel yönetiminin, çağdaş insan kaynakları yönetimi yaklaşımının öngördüğü esneklik, verimlilik ve yaratıcılıktan oldukça uzak bir nokta da olduğu gözlemlenmektedir. Sistemin temel sorun alanlarını farklı açılardan ele alan pek çok çalışma yapılmıştır. Canman ve Yılmazöz, personel sisteminin temel sorunlarını şu şekilde kategorize etmektedirler (Canman, 1995: 252-253, Yılmazöz, 2009: 299):

- Liyakat (yeterlik) ilkesine işlerlik kazandırılmamış olması,
- Kariyerleri geliştirme düşüncesinin gerçekleştirilememiş olması,
- Kamu kesiminde ücret dengesinin kurulamamış olması,
- İhtiyaçları karşılayacak bilimsel bir sınıflandırmanın yapılamamış olması,
- Personel rejimini kanunlarla düzenleme ilkesine işlerlik kazandırılmamış olması,
- Profesyonel bir yönetici sınıfının kurulamamış olması olarak sıralanabilir

Yine benzer bir değerlendirmeyi Demirkan yapmaktadır. Bürokratik kültürümüz içinde işlerin yerine getirilmesi sırasında karşılaşılan sosyolojik temelli birtakım açmazlar olduğunu, bunların işlerin zamanında ve istenilen seviyede yapılmasına engel olduğunu ifade ederek, temel sorunları şu şekilde sıralamaktadır: (Demirkan, 2003: 18).

- Herhangi bir karşılık ödmeden elde etme alışkanlığı,

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- Liyakat kültüründen daha çok sadakat kültürüne olan inanç,
- Yöneticilere aşırı bağımlılık ve kişisel inisiyatif kullanama,
- Yöntemsizlik ve analitik düşünememe,
- İşin gerektirdiği vasıfları taşımama,
- Nemelazımcılık ve günü kurtarma kaygısı,
- Vizyon eksikliği ve rutin içinde boğulmak.

Bunların dışında; mevcut kamu personelinin nitelik olarak yetersiz olduğuna dair oluşan inanç, işe uygun kişiyi bulmada yaşanan sorunlar, kamu personelinin farklı statülerde çalıştırılmasından kaynaklanan ücret adaletsizlikleri, kamu çalışanlarının denetimine, eğitimlerine, örgütlenmelerine, emeklilik düzenlemelerine ve coğrafi dağılımlarına ilişkin yaşanan sorunlar, diğer problem alanlarını oluşturmaktadır.

Bütün bu anlatılanlardan ve bu alanda yapılan çalışmalardan yola çıkarak, kamu personel sistemimizin genel anlamda dört temel sorun alanına sahip olduğu söylenebilir (Şaylan, 2000: 20-22, TESEV, 2004, TÜGİAD, 1997, Yılmazöz, 2009: 299):

3.1. Verimsizlik

Verimlilik, hizmetin elde edilmesinde kullanılan kaynaklarla en çok sonucu elde etmektir. Kamu sektöründe verimliliğin temel girdisi beşeri unsurdur. Kurumsal amaç ve kamu hizmetinin gerektirdiği niteliklere sahip personeli sağlamak ve bunları en etkili bir biçimde istihdam etmek, verimliliğin ön şartını oluşturur. Oysa kamu yönetimi alanında birçok kurum ya da kuruluşun insan sermayesinden yeterince yararlandığı veya böyle bir mekanizmayı başarılı bir şekilde çalıştırdığını söylemek zordur. Kamu kurum ve kuruluşlarının verimli ve etkili olabilmesi için her bir çalışanın bireysel kapasitesini ve mümkün olan en üst düzeyde çalışma arzusunu arttırmak gerekliliği kabul edilmektedir (Ekinci, 2008: 175).

Ortalama Türk kamu görevlisinin yapılan karşılaştırmalı verimlilik değerlendirmelerinde, birçok ülkeden daha düşük değerler aldığı gözlemlenmektedir. Performansa göre ücretlendirme yapılmaması, ödüllendirme eksikliği, çalışan-çalışmayan ayrımının belirsizliği, yeteneğe ve yaratıcılığa gereken değerin verilmemesi, hizmet içi eğitimlerin yetersizliği ve süreklilik taşınamaması gibi, kısaca sistemin bilgiye, çalışmaya, yeteneğe kıymet vermemesinden kaynaklanan verimsizlik sorunu, ülkenin geleceği açısından da son derece önemli bir paradoksu gündeme getirmektedir. Türkiye, kalkınması için hayati öneme sahip, olmazsa olmaz sayılabilen birçok kamu hizmetini, giderek daha yetersiz kamu görevlisi ile üretmek zorunda kalmaktadır.

3.2. Liyakat (Yeterlik) İlkesinin Yerine Kayırmacılık İlkesi

Liyakat veya ehliyet, işin ehline verilmesi demektir. Başka bir ifadeyle, Liyakat, layık olanın göreve gelmesidir. Hakkı olanın makam edinmesidir. Bir kimsenin kendisine iş verilmeye uygunluk, yaraşırılık durumu demektir. Liyakat o kadar önemlidir ki bir ülke liyakat ile kalkınır ve liyakat olmazsa çöker. Başa geçenlerin vatandaşın hayatında yapacağı değişiklikler sınırlıdır. En baştakiler yalnızca ilham verebilir. Önemli olan milyonlarca memuru ve bürokrati nasıl seçtiğidir. Seçtiği insanlar vasıtasıyla ülkeyi kalkındırır. Aslında alabileceği tek ve en önemli önlem görevlere yetkin insanları getirmesidir. Denilebilir ki en büyük idari başarı liyakattir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Liyakatın karşısı, kayırmacılıktır. kayırmacılık, memurun yakınlarını yasadışı biçimde ve haksız yere kollamasıdır. “İltimas” ve “himmet etme” (aciz durumda olana destek olma) ve halk dilinde kullanılan “torpil” kavramlarıyla eş anlamlıdır kayırmacılık ise üç değişik biçimde olur. Bunlar:

a) Akraba Kayırmacılığı (Nepotizm): “iş yerinde liyakat yerine yakınlarına ve diğer akrabalara bir takım ayrıcalıklar verme” şeklinde tanımlanmıştır. Özler vd. (2007: 438) göre “bir kimsenin beceri, kabiliyet, başarı ve eğitim düzeyi gibi işin gerektirdiği niteliklere sahip olmaksızın sadece akrabalık ilişkileri esas alınarak istihdam edilmesine veya terfi edilmesine nepotizm adı verilmektedir”.

b) Eş-Dost Kayırmacılığı (Favorizm): Favorizm iki anlamda kullanılmaktadır. birincisi, belli bir kişi veya gruba öncelik ve ayrıcalık vermektir. İkinci anlamı ise, işe alımlarda arkadaş, komşu veya diğer tanıdıklara ayrıcalıklı muamele edilmesidir. Genel anlamda favorizm ise, çalışanlar ile ilgili kararlar ve terfi konularında eş-dost, ahbap ve arkadaşlara ayrıcalıklı bir şekilde davranmak demektir. (Araslı ve Tümer, 2008: 1239). Nepotizmde kayırılan kişi kan bağı olan akraba iken; favorizmde ise eş-dost, ahbap ve arkadaşdır (Büte, 2011:386).

c) Siyasi Kayırmacılık (Cronyism): Kronizm, genel olarak, yakınları kayırmanın bir biçimi olarak nitelendirilebilir. Ancak bu kayırmacılık biçiminde ahbap-çavuş ilişkileri söz konusu olmakla birlikte, daha çok “politik tercihe yakınlık” ön plandadır. İktidara gelen siyasal partilerin, kendisine oy veren seçmen gruplarına ayrıcalıklı işlemler yapması sonucu haksız yere menfaat sağlamasına “siyasal kayırmacılık” denir (Aktan, 1992: 29. Aktaran Büte: 387). Siyasal kayırmacılık, “politik yandaşlık” veya “partizanlık” olarak da bilinir.

Kayırmacılık uygulamalarının söz konusu olduğu örgütlerde, çalışanların istihdam edilmesi ve terfi ettirilmesinde bilgi, beceri, yetenek, başarı ya da eğitim düzeyi gibi liyakat ilkeleri yerine; kan bağı, hemşerilik, eş-dost ya da ahbaplık veya başka bir yakınlık dikkate alınmaktadır. Türkiye’de kamu kurum ve kuruluşlarında, işe alımlarda ve işyeri içerisinde yükselmelerde, liyakat ilkesi belirleyici olma özelliğini yitirmiştir. Siyasal süreç içerisinde “patronaj” türü politika yapmanın ağırlık kazanması, hizmete girişte ve yükselmeye liyakat ilkesinin gerektirdiği rasyonel ve objektif ölçütler yerine, başka ölçütleri kayırmacılığı ön plana çıkarmıştır. Ancak son yıllarda, kamu hizmetine girişte merkezi sınav ve alımın yapılması, görevde yükselmenin belli şartlara ve sınavlara bağlanması gibi, bu durumu düzeltmeye yönelik olumlu girişimlerin yapıldığı da görülmektedir.

3.3.Sınıflandırma ve Statü Karmaşası

Bugün fordist yönetimin dayanmış olduğu temel ilkelerden biri olan fonksiyonel uzmanlaşma geçerliliğini yitirmiştir. Bunun yerine esnek uzmanlaşma ilkesi benimsenmiştir. Özellikle bilgi ve iletişim teknolojisinin çok yoğun olduğu alanlarda, kamu çalışanlarının birkaç alanda uzmanlaşması bir zorunluluk haline gelmiştir. Temel felsefesini vatandaşın memnuniyetine dayandıran Toplam Kalite Yönetiminin de en önemli ilkelerinden biri olan esnek uzmanlaşma, katı sınırları olan statü ve sınıflandırmaları modası geçmiş uygulamalar olarak görmektedir. Bu nedenle daha önce katı olarak belirlenen on hizmet sınıfı ve en sonunda da Jandarma Hizmetleri Sınıfı ile Sahil Güvenlik Hizmetleri Sınıfının eklenmesiyle on ikiye çıkan personel sınıflarının esnetilmesi ve duruma göre bir diğer hizmet sınıfının görev alanına giren konularda da profesyonelce çalışması gerekir.

Mevcut sınıflandırma ve statü sistemi, güncel ihtiyaçları karşılamaktan yoksun bir durumda olup, özellikle statü sistemi, bazı grupların çıkarları uğruna siyasal iktidarları etkileyerek, sistemi daha da bozması sonucunda, içinden çıkılmaz, kendisi sorun üreten bir yapı haline gelmiştir. Ayrıca, hiçbir

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

hizmet rasyonelitesine dayanmayan, büyük ölçüde nepotizm yolu ile gerçekleşen statü farklılaşması, kamu personel sisteminin dengesini bozmakta ve büyük adaletsizliklere yol açmaktadır.

3.4.Yolsuzluk

Dünya Bankası; yolsuzluğu ekonomik ve sosyal gelişmenin önündeki en büyük engel olarak tanımlamaktadır. Yolsuzluk, hukuk devletini yozlaştırarak ve ekonomik gelişmenin dayandığı kurumsal temelleri zayıflatarak ekonomik gelişmeyi önlemektedir. Yolsuzluğun zararlı etkileri, özellikle kamu hizmetlerinden yararlanmak zorunda olan yoksullar için korkunçtur (The Worldbank, 2009). Yolsuzluk; en basit şekilde, kişinin kendi yönetimi altında bulunan bir gruptan kişisel kazanç ya da çıkar sağlanması şeklinde kamu gücünün kötüye kullanılması olarak tanımlanabilir (Stapenhurst, 2000: 9). Yolsuzluk, yapılmaması gereken işlemleri yapmak ya da yapılması gereken işlemleri çabuklaştırmak karşılığında çıkar sağlama amacı gütmektedir. Kamu personel sisteminde liyakat ilkesinin uygulanmaması ve adalet anlayışında meydana gelen çözümler yolsuzluğu tetikleyen unsurlar olarak gösterilebilir (Yılmazöz, 2009: 300; Eryılmaz, 2010: 253). Yolsuzluğun kökleri bir ülkenin sosyal ve kültürel tarihine, politik ve ekonomik kalkınmasına, bürokratik geleneklerine ve politikalarına dayanır. Genel olarak yolsuzluk, kurumların zayıf ve ekonomik politikaların piyasa yapısını bozduğu dönemlerde artma eğilimi gösterir. Yolsuzluk, yanlış seçimlere yol açarak ve mal ve hizmetlerin, fiyat ve kalitesinde rekabetten çok, rüşvette rekabeti artırarak ekonomik ve sosyal gelişmeyi tahrip eder.

Bunların yanı sıra kamu yönetiminin hiyerarşik bir yapıya sahip olması, yüksek maliyet ile çalışması, etkin, müşteri odaklı ve rekabete açık olmaması, karmaşık ve anlaşılabilir mevzuat da kamu personel yönetiminin sorunları arasında sayılmaktadır (Toprak, 2009:10).

Tüm bu sayılan sorunlar kamu personel yönetiminde reformu kaçınılmaz kılmaktadır. Kamu personel yönetiminde yapılan reform çalışmaları, Şaylan'a göre şu amaçları gerçekleştirmeye çalışmalıdır (Şaylan, 2000:23).

- Kamu personel yönetimi sisteminde liyakat ilkesini geçerli kılmak Personel alımı, atama, yükselme maaş ve ödüllendirme gibi personel işlemlerinin liyakat ilkesi çerçevesinde gerçekleştirmek.
- Verimlilik ve etkinlik ölçütleri içinde kamusal örgütlerde izlenen istihdam politikalarını belirlemek.
- Kamu hizmetlerini gerçekleştiren kamu örgütlerinin işgücü pazarında yarışmacı olabilmelerini mümkün kılmak. Bunu gerçekleştirmek içinde çalışanların motivasyonunun maaş, çalışma ve sağlık şartlarının düzeltilmesi için çalışmalar yapmak.
- Kamu personelinin demokratik bir şekilde katılımını sağlayacak yöntemleri hayata geçirmek.
- Kamu hizmetlerinde çalışan personel arasındaki statü, unvan, ücret ve sendikal haklar açısından eşitsizliği ortadan kaldıran çalışmalar yapmak (Ömür Gönülşen ve Öktem, 2004: 53).
- Aynı zamanda kamudaki ücret sisteminin özel sektörle rekabet edebilir düzeyde olması, personel mevzuatının basitleştirilmesi, yetenekli istihdama açık olması gibi amaçlar da eklenebilir (tesev.org.tr, 2004).

Bu noktada tüm bu sorunlar göz önüne alındığında yıllardır devam eden personel sisteminin bir anda değişmesi ve bu amaçların gerçekleştirilmesi elbette kolay olmayacaktır. Ancak kamu yönetiminin görevlerini etkin, verimli ve kaliteli bir şekilde getirebilmesi için sorunsuz bir personel

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

yönetimine ihtiyaç duyulduğu bir gerçektir. Mevcut duruma bakıldığında da yeni bir düzenlemeye gidilmesi zorunluluk olarak görülmektedir.

4. Kamu Sektöründe İnsan Kaynakları Yönetimine Geçiş Süreci

Bilgi toplumu ve küreselleşmenin beraberinde getirdiği en önemli yeniliklerden bir tanesi, devletin pek çok kamu hizmetinin sunumunda tekeli konumunun erozyona uğraması bunun yerine alternatiflerin hızla artmasıdır. Bu da ister istemez kamu hizmeti sunan aktörler arasında rekabet konusunu gündeme getirmektedir. Gerek sektör gerekse kurumlar arası rekabette üstünlüğün temel aracı insan kaynaklarıdır. Bu nedenle insan kaynakları hayati bir öneme sahiptir. Kendi alanında yetkinlik isteyen her kurum, onu bu yetkinliğe ulaştıracak yetkinlikte insan kaynağına sahip olmak zorundadır. İnsan sermayesi, kurumlardaki personel çokluğunu ifade etmez. Personelin kurumsal başarıya yaptığı katkı anlamındadır. İnsan sermayesi, kolektif yetenek, bilgi, deneyim ve yaratıcılık kararlar katılma ve çalışma yerindeki motivasyondan ibarettir (Mathis ve Jackson, 2010:5). İnsan kaynakları yönetimi “insan ögesini” örgütün merkezine koyan ve onu ön plana çıkaran bir bakış açısının kavramsallaştırılmış halidir. İnsan kaynakları yönetimi örgütte çalışanlar arasındaki tüm yönetsel kararları ve eylemleri içeren, örgüt çalışanlarına bütüncü bir bakış açısı ile bakan bir yönetim felsefesine dayanmaktadır (Canman, 2000: 62-63). İnsan kaynakları yönetimi personel yönetimi teriminin yalnızca biçimsel bir isim değiştirmesi değil, örgütün çalışanlarına geleneksel yönetim kültürü ile bakan otokratik yönetim anlayışı yerine katılımcı, ekip çalışmasını öne çıkaran, ödül-külfet dengesinin kurulduğu, çağdaş performans değerlendirme ölçütlerini benimseyen, örgütte insanın özne konumunda olduğu, çevresel koşullara duyarlı, proaktif yönetim kültürünü benimsemiş ileri bir yönetim anlayışını temsil etmektedir (Tortop vd. 2012: 498).

İnsan kaynakları yönetimi sözcüğünün geçmişi uzun bir tarihe dayansa da bu kavramın ülkemizde kullanımı 1980’li yılların sonuna rastlamaktadır. Önceleri özel sektör örgütlerinde kullanılan insan kaynakları yönetimi kavramı geçen zamanla birlikte kamu örgütleri içinde kullanılmaya başlanmıştır. İnsan kaynakları kavramının kullanım alanı kavrama yüklenen anlamın bir göstergesi olarak gittikçe yaygınlaşmakta bunun sonucu olarak geleceğin yönetim anlayışının ağırlıklı olarak örgütün insan boyutuna yöneleceği ifade edilmektedir. İnsana verilen önemin bir ifadesi olarak insan kaynakları yönetimi kamu ve özel sektör ayrımı yapılmaksızın yaygın bir biçimde kullanılmaya devam etmektedir (Aykaç, 1999: 19).

Kurumlardaki insan kaynakları yönetimi uygulamaları, kurumsal rekabet üstünlük sağlamak amacıyla gereksinim duyulan insan kaynağının sağlanması, istihdamı ve geliştirilmesi ile ilgili politika oluşturma, planlama, örgütlenme, yöneltme ve denetleme faaliyetlerini içermektedir. İnsan kaynakları yönetimi, devletin temel kamusal hizmetleri yerine getirmek için ihtiyaç duyduğu sayı ve nitelikte personelin tedarik edilmesi, istihdam edilmesi, eğitilmesi ve geliştirilmesi ve kurumsal hedefler doğrultusunda en verimli biçimde kullanılmasını ifade etmektedir.

Günümüz kamu yönetimleri için insan kaynakları konusunu ön plana çıkaran pek çok neden bulunmaktadır. Her şeyden önce insan kaynağı kurumlar açısından en maliyetli unsurların başında gelmektedir. Dolayısıyla en etkin ve verimli şekilde kullanılması gerekir. Küreselleşmenin beraberinde getirdiği rekabet yarışında üstün gelmenin şartlarından bir tanesi, nitelikli insan kaynağına sahip olmaya bağlıdır. Yine yaşanan hızlı ve karmaşık değişim, işgücünde meydana gelen çeşitlilik, kurumlarda ihtiyaç duyulan yeteneklerde meydana gelen değişim, toplam kalite

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

yönetimi, kamu hizmetlerinin en hızlı ve etkin sunulması vb nedenler insan kaynakları yönetiminin önemini ve gerekliliğini göstermektedir.

Personel yönetimi giderek mekanik ve rutin yönlerinden çok, dinamik ve yaratıcı yönlerine ağırlık verilen ve toplumun her kesimini etkileyen bir konu olarak algılanmaya başlanmıştır. Personel yönetimi işlevlerinin ve hizmet kapsamının bu şekilde genişlemesi, İnsan Kaynakları Yönetimi yaklaşımına yönelmeyi gerektirmiştir. İnsan Kaynakları Yönetimi Yaklaşımı, personel yönetimine çağdaş bir bakış açısı olarak düşünülmekte, ‘insan’ ögesini örgütün merkezinde gören bir yaklaşım olarak ele alınmaktadır. Örgütlerde insan kaynağının veriminin artırılması, insan kaynaklarının yeteneklerinin geliştirilmesi, bilgi ve beceri düzeyinin yükseltilmesiyle sağlanabilir (Canman, 1995; Tatar, 1987).

İnsan kaynakları kavramının kullanım alanı, bu kavrama verilen önemin bir göstergesi olarak giderek yaygınlaşmaktadır. Bunun sonucu olarak, geleceğin yönetim anlayışının, daha ağırlıklı olarak insan boyutuna yöneleceği söylenebilir. Aykaç’a göre, Türkiye’de, özel kesim kuruluşlarının örgütsel değişim hızlarının, toplumsal değişim hızının önünde olmasına karşılık; kamu kesiminde, örgütsel değişim hızının, toplumsal değişim hızının çok gerilerinde olması, bu kesimde köklü değişiklikler yapılmaksızın, olumlu sonuçlar beklemenin anlamsız olacağını ortaya koymaktadır (Aykaç, 1999, Erigüç ve Ergin, 2003: 133).

İnsan kaynakları yönetiminin temelinde yer alan konular ile personel yönetiminin merkezinde olan konular arasında benzerlik bulunmasına rağmen; insan kaynakları yönetiminin günümüzde meydana gelen, siyasal, toplumsal, ekonomik ve uluslararası ilişkiler alanındaki gelişmeleri dikkate alarak, türlü yeniliklere, değişimlere açık ve duyarlı; dinamik bir yapı olduğu varsayımından hareketle; geleneksel personel yönetiminin ele aldığı konuları hem içerik olarak, hem de ana temalar olarak daha geliştirdiği ve zenginleştirdiği söylenebilir. Bunun doğal bir sonucu ve günümüzde benimsenen modern yönetim anlayışının gereği olarak, personel yönetimi kavramı yerine, örgütün insan kaynaklarına daha büyük önem verildiğinin bir ifadesi ve örgütün insan kaynakları ile ilgili konularının daha ayrıntılı bir şekilde incelendiğinin bir göstergesi olarak, İKY kavramının yaygın bir şekilde kullanıldığı görülmektedir (Aykaç, 1999). Aşağıdaki tabloda personel yönetimi ile insan kaynakları yönetimi değişik açılardan karşılaştırılmış, benzerlik ve farklılıklar özetlenmiştir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Özellikler	Personel Yönetimi	İnsan Kaynakları Yönetimi
Yönetim Anlayışı	Kısa vadeli	Uzun vadeli stratejik öngörülü
Örgütlenme Anlayışı	Çoğulcu, koşullara bağlı birliktelik arz eden gruplar ve açıkça belirlenmiş kural ve yapılar içinde kolektif dayanışma	Tekçi, paylaşılmış değerlerin, örgütsel amaçlara bağımlılığın ve genel bir kimliğin bir araya getirdiği bireyler
Örgütsel Yapılar ve İşleyiş	Bürokratik kural ve sınırlandırılmış roller	Doğal esneklik
Çalışmalara Yönelik Eğilimler	Düşük güven, maliyetlerin düşürülmesi yönünde itaat ettirme ve kontrolün empoze ettirilmesi	Yüksek güven, işbirliği, dayanışma ve otokontrol
Personelin Yetki ve Sorumluluğu	Dikey yönetim, merkezi yönetim	Yatay hiyerarşi, yatay yönetim
Üründe (hizmette) verilen önem	Nicelik	Kalite

Kaynak: Kamu Yönetiminde İnsan Kaynakları Yönetimi (Öztürk, 1999:124).

Personel yönetimi stratejik yönetim anlayışından uzak bir uygulamadır. İnsan kaynaklarının aksine, kurumların uzun vadedeki insan kaynağı ihtiyacı üzerinde yoğunlaşmaz. Personel yönetiminde kurumsal amaçların tüm çalışanlar tarafından benimsenip, biz duygusuyla hareket edildiği söylenemez. Oysa insan kaynakları yönetiminin temelinde takım anlayışı ve genel amaçlar etrafında birleşme vardır. Aynı şekilde, personel yönetiminde, çalışanların hareket alanları tamamen katı yasal kurallarla belirlenmişken, insan kaynakları yönetimi anlayışında inisiyatif alma ve esnek hareket kabiliyeti söz konusudur. Katı hiyerarşik yapı yerine, yatay ve basık hiyerarşik yapılar esastır. Personel yönetimi anlayışında sayısal çokluk, kurum için bir güç göstergesi olarak kabul edildiği ve kurumların daha çok personel alabilmek için birbiri ile yarıştığı gözlemlenirken, insan kaynakları yönetimi anlayışında, insan kaynağının niteliği, yani hizmetin gerektirdiği bilgi ve beceri ile donatılmış olması temel referans olarak kabul edilmektedir.

SONUÇ

Bugün geline nokta tüm dünyada geleneksel kamu yönetim anlayışları değişmiş, temelini Weberyen bürokrasiden alan yönetim uygulama ve anlayışları neredeyse tarihe karışmıştır. Meydana gelen ve toplumun tüm derinliklerine nüfuz eden değişimler, kamu yönetimini yeni beklenti ve ihtiyaçlarla karşı karşıya bırakmıştır. Tek taraflı katı kuralları koyan, pek çok alanda

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

tek el konumunda bulunan devlet, vatandaşa müşteri nazarıyla bakmak ve değişen ihtiyaçlara en uygun şekilde karşılık vermek göreviyle karşı karşıyadır. Durum böyle olunca, eski bürokratik yapı ve işlevlerde çok radikal değişimlerin olması da kaçınılmaz olmuştur. Devletin özellikle de kamu yönetiminin yeni misyonunu başarması, büyük oranda personel yönetimi sistemini değiştirmesine bağlıdır. Önce özel sektörde başlayan daha sonra gelişmiş ülkelerde kamu sektörü için de zorunluluk haline gelen insan kaynakları yönetimi anlayışı ve uygulamasına geçiş, ülkemiz için de aciliyet kesbeden bir durumdur. Türkiye’de kamu yönetiminin yapısal ve işlevsel sorunları ile ilgili tartışmalar her zaman gündemdeki yerini korumuştur. Dönem dönem önemli ve maliyetli reform çalışmalarına rağmen, istenilen sonuç ve başarı kısmi olmaktan ileri gidememiştir. Bunun altında yatan pek çok neden bulunmaktadır. Bunların en önemlisi, reform çalışmalarının tek taraflı yapılmak istenmesi, siyasal iktidarın sınırlı sayıdaki uzmanlara bu işi yaptırırken, uygulamanın içinde olan aktörlerin kapsam dışı bırakılmasıdır.

Ülkemizde, personel yönetimiyle ilgili gerek sistemin kuruluşundan, gerekse işleyişten kaynaklanan çok sayıda problem var ve bu problemlerin aşılması bu konuda yapılacak çok şey var. Bunları kısaca şu şekilde özetlemek mümkündür:

- Türkiye’de Ülkemizde 1960 yılında 160 sayılı kanunla kurulan devlet personel başkanlığı “personel rejimini, ülkenin iktisadi, mali ve sosyal şartlarına ve hukuki esaslarına uygun bir şekilde düzenlemek ve bu düzeni değişen şartlara göre ayarlamak ve idame ettirmek” amacıyla kurulmuş ve bu amacı gerçekleştirmek üzere kanun tasarı ve tüzüklerini hazırlama görevi de bu kuruma verilmiştir. Ancak uygulamada durum hiçbir zaman böyle olmamıştır. Siyasal iktidar ve iktidarın en önemli bakanlığı olan maliye bakanlığı, konuyla ilgili temel düzenlemelerin merkezinde yer almıştır. Oysa, ülkenin ihtiyaç duyduğu insan kaynaklarının, bu konuda uzmanlaşmış ve uzmanlardan destek alan bir birime bırakılması çok daha doğru olacaktır.
- Ülkenin insan kaynakları ihtiyacı belirlenirken, sadece ülkenin mevcut şartları değil, dünyadaki tüm gelişmeler göz önünde bulundurularak, uzun vadeli planlamalar yapılmalıdır. Böylece, günü birlik müdahaleler ve haksızlıkların da önüne geçilmiş olur.
- İnsan kaynakları, sadece personel alımı işinden ibaret değildir. Doğru personelin doğru zamanda, doğru kaynaklardan ve doğru yöntemlere seçilmesi ile başlar, insan kaynağının eğitimi ve geliştirilmesi, kamu görevlisi misyonunun bilinç altına yerleştirilmesi ile devam eder. Dolayısıyla, liyakat olgusunun sadece bir sınavla tespit edilemeyeceği ve bu işin uzmanları tarafından bilimsel ve mesleki deneyim ve beceri ile doğru olarak ölçülebileceği konusu, sistemin bir ilkesi haline getirilmelidir.
- Personel reformu ciddi araştırmalar gerektiren bir iştir. Konunun bilimsel temelleri oturtulduktan sonra, yasal düzenleme yapılabilir. Reform kelimesine ilk görünüşte tepki gösteren kamu personelinin sürece dahil olmak için isteklendirilmesi de son derece önemlidir.
- Kamu personelinin hem işe alınmasında hem de görevde yükselmesinde liyakatın en önemli kriter olarak kabul edilmesi, bu konudaki istismaların ortadan kaldırılması gerekir. Kamu hizmetlerine girişte sık sık dillendirilen, kayırma, torpil, nepotizm gibi kaygıların giderilmesi için ciddi bir denetim ve yaptırım sisteminin getirilmesi gerekir.
- Kamu personeli resmi ideolojinin bir aracı olmaktan çıkarılmalı, varlık sebebi kamu hizmeti sunmak, dolayısıyla vatandaşın ihtiyacını karşılamak ve vatandaşın memnuniyetine katkı sağlamak olarak belirlenmelidir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- Devlet memurluğu güvenli ve dokunulmaz bir meslek olarak algılandığı için, çalışan memur ile çalışmayan veya çok az çalışan arasında pek bir fark yoktur. Bu durum personelin kurumsal amaçlara bağlılığını ve sadakatini bitirmektedir. Bu durumu ortadan kaldırmanın yolu, devlet memurluğu mesleğini sözleşmeli statüye dönüştürmek en doğru düzenleme olacaktır. Bu yüzden performans dayalı, adil ve hakkaniyetli bir değerlendirme sisteminin getirilmesi şarttır. Özellikle kariyer ve ücrette mevcut düzensizlik ve adaletsizliğin giderilmesi zorunluluktur.
- Kamu hizmetlerinin anayasal eşitlik ve tarafsızlık çerçevesinde gerçekleştirilmesi için kamu personel sisteminin her türlü siyasal ve ideolojik etki ve baskıdan arındırılması gerekir. Kayırma sistemi, sadece yürütmenin başı olan icra organına en büyük desteği sağlaması anlamında üst düzey bürokratların atanmasıyla sınırlı olmalı, alt kademe atamalara hiçbir surette yansımamalıdır.
- Ekonomik ve sosyal gelişmenin önündeki en büyük engel olarak kabul edilen ve hukuk devletini yozlaştıran yolsuzluk olgusunun önüne geçilmesi de en önemli konular arasında yer almaktadır. Bunun için hukuk ve etik dışı davranışların caydırıcı nitelikte cezalandırılması, personel ve vatandaşın bu konularda eğitimle bilgilendirilmesi gerekir. Bürokrasiye etik kurallarının hakim kılınması gerekir.

Sonuç olarak; yapılacak bütün reform çalışmalarının temelinde, hızlı ve verimli ve etkin bir kamu yönetimini esas alan ve bunun gerçekleştirilmesinin temelinde insan kaynağı olduğu inancının benimsenmiş olması yer almalıdır. İnsan kaynağı olmadan kamu hizmetleri yürütülemeyeceğinden; insan kaynağının stratejik planlaması, personel haklarının görev ve sorumluluklarının belirlenmesi, motivasyonunun dikkate alınması, performans değerlendirmesi, değişime yönelik kurum kültürünün oluşması ve hizmet içi eğitimlerini kapsayan ayrıntılı reform çalışmaları gerekmektedir. Özellikle kamuda mevcut olan personel çeşitliliğine bir çözüm bulunmalı ve bu çeşitlilik arasındaki ücret dengesizliğinin ortadan kaldırılarak adil bir sistem getirilmelidir. Türk kamu personel yönetimindeki reform çalışmalarının temelinde, küreselleşme süreci, artan demokratikleşme hareketleri, toplumsal yapıdaki değişiklikler ve yeni kamu yönetimi anlayışının yer aldığını söyleyebiliriz. Ülkemizin de geleceği bu önemli alanlarda en geniş toplumsal mutabakatın sağlanmasına ve geniş bir destek zemini üzerinde kısa vadeli hesapların aşılmasına bağlıdır.

KAYNAKÇA

- ABDALLA, F.H., Maghrabi, S., Raggad, G. B. (1998). “Assessing The Effect of Nepotism on Human Resource Managers Toward Nepotism A Cross Cultural Study”. *International Journal of Manpower*, 19(8), 554-70.
- AÇIKALIN, Aytaç (1994), *Çağdaş Örgütlerde İnsan Kaynağının Yönetimi*, Pegem, Ankara.
- ARASLI, H., TUMER, M. (2008). “Nepotism, Favoritism and Cronyism: A Study of Their Effects on Job Stress and Job Satisfaction In The Banking Industry of North Cyprus”. *Social Behavior and Personality*, 36(9), 1237-1250.
- ASLAN, Onur Ender (2012), *Devlet Bürokrasi ve Kamu Personel Rejimi*, İmge Kitabevi.
- AYKAÇ, Burhan (1999), “Türk Kamu Personel Yönetiminin Yapısı, Gelişmesi ve aksayan Yönleri”, *Kooperatifçilik Dergisi*, C.24.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- AYKAÇ, Burhan (1999), *İnsan Kaynakları Yönetimi ve İnsan Kaynaklarının Stratejik Planlanması*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- AYTAÇ, S. (1997), *Çalışma Yaşamında Kariyer Yönetimi, Planlaması, Geliştirilmesi, Sorunları*, Epsilon Yayıncılık, İstanbul.
- BÜTE, Mustafa (2011), “Kayırmacılığın Çalışanlar Üzerine Etkileri İle İnsan Kaynakları Uygulamaları İlişkisi: Türk Kamu Bankalarına Yönelik Bir Araştırma”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15 (1): 383-404
- CANMAN, Doğan (1992), “Kamu Personel Rejimimiz ve Personel Reformu Üzerine Düşünceler”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 25, Sayı 3, Eylül, s. 3-11.
- CANMAN, D. (1995), *Çağdaş Personel Yönetimi*, TODAİE Yayını 260, Ankara.
- CANMAN, Doğan (2000), *İnsan Kaynakları Yönetimi*, Yargı Yayınevi, Ankara.
- ÇANKAYA, Seda; EROĞLU, H. Tuğba ve TEKİN, Ömer Faruk (2014), “Türk Kamu Personel Sisteminde Reform Çalışmaları”, *Afro-Avrasya Coğrafyasında Kamu Yönetimi Uygulamaları ve Sorunları*, XI. KAYFOR Bildiriler Kitabı, s. 711-719.
- DEMİRKAN, Mahmut (2003), “Kamuda İnsan Kaynakları Planlaması ve Norm Kadro Çalışmalarına İlişkin Bir Değerlendirme”, *Siyasal Vakfı Bülteni*, Yıl 9.
- DİNÇER, Ömer- Cevdet YILMAZ (2003), *Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma: 1 Değişimin Yönetimi İçin Yönetimde Değişim*, T.C. Başbakanlık, Ankara, Ekim.
- EKİNCİ, Filiz (2008), “Kamu Personel Yönetiminden İnsan Kaynakları Uygulamasına Geçişin Çalışanların Verimliliğine Etkisi”, *Maliye Dergisi*, Sayı 155, Temmuz-Aralık, s.175-185.
- ERİĞÜÇ, Gülsün- Gülpembe Ergin (2003), “Personel Yönetiminden İnsan Kaynakları Yönetimine Geçerken İş Analizi: Kamu Hastaneleri Personel Bölümlerinde Bir Uygulama”, *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, Cilt 6, Sayı 1.
- EROĞLU, H. Tuğba (2010), “Yeni Kamu Yönetimi Anlayışının Türk Kamu Personeli Yönetimine Etkisi”, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 6, Sayı 12, s. 225–233.
- FINDIKÇI, İ. (2001), *İnsan Kaynakları Yönetimi*, Alfa Basım, 3. Baskı, İstanbul.
- FORD, R., McLaughlin, F. (1985). “Nepotism”. *Personnel Journal*, 64(9), 57–60.
- JOFFE, A. H. (2004). “Nepotism for All Times”, *Society*. September/October, 74–79.
- KARABULUT, E., (1999), “Personel Yönetiminden İnsan Kaynakları Yönetimine Geçişte Değişimin Rolü”, *MPM Aylık Yayın Organı, Anahtar Gazetesi*, Sayı:122.
- MATHİS, Robert L. And John H. JACKSON (2010), *Human Resource Management*, Third Edition, Sout-Western Cengage Learning, USA
- ÖZDEMİR, H. (2001), *Osmanlı Devletinde Bürokrasi*, Okumuş Adam Yayıncılık, İstanbul.
- ÖZLER, H., Özler, D. N., Gümüştekin G. E. (2007). “Aile İşletmelerinde Nepotizmin Gelişme Evreleri ve Kurumsallaşma”. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17, 437-450.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

ÖZTÜRK, Kemal N. (1999), “Kamu Yönetiminde İnsan Kaynakları Yönetimi”, *Türk İdare Dergisi*, Yıl-71,s.123-131.

SABUNCUOĞLU, Zeyyat (2000), İnsan Kaynakları Yönetimi, Ezgi Kitabevi, Bursa.

SAYAN, İpek Özkal (2009), “Türkiye’de Kamu Personel Sistemi: idari, Askeri, Akademik, Adli Personel Ayırımı”, *A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 64, Sayı: 1, S. 201-245.

STAPENHURST, R. (2000), The Media’s Role in Curbing Corruption, The World Bank Institute (WBI), 1818 H Street, N.W., Washington, DC 20433, USA.

ŞAYLAN, Gencay (2000), *Devlet Reformu: Kamu Perosnel Yönetiminden İnsan Kaynaklarına Geçiş*, TESEV Yayını, İstanbul.

TOPRAK, Eren (2009), “Türkiye’de Kamu Personel Politikası; Kamu Yönetimi Reformu Sürecindeki Değişimler Üzerine Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yönetim Bilimleri Anabilim Dalı Seminer Çalışmaları*, Kasım.

TORTOP, Nuri- Burhan AYKAÇ, Hüseyin YAYMAN, M. Akif ÖZER (2012), *İnsan Kaynakları Yönetimi*, Nobel Yayınları.

TUTUM, Cahit (1990), “Kamu Personeli Sorunu”, *Amme İdaresi Dergisi*, C.23.

YILMAZÖZ, Mehmet (2009), “Türkiye’de Kamu Personel Yönetimi Sorunu”, *Maliye Dergisi*, Sayı 157, Temmuz-Aralık, S. 293-302.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

BORSA İSTANBUL SİNAİ ve MALİ ENDEKSLERİNDE YILIN AYI ETKİSİ MONTH OF THE YEAR EFFECT IN BORSA ISTANBUL INDUSTRIAL and FINANCIAL INDEXES

Yrd. Doç. Dr. Tuncay Turan TURABOĞLU

Mersin Üniversitesi, turaboglu@mersin.edu.tr

Tuğba NUR TOPALOĞLU

İşletme ABD Doktora Programı, Mersin Üniversitesi, nurtugba.91@gmail.com

ÖZET

Etkin piyasa hipotezine göre sermaye piyasalarında; pay senedi fiyatları tüm bilgiyi içermekte, yatırımcılar rasyonel hareket etmekte ve verdikleri yatırım kararları pay senetlerinin doğru fiyatlanmasını sağlamaktadır. Buna göre hipotezde, yatırımcıların farklı davranışlar sergileyerek normalin üzerinde getiri elde edemeyecekleri varsayılmaktadır. Ancak, konu üzerinde yapılan çalışmalar, pay senedi fiyatlarının rasyonel yatırımcı kararlarından etkilenmediğini ve zaman içerisinde farklılaştığını ortaya çıkarmıştır. Bu çalışmada da, yılın belirli aylarında diğer aylara göre nispeten daha fazla getiri elde edilip edilmediğini açıklayan yılın ayı etkisi incelenmiştir. Bu amaçla, Borsa İstanbul Sınai ve Mali Endekslerinin 1991-2015 dönemindeki verileri, güç oranı yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Analiz sonucunda, Borsa İstanbul Sınai Endeksi için yılın 10 ayında, Borsa İstanbul Mali Endeksi için yılın 9 ayında normalin üzerinde getiri elde edildiği ve bu etkinin özellikle Eylül ve Kasım aylarında yoğunlaştığı belirlenmiştir. Buna göre, ilgili endeksler için Borsa İstanbul'da yılın belirli aylarında anomaliler yaşanmakta, bir diğer deyişle yılın ayı etkisi ortaya çıkmaktadır.

Anahtar kelimeler: Borsa İstanbul, Etkin Piyasa Hipotezi, Anomali, Yılın Ayı Etkisi.

ABSTRACT

According with the effective market hypothesis; share prices are all informative, investors rationally act, and their investment decisions ensure the correct price of the shares in capital markets. Thus, in the hypothesis, it is assumed that investors won't be able to obtain returns above normal by exhibiting different behaviors. However, studies on the subject have revealed that the share price isn't affected by rational investor decisions and is different over time. In this study, the effect of the month of the year, which explains whether relatively higher returns are obtained for certain months of the year compared to the other months, is examined. For this, the industrial and financial indices of the Borsa İstanbul have been analyzed by using the power ratio method in 1991-2015 period. As a result of the analysis, it has been determined that for the Borsa İstanbul Industrial Index, the return is above normal in 10 months of the year and this effect is concentrated especially in September and November. Similarly, for the Borsa İstanbul Financial Index, it was seen that the return was above normal in 9 months of the year and this effect was concentrated in September and November. According to this, anomalies are experienced in the Stock Exchange Istanbul for certain indices in a certain year of the year, in other words, the effect of the month of the year is coming up.

Key words: Borsa İstanbul, Efficient Markets Hypotesis, Anomaly, Month of the Year Effects.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

1.GİRİŞ

Etkin Piyasalar Hipotezi'nin ortaya çıkışı, pay senedi piyasalarındaki fiyat hareketlerinin rastgele oluştuğu ve tesadüfi dağılım gösterdiği gerekçesi ile önceden tahmin edilemeyeceği kabulüne dayanır. Hipoteze göre; pay senetleri açıklanan bilgilere bağlı olarak doğru fiyatlandırılmakta olup yatırımcıların tam bilgiye sahip olduğu, işlem maliyetlerine katlanmadığı, rasyonel davrandığı ve her ne yaparsa yapsın normalin üzerinde getiri elde edemeyeceği varsayımları kabul edilmektedir (Bayraktar, 2012:39). Ancak gerçekte, pay senedi fiyatları belirli dönemlerde farklı hareket etmekte, pay senedi getirileri belirli zaman aralıklarında daha yüksek performans gösterirken belirli zaman aralıklarında ise daha düşük performans göstermektedir. Normalden sapılan bu durumlar, literatürde anomali olarak adlandırılarak; zamana bağlı, kesitsel ve teknik anomaliler olarak sınıflandırılmışlardır.

Zamana bağlı anomaliler; günlere ilişkin, aylara ilişkin ve tatil günlerine ilişkin anomaliler olarak ayrıma tabi tutulmaktadır. Kesitsel anomaliler fiyat/kazanç oranı etkisi, piyasa değeri/defter değeri oranı etkisi, firma büyüklüğü etkisi, fiyat/satış oranı etkisi, fiyat/nakit akımı etkisi ve kazanç duyuruları etkisi olarak sınıflandırılmaktadır (Erdoğan ve Elmas, 2010:2). Zamana bağlı anomaliler, hisse senedi getirilerinin, gün, hafta, ay gibi zaman dilimlerinde normalden farklı bir davranış sergilemesi, kesitsel ve teknik anomaliler ise sektör ortalamasının altında veya üzerinde finansal oranlara sahip firma pay senetlerinin, belirli bir dönem için normalin dışında getiri sağlaması olarak tanımlanabilir (Barak ve Demireli, 2008:225).

Bu çalışmada, zamana bağlı anomaliler içerisinde yer alan ve yılın belirli aylarında diğer aylara göre nispeten daha az/fazla getiri elde edildiğini gösteren yılın ayı etkisi incelenmiştir. Literatürde yılın ayı anomalisi ile ilgili gerçekleştirilen pek çok çalışma bulunmakta olup bu çalışmalar aşağıda sıralanmaktadır.

Rozeff ve Kinney (1976), New York Borsasında; Corhay, Hawawini ve Michel (1987), Londra, New York, Paris ve Brüksel Borsalarında; Gültekin ve Gültekin (1983), araştırmalarına konu ettikleri 17 ülke borsasından 12'sinde (Almanya, Avustralya, Belçika, Danimarka, Hollanda, İngiltere, İspanya, İsveç, İsviçre, Japonya, Kanada ve Norveç); Agrawal ve Tandon (1994), Avusturalya, Belçika, Brezilya, Danimarka, Fransa, Hong Kong, İtalya, Japonya, Meksika, Hollanda, Singapur, İsveç, İsviçre ve İngiltere Borsalarında; Gu ve Russell (2003), Dow Jones ve S&P 500 endeks verilerinde; Hsu (2005), Tayvan ve Hong Kong borsalarında Ocak ayı etkisine rastlamışlardır.

Balaban(1995),1988-1993 döneminde İMKB'de Ocak Haziran ve Eylül ayları anomalisinin varlığını araştırmış olup, Ocak Haziran ve Eylül aylarında diğer aylardan daha yüksek getiri sağladığını tespit etmiştir. Bu durumun asimetrik bilgidan kaynaklandığını öne sürmüştür.

Özmen (1997), 1988-1996 dönemini kapsayan çalışmada en yüksek getiriyi Ocak ayının sağladığı ve bunları sırasıyla Haziran ve Eylül aylarının izlediğini tespit etmiştir. Bildik (2000), 1988-1998 yılları arasında yaptığı çalışmada en yüksek getirinin ocak ayında olduğunu, ocak ayını sırası ile haziran, eylül ve aralık aylarının izlemekte olduğunu tespit etmiştir.

Küçüksille (2012), İMKB 100, XUGIDA, XUMALI, XUHOLD ve XUSIN endekslerinde Ocak ayı etkisini araştırmış olup İMKB 100 ve XUSIN endekslerinde söz konusu anomaliye rastlamıştır. Karan ve Uygur (2001), Haftanın Etkileri ve Ocak Ayı Etkisi ile firma büyüklüğü arasındaki ilişkiyi

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

araştırmak amacıyla İMKB’de 1991-1998 döneminde faaliyet gösteren 100 firmanın fiyat ve büyüklük verilerini kullanarak oluşturdukları portföylerde, Ocak Ayı Etkisinin varlığı gözlemlenmiştir.

Yiğiter ve Ilgın (2015), BİST-100 Endeksini kullanarak yürüttükleri çalışmanın sonucunda, 2008 ve 2014 yıllarında Ocak Ayı anomalisine rastlanmamıştır. Aytekin ve Sakarya (2014), ise çalışmalarında BİST’te hesaplanan 10 ayrı endeks üzerinden Ocak Ayı Etkisini araştırmışlar ve tümünde Ocak Ayı Etkisini gözlemlenmiştir.

3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ ve BULGULAR

3.1. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi

Çalışmada, yılın belirli aylarında diğer aylara göre nispeten daha fazla getiri elde edilip edilmediğini gösteren yılın ayı etkisi incelenmiştir. Bu etkinin varlığının tespit edilebilmesi için, Borsa İstanbul Sınai ve Mali Endekslerinin 1991-2015 dönemindeki verileri, güç oranı yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Söz konusu veriler Borsa İstanbul web sayfasından elde edilmiş, aylık ve yıllık getiriler hesaplanmıştır. Getiri hesabı yapılırken;

$G = \ln (P_t - P_{t-1})$ formülü kullanılmıştır.

Bu formülde; **G**: Getiri Oranı, **P_t**: t dönemindeki kapanış fiyatı ve **P_{t-1}**: t-1 dönemindeki kapanış fiyatıdır.

Aylar ile ilgili anomaliler incelenirken bazı sorunlarla karşılaşılabilen ve olup incelenen aylar ile yılın diğer aylarının getirilerinin zıt işaretli olması bu sorunlardan birisidir. Sorunun giderilmesi için Gu (2003) tarafından geliştirilen ve daha önce Küçüksille (2012), Ege vd. (2012), Aytekin ve Sakarya (2014), Yiğiter ve Ilgın (2015) tarafından da kullanılan Güç Oranı Yöntemi (Power Ratio Method) kullanılmıştır. Güç Oranı Yöntemine göre aşağıdaki formüllerin yardımıyla söz konusu aylar için anomalilerin varlığı analiz edilebilmektedir (Gu, 2003, s.397).

$$R_j = (1 + \text{Ocak ayı getirisi})^{12}$$

$$R_y = (1 + \text{Yılın getirisi})$$

Bu formül Ocak ayı anomalisinin hesaplanabilmesi için örnek olarak verilmiş olup diğer 11 ay için ayrı ayrı hesaplanmıştır. **R_j** değeri hesaplanırken, bir yılın 12 aydan oluşması nedeniyle formülün 12. kuvveti alınır, bu durumda **R_j** değeri pozitif çıkar. Aynı zamanda **R_y**’de sıfırdan büyük bir değer alır. **R_j/R_y** oranı ile de güç oranı hesaplanmaktadır. Bu oran 1’e eşit ise anomalinin varlığının araştırıldığı ay ile diğer ayların getiri ortalamaları da birbirine eşittir. **R_j/R_y** oranı 1’den büyük ise anomalinin varlığının araştırıldığı ayın getirisi diğer ayların getiri ortalamasından daha yüksek, 1’den küçük ise anomalinin varlığının araştırıldığı ayın getirisi diğer ayların ortalama getirisinden daha düşüktür. **R_j/R_y** durumu incelenen dönem sayısının yarıdan fazlasında gerçekleşmiş ise araştırılana ay anomalisi vardır sonucuna ulaşılmaktadır.

3.2. Araştırmanın Bulguları

Kapanış fiyatları kullanılarak 2005-2015 dönemine ilişkin BİST Mali ve Sınai Endeks getirileri hesaplanmış olup sonuçlar Tablo 1 ve 2’de sunulmaktadır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tablo 1. BİST Mali Endeks Getirileri

YIL	OCAK	ŞUBAT	MART	NİSAN	MAYIS	HAZİRAN	TEMMUZ	AĞUSTOS	EYLÜL	EKİM	KASIM	ARALIK
2015	-0,076	-0,064	0,042	-0,017	-0,016	-0,033	-0,077	-0,016	0,070	-0,053	-0,027	0,028
2014	0,010	0,132	0,065	0,093	-0,024	0,046	-0,027	-0,079	0,072	0,085	-0,025	0,065
2013	-0,009	0,088	0,012	-0,003	-0,156	-0,067	-0,089	0,112	0,035	-0,040	-0,121	-0,107
2012	0,062	0,038	-0,064	-0,083	0,153	0,025	0,060	-0,026	0,119	-0,005	0,066	0,011
2011	-0,036	0,043	0,080	-0,095	-0,003	-0,014	-0,148	0,119	-0,110	-0,037	-0,078	0,127
2010	-0,094	0,160	0,037	-0,066	0,008	0,100	-0,019	0,098	0,044	-0,053	-0,016	-0,060
2009	-0,118	0,125	0,272	0,112	0,042	0,195	0,079	0,008	-0,019	-0,052	0,167	0,024
2008	-0,002	-0,168	0,132	-0,120	-0,179	0,283	-0,046	-0,087	-0,274	-0,108	0,064	-0,072
2007	0,003	0,047	0,041	0,015	-0,006	0,152	-0,063	0,088	0,078	-0,082	0,015	-0,284
2006	0,063	-0,109	0,018	-0,148	-0,106	0,025	0,052	-0,012	0,106	-0,081	0,014	0,045
2005	0,057	-0,137	-0,063	0,079	0,072	0,116	0,049	0,083	-0,045	0,203	0,044	0,135
2004	0,099	0,049	-0,116	-0,059	0,074	0,088	0,039	0,077	0,020	-0,007	0,148	0,113
2003	0,070	-0,263	0,188	-0,012	-0,017	-0,041	0,107	0,173	0,235	-0,083	0,273	-0,085
2002	-0,182	0,098	-0,022	-0,100	-0,183	0,018	-0,075	-0,067	0,155	0,307	-0,271	0,054
2001	-0,256	-0,096	0,463	-0,089	0,020	-0,145	-0,032	-0,301	0,210	0,209	0,186	-0,025
2000	-0,029	-0,002	0,165	-0,152	-0,133	-0,034	-0,043	-0,156	0,191	-0,464	0,095	0,182
1999	0,453	0,175	0,185	-0,068	-0,006	0,158	-0,195	0,172	0,120	0,265	0,620	0,060
1998	-0,052	-0,059	0,267	-0,151	0,092	0,063	-0,491	-0,184	0,005	0,182	0,009	-0,009
1997	0,082	0,040	-0,133	0,131	0,130	0,026	0,037	0,297	0,141	0,071	0,238	-0,006
1996	0,241	0,219	-0,062	-0,096	0,160	-0,149	0,102	0,122	0,212	0,108	0,028	0,537
1995	0,131	0,338	0,235	0,027	-0,024	-0,007	-0,172	-0,109	0,148	-0,189	-0,024	0,230
1994	-0,312	-0,223	0,064	0,044	0,339	0,152	0,047	0,044	-0,111	0,194	0,039	-0,086
1993	0,278	-0,011	0,481	0,001	0,405	-0,057	0,457	0,226	-0,095	0,204	0,081	-0,097
1992	-0,300	0,106	-0,139	-0,167	0,210	-0,120	-0,036	-0,003	-0,067	0,060	0,021	0,096
1991	0,179	-0,156	-0,178	-0,073	0,018	-0,153	-0,030	-0,131	-0,022	0,338	0,074	0,115

Tablo 1’den de görüldüğü üzere, 2015 yılı için BİST Mali Endeksindeki en yüksek getiri Eylül ayında, en düşük getiri ise Temmuz ayında gerçekleşmiştir. Diğer yıllar için en yüksek ve en düşük getirilerin ortaya çıktığı aylar sırasıyla; 2014’te Şubat ve Ağustos, 2013’te Ağustos ve Mayıs, 2012’de Mayıs ve Nisan, 2011’de Aralık ve Temmuz, 2010’da Şubat ve Ocak, 2009’da Mart ve Ocak, 2008’de Haziran ve Eylül, 2007’de Haziran ve Aralık, 2006’da Eylül ve Nisan, 2005’de Ekim ve Şubat, 2004’de Kasım ve Mart, 2003’de Kasım ve Şubat, 2002’de Ekim ve Kasım, 2001’de Mart ve Ağustos, 2000’de Eylül ve Ekim, 1999’da Kasım ve Temmuz, 1998’de Mart ve Temmuz, 1997’de Ağustos ve Mart, 1996’da Aralık ve Haziran, 1995’de Şubat ve Ekim, 1994’de Mayıs ve Ocak, 1993’de Mart ve Haziran, 1992’de Mayıs ve Ocak, 1991’de Ekim ve Mart olmuştur.

Tablo 2. BİST Sınai Endeks Getirileri

YIL	OCAK	ŞUBAT	MART	NİSAN	MAYIS	HAZİRAN	TEMMUZ	AĞUSTOS	EYLÜL	EKİM	KASIM	ARALIK
2015	-0,015	-0,002	0,054	-0,010	0,001	-0,041	-0,031	-0,006	0,048	-0,037	-0,058	0,025
2014	0,002	0,066	0,068	0,058	0,017	0,053	-0,011	-0,051	0,060	0,010	0,031	0,015
2013	0,012	0,080	-0,010	0,005	-0,077	-0,028	-0,087	0,099	0,074	-0,012	-0,105	-0,070
2012	0,058	0,005	-0,023	-0,100	0,077	0,019	0,042	0,009	0,036	0,031	0,053	0,013
2011	-0,020	0,082	0,096	-0,098	-0,007	-0,011	-0,176	0,099	0,018	-0,031	-0,033	0,084
2010	-0,046	0,083	0,054	-0,114	0,029	0,054	0,024	0,097	0,031	-0,040	0,080	-0,005
2009	-0,006	0,059	0,120	0,117	0,084	0,070	0,117	0,044	-0,010	-0,037	0,120	0,075

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

2008	0,087	-0,079	0,111	-0,056	-0,058	0,070	-0,051	-0,168	-0,262	-0,123	0,017	-0,027
2007	0,030	0,065	-0,007	0,078	-0,006	0,065	-0,040	0,069	0,005	-0,069	0,033	-0,206
2006	0,039	-0,059	0,032	-0,117	-0,066	0,014	0,007	-0,027	0,081	-0,013	0,025	0,050
2005	0,020	-0,066	-0,125	0,048	0,088	0,070	0,033	0,083	-0,042	0,131	0,078	0,076
2004	0,072	0,090	-0,081	-0,063	-0,002	0,095	0,059	0,083	0,054	-0,033	0,035	0,083
2003	0,038	-0,137	0,219	-0,018	-0,079	-0,024	0,078	0,077	0,129	-0,069	0,208	-0,061
2002	-0,161	-0,002	-0,006	-0,067	0,010	0,110	-0,052	-0,096	0,143	0,240	-0,236	0,079
2001	-0,132	-0,028	0,400	-0,141	0,049	-0,046	0,035	-0,196	0,257	0,096	0,126	-0,028
2000	-0,061	0,014	0,213	-0,178	-0,075	-0,038	-0,031	-0,118	0,153	-0,382	-0,019	0,076
1999	0,312	0,173	0,119	0,012	-0,084	0,161	-0,041	0,221	0,016	0,241	0,533	0,165
1998	-0,119	0,087	0,221	-0,056	0,078	0,060	-0,524	-0,118	-0,137	0,110	0,020	-0,032
1997	0,007	-0,029	-0,116	0,040	0,152	0,096	0,018	0,227	0,018	-0,014	0,086	0,063
1996	0,191	0,066	-0,026	-0,046	0,136	-0,091	-0,013	0,113	0,086	0,115	0,076	0,448
1995	0,148	0,305	0,132	0,012	0,033	0,099	-0,131	-0,071	0,094	-0,163	0,033	0,208
1994	-0,285	-0,012	0,070	-0,040	0,276	0,077	0,184	0,063	-0,067	0,105	-0,054	-0,075
1993	0,301	-0,014	0,234	0,094	0,199	-0,068	0,092	0,215	-0,020	0,294	0,089	-0,004
1992	-0,288	0,112	-0,089	-0,098	0,312	-0,008	-0,017	-0,059	-0,085	0,022	0,063	0,097
1991	0,205	-0,097	-0,281	0,078	-0,025	-0,167	0,114	-0,114	-0,063	0,395	0,083	0,113

BİST Sınai Endeks Getirilerine ilişkin sonuçlar Tablo 2’de yer almaktadır. 2015 yılı için en yüksek getiri Mart ayında, en düşük getiri Kasım ayında gerçekleşmiştir. Diğer yıllar için en yüksek ve en düşük getirilerin ortaya çıktığı aylar sırasıyla; 2014’te Mart ve Ağustos, 2013’te Ağustos ve Kasım, 2012’de Mayıs ve Nisan, 2011’de Ağustos ve Temmuz, 2010’da Ağustos ve Nisan, 2009’da Mart ve Ekim, 2008’de Mart ve Eylül, 2007’de Nisan ve Aralık, 2006’da Eylül ve Nisan, 2005’de Ekim ve Mart, 2004’de Haziran ve Mart, 2003’de Mart ve Şubat, 2002’de Ekim ve Kasım, 2001’de Mart ve Ağustos, 2000’de Mart ve Ekim, 1999’da Kasım ve Mayıs, 1998’de Mart ve Temmuz, 1997’de Ağustos ve Mart, 1996’da Aralık ve Haziran, 1995’de Şubat ve Ekim, 1994’de Mayıs ve Ocak, 1993’de Ocak ve Haziran, 1992’de Mayıs ve Ocak, 1991’de Ekim ve Mart olmuştur.

BİST Mali ve Sınai Endeks getirileri kullanılarak 2005-2015 döneminde endekslerin **R_j** değerleri de hesaplanmıştır (Tablo 3 ve 4).

Tablo 3. BİST Mali Endeksi R_j Değerleri

YIL	OCAK	ŞUBAT	MART	NİSAN	MAYIS	HAZİRAN	TEMMUZ	AĞUSTOS	EYLÜL	EKİM	KASIM	ARALIK
2015	0,386	0,452	1,646	0,814	0,827	0,669	0,385	0,820	2,257	0,523	0,722	1,394
2014	1,121	4,437	2,136	2,906	0,750	1,714	0,721	0,372	2,310	2,667	0,736	2,138
2013	0,892	2,757	1,152	0,964	0,131	0,437	0,326	3,586	1,505	0,610	0,212	0,256
2012	2,050	1,562	0,450	0,353	5,531	1,338	2,017	0,730	3,864	0,937	2,163	1,146
2011	0,641	1,654	2,524	0,301	0,969	0,840	0,147	3,844	0,247	0,639	0,376	4,180
2010	0,306	5,916	1,540	0,440	1,097	3,142	0,798	3,072	1,668	0,521	0,822	0,478
2009	0,222	4,113	17,966	3,574	1,639	8,499	2,501	1,099	0,795	0,529	6,383	1,325
2008	0,971	0,110	4,436	0,215	0,094	19,844	0,570	0,334	0,021	0,252	2,111	0,406
2007	1,033	1,742	1,617	1,195	0,926	5,437	0,459	2,750	2,451	0,359	1,193	0,018
2006	2,080	0,249	1,237	0,146	0,262	1,338	1,843	0,864	3,346	0,362	1,183	1,688
2005	1,936	0,171	0,457	2,490	2,306	3,735	1,783	2,592	0,578	9,212	1,669	4,579
2004	3,090	1,775	0,228	0,482	2,362	2,755	1,576	2,430	1,264	0,914	5,250	3,600
2003	2,259	0,026	7,888	0,865	0,816	0,609	3,399	6,815	12,591	0,354	18,102	0,347
2002	0,090	3,082	0,762	0,282	0,088	1,235	0,391	0,434	5,644	24,88	0,023	1,870
2001	0,029	0,297	96,022	0,326	1,267	0,153	0,678	0,014	9,885	9,778	7,716	0,741

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

2000	0,706	0,977	6,268	0,138	0,180	0,664	0,590	0,130	8,181	0,001	2,978	7,465
1999	88,846	6,910	7,632	0,429	0,930	5,787	0,074	6,715	3,876	16,83	326,34	2,011
1998	0,529	0,480	17,139	0,140	2,890	2,076	0,000	0,087	1,068	7,423	1,109	0,899
1997	2,579	1,608	0,179	4,380	4,357	1,369	1,548	22,655	4,873	2,275	12,935	0,934
1996	13,369	10,715	0,464	0,297	5,955	0,144	3,220	3,962	10,029	3,413	1,395	174,21
1995	4,402	32,797	12,546	1,376	0,747	0,922	0,105	0,249	5,227	0,082	0,747	11,972
1994	0,011	0,048	2,107	1,676	33,224	5,442	1,735	1,685	0,244	8,396	1,577	0,338
1993	18,954	0,881	111,515	1,012	59,169	0,493	91,157	11,508	0,302	9,266	2,535	0,296
1992	0,014	3,350	0,166	0,111	9,833	0,216	0,645	0,961	0,434	2,004	1,280	3,001
1991	7,234	0,131	0,095	0,402	1,237	0,136	0,697	0,185	0,763	33,00	2,361	3,704

BİST Mali Endeksi R_j değerlerine bakıldığında, Ocak ayı için en yüksek güç oranı 1999 yılında, en düşük güç oranı ise 1994 yılında gerçekleştiği görülmektedir. Şubat ayı için en yüksek güç oranı 1995, en düşük güç oranı ise 2003 yılında gerçekleşmişken Mart ayı için en yüksek güç oranı 1993, en düşük güç oranı 1991 yılında, Nisan ayı için en yüksek güç oranı 1997, en düşük güç oranı 2000 yılında gerçekleşmiştir. Mayıs ayı için, en yüksek ve en düşük güç oranları sırasıyla 1993 ve 2008, Haziran ayı için 2008 ve 1991 yıllarında gerçekleşmiştir Diğer aylara ait oranlar Tablo 3.'de gösterilmekte olup en yüksek güç oranı 1999 Kasım ayında gerçekleşen 326,34, en düşük güç oranı ise 1998 Temmuz ayında gerçekleşen 0,000'dır.

Tablo 4. BİST Smaı Endeksi R_j Değerleri

YIL	OCAK	ŞUBAT	MART	NİSAN	MAYIS	HAZİRAN	TEMMUZ	AĞUSTOS	EYLÜL	EKİM	KASIM	ARALIK
2015	0,837	0,975	1,873	0,891	1,011	0,606	0,683	0,933	1,761	0,633	0,489	1,343
2014	1,026	2,160	2,198	1,970	1,220	1,853	0,874	0,536	2,006	1,126	1,449	1,202
2013	1,153	2,523	0,882	1,064	0,381	0,712	0,337	3,111	2,344	0,869	0,265	0,420
2012	1,974	1,063	0,761	0,282	2,431	1,256	1,647	1,112	1,522	1,447	1,860	1,162
2011	0,784	2,588	3,015	0,292	0,922	0,871	0,098	3,088	1,245	0,684	0,671	2,645
2010	0,568	2,592	1,874	0,233	1,409	1,887	1,328	3,054	1,442	0,613	2,507	0,943
2009	0,925	1,986	3,885	3,767	2,636	2,257	3,754	1,680	0,891	0,633	3,889	2,374
2008	2,712	0,372	3,539	0,500	0,488	2,260	0,531	0,110	0,026	0,207	1,225	0,723
2007	1,424	2,124	0,924	2,464	0,928	2,140	0,613	2,236	1,055	0,424	1,470	0,063
2006	1,588	0,485	1,454	0,224	0,439	1,186	1,090	0,719	2,539	0,851	1,348	1,786
2005	1,261	0,438	0,201	1,757	2,755	2,249	1,470	2,590	0,600	4,397	2,459	2,411
2004	2,314	2,821	0,365	0,456	0,971	2,962	1,986	2,594	1,873	0,670	1,514	2,598
2003	1,569	0,170	10,740	0,807	0,370	0,746	2,473	2,423	4,277	0,422	9,657	0,472
2002	0,122	0,976	0,932	0,435	1,124	3,513	0,530	0,300	4,996	13,222	0,040	2,491
2001	0,184	0,708	56,581	0,162	1,777	0,568	1,503	0,073	15,536	2,995	4,175	0,710
2000	0,468	1,182	10,104	0,096	0,395	0,627	0,683	0,223	5,500	0,003	0,795	2,408
1999	26,097	6,814	3,872	1,155	0,349	5,991	0,608	11,008	1,210	13,320	168,62	6,222
1998	0,220	2,734	11,030	0,500	2,463	2,014	0,000	0,222	0,170	3,489	1,272	0,673
1997	1,091	0,703	0,229	1,598	5,470	3,001	1,242	11,651	1,238	0,846	2,677	2,090
1996	8,176	2,153	0,728	0,571	4,632	0,320	0,859	3,628	2,684	3,680	2,421	84,886
1995	5,216	24,410	4,447	1,150	1,469	3,089	0,185	0,416	2,926	0,119	1,477	9,686
1994	0,018	0,865	2,257	0,610	18,603	2,443	7,619	2,087	0,437	3,302	0,512	0,393
1993	23,617	0,846	12,491	2,949	8,814	0,431	2,879	10,361	0,789	22,089	2,783	0,947
1992	0,017	3,593	0,327	0,291	26,103	0,907	0,818	0,479	0,344	1,298	2,086	3,043
1991	9,353	0,293	0,019	2,462	0,735	0,112	3,669	0,233	0,461	54,150	2,614	3,626

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

BİST Sınai Endeksine ilişkin R_j değerleri için ortaya çıkan sonuçlar şöyledir. Ocak ayı için en yüksek güç oranı 1999 yılında, en düşük güç oranı ise 1992 yılında gerçekleşmiştir. Şubat ayı için en yüksek güç oranı 1995, en düşük güç oranı 2003 yılında gerçekleşirken, Mart ayı için en yüksek güç oranı 1993, en düşük güç oranı ise 1991 yılında gerçekleşmiştir. Nisan ayı için en yüksek güç oranının 2007, en düşük güç oranının 2000 yılında, Mayıs ayı için en yüksek güç oranının 1992, en düşük güç oranının 1999 yılında, Haziran ayı için en yüksek güç oranının 1999, en düşük güç oranının 1993 yılında gerçekleştiği görülmektedir. Diğer aylara ait oranlar Tablo 4.'de gösterilmekte olup en yüksek güç oranı 1999 Kasım ayında 168,62 olarak, en düşük güç oranı ise 1998 Temmuz ayında 0,000 olarak gerçekleşmiştir.

$R_y = (1 + \text{Yılın getirisi})$ formülü ile hesaplanan R_y değerleri Tablo 5. ve Tablo 6.'da yer almaktadır.

Tablo 5. BİST Mali Endeksi R_y Değerleri

YIL	OCAK	ŞUBAT	MART	NİSAN	MAYIS	HAZİRAN	TEMMUZ	AĞUSTOS	EYLÜL	EKİM	KASIM	ARALIK
2015	0,985	0,984	0,975	0,980	0,980	0,981	0,985	0,980	0,972	0,983	0,981	0,976
2014	1,037	1,026	1,032	1,029	1,040	1,033	1,040	1,045	1,031	1,030	1,040	1,032
2013	0,969	0,961	0,967	0,969	0,983	0,975	0,977	0,958	0,965	0,972	0,980	0,978
2012	1,027	1,029	1,038	1,040	1,018	1,030	1,027	1,035	1,022	1,033	1,026	1,031
2011	0,989	0,982	0,979	0,995	0,986	0,987	1,000	0,975	0,996	0,989	0,993	0,975
2010	1,021	0,998	1,009	1,019	1,012	1,004	1,014	1,004	1,009	1,017	1,014	1,018
2009	1,087	1,065	1,051	1,066	1,072	1,058	1,069	1,075	1,078	1,081	1,061	1,074
2008	0,948	0,963	0,935	0,958	0,964	0,922	0,952	0,955	0,972	0,957	0,942	0,954
2007	1,000	0,996	0,997	0,999	1,001	0,986	1,006	0,992	0,993	1,008	0,999	1,026
2006	0,982	0,998	0,986	1,001	0,997	0,986	0,983	0,989	0,978	0,995	0,987	0,984
2005	1,049	1,066	1,060	1,047	1,047	1,043	1,049	1,046	1,058	1,035	1,050	1,042
2004	1,039	1,043	1,058	1,053	1,041	1,040	1,044	1,041	1,046	1,048	1,034	1,037
2003	1,043	1,074	1,033	1,051	1,051	1,053	1,040	1,034	1,028	1,057	1,025	1,057
2002	0,992	0,967	0,978	0,985	0,992	0,974	0,983	0,982	0,962	0,948	1,000	0,971
2001	1,036	1,022	0,971	1,021	1,011	1,026	1,016	1,040	0,994	0,994	0,996	1,015
2000	0,968	0,966	0,951	0,979	0,978	0,969	0,970	0,980	0,948	1,008	0,957	0,949
1999	1,135	1,160	1,159	1,182	1,177	1,162	1,194	1,160	1,165	1,152	1,120	1,171
1998	0,975	0,976	0,946	0,984	0,962	0,965	1,015	0,987	0,970	0,954	0,969	0,971
1997	1,088	1,092	1,108	1,084	1,084	1,094	1,093	1,069	1,083	1,090	1,074	1,096
1996	1,107	1,109	1,135	1,138	1,115	1,143	1,120	1,118	1,110	1,119	1,127	1,080
1995	1,041	1,022	1,032	1,051	1,055	1,054	1,069	1,063	1,040	1,070	1,055	1,032
1994	1,046	1,038	1,011	1,013	0,986	1,003	1,013	1,013	1,027	1,000	1,014	1,025
1993	1,145	1,171	1,126	1,170	1,133	1,175	1,129	1,150	1,179	1,152	1,163	1,179
1992	0,996	0,959	0,982	0,984	0,950	0,980	0,972	0,969	0,975	0,964	0,967	0,960
1991	0,982	1,012	1,015	1,005	0,997	1,012	1,001	1,010	1,000	0,968	0,992	0,988

BİST Mali Endeksine ilişkin olarak hesaplanan R_y değerleri incelendiğinde sırasıyla en yüksek ve en düşük R_y değerleri; Ocak ayı için 1993 ve 1998, Şubat ayı için 1993 ve 1992, Mart ayı için 1999 ve 2008, Nisan ayı için 1999 ve 2008, Mayıs ayı için 1999 ve 1992, Haziran ayı için 1993 ve 2008 yıllarında ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Diğer aylara ait oranlar Tablo 5.'de gösterilmekte olup en yüksek R_y değeri 1999 Nisan ayında 1.182, en düşük R_y değeri ise 2008 Haziran ayında 0,922 olarak hesaplanmıştır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tablo 6. BİST Sınai Endeksi R_y Değerleri

YIL	OCAK	ŞUBAT	MART	NİSAN	MAYIS	HAZİRAN	TEMMUZ	AĞUSTOS	EYLÜL	EKİM	KASIM	ARALIK
2015	0,995	0,994	0,989	0,994	0,993	0,997	0,996	0,994	0,989	0,997	0,999	0,991
2014	1,029	1,023	1,023	1,024	1,027	1,024	1,030	1,034	1,024	1,028	1,026	1,028
2013	0,988	0,982	0,990	0,989	0,996	0,992	0,997	0,980	0,983	0,990	0,999	0,996
2012	1,015	1,020	1,022	1,029	1,013	1,018	1,016	1,019	1,017	1,017	1,015	1,019
2011	1,002	0,993	0,992	1,009	1,001	1,001	1,016	0,991	0,999	1,003	1,003	0,993
2010	1,027	1,015	1,018	1,033	1,020	1,017	1,020	1,014	1,020	1,026	1,015	1,023
2009	1,069	1,063	1,057	1,058	1,061	1,062	1,058	1,064	1,069	1,072	1,057	1,062
2008	0,943	0,958	0,941	0,956	0,956	0,945	0,956	0,966	0,975	0,962	0,949	0,953
2007	0,999	0,996	1,002	0,994	1,002	0,996	1,005	0,995	1,001	1,008	0,999	1,020
2006	0,993	1,002	0,994	1,008	1,003	0,996	0,996	0,999	0,990	0,998	0,995	0,992
2005	1,034	1,042	1,047	1,031	1,028	1,029	1,033	1,028	1,039	1,024	1,029	1,029
2004	1,029	1,027	1,043	1,041	1,036	1,027	1,030	1,028	1,031	1,039	1,032	1,028
2003	1,029	1,045	1,013	1,034	1,040	1,035	1,026	1,026	1,021	1,039	1,014	1,038
2002	1,011	0,997	0,997	1,003	0,996	0,987	1,001	1,005	0,984	0,975	1,018	0,990
2001	1,048	1,038	0,999	1,048	1,031	1,040	1,032	1,053	1,012	1,027	1,024	1,038
2000	0,965	0,958	0,940	0,976	0,966	0,963	0,962	0,970	0,946	0,994	0,961	0,953
1999	1,138	1,151	1,155	1,165	1,174	1,152	1,170	1,146	1,165	1,144	1,118	1,151
1998	0,974	0,955	0,943	0,968	0,956	0,957	1,010	0,974	0,975	0,953	0,961	0,966
1997	1,049	1,053	1,060	1,046	1,036	1,041	1,048	1,029	1,048	1,051	1,042	1,044
1996	1,079	1,090	1,098	1,100	1,084	1,104	1,097	1,086	1,088	1,086	1,089	1,055
1995	1,050	1,036	1,051	1,062	1,061	1,055	1,075	1,070	1,055	1,078	1,060	1,045
1994	1,048	1,023	1,016	1,026	0,997	1,015	1,005	1,016	1,028	1,013	1,027	1,029
1993	1,101	1,130	1,107	1,120	1,110	1,135	1,120	1,109	1,130	1,102	1,120	1,129
1992	1,023	0,986	1,005	1,006	0,968	0,997	0,998	1,002	1,004	0,995	0,991	0,988
1991	1,003	1,031	1,047	1,015	1,024	1,037	1,012	1,032	1,028	0,986	1,014	1,012

BİST Sınai Endeksi için hesaplanan R_y değerlerine ilişkin durum Tablo 6.'dan da izlenebileceği üzere şöyledir. Ocak ayı için en yüksek R_y değeri 1999, en düşük R_y değeri ise 2008 yılında gerçekleşmiştir. Şubat ayı için en yüksek değer 1999, en yüksek değer 2008; Mart ayı için en yüksek değer 1999, en düşük değer 2000; Nisan ayı için en yüksek değer 1999, en düşük değer 2008; Mayıs ayı için en yüksek değer 1999, en düşük değer 2008; Haziran ayı için en yüksek değer 1999, en düşük değer 2008 yılında gerçekleşmiştir Diğer aylara ait oranlar Tablo 6.'da gösterilmekte olup en yüksek R_y değeri 1999 yılı Mayıs ayında 1.174, en düşük R_y değeri ise 2008 yılı Ocak ayında gerçekleşen 0,943'tür.

Anomalilerin varlığının tespiti için Güç Oranı Yöntemiyle hesaplanan R_j/R_y değerleri Tablo 7. ve Tablo 8.'de sunulmaktadır.

Tablo 7. BİST Mali Endeksi R_j/R_y Değerleri

YIL	OCAK	ŞUBAT	MART	NİSAN	MAYIS	HAZİRAN	TEMMUZ	AĞUSTOS	EYLÜL	EKİM	KASIM	ARALIK
2015	0,392	0,459	1,689	0,827	0,844	0,681	0,390	0,836	2,322	0,532	0,736	1,428
2014	1,081	4,326	2,070	2,836	0,721	1,658	0,693	0,356	2,241	2,589	0,708	2,072
2013	0,920	2,871	1,191	0,995	0,133	0,448	0,334	3,742	1,559	0,627	0,216	0,262
2012	1,996	1,518	0,434	0,340	5,431	1,299	1,965	0,706	3,783	0,907	2,108	1,111
2011	0,648	1,684	2,579	0,302	0,983	0,851	0,147	3,941	0,248	0,646	0,378	4,289
2010	0,300	5,927	1,526	0,434	1,084	3,131	0,787	3,060	1,653	0,512	0,811	0,470
2009	0,204	3,864	17,090	3,362	1,529	8,031	2,340	1,022	0,738	0,489	6,017	1,234

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

2008	1,024	0,115	4,742	0,226	0,097	21,528	0,599	0,350	0,022	0,264	2,242	0,426
2007	1,033	1,749	1,623	1,201	0,925	5,511	0,456	2,771	2,468	0,357	1,194	0,018
2006	2,118	0,250	1,254	0,147	0,263	1,358	1,874	0,874	3,420	0,364	1,199	1,716
2005	1,846	0,161	0,431	2,381	2,202	3,579	1,699	2,477	0,546	8,896	1,589	4,396
2004	2,975	1,701	0,216	0,461	2,269	2,650	1,509	2,335	1,208	0,872	5,077	3,470
2003	2,165	0,024	7,639	0,826	0,777	0,578	3,268	6,591	12,243	0,335	17,662	0,328
2002	0,091	3,188	0,780	0,288	0,089	1,268	0,398	0,442	5,869	26,254	0,023	1,926
2001	0,028	0,290	98,889	0,318	1,253	0,149	0,667	0,013	9,945	9,836	7,745	0,730
2000	0,730	1,012	6,594	0,141	0,185	0,686	0,609	0,133	8,628	0,001	3,112	7,866
1999	78,286	5,956	6,583	0,362	0,790	4,981	0,062	5,786	3,326	14,614	291,43	1,717
1998	0,542	0,492	18,119	0,142	3,004	2,152	0,000	0,088	1,101	7,783	1,144	0,926
1997	2,369	1,472	0,162	4,049	4,019	1,252	1,417	21,194	4,499	2,088	12,040	0,852
1996	12,073	9,659	0,409	0,262	5,342	0,126	2,875	3,543	9,035	3,049	1,238	161,25
1995	4,228	32,079	12,161	1,304	0,708	0,876	0,098	0,234	5,028	0,076	0,708	11,599
1994	0,011	0,047	2,083	1,651	33,681	5,424	1,713	1,663	0,237	8,399	1,555	0,330
1993	16,554	0,752	98,995	0,864	52,205	0,419	80,762	10,010	0,256	8,046	2,180	0,251
1992	0,014	3,492	0,169	0,113	10,351	0,221	0,664	0,991	0,445	2,079	1,323	3,125
1991	7,366	0,129	0,093	0,399	1,241	0,135	0,696	0,183	0,763	34,107	2,381	3,750
Dönem Sayısı	14	15	17	7	13	14	10	13	17	12	18	15

Daha önce de ifade edildiği üzere; R_j/R_y formülü ile hesaplanan değerin 1'den küçük olması, anomalinin varlığının araştırıldığı ayın getirisinin diğer ayların ortalama getirisinden daha düşük olduğu anlamına gelmekte olup söz konusu ayda anomali görülmediği sonucunu verir. R_j/R_y formülü ile hesaplanan güç oranının 1'den büyük olması ise anomalinin varlığının araştırıldığı ayın getirisinin diğer ayların getirisinin ortalamasından büyük olduğu anlamına gelir ki, ilgili dönemin yarısından fazlasında bu durum gözlemlenir ise ilgili ay için anomaliden söz edilebilir. Örneğin; Şubat ayı için hesaplanan R_j/R_y değerinin 1'den küçük olması, Şubat ayı anomalisinin görülmediği anlamına gelirken, R_j/R_y değerinin 1'den büyük olması ve ilgili dönemin yarısından fazlasında gerçekleşmiş olması Şubat ayı anomalisinin varlığına işaret etmektedir. BİST Mali Endeks için yapılan uygulamada, 1991-2015 yılları arasındaki 25 yıllık bir dönem ele alınmıştır. Ocak ayına ilişkin en yüksek güç oranı 1999, en düşük güç oranı 1994 yılında gözlemlenmiş olup 14 yıl için güç oranı 1'den büyük çıkmıştır. Şubat ayına ilişkin en yüksek güç oranı 1995, en düşük güç oranı 2003 yılında gözlemlenmiş olup 15 yıl için güç oranı 1'den büyüktür. Mart ayına ait en yüksek güç oranı 1993 ve en düşük güç oranı 1991 yılında söz konusu olup 17 yıllık bir süre için güç oranı 1'den büyük çıkmıştır. Nisan ayında en yüksek güç oranı 1997, en düşük güç oranı 1992'de ortaya çıkmış olup sadece 7 yıl için güç oranı 1'den büyüktür. Mayıs ayına ilişkin en yüksek güç oranı 1993, en düşük güç oranı 2002 yılında gözlemlenmiştir ve 13 yıl için güç oranı 1'den büyük çıkmıştır. Haziran ayına ait en yüksek güç oranı 2008 ve en düşük güç oranı 1996 yılında ortaya çıkmış olup 14 yıllık bir dönem için güç oranı 1'den büyük olduğu görülmüştür. Temmuz ayında en yüksek güç oranı 1993, en düşük güç oranı ise 1998 yılında gözlemlenmiş olup 10 yıllık bir döneme ilişkin olarak güç oranı 1'den büyüktür. Ağustos ayına ilişkin olarak 13 yıllık bir dönemde güç oranı 1'den büyüktür ve en yüksek güç oranı 1997, en düşük güç oranı 2001 yılında gözlemlenmiştir. Eylül ayına ait en yüksek güç oranı 1999, en düşük güç oranı 2008 yılında söz konusu olup 17 yıllık bir dönemde güç oranı 1'den büyüktür. Ekim ayında en yüksek güç oranı 1991, en düşük güç oranı 2000 yılında gözlemlenirken, 12 yılda güç oranı 1'den büyük çıkmıştır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Kasım ayına ilişkin en yüksek güç oranı 1999, en düşük güç oranı 2002 yılında ortaya çıkmış olup 18 yıllık bir dönem için güç oranı 1'den büyüktür. 15 yıllık bir dönem için güç oranının 1'den büyük çıktığı Aralık ayında en yüksek güç oranı 1996, en düşük güç oranı ise 2008 yılında gözlemlenmiştir. Çalışma, 25 yıllık dönem üzerinden yürütüldüğünden, güç oranının en az 12 yıl için 1'den fazla çıkması durumunda, ilgili aya ilişkin olarak anomalinin varlığı tespit edilmiş olmaktadır. Buna göre, BİST Mali Endeksi için yılın 9 ayında normalin üzerinde getiri elde edildiği söylenebilir ki, bunlar; Ocak, Şubat, Mart, Mayıs, Haziran, Ağustos, Eylül, Kasım ve Aralık aylarıdır. En yüksek anomali ise Eylül ve Kasım aylarında gözlemlenmiştir.

Tablo 8. BİST Sınai Endeksi R_j/R_y Değerleri

YIL	OCAK	ŞUBAT	MART	NİSAN	MAYIS	HAZİRAN	TEMMUZ	AĞUSTOS	EYLÜL	EKİM	KASIM	ARALIK
2015	0,841	0,981	1,895	0,896	1,017	0,608	0,685	0,938	1,781	0,635	0,489	1,355
2014	0,997	2,111	2,149	1,924	1,187	1,810	0,848	0,519	1,960	1,095	1,412	1,170
2013	1,167	2,570	0,890	1,076	0,382	0,718	0,338	3,174	2,386	0,877	0,266	0,421
2012	1,946	1,042	0,744	0,274	2,399	1,233	1,621	1,091	1,497	1,422	1,832	1,140
2011	0,783	2,606	3,041	0,289	0,921	0,869	0,097	3,115	1,247	0,681	0,669	2,664
2010	0,553	2,554	1,842	0,225	1,381	1,854	1,302	3,013	1,414	0,597	2,470	0,922
2009	0,866	1,868	3,674	3,561	2,485	2,125	3,549	1,579	0,833	0,590	3,678	2,237
2008	2,876	0,388	3,762	0,523	0,510	2,392	0,555	0,114	0,027	0,215	1,290	0,759
2007	1,426	2,133	0,922	2,478	0,926	2,150	0,610	2,246	1,054	0,420	1,472	0,061
2006	1,598	0,484	1,463	0,223	0,438	1,191	1,094	0,720	2,565	0,853	1,355	1,799
2005	1,220	0,420	0,192	1,704	2,680	2,185	1,423	2,519	0,577	4,295	2,391	2,343
2004	2,249	2,746	0,350	0,438	0,938	2,884	1,928	2,523	1,817	0,645	1,467	2,527
2003	1,524	0,162	10,604	0,780	0,356	0,721	2,411	2,362	4,189	0,407	9,526	0,454
2002	0,120	0,979	0,935	0,434	1,128	3,561	0,529	0,298	5,078	13,563	0,039	2,517
2001	0,176	0,682	56,625	0,155	1,724	0,546	1,456	0,069	15,348	2,917	4,077	0,684
2000	0,485	1,234	10,748	0,098	0,408	0,651	0,709	0,230	5,816	0,003	0,827	2,528
1999	22,934	5,922	3,351	0,992	0,297	5,202	0,520	9,604	1,039	11,639	150,85	5,404
1998	0,226	2,864	11,701	0,517	2,578	2,104	0,000	0,228	0,175	3,662	1,324	0,697
1997	1,040	0,668	0,216	1,527	5,280	2,882	1,185	11,320	1,181	0,805	2,569	2,002
1996	7,579	1,975	0,662	0,519	4,274	0,290	0,782	3,342	2,466	3,390	2,223	80,434
1995	4,967	23,567	4,229	1,083	1,385	2,930	0,172	0,389	2,774	0,110	1,392	9,273
1994	0,017	0,845	2,222	0,595	18,659	2,407	7,579	2,054	0,425	3,261	0,499	0,382
1993	21,449	0,749	11,281	2,633	7,938	0,379	2,570	9,343	0,698	20,049	2,484	0,839
1992	0,017	3,643	0,325	0,290	26,958	0,909	0,820	0,478	0,342	1,305	2,105	3,080
1991	9,322	0,285	0,018	2,426	0,718	0,108	3,627	0,225	0,448	54,916	2,577	3,585
Dönem Sayısı	14	14	15	9	15	15	12	14	17	12	19	16

BİST Sınai Endeksi kullanılarak gerçekleştirilen analiz sonuçlarına göre, Ocak ayı için en yüksek güç oranı 1993 yılında, en düşük güç oranı ise 1992 ve 1994 yıllarında gözlemlenmiş olup 14 yılda güç oranı 1'den büyük çıkmıştır. Şubat ayında en yüksek güç oranı 1995, en düşük güç oranı 2003 yılında gözlemlenmiş olup 14 yıllık bir dönemde güç oranı 1'den büyüktür. 15 yılda güç oranının 1'den büyük çıktığı Mart ayında en yüksek güç oranı 2001, en düşük güç oranı ise 1991'de gözlemlenmişken, Nisan ayında en yüksek güç oranı 2009, en düşük güç oranı 2000 yılında ortaya çıkmış olup sadece 9 yıla ilişkin güç oranı 1'den büyük hesaplanmıştır. Mayıs ayı için en yüksek güç oranı 1992, en düşük güç oranı 1999 yılında gözlemlenmiş ve 15 yıllık bir dönem için güç oranı

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

1'den büyük olmuştur. Haziran ayına ilişkin en yüksek güç oranı 1999, en düşük güç oranı 1991 yılında gözlemlenirken güç oranının 1'den büyük çıktığı yıl sayısı 15'tir. Temmuz ayında en yüksek ve en düşük güç oranları sırasıyla 1994 ve 1998 yıllarında gerçekleşmiş olup 12 yıl için güç oranı 1'den büyük çıkmıştır. 14 yılda güç oranının 1'den büyük çıktığı Ağustos ayı için en yüksek güç oranı 1997, en düşük güç oranı 2001 yılında gözlemlenmiştir. Eylül ayında ise en yüksek güç oranı 2001, en düşük güç oranı 2008 yılında gerçekleşmiş olup 17 yıllık bir dönemde güç oranı 1'den büyüktür. 12 yıllık bir dönem için güç oranının 1'den büyük çıktığı Ekim ayında en yüksek güç oranı 1991, en düşük güç oranı 2000 yılında ortaya çıkmışken, Kasım ayında en yüksek güç oranı 1999, en düşük güç oranı 2002 yılında gözlemlenmiş olup 19 yılda güç oranı 1'den büyük çıkmıştır. Aralık ayı için ise en yüksek güç oranı 1996, en düşük güç oranı 2007 yılında söz konusu olmuş ve 16 yılda güç oranı 1'den büyük hesaplanmıştır. 25 yıllık bir dönem temel alınarak yapılan bu çalışmada, 12 dönem için güç oranı 1'den büyük çıktığından, yılın ayı etkisinin varlığı söz konusu olmaktadır. BİST Sınai Endeksi için yılın 9 ayında normalin üzerinde getiri elde edilmiş olup bu aylar; Ocak, Şubat, Mart, Mayıs, Haziran, Ağustos, Eylül, Kasım ve Aralık'tır. Bu sonuç, Bist Mali Endeksi kullanılarak elde edilen sonuçla aynıdır.

SONUÇ

Etkin piyasa hipotezine göre; sermaye piyasalarında yatırımcılar rasyonel hareket etmekte, yatırım kararları pay senetlerinin doğru fiyatlanmasını sağlamakta ve pay senedi fiyatları tüm bilgiyi içermektedir. Buna göre, yatırımcıların rasyonel davranış sergileyerek ve farklı analizler gerçekleştirerek normalin üzerinde getiri elde edemeyeceği varsayılmaktadır. Bununla birlikte yapılan çalışmalar sonucunda görülmüştür ki; pay senedi fiyatları bazı dönemlerde diğer dönemlere göre farklı hareket edebilmektedir. Anomali olarak adlandırılan ve normalden sapmaları ifade eden bu farklılıklar bu çalışmanın konusunu oluşturmuştur. Bu çalışmada, yılın belirli aylarında diğer aylara göre nispeten daha az/fazla getiri elde edildiğini ifade eden yılın ayı etkisi incelenmiştir. Bu etkinin varlığının tespit edilebilmesi için Borsa İstanbul Sınai ve Mali Endekslerinin 1991-2015 dönemindeki verileri, güç oranı yöntemi kullanılarak analize tabi tutulmuştur.

R_j/R_y formülü ile hesaplanan güç oranının 1'den büyük olması, anomalinin varlığının araştırıldığı ayın getirisinin, diğer ayların getirilerinin ortalamasından büyük olduğu anlamına gelir ve ilgili dönemin yarısından fazlasında bu durum gözlemlenir ise ilgili ayda anomalinin varlığından söz edilebilir. Analizlerin sonucunda; Borsa İstanbul Sınai ve Mali Endekslerinin her ikisinde de, 9 ay için yılın ayı etkisi tespit edilmiş olup söz konusu aylar; Ocak, Şubat, Mart, Mayıs, Haziran, Ağustos, Eylül, Kasım ve Aralık'tır. Her iki endekste de en yüksek anomali Eylül ve Kasım aylarında gözlemlenmiştir. Mart, Haziran, Eylül ve Aralık aylarında gözlemlenen anomalinin nedeni olarak, mali tabloların üçer aylık süreyle açıklanmasından kaynaklanan asimetrik bilgilenme, Ocak ayında gözlemlenen anomalinin nedeni olarak ise Aralık ayında açıklanan bilgilerin fiyatlara yansımaları gösterilebilir. Çalışma, Küçüksille (2012) tarafından 1991-2010 dönemi için BİST Sınai Endeksinde Ocak ayı anomalisinin varlığının tespit edildiği çalışmanın sonuçları ile Sakarya (2014) tarafından 1999-2013 dönemi konu edilerek BİST Sınai ve Mali Endekslerinde Ocak ayı anomalisinin bulgulandığı çalışmanın sonucu ile paralellik göstermektedir.

KAYNAKLAR

Agrawal, A. and Tandon K. (1994). Anomalies or illusions? evidence from stock markets in eighteen countries, *Journal of International Money and Finance*, 13, 83-106.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Aytekin S. ve Sakarya Ş. (2014). Ocak ayı anomalisi: Borsa İstanbul Endeksleri üzerine bir uygulama, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 10(23).

Balaban, E. (1995), Informational Efficiency of The Istanbul Securities Exchange and Some Rationale for Public Regulation, *The Central Bank of the Republic of Turkey Research Department Discussion Paper* no:9502.

Barak, O. ve Demireli, E. (2008), İMKB’ de aşırı reaksiyon anomalisi ve davranışsal finans modelleri kapsamında değerlendirilmesi, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 10, Vol.1, ss. 207-229.

Bayraktar, A. (2012). Etkin piyasalar hipotezi, *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(1).

Bildik, R. (2000), *Hisse Senedi Piyasalarında Dönemsellikler ve İMKB Üzerine Ampirik Bir Çalışma*, İMKB Yayını, İstanbul.

Corhay, A., Hawawini, G. (1987). Seasonality in the risk-return relationship: and michel, p. : some international evidence, *Journal of Finance*, Vol.42s.49-68.

Ege, İ., Topaloğlu, E. E., ve Coşkun, D. (2012). Davranışsal finans ve anomaliler: Ocak ayı anomalisinin İMKB’de test edilmesi, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 56, 175-189.

Erdoğan, M., Elmas, B. (2010). Hisse senedi piyasalarında görülen anomaliler ve bireysel yatırımcı üzerine bir araştırma, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(2), 1-2.

Gu, A. Y. (2003). The Declining January Effect: Evidences from the U.S. Equity Markets , *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 43, 395- 404.

Gültekin, M. ve Gültekin, B. (1983). Stock market seasonality: international evidence, *Journal of Financial Economics*, 1983.

Hsu, C. (2005). Is There a January Effect in the Greater China Area?, Simon Fraser University, Business Administration Master Thesis, Taiwan.

Karan, Mehmet B. ve A. Uygur (2001). İstanbul Menkul Kıymetler Borsası’nda haftanın günleri ve ocak ayı etkilerinin firma büyüklüğü açısından değerlendirilmesi, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 56.

Küçükşille, Engin, (2012). İMKB Endekslerinde Ocak Ayı Etkisinin Test Edilmesi, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, s.129-138.

Özmen, T. (1997), Dünya Borsalarında Gözlemlenen Anomaliler ve İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Üzerine Bir Deneme, *Sermaye Piyasası Kurulu Yayını*, No.61.

Rozeff, M.S. and Kinney, W.R. (1976). Capital market seasonality, *Journal of Financial Economics*.

Yiğiter Ş. ve Ilgın K. (2015). BIST-100 endeksinde ocak ayı anomalisinin güç oranı yöntemiyle test edilmesi, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2, 171-187.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

BRICS-T ÜLKELERİ VE DIŞ TİCARET POLİTİKALARININ ANALİZİ

Doç. Dr. Ahmet ŞAHBAZ

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü,
asahbaz@konya.edu.tr

Öğr. Gör. Mahmut Sami DURAN

Selçuk Üniversitesi, Yunak Meslek Yüksek Okulu, Finans Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü,
msduran@selcuk.edu.tr

Özet

Brezilya- Rusya- Hindistan- Çin, Güney Afrika ve Türkiye son yıllarda ekonomik gelişmeleriyle dikkat çeken ülkelerdir. BRICS-T adı ile anılmaya başlayan bu ülkeler birçok gelişmiş ülke ekonomilerinin sergilediği performansın üzerine çıkmayı başarmıştır. Genç ve artan bir nüfus, gelişmiş bir altyapı, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının fazlaca çekilebilmesi, ucuz emek ve düşük üretim maliyeti gibi vs. nedenler bu ülkelerin yüksek büyüme oranları yakalamasına yol açmıştır. İhracatlarını, döviz rezervlerini ve milli gelirlerini hızlı bir şekilde artıran bu ülkeler, yaşanan ekonomik krizlerden daha az etkilenmişlerdir. BRICS ülkeleri birçok açıdan Türkiye ekonomisi ile benzerlikleri bulunmaktadır. Örneğin 1990'lı yıllarda gelişmekte olan ülkelerde yaşanan krizlere BRICS ülkeleri ve Türkiye dahil olmuşlardır. Ayrıca makroekonomik göstergeleri birlikte değerlendirilen ülkelerdir. Bu nedenle gelişen dünya ekonomisinde BRICS ülkeleri ile Türkiye'nin dış ticaretinin analiz edilmesi, dünya ticaretinde son yıllarda meydana gelen değişimin ortaya koyulması önemlidir.

Bu çalışmada yükselen ekonomiler olarak da bilinen BRICS ülkeleri ve bu ülkelerin makroekonomik göstergelerinden hareketle, dış ticaret politikaları analiz edilecektir. Bu bağlamda BRICS ülkeleri ile Türkiye'nin dünya ticaretinde yeri ve değişen önemi ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: BRICS-T, Makroekonomik performans, Dış Ticaret

Abstract

Brazil, Russia, India, China, South Africa and Turkey have been attracting attention in recent years due to their economic development. Beginning with the BRICS-T name, these countries have come out on top of the performance of many developed country economies. A young and growing population, an improved infrastructure, high foreign direct investment, cheap labor and low production costs etc. These reasons have led these countries to achieve high growth rates. These countries, which have rapidly increased their exports, foreign exchange reserves and national incomes, were less affected than the economic crises. In many respects BRICS countries have similarities with the Turkish economy. For example, crises in developing countries in the 1990s have included BRICS countries and Turkey. In addition, macro economic indicators are evaluated together. For this reason, it is important to analyze the foreign trade of the BRICS countries and Turkey in the developing world economy and to reveal the change that has taken place in world trade in recent years.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

In this study, foreign trade policies will be analyzed from BRICS countries, also known as emerging economies, and macroeconomic indicators of these countries. In this context, BRICS countries and Turkey will be tried to establish the place and the changing importance in world trade.

Keywords:BRICS-T, Macroeconomic Performance, ForeignTrade

1. GİRİŞ

20. yüzyılda dünya gerek ekonomik gerekse siyasi açıdan oldukça büyük değişimleri yaşamıştır. Bu yüzyıla iki dünya savaşı, büyük buhran vb. ekonomik krizleri sığdırmıştır. 1990'lı yıllar SSCB'nin dağılmasıyla soğuk savaşı da sonuçlandırmıştır. 21. Yüzyıla gelindiğinde dünyada siyasal gelişmeler azalmamıştır. 2001 yılında ikiz kulelere yapılan saldırılar yeni bir sürecin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yüksek ekonomik performans gösteren bazı gelişmekte olan ekonomiler gelişmiş ülkelerin seviyelerine dahi ulaşmaya başlamıştır. 2008 küresel kriziyle birlikte, ekonomik düzende de önemli bir değişim sürecinin yaşanması kaçınılmaz hale gelmiştir. Son dönem makro ekonomik göstergelere bakıldığında gelişmiş ülkelerin yavaşladığı, gelişmekte olan ülkelerin ise yüksek performans sergilediği görülmektedir. Küresel dünyada yoğun rekabet ortamında ortaya çıkabilecek sorunları gidermek ve çıkarlarını korumak adına dünya ekonomisine yön veren ülkeler, yeni oluşumlarla değişen koşullara uyum sağlamaya çalışmaktadırlar (Ağır ve Yıldırım, 2015).

Son yıllarda dünyanın farklı bölgelerinde değişik isimlerle anılan ülke gruplarının, küresel ekonomiye yön verdiği görülmektedir. Bunların arasında hem ekonomik hem de siyasi açıdan ön plana çıkan ülke gruplarından birisi de yükselen ekonomiler olarak da adlandırılan BRICS-T ülkeleri olmaktadır. Bu ülkelerde emeğin ucuz olması üretim maliyetlerini düşürmekte bu durumda yüksek büyüme oranlarına yol açmaktadır. Ayrıca bu ülkelerin yüksek oranda doğrudan yabancı sermaye çekebilmeleri ve yüksek oranlarda yatırım düzeylerine ulaşmaları bu ülke ekonomilerinin diğer ülkelerden pozitif olarak ayrışmasına yol açmıştır. Yine bu ülkelerde yaşanan pozitif anlamda iyileşme ve ayrışma bu ülkelerin dış ticaret rakamlarına da pozitif olarak yansımış, bu ülkeler yüksek ihracat rakamlarına ulaşabilmişlerdir.

Bu şekilde Dünya ekonomilerinden pozitif olarak ayrışan ve son yıllarda sıkça inceleme konusu olan BRICS-T ülkelerinin makroekonomik performansı ve bu iyi olarak görülen makroekonomik performansın dış ticaret üzerindeki etkisini açıklamak bu çalışmanın amacını oluşturmuştur. Bu amaçla çalışmanın ilk bölümünde BRICS kelimesinin ortaya nasıl çıktığı üzerinde durulurken, ikinci ve üçüncü bölümde bu ülke ekonomilerinin analizlerine son dönemlerin yükselen ekonomilerinden bir diğeri olan Türkiye (T) eklenmiştir. Çalışmanın genelinde BRICS-T ülkelerinin makroekonomik göstergeleri üzerinden dış ticaret açıklanmaya çalışılmıştır.

2. BRICS DOĞUŞU

Özellikle son yıllarda yüksek oranlarda ekonomik büyüme sergileyen, yabancı yatırımların önemli bir kısmını çeken ve küreselekonomiye etkileme gücü hızla artan bu ülkeler, farklı biçimlerde gruplandırılmaya başlanmıştır. Bu ülkeler, özellikle emeğin ucuz olması nedeniyle üretim maliyetini düşürebilmişlerdir. Düşük maliyet-yüksek kar oranları ekonomilerin sürekli büyüme fırsatını doğurmuş ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları için cazibe merkezi haline gelmişlerdir. Ayrıca dünya dış ticaretindeki payları hızlı bir şekilde artan, bu nedenle ödemeler bilançosu fazla veren ve milli gelirini hızla arttıran bu ülkeler,küresel ölçekte yaşanan ekonomik krizlerden de daha az etkilenir hale gelmişlerdir. Bu ülkeler arasında iseBrezilya, Rusya, Hindistan ve Çin ülke

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

grubunu dikkatleri çekmektedir. Budört ülke, 2001 yılında BRIC ülkeleri olarak anılmaya başlanmıştır. Bu ülkelerin ortak özellikleri ise, zengin doğal kaynaklarının bulunması, hızla artan ulusal gelirleri, nüfuslarının fazla oluşu ve tüketici sayısının fazlalığıdır (Narin ve Kutluay, 2013: s.43).

24 Aralık 2010 tarihinde BRIC ülkelerine Güney Afrika'nın da eklenmesiyle BRICS ülkeleri olarak anılmaya başlanmıştır. 14 Nisan 2011 tarihinde Çin'in Sanya şehrinde yapılan üçüncü BRICS toplantısına Güney Afrika Devlet Başkanı da tam üye olarak katılmıştır (Ağır ve Yıldırım, 2015).

Yükselen piyasalar olarak da kabul edilen BRIC ifadesi, ilk kez 2001 yılında Jim O'Neill tarafından kullanılmıştır. BRIC ülkelerinin ortak özellikleri ise, fazla nüfusları, geniş yüz ölçümleri, yüksek ekonomik büyümeleri, çok sayıda tüketicileri ve değişik alanlarda iş birliği yapma olasılığı olarak sıralanabilir (Goldman Sachs, 2001). BRIC ülkeleri ilk resmi zirvesini 16 Haziran 2009'da, Rusya'da, devlet başkanlarının katılımı ile ve "daha demokratik ve sadece çok kutuplu bir dünya düzeni" sloganıyla gerçekleştirmiştir. 2001 yılında BRIC olarak anılmaya başlandıklarında, bir gün gerçek bir politik ve ekonomik güç olacağının tahmin etmek çok güç iken, günümüzde küresel ekonomi için daha önemli hale gelmişlerdir. BRIC ekonomileri ve içerisinde Türkiye'nin de olduğu 11 yükselen ekonomi için "küresel ekonomiye hâkim olacaklar" ve "piyasalar, o büyümeye ayak uydurmada bir meydan okumasıyla karşı karşıya" ifadeleri sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır (www.wsj.com). Bununla birlikte, yaşanan değişim süreci yalnızca ekonomik gücün batıdan doğuya geçmesinden ibaret değil, küresel ekonomik gücün de daha dengeli bir şekilde dağılımı ile ilgilidir (Narin ve Kutluay, 2013, s.44-45).

BRIC ülkelerinin son yıllara ait yüksek makro ekonomik performansları, özellikle yabancı sermaye yatırımlarını önemli ölçüde arttırmıştır. Küresel ekonominin hızlı bir şekilde kötüleşmesi karşısında toparlanma sürecinde yükselen ekonomiler önemli rol üstlenmişlerdir. Özellikle de BRIC ülkeleri söz konusu bu ekonomiler arasında itici bir güç olmuşlardır (Yamakawa, Ahmed, Kelston, 2009, s.1). Bunlara ek olarak ihracat hacmi, potansiyeli ve rekabet gücü açısından da BRIC ekonomileri faktör donanımları bakımından rakipleri olan Türkiye ve diğer yükselen ekonomiler üzerinde önemli bir rekabet unsuru olmuşlardır. BRIC ülkelerinin artan ekonomik performanslarına son yıllarda Türkiye'nin de yüksek ekonomik büyüme oranlarına sahip ülkeler grubuna girmesiyle, bu ekonomiler arasında küresel rekabet savaşlarının daha da kızışmasına neden olmuştur (Narin ve Kutluay, 2013, s.45).

Başlangıçta birbirleri ile ilgisiz görünen dört ülke için aslında bir ekonomik kategori seçimi samimi görünmemektedir. Ancak, tarihi ekonomik verileri incelediğimizde, çok daha detaylı bir resim ortaya çıkmaya başlar. Örneğin, 2001, 2002 yıllarında gelişen ekonomilerin toplam nominal GSYİH'sı G7 ülkelerinden daha fazla olmuştur. Bu durum 2011 yılında PricewaterhouseCoopers adlı bir danışmalık firmasının GSYİH üzerine yaptığı projeksiyonların, GSYİH üzerine analiz yapan bir ekonomik gazetenin yalnız başına Çin ve Hindistan'ın birleşik GSYİH'sının en yüksek gelirli OECD ülkelerini sollayacağı ile ilgili tahminleri ile paralel olması ile bağlantılıdır (Narayanawami, 1897).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

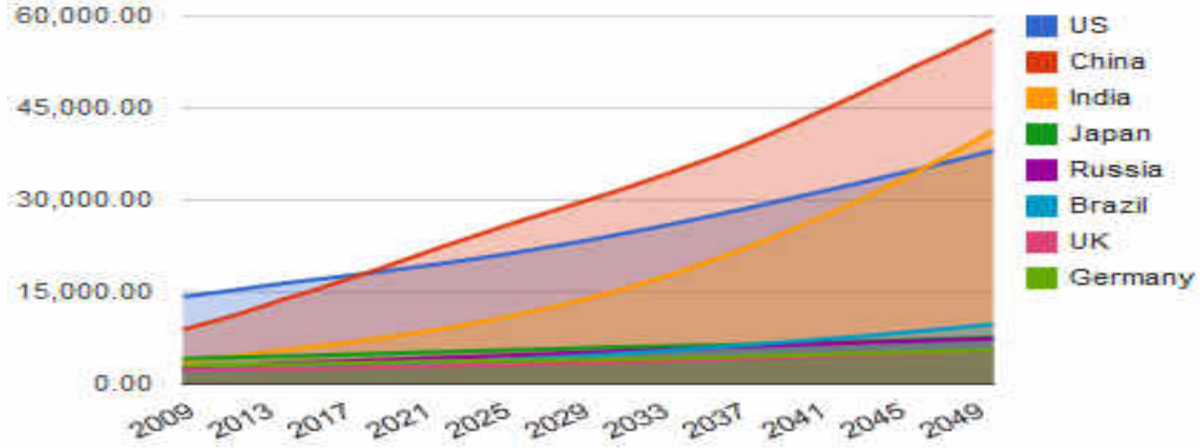
www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Şekil 1: PwC Şirketinin Büyüme Tahminleri (2009 – 2049)

Kaynak: (Narayanaswami, 1897).

Şekil 1'de PricewaterhouseCoopers adlı danışmanlık firmasının yaptığı 2009-2049 arası büyüme tahminleri görülmektedir. Büyüme rakamlarına bakıldığında Çin ve Hindistan gibi BRICS ülkelerinin önümüzdeki dönemlerde en çok büyüyen ülkelerden birisi olacağı görülmektedir. Ayrıca Çin ekonomisinde büyüme rakamlarının ABD'yi geçeceği tahmin edilmektedir.

Aşağıdaki Şekil 2'de BRICS ülkelerinin G7 ülkelerinin ekonomilerinden daha güçlü konuma gelecekleri tahmini zaman dilimleri verilmiştir. Örneğin Hindistan ekonomisi 2032 yılında Japonya'nın ekonomisinden daha güçlü bir pozisyonda olacaktır. Bu şekle göre şimdilik Amerika'yı tahtından edebilecek tek güç Çinekonomisi olarak gözükmemektedir (Meşe, 2010).

GoldmanSachs bu tahminleri aşağıdaki beş unsuru göz önüne alarak yapmıştır (Wilson, Purushothaman, 2009).

1) Ekonomik büyüklük

2) Ekonomik büyüme

Ekonomik büyümenin üç bileşeni ise;

a- İstihdamdaki büyüme,

b- Sermaye stoğundaki artış,

c-Teknik ilerleme olarak kabul edilir.

3) Gelirler ve diğer toplumsal istatistikler

4) Küresel talep modeli

5) Parasal hareketler

Şekil 2: BRICS Ülkelerinin G7 Ülkelerinin Ekonomilerinden Daha Güçlü Konuma Gelecekleri Tahmini Zaman Dilimleri

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

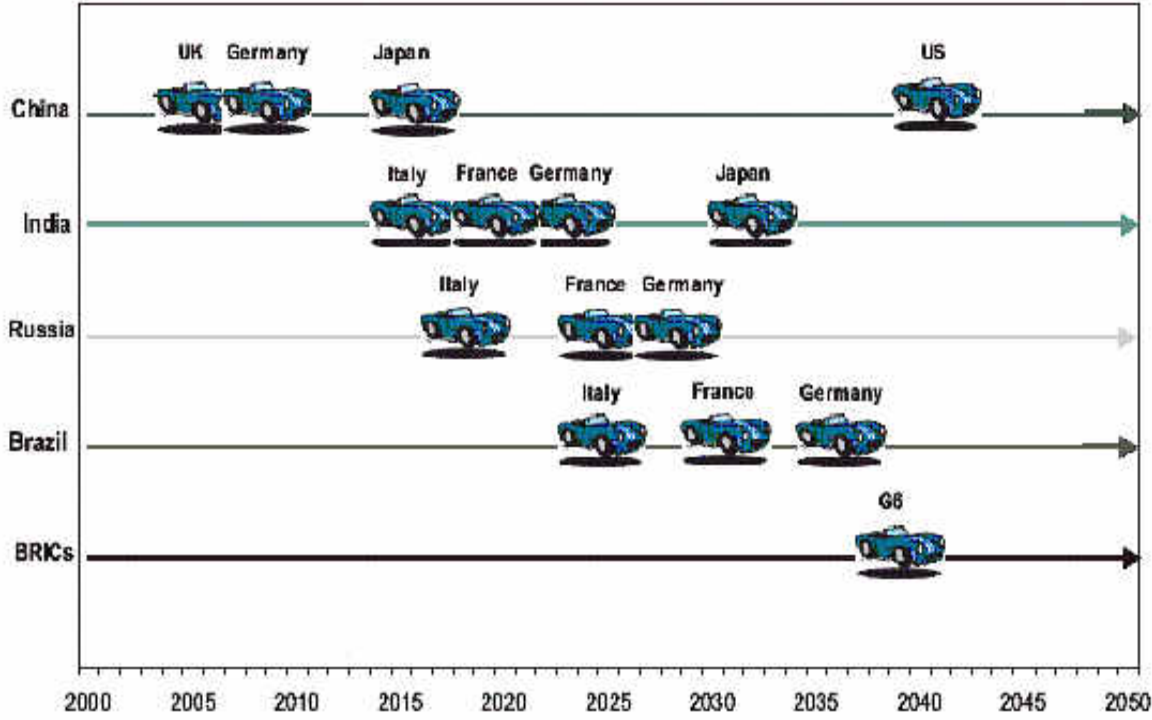
İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Kaynak : (Wilson, Purushothaman, 2009)

GoldmanSachs raporunda, BRIC ülkelerinin sürekli büyümeyi sağlamayabilmeleri için gerekli gördüğü koşulları da aşağıdaki gibi sıralamıştır;

1- Sağlam makroekonomik politikalar ve istikrarlı bir makroekonomik yapı:Bütün BRIC ülkeleri son 20-30 yıllık süre içerisinde makroekonomik istikrarsızlık gibi önemli sorunlarla karşılaşmışlardır ve bazıları hala karşılaşmaya devam etmektedir. Örneğin Brezilya kamu finansmanı ve dış borçlanmadan önemli ölçüde zarar görmüştür. Dolayısıyla sağlam ve istikrarlı makroekonomik politikalar büyümenin sürdürülebilirliği açısından çok önemli bir unsurdur; Çin'in büyümesi de büyük ölçüde bu politikalara bağlıdır.

2- Güçlü ve istikrarlı politik kuruluşlar:Politik belirsizlik ve istikrarsızlıklar yatırımları caydırmakta ve büyümeyi etkilemektedir. Neredeyse bütün BRIC ülkeleri oldukça büyük politik sorunlar yaşamışlardır. Rusya örneğinde olduğu gibi istikrarlı ve güçlü kuruluşlar ise büyümenin performansını etkileyen önemli bir unsurdur.

3- Dışa Açıklık: Ticarete ve doğrudan yabancı yatırımlara olan açıklık başarılı büyümenin bir diğer unsurudur. BRIC ülkelerinin ise açıklığı birbirinden farklıdır, örneğin Hindistan hala birçok ölçütte kapalı sayılmaktadır. Çin'in ise dışa açılma sonucunda kat etmiş olduğu yol hayret vericidir.

4- Okur Yazarlık Oranı:Yüksek öğretim oranındaki artış büyümenin hızı arasında çok kuvvetli bir doğru orantı vardır. satın alma gücüne göre GSYH'sı en yüksek on ülkesi arasında BRIC ülkeleri dışında başka bir ülke bulunmamaktadır. Bu açıdan bakıldığında da BRIC ülkelerinin diğer gelişmekte olan ülkelere göre değerlendirilmesinin gerektiği ortaya çıkmaktadır (Öz, 2010).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

3. BRICS-T ÜLKELERİNİN MAKRO EKONOMİK GÖSTERGELERİ

Simon (2011) küresel büyümenin en önemli itici gücünün BRICS ülkeleri olduğunu ileri sürmektedir. Bunu da BRIC ülkelerinin ekonomik krizden göreceli olarak çok daha az etkilenmesine ve çok daha kısa sürede kendisini toparlayabilme yeteneğine bağlamaktadır. Canela, Collazo ve Santiso (2006) dason yıllarda BRICS ülkelerinin OECD içerisinde yer alan tüm ülkelerden çok daha hızlı bir şekilde büyüdüğüne vurgu yapmaktadırlar. Standard & Poors (2009) ise, bu ülkelerin ekonomik performanslarının geçmiş yıllara ait ortalama değerleri aştığını ve DYY’larda da önemli gelişmeler kaydettiklerini belirtmektedir (Kuşat, 2015, s.222). BRICS ülkelerinin ekonomik performanslarında son dönemlerde yaşanan bu iyileşmenin yanında şüphesiz Türkiye’de yaşanan ekonomik iyileşme de gözle görülür olmakta ve son dönemlerin yükselen ekonomilerinden olan Türkiye, yüksek makro göstergeleri ile Dünya üzerinde dikkatleri çekmektedir.

BRICS-T ülkelerinin son yıllardaki sosyo-ekonomik göstergelerine bakıldığında, bu ülkelerin diğer dünya ekonomilerinden pozitif olarak ayrıştığı görülmektedir. Ayrıca bu ülkelerde yaşanan ekonomik iyileşmeler bu ülkelerin yükselen ekonomiler içinde de ayrışmasına yol açmıştır. Küresel ekonominin hızla kötüleşmeye başladığı 2008 krizi ile birlikte bu ülkelerin yükselen ekonomilerin bir lokomotifi olduğu görülmüştür.

Tablo 1: BRICS-T Ülkelerinin Bazı Ekonomik Göstergeleri (2015)

Ülkeler	Kişi Başına Milli Gelir (\$)	İhracat/GSYH (%)	GSYH (milyar \$)	Enflasyon Oranı (%)
Brezilya	15.050	13.0	1.774	8.0
Rusya	23.770	29.5	1.331	7.7
Hindistan	6.030	19.9	2.095	1.1
Çin	7.930	22.1	11.007	- 0.4
G. Afrika	6.080	30.7	314	4.0
Türkiye	9.950	28.0	717	7.4

Kaynak : World Bank Verileri Kullanılarak Yazar Tarafından Hazırlanmıştır.

Tablo 1’de BRIC-T ülkelerinin 2015 yılına ait temel ekonomik performanslarını incelediğimizde, kişi başına düşen gelirden Rusya’nın öne çıktığı, ihracatın GSYH’ya oranında Güney Afrika ve Rusya’nın, toplam GSYH’da Çin’in, enflasyon oranında ise Brezilya’nın başı çektiği görülmektedir. Türkiye kişi başına düşen gelirden bu ülkeler grubunda 9,950 bin dolar ile üçüncü sırada, ihracatın GSYH içerisindeki %28 payı ile üçüncü sırada yer almıştır.

Tablo 2: BRICS-T Ülkelerinin Büyüme Oranları

Ülkeler	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Brezilya	5.1	-0.1	7.5	3.9	1.9	3.0	0.1	-3.8
Rusya	5.2	-7.8	4.5	4.3	3.5	1.3	0.7	-3.7
Hindistan	3.9	8.5	10.3	6.6	5.6	6.6	7.2	7.6
Çin	9.7	9.4	10.6	9.5	7.9	7.8	7.3	6.8
G. Afrika	3.2	-1.5	3.0	3.3	2.2	2.3	1.6	1.3
Türkiye	0.7	-4.8	9.2	8.8	2.1	4.2	3.0	4.0

Kaynak : World Bank Verileri Kullanılarak Yazar Tarafından Hazırlanmıştır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tablo 2’de ki BRICS-T ülkelerinin ekonomik büyüme oranları kıyaslandığında tüm dünya ekonomilerinin olumsuz olarak etkilendiği 2008 krizinden Hindistan ve Çin gibi ülkelerin etkilenmemesi dikkat çekicidir. Tüm dünya ekonomileri bir önceki yıla göre küçülme yaşarken bu iki ülke de büyüme oranları neredeyse %10 seviyesinde seyretmiştir. Türkiye’de tüm dünya ülkeleri gibi bu krizden olumsuz etkilenmiş ve 2009 yılında %4,8 küçülmüştür. 2010 ve 2011 yılları Türkiye’de büyüme oranlarının bir hayli yükseldiği yıl olurken, 2012 yılından itibaren tüm BRICS-T ülkelerinde olduğu gibi büyüme oranları düşmeye başlamıştır.

Tablo 3: BRICS-T Ülkelerinin Kalkınmışlık Göstergeleri (2016)

Ülkeler	İş Özgürlüğü	Ticaret Özgürlüğü	Mali Özgürlük	Parasal Özgürlük	Yatırım Özgürlüğü	Finansal Özgürlük	Mülkiyet Hakları	İşçi Özgürlüğü
Brezilya	61.4	69.4	64.2	69.7	55.0	50.0	45.0	52.5
Rusya	72.2	72.4	82.2	62.9	25.0	30.0	20.0	57.6
Hindistan	47.6	71.0	77.1	72.8	35.0	40.0	55.0	47.8
Çin	54.2	72.8	69.7	70.6	30.0	30.0	20.0	62.0
G. Afrika	69.7	77.0	70.1	74.6	45.0	60.0	50.0	58.7
Türkiye	65.4	84.4	75.2	71.5	75.0	60.0	40.0	48.6

Kaynak: <http://www.heritage.org/index/explore>

0-49.9	50-59.9	60-69.9	70-79.9	80-100
kısıtlı	düşük özgür	orta özgür	oldukça özgür	özgür

BRICS-T ülkelerinin bazı kalkınmışlık göstergeleri tablo 3’te gösterilmektedir. Bu verileri incelediğimizde; Rusya’nın iş ve mali özgürlük anlamında diğer ülkelere göre daha özgür olduğu görülmektedir. Türkiye ise yatırım, ticaret ve mali özgürlük anlamında diğer ülkelere göre pozitif olarak ayrılmaktadır. Ekonomik büyüklük olarak Çin daha büyük olmasına rağmen bu veriler kıyaslandığında Rusya’nın gerisinde olmaktadır. İş özgürlüğü anlamında en özgür ülke Rusya, ticaret özgürlüğü anlamında Türkiye, mali özgürlük anlamında Rusya, parasal anlamda Güney Afrika, yatırım alanında Türkiye, finansal anlamda Güney Afrika ve Türkiye, mülkiyet hakları anlamında Hindistan, işçi özgürlüğü anlamında Çin görece olarak BRICS ülkeleri arasında en üstün ülkeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

4. BRICS-T ÜLKELERİNDE DIŞ TİCARET VE DIŞ TİCARETTE UZMANLIK ALANLARI

Bu ülkelerin iç ve dış dinamikler esasen birbirinden çok farklıdır. Çünkü Hindistan ve Çin yeterlimiktarda beşeri sermayeye sahipken, Brezilya, zengin doğal kaynaklara sahip bir ülkedir. Rusya hem zengin doğal kaynaklara hem de nitelikli beşeri sermayeye sahiptir. Aslında BRICS-T ülkeleri dünya ekonomisine eklemlenmesürecinde avantajlı kılan güç, bu ülkelerin ekonomik potansiyellerinin çeşitlilik göstermesidir. Dahası BRICS-T ülkelerinin gelecekte dünya ekonomisine yön vermede G7 ülkelerine de rakip olacağı noktasında tartışmalara da rastlanmaktadır (Kuşat, 2015, s.222).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tablo 4: BRICS-T Ülkelerinin Güçlü ve Zayıf Yönleri

Ülkeler	Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
Brezilya	-Bol ve çeşitli doğal kaynak -Ucuz emek	-Eksikaltyapı (enerji, yol, yatırım) -Yüksekkamu açığı ve yüksek faiz
Rusya	-Doğal kaynak zengini -Nitelikliişgücü -Bölgesel düzeyde de olsa istikrarlı bir politika	-Göreceli düşükyatırım oranı -düşük seviyedesanayi rekabet gücü - Sermaye teçhizatı eskimiş
Hindistan	-Güçlüözel şirketler -Güçlü dış kaynak (özellikle ilaç ve tekstil sanayinde)	-Kamu sektörü finansal durumu zayıf - Artan borç servis oranı, azalan kamu gelirleri
Çin	-Yüksekdüzeyde sanayi çeşitliliği -Rekabet gücüyükseksanayi - Gücü yüksekDış finansalyatırımlar	-Yüksek düzeyde çevre sorunları -Artan gelir eşitsizliği -Bazı sanayi ve ticaret sektörlerinde aşırı kapasite mevcut
G. Afrika	-Gelişmiş bir örgütlenme yapısı -Gerekli dağıtım mekanizmaları oluşturulmuş -Düzenli bir piyasa sahip	- Yüksek gümrük oranları - Anti- Damping soruşturmaları
Türkiye	- Finans ve Bankacılık mevzuatı sağlamlığı -Teşvikler - Şirket Yöneticilerinin itibarı - Siyasi istikrar	- Cari Açık - İleri Teknoloji içeren ihracat zayıflığı - İnsani Kalkınma İndeksi

Kaynak: (Erkan, 2012)

Tablo 4'te ki veriler üzerinde bir değerlendirmede bulunacak olursak; Brezilya'nın doğal kaynak bakımından zengin ve emek maliyetlerinin uygun olması güçlü yönlerini oluştururken, sosyal altyapı eksikliği ve yüksek kamu açıklarının yanı sıra yüksek faiz oranları zayıf yönlerini oluşturmuştur. Doğal kaynak bakımından ve nitelikli işgücü bakımından zengin olan Rusya'nın, yatırım oranının ve sanayi rekabet gücünün diğer ülkelerden düşük olduğu görülmektedir. Hindistan ekonomisinde özel şirketlerin payı bir hayli fazla olduğundan dış kaynak çekme noktasında bir takım avantajlara sahip olmuştur. Ancak Hindistan ekonomisinde kamu gelirleri ve yükselen kamu borçları sorun olarak bulunmaktadır. Sanayisi bu grup içerisinde en iyi olan ülke şüphesiz Çin olmaktadır. Bu nedenle Çin ekonomisinde sanayi çeşitliliği fazla ve rekabet gücü yüksektir. Çin'in en önemli sorunu ise gelir dağılımında adaleti sağlayamaması olarak görülmektedir. Düzenli bir piyasa yapısına sahip olan Güney Afrika ise yüksek gümrük oranları ve anti damping uygulamaları nedeniyle dış ticaret anlamında sorunlar oluşturmaktadır. Son olarak güçlü bir bankacılık sistemine ve finansal yapıya sahip olan Türkiye'de; şirket yöneticilerinin itibarı ve devletin yatırımların ülkeye kazandırılması anlamında yapmış olduğu teşvikler ülke dış ticaretine ve ekonomisine önemli katkılar sunarken, bir büyük sorun olan cari açık ve yüksek teknoloji ihracatına bağımlılık ülkede problemlere sebep olmaktadır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Küresel ticarete BRICS ülkelerinin payı son yirmi yılda önemli ölçüde artış göstermiştir. 1990’larda BRICS ülkeleri küresel ticaretin yalnızca % 3’nü oluşturmuştur. Bu pay yüzyılın sonuna doğru ikiye katlanmıştır. 2011 yılında küresel mal ve hizmet ithalatının %16’sını, küresel mal ve hizmet ihracatının ise % 19’nu oluşturmuştur. Bu oran 2011 yılından sonra da artmaya devam etmiştir (WTO Studies, 2013).

Tablo 5: BRICS-T Ülkelerinin Dış Ticaret Profili (1990-2015- yıllık % büyüme)

	Brezilya		Rusya		Hindistan		Çin		G. Afrika		Türkiye	
	1990	2015	1990	2015	1990	2015	1990	2015	1990	2015	1990	2015
Mal ve Hizmet İhracatı	-4.9	6.3	0.6	3.6	14.6	-5.4	-	-	-0.4	4.1	3.2	-0.9
Mal ve Hizmet İthalatı	10.1	14.1	14.8	-25	21.7	-5.9	-	-	-5.8	5.3	33.1	0.2
Mal ve Hizmet İhracatı	8.2	12.9	18.2	29.5	6.9	20.0	14.0	22.0	24.2	30.7	13.4	28.0
Mal ve Hizmet İhracatı	7.0	14.1	17.9	21.2	8.3	22.3	10.7	18.5	18.8	31.7	17.6	30.0

Kaynak: World Bank verileri kullanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 5’te BRICS-T ülkelerinin 2015 yılına ait dış ticaret göstergeleri görülmektedir. Tablo 5’de ki verileri incelediğimizde; mal ve hizmet ihracatı yıllık büyüme oranının en iyi Brezilya, ithalatta ki büyüme oranı açısından ise en iyi ülkenin Rusya olduğu dikkati çekmektedir. En çok mal ve hizmet ihracatı ve ithalatı yapan ülkenin ise Güney Afrika olduğu görülür. Bu yükselen ekonomilerin bir önceki yıla göre ihracatında ki büyüme artışı Hindistan hariç hepsinde olmuştur.

Tablo 6: BRICS-T Ülkelerinin Dış Ticaretinde Hizmet İhracatı/ İthalatı (milyon dolar)

	2000		2005		2010		2014		2015	
Ülkeler	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat
Brezilya	8.436	16.265	14.975	23.471	30.800	60.827	39.965	88.072	33.777	70.696
Rusya	11.300	16.340	28.845	40.470	49.158	75.278	65.744	121.022	51.742	88.616
Hindistan	16.685	19.187	52.178	47.166	117.068	78.912	157.196	81.118	156.278	82.643
Çin	78.707	36.268	78.468	83.970	117.532	140.934	280.477	452.832	286.539	468.895
G. Afrika	5.045	5.850	11.828	12.150	16.063	19.591	16.837	17.041	15.053	15.531
Türkiye	19.430	8.153	27.822	11.950	36.453	19.704	51.856	25.088	46.888	22.680

Kaynak: World Bank Verileri Kullanılarak Yazar Tarafından Hazırlanmıştır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

BRICS-T ülkelerinin dış ticaretinde Hizmet ihracatının ve ithalatının milyon dolar olarak değeri Tablo 6’da verilmektedir. BRICS-T ülkelerinin tümünde hizmetler sektörünün ihracatı ve ithalatının payı son on yıllık periyotta artış göstermiştir. Bu gelişen altı ülkeden hizmet ihracatının en yüksek olduğu ülke, bu ülkeler içerisinde ekonomisi en iyi olan Çin olurken, onu Rusya ve Hindistan takip etmektedir. Bu ülkeler içerisinde en zayıf ülke ise şüphesiz yine G. Afrika olmuştur.

Tablo 7: BRICS-T Ülkelerinin Dış Ticaretinde Mal İhracatı / İthalatı (milyon dolar)

	2000		2005		2010		2014		2015	
Ülkeler	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat
Brezilya	55.280	55.311	118.029	73.109	201.259	182.833	224.097	230.727	190.092	172.422
Rusya	99.219	42.130	240.024	123.839	392.674	245.679	496.806	307.875	341.467	192.954
Hindistan	43.246	53.887	102.403	134.692	230.967	360.146	328.386	472.434	272.352	409.236
Çin	111.331	124.897	694.870	564.741	1.486,4	1.239,9	2.243,7	1.808,7	2.142,7	1.575,7
G. Afrika	31.949	27.224	56.261	56.572	91.672	83.362	92.681	98.597	81.847	84.567
Türkiye	30.923	52.882	78.509	111.445	120.992	177.317	168.926	232.523	151.970	200.084

Kaynak:World Bank Verileri Kullanılarak Yazar Tarafından Hazırlanmıştır.

BRICS-T ülkelerinin dış ticaretinde mal ihracatının ve ithalatının payı ise Tablo 7’de gösterilmiştir. Son on yılda mal ihracatının ve ithalatının payı tüm ülkelerde artarken, yine mal ihracatını ve ithalatını en çok yapan ülke Çin olurken, bu devleti Rusya ve Hindistan takip etmektedir.

Tablo 8: BRICS-T Ülkelerinin En Çok İhracat Yaptığı Ülkeler (2015)

Sıra	Brezilya	Rusya	Hindistan	Çin	G. Afrika	Türkiye
1.	Çin	Hollanda	ABD	ABD	Çin	Almanya
2.	ABD	Çin	B.A.E	Hong Kong	ABD	Birleşik Krallık
3.	Arjantin	İtalya	Hong Kong	Japonya	Almanya	Irak
4.	Hollanda	Almanya	Çin	Kore	Namibya	İtalya
5.	Almanya	Japonya	İngiltere	Almanya	Botsvana	ABD

Kaynak:UNCTADstat Verileri Kullanılarak Yazar Tarafından Hazırlanmıştır.

Tablo 8’de BRICS-T ülkelerinin ihracatında en çok payı alan ilk beş ülke gösterilmektedir. Brezilya’nın en çok ihracat yaptığı ülke Çin, Rusya’nın en çok ihracat yaptığı ülke Hollanda, Hindistan’ın en çok ihracat yaptığı ülke ABD olurken, Çin en çok ihracatını ABD’ye, G. Afrika ise Çin’e yapmaktadır. Son olarak Türkiye en fazla ihracatı Almanya’ya yapmaktadır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tablo 9: BRICS-T Ülkelerinin Mal İhracatının Yapısı

	Tarımsal Hammadde (%)		Yakıtlar (%)		Yiyecek (%)		İmalat (%)	
	2010	2015	2010	2015	2010	2015	2010	2015
Brezilya	3.9	4.7	10.1	7.3	31.1	37.6	37.1	37.8
Rusya	2.1	2.2	65.6	63.0	1.9	4.7	14.1	20.5
Hindistan	2.0	1.5	16.9	12.1	8.3	11.6	63.8	70.6
Çin	0.5	0.4	1.7	1.2	2.8	2.8	93.6	93.4
G. Afrika	1.8	2.2	10.6	11.9	10.0	11.8	48.7	49.4
Türkiye	8.3	7.1	3.9	3.1	10.6	12.1	79.2	78.8

Kaynak: World Bank Verileri Kullanılarak Yazar Tarafından Hazırlanmıştır.

Tablo 9’da BRICS-T ülkelerinin mal ihracat yapısının nelerden oluştuğu 2010 ve 2015 yılları için gösterilmektedir. Tablo 10’u incelediğimizde BRICS-T ülkelerinin neredeyse tümünde imalat mallarının ihracat içindeki payı yüksek olarak görülürken, sadece Rusya’nın enerji arzı fazla olan bir ülke olduğundan Yakıtlarda ki payı bir hayli fazla olmaktadır. Öte yandan Brezilya, diğer ülkelere nazaran yiyecek malları ihracatında biraz daha diğer ülkelerden ayrılmaktadır.

Tablo 10: BRICS-T Ülkelerinin Mal İthalatının Yapısı

	Tarımsal Hammadde (%)		Yakıtlar (%)		Yiyecek (%)		İmalat (%)	
	2010	2015	2010	2015	2010	2015	2010	2015
Brezilya	1.3	1.0	16.5	14.5	4.7	5.1	74.0	75.9
Rusya	1.0	1.2	1.4	1.8	14.1	13.9	74.5	78.0
Hindistan	1.8	2.0	35.6	29.4	4.0	5.8	50.6	52.7
Çin	3.7	3.6	14.5	12.7	4.6	6.7	61.5	61.7
G. Afrika	1.0	0.9	19.1	17.6	6.6	6.1	65.1	64.5
Türkiye	2.9	2.4	8.3	7.1	4.0	5.3	63.3	64.6

Kaynak: World Bank Verileri Kullanılarak Yazar Tarafından Hazırlanmıştır.

Son olarak Tablo 10 ise; BRICS-T ülkelerinin Mal ithalat yapısını göstermektedir. Bu ülkelerin mal ithalat yapıları incelendiğinde tıpkı ihracatta olduğu gibi imalatın diğer göstergelere göre payı fazla olmaktadır. Rusya dışında tüm ülkelerde yakıtların payı fazla olurken nispeten diğer ülkelere göre Türkiye bu alanda biraz daha olumlu ayrılmaktadır.

5. SONUÇ

Dünya ekonomisinde ülkeler gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler olmak üzere iki kısma ayrılmakta ve incelenmektedir. Gelişmiş ülkelerin milli gelirleri, kişi başına düşen milli gelirleri, sağlık ve eğitim harcamaları, Ar-Ge harcamaları, büyüme oranları, enflasyon oranları gibi birçok makroekonomik göstergeleri gelişmekte olan ülkelere oranla pozitif olduğu gerek veriler nezdinde gerekse yaşam koşullarına bakıldığı zaman görülmektedir (Yılmaz, 2011).

Gelişmekte olan ülkeler özellikle 1980’li yıllardan itibaren dünya ekonomisinde kendilerinden söz ettirmişlerdir. Bunun nedeni uygulamış oldukları iktisat politikaları olmakla beraber aslında önemli bir etki daha vardır o da küreselleşmedir. Ülkelerin kalkınma deneyimlerinde de anlaşılmıştır ki ülkeler küreselleşmenin etkisiyle dışa açılmışlar ve diğer ekonomilerle ticari ilişkilerini

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

artırabilmişlerdir. Bu şekilde ülkelerin uygulamış oldukları dış ticaret politikaları şüphesiz ülkelerin kalkınmasına ve daha yüksek büyüme oranlarına ulaşmasına yol açmıştır.

Son yıllarda en çok tartışılan ülke gruplarından biriside yükselen ekonomiler olarak adlandırılan BRICS-T olmuştur. BRICS-T ülkelerinin makroekonomik göstergelerine bakıldığında Çin Halk Cumhuriyeti'nin bu ülkeler içerisinde önemli bir yerinin olduğu görülmektedir. Özellikle Çin'in GSYH'sının çok yüksek olduğu, Ar-Ge harcamalarının GSYH içerisindeki payının diğer ülkelere nazaran daha fazla olduğu görülmektedir. Çin'in ihracat rakamlarının keza aynı şekilde yüksek olduğu ve son yaşanan 2008 Küresel Dünya Krizinden sonraki dönemde ihracat rakamları açısından sürekli birinci sırada olan Almanya'yı dahi geçtiği ve ülkenin ekonomisinin sürekli büyüdüğü görülmektedir. Çin'den sonra GSYH'nın yüksek olduğu ikinci büyük ekonomi Hindistan'dır. Ancak Hindistan'ın GSYH olarak son dönemlerde Çin'i geride bıraktığı görülmektedir. Türkiye ekonomisi de her geçen gün büyüme yolunda ilerlemektedir ve bu grup içerisinde üçüncü sırada yer almaktadır. Türkiye'den sonra GSYH'sı en yüksek olan dördüncü ülke Brezilya'dır. Brezilya'yı Rusya takip ederken, BRICS-T ülkeleri içerisinde GSYH'nın en az olduğu ülke G. Afrika'dır, bu durum çalışmada verilen 2015 yılı makroekonomik göstergelerinden anlaşılmaktadır. Öte yandan Çin dışında BRICS-T ülkeleri içerisinde yer alan Rusya, Hindistan ve Brezilya ve Türkiye'nin dış ticaret politikalarının başarılı olduğu ve bu ülkelerin büyümelerinde dış ticaretin önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Ayrıca bu ülkelerinden Çin ve Hindistan'ın önemli miktarda beşeri sermayeye sahip olması; Brezilya'nın içinde yer aldığı bölgede zengin doğal kaynaklara sahip bir ülke olarak dikkat çekmesi ve Rusya'nın zengin doğal kaynakların yanı sıra kalifiye beşeri sermayeye sahip olması ve Türkiye'nin uygulamış olduğu teşviklerin ve güçlü bankacılık sisteminin varlığı; BRICS-T ülkelerinin geleceğe yön verebilecek bir ekonomik potansiyele sahip olmasına yol açmaktadır. Aslında BRIC ülkelerini dünya ekonomisine entegre olma konusunda mükemmel kılan güç bu ülkelerin ekonomik potansiyellerinin çeşitliliği olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ağır, H. Yıldırım, S. (2015). Türkiye ile BRICS Ekonomilerinin Makroekonomik Performans Karşılaştırması: Betimsel Bir Analiz. KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi / KSU Journal of Social Sciences 12 (2)
- BRICS Trade Policies, Institutions and Areas of Deepening Cooperation. (2013). Centre for WTO Studies
- BRICS Trade Policies, Institutions and Areas of Deepening Cooperation. (2012). Centre for WTO Studies
- Erkan, B. (2012). BRIC Ülkeleri ve Türkiye'nin İhracat Uzmanlaşma ve Rekabet Düzeylerinin Karşılaştırmalı Analizi. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*. C.8. S.1
- Goldman S. (2001). Building Better Global Economic BRICs. written by Jim O'Neill. Global Economics Paper No: 66
- <http://www.heritage.org/index/explore>
- Kuşat, N. (2015). Gümrük Birliği Antlaşmasını Takip Eden Süreçte Türkiye-BRICS Dış Ticareti Yoğunlaşma Analizi. Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi. C.22. S.1
- Meşe, Şenay, (2010). Küresel Ekonomide Güç Dengelerindeki Değişim ve BRICS. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İktisat Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- Narayanawami, K. (1897). BRIC economies & foreign policy. *Cambridge: GOVT E*.
- Narin, M. Kutluay, D. (2013). Değişen Küresel Ekonomik Düzen: BRIC, 3G ve N-11 Ülkeleri. Ankara Sanayi Odası Yayını.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

SIMON, J. P. (2011), “The ICT Landscape in BRICS Countries: Brazil, India, China”, EuropeanCommissionJointResearchCentreInstituteforProspectiveTechnologicalStudies;Luxembourg: Publications Office of theEuropeanUnion.

STANDARD&POORS, (2009), “BRIC by Name, BRIC by Nature?”, *Ratings Direct*

Sumru, Ö. (2010). BRIC ülkelerinde Ekonomik Gelişmeler: Neden Ayrı Bir Grup? TÜSİAD-Koç Üniversitesi Ekonomik Araştırma Formu. Politika Notu No:1015.
http://www.ku.edu.tr/ku/images/EAF/eaf_pn1015.pdf

Wilson, D., &Purushothaman, R. (2003). DreamingwithBRICs: Thepathto 2050. *Global economicspaper*, (99), 1.

Yılmaz, Ö. (2011). Gelişen Piyasa Ekonomilerinin Uygulamış Olduğu Ekonomi Politikaları: Türkiye ve BRIC ÜlkeleriKarşılaştırması. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İktisat Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi

KASTAMONU YAZMA ESER KÜTÜPHANESİNDE BULUNAN TEFSİRÜ ÂYETİ'L-KUR'ÂN İSİMLİ ESER

TEFSİRÜ ÂYETİ'L-KUR'ÂN IN KASTAMONU MANUSCRIPT LIBRARY

Doç. Dr. Burhan BALTACI

Kastamonu Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü,
baltaci@kastamonu.edu.tr

Özet:

Kur'ân'ın bir tek ayetini veya bir ayet grubunu tefsir eden müstakil eserler, çoğunluğu yazma eser kütüphanelerinde olmak üzere, ciddi bir yekûn tutmaktadır. Bunların araştırılması ve ortaya çıkarılması Tefsir Tarihi açısından önem arz etmektedir. Elinizdeki çalışmada bu faaliyetlere bir katkı olması babında, Kastamonu Yazma Eserler Kütüphanesi'nde bulunan Tefsîru Âyeti'l-Kur'ân isimli eser incelenmiştir. Bu tür eserler kütüphanelerimizde bağımsız birer kitap olabildiği gibi, genelde kitapları oluşturan risaleler şeklinde de yer almaktadır.

Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesi bulunan Tefsîru Âyeti'l-Kur'ân isimli eserin müellifi katalog kayıtlarında Takıyyuddîn Ahmed b. Alî el-Makrîzî (769-845/1367-1441), müstensihisi ise Ahmed b. el-Lubhidî Muhammed b. Tolun olarak yer almaktadır. Telif tarihi 820 (1417), istinsah tarihi 881 (1475), istinsah yeri ise Şam olarak belirtilmiştir. Bu eser Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesi 1122/17 nu.da kayıtlı eserin 212 b-220 a varakları arasında yer almaktadır. Katalog bilgilerinde Tefsîru Âyeti'l-Kur'ân olarak yer alan eserde Yusuf 12/101 ayetteki Hz. Yusuf'un (as) duasının bir bölümü olan "teveffeni muslimen" ifadesi tefsir edilmektedir. Eser, risalenin yer aldığı kitaba yeni Türkçe eklenen listedeki isimlendirmede Risâle fî Suâli Hâtimeti'l-Hayri olarak yer almaktadır. Bu isimlendirmeden ayet tefsiri olduğu anlaşılmamaktadır. Ferağ kaydında eserin müellifi "Ahmed b. Alî el-Makrîzî" olarak yer almaktadır. Telif tarihi katalog bilgilerinde "820 (1417)" olarak yer almasına rağmen eserde bu tarih "11 Recep 829 Pazartesi" olarak verilmektedir. Eserin adı katalogda Tefsîru Âyeti'l-Kur'ân olarak yer almasına rağmen diğer eser isimlendirmelerine uygun halde adlandırılacak olursak "Tefsîru/Risâle fî Tefsîri Âyeti 'teveffeni muslimen'" şeklinde olması gerekirdi. Araştırmamızda eserin içerik analizi ve Tefsir ilmi açısından değerlendirmesi yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kastamonu Yazma Eserler Kütüphanesi, Ayet Tefsirleri, Tefsîru Âyeti'l-Kur'ân.

Abstract:

Single works that interpret a single ayat or a group of ayat of Quran, majority of which are in manuscript libraries, are too many. Researching and revealing of these have importance with regards to the History of Tafsir. In this study, as a contribution to these activities, Tefsîru Âyeti'l-Kur'ân which is present in Kastamonu Manuscript Library were examined. Such kind of works may be present in our libraries as independent single books or in general, in the form of tractates which constitute the books.

The author of the Tefsîru Âyeti'l-Kur'ân , which is in the Kastamonu Manuscript Library, is noted to be Takıyyuddîn Ahmed b. Alî el-Makrîzî (769-845/1367-1441) while the scribal is Ahmed b. el-Lubhidî Muhammed b. Tolun. It was written in 820 (1417), the date of copy is 881 (1475), and the place of copy is noted as Damascus. This work is among the 212 b-220 foils of the work recorded

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

under the 1122/17 number of Kastamonu Manuscript Library. In the book, which is listed as the Tefsîru Âyeti'l-Kur'ân in the catalogue, hermeneutics of the "tevefenni muslimen", a part of the prayer of the Prophet Joseph's (pbuh) in the verse 12 of the surah Joseph (101), is made. The work figures as Risâle fî Suâli Hâtimetri'l-Hayri in the naming of the list, added in the new Turkish to the book where the book exists. It is not understood to be an hermeneutics of verse from this naming. The author of the work is noted as "Ahmed b. Alî el-Makrizî" in the release record. Although the date of the publication is "820 (1417)" in the catalogue information, the date was given as "11 Recep 829 Monday". While the name of the work is Tefsîru Âyeti'l-Kur'ân in the catalogue, it should be "Tefsîru/Risâle fî Tefsîri Âyeti 'teveffenî muslimen'", to name it in accordance with other namings. Our study will make a content analysis of the work and its evaluation in terms of hermeneutics.

Keywords: Kastamonu Manuscript Library, Ayat Tafsirs, Tefsîru Âyeti'l-Kur'ân.

Giriş

Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesi bulunan Tefsîru Âyeti'l-Kur'ân²²⁹ isimli eserin müellifi katalog kayıtlarında Takıyyuddîn Ahmed b. Alî el-Makrizî (769-845/1367-1441), müstensihisi ise Ahmed b. el-Lubhidî Muhammed b. Tolun olarak yer almaktadır. Telif tarihi 820 (1417), istinsah tarihi 881 (1475), istinsah yeri ise Şam olarak belirtilmiştir. Bu eser Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesi 1122/17 nu.da kayıtlı eserin 212 b-220 a varakları arasında yer almaktadır.²³⁰

Katalog bilgilerinde Tefsîru Âyeti'l-Kur'ân olarak yer alan eserde Yusuf 12/101 " رَبِّ قَدْ آتَيْتَنِي مِنَ الْمُلْكِ " ayetinde Hz. Yusuf'un (as) duasının bir bölümü olan "تَوَفَّنِي مُسْلِمًا" ifadesi tefsir edilmektedir.²³¹ Eser, risalenin yer aldığı kitaba yeni Türkçe eklenen listedeki isimlendirmede Risâle fî Suâli Hâtimetri'l-Hayri²³² olarak yer almaktadır. Bu isimlendirmeden ayet tefsiri olduğu anlaşılmamaktadır.²³³

Ferağ kaydında eserin müellifi "Ahmed b. Alî el-Makrizî"²³⁴ olarak yer almaktadır. Telif tarihi katalog bilgilerinde "820 (1417)" olarak yer almasına rağmen eserde bu tarih "11 Recep 829 Pazartesi" olarak verilmektedir.²³⁵ Eserin adı katalogda Tefsîru Âyeti'l-Kur'ân olarak yer almasına rağmen diğer eser isimlendirmelerine uygun halde adlandırılacak olursak "Tefsîru/Risâle fî Tefsîri Âyeti 'teveffenî muslimen' " şeklinde olması iktiza ederdi. Bu da daha önce de ifade ettiğimiz ayet tefsiri isimlendirmelerinin pek çoğunun kataloglama esnasında sonradan yapıldığının bir göstergesidir.

Eserin İçerik İncelemesi

²²⁹ "تَوَفَّنِي مُسْلِمًا" Yusuf 12/101. ayetin tefsiri mahiyetindedir.

²³⁰ (Fiziksel Özellikler: 17 satır, yazı türü nestalik, dili Arapça, kâğıt türü bayraklı koç filigranlı. Boyutları: 135x85-215x150 mm. Çaharkuşe meşin, miklebli ebru cild. Söz başları ve keşideleri kırmızı.)

²³¹ Bkz. 37 Hk 1122/17, vr. 213 a.

²³² Bu ibarede de "Müellif Takıyyuddin el-Makrizî" ilavesi vardır.

²³³ Bu tebliğin hazırlanmasında *Müstakil Ayet Tefsirleri -Kastamonu Yazmaları-* (Emin Yayınları Bursa 2013) isimli çalışmamızdan istifade edilmiştir.

²³⁴ Ebû Muhammed (Ebû'l-Abbâs) Takıyyuddîn Ahmed b. 'Alî b. 'Abdilkâdir el-Makrizî, yaşadığı tarihler (766/1364-1442) şeklinde de kaynaklarda yer almaktadır. Metinde geçen tarihler katalog bilgileridir. İncelemeye tabi tuttuğumuz eser hakkında bilgiye rastlanmamıştır. Hayatı ve eserleri hakkında bkz. Eymen Fuâd Seyyid, "Makrizî," *DİA*, c. 27, s. 248-251.

²³⁵ 37 Hk 1122/17, 220 a.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Eser hamdele salvele ve ayetlere telmihlerde bulunulan dua cümleleriyle başlamaktadır. [212 b]

Müellif eserde " رَبِّ قَدْ أَتَيْتَنِي مِنَ الْمُلْكِ وَعَلَّمْتَنِي مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَنْتَ وَلِيَّ الدُّنْيَا " 236 ayetinde Hz. Yusuf'un (as) duasının bir bölümü olan " تَوَفَّنِي مُسْلِمًا وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ " 237 ayetinde Hz. Yusuf'un (as) duasının bir bölümü olan " تَوَفَّنِي مُسْلِمًا " ifadesi hakkındaki görüşleri masaya yatırmaktadır. Suddî (127/745) ve 'Abdullâh b. 'Abbâs'a (68/687) ait olan görüşe göre, ayette ifade edilen "eceli geldiği zaman Müslüman olarak ölmeyi temenni etmek"tir. Ölümü ilk temenni eden peygamber de Yusuf'tur (as) denilmektedir. Katâde'den (118/644) nakledilen rivayete göre ise Yusuf (as) birliği sağlayıp aklandıktan ve de dünya hâkimiyetini eline aldıktan sonra önceki halindeki gibi salihler arasında olmayı diledi. İbn 'Abbâs'a (68/687) göre peygamberler arasında daha önce ölümü temenni eden olmamıştı. [213 a]

Bir rivayet göre Yusuf (as) ülkesinde birliği sağladıktan, Allah'ın nimetlerine de kavuştuktan sonra Rabbine kavuşmayı diledi. İbn Ebî Necîh'in (101/719) görüşüne göre, Allah Mısır meliki iken Yusuf'u babası ve kardeşleri ile bir araya getirdiği zaman o, Allah'a ve salih ataları İbrâhîm, İshâk ve Ya'kûb'a kavuşmak istedi. Dahhâk'a (105/723) göre ayetin anlamı "Sana itaat üzere beni öldür, canımı alacaksan beni bağışla." 'Atâ' (114/732) vasıtasıyla İbn 'Abbâs'tan (68/687) gelen bir rivayette, ayetin anlamı "Benim canımı alırken İslam'ı benden çekip alma." demektir. Vâhîdî'ye göre ayet ölümü temenni etmeye delil olmaz, aksine ölüm anında Müslüman olarak ölmeyi istemeye delil olur. Ebû'l-'Abbâs Ahmed b. Yûsuf el-Kevâşî'ye (680/1281) göre "mü'min olarak öldür" demek, "muvaahhid ve ihlâslı olarak" demektir ve de "nefsimle beni baş başa bırakma" anlamına gelir. [213 b]

Kurtubî'ye (671/1273) göre de Yûsuf (as) ölümü değil, İslam üzere ölmeyi temenni etmektedir. Müfessire göre cumhurun görüşü de bu yöndedir. Müfessir burada Kurtubî'nin serdettiği hadislerle telmihte bulunur. Müfessire göre bu kadar delil varken Yusuf (as)'ın ölümü temenni etmesi söz konusu değildir. Bunun dışında eğer temenni etmişse, sadece onun dininde ölümü temenni etmenin caiz olma ihtimali kalmaktadır.²³⁷ [214 a] Müellif eserin bu bölümünde dua içeren ayetlere yer vermektedir.

Müfessir yine ayetin anlam alanına döner ve "Beni Müslüman olarak öldür" cümlesinin ne anlama geldiğine dair müfessirlerin görüşlerine yer verir. Kurtubî'ye (671/1273) göre "peygamberlerle beraber iyilerden (ebrâr) olarak" demektir. İbn 'Atıyye'ye (546/1151) göre "onların ahkâm ve efaline yaşayarak canımı al." demektir. [214 a]

Ebû Hayyân'ın (745/1344) el-Bahr(u'l-Muhît) adlı eserine de atıf yapar ve onun "iyilerle beraber canımı al" anlamındaki görüşüne yer verir. "Ebrâr" kelimesinin kökeni hakkında filolojik tahlillere yer verir. Bu ayette tefsir edilen " تَوَفَّنِي مُسْلِمًا وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ " ifadesini son olarak söyleyen kimsenin Hz. Ebû Bekr (13/634) olduğu rivayetini aktarır.²³⁸ Müellif konu ile alakalı Buhârî'den (256/870) de bir hadis nakleder. [214 b]

Müellif senet ve metni ile Hz. Peygamber'den "innema'l-a'mâlu bi'l-havâtîm"²³⁹ cümlesi ana fikri olan ve cennetlik amel işleyenlerin son anda cehenneme, cehennemlik amel işleyenlerin de son anda

²³⁶ Yusuf 12/101.

²³⁷ Yusuf (as)'ın "imanla ölmeyi temenni etmesi" hakkında bkz. *el-Ehâdisu'l-Muhtâra mine's-Sahîhayn*, I, 73.

²³⁸ Eserdeki bu bilginin yanına ilgili rivayetin Muslim b. el-Haccâc'ın (261/875) *Sahîh*'inde rivayet edildiği notu düşülmüştür.

²³⁹ el-'Aynî, Bedruddîn (855/1451), *'Umdetu'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, XXXIII, 272, (Şâmîle-2).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

cennete gidebileceğini ve bu konuda örnekleri ihtiva eden bir hadisini nakleder. Yine Kitâbu'r-Rakâik adlı esere atıf yaparak oradan "bâbu'l-a'mâlu bi'l-havâtîm ve mâ yehâfu minhâ/amellerin sonlarına göre değerlendirilmesi ve son(un kötü olmasın)dan korkma bâbı" adı altında yer alan hadise başvurur.²⁴⁰ [215 a]

Hız. Peygamber'den nakledilen bir hadiste, savaş meydanında kahramanca savaştığı halde "Cehennemlik birini görmek isteyen şu adama baksın."²⁴¹ dediği bir Müslüman savaşta yaralanıp acıya dayanamayarak intihar etmesi neticesinde cehennemlik olmuştur. Bu hadis de "ameller sonlarına göre değerlendirilir" ifadesi ile noktalanmaktadır. Müfessir bu noktada bir uyarıda bulunmakta ve Hız. Peygamber'in hadislerinde de işaret ettikleri gibi amellerin sonlarına bakılarak değerlendirilmesi gerektiğini, Allah dostlarının da bu sebeple Allah'tan daima hüsn-i hâtime dilediklerini, kurtuluşun bu yolla olabileceğini belirtmektedir. [215 b]

Müellif örnek hadisleri kaynakları ve senetleri ile beraber zikretmeye devam eder. Hız. Peygamber'in bile duasında "يا مقلب القلوب ثبت قلبي على دينك"²⁴² şeklinde Allah'ın dini üzere sabit kalabilmeyi Allah'tan temenni etmesini bu konunun hassasiyetini anlatmak için zikreder.²⁴³ Takip eden satırlarda müfessir konuyu senet ve metinleri verilen diğer hadislerle delillendirilmeye ve açıklanmaya devam eder. [216 a]

Hız. Peygamber'den, "Allah bir kulun hayrını dilerse onun ölümüne yakın, razı olacağı bir amel nasip eder ve onun durumunu değiştirir." şeklinde bir hadis nakleder. Bunun usûlu'd-dîn de denilen kelimelerin tartışmalı konularından birisi olduğuna dikkat çeken müellif Mâturîdî ve Eş'arî kelimeleri arasında konunun tartışmalı bir mesele olduğuna da değinir. Bu konuda kendi mezhebi olan Eş'arî mezhebinin görüşünün daha doğru olduğunu ifade eder. Eş'arî mezhebinin görüşünü doğru olduğunu ifade ederek aktarırken Mâturîdî mezhebinin, iman tasdikten ibaret olduğuna dair, görüşüne de –mezhebin imamına "rahımehullâh" şeklinde saygılı ifadeler kullanarak- yer verir. [216 b]

Müellif adı geçen iki mezhebin görüşlerini teferruatlı bir şekilde tartışır ve iman-amel ilişkisine de değinerek kişinin yapıp ettiklerinin imanını ve sonunu etkilediğine vurgu yapar. Bunu delillendirmek için Firavun'un sonunu örnek olarak gösterir. (217 a) Müellif "وَمَنْ يَأْتِهِ 244 مُؤْمِنًا قَدْ عَمِلَ 245 الصَّالِحَاتِ فَأُولَئِكَ لَهُمُ الدَّرَجَاتُ الْعُلَى جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ذَلِكَ جَزَاءُ مَنْ تَزَكَّى 246" ayetlerini de görüşünü desteklemek üzere delil olarak kullanır. [21 a-b] Konuyu detaylandırırken sahabenin cahiliye döneminde yaşadıklarından sonra en hayırlı ümmet olmalarını²⁴⁶ da zikreder. Ayrıca ariflerin "Allah'ın ma'siyet/günah içinde nice kavimleri vardır, ma'siyetleri onlara zarar vermez." sözünü de hatırlatır. Mâturîdî mezhebinin bu konuda hata ettiğini delillendirmeye çalışır. [217 b] İmam Nevevî'nin "selefin 'mü'minin' demek yerine 'inşallah mü'minin' demeyi tercih ettiklerine

²⁴⁰ Müellifin bu hadislere yer verirken senetleri ile zikretmesi dikkat çekicidir.

²⁴¹ Buhârî, *el-Câmi'u's-Sahîh*, I-VI, Beyrût 1987, VI, 2436, nu. 6233, (Şâmile-2).

²⁴² Ebû Ya'lâ, Ahmed b. 'Alî b. El-Musennâ, *Musnedu Ebî Ya'lâ*, I-XIII, thk. Hasen Selîm Esed, Dîmeşk 1984, VIII, 128, nu. 4669.

²⁴³ Müellif zikrettiği bu hadisin de senedini vermekle yetinmeyip -âdeti olmadığı şekilde- hadisin üst düzey sahih bir rivayet olduğu yorumunu da yapmaktadır. (216 a).

²⁴⁴ Ayette "يَأْتِيهِ" olarak yer alan ifade eserde "يَأْتِي رَبِّهِ" şeklindedir (217 a).

²⁴⁵ Tâhâ 20/75-76.

²⁴⁶ Müellif, delil olarak sunduğu "كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ" Al-i İmrân 3/110. ayetteki muhatapları da "sahabe nesli" olarak anlamaktadır (217 b).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

dair ifadesini nakleder. Evzâî'ye göre her iki söyleyiş de caizdir. Mezhebin görüşünün doğruluğunu ispat sadedinde "kâfire, kâfir mi, inşallah kâfir mi, denilmesi gibi" çeşitli izahlar da yapılır. [218 a]

Enes b. Mâlik'ten (93/711) Rasulullah'ın namazdan çıkınca önce "Allah'ım ömrümü hayırlı eyle" ardından "Allah'ım amelimi hayırlı eyle," son olarak da "Sana kavuştuğum günümü hayırlı kıl" şeklinde duada bulunduğunu nakleder.²⁴⁷ Diğer bazı hadislerle konuyu destekler ve bu esnada hadisleri senetleri ile zikretmekten geri durmaz. [218 b]

Müellif, konuyu detaylandırırken çeşitli eserlere de atıflar yapar. Bunlar Ebû Muhammed 'Ali b. Ahmed b. Sa'îd b. Hazm'ın (456/1064) el-Muhallâ'sı, Ebû Muhammed 'Abdu'l-'Azîm el-Munzirî'nin (656/1258) et-Tergîb ve't-Terhîb adlı eserleridir. [218 b]

Müellif, içinde konumuz olan ayetin ilgili cümlesini de ihtiva eden ve dua içeren uzunca bir hadisi nakleder. [219 a] Ahmed b. Hanbel'den (241/855) "Allah'ım benim canımı İslam ve sünnet üzere al" şeklinde dua ettiğine dair nakilde bulunur. Eser, su-i hatimeden sakınan ve husn-i hatime niyaz eden hadis kaynaklı dualarla devam eder, konu ile alakalı bir de olay/hikâye anlatarak sözü noktalar. [219 b] Eser, dua cümleleri, salât u selam ve (konunun başında yer verdiğimiz gibi) eserin müellifi ve telif tarihinin zikredilmesi ile son bulur. [220 a]

KAYNAKLAR

Buhârî, el-Câmi'u's-Sahîh, I-VI, Beyrût 1987 (Şâmile-2).

Ebû Ya'lâ, Ahmed b. 'Ali b. El-Musennâ, Musnedu Ebû Ya'lâ, I-XIII, thk. Hasen Selîm Esed, Dımeşk 1984.

el-'Aynî, Bedruddîn (855/1451), 'Umdetu'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî, (Şâmile-2).

Seyyid, Eymen Fuâd, "Makrîzî," DİA, c. 27, s. 248–251.

Taberânî, Ebû'l-Kâsım Suleymân b. Ahmed, el-Mu'cemu'l-Evsat, I-X, Kahire 1415 h.

Takıyyuddîn Ahmed b. Alî el-Makrîzî, Tefsîru Âyeti'l-Kur'ân, müstensih: Ahmed b. el-Lubhidî Muhammed b. Tolun, telif: 820 (1417), istinsah tarihi: 881 (1475), istinsah yeri: Şam, nu. 1122/17, vr. 212 b-220 a.

²⁴⁷ Benzer metinde bir hadis için bkz. Taberânî, Ebû'l-Kâsım Suleymân b. Ahmed, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, I-X, Kahire 1415 h., IX, 157, nu.9411, IX, 172, nu. 9448.

DAYANIŞMA VE DAYATMA OLARAK KÜLTÜR CULTURE AS BEING SOLIDARITY AND IMPOSITION

Yrd. Doç. Dr. Murat BAHADIR

Erzurum Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, murat.bahadir@erzurum.edu.tr

İnsan kültür tarafından şekillendirilen hem de kültürü şekillendiren bir varlık olarak yaşadığı toplumda hem özne hem de nesne konumundadır. Bunun bir sonucu olarak da kültür, tarih boyunca bir taraftan dayanışma olarak algılanırken diğer taraftan da dayatma olarak algılanmıştır.

Antik Çağ'dan günümüze tarihin her döneminde bu bağlamda değerlendirilen kültür, bu iki özelliğinin arasındaki çatışma ve çekişmeler etrafında şekillendirilmiştir. Antik Çağ'da mitoloji kültürü ile felsefe kültürü, Orta Çağ'da din kültürü ile seküler kültür arasında gerçekleşen bu çatışma modern dönemde ise endüstri kültürü ve kitle kültürü olarak devam etmiştir. Özellikle 20. yüzyılda gerçekleşen bu çekişme kültürün bir dayanışma mı yoksa bir dayatma mı olması gerektiği çerçevesinde tartışılmış ve mevcut bu durumu daha iyi ifade edileceği düşünülen yeni kültür tanımları ileri sürülmüştür.

Endüstrileşme ve kentleşmenin etkisi ile yeni bir toplum biçimi olarak ortaya çıkan kitleler bu tartışmanın merkezinde yer almışlardır. Bu bağlamda oluşan bu kitlenin sahip olduğu kitle kültürü, muhafazakar düşünce için alt, avam, yığın anlamında bir aşağılamayı ifade ettiğinden dolayı bu kültür popüler kültür olarak yeniden tanımlanmıştır. Radikaller/sosyalistler için ise bu kitle kültür, endüstri zoraki dayatması olarak görüldüğünden dolayı endüstri kültürü olarak nitelendirmiştir. Kitle kültürü ile muhafazakarların popüler kültür tanımlaması arasında bir ayrım olmadığını iddia eden sosyalistlere göre popüler kültür veya kitle kültürü muhafazakarların iddia ettiği şekilde halkın dayanışması sonucu değil, endüstrinin halka bir dayatması sonucu ortaya çıktığını iddia etmişlerdir. Çünkü kültür her zaman dayatma içermiştir. Modern dünyada popüler kültürü bu bağlamda değerlendirmeyip halka ait olarak görmek, endüstrinin üretmiş olduğu metalar ve sunmuş olduğu imkânların fazlalığına aldanmaktan başka bir şey değildir. Çalışma bu iki kültür anlayışı çerçevesinde kültürün bir dayatma mı dayanışma mı yoksa her iki süreci de içeren bir olgu mu olduğunu ortaya koyamaya çalışacaktır.

Anahtar sözcükler: Dayanışma, Dayatma, Kültür, Kültür Endüstrisi, Popüler kültür.

Key words: Culture, Culture Industry, Imposition, Popular Culture, Solidarity.

Tarihsel gelişim sürecinde farklı öznelerin belirleyiciliğinde şekillenmiş olan kültür, kültürü şekillendiren özneye ve bu kültüre muhatap olan çevreye bağlı olarak bir dayanışma veya dayatma unsuru olarak değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeye bağlı olarak da kültür, popüler, halk, kitle, alt, yüksek ve karşı kültür gibi farklı şekillerde sınıflandırılmış ve tanımlanmıştır.

Antik Çağ'ın mitolojik unsurları tarafından şekillendirilen ve halkın yaşamını belirleyen mitoloji kültürü, halkın nazarında toplumun birlik ve bütünlüğünü sağlayan bütünlleştirici bir dayanışma unsuru olarak kabul edilirken, dönemin filozofları tarafından akla dayanmayan ve halkın sorgulamadan kabul ettiği bu kültür, dayatmadan başka bir şey değildir. Sokrates'in "sorgulanmayan yaşam yaşamaya değmez" ifadesini kullanarak vurgulamaya ve insanları uyandırmaya çalıştığı bu gerçeklik, dönemin diğer filozofları tarafından da çeşitli şekillerde dile getirilmiştir. Bu bağlamda bu dönemde kültür, halk nazarında bir dayanışma unsuruyken,

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

entelektüel veya üst sınıf nazarında ise akla dayalı olmayan geleneksel bir dayatmadan başka bir şey değildir. Kültürün bu şekilde farklı algılanması her iki kesimin temele aldıkları “doğruluk” ölçütünün birbirinden farklı olmasına bağlıdır. Mitoloji yerine rasyonelliği ölçüt alan bu entelektüel çevre için mitoloji kültürü bir dayatmadır ancak halk bunun farkında değildir veya bunu kendi kendine fark edebilecek potansiyele sahip olmadığı için halkın bu konuda bilinçlendirilmesi gerekmektedir.

Hristiyanlık tarafından şekillendirilen Orta Çağ kültürü ise dönemin toplumları ve dinin temsilcileri tarafından dayanışmayı tesis eden bir unsur olarak değerlendirilmiştir. Antik Çağ’dan farklı olarak daha çok imana dayalı olmasından dolayı toplumsal, hatta aynı dine inanmalarından dolayı farklı toplumların da dayanışmasını sağlayan bu kültür, dayatma olarak değerlendirilmemiştir. İlahi bir temele dayanan Hristiyanlığın Orta Çağ boyunca doğruluğun tek ölçütü olarak kabul edilmesi, kültürün bu şekilde algılanmasında belirleyici olmuştur. Ancak zamanla Hristiyanlığın kendi özünden uzaklaşmasına bağlı olarak ortaya çıkan yeni mezheplerin gelişen burjuvazi ile işbirliği içine girmesi bu algının zamanla değişmesine sebep olmuştur. Bu bağlamda Reform, Rönesans ile ortaya çıkan sekülerleşme ile birlikte öznesi din olan bu kültür dayatma, Orta Çağ ise karanlık olarak değerlendirilmiştir. Böylece tek doğruluk ölçütü kabul edilen Hristiyanlık, sorgulanmaya başlamış ve dinin ürünü olarak ortaya çıkan kültür, dinin bir dayatması olarak değerlendirilmiştir. Buna bağlı olarak Orta Çağ’ın dini temele alan bu kültürü dayatma olarak değerlendiren Aydınlanmacı bakış açısı, Antik Çağ’da olduğu gibi insanların bilinçlendirilmesi/aydınlatılması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Bu noktada kültür konusunda bir geçiş dönemi yaşanmaya başlamış, dinsel ya da metafiziksel dayatmalarının yerine insanın özne olarak aktif rol alacağı bir dayanışma kültürüne ulaşılması hedeflenmiştir. Bu anlamda doğruluğun ölçütü olacak unsurun din değil, insanın aklının olması gerektiği inancı yaygınlaşmıştır.

Dinin dayatmasına boyun eğmesinden dolayı insanın kendi suçu ile düştüğü bu durumdan aklını kullanarak kurtulabileceği inancına dayanan Aydınlanma ile taçlanan bu süreç, endüstrileşme, kapitalizm, pozitif bilimler ve teknolojinin gelişmesinden aldığı güçle amaçlanan hedefe ulaşıldığı yönünde güçlü bir inanca sebep olmuştur. Böylece Antik Çağ’da mitoloji karşısında gerçekleştirilmek istenen ancak yarım kalan akla dayalı bir dayanışma kültürü hayali gerçekleştirilmiştir. Bu dayanışma durumunu vurgulama adına kültür; kitle kültürü veya popüler kültür gibi farklı şekillerde tanımlanmıştır.²⁴⁸ Ancak bu durum 20. yüzyılda herkes tarafından aynı şekilde yarım kalan bir işin başarı ile tamamlanması olarak değerlendirilmemiştir. Diğer bir ifade ile insanın en son noktada akla dayalı olarak oluşturmuş olduğu kültürün bir dayanışma mı yoksa dayatma mı olduğu tartışmaları son bulmamıştır. Bu yüzyılda kültür üzerine yapılan tartışmalar, farklı değer yargılarına sahip olan halk, kitle ve popüler kavramları üzerinden sürdürülmüştür. Ancak kültür kavramını bu tarz farklı değerler ifade eden alt kavramlara bölmek genel olarak kültür kavramının ele alınmasında karşılaşılabilecek zorlukları kolaylaştırmak yerine ötelemekten başka bir işe yaramamıştır.²⁴⁹

²⁴⁸ “Uzun zaman ‘bireyci’ olduğu düşünülen, aristokratik bulunan kültür kavramı bir yandan ürünü olduğu burjuva toplumuyla beraber eleştirilirken, diğer yandan da kitleye ve ‘kitleye ait’ sıfatını taşıyan tekniklere ilişkin yeni fenomenlerle karşı karşıya kalmıştır” (Louis Dollot, *Kitle Kültürü ve Bireysel Kültür*, (Çev.: Özlem Nudralı), İletişim Yayınları, İstanbul 1991, 8).

²⁴⁹ Dollot, 12.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Doğruluk ölçütü olarak dinin yerine aklın kabul edilmesi yanı sıra endüstrileşme ve kentleşmenin etkisi ile yeni bir toplum biçimi olarak ortak bir köke sahip olmayan ve tesadüfi olarak bir araya gelmiş bireylerden oluşan kitleler, kültür üzerindeki bu tartışmaların merkezinde yer almıştır. Geçimini tarımla tesis eden toplumsal kesimlere ait olan, içgüdüsel ve öğretilmekten ziyade aktarılabilir olan halk kültürünün kökleri, eski çağlara kadar uzanmaktadır. Yaygın olarak kabul görmüş olmasına karşılık bir otantikliğe sahip olmayan, belirsiz, yapay ve değişken bir kavram olan kitle kültürü, halk kültürünün aksine kopyalayıcı ve aktarıcı bir kültürdür. Odak noktasına kitleyi değil kitleleri temele alan bu kültür, “kitleleri ideolojik ya da ticari amaçla yönlendirmeyi, dalkavukluk etmeyi, kitlelerin arzularının ya da içgüdülerin peşinden gitmeyi hedeflemektedir.”²⁵⁰

Endüstriyel güçlerin öznelliğinde şekillenen kitle kültürü, bir yandan toplum içinde yer alan farklı etnik kültürel unsurların aşınmasına sebep olurken, diğer yandan bu etnik kültürler içinden gelen sanatçıların, yazarların, girişimcilerin piyasada yer almak için beslendikleri etnik kültürün popülerleştirilmesine sebep olmuştur.²⁵¹ Diğer bir ifade ile kitle kültürü, eski popüler/etnik kültürleri (halka ait anlamında), bir potada eriterek yerel-yöresel farklılıkları silikleştirmiştir. Böylece her türlü tarihsel ve toplumsal bağlamdan koparılan halk kültürü, endüstrinin elinde her türlü amaç için kullanılır hale gelmiştir. Bu durumun bir sonucu olarak güçlenen kitle kültürü, kişisiz ve şekilsiz kitlelerin öznesi olmuştur.²⁵² Kitleleşmeye ek olarak bilim ve teknolojiye de değişimler de kültür kavramını derinden etkilemiştir. Her şeyi denetimine alan bilim ile bilimsel bilgide ortaya çıkan gelişim ve dönüşümlerin hızı, kitlelerin kendilerini sürekli güncellemek zorunda bırakmıştır. Küresel düzlemdeki bu gelişim ve dönüşümlerin üretmiş olduğu ürünlerin (teknik aletler, makale, dergi, kitap vb.) baş döndürücü etkisiyle kendinden geçen kitleler, hayatlarını sürdürebilme adına endüstrinin kitle iletişim araçları ile dayattığı imkanlara boyun eğmek zorunda kalmıştır.²⁵³ Bu bağlamda bir zamanlar insanların paylaştığı kültürel öğeleri vurgulama onurunu taşıyan²⁵⁴ kitle iletişim araçları, kitleler için “dikkatin, hafızanın ve ifadenin değerini düşürerek tembelleğe sürükleyici pasif bir kültürü teşvik etme” amacıyla kullanılmıştır.²⁵⁵

Kitle kültürü, dar anlamda ekonomik çıkar için oluşturulmuş bir kültürdür. Buna karşın popüler kültür, egemen güçler tarafından oluşturulabileceği gibi tamamen halkın kendi özneliğinde de oluşturulabilir. Bu anlamda popüler kültür, kitle kültürünü içeren ve aşan bir anlama sahiptir.²⁵⁶ Bu noktada muhafazakâr düşünce için alt, avam, yığın anlamında bir aşağılamayı ifade ettiğinden dolayı kitle kültürü, popüler kültür olarak yeniden tanımlanmıştır. Aşağılama ve bilinç yoksunluğu içermesinden dolayı kitle kültürü kavramı yerine popüler kültür kavramını tercih eden Herbert J. Gans, popüler kültür olarak adlandırdığı kitle kültürüne karşı yapılan eleştirilerin haksız olduğunu,

²⁵⁰ Dollot, 77-80.

²⁵¹ John G. Cawelti, "Popüler Kültür Ve Çok Kültürlülük", (Çev.: İsmet Tekerek), Nazife Güngör (Der.), *Popüler Kültür ve İktidar*, (ss. 221-239), Vadi Yayınları, Ankara 1999, 229-230.

²⁵² Meltem Ahıska, "Kültürün Değeri", *Defter Dergisi*, sayı: 8, 1989, 8-9.

²⁵³ Dollot, 90-91.

²⁵⁴ Dollot, 75.

²⁵⁵ Dollot, 101.

²⁵⁶ Betül Karagöz "Hiçlik İçinde Yokluğu Aramak Popüler Olabilir Mi?", ss. 161-172 içinde DOĞUBATI: popüler kültürler (4. Baskı) sayı 15, Ankara 2012, 163.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

popüler kültür için yani kitle kültürü için söz konusu olan durumların yüksek kültür içinde geçerli olduğunu ileri sürmüştür.²⁵⁷

İspanyolcada ve Portekizcede “halkın kültürü” anlamında kullanılmakta olan popüler kültür, ticari olarak egemen olan ya da başarılı olan anlamı içermemekteydi.²⁵⁸ Ancak bu durum, özgürlüğe dayanan burjuva demokrasisinin gelişmesi ile beraber değişime uğramış ve popüler kültür, “birçok kişi tarafından sevilen veya tercih edilen” anlamında kullanılmış ve popüler kültürdeki halka âitlik endüstrileşmenin bir parçası olmuştur. Böylece endüstri lehine dönüşüm geçiren popüler kültür kavramı, endüstrinin üretmiş olduğu kitlesel ürünlerin yaygınlığını ifade eden bir anlam kazanmıştır. Diğer bir ifade ile popüler kültür, ilk anlamından uzaklaştırılarak endüstrinin üretip pazarladığı ürünler gibi ticari etiketini taşıyan ve bu etiketle pazarlanan bir kültür haline gelmiştir.²⁵⁹ Bu bağlamda tekelleri kapitalizmin hem mal hem de imajlar satışını yapan endüstriyel şirketler veya devletler tarafından üretilen endüstrileşmiş bu kültür, uluslararası pazarın değişmelerine ve ihtiyaçlarına göre biçimlenen, değeri değişim değeriyle ölçülen, sipariş olarak paketlenip sunulan, dolayısıyla da üretim aşamasından tüketim aşamasına kadar metaya indirgenmiştir. Diğer taraftan popüler kültür, halkların kültürlerini demokrasi ve özgürlük sloganlarıyla yutup, her türlü yerel ya da yöresel farklılığı bir potada eriterek ortadan kaldırmıştır. Bu doğrultuda her şeyi birbiri içine sokarak bireysel farklılıkların olmadığı homojenleşmiş bir yapı ortaya koymak isteyen popüler kültür, bu karakterleriyle uygar bir kültür olarak değerlendirilmekten ziyade modern barbarlık kültürü olarak değerlendirilmiştir.²⁶⁰ Popüler kültür kavramının anlamında yaşanan bu değişim, kültürün halkın kendisinden kaynaklanan bir dayanışma unsuru olmasından ziyade otoriter bir dayatmaya unsuru olarak değerlendirilmesine sebep olmuştur.

Kitle kültürünün totaliterliğe, baskıya ve barbarlığa dönüştüğü noktada bu kültüre ciddi eleştirilerde bulunan en önemli düşünürlerden biri de Toplumsal Araştırmalar Enstitüsü’nün üyelerinden olan Theodor Adorno’dur. Kitle kültürünü endüstrinin dayatmasından başka bir şey olarak görmeyen Adorno, eleştirilerinde kitle kültürü kavramını dahi kullanmamıştır. Ona göre bu kavram, kültürü üretenlerin kitleler olduğu izlenimini uyandırdığından dolayı “kitle kültürü” yerine “kültür endüstrisi” kavramını kullanmak daha doğru olacaktır. Bu bağlamda kitle kültürü ve popüler kültür kavramlarını “kültür endüstrisi” kavramı altında birleştiren Adorno için modern kültür, bireylerin dayanışmasından ziyade, kitle iletişim araçlarını etkin bir şekilde kullanan endüstrinin bir dayatmasından başka bir şey değildir.²⁶¹ Bu anlamda kitle kültürü ile muhafazakârların popüler kültür tanımlaması arasında bir ayrım olmadığını iddia eden Adorno’ya göre popüler kültür veya kitle kültürü, halkın dayanışmasıyla değil, endüstrinin halka dayatmasıyla oluşmuştur.²⁶² Kültür’ün her zaman bir dayatma içerdiğine inanan Adorno için popüler kültürü dayatma olarak değerlendirmeyip halka ait olarak görmek, endüstrinin üretmiş olduğu metalar ve sunmuş olduğu

²⁵⁷ Herbert J. Gans, *Popüler ve Yüksek Kültür* (3. Baskı), (Çev.: Emine Onaran İncirlioğlu), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2012, 43.

²⁵⁸ James Lull, *Medya İletişim Kültürü*, (Çev.: Nazife Güngör), Vadi Yayınları, Ankara 2001, 103.

²⁵⁹ İrfan Erdoğan, “Popüler Kültürde Gasp ve Popülerin Gayri Meşruluğu”, *DoğuBatı*, Sayı 15, Mart 2012, 70, 76.

²⁶⁰ Erdoğan, 80, 85-86.

²⁶¹ “Kültür endüstrileri ile beslenen, dağıtım ağlarını, ticari bir düzenlemeyi, reklam araçlarını kısacası ekonomik etkinliği karakterize eden tüm bileşenleri bünyesinde toplayan kültür ticari bir sektör ortaya çıktı. Kar araştırmacılarınca belirlenen kültür endüstrilerinin temel kaygıları rehabilite arayışıdır” (Dolot, 44).

²⁶² Theodor Adorno – Max Horkheimer, *Aydınlanmanın Diyalektiği*, (Çev.: Nihat Ülner – Elif Öztarhan Karadoğan), Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2010.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

imkânların fazlalığına aldanmaktan başka bir şey değildir ve bu aldatma karşısında kitlelerin bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Adorno'nun bu bakış açısı ile örtüşen bir kitle kültürü tanımlaması yapan David Manning White da kitle kültürünü hem şekil olarak hem de içerik olarak sıradan, makineleşmiş/insanlık dışı tamamen çirkin bir kültür olarak tanımlamıştır.²⁶³

Popüler kültüre yönelik bu olumsuz bakış açısının yanı sıra bu kültürü tamamen etkisinden kurtulamayacak otoriter bir durum olarak görmeyenler de vardır. Bu bağlamda kitle kültürüne yönelik eleştirilere katılmayan ve kitle kültürünü aşan bir yöne dikkat çekme adına popüler kültür kavramını kullanan John Fiske'ye göre kendi içinde çelişkiler barındıran bu kültür, her ne kadar otoriter ve baskıcı eğilimi ile halkı kendine tabi kılma eğilimi taşısa da bu güçlere karşı çıkmamanın ve onlardan kurtulmanın, mücadelenin imkan ve belirtilerini de içinde barındırmaktadır.²⁶⁴ Bu açıdan Fiske'nin popüler kültür yaklaşımı, kavramın ilk anlamını içermesi/çağırıştırması bakımından tutarlı ve mantıklı bir temellendirilmiştir.

Bilimden sanata, ekonomiden politikaya hemen hemen her alanda insanların yaşamının bir parçası olan modern dünyanın kültürü (popüler kültür), belli bir uzmanlaşmaya gerek kalmadan gelişme imkânı bulan söylemsel bir özellik taşımaktadır.²⁶⁵ Bu açıdan popüler kültürün çok sayıda insana hitap etmesi veya endüstrinin bir ürünü olarak ortaya çıkması, bu kültürün mutlak olarak bireyleri manipüle edeceği ya da bireyleri yansıtacağı anlamı taşımamaktadır. Dolayısıyla Fiske'ye göre popüler kültür, boyun eğme kültürü olmadığı gibi kitleler de endüstri tarafından boyunduruk altına alınarak kendilerini bağımlı kılan güçlere direnme gücünden yoksun bırakılmış insanlar değildir. Diğer bir ifade ile iktidara zafer hakkı tanımayan bu kültür, yaygın anlayışın aksine endüstrinin dayatmasına karşı insanların farklı yöntemler geliştirmesi adına insanları güdüleyen bir kültürdür. Bu açıdan Fiske için halk kültürünün aksine toplumsal farklılıklara dayanan popüler kültür, toplumsal uzlaşma ile betimlenmemiş, istikrarlılık ve geleneksellik arz etmeyen, çatışmacı, toplumsal düzenin bir ürünüdür. Bunun yanı sıra gelişmiş, sanayileşmiş toplumlar tarafından üretilen kitle kültürünün endüstrinin üretip dağıttığı metallerden beslenmesi, bir olumsuzluk değil, aksine onun ekonomik açıdan yaşayabilmesi, varlığını sürdürebilmesi ve farklı toplumsal oluşumlardan beslenerek potansiyelini ortaya kayabilmesi için bir gerekliliktir.²⁶⁶

Adorno'nun kitle kültürü hakkındaki iddialarının aksine kültürü üretenin endüstri değil, halk olduğunu düşünen Fiske'ye göre, bu kültürün oluşmasında endüstrilerin oynadığı rol; "çeşitli halk oluşumlarının kendi popüler kültürlerini yaratma sürecinde kullanabilecekleri ya da reddedebilecekleri bir metinler ya da kültürel kaynaklar dağarcığı üretmektir."²⁶⁷ Diğer bir ifade ile popüler kültür, bir yandan ekonomik çıkar peşindeki bir endüstri tarafından üretilip dağıtılırken diğer yandan "halkındır" ve halkın ilgisi sözü edilen endüstrinin ilgisi değildir. Bunun yanı sıra popüler kültür endüstriyel süreçlerden geçmiş olsa da Fiske'ye göre, üretim, tüketim ve pazarlama süreçleriyle tam olarak anlaşılamaz. Çünkü kültür, yaşayan canlı bir organizmadır ve dışardan dayatılmaz, ancak bir dayanışma olarak gelişebilir. Bu doğrultuda da kitleler veya toplum, sahte

²⁶³ David Manning White, "Mass Culture in America: Another Point of View", Bernard Rosenberg – David Manning White (Ed.), *Mass Culture the popular Arts in America* (Second Printing), (ss. 13-21), The Free Press, New York 1965, 14.

²⁶⁴ John Fiske, *Popüler Kültürü Anlamak*, (Çev.: Prof. Dr. Süleyman İrvan), Parşömen Sahaf, İstanbul 2012, 15, 32.

²⁶⁵ Edibe Sözen "Popüler Kültür Retoriği: Sahiplik İçinde Yokluk, Ragbette Olma ve Sağduyu Bilgisi", *DoğuBatı*, Sayı 15, Mart 2012, 65.

²⁶⁶ Fiske, 207-209.

²⁶⁷ Fiske, 35-36.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

bilince sahip, kendilerini köleleştiren sistemle ilişkilerine yabancı bir “aldatılanlar topluluğu” değildir.²⁶⁸ Fiske açısından popüler kültür, çağın şartlarının bir sonucu olarak endüstrileşmiş olsa da bu kültürü bir dayatma olarak değerlendirmek kültürün doğasına uygun değildir, çünkü kültür ve kültüre mensup olan kitleler, bir dayanışmanın ürünüdür.

Nasıl adlandırılırsa adlandırılırsın toplumların beraber yaşamalarının bir sonucu ve teminatı olan kültür; insanların yaşadıkları ortama ve insan kavrayışlarına bağlı olarak, maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılamak için ürettikleri veya kabul ettikleri ürünler ve hayatı düzenleyici unsurlardan oluşan öğeler toplamıdır. Tarihsel sürece bağlı olarak da kültür, müteşekkil olduğu farklı unsurların değişen önem derecesine bağlı olarak farklı şekillerde gelişmiş ve buna bağlı olarak da farklı şekillerde tanımlanmıştır. Dolayısıyla bir topluma belli bir zaman boyunca ait olmayan kültür, insan ile çevre arasında bir müdahale değişkenidir.²⁶⁹ Kültürün dayanışmanın mı yoksa dayatmanın mı sonucu ortaya çıktığı iktidar/güç ilişkisine bağlı olarak kültürün halk, kitle, popüler gibi farklı kavramlarla tanımlanmasına bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Bu bağlamda kültürü tamamen halkın dayanışması olarak görenler olduğu gibi Adorno gibi kültürü üreten büyük otoritelerin bir dayatması olarak görenler de olmuştur. Ancak gelinen noktada tartışılması gereken esas konu; kitle içinde yer alan kitlelerin endüstrinin üretmiş olduğu kültüre hangi ölçüte göre rağbet gösterip göstermeyeceği; bu ölçütlerin moda, akım gibi söylemlerle endüstri tarafından manipüle edilip edilmeyeceği ve endüstrinin bu manipüle girişimlerine karşı bireylerin bilinçlerini ne kadar uyanık tutabilecekleridir.

KAYNAKÇA

- 1) Adorno, Theodor-Horkheimer, Max, Aydınlanmanın Diyalektiği (Çev.: Nihat Ülner – Elif Öztarhan Karadoğan), Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2010.
- 2) Ahıska, Meltem, "Kültürün Değeri", Defter, Sayı 8, İstanbul 1989, 7-14.
- 3) Alemdar, Korkmaz- Erdoğan, İrfan, Popüler Kültür ve İletişim, Ümit Yayıncılık, Ankara 1994.
- 4) Dollot, Louis, Kitle Kültürü ve Bireysel Kültür, (Çev.: Özlem Nudralı), İletişim Yayınları, İstanbul 1991.
- 5) Erdoğan, İrfan, “Popüler Kültürde Gasp ve Popülerin Gayri Meşruluğu”, DoğuBatı, Sayı 15, Mayıs, Haziran, Temmuz 2001, 69-100.
- 6) Fiske, John, Popüler Kültürü Anlamak, (Çev.: Prof. Dr. Süleyman İrvan), Parşömen Sahaf, İstanbul 2012.
- 7) Gans, Herbert J., Popüler ve Yüksek Kültür (3. Baskı), (Çev.: Emine Onaran İncirlioğlu), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2012.
- 8) John G. Cawelti, "Popüler Kültür ve Çok Kültürlülük", (Çev.: İsmet Tekerek), Nazife Güngör (Der.), Popüler Kültür ve İktidar, Vadi Yayınları, Ankara 1999, 221-239.

²⁶⁸ Korkmaz Alemdar-İrfan Erdoğan, *Popüler Kültür ve İletişim*, Ümit Yayıncılık, Ankara 1994, 149.

²⁶⁹ A. L. Kroeber ve C. Kluckhohn, *Culture A critical Review of Concepts and Definitions*, Harvard University Printing Office, Cambridge 1952, 186.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- 9) Karagöz, Betül, "Hiçlik İçinde Yokluğu Aramak Popüler Olabilir Mi?" (4. Baskı), DoğuBatı, Sayı 15, Ankara 2012, 161-172.
- 10) Kroeber, A. L.- Kluckhohn, C., Culture A critical Review of Concepts and Definitions, Harvard University Printing Office, Cambridge 1952.
- 11) Lull, James, Medya İletişim Kültür, (Çev.: Nazife Güngör), Vadi Yayınları, Ankara 2001.
- 12) Sözen, Edibe, "Popüler Kültür Retoriği: Sahiplik İçinde Yokluk, Rağbette Olma ve Sağduyu Bilgisi", DoğuBatı, Sayı 15, Mart 2012, 57-68.
- 13) White, David Manning "Mass Culture in America: Another Point of View", Bernard Rosenberg– David Manning White (Ed.), Mass Culture the Popular Arts in America (Second Printing), The Free Press, New York 1965, 13-21.

**DEVLET BİR MİT (BİR EFSANE) OLARAK ELE ALINABİLİR Mİ? DEVLETİN
GERÇEKLİĞİ İNANÇ VE İDEOLOJİ ÜZERİNDEN YENİDEN
TEMELLENDİRİLEBİLİR Mİ?**

Doktora Öğrencisi, Hatice SÜRÜN

ÖZET

Bu çalışma devletin egemenliği nasıl kullandığını bu bağlamda egemen olan siyasal iktidarla meşruiyet arasındaki ilişkiyi ve siyasal iktidarın egemenliği gerçekleştirmek için ne tür araçlar ürettiğini anlatmaktadır. Günümüzde toplumlar değişime ve dönüşüme uyum sağlayabilmek adına uygun siyasi iktidarın yönetimine ihtiyaç duymaktadırlar. Bu bağlamda önemli olan mevcut iktidarın ya da iktidarların toplumun rızasını sağlamak için egemenliği nasıl kullandıklarıdır. Egemenliği idame ettiren devletler yapısal olarak kurucu bir mit ya da ideoloji kurgulayarak da meşruiyet sağlarlar. Meşruiyet, egemen olan iktidarın sürekliliği için temel dayanaktır. Tarihten bugüne egemen olan siyasal iktidarlara, meşruiyetini klasik dönemde ilahi güç ya da tanrısal nedenlere dayandırırken, aydınlanma ve modern dönemle birlikte meşruiyet, toplumsal sözleşmeler ve halk egemenliği kuramına dayandırılmıştır. Mitolojiler de siyasal iktidarın meşruiyeti için en güçlü kaynaktır. Devlet erki, devletin kuruluş ve kökenini bir mit ya da efsaneye dayandırarak meşruiyetini sürdürmek ister. Mitlere siyasal iktidarın ideoloji araçları diyebiliriz. Kurucu mitler iktidara bağlılığı sağlar ve siyasal iktidarın varlığı kurucu mitle güçlenmiş olur. Klasik dönemde geçerliliği olan mitlerin işlevini modern dönemde ideoloji almıştır. “Mit”le (kurucu mitle) kurulan sistemler, ideolojilerle de desteklenerek kendine var olma imkanı bulur. Devletler kuruluş aşamasında egemen mitler yaratmışlardır. Ülkemizi örnek verecek olursak; Osmanlı İmparatorluğunun son döneminden sonra yeni bir ulusal kimlik arayışına girilmiş ve ulus devlet inşa süreci olmuştur. İdeoloji, toplumsal formasyonu oluşturan zihni bir tasarımdır. Hatta ideolojileri, insanlara istikamet vermeye yarayan birer "harita" olarak tanımlayabiliriz.²⁷⁰ Toplumsal sürecin inşasında, bireyler, ideolojinin içinde kendilerini özneler olarak görmektedirler.²⁷¹ Hegel’ e göre devlet tarihsel yaşamın yalnızca bir parçası değil, ama özü, asıl nüvesidir.²⁷² Bu bağlamda ortak soy, dil, din, kan bağı ve tarih kökeni ile milletin bütünlüğü sağlanmaya çalışılmıştır. Zweig, insanın bir kutsala tabi olma, bir kutsal inşa etme, bir kutsal karşısında kendisini güvende hissetme dürtüsünün ne kadar kuvvetli olduğunu anlatır.²⁷³ Devletin yeniden üretiminde din olgusu belirleyici olup, bireyler, ilişkilerini din kutsalı üzerinden kurarlar. Bu çalışma ideoloji, kültür ve dinin kolektif olarak kimliklerin zihni olarak tasarımında bir nevi gösterge olduğundan bahsederek egemenliğin nasıl üretildiğini anlatmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Siyasal iktidar, egemenlik, ideoloji, mit, meşruiyet

²⁷⁰ Şerif MARDİN, Din ve İdeoloji, Eylül 1992, s.25

²⁷¹ Louis ALTHUSSER, İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları, 2000, s.65.

²⁷² Ernest CASSİER, Devlet Efsanesi, Kasım 2005, s. 431.

²⁷³ Dursun Ali TÖKEL, Mitler, Semboller ve Batı'nın Ruhu, Hece Dergisi Batı Medeniyeti Özel Sayısı, Ağustos 2014, s.16-30.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

DEVLET BİR MİT (BİR EFSANE) OLARAK ELE ALINABİLİR Mİ? DEVLETİN GERÇEKLİĞİ İNANÇ VE İDEOLOJİ ÜZERİNDEN YENİDEN TEMELLENDİRİLEBİLİR Mİ?

İktidar ve siyasal iktidarların meşruiyet kaynakları siyaset bilimi ve siyaset tarihinin her zaman tartışılan kavramlarıdır. İnsanlık tarihinin başlangıcından bugüne kadar olan süreçte tüm anlaşmazlıkların ana sebebi iktidar ve bu bağlamda iktidarın kime ait olduğudur.

Siyaset biliminin ana konularından biri olan egemenlik ve iktidar arasındaki ilişkiyi açıklarken meşruiyet kavramını açıklamadan devlet egemenliğini açıklayamayız. Meşruiyet egemen olan siyasal iktidarın idamesi için gerekli koşuldur.

İktidarlar egemenliğini devam ettirebilmek için bir meşruiyete dayandırmak zorundadır. İktidarın meşruiyeti ve egemenliğin kullanımı bugün hala güncel olan konulardandır. Tarihten bugüne egemen olan, meşruiyetini ilk dönemlerde ilahi güç ve tanrısal nedenlere dayandırırken, aydınlanma ve modern dönemle birlikte özellikle Avrupa’da toplumsal yaşamda ki dönüşümler, örgütlenme biçimi ve değişen toplum beklentileri ile birlikte meşruiyet, toplumsal sözleşmeler ve sonrasında halk egemenliği kuramına dayandırılmıştır. Değişen paradigma ile birlikte egemenlik, kuvvetler ayrılığı prensibi ile açıklanarak rasyonel olarak da tanımlanmaya çalışılmıştır. Bugün, modern devlet tanımını yaparken artık demokrasi, insan hakları ve hukuk devleti ilkeleri kavramlarını kullanarak bu bağlamda kuvvetler ayrılığı prensibini ve özellikle yasama, yürütme ve yargının meşruiyeti tartışılmaktadır. Demokratik hukuk devletinde, devlet aygıtının egemenliği nasıl kullandığı önemli bir meseledir. Egemenlik; yetkisini yetkisinden alan iradedir, yani eylem alanını, ne yapabileceğini, ne yapması gerektiğini, ne yapamayacağını, ne yapmamamsı gerektiğini kendisi belirleyen iradedir.²⁷⁴ Egemenlik bu bağlamda sınırsız ve bölünmezdir ve başka iradelerin yükümlülüğüne de giremez.

Meşruiyet, Egemenlik ve İdeoloji

1)Meşruiyet

Meşruiyet kavramı (Latince ‘yasa ilan etmek’ anlamındaki legitimare’den gelir) yasallık anlamına gelir.²⁷⁵ Bu anlamıyla meşruiyet, toplumsal düzenin inşası için devleti yönetenlerin kullanmış olduğu zorlayıcı güç ve otoritedir. Meşruiyet; mevcut siyasal iktidarın sürekliliği için tek dayanak ve siyasal iktidarla toplum arasında bir sözleşmedir. Meşruiyet siyasal iktidarın kabul edilebilirliği ile kendisini idame ettiği hareket alanıdır. Siyaset felsefesi açısından meşruiyet toplumun düzenini sağlayan iktidara itaat anlamına da gelir.

Meşruiyeti açıklarken iktidar kavramını da açıklamamız gerekir. İktidar kavramı, güç yetkisini elinde bulundurma olarak da adlandırılabilir. İktidar kelimesi yönetme ve devlet gücü bağlamında ele alındığında egemenlik kavramı ile özdeşdir. İktidarlar varlıklarını adalet, eşitlik, güvenlik veya siyasal bütünlüğün nihai sağlayıcısı olarak devam ettirirler. Meşruiyet; birey-toplum- siyasal iktidar arasında ki ilişkilerin üzerine bina edildiği ilkeleri, kuralları ve değerleri göstermektedir.²⁷⁶ “Ferrarotti’de meşruiyet; bir ilk sebep arayışı olarak ‘ideal’ bir düzeni, sağlam bir temellendirmeyi, aşkın bir değer veya ilkeyi ve gelecek için davranış kalıplarını içeren devletin popüler bir egemenlik

²⁷⁴ Cemal Bali AKAL, Devlet Kuramı, Ekim 2011, s.385.

²⁷⁵ Andrew HEYWOOD, Siyaset, Şubat 2006, s.306.

²⁷⁶ Mümtaz’er TÜRKÖNE, Siyaset, Ekim 2006, s.42.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

ve kuşatıcı bir bütünlük sağlaması şeklinde tanımlanır. Sorokin’de meşruiyeti aynı anlamda, bir düşünce ve eylemin haklı bir kökene dayandırılıp rasyonelliğinin ispatlanması çabası olarak değerlendirir.”²⁷⁷ Ve meşruiyetin sağlanması için de toplumsal rıza, toplumun onayı ve toplumsal mutakabat gereklidir. İşte toplumsal rızayı sağlama hususunda devletler ideolojik aygıtları kullanarak bir nevi de meşruiyetlerini sağlamlaştırmaya çalışmışlardır.

2)Egemenlik

Egemenlik başka hiçbir güce ihtiyaç duymayan en üst siyasi otorite ve güçtür. Bodin, egemenliği mutlak, sınırsız, devredilemez ve bölünemez olarak tanımlar. Bölünmez ve mutlak olmasından kasıt tek bir ulus toprağında olmasından kaynaklanmaktadır. Bodin, dünyevi iktidarların egemenliğinin ilahi otorite ile desteklendiğinden bahseder.²⁷⁸ Egemenlik kavramı aynı zamanda kurucu iktidar olarak da tanımlanmaktadır. Egemenlik tanımında ki sınırsızlık ifadesinden de anlaşılacağı gibi devlet tam anlamıyla değişmez, değiştirilemez, yapısı itibari ile ulaşılmazlığı da temsil eder. Egemenlik, kendinden başka hiçbir şey tarafından belirlenmemek gibi, kendine ve yalnızca kendine özgü bir özelliği olan iradedir.²⁷⁹ Bu irade, ulusal sınırlar içinde tekil iradeleri ortadan kaldıran kesin bir devlet hâkimiyetiyle özdeşleşirken, uluslararası düzlemde ise devletin mutlak bağımsızlığını ifade eder.²⁸⁰ Machiavelli egemenliği, “Latince “en üstün iktidar” anlamına gelen “superanus” sözcüğüyle”²⁸¹ açıklamıştır. Tüm bu kavramsal tanımlamalardan anlaşılacağı gibi en üst idare ve otorite anlamında ki egemenlik siyasi iktidarın emretme gücüdür. Carl Schmitt’e göre, egemen, olağanüstü hale karar verendir.²⁸² Devlet olabilmenin en önemli özelliği karar verebilme iktidarına sahip oluşudur. Devleti bu bağlamda güçlü kılan siyasal karar verme yetisine sahip olmasıdır. Devlet tüm meşruiyetini karar verebilme gücünden alır. Egemen olan siyasal iktidar temel olarak meşruiyetini kurucu iradeden alır. Devlet meşruiyetini sadece kendisine dayandıran, toplumu da bu bağlamda şekillendiren olgudur.

Rousseau’ya göre egemenlik daha çok güç anlamında kullanılmıştır. Ve siyasi olarak egemen olan “ilk var olan”dır.²⁸³ Rousseau’nun egemenliğe yaptığı vurgu Tanrısal güç ve iradeyi işaret etmektedir. Söz konusu düşünürlere göre, egemen olan, yüce iktidarı elinde tutan son kişidir, demek ki onun üstünde dünyevi hiçbir güç olamaz.²⁸⁴ Devlet hem en büyük insani güç, hem de en yüksek insani otoritedir. Devlete bu denli güç atfedilmesinden de anlaşılacağı gibi devletin karşı konulmaz bir üstünlüğü söz konusudur. Bireyler karşısında, iktidar varlığı sorgulanmaz bir unsurdur. İşte bu bağlamda devlet gücü ve otoriteyi temsil eder.

Egemenlik kavramını açıklarken ulus egemenliği kavramına da değinmemiz gerekir. Ulusal egemenlik teorisinde egemenlik tanrı yerine artık ulustadır. Bu da demektir ki bir topluluk ulus olarak var olduğu anda toprakları üzerinde ki tüm bireyler üzerinde tebi ve zorunlu olarak, egemenlikle donatılmıştır.²⁸⁵ Machiavelli ise modern devlet düşüncesi ile klasik anlayışın yerine rasyonel temeller üzerine bir devlet kuramı geliştirmiştir. Machiavelli hikmet-i hükümet kavramı

²⁷⁷ Halis ÇETİN, Siyasetin Evrensel Sorunu: İktidarın Meşruiyeti-Meşruiyetin İktidarı, s.67.

²⁷⁸ Andrew HEYWOOD, Siyaset Teorisine Giriş, Ekim 2011, s.110.

²⁷⁹ Cemal Bali AKAL, Devlet Kuramı, Ekim 2011, s.383.

²⁸⁰ A.g.e, s.17.

²⁸¹ Kemal GÖZLER, Devletin Genel Teorisi, Bursa 2012, s.78.

²⁸² Carl SCHMITT, Siyasal İlahiyat, Şubat 2004, s.13.

²⁸³ Cemal Bali AKAL, Devlet kuramı, Ekim 2011, s.368.

²⁸⁴ A.g.e, s.368.

²⁸⁵ A.g.e, s.395.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

ile egemenlik anlayışına farklı bir açıdan yaklaşmıştır. Machiavelli, “devlet aklı”nı işleten güç olarak, siyasetin “kurucu” vasfını ontolojik temele oturtan kişidir. Bu nedenle de, devlet aklı, iktidarın kişileştirilmesinin ötesine sıçrayarak, doğrudan “siyasallık kurabilme” yeteneğine göndermede bulunur.²⁸⁶

Siyasal İktidarın Meşruiyeti

Siyasal iktidarın meşruiyet kaynakları klasik ve modern olarak ayrılır. Klasik meşruiyet kaynaklarını incelediğimizde din, mitoloji, gelenek ve kahramanlık ayrımı mevcuttur. Toplum ya da bireyleri yönetirken devletler yönetilenleri bir arada tutmak, bütünlüğü sağlamak ve belli bir düzeni oluşturmak için çeşitli meşruiyet kaynaklarına ihtiyaç duyarlar. İnsanların kurallarla yönetilmeyi kabul etmesi için, o kuralları söyleyen aşkın bir güce rıza göstermek en belirgin yoldur.²⁸⁷ Bu da din kutsalı üzerinden gerçekleşir. Çünkü toplumsal bütünlüğü ve dayanışmayı sağlamak için siyasal iktidar için dinin gücü önemli ve belirleyici olmuştur. Dinin bu kadar önemli olması siyasal iktidarın da kutsallaştırmasındandır.

Siyasal iktidarın kaynağı doğaüstü dinsel temellere dayandırılarak beraberinde dünyevi ve manevi iktidar siyasal yapı içinde var olmuştur. Hatta egemenliğe atfedilen kutsallıkla siyasal iktidarı yönetenlere özellikle Ortaçağda Tanrı-Kral denilmiştir. İktidar tanrıdan gelir ama o onu kullanan krala topluluk tarafından verilir. Tanrı siyasal iktidarı ortak yararın sağlanması için vermiştir. Bireyler de bir toplumun üyeleri olarak kendi aralarında siyasal bağlılık sözleşmesi yaparak siyasal iktidarın kullanılmasını seçilen monarka vereceklerdir. Yani dünyevi düzenin yaratıcısı artık insandır.²⁸⁸ Egemenliğin Tanrı’ya değil halka ait olduğu düşüncesinin benimsenmesi, önce laik monarşilerin sonrada ulus-devletlerin demokratik meşruiyetini pekiştirir.²⁸⁹ Siyasal iktidarın meşruiyeti, mevcut yönetimin kabulünü sağlama ve yönettiği topluma kendini kabullendirmesidir. Tüm siyasal iktidarlara kendilerinin meşru ve haklı otorite olduğunu iddia eder. Ve toplum nezdinde kabulünü sağlamaya çalışır. Bu kabul ve haklılaştırma için de toplumsal bütünleşme ve entegrasyon gerekli şarttır. Siyasal iktidarın tek dayanağı mutlak ve tek olmasıdır. Meşruiyet, toplumda yaşayan bireylerin tüm yaşayışları boyunca toplum içindeki sosyal, ekonomik, hukuki, iktisadi ve siyasal ilkeleri belirleyen otoritedir.

Mit

Bugün mit (usture) denince daha çok, bulanık bir düşünce, yalan, hata gelir akla. Mit’in bir başka manası da, ilkel kavimlerin rüyası. Yani kelime her iki halde de aleyhte bir değer hükmü belirtiyor, ideoloji gibi. Sosyolog için mit gerçeği bir iç mantığa kavuşturan zihni inşa.²⁹⁰ Daha geniş ve gerçek anlamda mit reel dünyada olan olaylara hakim olmamızı sağlar. Mitlerde gizem ve efsaneleştirme mevcuttur. Klasik dönemde geçerliliği ve hükmü olan mitlerin işlevini modern dönemde ideoloji almıştır. İdealize edilen düzen kurmak ve devam ettirmektir. Mitlerle kurulan sistemler ideolojilerle de sağlamlaştırılmış ve egemen olan siyasal iktidarın bekası sağlanmaya çalışılmış olur.

²⁸⁶Ozan ERÖZDEN, “Makyavelizm, Hikmet-i Hükümet ve Modern Devlet”, Cemal Bali Akal (der), Machiavelli: Machiavelli, Makyavelizm ve Modernite (içinde), Dost, Ankara, 2012, s. 63.

²⁸⁷ Mümtaz’er TÜRKÖNE, Siyaset, Ekim 2006, s.48.

²⁸⁸ Cemal Bali AKAL, Devlet Kuramı, Ekim 2011, s.133.

²⁸⁹ Giovanni SARTORİ, Demokrasi Teorisine Geri Dönüş, Çev. Tunçer Karamustafaoğlu- Mehmet Turhan, Yetkin Basımevi, 1993, s. 30.

²⁹⁰ Cemil MERİÇ, Umrandan Uygarlığı, 2008, s.263.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Mitolojiler de siyasal iktidarın meşruiyeti için en güçlü kaynaktır. Devlet erki, devletin kuruluş ve kökenini bir mit ya da efsaneye dayandırarak bu bağlamda meşruiyetinin devamlılığını sağlamak ister. Hatta mitlere siyasal iktidarın “ideoloji metinleri”²⁹¹ de diyebiliriz. Kurucu mitler iktidara bağlılığı da sağlar ve siyasal iktidarın varlığı kurucu mitle güçlenmiş olur. Egemenlik kavramı çok esnek deyimlerle tanımlanmak gibi temel bir özellik sunar, bu da onun etkinliğini fazlasıyla sorumlu kılar. Bu anlamda bir mittense söz edilebilir.²⁹² Egemenlik mitleri kurucu devletin iktidar aracıdır.

Dini özellikli mitler, dini olanla dünyevi olan arasında bir köprü olarak siyasal iktidarın egemenliği ve meşruiyeti için araç olmuşlardır. Yine din olgusu da aynı mitlerin yaptığı etki gibi birey-toplum-siyasal iktidar arasındaki ilişkileri inşa edip şekillendirmeye çalışan bazen yazılı bazen de söylemle kendini gösteren araçlardan biridir. İdeoloji, bir anlam kümesi olarak toplumun stratejik fonksiyonlarının birinin başköşesini tutmaktadır, ideolojileri bu açıdan ele aldığımız zaman onları, insanlara istikamet vermeye yarayan birer "harita" olarak görürüz.²⁹³ Öyle bir harita ki tüm işleyiş adım adım planlanarak yönlendirilerek toplumda hafıza oluşturmuştur. Egemen olan, siyasal iktidarını idame ettirmek için ideolojik aygıtlara da başvurarak bir nevi yön verme, toplumu yönlendirme ile amacına ulaşmış olur.

3) İdeoloji

İdeoloji kavramı Fransız Devrimi ile birlikte yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. 1976'da Fransız Filozof Destutt de Tracy tarafından icat edilen ideoloji terimi çoğu siyaset bilimci tarafından açıklanmıştır. Karl Marx'a göre ideoloji “yönetici sınıfın fikirlerine, yani sınıflı sistemi desteklemeye ve sömürüyü devam ettirmeye katkıda bulunan fikirlere karşılık geliyordu.”²⁹⁴ Marksist anlamda ideolojini tanımlayıcı vasfı, onun sahteliğindedir. İdeoloji alt sınıfları şaşırtarak ve yanıltarak, tüm sınıflı toplumların taşıdığı çelişkilerin üzerini örter.²⁹⁵ İdeoloji sosyolojik ve kültürel bir olgudur. İdeoloji içerisinde tarihsel, dinsel, kültürel ve psikolojik faktörleri de barındırır. İdeolojinin varlığından bahsetmek için grup bilinci ve topluluktan bahsetmek gerekir. Çünkü ideolojide yapılan vurgu bireylere hareket olgusu katması gerekir ki bu sebeple, toplu harekete dönüşsün. Bireylerin ideolojide kendisinden bir ben öznesi de bulması gerekir. İdeolojiye düşüncenin harekete geçmiş hali de diyebiliriz. İdeolojinin bütüncül amaca ulaşması için bireysel bilincin oluşturduğu tasavvur ve belli bir grubun haklılığı gerekir. Marx'a göre ideolojilerde gerçeğin tam manası ile çarpıtılması yani mistifikasyonu vardır. Mistifikasyon gerçeği hayali bir dünya haline getirmektir.²⁹⁶ Bu çarpıtma her sosyal sınıfın zihninde oluşan gerçeğin çarpıtılmış olmasıdır. İdeolojilerin başlıca özelliği, onun bir simgeler sistemi olmasıdır.²⁹⁷ İdeoloji ile kendilerinde ben öznesi bulan bireyler simge ve sembollerin kurduğu iletişimle beraber bütüncül bir topluluk olurlar.

William James ideoloji kavramını açıklarken yumuşak ve sert ideoloji olmak üzere ikiye ayırmıştır. "Sert" ideoloji dediğim zaman, sistematik bir şekilde işlenmiş, temel teorik eserlere dayanan, seçkinlerin kültürüyle sınırlandırılmış, muhtevası kuvvetli bir yapı kasteder. "Yumuşak" ideoloji ile

²⁹¹ Mümtaz'er TÜRKÖNE, Siyaset, Ekim 2006, s.50.

²⁹² Cemal Bali AKAL, Devlet Kuramı, Ekim 2011, s.370.

²⁹³ Şerif MARDİN, Din ve İdeoloji, Eylül 1992, s.25.

²⁹⁴ Andrew HEYWOOD, Siyaset, Şubat 2006, s.59.

²⁹⁵ A.g.e, s.58.

²⁹⁶ Cemil MERİÇ, Umrandan Uygurluğu, 2008, s.266.

²⁹⁷ Doğu ERGİL, İdeoloji ve Milliyetçilik, 1983, s.38.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

de, kitlelerin çok daha şekilsiz inanç ve bilişsel (cognitive)sistemlerini kasteder.²⁹⁸ Gramsci'nin de ifade ettiği gibi, egemenler, felsefelerini, kültürlerini ve etik değerlerini öğretmek, zenginliklerini, güçlerini ve konumlarını güçlendirmek ve sürdürmek için kitle iletişim araçlarını kullanırlar.²⁹⁹ Yine Marksist anlayışa göre, siyasi otorite, toplumun inanç ve değerler sistemini şekillendirir ve bu bağlamda kültürel ve ideolojik araçları kullanır.

Devlet Egemenliğinin İnanç ve İdeoloji Üzerinden Temellendirilmesi

Bir sistemin istikrarının devam etmesi için toplum içinde inşa edilmiş olan değerler ve inançlar en belirleyici unsurdur Devletler yani egemen olan siyasal iktidarlar kuruluş aşamasında ideoloji ile birlikte egemen mitler yaratmışlardır. Bir nevi kurgulanmış efsaneyi gerçeğe dönüştürmüşler ve bu dönüşümü de kalıcı hale getirmişlerdir. Modern devlet bulunduğu coğrafyayla bütünlük oluşturan devlettir. Devlet konumlandığı coğrafyada egemenliğini kadim bir anlayışla medeniyet tasavvuru inşa ederek idame ettirir.

Ülkemizi örnek verecek olursak; Osmanlı İmparatorluğunun son döneminden sonra yeni bir ulusal kimlik arayışına girilmiş ve ulus devlet inşa süreci olmuştur. Ortak soy, dil, din, kan bağı ve tarih kökeni de milletin bütünlüğü sağlayan kavramlardır. Yine etnik kimlikte milleti tanımlama açısından önemlidir. Ulusların inşası sürecinde, etken olan faktörler siyasal faktörler olmakla birlikte, kültürel bir altyapıya da sahiptir. Kültürel milliyetçilik olarak tanımlayabileceğimiz bu kavramda kültür ögesine yapılan vurgu daha çok bir milletin ayrı bir medeniyet olarak inşa edilmesine yapılan vurgudur. Özellikle belli bir kültürel karaktere atfedilen kültürel milliyetçilik, ulusun sadece bir grup olmaktan daha çok kadim ve köklü bir soy ve ulusal kimlik vurgusu yapar. Yalnız milliyetçilik seçkin bir zümre kültüründen ziyade mitler, gelenekler ve efsanelere dayanarak inşa ediliyorsa aşağıdan yukarı bir inşa söz konusudur. İdeolojinin, içinden çıktığı kültürel sistemden bazı öğeler seçip, onları vurgulaması, merkezi duruma getirmesi olağandır.³⁰⁰ Bu merkezileştirme inşa edilen sistem ideolojisinin ana amacına ulaşması içindir. Anthony Smith, etnik kökeni şu şekilde tanımlamıştır; Kolektif özel ad, ortak soy miti, paylaşılan tarihi anılar, ortak kültürü farklı kılan bir ya da özel bir yurtla bağ ve nüfusun önemli kesimleri arasında ki dayanışma duygusu.³⁰¹ Millet olabilmenin unsuru ulusal tarih ve ortak kültürel bir geçmişin olabilmesi ile mümkündür. Ernest Gellner, “modernleşme ve özellikle sanayileşme ile birlikte toplumların sosyal hareketliliği, kişisel mücadeleyi ve rekabeti ilerletmiş ve böylece yeni bir kültürel bütünleşme kaynağını gerektirdiğine dikkat çekmiştir. Bu milliyetçilik tarafından sağlanmıştır.”³⁰² Bu bağlamda milliyetçilik ideolojisi dönemsel sosyo ekonomik şartlardaki değişimle kendine yer edinerek ortaya çıkmıştır.

Türkiye örneğinden devam edecek olursak; bünyesinde birçok kimliği barındırmasına rağmen Türk etnisitesi yaratılmış ve devamında bir coğrafi ve kurucu mite dayandırılan tarih altyapısını da içeren Türk Tarih Tezi oluşturulmuştur. Bu dönemde oluşturulan Güneş Dil Teorisi ve Türk Tarih Tezi ile yeni Türk milli kimliğinin inşası amaçlanmıştır. Yine Oğuz Kağan Destanı da kurucu ideoloji mitlerinden biri olmuştur. Bu bağlamda kurucu Cumhuriyetin ideolojisi de Türk ulusçuluğu olmuştur. Johan Gottfried Herder, ulus kelimesini tanımlarken ayırt edici bir lisan, kültür ve ruh ile

²⁹⁸ Şerif MARDİN, Din ve İdeoloji, Eylül 1992, s.14.

²⁹⁹ Esra ARSAN- Savaş ÇOBAN, Medya ve İktidar, Nisan 2014, s.49.

³⁰⁰ Doğu ERGİL, İdeoloji ve Milliyetçilik, 1983, s.19.

³⁰¹ Ozan ÇAĞLAR, Milliyetçilik ve Türkiye’de Milliyetçi Akımlar, sayfa 16.

³⁰² Andrew HEYWOOD, Siyaset, Şubat 2006, s.155.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

karakterize edilen bir organik gruptur demiştir.³⁰³ İşte ulus için karakteristik ve üstünlük atfedilen bir millet vurgusu belirleyicidir. Millet olgusu o ulusu oluşturan topluluğun kimlik kazanması ile oluşur. Kimlik bireyin kendini anlamlandırması ve kendisinde içsel bir düşünce oluşturmasıyla anlam kazanır. Ulus, Latince’de doğmak anlamına gelen “nasci”den türemiş olan ulus (nation) kültürel, siyasal ve psikolojik faktörlerin bir toplamı tarafından şekillendirilen kompleks bir olgudur.³⁰⁴ Herder’in kültür ögesine yaptığı vurgu önemlidir. Ulus olabilmenin temel özelliği kolektif bir kültür ve değerler sisteminin sahiplenilmiş olmasıdır. Türklerin kökeni ile ilgili destanlarla milliyetçilik unsurları da yükseltilecek “Türk ulus milleti” kültürel öğelerle desteklenmiştir. Bizim kurucu ideolojimiz de Kemalist milliyetçilik (Kemalizm) olmuş ve kuruluş aşamasında oluşturulan ideoloji ile birlikte bir devlet dini de amaçlanmıştır. Devlet inşa edilen ideoloji üzerinden egemenliğini de sağlamaya çalışmıştır. Eric Hobsbawm tarihsel devamlılık ve kültürel saflığa duyulan inancın değişmez biçimde bir mit olduğunu ve dahası milliyetçiliğin kendisi tarafından yaratılmış bir mit olduğunu ifade etmiştir.³⁰⁵ Hobsbawm’a göre, milliyetçilik ideolojisi milleti oluşturmuştur. Ulusların kullandığı bayraklar, ulusal marşlar, milli akademiler ve eğitim politikaları milli bir kimlik inşasının sembolleridir de diyebiliriz.

Uluslar kendilerini tanımlarken herkes için benimsenen ve ortak paydada buluşulan bir yurttaşlık bilinci ile tanımlar. Jean Jacques Rousseau, bireylerin gerçek yurttaşlara dönüşmesinde dinin çok önemli bir role sahip olduğunu, temelinde din olmayan hiçbir devletin kurulmadığını söyler. Hatta bu yurttaşlığın öncelendiği devlet dinidir.³⁰⁶ İnsan dini ve yurttaş dini kavramından avantajlarının birleşmesi ile ahlaki bir zeminde kamusallaşmış bir dinden bahseder. Sivil demesinin sebebi ise din olgusunun sadece dünyevi olmadığını, uhrevi de olduğunu, aynı zamanda siyasal ve toplumsal amacı da olduğunu vurgulamak içindir. Ve insanın toplumsal yaşamda hayatını sürdürebilmesi için bir dine mensub olması gerektiğini de ifade eder. Rousseau’ya göre din devletin kullandığı araçtır. Dindaşlık ve yurttaşlıktan bahsederek modern dönemde artık meşruiyetin toplum sözleşmeleri ile sağlandığını da ifade eder. Gertz’e göre din “insanlarda uzun süreli, geniş kapsamlı, güçlü ve güdüler yerleştirmeye çalışan bir semboller sistemi”dir.³⁰⁷ Din özellikle bireylerin alt kimliklerini belirleyici ve tamamlayıcı unsurdur. Ülkemizde de din olgusu kültürel anlamda toplumda etkililiği olan olgu olarak Cumhuriyetin inşa sürecinde kitleleri etkileyen bir rol oynamıştır.

Modern ulus devletler kurulduğunda toplum sözleşmeleri ile halk meşru bir hak kazanmış ancak yine de din kamu düzenini sağlama noktasında belirleyici olmuştur. “Bireylerin devletle kurduğu iletişim sonucu bireyle devlet arasında bir birlik duygusu oluşur. Bu birlik duygusunun temelinde vatan sevgisi ve dindaşlık bulunmaktadır. Rousseau’ya göre vatan sevgisi bu amaca ulaşmak için en elverişli araçtır. Bu amaç için üç şeye ihtiyaç vardır. Ulusal eğitim vermek, kamuoyunu düzenleme ve denetleme yapmak ve özel durumlar ve mitler yaratılarak toplumu bir arada tutmak. Dindaşlık, devletin yarattığı toplumun dini ve yurttaşlık dini olarak adlandırılır. Bu din devlet tarafından yaratılmış ve devlet tarafından denetim altındadır.”³⁰⁸ Dinin, insanların siyasal inançları içinde böyle merkezî bir yeri olduğu yeni bir bulgu değildir.³⁰⁹ Din faktörünün birleştirici,

³⁰³ Andrew HEYWOOD, Siyaset, Şubat 2006, s.153.

³⁰⁴ A.g.e, s.153

³⁰⁵ A.g.e, s.157.

³⁰⁶ Mümtaz’er TÜRKÖNE, Siyaset, Ekim 2006, s.533.

³⁰⁷ Şerif MARDİN, Din ve İdeoloji, Eylül 1992, s.37.

³⁰⁸ Mehmet Ali AĞAOĞULLARI, Sokrates’ten Jakobenlere Batı’da Siyasal Düşünceler, s.477.

³⁰⁹ Şerif MARDİN, Din ve İdeoloji, Eylül 1992,s.30.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

toparlayıcı ve insanların zihin ve duygularında ki bütünleştirici faktör olması iktidarların bu iktidar aracını kullanmalarına sebep olmuştur.

Mitoloji ya da efsanelerle toplumun belli anlamda kültürel ihtiyacını karşılamak da amaçlanmıştır. Milletin kökenini belli bir mite dayandırarak o toplumda ki birliktelik, bütünlük ve dayanışma ruhunu güçlendirmek amaçlanarak, yine millete belli bir kutsallık atfedilmiştir. Atfedilen kutsallıkla bireyler kendini özdeşleştirerek kendilerinden aşkın bir vasıfla bir anlamda her birey kendine de üstün bir ben olgusu oluşturmuştur. Siyasal iktidar da meşruiyetini mitler üzerinden sağlamlaştırmıştır. Hatta mitoloji bir toplumda kültürün yapmış olduğu tüm görevleri üstlenir ve insanlara niçin yaşayıp niçin ölmesi gerektiğini öğretir.³¹⁰ Köken miti ile bireyler kendini gerçekleştirip, devlete olan aidiyetlerini de arttırmış olurlar. Talcot Parsons'a göre, bir toplumsal sistemin varlığını devam ettirebilmesi yani toplumsal bütünleşmenin sağlanabilmesi için kültürel örüntülerin korunması ve sistem içi gerilimlerin giderilmesi gerekir.³¹¹ Egemen olan güç ve otoritesini kullanarak bütünleşmeyi ve bu bağlamda dinsel kurumlarla da bireylerde ki birliktelik ve bağlılığı artırmış olur. Böylece hem meşruiyet ve iktidar korunmuş, halkın kontrolü de sağlanmış olur. Din olgusunun ideolojik olarak toplumda bir denge fonksiyonu ve bireylerde kendini gerçekleştirme işlevi, onun siyasi alanda etkin bir rol almasını sağlamıştır.

Altuhusser için ideoloji, kendine göre bir mantığı, bir tutarlılığı olan, belli bir toplum içinde tarihi bir varlığı ve bir görevi bulunan tasavvurlar (imajlar, mitler, fikir veya mefhumlar..) bütünüdür.³¹² İdeoloji, toplumsal yapıyı inşa eder ve toplumsal gelişimin işleyişi içinde, ilişkilerin bütününe hiçbir zaman görmeyen bireyler, kendilerini özneler olarak görmektedirler. Başka bir söyleyişle; belirli bir ideoloji, belirli somut koşullar altında insanları olduklarından değişik özneler haline gelmeye çağırır.³¹³ Altuhusser, ideolojiyi tanımlarken somut bireylerin özneleştirilmesini, bir çağırma metaforuyla açıklıyor. “Ey Türk gibi”.³¹⁴ Bu bağlamda ideolojiler çağırma sesinin etkinliği ile bireyler arasında yaygınlaşır. Bireyler kendilerinde ideolojilerle bir “ben” öznesi de fark etmiş olurlar. Toplumlar ideoloji ile varolurlar. Bu bağlamda tarih içinde kendilerinden bir parçayı toplumlar ve bireyler ideoloji ile bulurlar. Adeta ideoloji topluma hayat verir de denebilir.

Türkiye’de modernleşme çabası ile birlikte bir ulus devlet inşası oluşturulmaya çalışılmış ve bu bağlamda Türk ulusçuluğu ideolojisi oluşturulmuştur. Ulusal kimliğin inşa süreci ve ulusal bağlılığı sağlama da mitlerden yararlanılmıştır. İdeoloji, egemenliği sürdürme de belirleyici de olmuştur. Ulus tanımını yaparsak eğer, ortak bir bilinç ve irade ile birlikte yaşayan toplumlardır diyebiliriz. Devlet ise örgütlenmiş egemen ulusun kendisidir. Ernest Gellner, sanayileşme ile birlikte toplumların gelişimini, toplumların sosyal hareketliliğine bağlı olarak oluştuğunu ve bunun da milliyetçilik tarafından sağlandığını ifade etmiştir.

Hegel’in devlet anlayışında da tarih vurgusu vardır. Hegel’e göre devlet tarihsel yaşamın yalnızca bir parçası değil, ama özü, asıl nüvesidir.³¹⁵ Devlet ve vatandaş olma bilinci tarihsel vurgu ile asıl amacına ulaşmış olur. Egemenlik kavramına tanrısal boyut yüklenerek devlet bir nevi kutsallaştırılır. Egemen olan hem tarihsel nüvelerle, hem de dini olgularla bireylerde bir zihniyet tasarımı sağlar. Din olgusunun toplumların siyasi tercihlerini belirlemede de öncü niteliği

³¹⁰ Mümtaz’ er Türküne, Siyaset, Ekim 2006, s.51.

³¹¹ A.g.e, s.524

³¹² Cemil MERİÇ, Umrandan Uygarlığı, 2008, s.268.

³¹³ Louis Althusser, İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları, s.9, 11.

³¹⁴ A.g.e, s.10.

³¹⁵ Ernest Cassier, Devlet Efsanesi, Say Yayınları, s. 431, İstanbul.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

olmuştur. Carl Schmitt'e göre: "Modern devlet teorisini belirleyen tüm kavramlar, özlerinde sekülerleşmiş teolojik kavramlardır". Bu bağlamda egemenlik, devlet ve millet kavramları da birbiri ile özdeşdir diyebiliriz. Devletin yeniden üretiminde din kavramı birleştirici olmuştur. İnsanlar birbiri ile ilişkilerini din üzerinden kurarlar. Be nedenle dini olana toplumsal diyebiliriz. Antik Yunan'ı örnek verirken eğer her şehrin bir Tanrısı vardır. Hatta o tanrı inancı da şehri yaşatır.

İdeoloji, kutsal alanla ilgilidir. Durkheim'in tanımına gidersek toplumsal olanın din kavramı ile açıklanacağından bahseder. Söylem, sembol ve mitosların toplumu biçimlendirmedeki önemine de vurgu yapmıştır. Bodin'in egemenlik tanımı da bu bağlamda Tanrı'yı işaret eder. Ve Tanrı'nın iktidar gücü ile devletin iktidarını tanımlamıştır. Hatta Bodin egemenliği kurumsallaşmış siyasal iktidarın meşruiyet aracı olarak tanımlamıştır. Ve tüm meşruiyet din kavramının kutsallaştırması ile mitolojinin beraberliği üzerinden devam eder. Bu kutsallaştırmayı siyaset alanına taşıdığımız zaman mutlaka egemenliği devam ettirmek için zamanın ya da mekanın kutsallaştırıldığı yerler aramamız gerekir. Zweig, "Dünün Dünyası" adlı eserinde insanın bir kutsala tabi olma, bir kutsal inşa etme, bir kutsal karşısında kendisini güvende hissetme dürtüsünün ne kadar kuvvetli olduğunu anlatır.³¹⁶ Tüm bu kutsallaştırmaların amacı bir milletin aşkınlığını tanımlamak içindir. İnanç ve ya din kolektif olarak kimliklerin oluşmasında etkili olmuştur.³¹⁷ Belirlenmiş ideolojik sembol ve mitlerle devlet egemenliğini meşru kılmıştır. Millet olgusu ve millet olma bilinci inşa edilerek devlet sürekliliğini kutsal ve efsanelere dayandırarak sağlamlaştırmıştır. Türk milliyetçiliği ideolojisinin inşa sürecinde de ulus-devlet oluşumu bu bağlamda gerçekleşmiştir. Beraberinde devlet iktidarını egemenliğini ideoloji düzeyinde yeniden üretmiştir.

Sonuç

Siyasal iktidar meşruiyetini sürdürebilmek için toplumsal düzeni kurmak ve sağlamak zorundadır. Belirlenen amaca ulaşmak için çeşitli ideolojik araçları da kullanarak iktidarını sağlamlaştırmıştır. Devletler kuruluş aşamasında özellikle mitler ve dini araçlarla toplumu yöneterek meşruiyeti sağlamışlardır. Toplumsal dayanışmayı sağlama, toplumu düzenleme, topluma yön verme devletin egemenliğinin zorunlu ve nihai sonucudur. Egemen olan siyasal iktidar meşruiyeti bazen toplumsal rıza ile bazen de zor kullanarak sağlamış olur. Meşruiyet bu bağlamda sürekliliği olan ve siyasal iktidarlara ile değişebilir bir kavramdır. Yalnız her ne kadar rıza kavramı ile açıklansa da devletin gücü ve otoritesi düşünüldüğünde devlet aygıtının meşruiyeti zor kullanarak da sağladığı söylenebilir. Tabi bu olağanüstü durumla karşılaştığında devletin kendini koruma refleksi ile davranması ile ilgili bir durumdur.

Egemen olan dil, din, tarih ve mitler üzerinden meşruiyetini sağlamaya çalışmıştır. Devlet aygıtı, ideolojik araçları kullanırken, bireylerin arasında aidiyet ve bağlılığı sağlamlaştıracak araçlar kullanmıştır. İdeoloji devlet aygıtını elinde bulunduran elitlerin ya da seçkinlerin, devlet aygıtını meşrulaştırmak için kullanmış oldukları çoğunlukla sistematik, pragmatik ve irrasyonel değerler bütünüdür.³¹⁸ Örneğin, Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi ideolojisi olan Kemalizm modernleşme ile birlikte kurgulanmış ve toplumu tarih, dil ve soy miti ile birleştirerek başarılı olmuştur. Bu bağlamda siyasal iktidarlara kurucu mit ve ideoloji araçları ile devleti yeniden üretmişlerdir. Egemen ideoloji bütüncül olarak Kemalizm ile hayat bulmuştur. Modernleştirici ve özellikle içerisinde

³¹⁶ Dursun Ali TÖKEL, Mitler, Semboller ve Batı'nın Ruhu, Hece Dergisi Batı Medeniyeti Özel Sayısı, Ağustos 2014, s.16-30.

³¹⁷ Mümtaz'er TÜRKÖNE, Siyaset, Ekim 2006, s.524

³¹⁸ A.g.e, s.140.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

milliyetçi unsurları barındıran Kemalizm ideolojisi tarih ve dil gibi kültürel unsurlarla da desteklenerek devletçi bir kimlik haline gelerek başarılı olmuştur.

Fukuyama'nın tarihin sonu tezi içeriğinde ideolojilerin de sonunun geldiğini ifade etmekteydi. Her ne kadar Raymond Aron ve Daniel Bell çağımızı ideolojilerin batış devri olarak ilan etmişlerse de, 20. yüzyıla yeniden baktığımız zaman bu yüzyılın "ideolojik" olduğunu görürüz.³¹⁹ Devlet toplumu çeşitli araçlarla yönetebilir ve yönlendirebilir. Devletin bu denli üstün güç olması tüm bu yönetsel fonksiyonlarda belirleyici rol almasını sağlar. Geçmişte kazanılan zaferler savaşlar sayesinde iken şimdi ideoloji ile kurgulanan savaşlar dönemidir. Zihinle ve kitle iletişim araçları ile topluma yön verilerek egemenliğin devamlılığı sağlanır. Artık dil ve söylemlerle de ideolojiler yönetilmekte, yine sosyal ağlar ve semboller vasıtasıyla da yaygınlaşmaktadır. Makalemde belirttiğim gibi egemen olan siyasal iktidar kullandığı araçlarla, simgesel törenlerle, askeri törenlerle toplumun algısını da yönetmektedir. Benedict Anderson'da "modern ulusu bir yapım olarak betimlemiştir. Bunu ifade etmek için 'hayal edilmiş topluluk (imagined community)' tabirini kullanmıştır."³²⁰ Devletin ideolojik inşası bireylerin zihinde yerleştirilen tasarımların oluşturduğu bir oluşumdur.

Valentin N.Volosonov'a göre ideolojik her şey gönderene sahiptir. Kendi dışındaki bir şeyleri temsil, tarif ya da ikame eder. Başka bir anlatımla göstergedir. Gösterge olmadan ideoloji de yoktur.³²¹ Belirlenmiş bir sembol ya da bir simge dahi belirlenen ideolojiye hizmet eder. Birey ya da toplumda ki kolektif bilinci harekete geçirir ve kişi ile arasında bir gerçeklik oluşturur. Her ne olursa olsun vurguladığı anlamla topluma bir gösterge olur. Foucault'a göre ideoloji toplumun nabzını tutan söylem ve bu söylemlerin dönüşmüş halidir. Modern dönemle söylem kurumlarla kendini ifade eder ve canlılık kazanır. Adeta vücut bulur ve aidiyeti pekiştirir.

Egemen olan siyasal iktidar mitler, mitoslar, semboller, söylemler ve göstergelerin anlam kazandığı ideolojik tüm araçlarla adeta bir ressamın tablosunu oluştururken izlediği yöntem gibi toplumu şekillendirir ve renklendirir. Ve siyasal iktidar egemenliğini inanç ve ideoloji üzerine kurgulayarak meşruiyetini oluşturduğu sistem üzerinden devam ettirir. Egemen olanın kitleler üzerinde bu denli etkin olması toplumun formasyonunu yönlendirme ve idare etme fonksiyonundan kaynaklanmaktadır. Mevcut düzenin idamesi için ideoloji araçları ile de toplumsal bütünlük tasarlanarak egemenlik sağlanmıştır.

KAYNAKÇA:

AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali, Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler, İletişim Yayınları, Ankara.

ARSAN, Esra, ÇOBAN, Savaş, Medya ve İktidar, Evrensel Kültür Kitaplığı, İstanbul 2004.

AKAL, Cemal Bali, Devlet Kuramı, Dost Kitabevi, Ankara 2011.

ALTHUSSER, Louis, İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları, İletişim Yayınları, Ankara, 2000.

CASSIER, Ernest, Devlet Efsanesi, Say Yayınları, İstanbul, 2005.

³¹⁹ Şerif MARDİN, Din ve İdeoloji, Eylül 1992, s.13.

³²⁰ Andrew HEYWOOD, Siyaset, Şubat 2006, s.157.

³²¹ Mümtaz'er TÜRKÖNE, Siyaset, Ekim 2005, s.115.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

ÇAĞLAR, Ozan, Milliyetçilik ve Türkiye’de Milliyetçi Akımlar, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007.

ÇETİN, Halis, Siyasetin Evrensel Sorunu- İktidarın Meşruiyeti- Meşruiyetin İktidarı, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, s.58-3, Ankara.

ERGİL, Doğu, İdeoloji ve Milliyetçilik, Turhan Kitabevi, Ankara, 1983.

ERÖZDEN, Ozan, “Makyavelizm, Hikmet-i Hükümet ve Modern Devlet”, Cemal Bali Akal (der), Dost, Ankara, 2012.

GÖZLER, Kemal, Devletin Genel Teorisi, Ekim Basım Yayın Dağıtım, Bursa 2012.

HEYWOOD ,Andrew, Siyaset, Liberte Yayınları, Ankara, 2006.

MARDİN, Şerif, Din ve İdeoloji, İletişim Yayınları, İstanbul 1992.

MERİÇ, Cemil, Umrandan Uygarlığı, İletişim Yayınları, Ankara, 2008.

SARTORİ, Giovanni, Demokrasi Teorisine Geri Dönüş, Çev.Tunçer Karamustafaoğlu- Mehmet Turhan, Yetkin Basımevi, Ankara, 1993.

SCHMITT, Carl, Siyasal İlahiyat, Dost Kitabevi, Ankara, 2004.

TÖKEL, Dursun Ali, Mitler, Semboller ve Batı’nın Ruhı, Hece Dergisi Batı Medeniyeti Özel Sayısı, 2004.

TÜRKÖNE, Mümtaz’ Er, Siyaset, Lotus Yayınları, Ankara 2006.

**TÜKETİCİLERİN ÇEVRE DOSTU ÜRÜN SATIN ALMA DAVRANIŞLARININ
BELİRLENMESİ: SELÇUK ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ**

**DETERMINING THE ENVIRONMENTALLY FRIENDLY PRODUCT
PURCHASING BEHAVIOR OF CONSUMERS: A CASE OF SELCUK UNIVERSITY**

Dr. A. Selçuk KÖYLÜOĞLU

Selçuk Üniversitesi, selcuk641@gmail.com

Doktora Öğrencisi, Ö. Emrah ACAR

Selçuk Üniversitesi, omeremrahacar@hotmail.com

Öğr. Gör. Ü. Saliha Eken İNAN

Selçuk Üniversitesi, saliha_eken@hotmail.com

Özet

Çevreye olan hassasiyet gün geçtikçe artmakta ve buna bağlı olarak işletmeler de tüketici beklentilerini karşılamak adına çevreyi koruyan, doğal kaynak kullanımına dikkat eden ve geri dönüşümü mümkün olan ürünlerin tasarımı ve üretimine yönelmişlerdir. Bu noktada işletmeler açısından önemli olan çevre bilinçli tüketicilerin davranışlarını analiz etmek ve bu doğrultuda stratejiler geliştirmektir. Çalışmamızda öncelikle çevre bilincine sahip tüketici davranışları açıklanacaktır. Uygulama kısmında ise tüketicilerin çevre dostu otomobil satın alma davranışlarının belirlenmesi amacıyla Selçuk Üniversitesi akademisyenlerine uygulanan anket çalışmasının sonuçları değerlendirilecek ve tartışılarak öneriler sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tüketici Davranışı, Satın Alma Karar Süreci, Çevreci Tüketici Satın Alma Davranışı.

Abstract

Sensitivity towards the environment has been increasing with each passing day, and accordingly, businesses have turned towards the design and manufacturing of products that protect the environment, are developed with a concern about the use of natural resources, and recyclable. At this point, the important thing for businesses is to analyze the behavior of ecologically conscious consumers and develop strategies in this direction. In our study, firstly, the behavior of ecologically conscious consumers will be explained. In the implementation section, the results of the questionnaire study applied to the academic staff of Selçuk University to determine their environmentally friendly automobile purchasing behavior will be evaluated and suggestions will be provided.

Keywords: Consumer Behaviour, Buying Decision Process, Environmentalist Consumer Buying Behaviour.

1. Giriş

Günümüz rekabet koşullarında işletmeler, rakiplerine karşı üstünlük elde edebilmek için tüketicilerin ihtiyaçlarını ve beklentilerini karşılamak adına büyük bir mücadele içindedirler. Bu noktada işletmeler tüketici tercihlerini daha iyi anlayabilme adına onların satın alma davranışlarını belirlemeye çalışmaktadırlar. Tüketici davranışları sahası, bireylerin, grupların ve organizasyonların ihtiyaç ve isteklerini tatmin etmek için nasıl seçim yaptıklarını, nasıl satın aldıklarını, nasıl

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

kullandıklarını ve nasıl elden çıkardıklarını incelemektedir (Kotler, 2000, s. 160). İşletmelerin tüketici davranışlarını anlaması onların taleplerine uygun pazarlama karmasının geliştirilebilmesine imkan vermektedir (Çabuk ve Yağcı, 2003, s. 70).

Tüketici davranışları, ürün ve hizmetlerin elde edilmesinde, tüketilmesinde ve elden çıkarılmasında doğrudan yer alan ve bu faaliyetlerin öncesinde ve sonrasındaki karar süreçleri dahil bütün eylemleri kapsamaktadır (Engel v.d., 1990: 3). İşletmeler bu davranışları anlayabilmek için ilk olarak kontrol edilemeyen çevresel faktörlerin, alıcı davranışları üzerindeki etkisini değerlendirmelidir. Pazarlama dışı faktörler olarak adlandırılan bu etkenler şu şekildedir (Tek ve Özgül, 2013, s. 116-131):

1. Sosyo-Psikolojik Faktörler (kültür ve sosyal sınıf),
2. Sosyal Faktörler (kişinin davranışlarını etkileyen danışma grupları, aile ve kişilerin rol ve statüleri),
3. Kişisel Faktörler (meslek, ekonomik durum, yaşam tarzı ve kişilik),
4. Psikolojik Faktörler (motivasyon, algılama ve inanç ve tutumlar).

Tüketicilerin ve tüketim süreçlerinin anlaşılması, yöneticilere karar verme noktasında yardımcı olmakta, pazar araştırmacıları için tüketicileri analiz edebilecekleri bir bilgi tabanı sağlamakta ve kanun koyuculara satış ve satın alma ile ilgili konularda yardımcı olmaktadır (Mowen ve Minor, 1998: 6). Ayrıca bu süreçlerin doğru bir şekilde tespit edilmesi, hedef kitlenin belirlenebilmesi ve gerçekleştirilecek pazarlama faaliyetlerinin başarıya ulaşmasında önemli rol oynamaktadır (Aracıoğlu ve Tatlıdil, 2009, s. 437).

İşletmelerin üzerinde durması gereken bir diğer konu ise tüketicilerin satın alma karar süreçleridir. Bu süreç tüketicinin nasıl satın aldığı sorusuna operasyonel açıdan cevap bulmaya çalışmaktadır (Ünüsan ve Sezgin, 2007, s. 69). Satın alma karar süreci beş aşamadan oluşmaktadır. Bunlar (Kotler, 2000, s. 179-183):

1. Sorunun Tespiti: Satın alma işlemi tüketicinin bir ihtiyaçla karşı karşıya bulunduğunu fark ettiği zaman başlamaktadır. İşletmeler ihtiyacın fark edilmesi için gerekli olan dürtüyü ateşleyecek pazarlama stratejileri geliştirebilmektedirler.
2. Bilgi Toplama: Tüketiciler ilgilerinin hareketlenmesi sonrasında daha fazla bilgi edinme çabası içerisine girmektedirler. Bu bilgiyi aile, arkadaşlar, reklamlar, satış görevlileri gibi kaynaklardan edinmeye çalışmaktadırlar.
3. Seçeneklerin Değerlendirilmesi: Satın alma durumlarında tüketiciler tarafından kullanılan tek bir değerlendirme işlemi bulunmamaktadır. Genellikle çeşitli değerlendirme işlemleri mevcuttur. Burada tüketici ihtiyacını karşılayacak ve ondan yarar sağlayacak ürünü tercih etme yoluna gidecektir. Bu da üründen ürüne farklılık göstermektedir.
4. Satın Alma Kararı: Tüketici çeşitli markalar belirleyerek bunlar içerisinde bir tercih yapma isteği içinde olacaktır. Ancak iki faktör istediği ürünü alıp almaması kararını etkileyebilecektir. Birincisi etraftaki insanların olumlu ya da olumsuz tutumlarıdır. Bu tutumlar tercihlerin değişmesine neden olabilmektedir. İkincisi ise, beklenmeyen durumlar yani bir ihtiyacın daha acil olmasından dolayı tercih edilmesidir.
5. Satın Alma Sonrası Davranışlar: Tüketici bir ürünü satın aldıktan sonra o üründen bir tatmin duygusu veya tatminsizlik duyacaktır. İşletmeler alışveriş sonrasındaki bu durumu inceleyerek müşterileri hakkında daha fazla bilgi edinebileceklerdir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tüketici davranışlarını belirleyebilmek için yoğun bir çaba harcayan işletmeler, bir yandan da doğal dengenin korunması konusunda çalışmalar yapmak zorunda olduklarını fark etmişlerdir. Son yıllarda önemi daha da artan doğal denge ve ekoloji konuları işletmelerin üretim ve tasarım aşamalarında çevreye karşı dikkatli olmalarını ve tüketicilerinde tercihlerinde çevre dostu ürünlere yönelmelerini sağlamıştır (Çabuk ve Nakıboğlu, 2003, s. 40).

İşletmelerin çevre dostu ürünlere yönelmelerinin nedeni çevre dostu ürün talep eden tüketicilerin gün geçtikçe daha da artmasından kaynaklanmaktadır. Çevresel konularla ilgili kaygılar son 50 yıl içerisinde artmış (Kalafatis vd., 1999, s. 441) ve bu süreçte çevre kirliliği ve çevrenin korunması konularına çalışmalarda da yer verilmiştir. Bu çalışmaların en önemlilerinden bir tanesi Beck'in 1992 yılında yazdığı "Risk Society: Towards A New Modernity" isimli kitaptır. Beck'e göre sanayi toplumu ile beraber bilinçsiz davranışlar çevresel yıkımlara neden olmuştur. Beck, modernleşmenin yan etkisi olarak gördüğü çevresel problemlerin sadece bizimle veya çevremizle ilgili problemler değil tamamen toplumsal problemler olduğunu belirtmektedir. Çevre tehdidine karşı herkesin sorgulama, bilinçlenme ve kontrol mekanizmalarına sahip olmaları gerektiğini vurgulamaktadır (Çuhacı, 2007: s. 150). Aynı şekilde Mainieri v.d., (1997) de tüketicilerin çevreyi korumak için çevreye duyarlı davranışlar benimsemek zorunda olduklarını ifade etmiştir. Tüketiciler bilinçli seçimlerle doğal kaynakları korumak ve çevrenin daha fazla zarar görmesini engellemek için adımlar atabileceğini belirtmektedir (Mainieri v.d., 1997: 190). Buradan yola çıkarak günümüzde de artarak devam eden çevresel kaygıların Beck (1992) ve Mainieri v.d., (1997) nin belirttiği gibi çevre bilincinin edinilmesi ile aşılabileceği düşüncesi hakim olmaya başlamıştır.

2. Çevreci Tüketici Davranışları

Çevre konusu ile ilgili pazarlama alanında yapılan çalışmalara bakıldığında çevreye olan hassasiyetlerin gün geçtikçe arttığı görülmektedir. Akademik olarak 1970 ve 1980' li yıllarda çevre ile ilgili konular ilgi odağı olmuştur. Bu dönemde yapılan çalışmaların amacı genellikle tüketicilerin çevresel konulara olan ilgisini incelemektir (Menon v.d., 1999: 2). 1990' lı yıllarda çevre bozulması konusunda yaygın bir farkındalık oluşmuştur (Grove v.d., 1996: 56). Bu dönemde çevrecilik potansiyel olarak en büyük ticaret meselesi olarak tanımlanmıştır (Kirkpatrick, 1990: 44). Bu dönemden sonra ise çevrecilik önemli bir sosyal mesele haline gelmiş ve küresel çevre krizinin yaygın şekilde kabul görmesi, çevreci hareketin artmasına neden olmuştur (Follows ve Jobber, 2000: 723).

Bir süreç olarak bakıldığında tüketiciler için çevreye duyarlılık, 1960' lı yıllar bir "uyanış" dönemi, 1970'li yıllar "harekete geçme zamanı", 1980' ler "hesaplı olma zamanı" ve 1990' lar da "pazardaki güç" olarak tanımlanmıştır (Makower, 1993'ten aktaran Kalafatis vd., 1999, s. 442). Son yıllarda ise doğal kaynakların ciddi bir tehlike altında olduğunun farkına varılmaya başlanması ile tüketici davranışlarında çevre bilinci daha da fazla artmaya başlamıştır. Bu da dünya genelindeki pazarlarda çevre dostu ürünlere olan talebi artırmıştır (Kumar ve Ghodeswar, 2015, s. 330). İşletmeler çevresel konularda gün geçtikçe artan tüketici hassasiyetlerini bir iş fırsatı olarak görmekte ve çevre dostu ürünler üretirken üretim süreçlerini daha az kaynakla yerine getirmekte ve çevreye daha az zarar veren bir yapıya dönüştürmektedirler (Ay ve Ecevit, 2005, s. 243).

Çevreye duyarlı tüketicilerin çevre dostu ürün satın alma davranışlarını belirleyebilme adına birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar ilgili literatüre katkı sağlamanın yanı sıra işletmelere de müşterilerini anlayabilmeleri için yol göstermektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Kinnear v.d. (1974) nin yaptığı çalışmada demografik faktörlerden yaşın negatif, gelirin pozitif, eğitimin de çevre bilinçli davranış ile önemli bir ilişkisinin olmadığını ortaya koymuşlardır. Bu çalışmada aynı zamanda çevresel kaygılar ile çevre bilinçli davranış arasında pozitif bir ilişki olduğu sonucuna varmışlardır.

Samdahl ve Robertson (1989) un yaptığı çalışmada eğitim ve gelirin çevresel problemleri algılama ile negatif bir ilişki içerisinde olduğu sonucuna varmışlardır.

Roberts (1996), 605 kişi üzerinde yaptığı anket çalışmasında demografik faktörlerden yaş, cinsiyet, eğitim ve gelirin çevre bilinçli tüketici davranışı üzerinde anlamlı ilişkisi varken mesleğin çevre bilinçli tüketici davranışı üzerinde anlamlı bir ilişkisinin olmadığını ortaya koymuştur.

Follows ve Jobber (2000)' in 1000 kişi üzerinde, Kim ve Choi (2005)' nin 304 kişi üzerinde ve Tanrikulu (2015)' nun 378 kişi üzerinde yaptığı çalışmalarda çevresel kaygıların çevre dostu ürünleri satın alma konusunda doğrudan ve pozitif bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.

Çabuk ve Nakıboğlu (2003)' nun Adana ilinde bir alışveriş merkezi müşterileri üzerinde yaptığı çalışmada çevreci ürünlerin farkında olan tüketicilerin büyük bir bölümünün yüksek çevreci ürün satın alma grubunda olduğu sonucuna varmışlardır.

Ay ve Ecevit (2005)' in üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmada çevre bilinçli tüketici davranışında psikografik değişkenlerin (algılanan tüketici etkinliği, çevresel kaygı, sosyal ve politik konulara duyarlılık) demografik değişkenlere (yaş, cinsiyet, eğitim, gelir) göre daha etkin olduğu sonucuna varılmıştır.

Cheah ve Phau (2011) tarafından yapılan araştırmada ise, Avustralya Üniversitesi' nde görevli akademisyenlere uygulanan anketin sonucunda çevre dostu ürünlere yönelik olumlu tutum sahibi tüketicilerin çevre dostu ürün satın alma olasılıklarının yüksek olduğu ortaya konulmuştur.

Yapılan birçok çalışmada demografik (yaş, cinsiyet, gelir, eğitim, ikamet yeri) ve psikolojik faktörlerin (siyasi eğilim, fedakarlık duygusu, algılanan tüketici etkinliği, çevresel kaygılar) tüketicilerin çevre dostu ürün satın alma davranışları üzerinde etkili olduğu belirlenmiştir (Straughan ve Roberts, 1999, s. 559-562).

Bütün bu çalışmaların ortaya koymaya çalıştığı temel amaç, tüketicilerin çevre dostu ürün satın alma davranışlarını genel hatlarıyla belirlemeye çalışmaktır (Ay ve Ecevit, 2005, s. 243). İşletmeler bu sayede müşterilerini daha iyi anlayabilecek ve onların istek ve ihtiyaçlarına karşılık verebilecek stratejileri geliştirebileceklerdir.

Günümüzde birçok ürün doğal kaynakları koruyarak, insan sağlığına ve çevreye zarar vermeyecek şekilde üretilmekte ve tüketiciler tarafından özellikle tercih edilmektedir. Bu ürünlerden bir tanesi de ülkemizde de bazı firmaların ürün yelpazelerinde yer alan hibrid (hem elektrikli hem benzinli motor) ve elektrikli çevre dostu otomobillerdir. Çevreyi daha az kirleten ve daha az petrol tüketimi sağlayan çevre dostu otomobiller iklim değişikliği riskini azaltabilecek özelliklere sahiptir. Ancak bu otomobillerin satın alınması esnasında belirsiz bir durum ortaya çıkmaktadır. Çevre dostu otomobillerin daha az yakıt tüketmesinden dolayı elde edilecek kazanç ile otomobillerin satış fiyatları karşılaştırıldığında özellikle ülkemizde yüksek olan satış fiyatlarından dolayı tüketicilerin herhangi bir fayda sağlayamadığı görülmektedir. Bu noktada bu tarz otomobillere özel bir destek olmaması durumunda tüketicilerin neden tercih edecekleri sorusu önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Heffner vd., 2007, 397).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

3. Tüketicilerin Çevre Dostu Otomobil Satın Alma Davranışlarının İncelenmesi

Selçuk Üniversitesi akademik personelinin çevre dostu araçlara yönelik satın alma davranışlarının incelendiği çalışmanın bu bölümünde araştırmanın amacı, yöntemi, örneklem ve bulgular hakkında bilgi verilecektir. Ayrıca elde edilen sonuçların istatistiki açıdan anlamlı olup olmadıkları değerlendirilecek ve sonuçlar literatür bağlamında tartışılacaktır.

3.1 Araştırmanın Amacı

Bu çalışma tüketicilerin çevre dostu ürün satın alma davranışlarıyla ilgili literatürde yer alan çalışmaları tamamlayıcı niteliktedir. Çalışmanın amacı, akademisyenlerin çevreye karşı olan hassasiyetleri, geleneksel otomobillerin çevreye verdiği zararın farkında olup olmadıkları ve çevre dostu otomobillere yönelik satın alma davranışları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olup olmadığının incelenmesidir.

3.2 Araştırmanın Yöntemi ve Örneklem

Akademisyenlerin çevre dostu araçlara yönelik satın alma davranışlarını inceleme adına yapılan bu araştırmada verilerin toplanmasında anket yönteminden yararlanılmıştır.

Hazırlanan anket formundaki soruların belirlenmesinde ilgili literatür ve bu konuda daha önce gerçekleştirilen benzer çalışmalar dikkate alınmıştır. Anket tasarımı iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde anket katılımcılarının kişisel özelliklerini belirlemeye yönelik demografik sorular, ikinci bölümde ise satın alma davranışlarını belirlemeye yönelik sorular yer almaktadır. Anketteki ölçekler oluşturulurken Afroz vd. tarafından 2015 yılında yapılan “Çevre Dostu Araçlara Yönelik Tüketici Satın Alma Niyeti: Kuala Lumpur, Malezya’da Ampirik Bir Araştırma” isimli çalışmadan faydalanılmıştır. Anketin ilk tasarımının ardından anket 30 akademisyene cevaplatılarak hem anketin anlaşılabilirliği, cevaplama süresi vb. faktörler araştırılmış hem de çalışmaya ilişkin pilot çalışma yapılarak anketin nihai haline karar verilmiştir. Pilot araştırmaya katılan kişiler hem akademisyen olmaları hem de sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri konusunda çalışmaları yönüyle seçilmiştir.

Pilot araştırmanın ardından nihai şekli verilen anket formları Selçuk Üniversitesi’nde görev yapan akademisyenlerle rastgele örneklem seçimi yoluyla ve yüz yüze görüşülerek yapılmıştır. Araştırmanın evreni, literatürde akademisyenlerle ilgili çalışma yapılmamış olması ve farklı gelir ve eğitim seviyelerinde bulunmalarından dolayı özellikle seçilmiştir. Örneklem sayısının belirlenmesinde ise Yazıcıoğlu ve Erdoğan (2004) ın örneklem seçimi tablosu kullanılmıştır. Bir hafta süreyle uygulanan anketler sonucunda toplamda 135 anket cevaplanmış fakat eksik ve/veya aynı cevaplı olan, otomobili olmayan kullanıcılara ait 8 anket formu değerlendirmeye alınmamış ve nihai olarak 127 anket formu dikkate alınmıştır. Evren büyüklüğü dikkate alındığında %10 örneklem hatası ile ulaşılan anket sayısı istatistiksel olarak yeterli bulunmuştur.

Elde edilen veriler "SPSS (Statistical Package for Social Sciences-Sosyal Bilimler için İstatistik Paketi) / Windows 2.0 Sürümü" istatistik analiz programına uygun olarak kodlanmış ve çalışma amacına uygun testlerle analiz edilmiştir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

4. Araştırmanın Bulguları

4.1 Akademisyenlerin Demografik Özellikleri

Araştırma kapsamında akademisyenlere demografik olarak cinsiyet, yaş, mezuniyet durumu, akademik unvan, aylık ailenin toplam geliri, günlük araç kullanım amacı ve otomobillerinin satış fiyatı olmak üzere toplam 7 soru yöneltilmiştir. Akademisyenlerin demografik yapısına ilişkin değerlendirmeler aşağıda verilmiştir.

Tablo 1: Araştırmaya Katılan Akademisyenlerin Cinsiyetleri

	Frekans	%
Kadın	45	35,4
Erkek	82	64,6
Toplam	127	100,0

Ankete katılan akademisyenlerin %64,6'sı erkek ve %35,4'ü kadındır.

Tablo 2: Araştırmaya Katılan Akademisyenlerin Yaşları

	Frekans	%
22-32	23	18,1
33-43	73	57,5
44-54	31	24,4
Toplam	127	100,0

Akademisyenlerin %18,1'i 22-32, %57,5'i 33-43, %24,4'ü 44-54 yaş aralıklarındadır. Genel olarak katılımcıların genç akademisyenlerden oluştuğu görülmektedir. Katılımcıların genç olması, değişen ve gelişen şartlara adapte olma düzeyinin daha fazla olacağı şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 3: Araştırmaya Katılan Akademisyenlerin Unvanları

	Frekans	%
Uzman	5	3,9
Okutman	18	14,2

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Araştırma Görevlisi	11	8,7
Öğretim Görevlisi	68	53,5
Yardımcı Doçent	13	10,2
Doçent	7	5,5
Profesör	5	3,9
Toplam	127	100,0

Akademisyenlerin %3,9'u uzman, %53,5'i öğretim görevlisi, %5,5'i doçent, %14,2'si okutman, %10,2'si yardımcı doçent, %3,9'u profesör ve %8,7'si araştırma görevlisidir.

Tablo 4: Araştırmaya Katılan Akademisyenlerin Mezuniyet Durumu

	Frekans	%
Lisans	11	8,7
Yüksek Lisans	64	50,4
Doktora	52	41,0
Toplam	127	100,0

Akademisyenlerin %8,7'si lisans, %50,4'ü yüksek lisans ve %41'i doktora mezunudur.

Tablo 5: Araştırmaya Katılan Akademisyenlerin Aylık Toplam Gelir Durumu

	Frekans	%
5000 TL'den az	30	23,6
5000-9999 TL	80	63,0
10000-19999 TL	17	13,4
Toplam	127	100,0

Akademisyenlerin %23,6'sı 5000TL'den az, %63'ü 5000-9999TL, %13,4'ü ise 10000-19999TL aylık toplam gelire sahiptir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tablo 6: Araştırmaya Katılan Akademisyenlerin Günlük Araç Kullanım Amacı

	Frekans	%
İş Amacıyla	30	23,6
Kişisel	75	59,1
Aile İçin	22	17,3
Toplam	127	100,0

Akademisyenlerin %23,6'sı iş amacıyla, %59,1'i kişisel, %17,3'ü aile için sıklıkla araç kullanmaktadır.

Tablo 7: Araştırmaya Katılan Akademisyenlerin Araçlarının Fiyatları

	Frekans	%
20000TL'den az	8	6,3
20000-49999 TL	79	62,2
50000-99999 TL	35	27,6
100000-149999 TL	3	2,4
150000-249999 TL	2	1,6
Toplam	127	100,0

Akademisyenlerin kullandıkları araçların %6,3'ü 20000TL'den az, %62,2'si 20000-49999TL, %27,6'sı 50000-99999TL, %2,4'ü 100000-149999TL, %1,6'sı 150000-249999TL fiyat aralıklarındadır.

4.2 Akademisyenlerin Çevre Dostu Araçlara Yönelik Tüketici ve Satın Alma Davranışlarına İlişkin Tutumları

Araştırma kapsamında akademisyenlere çevre dostu araçlara yönelik tüketici ve satın alma davranışlarına ilişkin tutumlarının belirlenmesi için 5'li likert ölçeği şeklinde toplam 24 soru yöneltilmiştir. Akademisyenlerin çevre dostu araçlara yönelik tüketici ve satın alma davranışlarını gruplandırabilmek adına bu bölüme faktör analizi yapılmıştır. Faktör analizi sonuçları aşağıda verilmiştir. (Tablo 8'de kodları verilen ve anket formunda yer alan sorular ekte belirtilmiştir).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences**May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY**

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU**Tablo 8: Faktör Analizi**

Faktör	Madde	Faktör Yükleri					Cronbach Alpha
		1	2	3	4	5	
Çevresel Subjektif Normlar (CSN)	S-X	0,887					0,93
	S-E	0,875					
	S-F	0,874					
	S-Y	0,846					
	S-G	0,811					
	S-Z	0,721					
	S-V	0,605					
Satın Alma Niyeti (SN)	S-L		0,937				0,94
	S-N		0,935				
	S-M		0,934				
	S-K		0,913				
	S-O		0,602				
	S-R		0,527				
Bireysel Satın Alma Davranışı (BSD)	S-T			0,854			0,87
	S-U			0,835			
	S-P			0,626			
	S-S			0,489			
Algılanan Davranışsal Kontrol	S-B				0,888		0,774
	S-C				0,854		

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

(ADK)	S-D				0,799		
	S-A				0,455		
Çevre Dostu Araçlara Karşı Tutum (CDAT)	S-J					0,836	0,854
	S-H					0,835	
	S-İ					0,834	
Öz Değerler		5,153	4,832	3,197	2,707	2,515	
Açıklanan Varyans (%)		21,472	20,133	13,323	11,279	10,48	
Toplam Açıklanan Varyans (%)		76,688					
Notlar: (i) Varimax Rotasyonlu Asal Bileşenler Analizi (ii) KMO = 0,767, Barlett Testi = 3161,197; p<.001							

Tablo 8'deki faktör analizi yapılırken temel bileşenler ve varimax rotasyonu yöntemi kullanılmıştır. Güvenirlilik analizi yapılırken Cronbach Alpha katsayısından yararlanılmıştır. Faktör analiz sonuçlarına göre KMO ve Barlett testi sonuçları araştırmada kullanılan ölçeğin faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda veri toplama aracının yapısal geçerliliği sağlanmıştır.

Faktör analizi sonucunda 24 sorudan oluşan ölçeğin katılımcılarca 5 alt boyutta algılandığı belirlenmiştir. Bu boyutlar sırası ile çevresel subjektif normlar (7 madde), satın alma niyeti (6 madde), bireysel satın alma davranışı (4 madde), algılanan davranışsal kontrol (4 madde) ve çevre dostu araçlara yönelik tutum (3 madde) olarak adlandırılmıştır. Toplam açıklanan varyans % 76,688 olarak bulunmuştur. Bu varyansa çevresel subjektif normlar faktörünün katkısı % 21,472, satın alma niyeti faktörünün katkısı % 20,133, bireysel satın alma davranışı faktörünün katkısı % 13,323, algılanan davranışsal kontrol faktörünün katkısı % 11,279 iken çevre dostu araçlara yönelik tutum faktörünün katkısı % 10,48 oranında olmuştur.

Faktörlerin içsel tutarlılıklarının hesaplanmasında Cronbach Alpha katsayısı değerlerinden yararlanılmıştır. Bu katsayı sorular arası korelasyona bağlı uyum değeridir. Cronbach Alpha değeri faktör altındaki soruların toplamdaki güvenilirlik seviyelerini göstermektedir. Ölçeğin 5 boyutuna ilişkin Cronbach Alpha değerleri tabloda görüldüğü gibi % 70'in üstünde yer aldığı için faktörlerin yüksek düzeyde güvenilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

4.3 Akademisyenlerin Çevre Dostu Araçlara Yönelik Tüketici ve Satın Alma Davranışı Boyutları Arasındaki İlişki

Çalışmada ele alınan ölçeğe ilişkin faktör analizi sonucunda belirlenen boyutların birbiri ile ve ana faktörle ilişkisi korelasyon analizi ile test edilmiştir. Bu kapsamda incelenen hipotezler şöyle özetlenebilir:

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

H₁: Çevresel subjektif normlar değişkeni ile satın alma niyeti değişkeni arasında doğrusal anlamlı bir ilişki yoktur.

H₂: Çevresel subjektif normlar değişkeni ile bireysel satın alma davranışı değişkeni arasında doğrusal anlamlı bir ilişki yoktur.

H₃: Çevresel subjektif normlar değişkeni ile algılanan davranışsal kontrol değişkeni arasında doğrusal anlamlı bir ilişki yoktur.

H₄: Çevresel subjektif normlar değişkeni ile çevre dostu araçlara yönelik tutum değişkeni arasında doğrusal anlamlı bir ilişki yoktur.

H₅: Satın alma niyeti değişkeni ile bireysel satın alma davranışı değişkeni arasında doğrusal anlamlı bir ilişki yoktur.

H₆: Satın alma niyeti değişkeni ile algılanan davranışsal kontrol değişkeni arasında doğrusal anlamlı bir ilişki yoktur.

H₇: Satın alma niyeti değişkeni ile çevre dostu araçlara yönelik tutum değişkeni arasında doğrusal anlamlı bir ilişki yoktur.

H₈: Bireysel satın alma davranışı değişkeni ile algılanan davranışsal kontrol değişkeni arasında doğrusal anlamlı bir ilişki yoktur.

H₉: Bireysel satın alma davranışı değişkeni ile çevre dostu araçlara yönelik tutum değişkeni arasında doğrusal anlamlı bir ilişki yoktur.

H₁₀: Algılanan davranışsal kontrol değişkeni ile çevre dostu araçlara yönelik tutum değişkeni arasında doğrusal anlamlı bir ilişki yoktur.

Tablo 9: Korelasyon Analizi

		CSN	SN	BSD	ADK	CDAT
Çevresel Subjektif Normlar (CSN)	Pearson Korelasyonu	1				
	p					
	N	127				
Satın Alma Niyeti (SN)	Pearson Korelasyonu	,208(*)	1			
	p	0,019				

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences**May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY**

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

	N	127	127			
Bireysel Satın Alma Davranışı (BSD)	Pearson Korelasyonu	,392(**)	,709(**)	1		
	p	0	0			
	N	127	127	127		
Algılanan Davranışsal Kontrol (ADK)	Pearson Korelasyonu	,293(**)	0,049	,184(*)	1	
	p	0,001	0,588	0,038		
	N	127	127	127	127	
Çevre Dostu Araçlara Karşı Tutum (CDAT)	Pearson Korelasyonu	,414(**)	0,04	0,104	0,065	1
	p	0	0,658	0,245	0,471	
	N	127	127	127	127	127
*Korelasyon %5 düzeyinde anlamlıdır						
**Korelasyon %1 düzeyinde anlamlıdır						

Tablo 9'daki sonuçlara göre değişkenler arasındaki 10 farklı ilişkiden 6'sı anlamlı çıkmış, 4'ü ise anlamlı bulunamamıştır. Buna göre Çevresel Subjektif Normlar-Satın Alma Niyeti, Çevresel Subjektif Normlar-Bireysel Satın Alma Davranışı, Çevresel Subjektif Normlar-Algılanan Davranışsal Kontrol, Çevresel Subjektif Normlar-Çevre Dostu Araçlara Karşı Tutum, Satın Alma Niyeti-Bireysel Satın Alma Davranışı, Bireysel Satın Alma Davranışı-Algılanan Davranışsal Kontrol ilişkileri istatistiksel olarak anlamlı, Satın Alma Niyeti-Algılanan Davranışsal Kontrol,

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Satın Alma Niyeti- Çevre Dostu Araçlara Karşı Tutum, Bireysel Satın Alma Davranışı- Çevre Dostu Araçlara Karşı Tutum, Algılanan Davranışsal Kontrol- Çevre Dostu Araçlara Karşı Tutum ilişkileri ise istatistiksel olarak anlamlı bulunamamıştır. Anlamlı olan doğrusal ilişkilerden en güçlüsü bireysel satın alma davranışı ve satın alma niyeti değişkenleri arasındadır. Korelasyon analizi sonuçlarına göre p değerleri de dikkate alındığında H₁, H₂, H₃, H₄, H₅, H₈ hipotezleri ret, H₆, H₇, H₉, H₁₀ hipotezleri ise kabul olmuştur.

5. Sonuç

Gün geçtikçe artan çevresel kaygılar tüketicilerin çevre dostu ürünler tüketme eğilimini artırmıştır. Doğal kaynakları koruyan ve çevreye zarar vermeyen ürünler talep eden tüketiciler, politik baskılarla beraber işletmeleri bu konuda yenilikler yapmaya itmektedir. Artık işletmeler tüketici istek ve ihtiyaçlarını karşılayabilmek için tedarik aşamasından nihai kullanıcının tüketiminden sonraki atık aşamasına kadar bütün süreçlerini çevre hassasiyetiyle gerçekleştirmektedir. Bu süreci oluştururken de çevreye duyarlı tüketicilerin davranışlarını da analiz etme çabası içerisinde oldukları görülmektedir.

Bu bilgiler çerçevesinde tüketicilerin çevre dostu ürünleri satın alma davranışları incelenmiş ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

- Çevresel subjektif normlar olarak belirlediğimiz ve geleneksel otomobillerin çevre ve hava kirliliği oluşturacağı, insan sağlığına olumsuz etkilerinin olacağı gibi maddeleri içeren faktörler ile akademisyenlerin çevre dostu otomobil satın alma niyetleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.
- Çevresel subjektif normlar ile çevre dostu otomobillerin rahat ve güvenli olduğu ve çevreyi düşünerek bu tarz ürünlerin alınabileceği maddelerini içeren bireysel satın alma davranışı arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- Çevresel subjektif normlar ile ölçülü, disiplinli olmanın ve temiz ve düzenli bir çevrenin önemli olduğunun belirtildiği faktörler olarak belirlenen algılanan davranışsal kontrol arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- Çevresel subjektif normlar ile çevre dostu otomobillerin yakıt tasarrufu sağladığı ve petrol kullanımı ve sera gazı emisyonunu azaltacağı faktörlerini içeren çevre dostu araçlara karşı tutum arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- Satın alma niyeti değişkeni ile çevre dostu otomobillerin rahat ve güvenli olduğu ve çevreyi düşünerek bu tarz ürünlerin alınabileceği maddelerini içeren bireysel satın alma davranışı arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- Bireysel satın alma davranışı değişkeni ile ölçülü, disiplinli olmanın ve temiz ve düzenli bir çevrenin önemli olduğunun belirtildiği faktörler olarak belirlenen algılanan davranışsal kontrol arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Çevresel subjektif normlar olarak belirlediğimiz ve geleneksel otomobillerin çevre ve hava kirliliği oluşturacağı, insan sağlığına olumsuz etkilerinin olacağı gibi maddeleri içeren faktörler ile geleneksel otomobillerin çevre ve hava kirliliği oluşturacağı, insan sağlığına olumsuz etkilerinin olacağı, çevre dostu otomobillerin rahat ve güvenli olduğu ve çevreyi düşünerek bu tarz ürünlerin alınabileceği, çevre dostu otomobillerin yakıt tasarrufu sağladığı ve petrol kullanımı ve sera gazı emisyonunu azaltacağı ve ölçülü, disiplinli olmanın ve temiz ve düzenli bir çevrenin önemli olduğunun belirtildiği maddeleri içeren faktörler arasında anlamlı ilişkiler olduğu görülmektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Bu noktada çevre dostu otomobillerin ülkemizdeki satış rakamlarını değerlendirmek bu araçlara olan talebi ve dolayısıyla çevreye olan hassasiyeti anlayabilmek adına önemlidir. Türkiye Elektrikli ve Hibrid Araçlar Platformu (TEHAD)' nun açıkladığı verilere göre Türkiye'de 2016 yılı içerisinde satılan çevre dostu (elektrikli ve hibrid) otomobil sayısı 994 adettir. Geleneksel otomobil satışlarının 2016 yılında Otomotiv Distribütörleri Derneği (ODD)' nin verilerine göre 756.938 adet olduğu düşünüldüğünde çevre dostu otomobil satış rakamları oldukça azalmakta bu da çevre dostu otomobillere olan tüketici talebinin çok az olduğunu göstermektedir. Çevre dostu otomobillere olan talebin artması, tüketicilerde çevre bilincinin artırılması ve bu araçların özel desteklerle satış rakamlarının düşürülmesi ile sağlanabileceği düşünülmektedir.

6. Kaynakça

Afroz, R., Masud, M. M., Akhtar, R., Islam, M. A., & Duasa, J. B., (2015). Consumer Purchase Intention Towards Environmentally Friendly Vehicles: An Empirical Investigation in Kuala Lumpur, Malaysia, *Environmental Science and Pollution Research*, 22(20), 16153-16163.

Aracıoğlu, B. ve Tatlıdil, R., (2009), Tüketicilerin Satın Alma Davranışında Çevre Bilincinin Etkileri, *Ege Akademik Bakış*, 9(2), 435-461.

Ay, C. ve Ecevit, Z., (2005), Çevre Bilinçli Tüketiciler, *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(10), 238-263.

Cheah, I. ve Phau, I., (2011), Attitudes Towards Environmentally Friendly Products: The Influence Of Ecoliteracy, Interpersonal Influence and Value Orientation, *Marketing Intelligence & Planning*, 29(5), 452-472.

Çabuk, S. ve Yağcı, M. İ., (2003), *Pazarlamaya Çağdaş Yaklaşım*, Adana: Nobel Kitabevi.

Çabuk, S. ve Nakıboğlu, M. A. B., (2003), Çevreci Pazarlama ve Tüketicilerin Çevreci Tutumlarının Satın Alma Davranışlarına Etkileri ile İlgili Bir Uygulama, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(12), 39-54.

Çuhacı, A. (2007), Ulrich Beck'in Risk Toplumu Kuramı, *Sosyoloji Dergisi*, 3(14), 129-157.

Engel, J. F., Blackwell, R. D., ve Miniard, P. W. (1990), Consumer Behavior, 6. Baskı, *New York: Dryden Press*.

Follows, S. B. ve Jobber, D., (2000), Environmentally Responsible Purchase Behaviour: A Test of A Consumer Model, *European Journal of Marketing*, 34(5/6), 723-746.

Grove, S. J., Fisk, R. P., Pickett, G. M., ve Kangun, N. (1996), Going Green in The Service Sector: Social Responsibility Issues, Implications and Implementation, *European Journal of Marketing*, 30(5), 56-66.

Heffner, R. R., Kurani, K. S. ve Turrentine, T., (2007), Symbolism in California's Early Market for Hybrid Electric Vehicles, *Transportation Research Part D: Transport and Environment*, 12(6), 396-413.

Kalafatis, S. P., Polard, M., East, R. ve Tsogas, M. H., (1999), Green Marketing and Ajzen's Theory of Planned Behaviour: A Cross-Market Examination, *Journal of Consumer Marketing*, 16(5), 441-460.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Kim, Y. ve Choi, S. M., (2005), Antecedents of Green Purchase Behaviour: An Examination of Collectivism, Environmental Concern and PCE, *Advances in Consumer Research*, Volume 32, 592-599.

Kinnear, T. C., Taylor, J. R., ve Ahmed, S. A. (1974), Ecologically Concerned Consumers: Who Are They?, *The Journal of Marketing*, 20-24.

Kirkpatrick, D. (1990), Environmentalism: The New Crusade, *Fortune*, 121(4), 44-55.

Kotler, P., (2000), *Pazarlama Yönetimi*, N. Muallimoğlu (Çev.), İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

Kumar, P. ve Ghodeswar, B. M., (2015), Factors Affecting Consumers' Green Product Purchase Decision, *Marketing Intelligence and Planning*, 33(3), 330-347.

Mainieri, T., Barnett, E. G., Valdero, T. R., Unipan, J. B., ve Oskamp, S. (1997), Green Buying: The Influence of Environmental Concern on Consumer Behavior, *The Journal of Social Psychology*, 137(2), 189-204.

Makower, J., (1993), *The E-Factor: The Bottom Line Approach to Environmentally Friendly Business*, New York: Tilden Press.

Menon, A., Menon, A., Chowdhury, J., ve Jankovich, J. (1999), Evolving Paradigm For Environmental Sensitivity in Marketing Programs: A Synthesis of Theory and Practice. *Journal of Marketing Theory and Practice*, 7(2), 1-15.

Mowen, J. C., ve Minor, M. (1998), *Consumer Behavior*, 5. Baskı, New Jersey: Printice Hall.

Roberts, J. A. (1996), Green Consumers in The 1990s: Profile and Implications For Advertising, *Journal Of Business Research*, 36(3), 217-231.

Samdahl, D. M., ve Robertson, R. (1989), Social Determinants of Environmental Concern Specification and Test of The Model. *Environment and Behavior*, 21(1), 57-81.

Straughan, R. D. ve Roberts, J. A., (1999), Environmental Segmentation Alternatives: A Look at Green Consumer Behavior in the New Millennium, *Journal of Consumer Marketing*, 16(6), 558-575.

Tanrıkulu, C., (2015), Çevresel Kaygı, Algılanan Tüketici Etkinliği ve Kollektivizmin, Tüketicilerin Yeşil Satın Alma Davranışlarındaki Rolü Üzerine Bir İnceleme, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 29(1), 121-136.

Tek, Ö. B. ve Özgül, E., (2013), *Modern Pazarlama İlkeleri Uygulamalı Yönetimsel Yaklaşım*, (4. Baskı). İzmir: Birleşik Matbaacılık.

Ünusan, Ç. ve Sezgin, M., (2007), *Pazarlama İlkeleri*, İstanbul: LiteraTürk Yayınları.

Yazıcıoğlu, Y. S. ve Erdoğan, S., (2004), *Spss Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Detay Yayıncılık.

<http://tehad.org/2017/01/11/durum-2016-yilinda-turkiye-elektrikli-arac-pazari/>, (Erişim tarihi: 19.02.2017).

http://www.odd.org.tr/web_2837_1/neuralnetwork.aspx?type=80, (Erişim tarihi: 19.02.2017).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Ek: Akademisyenlerin Çevre Dostu Araçlara Yönelik Satın Alma Davranışlarına İlişkin Tutumlarının Belirlenmesi İçin Yöneltilen Sorular

S-A	Saygı ve nezaket benim için önemlidir
S-B	Ölçülü ve disiplinli olmak benim için önemlidir
S-C	Temiz ve düzenli bir çevre benim için önemlidir
S-D	Başarılı olmak için çalışkan ve hevesli olmak benim için önemlidir
S-E	Geleneksel otomobiller çevre kirliliği oluşturur
S-F	Geleneksel otomobiller hava kirliliği oluşturur
S-G	Geleneksel otomobiller küresel tehdit ve iklim değişikliğine neden olan CO2 ve NO2 gibi sera gazları üretir
S-H	Çevre dostu otomobiller yakıt tasarrufu sağlayan otomobillerdir
S-İ	Çevre dostu otomobiller petrol kullanımını azaltır
S-J	Çevre dostu otomobiller sera gazı emisyonunu azaltır S-X: Geleneksel otomobiller çevresel bozulmaya katkıda bulunur
S-K	Geleneksel otomobile göre kalitesi daha düşük olsa bile çevre dostu otomobil alırdım
S-L	Geleneksel otomobile göre performansı daha düşük olsa bile çevre dostu otomobil alırdım
S-M	Geleneksel otomobile göre daha az çekici dizaynı olsa bile çevre dostu otomobil alırdım

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

S-N	Geleneksel otomobile göre daha az konforlu olsa bile çevre dostu otomobil alırdım
S-O	Çevre dostu otomobil alırım
S-P	CO2 emisyonunu ve hava kirliliğini azaltmak için çevre dostu otomobil alırım
S-R	Doğal çevreyi korumak için çevre dostu otomobil alırım
S-S	Bir şey satın almadan önce çevreyi ve insan sağlığını düşünürüm
S-T	Çevre dostu otomobillerin kullanımı rahattır
S-U	Çevre dostu otomobiller ulaşım için güvenlidir
S-V	Çevre dostu otomobiller karbon emisyonunu azaltır
S-Y	Geleneksel otomobillerin atıkları çevreye karıştığı için hava ve su kalitesini etkiler
S-Z	Geleneksel otomobillerin neden olduğu hava kirliliğinin özellikle astım ve diğer solunum sorunları bulunan insanlar için sağlığa olumsuz etkileri vardır
S-X	Geleneksel otomobiller çevresel bozulmaya katkıda bulunur

**OSMANLI DEVLETİ DÖNEMİNDE HUDÂVENDİĞÂR VİLÂYETİ'NDE İPEKÇİLİK
FAALİYETLERİ VE HARİR DÂRÜ'T-TALİMİ**

**“SERICULTURAL ACTIVITIES AND HARIR DÂRU'T TRAINING IN THE
HUDÂVENDİĞÂR PROVINCE IN THE OTTOMAN PERIOD”**

Okt. Dr. Nursal KUMAŞ*

Uludağ Üniversitesi, nkumas@uludag.edu.tr

ÖZET

19.yüzyılın başlarında Hudâvendigâr vilâyetinde; Museviler kuyumculuk alanında, Ermeniler eğlence sektöründe, Rumlar ticaret işlerinde ve Müslümanlar da esnaf olarak ön plana çıkmaktaydı. Bu dönemde ipekçilik özellikle gayrimüslimler arasında önemli bir faaliyet alanı olarak görülmektedir. Evlerde kurulmuş olan ilkel sayılabilecek mancınık denilen aletlerle ve geleneksel yöntemlerle ipek ipliği elde etmeye çalışan Bursa halkı, bir taraftan da zirai faaliyetlerine devam etmekteydi. İpekçilik faaliyetleri Rum ve Ermeni cemaat arasında yaygınlık gösterirken, Müslümanlar arasında çok yaygın değildi. Kozaların yetiştirilip ipek ipliğine dönüştürülme sürecinin oldukça zahmetli ve riskli olması ve üstelik havaların soğuk gitmesi veya kozalarda meydana gelebilecek bir hastalığın üreticiler açısından önemli ekonomik kayıplara neden olabileceği endişesi, ipekçiliğin Müslümanlar arasında çok fazla yaygınlaşıp temel ekonomik faaliyet alanı haline gelmesini engellemekteydi. Müslümanlar açısından bu faaliyetler özellikle kadınların bir uğraş alanı olarak görülmekte ve zirai faaliyetlerin bir yan alanı olarak değerlendirilmekteydi.

Avrupa'da ipek endüstrisi alanında yaşanan devrim niteliğindeki gelişmelerin 1830'lu yıllarda Bursa'ya ulaşması, mancınık denilen ilkel üretim araçlarının yerini buhar gücüyle çalışan flatür (iplik çekme) fabrikalarının almasına ve şehrin klasikleşmiş ekonomik dokusunda önemli değişimlerin oluşmasına yol açmıştır. Endüstri alanında yaşanan bu değişim, kısa süre içinde hayatın değişik alanlarına da yansımış ve şehrin sosyal hayatı 19.yüzyıl boyunca önemli değişikliklere uğramıştır.

Fransız etkisi altında 1888 yılından itibaren şehirde faaliyetlerine başlayan Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi, koza üretiminin artırılmasında önemli bir başarı sağladı. Fransızlar, koza üretiminde eğitimin önemli olduğunun farkına vardılar ve bu amaçla Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi'ne bağlı bir ipekçilik okulunun açılmasına öncülük ettiler. İpekçilik okulu Bursalı gayrimüslimler için önemli ölçüde yararlı oldu. Özellikle Ermeni ve Rum gayrimüslim tebaanın tercih ettiği bu okul, verdiği eğitim ve düzenlediği kurslar yanında, üreticilerine diploma zorunluluğu getirerek, üretim sürecini disiplin altına almayı başardı. Okulun ipek üretim tarzına getirdiği yenilik, ipek ipliği üretimini önemli ölçüde artırdığı gibi dışarıdan yapılan koza tohumu ithalatının da büyük ölçüde azalttı.

Bu çalışmanın amacı; 19.yüzyılda Bursa'da yeni açılan ipekçilik okulunun ve şehirde ipek ipliği üretim tarzında yaşanan değişimin; şehrin ekonomik ve sosyal hayatına olan yansımalarını belirlemektir. Bu amacı gerçekleştirmek için çalışma iki bölüme ayrılarak incelenmiştir. Birinci bölümde; Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Hudâvendigâr vilâyetinde yürütülen ipekçilik

*Bu bildiri aşağıda künyesi verilen basılmamış doktora tezindeki ilgili bölümün yeniden gözden geçirilip genişletilmesiyle oluşturulmuştur: Nursal Kumaş, II. Abdulhamid Döneminde Bursa'da Sosyal Hayat (1876-1909), Danışman: Doç.Dr. Cafer Çiftçi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2011.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

faaliyetlerinin ekonomik ve sosyal boyutları üzerinde durulmuştur. Çalışmanın ikinci bölümünde; Harîr Dârü't-Talimi ismiyle açılan ipekçilik okulunun eğitim ve öğretim faaliyetleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İpekçilik, Osmanlı Döneminde İpekçilik, Bursa'da İpekçilik, İpekçilik Okulu, Harîr Dârü't-Talimi

ABSTRACT

At the beginning of the 19th century, in the Hudâvendigâr province, Jews worked in the field of jewelry, Armenians were in the entertainment sector, Rums were engaged in commercial activities and Muslims were craftsmen. In this period, sericulture was an important field of activity especially among non-Muslims. In Bursa, people trying to produce silk yarn by using traditional methods and via tools called catapult, which were set up at homes and could be counted as primitive, also continued to perform their agricultural activities. While sericulture activities were common among the Greek (Rum) and Armenian communities, they were not common among Muslims. Since growing cocoons and spinning into silk thread was a rather laborious and risky process and, additionally, worries related to cold weather or a disease in cocoons could cause important economic losses for producers, sericulture activities did not inspire much interest among Muslims and become a basic economic activity field. Muslims regarded these activities as a field of occupation especially for women and evaluated them as a side branch of agricultural activities.

After revolutionary developments lived in silk industry in Europe had reached Bursa in 1830's, the primitive production tools called catapult were replaced by steam power operated filature factories and the classic economic texture of the city changed significantly. This change lived in the industrial area reflected into various areas of life within a short period of time and the social life of the city underwent important changes during the 19th century.

The Ottoman Public Debt Administration having gone into action in the city under the French effect from 1888 on achieved an important progress in cocoon production. Having realized that training was important in cocoon production, the French led the opening of a sericulture school connected to the Ottoman Public Debt Administration. The sericulture school benefited non-Muslims of Bursa to a considerable extent. This school especially preferred by the Armenian and Greek (Rum) non-Muslim subjects did not only give training and organize courses, but it also managed to take the production process under discipline by making it necessary for silk producers to get a diploma. The novelty which the school brought to the silk production method did not only increase the production of silk yarn, but it also decreased the cocoon seed importation considerably.

The purpose of this study is to determine the effects of the sericulture school newly opened in the 19th century in Bursa and the change lived in the silk thread production method used in the city on the economic and social lives of the city. To achieve this aim, the study was divided into two sections. In the first section, the economic and social dimensions of sericulture activities carried out in the Hudâvendigâr province in the last periods of the Ottoman State were discussed. In the second section of the study, the educational activities of the sericulture school opened under the name of Harîr Dârü't-Talimi were examined.

Key Words: Sericulture, Sericulture in the Ottoman Period, Sericulture in Bursa, Sericulture School, Harîr Dârü't-Talimi

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

1.GİRİŞ

Bursa halkı çok eski tarihlerden beri ipekçilikle uğraşmaktadır. Bununla beraber, ipekçiliğin gerçek değerini bulması ve bir sanayi kolu haline gelmesi Osmanlı döneminde olmuştur. Şehir, 15.ve 16. yüzyıllarda, ipekli kumaşların ihraç edildiği, ipek endüstrisinin merkezi konumundayken³²², 17.yüzyılda ilk dut ağaçlarının dikilmeye başlanmasıyla³²³ üretici niteliği kazanmış, 19.yüzyılın başlarında da artık yedi ayrı tür dut ağacının dikildiği³²⁴ bir ipek şehri olmuştur.

Bursa halkının bir kısmı yaşamını temel geçim kaynağı olan ipekçilik üzerine kurmuştur. Dut ağaçlarının bakımı ve kozaların ham ipek ipliğine dönüşüm süreci oldukça emek isteyen zahmetli ve riskli bir iştir. Kozalarda meydana gelebilecek bir hastalık üreticiler açısından önemli ekonomik kayıplara neden olabilmektedir. Üstelik dut ağaçlarının, ipek böceğini beslemek dışında herhangi bir ekonomik getirisinin bulunmaması³²⁵ koza üreticilerinin tüm dikkatlerini ve mesailerini bu konu üzerinde yoğunlaştırmışlarına neden olmuştur. İpekçilik uğraşı alanının riskli ve zahmetli olması, şehirdeki Müslüman halk arasında çok fazla yaygınlaşıp temel ekonomik faaliyet alanı haline gelmesini engellemiştir. İpekçilik daha çok gayrimüslimlerin bir uğraş alanı olmuştur³²⁶.

2.19. ve 20. Yüzyıllarda Hudâvendigâr Vilâyeti'nde İpekçilik Faaliyetleri

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Hudâvendigâr vilâyetinin merkezi konumunda olan Bursa'da yürütülen ipekçilik faaliyetlerini tam olarak anlayıp değerlendirebilmek için, 19.yüzyılın başlarına gitmek ve bu dönemden itibaren ekonomik ve sosyal boyutlarıyla ipeğin öyküsünü iyi bilmek gerekir.

2.1.Ekonomik Faaliyet Alanı Olarak İpekçilik

Avrupa'da ipekçilik faaliyetlerinin gelişmesi 19.yüzyılın başlarından itibaren büyük bir ivme kazandı. Nitekim 1824 yılında, ipekli kumaş üretiminin merkezi olarak bilinen Fransa'nın Lyon şehrinde dokumacılar, üretimde yeni bir yöntem geliştirdiler. Bu yeni yönteme göre; kozadan iplik çekilmesi işlemi, mekanik sistemle çalışan bir makine tarafından yapılmaya başlandı. Bu makine sayesinde dokumacılar, en önemli problem olarak gördükleri standart kalınlık sorununu da çözmüş

³²² Halil İnalçık, *Devlet-i' Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I Klasik Dönem (1302-1306) Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009, s.268.

³²³ Suraiya Faroqhi, *Türkiye Tarihi 3 Osmanlı Devleti 1600-1908*, c.III, Cem Yayınları, İstanbul, 1997, s.192.

³²⁴ Zeynep Dörtok Abacı, "Avusturyalı Osmanlı Tarihçisi Joseph Von Hammer Purgstall'ın Bursa İzlenimleri (Ağustos 1804)", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c.15, sayı:15, Uludağ Üniversitesi, Bursa, 2008, s.404.

³²⁵ Fransa'da ipekböceklerinde ortaya çıkan "pebrine" hastalığı 1857 yılında Bursa'ya da ulaşmış ve ham ipek fiyatlarının ucuzlamasına neden olmuştur. Bu yüzden üreticiler ümitsizliğe kapılıp, kendi elleriyle diktikleri dut ağaçlarını kesmişlerdir. Bu olay, dut ağaçlarının ipek böceği beslemek dışında hiçbir ekonomik getirisinin olmadığını (odun olarak kullanımı dışında) bir kanıttır (Ergun Kâğıtçıbaşı-Enis Yaşar, *Bursa Ekonomik Tarihi 1326-1900*, Bursa Ticaret Odası, Bursa, 2005, s.258).

³²⁶ Bursa Ticaret Odası 1889 yılında kurulmuş ve ilk toplantısını da 18 Haziran 1889 tarihinde gerçekleştirmiştir. (*Bursa Ticaret ve Sanayi Odası İlk Karar Defteri 1889-1904*, Haz. Raif Kaplanoglu, Bursa Ticaret ve Sanayi Odası, Bursa, 2009, s.2) 1889-1923 döneminde odaya; 313 Müslüman Türk, 437 gayrimüslim olmak üzere, toplam 750 üye kaydedilmişti (Faruk Üsküdarı, *Eski Bursa'dan Notlar*, Bursa Ticaret ve Sanayi Odası, Bursa, 1972, s.5). Üye sayılarından da anlaşıldığı üzere bu dönemde Bursa'da ticari ve sanayi hayatını ellerinde tutan yabancılar ve gayrimüslimler, mesleki örgütlenme alanında da Müslümanlardan önde gözükmüyorlardı.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

oldular. Aynı zamanda yeni yöntem ile maliyetlerde de önemli bir düşüş yaşandı³²⁷. İpek üretimindeki ikinci dönüşüm tarihi 1829 yılı oldu ve bu tarihte İsviçre’de, buhar gücü ile çalışan flatür (iplik çekme) makineleri kullanılmaya başlandı. Avrupa’daki bu yeni gelişmeler kısa süre içinde Bursa’yı da etkiledi. 1834 yılında yeni teknoloji Fransa’dan Bursa’ya ulaştı ve Bursalı ipek dokumacılarının bir kısmı, elle çalışan ilkel mancınıkları bir kenara bırakarak geleneksel üretime son verdiler³²⁸.

Bursa’da, ipek üretiminde yeni teknolojinin kullanılıp Avrupa standartlarının yakalanması ve ipek üreticiliğinin çoğunlukla gayrimüslimler (Rum ve Ermeniler)³²⁹ tarafından yapılıyor olması, Avrupa sermayesinin şehre girişini kolaylaştırdı. Özellikle Fransızlar, Bursa’daki ipekçilik faaliyetleriyle yakından ilgilendiler ve 1830’lu³³⁰ yıllarda şehirde buhar gücüyle çalışan ilk flatür fabrikalarının kurulması aşamasında önemli bir rol oynadılar. Nitekim Falkeisen isimli bir girişimci, Bursa’da ilk flatür fabrikasının kurulması için bir Osmanlı Ermenisi olan Taşciyan Efendi’yle ipek makaraları üzerine çalışan bir Fransız kendisine ortak olarak seçti³³¹.

Fransız yatırımcılardan sonra, yerli yatırımcılar da ipekçilik konusuyla ilgilenmeye başladılar. İstanbul’dan Bursa’ya gelen Bagos Bilezikçi ve kardeşleri, makara sistemi İtalyan modeline dayanan flatür fabrikasını 1843 yılında kurmayı başardılar. Bu fabrikanın kurulmasında özellikle Bagos Bilezikçi’nin damadı ve aynı zamanda ipek iltizamı sahibi olan Agop Düzoğlu’nun büyük yardımları oldu. Fabrikalar küçüktü ama vilâyetin geniş alanlarına yayılmıştı. Aynı dönemde bir diğer yerli yatırımcı da Mustafa Nuri Paşa’ydı. Bursa’da diğer girişimcilerden farklı olarak hidrolik enerjiyle çalışan bir fabrika kurdu fakat sermaye yetersizliğinden dolayı devretmek zorunda kaldı³³².

Bursa ipek sanayinde bir taraftan yabancılar ve gayrimüslimler tarafından yeni teknolojiye uygun fabrikalar açılırken, diğer taraftan genellikle Müslümanlar tarafından yapılan eski klasik yöntemle üretim devam etmekteydi. Bu durum, şehirde birbirinden tamamen farklı ikili bir üretim yapısı ortaya çıkarmaktaydı³³³. Osmanlı yönetimi, bu ikiliğin giderilip ipekçiliğin yeni yöntemlerle yapılmasını sağlamak için; Fransa ve İsviçre’den ipekçilik konusunda uzmanlar getirterek, yeni teknikleri Bursalı ipek üreticilerine öğretmek istiyordu. Şehirdeki ipekçilik faaliyetlerine büyük ilgi

³²⁷ Ayhan Aktar, “Bursa’da Devlet ve Ekonomi”, **Bir Masaldı Bursa**, Haz. Ergun Yenal, YKY, Bursa, 2008, s.121.

³²⁸ Leila Thayer Erder, **The Making of Industrial Bursa: Economic Activity and Population in a Turkish City 1835-1975**, Princeton University, 1976, s.96.

³²⁹ Kâzım Baykal, **2000 Yıllık Bursa’nın Belediyesi**, Özkardeşler Matbaası, Bursa, 1976, s.35.

³³⁰ Bursa’da, buhar gücüyle çalışan ilk flatür fabrikalarının ne zaman kurulduğuna dair çeşitli kaynaklarda değişik tarihler verilmiştir. Kağıtçıbaşı, Yaşar, a.g.e, s.242’de verilen bilgiye göre; Bursa’ya yeni teknolojiyi 1834 yılında Fransa’dan gelen Glaizal ailesi getirmiştir. Anne-baba ve dört çocukta oluşan bu aile Bursa’ya yerleşmiş ve ilk ipek çekme tesisini kurmuşlardır. Bununla beraber aile başarılı olamadığı için Tiflis’e göç etmiş ve tesisi İsviçre’den gelen M.Farkeisen devir alıp başarıya ulaştırmıştır. Kâzım Baykal, ilk flatür fabrikalarının şehrin Kayabaşı ve İshakşah mahallelerinde 1836 yılında kurulduğunu söylemektedir. Buna karşın Fahri Dalsar 1838 tarihini vermektedir (Fahri Dalsar, **Bursa’da İpekçilik**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No:856, İstanbul, 1960, s.410). Leila Erder de, Falkeisen tarafından inşa edilen ilk fabrikanın 1839 yılında yandığını ve ertesi yıl yeniden inşa edildiğini ifade etmektedir (Erder, a.g.e, s.100).

³³¹ Erder, a.g.e, s.99. (İpek ipliği elde etmek için kullanılan makinelerin ilkel olanına “mancınık” ismi verilirken, gelişmiş olanlarına da “çıkırık” veya “makara” isimleri verilmiştir. Bu çalışmada “makara” teriminin kullanılması uygun görülmüştür)

³³² Erder, a.g.e, s.103.

³³³ Aktar, a.g.e, ss.127-128.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

gösteren Fransızlar, Osmanlı merkezi yönetiminin bu isteğini bir fırsat görerek, Bursa'ya gelmeye devam ettiler. Yerli halkı eğitmek amacıyla gelen bir Fransız uzman, 1844 yılında Kuşbazlar Mahallesi'nde bir atölye kurarak 50 kadar kişiye, yeni teknikle ipeğin nasıl çekileceğine dair ders verdi³³⁴. 1845 yılında Zürih merkezli bir İsviçre firması olan "MM Henry et Daniel Muralt fils at Cie", Goudard isimli bir Fransızın yardımıyla Fransa'ya ipek göndermeye başladı. Şirket başlangıçta 60 olan makara sayısını sonraki yıllarda iki katına çıkararak 120 yaptı³³⁵. 1846 yılında ipekçilikle uğraşan bir başka girişimci olan Louis Brotte Bursa'ya geldi. 1847-1848 tarihlerinde, Fransa'nın çeşitli yerlerinden 14 aile daha Bursa'ya gelerek yerleşti. Gelen ailelerin çoğunluğunun ipekçilik ile uğraşıyor olmaları, Bursa ipekçiliğine önemli ölçüde etki etti ve ham ipek ihracatında Fransa ağırlık kazanmaya başladı³³⁶.

İpekböceği yetiştirip kozalarından çıkarılan ipeklerle çeşitli kumaşlar ve dokumalar imal etmek amacıyla şehirde birçok fabrika kuruldu. Bu fabrikalardan biri de Sultan Abdülmecid döneminde, 1852 yılında, Demirkapı Mahallesi'nin hemen altında bulunan Cilimboz Deresi kıyısında, Osmanlı Devleti tarafından yaptırılmış olan Fabrika-i Hümayun'dur³³⁷. Fabrika kurulduğunda 78 adet makaraya sahipti³³⁸. Bu fabrika, Hereke Fabrikası'nda dokunan ipekli kumaşların, hammadde ihtiyacını karşılamak amacıyla kurulmuştu³³⁹.

1855 yılında Sardunya Viskonsülü M.Teranneo, Bursa'da bulunan 22 ipek fabrikasının yalnızca ikisinin yabancılara ait olduğunu, diğerlerinin büyük çoğunluğunun Hristiyanlara ve az bir kısmının da Müslümanlara ait olduğunu bildirmektedir³⁴⁰. Hasan Tâib Efendi, II. Abdülhamid döneminde, şehirde 41 tane ipek fabrikası olduğunu ve bu fabrikalarda günlük 4000 kilo kozanın, bir senede de 1200 ton (240.000 kıyye) kozanın ipeğe dönüştürüldüğünü söylemektedir³⁴¹.

Fransızlar, Bursa'da ilk ipek fabrikalarının kurulmasından itibaren, Bursa'daki ipekçilik faaliyetlerine olan ilgilerini artırarak devam ettirmişlerdir. Bu ilgi özellikle 1853-1856 döneminde oldukça artmıştır. Bu ilgideki artışın nedeni; Fransa'da ipekböceklerinde görülen pebrine (karataban) hastalığının yıllık koza üretimini oldukça düşürmesi, koza ve ipek fiyatlarını da büyük oranda artırmış olmasıdır. Bu nedenle Fransa, Bursa'dan daha fazla hammadde talebinde bulunmaya başlamıştır. Hastalığın tedavisi ancak 1865 yılında Louis Pasteur tarafından bulunabilmiştir³⁴².

³³⁴ Kağıtçıbaşı, Yaşar, a.g.e, s.244.

³³⁵ Erder, a.g.e, s.100.

³³⁶ Kağıtçıbaşı, Yaşar, a.g.e, s.243.

³³⁷ Neslihan Dostoğlu, **Osmanlı Döneminde Bursa**, c.I, Akmed, 2001, ss.286-289; Mülazım Abdülkadir, a.g.e, s.199.

³³⁸ Erder, a.g.e, s.107.

³³⁹ Dalsar, a.g.e, s.411.

³⁴⁰ Erder, a.g.e, 105.

³⁴¹ Hasan Tâib, **Hatıra ya da Bursa'nın Aynası Hatıra-Yâhud-Mir'ât-ı Burûsa**, Haz. Mehmet Fatih Birgül, Gaye Kitabevi, Yeşil Şehir Kitaplığı:1, İstanbul, 2007, s.42.

1908 yılı içinde Osmanlı Devleti'nde yaş koza üretimi 18.338.000 kg'dır. Bu üretimin 7.527.000 kg ile Hudâvendigâr vilâyetiyle İzmit sancağına aittir (Nuran Bayram, "1837-1923 Sürecinde Bursa'da İpekçilik Sektörünün Sosyo-Ekonomik Analizi", **Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, sayı:24, Bursa, 2013/1, s.48.)

³⁴² Abacı, a.g.m, ss.164-165.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Osmanlı Yönetimi, 1888 yılında ipek gelirlerini Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi'ne devretti³⁴³. İdare, ipek üreticilerinin teşvik edilerek üretimin artırılması yönünde önlemler almaya başladı. İdare yönetimi, Bursa ve çevresinde dut ağacı ekimini teşvik ettiği gibi Osmanlı yönetimini de çeşitli tedbirler alma konusunda ikna etti. Dut ağacı ekilmiş araziden vergi almamak, ücretsiz dut fidanı dağıtılmasını sağlamak, Osmanlı yönetiminin Fransızların isteği üzerine aldığı önlemlerden bazılarıydı³⁴⁴.

Fransa'da ortaya çıkan pebrine hastalığı Bursa'daki kozaları da büyük ölçüde etkiledi. Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi yetkilileri bu sorunu çözmek için Pasteur usulünde işlem yapan bir mikrografi laboratuvarı kurulmasını sağladılar. Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi'nin bu olumlu yöndeki çalışmaları Fransız talebinin sabit kalmasını sağladı ve ipek ihracatındaki Fransız payı % 80-90 oranında gerçekleşmiş oldu³⁴⁵.

Fransızlar ipekten elde edilen ham ipliğin en kısa sürede Fransa'ya nakledilmesini istiyorlardı. Bu nakil için de en uygun yol Mudanya'dan gerçekleştirilecek denizyolu taşımacılığıydı. Mudanya-Bursa arasındaki mesafe demiryolu ile aşılabaktı. 1872 yılında projeye konulan ve bir bölümü yapıldığı halde tamamlanmayıp yapımı terk edilen demiryolunun yeniden işletmeye açılması için Fransızlar, Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi içindeki etkinliklerini de kullanarak, Osmanlı yönetimini ikna ettiler. Fransız-Belçika ortak sermayeli bir şirkete inşaat ruhsatı verilerek, 1892 yılında demiryolunun açılışı gerçekleştirildi³⁴⁶.

İpekböceği mahsulü alındıktan sonra, üreticiler ürünlerini Koza Hanı'na getirirlerdi. Handa tüccarların ayrı ayrı odaları ile ipek işlerinin yürütülmesi için Osmanlı yönetimi tarafından görevlendirilmiş memurların odaları bulunmaktaydı³⁴⁷. Kozalar hanın geniş olan meydanında bulunan hasırdan yapılmış sepetlerin içine dökülür ve kalitelerine göre iyi-orta-kötü olmak üzere üç gruba ayrılırdı³⁴⁸. Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi kozaların kalitesine göre bir rayiç bedeli belirlerdi. Üreticiler ve tüccarlar belirlenen bu fiyat üzerinden alım-satım işlemini gerçekleştirirdi. Ürününün paraya çevrilmesi özellikle üreticileri rahatlatmaktaydı³⁴⁹. Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi de kendi hissesine düşeni almaktaydı. Sonuç olarak Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi, tüccarlar ve üreticiler bu durumdan memnundu. Bununla birlikte, gelir kaynağı kesilen Osmanlı maliyesinin söz konusu durumdan memnun olduğu söylenemezdi.

İpekçilik, zaman içinde gelişen teknolojik imkânlardan da yararlanmaya başladı. Pasteur'un keşfettiği yeni yöntem aracılığıyla, böceklerin koza yapmadan bozulmalarının önüne geçildi. Bursalılar da ipekçilik alanında birtakım girişimlerde bulundular. Nalbandoğlu Mahallesi'nden

³⁴³Donald Quataert, **Anadolu'da Osmanlı Reformu ve Tarım 1876-1908**, Çev. Nilay Özok Gündoğan-Azat Zana Gündoğan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008 s.205.

³⁴⁴Aktar, a.g.m, s.129.

³⁴⁵Quataert, a.g.e, s.207, 217.

³⁴⁶Beatrice St. Laurent, **Ottomanization and Modernization The Architectural and Urban Development of Bursa and The Genesis of Tradition 1839-1914**, Harvard University, Cambridge, Massachusetts, 1989, s.125. (Mudanya-Bursa demiryolu ile ilgili ayrıntılı bilgi için, çalışmanın üçüncü bölümünde yer alan ulaşım bölümüne bakınız).

³⁴⁷Hasan Tâib, a.g.e, ss.131-133.

³⁴⁸Edmond Dutemple, "Bursa'da İpek Endüstrisi", **Bursa'da Yaşam**, Çev. Mehmet Demirpençe-Selahattin O. Tansel, Bursa, Kasım 2005, s.42.

³⁴⁹Hüseyin Vassaf, **Bursa Hatırası**, Haz. Mustafa Kara, Bilal Kemikli, Bursa Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş, Bursa, 2010, s.73.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Mehmed Tefik Efendi'nin, ipek sarıp bükme için bir makine icat etmesi de bu girişimlerden yalnızca biridir. Tüm bu gelişmeler kozadan elde edilen hâsılâtın yükselmesini de sağladı. 1893 yılındaki koza hâsılâtı, Bursa gazetesinin haberine göre, iki milyon kuruşa yakın olduğu tahmin edilmektedir³⁵⁰.

2.2.İpekçilik Faaliyetinin Sosyal Hayat Üzerine Etkisi

Fransızların Bursa'ya gelip yerleşmesi ve ipekçilik alanında yatırımlarda bulunup fabrikalar açması, Bursa yerel sanayisinin ilk çekirdeklerini oluşturup, geleneksel yöntemlerden makineleşmeye geçişi sağladığı gibi Fransız sermayesinin değişik iş kollarına kayması, sosyal hayatın da etkilenmesine ve ileriye doğru bir ivme kazanmasına neden oldu. Sosyal hayattaki bu yeni farklı uygulamalara, Madam Augustine Brotte'nin çalışmaları örnek olarak gösterilebilir. Madam Brotte, Bursa'daki ticari hayatına kadın işçileri eğitmekle başlayıp kendi flatür fabrikasını kurduktan sonra, sermayesini değişik sektörlerle kaydirdi. Gayrimenkul alımlarında bulundu, otelcilik ve lokantacılık alanında göstermiş olduğu başarıyla Bursa'da ilk kez Avrupalı tarzda işletmecilik örneği sergiledi. Hotel D'Anatolie isimli bir otel açan Madam Brotte, müşterilerine sunduğu güzel şarapları ve Fransız usulü yemekleriyle adından söz ettirdi ve otelcilik alanında Bursalı girişimcilere öncülük etti³⁵¹. Madam Brotte, bir yönüyle de Bursa'da yeni oluşmaya başlayan ipek sanayinin, Bursa'nın yerli yatırımcıları tarafından eksik bırakılmış olan arka planını doldurmaya çalıştı, hizmet sektörünün Avrupalı tarzdaki ilk oluşumlarını başlattı ve bunda da başarılı oldu³⁵².

Koza alımlarının yapıldığı ağustos ve eylül aylarında³⁵³ şehirde yaşanan canlılık, halkın giyim ve kuşamda da ipekli ürünleri tercih etmesi, ipeğin Bursa sosyal hayatı içindeki önemini göstermektedir. Çeşitli ipekli kumaşlarla dikilen bu giyim ve aksesuar ürünlerinden bazıları; kefiye (erkeklerin kullandıkları püsküllü bir tür başörtüsü), mendil, kravat, kemer ve boyun atkısıdır³⁵⁴. Bursa halkı ipekli giysileri, bir gösteriş veya özentisi aracı olarak kullanmamaktadır. Şehirde ipeğin bol miktarda bulunması ve halkın da yoğun olarak bu işle geçimini sağlıyor olması, ipeğin halkın giyim ve kuşamına da yansımaya neden olmuştur.

İpek fabrikaları ekonomik anlamda yararlarının yanında toplumsal ve çevresel birtakım sorunlara da neden olmuştur. 1861 yılında, bir Osmanlı Ermeni girişimci tarafından Kurtoğlu ismiyle kurulmuş olan ipek fabrikasının lağımından gelen sular, fabrika yakınında bulunan mezarlığa ulaşmaktaydı. Halk bu durumdan şikâyetçi olup fabrika sahibini uyardığı halde hiçbir önlem alınmamıştır. Bu nedenle yöre halkı ayaklanmış ve ellerinde kazmalarla fabrikayı yakma girişiminde bulunmuşlardır. Olaylar daha sonra asker tarafından bastırılmış ve fabrikanın gördüğü zarar bu kişilerden karşılanmıştır³⁵⁵. Şehirdeki tüm flatür ve dokuma fabrikalarının ısıtma işlemi için odun

³⁵⁰ Bursa gazetesi, nr.132, 24 Muharrem 1311, ss.1-2.

³⁵¹ Aktar, a.g.m, s.123.

³⁵² Şehrin mimari dokusunun değiştirilmesi için Osmanlı yönetimi tarafından yaptırılmış olan şehir planlarında da yine Fransız etkisi görülmektedir. 1863 yılında Yeşil Cami, Ulucami ve Orhan Camisi'nin restorasyonunun yapılması için dönemin Osmanlı padişahı Sultan Abdülaziz tarafından Léon Parvillée isminde bir mimar görevlendirilmiştir (Laurent, a.g.e, s.120).

³⁵³ Aktar, a.g.m, s.123.

³⁵⁴ Vasileios, I.Kandes, *Kuruluşundan XIX. Yüzyıl Sonlarına Kadar Bursa*, Haz. Selahattin O. Tansel, Gaye Kitabevi, İstanbul, Mart 2009, s.129.

³⁵⁵ Dalsar, a.g.e, s.413; Mülazım Abdülkadir (Kadri), *Bursa Tarihi Kılavuzu*, Haz. Mehmet Fatih Birgül, Levent Çanaklı, Bursa İl Özel İdaresi için Sistem Ofset tarafından Yeşil Şehir Kitaplığı:3, Ankara, 2009, s.201.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

kullanmaları, çevredeki ormanlara büyük zarar vermiştir. Bursa Ticaret Odası bu zararı en az düzeye indirmek için Ereğli'den kömür getirtilmesi yönünde 9 Aralık 1890 tarihinde bir karar almıştır³⁵⁶.

Bursa'da ipekçiliğin teşvik edilerek geliştirilmesi yönünde birtakım uygulamalar yapılmaktaydı. Bunlardan biri de zaman zaman düzenlenen ipek kozası yarışmalarıydı. Bursa'da koza mevsiminde gerçekleşen bu yarışmalarda; ilk kozayı ve en iyi kozayı yetiştirenlere çeşitli ödüller verilmekteydi³⁵⁷. Bu faaliyetlerin dışında nakit para ve mikroskop ödüllü yıllık sergiler de düzenlenmekteydi³⁵⁸.

2.3.İpekçilik Sektöründe Çalışan İşçiler

Yeni yöntemlerin şehre gelmesi ve üstelik bu yöntemle çalışan bir fabrikanın kurulması, geçimini eski usul yöntemlerle ipek üretimi yapan özellikle gayrimüslimleri hem zor durumda bıraktı hem de fabrikanın açılması büyük oranda tepki çekti. Falkeisen hem bu tepkilere son vermek hem de fabrikada çalışacak eleman sıkıntısını gidermek için, ipekçilikle uğraşan aileleri, kızlarını fabrikaya işçi olarak göndermeleri yönünde ikna etti³⁵⁹. İşçi kızların, yapacakları işler konusunda eğitilmelerini sağlamak amacıyla da Falkeisen, Fransa'dan, Marie Bloche adında bir hanımı getirtti³⁶⁰. Yabancı sermaye, şehirde dokumacılık alanında çalışan ve bu işten az-çok anlayan ustaları eğitip iş gücü olarak değerlendirmek yerine ucuz işgücü olarak gördüğü özellikle gayrimüslim genç kız ve kadınlara yöneldi³⁶¹. Avrupa'dan getirtilen ipek ustalarıyla da bu genç kız ve kadınlara pratik dersler verilerek kısa sürede iş ortamına hazırlanmaları sağlandı.

Fransız sermayesinin şehirde ipek fabrikaları açarak yatırımlarda bulunmasıyla birlikte, civar köy ve kasabalarda zirai faaliyetlerde bulunan özellikle gayrimüslim genç kızlar ve kadınlar, ipek fabrikalarında çalışmak için, iş mevsimi olarak adlandırılan yaz aylarında gruplar halinde Bursa'ya gelmeye başladı. Rum, Ermeni ve Musevi kızlarından oluşan bu kafilenin büyük çoğunluğunu Rum kızları oluşturmaktaydı. İçlerinde az sayıda da olsa Müslüman kızı bulunmaktaydı³⁶². Rum kızlarının evlenebilmeleri için erkek tarafına ödedikleri "Drahoma" denilen evlilik parasını ve çeyizlerini hazırlamak için gereken parayı kazanmaları gerekiyordu³⁶³. Leila Erder, çalışan kızların birçoğunun çocuk denilecek kadar küçük yaşta olduğunu söylemektedir. Genç kızların, askerde oldukları için sözlüleri veya nişanlılarıyla yıllarca haberleştiklerini ve evleninceye kadar da bu fabrikalarda çalıştıklarını dile getirmektedir³⁶⁴.

Köylerde zirai faaliyetlerde bulunan özellikle gayrimüslim genç kızların ve kadınların, fabrikalarda işçi olarak çalışmaya başlaması, onları evlerinin dışına çıkarmış ve iş dünyasının bir parçası haline

³⁵⁶ Üsküdarı, a.g.e, ss.10-11.

³⁵⁷ Bursa gazetesi, nr.120, 21 Şevval 1310, s.3.

³⁵⁸ Quataert, a.g.e, s.213.

³⁵⁹ Erder, a.g.e, s.101.

³⁶⁰ Kağıtçıbaşı, Yaşar, a.g.e, s.242.

³⁶¹ Aktar, a.g.e, 125.

³⁶² A.de Rochebrune, *Dilber Kethy'nin Bursa ve İstanbul Hatıratı (Mesaib-i İslâm)*, Haz. İlhami Yurdakul, Kitabevi, İstanbul, 2007, ss.101-102.

³⁶³ Şerafeddin Mağmumi, *Bir Osmanlı Doktorun Anıları Yüz Yıl Önce Anadolu ve Suriye*, I. Basım, Çev. Cahit Kayra, Buke Yayınları, İstanbul, 2001, ss.46-47.

³⁶⁴ Erder, a.g.e, s.113.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

getirmiştir. Köyündeki tarımsal faaliyetlerde sadece emeğini ortaya koyan kadın, artık iş hayatıyla birlikte emeğini ücrete dönüştürmeyi başarmıştır. İşçi kızlardan, Bursa şehir merkezinde oturan veya Bursa'da evi veya yakını olanlar, akşam mesai bitiminde evlerine giderlerdi. Kalacak yeri olmayanlar da akşamları fabrikalarda kalırlardı. Mağmumi, işçi kızların kalmaları için ayrılmış yerlerin; istenilen genişlikte olmadığını, bazılarının ışıktan mahrum kaldığını ve ipek böceğinin ağır kokusu nedeniyle havasının kötü ve rutubetli olduğunu söylemektedir. Tüm bu sayılan olumsuz durumların işçi kızların sağlığı açısından uygun olmadığını ifade etmektedir ³⁶⁵.

İpek fabrikalarının, koza alımlarının yapıldığı yaz aylarında birkaç ay faaliyet gösteriyor olmaları ve neticesinde köylerden gelen kadın işçilerin çoğunluğunun bu fabrikaları otel gibi kullanmaları, şehre geldiklerinde fabrikalarda kalıp şehir insanıyla bütünleşememeleri ve iş bitiminde tekrar köylerine dönmeleri neticesinde toplumsal bir değişimin temeli tam olarak atılamamış ve bu değişim çok sınırlı boyutlarda kalmıştır. İşçiler fabrikada çalışmayı bir yan uğraş alanı görmüşler ve bu nedenle de şehre doğru bir göç hareketi başlatmamışlardır. Bu nedenle, fabrika çalışanları şehrin sosyal hayatı üzerinde çok fazla bir değişikliğe neden olamamıştır Bununla beraber, Bursa'ya bağlı kasabalarda yaşayan halk bir taraftan zirai faaliyetlere devam ederken diğer taraftan da kentsel faaliyetlere sıkı bir şekilde bağlanmıştır³⁶⁶. Dolayısıyla Bursa 19.yüzyıl ile 20.yüzyıl başlarında sanayileşme hamlesini, tarımsal faaliyetlerle beraber yürütme eğiliminde olmuştur denilebilir³⁶⁷.

Agop Düzoğlu'nun Bursa'da bulunan fabrikasında 150 kız veya kadın işçi çalışmaktaydı ve bu işçilerin sorumluluğu iki İtalyan ustabaşına verilmişti³⁶⁸. Hasan Tâib Efendi hatıralarında; her fabrikada mancınık sayısına göre 60-100 arasında işçi çalıştığını ve şehirdeki tüm fabrikalarda çalışan işçi sayısının da yaklaşık olarak 3150 olduğunu ifade etmektedir³⁶⁹. Flatür fabrikalarında günde 12-13 saat çalışan bu işçilerin, ancak 30'ar dakikalık iki dinlenme vakitleri (yerel deyimle duraları) bulunmaktaydı³⁷⁰. Fatma Fahrünnisa Hanım hatıralarında, ipek fabrikasında çalışan işçi kızların çok zor şartlar altında çalıştıklarını söylemektedir. Kozaları ayırmak için

ellerini sürekli sıcak su kovalarına daldırdıklarını ve bundan dolayı da hepsinin ellerinin üstündeki derilerinin buruştuğunu ifade etmektedir³⁷¹.

³⁶⁵ Mağmumi, a.g.e, ss.46-47.

³⁶⁶ Erder, a.g.e, s.114.

³⁶⁷ Bursa merkezde kurulan ipek fabrikaları dışında, zaman içinde değişik alanlarda üretim yapan fabrikaların açılmasına teşebbüs edildiği veya açıldığı da görülmektedir. Bunlardan bazıları, "Dumansız Barut Fabrikası" ile "Buz Fabrikası" kurulma girişimleridir (Bursa gazetesi, nr.121, 28 Şevval 1310, s.2; nr.134, 8 Safer 1311, s.5). Şehirde, "Yapağı Fabrikası" ve "Makarna Fabrikası" kurulmuş olduğunu ise Hudâvendigâr gazetesinin haberinden öğrenmekteyiz (Hudâvendigâr gazetesi, nr.1239, 19 Şevval 1304, s.4; nr.2222, 15 Şaban 1324, s.4.) Bazı fabrikaların ise üretimlerinde gerekli özeni göstermedikleri anlaşılmaktadır. Bursa gazetesi, şehirde bulunan gazoz fabrikasının, ürettiği gazozların sağlık yönünden sakıncalı olduğunu belirtmekte ve ilgilileri uyarmaktadır Bursa gazetesi, nr.115, 9 Ramazan 1310, s.4.)

³⁶⁸ Erder, a.g.e, s.102. Fabrikada çalışan işçi kızlarının yanında, kendi hanelerindeki tezgâhlarda çalışan, yün kumaş veya kadife üzerine işleme yapan kadın işçiler de bulunmaktaydı. Bu işçilerin çoğunluğu Ermeni olmakla beraber, içlerinde Müslüman kadınları ve kızları da vardı (Rochebrune, a.g.e, ss.101-102.)

³⁶⁹ Hasan Tâib, a.g.e, s.42.

³⁷⁰ Mağmumi, a.g.e, ss.46-47.

³⁷¹ Fatma Hayrûnnisa Hanım, **1896 Baharında Bursa (Orijinal ismi: Hüdâvendigâr Vilayetinde Kısmen Bir Cevelan)**, Haz. Nezaket Özdemir, Bursa Kültür A.Ş., Belediyesi, 2010, s.43.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Genç kız (veya kadın) işçilerin çalışma şartlarındaki zorluklar 1909 yılına kadar aynı şekilde devam etti. Bu tarihte, işçilerden gelen şikâyetler üzerine Bursa Ticaret Odası olaya el koydu. İşçiler ve işverenlerle görüşüp, fabrikalara birer gözlemci gönderdi ve iş şartlarının iyileştirilmesi yönünde 22 Eylül 1909 tarihli bir karar yayınladı. Bununla beraber söz konusu karar uzun süre pratik olarak uygulanamadı³⁷².

Bursa’da, ipek fabrikalarının sayısının artması ve ipekçiliğe olan ilgi, işçi talebinin artmasına neden oldu. Fabrika sahipleri, işe aldığı çalışanlarını öncelikle eğitimden geçirmektedir. Eğitimli işçiler, fabrikalarda deneyim kazandıktan sonra, maaşlarını düşük bularak işi bırakmakta ve daha yüksek ücretler karşılığında başka ipek fabrikalarında çalışmaktaydılar. Bu durum işçiler için avantajlı bir durum ortaya çıkarırken fabrika sahiplerini zor durumda bırakmaktaydı. Bu sorunu çözmek için, “geçiş veya tezkere” ismi verilen bir sistem oluşturuldu. Bursa’da bulunan ipek fabrikalarının yetkililerinin anlaştığı bu sisteme göre; fabrikada çalışan bir işçi, işten ayrılmak için işverenden izin yani tezkere alması gerekiyordu. Tezkeresi olmayan bir işçi, ne kadar kalifiye bir eleman olsa da yine de başka bir fabrikada çalışmamaktaydı. Bu sistem işçi ücretlerinin de düşmesine neden oldu. Yeni sistem aynı zamanda deneyim ve performansa dayalı olarak işçileri değerlendirmeye ve maaşlarını da bu kriterlere göre belirlemeye başladı³⁷³.

3.Harîr Dârû’t-Talimi

19.yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı Devleti’nin ekonomisi iflas etmiş ve aldığı dış borçları ödeyemez bir konuma gelmişti. Borçlarını tahsil etmek isteyen Avrupa devletlerinin baskısı ve telkinleri sonucunda, 1881 yılında, ülke genelinde “Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi” kuruldu. İdare kısa sürede Anadolu’nun çeşitli yerlerinde teşkilatlandı ve bir şubesi de Bursa’da açtı.

Osmanlı yönetimi 20 Aralık 1881 tarihinde ilan ettiği “Muharrem Kararnamesi”yle Hudâvendigâr vilâyetinin Âşar gelirini, Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi’ne bıraktı. İdare, ipekböcekçiliğiyle uğraşanların kendisinden ruhsat almasını zorunlu kıldığı gibi ipekböceği yumurtaları ve koza satışına da büyük bir denetim ve kısıtlama getirdi³⁷⁴. Aynı zamanda gelirlerini artırabilmek için, neler yapılması konusunda uzman kişilerin görüşlerine başvurdu. Gelen öneriler arasından; yerli ipekböceği tohumu üretilmesi ve Bursa’da bir ipekçilik okulunun açılarak, üreticilerin teknik bilgilerle donatılması şeklindeki fikirler benimsendi. Bu amaçla, “Harîr Dârû’t-Talimi (Enstitüt Sericcole)” kurulması yönünde karar alındı³⁷⁵. Tam anlamıyla Fransızların kontrolü altında olan idarenin, Osmanlı yönetimine etki etmesi sonucunda, Kevork Torkomyan isimli bir Ermeni, okulu kurmakla görevlendirildi. Sözü edilen kişi, 1883 yılında Fransa’ya gönderilerek, Montpellier Ziraat Okulu’nda ipekçilik üzerine eğitim alması sağlandı. Kevork Torkomyan, 1888 yılında eğitimi tamamlayarak Bursa’ya döndü.

15 Nisan 1888 tarihinde, Bursa Şehreküstü Mahallesi’nde Ahmet Gazzaz isimli kişiden kiralanılan binada okulun açılışı gerçekleştirildi. Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi’ne bağlı olan okulun ilk yıl on iki

³⁷² Üsküdarı, a.g.e, ss.74-76.

³⁷³ Erder, a.g.e, ss.110-112.

³⁷⁴ Quataert, a.g.e, ss.207-208. (Bursa’da kurulan Harîr Dârû’t-Talimi’nin faaliyetleri, bu çalışmanın II. bölümünde ayrıntılı olarak verilmiştir).

³⁷⁵ Tahir Yetmen, “İpekböcekçiliği”, *Uludağ*, c.II, sayı: 20, Bursa, 1939, s.53.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

öğrencisi vardı³⁷⁶. Eğitim Fransız uzmanlar tarafından verildiği gibi okul müdürü de bir Fransız'dı³⁷⁷. Okulda öğrencilere böcek beslemek için gerekli bilgiler verilmekte ve bilimsel yöntemle nasıl tohum çıkartılacağı öğretilmekteydi³⁷⁸. İpekçilik okulu verdiği eğitimde başarılı olmuş olmalı ki eğitim vermeye başladıktan yalnızca iki yıl sonra, yabancı tohum kullanımında bir hayli azalma oldu. Bursa gazetesinde yer alan habere göre; Avrupa'dan her yıl on bin kutu böcek tohumu ithal edilmekmekteydi, 3 Ocak 1893 tarihi itibarıyla bu rakam 400 kutuya düştü. Bu gelişime ek olarak; 1893 yılı içinde Yunanistan ve Bulgaristan'a da üç bin kutu böcek tohumu ihraç edildi³⁷⁹.

Okul yönetimi, Bursa'da ipekçiliğin profesyonel yöntemlerle yapılması konusunda önemli düzenlemeler yaptı. İpek üreticilerine yeni eğitim usullerini öğrenmelerini teşvik etmek için, Harîr Dârü't-Talimi bünyesinde sınavlar açtı ve başarılı olan üreticilere şahadetname vermeye başladı³⁸⁰. Üstelik Osmanlı topraklarındaki ziraat okullarıyla, ülke dışından özellikle Balkan ülkelerinden gelen öğrencilerin de şahadetname almaları için müracaatları kabul edildi. Tüm bu gelişmeler 1893 yılında yeni bir okul açılması için halktan yoğun bir talep gelmesine neden oldu³⁸¹. Aynı yıl içinde okuldan mezun olan yirmi öğrenciden yalnızca dördünün Bursalı ve birinin Müslüman ve diğerlerinin de Ermeni olduğu dikkate alındığında, talebin büyük çoğunlukla gayrimüslimlerden geldiği görülmektedir³⁸². Bu taleplere ek olarak, öğrenci sayısının devamlı artması okulun başka bir yere taşınması yönünde bir kararın alınmasını zorunlu kıldı. 1893 yılında, yine Kevork Torkomyan yeni binanın taşınma işlemleri için görevlendirildi. Bu kişi aynı zamanda Düyûn-ı Umûmiyye Ziraat Şubesi Fen Müsteşarlığı görevinde de bulunuyordu³⁸³.

Okulun yeni binasının yapımına 1893 yılı içinde başlandı. "Ameli ve Nazarî Harîr Dârü't-Talimi" ismiyle yapılacak olan okulun, yapım keşif bedeli 1400 lira olarak belirlendi. Binanın yapım bedeli, Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi adına Fransızlar tarafından karşılandı³⁸⁴. Okulun bahçesine de İtalya ve Japonya'dan getirtilen dut fidanları dikildi.

18 Ağustos 1893 yılında okulun yapımı tamamlandı³⁸⁵. Gerekli izinlerin alınmasından sonra okul, İpekçilik Caddesi'nin bitimindeki, yeni ve geniş binasına taşındı ve yirmi öğrencisiyle eğitim-öğretim faaliyetlerine başladı. Kâzım Baykal, "*Türk olmayan müdürü teorik bilgi verir, yine Türk*"

³⁷⁶"Harîr Dârü't-Talimi'nin Kurulması", **Bursa Ansiklopedisi**, Haz. Yılmaz Akkılıç, c.III, Bursa: Burdef Yayınları, 2002, s.932; Raif Kaplanoğlu bu binanın istimlak edilerek alındığını söylüyor (Raif Kaplanoğlu, **Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Bursa (1876-1926)**, Avrasya Etnografya Yayınları, İstanbul, 2006, s.90).

³⁷⁷"Dönemin Önemli Olayları", **Bursa Ansiklopedisi**, Haz. Yılmaz Akkılıç, c.IV, Burdef Yayınları, Bursa, 2002, s.1380.

³⁷⁸Dalsar, a.g.e, s.429.

³⁷⁹Bursa gazetesi, nr.103, 14 Cemâziyelâhir 1310, s.2.

³⁸⁰Bursa gazetesi, nr.138, 8 Rebûlevvel 1311, s.3.

³⁸¹Bursa gazetesi, nr.120, 21 Şevval 1310, s.4.

³⁸²Bursa gazetesi, nr.143, 13 Rebûlâhir 1311, s.2.

³⁸³Bursa gazetesi, nr.120, 21 Şevval 1310, s.4.

³⁸⁴Kâzım Baykal, **2000 Yıllık Bursa'nın Belediyesi**, Özkardeşler Matbaası, Bursa, 1976, s.71.

³⁸⁵BOA, Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı, nr.301/4, 21 Zilhicce 1311. Bursa Ansiklopedisi'ne göre, okul Mayıs 1894 tarihinde, Temenyeri semtinde açılmıştır. Bu törenle ilgili habere 25 Mayıs 1894 tarihli Servet-i Fünun dergisinde de yer verilmiştir. ("Dönemin Önemli Olayları", **Bursa Ansiklopedisi**, Haz. Yılmaz Akkılıç, c.IV, Burdef Yayınları, Bursa, 2002, s.1381). Kâmil Kepecioğlu'nun verdiği bilgiye göre de 8 Ağustos 1893 yılında Eşrefiler Mahallesi'nde okulun yapımı henüz devam etmekteydi (Kâmil Kepecioğlu, **Bursa Kütüğü**, c.II, Haz. Hüseyin Algül, Osman Çetin, Mefail Hızlı, Mustafa Kara, Asım Yediyıldız, Bursa Kültür A.Ş., Bursa Büyükşehir Belediyesi, Bursa, 2009, s.239).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

olmayan muavini pratiğini yaptırdı” derken,³⁸⁶ büyük olasılıkla müdür olarak Kevork Torkomyan’ı, muavin olarak da yine bir Osmanlı Ermenisi olan Yervant Beyazyanyan’ı kastediyordu³⁸⁷.

Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi koza satışı yapacak kişilerin yetki belgesi almasını zorunlu hale getirdi. Bu belgeyi almak için koza satışı yapmak isteyenlerin okul yönetiminin açacağı sınavlarda başarılı olup diploma alması gerekmektedir. Bu zorunluluk okula olan ilgiyi artırdı. Okulun 1894 yılı içinde açtığı sınava çok sayıda başvuru oldu. Bu başvuruların 89’u kabul edildi ve Harîr Dârü’t-Talimi Müdürü Torkomyan Efendi’nin gözetiminde yapılan sınavda başarılı olan 44 kişiye diplomaları verildi³⁸⁸.

Müslüman Osmanlı vatandaşlarının okula ilgisiz kalmalarında birçok neden arana bilinir. Bunlardan en önemlisi okulun, Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi’ne bağlı oluşu ve okul üzerindeki Fransız hâkimiyetidir. Padişaha ve ülkesine bağlı Müslüman Türk vatandaşları, geliri doğrudan doğruya Fransızlara (Aynı zamanda alacaklı diğer Avrupa devletlerine) gidecek bir okula kayıt yapmayı büyük olasılıkla istememiş olabilir. Fransızlar da aynı şekilde düşünmüş olmalı ki okulu Ermenilerin yoğun olarak yaşadıkları mahallede açmışlardır. Bundan dolayı okul, çoğunlukla Osmanlı Ermenileri’nin ipekçilik alanında uzmanlaşmalarını sağlamıştır³⁸⁹. İpek endüstrisinin gelişmesine önemli bir katkı yapan okul, “pebrine” hastalığının ortadan kaldırılmasında da önemli bir rol oynamıştır³⁹⁰. Okul yönetimi, Bursa halkını kozacılık faaliyetinde bulunması yönünde teşvik etmiş ve bu amaçla bir kutudan en çok koza elde eden üreticilere para ödülü ile birlikte tohumların incelenmesi sırasında kullanılması için bir de mikroskop hediye etmiştir³⁹¹.

Okulun açıldığı 1888 yılından, 1905 yılına kadar, Harîr Dârü’t-Talimi’nde toplam 1234 öğrenci eğitim gördü. Bu öğrencilerin 778’i Hudâvendigâr vilâyetinden, geri kalanlar da ülkenin çeşitli yörelerinden gelmişlerdi. Günümüzdeki Bursa iline bağlı ilçe, bucak ve köylerden gelen öğrenci sayısı aynı yıl 665’di³⁹². 1905 yılında okulda 150 öğrenci bulunmaktaydı³⁹³. 1888-1907 yılları arasında da 769 öğrenciye şahadetname ve 465 öğrenciye de tasdikname verildi³⁹⁴.

³⁸⁶ Baykal, a.g.e, s.71.

³⁸⁷ Abacı, a.g.m, s.101. Kâmil Kepcioğlu, 1896 yılında Kevork Torkomyan’ın müdürlük görevine devam ettiğini bildirmektedir (Kepcioğlu, a.g.e, c.II, s.238).

³⁸⁸ Hudâvendigâr gazetesi, nr.1608, 26 Rebülevvel 1312, s.1.

³⁸⁹ Mürvet Özçelik Yaman, **19. Yüzyıl Sonunda (1890-1893) Bursa Sosyal Hayatının Basındaki Yansıması: Bursa Gazetesi Örneği**, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Bedri Mermutlu, Uludağ Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Bursa, 2005, ss.89-90.

³⁹⁰ Beatrice St. Laurent, “Bir Tiyatro Amatörü: Ahmed Vefik Paşa ve 19. Yüzyılın Son Çeyreğinde Bursa’nın Yeniden Biçimlenmesi”, **Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri**, ed. Paul Dumont-François Georgeon, 2.baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999, s.81.

³⁹¹ Aktar, a.g.m, s.131.

³⁹² “Harîr Dârü’t-Talimi’nin Kurulması”, **Bursa Ansiklopedisi**, Haz. Yılmaz Akkılıç, c.III, Bursa: Burdef Yayınları, 2002, s.932.

³⁹³ Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, Hudâvendigâr Matbaa-i Vilâyeti, Def’a 32, Bursa, 1323, s.432.

³⁹⁴ Mefail Hızlı, “Modernleşme Dönemi Bursa’sında Eğitim-Öğretim”, **Osmanlı Modernleşmesi ve Bursa Sempozyum Kitabı**, Bursa, 2009, s.98.

Harîr Darü’t-Talimi’ni kurmakla görevlendirilen Kevork Torkomyan, 1918 yılına kadar görevine devam etmiş ve yaklaşık 2032 civarında öğrenci yetiştirmiştir. Birinci Dünya Savaşı’na kadar, Bursa ve çevresinde ham ipek üretiminde sürekli bir artış yaşanmıştır. 1926 yılında Düyûn-ı Umûmiyye’nin kaldırılmasından sonra okul, “İpekböcekçiliği Mektebi” adı ile

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

SONUÇ

Hudâvendigâr vilâyetinde 19.yüzyılın başlarından itibaren koza üretiminde makineleşmeye geçilmesi, şehirdeki flatür fabrikalarının sayısının artması ve Fransız ailelerin Bursa'ya gelip yerleşmeleriyle beraber ipekçilik faaliyetlerinde bir devrim yaşandı. 1888 yılında ipek gelirlerinin Düyûn-ı Umûmiyye'ye terk edilmesinden sonra, Fransız sermayesinin şehir üzerindeki ilgisi arttı ve bu ilginin sonucunda, bir taraftan üretimin artırılması yönünde çeşitli düzenlemelere gidilirken diğer taraftan da bilinçli üretici yetiştirmek için Harîr Dârü't-Talimi'nin kurulması ve bu okulun bünyesinde yerel halkın eğitilmesi sağlandı. İpekçilik faaliyetlerinde yaşanan tüm bu olumlu gelişmeler şehrin sosyal ve kültürel hayatının da renklenmesine ve gelişmesine katkı sağladı. Buna mukabil çağdaş usullerle ipek ipliği elde edilmesi konusunda Fransızların ağırlıklı olarak gayrimüslimlere eğitim vermeleri, Müslümanların da bu duruma kayıtsız kalması ve ipekçilik gelirlerinin de tamamıyla Fransız sermayesinin eline geçmesi, ipekçiliğin şehrin ve ülkenin ekonomisine olan katkısını en az düzeye indirdi. Kurtuluş Savaşı'nın başlamasında sonra Fransız sermayesinin şehri terk etmesiyle beraber, ipekçilik üretiminde keskin bir düşüş yaşandı. Üstelik Cumhuriyet Dönemi'nden sonra yaşanan göçler neticesinde şehrin nüfusunun artması ve sanayileşmenin başlaması, Bursa ovasındaki dut ağaçlarının yerini fabrikaların ve konutların almasına neden oldu. Çeşitli dönemlerde ipekçilik faaliyetlerinin yeniden cazip hale getirilmesi için birçok çalışma yürütüldü. Bununla beraber üretimde yaşanan o eski başarı bir daha elde edilemedi.

KAYNAKÇA

1.Arşiv Kaynakları

BOA, Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı, nr.301/4, 21 Zilhicce 1311.

2.Sürelî Yayınlar

Bursa gazetesi, nr.103, 14 Cemâziyelâhir 1310, s.2; nr.115, 9 Ramazan 1310, s.4; nr.120, 21 Şevval 1310, ss.3-4; nr.121, 28 Şevval 1310, s.2; nr.132, 24 Muharrem 1311, ss.1-2; nr.134, 8 Safer 1311, s.5; nr.138, 8 Rebûlevvel 1311, s.3; nr.143, 13 Rebûlâhir 1311, s.2.

Hudâvendigâr gazetesi, nr.1239, 19 Şevval 1304, s.4; nr.1608, 26 Rebûlevvel 1312; nr.2222, 15 Şaban 1324, s.4.

3.Vilâyet Sâlnâmesi

Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, Hudâvendigâr Matbaa-i Vilâyeti, Def'a 32, Bursa, 1323.

yeniden çalışmalarına başlamıştır. 1930'da İpekböcekçiliği Mektebi yeniden düzenlenerek "İpekböcekçiliği Enstitüsü" ne çevrildi. Bursalılar tarafından "Tohum Mektebi" olarak da anılan okul binası Hürriyet Mahallesi'nde Ziraat Fakültesi ait arazide yapılan yeni binasına taşındı. Eski binada ise "Yüksek İslam Enstitüsü" açıldı. Ampir üslupta yapılmış, dik çatılı bu bina günümüzde İmam Hatip Lisesi olarak kullanılmaktadır. "İpekböcekçiliği Enstitüsü" de yeni binasında, 6 Kasım 1971 tarihinde bilimsel çalışmalar yapmakla görevlendirilerek, "Bursa İpekböcekçiliği Araştırma Enstitüsü" adını aldı. Günümüzde okul binasının mülkiyeti Bursa Anadolu İmam Hatip Lisesi'ne ait olup, bu bina kullanılmamaktadır. (Dalsar, a.g.e, s.429; Harîr Dârü't-Talimi'nin Kurulması", **Bursa Ansiklopedisi**, Haz. Yılmaz Akkılıç, c.III, Bursa: Burdef Yayınları, 2002, s.933; Baykal, a.g.e, s.71; Elif Özlem Aydın, "Bursa'nın Risk Altındaki İpekçilikle İlgili Mimari Mirası: Harir-i Dâr-üt-Ta'îlm", **Bursa Araştırmaları Kent Tarihi ve Kültürü Dergisi**, sayı:22, 2008, s.38).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

4.Tetkik Eserler

ABACI, Zeynep Dörtok, “Avusturyalı Osmanlı Tarihçisi Joseph Von Hammer Purgstall’ın Bursa İzlenimleri (Ağustos 1804)”, **Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, c.15, sayı:15, Uludağ Üniversitesi, Bursa, 2008, ss.395-407.

AKTAR, Ayhan, “Bursa’da Devlet ve Ekonomi”, **Bir Masaldı Bursa**, Haz. Ergun Yenal, YKY, Bursa, 2008, ss.119-142.

AYDIN, Elif Özlem, “Bursa’nın Risk Altındaki İpekçilikle İlgili Mimari Mirası: Harir-i Dâr-üt-Ta’lîm”, **Bursa Araştırmaları Kent Tarihi ve Kültürü Dergisi**, sayı:22, 2008, ss.38-39.

BAYKAL, Kâzım, **2000 Yıllık Bursa’nın Belediyesi**, Özkardeşler Matbaası, Bursa, 1976.

BAYRAM, Nuran, “1837-1923 Sürecinde Bursa’da İpekçilik Sektörünün Sosyo-Ekonomik Analizi”, **Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, sayı:24, Bursa, 2013/1, ss.45-58.

Bursa Ticaret ve Sanayi Odası İlk Karar Defteri 1889-1904, Haz. Raif Kaplanoğlu, Bursa Ticaret ve Sanayi Odası, Bursa, 2009.

DALSAR, Fahri, **Bursa’da İpekçilik**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, nr.856, İstanbul, 1960.

“Dönemin Önemli Olayları”, **Bursa Ansiklopedisi**, c.IV, Haz. Yılmaz Akkılıç, Burdef Yayınları, Bursa, 2002, ss.1377-1381.

DUTEMPLE, Edmond, “Bursa’da İpek Endüstrisi”, **Bursa’da Yaşam**, Çev. Mehmet Demirpençe-Selahattin O. Tansel, Bursa, Kasım 2005, ss. 42-56.

DOSTOĞLU, Neslihan, **Osmanlı Döneminde Bursa**, c.I, Akmed, 2001.

ERDER, Leila Thayer, **The Making of Industrial Bursa: Economic Activity and Population in a Turkish City 1835-1975**, Princeton University, 1976.

FAROQHI, Suraiya, **Türkiye Tarihi 3 Osmanlı Devleti 1600-1908**, c.III, Cem Yayınları, İstanbul, 1997.

FATMA HAYRÜNİSSA HANIM, **1896 Baharında Bursa (Orijinal ismi: Hüdâvendigâr Vilayetinde Kısmen Bir Cevelan)**, Haz. Nezaket Özdemir, Bursa Kültür A.Ş., Belediyesi, 2010.

“Harîr Dârü’t-Talimi’nin Kurulması”, **Bursa Ansiklopedisi**, Haz. Yılmaz Akkılıç, c.III, Bursa: Burdef Yayınları, 2002, ss.932-933.

HASAN TÂİB, **Hatıra ya da Bursa’nın Aynası Hatıra-Yâhud-Mir’ât-ı Burûsa**, Haz. Mehmet Fatih Birgül, Bursa İl Özel İdaresi için Gaye Kitabevi tarafından, Yeşil Şehir Kitaplığı: 1, İstanbul, Mayıs 2007.

HIZLI, Mefail, “Modernleşme Dönemi Bursa’sında Eğitim-Öğretim”, **Osmanlı Modernleşmesi ve Bursa Sempozyum Kitabı**, Bursa, 2009, ss.81-102.

HÜSEYİN VASSAF, **Bursa Hatırası**, Haz. Mustafa Kara, Bilal Kemikli, Bursa Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş., Bursa, 2010.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

İNALCIK, Halil, **Devlet-i' Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I Klasik Dönem (1302-1306) Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

KAĞITÇIBAŞI, Ergun, YAŞAR, Enis, **Bursa Ekonomik Tarihi 1326-1900**, Bursa Ticaret Odası, Bursa, 2005.

KANDES, Vasileios I, **Kuruluşundan XIX. Yüzyıl Sonlarına Kadar Bursa**, Haz.: Selahattin O. Tansel, Gaye Kitabevi, İstanbul, Mart 2009.

KAPLANOĞLU, Raif, **Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Bursa (1876-1926)**, Avrasya Etnografya Yayınları, İstanbul, 2006.

KEPECİOĞLU, Kâmil, **Bursa Kütüğü**, c.I-IV, Haz. Hüseyin Algül, Osman Çetin, Mefail Hızlı, Mustafa Kara, Asım Yediyıldız, Bursa Kültür A.Ş., Bursa Büyükşehir Belediyesi, Bursa, 2009.

LAURENT, Beatrice St, **Ottomanization and Modernization The Architectural and Urban Development of Bursa and The Genesis of Tradition 1839-1914**, Harvard University, Cambridge, Massachusetts, 1989.

LAURENT, Beatrice St, "Bir Tiyatro Amatörü: Ahmed Vefik Paşa ve 19. Yüzyılın Son Çeyreğinde Bursa'nın Yeniden Biçimlenmesi", **Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri**, ed. Paul Dumont-François Georgeon, 2.baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999, ss.79-90.

MAĞMUMİ, Şerafeddin, **Bir Osmanlı Doktorun Anıları Yüz Yıl Önce Anadolu ve Suriye**, I. Basım, çev. Cahit Kayra, Büke Yayınları, İstanbul, 2001.

MÜLAZİM ABDÜLKADİR (KADRI), **Bursa Tarihi Kılavuzu**, Haz. Mehmet Fatih Birgül, Levent Çanaklı, Bursa İl Özel İdaresi için Sistem Ofset tarafından Yeşil Şehir Kitaplığı:3, Ankara, 2009.

QUATAERT, Donald, **Anadolu'da Osmanlı Reformu ve Tarım 1876-1908**, Çev. Nilay Özok Gündoğan-Azat Zana Gündoğan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008.

ROCHEBRUNE, A.de, **Dilber Kethy'nin Bursa ve İstanbul Hatıratı (Mesaib-i İslâm)**, Haz. İlhami Yurdakul, Kitabevi, İstanbul, 2007.

ÜSKÜDARİ, Faruk, **Eski Bursa'dan Notlar**, Bursa Ticaret ve Sanayi Odası, Bursa, 1972.

YAMAN, Mürvet Özçelik, **19.Yüzyıl Sonunda (1890-1893) Bursa Sosyal Hayatının Basındaki Yansıması: Bursa Gazetesi Örneği**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Bedri Mermutlu, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Bursa, 2005.

YETMEN, Tahir, "İpekböcekçiliği", **Uludağ**, c.II, sayı:20, Bursa, 1939, ss.52-56.

ŞAİRLERİ KOVMAK İSTEYEN ŞAİR

THE POET WHO WANTED TO BANISH POETS

Arş. Gör. Emine AYDOĞAN

Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü, e.aydogan@atauni.edu.tr

Özet

Felsefe tarihinin belki de düğüm noktası olan Platon her dönemde yaşanan çağa uygun olarak revize edilip felsefe sahnesine yeniden çağırılmaktadır. Böyle önemli bir figürün öteden beri hastalık belirtileri göstermiş gelgitli, çarpıntılı olmuş bir ilişki olan sanat-felsefe ilişkisinde paradoksal diyebileceğimiz tavrı bu ilişkiyi daha da problematik bir hale getirmiştir. Platon bir taraftan gerçeklikten uzak, görünüşün taklitçileri olarak gördüğü şair ya da sanatçıları İdeal Devlet’inden sürgün ederken diğer taraftan da diyaloglarında şair olarak görülmesine yol açan metafor ve mitlerle karşımıza çıkmaktadır. Aslında bir rasyonalist olarak Platon’un akla meydan okuyan ya da düşündüğü şüpheli olan sanatı dışlaması sistemi açısından çok da anlaşılabilir değildir. Her ne kadar sanatın bilinçdışı olan ile bağlantısı ve taklitçi yönü onu rahatsız etse de o idealleri, görünüşün gerisindeki gerçekliğe aktarırken dilde şiirsel gücün söylemine ihtiyaç duyar. Gerek *Güneş* ve *Mağara metaforu*, gerek *Er miti* bu durumun en iyi örnekleridir. Sonuç olarak sanatçıları Devlet’inde görmek istemeyen bir sanatçı ile karşı karşıyayız. İşte bu çalışmada Platon’un sanatla olan bu çift yönlü ilişkisi tartışılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Platon, İdealar, Devlet, Sanat, Hakikat, metafor, şiir, matematik.

ABSTRACT

Plato that maybe the turning point of philosophy history are revised according to the age and encored to the philosophy scene. The paradoxical manners of such a crucial figure toward the relationship that are tidal, unhealthy and aflutter between art and philosophy have made the matter more problematic. While Plato banished the poets or artists whom he regarded as being far from the truth and imitators of appearance from his ideal state, he also appeared us with metaphors and myths in his dialogues, which caused him to seem as a poet. In fact, it is not too incomprehensible why he excluded art that challenged to reason and had skeptical thought considering his system as a rationalist. Even if he was disturbed by the relationship art and the unconscious and its mimetic aspect, he needed the impact of poetic discourse in language while transferring ideas into truth behind appearance. Both the metaphors of *Sun* and *Cave* and the myth of *Er* are the best examples of this case. As a result, we are face to face with a person that did not want to see the artists in his Republic. In this study, Plato’s dual relation with art will be tried to discuss.

Key words: Plato, Ideas, Truth, Republic, Art, Metaphor, Poetry, Mathematics.

Giriş

Temel bir düşünme alanı olarak felsefenin diğer disiplinlerle olan ilişkisi her dönem tartışılmıştır. Çünkü felsefeyi bu alanlardan birine indirgemeden ya da bu alanları felsefenin nesnesi yapmadan bir ilişki kurmak çoğu zaman mümkün olmamıştır. Örneğin, kimi dönemlerde felsefe dine, sanata ya da bilime tâbi hale getirilmeye çalışıldığı gibi kimi zamanda sanat ya da din, felsefi sansüre maruz kalmıştır. Felsefe-sanat ilişkisi bunlardan belki de en problematik olanıdır. Çünkü felsefe insanın temel bir eğilimi olarak kendisini düşüncenin düşüncesi şeklinde ortaya koyar. Düşüncenin düşüncesi olarak da akılla iş görür. Sanat ise tam tersi olarak belki insanın akli

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

olmayan yönüne vurgu yapan ve bir şekilde akla meydan okuyan bilinçaltına hükmeder. Durum böyle iken bu ikisi arasında genel itibariyle bir uyumsuzluk baş gösterir.

Felsefe tarihine baktığımızda özellikle Çağdaş felsefede felsefi geleneğin büyük düşünürleri üzerine çalışmayı ya da onları tekrar tekrar okumayı temel alan bir gelenek söz konusudur. Bu felsefe tarihi içerisinde, filozofları “özgün konumlarına ulaştıracak bir çıraklık deneyimidir”³⁹⁵. Filozofların bu çıraklık deneyiminde Platon adı önemlidir. Çünkü; “Platon, felsefenin alt edilmesi en zor baba figürüdür. O bir mecburiyettir. Bu nedenle, tıpkı mimari veya tarım gibi, Platonculuk da her çağa ayak uydurması için Batı tarafından sistemli bir şekilde yenilenmekte, revize edilmektedir.”³⁹⁶ Bu zor baba figürü her çağda olduğu gibi bu çağda da yeniden şimdinin sahnesinde yerini almıştır. Böylesine önemli bir ismin sanat-felsefe ilişkisindeki tavrı merak konusudur.

Platon’un sanat ile olan ilişkisini varlıktan hareketle açıklamak gerekir. Çünkü onun “varlığa ulaşmadan hakikate ulaşamayacağı” tezi bunu salık verir.³⁹⁷ Platon felsefesinde genel olarak bizi ikili karşıtlıklar sistemi karşılar; idealar-gölgeler, görünüş-gerçeklik, duyulur-düşünülür, aşkın-içkin, mitos-logos, iyi-kötü, vb. Bu ikili karşıtlıkların filozofu olarak o, sistemini görünüş-gerçeklik ayrımı üzerine kurar. Platon *Timaios*’ta varlıkla ilgili üç farklı şey ortaya koyar: İlk olarak Evreni yaratan işçi ya da sanatkâr olarak *Tanrı*. İkinci olarak evrenin kendisine göre yaratılacağı ilk örnek ve değişmeyen asıllar olarak *İdealar*. Üçüncü olarak da bu idealarla bakılarak oluşturulmuş duyusal dünya ya da Platon’un deyimiyle *gölgeler alemi*.³⁹⁸ Şimdi burada Platon için hakikat ya da gerçekten var olan, idealar dediğimiz bileşik olmayan, yetkin mutlaklıktır. İdealar, burada maddi olmayı karşılarlar. Duyusal dünyanın gölgeler olarak verilmesinin nedeni “...ideaların birliklerini korumak için ortaya atılmış bir çözümdür. Çünkü orijinalin birliğine bir zarar vermeksizin bir resmin sayısız kopyası olabilir.”³⁹⁹ Tabii Platon burada Parmenides gibi varlığı ya da asıllar dediği ideaları değişmez olarak kabul edip değişen şeylere karşı üstünlüğünü ilan etse de değişimi ya da oluşu yok saymaz. Sadece ikincil bir duruma getirir. Yani “Platon’un ontolojisi hakikat olan ve olmayan arasında kategorik farklılıklar göstermesine rağmen belli bir bütünlük arz eder ve sadece hakikat düzlemini ortaya koymakla kalmayıp esasen onun aldatıcı suretinin doksa olarak düşünce ve dildeki hükmünün ontolojik dayanağını da açıklar.”⁴⁰⁰ Platon’un İdealar teorisi, dönemi içerisinde ona nihilistler ya da oluş filozoflarıyla başa çıkabilme hem de değişmeyen, hakikatin bilgisine ulaşabilme imkânı verir. Ayrıca İdealar teorisinin en önemli özelliklerinden biri de insan düşüncesinin sınırlarını genişletmesidir. Bu yönüyle de “Düşünmeyi arzulayan fakat ne arzuladığını henüz bilmeyen kişilerin düşüncelerine tercüman olur.”⁴⁰¹ İnsan düşüncesinin sınırlarını aşkın olan yönünde genişlettiği için de maddi ya da duyusal olanı ikinci plana iter ya da önemsizleştirir. Bu anlamda zaten duyusal olan gölgeler olarak adlandırılır. Burada sanatın konumu da ontolojiye bağlı olarak belirlenir. Platon, ikili karşıtlıkların filozofu olarak, sanat anlayışında biri olumsuz diğeri olumlu iki tavır sergiler. Çağdaş Fransız filozofu ve aynı zamanda kendisini bir Platoncu olarak

³⁹⁵Ali Utku, “Deleuze’ün Nietzsche’si: Seyyar Savaş Makinasını Yeniden Örgütleme”, *Doğu-Batı Dergisi*, sayı 25, 2003-2004, s.243.

³⁹⁶Birdal Akar, Önsöz: “Eski Platon’un Çöküşünden Yeni Platon’un İmkânına”, *Özne- Platon* (Özel Sayı), sayı 24, Çizgi Kitabevi, Konya Bahar 2016, s.7.

³⁹⁷Ahmet Cevizci, *İlk Çağ Felsefe Tarihi*, Asa Yayınları, Bursa 2012, s.287.

³⁹⁸Platon, *Timaios*, (Çev.: Furkan Akderin), Say Yayınları, İstanbul 2015, s. 37-40; bkz. Platon *Devlet*, s. 231-235.

³⁹⁹Ahmet Arslan, *İlk Çağ Felsefe Tarihi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010, s.272.

⁴⁰⁰Oğuz Haşlakoglu, *Platon Düşüncesinde Tekhne*, Sentez Yayıncılık, İstanbul 2016, s.68.

⁴⁰¹Eric Alfred Havelock, *Platon: Filozof Şaire Karşı*, (Çev.: Adem Beyaz), Pinhan Yayıncılık, s.281.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

sunan Alain Badiou *Platon, Sevgili Platon'umuz*⁴⁰² adlı makalesinde Platon'un bu çift yönlü tavrını ilk girişte şöyle verir: “Bir felsefenin kendi argümanlarını daima bir yanda doğru düşünceyi mahveden ahlaksızlığı ve diğer yanda doğru düşünceyi mümkün kılan çaba veya iradeyi tanımlayan iki buyruk –biri olumlu, diğeri olumsuz – arasında ortaya koyduğunu varsaymak akla yatkındır. Böylece filozof, bu çok değerlikli işçi, içinde dünyanın anlamını taşıyacağı tuvali için çerçeveyi kurar.” Platon'da bu çerçeleveme işleminde olumsuz tavrın yansıması olarak sansürle anılırken, olumlu tavrın karşılığı sanatçılığdır. İlk olarak sanat açısından olumsuz diyebileceğimiz buyruğa bakalım.

Şairleri Sürgün Eden Platon

J. Maggio'nun “The ‘birt of truth’: Alain Badiou and Plato's banishment of the poets”, adlı makalesinde Platon'un sanatıyla ilgili üç temel argüman verilir:

- 1) Sanat hakikatin bilgisini keşfedemez.
- 2) Sanat insan doğasının akıldışı tarafını cesaretlendirir.
- 3) Sanat böyle bir doğayı yücelterek insanlar üzerinde tamamı ile kötü bir etkiye sahiptir.⁴⁰³

Bu üç argüman Platon'un sanata sansürünü tüm yönleriyle ele alacak niteliktedir. Biz de bu argümanlardan hareketle Platon ve sanat ilişkisini konumlandırabiliriz.

1) *Sanat Hakikatin Bilgisini Keşfedemez*: Platon varlıkla ilgili yaptığı idealar-gölgeler ayrımından hareketle bu iki alana karşılık gelen iki bilgidен bahseder: İdealara karşılık gelen, akılla kavranabilen alanın bilgisi olarak *episteme* ve gölge ya da görünüşleri dile getiren, duyuyla kavranabilen alanın bilgisi *doksa*. Platon *Devlet*'te bir çizgi ile gösterdiği ve ilkin ikiye böldüğü bu ayrımında bölünmüş alanı da tekrar aynı oranda keserek dört bölüm elde eder. Bunlardan gölgeler dünyasının bilgisini yani doksayı kendi içinde ikiye ayırır: Bunun bir parçasına *sanı* ya da *yansı* der, yani “...önce gölgeler, suda ya da parlak düzeylerde görülen şekiller ve onlara benzer bütün daha başka görüntülerdir.” Yansının diğer tarafında *inanç* yani “canlı varlıklar, bitkiler ve insanın yaptığı bütün nesneler bulunur.” Kavranabilen alan olarak verilen epistemeye geldiğimizde ise ilk olarak *çıkartış* dediği geometri, matematik ve benzeri bilimlerin alanı olan bu bölümde ruh “...nesneleri birer yansı olarak ele aldığı için, araştırmalarına varsayımlardan gitmek zorunda kalır; İlkeye değil, sonuca götüren bir yola girer.” Demek ki geometri ya da matematik tamamen soyut bir bilgi alanı olarak verilmez; “çünkü bu biçimler hâlâ görünürdürler veya görünürleri kullanırlar.” Kavranabilen alanın ikinci bölümü ve analojinin en üst basamağı olan *kavrayış*'da akıl diyalektik olarak kavrama yapar. Burada; görülen, duyulan ya da yansı denilen şeylere ihtiyaç duyulmaz. Kavramlardan hareket edilir ve yine kavramlara ulaşılır.⁴⁰⁴ Bilgideki bu ayrım ya da sınıflandırmanın ölçütü bu bilgilerin ideaya yakınlığına bağlı olarak sağladığı kesinliktir. Zira Platon için, gerçekten var olan kesin olarak bilinebilirdir. Başka bir deyişle bilgi varlığa, bilgisizlik yokluğa dayanır. Bu anlamda gerçekten var olan idealar olduğu için kesin ve hakiki bilgi ideaların bilgisi olarak epistemedir. Analojinin en tepesindeki *İyi İdeası*'ndan uzaklaştıkça karanlık anlamında kesin olmayan bilgi bizi karşılar. Yani güneş benzetmesindeki gibi güneşten uzaklaştıkça karanlığa mahkûm olunur. Bu

⁴⁰²Alain Badiou, “Platon, Sevgili Platon'umuz”, (ing. Çev.: Ali Utku-Mukadder Erkan) *Özne-Kierkegaard*, (Özel Sayı), sayı 25, Çizgi Kitabevi, Konya Güz 2016, s.285.

⁴⁰³J. Maggio, “The ‘birth of truth’: Alain Badiou and Plato's banishment of the poets”, *Philosophy and Social Criticism*, 36(5), s.611.

⁴⁰⁴Platon, *Devlet*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2016, s.226-227; bkz. Havelock, 273.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

ontoloji temelli bilgi anlayışında Platon için hakikat ya da doğruluk *aletheia* (saklı olmama) anlamında kullanılır.⁴⁰⁵ Yani “bilginin ideali yüz yüze görmektir, yoksa karanlık bir aynada görmek değil.”⁴⁰⁶ Platon’da hakikate erişmek için karanlık bir ayna yerine yüz yüze görmeyi seçer.

Sanat bu hakikate erişmeye kadir mi ya da bu hakikat sanat için erişilebilir mi? Platon için sanat hakikate erişmeye kadir değildir, onun sahip olduğu şey gerçeklik değil, onun kopyasıdır. Ona göre sanatçının yaptığı, ürettiği şeyin bir gerçekliğinin olmadığını ve bu türden bir yaratımın herkesin yapabileceği sıradan, çok basit bir iş olduğunu bir ayna örneğiyle anlatır: “İstersen bir ayna al eline, dört bir yana tut. Bir anda yaptın gitti güneşi, yıldızları, dünyayı, kendini, evinin bütün eşyasını, bitkileri, bütün canlı varlıkları.”⁴⁰⁷ Bu örnekte de görüldüğü üzere Platon sanatı bir taklit olarak görür. Sanatın taklidinde vurgulanması elzem olan, sanatın neyi taklit ettiğidir. Platon bu soruya sanatın nesnesinin görünüşler dünyası olduğunu söyleyerek cevap vermiş olur. Oysaki Platon’da asıl olan idealar dünyasıdır.⁴⁰⁸ Şu halde sanatın taklidini yaptığı şey de taklit olduğu için sanat, “taklidin taklidi” olarak gerçeklikten üç derece uzaklaşmış olur ki, Platon bu durumu *Devlet*’te sedir örneğiyle verir. Orada üç türlü sedirden bahseder: İlki asıl sedirdir ki yalnız Tanrı tarafından yapılabilir, ikincisi ilk sedirden hareketle dülger tarafından yapılırken, üçüncüsü de ressam tarafından yapılır. Platon burada Tanrı’ya sedirin yaratıcısı, dülger sanatın işçisi derken ressama “bir şeyin aslından üç derece uzağını yapan benzetmeci” der.⁴⁰⁹ Platon bu örnekte resamlardan hareket etse de şairleri de bu benzetmecilere dahil eder. Ayrıca Platon sanatçıların hakiki bilgiye sahip olmadıklarından emindir. Zira ona göre bir insan bir şeyin hem aslını hem de benzerini yapmak gücünde olsa benzeriyle uğraşmayıp onun aslını ortaya koyar.⁴¹⁰ Sanat hakikate sahip olamadığı için hakikat ona dışarıdan gelir. Badiou burada önemli bir noktaya temas eder. Eğer sanat bir duyu öğretimiye ve hakikat ona dışarıdan geliyorsa sonuç şu olur: “Sanatın “iyi” özü sanat eseriyile değil, eserin halk üzerindeki etkileriyle hasıl olur. Rousseau şöyle yazacaktır: “Gösteriler halk için yapılır; mutlak nitelikleri de ancak halk üzerindeki etkilerine göre belirlenebilir.”⁴¹¹ Sanat, halk üzerindeki etkisine göre değerlendirilirse sanat ile ilgili bir denetime gidilir. Çünkü oluşturulmak istenen toplumun yeniden inşasında erdem dışı görülen her şeyle ilgili bir denetim mekanizması işletilecektir.

2) *Sanat İnsan Doğasının Akıldışı Tarafını Cesaretlendirir*: Felsefe-sanat ilişkisinde diğer bir problematik noktayı oluşturan sanatın insanın hangi yönüne hitap ettiğidir. Çünkü insan sadece akıldan ibaret değildir. O aynı zaman da duyguları, arzuları olan bir varlıktır. Sanat tam da insanın bu yönleriyle iş gördüğü için kötü olana meyleder gözükür. Platon’a göre sanat ilhamla iş görür. *Ion* diyalogunda şairin “ilham duymadan, kendinden ve aklından öteye geçmeden” şiirini yaratamayacağını söyler.⁴¹² Platon sanatı böyle gördüğü için felsefe sanat ilişkisinde felsefeyi sanatın üzerine yerleştirerek sanatı Nietzsche’nin deyimiyle cariyeye rolüne mahkûm kılar.⁴¹³

⁴⁰⁵Harun Tepe, *Platon’dan Habermas’a: Felsefede Doğruluk ya da Hakikat*, Bilgesu Yayıncılık, Ankara 2016, s.37.

⁴⁰⁶Iris Murdoch, *Ateş ve Güneş*, (Çev. Serdar Rifat Kırkoğlu), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2008, s.40.

⁴⁰⁷Platon, *Devlet*, s.337.

⁴⁰⁸İsmail Tunalı, *Grek Estetiği*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1983, s.81.

⁴⁰⁹Platon, *Devlet*, s.336-339.

⁴¹⁰Platon, *Devlet*, s.340.

⁴¹¹Badiou, *Başka Bir Estetik*, (Çev.: Aziz Ufuk Kılıç), Metis Yayınları, İstanbul 2013, s.13.

⁴¹²Platon, *Ion*, (Çev.: Tacettin Ünlü), Platon: Tüm Diyaloglar, Remzi Kitabevi, İstanbul 2015, s. 268.

⁴¹³Allan Megill, *Aşırılığın Peygamberleri: Nietzsche, Heidegger, Foucault, Derrida*, (1987), (Çev. Tuncay Birkan), Say Yayınları, İstanbul 2012, s.114.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Nietzsche bu durumu tersine çevirmeye ve sanata hak ettiği konumu tesis etmeye çalışır. Nietzsche sanata karşı olan bu olumsuz tavrı Platon öncesine taşır ve Platon'dan önce “Yunan sahnesine akılcılığı getirdiğini” düşündüğü Atina'nın yetiştirdiği üç büyük trajedi şairinden biri olan Euripides'i işaret eder: “Euripides, kendini Aiskhyloscu-Sophoslekci trajedinin bilinçsiz yaratıcılığının karşısına yerleştirerek, Sokrates'in “her şeyin iyi olması için bilinçli olması gerekir” düsturunu “her şeyin güzel olması için bilinçli olması gerekir” düsturuyla tamamlamıştı. Ondan sonra da dünyaya, “ ‘akılsız’ şairin tersini göstermeye çalışmıştı.”⁴¹⁴ Her şeyin güzel olması için bilinçli olması gerekir düsturu Platon'un sanat anlayışının parolası olarak bile görülebilir. Çünkü bu başlık altında sanatın bilinç dışılığına gönderme yapılır.

Bu tartışmada felsefe ya da aklın yöntemi olarak matematik ön plana çıkarken sanatı da şiir temsil eder. Platon matematikle özdeşleşen isimlerden biri olarak akademinin girişine “Geometri bilmeyen buraya giremez” yazar. Zira hem matematik hem de felsefe saf akıl ile bilgiye ulaşmaya çabalar. Sanat ise aklın üstünlüğüne meydan okur ya da onu engellemeye çalışır. Nietzsche'ye göre şiir, şairin “bilinçsiz ve anlam yetisinden yoksun” olmasını gerektirir. Platon ise tam tersine “bilinçli iç görü” olmadığı için şiiri dışlar. Badiou'da Platon'un bu tavrını şöyle sunar: “Platon düşüncenin belirtik prosedürü sıfatıyla ya da kendini ancak düşünme olarak sergileyebilen düşünme sıfatıyla matematiği ön kapıdan içeri alır. Hal böyle olunca şiir sanatı da gözden uzak merdivenlerden dışarı çıkmak zorundadır.” Modern felsefe de Platon'un şiire ya da sanata reva gördüğü yazgıyı matematiğe reva görür ve Platon'a karşıt olarak “şiiri idealize etmekte, *mathème*'i ise sofistikeleştirmektedir. Bu yolla da Platoncu yargıyı tepetaklak etmektedir.”⁴¹⁵

3) *Sanat Böyle Bir Doğayı Yücelterek İnsanlar Üzerinde Tamamı ile Kötü Bir Etkiye Sahiptir:* Platon sanatı ontolojiye indirgediği için onu taklidin taklidi olarak görür. Sanatın gerçeklikten üç derece uzak olarak görülmesinin ahlaki ve siyasi alanda da bazı yan etkileri var olur. Yani Platon'a göre hakikate sahip olmayan sanat, insan doğasını bozarak onu kötüye sevk eder. Sanatın böyle görülmesinin ilk ve belki de en önemli nedeni İrlandalı yazar ve filozof Iris Murdoch'un da dikkat çektiği üzere sanatın tinsel ikircikliğidir: “Platon'a göre sanatın tehlikeli olmasının başlıca nedeni tinsel olanı taklit etmesi ve inceden inceye kılığını değiştirip önemsizleştirmesidir. Sanatçılar dinsel imgelerle sorumsuzca oynarlar. Oysaki bu imgeler aklın içsel ya da dışsal otoritesi tarafından eleştiri yoluyla denetlenmelidir.”⁴¹⁶ Murdoch burada sanat ve din arasında ilişkinin sancılı oluşuna dikkat çeker: “Gerçekte sanat, özel olarak engellenmediği sürece, Tanrı'ya ve dinsel yaşamı içgüdüsel olarak maddeleştirir. Bu en çok, çok sayıda din bilgininin hizmet ettiği Hristiyanlıkta görülmüştür. Teslis'in bildik figürleri büyük resimlerde öylesine yüceltilmiş ve öylesine güzelleştirilmiştir ki, neredeyse ressamlar bu konuda nihai otoriteymiş gibi gözükür. Şairlerin sanki Yunan tanrılarının yakınındaymış gibi görüldüğünü söylerken Platon'da bunu kastetmiştir.”⁴¹⁷

İkinci olarak Sanatın haz ve kötülükle ilişkisi Platon'u tedirgin eder. Çünkü insanın rasyonel tarafının yanı sıra Platon'un deyimiyle akılsız, taşkın bir yanı da mevcuttur. İnsanın bu yönü benzetmelere, hazza ve kötülüğe oldukça elverişlidir. Bilindiği üzere sanatın da kötülükle arası oldukça iyidir: “Hem benzetmeci şairin akıldan yana gitmeyeceği besbelli bir şey; sanatına

⁴¹⁴Megill, s.109; bkz. Nietzsche, *Tragedyanın Doğuşu*, (Çev.: Mustafa Tüzel), İthaki Yayınları, İstanbul 2005, s.86-87.

⁴¹⁵Alain Badiou, *Başka Bir Estetik*, s.30-32.

⁴¹⁶Murdoch, s.74.

⁴¹⁷Murdoch, s.79-80.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

elvermez bu; halka da beğendiremez kendini bu yoldan. Onun işi, benzetmesi daha kolay olan coşkun, taşkın, değişken yanımızı ortaya koymaktır.”⁴¹⁸ Hakikate erişmeye kadir olmayan sanatın bir de bu akıl dışı yönle bir araya gelmesi Platon için toplumun geleceği ya da iyi ahlaklı bir yurttaşın gelişimi açısından tehlike arz eder. Sonuçta ahlaki bir ideal siyasi bir yaptırıma dönüşür. Zaten Yunan düşüncesinde de ahlakla siyaset birbirine bağlı ya da çok yakın ilişkili iki alan olarak görülür; “...ahlaki bir hayat, insani bir mutluluk, ancak iyi düzenlenmiş sosyo-politik bir örgütlenme içinde mümkündür.”⁴¹⁹ Bunun içinde İdeal Devleti oluşturur. Bu ideal devlette sanat-devlet ya da sanat-toplum ilişkisini irdelenmiş, sanatın toplumdaki konumu belirlenmeye çalışılmıştır. Bu önemlidir, çünkü Platon bu alanda ilktir.⁴²⁰

Nihayetinde saydığımız üç başlığın sonucu olarak Platon *Devlet*’in üçüncü kitabında şairleri, ideal devletinden sürgün eder;

...her kılığa girmesini, her şeyi ustaca taklit etmesini bilen bir adam, bizim topluma gelip de şiirlerini halkın önünde söylemek isterse, bu kutsal, bu eşsiz, bu tadına doyumaz şairin önünde saygıyla eğilir, deriz ki: Bizim ülkemizde senin cinsinden insanlar yok, olması da yasak. Böylece başına kokular sürer, çelenkler takar, onu başka bir ülkeye yollarız. Bize daha ağırbaşlı bir şair gerek, deriz. O kadar hoş olmasın, zarar yok, ama işe yarar masallar söylesin, yalnız iyi adamın taklitçisi olsun, onun davranışlarını anlatsın, askerlerimizin eğitiminde uygulanan kanunlara uysun sözleri.⁴²¹

Burada dikkati çeken sürgün yapılırken Platon’un şairi “kutsal, eşsiz, tadına doyumaz” olarak nitelendirip, önünde saygıyla eğildikten sonra sürgüne göndermesidir. Yine burada sürgüne gönderdiği şairleri ağırbaşlı şairlerden ayırır ve iyi adamın taklitçilerine devletinde yer verebileceğini söyler. Ama onuncu kitapta sansürün şiddetini daha da artırır. Taklitçi olarak gördüğü bütün şairlere bir yasak getirir. Sürgünün yapılmasının haklı sebeplere dayandığını kendince teyit eder. Tragedya şairi Homeros üzerinden bütün şairlere ahlaki ya da siyasi alanda toplum için, yapılmış bir eylem, üstlenilmiş bir görev olup olmadığını sorar: “Hangi devlet, düzeninde yaptığı değişikliği sana borçludur, Lakedemonia’nın, küçük büyük daha nice devletlerin, Lykurgos’a borçlu olduğu gibi? Hangi devlet seni iyi bir kanun adamı sayar ve bir fayda görmüştür senden? (...) Peki herhangi bir işte ustalığı görülmüş mü? Zanaatlarda veya başka bir alanda akıllıca bir buluşu olmuş mu, Miletos’lu Thales, ya da İskitlerin Anakharsis’i gibi? (...) Peki, devletlere bir hayrı dokunmadı da, şuna buna dokundu mu acaba? Birisini adam etmiş mi ömründe?”⁴²² Bu soruların cevabını kendisi verir ve bu anlamda onların hiçbir olumlu faaliyetinin olmadığını vurgulamaya çalışır. O halde bunlar Platon için hakikate ulaşamayan bir taklitçidirler sadece. Bunun için de akıl ile idare olunan bir devlette akli yıpratana yer yoktur. Platon, sanatın hakikate sahip olamayacağını düşündüğü için onu sadece halk üzerindeki etkisiyle değerlendirir. Yani sanatçıyı değerlendirdiği kriterler, genel itibarıyla pratik alana gönderme yapar.

Tabii Collingwood, Platon’un şairi ideal şehirden kovması hakkındaki mitin *Devlet*’teki bir yanlış anlamadan kaynaklandığını öne sürer. Collingwood eserinde ilkin taklit (*imitation*) yerine temsil

⁴¹⁸Platon, *Devlet*, s.349.

⁴¹⁹Arslan, s. 207.

⁴²⁰Tunalı, s.87.

⁴²¹Platon, *Devlet*, s.89.

⁴²²Platon, *Devlet*, s.341-342.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

(*representation*) kavramını kullanır. Ona göre Sokrates Platon'un *Devlet* adlı eserinde şiiri, biri temsilci diğeri temsilci olmayan diye ikiye ayırır; Sokrates temsilci şiiri eğlenceli ama çeşitli sebeplerden dolayı sakıncalı bulur ve bu tür bir şiiri sadece genç öğrencilerinin sınıflarından değil aynı zamanda tüm şehirde yasaklar. Daha sonra temsilci şiirin yeni argümanlarla tüm sahasını yasaklar, fakat temsilci olmayan bazı türden şiirleri korur. Platon'un *Devlet*'in üçüncü ve onuncu kitaplarındaki sansürü ile ilgili olarak da orada Platon'un ne bütün şiir türlerine saldırmak istediğini ne de şiiri genel itibarıyla temsilci olarak düşündüğünü asla söylemediğini savunur.⁴²³ Ama sonuç olarak temsilci olsun ya da olmasın orada bir sürgün söz konusudur. Sanatı akıldan hareketle mahkûm etmek ya da onun değerini estetik kaygıdan ziyade toplumsal fayda ile ölçmek filozoflar tarafından pek de hoş karşılanmaz. Murdoch'a göre; "Sanat, özellikle de edebiyat, hepimizin buluşabileceği ve güneşin altında her şeyin incelenip gözden geçirilebileceği bir düşünme salonudur. Bu yüzden diktatörler ve Platon gibi otorite yanlısı ahlâkçılar ondan korkar ve ona saldırır. Sanatçı büyük bir haber kaynağıdır, en kötüsünden bir dedikoducu, en iyisinden bir bilgedir ve her iki rolde de çok sevilir."⁴²⁴

Şair ya da Sanatçı olarak Platon

Platon'un sanata (şiir, resim, müzik) karşı temelde varlık anlayışından ötürü olumsuz bir tavrı söz konusudur. Ama diğer taraftan kendisinin sanatçı olarak görülmesini sağlayan bazı davranışlar sergiler. Bu davranışlardan ilki o eserlerini, mensur şiir (nesir şiir) denilen bir tarzda yazar. Neden mensur şiir sorduğumuzda Murdoch'un cevabı dikkate değerdir: "Platon kendi sanatçılığının tehlikelerini biliyordu ve *Yasalar*'daki öfke dolu, sert teolojik açıklamalar belki de, Platon'un *psiloi logoi*'yi, yani sakin, sade, jargon içermeyen düzyazıyı terk ettiği anda felsefenin kendisinin de büyü olarak kullanılma tehlikesi içinde olacağının farkında olduğunu ifade ediyordu."⁴²⁵ Belki de bu nedenle o düz yazıyı terketmez.

İkinci olarak sanat, aklın tatmini için bazı imgeler sağlar. Platon da bunun farkındadır ve felsefesinde bu tarz imgelere, metaforlara, mitlere çokça başvurur. Nietzsche, miti bir sanat biçimi ya da sanatın temeli olarak görür. Ona göre mitler estetik yaratımların üzerinde inşa edileceği temeli oluşturur.⁴²⁶ Yani Platon görünüşün gerisindeki gerçekliği ya da en üstün ilke olarak İyi İdeası'nı ya da ruhları anlatırken aklın nüfuz edemediği noktalarda mitlere, dolayısıyla sanata başvurur ya da şiirin söylemsel gücüne ihtiyaç duyar. Badiou bu paradoksu şöyle ifade eder: "tam da mesele düşünmenin düşünülebilir olanın ilkesine açılması olduğunda, yani düşünmenin kendisini düşünme olarak tesis eden şeyi kavrayıp derinlere dalması gerekince şu işe bakın, Platon'un kendisi kalkıp dili şiirsel söyleyişin gücüne tabi kılmaktadır."⁴²⁷ Yine aynı şekilde Murdoch'da Platon'u eleştirirken bu paradoksal noktaya, yani Platon'un sanatçılığına işaret etmiştir.⁴²⁸ Platon'un diyalogların da kullandığı metafor ve mitlerden bazıları olarak şunlar sayılabilir: *Devlet*'te *Mağara*, *Bölünmüş Çizgi ve Güneş* metaforları, *Phaidros* diyalogunda *At arabası* metaforu ve son olarak *Theaitetos* diyalogunda *Bal Mumu* ve *Kuş ya da Güvercin Kafesi* metaforları görülür. Mitlerden de yine *Devlet*'te *Er* mitine, *Gorgias*'da *Cehennem* mitine, *Şölen*'de *Eros'un doğuş* mitine ve

⁴²³R. G. Collingwood, *The Principles of Art*, Oxford University Press, Newyork 1937, s.46-48.

⁴²⁴Murdoch, s.95-96.

⁴²⁵Murdoch, s.78-79.

⁴²⁶Megill, s.124-125.

⁴²⁷Badiou, *Başka Bir Estetik*, s.30-31.

⁴²⁸Murdoch, s.97.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Phaidros'ta yer alan *Theuth* mitine rastlanır. Tabii Platon'un sanatçılığı Nietzsche ile karşılaştırıldığında Platon filozof-sanatçı diyebileceğimiz biri iken Nietzsche sanatçı-filozof olarak karşımıza çıkar. Bu da şu anlama gelebilir, onun sanatçı olarak görülmesini sağlayacak bazı yönleri olmasına rağmen o her şeyden önce bir filozoftur ve felsefi yönü sanatçı yönünün önüne geçer.

Sonuç olarak ister sadece taklitçi isterse tragedya, komedi şairi olsun Platon, *Devlet*'in de sanata ve sanatçıya karşı bir yaptırıma gitmiş ve sanatçıların bir kısmı da olsa sürgüne göndermiştir. Bu sürgüne ek olarak da sanatlar üzerinde bir denetim mekanizması oluşturmaya çalışmıştır. Bu sürgün ya da sınırlandırmanın temelinde sanatın gerçekliğin bilgisine sahip olamaması, onun bilinçdışı boyutu ve en nihayetinde bu özelliklerin ahlaki ve rasyonel yönü ile ön plana çıkarılmış insan üzerindeki olumsuz etkisi belirleyici olmuştur. Diğer taraftan sanatın onun için tehlike arz eden yönlerini bilmesine rağmen, Platon bir sanatçıdır. Diyaloglarında imgelere, mitlere başvurarak şiirsel söylemin gücünden çokça yararlanır. Belki de Badiou'nun dediği gibi "filozof, bu çok değerlikli işçi, içinde dünyanın anlamını taşıyacağı tuvali için çerçeveyi" böyle çift yönlü bir ilişkiyle kurar.⁴²⁹

KAYNAKÇA

Akar, Birdal, Önsöz: "Eski Platon'un Çöküşünden Yeni Platon'un İmkânına", *Özne- Platon* (Özel Sayı), sayı 24, Çizgi Kitabevi, Konya Bahar 2016.

Arslan, Ahmet, *İlk Çağ Felsefe Tarihi 2*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010.

Badiou, Alain, *Başka Bir Estetik*, (1998), (Çev.: Aziz Ufuk Kılıç), Metis Yayınları, İstanbul 2013.

Badiou, Alain, "Platon, Sevgili Platon'umuz", (İng. Çev.; Ali Utku-Mukadder Erkan), *Özne-Kierkegaard*, (Özel Sayı), sayı 25, Çizgi Yayınları, Konya Güz 2016.

Cevizci, Ahmet, *İlk Çağ Felsefe Tarihi*, Asa Yayınları, Bursa 2012.

Collingwood, R. G., *The Principles of Art*, Oxford University Press, Newyork 1937.

Haşlakoğlu, Oğuz, *Platon Düşüncesinde Tekhnê*, Sentez Yayıncılık, İstanbul 2016.

Havelock, Eric Alfred, *Platon: Filozof Şaire Karşı*, (Çev.: Adem Beyaz), Pinhan Yayıncılık,

Maggio J., "The 'birt of truth': Alain Badiou and Plato's banishment of the poets", *Philosophy and Social Criticism*, 36(5), 2010, 607-621.

Megill, Allan, *Aşırılığın Peygamberleri: Nietzsche, Heidegger, Foucault, Derrida*, (1987), (Çev.: Tuncay Birkan), Say Yayınları, İstanbul 2012.

Murdoch, Iris, *Ateş ve Güneş*, (1977), (Çev.: Serdar Rifat Kırkoğlu), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2008,

Nietzsche, *Tragedyanın Doğuşu*, (Çev.: Mustafa Tüzel), İthaki Yayınları, İstanbul 2005.

Platon, *Devlet*, (Çev.: Sebahattin Eyüboğlu-M. Ali Cımcöz), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2016.

Platon, *Ion*, Toplu Diyaloglar (263-276), (Çev.: Tacettin Ünlü), Remzi Kitabevi, İstanbul 2015.

Platon, *Timaios*, (Çev.: Furkan Akderin), Say Yayınları, İstanbul 2015.

⁴²⁹Badiou, "Platon, Sevgili Platon'umuz", s.285.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tepe, Harun, *Platon'dan Habermas'a; Felsefede Doğruluk ya da Hakikat*, Bilgesu Yayıncılık, Ankara 2016.

Tunalı, İsmail, *Grek Estetiği*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1983.

Utku, Ali, "Deleuze'ün Nietzsche'si: Seyyar Savaş Makinasını Yeniden Örgütlemek", *Doğu-Batı Dergisi*, sayı 25, 2003-2004, 239-252.

SPOR TURİZMİNDE FARKLI ALTERNATİFLER: BAYBURT İLİ ÖRNEĞİ
DIFFERENT ALTERNATIVES IN SPORT TOURISM: BAYBURT CITY SAMPLE

Yrd. Doç. Dr. Emine TAŞ

Bayburt Üniversitesi, Bayburt Meslek Yüksekokulu, etas@bayburt.edu.tr

Öğr. Gör. Mehmet KAPUSIZOĞLU

Bayburt Üniversitesi, Bayburt Meslek Yüksekokulu, mkapusiz@bayburt.edu.tr

ÖZET

Küreselleşme olgusunun yaygın olarak kullanılmasıyla birlikte dünya; ‘küresel bir pazar’ olarak tanımlanmaktadır. Turizm de bu pazarda hak ettiği ilgiyi görmeye başlamıştır. Turizmin coğrafi alanlara genişlemesi, özellikle gelir düzeyi düşük insanların yaşadığı kırsal bölgelerde istihdam yaratılması açısından önemlidir. Ticari ve sınai yatırımların yok denecek kadar az olduğu yerleşim yerlerinde doğal ve tarihi kaynakların kullanılarak yaşam koşullarının iyileştirilmesi konusu önemini arttırmaktadır.

Bu çalışmamızda öncelikli olarak sportif amaçlı gerçekleştirilebilecek alternatif turizm türleri ele alınmıştır. Çalışmamızın ilerleyen kısımlarında Bayburt İli’nde gerçekleştirilebilecek spor turizmi türlerinden bahsedilerek, şehrin gelişiminde nasıl etkili olabileceği tartışılmıştır. Son olarak da spor turizminin sosyo ekonomik öneminden bahsedilerek turizmi ilgilendiren AB Siyasa, Program ve Fonları tanıtilerek çalışma tamamlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Alternatif Turizm, Spor Turizmi, AB Siyasa Program ve Fonları, Bayburt City.

ABSTRACT

Along with the common use of globalization phenomenon, the world is now being described as a “global market”. Tourism also begins to draw the attention it deserves in this market. Expansion of tourism geographic areas, it is important to create jobs in rural areas especially those with low income. Using natural and historical resources improvement of living conditions increasing importance where in settlements which commercial and industrial investments are scarce.

In this study, alternative tourism types that can be realized primarily for sportive purposes are discussed. Later in our work, speaking of sports tourism types that can be realized in Bayburt province, it has been discussed how the city could be effective in its development. Last by mentioning from the socio-economic importance of sports tourism ,the work has been completed by introducing the EU Politics, Programs and Funds.

Key words: Tourism, Alternative Tourism, Sportive Tourism, EU Politics, Programs and Funds, Bayburt.

Key Words: Bayburt City, Tourism, Sport Tourism

GİRİŞ

1.Bayburt İli’nin Coğrafi Yapısı

Bayburt, Doğu Karadeniz bölgesinin iç kesiminde yer alan ve Doğu Anadolu ile geçiş bölgesinde bulunan bir ildir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Bayburt ili 40 derece 37 dakika kuzey enlemi ile 40 derece 45 dakika doğu boylamı, 39 derece 52 dakika güney enlemi ile 39 derece 37 dakika batı boylamları arasında yer alır. Doğusunda Erzurum, batısında Gümüşhane, kuzeyinde Trabzon ve Rize, güneyinde Erzincan illeri ile çevrili, Anadolu'nun kuzey doğusunda Çoruh Nehri kenarında ve denizden 1550 m. yükseklikte kurulmuş 3739 km² yüzölçümlü bir ildir.

Doğu Karadeniz Bölgesi'ni Doğu Anadolu'dan ayıran sıra dağları birbirine bağlayan Soğanlı, Vavuk, Otlukbeli ve Zigana geçitleri gibi önemli geçitler arasında, Çoruh Vadisi'nin kuzey-güney yönlü akışa sahip bölümünde yer almaktadır.

2.Turizm Tanımı

Günümüzde her yıl milyonlarca insan, sürekli yaşadıkları yerlerden geçici sürelerle ayrılarak başka ülkelere yada bölgelere gitmekte ve buralarda gezip görme, dinlenme, eğlenme ve öğrenme gibi, psikolojik, sosyal ve kültürel gereksinimlerini karşılamaktadırlar. Ekonomik ve sosyal anlamda geniş etkiler doğuran ve turizm olarak isimlendirilen bu olay, günümüz uygarlığının temel bir özelliğini oluşturmaktadır (Barutçugil,1989:15).

W. Hunziker'in 1941 yılında yaptığı tanıma göre turizm; “para kazanma amacına dayanmayan ve devamlı kalış biçimine dönüşmemek kaydıyla, yabancıların bir yerde konaklamalarından ve bir yere seyahatlerinden doğan olay ve ilgilerin tümüdür” (Ülger,1992:10).

3.Spor Tanımı

Spor tek başına veya toplu olarak yapılan, kendine özgü kuralları olan genelinde bir yarışmaya dayanan bedensel ve zihinsel yetilerin gelişimini sağlayan eğitici ve eğlendirici uğraştır. Spor, ferdin doğal çevresini beşeri çevre haline çevirirken elde ettiği kabiliyetleri geliştiren, belirli kurallar altında araçlı veya araçsız, ferdi veya toplu olarak boş zaman faaliyeti kapsamı içinde veya tam zaman olacak şekilde meslekleştirerek yaptığı sosyalleştirici, topluluğu bütünleştirici ruh ve fiziki geliştiren rekabetçi, dayanışmacı ve kültürel bir olgudur (Kılıcıgil,1985)

4.Sportif Turizm

Günümüzde turizm ile sporun zaman, mekan ve fonksiyonel açıdan ilişkisi ayrıca sporun turizm açısından sürekli artan önemi ayrı bir sportif turizm kavramının geliştirilmesine neden olmuştur. Sportif turizm veya spor turizmi spora ilgi duyan kişilerin turizme katılmalarından doğan olaylar ve ilişkiler bütünü olarak tanımlanabilir (Toskay, 153-158).

Sportif turizm değişik biçimlerde ortaya çıkabilir. Öncelikle turizm olayı çerçevesinde spor yapılması, sürekli ikamet edilen yer dışına çıkılarak yapılan dinlenme, gevşeme veya o spor kolunda gelişmeye yardımcı idmanlar turizm çerçevesindeki sportif faaliyetler içinde sayılabilir. Kayak, rafting, mağara turizmi, bisiklet, yamaç paraşütü, sportif olta balıkçılığı ve cirit sporu sportif turizm kapsamında değerlendirilmektedir.

5.Bayburt'ta Spor Turizmi

Turizm destinasyonunun belirlenmesinde coğrafi görünüm büyük önem taşımaktadır. Coğrafi görünümün önemli belirleyicilerinden biri şüphesiz ki, dağlık alanlardır. Dağlık alanların turizme açılması, dağcılara ulaşım konaklama, ağırlama ve rehberlik gibi hizmetlerin verilmesi sayesinde olmuştur. Dağlar macera heyecan ve değişiklik arayanlara çeşitli rekreasyonel faaliyetler ve yeni spor alanları oluşturmaktadır (Doğaner, 2001:176-177).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Alp Himalaya dağ sistemi üzerinde yer alan ülkemiz gerek flora ve gerekse fauna açısından oldukça zengin dağ ve sıradağlara sahiptir. Bu özelliği sayesinde başta Doğu Karadeniz Bölgesi ve Bayburt ili dağ yürüyüşleri ve tırmanışları açısından önemli bir potansiyeli bünyesinde barındırmaktadır. Bu potansiyel değerlendirilirse turizm olgusu içerisinde önemli bir yere sahip olacak ve başta turizmin çeşitlenmesine katkıda bulunacağı gibi, arz kapasitesinin gelişmesine ve ilin ekonomisine ve sosyal yaşamına da katkıda bulunacaktır. Bayburt'un doğal yapısı dikkate alındığında gerçekleştirilebilecek spor turizmi çeşitleri şunlardır:

- Kış Turizmi-Kayak
- Su Sporları-Rafting
- Trekking ve Mağara Turizmi
- Bisiklet Spor Turizmi
- Yamaç Paraşütü
- Avcılık
- Sportif Olta Balıkçılığı
- Atlı Doğa Gezisi
- Atlı Cirit Sportu
- Oryantiring
- Gençlik Ve Kamp Turizmi

5.1.Kış Turizmi-Kayak

Üzerinden karın eksik olmadığı yüksek dağlarda kurulan kayak tesisleriyle yapılan kış turizmi Türkiye için önemli bir turizm çeşididir. Dağların ilk olarak turizme açılması sportif etkinliklerden dağcılık ve kayak sporu sayesinde olmuştur. Dağların kayak sporuna uygun alanlarının konaklama, ağırlama ve eğlence tesislerinin yapımı ile kayak merkezine dönüşmesi kış turizmini ortaya çıkarmıştır. Kış turizmi kayak sporu ile ilişkili olduğu için kar yağışları, karın kalınlığı, karın yerde kalma süresi kış turizminin süresini belirlemektedir (Doğaner,2001:176-177).

Kış aylarının uzun ve karlı geçtiği bölgelerde alternatif bir turizm çeşidi olarak gelişen kayak ve/veya kış turizmi önemli bir atraksiyon olarak karşımıza çıkmaktadır. Kuzey ve alp disiplini şeklinde iki başlıkta toplanan kayak sporu, bugün bir çok dünya ülkesinde olduğu gibi, ülkemizde de önemli bir çekicilik olarak görülmektedir. Zira, kayak turizmi, hem turizmin yazdan kışa kaydırılması ile zamana ve hem de deniz turizminden yoksun kalan iç bölgelerimizde (bölgenin veya ilin sosyo-kültürel, ekonomik yaşamına katkısı, yarattığı istihdam bakımından) alana yayılması açısından önemlidir. Bu önem turizmin devamlılığı açısından olurken, aynı şekilde, sektörde yaz sezonuna bağımlı olarak çalışan kesime de ek istihdam yaratması açısından da önemlidir.

Yüzey şekilleri, iklim ve karın kalitesi açısından en önemli bölgemiz olan Doğu Karadeniz Bölgesi ve bu bölge içinde yer alan Bayburt, kış turizmi açısından oldukça önemli bir potansiyele sahiptir. Turizmin önemli çekiciliklerinden biri olan kayak (kış) turizmi Bayburt'ta da özellikle belirli bölgelerde kış sporları merkezi olabilecek oranda geliştirilmeye müsaittir. Bu sahaların düzenlenip

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

kış turizmine açılması şüphesiz ki, bir çok açıdan ile katkı sağlayacaktır. Ancak bu sahaların turizme açılması belli bir plan çerçevesinde ciddi bir yatırımı ve teşviki gerektirmektedir. Bunların başında ulaşım, konaklama tesisleri ve mekanik tesisler gelmektedir.

İlde kurulacak kış sporları merkezi hem kış sporlarına dayalı bir turizm çeşidinin gelişmesini sağlar hem de yarışmalar düzenlenmek suretiyle sportif amaçlarla da kullanılabilir. Bayburt'ta faaliyette olan tek bir kayak merkezi bulunmaktadır.

Kop Dağı Kış Sporları ve Kayak Merkezi: Bayburt'a 39 km Erzurum iline 90 km mesafede olup Bayburt - Erzurum ana tur güzergahı üzerindedir. Ulaşım karayolu ile sağlanmakla birlikte merkez Erzurum Havalimanı'na 80 km, Aşkale tren istasyonuna 20 km, Trabzon Havalimanı'na 215 km, Erzincan Havalimanı'na ise 240 km mesafededir. Tarihi ipek yolu güzergahı üzerinde bulunan merkez; Karadeniz Bölgesi'ni Doğu Anadolu Bölgesi'ne bağlayan stratejik bir noktadadır. Merkezde 1300 m uzunluğunda 70 adet teleksi askısı bulunmaktadır. Merkezin 2950metrelik zirvelerden başlayan kayak pistleri uluslararası standartlarda amatör ve profesyonel sporcularımıza hizmet sunmaktadır. 112yatakkapasiteli, konaklama amaçlı 2 yıldızlı kayak evinin de bulunduğu merkez; gençlik ve dağ turizmi aktiviteleri açısından da oldukça idealdir. Merkezin bulunduğu alanda kamp-karavan,atlı doğa yürüyüşü, trekking, ayak paleti ile karda yürüyüş, gibi etkinlikler yapılabileceği gibi ornitoloji, foto safari, jeep safari ve bisiklet turları da gerçekleştirmek mümkündür. Bu bölge kış aylarında kayak merkezi olarak kullanılırken, yaz aylarında ise çim kayağı ve/veya rekreasyonel amaçlı tırmanışlar için de kullanılabilir.

5.2.Su Sporları-Rafting

Sportif turizmin önde gelen dallarından biri olarak akarsu turizmine yönelik ülkemizin sunduğu bu büyük potansiyelin geliştirilmesi ve tanıtımının yapılması önem arz etmektedir. Büyük yatırımlar gerektirmeyen akarsu turizmi çevrenin tarihi, arkeolojik, kültürel ve otantik değerleri ile bir bütün oluşturmaktadır (Akpınar ve Bulut, 2010).

Rafting beş yada dokuz kişilik şişme botlarla yapılan kürek çekmeyi gerektiren bir su sporudur. Rafting tamamıyla doğal şartlarda gerçekleştirildiği için çevre ile uyumlu,betonlaşmaya ve çevre kirliliğine yol açmayan ve doğal güzellikleri ön plana çıkaran bir turizm türüdür (Ahipaşaoğlu ve Çeltek, 2006).

Bayburt'tan başlayıp İspir ve Yusufeli'ni takip ederek Artvin'e kadar yaklaşık 260 km. uzunluğundaki Çoruh Nehri'nde dört farklı etapta rafting yapmak mümkündür. Çoruh Nehri dünyanın en hızlı akan nehirlerinden birisi olması özelliğiyle her yıl rafting sporuna ilgi duyan yerli ve yabancı turistlerin akınına uğramaktadır. Bayburt sınırları içerisinde bulunan ve İspir'e kadar uzanan 106 km'lik alanın belli bölümlerinde rafting yapabilmek mümkündür. Bayburt'tan Çoruh Nehri'ni takip ederek ulaşılan Dikmetaş Köprüsü'nün her iki yakasında kamp kurulabilecek alanlar mevcuttur ve ilk parkur buradan başlatılmaktadır. İkinci kamp ve parkuru yeri ise Aslandede Köyü civarındadır. Bayburt-İspir arasındaki parkur ikinci ve üçüncü zorluk derecesindedir. Bu parkur ortalama 3 günde bitirilebilir. İspir'e gelmeden 3km önce Çoruh Nehri'nin sol yakasında kamp yapma imkanı sağlayan alanlar bulunmaktadır.

5.3. Trekking ve Mağara Turizmi

Özü, dağ, bayır, orman demeden; doğal hayatın zorluklarına da göğüs gererek belirli noktalara yürümek (bazen de tırmanmak) olan Trekking sporu, günlük yaşamın sıkıntılarını doğada eritmek

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

isteyenler için özel bir alternatiftir. Trekking doğada yapılan yürüyüşlere genel olarak verilen bir isimdir. Motorsuz araçlarla ve yük hayvanları ile yapılan iz sürme, patika takibi, dağ ve doğa geçişleri ve yürüyüşleridir. Eğlence amaçlı değil sportif amaçlı bir faaliyettir (Şahin, 2006).

Bayburt dağcılık ve doğa yürüyüşü (trekking) açısından da adeta cennettir. Bayburt'un tertemiz havasının doğa yürüyüşlerinde pek çok endemik bitki türünü görebilmekte mümkündür. Doğa sever insanların tabiat güzelliklerini yaşamak ve doğa ile bütünleşmek amacı ile gerçekleştirdikleri trekking, günümüzde eko turizm açısından değerlendirilmektedir. Kalabalık ve gürültülü şehir hayatından bir an olsun uzaklaşmak doğa ile baş başa bir gün geçirmek isteyenler için Bayburt'un dağlık, ormanlık alanları, yaylaları ve köyleri doğal gezinti alanlarıdır. Şehir merkezinden Aslandağı'nın zirvesine uzanan yaklaşık 12 km uzunluğa sahip parkur şehre panoramik bir bakış açısı sağlayan yapısı, çeşitli ağaç türleri ve bitkilerin varlığı ile son derece çekicidir.

Bayburt denizden oldukça yüksek bir rakıma sahip dağları ile dağcılığa tutkun maceracılar da eşsiz imkanlar sunmaktadır. Dağlık alanlar il yüzölçümünün %45'ini oluşturmaktadır. Güneyde yer alan dağlar batıdan doğuya doğru; Pulur (2300 m.), Otlukbeli(2520 m.), Saruhan (2400 m.), Coşan (2963 m.), Kop (2600 m.) ve Çavuşkiran (2850 m.) Dağları; kuzeyde ise batıdan doğuya doğru; Zülfe (2750 m.), Kemer (2856 m.), Soğanlı (2756 m.) ve Haldizen (3000 m.) Dağları olup, bu dağlarda dağcılık sporu için uygun parkurlar bulunmaktadır.

Mağaraların görsel, sportif, sağlık ve kültür açısından sahip olduğu özellikler, turizme kaynak olarak mağara turizmini ortaya çıkarmıştır. Mağara turizmi, sportif ve bilimsel amaçlı olarak mağaracıların, mağara içlerinin doğal güzelliklerini keşfetmeleri ve tanıtımları ile başlamıştır. Mağaralar, mağaracılık sporu açısından aktif turistleri çekerken, diğer taraftan giriş açılması, dolaşımın düzenlenmesi, aydınlatma hizmetleri ile her yaştan ve gruptan turistleri çekmektedir. Mağaralar sarkıt ve dikitler, traverten vb. oluşumlarla süslü salonları, gölleri, yeraltı dereleri ile doğa turizminin, mikro iklimiyle sağlık turizminin, yerleşik ve dini ibadet yeri olarak kültür ve inanç turizminin konusu içine girmektedir (Doğaner, 2001:163).

Mağaraların doğa turizmi açısından en önemli özelliği, mağara ortamında damlama, akma, buharlaşma, durgun su ortamı gibi çökme mekanizmaları nedeniyle oluşan speleotem (mağara oluşumu) adı verilen şekillerin biçim, renk, yoğunluk ve boyutları açısından sunduğu görselliklerdir (Doğaner, 2001:164)

Doğa turizminde mağaralar görsel amaçlı ve sportif amaçlı olmak üzere iki şekilde kullanılırlar. Görsel amaçlı kullanımlar için speleotem şekiller bakımından zengin, dolaşımın kolay olması bakımından yatay yönde gelişmiş, ulaşım olanağı sağlanabilen mağaralar seçilir. Sportif amaçlı kullanılanlar içinde derinlik ve uzunluk daha önemli olmaktadır (Doğaner, 2001:164) Bayburt'taki Çimağıl Mağarası ve Helva Köyü Buz Mağarası görsel amaçlı ve sportif amaçlı değerlendirilebilecek özellik göstermektedir. Ayrıca Aydıntepe Yeraltı Şehri özellikle sportif amaçlı mağara turizmi kapsamında yoğun ilgi görecektir.

5.4.Bisiklet Spor Turizmi

Bütün dünyada hızla yayılan yeşil turizm anlayışına paralel olarak ülkemizde de bisiklet turları son yıllarda seyahat acenteleri tarafından doğal güzelliklere sahip kırsal alanlarda düzenlenmektedir. Turizm bakanlığı yatırımlar genel müdürlüğü, turizmin çeşitlendirilmesi, ülke genelinde yaygınlaştırılması ve bölgesel sosyo- ekonomik gelişmeye katkı sağlaması amacı ile çeşitli projeler yürütmektedir. Bisiklet turizmi bu amaçları destekleyen turizm türlerinden biridir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Bisiklet turları yapmaya uygun bölgelerde bisiklet turlarının yapılacağı parkurların tespiti ve bu parkurların üzerinde gerekli düzenlemelerin yapılması amacı ile turizm bakanlığı tarafından bir çalışma başlatılmıştır. Turizm bakanlığınca bisiklet tur güzergahlarını tespitinde göz önünde bulundurulacak kriterler belirlenmiştir (ipek Yolu Dergisi,1994:33).

Turizm aktiviteleri içerisinde cazip bir doğa sporu olarak giderek daha çok ilgi ve talep gören bisiklet turizmi, ürün çeşitliliğinin artırılması ve doğaya saygılı bir turizm atraksiyonu olarak geliştirilmesi gereken bir aktivitedir. Yoğun talep gören bu sporun geliştirilmesi için Bayburt, özellikle güzergah çeşitliliği açısından oldukça zengindir.

Türkiye ölçeğinde yaklaşık 37 ulusal-uluslararası bisiklet yarışı düzenlenmektedir. Bu bağlamda bu turizm çeşidinden en rasyonel faydaları sağlayabilmek için bütün turizm değerlerini, altyapıyı, pazarlamayı ve diğer değişkenleri kapsayacak bir planlama çalışması ile halen yapılmakta olan yarışa birkaç bisiklet ayağının katılımını sağlamak gerekmektedir.

Erzurum-Bayburt, Bayburt-Trabzon arasında yapılabilecek bir bisiklet yarışı parkuru veya Bayburt-Çaykara yolu güzergahında Çoruh Nehri takip edilerek oluşturulacak bir bisiklet yarışı etkinliği bölgenin tanıtılması adına katkı sağlayacaktır.

5.5.Yamaç Paraşütü

Bayburt'ta Single (Tek kişilik) ve Tandem (Çift kişilik) uçuşları şeklinde yamaç paraşütçülüğünün yapılabileceği elverişli alanlar bulunmaktadır. Özellikle Aslandağı Şahin Tepesi, Duduzar Tepesi'nin iki farklı noktası ve vericiler bölgesinden yapılan çıkışlarla şehirde kuş bakışı turlar gerçekleştirilebilir.

Nitekim 2013 yılı Dede Korkut Şenlikleri'nde gerçekleştirilen aktiviteler hem yerli halk tarafından hem de şenlik kapsamında Bayburt'a gelen yerli ve yabancı turistler tarafından ilgi ile izlenmiştir. Bir çok turistin denemek isteyeceği bir sportif faaliyet olarak, yaz aylarında Bayburt ikliminin ve coğrafi yapısının bu sporu yapmaya elverişli olması il için bir avantajdır.

5.6. Avcılık

Estetik ve turistik yönleri ile bir rekreasyon turizm şekli olarak insanların gereksinimlerine yanıt veren av turizmi, özel kulüp veya acenteler tarafından av meraklıları için kara avcılığı ve deniz avcılığı şeklinde düzenlenmektedir (Olalı, 1984:86).

Avcılık bir çok turizm destinasyonu için konaklama imkanı yarattığı için önemli bir turizm çekiciliğidir. Bu konuda Afrika ülkeleri ve Hindistan gibi bazı ülkelerin uzmanlaşmış olmasına karşılık, Türkiye bu konuda daha yolun başındadır. Ancak, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü Av ve Yaban Hayat Dairesi Başkanlığı'nın başlatmış olduğu çalışmalar oldukça ümit vericidir. Zira bir çok ilin yaban hayvanlarının tespiti çalışması ve bununla doğru orantılı av saha ve zamanlarının belirlenmesi ve haritalanmasına yönelik faaliyetler sayesinde bu konuda da gelişmeler olacaktır.

Türkiye ölçeğinde Orman Bakanlığınca A Grubu seyahat acentelerine verilen av turizmi izin belgesi ile bir çok ilde avcılık turizmi yapılmaktadır. Bu verilen izin belgesinde av partisine katılacak avcının adı, soyadı, uyruğu, yurdumuza giriş ve çıkış yapacakları gümrük kapıları ve tarihleri, avlanacakları yer, avlanma tarihleri ve avlayabilecekleri av hayvanı türleri ve sayıları belirtilmektedir. Seyahat acenteleri diğer turizm çeşitlerini etkiledikleri gibi avcılık turizmini bizzat

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

yönlendirmektedirler. Bu bağlamda diyebiliriz ki bir destinasyonda avcılık turizminin gelişmesi için av potansiyeli kadar önemli olan diğer konu seyahat acentelerinin sizi tur programlarına alıp almamaları ile doğru orantılıdır.

Av kaynakları açısından önemli bir potansiyele sahip olan Bayburt, bu potansiyelini kullanma yönünde nerdeyse hiçbir girişimde bulunmamıştır. Daha öncede ifade ettiğimiz gibi, tüm dünyada ve özellikle son yıllarda ülkemizde bir sektör haline gelmiş olan av turizmi, bir çekicilik olarak Bayburt'ta turizmin gelişmesinde kullanılabilecek bir kaynaktır. Planlı bir yaklaşımla yapılacak bir düzenleme ve envanter çalışmasından sonra mevcut türlerin sayısına bağlı olarak av turizmine sunulacak türler belirlenir ve sayısal çoğunluğa ulaşamamış türlerin korunması sağlanabilir.

Bu durum av hayvanlarının devamlılığını sağlayacağı gibi ilin ekonomisine de olumlu katkı sağlayacaktır. Zira, Bayburt coğrafi konumu, yeryüzü şekilleri ve sulak alanlarının çokluğu nedeniyle bir çok yaban hayvanına ev sahipliği yapmaktadır. Av hayvanları çeşitliliğine bağlı olarak ortaya çıkan bu potansiyelin diğer turizm çekicilikleri ile desteklenmesi durumunda, ile ekonomik anlamda katkı sağlayacağı kanaatindeyiz. Çünkü avcılık, hem avlanan hayvanlardan alınan ücretler hem de ilde konaklama yaratması ve av malzemeleri işletmelerinin açılmasını yönündeki teşvik edici bir etkisi olması nedeniyle, önemli bir çekiciliktir. Bayburt'ta dağlık, sulak ve kısmen de orman alanlarının var oluşu av hayvanlarının çeşitlenmesine neden olmuştur.

Bayburt özellikle kara avcılığı açısından en çok tercih edilen iller arasında yer almaktadır. İlde avcılıkla ilgili uygulamalar 3167 Sayılı Kara avcılığı kanunun çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Kanunda yerleşik uygulamalar ve yasakların yanı sıra her yıl merkez av komisyonu tarafından avlanma ile ilgili yerel düzenlemeler yapılmaktadır. Merkez av komisyonu yasadan aldığı yetkiye dayanarak her yıl çevre ve orman il müdürlüğünün koordinasyonunda toplanarak gelecek av sezonu için belirleyici kararlar almaktadır.

Türkiye'deki genel uygulamalar paralelinde ilde avlanılmasına izin verilen yaban hayvanları türlerine ve avlanma sürelerine göre şu şekildedir: Birinci grup; bildircin, kaya güvercini, tahtalı ve üveyik. İkinci grup; keklik, kum kekligi, kıkırlık, bağırtlak, ada tavşanı ve tavşan. Üçüncü grup; tilki, sansar, sakar meke, ördekgiller, kazgiller, kızkuşu, karatavuk, çulluk, küçük su çulluğu, sultani su çulluğu ve bekasindir.

Adı geçen bu hayvanların çoğunluğu Bayburt'ta bulunmakta ve bu hayvanlar periyotlar halinde ağustos ortalarından şubat sonuna kadar avlanabilmektedir. Ancak kurt, yaban domuzu karga vb. hayvanların avı, izin alınması koşuluyla yıl boyunca serbesttir.

Ancak doğal ortamdaki hayvanlar yerine çiftliklerde aynı hayvanların yetiştirilip av sezonunda salıverilerek av sporu yapılması, hem doğal yaşamı koruma açısından hem de bir sektör olarak gelir kapısı oluşturmaya açısından daha sağlıklı ve verimli olacaktır.

5.7. Sportif Olta Balıkçılığı

Çok sayıda göle, gölete ve akarsuya sahip olan Bayburt, bu potansiyelinin kullanılması noktasında sportif olta balıkçılığı için uygun bir mekandır. Giderek artan sportif turizm ve bu turizm aktivitesine katılan insanlar, doğayla baş başa kalma ihtiyaçlarını çeşitli spor aktiviteleriyle bütünleştirmeye çalışmaktalar. Bu aktivitelerden biri hiç şüphesiz ki sportif olta balıkçılığıdır.

Bayburt bünyesinde barındırdığı dereler, göller ve göletler en önemlisi de Çoruh Nehrinin varlığı ile olta balıkçılığına son derece uygun alternatifler sunmaktadır. Masat, Kopuz, Beşpınar, Ozansu,

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Yoncalı, Yazıyurdu, Kılıçkaya ve Çatıksu Dereleri alabalık yönünden; Oruçbeyli, Sakızlı, Saraycık, Danişmend, Eymür, Gökçedere Göletleri ise sazan balığı yönünden zengindir. Ancak son dönemde meydana gelen alabalık popülasyonundaki azalma nedeniyle alabalık avcılığı yasaklanmıştır. Özellikle etinin lezzeti yönüyle bilinen kırmızı benekli alabalık türü bu yörede yaygın olmasına rağmen bilinçsiz avlanma ile sayısı azalmıştır.

Sportif olta balıkçılığının diğer doğa sporları ile birlikte Bayburt'ta bir turizm potansiyeli olarak ele alınması gerekmektedir. Bu tür sportif ve rekreasyonel faaliyetler, konaklama süresini uzatır ve dolayısıyla turizmin ilin ekonomisine katkısını artırır. Zira Bayburt'ta turizmin en önemli sorunlarının başında, turistlerin konaklama ihtiyacını karşılayacak tesisler ve konaklama süreleri gelmektedir.

5.8. Atlı Doğa Gezisi

Doğal güzelliği, bitki örtüsü, sosyo-kültürel özellikleri, tarihi dokusu bakımından farklı özellikler taşıyan alanlarda gününbirlik veya birkaç günlük gezi programları aracılığıyla atlı doğa gezileri bir alternatif turizm faaliyetidir.

Yüksek döviz girdisi elde edilebilecek aktivitelerden biri olan bu atraksiyon, Bayburt'un coğrafi yapısı ve görsel güzelliği nedeniyle ilgi görebilecek bir aktivite olabilir. Ancak günümüzde il bünyesinde böyle bir aktivitenin yapılmıyor olması bir kayıp olarak görülebilir. Oysa daha öncede ifade ettiğimiz gibi turistlerin atraksiyon motivasyonlarını arttırabildiğimiz sürece veya diğer bir ifadeyle daha çok çekicilik sunabildiğimiz sürece onların konaklamasını sağlayabiliriz. Atlarla yapılacak olan bu turların turistlerin konaklama taleplerini arttıracak görüşündeyiz. Bayburt'ta atlı doğa gezisi için Çoruh Vadisi ve Kop Dağı uygun ortamlar sunmaktadır.

5.9. Atlı Cirit Sportu

Cirit, Türklerin yüzyıllardan beri oynadıkları en eski atlı ata sporudur. Özellikle Bayburt, Erzurum, Kars, Konya, Balıkesir ve Söğüt yörelerinde cirit müsabakaları düzenlenmektedir.

Özellikle yabancı turistler alışlagelmiş spor müsabakalarından ziyade daha ilginç spor karşılaşmalarını izlemeyi tercih etmektedir. Destinasyona özgü ve o kültürde daha çok bilinen aktiviteleri yerinde görmek ve hatta yaşamak turistlere daha cazip gelmektedir. Bu bağlamda atlı cirit sporu önemli bir turizm çekiciliği oluşturmaktadır.

Cirit oyunu iki takım halinde oynanmaktadır. Oyuncu sayısı her bir takım için beş, altı veya yedi kişiden oluşmaktadır. Oyun alanı için 70-120 metre genişliğe ihtiyaç vardır. Takımlar karşılıklı olarak dizilirler. Oyuncular sağ ellerine atacakları ciriti sol ellerine ise yedek değneği ve kamçıyı alırlar. İki takımın birinden bir atlı oyuncu öne fırlar karşı takıma 30-40 metre kadar yaklaşır. Karşı takımdaki oyunculardan birine sağ elindeki değneği yani ciriti savurur, sonra geri döner atını kendi takımının bulunduğu alana doğru mahmuzlar. Karşı takımın oyuncusu hızla onu takip eder ve elindeki ciriti ona doğru fırlatır. Bu kez ilk oyuncunun çıktığı sıradan bir kişi onu karşılar ikinci takımdan çıkan oyuncu süratle yerini almak için geri dönmeye çalışır. Bu defa rakibi onu kovalar ve ciritini atar, oyun bu şekilde devam eder.

Kendine özgü kuralları ve puanlama sistemi olan cirit sporu özellikle bayramlarda ve şenliklerde oynanır. Bayburt'ta, Bayburt Üniversitesi'ne bağlı bir cirit takımı çeşitli illerdeki karşılaşmalarda ili temsil ederken aynı zamanda ilde düzenlenen şenliklerde de diğer takımlarla mücadele etmektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

5.10. Oryantiring

Oryantiring; kelime anlamı ‘koşarak veya yürüyerek hedef bulma’ olan, her türlü arazide yapılabilen, görüşülenlerin kontrol noktalarını harita ve pusula yardımı ile en kısa zamanda ziyaret etmeye çalıştığı bir doğa sporudur.

Oryantiring’i benzerlerinden ayıran en önemli unsur koşarken takip edilecek bir liderin veya işaretlenmiş bir parkurun olmamasıdır. Bulunulan yerden gidilecek yere ulaşmak için her sporcuya göre değişen sonsuz sayıda farklı seçenek bulunmaktadır. Sporcuların hem kendi özelliklerini, hem diğer sporcuları, hem de içinde bulundukları arazinin özelliklerini dikkate alarak en doğru kararı en kısa süre içinde vermeleri, bir başka ifade ile atletik kapasitelerine ek olarak mutlaka zihin yeteneklerini kullanmaları gerekmektedir (www.geocities.com, 15.12.2013). Bayburt ili oryantiring için muhteşem imkânlar sunmaktadır. Birkaç turizm faaliyeti birleştirilerek katılımcılara farklı bir tatil imkânı sunulabilir.

5.11.Gençlik ve Kamp Turizmi

‘Gençlik turizmi 15-24 yaş dilimleri arasındaki bireylerin, anne, baba veya diğer aile yakınları olmaksızın turizme katılmalarıdır’ (Kozak vd., 2000:16).Gençlik turizmi bazı özellikleri ile diğer turizm şekillerinden ayrılmaktadır. Bu özellikler fikren ve fiziki olarak gelişmelerine katkıda bulunacak niteliktedir. Bunlar; dünya barışını sağlamada önemli yer tutuyor olması, gençlerin ve öğrencilerin fiziki güçlerini yükselterek, üretken faaliyetlerini hızlandırabiliyor olması ve gençlerin ruhsal ve kültürel yönde gelişmelerine yardımcı olması şeklinde sıralanmaktadır (Gökdeniz, 2004: 95).

Dolayısıyla gençlik turizminin hedefi ‘dinç, sağlıklı, bakış açısı geniş, teorigi, pratiği bağdaştıran, yaşayarak öğrenen ve eğlenen gençler yaratmak veya en azından bu yönde katkıda bulunmaktır’ (Gökdeniz, 2004:95). Zaten Atatürk’te çeşitli vesilelerle yaptığı konuşmalarında gençleri değişik şekillerde tanımlamıştır. Bunları; ‘fikren, ilmen ve fennen kuvvetli’, ‘erdemli’, ‘yüksek karakterli’, ‘bilimden güç alan’, ‘fikir eğitimi ile olduğu gibi beden eğitimiyle de yeteneklerini geliştirmiş’, ‘güzel sanatları seven’, (Fevzioğlu,1992:872) şeklinde sıralamıştır. Bu bağlamda başta geleceğimizin teminatı olarak adlandırdığımız gençlere sosyal, zihinsel ve bedensel anlamda kendilerini yenileme ve geliştirme ortamı olarak Bayburt ilinin seçilmesi oldukça anlamlı olacaktır. Bu turizm şekli ile hem Bayburt’a gelecek gençler atraksiyon motivasyonunu sağlayacak hem de ilden bu atraksiyonlara katılacak olan gençlerin kendilerini geliştirmesi adına bir etkinlik olmuş olacak. Bu faaliyette iki taraflı bir etkileşim ve kazanım söz konusudur.

Ancak gençlik turizminde maliyet önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada ildeki kamu kuruluşlarına ait tesisler örneğin;Kredi ve Yurtlar Kurumu gibi konaklama ihtiyacını karşılamada kullanılabilir. Zira bu turizm çeşidi belki ilin ekonomisine diğer turizm çeşitleri kadar ekonomik anlamda katkı yapmayacaktır. Ancak geleceğimiz olarak nitelendirdiğimiz gençlerin güvenilir,temiz ve uygun fiyatlı dinlence ve eğlence imkânlarının yaratılarak turizme katılımlarını sağlamak hem kamu hem de özel sektörünün görevidir.

Kamp turizmi; doğa ile iç içe olmak, istenildiği yerde mola verebilmek gibi özellikleri nedeniyle doğa tutkunları tarafından gerçekleştirilen bu turizm şekli, ekonomik anlamda az katkısı olmakla beraber çevreye duyarlılık adına teşvik edilmesi gereken bir turizm çeşididir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Bu turizm çeşidinde seçilen kamp yerleri ve diğer teknik özellikler planlı ve bilinçli bir şekilde yapılmaktadır. Seçilen kamp yerleri genellikle karayolu güzergahlarına ve içme suyu kaynaklarına yakın, zemin açısından çadır kurmaya elverişli dağ yamaçları veya göl-deniz kenarlarında doğayla baş başa ama teknolojinin de konforuyla desteklenmiş alanlardır. Kamp yerleri kurulurken tura katılanların kendilerini mümkün olduğunca doğaya yakın hissetmelerini sağlamak için katılımcıların bu faaliyetlere iştiraki sağlanmaktadır.

Bu anlamda kamp-karavan turizmi açısından muazzam fırsatlar sunacağını düşündüğümüz Bayburt, başta doğal güzellikleri olmak üzere, tarihi çekicilikleri, kültürel zenginliği, sıcak ve samimi insanları ve iklimi ile mükemmel bir mekandır. Bölgenin doğal değerleri araba ve karavan ile seyahat eden turistler için önemli bir tercih sebebidir. Ancak, yörede çok basit şekilde düzenlenmiş kamping sahaları olmakla beraber bunların sayıları ve hizmet düzeyleri yeterli değildir. Az bir yatırımla geliştirilecek kampingler, yörenin tanınması ve turistlerin bölgeye daha sık gelmelerine yardımcı olacaktır.

Çoruh Vadisi, Kop Dağı ve Soğanlı Dağı'nda kamp ve karavan imkanları mevcuttur. Özellikle Karadeniz'in sahil kesimlerinden gelen konuklar Çoruh Vadisi'nde kamp kurarak aileleri ile dinlenmektedirler.

6. Ab Siyasa Program Fonları ve Formları

Siyasa dokümanlarına bakıldığında Lizbon Anlaşması'nın 195'inci maddesi, turizmin başta rekabetçilik olmak üzere birçok açıdan önemine özel olarak vurgu yapmakta. Avrupa 2020 Stratejisi, Avrupa'nın dünyanın bir numaralı turizm destinasyonu olma konumunu korumayı hedefliyor.

AB Kapsamında turizmi ilgilendiren AB siyasa, program ve fonları aşağıdaki şekilde verilmiştir:

- Avrupa Bölgesel Gelişme Fonu (ERDF: European Regional Development Fund): Kültürel ve doğal mirasın korunması gibi daha sürdürülebilir odaklı turizm yöntemlerini desteklemektedir.
- Avrupa Sosyal Fonu (ESF: European Social Fund): Eğitim/öğrenim yoluyla turizm sektöründe hizmetlerin ve istihdamın üretim kapasitesini ve kalitesini artırmaya yönelik projelere eş finansman sağlamaktadır. Küçük ölçekli turizm işletmelerine yönelik eğitimler ve küçük ölçekli girişimciliğin desteklenmesi hedeflenmektedir.
- Avrupa Yaşamboyu Öğrenme Programları ve Genç Girişimciler için Erasmus Programı (European programmes for life-long learning and Erasmus for young entrepreneurs): bireylerin, turizm sektörü de dahil olmak üzere çeşitli alanlarda eğitim ve öğrenim amaçlı seyahatlerini mümkün kılar.
- Avrupa Kırsal Gelişme için Tarım Fonu (EAFRD: European Agricultural Fund for Rural Development): Tarımsal ürünlerin, kırsal çevrenin kalitesinin artırılmasını destekler ve kırsal ekonomiyi çeşitlendirmenin bir yolu olarak turizmi teşvik eder.
- Avrupa Balıkçılık Fonu (EFF: European Fisheries Fund): Balıkçılığa ilişkin alanların eko turizm alternatifleri olarak şekillenmelerini/farklılaşmalarını teşvik eder.
- Rekabetçilik ve Yenilikçilik Çerçeve Programı (Competitiveness and Innovation Framework Programme): AB işletmelerinin ve iş alanlarının rekabet edebilirliğini ve özellikle

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

küçük ve orta ölçekli işletmeleri destekler. Dolayısıyla turizme yönelik rekabet edebilirlik ve turizm sektöründeki küçük ve orta ölçekli işletmeleri de kapsamına alır.

• Araştırma ve Teknolojik Gelişme için 7inci Avrupa Çerçeve Programı (7th EU framework programme for research & technological development) kapsamında yürütülen araştırmalar turizm sektörüne ve turizmin konu edindiği alanlara (kültür vb) yönelik bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişimine yönelik katkıları nedeniyle dikkate değer bir faaliyet alanı olarak kabul edilir.

SONUÇ

Coğrafi çevre ve ona ilişkin değerlerin tamamı insanoğlunun var olduğu günden bu güne her zaman yaşamsal şekillenmede belirleyici olduğu gibi, turizm olgusunun ortaya çıkması ile de turizmin gelişmesinde, ana belirleyici olmuştur. Coğrafi çevreden, bütün ekonomik sektörler gibi, turizm de faydalanmaktadır.

Yerel halka, kültürüne, geleneklerine, doğal kaynaklara ve çevreye dikkat ve saygı gösterme esasına dayalı bir turizm faaliyeti olan alternatif turizm içerdiği turizme dair alt başlıklarla spor turizminin türlerini de içinde barındırmaktadır. Bayburt ili gibi sanayisi olmayan ancak bununla birlikte doğal, kültürel ve tarihi açıdan zengin olan yörelerde, fazla maliyet gerektirmeksizin çeşitli düzenlemeler yaparak, daha fazla para harcayan, çevrenin korunmasına karşı duyarlı olan turistlerin gelmesi ve spor turizminin gelişmesi bir çok avantajı da beraberinde getirecektir. Zira Bayburt, sahip olduğu doğal güzellikler ve tarihi açıdan zengin değerlere sahip bir şehir olmasının avantajlarını bugüne kadar gereği gibi kullanamamıştır. Bu nedenledir ki, tüketim kalıplarının değiştiği günümüzde, alternatif turizm dediğimiz, çevre ve doğa ile bütünleşmiş tatilleri ön planda tutan bir turizm türü gelişmektedir. Gelişmekte olan bu turizm türü küresel bazda dünya turizminin yüzde 15-20'sine sahiptir ve giderek daha büyük bir pazar payına sahip olacaktır. Biz ciddi bir alternatif turizm ve spor turizmi potansiyeline sahip olduğunu düşündüğümüz Bayburt'un bu pastadan payına düşeni alabilmesi için doğru politikalar, sürdürülebilir bir yaklaşım ve altyapısı iyi hazırlanmış planlamalara ihtiyacı olduğunu düşünüyoruz.

Sportif turizm değişik biçimlerde ortaya çıkabilir. Öncelikle turizm olayı çerçevesinde spor yapılması, sürekli ikamet edilen yer dışına çıkılarak yapılan dinlenme, gevşeme veya o spor kolunda gelişmeye yardımcı idmanlar turizm çerçevesindeki sportif faaliyetler içinde sayılabilir. Bayburt ciddi anlamda sportif turizme imkân sağlayacak potansiyellere sahiptir. Kayak, rafting, mağara turizmi, bisiklet, yamaç paraşütü, sportif olta balıkçılığı ve cirit sporu sportif turizm kapsamında değerlendirilmektedir.

Turizmin zamana yayılması konusunda Bayburt, başta kayak olmak üzere kış sporları açısından oldukça önemli bir potansiyel arz etmektedir. Bu potansiyelin kullanılması adına tesisleşme ve altyapı çalışmaları yapılmalıdır. Şüphesiz burada en önemli konu karayolunun iyileştirilmesi ve tabi ki turizmde birincil ulaşım aracı olan hava yolunun ilde var olması gerektirir.

Tesisleşme konusu ise zamanla ve ulusal planlar aracılığı ile geliştirilmesi gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira yerel kaynaklarla kış sporlarına hizmet edecek bir tesisleşmenin yapılması çok olası görülüyor. Ancak özellikle turizm altyapısı ve kentsel altyapı konularındaki iyileşme ve yatırımlar bu tarz yapılaşmaların turizm yatırımcıları gözünde daha kolay gerçekleştirilmesini sağlayabilmektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

KAYNAKÇA

- BARUTÇUGİL, İ., (1986), Turizm Ekonomisi ve Turizmin Türk Ekonomisindeki Yeri, İstanbul, Beta Yayınları.
- BARUTÇUGİL, İ., (1989), Turizm İşletmeciliği, İstanbul, Beta Yayınları
- DOĞANER, S., (2001), Türkiye Turizm Coğrafyası, İstanbul, Çantay Kitapevi.
- FEYZİOĞLU, T., (1992), ‘Atatürk ve Gençlik’ Atatürkçü Düşünce, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi.
- GÖKDENİZ, A., (1996), ‘Uluslar Arası Turizm Hareketlerinde Kongre Turizminin Yeri, Fiziksel Donanımları, Boş Zaman Rekreasyon Alışkanlıkları ve Türkiye’nin Yapısal Analizi’, Turizmde Seçme Makaleler 24, İstanbul, TUGEY Yayını.
- İPEK YOLU DERGİSİ, (1994), ‘Doğa Turizminde Yeni Seçenekler Bisiklet Turu’, Sayı 7.
- OLALI, H., (1983), Dış Tanıtım ve Turizm, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, Yonca Matbaası.
- ŞEN, Z., (2004), Türkiye’nin Avrupa Birliği Adaylığı ve Katılım Öncesi Stratejisi Çerçevesinde Bölgesel politika Alanında Uyum Durumunun Değerlendirilmesi, Uzmanlık Tezi, Ankara, Ekonomik ve Mali Konular Daire Başkanlığı.
- TOSKAY, T., (1989), Turizm, Turizm Olayına genel Bir Yaklaşım, İstanbul, Der Yayınları.
- ÜLGER, S., (1992), Genel Turizm, Ekin Kitabevi.

**THE EFFECT OF WORD OF MOUTH COMMUNICATION ON UNIVERSITY
STUDENTS' MOBILE PHONE PURCHASE PROCESS**

**AĞIZDAN AĞIZA İLETİŞİMİN ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN CEP TELEFONU
SATIN ALMASI SÜRECİNE ETKİLERİ**

Yrd. Doç. Dr. Emine ARSLAN

Selçuk Üniversitesi, Akşehir İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, arslan@selcuk.edu.tr

Abstract

The chaos caused by the advertisements on the internet and traditional media, and the plethora of products in the market that meet the same needs are some of the factors that lead the consumers to various information sources in the process of purchasing decision. Before purchasing a product, consumers generally tend to consult to people around them or to experts on that issue. This study aims to identify the effects of word of mouth communication on students' preference of mobile phone purchase within the context of word of mouth marketing. To this end, a questionnaire was administered to the students at Selçuk University Akşehir Faculty of Economics and Administrative Sciences. The data obtained were analyzed through SPSS 22.0 statistical package program. The finding reveal that there is a significant difference between the participants' income level and their being affected by word of mouth communication.

Keywords: word of mouth marketing, word of mouth communication, mobile phone

Özet

Günümüzde internetten ve geleneksel medyadan yapılan reklamların yarattığı mesaj karmaşası, pazarda aynı ihtiyaca cevap veren birçok ürünün bulunması gibi etmenler tüketicilerin satın alma kararlarını alırken çeşitli bilgi kaynaklarına yönelmektedir. Tüketiciler satın almayı gerçekleştirmeden çevresine ya da bu konuda uzman olan kişilere danışmaktadır. Bu çalışmada ağızdan ağıza pazarlama bağlamında ağızdan ağıza iletişimin öğrencilerin cep telefonu satın alma tercihleri üzerindeki etkisini belirlemek amaçlanmaktadır. Bu amaçla, Akşehir İİBF de okuyan öğrencilere anket uygulanmıştır. Çalışmada öğrencilere anket soruları yöneltilerek elde edilen veriler SPSS 22.0 istatistik programı yardımı ile değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular kapsamında; Selçuk Üniversitesi Akşehir İİBF öğrencilerinin gelir durumuna göre ağızdan ağıza iletişimden etkilenme arasında anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ağızdan ağıza pazarlama, ağızdan ağıza iletişim, cep telefonu

1.INTRODUCTION

Consumption is an essential aspect of human life. Individuals purchase goods or services to meet their wants-needs. Giving a decision today is quite hard as people are exposed to ads via the internet and traditional media and there is a plenty of products that meet the same need and that are quite similar to each other. Therefore, consumers today make use of personal information sources as well as commercial and experience related sources while making a decision on a purchase. These sources which consist of family, friends, neighbors and internet, are likely to affect purchase decisions via positive or negative perceptions towards goods or services (Kılıçer, 2006).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Opinions of individuals whose ideas are trusted are extremely significant for consumers when purchasing products with high prices. Other fields in which word-of-mouth communication is important are services such as health, law, counselling and education (Baysal, 2006; Gülmez, 2011).

This study aims to research how word-of-mouth communication affects students' mobile phone purchase behaviors.

2.LITERATURE REVIEW

Word-of-mouth communication is defined as a positive or negative verbal communication form which occurs among available or potential consumer groups of family, neighbors and internet (Ennew et al., 2000; Gülmez, 2011). Dal (2007) defines word-of-mouth communication as sharing process of opinions, thoughts or comments about goods or services among two or more consumers. Another definition puts it as sharing process of information and experience among consumers. Such kind of communication is a phenomenon whereby experiences, opinions and thoughts undergo a mutual change among two or more individuals (Arlı, 2012). Word-of-mouth communication is an informal communication form among non-commercial individuals regarding a brand, product, service or enterprise (Harrison-Walker, 2001). Word-of-mouth have advantages such as mobilizing purchase behaviors of consumers or getting them to change brand as well as helping firms gain new consumers by resolving complexity and reducing consumer's purchasing quickness. Hence, word-of-mouth affects consumers' expectations, attitude and behaviors and this effect may be bigger than advertisement or personal selling (Marangoz, 2007). Word-of-mouth communication occurs via recommendations of goods by consumers who appreciate a brand, a company's sponsorship of consumers who appreciate a brand to recommend it to others or comments by the employees of a firm on the brand (Clow and Baack, 2016). Yükselen argues that word-of-mouth marketing today occurs on social networks which are platforms that individuals and groups are continuously in communication with each other and which are fast growing and becoming widespread communication platforms that are important for businesses.

Whether a product or service meets customers' expectations is a significant factor to name it qualified (Oliver, 1997). According to a research on negative word-of-mouth communication on food products, sales increase by two times as a result of positive word-of-mouth communication while sales reduce by more than two times as a result of negative word-of-mouth communication (Schiffman and Kanuk, 2004). Customers who are not satisfied with a product that s/he bought share this experience with his/her social circle (Keskin and Çepni, 2012).

There are three different word-of-mouth communication types (Yavuzylmaz, 2008; Silverman, 2007).

1.From expert to expert: It is the most influential and significant supporting source of word-of-mouth communication. A group of experts immediately start opinion exchange when they get together and therefore they gain a majority. When you change an expert's opinion, you can change the opinion of a whole market.

2.From expert to peer: Customers who have the opportunity turn to experts in order to get information about the product.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

3.From peer to peer: Customers believe opinions of their social circle even though this is not at the same level of expert opinions. At this stage, a positive marketing activity will gain importance among customers.

Word-of-mouth is a message from an individual or customer to another about an organization, its reputation and reliability, way of operation, services and so on. In other words, it is the attainment of consumption information from other consumers rather than mass communication tools or sales personnel. In the eye of the recipient, the sender of this message who has personal experience with the organization and who is independent of the organization is a truly objective source of information. Therefore, people generally consult to family members or friends before a purchase and think that this information gained via word-of-mouth communication is particularly more reliable (Yavuzylmaz, 2008). In word-of-mouth marketing, the individual who has recommended a good or service does not expect a commercial profit, s/he does not aim to distort facts regarding that product or service. This case makes word-of-mouth communication more reliable for the consumer who wants to buy that product (Kutluk and Avcıkurt, 2014)

There are five basic properties of word-of-mouth communication. These are value, focus, timing, want (demand) and participation (Kılıçer, 2006; Buttle, 1998)

Value: From the aspect of marketing, word-of-mouth communication may be positive or negative. Positive word-of-mouth communication occurs when news, references and witnesses that are desired by the business are expressed. Negative word-of-mouth communication is vice versa. Little things that are not valued by the business may be regarded as very valuable by the customers.

Focus: Word-of-mouth communication does not occur only among customers. Therefore, businesses that want to benefit from word-of-mouth communication should focus on the six market of relational marketing which are customers (the ultimate customer or mediators), suppliers, employees, influencers, personnel sources and investors as well as consumers. These scopes have significant roles in word-of-mouth communication.

Timing: Word-of-mouth communication may occur both before the purchase and during the evaluation after the purchase. Therefore, word-of-mouth communication can be used as an important information source before purchase by the consumers as input word-of-mouth communication. Consumers may also use word-of-mouth communication to share their experiences after the purchase. This is word-of-mouth communication as output.

Want/Demand: Word-of-mouth communication may start with or without the demand of the consumer. When a proficient information is needed, one may resort to the knowledge of an opinion leader or influencer. In some cases, word-of-mouth communication may start without the demand of the receiver. In this case, one who starts word-of-mouth communication may like sharing his/her experiences.

Participation: Although word-of-mouth communication may occur by itself, a growing number of businesses actively make an effort to manage the efficiency of word-of-mouth communication and mobilize it. Businesses manage word-of-mouth communication by accessing to opinion leaders, creating their own opinion leaders or using the internet.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

In the increased conditions of competition, withholding customers by creating customer satisfaction and providing customer loyalty have become strategic obligation in today's market. Loyal customer holds to the company for long years, buys its products more than other customers both in amount and frequency, has less price sensitivity, does not tend to like competitor firms, advertises the firm by talking about it and pays more price for qualified products and services. In addition, serving to loyal customers is less costly than serving to new customers. Withholding available customers is more profitable than gaining new customers. Because, satisfied customers take less time, tell about the service that they are satisfied to about five people in average and wish to pay more for a product or service. Besides, withholding these kind of customers is less costly than other customers by one fifth. Only 4% of the satisfied customers complain while 90% of the others do not buy it again and tell the bad experience to about nine people (Marangoz, 2007). Consumers who are not satisfied with a product or service now share their complains on social media and other websites. Therefore, institutional reputation of businesses is harmed (Tuk, 2008: 16-17).

The strategies that businesses should follow in order to make use of word-of-mouth communication to their advantages (Yozgat and Deniz, 2011):

- Encouraging communication,
- Giving people something (positive) to talk about,
- Creating groups around brand- business and contacting with consumers,
- Cooperating with influential communication professionals- opinion leaders,
- Encouraging promotion activities that support brand-business,
- Listening to and researching customer feedback.

3. METHOD

3.1. The aim, significance and scope of the study

Studies prove that word-of-mouth communication affect consumers' purchase decisions. The aim of this study is to identify whether word-of-mouth communication affects students' mobile phone purchase. In the study, whether there is a difference between word-of-mouth communication of students attending to Selçuk University Akşehir Faculty of Economics and Administrative Sciences and their demographic information is researched. Besides, the relations between the effect of word-of-mouth communication on students' mobile phone purchase, relation power and degree of relation among people, expertise level of the source and receiver, the risk level perceived by receiver and the demand of information by the receiver are also examined.

3.2. Data collection tool

A questionnaire was administered to students as data collection tool. The questionnaire consists of two parts. The first part consists of demographic properties, people who were resorted to when purchasing a mobile phone and statements regarding mobile phone brand. The second part includes questions about the effect of word-of-mouth communication on mobile phone purchase, relation power and degree of relation among people, expertise level of the source and receiver, the risk level perceived by receiver and the demand of information by the receiver. The items in the second part of the questionnaire were formed in 5 point Likert Type. The reliability of the questionnaire which consists of 19 questions was calculated as 0.87.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

3.3 Population and Sample

The population of the study consists of students attending to business department at Selçuk University Akşehir Faculty of Economics and Administrative Sciences. It is aimed to determine to what extent university students are affected by word-of-mouth communication when purchasing a mobile phone. 300 of the questionnaire forms were included in the analysis.

3.4. Limitations of the study

The findings of the study reveal at what level university students attending to business department at Selçuk University Akşehir Faculty of Economics and Administrative Sciences are affected by word-of-mouth communication when purchasing a mobile phone. This study is limited to this sample due to time limitations and transportation costs.

3.5. Analysis of the data and hypotheses

The data obtained via questionnaire were analyzed through SPSS 22.0 statistical program. Kılıçer (2006), Aydın (2009) and Keskin and Çepni (2012) were utilized while generating questionnaire items and constructing hypotheses.

Research Hypotheses;

H1: Being affected by word-of-mouth communication varies by gender.

H2: Being affected by word-of-mouth communication varies by income of the family.

Table 1: Genders of the participants

Gender	Frequency	Per cent
Female	105	35
Male	195	65
Total	300	100,0

According to Table 1, of the participants 35% are female and 65% are male. .

Table 2: Income level of participants' families

Income Level	Frequency	Per cent
1500 TL and less	66	22
1501-2500	45	15
2501-3500	154	51,3

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences**May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY**

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

3501+	35	11,7
Total	300	100,0

As seen in Table 2, income of the 22% of the families are 1500 TL or less, 15% are between 1501-2500 TL, 51,3% are 2501-3500 TL and 11,7% are over 3501 TL.

Table 3: Mobile phone brands that students possess

Mobile phone brand	Frequency	Per cent
Apple	86	28,7
Samsung	157	52,3
HTC	23	7,7
LG	20	6,6
Sony	14	4,7
Total	300	100,0

As seen in Table 3, of the participants 28,7 % have Apple, 52,3 % have Samsung, 7,7 % have HTC, 6,6 % have LG and 4,7 % have Sony.

Table 4: People from whom students get information

Information source	Frequency	Per cent
Friend	135	45
Relative	68	22,7
Neighbor	56	18,7
Mother/Father	27	9
One who was met for the first time	14	4,6
Total	300	100,0

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences**May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY**

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

As seen in Table 4, nearly half of the students have word-of-mouth communication with their friends about mobile phone purchase. 22,7 % consult to relatives, 18,7% consult to neighbors, 9% consult to parents and 4,6% consult to someone who was met for the first time.

Table 5: Evaluation of the effects of word-of-mouth marketing on university students' mobile phone purchase process

		Mean	Standard Deviation
DEGREE OF RELATION			
1	Your level of sharing a secret with the person you got the information from	2.45	1.19
2	Your level of spending free time with the person you got the information from	3.36	1.08
3	Your level of asking for help from the person you got the information from (borrowing his/her car, asking for help with your duties when you are ill)	3.52	1.17
EXPERTISE LEVEL OF THE PERSON YOU GOT OPINION/INFORMATION FROM			
4	The knowledge level of the person you got the information from regarding the properties, price of the mobile phone and its alternatives.	3.27	0.87
5	The education/expertise level of the person you got the information from regarding mobile phone.	3.05	1.18
6	The experience of the person you got the information from regarding mobile phone as a user.	3.98	0.78
YOUR LEVEL OF EXPERTISE ABOUT THE PRODUCT			
7	Your knowledge level of the properties, price of the mobile phone and its alternatives.	3.15	1,10
8	Your experience with the mobile phone you purchased.	3.01	0.98
9	Your level of expertise with the mobile phone you purchased.	3.12	0.88
THE RISK LEVEL YOU PERCEIVE			
10	Your level of anxiety due to the price of the mobile phone before you	3.75	1.09

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

	bought it.		
11	Your level of anxiety regarding the performance (power, durability, speed, quality) of the mobile phone before you bought it.	2.73	1.16
12	Your level of anxiety due to physical harm likely to be caused by the mobile phone before you bought it (affecting the health negatively).	3.90	1.24
13	Your level of social anxiety you felt with respect to the mobile phone before you bought it (not being accepted in social circle, being ridiculed).	4.02	1.22
14	Your level of anxiety regarding whether that mobile phone is suitable for you or not before you bought it.	3.37	0.79
15	Your level of anxiety due to technical complexity of the mobile phone before you bought it.	3.25	0.88
LEVEL OF EFFECT			
16	The amount of information you obtained from the person you got the information from regarding the mobile phone.	3.96	0.97
17	The level of the person you got the information from regarding the aspects of the mobile phone that you didn't think about beforehand.	3.63	1.08
18	The level of the person you got the information from regarding the help s/he provided in your decision to buy the mobile phone.	3.49	0.76
19	The effect of the person you got the information from on your purchase of the mobile phone.	3.98	1.06

(1=None/Very low 2=Low 3=Medium 4=High 5=Very high)

Table 5 demonstrates the degree of relation of the person students got the information from as to their mobile phones. The findings reveal that students' level of sharing a secret with the person they got the information from is low ($X=2.45\pm1.19$), their level of spending free time with the person they got the information from is medium ($X=3.36\pm1.08$) and their level of asking for help from the person they got the information from is medium ($X=3.52\pm1.17$). Table 5 also demonstrates expertise level of the person students got opinion/information from. The findings show that "The knowledge level of the person you got the information from regarding the properties, price of the mobile phone and its alternatives" is medium ($X=3.27\pm0.87$), "The education/expertise level of the person you got the information from regarding mobile phone" is medium ($X=3.05\pm1.18$) and "The experience of the person you got the information from regarding mobile phone as a user" is high ($X=3.98\pm0.78$). Students level of expertise about the product they bought is provided. It is found out that "Your knowledge level of the properties,

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

price of the mobile phone and its alternatives” is medium ($X=3.15\pm1.10$), “Your experience with the mobile phone you purchased” is medium ($X=3.01\pm0.98$) and “Your level of expertise with the mobile phone you purchased” is medium ($X=3.12\pm0.88$). The risk level students perceive with respect to the product is given. The results suggest that “Your level of anxiety due to the price of the mobile phone before you bought it” is high ($X=3.75\pm1.09$), “Your level of anxiety regarding the performance (power, durability, speed, quality) of the mobile phone before you bought it” is medium ($X=2.73\pm1.16$), “Your level of anxiety due to physical harm likely to be caused by the mobile phone before you bought it (affecting the health negatively)” is high ($X=3.90\pm1.24$), “Your level of social anxiety you felt with respect to the mobile phone before you bought it (not being accepted in social circle, being ridiculed)” is high ($X=4.02\pm1.22$), “Your level of anxiety regarding whether that mobile phone is suitable for you or not before you bought it” is medium ($X=3.37\pm0.79$) and “Your level of anxiety due to technical complexity of the mobile phone before you bought it” is medium ($X=3.25\pm0.88$). Students’ level of being affected by word-of-mouth communication is provided. The findings reveal that “The amount of information you obtained from the person you got the information from regarding the mobile phone” is high ($X=3.96\pm0.97$), “The level of the person you got the information from regarding the aspects of the mobile phone that you didn’t think about beforehand” is high ($X=3.83\pm1.08$), “The level of the person you got the information from regarding the help s/he provided in your decision to buy the mobile phone” is high ($X=3.87\pm1.12$) and “The effect of the person you got the information from on your purchase of the mobile phone” is high ($X=2.40\pm1.06$).

Table 6: Examination of the difference between gender and the level of being affected by word-of-mouth communication

Gender	Frequency	Mean	t	P
Female	105	3.12	9.702	0.000
Male	195	4.01		

Table 6 provides the results of the “Being affected by word-of-mouth communication varies by gender” hypothesis. The results reveal that there is significant difference between word-of-mouth communication and gender ($p<0,05$) and H1 hypothesis is accepted.

Table 7: Examination of the difference between monthly income and the level of being affected by word-of-mouth communication

Income Level	t	P
Being affected by word-of-mouth communication varies by income of the family.	11.241	0.001

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Table 7 provides the results of the “Being affected by word-of-mouth communication varies by income of the family” hypothesis. The results reveal that there is significant difference between word-of-mouth communication and monthly income ($p < 0,05$) and H2 hypothesis is accepted.

CONCLUSION

This study examines the effects of word-of-mouth communication with respect to marketing according to its relationships with various factors. These factors are degree of relation among people, expertise level of the source and receiver, the risk level the receiver takes and the effect level of the source on the receiver.

300 of the questionnaires administered in Selçuk University Akşehir Faculty of Economics and Administrative Sciences were included in the analysis. It can be argued that nearly half of the students have word-of-mouth communication with their friends with respect to the mobile phone they would buy. 35% of the participants are female and 65% are male. Income of the 22% of the families of students are 1500 TL or less, 15% are between 1501-2500 TL, 51,3% are 2501-3500 TL and 11,7% are over 3501 TL. It was found out that of the participants at Selçuk University Akşehir Faculty of Economics and Administrative Sciences department of business, 28,7 % have Apple, 52,3 % have Samsung, 7,7 % have HTC, 6,6 % have LG and 4,7 % have When purchasing a mobile phone, 22,7 % of the participants consult to relatives, 18,7% consult to neighbors, 9% consult to parents and 4,6% consult to someone who was met for the first time.

It was identified in the analysis that the expertise level of the person students get information from has a significant effect on the level of being affected by word-of-mouth communication. For students, it is important that the knowledge level of the person students get information from should be high.

A significant difference between word-of-mouth communication and gender was identified and H1 hypothesis is accepted [$t=9.702$, $p < 0,05$ ($p=0,000$)]. A significant difference between word-of-mouth communication and monthly income was identified and H2 hypothesis is accepted [$t=11.241$, $p < 0,05$ ($p=0,001$)].

Silverman (2007) states that “After one exchanges information to 25 people, those 25 people exchange it with another 25 people and the number reaches to 625. In the second turn, this number exceeds 15 thousand. This number reaches to 244 million people, namely the population of U.S.A. in the fifth turn and 6 billion people, namely the world population, in the sixth turn. Such a fast and cheap method is a golden opportunity for today’s marketing sector.

As a result, consumers have to choose a product among a thousand of them when they want to buy a product. People want to get the highest performance from the product they wish to buy. Therefore, they prefer to consult to individuals who have previously used it or have knowledge about it.

REFERENCES

- ARLI, Erdal. 2012. “Müşterilerin Kulaktan Kulağa İletişime Bağlı Satın Alma Kararları Üzerinde Referans Gruplarının Etkisi: Deniz Turizm İşletmeciliği Üzerine Bir Araştırma.” *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi* 8 (17): 155-170.
- AYDIN, Serkan. (2009). Kişisel Ve Ürün Temelli Yenilikçilik: Cep Telefonu Kullanıcıları Üzerine Ampirik Bir Uygulama. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 10 (2), 188-203.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

BAYSAL, A. (2006). Marka Mitolojisi: Ağızdan Ağıza Reklam, Yeni Pazarlama Trendleri, İstanbul: MediaCat Yayınları, 2. Baskı, 77-85.

BUTTLE, Francis A. “Word of Mouth: Understanding and Managing Referral Marketing”. Journal of Strategic Marketing. Vol. 6, s.241-254.1998

CLOW, K. E. ve BAACK, D. (2016). Bütünleşik Reklam, Tutundurma ve Pazarlama İletişimi. (Çev. Ed. Gülay Öztürk), Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

DAL, A. (2007). Kulaktan Kulağa İletişimin İşleyişine Yönelik Betimsel Bir Araştırma, Anadolu Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.

ENNEW, C. T., ASHISH K. B., ve DEREK L., (2000). Managing Word of Mouth Communication: Empirical Evidence From India, International Journal Of Bank Marketing, 18(2), 75- 83.

GÜLMEZ, M. (2011). “İnternet Üzerinde Ağızdan Ağıza Pazarlama Uygulama Örnekleri”. İUYD’2011, 2(1): 29-36.

HARRİSON-WALKER, L.J., (2001). “The Measurement of Word-of Mouth Communication and Investigation aof Service Quality And Customer Commitment as Potential Antecedents”. Journal of Service Research. 4, 60–75.

KESKİN, H. D. ve ÇEPNİ, B.(2012). Ağızdan Ağıza Pazarlama Kapsamında Demografik ve Sosyal Faktörlerin Üniversite Öğrencilerinin Sinema Filmi Tercihleri Üzerindeki Etkilerinin Belirlenmesi, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 8 (16), 99-116.

KILIÇER, T. (2006), “Tüketicilerin Satın Alma Kararlarında Ağızdan Ağıza İletişimin Etkisi: Anadolu Üniversitesi Öğretim Elemanları Üzerinde Bir Araştırma”. Anadolu Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.

KUTLUK, Ayşegül ve AVCIKURT, Cevdet. (2014). “Ağızdan Ağıza Pazarlamanın Müşterilerin Satın Alma Karar Süreçlerine Etkisi ve Bir Uygulama: (İstanbul Seyahat Acenteleri Örneği).” Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi 7 (29): 613-622.

MARANGOZ, M. (2007). “Ağızdan Ağıza İletişimin Müşterilerin Satın Alma Davranışlarına Etkileri: Cep Telefonu Pazarına Yönelik Bir Araştırma”, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16, (2), 395-412.

OLIVER, R. L. (1997). Satisfaction: A behavioral perspective on the consumer. New York: McGraw-Hill.

SCHIFFMAN, Leon G., and LESLİE Lazar Kanuk. (2004). *Consumer Behavior*. Upper Saddle River, NJ: Pearson Prentice Hall.

SILVERMAN, George (2007), Ağızdan Ağıza Pazarlama: Dünya’nın En Güçlü Pazarlama Yöntemi, çev: Ender Orfanlı, MediaCat, İstanbul.

TUK, Mirjam, Alexandra. (2008). “Is Friendship Silent When Money Talks? : How People Respond to Word-of-Mouth Marketing”, ErasmusResearchInstitute of Management (ERIM), ErasmusUniversity Rotterdam,ERIM Ph.D.SeriesResearchin Management 130, ISBN 978-90-5892-164-2.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

YAVUZYILMAZ, O. (2008). Ağızdan Ağıza Pazarlama (Kocaeli’de Bulunan Dershanelerdeki Öğrenciler Üzerine Örnek Bir Araştırma), Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

YOZGAT, Uğur ve DENİZ, R. B., (2011), “Ağızdan Ağıza Pazarlama (Aap) Olumlu ve Olumsuz Tavsiyelerin Tüketicilerin Ürün Satın Alma Kararları Üzerindeki Etkisini Ölçmeye Yönelik Üniversite Gençleri Üzerinde Bir Araştırma”, Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi, Sayı: 07, Ocak.

YÜKSELEN, Cemal. (2016). Pazarlama İlkeler-Yönetim-Örnek Olaylar, Detay Yayıncılık: Ankara

**TÜRKİYE’DE BÜYÜME- ENFLASYON İLİŞKİSİ: GRANGER NEDENSELLİK
ANALİZİ (1939-2013)**

**GROWTH-INFLATION RELATIONSHIP IN TURKEY: GRANGER CAUSALITY
ANALYSIS (1939-2013)**

Öğr. Gör. Ayhan KORKULU

Atatürk Üniversitesi Aşkale M.Y.O, ayhan.korkulu@atauni.edu.tr

Öğr. Gör. Burhan YILMAZ

Atatürk Üniversitesi Aşkale M. Y. O, burhan.yilmaz@atauni.edu.tr

Özet

Türkiye’de uzun yıllardan beri gündemde olan enflasyon olgusunun ekonomik büyüme üzerindeki etkisi halen tartışılmaktadır. 1970’li yıllara kadar, enflasyonun büyüme üzerinde pozitif etkiye sahip olduğu düşünülmekteyken sonraki yıllarda yapılan ampirik çalışmalar enflasyonun büyümeyi olumsuz etkilediği düşüncesinin yerleşmesine olanak sağlamıştır. Bu çalışmada Türkiye’de 1939-2013 yılları zaman serisi verilerinden yararlanarak ekonomik büyümeyi temsilen GSMH büyüme hızı ile enflasyon endeksleri (TÜFE, ÜFE ve GSYİH Deflatörü) arasındaki ilişki granger nedensellik analizi ile tespit edilmeye çalışılmıştır.

Elde edilen sonuçlara göre, enflasyon göstergelerinden TÜFE ve ÜFE ekonomik büyüme üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı, ekonomik büyümenin granger nedeninin GSYİH Deflatörü olduğu tespit edilmiştir. Buradan ekonomik büyüme ile enflasyon arasındaki ilişki seçilen enflasyon göstergesine göre değiştiği sonucuna ulaşılmaktadır. Regresyon analizi sonucu yorumlandığında, enflasyonda (GSYİH Deflatörü) meydana gelen %1’lik bir artış büyümeyi % 0.15 oranında azaltmakta olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: TÜFE, ÜFE, GSYİH Deflatörü, Ekonomik Büyüme.

Abstract

The impact of the inflation phenomenon on economic growth, which has been on the agenda for many years in Turkey, is still being discussed. Until the 1970s, inflation was thought to have a positive effect on growth. Empirical studies made in the following years have enabled the settlement of the idea that inflation affects growth negatively. In this study, the relationship between GNP growth rate and inflation indices (TÜFE, ÜFE and GDP Deflator) which representing economic growth has been tried to be determined by granger causality analysis by using 1939-2013 time series data in Turkey.

According to the results, it is determined that TÜFE and ÜFE have no effect on economic growth and GDP Deflator is the cause of economic growth. From here it is concluded that the relationship between economic growth and inflation changes according to the selected inflation indicator. When the regression analysis was interpreted, it was determined that a 1% increase in inflation (GDP Deflator) decreased the growth by 0.15%.

Keywords: TÜFE(CPI), ÜFE (PPI), GDP Deflator, Economic Growth.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

1. Giriş

Genel fiyat düzeyindeki sürekli artış olarak tanımlanan enflasyon iktisadi dengesizliklerin sonucu olarak ortaya çıkmakta ve toplumu derinden etkilemektedir. Türkiye’de Cumhuriyet’in ilk yıllarında savaşların neden olduğu yıkımlar nedeniyle üretim el emeğine dayalı, sanayi üretiminin çok az olması ve azınlıkların ülkeyi terk etmesi gibi sebeplerle enflasyonla karşılaşılmamıştır. 1929 yılında ABD’de ortaya çıkan Büyük Buhran’la beraber Türkiye’de de durgunluk başlamış ve 1939 yılına kadar gerek konjonktürel dengeler gerekse kontrolü fiyat uygulamaları sebebiyle enflasyonla karşılaşılmamıştır.

İkinci Dünya Savaşı(1939-1945), henüz çok güçlenmemiş Türkiye ekonomisi için zorlayıcı koşullar yaratan bir süreç olmuştur. Türkiye savaşın dışında kalmasına rağmen tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de ekonomi iyice zayıflamış, insanların büyük bir kısmının askere alınması sebebiyle üretim oldukça azalmıştı. Savaş yıllarında Türkiye’de karaborsa ortaya çıkmış yüksek enflasyonla tanışmak zorunda kalmıştır.

İkinci Dünya Savaşından sonra(1946-1960) üretim ön plana çıkmış ancak artan nüfus nedeniyle tüketimde oldukça artmıştır. 1951 yılında Marshall yardımı ve Truman Doktrinin uygulamaya konulduğu dönemde ekonomi oldukça gelişme eğilimine girmiş sanayinin gelişmesi yönünde baskılar artmıştır. 1954’lü yıllardan sonra üretim yeniden azalmaya başlamış ve 1958 yılında devalüasyona gidilmiştir. Enflasyon artık çift haneli rakamlarda seyretmektedir.1950’li yılların sonuna doğru ortaya çıkan kriz 1960 ‘lı yıllarda planlı ekonomiye geçiş programı ile birlikte aşılma çalışılmıştır. 1973’lü yıllarda petrol fiyatlarındaki artışla beraber, 1977 yılında Türkiye’de enflasyonun en yüksek seviyelere ulaştığı dönem olmuş ve devalüasyona gidilmiştir. 1980 yılında Türkiye için dönüm noktası olan 24 Ocak Kararları alınmış Türkiye dışa açık hale gelmiştir. 1994 krizinde enflasyon %85’lere çıkmış ve 2004 yılından itibaren tek haneli rakamlara inilmiştir.

Ekonomik büyüme, ekonominin üretim kapasitesinin artırılması ve dolayısıyla daha fazla mal ve hizmet üretilmesidir(Ertek,2013: 27). Başka bir tanıma göre ekonomik büyüme, bir ülkenin reel hasılasında yani üretimindeki artışları ifade eden bir kavramdır(Ceylan,2012: 145). Bu ise ekonominin sermaye ve işgücü miktarından oluşan üretim faktörleri stokundaki artışlar ile teknolojiye bağlı gelişmelere bağlı olmaktadır(Yıldırım, Karaman ve Taşdemir, 2014: 498) Ekonomik büyüme, reel GSYİH veya reel GSMH’deki artış oranı ile ölçülür.

Türkiye’de enflasyonun ortaya çıktığı yıllarda üretimin azaldığı anlaşılmaktadır. Bu durum ekonomik büyüme ile enflasyon arasında ters yönlü bir ilişkiye işaret etmektedir.

2. Enflasyon ve Büyüme İlişkisine Yönelik Ampirik Çalışmalar

Genelde ampirik sonuçların ağırlığının enflasyon ve büyüme arasında uzun dönemde negatif bir ilişkinin olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak enflasyon ile ekonomik büyüme arasında pozitif ilişkinin varlığına işaret eden de birçok çalışmaya da rastlamak mümkündür. Sonuçlar ülkeye ve çalışılan zaman dilimine, kurulan örneğe (panel veri, zaman serisi vs.), hesaplama tekniklerine göre büyük ölçüde değişiklik göstermektedir.

- Grier ve Tullock (1989) 24 OECD ve 22 Asya, 24 Amerika, 43 Afrika olmak üzere toplam 113 ülke grupları için yıllık zaman serisi verileri kullanılarak büyümeyi etkileyen 7 değişken üzerinde çalışılmıştır. Bu değişkenlerden birisi enflasyondur ve enflasyon ile büyüme arasında pozitif bir ilişkinin olmadığı ortaya çıkmıştır. Enflasyon ile ekonomik büyüme arasındaki negatif ilişkinin en az olduğu ülke ABD(0,10 seviyesinde)’dir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Kormendi ve Meguire (1985) 47 ülkeyi ve savaş sonrası (1950-1977) dönemini kapsayan çalışmalarında ekonomik büyüme etkileyen değişkenler incelenmiştir. Bu değişkenlerden biriside enflasyon olup, enflasyonun büyüme üzerinde negatif etkisinin diğer değişkenlere göre daha az olmasına rağmen yadsınamayacak düzeyde olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Fischer (1993) hem kesitsel hem de panel regresyon denklemlerinin her ikisini de kullanarak yapmış olduğu analiz sonucunda enflasyon, yatırımları ve verimlilik artış oranını azaltarak büyümeyi negatif yönde etkilemekte olduğu tespit edilmiştir. Enflasyon oranının düşük olması, daha düşük açıklara yol açacağı ve daha yüksek büyüme oranı elde edilebileceği belirtilerek, yüksek enflasyon ile ekonomik büyüme gerçekleştirilemeyeceği yargısına ulaşılmıştır.

Karras (1993), enflasyon ile büyüme arasındaki negatif yönlü ilişkinin, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra petrol fiyatlarındaki yükselme gibi arz şoklarından kaynaklandığını ifade etmiştir.

Gregorio (1993) 1950-1985 döneminde 12 Latin Amerika ülkesini kapsayan çalışmasında enflasyonun yatırım oranı ve yatırım verimliliği üzerindeki olumsuz etkisinden bahsedilerek vergi sistemlerinin verimsiz yönetilmesi sonucu da yüksek enflasyonla karşılaşılabilceği belirtilmiş ve sonuç olarak enflasyon ile ekonomik büyüme arasında negatif bir ilişkinin varlığına işaret etmiştir.

Barro (1995) 1960-1990 arası 100 ülkeli bir örnek için enflasyonun ekonomik performans üzerindeki etkisini araştırdığı çalışmasında, enflasyon ile büyüme ve yatırım arasında önemli bir negatif ilişkinin bulunduğu tespit etmiştir.

Ghosh ve Phillips (1998) ise yüksek enflasyonun ekonomik büyüme üzerinde negatif etkisinin olduğuna vurgu yaparak ılımlı enflasyon oranlarının da büyümeyi negatif olarak etkilediğini belirtmiştir. Ayrıca analiz sonucuna göre enflasyonun %80'lerden %20'lere indirilmesiyle elde edilen büyüme kazanımı %0,5 civarındayken, %20'lerden tek haneli rakamlara indikçe kazanım %2'ye çıkmaktadır. Yine de bütün çalışmalar enflasyon ve büyüme arasında negatif bir ilişki ile sonuçlanmamıştır. McCandless ve Weber (1995) 110 ülkenin 30 yıllık(1960-1990) verilerini kullanarak yaptıkları çalışmalarında, ortalama enflasyon oranı ile ortalama para büyümesi arasında yakın bir ilişkinin olduğunu, fakat enflasyon ve reel üretimin(büyüme oranı) arasında herhangi bir ilişkinin olmadığını belirtmişlerdir

Enflasyonun büyüme üzerindeki olumlu etkilerinin bulunduğu ampirik çalışmalara bakıldığında karşımıza, Heylen, Pozzi ve Vandewege (2004), 1975-2000 yılları arasında 86 ülke için, enflasyonun beşeri sermaye ve ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. Sonuç olarak; enflasyonun beşeri sermaye üzerinde olumlu etkileri olduğu, beşeri sermaye artışının da ekonomik büyüme üzerinde artışlara neden olacağı ifade edilmiştir.

Bruno ve Easterly (1998) uzun vadeli büyüme ve enflasyon ortalamaları arasında kesitsel bir ilişki bulunmadığını ve yüksek enflasyon dönemlerinden sonra enflasyonda keskin bir düşüş yaşanarak ekonomik büyüme hızlı bir şekilde artacağını belirtmişlerdir. Gillman, Kejak ve Valentinyi (1999), yaptıkları çalışmalarında enflasyon oranının giderek yükselmesinin ekonomik büyüme üzerindeki olumsuz etkisinin git gide azalmasına neden olduğunu belirtmişlerdir.

Enflasyon-büyüme ilişkisini Türkiye ekonomisi için test eden çalışmalara baktığımızda, Berber ve Artan (2004), Türkiye'de 1987-2003 dönemi için enflasyon-ekonomik büyüme ilişkisi test

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

edilmiştir. Elde edilen regresyon sonucuna göre enflasyon oranındaki %10'luk bir artışın ekonomik büyümeyi %1.9 oranında azalttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Saraç (2009) tarafından yapılan çalışmada 1988:1-2007:4 dönemi arasındaki verilerin kullanılarak yapılan çalışmada, TÜFE'ye göre hesaplanan enflasyon oranları ile ekonomik büyüme arasında hem kısa hem uzun dönemde negatif yönlü bir ilişki olduğu, ÜFE'ye göre hesaplanan enflasyon oranları ile ekonomik büyüme arasında ise sadece kısa dönemde negatif yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Özpençe(2016), Türkiye ekonomisinde 2003:1-2015:4 dönemi enflasyon ve ekonomik büyüme arasındaki nedensel ilişkinin araştırıldığı çalışmada, ekonomik büyümeden enflasyona doğru istatistiksel yönden anlamlı ve tek yönlü bir ilişkinin olduğu tespit etmiştir.

Süleymanov ve Nadırov (2014) tarafından yapılan çalışmada Türkiye'deki enflasyon-büyüme ilişkisi zaman serisi analiziyle, 2003-2013 dönemi veriler kullanılarak araştırılmıştır. Granger nedensellik testi analiziyle, büyümeden enflasyona doğru tek yönlü ilişki bulunmuştur. Regresyon analizi ise ekonomik büyümenin enflasyon üzerinde pozitif etkisi olduğu ortaya çıkmıştır. Test edilen dönemde büyümedeki her 1 puanlık artışın enflasyon oranını 7.78 puan yükselttiği bulunmuştur.

Karaca (2003), 1987-2002 dönemi için yaptığı çalışmada enflasyondaki her 1 puanlık artışın büyümeyi 0.37 oranında azalttığını tespit etmiştir.

TÜSİAD (2002 ,12/341) tarafından panel ve zaman serisi verileriyle yapılan çalışmada Türkiye'nin enflasyonu yarı yarıya indirmesi, mesela % 40'tan % 20'ye düşürmesi sayesinde, uzun vadede yıllık büyüme hızını ortalama % 1.8 ile % 2.8 oranları arasında arttıracak ortaya koymuştur. Turhan(2007) GSYİH Deflatörü cinsinden enflasyon oranındaki %10'luk bir artışın, büyümeyi %2,5 oranında azaltacağını, Kirmanoğlu(2001) Türkiye'de enflasyonun özel yatırımları ve ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilediğini vektör otoregresif model yapısını kullanarak ortaya koymuştur.

Yapraklı(2007) tarafından, 1987:1-2007:1 dönemine ait üçer aylık reel GSYİH, TÜFE ve ÜFE endeksleri serileri kullanılarak ilişki araştırılmış ve TÜFE endeksindeki % 1'lik artış GSYİH'yı % 0.24 oranında, ÜFE endeksindeki % 1'lik artış ise GSYİH'yı % 0.19 oranında azaltmakta olduğunu belirtmiştir .

Terzi (2004) 1924-2002 dönemi Türkiye ekonomisinde enflasyon ve büyüme oranları arasındaki nedensel ilişkiyi incelemiştir. Enflasyondan büyümeye doğru tek yönlü ve negatif bir ilişkinin olduğunu tespit edilmiştir. Ayrıca Terzi, Oltulular(2004) 1923-2003 dönemi Türkiye ekonomisine ait yıllık veriler kullanılarak enflasyon ve sektörel büyüme oranları arasındaki ilişkiler incelenmiş ve nedensellik ilişkisi enflasyondan sektörel büyümeye doğru olup, enflasyon oranı tarım ve sanayi sektörlerindeki büyüme oranlarını negatif etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Çetin (2004,), enflasyon, büyüme ve reel-nominal belirsizlikler arasındaki Granger nedensellik ilişkileri araştırılmıştır. Türkiye'de 1985:01-2003:11 dönemlerinde yüksek enflasyonun nominal belirsizlikleri artırdığı ve büyümeyi azalttığı tespit edilmiştir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

3. Enflasyon ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki

Bu çalışma kapsamında Türkiye ekonomisi için enflasyon ve ekonomik büyüme ilişkisi 1939-2013 dönemine ait yıllık zaman serisi verileri kullanılarak nedensellik analiziyle test edilmiştir.

3.1 Veri Seti

Çalışmada kullanılan veriler, TÜİK 'ten alınmıştır. Veriler, yıllık veri olup, her bir değişkenin bir önceki döneme göre gösterdiği % değişim esas alınmıştır. Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE), Üretici Fiyat Endeksi (ÜFE) Gayrisafi Yurtiçi Hasıla Deflatörü (GSYİH Deflatörü) ve Reel Gayrisafi Milli Hasıla (GSMH) verileri 1939-2013 dönemini kapsamaktadır.

3.2 Değişkenlerine Ait İstatistikler

Enflasyon göstergelerinin(TÜFE, ÜFE, GSYİH Deflatörü), büyüme göstergesi olarak tanımlanan GSMH 'ya göre hem ortalama hem de standart sapma değerlerine göre daha yüksek olduğu tablo 1'den anlaşılmaktadır. Standart sapmanın yüksek oluşu değişkenlerin değişkenliğinin örnek dönemde(1939-2013) yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. ÜFE değişkeni %30.12 olarak enflasyonu ölçen diğer iki değişkene göre daha fazla değiştiğini göstermektedir. Söz konusu dönemde fiyat endekslerine göre hesaplanan ortalama yaklaşık %28 civarında iken, büyüme oranı ise %4.16 'dır.

Tablo 1: Değişkenlerin Temel İstatistikî Özellikleri

Değişkenler	Maksimum	Minimum	Ortalama	Standart Sapma
TÜFE	106.3	-4.3	27.68	28.70
TEFE	120.7	-22.2	28.73	30.12
GSYİH DEFLATÖRÜ	106.5	-23.7	28.06	29.13
GSMH	31.9	-15.3	4.16	6.59

Değişkenler arasındaki nedenselliğin yönünü belirlemek için, uygulama kolaylığı sebebiyle ve en çok tercih edilen bir yöntem olmasından dolayı Granger (1969) nedensellik analizi yapılmıştır. Ancak bu test yöntemlerinin analizlerde kullanılabilmesi için, öncelikle değişkenlerin durağanlık özelliklerine sahip olup olmadıklarının incelenmesi gerekmektedir. Bu çalışmada öncelikli olarak değişkenlerin durağan olup olmadıkları birim kök testi ile test edilmiş, durağan olmayan değişkenlerin durağan hale gelmesi sağlanmış (I(1)) ve sonrasında değişkenlere uygulanan testlerin sonuçlarına yer verilmiştir.

3.3 Durağanlık Testleri

Zaman serilerinin durağan olması olarak ifade edilen şey, zaman içinde varyansın ve ortalamasının sabit olması ve gecikmeli iki zaman periyodundaki değişkenlerin kovaryansının değişkenler arasındaki gecikmeye bağlı olup zamana bağlı olmamasıdır.

$$\text{Ortalama} = E(Y_t) = \mu$$

$$\text{Varyans} = \text{var}(Y_t - \mu) = \sigma^2$$

$$\text{Kovaryans} = \chi_k = E((Y_t - \mu)(Y_{t-k} - \mu))$$

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

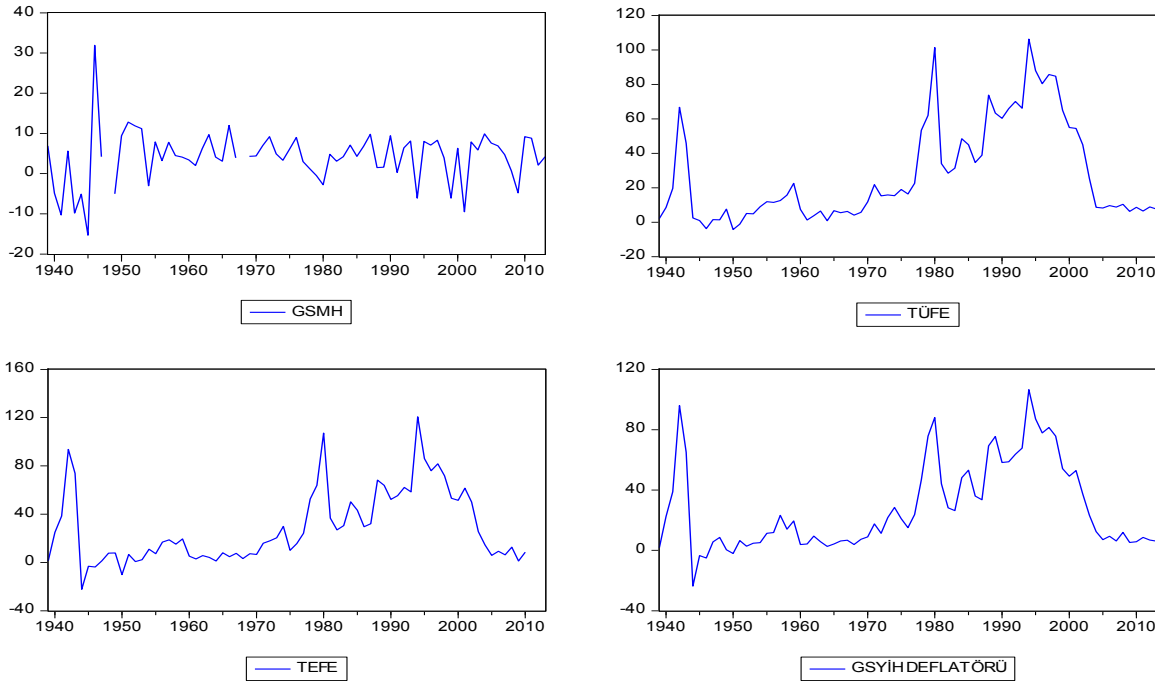
kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Zaman serilerinin durağan olmaması durumunda, zaman serileri trend içerecektir. Bu durumda zaman serilerinin kullanılacağı öngörüleme ve regresyon denklemlerinde sahte regresyon benzeri durumlar ortaya çıkacaktır. Ayrıca değişkenlerde meydana gelen şoklar zaman içerisinde yok olmayacak ve belki de şokların etkisi giderek artacaktır.

Şekil 1'e bakıldığında GSMH 'nın düzey değerlerde durağan olduğu diğer değişkenlerin (TÜFE, ÜFE GSYİH Deflatörü) düzey değerlerde durağan olmadığı anlaşılmaktadır.

Şekil 1: Düzey Değerler Grafiği

Durağan olmayan değişkenlerin 1.farkları $I(1)$ alınarak Şekil 2'deki grafikler yeniden değerlendirildiğinde ise tüm değişkenlerin durağan olduğu görülecektir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

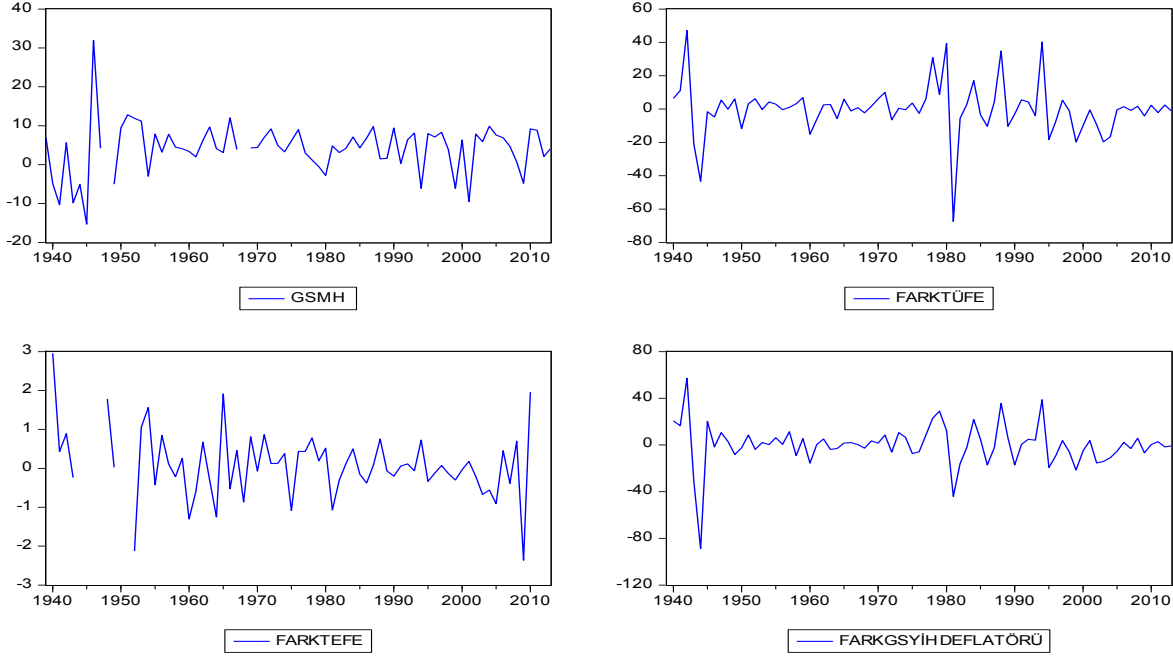
İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Şekil 2: 1.Farklar Grafiği

Herhangi bir zaman serisinin durağan olup olmadığını birim kök (unit root) testi ile tespit edebiliriz(Tarı, 2006).

3.4 Birim Kök Testi

Zaman serilerin durağan olmadığı durumda sahte regresyon olgusunun olma ihtimali yüksek olduğu belirtilmişti. Sahte regresyon, açıklayıcı ve bağımlı değişken arasında hiç bir ilişki olmadığı halde ilişki varmış gibi yanıltıcı sonuçlar verebilir. Sahte regresyon durumunda yüksek R², anlamlı t ve F değerleri ve sabit terimin pozitif olması gibi durumlarla karşılaşılabilir. Bundan dolayı serilerin durağan hale getirilmesi gerçek sonuçlar vermesi açısından önem taşır. Serilerin durağan hale gelmesinde birçok test kullanılmaktadır. Buradaki analizimizde değişkenler Augmented Dickey-Fuller (ADF) testi ve Phillips Perron(PP) testi ile değerlendirme yapılmıştır.

Tablo 2: ADF ve PP Birim Kök Test Sonuçları

Değişkenler	Augmented Dickey-Fuller (ADF)		PhillipsPerron (PP)	
	Sabit,Trendsiz	Sabit,Trendli	Sabit,Trendsiz	Sabit,Trendli
GSMH	-8.93(I,0)	-8.88(I,0)	-8.93(I,0)	-8.88(I,0)
TÜFE	-9.11(I,1)	-9.088(I,1)	-9.90(I,1)	-10.09(I,1)
TEFE	-11.86(I,1)	-12.45(I,1)	-12.10(I,1)	-13.03(I,1)

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

GDFE	-8.24(I,1)	-8.19(I,1)	-13.85(I,1)	-14.92(I,1)
------	------------	------------	-------------	-------------

Tablo 2’den, ADF ve PP test sonuçlarına göre GSMH’ nın, düzey değerde durağan olduğu, diğer değişkenlerin (TÜFE, ÜFE ve GDFE) ise birinci farkları alınarak durağan oldukları ve PP test sonuçlarının, ADF birim kök testi ile aynı sonuçları verdiği anlaşılmaktadır. Tüm değişkenlerin durağanlık koşulu sağlandıktan sonra, değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin araştırılması mümkündür.

3.5 Granger Nedensellik Analizi

Değişkenler arasındaki ilişkinin yönünü belirlemek amacıyla Granger nedensellik testi yapılmıştır. Granger (1969), nedenselliği şu şekilde tanımlamıştır “Y’nin öngörüsü, X’in geçmiş değerleri kullanıldığında X’in geçmiş değerleri kullanılmadığı duruma göre daha başarılı ise X, Y’nin Granger nedenidir”. Bu tanımlamanın doğruluğu test edildikten sonra ilişki $X \rightarrow Y$ şeklinde gösterilir. Bu test ile bir tahmin değil nedensellik çıkarsaması yapıldığı için değişkenler önceden durağanlaştırılmalıdır (Granger, 1988).

Tablo 3: Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Açıklayıcı Değişken	P Değeri	Nedensellik
GSMH	TÜFE	0.0905	Var
TÜFE	GSMH	0.7403	Yok
GSMH	TEFE	0.1669	Yok
TEFE	GSMH	0.9660	Yok
GSMH	GSYİH DEF.	0.0189	Var
GSYİH DEF.	GSMH	0.9220	Yok

Elde edilen bulgular Tablo 3’de verilmiş olup, enflasyon göstergesi olarak seçilen değişkenlerden ÜFE’nin ekonomik büyüme ile bir nedensellik ilişkisi içerisinde olmadığını gösterirken, enflasyon oranlarını gösteren GSYİH Deflatörü ve TÜFE ile büyüme arasında, TÜFE’den büyümeye doğru % 10 anlamlılık düzeyinde tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğunu, GSYİH Deflatörü’nden büyümeye doğru %5 anlamlılık düzeyinde tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğunu göstermektedir. Bu sonuçlar, ekonomik büyüme ile enflasyon oranları arasındaki nedensellik ilişkisinin seçilen enflasyon göstergesine göre duyarlı olduğunu açıklamaktadır. GSYİH Deflatörü ile TÜFE cinsinden enflasyon oranlarının büyüme oranlarını etkilerken, büyüme oranları GSYİH Deflatörü ve TÜFE oranlarını etkilememektedir.

Ekonomik büyüme ile TÜFE ve GSYİH Deflatörü değişkeni arasında tek yönlü bir ilişkinin olduğu belirlendikten sonra, bu iki değişken arasındaki ilişkinin yönü ve etkilenme oranının belirlenmesi için regresyon analizi yapılmıştır. Regresyon analizinin sonuçları Tablo 4 ‘de gösterilmiştir.

Tablo 4: Regresyon Analiz Sonucu

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Bağımlı Değişken: GSMH			
Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	T istatistik Değeri
Sabit C	4.03	0.633	6.37(0.00)
TÜFE	0.126	0.815	0.11(0.11)
TEFE	-1.18	0.083	0.15(0.15)
GSYİH DEFLATÖRÜ	-0.15	0.078	0.05(0.05)
R ² = 0.12 D.W=2.05, F İstatistik =2.91 F(Olasılık)=0.041			

Büyümenin bağımlı değişken, enflasyonun neden değişkeni olarak yer aldığı şekilde, regresyon analizinin sonuçlarına bakıldığında GSYİH Deflatörü değişkeninin, istatistiksel olarak %5 düzeyinde anlamlı çıkmışlardır. DW istatistiğinin 2.05 çıkması, modelin hata terimleri arasında ardışık bağımlılık probleminin yaşanmadığını göstermektedir. Modelin belirlilik katsayısı R²(Birden çok bağımsız değişkenli modellerde, bağımlı değişkende meydana gelen değişmelerin, modeldeki bağımsız değişkenler tarafından açıklanabilen oranı verir.) 0.12 olarak tespit edilmiştir. Büyümeyle etkileyen enflasyon dışında yatırım veya tüketim gibi esas belirleyicilerinin bulunmaması nedeniyle bu durum beklenmektedir.

Tablo 4'deki regresyon analizinin sonuçları iktisadi açıdan yorumlandığında ise Türkiye'de enflasyon-büyüme ilişkisinin negatif yönlü olduğu anlaşılmaktadır. Regresyon analizi sonucuna göre anlamlı bulunan GSYİH Deflatörü değişkeninin katsayısının işaretinin negatif olması bunu göstermektedir. Yapılan regresyon analizinin sonuçlarına göre, 1939-2013 döneminde enflasyondaki her %10'luk bir artış büyümeyle %1.5 oranında azaltmaktadır.

Bu çalışmada ÜFE bağlamında ölçülen enflasyon ile büyüme arasında bir nedensellik ilişkisi saptanamamış ve TÜFE'den GSMH 'ya doğru bir nedensellik ilişkisinin olmasına karşın regresyon analizinde katsayının anlamlı olmaması sebebiyle dikkate alınmamaktadır. Turhan(2007) yılında yapılan çalışmada TÜFE, ÜFE ve GSYİH Deflatörü endekslerini kullanarak GSMH arasındaki ilişki araştırılmış ve çalışmamıza paralel sonuçlar elde ederek TÜFE ve ÜFE değişkenleri ile GSMH arasında herhangi bir nedensellik ilişkisine rastlanmadığı belirtilmiş, GSYİH Deflatörü endeksinden GSMH' ya doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Bu çalışmaların aksine Berber ve Artan (2004) TÜFE VE ÜFE değişkenleri ile yapılan Granger nedensellik analizinde enflasyondan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü negatif bir nedensellik ilişkisine rastlamış, Karaca(2003)'ün TÜFE endeksini kullanarak Granger nedensellik testinin yapılması sonucu enflasyondan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisine rastlamıştır. Diğer çalışmalarla aynı test yöntemi kullanılarak aynı sonucun elde edilememesini, analiz yapılan dönem uzunluğunun(1939-2013) farklılığına bağlayabiliriz.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

4. Sonuç

1970’li yıllara kadar ılımlı enflasyonun ekonomik büyümeye etkisinin pozitif olduğu düşüncesi hakimdi. 1970’li yıllardan itibaren etkisini hissettirmeye başlayan yüksek enflasyonla beraber ekonomik büyüme ile enflasyon arasındaki ilişkinin yeniden değerlendirilmesi fikrini ortaya koymuştur. Yapılan bu çalışmalarda kullanılan veriler ülkelerin belli dönemlerine ait veriler olduğundan ortaya çıkan sonuçlar dönemden döneme ve alınan değişkenlerin özelliğine göre sonuçlar değişkenlik göstermektedir. Ancak yapılan analizlerde genellikle enflasyonun ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin negatif olduğu ortaya konulmuştur.

Bu çalışmada Türkiye’de bir sorun teşkil eden enflasyon olgusunun büyüme üzerindeki etkisi zaman serisi analiziyle incelenmiştir. Çalışmada 1939-2013 dönemine ait yıllık veriler kullanılmış ve değişken olarak da iktisadi büyümeyi temsilen GSMH, enflasyon hesaplama yöntemleri olan TÜFE, ÜFE ve GSYİH Deflatörü seçilmiş olup, her bir değişkenin bir önceki döneme göre gösterdiği % değişim esas alınmıştır. Yapılan durağanlık testleri sonucu GSMH düzeyinde, TÜFE, ÜFE ve GSYİH Deflatörü değişkenleri birinci farkları alınarak durağanlaştığı ADF birim kök testi ve PP testi sonuçlarından anlaşılmaktadır. Seriler durağanlaştırıldıktan sonra granger nedensellik analizine geçilmiştir. Nedensellik analizinde TÜFE ve GSYİH Deflatörü’nün ekonomik büyüme üzerinde tek yönlü nedensellik ilişkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ancak yapılan regresyon analizinde TÜFE katsayısının anlamlı olmadığı tespit edildiğinden büyümeyi etkileyen enflasyon değişkeni GSYİH Deflatörü olarak belirlenmiştir.

Regresyon analizinin yeniden değerlendirilmesi ile beraber anlamlı bulunan GSYİH Deflatörü değişkeninin katsayısı negatif olduğundan enflasyon ile ekonomik büyüme arasında negatif bir ilişkinin olduğu ortaya çıkmıştır. Söz konusu dönemde enflasyonda yaşanan %10’luk bir artış büyümeyi %1.5 oranında azaltmaktadır. Ayrıca bu sonuçlar, büyümeyi etkileyen enflasyonun, seçilen enflasyon göstergesine karşı da değiştiği hususunu göstermektedir.

Sonuç olarak ekonomik büyümenin düzenli olarak gerçekleştirilebilmesi ve sürdürebilmesi için fiyat istikrarının temel belirleyicisi olan enflasyonun uygun makroekonomik politikalarla kontrol alınması gerekmektedir.

Kaynakça

- Berber, M ve Artan, S (2003). “Türkiye’de Enflasyon - Ekonomik Büyüme İlişkisi: (Teori, Literatür ve Uygulama)” İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi Cilt:18 Eylül 2004 S 3-4
- Barro, R. J. (1995). *Inflation and economic growth* (No. w5326). National bureau of economic research.
- Çetin, A., 2004. “Enflasyon, Büyüme ve Reel-Nominal Belirsizlikler Arasında Nedensellik İlişkileri”, İktisat, İşletme ve Finans, 19(221), S: 71-80.
- Fischer, S. (1993). The role of macroeconomic factors in growth. *Journal of monetary economics*, 32(3), 485-512.
- Gillman, M., Kejak, M., & Valentinyi, A. (2000). Inflation, growth, and credit services.
- De Gregorio, J. (1993). Inflation, taxation, and long-run growth. *Journal of Monetary Economics*, 31(3), 271-298.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- Grier, K. B., & Tullock, G. (1989). An empirical analysis of cross-national economic growth, 1951–1980. *Journal of monetary economics*, 24(2), 259-276.
- Ghosh, A., & Phillips, S. (1998). Warning: Inflation may be harmful to your growth. *Staff Papers*, 45(4), 672-710.
- Ertek, T. (2013). *Meslek Yüksek Okulları İçin Makro İktisat*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Heylen, F., Pozzi, L., & Vandeweghe, J. (2004). *Inflation crises, human capital formation and growth* (No. 04/260). Ghent University, Faculty of Economics and Business Administration.
- Karaca, O (2003), “Türkiye’de Enflasyon-Büyüme İlişkisi: Zaman Serisi Analizi”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 4 (2), 257-255.
- Karras, G. (1993). Money, inflation, and output growth: Does the aggregate demand-aggregate supply model explain the international evidence?. *Review of World Economics*, 129(4), 662-674.
- Kormendi, R. C., & Meguire, P. G. (1985). Macroeconomic determinants of growth: cross-country evidence. *Journal of Monetary economics*, 16(2), 141-163.
- Bruno, M., & Easterly, W. (1998). Inflation crises and long-run growth. *Journal of Monetary Economics*, 41(1), 3-26.
- Kirmanoglu, H. (2000). Is There Inflation-Growth Tradeoff in the Turkish Economy?. *Dep. Economics, Istanbul Bilgi University*.
- Levine, R., & Zervos, S. (1996). Stock market development and long-run growth. *World Bank Economic Review*, 10(2), 323-339.
- McCandless Jr, G. T., & Weber, W. E. (1995). Some monetary facts. *Federal Reserve Bank of Minneapolis. Quarterly Review-Federal Reserve Bank of Minneapolis*, 19(3), 2.
- Tarı, R.(2006), “Ekonometri”, İstanbul:Avcı Ofset.
- Ceylan, M(2012). *Ekonomi*.Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yıldırım, K., Karaman, D. ve Taşdemir M.(2014). *Makro Ekonomi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Ozpence, A. I. (2016). Analysis Of The Relationship Between Inflation And Economic Growth In Turkey. *Journal of Economics Finance and Accounting*, 3(3).
- Terzi, H., ve Oltulular, S. (2004). Türkiye’de ekonomik büyüme-enflasyon süreci: sektörler itibariyle ekonometrik bir analiz. *Bankacılar Dergisi*, 50, 19-33.
- Terzi, H. (2004). Türkiye’de enflasyon ve ekonomik büyüme ilişkisi (1924-2002). *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(3), 1-17.
- Turhan, S. E. (2007). Enflasyon ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği. *Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Süleymanov, E., ve Nadirov, O. (2014). Türkiye Örneğinde Enflasyonla Ekonomik Büyüme Arasında İlişki. *Journal of qafqaz university*, 2(2), 119-125.
- Tüsiad (2002) “Enflasyon ve Büyüme Dinamikleri” Yayın No.TÜSİAD-T/2002-12/341

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Yapraklı, S (2007).”Enflasyon Ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye İçin Eş-Bütünleşme Ve Nedensellik Analizi” Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , 2007. Cilt:10 S:287-297

Saraç, T. B. (2009). *Enflasyon ve ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye ekonomisi üzerine ekonometrik bir uygulama (1988-2007)* (Doctoral dissertation, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

ENTEĞRE RAPORLAMA VE İŞLETMELER ÜZERİNE BİR İNCELEME

INTEGRATED REPORTING AND A REVIEW OF BUSINESSES

Yrd. Doç. Dr. Ayşe Nur BUYRUK AKBABA

Bitlis Eren Üniversitesi, abuyruk@beu.edu.tr

Özet

Entegre raporlama; işletmenin stratejisi, yönetimi, performansı ve gelecekte beklenenlerinin kısa, orta ve uzun vadede nasıl değer yarattığının kısa ve öz bir sunumudur. Entegre raporlamaya, işletmelerin yatırımcılarına ve diğer paydaşlarına oluşturdukları değeri daha iyi anlatabilme, işletmelerin raporlarında yer alan bilgi ile yatırımcıların işletme hakkında karar vermek için ihtiyaç duydukları bilgi arasındaki farktan dolayı ihtiyaç duyulmuştur. Finansal ve sürdürülebilirlik raporlarının birleştirilmesinin ötesine geçen entegre raporlama, bu bilgiler arasındaki bağlantıları kurarak, sunulan bilgilerin işletmenin değer yaratma kapasitesine etkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu sayede entegre rapor, başta yatırımcılar olmak üzere bir işletmenin tüm paydaşlarına işletmeye ilişkin bütüncül bir bakış açısı sunarak daha iyi kararlar almalarına yardımcı olmayı sağlar. Entegre raporlama ile ilgili çalışmalar dünyada ve Türkiye’de kısa sürede yaygınlaşmaya başlamıştır. Günümüzde birçok ülkede işletmeler tarafından kullanılan raporlama formatı haline gelmiştir. Türkiye’de de çok sayıda işletme dünya standartlarını yakalayan finansal raporlar ve sürdürülebilirlik raporları yayımlamakta, bu alandaki son gelişmeleri yakından takip etmektedir. Çalışmada; Türkiye’de faaliyet gösteren özellikle Borsa İstanbul’da (BİST) kayıtlı işletmelerin entegre raporlamaya yönelik yapmış oldukları çalışmaların neler olduğu, entegre raporlamanın BİST’e kayıtlı işletmelere ne gibi etkisi olduğu, raporlama açısından katkı sağlayabilmek adına uygulama yapılarak, elde edilen sonuca göre çözüm önerileri sunulması amaçlanmıştır. Yapılan çalışma ile entegre raporlama kavramlarına değinilmiş, işletmelere etkilerinin neler olduğu, dünyada yaşanan gelişime ve yasal düzenlemelere uyum sağlayabilmek adına işletmelerin yapmış oldukları çalışmaların neler olduğuna yer verilerek elde edilen olumlu ya da olumsuz sonucuna göre öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Raporlama, Entegre Raporlama, İşletme, BİST

Abstract

Integrated reporting is a concise presentation of how an enterprise's strategy, management, performance and future expectations create value in the short, medium and long term. Integrated reporting is needed because of the difference between the information contained in the reports of the business and the information investors need to make decisions about the business, to better explain the value they generate to their investors and other stakeholders. Integrated reporting beyond the consolidation of financial and sustainability reports aims to establish the link between this information and the impact of the information presented on the value creation capacity of the business. In this regard the integrated report provides a holistic view of an operator, especially investors, to all stakeholders, helping them to make better decisions. Studies related to integrated reporting have started to spread in the world and Turkey in a short time. Today, it has become a reporting format used by businesses in many countries. Numerous enterprises in Turkey are also publishing financial reports and sustainability reports that meet world standards and are closely monitoring the latest developments in this area. In this study, it is aimed to examine the effects of integrated reporting on business activities registered in Borsa Istanbul (BİST) which are operating

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

in Turkey, on the integrated reporting, by applying an application to contribute to the reporting, Proposal. In this study, integrated reporting concepts are addressed and suggestions are given according to the positive or negative result obtained by giving information about the effects on enterprises, the developments in the world and the studies conducted by the enterprises in order to comply with legal regulations.

Keywords: Reporting, Integrated Reporting, Business, BIST

1. GİRİŞ

Finansal raporlama, işletmelerin hesap dönemi itibarı ile bilgi kullanıcılarına yönelik anlaşılır, gerçeğe uygun ve raporlama ilkelerine uyumlu finansal bilgilerin sunulmasıdır. Bilgi kullanıcılarına fayda sağlayacak bilgilerin sunulmasıdır. Entegre raporlar ise finansal, finansal olmayan, sosyal sorumluluk, sürdürülebilirlik ve çevresel raporları daha kapsamlı bir rapor etrafında birleştirmektedir. Entegre raporun asıl amacı finansal sermaye sağlayan taraflara bir kuruluşun zaman içinde nasıl değer yaratacağını açıklamaktır.

Entegre rapor hazırlanırken; stratejik odak ve geleceğe yönelim, bilgiler arası bağlantı, paydaşlarla ilişkiler, önemlilik, kısa ve öz olma, güvenilirlik ve eksiksizlik ile tutarlılık ve karşılaştırılabilirlik gibi ilkeler esas alınması gerekmektedir. Entegre rapor kısa ve öz olmalıdır. Entegre raporda konuyla daha az ilgili bilgilerin getireceği karmaşıklık olmaksızın kuruluşun stratejisini, kurumsal yönetimini, performansını ve beklentilerini anlamak için yeterli bağlam sunulur. Entegre rapor olumlu ya da olumsuz tüm maddi hususları dengeli ve maddi hata içermeyecek bir şekilde içermelidir.

Dünya'da ve Türkiye'de entegre raporlamaya yönelik çalışmalar yer almaktadır. Bu çalışmada, entegre raporlamaya ilişkin Borsa İstanbul'a (BİST) kayıtlı şirketlerde inceleme yapılmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde entegre raporlamaya yönelik kavramlara yer verilmiş, BİST'e kayıtlı İmalat Sanayi alanında faaliyet gösteren şirketlerde entegre raporlamaya yönelik araştırma yapılmış ve son bölümde ulaşılan sonuca göre öneriler sunulmuştur.

2. BAZI KAVRAMLAR

Bu bölümde, entegre raporlama kavramına, amacına, entegre rapor içeriğine, dünya da ve Türkiye'de entegre raporlamanın gelişimine yer verilmiştir.

2.1. Entegre Raporlama Kavramı

Muhasebe bilgi sisteminde oluşturulan bilgiler, belli zaman aralıklarıyla finansal raporlar aracılığıyla ortak bilgi ihtiyaçlarını karşılamak üzere çeşitli bilgi kullanıcılarına iletilmektedir. Finansal raporlamanın amacı, “mevcut ve potansiyel yatırımcılara, borç verenlere ve kredi veren diğer taraflara, işletmeye kaynak sağlama kararlarını verirken faydalı olacak finansal bilgiyi sağlamak” şeklinde ifade edilmektedir (Karğın, Aktaş ve Demirel Arıcı, 2015: 506). Finansal raporlama şirketlerin varlıklarını, kaynaklarını, hissedarların payları gibi bilgileri içerir (Gibson, 2012: 1).

Finansal raporlama sisteminde bilgilerin gerçek zamanlı olarak kullanıcılarına sunulması olanağı, finansal raporlamanın durağan olmaktan çıkıp dinamik bir nitelik kazanmasına neden olmuştur (Çelik, 2005: 93). İşletmelerin açık, anlaşılır ve şeffaf bir sürdürülebilirlik raporlaması sağlayabilmesinde, kendilerine yol gösteren dünya çapında kabul görmüş raporlama çerçeveleri

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

bulunmaktadır. Bu çerçeveler gelişen ihtiyaçlar ve paydaş talepleriyle uyumlu olarak sürekli gözden geçirilmekte ve yenilenmektedir (Onay, 2015: 111). Bu nedenle işletmelerde entegre raporlamaya ve raporlamada standartların esas alınmasına ihtiyaç ortaya çıkmış ve uygulanmaya başlanmıştır. Standartlarla raporlamaya geçiş öncelikle finansal raporların içeriğini ve şeklini temelden değiştirmiştir. Bununla birlikte Standartlar setinde bir yandan finansal raporlar, bunların hazırlanma amaçları, kullanıcıları, kullanıcıların analiz yapma amaçları konusunda açıklamalar getirilirken, diğer yandan raporların hazırlanmasının ötesinde bizzat analize yardımcı olacak özel bazı standartlara da yer verilmektedir (Özkan ve Erdener Acar, 2010: 53).

Entegre raporlama öncesinde raporlar finansal tabloların düzenlenmesi ve faaliyet raporları şeklinde yürütülmekteydi. Finansal tablolar, işletmenin finansal durumunu, faaliyet durumunu, sonuçlarını ve finansal yönden gelişmesinin yeterli olup olmadığını belirleyen ve işletme hakkında geleceğe ait tahminlerde bulunmaya yarayan tablolardır (Karaca, 2014: 19). Yatırımcılar, kredi verenler ve diğer ilgililer için karar almada yararlı bilgiler sağlamak amacı ile raporlar düzenlenmektedir (Şamiloğlu ve Akgün, 2010: 327). Daha sonra raporlama ile ilgili ortaya çıkan ihtiyaçlar doğrultusunda entegre raporlamaya yönelik çalışmalara ağırlık verilmiş ve işletmeler raporlamada oluşturulan formatı esas almaya başlamışlardır.

İşletme ile paydaşlar arasındaki iletişimi, işletme tarafından yayınlanan faaliyet raporları, sosyal sorumluluk raporları, finansal raporlar gibi periyodik raporlar sağlamaktadır. Paydaşlar arasındaki iletişimi en güçlü şekilde tesis edebilmek için gerekli olan raporlama şekli bütüncül ve stratejik bakış açısı ile entegre raporlamadır. Entegre raporlar finansal, finansal olmayan, sosyal sorumluluk, sürdürülebilirlik ve çevresel raporları daha kapsamlı bir rapor etrafında birleştirmektedir. Entegre raporlama kullanıcılara önemli bilgiler sunarak firmanın stratejisi, süreçleri ve uzun dönemli fırsat ve tehditleri hakkında açık bir görüş sunmayı amaçlamaktadır (Gücenme Gençoğlu ve Aytaç, 2016: 54).

Entegre rapor bir kuruluşun stratejisinin, kurumsal yönetiminin, performansının ve beklentilerinin kuruluşun dış çevresi bağlamında kısa, orta ve uzun vadede değer yaratmayı nasıl sağlayacağını kısa ve öz bir şekilde bildirilmesidir (Entegre Raporlama, 2013: 7). Entegre raporlama finansal ve sürdürülebilir strateji ile birlikte sonuçları bütünleştiren bir raporlama şeklidir. Entegre raporlar, iş modeli, stratejik hedefler, bütüncül performans ve yönetim hakkında öz ve şeffaf bilgiler içeren raporlardır (Topcu ve Korkmaz, 2015: 3). Entegre raporlama, finansal rapor kullanıcılarına sunulan bilginin kalitesini artırır, kurumsal raporlamaya daha bütüncül ve verimli bir yaklaşım getirmektedir (Entegre Raporlama, www.entegreraporlamatr.org, 05.05.2017).

2.2. Entegre Raporlamanın Amacı

Entegre raporun asıl amacı finansal sermaye sağlayan taraflara bir kuruluşun zaman içinde nasıl değer yaratacağını açıklamaktır. Dolayısıyla hem finansal hem de diğer konularda ilgili bilgiler içerir. Entegre rapor çalışanlar, müşteriler, tedarikçiler, iş ortakları, yerel toplumlar, yasa koyucular, düzenleyiciler ve politika yapıcılar dahil olmak üzere bir şirketin zaman içinde değer yaratma kabiliyeti üzerinde etkisi olan tüm paydaşlardan faydalanır. İşletmelerin finansal ve finansal olmayan bilgileri bilgi kullanıcıları sunmaktır (Entegre Raporlama, 2013: 7).

Raporlamaya daha kapsamlı ve etkin bir yaklaşım getirmek, yatırım kararlarına bilgi sağlamak, hesap verilirliği ve hizmetkarlık anlayışını yaygınlaştırmak, bütünleşik düşünce yapısını desteklemek gibi amaçları söz konusudur (Topcu ve Korkmaz, 2015: 4). Finansal ve

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

sürdürülebilirlik raporlarının birleştirilmesinin ötesine geçen entegre raporlama, bu bilgiler arasındaki bağlantıları kurarak, sunulan bilgilerin şirketin değer yaratma kapasitesine etkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Böylelikle entegre rapor, başta yatırımcılar olmak üzere bir kuruluşun tüm paydaşlarına kuruluşa ilişkin bütüncül bir bakış açısı sunarak daha iyi kararlar almalarına yardımcı olmayı amaçlamaktadır (Tarakcıoğlu Altınay, 2016: 57).

2.3. Entegre Rapor İçeriği

Entegre rapor hazırlanırken; stratejik odak ve geleceğe yönelim, bilgiler arası bağlantı, paydaşlarla ilişkiler, önemlilik, kısa ve öz olma, güvenilirlik ve eksiksizlik ile tutarlılık ve karşılaştırılabilirlik gibi ilkeler esas alınması gerekmektedir. Entegre rapor kuruluşun stratejisi ve bunun, kuruluşun kısa, orta ve uzun vadede değer yaratma kabiliyetiyle ve sermaye öğelerini kullanımı ve etkileşimiyle nasıl bir ilgisi olduğu hakkında bilgi sağlamalıdır. Entegre rapor kuruluşun zaman içinde değer yaratma kabiliyetini etkileyen faktörlerin birleşimi, birbirleriyle olan ilişkileri ve aralarındaki bağımlılıkların bütünsel bir resmini sunmalıdır (Entegre Raporlama, 2013: 16). Entegre raporlama şirketin stratejisine odaklanmaktadır. Şirketin gelecekte oluşturacağı değerleri için yeteneğini gelecekteki oryantasyonunu sağlar (Mio, 2016: 5). İşletmenin faaliyet sonuçları, özellikle de beklenen nakit akışları, hakkında yatırımcılara sunulan bilgilerin istenen özelliklere sahip olması gerekmektedir (Gürel ve Durak, 2014: 48).

Entegre rapor kuruluşun temel paydaşlarıyla kurduğu ilişkilerin doğası ve kalitesi hakkında bilgi sağlamalı ve kuruluşun paydaşların meşru ihtiyaç ve isteklerini ne ölçüde anladığını, hesaba kattığını ve karşıladığını göstermelidir (Entegre Raporlama, 2013: 17). Entegre rapor kuruluşun kısa, orta ve uzun vadede değer yaratma kabiliyetini önemli ölçüde etkileyen konular hakkında bilgi vermelidir (Entegre Raporlama, 2013: 18). Entegre rapor kısa ve öz olmalıdır. Entegre raporda konuyla daha az ilgili bilgilerin getireceği karmaşıklık olmaksızın kuruluşun stratejisini, kurumsal yönetimini, performansını ve beklentilerini anlamak için yeterli bağlam sunulur. Entegre rapor olumlu ya da olumsuz tüm maddi hususları dengeli ve maddi hata içermeyecek bir şekilde içermelidir (Entegre Raporlama, 2013: 21).

Rapordaki bilgilerin kalitesini artırmak için bir değişiklik gerekmedikçe raporlama ilkeleri birbirini takip eden dönemlerde tutarlı şekilde izlenmelidir. Buna, raporlama dönemleri içinde maddi önem sahibi olmaya devam etmeleri halinde aynı performans göstergelerin rapor edilmesi dahildir. Önemli bir değişiklik gerçekleştiğinde, kuruluş değişikliğinin nedenini ve etkisini açıklar (ve uygulanabilir ve maddi açıdan önemliyse niceliğini bildirilmelidir. Her kuruluş değer yaratırken kendine özgü bir yol izlediğinden, bir entegre rapordaki spesifik bilgilerin kuruluştan kuruluşa farklılık göstermesi gerekir. Bununla birlikte, tüm kuruluşlar için geçerli olan içerik öğeleri hakkındaki soruların yanıtlanması kuruluşlar arasında uygun bir karşılaştırılabilirlik seviyesi sağlamaya yardımcı olur (Entegre Raporlama, 2013: 23). Entegre raporda yer alması gereken içerik aşağıda belirtildiği gibidir:

- Kurumsal genel görünüm ve dış çevre
- Kurumsal Yönetim
- İş modeli
- Riskler ve fırsatlar
- Strateji ve kaynak aktarımı

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- Performans
- Genel görünüş
- Hazırlık ve sunum temeli (genel raporlama ilkeleri esas alınarak) (Entegre Raporlama, 2013: 24).

Entegre rapor, kuruluşun kullandığı ve ürettiği tüm sermayelerin bir değer yaratıp yaratmadığını, ne ölçüde ve nasıl değer yarattığını ortaya koymalıdır (Aras ve Uğur Sarıoğlu, 2015: 51). Tüm kuruluşlar operasyonlarını sürdürülebilirlik için çeşitli kaynaklara ve ilişkilere ihtiyaç duymaktadırlar. Bu kaynaklar şirketin kendisine ait olabildiği gibi bir başkasının mülkiyetinde de olabilir ve hatta doğal kaynaklar gibi hiç kimsenin mülkiyetinde de olmayabilir. Entegre Raporlama Çerçevesi kuruluşun herhangi bir ürün veya hizmet üretmek için kullandığı bu değerleri “sermaye” olarak nitelendirmekte ve bu sermaye öğelerini 6 kategoriye ayırmaktadır. Bunlar; finansal sermaye, üretilmiş sermaye, fikri sermaye, insan sermayesi, sosyal ve ilişkisel sermaye ile doğal sermayedir (Aras ve Uğur Sarıoğlu, 2015: 53).

Finansal sermaye; bir kuruluşun mal üretimi veya hizmet sağlama amacıyla kullanımına sunulan ve borçlanma, öz sermaye veya hibe gibi finansman yoluyla ya da faaliyetler veya yatırımlar yoluyla edinilen fon havuzudur. Üretilmiş sermaye; binalar, ekipmanlar, altyapı (karayolları, limanlar, köprüler, atık ve su arıtma tesisleri) gibi doğal olmayan fiziksel nesnelerdir. Fikri sermaye; patentler, telif hakları, yazılımlar, haklar ve lisanslar gibi fikri mülkiyet ile zımni bilgi, sistemler, prosedürler ve protokoller gibi “kuruluşa ait sermaye” bilgiye dayalı maddi olmayan varlıklardır. İnsan sermayesi; insanların yeterlilikleri, kabiliyetleri, deneyimleri, yenilik yapma motivasyonlarıdır. Sosyal ve ilişkisel sermaye; paylaşılan normlar, ortak değerler ve davranışlar, başlıca paydaşlarla olan ilişkiler ve bir kuruluş tarafından geliştirilen ve kuruluşun dış paydaşlarıyla birlikte korumak için çalıştığı karşılıklı güven ve etkileşime girme isteği, kuruluşun geliştirdiği marka ve itibarla ilgili maddi olmayan varlıklar ile kuruluşun faaliyet gösterme ehliyetidir. Doğal sermaye ise bir kuruluşun dün, bugün ve gelecekte sahip olduğu ve olacağı refahı destekleyen ürün veya hizmetler sunulmasını sağlayan hava, su, toprak, madenler, ormanlar, biyolojik çeşitlilik ve ekosistem sağlığı gibi yenilenebilir ve yenilenemez doğal kaynaklar ve süreçlerdir (Kaya, 2015: 120).

2.4. Entegre Raporlamanın Gelişimi

Muhasebe kayıtlarının yayınlanmasının bir yasal mecburiyet haline gelmesi 1930’larda ABD’de olmuştur. ABD’de yaşanan Büyük Buhran’dan sonra yatırımcıların şirketlere ve de haliyle borsaya olan güvenleri çok kötü etkilenmişti. Bunun için bir çözüm arayışına giren hükümet, ABD Genel Kabul Görmüş Muhasebe Standartları’nı (USGAAP) yayınlamış ve ABD Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonu’nu (SEC) kurmak suretiyle borsaya kote şirketlerin finansal verilerini yayınlamasını mecbur kılmıştır. Tabi bu yapılanların yatırımcı güvenini olumlu etkilediğini gören bazı diğer devletler de benzer kanun ve standartlar çıkartmak suretiyle finansal raporların yaygınlaşmasını sağlamışlardır. Ancak bu sefer de ülkeler arasındaki raporlama standartlarındaki farklılıklardan dolayı özellikle yatırımcılar açısından zorluklar olmaktadır. Hem uluslararası ticaret ve yatırımların artması hem de yatırımcıların daha doğru karşılaştırma yapabilmeleri amacıyla 1973 senesinde Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi (IASC) tarafından “Uluslararası Muhasebe Standartları” (International Accounting Standards – IAS) oluşturulmuştur. Bu standartlar da 2001 senesinde güncel haline getirilerek çoğu ülkede ortak raporlama dili olarak kabul gören

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

“Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (International Financial Reporting Standards – IFRS)” adını almıştır (Büdeyri ve Kısa, 2016: 183).

Entegre raporlama konusunda çalışmalar yapan irili ufaklı birçok kuruluş bulunmasına rağmen entegre raporlama kavramına öncülük eden iki temel organizasyon bulunmaktadır; Güney Afrika Entegre Raporlama Konseyi (Integrated Reporting Council of South Africa-IRCSA) ile İngiltere’de faaliyet gösteren Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi (International Integrated Reporting Council IIRC) entegre raporlama konusunu sistematik olarak inceleyen ve standartlar geliştiren iki temel organizasyondur (Topcu ve Kormaz, 2015: 6).

Entegre raporlama incelendiğinde kurumsal raporlama anlamında üç evreden bahsedilebilir. (1) finansal olmayan raporlama girişimleri; (2) sürdürülebilirlik dönemi; (3) entegre raporlama devrimi. Bu nedenle, 2001-2006 arası hem ulusal alanda hem uluslararası arenada finansal olmayan raporlamayla ilgili birçok düzenleme yapılmıştır. Bunların sonucunda da şirketler 2007’de sürdürülebilirlik raporları yayınlamaya başladılar ve bir yıl sonra da sürdürülebilirlik/sosyal sorumluluk raporları çoğalmaya başladı. İlk entegre raporlar, 2010’da dünyadaki bazı olayların ekstra finansal raporlara bakış açısını değiştirmesiyle yayınlanmaya başlamıştır. 2011’de IIRC entegre raporların ilk uygulama taslağını yayınladı. Bu taslakta entegre raporların içerik maddeleri ve ilkeleri yer almaktaydı (Büdeyri ve Kısa, 2016: 183). Dünyada 2010 yılında temellerinin atılmaya başlandığı kabul edilen entegre raporlamayla ilgili çalışmalar gerek akademik düzeyde, gerekse piyasa uygulamalarında hızla artmıştır (Büdeyri ve Kısa, 2016: 186).

International Integrated Reporting Council (Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi - IIRC), uluslararası entegre raporlama raporlamadaki ihtiyacı karşılamak ve geleceğe yönelik bir temel oluşturmak için kurulmuştur. Düzenleyici kurumlar, yatırımcılar, şirketler, standart belirleme otoriteleri, muhasebe uzmanları ve STK’lar tarafından kurulmuş küresel bir koalisyondur. Bu koalisyon, kurumsal raporlama sürecinin gelişiminde bir sonraki adımın değer yaratma hakkında iletişim kurmak olduğu görüşüne sahiptir (Entegre Raporlama, 2013: 1). Uluslararası İşletmelerin yayınladıkları entegre raporlamaya örnekler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 1. Uluslararası İşletmelerin Yayınladığı Entegre Raporlama Örnekleri

Sıra No	İşletme	Raporun Adı	Raporun Amacı	Raporun İçeriği
1	Coca Cola (ABD)	Entegre Rapor	İşletmenin performansı ve sosyal sorumluluk açısından çıkar gruplarına şeffaf görünüm sağlamak	-Stratejik rapor -Kurumsal Yönetim Raporu -Finansal Tablolar -Tamamlayıcı Bilgiler
2	Deutsche Bahn (Almanya)	Entegre Rapor	İşletme hakkında ayrıntılı bilgi sunmak ve stratejilerini ekonomik, sosyal ve çevresel açıklamak.	-Çıkar gruplarına yönelik bilgiler -Grup Yönetimi Raporu -Finansal Tablolar -Sürdürülebilirlik Hakkında Ek Bilgiler
3	Gold Fields	Entegre	İşletme değeri hakkında yatırımcı ve diğer çıkar	-İşletme Hakkında Bilgiler

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

	(Avustralya)	Yıllık Rapor	grupları için daha fazla bilgi sunmak.	-Liderlik ve Performans -Stratejik Analiz -Faaliyetleri Optimize Etme -Büyüme -Geleceği Sorumluluğu -Güvence
4	Votorantim (Brezilya)	Özet Entegre Rapor	Yok	-İş Modeli -Yönetim Açıklamaları -Yılın Önemli Performans Göstergeleri -İşletmenin Kimliği (Biz Kimiz) -Pazarın Yapısı -İşletmenin Genel Görünümü -Gelecekteki Beklentiler
5	Finnair (Finlandiya)	Entegre Rapor	İş modeli, değer yaratma, hedefler, performans, büyüme, riskler ve fırsatlar hakkında bilgi veren maliyet ve zaman açısından etkin geleceğe dönük ve ilgili raporlama yapma.	-İşletmenin Tanıtımı -Entegre Raporlama Temelleri -Değer Yaratma -Paydaşlarla İlişkiler -Performans Göstergeleri -İşletme Yöneticileri ve Görev Dağılımı
6	AngloGold Ashanti (Güney Afrika)	Entegre Rapor	İşletmenin stratejik hedefleri ve vizyonu doğrultusunda finansal olan veya olmayan performans öğeleri hakkında çıkar gruplarına bilgi vermek.	-Giriş -İşletmenin genel durumu -Strateji -Liderlik -Performans Görünümü -Hesap Verebilirlik -Pay Sahipleri ve Kurumsal Bilgiler
7	Royal Group (Hollanda)	Entegre Rapor	İşletmenin hedeflerini ne ölçüde gerçekleştiriyor olduğunu ve toplum üzerindeki etkisini değerlendirmek, kısa, orta ve uzun vadeli değer yaratma yeteneğini ortaya koymak.	-CEO'nun Mesajı -Yatırımcı İlişkileri -Değer Yaratma -İşletme Performansı -Yönetişim -Finansal Tablolar -Diğer Bilgiler

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

				-Ekler
8	Grupo Nutresa (İspanya)	Entegre Rapor	İşletmenin sürdürülebilir büyümesi hakkında gerekli bilgiler çıkar gruplarına sunmak.	-Giriş -Kurumsal Yönetim -Şirket Modeli -İşletme Performansı -Pazar Büyüklüğü ve Liderlik -Etkin İnovasyon -Sorumlu Çalışan ve Vatandaş -Beslenme ve Sağlıklı Yaşam -Sürdürülebilir Kaynak Kullanımı -Çevresel Sürdürülebilirlik -Finansal Tablolar
9	Lkab (İsveç)	Entegre Rapor	İşletmenin nasıl faaliyette bulunduğunu göstermek için finansal ve finansal olmayan bilgileri içeren bir rapor hazırlamak	-Hakkımızda -Uygulama Açısından İşletme Stratejisi -Yönetişim ve Kontrol -Finansal Hesaplar -Ekler
10	Unicredit (İtalya)	Entegre Rapor	Grubun finansal ve sürdürülebilirlik performansını, iş modelini, kurumsal yönetim, risk yönetimi, uygunluk, rekabetçi çevre, strateji ve sermaye yapısı hakkında bilgi vermek.	-Giriş -Amaç ve İşletme Kimliği -İşletme Çevresi -Değer Yaratma -GRI ve Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi (UN Global Compact) İndeksleri -Dış Denetçi Raporları
11	Mitsubishi (Japonya)	Entegre Rapor	Sürdürülebilir ekonomik, sosyal ve çevresel değer yoluyla sürdürülebilir şirket değeri oluşturmak için geliştirilen stratejilerin ve eylemlerin finansal olan ve olmayan bilgiler sayesinde anlaşılmasını sağlamak.	-Öncelikli Mesaj -Finansal ve Yatırım Stratejileri -Grup/İşletme Grupları İnsan Kaynakları ve Bölgesel Öncelikler -Kurumsal Yönetim -Sürdürülebilirlik
12	Rockcastle (Mauritius)	Entegre Rapor	İşletmenin iş modeli, performansı, yönetim yapısı, stratejisi, riskleri ve fırsatları hakkında çıkar gruplarına bir görüş kazandırma.	-Yönetim Kurulu Başkanının Açıklaması -Yönetim Kurulu

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

				-Çıkar Gruplarının Profili -Entegre Raporlamanın Amacı -İş Modeli ve Strateji -Yönetim Raporları -Ücretlendirme -Pay/Hisse Performansı -Anahtar Risk Faktörleri ve Risk Yönetimi -Sürdürülebilirlik Raporu -Pay Sahipleri Analizi -Kurumsal Yönetim Anlayışı -Yıllık Finansal Tablolar Üzerinde Yönetici Sorumluluğu -Bağımsız Denetim Raporu -Konsolide Finansal Tablolar ve Dipnotları -Şirket Hakkında Bilgiler -Şirket Günlüğü -Pay Sahipleri için Yıllık Genel Toplantı Çağrısı -Bilgi Formu
13	Kghm PolskaMiedz (Polonya)	Entegre Rapor	Çıkar gruplarının beklentisini karşılayacak, işletmenin sürdürülebilirlik kalkınma çalışmaları hakkında bilgiler sunan bir rapor hazırlamak.	-Giriş -İşletme Hakkında -İlgili Dönemde KGHM -Strateji ve Bakış Açısı -Kurumsal Yönetim -Risk Yönetimi -Rapor Hakkında -Finansal Tablolar

Kaynak: Uğur Kaya, Davut Aygün ve Ömer Yazan, "Yeni Bir Kurumsal Raporlama Yaklaşımı Olarak Entegre Raporlama ve Dünyadaki Uygulama Örnekleri Üzerine Bir Araştırma", KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 11, Haziran 2016, s.94-96.

Bu tablodan da görüldüğü üzere, işletmelerin raporlarının çoğunluğu entegre rapor şeklinde yapıldığı, çoğunlukta IIRC çerçevesi esas alındığı, raporlarda finansal olmayan veriler önemli olduğu gibi finansal sayısal değerlerinde önemli olduğu söylenebilir.

Türkiye'de de bu konseyin yaptığı düzenlemeler esas alınarak; IIRC işbirliği ile Sürdürülebilir Kalkınma Derneği ve Türkiye Kurumsal Yönetim Derneği (TKYD) önderliğinde iş dünyası tarafından Entegre Raporlama Platformu kurulmuştur. Böylelikle, Platform ile birlikte özel ve kamu sektöründe entegre raporlama konusunda farkındalık yaratmak hedeflenmiştir. Ayrıca, Platform'un

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

pilot şirketler öncülüğünde entegre raporlamanın yaygınlaşması konusunda çalışmalar yapması da planlanmaktadır. Platform, Entegre Raporlama Taslak Çerçevesi ile ilgili olarak Türkiye'de geliştirilecek görüşlerin IIRC ile paylaşımını da gerçekleştirecektir (Topcu ve Korkmaz, 2015: 7).

3. ARAŞTIRMA

3.1. Araştırmanın Amacı

Borsa İstanbul'da (BİST), İmalat Sanayi alanında faaliyet gösteren şirketlerin entegre raporlamaya yönelik yapmış oldukları çalışmaları ele alarak, entegre raporlama adına uyumlaştırma sürecinin hangi oranda başarılı olduğunu tespit edebilmektir. Elde edilen sonuca göre şirketler için olumlu ve olumsuz yönlerinin neler olabileceği ve yapılan genel düzenlemeler ile kıyaslayabilmektedir.

3.2. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi

Araştırmanın kapsamı; BİST'e kayıtlı İmalat Sanayi alanında faaliyet gösteren şirketler ve BİST'e kayıtlı diğer şirket ve üyelerin yapmış oldukları sosyal sorumluluk ve sürdürülebilirlik için çalışmalarıdır. Çalışmadaki veriler; Borsa İstanbul (<http://www.borsaistanbul.com>) ve Kamuyu Aydınlatma Platformundan (<https://www.kap.org.tr>) alınmıştır.

3.3. Araştırmanın Bulguları ve Bulguların Değerlendirmesi

Entegre raporlama üç konuda güncel uygulamalara yenilik getirmektedir. Bu uygulamalar şu şekildedir:

- 1) Bütüncül performans anlayışı ile finansal performans ile birlikte finansal olmayan performans da ölçülebilmektedir.
- 2) Uzun vadeli bakış açısı ve gelecek yönelimi yaratılan değer bugünkü ve yarın nasıl etkilendiğini ortaya koyabilmektedir.
- 3) Kurumsal bilgiyi iş modeli uyumlaştırması performans ile stratejik hedefleri ilişkilendirerek daha fazla şeffaflık sağlayabilmektedir (Topcu ve Korkmaz, 2015: 7-8).

Araştırma ile Borsa İstanbul'da sürdürülebilirlik ve entegre raporlama için çalışmalara başlandığı tespit edilmiştir. Kurumsal sosyal sorumluluk ve sürdürülebilirlik için BİST'e kayıtlı şirketler ve üyeler çalışmalar yapmıştır. İlk entegre raporlama ile ilgili çalışmayı yapan şirket ÇİMSA olmuştur. BİST'e kayıtlı imalat sanayi alanında faaliyet gösteren ve entegre raporlamaya yönelik çalışmalar yapan şirketlerin bilgilerine aşağıdaki tablolarda yer verilmiştir.

Tablo 3.1. BİST'e Kayıtlı İmalat Sanayi Alanında Faaliyet Gösteren Şirketler

Sıra No	Şirket Unvanı
1	ACISELSAN ACIPAYAM SELÜLOZ SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
2	ADANA ÇİMENTO SANAYİİ T.A.Ş.
3	ADEL KALEMCİLİK TİCARET VE SANAYİ A.Ş.
4	AFYON ÇİMENTO SANAYİ T.A.Ş.
5	AKÇANSA ÇİMENTO SANAYİ VE TİCARET A.Ş.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

6	AKIN TEKSTİL A.Ş.
7	AKSA AKRİLİK KİMYA SANAYİİ A.Ş.
8	ALARKO CARRIER SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
9	ALKİM ALKALİ KİMYA A.Ş.
10	ALKİM KAĞIT SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
11	ALTINYAĞ KOMBİNALARI A.Ş.
12	ANADOLU CAM SANAYİİ A.Ş.
13	ANADOLU EFES BİRACILIK VE MALT SANAYİİ A.Ş.
14	ANADOLU ISUZU OTOMOTİV SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
15	ARÇELİK A.Ş.
16	ARSAN TEKSTİL TİCARET VE SANAYİ A.Ş.
17	ASİL ÇELİK SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
18	ASLAN ÇİMENTO A.Ş.
19	ATLANTİK PETROL ÜRÜNLERİ SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
20	A.V.O.D. KURUTULMUŞ GIDA VE TARIM ÜRÜNLERİ A.Ş.
21	AYES ÇELİK HASIR VE ÇİT SANAYİ A.Ş.
22	AYGAZ A.Ş.
23	BAGFAŞ BANDIRMA GÜBRE FABRİKALARI A.Ş.
24	BAK AMBALAJ SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
25	BALATACILAR BALATACILIK SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
26	BANTAŞ BANDIRMA AMBALAJ SANAYİ TİCARET A.Ş.
27	BANVİT BANDIRMA VİTAMİNLİ YEM SANAYİİ A.Ş.
28	BAŞTAŞ BAŞKENT ÇİMENTO SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
29	BATIÇİM BATI ANADOLU ÇİMENTO SANAYİİ A.Ş.
30	BATISÖKE SÖKE ÇİMENTO SANAYİİ T.A.Ş.
31	BERKOSAN YALITIM VE TECRİT MADDELERİ ÜRETİM VE TİCARET A.Ş.
32	BİLİCİ YATIRIM SANAYİ VE TİCARET A.Ş.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

33	BİRKO BİRLEŞİK KOYUNLULULAR MENSUCAT TİCARET VE SANAYİ A.Ş.
34	BİRLİK MENSUCAT TİCARET VE SANAYİ İŞLETMESİ A.Ş.
35	BİSAŞ TEKSTİL SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
36	BOLU ÇİMENTO SANAYİİ A.Ş.
37	BORUSAN MANNESMANN BORU SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
38	BOSCH FREN SİSTEMLERİ SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
39	BOSSA TİCARET VE SANAYİ İŞLETMELERİ T.A.Ş.
40	BRİSA BRIDGESTONE SABANCI LASTİK SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
41	BURÇELİK BURSA ÇELİK DÖKÜM SANAYİİ A.Ş.
42	BURÇELİK VANA SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
43	BURSA ÇİMENTO FABRİKASI A.Ş.
44	COCA-COLA İÇECEK A.Ş.
45	COMPONENTA DÖKÜMCÜLÜK TİCARET VE SANAYİ A.Ş.
46	ÇELİK HALAT VE TEL SANAYİİ A.Ş.
47	ÇEMAŞ DÖKÜM SANAYİ A.Ş.
48	ÇEMTAŞ ÇELİK MAKİNA SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
49	ÇİMBETON HAZIRBETON VE PREFABRİK YAPI ELEMANLARI SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
50	ÇİMENTAŞ İZMİR ÇİMENTO FABRİKASI T.A.Ş.
51	ÇİMSA ÇİMENTO SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
52	ÇUHADAROĞLU METAL SANAYİ VE PAZARLAMA A.Ş.
53	DAGİ GİYİM SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
54	DARDANEL ÖNENTAŞ GIDA SANAYİ A.Ş.
55	DEMİSAŞ DÖKÜM EMAYE MAMÜLLERİ SANAYİİ A.Ş.
56	DENİZLİ CAM SANAYİİ VE TİCARET A.Ş.
57	DERİMOD KONFEKSİYON AYAKKABI DERİ SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
58	DESA DERİ SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
59	DEVA HOLDİNG A.Ş.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

60	DİRİTEKS DİRİLİŞ TEKSTİL SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
61	DİTAŞ DOĞAN YEDEK PARÇA İMALAT VE TEKNİK A.Ş.
62	DOĞAN BURDA DERGİ YAYINCILIK VE PAZARLAMA A.Ş.
63	DOĞAN GAZETECİLİK A.Ş.
64	DOĞTAŞ KELEBEK MOBİLYA SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
65	DOĞUSAN BORU SANAYİİ VE TİCARET A.Ş.
66	DURAN DOĞAN BASIM VE AMBALAJ SANAYİ A.Ş.
67	DYO BOYA FABRİKALARI SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
68	EGE ENDÜSTRİ VE TİCARET A.Ş.
69	EGE GÜBRE SANAYİİ A.Ş.
70	EGE PROFİL TİCARET VE SANAYİ A.Ş.
71	EGE SERAMİK SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
72	EGEPLAST EGE PLASTİK TİCARET VE SANAYİ A.Ş.
73	EKİZ KİMYA SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
74	EMEK ELEKTRİK ENDÜSTRİSİ A.Ş.
75	EMİNİŞ AMBALAJ SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
76	ERBOSAN ERCİYAS BORU SANAYİİ VE TİCARET A.Ş.
77	EREĞLİ DEMİR VE ÇELİK FABRİKALARI T.A.Ş.
78	ERSU MEYVE VE GIDA SANAYİ A.Ş.
79	ESEM SPOR GİYİM SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
80	FEDERAL-MOGUL İZMİT PİSTON VE PİM ÜRETİM TESİSLERİ A.Ş.
81	FORD OTOMOTİV SANAYİ A.Ş.
82	FRİGO-PAK GIDA MADDELERİ SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
83	GEDİZ AMBALAJ SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
84	GENTAŞ GENEL METAL SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
85	GERSAN ELEKTRİK TİCARET VE SANAYİ A.Ş.
86	GOODYEAR LASTİKLERİ T.A.Ş.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

87	GÖLTAŞ GÖLLER BÖLGESİ ÇİMENTO SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
88	GÜBRE FABRİKALARI T.A.Ş.
89	HATEKS HATAY TEKSTİL İŞLETMELERİ A.Ş.
90	HEKTAŞ TİCARET T.A.Ş.
91	HÜRRİYET GAZETECİLİK VE MATBAACILIK A.Ş.
92	İHLAS EV ALETLERİ İMALAT SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
93	İHLAS GAZETECİLİK A.Ş.
94	İSKENDERUN DEMİR VE ÇELİK A.Ş.
95	İZMİR DEMİR ÇELİK SANAYİ A.Ş.
96	İZMİR FIRÇA SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
97	İZOCAM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.
98	JANTSA JANT SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
99	KAPLAMIN AMBALAJ SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
100	KARDEMİR KARABÜK DEMİR ÇELİK SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
101	KARSAN OTOMOTİV SANAYİİ VE TİCARET A.Ş.
102	KARSU TEKSTİL SANAYİİ VE TİCARET A.Ş.
103	KARSUSAN KARADENİZ SU ÜRÜNLERİ SANAYİİ A.Ş.
104	KARTONSAN KARTON SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
105	KATMERCİLER ARAÇ ÜSTÜ EKİPMAN SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
106	KENT GIDA MADDELERİ SANAYİİ VE TİCARET A.Ş.
107	KEREVİTAŞ GIDA SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
108	KLİMASAN KLİMA SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
109	KONFRUT GIDA SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
110	KONYA ÇİMENTO SANAYİİ A.Ş.
111	KORDSA TEKNİK TEKSTİL A.Ş.
112	KRİSTAL KOLA VE MEŞRUBAT SANAYİ TİCARET A.Ş.
113	KÜTAHYA PORSELEN SANAYİ A.Ş.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

114	LÜKS KADİFE TİCARET VE SANAYİİ A.Ş.
115	MAKİNA TAKIM ENDÜSTRİSİ A.Ş.
116	MARDİN ÇİMENTO SANAYİİ VE TİCARET A.Ş.
117	MARSHALL BOYA VE VERNİK SANAYİİ A.Ş.
118	MEGA POLİETİLEN KÖPÜK SANAYİ A.Ş.
119	MENDERES TEKSTİL SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
120	MENSA SİNAİ TİCARİ VE MALİ YATIRIMLAR A.Ş.
121	MERKO GIDA SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
122	MİŞH DEKORASYON SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
123	MONDİ TİRE KUTSAN KAĞIT VE AMBALAJ SANAYİ A.Ş.
124	NİĞBAŞ NİĞDE BETON SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
125	NUH ÇİMENTO SANAYİ A.Ş.
126	OLMUKSAN INTERNATIONAL PAPER AMBALAJ SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
127	ORMA ORMAN MAHSULLERİ İNTEGRE SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
128	OTOKAR OTOMOTİV VE SAVUNMA SANAYİ A.Ş.
129	OYLUM SİNAİ YATIRIMLAR A.Ş.
130	ÖZBAL ÇELİK BORU SANAYİ TİCARET VE TAAHHÜT A.Ş.
131	ÖZERDEN PLASTİK SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
132	PARSAN MAKİNA PARÇALARI SANAYİİ A.Ş.
133	PENGUEN GIDA SANAYİ A.Ş.
134	PETKİM PETROKİMYA HOLDİNG A.Ş.
135	PINAR ENTEGRE ET VE UN SANAYİİ A.Ş.
136	PINAR SU SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
137	PINAR SÜT MAMULLERİ SANAYİİ A.Ş.
138	POLİTEKNİK METAL SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
139	PRİZMA PRES MATBAACILIK YAYINCILIK SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
140	RODRİGO TEKSTİL SANAYİ VE TİCARET A.Ş.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

141	ROYAL HALI İPLİK TEKSTİL MOBİLYA SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
142	RTA LABORATUVARLARI BİYOLOJİK ÜRÜNLER İLAÇ VE MAKİNA SANAYİ TİCARET A.Ş.
143	SANİFOAM SÜNGER SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
144	SARAY MATBAACILIK KAĞITÇILIK KIRTASIYECİLİK TİCARET VE SANAYİ A.Ş.
145	SARKUYSAN ELEKTROLİTİK BAKIR SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
146	SASA POLYESTER SANAYİ A.Ş.
147	SAY REKLAMCILIK YAPI DEKORASYON PROJE TAAHHÜT SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
148	SEKURO PLASTİK AMBALAJ SANAYİ A.Ş.
149	SELÇUK GIDA ENDÜSTRİ İHRACAT İTHALAT A.Ş.
150	SERVE KIRTASIYE SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
151	SEYİTLER KİMYA SANAYİ A.Ş.
152	SİLVERLİNE ENDÜSTRİ VE TİCARET A.Ş.
153	SODA SANAYİİ A.Ş.
154	SODAŞ SODYUM SANAYİİ A.Ş.
155	SÖKTAŞ TEKSTİL SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
156	SÖNMEZ PAMUKLU SANAYİİ A.Ş.
157	TAT GIDA SANAYİ A.Ş.
158	TAZE KURU GIDA SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
159	TEMAPOL POLİMER PLASTİK VE İNŞAAT SANAYİ TİCARET A.Ş.
160	TOFAŞ TÜRK OTOMOBİL FABRİKASI A.Ş.
161	TRAKYA CAM SANAYİİ A.Ş.
162	TUĞÇELİK ALÜMİNYUM VE METAL MAMÜLLERİ SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
163	TUKAŞ GIDA SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
164	TURCAS PETROL A.Ş.
165	TÜMOSAN MOTOR VE TRAKTÖR SANAYİ A.Ş.
166	TÜPRAŞ-TÜRKİYE PETROL RAFİNERİLERİ A.Ş.
167	TÜRK PRYSMIAN KABLO VE SİSTEMLERİ A.Ş.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

168	TÜRK TRAKTÖR VE ZİRAAT MAKİNELERİ A.Ş.
169	TÜRK TUBORG BİRA VE MALT SANAYİİ A.Ş.
170	ULUSOY ELEKTRİK İMALAT TAAHHÜT VE TİCARET A.Ş.
171	ULUSOY UN SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
172	UŞAK SERAMİK SANAYİİ A.Ş.
173	ÜLKER BİSKÜVİ SANAYİ A.Ş.
174	ÜNYE ÇİMENTO SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
175	VANET GIDA SANAYİ İÇ VE DIŞ TİCARET A.Ş.
176	VESTEL BEYAZ EŞYA SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
177	VESTEL ELEKTRONİK SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
178	VİKİNG KAĞIT VE SELÜLOZ A.Ş.
179	YATAŞ YATAK VE YORGAN SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
180	YİBİTAŞ YOZGAT İŞÇİ BİRLİĞİ İNŞAAT MALZEMELERİ TİCARET VE SANAYİ A.Ş.
181	YONGA MOBİLYA SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
182	YÜNSA YÜNLÜ SANAYİ VE TİCARET A.Ş.

Tablo 3.2. BİST'e Kayıtlı Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Sürdürülebilirliğe Yönelik Çalışma Yapan Şirketler

Şirket İsmi
ÇİMSA
BANVİT A.Ş.
LOKMAN HEKİM A.Ş.
TÜRK TELEKOM A.Ş.
YAPI KREDİ SİGORTA
ÜLKER BİSKÜVİ SANAYİ A.Ş.
KEREVİTAŞ GIDA SAN. VE TİC. A.Ş.
ÇBS

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

SARAY MATBAACILIK A.Ş.

TÜPRAŞ

TAV HAVALİMANLARI HOLDİNG

ÇELEBİ HAVA SERVİSİ A.Ş.

AKSA AKRİLİK KİMYA SAN. A.Ş.

KOÇ HOLDİNG A.Ş.

OTOKAR

DEUTSCHE BANK A.Ş.

ECZACIBAŞI HİJYEN PROJESİ

EMEK ELEKTRİK ENDÜSTRİSİ A.Ş.

GEDİK YATIRIM

DOĞUŞ OTOMOTİV

İŞ GYO

ARÇELİK A.Ş.

KARTONSAN KARTON A.Ş.

YAŞARSAN HOLDİNG A.Ş. (PINAR)

ALARKO HOLDİNG A.Ş.

VAKIF YATIRIM ORTAKLIĞI A.Ş.

TURKCELL

PARK ELEKTRİK ÜRETİM A.Ş.

AYGAZ A.Ş.

AKBANK

MENDERES TEKSTİL

ZİRAAT BANKASI A.Ş.

ANADOLU EFES

TÜRKİYE SİNAİ KALKINMA BANKASI A.Ş.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

EKİZ YAĞ VE SABUN SAN. A.Ş.

BİM BİRLEŞİK MAĞAZACILIK A.Ş.

DOĞUŞ GYO

ŞEKERBANK A.Ş.

Bist'e kayıtlı İmalat Sanayinde faaliyet gösteren 182 adet şirket bulunmaktadır. Bu şirketlerden entegre raporlamaya yönelik çalışma yapan şirketler; Çimsa, Banvit A.Ş., Ülker Bisküvi San. A.Ş., Kerevitaş Gıda San. ve Tic. A.Ş., Saray Matbaacılık A.Ş., Tüpraş, Aksa Akrilik Kimya San. A.Ş., Otokar, Emek Elektrik Endüstrisi A.Ş., Arçelik A.Ş., Kartonsan Karton A.Ş., Alarko Holding A.Ş., Pınar Et ve Süt Mamulleri, Aygaz A.Ş., Menderes Tekstil, Anadolu Efes, Ekiz Yağ ve Sabun San. A.Ş. şeklindedir.

Bu şirketlerin entegre raporlamalarındaki içerikte;

- Entegre faaliyet raporu hakkında,
- Yönetimden mesaj,
- Şirket Hakkında Kısaca Bilgi (misyon ve değerler gibi),
- Strateji,
- 2016 yılı performansı,
- Kurumsal yönetim,
- 2016 yılına ait finansal bilgiler ve
- Ekler şeklinde bilgiler yer almaktadır (Çimsa 2016 Entegre Raporu, <http://www.cimsa.com.tr/tr/i-24>, 05.05.2017).

Entegre raporlama birçok alanda yaygınlaşırken, şirketler için bazı zorlukların yanı sıra fırsatları da vardır. Entegre raporlamada üst yönetimden tüm çalışanlara kadar benimsenmiş olması gerekmektedir. Raporda yer alan stratejiler, taahhütler yerine getirilmesi adına gerçeği yansıtmalıdır. Şirket yöneticileri şeffaflığın raporlamadaki anlaşılabilirliğin riskleri azaltma, süreçleri iyileştirmede önemli olduğu düşüncesindedirler. Entegre raporlama ile riskleri en aza indirgenmiş olacağı, finansal ve finansal olmayan bilgilerin bütünleştirilerek raporlanmasının faydasının olduğu görülmektedir. Çalışanların diğer birimler hakkında bilgi sahibi olmaları yönünden motivasyonunu artırıcı katkı sağlayacağını söyleyebiliriz. Entegre raporlamanın bu gibi olumlu katkıları olabileceği gibi raporlamada belirli bir standardın olmaması raporlamaya ilk kez başlayacak şirketler için olumsuz yönde etkisi olabilmektedir. Raporlamadaki kalitenin sağlanabilmesi adına belirli bir standardın oluşturulması gerekmektedir. Oluşturulduğu takdirde daha kaliteli, şeffaf ve gerçeğe uygun raporlama söz konusu olacaktır. Finansal bilgilerin ölçülmesi daha kolay olduğundan iç denetim ve dış denetim gibi denetimde kolaylık sağlayacaktır.

Bir diğer olumsuz olabilecek durum ise entegre raporlamanın şirketlere ek bir maliyete neden olabilmektedir. Bilgilerin toplanmasında, sistemin oluşturulmasında, çalışanlara eğitim ile danışmanlık verilmesi ve şirket için süreçlerde iyileştirme yoluna gidilmesi gibi ek maliyetler oluşabilmektedir. Günümüzde entegre raporlamanın yeni bir uygulama olması da şirketler için ek

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

bir maliyete neden olabilmektedir. İmalat sanayinde faaliyet gösteren 182 adet şirket olmasına rağmen bu şirketlerden çok az sayıda çalışmalar yapan şirketlerin olması da bu sebepten dolayı olabileceğini söyleyebiliriz. Şirketler, bu maliyetleri uzun vadede getiriye dönüştürebilmeleri halinde şirketler için verimlilik ve piyasada itibarı sağlayabilir. Raporlamaya başlama zamanı ile ilgili de şirketler için belirsizliğin olması kaliteli bir raporun oluşturulmasına engel olabilir. Şirketler kendilerine en uygun zamanı ya da belirli bir zaman aralığı oluşturulması ile bu olumsuzlukta elimine edilebileceğini söyleyebiliriz.

Yapılan araştırma ile elde edilen sonuca göre entegre raporlama işletmeler için yeni bir kavram olmakla birlikte uyum sağlayabilmek adına çalışmaların hızlı bir şekilde yapıldığına ve ilerleyen süreçlerde entegre raporlama adına düzenlemelerin getirilerek standartların oluşturulabileceği ve bu durumda işletmeler adına olumlu sonuçlar doğuracağı söylenebilir.

4. SONUÇ

Günümüzde yaşanan bazı değişimler sonucunda raporlama ile ilgili bazı çalışmalar yapılmış ve entegre rapor hazırlanırken; stratejik odak ve geleceğe yönelim, bilgiler arası bağlantı, paydaşlarla ilişkiler, önemlilik, kısa ve öz olma, güvenilirlik ve eksiksizlik ile tutarlılık ve karşılaştırılabilirlik gibi ilkeler esas alınması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Entegre rapor kısa ve öz olmalıdır. Entegre raporda konuyla daha az ilgili bilgilerin getireceği karmaşıklık olmaksızın kuruluşun stratejisini, kurumsal yönetimini, performansını ve beklentilerini anlamak için yeterli bağlam sunulur. Entegre rapor olumlu ya da olumsuz tüm maddi hususları dengeli ve maddi hata içermeyecek bir şekilde içermelidir.

Entegre raporlama konusunda çalışmalar yapan birçok kuruluş bulunmasına rağmen entegre raporlama kavramına öncülük eden iki temel organizasyon bulunmaktadır. Bu kuruluşlar; Güney Afrika Entegre Raporlama Konseyi (Integrated Reporting Council of South Africa-IRCSA) ile İngiltere’de faaliyet gösteren Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi’dir (International Integrated Reporting Council-IIRC). Bu iki organizasyon entegre raporlama konusunu inceleyen ve standartlar geliştirmektedirler.

İlk entegre raporlar, 2010 yılında dünyadaki bazı olayların ekstra finansal raporlara bakış açısını değiştirmesiyle yayınlanmaya başlamıştır. 2011’de IIRC entegre raporların ilk uygulama taslağını yayınlamıştır. Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi, uluslararası entegre raporlama raporlamadaki ihtiyacı karşılamak ve geleceğe yönelik bir temel oluşturmak için kurulmuştur. Uluslararası bir çok işletmede yapılan araştırma ile entegre raporlamaya yönelik çalışmalar yapılmıştır. Yapılan çalışma ile işletmelerin raporlarının çoğunluğu entegre rapor şeklinde yapıldığı, çoğunlukta IIRC çerçevesi esas alındığı, raporlarda finansal olmayan veriler önemli olduğu gibi finansal sayısal değerlerinde önemli olduğu görülmüştür.

Bu çalışmada Borsa İstanbul’da (BİST), İmalat Sanayi alanında faaliyet gösteren şirketlerin entegre raporlamaya yönelik yapmış oldukları çalışmaları ele alınmış, entegre raporlama adına uyumlaştırma sürecinin hangi oranda başarılı olduğu tespit edilebilmiştir. Elde edilen sonuca göre şirketler için olumlu ve olumsuz yönlerinin neler olabileceği belirlenmiş ve yapılan genel düzenlemeler ile kıyaslanmaya çalışılmıştır. İmalat alanında çalışan şirket sayısı yüzsekseniki iken entegre raporlamaya yönelik çalışma yapan şirket sayısının çok az olduğu tespit edilmiştir.

İlk olarak Çimsa entegre raporlamaya yönelik çalışma yapan ve rapor sunun şirket olduğu sonucuna varılmıştır. Bu şirketin düzenlediği rapor sekiz bölümden oluşmakta, finansal ve finansal olmayan

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

bilgiler sunulmuştur. Raporlarında, entegre raporlama düzenleme komisyonun esas aldığı ilkeler ele alınmıştır. Entegre raporlama konusunda şirket sayısının az olmasında yeni bir kavram olması ve tek bir standardın olmayışından kaynaklanabileceği sonucuna varılmıştır. BİST bu konuda çalışmaları teşvik etmek adına Şubat ayında entegre raporlama için açılış yaptığını tüm kayıtlı şirketlerine ve üyelerine duyurmaya çalışmıştır. Yapılan araştırma ile elde edilen sonuca göre entegre raporlama işletmeler için yeni bir kavram olmakla birlikte uyum sağlayabilmek adına çalışmaların hızlı bir şekilde yapıldığına ve ilerleyen dönemlerde entegre raporlama adına düzenlemelerin getirilerek standartların oluşturulabileceği ve bu durumda işletmeler adına olumlu sonuçlar doğuracağını söyleyebiliriz.

KAYNAKLAR

Aras, Güler ve Gaye Uğur Sarioğlu (2015). Kurumsal Raporlamada Yeni Dönem: Entegre Raporlama, Tüsiad Yayınları, İstanbul.

"BİST'e Kayıtlı Şirketlerin ve Üyelerin Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Sürdürülebilirlik Çalışmaları", <http://www.borsaistanbul.com/kurumsal/surdurulebilirlik/sirketlerimiz-ve-uyelerimizin-kurumsal-sosyal-sorumluluk-ve-surdurulebilirlik-calismalari>, (Erişim Tarihi: 05.05.2017).

Büdeyri, Taner ve Adnan Kısa (2016). "Entegre Raporlama (ER): Literatür Araştırması", 23-25 May 2016- İstanbul, Turkey Proceedings of SOCIOINT 2016 3rd International Conference on Education, Social Sciences and Humanities.

Çelik, Orhan (2005). "Avrupa Birliği'nde Sermaye Piyasalarının Entegrasyonu ve Muhasebe Uygulamalarının Uyumlaştırılması Süreci: Türkiye'nin Uyumlaştırma Sürecindeki Konumu", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 60-1, s.89-119.

"Çimsa 2016 Entegre Raporu", <http://www.cimsa.com.tr/ebook/cimsa2016efr2/files/assets/basic-html/page-1.html#>, (Erişim Tarihi: 05.05.2017).

"Entegre Raporlama (ER)", Uluslararası ER Çerçevesi, Aralık 2013, www.theiirc.org, (Erişim Tarihi: 05.05.2017).

"Entegre Raporlama Nedir?", <http://www.entegreraporlamatr.org/tr/entegre-raporlama/entegre-raporlama-nedir.aspx>, (Erişim Tarihi: 05.05.2017).

Gibson, Charles H. (2012). Financial Reporting and Analysis, Cengage Learning.

Gücenme Gençoğlu, Ümit ve Alp Aytaç (2016). "Kurumsal Sürdürülebilirlik Açısından Entegre Raporlamanın Önemi ve BİST Uygulamaları", Muhasebe Finansman Dergisi, Ekim 2016, s.51-66.

Gürel, Eymen ve Gürol Durak, (2014). "İşletmesel Raporlama", Mali Çözüm Dergisi, Mart-Nisan 2014, s.45-62.

Karğın, Mahmut, Rabia Aktaş ve Nuray Demirel Arıcı (2015). "Kurumsal Yönetimin Finansal Raporlama Kalitesindeki Rolü: Borsa İstanbul Üzerine Karşılaştırmalı Bir Uygulama", Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Cilt: 22, Sayı: 2, s.501-519.

Karaca, Süleyman Serdar (2014). Finansal Tablolar Analizi, Fakülte Yayınevi, Tokat.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- Kaya, Uğur, Davut Aygün ve Ömer Yazan (2016). "Yeni Bir Kurumsal Raporlama Yaklaşımı Olarak Entegre Raporlama ve Dünyadaki Uygulama Örnekleri Üzerine Bir Araştırma", KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 11, Haziran 2016, s.85-101.
- Kaya, H. Pınar (2015). "Entegre Raporlama Sisteminin Ortaya Çıkış Sebepleri ve Şirketlere Sağlayacağı Faydalar", Muhasebe ve Denetime Bakış, Haziran 2015, s.113-130.
- Mio, Chiara (2016). "Integrated Reporting: The IIRC Framework", (Chiara Mio Ed. Integrated Reporting: A New Accounting Disclosure), Springer.
- Onay, Ahmet (2015). "Sürdürülebilir Kalkınma, Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporlaması", Ejoir Aralık 2015, IWCEA Özel Sayısı, Cilt 3, s.104-118.
- Özkan, Serdar ve Ece Erdener Acar (2010). "Uluslararası Muhasebe/Finansal Raporlama Standartlarının Finansal Tablolar Analizi Üzerindeki Etkilerine Genel Bakış", Mali Çözüm, Sayı:97, s.49-85.
- "Sektörlere Göre BİST'e Kayıtlı Şirketler", <https://www.kap.org.tr/tr/Sektorler>, (Erişim Tarihi: 05.05.2017).
- Şamiloğlu, Famil ve Ali İhsan Akgün (2010). "Mali Tablolar ve Düzenleme İlkeleri", (Genel Muhasebe, Fatih Coşkun Ertaş Ed.), Lisans Yayıncılık, İstanbul.
- Taracicioğlu Altınay, Ayşenur (2016). " Entegre Raporlama ve Sürdürülebilirlik Muhasebesi", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2016/3, Sayı:25, s.47-64.
- Topcu, Mustafa Kemal ve Göksel Korkmaz (2015). "Entegre Raporlama: Kavramsal Bir İnceleme", Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 30, Sayı: 1, s.1-22.

**ANKARA'DAN BİR KOLEKSİYONER OLAN EROL ATA'NIN MASA SAATLERİ
KOLEKSİYONUNDAN BAZI ÖRNEKLERİN SANAT TARİHİ AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

**THE TABLE CLOCKS OF EROL ATA, THE COLLECTIONER FROM ANKARA THEIR
EVALUATION IN REGARD TO ART HISTORY**

Yrd. Doç. Dr. H. Kâmil BİÇİCİ- Ali TETİK (Ünv.Mez.)

Gazi.Ünv.Ed.Fak.SanatTarihi Bölümü,06500/Teknikokullar/Ankara, hurkamil@gazi.edu.tr

ÖZ

Erol Ata'nın koleksiyon odasından 30 örnek çalışıldı. Saatlerin hepsinin 19. yüzyıl başı ile 20. yüzyıl ortası arasındaki bir zaman diliminde yapılmış olabileceği düşünülebilir. Saatler çoğunlukla metal olmak üzere mermer, ahşap ve cam malzemeden yapılmıştır. Metalden yapılmış olan masa saatlerin çoğu mermerin içine düzgün oturtulmuştur. Saatlerin boyları 85 cm. ile 16 cm. arasında, ortalama genişlikleri 63 cm. ile 10 cm. arasında, kalınlıkları veya derinlikleri 31.5 cm. ile 9 cm. arasında değişmektedir. Oyma, boyama, döküm, kalem işi, kazıma gibi süsleme ve yapım teknikleri saatler üzerinde uygulanmıştır. Saatlerden bir tanesi bozuktur. Saatler üzerindeki süslemeler gövde üzerinde ve saatin alt bölümünde yer almaktadır. Akantus, asma, gül, kandil, kasımpatı, kır çiçeği, kıvrık dal, kozalak, lale, menekşe, palmet, rozet çiçeği, üzüm, yaprak, gibi bitkisel unsurlar; ışın şuası, baklava dilimi, burma, inci, Mühr-ü Süleyman ve yumurta gibi geometrik unsurlar; bayrak, bereket boynuzu, bukle, kandil, kitap, küre, meşale, miğfer, mum, sütun, şapka, şamdan, şekerlik, tapınak, tepsi, tirkeş, tüfek, gibi nesneli unsurlar ve kadın, erkek, çocuk, güvercin gibi çeşitli figürlerin oluşturduğu figüratif unsurlar saatler üzerinde süsleme motifleri olarak beğenilerek uygulanmıştır.

Anahtar Kelimeler : Koleksiyon, masa saati, teknik, motif, süsleme.

ABSTRACT

Erol Ata's clock collection has been studied in 30 samples selected from the himself room. Clocks all the XIX. early XX century century can be considered to be made in the time period between the middle of. Clocks mostly marble, including metal, is made of wood and glass. Most have been properly in corporated into the marble table clocks made of metal. The length of 85 cm Clocks. 16 cm. between the average width of 63 cm. and 10 cm. in thickness or depth of 31.5 cm. 9 cm. which varies. Carving, painting, casting, engraving, ornamentation and construction techniques such as scraping was performed on clocks. One of the clocks are damaged. decorations on clocks are located in the lower part of the body and over time. Acanthus, vines, roses, candles, chrysanthemum, wild flower, curved branches, pinecones, tulip, violet, pelmet, rosette flowers, vines, leaves and plant components; ray shoots a beam, lozenge, torsion, pearls, geometric elements such as Solomon's seal and eggs; flag, cornucopia, curling, lamps, books, globes, torches, helmets, candles, pillar, hats, candle sticks, sugar, temples, tray, tirkes, rifles, like objects elements, and men, women and children, made up of various figures such as pigeons figurative elements are applied as decorative motifs on favorites like watches.

Keywords: Collection, table clock, techniques, motifs, ornamentation.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

A. GİRİŞ

Saatler, yalnızca zamanı gösteren gereç olmak için keşfedilmemiş olup, saatlerin bunun dışında ayrıca adına sanat denilen birtakım birikimleri ortaya koymaya yönelik üretim amaçlarının olduğu da konuların başında gelmiştir. Bu alan çalışmasında saatlerin yalnızca zaman ölçen bir zaman birimi olmalarının ötesinde sanatsal boyutlarıyla ele alınarak süsleme teknikleri, bezemede kullanılan motifler hakkında bilgiler aktarılmaya çalışılmıştır. Erol Ata'nın koleksiyon odası saatleri içerisinde 30 adet masa saati özellikle süslemeleri ve biçimleri dikkate alınarak çalışma yürütülmüştür. Burada yer alan masa saatlerinin süsleme programları ve tarihsel nitelikleri son derece önemli ölçüde görülmeye değer özellik taşımaktadır. Erol Ata'nın koleksiyon odasında masa saatlerinin yanı sıra, duvar saatleri, cep saatleri, kol saatleri, güneş saatleri ve değişik özellikleri bulunan saatlerde sergilenmektedir. Saatlerin birçoğu süsleme maden sanatının ve ahşap sanatının süsleme örneklerini sunmaktadır.

Sanat tarihi alanında birçok alan gibi halen üzerinde durulmayı ve de yaygınlaştırılmayı bekleyen bir alan olması nedeniyle Osmanlı dönemi saatleri olarak niteliklerinin ne oldukları, cumhuriyet dönemi ile birlikte saatlerdeki değişimler ve gelişmelerin neler oldukları ile ilgili bilgilerin detaylı aktarılması bu çalışmanın yapılmasının en temel amaçlarından birisini oluşturmaktadır. Alan araştırmasında sınırlayıcılık ilkesinin bir gereği olarak elbette bu merak edilenlerin ortaya konulmalarında elbette sınırlama getirilerek Erol Ata'nın saat odasındaki tarihe ışık tutan koleksiyonundaki masa saatleri üzerinden sınırlı olarak bu merak edilenlere bütün yönleriyle değinilmesinin gerekli olduğu çalışılmıştır. Böylelikle bir nebze de olsa saatler alanının eksikliği kapatılmış olunarak Türk Sanat Tarihi adına bir katkı unsuru oluşturması amaçlanmıştır. Türk El Sanatları içerisinde bilinmeyen, Ankara'da yaşayan koleksiyoner Erol Ata'nın masa saatleri, sanat tarihi açısından önemli izler taşımaktadır. Ankara Sincan Organize Sanayi Bölgesinde Ersan mobilya fabrikasının büyük bir odanın içerisinde saat örneklerinin büyük çoğunluğunu çeşitli ölçülerde ve özellikle masa saatleri oluşturmaktadır. Masa saatlerinin çoğunun imalatı Alman, Fransız, İngiliz, İsviçre, İtalyan gibi yabancı unsurlu da olsa, yüzyıllardır insanlarımızı vakti hatırlatan, Osmanlı toplumuyla bütünleşen, geçmişten geleceğe bir emanet olan bu tür eserler kendi kültürümüzle bütünleşip, döneminin zenginliğini göstermesi, bizlere tanıtması açısından önem arz etmektedir.

Türk sanatında masa saatleri, çeşitli yönleri ile ele alınıp, bilimsel kriterler çerçevesinde detaylıca fazla incelenmiş değildir. Bu çalışmayla birlikte, Erol Ata'ya ait masa saatlerinin Türk el sanatları içerisinde hak ettiği yeri bulmada yardımcı bir rehber olacağına inanıyoruz. Saatler üzerinde incelememizi yaparken karşımıza çıkan motifleri bitkisel, geometrik, nesnel ve figürlü bezeme şeklinde diye gruplandırılmaya gayret edilmiştir. Masa saatlerinin üzerinde herhangi bir tarih ibaresi geçmese de, muhtemel tarihi, varsa yazısı, biçimi, bugünkü durumu, türü, ölçüleri, malzemesi, yapım ve süsleme tekniğini yaptığımız bu çalışmayla incelemeye çalışıldı. Çoğunluğu Osmanlı ve bir kısmı da yakın tarihimize ait olduğu bilinen ve düşünülen 30 saat konu olarak seçilmiştir. İncelenen saatlerin oldukça az ama geçmişten günümüze sanat kültürünü yansıtan, yaşatan bir unsur olması sebebiyle bir inceleme yapılarak saatlerin ve bulunduğu koleksiyon odasının tanıtımı hedeflenmiştir.

a. Saatlerin Tarihçesi

Masa saatlerini ve Koleksiyoner Erol Ata'yı tanıtmaya geçmeden önce saatlerin ortaya çıkışlarından ve türlerinden bahsetmek gerekir. İnsanoğlu yeryüzüne adım atınca gece gündüz ile belli zaman

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

aralıklarıyla devam eden mevsimlerle karşılaştı ve çevresinde olup biteni gözlemlemek için adına zaman denen olguyu sorgulamaya başladı. Sürekli yaşanan meraklar ve insanın doğasında bulunan kıpırdanmalar sonucunda geçen zamanın süre ölçümünü belirli bir sistematığe koymak ve zamanı ölçmek istiyorlardı (Nasr, 1968: 168). Bunun sonucunda Güneş'in doğup batma süresini hesaba alan bir nitelikte güneş saati (Çam, 1990; Meyer, 2009, 27-32) diye bilinen ilk zaman birimini insanlığın hizmetine sundular (Dizer, 1986: 13). Bunu ilk olarak tarımla uğraşan Mısırlıların M.Ö. 3500'lerde buldukları düşünülmektedir. Ancak insanların geceleri zamanlarını hesaplamak için yine Güneş'ten yararlanmak istemeleri oysa geceleyin gün ışınlarının olmaması çelişkisi sonucunda Güneş saatinin etkisiz kaldığı durumlarda çalışan farklı bir saat modeli geliştirmeyi düşündüler. Bunun sonucunda yeni arayışlar deneyen insanlar, su saatini Yunanlıların bir başka deyişiyle klepsedra yani su hırsızı adını verdikleri bir saat çeşidini buldular. Su saati bir kap içinden diğer kaba doğru akan ve birindeki bitince aradan belli bir zaman geçtiğini belirten bir zaman ölçme aracıydı. Daha sonra o da yeterli gelmeyince kısa zamanı hesaplamak için kumlardan saatler yaptılar (Bir, 2008: 324) ve yine bunun sonucunda da kum saati adı altında yeni bir zaman birimini ortaya çıkardılar. Ancak kum saatleri kısa sürede tükenen kumlardan oluştuğu için zaman hesaplaması yapmada yeterli olmuyordu. Bütün bu gelişmelerin ışığında ayrıca aydınlatma aracının ilkel örneklerinden mumlar da mum veya ateş saati adıyla mumun yanmasıyla geçen zamanı hesaplayan saat icat edildi. 13-15.yüzyıllar arasında diğer saatlerde insanlara gerekli memnuniyeti vermeyince mekanik saatler ortaya çıkmaya başladı. Bunlar maşaları, çarkları, dişli düzeneklerden oluşan saatler yapılmaya başlandı. Zaman ilerledikçe teknik gelişmelerin de ilerlemesine paralel olarak ortaya 1524 yılında Alman bir usta tarafından ilk taşınabilir saati üretmesiyle mekanik saatlerin yükselmesinde önemli bir adım atılmış oldu. 1560'lara gelindiğinde ise artık, dünyada İsveç, İngiliz ve Alman yapımıyla bilinen kurmalı mekanik saat tüccarlığı başlamış olunuyordu. Ancak aradan geçen 100 yıl sonrasında ise mekanik ve kurmalı saatler konusunda yeni bir gelişme kaydedilmemiş olursa da duraksama sürecine girilmeden saatlerde yeni özellikler ortaya çıkmaya başladı. 1670'li yıllarda ve sonrasında teknolojik gelişmelerle saatlere artık, dakika ve yelkovanlar eklenerek daha kesin bir zaman sisteminin hesaplanması amaçlandı. Avrupa dünyasındaki bu teknik gelişmeler II. Dünya Savaşı yıllarına değin sürekli olarak gelişerek bugünlere geldi. Bununla birlikte önemli olarak birbirinden iddialı rekabet ortamı doğarak seri saat üretimleri çıkmaya başladı (Eroğlu, 2009: 46-50).

İslâm dünyasında ise; zamanı hesaplama konusunda çeşitli Arap topluluklarının eski antik medeniyetlerden ilham alarak Güneş ve su saatlerini zamanı hesaplamak için kullandıkları bilinen bir gerçektir. Nitekim bu zamanlarda Türkler de zamanı hesaplamak adına bu saatleri kullanmışlar ve bununla birlikte kendi özgün çalışmaları doğrultusunda zamanı hesaplamak adına ortaya üretimler de sunabilmişlerdi. Sözgelimi Artuklular zamanında yaşamış olan ve Artuklu hükümdarının Diyarbakır'daki sarayında görevlendirilen El Cezerî 1205 yılında yazdığı mekanik aletler kitabında söz konusu saatlere ait önemli bilgiler vermiştir (Bayraktar, 1985, s.107-108). Bununla birlikte yine su ve davulcular saati adıyla tasarlamış olduğu bir düzenekte kale siperinin yukarısında yer alan diskler her saat renk değiştiriyorlar, figür bir mazgal ilerliyor ve ortadaki kartal ise öne eğilip gagasındaki topu kovanın içine bırakıyor ve hemen ardından çalgıcılar çalgı çalıyordu (Cezeri, 1990: 76-90). Güneş, su (Akgür, 1994: 158-205; Ruska, 1988: 2-3; Salman, 2009: 17-26), kum ve ateş saatleri gibi çeşitli türde saatlere ilave olarak, ilim adamları bir gökyüzü bilimi olan astronomiyle uğraşmış, gökyüzü haritaları ve aletler yaparak gökyüzündeki ayın, güneşin, yıldızların, gezegenlerin dünya üzerindeki etkilerini, hareketlerini ortaya çıkarmaya çalışmışlar

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

(Nasr, 1968: 168-181; Tekeli, 1966: 39-339) ve gökyüzü ile ilgili ölçümler yapan adına usturlap (Bayraktar, 1985: 85-96; Kurz, 2005: 19-22) ve sonrasında rubu tahtası (Acar, 2009: 83-90) denilen aleti yapmışlardı. Türkler'in mekanik saatlere olan ilgisi ise, Fatih döneminde gerçekleştirilmiştir. Fatih Sultan Mehmet zamanında Venedik'ten mekanik saatler sipariş edilerek kullanıldıkları olmuştur. Takiyüddin zaman ölçümleri konusunda yazdığı kitaplarla (Tekeli, 1966: 39-339) kendinden sonraki gelen bilginlere ve saat ustalarına bir yol gösterici olmuştur. 17. Yüzyıldan itibaren yerli saat ustaları yetişmeye başlamış, saat üretimi yapan Galatalı Şahin gibi yerel ustaların kendi el emeği ürünlerinin ortaya çıkmasıyla birlikte saatçilik Osmanlı İmparatorluğunda köklü bir meslek haline gelmiştir. Saatlerin gelişimleri elbette bu yüzyıldan sonra da daha başka yenilikler sunarak ilerlemeye devam etmekte olan unsurlar almıştır. Bu unsurlar ile Türkler de saatlerin gelişimlerinden yararlanarak İstanbul adeta Avrupalıların yaptıkları ürünleri satmak için birbirleriyle rekabet ettikleri bir pazar yeri haline gelmişti. III. Selim dönemiyle birlikte bazıları cam fanus içerisinde yer alan iskelet saatler özgün formlarıyla Osmanlı döneminde adeta döneme damgasını vurur şekilde kullanılmaya başlandı (Gülbüz, 2009: 105-114). Osmanlı ülkesinde uzun ahşap kasalı saatler (Barışta, 2011: 77-82; Biçici, 2014: 115-147; Biçici, 2015: 873-916; Biçici, 2016a:1-16; Biçici, 2016b:155-182), masa saatleri (Şölenay, Aksakal, 2011: 11-122), koyun ve cep saatleri (Günyol, 2012; Tuzcular, 1984: 60-64), kalkan duvar saatleri (Kurz, 2005: 36-40), iskelet saatleri (Tuzcular, 1977: 72-77; Çakmut, 2005: 40-41; Gülbüz, 2011: 40-47,70-74) ve saat kuleleri (Acun, 1994: 5-15; Acun, 2011: 5-15) gibi farklı beğenilere ve ihtiyaca yönelik saatler yapıldı (Akyüz, 2014). Bu tür saatlerin saat başlarında musiki çalanları olduğu gibi saat başlarını ve yarım ve çeyrek saatleri vuran cinsleri de vardı (Arseven, 1994: 1733). Mevlevi tekkelerinde yaşayan Ahmet Eflaki Dede, oğlu Mehmed, Recai Efendi, Süleyman Leziz, Abdurrahman Çelebi, Derviş Yahya, es-Seyid Mustafa, Edirneli İbrahim, Osman, Ahmet Gülşani'l-Mevlevi, Kuru Ali, es-Seyyid el-Hac Dürri, Zihni, es-Seyyid Süleyman, Mustafa Refik, Hüseyin Haki, Mehmed Şükrü, MehmedMuhsin gibi ustalar tarafından yapılan (Arseven, 1994: 1733; Gülbüz, 2011: 40-47; Meyer, 1970; Milli Saraylar Saat Müzesi Kataloğu) ve imzaları da bulunan saatler mekanik kusursuzlukları yanında estetik biçimleriyle de nam salmışlardı. Yerli ustalar tarafından kopya edilerek, benzetilerek veya küçük bir ekle imal edilen saatler ile Batı'dan ithal edilen saatler toplumun her kesiminin kesesine göre çeşitli tipte ve özellikte elde edilerek Osmanlı ülkesinde insanlar tarafından beğeniyle kullanıldı. Osmanlı saat ustaları, Avrupalı saatçiler gibi, bu meslek dalını para kazanıp, nafakasını temin etmekten ziyade, saatçiliği bir zenaat olarak düşünmekteydi (Eroğlu, 2009: 48). Osmanlı devrinde Osmanlı saat ustalarınca yapılan saatler, sayıları az ama görünüm ve estetik bakımından zengin ve dolu eserler olarak günümüze ulaşmaktadır (Özdemir, 1993: 65-142).

b. Koleksiyonerlik Kavramını Anlama

Koleksiyonerlik kavramı, günümüzde ortaya çıkmış bir olgu değildir. Biriktiricilik, toplayıcılık anlamına gelen bu kavram, iki şekilde depolanma işlevinin yürütülmesine dayanılarak yapılmaktadır. Bunlardan birincisini antika eserlerin biriktirilmesi ve diğeri de salt depolama biçimidir. Birincisinde sadece üzerinden belirli bir tarih süreci geçme şartı aranırken diğesinde ucu açık olarak ilgi duyulmakta olan aynı cinsin bir arada teşhir edilmesi, muhafaza edilmesi işlemi yatmaktadır. Günümüze uzandığımızda ise koleksiyonculuk alanına yönelik olarak daha çok antika eserlerin biriktirilmesi öne çıkmaktadır. Gerek sanat açısından tarihsel nitelik taşımaları gerekse geçmişe duyulan özleme, nostaljiye bir atıfta bulunması dolayısıyla antika eserlere olan ilgi ve bu yolla koleksiyonculuk yapılması salt depolama koleksiyonculuğuna göre daha baskın haldedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Bunun dışında koleksiyonculuk alanına yönelik birçok farklı üründe biriktirilmektedir.

c. Erol Ata'nın Hayatı

09.06.1954 Sivas Şarkışla Maksutlu doğumlu olup, evli ve 2 çocuk babasıdır (*Fot.1*). 1972 yılında mezun olduğu Ankara Aydınlikevler Lisesi sonrası, 1977 yılında Hacettepe Üniversitesi Ekonomi Bölümünden mezun. Başta Ersi Mobilya Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti. olmak üzere altı şirkette kurucu ortak. Mobilya sektöründe imalat, satış, maliyet, muhasebe dâhil olmak üzere 50 yılı aşkın bir deneyimi var. Teknolojiyi, meslekle ilgili yenilikleri yakından takip etmeye çalışıyor. Mobilya üretimini, işini ve mesleği ile ilgili yenilikleri çok seviyor. 1990'lardan itibaren mobilya sektöründe tasarımın önem kazanması nedeniyle kurumsal kimlik ve kişisel ihtiyaçlara yönelik ürünlerin ön plana çıkmasını destekliyor. Mobilyada iç mimar ve tasarımcılarla çalışmayı seviyor, onları çözüm ortağı olarak görüyor. Sadece üretmenin yeterli olmadığını, tasarım değeri yüksek ürünlerle, pazarlama ve satışın da çok önemli olduğunu düşünüyor. Şirketi Son 4 yılda saygın tasarımcıların da katkılarıyla oluşan yeni konsept ürünlerle Yurtiçinde ve Yurtdışında çok sayıda ödül alma başarısına kavuştu. Ersi şu anda üç kuşağın da birlikte çalıştığı 58 yıllık bir geçmişi olan köklü bir Aile Şirketidir. 2010 yılından bu yana üçüncü kuşak yönetiminde görev almaya başladı. Üçüncü kuşak, 2016 yılı başından bu yana da karar verici yönetim kademelerinde yer almaya devam ediyor. 2012 yılında Kurumsallaşma ve Profesyonel Çalışma yapısına dönüşmeye başlandı. Yönetim kurulu dâhil olmak üzere hemen her kademede profesyonel destek alınıyor. Üretimde ERP yazılımı dahil olmak üzere hem yazılım desteği, hem de Profesyonel bir kadro ile rakipleri arasında kullanıcı lehine fark yaratmaya çalışıyor. Erol Ata Ersi Mobilyadaki Yönetim Kurulu Başkanlığı yanında, TİM- Türkiye İhracatçılar Meclisi delegeesi; -OAİB- Orta Anadolu İhracatçı Birlikleri Ağaç Mamulleri ve Orman Ürünleri Birliği Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı; -SM Mali Müşavir olmak üzere çok sayıda Şirket ve Sivil Toplum Kuruluşunda görevleri var. Erol Ata iş yaşantısı yanında; sosyal hayata da önem veriyor. Saatlerle uğraşarak "Zamanı ve Anıları Biriktirmek" üzerine yoğun çaba sarf ediyor. Bu amaçla, 25 yılı aşkın bir süredir biriktirdiği 2100 i aşkın saatlerini, Ailesi ve şirketteki arkadaşlarının yardım ve desteği ile işyerinde oluşturduğu ve herkesin ziyaretine açık olan özel bir bölümde sergiliyor. Koleksiyonu her geçen gün artarak devam ediyor. Her parçası ile ayrı, ayrı ilgilenmekten, onları çalışır vaziyette tutmaktan büyük keyif alıyor. Bu sayede kalıcı ve gerçek dostluklar kurduğuna inanıyor. Hedefi kendi dalında Guinness Rekorlar Kitabında yer alabilmek. Son yıllarda saatlerin yanında, lambalı radyolar, 1920'lerden gelen ve halen çalışan gramofonlar, taş plaklar, 33 ve 45'lik plaklardan oluşan geniş bir birikime sahip oldu. Uzun bir süredir araştırdığı (Müzik Kutusu) Jukebox'a çalışır vaziyette sahip olmayı başardı ve Rockola Marka 1961 ve 1965 yapımı 50 plaklık iki adet Jukebox'ı koleksiyonuna dâhil etti. Türk Sanat Müziği ve Klasik Müzik başta olmak üzere müzik dinlemeyi seviyor.

Güzel yazı yazmaya çalışıyor. Çocukluğundan bu yana ilgi duyduğu Kaligrafi konusunda kısa bir eğitim aldı. Özellikle porselen, ahşap pano ve kitap ayracı üzerine değişik formatlarda yazı yazmayı seviyor. Bu uğraşından da çok keyif alıyor. Türkiye'nin ve Dünyanın değişik yerlerinde yazmış olduğu ve hediye ettiği çok sayıda porselen tabak var. 2011 yılından bu yana Ersi Mobilya Takım Arkadaşlarının tümünün adlarının yer aldığı ve yılın son haftasında büyük bir porselen tabak üzerine sığdırmayı başardığı çok özel ve anlamlı bir seriyi oluşturmaya devam ediyor. İlk 5 tabak anı olarak Saat odasında ayrı bir köşede sergileniyor. Fırsat buldukça, Televizyonda belgeselleri izlemeyi tercih ediyor. Tatillerde kitap okuma fırsatı buluyor.

Erol Ata, çalışmalarını daha da ileriye taşımaya devam ederken bununla birlikte zamanın kıymetini

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

en iyi bilenlerden birisi olmayı istediğini ve hızla gelip geçen zamanın kıymetinin kavranması gerektiğini söylemektedir. Kendisine bu koleksiyonculuk işine ne zamanlar başladığı sorulduğunda ise bizatihi olarak alınan cevap adeta çocukluktan gelen bir alaka olduğu yönündedir (Designforexport, 2016).

d. Erol Ata'nın Saat Odası

Zamanın en kıymetli bir an olduğu gerçeğine katılan Erol Ata, bu çalışmanın konusunu oluşturması bakımından söz konusu bu alana yönelik olmak üzere birbirinden değişik nitelikli saatleriyle misafirlerini ağırlamaya devam ediyor. Büyük bir tutkuyla sahip çıktığı koleksiyonuna başlangıçta daha fazla sayıda saatlerinin olması niteliği ile yaklaşmasının ardından zamanla daha seçici davranarak saatlerinde tarihsellik özelliğini ve buna paralel olması nedeniyle de sanata bakan taraflarının olmasını taşımaktadır. Bütün bu özelliklerini taşıması nedeniyle öne çıkmaya devam etmekte olan bütün çalışmaları kapsamında ortaya koymakta olduğu gelişmelerini odasını ziyaret etmeye gelenlerle paylaşmaktan son derece mutluluk duyuyor. Bütün bunlarla birlikte masa saatlerinde özellikle fazla sayıda bulunan saatlerini biriktirmeye devam ederek günümüze kadar ulaştırmış olduğunun yanı sıra ayrıca başta gelmekte olan niteliklerinden birisini oluşturması bakımından duvar saatlerine olan ilgisinin de üç raflı cam kapaklarla korunmuş halde muhafaza etmesini sürdürüyor. Bütün bu gelişmelerinin dışında öne çıkmaya devam etmekte olan özellikleri kapsamında karşımıza çıkmakta olan Güneş saatlerinin de ilkel örneklerinden yola çıkılarak ortaya konulmaya devam edilen nitelikler kapsamında birçok özelliklerini sunmakta olan gelişmeleriyle yanımızda yer almasını sürdürüyor (Ersa Mobilya, 2016).

Ersa Mobilya olarak Ankara-Sincan'da 1.Organize Sanayi Bölgesi'ndeki mobilya fabrikasının içerisinde muhafaza edilen ve sergilenen saat odasında en iyi nitelikleriyle saatlerini muhafaza etmeye devam ederek, önceden görüşme izni alınması halinde ziyaretçileriyle paylaşmaya açık hale getirmektedir. Saat odasında en eski saat olarak bir İngiliz saati olması özelliğine sahip olması nedeniyle Oignon adını taşıyan 350 yıllık cep saatidir. Bu cep saati 1650'li yıllarda yapılmakta olup günümüze kadar gelebilmiş en eski cep saatlerinden birisi olma özelliği taşımaktadır. Bunun dışında ayrıca 1700'lü yıllardan ve 1800'lü yıllardan birden fazla örnekler de bu saat odasında muhafaza edilmektedir. Cep saatlerinin hem rafa asılan hem de grandfather adı verilen ayaklı saat örnekleri de bulunmaktadır. Saat odası olarak ileride daha da geniş bir alana taşımayı planlayan Erol Ata, bu sayede ayrıca müze olarak daha da fazla sayıda ziyaretçilere açık hale getirmeyi düşünmektedir. Erol Ata, saat koleksiyonundaki bu ürünlerine yönelik ileride müzeye çevirme açısından teklif aldığını ancak önceliğin ailesinin de isteği üzerine şimdilik kendisine ait olan bu odada olmasını belirtmektedir. Erol Ata, bu saatlerle kendisini o denli özdeşleştirmiş olacak ki tik tak seslerinin kendisine huzur verdiğini belirtmekte ve bu seslerin kendisini geçmişte anılarını tazeleyen birer yankı olarak daima kulaklarında kalacaklarını belirtmektedir (Fot.2,3).

B. KATALOG

Erol Ata'nın saat odasında yer alan saatler temel olarak; duvar saatleri, masa saatleri ve cep saatleri olmak üzere üç grupta incelenebilmektedir. Bu çalışmada bütün masa saatleri incelenememiş, bezeme ve görünüm açısından değişik, çoğunluğu Osmanlı dönemi masa saatlerinden 30 tanesi değerlendirilerek katalog halinde aktarılmaya çalışılmıştır. Bu bakımdan masa saatlerinin örneklerinden görünüm olarak öne çıkanlar ve birbirinden en çok ayrılanlar ele alınarak değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Katalog No: 1

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde bitkisel (akantus, kır çiçeği, kıvrık dal, kozalak, yaprak), nesneli (ayakkabı, inci, sütun, şapka, tüfek), figüratif (kadın, erkek) süsleme unsuru motifler kullanılmıştır.

Tanım ve Kompozisyon: (Fot.4) 19. yüzyılda Fransa'da yapılmış bu saat, 2005 yılında koleksiyona dahil edilmiştir. Pirinç, mermer malzemenin kullanılmış olduğu masa saatinde, zengin süsleme özellikleri yer almaktadır. Çift kurmalı bu masa saatinin kadranı emaye tekniktir. Metal malzeme ağırlıklı yapılmış olan figürlü ve gösterişli olan masa saati, mermer kaide üzerine oturtulmuştur. 41 cm. uzunluk, 41 cm. genişlik, 9 cm. derinlik ölçülerine sahiptir. Pirinçten dökme tekniğiyle yapılmış saatin her bir yanında iki eliyle sınıksız silâhını kavramış asker figürüyle hemen karşısında bir kadın figürüne yer verilmiştir. Saat ise bu figürlerin ortasında yer almıştır. Figürlerde vücudun gerçekçiliği kabartmalarla derinleştirilmeye çalışılmıştır. Masa saatinin süsleme özelliklerinden yine ortada yer alan taç motifini andıran motifle kompozisyonu yapılarak kademelendirilmiş kasnaklar vasıtasıyla saatle bütünleştirilmiştir. Masa saatinin yüzeyinde süsleme özellikleri bakımından birçok önemli unsurlar göze çarpmaktadır. Yüzeyde dikdörtgen biçimde mermer düzenlemesi, girift halde iç içe geçmiş bitkisel düzenlemelerle kurulu süsleme dikkat çeker. Ortada oval madalyon tarzında düzenlenmiş olan ve iki yandan dışarıya sarkan akantus yaprakların bulunduğu düzenlemede yine masa saatinin etrafında olduğu gibi yuvarlak şerit düzenlemenin oluşturduğu bir düzen burada da uygulanmıştır. Ayrıca her iki yandan rozetler şeklinde pirinç dökme teknikle işlenmiş karşılıklı süslemeler yer almaktadır. Masa saatini taşıyan ve dört ayağından ikisi aynı ikisi farklı şekilde düzenlenmiş olarak karşımızda durmaktadır. Kuşkusuz ki burada en fazla dikkatleri kaide kısmında şemse motifi olarak oval madalyon çekerek burada karşılıklı dairesel form içerisinde alınmış iki insan figürüne yer verilmiştir. Bu figürler, cepheden verilerek bu şekilde karşımıza çıkmış vaziyettedir.

Katalog No: 2

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde bitkisel (akantus, kır çiçeği), nesneli (eldiven, inci, kalem, kitap, miğfer, pelerin, şapka), figürlü (erkek) süsleme unsuru motifler kullanılmıştır.

Tanım ve Kompozisyon : (Fot.5,6) 19. yüzyılda Fransa'da yapılmış masa saati, pirinç dökme tekniktir. Çift kurmalı bu masa saatinin kadranında da pirinç dökme tekniği bulunmaktadır. 2008 yılında koleksiyona dahil edilmiştir. Dikdörtgen formdaki mermer kaidenin üstüne konumlandırılan metalden yapılan saat ve kompozisyonla bütünleşmiştir. 47 cm. uzunluk 35 cm. genişlik ve 11 cm. derinlik ölçülerindedir. Saate yaslanmış haldeki düşünen insan figüründeki kıvrımlar dikkate alınırsa realist bir çizginin dikkat çektiği anlaşılmaktadır. Masa saatinin hemen yanında da bir kitap bulunmakta ve hemen yanında bulunmasıyla da kabartılmış halde verilerek gerçekçilik etkisi yaratılmaya çalışılmıştır. Düşünürün bir elinde kalem, eldivenli bir elinde de kâğıt olması muhtemel bir nesnenin üzerine bir şeyler yazdığı görülmektedir. Bu aslında alegorik yani temsili bir figür kompozisyonunun tanımlanması olarak yer almaktadır. Çünkü figürün elindekilerle temsili olarak bir düşünürün hatıra getirilmesi çağrıştırılmaya çalışılmıştır. Figürün fularına, fiyonkuna bakıldığında da kabartılmış halde verildikleri ve bu şekilde düşünür olma anlayışının daha da isabetli hale getirilmesi vurgulanmak istenmiştir. Düşünürün yazmış olduğu kitap ve saatin alt kısmında bulunan bitkisel süslemeler dikkat çekmektedir. Figürün elbise kıvrımlarının kabartılmış halde verilmesi ve sadece elbise kıvrımlarıyla sabit kalmayıp gerek yüz ifadesinde gerekse el-kol hareketlerinde de bu kabartmaların bulunması realist çizgide süsleme özelliğinin ortaya

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

konulduğuna işaret etmektedir. Masa saati Romen rakamlarıyla düzenlenerek verilmiştir. Süsleme olarak masa saatinin etrafını çepeçevre dolaşan iç içe geçmiş şeklindeki dairevî dönenceler saatin süslemesini oluşturmaktadır. Saat, ahşap masanın yüzeyindeki bitkisel süslemelere göre oldukça sade süslemelere sahip olarak karşımıza çıkmıştır. Masa saatinin alt bölümünde kabartılmış akantus şeritlerinin arasındaki zırh dikkati çeken önemli bir süsleme olarak yer almaktadır. Masa saatinin alt kısmında süsleme kompozisyonunda yoğunlaşma görüldüğü hemen göze çarpmaktadır. Nitekim mermer yüzeyin neredeyse diğer yüzeyleri gölgede bırakacak şekilde süslemeye boğulmuş olması bunu desteklemektedir. Yüzeyin alt tarafında girift halde 19. yüzyıl dönemine ait barok ve rokoko etkili süsleme özelliklerinden akantus yapraklarının kıvrımlı, stilize olmuş en seçkin örnekleri göze çarpmaktadır. Ayrıca ortaçağ dönemi miğferini andıran bir motifte akantuslarla birlikte işlenmiştir.

Katalog No: 3

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde bitkisel (akantus, kasımpatı, kır çiçeği, kıvrık dal), nesnel (inci, sütun, tapınak) süsleme unsuru motifler kullanılmıştır.

Tanım ve Kompozisyon : (Fot.7,8,9) 19. yüzyıla ait bu masa saati Fransa'da yapılmış olup, 2006 yılında koleksiyona alınmıştır. Mermer malzemeli olan bu masa saatinin kadranda emaye kullanılmıştır. Dış kapak pirinç işlemeli olarak yer almış ve çift kurmalı özellik taşımaktadır; yirmi sekiz kilogram olduğu bilinmektedir. Kare formunda tasarlanmış olan masa saatinin alınlık düzenlemesiyle Yunan ve Roma tapınaklarına benzer yaklaşım ortaya konulmuştur. Masa saatine bakıldığında; 52 cm. uzunluk, 53 cm. genişlik, 18 cm ölçülerinde derinlik ölçülerine sahiptir. Bununla beraber her iki yandan ikişer tane olmak üzere toplamında dört tane taşıyıcı sisteme oturan üst düzenlemesi ile diğer masa saatlerinden farklı bir anlayış kendisini göstermiştir. Mermer malzeme siyah renge boyanmış, hem de saatin siyah renkle uyumundan yola çıkılarak farklı bir bezeme tarzı denenmiştir. Bütün bunların yanı sıra yine dört tane taşıyıcı konumundaki mermerlerin de yüzeyinde taş süslemenin yorumlanmış haliyle karşımıza çıkmaktadır. Yunan veya Roma arşitravların özelliklerini yansıtmış olan bu masa saatindeki düzenlemeler ele alındığında son derece önemli nitelikler karşımıza çıkarılmış olunmaktadır. Saatin dört bir yandan süsleme programları da dikkat çekmekte olup bu süsleme programlarındaki kazıma teknikli düzenlemeler dikkate değer özelliklere sahip olmaktadır. Erol Ata'nın masa saatleri koleksiyonunda 3 numaralı bu saat süsleme özellikleri ve görünüm olarak öne çıkan nitelikler taşımaktadır.

Kazıma teknikli süsleme özelliğinde C kıvrımlı dallar uygulanmıştır, ortada üç yapraklı bir çiçek motifinden etrafa yayılan kıvrımlar temel olarak kazıma tekniğinde kendisini gösteren özelliktir. Üçgen formu üst bölümdeki düzenlemede ise kazıma tekniğiyle yapılmış olan C kıvrımlarıyla birlikte ortada kasımpatı süslemesine yer verildiği görülmektedir. Mermer malzemede kullanılan kahverengi, beyaz ve gri gibi renklerin alışımdan oluşan uyum dikkat çekicidir.

Katalog No: 4

Süsleme Konuları : Herhangi bir süsleme motifi kullanılmamıştır.

Tanım ve Kompozisyon : (Fot.10) Cam çerçevede muhafaza edilen bu masa saati, 2011 yılında koleksiyona dahil edilmiştir. Erol Ata'nın masa saatleri içerisinde örneklerden birisini oluşturan bu örnekte masa saatinin iskelet tipi örnekleri karşımıza çıkarılmış halde bulunmaktadır. Saat 1808 yılında yapılmış İngiliz saatidir. Masa saatinin ölçüleri; 49 cm. uzunluk, 31 cm. genişlik, 23 cm. şeklinde derinlik ölçülerindedir. Masa saati camdan yapılmış özel mahfazası içinde korunmuş sade bir süsleme düzenlemeyle karşımıza çıkmaktadır. Masa saatinde saati çalıştırmak üzere karşılıklı yerleştirilmiş topuzlar yer almaktadır. Bu topuzlar metal malzemeye yapılarak saatin kadranda

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

çevirebilmeleri için el yordamına müsaade eden topuz başlıkları işlenmiştir. Bütün parçalarıyla orijinal olan bu masa saatindeki metal parçacıklarının ele alınış şekli incelendiğinde gayet dayanıklı metaller olarak hem neme karşı hem de ısı dengesine karşı korundukları anlaşılmaktadır. Her ne kadar yalın nitelik taşımış olsa da, masa saatinin alttan üste doğru düzenlemesinde; saati taşıyan ayaklardan başlamak üzere saatin her iki ayağını sıkıca kavramış vaziyetteki sarmaşık kuşağın ortada buluşarak iç içe geçmiş olduğu bir özelliğin süsleme olarak verilmiş olması düşünülebilir. Maden sanatına girebilecek bu süsleme düzenlemesi bakımından ele alınan özellikleriyle saatin ortasındaki metal işlemesi de dikkate değer ölçülerde olmaya devam etmektedir.

Katalog No: 5

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde bitkisel (kır çiçeği, palmet, rozet çiçeği), nesneli (küre) süsleme unsuru motifler kullanılmıştır.

Tanım ve Kompozisyon : (Fot.11,12) 19. yüzyılın ortalarında imal edilmiş olup İngiliz yapımı bir masa saatidir. Ana gövdesi pirinç olan bu masa saatinde bulunan 1 adet bilye ile yatay bir tabla üzerine soldan sağa, sağdan sola hareket etmektedir. Bu hareket 20 saniyede bir tekrar etmektedir. Ayrıca çift halatlı kurma sistemi mevcut olup 2009 yılında koleksiyona alınmıştır. 47 cm. uzunluk, 34 cm. genişlik ve 31 cm. derinlik ölçülerindedir. Sade süsleme özelliğine sahip olan bu saat, yine bir önceki örnekteki gibi Romen rakamlarıyla ele alınmış şekliyle ele alınmış olmaktadır. Masa saati bir cam mahfazanın içinde korunmakta olup bu mahfazanın alt bölümü ahşap olarak tasarlanmıştır. Masa saatinin üstünde bulunan çok sayıdaki dairesel iri bilyeler süsleme özelliği olarak düşünülebilir. Masa saatinin ahşap kaidesinde ve metal çubukların kaidesinde stilize olmuş kır çiçekleri, rozet çiçeği ve kadranın çevresinde palmet motifleri dikkat çekicidir.

Katalog No: 6

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde herhangi bir süsleme kullanılmamıştır.

Tanım ve Kompozisyon : (Fot.13,14,15) 19. yüzyılın ortalarına doğru İngiltere’de yapıldığı düşünülmektedir. Ana gövdesi pirinçten dökme tekniklidir. Saatin kadranı emayedir. Çift 2009 yılından itibaren Erol Ata koleksiyonuna dahil edilmiştir. Masa saatinde, 42 cm. uzunluk, 36 cm. genişlik, 31,5 cm. derinlik ölçüleri hesaplanmış olmaktadır. Bu hesaplarla masa saatinin diğer saatlerden biraz daha küçük boyutlarda olduğu rahatlıkla söylenebilir. Ayrıca masa saatindeki gelişim çizgisi de diğerlerinden biraz farklılık göstermiştir. En dışta masa saatini koruyan cam bir muhafaza dolabı ve bunun dışında yine bu dolabın içinde masa saatine taşıyıcılık sistemini yürüten kademeli kare destek söz konusu olmuştur. Masa saatinin 3 adet kadranı bulunmakta ve dakikaların olduğu ortadaki kadran diğerlerinden daha büyük boyutta tasarlanmıştır. Yandaki diğer iki kadran ise aynı boyutta sağlı sollu konumlandırılmışlardır. Saatin günümüze orijinal haliyle ulaşmış olması da ayrıca önemli bir özelliği olarak karşımızdaki yerini almaktadır. Masa saatinin konumuna bakıldığında bu saatin üçgen düzenlemeyle karşımıza çıkmış olduğu rahatlıkla görülebilmektedir.

Masa saatinin süsleme özellikleri ele alındığında sade bir düzenlemeyle ele alındıkları rahatlıkla görülebilmektedir. Ayrıca bu masa saatinin süsleme elemanları bakımından da son derece zarif fakat sade oldukları göze çarpmaktadır. Düşey doğrultuda bir zemine oturan ve hemen ardından tokmağa ulaşan bir düzenlemeyle oluşturulan bu süsleme ögesinde tokmağın başı kademeli olarak daralan bir kare taşıyıcıya bindirilmiş vaziyettedir. Masa saatinin alt bölümünde de yine kompozisyonun süsleme fikri olarak oldukça sade bir düzenleme hakimdir. Bunun yanı sıra alt bölmede yer alan metal parçaları yatay olarak hizalandırılmış şekilleriyle süsleme özelliğini oluşturmaktadırlar. Masa saatinin sanat tarihi açısından tarihsel olması ve günümüze orijinal olarak gelebilmesi şeklinde

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

değerlendirilebilecek duruşunun dışında öne çıkan iddialı süsleme özelliklerinin olmadığı anlaşılmaktadır.

Katalog No: 7

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde bitkisel (akantus, kır çiçeği, kıvrık dal), nesneli (şekerlik) süsleme unsuru motifler kullanılmıştır.

Tanım ve Kompozisyon : (Fot.16,17,18) 19. yüzyılın sonlarına doğru yapılmış olduğu düşünülen saatin yapım yeri Fransa olarak bilinmektedir. 1996 yılında koleksiyona eklenmiştir. 7 nolu olarak verilen masa saati 46 cm. uzunluk, 35 cm. genişlik ve 15 cm. derinlik ölçülerindedir. Masa saati kare bir pano içerisinde bulunmaktadır. Orijinal şekliyle günümüze kadar ulaşan bu masa saatinde birçok unsurlar kendisini rahatlıkla hissettirmektedir. Bu masa saatinde her iki yanında olmak üzere süslenmiş çubuklar yer almaktadır. Kullanılan metal malzeme olarak; ana gövde pirinç, emaye kadranlı, civalı sarkaçlı, çift kurmalıdır. Saat çiçek desenleriyle kaplanmış, açık mavi desen kaplamanın yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir. Stilize edilmiş barok ve rokoko etkili akantus, kır çiçekleri ve kıvrık dal motifleri saatin çevresini kuşatmaktadır. En üst tepelik kısmı bir şekerliği andırmaktadır. Silindirik halde iki tane önde iki tane de arkada olmak üzere toplam dört tane taşıyıcı ayaklarda lacivert, patlıcan moru ve mavi renk tonlarıyla verilen iç içe girift süslemeler hissedilmektedir. Bu süslemeler yine masa saatini her iki yandan hareketlendirme fonksiyonuna sahip olan desteklerde de hissedilmektedir. Her iki yandan dörder tane olmak üzere toplam sekiz tane yer alan bu çubuklarda da yine taşıyıcı silindir ayaklarda olduğu gibi patlıcan moru, lacivert ve mavi renk tonlarında girift süslemeler uygulanmıştır. Karşılıklı olarak karşıt bir şekilde verilmiş süsleme düzeneğinde S kıvrımları kendisini göstermiştir. Tepelik olarak düzenlenmiş bulunan üst bölümündeki bu S kıvrımlarının yanında yarım dal formulu bitkisel süslemelere yer verilmiştir, tepelikteki pirinç dökme teknik çizgilerle şeritlere ayrılarak süslenmiştir. Üst bölümünde her bir köşesinde verilen tepelik düzenlemeleri de süsleme programına katılmıştır. Masa saatinin bu üst bölümünde tıpkı alt bölümündeki gibi tekrarlanan lacivert, patlıcan moru renklerinde C ve S kıvrımlı bitkisel süslemeler kendisini belirgin olarak göstermiştir. Akrep ve yelkovandaki üç yapraklı yonca süslemesi de dikkat çekicidir.

Katalog No: 8

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde bitkisel (akantus, gül, kır çiçeği, lale, yaprak), nesneli (bereket boynuzu, kurdela, inci, sütun, tapınak) süsleme unsuru motifler kullanılmıştır.

Tanım ve Kompozisyon : (Fot.19,20) 1995 yılında alınarak koleksiyona eklenen bu masa saati, gövdesi ahşap malzemeden yapılmış olup emaye kadrana sahiptir, çift kurmalıdır. Masa saatinin günümüze gelen orijinal kısımlarıyla dikkatleri çekmesinin dışında diğer örneklerle göre uzun olduğu görülmektedir. Masa saatinin 53 cm. uzunluk, 27 cm. genişlik ve 16 cm. derinlik ölçüleri vardır. Saatin çerçevesi ve sarkacı pirinçten bezemelidir. 4 korint tarzı sütun başlıklarına sahip küçük bir tapınak görünümünde ele alınmıştır. Masa saati yapılış biçimi itibarıyla Fransız saatlerinin şatafatlı unsurlarının tipik bir örneğini sunmaktadır. Bitkisel süslemede birbirine iç içe geçmiş halde girift akantus yaprakları, gül, kır çiçekleri, lale ve yaprak motifleri yer almakta olup bunların dışında bereket boynuzu, kurdela, inci taneleri dikkat çeken nesneli süsleme unsurlarını oluşturmaktadır. Hemen saatin altında bulunan ve saatin devir yaptığında dong sesini veren pirinç dökme teknikli unsurunda kabartılmış halde verilerek dikkati çekmekte olan tomurcukların dışında her iki yandan adeta üzüm salkımları gibi daldan sarkmışçasına verilen pirinç dökme teknikli süsleme programı da dikkati çekmektedir. Saatin üstünde, gövdesinde ve altında yer alan

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

bölümlerde bir merkezden çıkarak dağılan akantuslar, dolayısıyla barok ve rokoko etkili C ve S kıvrımlı bitkisel süslemeler de verilmiştir.

Katalog No: 9

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde bitkisel (akantus, kasımpatı, kır çiçeği, kıvrık dal, rozet çiçeği, yaprak), geometrik nesnel (inci) süsleme unsuru motifler kullanılmıştır.

Tanım ve Kompozisyon : (Fot.21,22) 19. yüzyıla ait bir Fransız saatidir. Gövdesi mermer malzemeli olup heykeli günümüze ulaşamamıştır. Emaye tekniğinde yapılmış kadranlı bu masa saati çift kurmalı olarak 1996 yılında koleksiyona dahil edilmiştir. Kare kübik biçiminde tasarlanmış olan masa saati, Paris yapımı Tapis Rouge markasını taşımakta olup hem kompozisyon fikri hem de süsleme unsurları açısından sıradanlıktan sıyrılarak öne çıkan dinamizmiyle dikkatleri üzerine çekmektedir. Masa saati, 58 cm uzunluk, 20 cm genişlik ve 12 cm derinlik ölçülerinde boyutlarına sahiptir. Saatin iki yanında pirinç dökme teknikli akantuslardan oluşmuş masa saatinin tutacakları göze çarpmaktadır. Masa saatinin üst bölümünde C kıvrımlı olarak verilmiş akantuslar, kıvrık dallar göze çarpmaktadır. Kıvrık dalın içinde inci dizileri sıralanmaktadır.. Kare formlu masa saatinin dikkati çeken bir başka süsleme özelliği de kazıma teknikli kasımpatı ve kır çiçeğinden oluşan bitkisel süslemesidir. Masa saatinin gövdesinde dört bir yanda beliren bitkisel süslemede üç kola ayrılan stilize bitkisel süslemeler tekrarlı olarak kendisini göstermiştir. Bunun yanında kazıma teknikli bitkisel süslemenin en seçkin örneklerinden birisini yansıtmaya adına her iki yana yayılan bitkisel kıvrımlar kazıma teknikli olarak karşımızdaki yerini almış bulunmaktadır. Masa saatinin içinde de pirinç dökme tekniğiyle birbiri ardına düzenlenen inci taneleri gibi sıralanmış süsleme öğeleri bulunmaktadır.

Katalog No: 10

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde bitkisel (akantus, kır çiçeği, menekşe) süsleme unsuru motifler kullanılmıştır.

Tanım ve Kompozisyon : (Fot.23) Masa saatleri içerisinde ABD yapımı olan, A markası kadranına işlenmiş olan saat geniş süsleme özellikleri göstermesinin yanı sıra ilgi çeken boyutu açısından da ilgi uyandırmaktadır. Söz konusu boyutları itibarıyla masa saati, 37 cm. uzunluk, 19 cm. genişlik ve 11 cm. derinlik ölçülerindeki boyutlandırmasıyla dikkati çekmektedir. Masa saati, kendisine ayrılan bölümde muhafaza olarak hiçbir korumanın içerisine alınmaksızın sergilenmektedir. Metal malzemeden yapılmış olunan masa saati üçgen biçiminde tasarlanan bu masa saatinin gelişim çizgisi bakımından akantus başta olmak üzere, kır çiçekleri ve menekşelerin yer aldığı bitkisel süslemelere sahip olması açısından da dikkat çeken niteliklere sahiptir. Masa saati, her ne kadar küçük boyutlu olsa da süsleme özellikleri bakımından oldukça yoğun süsleme programına sahip olarak göz doldurmaktadır. En tepede başlayan kabartılmış kıvrık dallar her iki yandan rahatlıkla görülmektedir. Özellikle bitkisel süsleme C ve S kıvrımları olarak yer almakta ve bu kıvrık dalların ucundaki tomurcuklar da kabartılmış haliyle rahatlıkla görülebilmektedir. Masa saatinin iç yüzeyinde de tipik ardı ardına gelen nokta nokta dairesel süsleme kendisini göstermiştir. Üçgen biçiminde karşımızda duran masa saatinin alt bölümünde ise yoğun bitkisel unsurlara yer verildiği göze çarpmaktadır. Bundan önce gövdenin başından sonuna değin çift kuşak şeklinde kademelendirilmiş çizgiler kendisini göstermiştir. Masa saatinin ayakları da yine bitkisel kıvrımlardan meydana gelmiştir. Kabartma teknikli ortada duran bitkisel süslemeler hem C hem de S kıvrımlarla hareketlendirilerek verilmiş ve dallardan her iki yana sarkan çiçekler süslemeyi oluşturmuştur. Bunların hemen üstünde ise daha iri boyuttaki bitkisel süsleme de yine hareketli bir

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

süsleme planını ortaya koymuştur.

Katalog No: 11

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde bitkisel (akantus, kır çiçeği), nesneli (meşale, tirkeş), figürlü (kadın) süsleme unsuru motifler kullanılmıştır.

Tanım ve Kompozisyon : (Fot.24,25,26) Tahmini olarak 19. yüzyılda yapılmış olabileceği düşünülmektedir. Masa saatleri içerisinde saatinde yer aldığı alt bölümü 22 cm. uzunluk, 22 cm. genişlik ve 16 cm. derinlik ölçülerinde, üstünde bulunan kadın heykel ise 72 cm. uzunluğa sahiptir. Bu masa saati sergilendiği yere sığmaması neticesinde iki parçalı olarak konumlandırılmıştır. Masa saatinin kadın heykeli olan kısmı ve saatin üzerine oturduğu kısımda mermerdendir. Saatin dört ayağı ve kadranın çerçevesi pirinçten dökme tekniğiyle yapılmıştır. Saatin metal kısımlarında stilize olmuş barok ve rokoko dönemi özellikle akantuslar, kır çiçekleri, meşale ve tirkeş dikkat çekmektedir.

Katalog No: 12

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde bitkisel (gül, kır çiçeği, yaprak), geometrik (ışın şuaı) süsleme unsuru motifler kullanılmıştır.

Tanım ve Kompozisyon : (Fot.27) 19.yüzyıl sonlarına doğru yapıldığı tahmin edilen İsviçre yapımı masa saatlerinden birisini oluşturan bu örnekte, 42 cm. uzunluk, 22 cm. genişlik, 10 cm. derinlik ölçüleri bulunmaktadır. Gövdesi ahşap malzemeden, altın varaklı bezemeli yapılmış, zenith markalı, emaye kadranlı saat sağa doğru kurulduğunda saat mekanizmasını kurarken, sola doğru kurulduğunda zil mekanizması kurulmaktadır.

Masa saatinin üst ve alt kısımlarında yer alan güller, kır çiçekleri yaprak gibi unsurlar bitkisel süslemeleri oluşturmaktadır. Kadranında akrep ve yelkovanın uçları ışın şuaı şeklinde verilmiştir. Ahşap malzemeli masa saati siyaha boyanarak verilmiştir.

Katalog No: 13

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde bitkisel (akantus, kıvrık dal, lale, palmet) süsleme unsuru motifler kullanılmıştır.

Tanım ve Kompozisyon : (Fot.28) Erol Ata saat koleksiyonu içerisinde İngiliz dönemine ait saatler arasında boyutlu olması bakımından öne çıkarak dikkat çekmeye devam eden masa saatindeki örnek, hem kompozisyon fikri hem de masa saatinin tanımsal vurgusunun güçlendirilmesi noktasında gözlemcilerle birçok fikirler sunmaktadır. Masa saati, 50 cm uzunluk, 31 cm genişlik ve 18 cm derinlik ölçülerine sahip olup bu özellikleri açısından öne çıkmaktadır. 19. yüzyıl ortalarına ait olduğu düşünülen bu masa saati İngiliz yapımı olarak karşımızda durmaktadır. 2001 yılında koleksiyona katılmıştır. Masa saatinin ahşap kaidesi ve pirinç dökme teknikli sütunu üzerine emaye üzerine işlenmiş harflerle masa saati oval cam fanusun içinde muhafaza edilmiştir. Yine söz konusu masa saati genişçe yuvarlak bir fanusun içerisinde korunarak farklı bir kompozisyon anlayışının ifade edilmesi düşünülmüştür. Ayrıca masa saatinin her bir saat diliminde de diğerlerinden farklı özgün tasarım oluşturulmuştur. Metal malzeme kullanılarak art arda gelen palmetlerin, akantusların, kıvrık dalların, laleyi andıran motifinde stilize edilerek tasarlanmış olduğu bu masa saati ilginç örnektir. Üstelik buradaki palmet formundaki düzenlemeler sadece köşelerde değil metal malzemeye oluşturularak düşünülmüş yapısal kompozisyon unsurunun üst köşesinde de art arda gelerek kendisini göstermiştir. Ayrıca burada yer alan kemer düzenlemesi bakımından da ortaya konulan gelişimleri bakımından son derece farklı bir özellik karşımıza çıkmış

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

olmaktadır. Masa saati, süsleme özelliği bakımından da bize son derece ihtişamlı bir görüntü sunmaktadır. Emayeyle işlenmiş olan masa saatinin Romen rakamlı sayı dizisi göze ilk çarpan süsleme özelliğini yansıtır. Ahşap kaidesi bulunan söz konusu masa saati oval formu cam fanusta muhafaza edilmiştir. Bitkisel süslemenin öne çıkmış bulunduğu bu masa saatinde, üstte karşılıklı iki tanesi sağda iki tanesi de solda olmak üzere simetrik yerleştiriliş palmet dizisi hemen dikkatimizi çekmektedir. Masa saatinin gövde bölümünde ise yukarıdakilerden daha küçük boyutta tekli palmet dizisi yine söz konusu masa saatinin bitkisel süsleme programını yansıtmış bulunmaktadır. Romen rakamıyla verilmiş bulunan emayeyle oluşturulmuş saat dilimleri de yine bir başka süsleme özelliğini yansıtmaktadır. Oldukça irili boyutlarda verilmiş olan bu Romen rakamları ilk başta dikkati çeken unsur olma özelliğiyle karşımızda yer almaktadır. Masa saatinin alt bölümüne gelinecek olunursa burada da küçük boyuttaki palmet dizisi ve akantuslar verilerek ilginç bir kompozisyon ile bitkisel süsleme düzenlenmenin olduğu anlaşılmaktadır.

Katalog No: 14

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde süsleme unsuru olan motif kullanılmamıştır.

Tanım ve Kompozisyon : (Fot.29) Masa saatleri arasında sadeliği ile dikkat çekmekte olan bu masa saatindeki düzenlemeler yapılış itibariyle ortaya koymuş olduğu gelişim çizgisi bakımından birçok çeşitlilik göstermektedir. 20. yy. başlarına ait olduğu düşünülen bu masa saati, İngiltere yapımı olarak 1995 yılında koleksiyona dahil edilmiştir. Pirinçten dökme olarak kaidesi ve gövdesi ele alınmıştır. Dört tarafından cam kapaklı olarak düzenlenmiş, emaye kadraniyla çift kurmalı sarkaçlı saat tipidir. Bu bakımdan söz konusu olarak ortaya konulan 14 numaralı masa saatinde hem kompozisyon fikrinin hem de betimlenmesinin son derece önemi büyüktür. Masa saati, Seth Thomas markalı olup 25 cm. uzunluk, 17 cm. genişlik ve 13 cm. derinlik ölçülerinde ölçülerine sahip olmuştur. Söz konusu olarak bu masa saatinin özellikleri açısından ortaya konulan gelişim çizgisi öne sürülen gelişimleri ortaya koymaktadır. Masa saati kare formunda olup oldukça basit bir düzenleme kazanmış bulunmaktadır. Masa saati, süsleme özelliği açısından son derece sade bir düzenlemeye sahip olmuştur. Yalnızca masa saatini çevreleyen ahşap kare formundaki mahfazasının bordür kuşaklarının ardı ardına getirilmesi sonucunda oluşan bir düzenleme dikkat çekmekte olup bunun dışında kayda değer süsleme programı karşımıza çıkmamaktadır. Bu da dönemin İngiltere masa saatlerinden birisi olarak sade nitelikler taşıyan bir özellik olarak sadeliği ön planda tutan bir özelliği yansıtmaktadır.

Katalog No: 15

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde nesneli (tepsi), figürlü (kız çocuğu) süsleme unsuru motifler kullanılmıştır.

Tanım ve Kompozisyon : (Fot.30) 1992 yılında Erol Ata koleksiyonuna katılan bu masa saati ise; 26 cm. uzunluk, 26 cm. genişlik ve 7 cm. derinlik ölçüsündedir. 19. yy. sonlarına tarihlenen bir Fransız saatidir. Bu kurmalı masa saati, mermer kaideye sahip olan bir heykel görünümündedir. Masa saati adeta bir tepsi görünümündeki oval mermer formunun içerisine yerleştirilerek korunmuştur. Diğer masa saatlerinin genellikle ahşap malzemeden olan koruyucu unsurlarının aksine bu masa saatinde mermer malzemenin mahfaza olarak düşünülmesi kayda değer ilginç niteliklerden birisini taşımaktadır. Bu oval mermer düzenlemesi kademe kademe ilerlemiş halde devam ederek bir insan figürüne kadar uzanmaktadır. Başı öne eğik, elinde kabartılmış tepsiye benzer bir nesne tutan figür, ayaklarını bitirmiş halde nesneye bakar halde verilmiştir. Ayrıca figürün baş kısmındaki saçlarının taralı halde dönemin Fransız tiplerini yansıtabilecek derecede realist çizgide kabartılmış biçimde

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

verilmiş olması dikkat çekmektedir. Figürün ellerinin veriliş düzeni, saçların taranmış haldeki realistik çizgisi hep kompozisyon özelliği bakımından realizm fikrinde kompozisyon düzeninin yaratılmaya çalışıldığını vurgulayan özellik bakımından öne çıkmaktadır. Bütün bunların yanı sıra ayrıca mermer düzenlemenin kademe kademe yükselerek figüre kadar ulaşması da ayrıca özgün bir süsleme düşüncesini oluşturmaktadır.

Katalog No: 16

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde bitkisel (akantus, kasımpatı, kır çiçeği, kıvrık dal, küpe çiçeği, yaprak), geometrik (burma), nesneli (inci) süsleme unsuru motifler kullanılmıştır.

Tanım ve Kompozisyon : (Fot.31,32) Masa saati 42 cm. uzunluk, 21 cm. genişlik, 21 cm. derinlik ölçülerine sahiptir. 20. yüzyıl ortalarına ait olduğu düşünülen bu masa saatinin yapım yeri İngiltere'dir. Kaidesi ve gövdesi pirinçten dökme teknikli olarak imal edilen saat cam fanus içerisinde muhafaza edilmektedir. Ayrıca, saat sarkaçlı ve çift kurmalı yapılmıştır. Dairesel formdaki masa saatinin taban formunda taşıyıcı sistem bulunmamaktadır. Masa saati her iki yandan dik metal işlemeli çubuklarla yükseltiye çıkartılmış bulunmaktadır. Saatin üzerinde akantus, kasımpatı, kır çiçekleri, kıvrık dallar, küpe çiçeği, burma inci dizileri gibi motifler karışık halde kullanılmıştır.

Katalog No: 17

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde bitkisel (kıvrık dal) süsleme unsuru motif kullanılmıştır.

Tanım ve Kompozisyon : (Fot.33) Masa saati, 30 cm. uzunluk, 16 cm. genişlik ve 16 cm. derinlik ölçülerinde uzunluk-genişlik ve derinlik boyutlarına sahiptir. Tamamen olmasa da kısmî olarak günümüze ulaşabilmesi bakımından önemli bir özelliğe sahip iskelet tipi masa saatinde dikkati çeken unsorda diğer masa saatlerinden küçük boyutlu olmasıdır. 20. yy. ortalarına ait olduğu düşünülen cam fanuslu bu masa saati, Alman yapımı olup koleksiyona 2001 yılında dahil edilmiştir. Ahşap kaide üzerine pirinç gövde ile şeffaf olarak işleniş olup, simit şeklinde emaye kadranı bulunmaktadır.

Masa saati süsleme özelliği olarak zengin süsleme programının yer almadığı tipik klasik sade masa saatlerinden birisini oluşturmaktadır. Ayrıca yine kompozisyon fikri olarak mekanik saat kurma anahtarının alt bölümde verilmesi ve saatin döngüsünü sağlayan çark düzeneklerinin mekanik düzenlemesinin somut olarak dışarıdan bakıldığında görülebilmesi hedeflenerek yapılmış bir saattir. Masa saatine göre daha irice yapılmış olan akrep ve yelkovan ise siyahla boyanarak masa saatinde vurgulanmak istenmiştir. Çan zili hem masa saatinin örtü sistemi şeklinde düşünülmüş hem de üst bölümde masa saatinin tamamlayıcısı olarak yer almış bulunmaktadır. Çan zili üstünde de ince metal çubuk halinde bulunan ve tepe başlığı olarak düşünülen mekanik düzenlemeyle masa saati sonlandırılmıştır.

Katalog No: 18

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde herhangi bir süsleme unsuru motif kullanılmamıştır.

Tanım ve Kompozisyon : (Fot.34) Masa saati İngiliz dönemine ait olup günümüze hemen hemen orijinal nitelikleriyle gelebilmiştir. Ölçüleri bakımından bu masa saati ise 24 cm. uzunluk, 21 cm. genişlik ve 14 cm. derinlik ölçülerini taşımış bulunmaktadır. 20. yy. ortalarına tarihlenen söz konusu camla örtülü bu masa saati, pirinçten gövde düzenlemesine sahiptir. Le Coultre markalı olduğu kadranıdaki ibareden anlaşılmaktadır. Masa saatinin saklı tutulduğu cam kare mahfaza formunun hem üst hem de alt kısımların kenarları yatay şeritler halinde uzanan metalden ibarettir. Saatin

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

ortasında yani merkezinde yuvarlak açıklıktan görülebilen mekanik düzenlemede art arda gelen çarklar kendisini hissettirmiştir. Masa saati süsleme özelliği olarak oldukça zengin içeriklere sahip olmasa da yine de tamamıyla sadelikten kurtulmuştur. Bezeme olarak düşünülmüş bir başka düzenleme ise masa saatini çevreleyen metal döngüde karşımıza çıkmış bulunmaktadır. Böyle olması açısından söz konusu masa saatindeki çarkların veya dişlilerin verilmesi saati oluşturan unsurların zarıfçe düzenlenmesi estetik açıdan görünümünü hoş kılmıştır.

Katalog No: 19

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde bitkisel (akantus, kır çiçeği, üzüm), nesneli (sütun) süsleme unsuru motifler kullanılmıştır.

Tanım ve Kompozisyon : (Fot.35) 51 cm. uzunluk, 42 cm. genişlik ve 14 cm. derinlik ölçülerine sahip olan masa saati uzunluk bakımından diğer masa saatlerinin önünde yer alması bakımından son derece dikkat çekmektedir. Söz konusu bu masa saati, 19. yy. sonlarına tarihlenen bu masa saati, 1996 yılında koleksiyona dahil edilmiştir. Mermer gövdesi pirinç dökme tekniğiyle bezeli olarak verilen masa saati, çift kurmalıdır. Saatin kadranı metal ve emayeden yapılmıştır. Kareye yakın masa düzenlemesinde konumlanmış halde bulunan masa saati her iki yandan burmalı sütunlarla kuşatılmıştır. Bu iki sütunun arasında ise yine pirinç dökme teknikli stilize olmuş akantuslardan, kır çiçeklerinden ve üzümü hatırlatan motiflerden oluşan karışık süslemeye yer verilmiştir. Kahverengi renkle boyanmış olan bu süsleme üslubunda birbiriyle aynı sütun başlıkları yer edinmiştir.

Katalog No: 20

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde bitkisel (akantus, palmet), geometrik (yumurta), nesneli (inci) süsleme unsuru motifler kullanılmıştır.

Tanım ve Kompozisyon : (Fot.36) 20. yüzyıl başlarına ait olduğu düşünülen bu masa saati, İngiltere yapımı olarak 2014 yılında Erol Ata koleksiyonunda yerini almıştır. Ahşap kaide üzerine yerleştirilmiş saat gövdesi pirinçten dir. Saat çift kurmalı, sarkaçlı ve cam fanuslu vaziyettedir. Masa saati 33 cm. uzunluk, 16 cm. genişlik ve 16 cm. derinlik ölçülerinde uzunluk- genişlik ve derinliğe sahip ölçülerdedir. Masa saati, dört sütunlu yuvarlak formundaki bir ahşap taşıyıcının üstünde konumlandırılmış vaziyettedir. Ortaya koymuş olduğu dairesel form bakımından diğer masa saatlerinden ayrı bir düzenlemeye sahip olup başlı başına bir yenilik yaratmıştır. Masa saati dairesel düzenleme verilmesiyle birlikte taşıyıcı formu olarak düşünülen alt bölümde ise anahtarı muhafaza edilmiştir. Akrep ve yelkovanın aralarında birbirine girift halde düzenlenerek pirinç dökme tekniğiyle adeta özdeşleştirilmiş olan masa saatinin niteliği bakımından ortaya konulan akantus yaprakları, kıvrık dallar, palmet başlıca stilize edilmiş bitkisel süslemelerinden birisini meydana getirmiş halde karşımızda bulunmaktadır. Ayrıca kadranın çevresinde yumurta ve inciyi hatırlatan motifler kullanılmıştır. Bu masa saatinde yoğunlukla birbiri ardına gelerek bir ardışık düzenek oluşturmuş olan noktacıklar inci tanelerinden oluşmuş pirinç dökme kuşağı ve bitkisel kıvrık dallarının stilize edilmiş formuyla birlikte görülebilen unsurlardan birisini oluşturmuştur.

Katalog No: 21

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde bitkisel (akantus, gül, kır çiçeği, kıvrık dal, yaprak), nesneli (tapınak, sütun), figürlü (kadın, güvercin) süsleme unsuru motifler kullanılmıştır.

Tanım ve Kompozisyon : (Fot.37,38) Kare formunda olan pirinç gövdeli, iki yanda emaye üzerine işlenmiş kadın figürleriyle Fransız dönemine ait bu masa saati 16 cm. uzunluk, 10 cm. genişlik ve 9 cm. derinlik ölçülerindedir. 19. yüzyıl başlarına ait olabileceği düşünülen bu masa saati, henüz 2010

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

yılında koleksiyona dahil edilmiştir. Ahşap kaide üzerine pirinç dökme teknikli olarak çift kurmalı, sarkaçlı şekilde yerini almış bulunmaktadır. Söz konusu olan bu masa saatinin her iki yanına sütunlar yerleştirilmiştir. Masa saati süsleme özellikleri bakımından son derece zengin bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Alt bölümde, emayenin boyanarak bezenmesiyle oluşmuş olan akantus, kır çiçekleri, kıvrık dal gibi bitkisel süslemeye yer verildiği görülmektedir. Yeşil, pembe, sarıya yakın renk tonlarının kullanılmış olduğu bitkisel süslemeler arasında çiçek motifi dikkati çeken bir bitkisel süsleme olarak bulunmaktadır. Orta bölümde ise saat çıplak kadın figürüyle ve uçuşan iki güvercin motifleriyle işlenmiş vaziyettedir. Çıplak figür dirseğiyle kaya parçasına yaslanmış vaziyette durmuş şekildedir. Figürün altından sular akıyor hissi uyandırmak için mavi rengin tonlarıyla süslemeye gidilmiş ve bu hemen bu çıplak figürün arkasındaki dağ silsilesinde de kendisini göstermiştir. Masa saatinin her iki yanındaki sütunlar üzerinde stilize edilmiş yapraklar, güller, kır çiçekleri gibi bitkisel düzenlemeye yer verilmiştir. Ayrıca masa saatinin merkezinde de irili ufaklı çeşitli kır çiçeklerinin oluşturduğu bitkisel süslemelere yer verilerek saatinin kadrının etrafını dolanmaktadır. Masa saatinin yan kısmında da çıplak figür konu edilmiştir. Buradaki çıplak figür de tıpkı bir önceki çıplak figür gibi resmedilerek verilmiş ancak yandaki figürün ayakta olması başlı başına ortaya konulan farkındalık yaratma olarak değerlendirilmiştir. Arkasında kabartılmış halde verilen ve muhtemelen figürün yatak odasındaki yatağını betimleyen nesneye yer verilerek ayrıca figürün boylu boyunca uzanan saçları yere kadar uzanırçasına öne çıkan bir başka değişik durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine burada da diğer yüzeyde görülen bitkisel kıvrık yapraklara, çiçek bezemelerine yer verildiği rahatlıkla görülebilmektedir.

Katalog No: 22

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde bitkisel (akantus, kır çiçeği, menekşe), figürlü (kadın, güvercin) süsleme unsuru motifler kullanılmıştır.

Tanım ve Kompozisyon : (Fot.39,40) Kare formundaki mermer masa saati bir önceki masa saatiyle (No-21) neredeyse ayırt edilemeyecek benzerlikte düşünülerek yapılmıştır. Bu masa saati; 17 cm. uzunluk, 11,5 cm. genişlik ve 10 cm. derinlik ölçülerindedir. 19.yüzyıl başına tarihlenen Fransız yapımı masa saati, 2010 yılında saat koleksiyonuna katılmıştır. Saatin iki yanında emaye üzerine işlenmiş kadın figürüyle arkadan kurmalı şeklinde ele alınmıştır. Bu masa saati, kare formun içerisinde dört yandan metalle çerçevelenmiş olarak verilmiştir. Masa saatinin ön ve yan yüzünde çıplak kadın figürü yine burada da kendisini göstermiştir. Sütunların ayakları diğer masa saatinden farklı olarak daha sade halde düzenlenmiştir. Bundan kasıt, silindirik formda metal malzemeyle oluşturulan birbiriyle orantılı ve simetrik ayak düzenlemesidir. Ancak bu masa saatinin tepesinde ise metal parçaların bir araya getirilmesinden meydana getirilmiş olan düzenleme farklı olarak değerlendirilmelidir.

Alt bölümden başlayarak akantus, kır çiçekleri ve menekşe motifleri gibi bitkisel süslemelere yer verildiği görülmektedir. Burada menekşenin mor renkle temsil edilmesinin yanı sıra akantus yeşil renkle temsil edilmişlerdir. Diğer renkte de bitkisel kır çiçeklerine yer verilmiş olup bu diğer renk kategorisini mavi temsil etmiştir. Sütunların her ikisi de kırmızı renkle boyanmış olarak verilmiştir. Masa saatinin hemen diğer yan yüzündeki kompozisyon incelenecek olunursa burada çıplak figürün ayakta yer aldığı görülmektedir. Ancak buradaki çıplak figür bir önceki masa saatinde olduğu gibi bir eliyle göğsünü gizlememekte tam aksine adeta poz verircesine bir duruş sergilemiş halde resmedilmiştir. Saçlarının uzunluğunu vurgulama yoluna diğer masa saatinde olduğu üzere gidilmemiş saçlar, arkaya düşecek şekilde resmedilerek diğer masa saatindeki figüratif süsleme

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

özelliğinin dışında yer almışlığı vurgulanmıştır. İki adet karşılıklı sütunların kırmızı renkle boyanmış olduğu anlaşılmakta veyine sütunların üzerine lacivert, mavi, sarımsak renk tonlarında çeşitli bitkisel düzenlemeler göze çarpmaktadır.

Katalog No: 23

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde bitkisel (akantus, kır çiçeği, kıvrık dal), nesneli (inci, mum, şamdan), figürlü (kadın) süsleme unsuru motifler kullanılmıştır.

Tanım ve Kompozisyon : (Fot.41) Masa saati, 48 cm. uzunluk, 15 cm. genişlik ve 13 cm. derinlik ölçülerindedir. Masa saati metal bir çıplak kadın figürüyle betimlenmiş olup çıplak figür kavisli olarak kıvrılarak omzuna aldığı mumlu şamdanı taşımaktadır. Figürün aksesuar biçimi halinde boynundan gerdanlığına kadar uzanan inci taneleriyle pirinç dökme tekniğiyle yapılmış süsleme göze çarpmaktadır. 2005 yılında koleksiyona dahil edilen bu masa saati, 20. yy. başlarına aittir. Diğer masa saatlerinden farklı olarak İtalyan yapımı olarak twister modelidir. Masa saatinin kadranı kadın figürün hemen sağ tarafında yer almaktadır. İnce uzun olarak metal malzemeden yapılmış olan bu masa saati, alta doğru daralan kova formunda bir altlık kısmına sahiptir ve bu kısmı da metal malzemeyle betimlenmiştir. Yuvarlak formu oldukça küçük boyuttaki masa saatinde de bitkisel süslemeler kendisini göstermiştir. Masa saati küçük boyutlu olmasına rağmen hem bitkisel hem de figüratif süsleme özellikleri görülmektedir. Özellikle kadın figürün vücuduna orantılı olarak işlenen heykel gibi ele alınan süslemeleri dikkat çekicidir. Masa saatinin yüzeyinde de inci dizilerinden meydana gelmiş süsleme özelliği dikkat çekmekte olup bu süsleme özelliği pirinç dökme teknik kullanılarak oluşturulmuştur. Masa saatinin bağlantısını oluşturan ince uzun sap halindeki metal alanın altlığı ise kova formunda sade bir düzenlemeyle karşımıza çıkmakta olup masa saatiyle birleştiği yerde iç içe girift halde stilize bitkisel akantus yaprakları kendisini göstermiş vaziyettedir. Masa saatinin içerisinde de küçük küçük birbiriyle iç içe geçmiş bitkisel süslemeler dikkati çekmektedir.

Katalog No: 24

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde bitkisel (kiraz, yaprak), figürlü (kız çocuğu) süsleme unsuru motifler kullanılmıştır.

Tanım ve Kompozisyon : (Fot.42) 19.yüzyıla ait olabileceği düşünülen masa saati; 73 cm. uzunluk, 39 cm. genişlik ve 18 cm. derinliğe sahiptir. Masa saatinin alt bölümü kahverengi renkle boyalıdır. Hemen mermerin üstünde de dal üzerindeki kirazlara bakan genç kız çocuğu resmedilmiştir. Ayakları bir kaya parçasının üzerine deşmektedir. Genç kız figürü, gülümseyen ve memnun tavrıyla dikkat çekmektedir. Mermer malzemeli masa saati, sade bir özellikle karşımıza çıkmakta olup yüzeyinde herhangi bitkisel süsleme özelliğine sahip olmamıştır. Yalnızca üstündeki figüratif kadın süslemesiyle dikkat çeken kompozisyon fikri yansıtılmaya çalışmıştır. Ayrıca öne çıkan bir başka başarılı gelişim çizgisi olarak da kadının el-kol hareketleri ve yüz ifadeleri yansıtılırken gerçekçiliğin son derece başarılı aktarılmasıyla resmedilmiş olmasıdır. Kadın figürün ayaklarının altında da yine kabartılmış halde doğal taşlardan meydana getirilmiş kaya parçasına yer verilerek taşıyıcı unsur niteliği kazanması sağlanmıştır.

Katalog No: 25

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde bitkisel (akantus, kır çiçeği), nesneli (kandil), figürlü (kadın) süsleme unsuru motifler kullanılmıştır.

Tanım ve Kompozisyon : (Fot.43) 20. yy. başlarına ait olan bu masa saati, İtalyan yapımı olarak

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

2004 yılında saat koleksiyonuna dahil edilmiştir. Masa saatinin 44 cm. uzunluk, 15 cm. genişlik ve 13 cm. derinlik ölçüleri bulunmaktadır. Masa saati pirinç dökme tekniğiyle metal malzemeye yapılmıştır. İnce, uzun bir kadın bir eliyle mumluğa benzer nesneyi taşıdığı görülmektedir. Kadın figürün saçları kabartılarak gerçekçi bir atmosfer yansıtılmaya çalışılmıştır. Duvar saatini andıran biçimde düzenlenmiş saatin kadranı ve alt kısmı dekoratif şekilde verilmeye çalışılmıştır. Alt bölümde de yine üstü kapalı oval bir kap formuna yer verildiği, bunun da metal pirinç dökme tekniğiyle işlendiği anlaşılmaktadır.

Masa saatinin asıl süsleme programını yansıtmakta olan kadın figürüne bakıldığında elinde kandil tutmaktadır. Bacaklarının birisi daha öne çıkmış halde resmedilmiş kadın figüründe kıvrım yapraklarla oluşmuş pirinç malzemeden dökme teknikli zemine geçilme sağlanmıştır. Masa saatinin tepe kısmında ise dolanan akantuslar ve kır çiçeklerinden oluşan bitkisel süslemelere yer verilmiştir.

Katalog No: 26

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde bitkisel (akantus, kır çiçeği, kıvrık dal), süsleme unsuru motifler kullanılmıştır.

Tanım ve Kompozisyon : (Fot.44) Masa saati metal malzemeli olarak kare formuyla karşımıza çıkmaktadır. Ölçüleri; 22 cm. uzunluk, 13 cm. genişlik ve 12 cm. derinlik ölçülerinde olup süsleme nitelikleri bakımından son derece zengin içeriklere sahip olmasıyla dikkat çekmektedir. 20. yüzyıl başına tarihlenen Fransız yapımı olan bu masa saat 1996 yılından bu yana koleksiyondaki yerini almış bulunmaktadır. Pirinç çerçeveli ve dört yanı bizuteli camlıdır. Ön cam menteşeli kapaklı ve çift kurmalıdır. Masa saatinin üst ve alt yüzeyi stilize olmuş akantuslarla, kır çiçekleri ve kıvrık dallarla tamamen süslenmiştir. Ele alınan motifler değişik renklerle ele alınıp, birbirleriyle girift halde işlenmesiyle farklı bir kompozisyon anlayışı elde edilmek istenmiştir.

Katalog No: 27

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde bitkisel (kır çiçeği, kıvrık dal, menekşe) süsleme unsuru motifler kullanılmıştır.

Tanım ve Kompozisyon : (Fot.45) Scholz markalı masa saati, 19 cm. uzunluk, 15 cm. genişlik ve 14 cm. derinlik ölçülerindedir. 1940 yıllarına ait olan saat Alman malı olup bozuk durumdadır. Kurulduğu zaman 400 gün çalışmaktadır. Emaye gövde ve kadranlı olup, cam fanusludur. Masa saatinde karşılıklı stilize edilmiş kıvrık dallar, kır çiçekleri menekşeler pembe, mavi ve yeşil renkle verilmiştir. Bunun dışında her iki yanda kadranı taşıyan burgulu metal direkler ve küreler bir süsleme özelliği düşünülerek karşımıza çıkarılmıştır.

Katalog No: 28

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde bitkisel (akantus, asma, kıvrık dal), nesneli (sütun), figürlü (eros) süsleme unsuru motifler kullanılmıştır.

Tanım ve Kompozisyon : (Fot.46) Fuji markası yazısının okunduğu masa saati, 35 cm. uzunluk, 11 cm. genişlik ve 12 cm. derinlik ölçüleriyle karşımıza çıkmıştır. 1950.li yıllarda imal edilmiştir. Mermer kaide üzerine tütüya sütunun üzerine bir eros figürü oturmakta ve 8 gün kurmalı twister modeli masa saatine doğru kollarına uzatmaktadır. Figüratif süsleme özelliği bakımından ilginç bu masa saatinde, kanatlı çocuk Eros başlı başına bir süs ögesini meydana getirmiştir. Yana taranmış saçları, kabartılmış vücut hatları ile realist çizgide oluşturulan bu çocuk Eros figürü masa saatinin başlıca figüratif kompozisyonunu meydana getirmiş olup bununla birlikte masa saatinin en tepesinde ve sütunun etrafında kıvrık dallar, akantus ve asma yaprakları karşımıza çıkmaktadır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Katalog No: 29

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde bitkisel (akantus, kır çiçeği), nesneli (kurdela), figürlü (eros) süsleme unsuru motifler kullanılmıştır.

Tanım ve Kompozisyon : (Fot.47) Döküm gövde kare form üzerine oturtulmuş, Romen rakamlı, tek kurmalı ve çalışır durumda olan masa saati, 18 cm. uzunluk, 17cm. genişlik ve 9 cm. derinlik ölçülerinde yapılmıştır. 20. yüzyıla tarihlenmektedir. Metalden yapılmış olan masa saatinin hem üst hem de alt bölümünde içiçe dolaşan stilize olmuş akantuslar, kır çiçekleri, kurdele gibi bitkisel ve nesneli süsleme karışık ele alınmıştır. Saatin iki yan yüzünde birer tane yalnızca yüzü verilmiş bir eros figürü dikkat çekmektedir.

Katalog No: 30

Süsleme Konuları: Saatin üzerinde bitkisel (akantus, kır çiçeği, kıvrık dal), geometrik (Mühr-ü Süleyman), nesneli (bayrak, inci) süsleme unsuru motifler kullanılmıştır.

Tanım ve Kompozisyon : (Fot.48) Masa saati ise 15 cm. uzunluk, 13 cm. genişlik ve 10 cm. derinlik ölçülerindeki ölçülerinde yapılmıştır. Pirinç gövdeli, Osmanlı ülkesi için 1880.lerde üretilmiş olan kurmalı saatir. Bazı modellerinde saat başlarında zil çalıyor. Bazı diğer modellerinde ise laterna yerleştirilmiş. Erol Ata'nın saat koleksiyonunda biri bu saatin çiftlisi olmak üzere toplamda 5 tane bulunmaktadır. Saatin kadranın etrafında göze çarpan metal çerçevesinde stilize olmuş akantuslar, kıvrık dallar ve kır çiçekleri karışık, karşılıklı olarak birarada uyum içinde kullanılmışlardır. Saatin kadranında mühr-ü Süleyman motifi ile iki yanında karşılıklı olarak çift verilmiş küçük bayraklar göze çarpmaktadır. Saatin kenarlarını inci dizilerinden oluşan bir bordür çevirmektedir.

C. DEĞERLENDİRME

Erol Ata'nın masa saatleri koleksiyonundaki çeşitli örneklerden seçilen 30 masa saati bu çalışmada, birbirlerinden ayrılan yönleri üzerinde durulmuş ve bezemeleriyle ilgili temel özellikleri vurgulanmaya çalışılmıştır. İncelediğimiz neticesinde masa saatlerinin çoğunun pirinç dökme, bir kısmının da kazıma, ya da oyma veya karışık teknikli olarak yapıldıkları saptanmıştır. Pirinç dökme teknikli masa saatleri mermer, metal veya ahşap kaide üzerine uygulanarak bu şekliyle işlenmiştir. Bununla birlikte masa saatlerin çoğunun dikdörtgene ve kareye yakın formlu bir görünüme sahip oldukları anlaşılmaktadır. Masa saatlerinin bazılarının üzeri de cam fanusla kapatıldığı göze çarpmaktadır. Masa saatleri üzerinde herhangi tarih ibaresi geçmese de, Erol Ata'nın düşüncelerine göre saatlerin çoğu 19. yüzyıla ait olup, çoğunlukla Fransız imalatıdır (No-1,2,3,5,7,8,9,11,15,18,21,22,24). Bunun yanında İngiliz (No-4,6,13,14,16,19,20), Alman (No-17,26,27,28,29), İsviçre (No-12), ABD (No-10) ve İtalyan (No-23,25) yapımı masa saatleri de bulunmaktadır. Genel olarak incelenen masa saatlerinin ölçüleri 15 cm. ile 85 cm. arasında değişen uzunlukta, 10 cm. ile 53 cm. arasında genişlikleri, 7 cm. ile 31.5 cm. arasında derinliğe sahiptir. Bu masa saatlerinin hemen hemen hepsi çalışır vaziyette olup içlerinden Alman yapımı bir masa saati (Katalog No: 27) bozuk olup ve bazı parçaları eksiktir.

Masa saatlerinde genellikle metal ve metalin üzerine oturduğu mermer ile ahşap malzeme tercih edildiği görülmüştür. Masa saatleri çoğunlukla çift kurmalı şekliyle karşımıza çıkmıştır. Saatlerin kadranlarında, gövdelerinde, alt ve üst kısımlarında emaye kullanımıyla karşılaşılmıştır. Saatler üzerinde karşımıza çıkan bitkisel süsleme unsurları; akantus, asma, gül, kasımpatı, kır çiçekleri, kıvrık dal, kiraz, lale, kozalak, menekşe, palmet, rozet yaprak motifleridir. Akantus yapraklarının

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

barok ve rokoko etkili stilize olmuş C ve S kıvrımı yapan özellikleri incelenen bezemeli masa saatlerinin çoğunda ele alınmıştır. Geometrik süslemeler ise; ışın şuaı, burma, baklava, yumurta, Mühr-ü Süleyman (Çetin, 2017:115-130; Tali, 2013:520-545; Tali, 2014:537-554) şekilleridir. Nesneli süslemeler; ayakkabı, inci, bayrak, eldiven, kalem, kandil, kitap, küre, kurdele, meşale, miğfer, mum, pelerin, sütun, şamdan, şapka, tepsi, tirkeş, tüfek (Çetin, 2011:421-441; Çetin, 2016:259-264), tapınak şeklinde bezemelerdir. En çok kullanılan bitkisel motif akantus başta olmak üzere, çeşitli kır çiçekleri, kıvrık dallar, kasımpatı ve yapraktır. İnci ve sütun nesneli bezemelerde beğenilerek işlenmiştir. Saatlerin bazılarının üzerinde çeşitli kadın, erkek, kız çocuğu, eros ve güvercin motifleri resmedilmiş veya heykel şeklinde ele alınmışlardır. Kadın figürlerinin bazıları da çıplak veya vücut hatları kendini belli edecek şekilde yapılmıştır. Erol Ata masa saatleri içerisinde 10 adet figüratif kompozisyon anlayışının öne çıkmış bulunduğu belirtilebilir.

Saatlerin bazıları koruma amaçlı olarak cam fanus içerisinde yer almaktadır. Fanus içinde yer alan saatlerden bazıları iskelet saat denilen zarfsız, kılıfsız farklı bir masa saati türüdür. İskelet saatler üzerinde çok fazla göz alıcı süsleme karşımıza çıkmamaktadır. İskelet tipi olarak adlandırılan masa saatlerinde (No-4,13,17) akantus yapraklarına ve diğer bitkisel, nesneli, geometrik ve figüratif süslemelere fazla rastlanılmamaktadır. Bu tür masa saatleri çoğunlukla sade, zarif fakat estetik açıdan tam uyum içindeki bir düzenlemeyle karşımıza çıkarlar. Bunun yanında iki saatte iskelet saatini andıran şekilde kılıfsız ve fanuslu yapılmıştır (No-5,6). Ama genişlikleri ve görünümleriyle iskelet saatlerden ayrılırlar. Fransız imalatı olan masa saatlerinin bazılarında ise Yunan ve Roma dönemlerinde görülen üçgen alınlıklı tapınak düzenlemesi karşımıza çıkmaktadır (No-3). Bazı saat örneklerinde ise yine görünümüyle tapınağı hatırlatan sütunlu mimari birimlere yer verilmiştir (No-8,21,22).

İncelemeye çalıştığımız masa saatleri üzerinde yer alan natürmort konulu bezemelerin el sanatının başka kollarında yer alan örneklerden bazıları şunlardır; İstanbul'da Topkapı Sarayında, camilerde, sebillerde, çeşmelerde, seramikte, ebruda, minyatürlü yazmalarda, camaltında, ahşap işçiliğinde, mezar taşları gibi Türk sanatının bir çok kolunda karşımıza çıkmaktadır (Arık, 1988: 21, 23, 27-29; Avcı, 1977: 20-33; Barışta, 2003: 242-246; Biçici, 2004; Biçici, 2010, s.61-98; Biçici, 2012: 147-186; Biçici, 2013a: 1373-1436; Biçici, 2013b: 217-246; Egemen, 1993; Küçükoğlu, 1998: 87; Özdeniz, 1995; Renda, 1977: 134-135; Tunçel, 1989: 246; Türkoğlu, 1995: 66; Yücel, 1977: 62).

D. SONUÇ

Araştırma konusu 30 adet masa saatini içermektedir. Erol Ata'nın kişisel gayretleri, birikimleri ve deneyimleri sonucu oluşan saat Odası incelenmeye ve görülmeye değer bir nitelik taşımaktadır. Birbirinden farklı özellikte, döneminin izlerini taşıyan, tarih, kültür ve sanat kokan çalışmaların sergilendiği bir oda değil, aslında bir odadan çok daha fazla anlam ifade eden, anıları ve zamanı biriktiren muhteşem bir zaman odasıdır aslında. Burada sergilenen saatler gerek tarihi ve çağdaş saatçilik anlayışının bir yansımasını gösteren, çoğunlukla Fransa, İngiltere ve İtalya gibi ülkelere ait masa saati örneklerini barındırmaktadır.

Bu çalışma boyunca yapılan incelemelerle çoğunlukla tarihî masa saatlerinin ilk köken yerleri olması açısından Fransız ve İngiliz masa saatlerinin birbirinden seçkin örnekleri baz alınarak masa saatlerinin özellikleri anlatılmıştır. Süsleme özellikleri, kompozisyon şemaları, tipleri ve daha birçok yöneliş itibarıyla yer alan durumları hakkında bilgiler vererek bütün bu bilgiler açısından öne çıkan oluşumları üzerinde durulmaktadır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Masa saatlerinin gerek bitkisel, gerekse nesnel, gerekse figüratif süsleme öğeleri olarak da yansıtılmış oldukları düzenlemeler ele alındığında Fransız masa saatlerinin diğer ülkelere ait saatlerden daha baskın oldukları anlaşılmaktadır. Genel olarak saatler üzerinde karşımıza çıkan süsleme ağırlığı bitkisel ve figüratif konulu motiflerdir. Çoğunlukla Fransız ağırlıklı olan bütün masa saatlerinde döneme vurgu yaparçasına dönemin kişilerine ait figüratif süslemeler kendisini göstermiştir. Bunun yanında stilize edilmiş barok ve rokoko etkili akantus yapraklarıyla çeşitli kır çiçekleri, kıvrık dallar işlenen bezemelerde kendisini göstermiş olmaktadır. Tabi bu süslemenin yanında kasımpatı, gül, palmet gibi bitkisel süsleme öğeleri de sıklıkla yer alarak bütün bu süsleme özellikleriyle göz önüne gelmiş olmaktadır. Masa saatlerinin özgün yaklaşım biçimlerini ifade etmesi açısından son derece önemlidir. Erol Ata'nın koleksiyonunda bulunan masa saatlerinde figürlü bezeme olarak genç kız çocuğuna, giyinik ve erotik kadın motiflerine, genç ve orta yaşlı erkek tasvirlerine, kanatlı Eros ve eros yüzüne yer verilmiş örnekler konu olarak işlenmiştir.

Sonuç olarak Erol Ata koleksiyonunda bulunan, inceleme konumuz olan 30 masa saatinden 29 tanesi çalışır vaziyettedir. 1 tanesi (No-27) bozuktur. Saatlerin hepsi ahşap, mermer, metal ve cam malzemeden imal edilmiştir. Saatlerin çoğunluğu metal kasalı, bir kısmı ahşap kaideli veya gövdeli, bir kısmı mermer, bir kısmı da kasasızdır. Kasasız veya kılıfsız saatlerin üzerleri cam fanusla kapatılmıştır. Oyma, boyama, döküm, kazıma, gibi süsleme teknikleri saatler üzerinde uygulanmıştır. Örneklerin hiçbirinde tarih bulunmamaktadır. Tarihi bulunmayan saatler 19.yüzyılın ilk çeyreği ile 20.yüzyılın ilk yarısı arasına tarihlendirilebilir. Saatlerden biri pilli, diğerleri kurmalı düzeneğe sahiptir. Masa saatlerinin ahşap kasaları ve kadrantları üzerinde yer alan bezemelerde en çok kahverengi, yeşil, beyaz, kırmızı rengi kullanılmasının yanında, mor, sarı ve siyah rengi de kullanmayı tercih etmişlerdir.

Saatler üzerindeki süslemeler ön yüzünde ve alt bölümde yer almaktadır. 10 adet masa saatinin kadrant kısmında yazıya rastlanılmıştır. Bazı yazıların bazıları aşındığından okunamamakta veya kısmen okunmaktadır. No-9'da Tapis Rouge, Paris; No-10'da Mantel by Angoria Clock Co, Newyork, USA; No-12'de Zenith, Swiss; No-14'te Seth Thomas, S F; No-15'te Made in...; No-18'de Le Coultre; No-23'te Lisheng, Quartz; No-24'te Paris, RueCharlotte; No-28'de Fuji, 8 days; No-27'de Made in Germany, Scholz gibi yazılar saatin kadrantında göze çarpmaktadır.

Bazı saatler üzerinde de süsleme bulunmamaktadır. Bezemeli örneklerin ele alınışında itinalı işçiliğin yanında, motiflerin birbirleriyle uyumlu işleniş döneminde uygun bezeme programının oluşu dikkat çeken unsurlardan biridir. Bitkisel bezemelerde motiflerin bir kısmı natüralist, bir kısmı da antinatüralist olarak saatler üzerinde yer almıştır. Bu süslemeler yapıldıkları dönemin simetrik, asimetrik, stilize edilmiş göz alıcı özelliklerini göstermektedir. Kalıptan kalıba girer şekilde verilen akantuslar, rengarenk kır çiçek demetleri ve yaprak motifleri, kıvrılarak giden dallar, stilize edilmiş çiçekler ve motifler kendine has hususiyetler barındırmakta, mermer, ahşap ve metal malzeme üzerinde birbirleriyle uyumlu şekilde kaynaşarak izleyiciye saatlerin tıttak vuruşlarının zarif sesleri altında bir görsellik ve kültürel birikim zenginliği sunmaktadır.

Saatler ahşap, metal, porselen, cam ve mermer benzeri malzemelerden yapılmıştır. Mekanik aksamaları ve dış çerçeveleri metalden yapılmış olan saatlerin hepsi bulundukları kasaların içine düzgün bir şekilde oturtulmuştur. Oyma, boyama, döküm, kazıma, lehim gibi süsleme ve yapım teknikleri saatler üzerinde uygulanmıştır. Saatler üzerindeki süslemelerin hepsi metalden yapılmış olup saatin üst bölümünde, gövde üzerinde ve alt bölümde yer almaktadır. Katalogda yer alan masa saatleri çoğunlukla Fransız yapımıdır. Bununla birlikte ayrıca 20. yüzyıla tarihlenen İngiliz masa

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

saatleri de birkaç adet örneğiyle sayılması gereken masa saatlerinden birisini oluşturmaktadır. 7 adet İngiliz yapımı masa saati olup bu masa saatleri hem 19 hem de 20.yüzyıla örneklerini oluşturmaktadır. Süslemelerin genel olarak natürmort, geometrik, nesneli ve figürlü süsleme grupları ile karışık veya bir arada işlendiği görülmektedir. Saatlerde; akantus, kıvrık dal gibi motifler karşımıza yoğun olarak çıkmaktadır. Akantuslar stilize edilmiş bir biçimde dönemin süsleme programına uygun olarak C ve S kıvrımı yaparak verilmişlerdir. Erol Ata'nın koleksiyonundaki masa saatleri üzerinde en çok karşımıza çıkan motifler akantus, kıvrık dal, kır çiçeği, menekşe, rozet çiçeği ve yaprak motifinin olduğu anlaşılmakta, geometrik motifler içerisinde yumurta motifinin daha çok ele alındığı görülmektedir. Nesneli motifler içerisinde ise, en fazla inci taneleri ve dizileri, işlenmiştir. Gerek Erol Ata'nın bilgisine dayanarak, gerekse saatler üzerindeki bezemelerden yola çıkarak, konuyla ilgili çeşitli yayınları incelendiğinde tarihi bilinmeyen masa saatlerinin hepsinin 19. yüzyılın başı ile 20. yüzyılın ilk yarısı arasındaki bir zaman dilimi içerisinde yapılmış olabileceğini düşünmekteyiz.

KAYNAKÇA:

- ACAR, Şinasi (2009). Rubu Tahtalarının Tarihçesi, *Zamanın Görünen Yüzü Saatler*, Yapı Kredi Bankası Yayınları, ss.83-90.
- ACUN, Hakkı (1994). *Anadolu Saat Kuleleri*, Atatürk Kül.Mer.Yay. 85, Ankara.
- ACUN, Hakkı (2011). Saat Kuleleri ve Önemi, *Safranbolu Saat Kulesi ve Zaman Ölçerler Sempozyumu, 21-22 Mayıs 2010, Bildiriler Kitabı*, Karabük Valiliği, Safranbolu, ss.5-15.
- AKGÜR, Necati (1994). Türk-İslam Bilim Tarihi, Saatler, *Türkiye Diyanet Ansiklopedisi*, 89, ss.158-205.
- ARIK, Rüçhan (1988). *Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ARSEVEN, Celal E.Arseven (1994). Saat maddesi, *Sanat Ansiklopedisi*, c.4, s.1733.
- AVCI, Cavit (1977). “Türk Sanatında Aynalı Yazılar “, *Kültür ve Sanat*, İstanbul, Sayı:5, ss.20-33.
- BARIŞTA, H.Örcün (2003). Başkent İstanbul'dan Örnekleriyle Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Çeşmeleri, *TürklerAnsiklopedisi*, c.12,Yeni Türkiye, Ankara, ss.242-346.
- BARIŞTA, H.Örcün (2011). İstanbul Cami ve Türbelerinde 19. Yüzyıl Ayaklı, ya da Uzun Kasalı (Gövdeli) AvrupaSaatleri ve Osmanlı Sanatındaki Etkileri, *Gelenek, Kimlik, Bireşim, Kültürel Keşifler ve Sanat*, Prof.Dr.Günsel Renda'ya Armağan, H.Ü.Ed.Fak.San.Tar.Böl. Ankara, ss.77-82.
- BAYRAKTAR, M. (1985). *İslam'da Bilim ve Teknoloji Tarihi*, T. Diyanet Vakfı Yay. Ankara.
- BEDİ ÜZ-ZAMAN EBÛ'L- İZ İSMAİL bin ar- RAZZAZ EL CEZERİ (1990). *Olağanüstü Mekanik Araçların Bilgisi Hakkında Kitap*, Kül.Bak.Yay.1207, Tıpkı basım, Ankara.
- BİÇİCİ, H.Kamil (2004). *Manisa Gördes'te Bulunan Osmanlı Dönemi Süslemeli Mezar Taşları*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Ün.v.Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- BİÇİCİ, H.Kamil (2010). “Gaziantep Cami Duvar Saati Bezemelerinden Çeşitli Örnekler”, *Vakıflar Dergisi*, (34), ss.61-98.
- BİÇİCİ, H. Kamil (2012). “Sanat Tarihi Açısından Duvar Saati Süslemeciliği: İstanbul PTT Müzesi ve İzmir TCDD Müzesi'ndeki Duvar Saatleri Örneği”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 53 (2), ss.147-186.
- BİÇİCİ, H.Kamil (2013a). Muğla Ortakent'te Bulunan Osmanlı Dönemi Süslemeli Mezar

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- Taşları-II, JASSS, *The Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science*, 6 (2), Lorient/Fransa, February, ss.1373-1436.
- BİÇİCİ, H.Kamil (2013b). “Beykoz Camilerinde Yer Alan Bezemeli Duvar Saati Örnekleri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi, Sos.Bil.Der.*, 30, Aralık, Isparta, ss.155-176.
- BİÇİCİ, H.Kamil (2014). “ANKARA VAKIF ESERLERİ MÜZESİNDE SERGİLENEN CAMİ SAATLERİNİN SANAT TARİHİ AÇISINDAN İNCELENMESİ”, *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 9 (10), Fall 2014, Ankara, ss.115-147.
- BİÇİCİ, H.Kamil (2015), “Üsküdar Camileri Duvar Saatlerinden Örnekler”, *8. ULUSLARARASI TÜRK KÜLTÜRÜ KONGRESİ*, 2, Ankara, ss.873-916,
- BİÇİCİ, H.Kamil (2016a), “ÖDEMİŞ YILDIZ KENT ARŞİVİ MÜZESİNDE BULUNAN ŞÖMİNE VE MASA SAATLERİNİN SANAT TARİHİ AÇISINDAN İNCELENMESİ ÜZERİNE”, *İzmir Araştırmaları Dergisi*, İzmir, Şubat 2016, ss.1-16.
- BİÇİCİ, H.Kamil (2016b), “Tire Camilerine Ait Saatlerin Sanat Tarihi Açısından İncelenmesi”, *Tire Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Tire Bel.Kül.Yay., İstanbul, ss.155-182.
- BİR, Atilla- M. Kaçar (2008). “Saat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.35, s.324.
- ÇAKMUT, Feza (2005). Topkapı Sarayı Saatleri, *Saat Dünyası Dergisi*, İstanbul Saatçiler Odası Yay., 3, Nisan-Mayıs, ss.40-41.
- ÇAM, Nusret (1990). *Osmanlı Güneş Saatleri*, Ankara:Kül.Bak.Yay.1243.
- ÇETİN, Ö.Hakan (2011),” 17. yüzyıla Ait Bazı Osmanlı Tasvirlerinin Günümüze Ulaşmış Taşınabilir Kültür Varlıkları İle Bağlantıları”, *EKEV Akademi Dergisi*, S.48, Ankara, ss.421-441.
- ÇETİN, Ö.Hakan (2016), “Onyedinci Yüzyıla Ait Kıyafet Albümlerinde Osmanlı Erkek Giyim-Kuşamı”, *JASSS*, S.53, ss.259-264.
- ÇETİN, Ö.Hakan (2017), “Ödemiş Yıldız Kent Arşivi ve Müzesinde Bulunan Kadın Takılarının Değerlendirilmesi”, *İzmir Araştırmaları Der.*, S.5, İzmir, ss.115-130.
- DİZER, Muammer (1986). İslamda ve Osmanlılarda Saat, *Bilim Birlik Başarı*, 44, ss.13-14.
- EGEMEN, Affan (1993). *İstanbul Çeşme Ve Sebilleri*, Arıtan, İstanbul.
- EROĞLU, Yelda (2009). Saatin Yolculuğu”, *Railife*, TCDD Yay. 40, Nisan, ss.46-50.
- GÜRBÜZ, Şule (2009). “Osmanlı Saatçileri”, *Zamanın Görünen Yüzü Saatler*, Yapı Kredi Bankası Yayınları, İstanbul, ss.105-114.
- GÜRBÜZ, Şule (2011). *Saat Kitabı*, TBMM, Milli Saraylar Dairesi Bşk.Yay. İstanbul.
- KURZ, O. (1975). *European Clocks and Watches in the Neareast*, London.
- KURZ, Otto (Çev.Ali Özdamar) (2005). *Sultan İçin Bir Saat, Yakındoğu’da Avrupa Saat ve Saatçileri*, Kitap Yay. İstanbul.
- KÜÇÜKOĞLU, Hülya (1998). *Minyatürden Kavramsala Türk Sanatında Natürmort*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Ün.v.Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- MEYER, Wolfgang (1970). *Topkapı Müzesindeki Saatlerin Kataloğu*, İstanbul.
- MEYER, Wolfgang (2009). İslamiyette Güneş Saatleri, Zamanın Görünen Yüzü Saatler, Yapı Kredi Bankası Yayınları, İstanbul, ss.27-32.
- NASR, Seyyed Hossein (1968). *Science And Civilization In Islam*, Massachusetts:Harvard University Press, Cambridge, ss.168-183.
- ÖZDEMİR, Kemal (1993). *Otoman clocks and watches*, TYT Bankası Yay. İstanbul.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- ÖZDENİZ, Engin (1995). *İstanbul'da Kaptan-ı Derya Çeşme ve Sebilleri*, Deniz Kuvvetleri Kom. Yay. İstanbul.
- RENDİ, Günel (1977). *Batılılaşma Dönemi Türk Resim Sanatı, Minyatür ve Duvar Resimleri*, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- RUSKA, J. (1988). Saat, *MEB.İslam Ansiklopedisi*, C.10, ss.2-3.
- SALMAN, Barış (2009). *Saatin Eski Çağlardaki Teknolojisi: Güneş ve Su Saatleri, Zamanın Görünen Yüzü Saatler*, Yapı Kredi Bankası Yayınları, İstanbul, ss.17-26.
- ŞÖLENAY, Emel-O.Aksakal (2011), "Zaman Kavramı, Avrupa Seramik Masa ve Şömine Saatleri (18.Yüzyıl Başı-19. Yüzyıl)", *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 7, Aralık, ss.111-122.
- TALİ, Şerife. (2013) "Kayseri Etnografya Müzesinde Bulunan Osmanlı Dönemi Mühürleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research*, Cilt: 6 S.27 Volume: 6 Issue:27, 2013, pp. 520-545.
- TALİ, Şerife. (2014) "Giresun Müzesi'nde Bulunan Osmanlı Dönemine Ait Bir Grup Tılsımlı Mühür", *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 9/1 Winter, Ankara, pp.537-554.
- TEKELİ, Sevim (1966). *16'ncı Asırda Osmanlılarda Saat ve Takiyüddin'in Mekanik Saat Konstrüksiyonuna Dair En Parlak Yıldızlar*, Adli Eseri, Ankara: Ankara Üniv.Basımevi.
- TUNÇEL, Gül (1989). *Batı Anadolu Bölgesinde Cami Tasvirli Mezartaşları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- TUZCULAR, Aysel (1977). Türk İskelet Saatleri, *Kültür ve Sanat Dergisi*, 5, Ocak, ss.72-77.
- TUZCULAR, Aysel (1984). 19. Yüzyıl Cep ve Kolye Saat Örnekleri, *Sanat Dünyamız*, 31, ss.60-64.
- TBMM, (Tarihsiz). *Saat Müzesi Kataloğu*, Ankara: Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yay.
- TÜRKÖĞLU, Sabahattin (1995). Ağaç Sanatı, *Geleneksel Türk Sanatları*, Kültür Bakanlığı Yay. ss.45-73.
- YÜCEL, Erdem (1977). Osmanlı Ağaç İşçiliği, *Kültür ve Sanat*, 5, s.62.
- AKYÜZ, Aydın (2014). <http://www.turkishtradition.net/?p=449>(Zaman Makinaları ve Türk Saat Ustaları) (ErisimTarihi.19.04.2014).
- GÜNYOL, Zübeyde (2012). „EskiSaatler“, İslam Forumu. <http://www.islamforumu.net/threads/eski-saatler-z%C3%BCbeyde-g%C3%BCnyol.4575/> (Erişim: 13.09.2012).
- Design forExport (2016). <http://www.designforexport.org/TR/belge/1-95/erol-ata.html>. Erişim Tarihi : 15.4.2016
- Ersa Mobilya (2016). <http://www.ersamobilya.com/tr/blog/erol-ata-nin-saat-odasi>. Erişim Tarihi : 15.4.2016

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

FOTOĞRAFLAR

Fot.1, Koleksiyoner Erol Ata ve ERSA'daki çalışma ofisi

Fot.2, Erol Ata'nın Koleksiyon Odası, ziyaretçiler

Fot.3, Koleksiyon Odasından görünüm

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Fot.4, No-1, 19. yüzyıl, Fransız masa saati

Fot.5, No-2, 19. yüzyıl, Fransız masa saati

Fot.6, No-2, 19. yüzyıl, Fransız masa saati, ayrıntı.

Fot.7, No-3, 19. yüzyıl, Fransız masa saati

Fot.8, No-3, 19. yüzyıl, Fransız masa saati, ayrıntı

Fot.9, No-3, 19. yüzyıl, Fransız masa saati, ayrıntı

Fot.10, No-4, 19. yüzyıl ortası, İngiliz masa saati

Fot.11, No-5, 19. yüzyıl sonu, Fransız

Fot.12, No-5, 19. yüzyıl sonu, Fransız

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Fot.13, No-6, 19.yüzyıl ortası, İngiliz

Fot.14, No-6, 19.yüzyıl ortası, İngiliz, ayrıntı

Fot.15, No-6, 19.yüzyıl ortası, İngiliz, ayrıntı

Fot.16, No-7, 19.yüzyıl ortası, Fransız

Fot.17, No-7, 19.yüzyıl ortası, Fransız, ayrıntı

Fot.18, No-7, 19.yüzyıl ortası, Fransız, ayrıntı

Fot.21, No-9, 19 yüzyıl sonu, Fransız

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Fot.19, No-8, 19.yüzyıl başı, Fransız

Fot.20, No-8,19.yüzyıl başı,
Fransız,ayrıntı

Fot.22, No-9,19 yüzyıl sonu,
Fransız

Fot.23, No-10, 20.yüzyıl başı,
ABD.

Fot.24, No-11, 19.yüzyıl, Fransız.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Fot.25, No-11, 19. yüzyıl, Fransız

Fot.26, No-11, 19. yüzyıl, Fransız

Fot.27, No-12, 19. yüzyıl sonu, İsviçre

Fot.28, No-13, 19. yüzyıl ortası, İngiliz.

Fot.29, No-14, 20. yüzyıl başı, İngiliz.

Fot.30, No-15, 19. yüzyıl sonu, Fransız.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Fot.31, No-16, 20.yüzyıl ortası, İngiliz.

Fot.32, No-16, 20.yüzyıl ortası, İngiliz.

Fot.33, No-17, 20.yüzyıl ortası, Alman.

Fot.34, No-18, 20.yüzyıl, Le Coultre, Fransız.

Fot.35, No-19, 19.yüzyıl sonu, İngiliz.

Fot.36, No-20, 20.yüzyıl başı, İngiliz.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Fot.37, No-21, 19.yüzyıl, Fransız.

Fot.38, No-21, 19.yüzyıl, Fransız.

Fot.39, No-22, 19.yüzyıl, Fransız.

Fot.40, No-22, 19.yüzyıl, Fransız.

Fot.41, No-23, 20.yüzyıl, İtalyan

Fot.42, No-24, 19.yüzyıl sonu, Fransız.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Fot.43, No-25, 20.yüzyıl başı, İtalyan.

Fot.44, No-26, 19.yüzyıl sonu, Fransız.

Fot.45, No-27, 19.yüzyıl sonu, Alman

Fot.46, No-28, 20.yüzyıl, Alman.

Fot.47, No-29, 20.yüzyıl ortası, Alman.

Fot.48, No-30, 1880'ler.

**KURUMSAL KAYNAK PLANLAMASI (ERP) KULLANIMININ İŞLETME
FONKSİYONLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: MOBİLYA SEKTÖRÜNDE ARAŞTIRMA
ENTERPRISE RESOURCE PLANNING (ERP) THE EFFECTS OF USAGE ON BUSINESS
FUNCTIONS**

Öğr. Gör. Ahmet LEBLEBİCİ

Adıyaman Üniversitesi, aleblebici@adiyaman.edu.tr

Öğr. Gör. Ahmet KARAHAN

Adıyaman Üniversitesi, akarahan@adiyaman.edu.tr

Öğr.Gör.Dr. Berkant DULKADİR

Adıyaman Üniversitesi, bdulkadir44@hotmail.com

Özet

Kurumsal kaynak planlaması işletmenin tüm bilgilerinin bir yazılım aracılığıyla tek bir çatı altında toplanmasını sağlayan sistemlerdir. İşletmelerde üretim/hizmet kapasitesinin en yüksek seviyede kullanılması için işletme fonksiyonlarının en uygun şekilde verim alınması gerekmektedir. Bu anlamda kurumsal kaynak planlaması zaman açısından işletmelere çok büyük katkılar sağlamaktadır. Kurumsal kaynak planlaması bünyesinde bulundurduğu bilgilerin etkin şekilde kullanılmasıyla birlikte işletme fonksiyonları üzerinde olumlu etkiler gösterdiği yapılan çoğu araştırmalarda görülmektedir. Bu çalışmada işletmelerde kurumsal kaynak planlamasının işletme fonksiyonları üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Araştırma için İstanbul Sultanbeyli’de faaliyet gösteren bir işletme örnek alınmıştır. İşletmede kullanılan kurumsal kaynak planlamasının işletme fonksiyonu üzerine olan etkileri istatistikî analizlerle incelenmiş ve işletme fonksiyonları için olumlu sonuçlarının olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Fonksiyon, Kurumsal, Kaynak, İşletme, Planlama

Abstract

Enterprise resource planning is a system that enables all information of an operator to be collected under a single roof through a software. In order to use the production / service capacity at the highest level in the enterprises, it is necessary to optimize the operational functions. In this sense, institutional resource planning provides great contributions to the enterprises in terms of time. Most research has shown that institutional resource planning has positive effects on business functions with effective use of the information it holds. In this study, the effects of enterprise resource planning on business functions were investigated in enterprises. For the research, a sample of a company operating in İstanbul Sultanbeyli was taken as an example. The effects of enterprise resource planning on business function on business are analyzed with statistical analysis and it is determined that there are positive results for business functions.

Keywords: Function, Enterprise, Resource, Business, Planning

Giriş

Kurumsal kaynak planlaması bilgisayarlar yardımıyla bilginin işlenmesi, dönüştürülmesi, saklanması ve ilgili birimlere iletilmesini sağlayan bilişim teknolojisi unsurlarından birisidir. Kurumsal kaynak planlamasının 2000’ li yıllardan sonra yaygınlaşmasıyla birlikte işletmelerde yer

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

bulmaya başlamıştır. Böylece işletmenin tüm birimleri için ayrı bir modül olarak hizmet veremeye başlamış ve tek çatı altında toplanmıştır. Böylece işletmeler rekabet noktasında kurumsal kaynak planlamasını kullanmayan işletmelere göre daha başarılı olmaya başlamıştır. Bu çalışmanın amacı işletmelerde kurumsal kaynak planlaması kullanımının işletmenin fonksiyonları üzerindeki etkisini ortaya koymaktır. Araştırma için İstanbul Sultanbeyli’de faaliyet gösteren bir işletme örnek olarak alınmıştır. İşletmede kullanılan kurumsal kaynak planlaması sisteminin işletme fonksiyonlarına olan etkileri istatistiki analizlerle (Frekans-ANOVA) incelenmiş ve işletme için olumlu sonuçlarının olduğu tespit edilmiştir. Araştırmadan çıkan sonuçlar birim yöneticileri ve karar vericiler ile paylaşılmış olup çeşitli tavsiyelerde bulunulmuştur.

Kurumsal Kaynak Planlaması

Kurumsal kaynak planlanması, bütünleşik olan bir üretim biriminin birçok işletmeyle bağlantısı olan bilgisayar temelli üretim ve işlem sistemidir (Nickels, McHuh, McHugh, 1996: 282). Kurumsal kaynak planlaması kavramı için değişik açılardan bakarak farklı tanımlar yapmak mümkün olsa da en genel şekilde, bir şirkette süregelen tüm bilgi akışının uyumunu sağlayan ticari yazılım paketleri olarak tanımlanabilir (Davenport, 1998:28).

Son yıllarda batı ülkelerinde yoğun ilgi gören bilgisayarla endüstriyel yönetim teknikleri uygulamalarının içinde en yaygın olanının ve uygulamada çok başarılı sonuçlar elde edilen Kurumsal kaynak planlanması kavramı olduğu bilinmektedir. Kurumsal kaynak planlanması, üretimde darboğazların giderilmesine, dağıtım kaynaklarının daha iyi planlanmasına, müşteri hizmetlerinin iyileştirilmesine ve stokların minimum seviyede tutularak en iyi şekilde kullanılmasına imkân vermektedir. Ülkemizde Kurumsal kaynak planlanması yazılımları özellikle büyük ölçekli işletmelerde giderek yaygınlaşmakta ve birçok sektörde aranılır hale gelmektedir (Talu, 2004, s. 6).

Kurumsal kaynak planlaması sistemleri; işletme fonksiyonlarının bütünleştirilmesi yolu ile işletmenin farklı birimleri arasında bilgi akışının kolaylaşmasını sağlayan organizasyonel bir bilgi sistemidir (Laudon ve Laudon, 2002: 54). Kurumsal kaynak planlaması sistemi işletmelerin tüm iş süreçlerine bütünsel bir bakış açısı kazandıran ve bütün iş süreçleri arasında köprü oluşturan entegre edilmiş bir yazılımdır. Bu yazılım, işletmenin bütün birimlerinde kullanılan bir veri tabanından beslenen tüm birimler ile ilişkili ara yüz olarak da ifade edilebilir (Ehice ve Madsen, 2005: 543). Kurumsal kaynak planlaması sistemleri bir işletmenin tüm departmanlarındaki ayrı uygulama fonksiyonlarını tüm departmanların uyum içinde ortak olarak kullanabileceği standart bir yazılım programı içine toplayan bir araçtır (Loh ve Koh, 2004: 3434).

Kurumsal kaynak planlanmasının getirdiği yenilikle işletme içindeki işlemler oldukça hızlanmış, daha düzenli bir yapıya kavuşmuş ve istenilen anda raporlar alınarak sistemin anlık durumları tam doğrulukla belirlenmeye başlanmıştır. Bu özelliği ile kurumsal kaynak planlanması işletmelerin tam anlamıyla iş yapış yöntemlerini değiştirmeye yardımcı olması zordur. Öncelikle işletme, içinde bu yöntemlerini düzenlenmesi ve daha sonra sorunlu bölgelerin gelişimi için kurumsal kaynak planlanması sistemini kullanmaları daha doğrudur. Aksi takdirde sistemin işletme iş yapış yöntemlerine uymayan bölümlerinde iş süreçleri yavaşlayacak ve bu yavaşlama işletmeye kayıp olarak geri dönecektir. İşletmelerin organizasyonları açısından iş süreçlerinin kontrolü çok önemlidir. İş süreci, alınan girdiler, katma değerli doğru yapılan şeyler ve yaratılan çıktılar ile ilgili etkinliklerin mantıklı bir dizisidir (Harrington ve ark., 1997).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

İşletmenin Fonksiyonları

İşletmeler çeşitli bölümlerden oluşur ve bunlar belirli işlevleri yerine getirmektedir. Üretim/Hizmet işlemlerinin en doğru biçimde yerine getirilmesi için işletmeler belirli departmanlara ayrılmış olup bunlar çeşitli fonksiyonları yerine getirirler. İşletmeler amaçlarına ulaşabilmek için çeşitli eylemlerde bulunurlar ve bu eylemlerin gerçekleştirilmesinde her işletme için ortak bazı temel fonksiyonlar bulunmaktadır. Bu fonksiyonlar; tedarik ve lojistik, üretim, pazarlama, insan kaynakları ve muhasebe ve finansman fonksiyonları olarak sınıflandırılabilir (Bodnar ve Hopwood, 1995, 257).

Tedarik ve lojistik fonksiyonu için tedarik fonksiyonu kavramı üretim faktörleri piyasasında pazar araştırmasından başlayıp, satın alma sonrasına, siparişten, yükleme ve boşaltmaya uzanan bir dizi faaliyeti içeren geniş bir kavramdır (Kırçova 2006:13). Lojistik fonksiyonu ise; müşteri gereksinimlerini karşılamak üzere, üretim noktası ve tüketim noktaları arasındaki mal, hizmet ve ilgili bilgilerin ileri ve geri yöndeki akışları ile depolanmalarının etkin ve verimli şekilde kullanılmasıdır (Çakırlar, 2009:11). Üretim fonksiyonu; üretim kaynaklarının kullanım ve tahsisini düzenleyen bir yoldur. Üretim planlama kararları işgücü seviyesi, üretim kararlarının sıralanması ve işlerin yüklenmesi gibi kararları içerir (Graves, 1999: s.1). Pazarlama fonksiyonu; bir ürünün, hizmetin satışını geliştirmek amacıyla tanıtmayı, paketlemeyi, satış elemanlarının yetiştirmesini, piyasa gereksinimlerini belirlemeyi ve karşılamayı içeren etkinliklerin bütünü olarak tanımlanır (Bulut, 2012:3). İnsan kaynakları yönetimi fonksiyonu; bir işletmede işgörenlerin beceri ve yeteneklerini geliştirmek, daha verimli çalışmalarını sağlamak, yararlı elemanları işletmede tutmak üzere tasarlanmış sistemdir (Acquaah, 2004:119). Muhasebe-Finansman fonksiyonunda yer alan muhasebe fonksiyonu kavramı; sermayeyi, borcu, alacağı, ciroyu, maliyeti, yatırımları, kârı, zararı bilimsel esaslara göre ölçmekte, zamanlamakta ve kendi özel teknikleriyle kayda geçirmekte ve sonra da bunları faydalı anlaşır bir şekilde sunmaktadır (Ömürbek, 2003:121). Finans fonksiyonu ise muhasebe kayıtlarını tutmak, belirli dönem sonlarında finansal raporları hazırlamak ve firmanın gereksinim duyduğu fonları sağlamaya yarar (Konca, 2006:52).

Araştırmanın Konusu ve Amacı

İşletmelerin zamanı en verimli şekilde kullanması gerekmektedir. Zamanın verimli kullanımı işletmelerin maliyetini’ de etkilemektedir. Günümüzde zaman kavramı küreselleşmeye bağlı olarak daha’ da önem kazanmıştır. Bilişim teknolojisi araçları da zamanı etkin kullanmada en önde gelene araçlardandır. Bilişim teknolojisi unsurlarından olan kurumsal kaynak planlaması yazılımları ise işletmedeki tüm birimler üzerinde etki göstermektedir. Kurumsal kaynak planlaması yazılımlarının işletmelerin temel fonksiyonları olan muhasebe-finance, insan kaynakları, üretim, pazarlama ve tedarik-lojistik fonksiyonları üzerinde olumlu etkileri olduğu çoğu kaynaklarda belirtilmiştir. Bu araştırma, kurumsal kaynak planlaması yazılımını kullanan İstanbul’da faaliyet göstermekte olan yüksek kapasite ile çalışan bir işletmede yapılmıştır. Araştırmada kurumsal kaynak planlaması yazılımının işletmenin çeşitli birimlerindeki memnuniyet durumu incelenmiştir.

Araştırmanın Kapsamı, Yöntemi ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini İstanbul’da faaliyet gösteren mobilya işletmeleri oluşturmaktadır. Örneklemi ise kurumsal kaynak planlaması yazılımını kullanan ve yeni bir yazılımı bir senedir kullanan bir mobilya işletmesidir. Anket ise tek işletmede uygulanmış olup burada çalışan yönetici konumundaki müdür, şef, ustabaşı gibi birim sorumlusu olan kişiler ankete katılmıştır. Araştırmanın

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

veri toplama tekniği anket olup; anket formu üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde cinsiyet, eğitim durumu, işletme ile ilgili bilgileri içeren sorular bulunmaktadır. İkinci bölümde ise kurumsal kaynak planlaması kullanımının işletmeye olan etkileri, üçüncü bölümde ise kurumsal kaynak planlamasının işletmenin beş temel fonksiyonu üzerine olan etkilerini ölçmek amacıyla Likert ölçeğine göre hazırlanmış sorular bulunmaktadır. İşletmede 71 cevaplayıcı üzerinde değerlendirme yapılmıştır. 2 anket ise eksik doldurma veya bazı hatalardan dolayı araştırmadan çıkarılmıştır. Araştırmanın sonuçları diğer şehirler ve mobilya sektörü içinde aynı sonuçları vereceği birebir değilse de hemen hemen yakın olacağı düşünülmektedir. Veriler kolayda örneklem yöntemi ile katılımcılarla yüz yüze yapılan görüşmelerle toplanmıştır. Anket gönüllülük esasına dayanarak evreni temsil eden toplam 71 katılımcıya doldurulmak üzere verilmiştir. 69 anket üzerinde değerlendirme gerçekleştirilmiştir.

Analiz Yöntemi

Anketlerden elde edilen veriler, öncelikle SPSS 21.0 (Statistical Package for Social Sciences) programına girilmiş olup, bu program ve Office Excel 2013 aracılığıyla tablolar oluşturulmuştur. İstatistikî değerlendirmelerde; öncelikle veri toplama aracının güvenilir olup olmadığını saptayabilmek için güvenirlik analizi yapılarak, analiz sonucunda Cronbach Alpha 74.8 değeri olarak belirlenmiştir. Güven aralıklarının da 74.8 değeri oldukça güvenilir seviyede bir değer olduğu görülmektedir. İlgili değişkenlere ilişkin olarak frekans dağılımları oluşturulmuş; işletmedeki kurumsal kaynak planlaması kullanımı ile ilgili hipotezlerin testine yönelik ANOVA analizi yapılmıştır.

Araştırmanın Hipotezleri, Bulguları ve Değerlendirme

Araştırma ile ilgili olarak frekans dağılımları ve hipotezler ise şu şekildedir. Araştırmada kurumsal kaynak planlaması kullanımının işletmeye olan faydalarının frekans dağılımları Tablo1’ deki gibidir.

Tablo 1: Kurumsal Kaynak Planlamasının İşletmeye Olan Etkileri

Kurumsal Kaynak Planlaması Sisteminin Faydaları	Kesinlikle Katılıyor		Katılıyor		Fikrim yok		Katılmıyorum		Kesinlikle Katılmıyorum	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Başarılı yönetsel karar alınmasını sağlar	47	68	20	29	2	3	0	0	0	0
Sistem Entegreli çalışarak tasarruf sağlar	38	55	25	36	6	9	0	0	0	0
Etkin yönetim sağlar	51	74	15	22	3	4	0	0	0	0
Hataların azalmasını sağlar	55	80	12	17	2	3	0	0	0	0
İyi bir bilgi güvenliği sağlar	54	78	14	20	1	2	0	0	0	0

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences**May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY**

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

İyi bir iletişim sağlar	59	86	9	13	1	1	0	0	0	0
İyi hizmet yapılmasını sağlar	44	64	21	30	4	6	0	0	0	0
Sistem üzerinde başarılı denetim sağlar	46	67	17	25	6	8	0	0	0	0
Rekabet avantajı sağlar	35	51	29	42	5	7	0	0	0	0
Yüksek ürün kalitesi sağlar	43	62	25	36	1	2	0	0	0	0

Tablo 1 incelendiğinde tüm maddelerin işletmeye faydalarının olduğu kendini göstermektedir. Kurumsal kaynak planlamasının işletmeye olan faydalarındaki tüm maddeler incelendiğinde Likert ölçeğindeki “kesinlikle katılıyorum” cevabı en yüksek oran olarak tüm maddelerde kendini açık bir şekilde göstermektedir. “Kesinlikle katılmıyorum” ve “Katılmıyorum” cevabı ise oransal olarak en düşük cevabı aldığı ise tablo 1’ de görülmektedir. Cevaplara genel olarak bakıldığında ise kurumsal kaynak planlamasının işletmeye fayda sağladığı kendini bariz bir şekilde göstermektedir.

Belirli bir değişkenle ilgili olarak oluşturulan gruplar ikiden fazla olduğunda, gruplar arasında bir farklılık bulunup/bulunmadığını inceleyebilmek için One-Way ANOVA testini kullanmak uygundur. Araştırma ile ilgili olarak hipotezler şu şekildedir.

H₁: Kurumsal kaynak planlaması kullanımının işletmenin Tedarik ve Lojistik fonksiyonu üzerinde etkisi vardır

H₂: Kurumsal kaynak planlaması kullanımının işletmenin İnsan kaynakları yönetimi fonksiyonu üzerinde etkisi vardır

H₃: Kurumsal kaynak planlaması kullanımının işletmenin Muhasebe ve Finansman fonksiyonu üzerinde etkisi vardır

H₄: Kurumsal kaynak planlaması kullanımının işletmenin Pazarlama fonksiyonu üzerinde etkisi vardır

H₅: Kurumsal kaynak planlaması kullanımının işletmenin Üretim fonksiyonu üzerinde etkisi vardır

Tablo 2: Hipotezlerin Ret ve Kabul Durumları

Hipotezler	İstatistiksel p Değeri p<0.05 Kabul p>0.05 Ret	Kabul ve Ret Durumu
H₁: Kurumsal kaynak planlaması kullanımının işletmenin Tedarik ve Lojistik fonksiyonu üzerinde etkisi vardır	0.058	Kabul
H₂: Kurumsal kaynak planlaması kullanımının işletmenin İnsan kaynakları yönetimi fonksiyonu üzerinde etkisi vardır	0.027	Kabul

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

H₃: Kurumsal kaynak planlaması kullanımının işletmenin Muhasebe ve Finansman fonksiyonu üzerinde etkisi vardır	0.049	Kabul
H₄: Kurumsal kaynak planlaması kullanımının işletmenin Pazarlama fonksiyonu üzerinde etkisi vardır	0.094	Kabul
H₅: Kurumsal kaynak planlaması kullanımının işletmenin Üretim fonksiyonu üzerinde etkisi vardır	0.061	Kabul

Toplamda 5 tane hipotez bulunmaktadır. Tablo 2’ de görüldüğü üzere hipotezlerinin tamamının kabul edildiği görülmektedir. Buda işletmede kurumsal kaynak planlaması sistemlerine işletmenin gereken değeri verdiğini ve bununla işletmeyi olumlu yönde etkilediği görülmektedir.

Sonuç ve Önerileri

Bilgi teknolojilerindeki yönetim sistemleri, günümüz küresel Dünyasın’ da işletmelerin ayrılmaz bir parçası olmuştur. Bilişim teknolojileri işletmelerde fayda açısından baş döndürücü gelişmelere neden olmuştur. Bunlardan biriside kurumsal kaynak planlaması sistemleridir. Kurumsal kaynak planlaması sistemleri işletmedeki muhasebe, finansman, üretim, tedarik, lojistik, insan kaynakları yönetimi ve pazarlama gibi tüm işletme fonksiyonlarını tek bir yazılım çatısı altında toplamaktadır. Böylece tüm işletme birimlerinin ihtiyaç duyduğu bilgiler standartlaşmakta, birimler arasındaki veri ve bilgi farklılıkları ortadan kalkmakta ve ortak bir bilgi havuzunda toplanmaktadır. Böylece bilgiye daha net, etkin ve güvenilir bir şekilde ulaşılabilmesini sağlayıp birim sorumlusu ya da karar vericilere ciddi kolaylıklar sağlamaktadır.

Bu araştırmada kurumsal kaynak planlaması sistemlerinin işletmenin fonksiyonları olan muhasebe, finansman, üretim, tedarik, lojistik, insan kaynakları yönetimi ve pazarlamanın işletmelere sağlayabileceği faydalar araştırılmıştır. Kurumsal kaynak planlamasının işletmenin her bir fonksiyonunun üzerinde etkisinin olup olmadığını kontrol etmek için hipotezler kurulmuştur. Kurulan tüm hipotezler yapılan analizler sonucu kabul görmüştür. Analizler sonucu elde edilen bu bulgular kurumsal kaynak planlamasının işletmenin fonksiyonları olan üretim, pazarlama, tedarik-lojistik, muhasebe-finance, insan kaynakları yönetimi üzerinde olumlu etkilerinin olduğu tespit edilmiştir. İşletmenin beş temeli olan bu fonksiyonlar işletmenin ayakta kalabilmesi ve kaliteli ürün sunarak rekabet de öne çıkması için hepsi birbirinden önemli birbirine geçmiş halkadırlar. Bu fonksiyonların içinde yer alan diğer alt fonksiyonlar ise kendi içinde farklılık göstererek temel fonksiyonlardan birisini oluşturmaktadır. Bu anlamda kurumsal kaynak planlamasının faydalarının daha ön plana çıkarılması için çalışmaların devam etmesi uygun olacaktır.

Kaynaklar

Acquaah, M. (2004). Human Factor Theory, Organizational Citizenship Behaviors and Human Resources Management Practices: An Integration of theoretical construct and suggestions for measuring the human factor. Review of Human Factor Studies Special Edition, 10(1), 118-151.

Bodnar, George H. ve Hopwood, William S. (1995). Accounting Information Systems. New Jersey: Prentice Hall.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Bulut, A. (2012). Pazarlama İletişiminde Yeni Yaklaşımlar Kapsamında Sosyal Medya Uygulamaları ve Etkili Kampanya Örnekleri, İstanbul Kültür Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Sanatları Bölümü, İstanbul.

Çakırlar, H., (2009). İşletmelerin Lojistik faaliyetlerinde Dış Kaynak Kullanımı Trakya Bölgesinde Faaliyet Gösteren İşletmeler Üzerinde Bir İnceleme, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Edirne.

Davenport, T.H. (1998) "How Organization Manage What They Know" Harvard Business Review, London.

Ehie, I.C. ve Madsen, M. (2005). Identifying Critical Issues in Enterprise Resource Planning (ERP) Implementation. Computers in Industry, 56 (2005), 545–557.

Graves, C. Stephen, (1999). "Manufacturing Planning And Control," Massachusetts Institute of Technology

Harrington, H.J., Essing, E.K.C., ve Van Nimwegen, H., (1997). "Business process improvement workbook: documentation, analysis, design and management of business process improvement", Mc Graw-Hill, New York.

Kırçova İ., (2006). Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde Elektronik Tedarik Sistemleri ve Avantajları, İstanbul.

Konca, M. (2006). Sivil Toplum Kuruluşları İçin Muhasebe Finansman Vergi Uygulamalarına Giriş, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 147 STK Çalışmaları - Eğitim Kitapları, 1. Baskı İstanbul, Ekim.

Laudon K.C. ve Laudon J.L. (2002). Management Information Systems: Managing The Digital Firm (7. Baskı). New Jersey: Prentice Hall.

Loh, T. C. ve Koh, S. C. L. (2004). Critical Elements For A Successful Enterprise Resource Planning Implementation in Small- And Medium- Sized Enterprises. International Journal of Production Research, 42 (17), 3433- 3455.

Ömürbek, V., (2003). Kurumsal Kaynak Planlamasının'da Muhasebe Bilgi Sisteminin Rolü : Gıda Sektöründe Uygulama, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Talu, Ş. (2004), "İşletme Yönetiminde Yeni Eğilimler Dizisi", İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.

William G.Nickels, James M. McHuh, Susan M. McHugh, (1996).Understand Business, 4 th, IRWIN, Chicago.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

ESKİ TÜRK TOPLUMUNDA KADIN “HUN, GÖK TÜRK VE UYGUR” ÖRNEĞİ WOMEN IN OLD TURKISH SOCIETY "HUN, GOK TURK AND UIGHUR" EXAMPLE

Lisans Öğrencisi, Oğulcan Mert KEMALOĞLU

Giresun Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, oqulcan28.omk@gmail.com

ÖZET

Toplumların uygarlık seviyesinin belirlenmesinde kadının konumu önemli bir yer tutmaktadır. İlkel hayattan günümüze kadar kadına verilen değerin ölçütü, söz konusu dönemde insan haklarına bakışı da yansıtmaktadır. Erkek egemenliğinin üstün olduğu; kız çocuklarının hiçbir öneminin olmadığı hatta kimi toplumlarda ölüme dahi mahkûm edildiği bir dönem cinsiyet ayrımcılığının ulaştığı boyutu göstermesi bakımından kayda değerdir. Cinsiyet ikileminin yaşandığı işte bu dönemlerde Türklerde kadına verilen değer ve kadının statüsünü görmemiz Türklerin -çağdaşı olan diğer toplumlara kıyasla- medeni çizgisini belirleyici bir ölçü olacaktır.

Bu makalede, tarihî süreç içerisinde eski Türklerde kadının toplumdaki yeri ve kadına verilen değer ele alınacak ayrıca “Türklerde Kadının Rolü Nedir? Türk Toplumunda Kadın Hangi Kimliğe Bürünmüştür?” gibi sorulara cevaplar aranacak ve bütün olgular tarihî açıdan değerlendirilecektir.

İlk olarak “Türklerde Kadın” konusunda genel bir değerlendirmenin ardından ana temamız olan “Eski Türk Toplumunda Kadının Konumu” çerçevesinde Hun, Gök Türk ve Uygurlar Devletleri dönemindeki kadın ele alınacaktır. Bu bağlamda konunun daha iyi irdelenmesi bakımından karşılaştırmalı metod uygulamasıyla Türk kadınına çağdaşlarıyla kıyaslama fırsatı sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkler, Eski Türkler, Orta Asya, Kadın.

ABSTRACT

The position of the women play an important role in determination of the level of the civilisation of the society. The most primitive societies to survive to the present value given to women, it also reflects the view of the human rights community. In civilizations where the sovereignty of men is dominant, the fact that girls have no status and the murder is a grave example of the extent of gender discrimination. What is the position of the woman in Turks during these periods will be a determining measure of the Turks' history in the history of civilization.

In this article, we will try to evaluate the events from the historical point of view by taking into account the answers of the questions of ancient Turks, the place of woman in society, the value given to woman and the woman in Turks.

After giving general information about "Women in Turks", detailed information about women in Hun, Gök Turk and Uighurs States periods will be given under the heading "The Position of Women in the Old Turkish Society", which is the main position and the comparative method is followed and the position of the Turkish women is compared with their contemporaries will be depicted.

Key Words: Turks, Old Turks, Central Asia, Women.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

GİRİŞ

“Türkler ülkelere, kadınları da onlara hükmeder. Çok kadınlılık yoktur. Herhalde bu işi denemiş, dert ve masrafa neden olduğunu anlayıp vazgeçmişler.”

Seyyah, Salomon Schweigger

Bugün dünün devamıdır. Yarının da bugünün devamı olacağı gibi... Bugün yaşadığımız dünya ülkelerindeki kadının yerini, sonra da Türk kadının yerini belirleyebilecek ve onun sosyal hayatımız üzerindeki etkinliklerini değerlendirebilmek için gerilere, ulaşabildiğimiz kadar eskilere bakmakta çok yarar vardır. Böylece geleceğe giden yolu doğru çizme imkânı bulabiliriz.

Kadın, yaşayan bir toplumun, milletin temel öğelerinden birisidir. Kadın, erkeği ve çocuklarıyla beraber, toplumun içinde binlerce yıl geriden gelen bir yaşamın tarihini taşır. Geleceği de o tesis eder.

Türk kadını da geçmiş yüzyıllardan, yaşadığımız çağa kadar Türk toplumu için bu görevleri başarıyla eda etmiş ve etmektedir.

Tarihî süreç içerisinde kadınlar birtakım hak ve vaziyetlere sahip olmuştur. Dini inanış, sosyo-kültürel yapı, siyasi hayat, gelenek ve görenekler bakımından toplumlar farklı nitelikler taşıdığından dolayı kadınların sahip olduğu hak ve vaziyetler her toplumda farklılık arz etmektedir. Bazılarında kadınlar insan statüsüne alınmayıp hak ve hürriyetlere sahip olmazken bazılarında ise en az erkekler kadar, hatta bazen onlardan da fazla hak ve hürriyete sahip olmuştur.

Konumuz, tarihî süreç içerisinde Türklerin ve Türklerin temas kurduğu bazı toplumların kadına bakışı, toplumdaki yeri ve rolünün incelenmesidir. Ağırlıklı olarak erken dönem Türk tarihi üzerinde durulacak ve Uygurların yıkılışına kadarki süreçte Türk kadınının çeşitli yönlerden durumu ele alınacak ve çağdaşlarıyla kıyaslayarak Türk kadınının konumu irdelenecektir.

Türkler... Esir düştü, savaştı, barıştılar... Uzak Asya'dan Akdeniz'e uçsuz bucaksız bir coğrafyaya yayıldılar. Devletler kurdular, devletler yıktılar. Çin'e aman vermediler. Birçok farklı isimle anıldılar, farklı dinlere inandılar. Çok büyük bir medeniyet yarattılar. Başka medeniyetlerin yükselmesine katkıda bulundular. Hepsi de masmavi Gökyüzünün (Gök Tanrı'nın) altında buluştular.

İşte Türklerin bu muazzam tarihleri içerisinde “kadın” Türk toplumlarında son derece mühim bir yer teşkil etmekte idi. İlk Türk devleti Hunlardan itibaren günümüze dek kurulmuş Türk devletleri ve topluluklarında kadının toplum içerisinde yeri ve önemi azımsanmayacak kadar fazladır. Hal böyle olunca, binlerce yıllık geniş Türk tarihi içerisinde “Türklerde Kadın” konusu çok geniş kapsamda çalışma gerektiren bir alan olmakta ve anlaşılması da güç olmaktadır.

Erken dönem Türk tarihini bilmeden; kadının sosyal, siyasi, vb. alanlardaki konumunu anlamadan günümüz kadınının yeri ve önemini anlamak imkânsız olacağı kanaatindeyiz. Söz konusu dönemi daha iyi analiz etme düşüncesiyle çalışmamızda İslam öncesine de değinmek gerekliliği doğmuştur.

Türklerin Temasta Bulundukları Topumlarda Kadınların Durumu

a- Geleneksel Çin Toplumunda Kadın

Geleneksel Çin toplumu erkek egemenliği üzerine inşa edilmiş ataerkil bir yapıya sahip idi. Bu yapıda kadın, daima, önemsiz, hiçbir zaman hak sahibi olmayan ve sürekli dışlanan bir varlık

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

olmuştur⁴³⁰. Ayrıca kadın, insan sayılmaz, ona isim bile verilmezdi. Çoğu zaman kız çocuklarına isim verilmez, “bir, iki, üç” diye çağırılırdı⁴³¹. Evlenene kadarki süreçte kız çocukları adeta dört duvar içinde kapalı bir yaşama mahkûmdu ve bilinçli olarak kendilerine toplum içerisinde farklı bir gözle bakılması sağlanıyordu. Ataerkil Çin ailesi, kadına, ancak evlenip çocuk doğurursa belli başlı haklar veriyordu.

Eğer kadın, erkek çocuk dünyaya getirmişse, aile tarafından saygıya değer bulunuyordu. Zengin bir aileye gelin gitmiş ve bir erkek çocuk doğuramamışsa, üstüne kuması geliyor, kocasının odalığı veya odalıklarından biri oluyordu. Ayrıca Çin toplumunda, kadının mutluyken yüksek sesle kahkahalar atması ve kızginken bunu dışa vurması hoş karşılanmazdı. İster evde, ister dışarıda olsun kadınlar ve erkekler asla bir arada bulunmazdı. Dışarı çıktığında yüzünü mutlaka örtmek zorunda olan kadının, yürürken etrafına bakması istenmezdi.⁴³²

b- Hint Toplumunda Kadın

Hint anlayışında kız çocuk felaket olarak görülmekteydi. Kadın evlendikten sonra kocasından dolayı bir çocuk sahibi olamıyorlarsa kocası tarafından karısının bir başkasıyla birleşmesine müsaade edilirdi.

Sati adı verilen geleneğin getirmiş olduğu yükümlülükle birlikte “kadın, kocasının ölümünün ardından yakılarak öldürülürdü”⁴³³. Ayrıca Hint geleneğinde kadın zayıf karakter ve fena ahlaka sahip olduğu için “Manu Kanunu”⁴³⁴, onu çocukluğunda babası, gençliğinde kocası, kocasının vefatı sonrasında da oğlu veya kocasının akrabasından birine bağlanmayı mecbur etmiştir.

c- Fars Toplumunda Kadın

“...Kadın, kocasına mutlak itaate mecbur tutulmuştu. Bir erkeğin birden fazla kadınla evlenmesi normaldi. Kan bağılılığının nikâha mani olmaması sebebiyle, Sasani devletinde bir İranlı, kendi kızıyla veya kız kardeşiyle evlenebilir ve hatta bu teşvik edilirdi. Fars edebi metinlerinde, kadına ahlaki olarak iyi bir şekilde yaklaşılmadığını, kadınların da ahlaki bir çöküntü içinde olduklarını görmektedir⁴³⁵.”

d- Moğol Toplumunda Kadın

Aile, anaerkil bir özellik göstermekteydi. Dıştan evlenme vardı. Evlenmede kızın rızasına ihtiyaç duyulmazdı. Çok evlilik muteber olup dul kalan kadınların yeniden evlenmeleri yasaktı.

e- İslam Öncesi Araplarda Kadın

Bilindiği üzere İslam öncesi Araplarda kadının hiçbir hakkı yoktu. Hiçbir şekilde hak iddia edemez ve hatta kadınların toplum içerisinde var oluşları bile utanç verici olarak kabul görmekteydi. Erkeklerin kadınlara karşı mutlak hâkimiyeti söz konusu idi. Çöl yaşantısında onca zorluklara

⁴³⁰ Sedef Kapanoğlu, *Çin’de Kadın İmgesi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doğu Dilleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006, s.14.

⁴³¹ Ahmet Gündüz, “Tarihi Süreç İçerisinde Türk Toplumunda Ve Devletlerinde Kadının Yeri Ve Önemi”, *International Journal of Social Science*, Volume 5, Issue 5, p. 129-148, October 2012.

⁴³² Kapanoğlu, *a.g.m.*, s.15-18.

⁴³³ Sati Geleneği için bkz; <http://www.forumgercek.com/showthread.php?t=82762>.

⁴³⁴ Manu Kanunu için bkz: Emine Ersöz; *Manu Kanunnamesine Göre Hinduizm*, (Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2007.

⁴³⁵ Gündüz, *a.g.m.*, s.134.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

rağmen Arap kadını savaşlarda ordusunun ihtiyaçlarını karşılamaktan kaçınmamış, gündelik hayatta ev işleriyle uğraşmış, kocasına adeta bir köle gibi hizmetkârlık yapmış ve tüm bunlara rağmen toplumda hiçbir önemli mevkiye sahip olamamıştı.

Nihayet, Araplarda kadının toplum içerisinde önem kazanması İslam dininin gelmesinden sonra olmuştur ve bu sayede Arap toplumunda kadınlar az da olsa nefes almaya başlamışlardır.

f- Roma Toplumunda Kadın

İlk kuruluş yıllarında, kadınlar, diğer bazı toplumlarda olduğu gibi erkeklerin himayesi altında yaşamlarını sürdürmek zorunda idiler. Kadınların eş seçme gibi bir hakkı yoktu. Eşleri babaları seçer, kadınlarda bunu kabul etmek zorundaydılar. Eğer kadın sakat çocuk ya da kız çocuk doğurursa kocalarının onları öldürme yetkisi vardı⁴³⁶.

Toplumlara göre kadının konumunu çeşitli örneklerle çoğaltabiliriz. Ancak çalışmamızın dışına çıkmamak adına daha fazla detaya girilmemesi kanaatindeyiz.

TÜRKLERDE KADIN

Bilindiği üzere, Türk tarihi boyunca kadın, diğer çağdaş toplumlardaki gibi tabu olmadığı için erkeğin her türlü faaliyetlerine iştirak eder, toplumda önemli bir yer teşkil ederdi. Türk destanlarında, efsanelerinde, hikâyelerinde, avda, savaşta, vb. sahalarda erkeklerle beraber olurdu.

Türk kadının sosyal ve siyasi alanda üstlendiği vazifeler bakımından erkeğiyle beraber olan uyumluluğu ve mücadelesi tüm dünya kadınlarına da örnek teşkil eder. “Türklerde kadın bazen aile reisi, bazen de evinin direğidir. Ayrıca kadın sadece ev işleri ile değil; hayvanları sağma ve sütlerini hazırlama gibi vazifeleri de üstlenirlerdi.”⁴³⁷ Erkeğin vefalı arkadaşı olan kadın, her şeyden önce evlatlarının saygıdeğer anası idi.⁴³⁸

Türk ailesinde, babanın yanında annenin de söz hakkı vardı. Ailenin her türlü faaliyetinde de iş bölümü anlayışı hâkimdi. Mesela, erkek evladı yetiştirmek babanın, kız evladı yetiştirmek de annenin görevi idi. Türklerde “babasız oğul, anasız kız” bakımsız sayılırdı.

ESKİ TÜRK TOPLUMUNDA KADIN

İlk Türk devleti Hunlardan başlamak üzere Türklerde kadının yeri, toplumlara göre farklılık göstermektedir. Ziya Gökalp bu durumu şöyle değerlendirir: “Eski kavimler arasında hiçbir kavim, Türkler kadar kadın cinsiyetine hak vermemiş ve saygı göstermemiştir.”⁴³⁹

a. Büyük Hun İmparatorluğu Dönemi

Tarihte Türklerin kurduğu ilk devlet olan Asya Hun İmparatorluğu aynı zamanda Orta Asya tarih sahnesinin ilk büyük imparatorluğudur. Tarih sahnesine çıkışları kesin olarak bilinmemekle birlikte

⁴³⁶ Dürdane Camuzcuoğlu, *XIV. Yüzyıl Ortalarına Kadar Türklerde Kadının Durumu*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Anabilim Dalı İslam Tarihi Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 1991, s. 12.

⁴³⁷ Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1978, s.7.

⁴³⁸ Hayati Başar, *Eski Türklerde Aile*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009, s.77.

⁴³⁹ Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, İnkılap ve Varlık Yayınevi, İstanbul 1978, s.166.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Çin kaynaklarının vermiş olduğu bilgilere göre MÖ 2225'lere kadar götürülebilir. Devletin kurucusu Teoman (T'ou-man)'dır. En güçlü dönemi ise Mo-tu⁴⁴⁰ (Mete) dönemidir.

Hunlar döneminden itibaren kadın-erkek ayrımı yapılmadığı ve kadın erkeğin tamamlayıcısı olarak kabul edildiğinden kadınsız hiçbir iş yapılmazdı.

Hunlar hakkında ilk bilgilerin bulunduğu Çin kaynaklarından Şici'ye göre, T'ou-man'ın Ulu Hatun'dan doğan oğlu Mo-tu idi. Bu yüzden Mo-tu tahta çıkmaya hak kazanmıştır. Bu dönemde Mo-tu'nun akınları ile zor durumda kalan Çin İmparatorunun Mo-tu'nun hatunundan yardım talebinde bulunması, bu dönemde kadının, siyasi açıdan hakan üzerinde ne kadar etkin rol oynadığını ortaya koyan örneklerden biridir.

Ayrıca Asya Hun'larının Çinlilerle olan ilişkilerindeki belgelerde, Türk hakanının yanında Hatununda resmen yer aldığı ver her ikisinin birden devleti temsil ettiği kaydedilmiştir.

Devlet içerisinde kadının, ne denli bir konumu olduğunu gösteren kısa bir anekdot:

“T'ou-man Ch'an-yü'nün, Mo-tu adlı bir veliahtı vardı. Sonradan sevdiği bir Yen-chih'dan⁴⁴¹ oğlu olmuş ve T'ou-man, karısının da desteğiyle Mo-tu'yu uzaklaştırıp bu küçük oğlunu başa geçirmek istemişti; bu sebeple Mo-tu'yu Yüeh-chih'lara rehin olarak göndermişti. Mo-tu rehin bulunduğu sırada T'ou-man, Yüeh-chih'lara ani bir saldırı düzenlemişti. Bunun üzerine Yüeh-chih'lar Mo-tu'yu öldürmek isteyince, Mo-tu onlardan cins bir at çalıp kaçarak ülkesine geri dönmüştü. T'ou-man onu çok güçlü ve cesur bularak on bin atlının komutanlığına getirmişti. Bundan sonra, Mo-tu öten oklar yaptırarak atlılarını okçu olarak eğitmiş ve şöyle emretmişti: 'Öten okumu attığım yere ok atmayanların başı kesilecektir.' Kısa sürede askerlerine bunu öğrettikten sonra bir gün, Mo-tu ava çıktığında öten okunu Ch'an-yü'nün cins atına atınca çevresindekilerin hepsi de aynı hedefi vurmuştu. Böylece Mo-tu yanındakilere güvenebileceğine kanaat getirmiş ve babası T'ou-man ile ava çıktığında, T'ou-man'a ok atınca çevresindekilerin hepsi de onu izleyip T'ou-man'ı hedef alarak öldürmüşlerdi. Sonra, Mo-tu üvey annesini, kardeşini ve kendine itaat etmeyen ileri gelenleri öldürtmüştü. Böylelikle kendini Ch'an-yü ilan ederek başa geçmişti (M.Ö.209).”⁴⁴²

Bu olaylardan da görüldüğü üzere Mo-tu'nun üvey annesi, eşi T'ou-man ile birlikte Mo-tu'yu uzaklaştırmak istemesi ve küçük oğlunu tahta geçirme girişiminde bulunma çabaları devlet içerisinde kadının ne derece söz sahibi olduğunu bizlere gösteren önemli örneklerden biridir.

Ayrıca Avrupa Hun Devleti döneminde de Hunlarda kadın aynı Asya Hunlarında olduğu gibi hak ve statülere sahip idi. Kısa bir örnek verecek olursak; Bizans elçisi Priskos'un Attila'nın eşi Arıkan Hatun hakkında yazdıklarına göre: Hun hükümdarını sarayında ziyaret eden Bizans elçisi, Arıkan Hatun'u kendi sarayında ayrıca ziyaret eder. Attila, Roma heyetini maiyetiyle birlikte kabul ederken Arıkan Hatun da Priskos'u yanında hizmetinde olan memurlar ve hizmetkârlar ile birlikte kabul etmişti. Bu merasim hatunun statüsünü gösterme anlamında önemlidir. Arıkan Hatun'a getirdiği hediyeleri sunan Priskos, ertesi gün Han'ın eşi tarafından yemeğe çağırılarak onurlandırılacaktır.

⁴⁴⁰ Bu kelime, bugüne kadar yapılmış olan araştırma ve tercümelerde Me-te, Mao-tun veya Modun olarak okunmuştur. Çince olmayan bu kelimeyi E.H.Parker, Baghdur (Bahadır, kahraman, yiğit) olarak kabul etmiş ve bu şekilde tercüme etmiştir. Bkz; E.H.Parker, **Thousands Years of The Tartars**, s.7.

⁴⁴¹ Hun Şanyülerinin eşlerine verilen bir unvandır.

⁴⁴² Ayşe Onat, Sema Orsoy, Konularp Erculasun, **Han Hanedanı Tarihi Hsiung-nu Monografisi**, TTK, Ankara 2015, s.5-6.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

b. Gök Türkler Dönemi

Asya Hun Devleti'nin yıkılışından sonra 16 kadar irili ufaklı devletçikler kuruldu. Bunlardan biri de Kuzey Liang Devleti'dir. Gök Türkler, Çin kaynaklarının belirttiği gibi Hunların devamı idi. Türkler, 6-9. Yüzyıllar arasında dağınık halde yaşamaktaydılar. Bunlara Orhun Abidelerinde Töles, Çin kaynaklarında ise T'ie-la denmekteydi. Tabgaç Devleti, 439'da Kuzey Liang Devletine son veriyor. Bu devlet içerisinde bulunan 500 aile Tabgaçlardan kurtuluyor ve Juan-Juan'lara sığınıyorlar. Bu aile Çin kaynaklarında A-shih-na (Asena) olarak geçmektedir. A-shih-na ailesi, Altay dağlarında demircilik faaliyetlerinde bulunuyorlardı. Zamanla bu aile güçlenerek topraklarını Sarı Nehir bölgesine kadar genişletme fırsatını buluyorlar. 545'lerde Tabgaçlardan bir heyet A-shih-na ailesine geliyorlar. O zamanlarda Türklerin lideri Bumin idi.

Tabgaçların faaliyetleri Türkleri durdurmaya yetmeyecek ve netice itibarıyla Türkler 552'de Juan-Juan'lara ağır bir darbe vuracaktır. Bu olaydan sonra Bumin, İl Kağan unvanını alarak devletini Ötüken merkezli kurmuştur. İlk Türk alfabesi ve edebi dilini yaratmak suretiyle Türk medeniyetine eşsiz hizmeti olan Gök Türk Kağanlığı böylece kurulmuş oluyordu.

Gök Türkler kendilerinden sonra gelen tüm Türk devletlerine yön vermiş ve neredeyse Türk boylarının bir çatı altında birleşmesini sağlamıştır. Ayrıca onlar Türk kökenli tüm devletlerin modellerini oluşturmuşlardır.⁴⁴³

İşte karşımızda böyle model bir devlet bulunmakta. Bu model devlette tabi ki kadının yeri de son derece önemli bir noktayı teşkil etmektedir.

Göktürk toplumunda kadının konumuna baktığımızda da aynı Hunlarda olduğu gibi yüksek bir değer gördükleri karşımıza çıkmaktadır.

Çin kaynaklarının bizlere vermiş olduğu bilgilere bakarak, bu dönemde Kağanın karısına *katun*⁴⁴⁴ (hatun) denmekte olduğunu görmekteyiz. Günümüzde kullanılan *Hatun* kelimesinin de buradan geldiğini söyleyebiliriz.

Gök Türkler dönemine adeta ışık tutan Orhun Abideleri'nde yer alan ifadeler, Türkler ile diğer toplumlar arasındaki farkı ortaya koymaktadır. Çeşitli toplumlarda kadın köle olarak kabul edilirken, Türklerde *hatun* unvanı ile kadın, kağan ile birlikte zikredilmektedir: “*Yukarıda Türk tanrısı, Türk mukaddes yeri, suyu öyle tanzim etmiş. Türk milleti yok olmasın diye, millet olsun diye babam İltirış Kağanı, annem İlbiğe Hatunu göğün tepesinde tutup yukarı kaldırmış olacak.*”⁴⁴⁵

Bu ifadeler “Eski Türk hukukunda kadının çok yüksek bir mevkie ve bazı siyasi haklara sahip olduğunun”⁴⁴⁶ göstergesidir. İl Bilge Hatun bu merasimde kağan gibi *kut* almıştır. Hatunun da kağan gibi Gök Tanrıdan kut alması ona verilen değeri göstermektedir. Bu kut ile Umay İlahesi arasında bir bağ kurulmuştur. Tengri Kağan ile Umay-Hatun ilahi bir vasma sahip olmuştur. Hatun, Ana Tanrıça Umay'a, Hakan ise Gök Tanrısına benzetilmektedir.⁴⁴⁷

⁴⁴³ Ahmet Taşağıl, **Kök Tengri'nin Çocukları**, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2015, s.123-124.

⁴⁴⁴ İsenbike Togan, Gülnar Kara, Cahide Baysal, **Çin Kaynaklarında Türkler Eski T'ang Tarihi**, TTK, Ankara 2017, s.3.

⁴⁴⁵ Muharrem Ergin, **Orhun Abideleri**, Boğaziçi Yayınları, Ankara 2013, s.45.

⁴⁴⁶ Osman Turan, **Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti**, Ötüken, İstanbul 2015, s.311.

⁴⁴⁷ Abdulkadir İnan, “Umay İlahesi Hakkında”, **Makaleler ve İncelemeler I**, TTK, Ankara 1987, s.397.; Sevim Can, **Selçuklular Döneminde Kadın**, Ufukötesi Yayınları, İstanbul 2008, s.32-33.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Göktürklerde kağanın karısı hatun, devlet işlerinde kocasıyla birlikte söz sahibidir. Emirnameler yalnız Kağan namına değil kağan ve hatun namına ortaklaşa imza edilmektedir. “585 ve 726 yıllarında Çin elçilerinin kabullerinde Gök Türk hatunlarının hazır bulunmaları bu açıklamalara örnek olarak gösterilebilir.”⁴⁴⁸ Aile içinde de kadın yüksek bir mevkie sahiptir. Anne olarak çocukların yetiştirilmesi ve evin idaresi ile uğraşırdı.⁴⁴⁹

Gök Türklerde, “evli kadın kutsal addolunur ve ona tecavüz edenler”in⁴⁵⁰ cezası töreye göre kesin olarak idamdı. Genç kızlara tecavüz edenler, çok ağır tazminatlar ödemek ve o kızla evlenmek zorundaydılar. Ayrıca, cariyelik müessesesi utanç verici bulunur, kadınlara bir hakaret olarak kabul edilir, kadının değerini düşürdüğüne inanılırdı.⁴⁵¹

Bu dönemde ayrıca devletlerarasında kendi milli çıkarları için akrabalık yoluyla evliliklerde yapılmaktaydı. Örneğin; 620 senesinde Gök Türk Kağanı Ch’u-lo, Çin’e bir elçilik heyeti yollayarak hediyeler sunmuş ve İmparatora kendi kızını vermeye hazır olduğunu bildirmiştir. İmparator da buna karşılık kendi akrabalarından bir kızı Ch’u-lo Kağan’a vermiştir.⁴⁵²

c. Uygurlar Dönemi

Çin kaynakları Uygurları Hunların nesilleri olarak zikrederler. Toba Devleti zamanında Töles⁴⁵³ adını aldılar. Çinililere göre Uygurlar çok cesur idiler. Çin kaynaklarında Kao-ch’ih olarak adlandırılan yüksek tekerlekli arabaları vardı ve bu sayede göçlerde ve savaşlarda bir adım önde idiler.

Uygurlar, Gök Türk devleti kuruluncaya kadar dağınık halde yaşamaktaydılar. Gök Türk devleti kurulunca, bu devlete bağlandılar. Ancak Gök Türkler Çinlilere mağlup olunca Uygurlar yeniden serbest olarak yaşamaya başladılar.

Neticede 742’de Karluk, Basmil ve Uygurların birleşmesiyle Gök Türk devletine son veriyorlar. 744 senesinde ise Uygur Yabgusu Basmil kağanını mağlup ederek kendisini kağan ilan ediyor ve Kutluk Bilge Kül Kağan unvanı alarak Kağanlığını kurmuştur.

Uygurlarda hatun, kağana her türlü yardımda bulunmuştur. Uygurlar henüz devlet kurmadan önce, Uygurların reisi harp ile meşgul olurken, annesi Uluğ Hatun, halkın arasında çıkan ihtilaflara bakar, kanuna karşı gelenleri şiddetle cezalandırıyordu. Böylece Uygurlar arasında nizam sağlanmış oluyordu.⁴⁵⁴

Uygur hatunları özellikle Mani dininin benimsenmesiyle birlikte hayır işlerinde çok etkin olmaya başlamışlardır.⁴⁵⁵ Çeşitli Mani ibadethaneleri kurmuşlar ve hastane yaptırmışlardır.

⁴⁴⁸ İbrahim Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü**, Ötüken, İstanbul 2015, s.259.

⁴⁴⁹ Özkan İzgi, **Orta Asya Türk Tarihi Araştırmaları**, TTK, Ankara 2014, s.30.

⁴⁵⁰ A.Afet İnan, **Tarih Boyunca Türk Kadının Hak ve Görevleri**, MEB, İstanbul 1975, s.27.

⁴⁵¹ Ahmet Taşağıl, “Göktürklerde İnsani Değerler ve İnsan Hakları”, **Türklerde İnsani Değer ve İnsan Hakları**, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992,I, s.110-111.

⁴⁵² İzgi, **a.g.e.**, Ankara 2014, s.30.

⁴⁵³ Eski Türk tarihinde Baykal Gölü’nün doğusu ile Karadeniz’in kuzeyi arasındaki bölgede dağınık halde yaşayan Türk boylarının genel adı. Ayrıntılı Bilgi İçin Bakınız; Saadettin Gömeç, “Türk Tarihinde Tölösler”, **Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi**, 1/1, Ordu 2016

⁴⁵⁴ Gülçin Çandarlıoğlu, **Uygur Devletleri Tarihi ve Kültürü**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 2004, s.11-12.

⁴⁵⁵ Can, **a.g.e.**, s.34.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Ayrıca Gök Türklerde görüldüğü gibi Uygurlarda da zina büyük suç sayılır ve ölümle cezalandırılırdı.

Gök Türkler dönemindeki Çinlilerle iyi geçinmek için akrabalık yoluyla evlilikler Uygurlarda da görülmektedir.

Tsai Wen-shen'in "*Hatun'un kendisine mahsus hususi bir otağı vardı. Kağan, iki vezirin onun hizmetinde olarak otağa girip çıkmalarını emretti*"⁴⁵⁶ sözlerinden anlaşılacağı üzere Uygurlar da hatunların kendilerine ait otağları bulunmakta idi.

Bu otağlardan başka prenseslerin oturdukları şehirler bile vardı. Çin elçisi Wang Yen-Te'nin Uygur seyahatnamesinde "*Biz sonra I-li Wang-tzu*"⁴⁵⁷ kabilesinden geçip gittik. Burada Ho-lo-ch'uan (Etsina Nehri) vardır. Burası T'ang devrindeki Uygur prenseslerinin oturduğu yerdir. Şehrin duvarları hala durmaktadır. Burada sıcak su gölleri vardır"⁴⁵⁸ ifadelerine göre Uygurlarda prenseslere ait şehirler bulunmakta idi. Ayrıca Paul Pelliot'un aktardığına göre Uygur prenseslerinin yaşadığı üç şehir daha bulunmaktadır. Bunlar Hatun Şehri olarak adlandırılmaktadır.⁴⁵⁹

SONUÇ

Eski Türk kültürünün İslam öncesi döneminde kadınların önemli bir konuma sahip olduğu görülmektedir. Türk bozkır yaşamında itibar sahibi olan kadın, kağanın yokluğunda ülkenin idaresi, savaşlarda ordunun komutası ve yabancı elçilerin kabul edilmesi gibi önemli vazifeleri yerine getirmiştir. Kadınlara askerî, siyasi vb. görevlerin verilmesi dönemin kadının rolünü açık bir şekilde ortaya koymakta olup bu bağlamda kadının kimi zaman -gerektiğinde- erkek ile aynı statüde yer aldığı; eşit haklara sahip olduğu ve aynı derecede önemsendiği anlaşılmaktadır.

Diğer yandan eski Türk toplumunda çocuklar arasında cinsiyet ayrımının yapılmadığının mühim bir göstergesi sayılabilecek bu olgu, kadınların, doğuştan itibaren ortaya çıkan bazı eşitsizliklere maruz kalmadığının da en büyük ispatıdır. Söz konusu dönemin çağdaşı olan çeşitli toplumlarda kız çocuklarının bir utanç kaynağı olarak görüldüğü gerçeğinin Türkler arasında kabul görmediğini söylemek yerinde olacaktır.

Hun, Göktürk, Uygur dönemlerinde kadınların devletin her kademesinde görev yapabildiği gözlenmekle beraber; Mete'nin yahut İl Kağan örneğinde olduğu gibi devletin bekası konusunda önemli kararlarda belirleyici mekanizma olan kadınların bazen eşlerinin kararını etkileyebildiği de bilinmektedir.

Arıkan Hatun örneğinde hükümdar hanımlarının tek başına elçi kabul edip ziyafet düzenleyebilecek hukuka sahip olduğu; Uygurlarda mahkeme başkanlığı yapan kadınlara rastlandığı kadınların verdiği hükümlerin toplumda itibar gördüğünün kayda değer göstergesidir.

Eski Türk toplumundaki kadının konumunu günümüzle kıyasladığımızda bu bağlamda birtakım çıkarımlar yapmak mümkün olacaktır. Bugünün Türk toplumuna bakıldığında en çok rastlanan münferit olay olarak kadına karşı şiddet uygulanması ve beraberinde yaşanan acı gerçekler kadının bir erkek ile aynı safta yer almadığı hatta bazen insanlık dışı kabul edildiği gerçeğini gözler önüne

⁴⁵⁶ İzgi, a.g.e., s.32.

⁴⁵⁷ Bahaeddin Ögel, bu kelimenin eski Türkçe'deki **elig** veya **el'e** tekabül ettiğini düşünmektedir. Ayrıca bu kabilenin Sarı Nehrin Batı bölgesinde olduğunu ileri sürmektedir.

⁴⁵⁸ Özkan İzgi, **Çin Elçisi Wang Yen-Te'nin Uygur Seyahatnamesi**, TTK, Ankara 2000, s.49-50.

⁴⁵⁹ Ayrıntılı Bilgi İçin Bakınız; "Paul Pelliot, Apropos des Comans", **Journal Asiatique**, c. XVII.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

sermektedir adeta. Ancak söz konusu acı gerçeklerin perde arkasındaki elin, kadın ve erkeğin -bir elmanın yarısı gibi- birbirinin tamamlayıcısı olduğunun şuuruna varmamış insanların elinin olduğunu söylemek gerekir.

Türk insanı tarihinin önemini fark etmek adına geçmişini iyi okuduğunda ve öğrendiklerini bugünle kıyaslama yoluna gittiğinde ancak işte o zaman Türk kadınının lâıyk olduğu yeri bir kez daha bulacağına olan inancımız tamdır.

KAYNAKLAR

BAŞAR, Hayati, **Eski Türklerde Aile**, (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2009.

CAMUZCUOĞLU, Dürdane, **XIV. Yüzyıl Ortalarına Kadar Türklerde Kadının Durumu**, (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Anabilim Dalı İslam Tarihi Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 1991.

CAN, Sevim, **Selçuklular Döneminde Kadın**, Ufukötesi Yayınları, İstanbul 2008.

ÇANDARLIOĞLU, Gülçin, **Uygur Devletleri Tarihi Ve Kültürü**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul 2004.

ERGİN, Muharrem, **Orhun Abideleri**, Boğaziçi Yayınları, Ankara 2013.

ERSÖZ, Emine; **Manu Kanunnamesi'ne Göre Hinduizm**, (Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2007.

GÖKALP, Ziya, **Türkçülüğün Esasları**, İnkılap ve Aka Yayınevi, İstanbul 1978.

GÖMEÇ, Saadettin, "Türk Tarihinde Tölösler", **Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi**, 1/1, Ordu 2016

GÜNDÜZ, Ahmet, "Tarihi Süreç İçerisinde Türk Toplumunda ve Devletlerinde Kadının Yeri ve Önemi", **International Journal of Social**, c.5, S.5, Ekim 2012.

İNAN, Abdulkadir, **Makaleler ve İncelemeler I**, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1987.

İNAN, Afet, **Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1975.

İZGİ, Özkan, **Çin Elçisi Wang Yen-Te'nin Uygur Seyahatnamesi**, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2000.

İZGİ, Özkan, **Orta Asya Türk Tarihi Araştırmaları**, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2014.

KAFESOĞLU, İbrahim, **Türk Milli Kültürü**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2015.

KAPANOĞLU, Sedef, **Çin'de Kadın İmgesi**, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doğu Dilleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2006.

ONAT, Ayşe- Sema Orsoy-Konuralp Ercilasun, **Han Hanedanlığı Tarihi Hsiung-nu (Hun) Monografisi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2015.

ÖGEL, Bahaeddin, **Türk Kültür Tarihine Giriş**, c.III, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1978.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

TAŞAĞIL, Ahmet, “Göktürkler’de İnsani Değerler ve İnsan Hakları”, **Türklerde İnsani Değerler ve İnsan Hakları**, c. 1, TKHV, İstanbul,1992.

TAŞAĞIL, Ahmet, **Kök Tengri’nin Çocukları**, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2015.

TOGAN, İsenbike- Gülnar Kara- Cahide Baysal, **Çin Kaynaklarında Türkler Eski T’ang Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2017.

TURAN, Osman, **Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2015.

İnternet Kaynakları

<http://www.forumgercek.com/showthread.php?t=82762>

GELENEKSEL HALK DANSLARINDA KADIN: DİRSE HAN VE YAŞLUCUK HANIM'IN DANSI ÖRNEĞİ

Yrd. Doç. Dr. Neslihan ERTURAL⁴⁶⁰

Gaziantep Üniversitesi, neslihanertural@gmail.com

Özet

Bir milletin kültürünü ve geleneğini yansıtmada dans güçlü bir sembol ve iletişim aracıdır. Ayrıca halk dansları yapısında taşıdığı yerel ve ulusa ait kültürel özellikler ile toplum içinde kimlik oluşturmada önemli bir işleve sahiptir.

Bu bölümde, Dede Korkut Kitabı içinde yer alan on iki anlatmadan biri olan Dirse Han Oğlu Boğaç Han anlatmasının söz ve dans ile kurgulanması ile halk bilgisi yaratmalarının görsel, sözel ve işitsel özelliklerine sahip; dans, destan, halk tiyatrosu türlerinin birleşmesiyle oluşturulan yeni bir icra; aktarım, süreklilik ve kültürün devamlılığı boyutlarıyla incelenecektir. Diğer yandan Dede Korkut anlatmalarının anlatıldığı zaman içinde toplumda erkeğin bireysel kahramanlıkları ile aile ve devlet yapısı içinde sağladığı birlikte kadının rolü icra boyunca vurgulanmıştır.

Bu gösterinin seyirci üzerindeki etkileri ve işlevleri; seyirci, oyuncu ve icra ortamı boyutları bakımından Türk Halk Bilimi İnceleme Kuram ve Yöntemlerinden; İşlevsel Yöntem, Performans Yöntemi ile incelenecektir. Bunun yanında Dede Korkut Kitabı'nda adı yer almayan ve Dirse Han'ın hatunu, üst rolde, Yaşlucuk Hanım tiplemesinin kurgulanması ile oluşturulmuştur. Başarılı erkeğin arkasında her zaman başarılı ve kahraman bir kadın varlığı olduğu görüşü, toplumda kadının; Aile, devlet, toplum içindeki problemlere bakış açısı ve çözme becerisi sahnede sözün gücünün anlatımı güçlendirmede sağladıkları etkiler ise Söz Edimleri Kuramı ile değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Dans, halk tiyatrosu, kurgu, bellek.

Abstract

Dance is a powerful symbol and communication tool in reflecting the nation's culture and tradition. It also has an important role in creating identity within the community with the local and national cultural characteristics it carries in its folk dances.

In this section, Dirse Han Son, one of the twelve narratives in the book of Dede Korkut, possesses visual, verbal and auditory characteristics of the creation of popular knowledge through the use of speech and dance to express his or her expression. A new performance created by the combination of dance, epic and folk theater genres; Transmission, continuity and cultural continuity. On the other hand, Dede Korkut emphasized the role of the woman together in her family, in the structure of the state and in the individual heroism of the man in the society at the time of her narration.

The effects and functions of this demonstration on the audience; The theory and methods of Turkish Folklore Review in terms of audience, player and enviromental environment dimensions; Functional Method will be examined by Performance Method. Besides this, the name of Dirse Han,

⁴⁶⁰ Bu bildiri, 2015 yılında Gaziantep Üniversitesi Türk Musikisi Devlet Konservatuarı Türk Halk Oyunları Bölümü tarafından gerçekleştirilen “Dede Korkut’un Dilinden Bir Kuruluş Destanı” adlı gösteriden üretilerek yazılmıştır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

which is not mentioned in the book of Dede Korkut, was formed with the arrangement of the aged Yaşlucuk Hanım typology in the upper role. Behind the successful man is always a successful and heroic woman, the idea that the woman in society; The point of view of the problems within the family, the state, the society, and the effect that the solution of the problem solving ability on the stage strengthens the expression of the power of the word will be evaluated with the word act.

Key Words: Dance, folk theatre, fiction, memory

Türk toplumunda fedakârlığın, ahlakın, kutsallığın, anneliğin sembolü olan kadın, geçmişten günümüze halk bilimi, edebiyat, sosyoloji, tiyatro, sinema gibi alanlarda, halk bilgisine ait sözlü, işitsel, görsel eserler ve kurgular içinde çeşitli şekillerle değeri vurgulanmıştır. Özellikle Türk edebiyatında yazılı kaynaklar arasında yer alan destanlarda “Kendilerinden söz edilen, başarıları anlatılan kadın karakterler de az değildir. Bu durum sadece Türk destanları için değil, bütün dünya destanları için de geçerlidir.” (Ekici, 2000), Destanlar oluşmadan önce mitlerin var olduğu bilinmekte, “kadın, Türk kültür ve edebiyatının içinde yerini alan önemli mitolojik unsurlardandır” görüşü çok eskilere dayanmaktadır. (Yakıcı, 2015)

Edebiyat ve sanat alanında kadının önemini vurgulayan eserlerden biri de Dede Korkut Kitabıdır. Bu kitapta destan içinde öğütlere, özlü sözlere, atasözlerine, dua ve beddualara sıkça yer verilmiştir. 2015 yılı Türk Dünyasında Dede Korkut yazmalarının bulunuşunun 100. Yılı kutlamaları kapsamında senaryosu tarafımızca yönetilen bir Dede Korkut’un Dilinden Bir Kuruluş Destanı” adlı bir kurgu sahnelenmiştir. Bu gösteri bu bölümde; Türk Halk Bilimi İnceleme Kuram ve Yöntemlerinden İşlevsel Yöntem ve Performans Yöntemi bağlamında; zaman, mekân, konu, içerik, icracı ve icracısına ait özellikler bakımından incelenmiştir.

Ekici’ye göre İşlevsel Yöntemin hareket noktası halk edebiyatı yaratmalarının metinleri değil, bu metinlerin oluşturuldukları, yaratıldıkları ve yeniden yaratılıp nakledildikleri bağlamdır. İşte bu bağlam noktasında bir halk edebiyatı yaratmasının anlatılması veya söylenmesindeki temel neden, anlatıcı ve icracının onu yaratma, aktarma ve kullanma nedenleri, dinleyicilerin o yaratmayı dinleme, anlama ve kullanma nedenleri ve bunların dışındaki nedenler İşlevsel Halk Bilimi Yönteminin temel sorunlarını oluşturmaktadır. (Ekici, 2002) Bu çalışmaya göre metin, halk bilgisi ürünlerinin görsel, işitsel ve sözel ürünlerinden oluşan halk dansları, halk tiyatrosu (seyirlik oyun, orta oyunu vb.) icralarıdır. Bu icraların ilk yaratımları, aktarma ve kullanım nedenleri ile Dede Korkut’un Dilinden Bir Kuruluş Destanı adlı gösteri içinde yeniden kullanılarak aktarma nedenleri icracı, izleyici ve icra ortamı bakımından farklı işlevler taşımaktadır. İlk çıkışı ve aktarma nedeni kutlama, eğlenme, iyi vakit geçirme ve kültürün devamlılığının sağlanması amaçlarını taşıyan metinler (danslar, halk tiyatrosu-seyirlik oyunlar, orta oyunu) bu gösteride, geçmişte anlatımı tamamlanarak yazıya geçirilmiş çok eski bir eserde yazarın ve anlatıcının da bakış açısıyla Türk kadınının problemlere sunduğu çözüm önerileri ve yaklaşımların günümüzde yaşanan problemlere de çözüm olacağı ve bu yolla kültürün devamlılığın sağlanacağı amacıyla kullanılmıştır.

İnceleme sonucunda sözel, işitsel ve görsel türlerin bir arada kullanımının kültürün devamlılığının sağlanmasında ve Gaziantep halk tiyatrosu ve halk dansları icra etme geleneğinin gelecek kuşaklara taşınmasında büyük bir öneme sahip olduğu görülmüştür.

Dede Korkut anlatmalarının halk dansları ve halk tiyatrosu ile kurgulanarak sahneye taşınması, Gaziantep halk tiyatrosu, halk dansları ve giyim kuşam ve süslenme geleneği ile

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

anlatmanın oluşturulduğu dönemi yansıması yapısal bakımından ayrı ayrı incelenmesi gereken unsurlardır. Bu kurgunun oluşum ve icra mekânı, Gaziantep Üniversitesi Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı ve Gaziantep Üniversitesi Atatürk Kültür Merkezi'dir. İcracısı profesyonel dansçılardan oluşan Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı Türk Halk Oyunları Bölümü öğrencileridir. Performansın içeriğini, halk bilgisinin görsel ürünlerinden halk dansları; görsel, işitsel ve sözel ürünlerinden halk tiyatrosu-seyirlik oyunlar ve orta oyunları, yazılı ürünlerinden Dede Korkut Kitabı içinde yer alan on iki anlatma oluşturmaktadır.

Kurguda yer alan kadın tipler; başrolde ve üst kurguda anne rolünde Dirse Han'ın eşi "Han Kızı" veya "Yaşlucuk Hanım" adıyla anılan Dirse Han'ın eşi. Ayrıca on iki anlatma içinde yer alan kadın tipleri de zaman zaman vurgulanmıştır. Kurguda Dede Korkut Kitabı'na ait destan anlatı tekniğinin kullanımı ile bir yandan sahnede seyirci üzerinde sözün gücünden yararlanılırken diğer yandan hareketle geleneğin estetik bir dışavurumu olan halk dansları icraları, halk tiyatrosunun icra teknikleri ile birleştirilerek tek bir kurguda ele alınmıştır. Amaç, kadının geçmişteki alp tipi rolü ile günümüz kadınına özgüven aşılacak ve Türk toplumu içinde "annenin kutsallığı", "eşine ve ailesine bağlı eş, nişanlı, hayat arkadaşı", "savaşta eşi ile mücadele eden" kadın tiplerlemleri ile sadakatin ve iyiliğin en üst dorukta anlatıldığı eser sahne üzerinde; söz, dans ve müzik ile vurgulanarak kadının yaradılışından günümüze kadar kültürümüz içinde önemli bir yere sahip olduğunu vurgulamaktır.

Dede Korkut Kitabı içinde bulunan on iki anlatma içinde yer alan ve ilk anlatma olan "Dirse Han Oğlu Boğaç Han" anlatmasında başrolde yer alan kadın, "Dirse Han'ın Eşi (Yaşlucuk Hanım)" ve daha sonra gösteriye sözleri ile katılan "Banu Çiçek", "Bayburt Tekfur'un Kızı", "Burla Hatun (Boyu Uzun Burla Hatun)", "Deli Dumrul'un Eşi", "Segrek'in Anası", "Selcen Hatun", "Günümüz Kadını" adlarıyla var olan ve oluşturulan tipler ve ortaya koyduğu problemler, çözüm önerileri ile yer almıştır. Bunun yanında günümüz kadınının ortaya koyduğu ortak ve farklı problemler ve çözüm önerileri de şiir türünün icrası ile kuvvetlendirilerek tek bir kurguda eskinin ve yeninin sunumu yansıtılmıştır.

Sahne icra ortamında söz ile eylem arasındaki felsefeyi tanımlayacak bir kuram Söz Edimleri Kuramıdır. Söz Edimleri Kuramı, John Langshaw (lengşa) Austin'in ortaya attığı ve öğrencisi John R. Searle'ün (sirl) geliştirdiği bir dil felsefesi kuramıdır. Aslında bir söz eylem kuramı olan bu kuram olan Austin'in kuramı, Wittgenstein'in (witcinstin) dilin ana işlevi olguları betimlemek olan anlam kuramına itirazdan ortaya çıkmıştır. Kuram, konuşan ve dinleyen en az iki kişinin bulunduğu, konuşan kişinin ne söylüyorsa onu anlatmaya çalıştığı ve eğretilmelere başvurmadığı ciddi bir dilsel davranış çözümler. Çözümlemeye çalışılan dilsel davranış, bütün o dışarıda bırakılan dilsel davranış biçimlerinin kendisinden türetebileceği düşünülen ilkel dilsel davranıştır. "How To Do Things With Works" çalışmasında dilin betimlemek, bildirmek dışında başka işlevleri olduğunu gösterir. Austin, bir olgu bildiriyormuş gibi gözüken ancak doğru ya da yanlış olamayan tümceleri "edimseller"(performatives), olgu bildirimlerini de "gözlemleyiciler" (constatives) olarak adlandırılır. İletişim ortamında kendisini dinleyen kişiye edimsel bir tümce sözceleyen kişi bir şey bildirmekten çok daha fazlasını yapar. Austin'e göre, iletişim ortamlarında bizi dinleyenlere bir tümce ürettiğimizde yerine getirdiğimiz edim anlamında bir söz ediminde bulunduğumuzda şu üç edimde bulunmuş olmaktadır. 1. Düz söz edimi (locutionary act), 2. Edimsöz edimi (illocutionary

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

act), 3. Etkisöz edimi (perlecutionary act) Auistin, başta edimseller için öne sürdüğü kuramını bütün dil kullanımına genelleyerek “bir şey söylemek, bir şey yapmaktır” şeklinde tanımlar. (Koç, 2015)

Düzsöz edimi; seslendirme, dillendirme ve anlamlandırma edimlerinden oluşur. Dilin imkan sağladığı sesleri/seslem, söz dağarcığını ve dilbilgisini/dillendirim ve bağlama göre anlamlandırımını kullanmaktır. Edimsöz edimi, düzsöz ediminde bulunan kişinin bu edimde bulunurken yerine getirdiği bir edimdir. Düzsöz düzeyinde anlam, edimsöz düzeyinde ise güç önemlidir. Auistin’e göre bir şey söylenirken yerine getiren bu edimler söylenen şeyin, yani tümcelerin “edimsöz güçleri”dir. Auistin, edimsöz gücünü sınıflandırırken fiilerden faydalanır. Edimsöz edimlerinin zenginliğinin dilin fiil sayısı ile doğru orantılı olduğunu belirterek edimsöz güçlerini beş gruba ayırır. 1. Hüküm-belirticiler (nihai karar verme, hakim, hakem), 2. Erk-belirticiler (nüfuzun kullanımı yani atama yapmak, emretmek vb.), 4. Davranış-belirticiler (Tutum ve toplumsal davranışlar, özür dilemek, tebrik etmek, beddua etmek vb.), 5. Serimleyiciler (Auistin kararsız olmakla birlikte doğrulamak, düşüncesini belirtmek, tanıklık etmek, kabullenmek, çıkarımda bulunmak vb.) Ayrıca hangi türden olursa olsun edimsöz ediminin başarılı olmasını edimsözel etkilerin gerçekleşmesine bağlar: 1. Kavramın gerçekleşmesi (dinleyen tarafından anlaşılması), 2. Etkisi gösterme (değişiklik yaratma), 3. Gerekli tepkinin verilmesi ya da ardışık davranışın gösterilmesi (Emrin yerine getirilmesi, sözünde durulması vb.) olarak tanımlanır. (Koç, 2015)

Birinci boyda Bayındır Han’ın boğasının ve devesinin güreş sahnesinde, meydanda oynayan çocuklara “Kaç!” edimsöz edimiyle (emir) tehlikenin haber verilmesinin ardından diğer çocuklarda etkisöz eylem ardışık bir davranışa yol açmıştır, ancak Boğaç ardışık davranışı sergilemeyip mitin/sözünona emrettiği cesaretini gösterme fırsatını değerlendirmiştir. Birinci boyda Bayındır Han yılda bir toy düzenleyip İç Oğuz ve Dış Oğuz’u kızıl otağa, oğlu kızı olmayanı da kara otağa, kızı olanı kızıl otağa, oğlu kızı olmayanı da kara otağa kondurulmasını, altına kara keçe döşenmesini ve önüne kara koyun yahnisi getirilmesini, yerse yemesini yemezse çekip gitmesini emreder. “Oğlu kızı olmayanı Allah Ta’ala kargayıptur, biz dahi karguruz.”diyerek emrini bildirir. Toya gelen Dirse Han’ın oğlu kızı yoktur. Uygulamadan habersiz bir şekilde kara otağa götürüldüğünde kötü bir durum olduğunu sezer. Otağların ak, kızıl ve kara renkleri göstergebilimsel olarak da bir kodlama yapmakla birlikte hüküm belirtici bir edimsözdür. (karganmış/kötü/kara). Dirse Han, kara otağa kondurulduğunda edimsözel etkinin üç aşaması birden onda gerçekleşmiş ve etkisöz gücüyle (kara-terk et) Dirse Han toyu terk etmiştir. (Koç, 2015) Gösteride oluşturulan kurgu içinde söze eşlik eden müzik ve dansın edimsözü güçlendirici etkisini birlikte görelim. (Dede Korkut’un Dilinden Bir Kuruluş Destanı Gösteri, 11.30. dk.)

Bu kısımda Dirse Han’ın kırk yiğidi ve kırk ince belli kız, Türk halk danslarının kaşık türünden olan “Cemilem” adlı dansa ait “sürütme adımı” ile sahneye girerler. Dansa ait müzik Dursunbey Yöresi Barana sohbet toplantısında “Sohbete Giriş” adıyla Sabahtan Kavuştum Ben Bir Güzele adlı Balıkesir Dursunbey ilçesi türküsünün ezgisi olup, sözleri tarafımızda oluşturulmuştur. Türkü Prof. Dr. Metin Ekici koordinatörlüğünde gerçekleştirilen Somut Olmayan Kültürel Miras: Barana Projesi kapsamında Dursunbey alan araştırmaları sırasında derlenmiştir. (Ekici vd. 2010) Barana; müzik, söz, öğüt, dans ve yemek unsurlarının bulunduğu erkekler arasında yapılan bir toplantıdır. Barana toplantılarında gelenek içinde sohbete girişte bu türkünün söylenmesinin iki sebebi bulunmaktadır. Bunlardan biri erkeğin sevgiliye söylediği söz niteliğini taşımaktadır. Diğer bir işlevi ise bir Barana grubunun bir başka barana grubunu sohbet esnasında ziyaret etmesi de yine

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

belli kurallar dâhilinde gerçekleşmektedir. “Baskın” olarak adlandırılan bu uygulamada, eğer içeride sohbet devam ediyorsa, misafir olarak gelen barana, sohbe ara verilmesini dışarıda bekler ve ara verildikten sonra “Sabahtan Kavuştum Ben Bir Güzele” türküsü ile misafir olarak geldiklerini ifade eder. (Ertural, 2011) Bu kısımda daha sonra Dirse Han da sohbe Burdur yöresi halk danslarına ait adım ile dans ederek sahneye girecek, kara keçeyle oturtulmak istenecek, önüne kara etten kara yahni konulacak ve daha sonra kendisi toyu bu muamele neticesinde yine dans ederek çıkacaktır.

Bu sahnede seyirci üzerinde kuvvetli bir etkilenmenin olduğu gözlemlenmiştir. Bu etkilenmenin nedeni, geleneksel bir anlatının yine geleneksel müzik ve dans ile vurgulanarak halkın (seyircinin) belleğinde saklı olan müzik ve dans geleneğinin hatırlatma yoluyla tekrarlanması ile canlanmıştır. Halk bilgisi ürünlerinin “canlı” olma özelliği onun “sınırlı estetik olgu, yaratma ve sanat kaygısını da içerir. Başka bir ifadeyle bu tür yaratmalar belli oranda ustalık içerir. Geleneksel değerleri ifade eden halk bilgisi yaratmaları az da olsa ustalık anlayışı ile birleşince canlı hale gelir.” (Ekici, 2002)

Ayrıca Dirse Han’ın dansı sahne üzerinde “toya girişi” doğaçlama olarak hazırlanmıştır. “Doğaçlama aslında, geleneksel yollarla kazanılan ve dansçının zihinsel ve kinestetik hafızasına kaydedilen dinamik modellere dayanan, spontan bir etkinlik” (Kurt, 2017) olarak tanımlanır. Bu sahnede doğaçlamanın tamamen geleneksel adımlarla hazırlanmış ve oyuncular bu sahneden spontan hareketler ile çıkmışlardır.

Dede Korkut boylarının sözedimleri açısından güçlü etkisöz eylemlere sahip olduğu söylenebilir. Aynı zamanda seslerden çok fazla faydalanan anlatılarda müziğin de icra bağlamı açısından sözün etkisini artırma gücü ihmal edilmemiştir. Anlatıcının belleğini kullanmasını yardımcı olan sesler, tekrarlar, epitetler, etkisöz eylemler dinleyicide de güçlü bir odaklanma ve anlama eylemini sağlamaktadır. (Koç, 2015)

Kurgunun devamında Dirse Han eşi ile diyalogu içinde; “çocuksuzluk”, “çocuksuzluğun aile ve toplum ilişkisine yansıması”, “eşler arasında kadının çocuksuzluk üzerine eşine verdiği çözüm önerisi”, “kadının verdiği çözüm önerisini dinleyen eş ve önerinin işe yaraması”, kadın bakış açısının sosyal hayat içinde problemlerin çözümüne olan olumlu katkıları çerçevesinde aktarılmıştır.

Dirse Han eşine gider ve eşine çocuksuzluğun nedenini sorgular. Bu sorgulama sonucunda Yaşlucuk Hanım’ın kendi içinde yaşadığı duygular kurgu içinde eyleme ve söze aktarılmıştır. Oyuncunun söylediği Tatar Ninnisinin oyuncunun sesinden canlı performans ile aktarımı ile böylece hak bilimi ürünlerinin geçmişte kalan bir unsur olmasından çıkıp eskinin müziğin anımsatma işlevinden yararlanma yoluyla yeniden canlandırılması ile hem metnin, hem müzik geleneğinin hem de ninni icrasının yaşatılarak sürdürülmesi sağlanmıştır. Yaşlucuk hanım boş bir belik ile ninni söyler. “Bişik Cırı” adlı bu ninni Tatar Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarılmış ve seslendirilmiştir. (Dede Korkut’un Dilinden Bir Kuruluş Destanı Gösteri, 19.09.dk.)

Kurguda bundan sonra destan içindeki anlatımlara ait üst kurgu ile bazen bağımlı bazen de bağımsız bir bağlam oluşturulmuştur. Her anlatıda başrolde olan kadın tipi ile yeni bir eylem kurgusu oluşturulmuştur. Yaşlucuk Hanım’ın çocuksuzluk özlemine karşı O’na teselli vermek ve hayata motive etmek için bir anne rolüyle Boyu Uzun Burla Hatun “Kazan Bey Oğlu Uruz’un Tutsak Olduğu Destan” adlı anlatı içinden Yaşlucuk Hanım’ın yanına çıkıp gelmiştir. Adeta O’na bir yandan kendi derdini anlatmakta diğer yandan Yaşlucuk Hanım’a dilek ile dilediği oğlunun

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

doğduktan sonra başına gelenleri anlatarak erkek çocuk sahibi olma mücadelenin bitmediği, toplum içinde hem eş hem de toplum ile kadın olarak mücadelenin devam ettiği anneye atfedilen kutsallık ile vurgulanmıştır.

Boyu Uzun Burla Hatun tiplerinden sonra “Bay Püre Oğlu Bamsı Beyrek” anlatmasında sevgili rolüyle “Banı Çiçek” sahneye çıkmıştır. Bu tiplerin üst kurgudaki Yaşlucuk Hanım ile ortaklığı eşine sadık ve onu çok seven bir kadın oluşudur. Kurguda aşk, kurtarma, haksızlığa uğrama gibi eylemlere ait olaylar yer almaktadır. Bu tiplerde Banı Çiçek, Bamsı Beyreğe olan sevgisini alt kurguda dile getirmiş ve Bamsı Beyreğin Yalancı Oğlu Yaltacuk adlı yakın arkadaşının yalanı ile düştükleri durum orijinal metindeki alkış ve kargışların yer alması eylemleri yumuşatılarak eserin mukkadime kısmında da yer alan öğüt niteliğindeki “yalan söz bu dünyada olmasa daha iyi, acı otlar gibi olması daha iyi” sözleri ile seyirci üzerinde etkisöz eyleme dönüştürülmüş, anlam güçlendirilmiştir. (Dede Korkut’un Dilinden Bir Kuruluş Destanı Gösteri, 25.dk.)

Banı Çiçek tiplerinden sonra “Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı” anlatmasında Selcen Hatun tipleri yer almıştır. Selcen Hatun tiplerinde Yaşlucuk Hanım, Banı Çiçek tipleri ile sevgi ve aşk ortak eylem kurgusuna yanında Selcen Hatun’un eşine olan sadakati etrafında kurgulanmıştır. (Dede Korkut’un Dilinden Bir Kuruluş Destanı Gösteri, 26. dk.) Anlatıda bir kadının erkeğe olan üstünlüğünün erkek tarafından gurur meselesi yapılarak çok sevdiği Selcen Hatun’un canına kastına kadar gitmesi ve sonuçta Selcen Hatun ve Kan Turalı arasındaki kavganın dinerek barışla çözümlenmesiyle sonuçlanır. Burada seyirci üzerindeki etki söz olarak Selcen Hatun’un ağzından söz ve müzik ile “kader”, “kibirlik”, “erkeğin kadının önerileri ile elde ettiği başarıdan kompleks duymaması gerektiği”; yine eserin mukaddimesi içinde yer alan öğüt sözlerden seçilerek “ezelden yazılmazsa kul başına kaza gelmez, ecel vakti gelmeyince kimse ölmez, gürüldeyip sular taşsa deniz olmaz, kibirlik edeni Tanrı sevmez” nasihat içeren sözler ile etkisözün eyleme dönüşümü sağlanmıştır. Selcen Hatun bu sahnede Kan Turalı’yı sorgulamakta ve ondan anlatının sonunda barıştıklarına dair bir işaret vermeyerek seyirciyi neden-sonuç ilişkisi hakkında düşünmeye yönlendirmiştir. Anlatmanın sonunda üst anlatmaya benzer şekilde Yaşlucuk Hanım’ın eşi Dirse Han’a verdiği çözüm önerisini eşinin dinlediği gibi Kan Turalı da eşini dinleyecek ve barışacaklardır.

Selcen Hatun tiplerinden sonra Burla Hatun tiplerine tekrar yer verilmiştir. Bu defa yine annelik vasfı ön plana çıkarılmış, evladı için canını vermeye hazır bir anne tipi anlatılmıştır. (Dede Korkut’un Dilinden Bir Kuruluş Destanı Gösteri, 28. dk.)

Burla Hatun tiplerinden sonra “Duha Koca Oğlu Deli Dumrul” anlatmasında yer alan Deli Dumrul’un hatunu tipleri ile Deli Dumrul ile Azrail’in pazarlığında kendi canından vazgeçerek, kocasına duyduğu sevgi sonucunda kendini feda etmeye hazır eş rolünde yer almaktadır. Anlatmalar içinde yer alan “gelim gidimli dünya, ahir son ucu ölümlü dünya” sözleri bu tiplerde yer alan kadının ağzından “kader”, “ölüm”, “Tanrıya yalvarma” sözleriyle birleştirilerek Deli Dumrul’a hitap etmiş ve eyleme dönüştürmüştür.

Deli Dumrul’un hatunu tiplerinden sonra “Uşun Koca Oğlu Segrek” anlatması ile Segrek’in eşi anlatmanın Oğuz ile Dış düşmanın çetin mücadelesinde Egrek ve Segrek adlı kardeşlerin düşmana karşı sırt sırta vererek verdikleri mücadele sırasında Segrek’in eşinin Segrek’i uzun bir zaman beklemesi ve sevgisine sadık bir kadın tipleri anlatılmıştır. (Dede Korkut’un Dilinden Bir Kuruluş Destanı Gösteri, 31.10.dk.) ,

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Segrek'in hatunu tiplemesinden sonra "Begil Oğlu Emren'in" anlatmasında asıl anlatı kovalamaca iken bu kurguda Emren'in eşi tiplemesi ile dedikodu ve sır tutamamanın bir aileye hatta topluma verdiği zararlar kadının ağzından etkisöz eyleme örnek verilecek nitelikte seyirciye aktarılmıştır.

Emren'in eşi tiplemesinden sonra "günümüz kadını" tiplemesi ile "Mona Roza" şiiri ile etkisöz eyleme dönüştürülmüş, toplumun kurtuluşunun kadına verilen değerden geçtiği öğüt niteliğindeki sözler ile erkek seyircilere yönelik bir kadının methedilmesi etkisi ile eyleme dönüştürülerek bir edebi tür olan şiir türü ile güçlendirilmiştir.

Kadın tiplerinin sahnede bulunduğu sahne boyunca sesli sözün psikodinamiği ve etkisi ile (Koç, 2015) kadının toplum içindeki rolü vurgulanmıştır. Nihayetinde Dede Korkut Kitabı içinde yer alan anlatımlar; "yazıya geçirilmiş dahi olsa kolektif anonimliğe yaslanan sözel belleğe ait bir yaratımdır" (Atay, 2015) Aslında anlatı geleneğinden derlenerek yazıya geçirilmiş, kolektif hafızada yer alan destan parçaları kadın oyuncuların sözlerinde tekrar vücut bulmuştur. İlk şeklindeki gibi tekrar anlatıya dönüşmüş, öne sürülen öneriler ile kadının toplumdaki yol göstericilik ve belirleyicilik özelliği vurgulanmıştır.

Dans, güçlü bir semboldür. Tek başına dünyayı değiştiremez ama değişimin gerçekleşmesinin araçlarından biridir. (Özbilgin vd., 2017) Tam bu noktada Yaşlucuk Hanım oturduğu yerden doğrularak eşinin yanına gitmiş ve bazı önerilerde bulunmuştur. Bu öneriler geleneksel adımlardan oluşturulan halk dansları ile güçlendirilmiştir. Eşlerin zorluklara karşı birlikteliğinin sembolü olarak başrol oyuncularını olan Dirse Han ve eşi ve zeybek dans karakterini yansıtan doğaçlama adımlardan oluşan bir koreografiyi bu sahnede icra etmişlerdir.

"Halk dansları (halk oyunları) halkın oyun oynama; bar tutma, halay çekme, hora tepme, halay sekme vb. kavramlarla adlandırdığı ait olduğu yörenin estetik görüşünü yansıtan harekete dayalı sanatsal ürünlerdir. Bir dans metni bu kurguda da görüldüğü gibi sadece koreografik bir yapıdan ibaret değildir. Aynı zamanda folklor, ritüel, sanat, eğitimsel, politik vb. verilen bir iletişim tipleri uyarılarının, dans unsurlarının belirli yapısıyla kesin bir sosyal etkileşimle ilişkili olan bir "çerçeve işlevi" içerir. (Özbilgin vd., 2017)

İletişim işleminde dans, metinler, dekor, kostüm, sahneleme, kişilik alanı ve sosyal kurallar gibi koreografik olmayan bileşenleri birleştirir. Bu bileşenleri birleştirme rolündeki en güçlü etken gelenektir. Gelenek grupları birleştirir, insanları bir araya getirir, kişiye belli bir yere ait olma, belli bir yerin üyesi olma gibi duyguları hissettirir. Bu bağlamda Geleneksel Halk Danslarında sahne üzerindeki kadının rolü, kimlik oluşturmada bir sembol ve rol model olma açısından önemli bir yere sahiptir.

Toplumun kolektif bilincinin oluşumunda ve yaşatılmasında Dede Korkut anlatımlarında Dede Korkut'un kopuzu ve söyledikleri ile topluma ders vermesi, yol göstermesinde söz ne kadar değerli ise bir kültür metnini oluşturan, halkın belleğinde yer alan geleneksel müzik, halk tiyatrosu ve danslarının edebi anlatımlar aracılığıyla yeniden kurgulanarak sahneye taşınması da bir o kadar önemlidir. Halk anlatı geleneği içinde nasıl ki her anlatım bir yeniden yaratım ve icra ise halk danslarını yeni temsiller içindeki icraları da yeni işlevler yüklenebilen görsel halk bilgisi ürünleridir. Temsil, ait olduğu sosyal bağlam, zaman, icra ve icracısıyla birlikte değerlendirilmelidir. Çünkü her tekrar içinde bir farklılık barındıran ama aynı zamanda geleneğe ait unsurlar ile içinde geçmiş de barındıran bir yapıdır. Gelenek, halkın sahip olduğu kültürel değerlerin bileşkesidir. Bu değerler içinde halk dansları ve halk tiyatrosu icralarının devamlılığının

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

sağlanması bilimsel yöntemlerle elde edilen bilginin işlenmesi ve temsil boyutuna taşınması ile mümkün olacaktır.

KAYNAKLAR

Akgün, A., ve Çelik, M.E. (2015). Dede Korkut Hikâyelerinin Ronald B. Tobias'ın Kurgu Teorisine Göre İncelenmesi. *III. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kongresi Bildiriler Kitabı*.

http://tdae.ege.edu.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=673%3A2016-12-15-12-32-20&lang=tr

Atay, A. (2015). Edebi Eserin Yeniden Kurgulanması Bağlamında “Dede Qorqud (Anar)” Örneği. *III. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kongresi Bildiriler Kitabı*.

http://tdae.ege.edu.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=673%3A2016-12-15-12-32-20&lang=tr

Ekici, M. (2000). Dede Korkut Kitabı'nda Kadın Tipleri. Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni. *III. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kongresi Bildiriler Kitabı*.

http://tdae.ege.edu.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=673%3A2016-12-15-12-32-20&lang=tr

Ekici, M. (2002). Halk Bilim Araştırmalarında Üçüncü Boyut. Halk Kültürü ve Medya İlişkisi Uluslararası Sempozyumu.

Ertural, N. (2015). Bir Seyirlik Oyun Olarak Dede Korkut. *III. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kongresi Bildiriler Kitabı*.

http://tdae.ege.edu.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=673%3A2016-12-15-12-32-20&lang=tr

Ertural N., Aslan M., Oğuz T., Öner M. (2015). Dede Korkut'un Dilinden Bir Kuruluş Destanı Gösterisi

<http://gul6.bim.gantep.edu.tr/~tmdk/etkinlikler.html>

<https://www.youtube.com/watch?v=cmeQneZww0c>

Koç, A. (2015). Dede Korkut Kitabı'nda Sözü'nün Gücü. *III. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kongresi Bildiriler Kitabı*.

http://tdae.ege.edu.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=673%3A2016-12-15-12-32-20&lang=tr

Kurt, B. (2017). Dansın Gücü ve Onun Sosyal ve Politik Kullanımı. Editör M.Ö. Özbilgin ve B.O. Kurtişoğlu, *Anca Giurchescu ve Etnokoreoloji*, (ss. 33-44). İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.

Özbilgin, M. Ö., ve Ekemen, G. K. (2017). Dansın Gücü ve Onun Sosyal ve Politik Kullanımı. Editör M.Ö. Özbilgin ve B.O. Kurtişoğlu, *Anca Giurchescu ve Etnokoreoloji*, (ss. 25-32). İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.

Yakıcı, A. (2015). Dede Korkut'ta Alp Tipi Bir Eş ve Bilge Bir Anne Olarak Kadın. *III. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kongresi Bildiriler Kitabı*.

http://tdae.ege.edu.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=673%3A2016-12-15-12-32-20&lang=tr

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

FARABİ-HUMBOLDT BAĞLAMINDA DİL-DÜŞÜNCE İLİŞKİSİ

Doç.Dr. Hülya ALTUNYA

Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Mantık Anabilim Dalı, hulyaaltunya@sdu.edu.tr

ÖZET

Dilin yapısı ve düşünceyle olan ilişkisi, dilbilimciler kadar felsefeciler ve mantıkçılar tarafından da problem olarak ele alınmıştır. İkinci öğretici ünvanıyla meşhur olan Farabi (ö. 879-950), bir sistem filozofu olarak özellikle felsefe ve mantık disiplinlerindeki eserlerinde dil ve düşüncenin neliğinden başlayarak bunlar arasındaki ilişkiye geniş bir şekilde yer vermiştir. Ona göre dilin yapısı, insan ruhunda bulunan yetiler, ses organları, dilin tabiat ve toplumla ilişkisi, delalet (gösterge) ve terkipler (bileşiklikler) olmak üzere dört etmenden oluşur. Bu etmenlerden birisi; insanın, düşünen/konuşan canlı (hayvanu'n-natık) olmasıdır ki, bu; ruhun yetilerinden biridir. Bu yetide, konuşma ve düşünme birlikteliği söz konusudur. Aynı zamanda Farabi, bu yetiyi, iç konuşma (dahili nutk), dış konuşma (harici nutk) ve ayırt etme yetisi (temyiz gücü) olarak adlandırır. Buna göre dil ve düşünce arasında bir ilişki tesis edilir. Modern dönemde ise Alman filozof ve dilbilimci Wilhelm von Humboldt (ö. 1835), Farabi'nin "hayvanu'n-natık"ını çağrıştıran "iç form" ifadesini kullanarak dil ve düşünce arasındaki ilişkiyi analiz eder. Ona göre ruhtaki iç kımıldanmalar farklılaşarak sesle birlikte dışarıya çıkarak dillendirilir. Dilin iç biçimiyle fiziksel sesler birleşince yapısı açıkça bilinmeyen bir terkiptir oluşur. Öte yandan dilin, düşünceyle ilişkisi vardır ve dil, düşünceyi etkiler ve biçimlendirir. Düşünebilmek için dilin olması şarttır, yani dil, düşüncenin zorunlu gerektirenidir. Bu tebliğde Farabi'nin "hayvanu'n-natık" ve Humboldt'un "iç form/iç dil duyusu" ifadelerini merkeze alarak dil ve düşünce arasındaki ilişki araştırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Farabi, Humboldt, Düşünen/Konuşan Canlı, İç Dil Duyusu

Dilin yapısı, dil ve düşünce arasındaki ilişki, dilbiliminin olduğu kadar dil felsefesinin de kendine konu edildiği bir meseledir. Her ne kadar bu mesele, modern dönemin sorun edildiği bir konu gibi görünse de⁴⁶¹, İslam düşüncesinde çok daha erken dönemlerden itibaren dil-düşünce ilişkisiyle birlikte, dilin yapısı hakkında incelemeler bulunmaktadır. Bu problemi önemseyen filozoflardan biri olarak Farabi (ö. 950), dilin kökenini beşeri bir etkinlikle temellendirmeye çalışırken dilin yapısını da ele almaktadır.

Farabi, dil ve mantık ile ilgili problemlere eserlerinde öncelikle yer verir. Hatta kendi döneminde yaygın olarak üzerinde çalışmaların yapıldığı bilimleri sınıflandıran Farabi, dil bilimlerine ilk sırada yer vererek bu konunun önem ve değerine işaret eder. Onun dil bilimlerine ilk sırayı vermesinin nedeni ise tüm bilimlerin dile dayanmasından ve düşüncenin kendini ancak dilde tezahür ettirmesindendir. Yani düşüncenin ve bu düşünce vasıtasıyla varlık elde eden bilginin temel zemini dildir.⁴⁶² O halde dilin doğru kullanılması, düşüncenin doğru ifade edilmesi anlamına geldiği için dil bilimlerinin ve yanı sıra düşüncenin bilimi olan mantığın tüm yönleriyle araştırma konusu yapılmasına ihtiyaç duyulur.

⁴⁶¹ Dil felsefesinin felsefi bir disiplin olarak adından söz ettirmesi, dil-düşünce ilişkisi, dilin yapısı ve kökeni hakkında XIX. yüzyılda Hamann, Herder ve Humboldt tarafından yapılan incelemelerle başlatıldığı kabul edilir. Wittgenstein'in I. ve II. Döneminde yaptığı dilsel analizleriyle ise bağımsız bir dil felsefesinin varlığından söz edilir. Sarp Erk Ulaş, **Felsefe Sözlüğü**, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2002, s. 386.

⁴⁶² Farabi, **İlimlerin Sayımı**, Çeviren: Ahmet Arslan Vadi Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 1999, s. 16.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Öte yandan modern dönemde Wilhelm von Humboldt (ö. 1836), dilin kökenini, toplumla ilişkisini ve dilin inşasında bireysel ve toplumsal katkının tespitinde dilin yapısını, ontolojik, antropolojik ve filolojik açılardan ele alır. Ona göre dilin yapısı, insan ruhunun izlerini taşır. Bu tebliğde dilin yapısına dair bu iki filozofun görüşlerini karşılaştırmaya çalışacağız. Açıkçası Farabi ile Humboldt'un yaşadığı dönem arasında dokuzyüz yıla yakın bir zaman aralığı ve varlık, bilgi, dil ve mantık anlayışları bakımından farklılık bulunsa da, her iki filozofun dilin yapısı hakkındaki görüşleri, konu, problem ve terminoloji açısından ele alınabilir.

Burada öncelikle “yapı ve dilin yapısı” ifadelerinin hangi anlama geldiği üzerinde durabiliriz. Yapı, bir bütünü meydana getiren parçaların aralarında oluşan ilişkilerden ve bunların işlevlerinden oluşan doğal düzendir. Dilin yapısı ise dili oluşturan parçaların kendi aralarındaki bağıntıları ve onların işlevlerinden doğan özerk nitelikteki bütün sistemdir.⁴⁶³ Şu halde dilbilim dilin yapısını, sözcüklerin düzenlenmesi, sıralanması ve onların işlevleriyle belirlerken, mantık, düşünsel açıdan söz ile anlam arasındaki ilişkinin açığa çıkartılmasında dilin yapısını kendine konu edinir. Ayrıca dilin kökeni ile dünyada çok çeşitli dillerin nasıl var olduğu sorusu, dillerin yapısını incelemeyi gerektirmiştir. İlk dil veya diller nasıl ortaya çıkmıştır? Acaba düşünme biçiminin tekliğine rağmen çeşitli dillerin var olması, dilin yapısından mı kaynaklanmaktadır? Dil ve düşünce arasında ne tür bir ilişki vardır? Denilebilir ki bu tür sorular, Farabi ve Humboldt'u, dilin yapısını incelemeye yöneltmiştir.

İlk olarak Farabi, milletlerin dillerinin çeşitliliğini, toplumların (ümme) biyolojik, coğrafi ve iklim özelliklerinin farklılığıyla ilişkilendirir. Dolayısıyla ona göre dilin yapısı, insan nefsinde bulunan yetiler, ses organları, dilin toplum ve tabiatla ilişkisi, göstergebilim (delalet) ve dilsel bileşkeler (terkibler) üzerine kuruludur.⁴⁶⁴ Bu dört etmen hem dile getirme ve anlama bakımından bireysel olarak dilin yapısını hem de bildirişim aracı olan dilin toplumsal yapısını oluşturmaktadır. Burada dilin yapısını oluşturan ilk etmen, insan ruhunda var olan yetilerdir ve Farabi, bu yetiyi “nutuk” kelimesiyle ifade eder.

Esasında “nutuk” terimi, Farabi'nin dil ve mantık anlayışının temelindedir yani onun dil ve düşünce arasında kurduğu ilişkinin merkezinde yer alır. Arapça'da nutuk; sözlükte söylemek, konuşmak, ses çıkarmak, açık ve anlaşılır bir şekilde (telaffuz ve anlam olarak) konuşmak, söz vb. anlamlara gelir.⁴⁶⁵ Bunun dışında anlamak, harf ve sözcüklerle söz söylemek gibi anlamları bulunan nutuk, sadece insan sözünü kasdetmek üzere kullanılır.⁴⁶⁶ Farabi'nin dille ilgili olarak kullandığı terimler arasında lafız, kelim ve kav (söz) gibi terimler vardır ancak o, insan sözünü, düşüncesini ve doğruyu yanlıştan ayırt etmesini bir arada ifade eden nutuk kelimesini kullanmayı tercih eder.

Farabi'nin dil ve düşünceyi bildirmek üzere nutuk kelimesini tercih etmesinde, onun felsefi ve mantıksal düşüncesinde etkisi olan Aristoteles (M.Ö. 322)'in “logos” ve “nous praktikos” ifadelerinin tesiri vardır. Aristoteles “düşünme gücü”ne logos yerine, “nous praktikos” der ve bu güç, ruhun yetileri arasında yer alır. Düşünme yetisi, imgelerdeki biçimleri düşünür.⁴⁶⁷ “Logos”

⁴⁶³ Berke Vardar, *Dilbiliminin Temel Kavram ve İlkeleri*, Multilingual Yayınları, İstanbul, 1998, s. 159.

⁴⁶⁴ Sadık Türker, “Mantıkta Kullanılan Lafızlar”, *Kutadgubilig Dergisi*, S. 2, 2002, s. 109. Burada dört etmenden sadece “düşünme-konuşma yetisi” ele alınacaktır.

⁴⁶⁵ P.J.-B. Belot, *Vocabulaire Arabe-Français*, Imprimerie Cathdique, 14. Baskı, 1929, s. 838.

⁴⁶⁶ Firuzabadi, *Kamus*, Mütercim Asım Efendi, Bulak Baskısı, 1809, c. 3, s. 58.

⁴⁶⁷ Aristoteles, *Ruh Üzerine*, Çeviren: Zeki Özcan, Alfa Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2001, s. 88; Andre Lalande, *Vocabulaire Technique Et Critique De La Philosophie*, Presses Universitaires De France, 16. Baskı, 1988, s. 572.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

kelimesi ise şeyin zihindeki özü, bu şeyin düşüncesi ve dolayısıyla onu ifade eden tanım, onun formu, oran ve kavram anlamındadır. Logos, düşüncenin konusunun kendisi, yapısı, düzeni ve onun tek bir kelimeyle ifade edilen akılsal formudur.⁴⁶⁸

Düşünmenin ve konuşmanın temel yapısını belirleyen “logos teorisi”nin asıl şekillendiricisi, Stoa Okulunun kurucusu olan Zenon (M.Ö. 264)’dur. Logosu evrendeki hakim güç olan akılsallığı yöneten Tanrısal güç, evrendeki düzenin asıl kaynağı olarak oluşun özünü kendinde içeren akıl ilkesi şeklinde anlayan Herakleitos (M.Ö. 475)’un etkisinde kalan Zenon, evrenin akılsal bir yapıya sahip olduğunu logos teorisiyle açıklar. Onun döneminde dil ve düşünce arasındaki ayrılmaz ilişki ve düşüncenin sözsel olarak ifade edilmesi üzerinde genişçe durulur. Stoalı filozoflar, dilbilim öğretilerinde logos’u; iç logos ve dış logos şeklinde ayırarak dil ve düşünce arasındaki uyuma dikkat çekerler.⁴⁶⁹ Daha sonra logosun iç ve dış olarak ikiye ayrılması gerek Farabi gerekse de dille ilgilenen diğer filozoflar tarafından benimsenen bir sınıflandırma olmuştur.

Bu noktada Farabi’nin içsel konuşma yani dahili nutk dediği yetinin neye karşılık geldiğini sorabiliriz. Ancak öncelikle onun varlık hiyerarşisinde konuşan-düşünen canlı olarak insanın yerini tespit etmek gerekmektedir. Farabi’ye göre merkezinde Tanrı’nın bulunduğu varlık hiyerarşisinde insan, konuşma ayırt edici özelliğine sahip olarak hayvandan önce gelmektedir. Nefsu’n-natıka yani düşünen ve konuşan nefse sahip olan insanın çeşitli yetileri vardır. İnsanın, hayatını sürdürebilmesi için beslenme yetisi (el-kuvvetü’l-ğaziyye), duyularla ilgili yetisi (el-kuvvetü’l-hassa), arzu yetisi (el-kuvvetü’n-niza’) ve algıları ruhta muhafaza eden, birleştiren ve ayıran muhayyile yetisi bulunur. Bunlardan sonra insanda “el-kuvvetü’n-natıka” denilen konuşma ve düşünme yetisi ortaya çıkar. İnsanın dili inşa edebilmesi için konuşma yetisi, diğer yetilerle bağlantılı olarak çalışır. Bu yeti, zatiyla bağımsız olarak varolduğu için kendini algılar. Bu güçle, akılsal nesneler yani akledilebilen şeyler bilinebilir. Güzel ve çirkin ayırt edilebilir ve bilim ve sanat ortaya çıkartılır. Bu güce, irade gücü eklenir. Bütün bu yetileriyle yani düşünme, arzu etme, hayal ve duyum güçleriyle, nefsu’n-natıka, çeşitli eylemlerde bulunur ve bedeninin yok olmasıyla yok olmayıp, eylemlerinin neticesine göre ya en yüce saadete ulaşır ya da elem içinde kalır. Başka bir ifadeyle insanı insan yapan nefsi-natıka, insan türüne özgü olan ilmi ve ameli etkinlikleri gerçekleştirir.⁴⁷⁰

Buna göre Farabi, Aristoteles ve Stoalıların “logos” öğretilerinin etkisiyle, ruhun en üstün yetisi olarak el-kuvvetü’n-natıkanın, dil ve mantığın ortaya çıktığı yeti olduğuna işaret eder. Ona göre nutuk, hem kavrama eylemine aracı olan şey hem de konuşma ve dille ifade etmedir.⁴⁷¹ Nutuk sözcüğüne akıl anlamı veren Farabi, onu, akledilirleri ifade ettiği için bu anlamda kullanır. Makulat, sözdür. Aynı zamanda ruhta bulunan ve akılsalları ifade eden iç konuşma, sözdür. Ancak ses ile

⁴⁶⁸ Aristoteles, **Metafizik**, Çeviren: Ahmet Arslan Sosyal Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1996, s. 88-89; Aristoteles, **Ruh Üzerine**, s. 150-151, Sarp Erk Ulaş, **Felsefe Sözlüğü**, s. 900.

⁴⁶⁹ Kâmiran Birand, **İlk Çağ Felsefesi Tarihi**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1964, s. 94; Zeki Özcan, **Teolojik Hermenötik**, Alfa Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2000, s. 22; Sarp Erk Ulaş, **Felsefe Sözlüğü**, s. 900.

⁴⁷⁰ Farabi, **Tâlikât**, Tahkik: Cafer Âlu Yâsîn, 1. Baskı, 1988, s. 49; Farabi, **Daa’vâ Kalbiyye, Resâilu’l-Fârâbî** içinde, Matbaatu Meclis-i Dâireti’l-Maârifî’l-Osmâniyye, 1. Baskı, Haydarabad, 1346, s. 9-10; Farabi, **Siyâsetü’l-Medeniyye**, Matbaatu Meclisi Dâireti’l-Maârifî’l-Osmâniyye, 1. Baskı, Haydarabad, 1346, s. 1-2, 33; Farabi, **İdeal Devlet**, Çeviren: Ahmet Arslan, Vadi Yayınları, Ankara, 1997, s. 75-76.

⁴⁷¹ Farabi, **Mutluluk Yoluna Yönelme**, Çeviren: Hanifi Özcan, Anadolu Matbaacılık, 1. Baskı, İzmir, 1993, s. 55. bkz. Farabi, **Kitâbu’t-Tenbîh alâ Sebîli’s-Saâde**, Resâilu’l-Fârâbî içinde, Matbâtü Meclis Dâireti’l-Maârifî’l-Osmâniyye, 1346 (h.), s. 22.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

dışarı çıkan ve insanın ruhundaki görüşleri düzelten söz, ruhta bulunan sözdür (kavl). Böylece Farabi, düşünmeye, iç konuşma ve sesle dışsallaştırılan söze, dış konuşma adını verir. Günümüzde de dilbilimlerinde düşünmeye, iç konuşma adı verilmektedir.⁴⁷²

Burada Farabi'nin "hayvanu'n-natık ve nefsu'n-natıka" ifadelerinin gerisinde Aristoteles'in ve Stoa filozoflarının izlerinin olduğunu söyleyebiliriz. Farabi varlıkları insan, hayvan, melek ve cin şeklinde dört sınıfa ayırdıktan sonra insanın, canlı, konuşan (natık) ve ölümlü varlık olduğunu ifade eder. İşitme ve söz (kavl), canlı olması nedeniyle canlılarda bulunan özelliktir. Söz yani kavl ve telaffuz, konuşmanın (nutuk) ayırt edici vasfı değildir. Aslında canlıların çoğunun çıkardığı sesler vardır. Ancak insan sesi, tabi bir mahreçle ve harflerle sözü bildirir. Diğer canlılarda benzer bir seslendirmeye rastlanmaz.⁴⁷³

Buna karşılık modern dönemde ses, içsel dil formu ve bildirişim dilin yapısını oluşturan etmenlerdir. İçsel dil formu ifadesini ilk defa kullanan Humboldt'tur. İçsel dil formu ifadesiyle, dilin kullanımı ve gelişmesiyle ilgili tüm ruhsal yetiler kastedilir.⁴⁷⁴ İnsanlar arasında ortak iletişimi belirleyen form olarak içsel dil formu, dilde ses ile kastedilen anlam arasındaki bağı gösterir. Dilin yapısının odağında içsel dil formu bulunur. Felsefe tarihinde devamlı surette problem olan "iç form" konusu, "ide, entelekeia, varlık ilkesi, iç yasa vb." terimlerle hep gündemde olmuştur. Burada ise içsel dil formu, insanın dili ortaya çıkartan yetisine karşılık gelmektedir.

Bu bağlamda Humboldt'un dilin yapısını bir yönüyle ruhla ilişkilendirmesi, dilin bireysel oluşuyla tahlil edilebilir. Ona göre ruhtaki iç kımıldanmalar değişerek sesle dillendirilirler. Açıkçası dilin iç biçimi fiziksel sesle birleştiğinde yapısı açıkça bilinmeyen bir iç bileşke oluşur. İşte bu iç form veya iç dil duyusu, her dilde eşit bir şekilde var olur ve dili, içten yöneterek her şeye hareket verir. Buna karşılık ses, tam olarak hareketi ve etkisi bulunmasa da, "iç form" vasıtasıyla düşünceyi içine alarak dilde ayrılıkları çoğaltır. Böylece insanlarda doğal olarak bulunan dilsel yatkınlığın, insanın genel bir yetisi olduğu söylenebilir. Bütün dillerde kullanım açısından bu, genel yeti vardır. Dolayısıyla dillerin biçimi temelde aynıdır.⁴⁷⁵ Dillerin çeşitliliği problemi, Humboldt tarafından dilin bu yapısal özelliği göz önünde tutularak çözülmeye çalışılır.

Bu durumda Humboldt'un insanın zeka gelişimiyle dil arasında bir ilişki inşa ettiğinden söz edilebilir. Ona göre dil, toplumların ileri veya geri gidişinde ondan etkilenecek varlığını gösterir ama aynı zamanda kültür durumları da dile tesir eder. Ayrıca bazı zamanlarda dil, düşünsel gelişmeyle birlikteliğini terkedip bütünüyle düşüncenin yerini alır. Şu halde dilin, insanlığın içsel bir formu olarak onun derinlerinde bulunması, onun tamamen toplumların bir ürünü olarak gösterilmesini engeller.⁴⁷⁶ Humboldt, dilin iç form oluşunu şöyle ifade eder: "İçsel derinliği ve doluluğuyla dünya olaylarının akışını etkileyen zihin gücü, insanlık gelişim çizgisinin gizli ve esrarengiz hakiki yaratıcı ilkesidir."⁴⁷⁷

⁴⁷² Walter Porzig, **Dil Denen Mucize**, Çeviren: Vural Ülkü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1995, s. 40.

⁴⁷³ Farabi, **Risâle fi Mesâili Müteferraka, Resâilü'l-Fârâbî** içinde, Matbaatu Meclis-i Dâireti'l-Maârifî'l-Nizâmîyye, 1. Baskı, Haydarâbad, 1346 (h.), s. 3.

⁴⁷⁴ Waltraud Bumann, "Dil Felsefesi", **Günümüzde Felsefe Disiplinleri** içinde, Derleyen ve Çeviren: Doğan Özlem, İnkılap Kitabevi, 4. Baskı, İstanbul, 1993, s. 518.

⁴⁷⁵ Taylan Altuğ, **Dile Gelen Felsefe**, YKY, İstanbul, 2001, s. 63-82.

⁴⁷⁶ Wilhelm von Humboldt, **Klasik Alman Dil Felsefesi Metinleri** içinde, Phoenix Yayınları, Derleyen ve Çeviren: Gürsel Aytac, Ankara, 2011, s. 111.

⁴⁷⁷ Wilhelm von Humboldt, **Klasik Alman Dil Felsefesi Metinleri** içinde, s. 116.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Humboldt'a göre dil, milletin ruhunun (Geist) dış görünümüdür. Yani milletin dili, onun ruhudur ve ruhu da dilidir. Millet, canlı ve bağımsız olduğu ve dil de millete dayandığı için bunlar, birbirine özdeşir. Dil, zannedildiğinin aksine bir eylemin (energia) ürünü (ergon) değil, bizzat eylemin kendisidir.⁴⁷⁸ Millet canlı olduğu için nasıl kendini yeniliyorsa, dil de aynı şekilde devamlı ilerler. Yani yaşayan bir etkinlik olması nedeniyle her an yeniden doğarak yeniden üretilir. Aynı şekilde duyma, kavrama ve anlama eylemleri de her etkinlik anında yeniden doğar. Burada Farabi'de olduğu gibi Humboldt'ta, insanın duyumladığı şeyleri, içsel etkinliğiyle kendi zihninde yeniden üreterek algılar. Ruhta bulunan kuvvet, dili tekrar tekrar üretir ve böylece dil, her insanın ruhunda tüm yetkinliğiyle var olur. Ruhun içsel formu olarak bulunan dil, iç ve dış ihtiyaçlara cevap verir. Dış dünya, ruhun, anlamlandırılmak üzere bekleyen mülküdür. Nesnel gerçekliğin belirlenmesi, ruhun, iç dil yetisiyle mümkündür. Başka bir ifadeyle dil, düşünceyi belirler.

Farabi'ye göre dilin oluşumu ve gelişimi aşamalarında, halkın çok önemli katkısı bulunmaktadır. Onun özellikle *Kitabu'l-Huruf* adlı eserinde “Dillerin Ortaya Çıkışı” başlığı altında ilk dil, halkın bilgi ve kültür seviyesiyle ilişkili olarak izah edilir. Aynı şekilde Humboldt'a göre halkın dilsel etkinliği ile dilin biçimini kazanması arasında doğrudan bir ilişki vardır. Yani dil, ulusların kültürü içerisinde form kazandığı için dil, o ulusun özelliklerini taşıyan bir form kazanır. Dilin ve ulusun arasındaki bu güçlü bağ, ulusun ruhsal gücünden kaynaklanmaktadır. Eski çağlardaki uluslar, kültürlerini dillerine işledikleri için tanınmaları da bu yolla mümkün olmaktadır. Bu ulusların eğitim-kültür ve medeniyet seviyeleri ile özellikleri, kullandıkları dilin karakterine bakılarak tespit edilir.

Bu durumda Farabi'nin “kuvve-i natika” tabiri ile Humboldt'un “iç form/iç dil duyusu” ve ses görüşü arasında benzerlik olduğu söylenebilir. Zira her iki ifade de dilin kullanımı ve gelişimiyle ilgili olarak ruhun bir yetisine karşılık gelmektedir. Kuvve-i natika, ruhta bulunan ve kavramları ifade eden, iç konuşmaya imkan veren ve içteki konuşmanın sesle dışarı çıkmasını sağlayan yetidir. Benzer şekilde iç dil duyusu, dilin ruhsal formudur ve düşüncenin ortaya çıktığı ve düzenlendiği yetidir. Her iki dil filozofu da, dilin toplumsal kökeniyle birlikte, dilin bireyde nasıl ortaya çıktığını araştırıyor olmaları, onları benzer sonuçlara götürmüş olması muhtemeldir. Her ikisi de dili, insanın doğasında bulunan bir yeti olarak kabul eder. Ancak Farabi, dilin yapısında duyuların ve düşünmenin etkisini rasyonel bir tarzda açıklar. Zira dil, aklın bir ürünüdür. Buna karşılık Humboldt, dili, insan aklının bir ürünü olarak görmez. Dil, bizzat aklın bir ürünü değil, bir iç gereksinimden doğan etkinliktir. Daha açık bir ifadeyle dil, bir faaliyettir ve birey ile toplum arasındaki ilişkiyi kurandır. Farabi, dahili nutk yani iç konuşma ifadesiyle, dilin, düşüncenin ürünü olarak tezahür ettiği yetiye işaret etmektedir. Humboldt ise dilsel bilinç ifadesiyle, dilin etkinlik olarak düşünsel boyutta var oluşunu ima etmektedir. Düşünce çeşitli göstergelerle dilde tezahür eder. İnsan ve dünya ile düşünce ve sözcükler arasındaki ilişki dilde ortaya çıkar. Şu halde dil, düşüncenin somutlaştığı alandır.

KAYNAKÇA

AKARSU, Bedia, Dil-Kültür Bağlantısı, İnkılap Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1998.

ALTUĞ, Taylan, Dile Gelen Felsefe, YKY, İstanbul, 2001.

ARİSTOTELES, Ruh Üzerine, Çeviren: Zeki Özcan, Alfa Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2001.

⁴⁷⁸ Bedia Akarsu, *Dil-Kültür Bağlantısı*, İnkılap Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1998, s. 68.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

ARİSTOTELES, Metafizik, Çeviren: Ahmet Arslan, Sosyal Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1996.

BELOT, P.J.-B., Vocabulaire Arabe-Français, Imprimerie Cathdique, 14. Baskı, 1929.

BİRAND, Kâmıran, İlk Çağ Felsefesi Tarihi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1964.

BUMANN, Waltraud, “Dil Felsefesi”, Günümüzde Felsefe Disiplinleri içinde, Derleyen ve Çeviren: Doğan Özlem, İnkılap Kitabevi, 4. Baskı, İstanbul, 1993.

FARABİ, Tâlikât, Tahkik: Cafer Âlu Yâsîn, 1. Baskı, 1988.

FARABİ, Daa’vâ Kalbiyye, Resâilu’l-Fârâbî içinde, Matbaatu Meclis-i Dâireti’l-Maârifî’l-Osmâniyye, 1. Baskı, Haydarabad, 1346.

FARABİ, Siyâsetü’l-Medeniyye, Matbaatu Meclisi Daireti’l-Maârifî’l-Osmâniyye, 1. Baskı, Haydarabad, 1346.

FARABİ, İdeal Devlet, Çeviren: Ahmet Arslan, Vadi Yayınları, Ankara, 1997.

FARABİ, Mutluluk Yoluna Yönelme, Çeviren: Hanifi Özcan, Anadolu Matbaacılık, 1. Baskı, İzmir, 1993.

FARABİ, Kitâbu’t-Tenbîh alâ Sebîli’s-Saâde, Resâilu’l-Fârâbî içinde, Matbâtü Meclis Dâiretü’l-Maârifî’l-Osmâniyye, 1346 (h.).

FARABİ, Risâle fî Mesâili Müteferraka, Resâilu’l-Fârâbî içinde, Matbaatu Meclis-i Dâireti’l-Maârifî’l-Nizâmîyye, 1. Baskı, Haydarâbad, 1346 (h.).

FARABİ, İlimlerin Sayımı, Çeviren: Ahmet Arslan Vadi Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 1999.

FİRUZABADÎ, Kamus, Mütercim Asım Efendi, Bulak Baskısı, 1809, c. 3.

HUMBOLDT, Wilhelm von, Klasik Alman Dil Felsefesi Metinleri içinde, Phoenix Yayınları, Derleyen ve Çeviren: Gürsel Aytaç, Ankara, 2011.

LALANDE, Andre, Vocabulaire Technique Et Critique De La Philosophie, Presses Universitaires De France, 16. Baskı, 1988.

ÖZCAN, Zeki, Teolojik Hermenötik, Alfa Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2000.

PORZIG, Walter, Dil Denen Mucize, Çeviren: Vural Ülkü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1995.

Sarp Erk Ulaş, Felsefe Sözlüğü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2002.

TÜRKER, Sadık, “Mantıkta Kullanılan Lafızlar”, Kutadgubilig Dergisi, S. 2, 2002.

VARDAR, Berke, Dilbiliminin Temel Kavram ve İlkeleri, Multilingual Yayınları, İstanbul, 1998.

FİNANSAL PERFORMANSIN ÖLÇÜLMESİ: BİST DOKUMA SANAYİİ'NDE FAALİYET GÖSTEREN FİRMALAR ÜZERİNE BİR UYGULAMA

FINANCIAL PERFORMANCE MEASUREMENT: BIST COMPANIES OPERATING IN AN APPLICATION ON TEXTILE INDUSTRIES

Doç. Dr. İlhan EGE

Mersin Üniversitesi, İİBF. İşletme Bölümü

Gönül ÖZKAN

Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı

ÖZET

Çalışmada, Borsa İstanbul'da hisse senetleri işlem gören dokuma sanayi firmalarının finansal performanslarını ölçmek amaçlanmıştır. Firmaların 2010-2015 dönemindeki finansal performansları yıl bazında, oran analiz yöntemi kullanılarak belirlenmiştir. Finansal oran analizi kapsamında likidite, faaliyet etkinliği, finansal yapı ve karlılık durumları incelenmiştir. Analiz neticesinde, incelenen dönemde likidite oranlarının kritik değerlere uygun olduğu ve sektördeki firmaların likidite durumlarının risk teşkil etmediği tespit edilmiştir. Diğer bir deyişle, incelenen dönem itibarıyla dokuma sanayi firmalarının likidite durumlarının yeterli düzeyde oldukları belirlenmiştir. Finansal yapı açısından ise, firmaların sermaye yapılarını özkaynaklardan oluşturduğu, borçlanmanın ise çoğunlukla kısa vadeli yabancı kaynaklardan sağlandığı tespit edilmiştir. Firmaların karlılık oranlarının ise incelenen dönem itibarıyla ağırlıklı olarak negatif ve değişkenlik gösterdiği ortaya çıkarılmıştır. Faaliyet oranları açısından ise firmaların kaynaklarını verimli şekilde kullandıkları söylenebilir.

ABSTRACT

The aim of the study is to measure the financial performances of the textile industry firms whose shares are traded in Stock Exchange Istanbul. The financial performances of the companies during the period 2010-2015 were determined on a yearly basis using the ratio analysis method. Context of financial ratio analysis, liquidity, operational efficiency, profitability and financial structure were investigated. As a result of the analysis, it was determined that the liquidity ratios in the analyzed period are in accordance with the critical values and the liquidity conditions of the companies in the sector are not at risk. In other words, it has been determined that the liquidity conditions of textile industry firms are adequate as of the period examined. In terms of financial structure, it has been determined that firms' capital structures are formed from equities and borrowing is mainly provided from short term liabilities. Profitability ratios of firms were found to be mainly negative and variable as of the period examined. In terms of operatin ratios, it can be said that firms use their resources efficiently.

1. Giriş

İşletmelerin zorlu rekabet koşullarında başarıya ulaşabilmeleri, yeni pazarlarda yer edinebilmeleri ve süreklilik sağlayabilmeleri, şuan ki ve gelecekteki faaliyetleri karlı olarak devam ettirebilmeleri işletme performanslarının doğru tespit edilip değerlendirilmesine bağlıdır (Tekin ve Zerenler, 2005: 187). Performans; belirli bir zaman diliminde, bir bireyin, bir grubun ya da teşebbüsün, o işe ilişkin neler yapabildiğinin nicel ve nitel anlatımıdır (Büyüköztürk, 2007:29). Performans ölçüm yöntemlerinden biri de Oran Analizi Yöntemidir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Oran analizi, mali tablolarda yer alan kalemlerin birbiri ile olan ilişkilerinin matematiksel anlamda gösterilmesi ve değerlendirilmesidir. Bu analiz ile birlikte firmaların likidite durumu, aktiflerinin etkinliği, finansman yapısı, karlılık ve borçlarını ödeyebilme gücü gibi konularda bilgi verir (Bakır, Şahin 2009:132). Oran analizinde kullanılan oranlar likidite oranları, finansal yapı oranları, faaliyet oranları ve karlılık oranları olarak gruplandırılabilir. Likidite oranları, firmanın kısa vadeli borç ödeme gücünü ya da diğer bir ifadeyle paraya çevrilecek aktif değer ile kısa vadeli borçlar arasında ki ilişkiyi gösteren oranlardır. (Çetiner 2007:145). Finansal yapı oranları, işletmenin finansmanında yabancı kaynaklarda ne ölçüde faydalandığını ortaya koyan oranlardır. Faaliyet oranlar, işletmenin faaliyetlerini, aktiflerini kâr ve nakit sağlamak için ne kadar etkili ve verimli olduğunu ölçmek için kullanılan oranlardır (Kılıç, 2012: 97). Karlılık oranları ise işletmenin faaliyet döneminde yeterli kar elde edip edemediğini ölçmek için kullanılan oranlardır. Bu oranların kullanım amacı işletmenin faaliyet performansını, risk durumunu ve finansal kaldıracın etkilerini görmektir (Türko, 1999: 107).

Araştırmada, BIST Dokuma Sanayii'nde faaliyet gösteren firmaların finansal performanslarını ortaya çıkarmak amacıyla 2010-2015 döneminde faaliyet gösteren 20 firmanın bilanço ve gelir tablosu hesaplarından yararlanılarak oran analizi tekniği kullanılmıştır. Bu doğrultuda, likidite oranları, finansal yapı oranları, faaliyet oranları ve karlılık oranları değerlendirilmiş olup, likidite oranları olarak cari oran, asist test oranı ve nakit oran, finansal yapı oranları olarak yabancı kaynak oranı, özkaynak oranı, kısa vadeli yabancı kaynak oranı, uzun vadeli yabancı kaynak oranı, faaliyet oranı olarak alacakların devir hızı, özsermaye devir, stok devir hızı ve aktif devir hızı, karlılık oranı olarak ise aktif karlılık oranı, özkaynak oranı, net kar oranı ve brüt kar oranı kullanılmıştır.

2. Alan Yazını

Uygurtürk ve Korkmaz (2012) tarafından yapılan çalışmada, 2006-2010 döneminde BIST ana metal sanayinde faaliyet gösteren 13 firmanın finansal performansları, çok kriterli karar verme yöntemlerinden biri olan TOPSIS kullanılarak tespit edilmiştir. Yönteme ilişkin kriterler finansal oranlar kullanılarak oluşturulmuştur. Analiz sonucunda, BIST ana metal sanayi firmalarının performanslarında dalgalanmalar olduğu belirlenmiştir.

Meydan, Yıldırım ve Senger (2016) çalışmalarında, 2012 yılında BIST gıda sanayinde kar elde ettikleri belirlenen 10 firmanın finansal performans değerlendirilmesinde Gri İlişkisel Analiz yöntemi kullanılmıştır. İşletmelere ait finansal oranlar kullanılarak grup bazında ve bütünsel olarak yöntem doğrultusunda değerlendirilmiştir. Çalışma da elde edilen bulgular klasik finansal oran analizinde elde edilen bulgular ile karşılaştırılmış ve sonuçların tutarlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dumanoglu ve Ergül (2010) yaptıkları çalışmada, 2006-2009 sürecinde BIST'e kote olmuş 11 teknoloji şirketinin mali tabloları incelenerek, şirketlerin performansları TOPSIS yöntemi ile belirlemeyi amaçlamışlardır. Her bir şirket için ayrı ayrı finansal oranlar hesaplanmış ve oran analizi kullanılarak performansları ölçülmüştür. Bu ölçütler TOPSIS yöntemi kullanılarak genel durumu gösteren tek bir puana çevrilmiş ve analiz sonuçlarının temel analiz sonuçlarını doğruladığı görülmüştür.

Büyükşalvarcı (2011) tarafından yapılan çalışmada, 2001 finansal krizinin BIST'te işlem gören imalat sanayi şirketleri üzerinde ki etkileri finansal oranlar ile hisse getirileri arasında ilişki olup olmadığı ve krizin ne derece fark yaratıp yaratmadığı regresyon analizi yöntemi ile araştırılmıştır. Araştırma sonucunda, kullanılan 17 finansal oran ile hisse senedi getirileri arasında ilişki, krizi dönemlerinde farklılık yarattığını göstermektedir.

Yalama ve Sayım (2008) yaptıkları çalışmada, BIST'te işlem gören imalat sektöründeki şirketlerin temel analiz yönteminde kabul görmüş finansal oranlar aracılığıyla veri zarflama yöntemi

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

kullanılarak performans karşılaştırması yapmayı amaçlamıştır. Elde edilen bulgulara göre İmalat sektörünün en etkin sektör içi alt birimi Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi olmuştur.

Tayyar, Akcanlı, Genç ve Erem (2014) çalışmalarında BIST'e kayıtlı bilişim ve teknoloji sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin finansal performanslarının 2005-2011 yılları arasındaki finansal tablo verileri kullanılarak oran analizi ile ölçmüşlerdir. Analitik Hiyerarşi Prosesi ve Gri İlişkisel Analiz yöntemlerini kullanarak işletmelerin ilişkili dönemlerindeki ağırlığı en fazla kriter belirlenmiş ve performansa yönelik gri ilişkisel dereceler hesaplanmıştır. Analizde kriter ağırlığı en yüksek olan oran karlılık oranları ve en yüksek finansal performansa sahip işletme Link Bilgisayar Yazılım ve Donanım Sanayi Ticaret A.Ş. olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Örs, Takıl ve Altın (2015) çalışmalarında, BIST Teknoloji Endeksi'nde (XUTEK) işlem gören 11 işletmenin 2011- 2013 yılları ayrı ayrı incelenerek finansal performansları oran analizi ile ölçülmüştür. Analiz sonucunda incelenen dönemlerdeki işletmelerin likidite oranları yeterli görülmüş ayrıca finansal yapı oranlarında kısa vadeli yabancı kaynakların yüksek olduğu, işletmelerin stoklarının kısa süre de tüketildiği, alacaklarını erken tahsil edebildiği ve karlılık oranlarının benzerlik göstermediği sonucuna ulaşılmıştır.

Yurdakul ve İç (2003) çalışmalarında IMKB'de işlem gören ve Türkiye'de otomotiv sanayinde faaliyet gösteren 5 büyük ölçekli otomotiv firmasının 1998-2001 dönemi bilançoları kullanılarak finansal oranlar hesaplanmıştır. Hesaplanan oranlar doğrultusunda firmaların performanslarının belirlenmesinde TOPSIS yöntemi kullanılmıştır. Analize göre incelenen ilk 3 yılda TOPSIS yöntemine göre sıralama ile hisse senetleri fiyatlarına göre sıralama sonuçlarının birbiriyle tutarlılık olduğu 2001 yılında ise yaşanan finansal kriz ve borsada görülen dalgalanmalar nedeniyle farklılık tespit edilmiştir.

Gerşil ve Palamutçuoğlu (2016) tarafından yapılan bu çalışmada BIST'de işlem gören teknoloji şirketlerinin finansal verileri kullanılarak finansal oranlar hesaplanış ve bu oranlar kullanılarak TOPSIS yöntemi ile teknoloji şirketlerinin performansları çeşitli ağırlıklandırma yöntemleri kullanılarak performans sıralaması yapılmıştır.

Ata ve Yakut (2009) bu çalışmada Türkiye'de imalat sektöründe faaliyet gösteren firmaların etkinlik ölçümleri 1996-2006 yıllarında Veri Zarflama Analizi (VZA) ile finansal açıdan değerlendirilmiştir. Kullanılan yöntem sonucunda etkin olan ve olmayan sektörler belirlenmiştir.

Bektaş ve Tuna (2013) tarafından yapılan çalışmada, Borsa İstanbul Gelişen İşletmeler Piyasası'nda işlem gören 11 işletme için performans ölçümü 2011 yılı bilanço ve gelir tablosu verilerinden yararlanarak 6 oran belirlenmiş ve bu oranlar kullanılarak Gri İlişkisel Analiz uygulanmıştır. Analizde Denge Yatırım Holding A.Ş.'nin en yüksek performansa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bayrakdaroğlu ve Ünlü (2009) tarafından hazırlanan bu çalışmada IMKB ve NYSE borsalarının EVA ve MVA performans ölçümleri uygulanarak karşılaştırmalı analizi yapılmıştır. Analize göre İMKB'nin hissedar değeri açısından başarılı olmadığı ve var olan sermayeyi tükettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Ekşi ve Akçi (2009) bu çalışmalarında BIST 'de faaliyet gösteren imalat sanayi alt sektöründen 158 firma incelenmiştir. Likidite, mali yapı, faaliyet, karlılık ve borsa performans oranları hesaplanıp ortalamalarına bakılmıştır. Kullanılan oranların ortalamalarında anlamlı bir farklılık olup olmadığı Anova ve Tukey testi ile araştırılmıştır.

Ömürbek ve Kınay (2013) tarafından yapılan bu çalışmada BIST'de faaliyet gösteren bir hava yolu taşımacılığı şirketi ile Frankfurt Menkul Kıymetler Borsası'nda faaliyet gösteren bir havayolu

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

taşımacılığı şirketinin 2012 yılına ait finansal tablolarından ve performans tablolarından alınan veriler ile TOPSIS yöntemi kullanılarak iki hava yolu şirketinin performansları değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonucunda BIST’de faaliyet gösteren hava yolu şirketinin performansının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Acar (2003) bu çalışmasından tarımsal işletmelerde finansal performansı finansal oranlar ve referans değerler ile ölçmüştür. Ayrıca çalışmada, finansal performansın ölçülmesi için likidite, karlılık, borç ödeme gücü ve verimliliğin ölçütü olan oranlar üzerinde durmuşlardır.

İç, Tekin, Pamukoğlu ve Yıldırım (2015) Türkiye’de 24 sektördeki kurumsal firmaların sıralanmasına yönelik finansal oranlar ile TOPSIS yönteminin kullanıldığı finansal performans değerlendirme modeli geliştirmişlerdir.

Erdoğan ve Yıldız (2015) tarafından yapılan çalışmada, devlet hastaneleri ve özel hastanelerin finansal tablolarından yararlanarak finansal oranlar belirlenmiş ve veri zarflama analizi ile finansal performansları ölçülmüştür. Analize göre devlet hastanelerinin %36’sının tam etkin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Akaya ve Demireli (2010) tarafından yapılan bu çalışma da analitik hiyerarşi süreci kullanarak kredi verme sürecinde firmaların temel performans göstergesi olarak kullandıkları finansal oranları hangi ağırlıklarla değerlendirmeleri gerektiğine dair bir model geliştirmişlerdir. Çalışma sonucunda en çok faaliyet devir hızı göz önünde bulundurulurken, en az öneme sahip kriter ise finansal yapı oranlarının olduğu tespit edilmiştir.

Öz, Ayriçay ve Kalkan (2011) çalışmalarında İMKB 30 endeksinde işlem gören hisse senetlerinin getirilerini önceden tahmin edilmesinde etkili olan faktörlerin belirlenmesi ve hangi hisse senetlerine yatırım yapılmasının daha doğru olduğunu tespit edebilmek için çok değişkenli bir yöntem olan diskriminant analizini 2007 hisse senedi getirilerini finansal oranlar kullanarak ölçmüşlerdir. Analiz sonucunda 1 yıl öncesi faaliyet devir hızı ve kaldıraç değişkenleri, 2 yıl öncesinde ise faaliyet devir hızı, kaldıraç ve likidite değişkenlerinin hisse senedi getirilerini daha önceden tahmin etmede istatistiksel açıdan anlamlı olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Halkos ve Salamouris (2004) 1997-1999 dönemlerini Veri Zarflama Analizi ile Yunan bankacılık sektörünün performansının ölçüldüğü bu çalışmada, basit oran analizleri ve konvansiyonel olarak kullanılan girdi-çıktı analizi karşılaştırılarak kullanılmıştır. Analize göre veri zarflama analizinin, bir kuruluşun performansının değerlendirilmesi için alternatif bir veya tamamlayıcı oran analizi olarak kullanılabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Kumbirai ve Webb (2010) tarafından yapılan bu çalışma da 2005 dönemi Güney Afrika merkezli beş büyük ticari bankanın mali oranlar; karlılık, likidite ve kredi kalitesi performansını ölçmek için kullanılıyor. Çalışma da bankaların genel performansının arttığı 2008 de ki krizin etkisiyle karlılığın ve likiditenin düştüğü, kredi kalitesinin kötüleştiği görülmüştür.

Monti ve Garcia (2010) bir şirketin kısa vadede finansal açıdan sıkıntılı olup olmadıklarını belirlemek için şirketlerin finansal tablolarından veri toplayarak regresyon analizi uygulamışlardır. Analiz, Arjantin’de faaliyet gösteren 86 şirkette 45 finansal oran uygulanmıştır.

Feng ve Wang (2000), çalışmalarında Tayvan havayolu endüstrisinde şirketlerin taşımayla ilgili finansal yönleri ele alınarak performans değerlemesi yapılmıştır. Çalışmaya göre finansal oran kullanılarak yapılan performans değerlemesinin kapsamlı sonuç verdiği ortaya çıkmıştır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

3. Metodoloji

3.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Araştırmada, BIST Dokuma Sanayii'nde faaliyet gösteren firmaların finansal performanslarını ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Çalışmanın kapsamı, 2010-2015 döneminde BIST'de Dokuma Sanayii'nde faaliyet gösteren 20 firma ve bu firmalara ait verilerden oluşmaktadır.

Araştırmaya dâhil edilen şirketler; Akın Tekstil A.Ş. (ATEKS), Arsan Tekstil Ticaret Ve Sanayi A.Ş. (ARSAN), Bilici Yatırım Sanayi Ve Ticaret A.Ş. (BLYCT), Birleşik Koyunlular Mensucat Ticaret Ve Sanayi A.Ş. (BRKO), Birlik Mensucat Ticaret Ve Sanayi İşletmesi A.Ş. (BRMEN), Bossa Ticaret Ve Sanayi İşletmeleri T.A.Ş. (BOSSA), Diriliş Tekstil Sanayi Ve Ticaret A.Ş. (DİRİT), Hatay Tekstil İşletmeleri A.Ş. (HATEK), Karsu Tekstil Sanayii Ve Ticaret A.Ş. (KRTEK), Kordsa Global Endüstriyel İplik Ve Kord Bezi Sanayi Ve Ticaret A.Ş. (KORDS), Lüks Kadife Ticaret Ve Sanayii A.Ş. (LUKSK), Menderes Tekstil Sanayi Ve Ticaret A.Ş. (MNDRS), Mensa Sınai Ticari Ve Mali Yatırımlar A.Ş. (MEMSA), Mish Dekorasyon Sanayi Ve Ticaret A.Ş. (DMİSH), Rodrigo Tekstil Sanayi Ve Ticaret A.Ş. (RODRG), Royal Halı İplik Tekstil Mobilya Sanayi Ve Ticaret A.Ş. (ROYAL), Söktaş Tekstil Sanayi Ve Ticaret A.Ş. (SKTAS), Sönmez Pamuklu Sanayii A.Ş. (SNPAM), Yataş Yatak Ve Yorgan Sanayi Ve Ticaret A.Ş. (YATAS), Yünsa Yünlü Sanayi Ve Ticaret A.Ş. (YUNSA).

Tablo 1: Borsa İstanbul Dokuma Sanayii'nde Faaliyet Gösteren işletmeler

Kodu	Şirketler
ATEKS	Akın Tekstil A.Ş.
ARSAN	Arsan Tekstil Ticaret Ve Sanayi A.Ş.
BLCYT	Bilici Yatırım Sanayi Ve Ticaret A.Ş.
BRKO	Birko Birleşik Koyunlular Mensucat Ticaret Ve Sanayi A.Ş.
BRMEN	Birlik Mensucat Ticaret Ve Sanayi İşletmesi A.Ş.
BOSSA	Bossa Ticaret Ve Sanayi İşletmeleri T.A.Ş.
DIRIT	DİRİTEKS Diriliş Tekstil Sanayi Ve Ticaret A.Ş.
HATEK	Hateks Hatay Tekstil İşletmeleri A.Ş.
KRTEK	Karsu Tekstil Sanayii Ve Ticaret A.Ş.
KORDS	Kordsa Global Endüstriyel İplik Ve Kord Bezi Sanayi Ve Ticaret A.Ş.
LUKSK	Lüks Kadife Ticaret Ve Sanayii A.Ş.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

MNDRS	Menderes Tekstil Sanayi Ve Ticaret A.Ş.
MEMSA	Mensa Sınai Ticari Ve Mali Yatırımlar A.Ş.
DMISH	Mish Dekorasyon Sanayi Ve Ticaret A.Ş.
RODRG	Rodrigo Tekstil Sanayi Ve Ticaret A.Ş.
ROYAL	Royal Halı İplik Tekstil Mobilya Sanayi Ve Ticaret A.Ş.
SKTAS	Söktaş Tekstil Sanayi Ve Ticaret A.Ş.
SNPAM	Sönmez Pamuklu Sanayii A.Ş.
YATAS	Yataş Yatak Ve Yorgan Sanayi Ve Ticaret A.Ş.
YUNSA	Yünsa Yünlü Sanayi Ve Ticaret A.Ş.

3.2. Araştırmanın Kısıtları

Araştırmada, BIST Dokuma Sanayii'nde faaliyet gösteren şirketlerin 2010-2016 yılları arasındaki finansal performansları incelenmiştir. Çalışmaya, ilgili dönemde faaliyet gösteren 20 şirket dahil edilmiştir. 2007-2008 küresel finansal krizin olası etkilerinden veri setini arındırabilmek için araştırmada, 2010 yılı öncesi analize dahil edilmemiştir. Finansal Oran Analizi sonucunda elde edilen bulgular, şirketlerin başarılı ya da başarısız olduğuna değil sadece düşük veya yüksek performansa sahip olup olmadığı hakkında bilgi vermektedir.

3.3. Araştırmanın Yöntemi

Yapılan çalışmada, BIST Dokuma Sanayii'nde faaliyet gösteren işletmelerin finansal performanslarının ölçülmesinde finansal oran analiz yöntemi uygulanmıştır. Çalışmada kullanılan oranlar, literatürde işletme performanslarını göstermek için yapılan çalışmalarda kullanılan oranlar ile benzerlik göstermektedir.

Tablo 2: Analizde Kullanılan Finansal Oranlar

Değişken	Hesaplama yöntemi
Cari Oran (CO)	Dönen Varlıklar / Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar
Likidite Oranı (LO)	Dönen Varlık-Stoklar/ Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar
Nakit Oran (NO)	Nakit ve Benzeri/ Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar
Aktif Devir Hızı (AKDH)	Net Satışlar/ Aktif Toplamı
Alacak Devir Hızı (ADH)	Net Satışlar/ Ticari Alacaklar

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Stok Devir Hızı (SDH)	Satışların Maliyeti/ Stoklar
Öz Kaynak Oranı (ÖÖ)	Öz Kaynaklar/ Pasif Toplam
Yabancı Kaynak Oranı(YK)	Toplam Yabancı Kaynak/ Aktif Toplam
Kısa Vadeli Yabancı Kaynak Oranı (KVYK)	Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar/ Aktif Toplam
Uzun Vadeli Yabancı Kaynak Oranı (UVYK)	Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar/ Aktif Toplam
Aktif Karlılık Oranı (AK)	Dönem Kar/ Aktif Toplam
Öz Kaynak Karlılık Oranı (ÖK)	Dönem Kar/ Öz Kaynaklar
Net Kar Oranı (NK)	Dönem Kar/ Net Satışlar
Brüt Kar Oranı (BK)	Brüt Satış Karı/ Net Satışlar

3.4. Araştırmanın Bulguları

Çalışmada analiz edilen 20 şirketin 2010-2016 dönemine ait analiz sonuçları ilgili oranlar itibariyle her yıl ayrı tablolar şeklinde aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 3: BIST Dokuma Sanayii'nde Faaliyet Gösteren İşletmelerin 2010 yılı Oran Analizi Sonuçları

FİRMA	LİKİDİTE ORANLARI			FAALİYET ORANLARI			FİNANSAL YAPI ORANLARI				KARLILIK ORANLARI			
	CO	LO	NO	AKDH	ADH	SDH	ÖÖ	YK	KVYKO	UVYKO	AK	ÖK	NK	BRTK
ATEKS	1,514	0,739	0,016	0,136	1,221	3,836	0,787	0,213	0,168	0,046	-0,051	-0,065	-0,376	0,765
ARSAN	0,683	0,326	0,030	0,514	5,772	3,400	0,528	0,472	0,446	0,026	-0,128	-0,242	-0,249	-0,052
BLYCT	3,231	2,674	0,040	0,326	2,021	5,775	0,890	0,110	0,067	0,043	0,074	0,083	0,227	0,342
BRKO	1,254	0,633	0,009	0,760	3,042	2,334	0,410	0,590	0,459	0,131	-0,003	-0,008	-0,004	0,125
BRMEN	0,638	0,370	0,026	0,430	4,036	4,304	0,382	0,618	0,359	0,259	-0,033	-0,085	-0,076	0,038
BOSSA	1,801	1,138	0,167	0,727	3,759	2,822	0,659	0,341	0,314	0,028	0,010	0,015	0,014	0,193
DIRIT	1,394	0,501	0,110	0,374	2,426	0,886	0,556	0,444	0,415	0,029	0,009	0,015	0,023	0,121
HATEK	1,388	0,560	0,047	0,378	7,085	1,937	0,691	0,309	0,189	0,120	0,010	0,014	0,026	0,199
KRTEK	1,863	1,424	0,194	0,898	2,716	5,866	0,592	0,408	0,304	0,104	0,010	0,017	0,011	0,130

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

KORDS	2,061	1,106	0,192	0,949	6,337	4,151	0,681	0,319	0,203	0,116	0,037	0,055	0,039	0,153
LUKSK	1,491	1,136	0,001	0,241	2,369	3,736	0,698	0,302	0,147	0,154	0,004	0,005	0,015	0,188
MNDRS	1,374	0,936	0,092	0,832	11,54	4,687	0,630	0,370	0,352	0,017	0,030	0,047	0,036	0,130
MEMSA	1,690	1,602	0,698	0,032	0,143	1,750	0,626	0,374	0,252	0,123	0,029	0,046	0,915	-0,209
DMISH	0,730	0,572	0,043	0,341	1,631	2,604	0,319	0,681	0,511	0,171	-0,131	-0,410	-0,383	0,385
RODRG	1,028	0,631	0,016	1,194	2,561	2,871	0,139	0,861	0,855	0,005	-0,033	-0,235	-0,027	0,183
ROYAL	1,057	0,809	0,009	0,805	3,147	5,189	0,267	0,733	0,494	0,239	-0,032	-0,121	-0,040	0,209
SKTAS	1,354	0,825	0,227	0,507	5,560	3,114	0,437	0,563	0,233	0,331	0,031	0,071	0,061	0,308
SNPAM	10,75	9,021	6,082	0,298	3,697	5,183	0,964	0,036	0,030	0,006	-0,014	-0,015	-0,049	0,087
YATAS	1,158	0,675	0,030	0,756	2,778	2,032	0,272	0,728	0,530	0,198	0,004	0,014	0,005	0,312
YUNSA	1,096	0,648	0,008	1,093	3,016	3,003	0,349	0,651	0,620	0,031	0,036	0,104	0,033	0,237
Ortalama	1,878	1,316	0,402	0,580	3,743	3,474	0,544	0,456	0,347	0,109	-0,007	-0,035	0,010	0,192

Bu tabloda; Cari Oran (CO), Likidite oran (LO), Nakit Oran (NO), Aktif Devir Hızı (AKDH), Alacak Devir Hızı (ADH), Stok Devir Hızı (SDH), Öz kaynak Oranı (ÖÖ), Yabancı Kaynak Oranı (YK), Kısa Vadeli Yabancı Kaynak Oranı (KVYKO), Uzun Vadeli Yabancı Kaynak Oranı (UVYKO), Aktif Karlılık Oranı (AK), Öz Kaynak Karlılık Oranı (ÖK), Net Kar Oranı (NK), Brüt Kar Oranı (BRTK)

Tablo 3'te BIST Dokuma Sanayii'nde faaliyet gösteren firmaların, likidite, faaliyet, finansal yapı ve karlılık durumları açısından 2010 yılı analiz sonuçları gösterilmektedir. Analiz sonuçları likidite kapsamında değerlendirildiğinde, cari oran, likidite oranı ve nakit oran sektör ortalamalarının sırasıyla 1,878, 1,316 ve 0,402 olduğu hesaplanmıştır. Bu doğrultuda ilgili dönemde cari oran sektör ortalamasının üzerinde değere sahip olan firma sayısı 3 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 17 olarak tespit edilmiştir. Likidite oranı sektör ortalamasının üzerinde değer alan firma sayısı 4 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 16'dır. Nakit oran sektör ortalamasının üzerinde değere sahip firma sayısı 2 iken, altında değere sahip olan firma sayısı 18'dir.

Cari oranın, 2 civarında olması beklenmektedir (Akgüç, 2013:507). Bu oranın 2'den düşük olması, firmaların likidite ihtiyacı içerisinde olduğu, kısa vadede yükümlülüklerini karşılayamaması ve işlem güdüsüyle hareket edememesine yol açabilmektedir. Oranın 2'den yüksek olması ise firmaların atıl durumda bulunan, yatırıma yönlendirmedikleri ve fırsat maliyetlerine sebep olan varlıklara sahip oldukları anlamına gelmektedir. Buna göre, 2010 yılı cari oran sektör ortalamasının kritik değerden düşük olması, sektördeki firmaların likidite düzeylerinin yeterli olmadığına işaret etmektedir.

Likidite oranı, cari oranın tamamlayıcısı niteliğindedir ve stoklardan kaynaklanabilecek ödeme riskini ortadan kaldırır. Bu oranın 1 civarında olması beklenmektedir. Bu oranın 1'den düşük olması, stokların ağırlığının fazla, 1'den yüksek olması ise stokların ağırlığının az olduğunu göstermektedir. Nakit oranı, nakit ve menkul kıymet değerleri ile kısa süreli yabancı kaynakların ne oranda karşılanabildiğini ölçmektedir ve bu oranın 0,20'nin altında olmaması beklenmektedir. Ayrıca kritik değer yüksek olması, nakit fazlasının iyi kullanılmadığını ifade etmektedir. (Okka, 2011: 46). Bu değerlendirmelere göre, 2010 yılı likidite ve nakit oranları sektör ortalamalarının kritik değerden yüksek bir değere sahip olması, sektörde faaliyet gösteren firmaların likidite düzeylerinin bu ölçütler doğrultusunda yeterli olduğuna işaret etmektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Analiz sonucunda faaliyet oranları incelendiğinde, aktif devir hızı, alacak devir hızı ve stok devir hızı sektör ortalamalarının sırasıyla 0,580, 3,743 ve 3,474 olduğu hesaplanmıştır. Bu sonuç doğrultusunda ilgili dönem aktif devir hızı sektör ortalamasının üzerinde değere sahip 9 firma var iken, altında değere sahip firma 11'dir. Alacak devir hızı sektör ortalamasının üzerinde değer alan firma sayısı 7 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 13'tür. Stok devir hızı sektör ortalamasının üzerinde değere sahip firma sayısı 9 iken, altında değere sahip olan firma sayısı 11'dir.

Aktif devir hızı, şirketlerin sahip olduğu toplam aktifleri ile yarattıkları satış hacmi başarısını ölçen bir orandır. Aktif devir hızının düşük çıkması şirkette duran varlıkların önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir ve bu genellikle sermaye yoğun sanayi şirketlerinde görülmektedir. Duran varlıkları yüksek, dolayısıyla aktif devir hızları düşük olan şirketlerin gelecekteki kar durumu, talebin gelecekteki gelişimine bağlı olduğundan belirsizlik arz eder. Bu nedenle aktif devir hızı bir risk göstergesi olarak da kullanılabilir (Akgüç, 2013:508). Alacak devir hızı, alacakların yılda kaç kez tahsil edildiğini gösterir. Alacak devir hızının yüksek olması alacak tahsilatının etkin olduğunu ortaya koyar ve bu durumda şirketin cari ve likidite oranları düşük olsa bile, borçları geri ödemede kolaylık oluşturur (Erdoğan, 2011: 9). Stok devir hızı, stokların bir yıl için de kaç defa devrettiğini gösterir ve varlıkların kullanımındaki verimliliğini ölçer. Yüksek olması, stokların optimal düzeyde tutulduğu ve kullanıldığını gösterir. Düşük olması durumu ise, yavaş hareket eden bir stok veya modası geçmiş olan stokların varlığına işaret eder (Akdoğan ve Tenker, 2003:625). 2010 yılı sektör durumu faaliyet oranları kapsamında incelendiğinde aktif devir hızının sanayi şirketlerinde olduğu gibi düşük seviyede seyretmesi, alacak devir hızının yıllık düzeyinin normal olması ve stok devir hızının dört ayda bir tükendiğini göstermesi nispi olarak stoklara daha az fon bağlandığını gösterir.

Finansal yapı oranlarına bakıldığında, öz kaynak oranı, yabancı kaynak oranı, kısa vadeli yabancı kaynak oranı ve uzun vadeli yabancı kaynak oranı sektör ortalamaları sırasıyla, 0,544, 0,456, 0,347 ve 0,109 olarak hesaplanmıştır. 2010 yılı döneminde öz kaynak oranı sektör ortalamasının üzerinde olan 11 ve ortalama altında değere sahip olan 9 firma bulunmaktadır. Yabancı kaynak oranı sektör ortalamasına bakıldığında 9 firma ortalama değer üzerinde geriye kalan 11 firma ise bu değer altındadır. Kısa vadeli yabancı kaynak oranı sektör ortalaması değeri üzerinde 10 firma var iken altında değere sahip olan firma sayısı da 10'dur. Uzun vadeli yabancı kaynak oranı incelendiğinde sektöre ortalaması değerinin üzerinde 10, altında ise yine 10 firma vardır.

Finansal yapı oranları, firmaların faaliyetlerinin hangi ölçüde yabancı kaynakla finanse edildiğini, yabancı kaynak finansmanının firma için ne düzeyde faydalı olduğunu, işletmenin yarattığı kaynakların borç öz kaynak dengesi, aktiflerin fonlamlarında ne tür dönen varlık ya da duran varlık kullanıldığı, firmaların finansal yapılarının sağlamlığı ve kaynak kullanımının optimallliği bu oranlar ile ölçülür (Bakır, Şahin 2009:138). Öz kaynak oranında firmanın varlıklarının ne kadarının öz kaynaklar ile karşılandığını gösterir. Oranın yüksek olması işletmenin uzun vadeli borç ve faizlerini ödemede güçlükle karşılaşmayacağını gösterir ancak bu oranın çok yüksek olması öz kaynağa göre daha düşük maliyetli uzun vadeli kredilerden yeterince yararlanmadığını gösterebilir. Ayrıca bu oranın düşük olması firmanın mali yükümlülüklerini erine getirmede zorluk çekebileceğini gösterir. Yabancı kaynak oranında varlıkların ne kadarının yabancı kaynaklarla karşılandığını ortaya koymakta ve bu oranın yüksek olması, firmanın spekülatif tarzda finanse edildiğini, firmanın yüksek faiz yükü altına girdiğini ve ödeme konusunda güçlük yaşayabileceğini ortaya koymaktadır. Yabancı kaynak oranının çok düşük olması ise firmanın vergi tasarrufundan

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

yararlanma fırsatını kaçırdığını gösterir. Kısa vadeli yabancı kaynakların aktif toplamına oranı, işletme varlıklarının ne kadarlık kısmının kısa vadeli borçlarla finanse edildiğini gösterir. İşletmenin fazla kısa vadeli borcu olması geri ödeme riskini artırır. Bu oranın 1/3 seviyesini pek aşmaması gerektiği öngörülür. Uzun vadeli yabancı kaynakların toplam aktiflere oranı ise, toplam varlık değerlerinin ne kadarının uzun süreli yabancı kaynaklarla finanse edildiğini ortaya koymaktadır ve bu oranın ve 1/4 ün üzerinde olmaması gerekir. Bir işletmenin uzun süreli borç yükü fazlaysa, söz konusu işletmeye uzun vadeli kredi verenler için emniyet marjı az demektir (Akgüç, 2013). 2010 yılı sektör ortalamaları doğrultusunda finansal yapı oranları incelendiğinde öz kaynak oranında aktifin daha çok öz kaynakla finanse edildiği, yabancı kaynak oranında 0,50 genel standardına yakın seyretmesi, kısa vadeli yabancı kaynak oranında 1/3 kritik değerine uyması sektördeki firmaların güçlü mali yapıya sahip olduğuna işaret eder. Uzun vadeli yabancı kaynaklarında kabul gören kritik değerin altında olması sektörde ki firmaların yatırımlarının az olduğunu göstermektedir.

2010 yılı karlılık oranları incelendiğinde, aktif karlılık oranı, öz kaynak karlılık oranı, net kar karlılık oranı ve brüt kar oranı sektör ortalamaları sırasıyla, -0,007, -0,035, 0,010 ve 0,192 olarak hesaplanmıştır. İlgili dönemde aktif karlılık oranı sektör ortalamasının üzerinde değere sahip olan firma sayısı 13 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 7 olarak tespit edilmiştir. Öz kaynak karlılık oranı sektör ortalamasının üzerinde değer alan firma sayısı 14 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 6'dır. Net kar oranı sektör ortalamasının üzerinde değere sahip firma sayısı 11 iken, altında değere sahip olan firma sayısı 9'dur. Brüt kar oranı sektör ortalamasının üzerinde değer alan firma sayısı 8 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 12'dir.

Karlılık oranları ise işletmelerin faaliyetleri sonucunda elde ettikleri kar etme düzeyini ölçmeye yarayan oranlardır.(Türko, 1999: 107). Bu oranlar ile, işletmenin geçmişteki kazanç gücü ve faaliyetlerinin etkinliği değerlendirilir. Aktif karlılık oranı, bu oran işletmenin yaptığı tüm yatırımlara karşılık vergiden sonra ne kazandığını gösterir. Yani işletmenin yatırımlarından hangi oranda getiri sağladığını ölçen bir orandır. Öz kaynak karlılığı oranında işletmelerin öz kaynaklarının performansını ölçmektedir. Eğer oran büyükse işletmenin iyi bir yatırım yaptığını ve giderlerini kontrol altına aldığı söylenebilir(Bakır, Şahin, 2009:147). Net kar karlılık oranı, dönem karının net satışların yüzde kaçını oluşturduğunu gösterir. Bu oran ne kadar yüksek çıkarsa o kadar iyidir. Ancak dönem karının, faaliyet karından en büyük payı almış olması çok önemlidir. İki oranı beraber kullanarak işletme faaliyetleri değerlendirilebilir. Eğer brüt kar marjı oranı uzun yıllar değişmez ve net kar marjı azalırsa, faaliyet dışı giderler satışlara göre artıyor ya da vergiler yükseliyor anlamı çıkarılabilir. Brüt satış karı oranı, işletmenin faaliyet giderleri ile diğer giderlerini karşılayabilecek kadar kar elde edip etmediğini ortaya koymaktadır. Brüt kar marjı, şirketlerin diğer gelir ve giderlerin dikkate alınmadığı, sadece satışlarının ne kadarlık bir kar marjı ile gerçekleştiğini gösteren bir orandır ve şirketlerin karları hakkında bir bilgi vermekten çok rekabet gücünün seyri ve diğer firmalarla kıyas yapabilme imkanı tanımaktadır(Okka, :121). 2010 yılı sektör ortalamalarının karlılık oranları incelendiğinde aktif karlılık ve öz kaynak karlılık oranlarının negatif seviyelerde olması sektörün karlılık başarısının düşük olduğunu gösterir. Net kar ve brüt satış karlarının sektör ortalamalarının düşük seviyede olması faaliyet dışı giderlerin satışlara göre arttığını ve giderleri karşılamadan güçlük çekilebileceğini göstermektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tablo 4: BIST Dokuma Sanayii'nde Faaliyet Gösteren İşletmelerin 2011 yılı Oran Analizi Sonuçları

FİRMA	LİKİDİTE ORANLARI			FAALİYET ORANLARI			FİNANSAL YAPI ORANLARI				KARLILIK ORANLARI			
	CO	LO	NO	AKD H	ADH	SDH	ÖO	YK	KVYKO	UVYKO	AK	ÖK	NK	BRTK
ATEKS	1,907	1,069	0,046	0,671	4,694	4,292	0,770	0,230	0,151	0,079	0,001	0,002	0,002	0,191
ARSAN	0,568	0,248	0,016	0,453	4,813	2,931	0,486	0,514	0,485	0,029	0,023	0,047	0,050	-0,002
BLYCT	9,337	6,982	4,202	0,312	2,298	1,965	0,920	0,080	0,053	0,026	0,066	0,072	0,212	0,208
BRKO	1,350	0,788	0,000	0,567	3,023	3,737	0,595	0,405	0,262	0,143	-0,076	-0,128	-0,135	0,029
BRMEN	0,560	0,385	0,064	0,548	4,395	5,855	0,460	0,540	0,458	0,082	-0,136	-0,295	-0,248	0,141
BOSSA	2,330	1,544	0,188	0,700	3,377	2,469	0,695	0,305	0,260	0,045	0,106	0,152	0,151	0,280
DİRİT	1,746	0,607	0,165	0,531	4,369	1,089	0,495	0,505	0,327	0,178	-0,019	-0,038	-0,035	0,236
HATEK	1,710	0,855	0,090	0,615	6,208	3,837	0,741	0,259	0,155	0,104	0,002	0,002	0,003	0,172
KRTEK	2,274	1,434	0,300	0,825	2,892	2,955	0,485	0,515	0,283	0,232	0,029	0,060	0,035	0,150
KORDS	1,862	0,935	0,145	0,967	6,414	3,336	0,627	0,373	0,263	0,109	0,058	0,092	0,060	0,158
LUKSK	1,268	1,061	0,091	0,270	2,207	4,676	0,539	0,461	0,196	0,264	0,028	0,052	0,104	0,295
MNDRS	1,683	0,999	0,150	0,855	7,527	2,745	0,627	0,373	0,350	0,023	0,112	0,178	0,130	0,230
MEMSA	1,416	1,327	0,644	0,177	0,900	7,166	0,596	0,404	0,299	0,105	-0,062	-0,104	-0,350	-0,078
DMİSH	0,741	0,590	0,034	0,363	1,398	3,218	0,311	0,689	0,559	0,130	-0,124	-0,399	-0,342	0,254
RODRG	1,072	0,664	0,049	1,461	3,423	3,502	0,164	0,836	0,829	0,007	0,029	0,179	0,020	0,188
ROYAL	0,930	0,710	0,006	0,772	2,872	4,929	0,389	0,611	0,521	0,089	0,009	0,023	0,012	0,267
SKTAS	1,100	0,603	0,072	0,499	5,344	2,649	0,378	0,622	0,280	0,342	0,048	0,127	0,096	0,384
SNPAM	7,674	6,346	4,277	0,281	2,968	3,284	0,942	0,058	0,052	0,006	0,055	0,059	0,197	0,188
YATAS	1,163	0,665	0,136	0,739	3,311	1,627	0,291	0,709	0,615	0,093	0,018	0,062	0,024	0,325
YUNSA	1,108	0,584	0,014	1,083	3,260	2,342	0,326	0,674	0,648	0,026	0,072	0,221	0,067	0,266
Ortalama	2,090	1,420	0,535	0,634	3,785	3,430	0,542	0,458	0,352	0,106	0,012	0,018	0,003	0,194

Bu tabloda; Cari Oran (CO), Likidite oran (LO), Nakit Oran (NO), Aktif Devir Hızı (AKDH), Alacak Devir Hızı (ADH), Stok Devir Hızı (SDH), Öz kaynak Oranı (ÖO), Yabancı Kaynak Oranı (YK), Kısa Vadeli Yabancı Kaynak Oranı (KVYKO), Uzun Vadeli Yabancı Kaynak Oranı (UVYKO), Aktif Karlılık Oranı (AK), Öz kaynak Karlılık Oranı (ÖK), Net Kar Oranı (NK), Brüt Kar Oranı (BRTK)

Tablo 4'te BIST Dokuma Sanayii'nde faaliyet gösteren firmaların, likidite, faaliyet, finansal yapı ve karlılık durumları açısından 2011 yılı analiz sonuçları gösterilmektedir. Analiz sonuçları likidite kapsamında değerlendirildiğinde, cari oran, likidite oranı ve nakit oran sektör ortalamalarının

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

sırasıyla 2,090, 1,420 ve 0,535 olduğu hesaplanmıştır. İlgili dönemde cari oran sektör ortalamasının üzerinde değere sahip olan firma sayısı 4 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 16 olarak tespit edilmiştir. Likidite oranı sektör ortalamasının üzerinde değer alan firma sayısı 4 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 16'dır. Nakit oran sektör ortalamasının üzerinde değere sahip firma sayısı 3 iken, altında değere sahip olan firma sayısı 17'dir. 2011 yılına ait cari oran sektör ortalamalarına bakıldığında 2 kritik değerinin üzerinde olması, likidite oranının 1 üzerinde seyretmesi ve nakit oranının 0,20 üzerinde olması sektörde faaliyet gösteren firmaların likidite durumlarının yeterli olduğunu göstermektedir.

Analiz sonucunda faaliyet oranları incelendiğinde, aktif devir hızı, alacak devir hızı ve stok devir hızı sektör ortalamalarının sırasıyla 0,634, 3,785 ve 3,430 olduğu hesaplanmıştır. Bu sonuç doğrultusunda ilgili dönem aktif devir hızı sektör ortalamasının üzerinde değere sahip 9 firma var iken, altında değere sahip firma 11'dir. Alacak devir hızı sektör ortalamasının üzerinde değer alan firma sayısı 8 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 12'dir. Stok devir hızı sektör ortalamasının üzerinde değere sahip firma sayısı 8 iken, altında değere sahip olan firma sayısı 12'dir. 2011 yılı sektör ortalamaları incelendiğinde aktif devir hızının yüksek, alacak devir hızının ve stok devir hızının birbirine yakın seyretmesi stokların hızlı tüketildiği ve alacakların erken tahsil edildiğini göstermektedir. Bu da aktiflerin etkin kullanıldığını ve firmaların likiditesinin yüksek olduğunu gösterir.

Finansal yapı oranlarına bakıldığında, öz kaynak oranı, yabancı kaynak oranı, kısa vadeli yabancı kaynak oranı ve uzun vadeli yabancı kaynak oranı sektör ortalamaları sırasıyla, 0,542, 0,458, 0,352 ve 0,106 olarak hesaplanmıştır. 2011 yılı döneminde öz kaynak oranı sektör ortalamasının üzerinde olan 9 ve ortalama altında değere sahip olan 11 firma bulunmaktadır. Yabancı kaynak oranı sektör ortalamasına bakıldığında 11 firma ortalama değerin üzerinde geriye kalan 9 firma ise bu değerin altındadır. Kısa vadeli yabancı kaynak oranı sektör ortalaması değeri üzerinde 7 firma var iken altında değere sahip olan firma sayısı da 13'tür. Uzun vadeli yabancı kaynak oranı incelendiğinde sektöre ortalaması değerinin üzerinde 7, altında ise yine 13 firma vardır. 2011 yılı sektör ortalamaları incelendiğinde, finansal yapı oranları öz kaynak oranında aktifin daha çok öz kaynakla finanse edildiği, yabancı kaynak oranında 0,50 genel kabul gören orana yakın olması, kısa vadeli yabancı kaynak oranında 1/3 kritik değerine uyması sektördeki firmaların güçlü mali yapıya sahip olduğuna işaret eder. Uzun vadeli yabancı kaynaklarında kritik değerin altında olması sektördeki firmaların yatırımlarının az olduğunu göstermektedir.

2011 yılı karlılık oranları incelendiğinde, aktif karlılık oranı, öz kaynak karlılık oranı, net kar karlılık oranı ve brüt kar oranı sektör ortalamaları sırasıyla, 0,012, 0,018, 0,003 ve 0,194 olarak hesaplanmıştır. İlgili dönemde aktif karlılık oranı sektör ortalamasının üzerinde değere sahip olan firma sayısı 12 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 8 olarak tespit edilmiştir. Öz kaynak karlılık oranı sektör ortalamasının üzerinde değer alan firma sayısı 12 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 8'dir. Net kar oranı sektör ortalamasının üzerinde değere sahip firma sayısı 12 iken, altında değere sahip olan firma sayısı 8'dir. Brüt kar oranı sektör ortalamasının üzerinde değer alan firma sayısı 10 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 10'dir. 2011 yılı sektör ortalamalarına göre öz kaynak karlılık ve aktif karlılık oranlarının pozitif fakat düşük seviyede seyrettiği görülmekte önceki yıla kıyasla başarısının arttığı gözlemlenmektedir. Net kar ve brüt kar oranlarının düşük olması maliyetlerin yüksek karlılığın düşük olduğuna işaret eder.

Tablo 5: BIST Dokuma Sanayii'nde Faaliyet Gösteren İşletmelerin 2012 yılı Oran Analizi Sonuçları

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

FİRMA	LİKİDİTE ORANLARI			FAALİYET ORANLARI			FİNANSAL YAPI ORANLARI				KARLILIK ORANLARI			
	CO	LO	NO	AKDH	ADH	SDH	ÖO	YK	KVYKO	UVYKO	AK	ÖK	NK	BRTK
ATEKS	1,643	0,878	0,381	0,471	6,639	3,167	0,775	0,225	0,173	0,052	0,020	0,026	0,043	0,110
ARSAN	0,653	0,318	0,037	0,487	4,187	2,839	0,514	0,486	0,482	0,004	0,030	0,058	0,062	0,058
BLYCT	10,030	7,782	3,691	0,389	2,616	3,223	0,917	0,083	0,047	0,036	0,027	0,029	0,068	0,117
BRKO	1,466	1,025	0,019	0,623	2,400	4,600	0,586	0,414	0,271	0,143	0,016	0,027	0,026	0,118
BRMEN	0,448	0,275	0,036	0,368	3,736	3,508	0,415	0,585	0,503	0,082	-0,052	-0,127	-0,143	0,171
BOSSA	2,145	1,557	0,080	0,618	4,218	3,884	0,702	0,298	0,216	0,082	0,038	0,054	0,061	0,203
DİRİT	1,854	0,683	0,210	0,395	5,826	1,791	0,661	0,339	0,177	0,162	0,002	0,003	0,006	0,062
HATEK	1,407	0,715	0,064	0,568	5,144	3,479	0,680	0,320	0,210	0,110	-0,046	-0,068	-0,081	0,110
KRTEK	1,735	1,281	0,318	0,903	3,015	5,360	0,453	0,547	0,354	0,193	-0,058	-0,128	-0,064	0,045
KORDS	1,671	0,855	0,218	0,941	7,705	3,927	0,624	0,376	0,255	0,120	0,041	0,066	0,044	0,130
LUKSK	1,345	1,045	0,029	0,228	2,521	4,025	0,601	0,399	0,137	0,262	0,024	0,039	0,104	0,274
MNDRS	1,587	0,937	0,244	0,890	8,121	3,430	0,593	0,407	0,366	0,041	-0,013	-0,023	-0,015	0,083
MEMSA	0,888	0,865	0,567	0,091	0,936	12,886	0,574	0,426	0,357	0,069	-0,035	-0,060	-0,380	-0,184
DMİSH	0,422	0,325	0,002	0,355	2,262	4,355	0,336	0,664	0,594	0,070	-0,326	-0,968	-0,916	0,294
RODRG	2,061	1,254	0,172	1,154	2,822	2,343	0,519	0,481	0,470	0,010	-0,088	-0,170	-0,077	0,229
ROYAL	1,600	1,138	0,024	0,966	3,787	4,973	0,594	0,406	0,297	0,109	0,182	0,307	0,189	0,294
SKTAS	0,702	0,328	0,041	0,410	7,080	2,771	0,404	0,596	0,323	0,273	-0,089	-0,221	-0,217	0,205
SNPAM	5,416	4,704	3,176	0,293	2,519	4,476	0,915	0,085	0,078	0,007	0,038	0,042	0,131	0,152
YATAS	1,356	0,700	0,065	0,764	3,901	1,415	0,301	0,699	0,511	0,188	-0,008	-0,026	-0,010	0,380
YUNSA	1,144	0,681	0,012	1,223	3,178	3,362	0,341	0,659	0,629	0,030	0,037	0,107	0,030	0,200
Ortalama	1,979	1,367	0,469	0,607	4,131	3,991	0,575	0,425	0,322	0,102	-0,013	-0,051	-0,057	0,153

Bu tabloda; Cari Oran (CO), Likidite oran (LO), Nakit Oran (NO), Aktif Devir Hızı (AKDH), Alacak Devir Hızı (ADH), Stok Devir Hızı (SDH), Öz kaynak Oranı (ÖO), Yabancı Kaynak Oranı (YK), Kısa Vadeli Yabancı Kaynak Oranı (KVYKO), Uzun Vadeli Yabancı Kaynak Oranı (UVYKO), Aktif Karlılık Oranı (AK), Öz kaynak Karlılık Oranı (ÖK), Net Kar Oranı (NK), Brüt Kar Oranı (BRTK)

Tablo 5'te BIST Dokuma Sanayii'nde faaliyet gösteren firmaların, likidite, faaliyet, finansal yapı ve karlılık durumları açısından 2012 yılı analiz sonuçları gösterilmektedir. Analiz sonuçları likidite kapsamında değerlendirildiğinde, cari oran, likidite oranı ve nakit oran sektör ortalamalarının sırasıyla 1,979, 1,367 ve 0,469 olduğu hesaplanmıştır. İncelenen dönemde cari oran sektör ortalamasının üzerinde değere sahip olan firma sayısı 4 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 16 olarak tespit edilmiştir. Likidite oranı sektör ortalamasının üzerinde değer alan firma sayısı 3 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 17'dir. Nakit oran sektör ortalamasının üzerinde

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

değere sahip firma sayısı 3 iken, altında değere sahip olan firma sayısı 17'dir. 2012 sektör ortalamalarına göre likidite oranlarının kritik değerlere uygun olduğu görülmekte ve sektördeki firmaların likidite durumlarının risk teşkil etmediği sonucuna ulaşılabilir.

Analiz sonucunda faaliyet oranları incelendiğinde, aktif devir hızı, alacak devir hızı ve stok devir hızı sektör ortalamalarının sırasıyla 0,607, 4,131 ve 3,991 olduğu hesaplanmıştır. Bu sonuç doğrultusunda ilgili dönem aktif devir hızı sektör ortalamasının üzerinde değere sahip 9 firma var iken, altında değere sahip firma 11'dir. Alacak devir hızı sektör ortalamasının üzerinde değer alan firma sayısı 8 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 12'dir. Stok devir hızı sektör ortalamasının üzerinde değere sahip firma sayısı 7 iken, altında değere sahip olan firma sayısı 13'tür. 2012 yılı sektör ortalamaları ve önceki yıllar göz önünde bulundurulduğunda faaliyet oranları yükseldiği, alacakların hızlı tahsil edildiği ve likidite oranları ile ilişkilendirildiğinde sektördeki firmalarının likidite sıkıntısı çekmediği görülmektedir.

Finansal yapı oranlarına bakıldığında, öz kaynak oranı, yabancı kaynak oranı, kısa vadeli yabancı kaynak oranı ve uzun vadeli yabancı kaynak oranı sektör ortalamaları sırasıyla 0,575, 0,425 ve 0,322 olarak hesaplanmıştır. 2012 yılı döneminde öz kaynak oranı sektör ortalamasının üzerinde olan 11 ve ortalama altında değere sahip olan 9 firma bulunmaktadır. Yabancı kaynak oranı sektör ortalamasına bakıldığında 9 firma ortalama değer üzerinde geriye kalan 11 firma ise bu değer altındadır. Kısa vadeli yabancı kaynak oranı sektör ortalaması değeri üzerinde 10 firma var iken altında değere sahip olan firma sayısı da 10'dur. Uzun vadeli yabancı kaynak oranı incelendiğinde sektöre ortalaması değerinin üzerinde 10, altında ise yine 10 firma vardır. 2012 yılı sektör ortalamaları finansal yapı oranları incelendiğinde öz kaynak oranında aktifin daha çok öz kaynakla sağlandığı, yabancı kaynak oranında 0,50 civarında olması, kısa vadeli yabancı kaynak oranında 1/3 kritik değerine uyması sektördeki firmaların güçlü mali yapıya sahip olduğunu gösterir. Uzun vadeli yabancı kaynaklarında kritik değer altında olması sektördeki firmaların yatırımlarının az olduğuna işarettir.

2012 yılı karlılık oranları incelendiğinde, aktif karlılık oranı, öz kaynak karlılık oranı, net kar karlılık oranı ve brüt kar oranı sektör ortalamaları sırasıyla, -0,013, -0,051, -0,057 ve 0,153 olarak hesaplanmıştır. İlgili dönemde aktif karlılık oranı sektör ortalamasının üzerinde değere sahip olan firma sayısı 12 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 8 olarak tespit edilmiştir. Öz kaynak karlılık oranı sektör ortalamasının üzerinde değer alan firma sayısı 14 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 6'dır. Net kar oranı sektör ortalamasının üzerinde değere sahip firma sayısı 14 iken, altında değere sahip olan firma sayısı 6'dır. Brüt kar oranı sektör ortalamasının üzerinde değer alan firma sayısı 9 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 11'dir. 2012 yılı karlılık oranları sektör ortalamalarına göre aktif karlılık, öz kaynak karlılık ve net kar oranlarının negatif olması sektör firmalarının karlılık düzeylerinin düşük olduğunu göstermektedir. Brüt satış karı oranına bakıldığında ise önceki yıldan daha düşük pozitif fakat düşük bir seviyede olduğu yani satışların maliyetinin net satışlardan hızlı arttığını görülmektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tablo 6: BIST Dokuma Sanayii'nde Faaliyet Gösteren İşletmelerin 2013 yılı Oran Analizi Sonuçları

FİRMA	LİKİDİTE ORANLARI			FAALİYET ORANLARI			FİNANSAL YAPI ORANLARI				KARLILIK ORANLARI			
	CO	LO	NO	AKDH	ADH	SDH	ÖO	YK	KVYKO	UVYKO	AK	ÖK	NK	BRTK
ATEKS	1,418	0,788	0,290	0,507	6,836	4,056	0,772	0,228	0,173	0,055	-0,077	-0,099	-0,152	0,125
ARSAN	0,966	0,525	0,076	0,564	4,660	4,046	0,582	0,418	0,313	0,105	0,041	0,070	0,073	0,010
BLYCT	2,728	2,220	1,026	0,431	2,487	4,052	0,631	0,369	0,173	0,196	0,051	0,081	0,119	0,174
BRKO	1,790	1,279	0,056	0,604	1,942	3,844	0,494	0,506	0,268	0,238	-0,037	-0,075	-0,061	0,129
BRMEN	4,913	3,009	0,501	0,337	2,853	2,677	0,570	0,430	0,052	0,377	-0,081	-0,142	-0,241	0,210
BOSSA	1,704	1,281	0,050	0,533	3,617	3,127	0,602	0,398	0,305	0,093	0,025	0,041	0,046	0,244
DIRİT	1,745	0,474	0,124	0,346	6,534	1,267	0,565	0,435	0,206	0,229	-0,090	-0,159	-0,259	0,041
HATEK	1,542	0,959	0,028	0,707	6,059	3,408	0,579	0,421	0,303	0,117	-0,002	-0,003	-0,003	0,148
KRTEK	1,706	1,247	0,083	0,756	2,215	4,095	0,362	0,638	0,360	0,278	-0,090	-0,248	-0,119	0,105
KORDS	1,419	0,723	0,098	0,858	6,066	3,669	0,587	0,413	0,300	0,113	0,022	0,037	0,025	0,108
LUKSK	3,042	2,311	0,399	0,293	2,656	3,391	0,558	0,442	0,081	0,361	-0,012	-0,022	-0,041	0,315
MNDRS	1,300	0,819	0,205	0,756	7,392	2,998	0,466	0,534	0,459	0,075	0,040	0,086	0,053	0,124
MEMSA	0,155	0,096	0,002	0,005	0,143	0,156	0,424	0,576	0,496	0,080	-0,045	-0,106	-8,527	0,136
DMİSH	0,326	0,245	0,003	0,257	2,632	3,154	0,266	0,734	0,665	0,069	-0,099	-0,372	-0,385	0,337
RODRG	3,675	1,608	0,352	0,667	3,829	1,098	0,748	0,252	0,243	0,009	-0,087	-0,117	-0,131	0,174
ROYAL	2,311	1,789	0,034	0,766	3,035	4,178	0,568	0,432	0,252	0,181	0,053	0,093	0,069	0,284
SKTAS	0,666	0,349	0,039	0,411	5,083	2,449	0,266	0,734	0,405	0,329	-0,117	-0,439	-0,284	0,299
SNPAM	8,747	7,899	5,393	0,283	2,825	6,010	0,956	0,044	0,041	0,003	0,076	0,079	0,269	0,266
YATAS	1,294	0,566	0,097	0,893	4,902	1,460	0,310	0,690	0,492	0,198	0,008	0,027	0,009	0,414
YUNSA	1,132	0,738	0,005	1,121	2,487	3,301	0,308	0,692	0,663	0,029	0,064	0,209	0,057	0,230
Ortalama	2,129	1,446	0,443	0,555	3,913	3,122	0,531	0,469	0,313	0,157	-0,018	-0,053	-0,474	0,194

Bu tabloda; Cari Oran (CO), Likidite oran (LO), Nakit Oran (NO), Aktif Devir Hızı (AKDH), Alacak Devir Hızı (ADH), Stok Devir Hızı (SDH), Öz kaynak Oranı (ÖO), Yabancı Kaynak Oranı (YK), Kısa Vadeli Yabancı Kaynak Oranı (KVYKO), Uzun Vadeli Yabancı Kaynak Oranı (UVYKO), Aktif Karlılık Oranı (AK), Öz kaynak Karlılık Oranı (ÖK), Net Kar Oranı (NK), Brüt Kar Oranı (BRTK)

Tablo 6'da BIST Dokuma Sanayii'nde faaliyet gösteren firmaların, likidite, faaliyet, finansal yapı ve karlılık durumları açısından 2013 yılı analiz sonuçları gösterilmektedir. Analiz sonuçları likidite kapsamında değerlendirildiğinde, cari oran, likidite oranı ve nakit oran sektör ortalamalarının sırasıyla 2,129, 1,446 ve 0,443 olduğu hesaplanmıştır. Sonuçlara göre, ilgili dönemde cari oran sektör ortalamasının üzerinde değere sahip olan firma sayısı 6 iken, altında değere sahip olan firma

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

sayısı ise 14 olarak tespit edilmiştir. Likidite oranı sektör ortalamasının üzerinde değer alan firma sayısı 6 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 14'tür. Nakit oran sektör ortalamasının üzerinde değere sahip firma sayısı 3 iken, altında değere sahip olan firma sayısı 17'dir. 2013 yılı sektör ortalamalarına bakıldığında cari oranın önceki yıllara kıyasla kritik değerin üzerine çıktığı likidite ve nakit oranında genel standarda uygun olduğu görülmektedir. Bu durum sektör firmalarının likidite durumlarının yeterliliğini göstermektedir.

Analiz sonucunda faaliyet oranları incelendiğinde, aktif devir hızı, alacak devir hızı ve stok devir hızı sektör ortalamalarının sırasıyla 0,555, 3,913 ve 3,122 olduğu hesaplanmıştır. Bu sonuç doğrultusunda ilgili dönem aktif devir hızı sektör ortalamasının üzerinde değere sahip 10 firma var iken, altında değere sahip firma 10'dur. Alacak devir hızı sektör ortalamasının üzerinde değer alan firma sayısı 8 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 12'dir. Stok devir hızı sektör ortalamasının üzerinde değere sahip firma sayısı 13 iken, altında değere sahip olan firma sayısı 7'dir. 2013 yılı faaliyet oranları incelendiğinde kullanılan oranların genel kabul gören oranlar düzeyinde olması aktiflerin verimli kullanıldığı, alacakların erken tahsil edildiği ve stoklarını hızlı bir şekilde tükettiği gözlemlenmektedir.

Finansal yapı oranlarına bakıldığında, öz kaynak oranı, yabancı kaynak oranı, kısa vadeli yabancı kaynak oranı ve uzun vadeli yabancı kaynak oranı sektör ortalamaları sırasıyla, 0,531, 0,469, 0,313 ve 0,157olarak hesaplanmıştır. 2013 yılı döneminde öz kaynak oranı sektör ortalamasının üzerinde olan 12 ve ortalama altında değere sahip olan 8 firma bulunmaktadır. Yabancı kaynak oranı sektör ortalamasına bakıldığında 8 firma ortalama değerin üzerinde geriye kalan 12 firma ise bu değerin altındadır. Kısa vadeli yabancı kaynak oranı sektör ortalaması değeri üzerinde 8 firma var iken altında değere sahip olan firma sayısı da 12'dir. Uzun vadeli yabancı kaynak oranı incelendiğinde sektöre ortalaması değerinin üzerinde 9, altında ise yine 11 firma vardır. 2013 yılı finansal yapı oranları incelendiğinde finansal yapı oranları öz kaynak oranında aktifin daha çok öz kaynaklardan finansman sağladığı, yabancı kaynak oranında 0,50 standardına yakın olması, kısa vadeli yabancı kaynak oranında 1/3 kritik değer civarında olması sektördeki firmaların güçlü mali yapıya sahip olduğuna ve uzun vadeli yabancı kaynaklarında kabul gören kritik değerin altında olması sektörde ki firmaların yatırımlarının az olduğuna işaretir

2013 yılı karlılık oranları incelendiğinde, aktif karlılık oranı, öz kaynak karlılık oranı, net kar karlılık oranı ve brüt kar oranı sektör ortalamaları sırasıyla, -0,018, -0,053, -0,474 ve 0,194 olarak hesaplanmıştır. İlgili dönemde aktif karlılık oranı sektör ortalamasının üzerinde değere sahip olan firma sayısı 11 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 9 olarak tespit edilmiştir. Öz kaynak karlılık oranı sektör ortalamasının üzerinde değer alan firma sayısı 11 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 9'dur. Net kar oranı sektör ortalamasının üzerinde değere sahip firma sayısı 10 iken, altında değere sahip olan firma sayısı 10'dur. Brüt kar oranı sektör ortalamasının üzerinde değer alan firma sayısı 19 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 1'dir. 2013 yılı karlılık oranlarının sektör ortalamaları incelendiğinde aktif karlılık öz kaynak karlılık ve net kar oranlarının negatif seyri sektörde ki firmaların karlılığının yetersiz olduğunu göstermektedir. Brüt satış karı pozitif fakat önceki yıllar da olduğu gibi satışlardan elde edilen satış marjının düşük seviyede olduğunu göstermektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tablo 7: BIST Dokuma Sanayii'nde Faaliyet Gösteren İşletmelerin 2014 yılı Oran Analizi Sonuçları

FİRMA	LİKİDİTE ORANLARI			FAALİYET ORANLARI			FİNANSAL YAPI ORANLARI				KARLILIK ORANLARI			
	CO	LO	NO	AKDH	ADH	SDH	ÖO	YK	KVYKO	UVYKO	AK	ÖK	NK	BRTK
ATEKS	1,797	1,032	0,472	0,381	6,760	3,278	0,833	0,167	0,117	0,050	0,278	0,334	0,730	0,232
ARSAN	1,127	0,573	0,183	0,391	3,694	2,043	0,587	0,413	0,305	0,108	0,168	0,287	0,430	0,118
BLYCT	1,988	1,486	0,072	0,514	2,211	4,256	0,671	0,329	0,189	0,141	0,099	0,148	0,193	0,216
BRKO	1,506	0,962	0,032	0,575	1,944	2,828	0,448	0,552	0,337	0,215	-0,032	-0,072	-0,056	0,099
BRMEN	1,719	0,868	0,072	0,327	3,062	1,747	0,486	0,514	0,168	0,346	-0,059	-0,121	-0,179	0,233
BOSSA	1,243	0,803	0,072	0,634	4,523	3,304	0,475	0,525	0,328	0,197	0,011	0,024	0,018	0,249
DİRİT	1,357	0,472	0,245	0,316	5,825	1,072	0,538	0,462	0,297	0,165	-0,066	-0,123	-0,209	0,108
HATEK	1,790	1,077	0,061	0,759	5,305	3,374	0,611	0,389	0,267	0,123	0,025	0,041	0,033	0,154
KRTEK	1,521	1,043	0,324	0,527	3,264	3,510	0,310	0,690	0,290	0,400	-0,063	-0,204	-0,120	0,078
KORDS	1,321	0,623	0,022	0,796	5,533	3,051	0,551	0,449	0,318	0,131	0,048	0,087	0,060	0,149
LUKSK	1,725	1,273	0,258	0,297	2,568	3,041	0,552	0,448	0,152	0,297	0,039	0,071	0,132	0,299
MNDRS	1,352	0,829	0,345	0,782	14,654	2,831	0,419	0,581	0,467	0,114	0,032	0,077	0,041	0,116
MEMSA	0,104	0,092	0,002	0,012	0,301	4,244	0,387	0,613	0,507	0,107	-0,080	-0,207	-6,668	-1,139
DMİSH	0,293	0,220	0,004	0,122	1,399	1,592	0,131	0,869	0,713	0,156	-0,155	-1,178	-1,265	0,319
RODRG	2,310	1,232	0,124	0,603	1,930	1,098	0,637	0,363	0,358	0,005	-0,061	-0,095	-0,101	0,297
ROYAL	2,176	1,528	0,169	0,763	3,178	3,510	0,495	0,505	0,259	0,247	0,070	0,141	0,091	0,228
SKTAS	0,635	0,348	0,087	0,540	7,535	3,117	0,202	0,798	0,456	0,342	-0,104	-0,516	-0,193	0,296
SNPAM	7,642	6,619	4,982	0,280	4,336	4,554	0,953	0,047	0,041	0,006	0,074	0,078	0,266	0,319
YATAS	1,397	0,634	0,169	0,981	5,622	1,615	0,293	0,707	0,456	0,250	0,029	0,100	0,030	0,427
YUNSA	1,228	0,822	0,072	1,089	2,602	3,301	0,348	0,652	0,623	0,029	0,109	0,315	0,101	0,234
Ortalama	1,712	1,127	0,388	0,534	4,312	2,868	0,496	0,504	0,332	0,171	0,018	-0,041	-0,333	0,152

Bu tabloda; Cari Oran (CO), Likidite oran (LO), Nakit Oran (NO), Aktif Devir Hızı (AKDH), Alacak Devir Hızı (ADH), Stok Devir Hızı (SDH), Öz kaynak Oranı (ÖO), Yabancı Kaynak Oranı (YK), Kısa Vadeli Yabancı Kaynak Oranı (KVYKO), Uzun Vadeli Yabancı Kaynak Oranı (UVYKO), Aktif Karlılık Oranı (AK), Öz kaynak Karlılık Oranı(ÖK), Net Kar Oranı (NK), Brüt Kar Oranı (BRTK)

Tablo 'de BIST Dokuma Sanayii'nde faaliyet gösteren firmaların, likidite, faaliyet, finansal yapı ve karlılık durumları açısından 2014 yılı analiz sonuçları gösterilmektedir. Analiz sonuçları likidite kapsamında değerlendirildiğinde, cari oran, likidite oranı ve nakit oran sektör ortalamalarının sırasıyla 1,712, 1,127 ve 0,388 olduğu hesaplanmıştır. Veriler doğrultusunda, ilgili dönemde cari oran sektör ortalamasının üzerinde değere sahip olan firma sayısı 8 iken, altında değere sahip olan

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

firma sayısı ise 12 olarak tespit edilmiştir. Likidite oranı sektör ortalamasının üzerinde değer alan firma sayısı 5 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 15'tir. Nakit oran sektör ortalamasının üzerinde değere sahip firma sayısı 2 iken, altında değere sahip olan firma sayısı 18'dir. 2014 yılı sektör ortalamaları incelendiğinde oranların önceki yıllardan daha düşük olduğu yani likidite durumunda bir azalma olduğu görülse de genel standardın altına düşmediğinden firmaların yeterli ödeme gücüne sahip olduğu söylenebilir.

Analiz sonucunda faaliyet oranları incelendiğinde, aktif devir hızı, alacak devir hızı ve stok devir hızı sektör ortalamalarının sırasıyla 0,534, 4,312 ve 2,868 olduğu hesaplanmıştır. Bu sonuç doğrultusunda ilgili dönem aktif devir hızı sektör ortalamasının üzerinde değere sahip 10 firma var iken, altında değere sahip firma 10'dur. Alacak devir hızı sektör ortalamasının üzerinde değer alan firma sayısı 9 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 11'dir. Stok devir hızı sektör ortalamasının üzerinde değere sahip firma sayısı 12 iken, altında değere sahip olan firma sayısı 8'dir. 2014 yılı sektör ortalamalarına göre aktif devir hızı ve stok devir hızı önceki yıllarda olduğu gibi etkin ve verimli kullanıldığını, alacak devir hızının yükseldiğini yani alacakların hızlı tahsil edildiğini göstermektedir.

Finansal yapı oranlarına bakıldığında, öz kaynak oranı, yabancı kaynak oranı, kısa vadeli yabancı kaynak oranı ve uzun vadeli yabancı kaynak oranı sektör ortalamaları sırasıyla, 0,496, 0,504, 0,332 ve 0,171 olarak hesaplanmıştır. 2014 yılı döneminde öz kaynak oranı sektör ortalamasının üzerinde olan 9 ve ortalama altında değere sahip olan 11 firma bulunmaktadır. Yabancı kaynak oranı sektör ortalamasına bakıldığında 11 firma ortalama değerin üzerinde geriye kalan 9 firma ise bu değerin altındadır. Kısa vadeli yabancı kaynak oranı sektör ortalaması değeri üzerinde 8 firma var iken altında değere sahip olan firma sayısı da 12'dir. Uzun vadeli yabancı kaynak oranı incelendiğinde sektöre ortalaması değerinin üzerinde 8, altında ise yine 12 firma vardır. 2014 yılı sektör ortalamalarına göre finansal yapı oranları öz kaynak oranında aktifin daha çok öz kaynakla finanse edildiği, yabancı kaynak oranında 0,50 genel standardına yakın olması, kısa vadeli yabancı kaynak oranında 1/3 kritik değerine uygunluğu sektördeki firmaların güçlü mali yapıya sahip olduğuna işaret eder. Uzun vadeli yabancı kaynaklarında 1/4 kritik değerin altında olması sektörde ki firmaların yatırımlarının az olduğunu göstermektedir.

2014 yılı karlılık oranları incelendiğinde, aktif karlılık oranı, öz kaynak karlılık oranı, net kar karlılık oranı ve brüt kar oranı sektör ortalamaları sırasıyla, 0,018, -0,041, -0,333 ve 0,152 olarak hesaplanmıştır. İlgili dönemde aktif karlılık oranı sektör ortalamasının üzerinde değere sahip olan firma sayısı 11 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 9 olarak tespit edilmiştir. Öz kaynak karlılık oranı sektör ortalamasının üzerinde değer alan firma sayısı 12 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 8'dir. Net kar oranı sektör ortalamasının üzerinde değere sahip firma sayısı 18 iken, altında değere sahip olan firma sayısı 2'dir. Brüt kar oranı sektör ortalamasının üzerinde değer alan firma sayısı 13 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 7'dir. 2014 yılı sektör ortalamaları incelendiğinde aktif karlılık oranı pozitif fakat düşük seviyededir, öz kaynak karlılık oranının negatif seviyede olması şirketlerin kullanımına bırakılmış olan bu fonların az olduğunu göstermektedir. Net kar oranının negatif seviyede olması ve brüt kar marjının pozitif fakat düşük olması sektördeki firmaların karlılığının yetersiz olduğuna işaret eder.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tablo 8: BIST Dokuma Sanayii'nde Faaliyet Gösteren İşletmelerin 2015 yılı Oran Analizi Sonuçları

FİRMA	LİKİDİTE ORANLARI			FAALİYET ORANLARI			FINANSAL YAPI ORANLARI				KARLILIK ORANLARI			
	CO	LO	NO	AKDH	ADH	SDH	ÖÖ	YK	KVYKO	UVYKO	AK	ÖK	NK	BRTK
ATEKS	1,964	1,063	0,503	0,354	7,275	3,006	0,848	0,152	0,102	0,050	0,183	0,216	0,516	0,220
ARSAN	1,105	0,600	0,159	0,417	3,320	2,294	0,601	0,399	0,319	0,081	0,056	0,094	0,135	0,116
BLYCT	1,862	1,444	0,231	0,449	2,397	4,451	0,620	0,380	0,182	0,199	0,112	0,181	0,250	0,247
BRKO	1,232	0,857	0,018	0,526	1,512	2,986	0,376	0,624	0,429	0,196	-0,052	-0,138	-0,098	0,089
BRMEN	0,833	0,376	0,003	0,153	2,693	1,309	0,546	0,454	0,197	0,258	-0,084	-0,154	-0,551	0,228
BOSSA	1,262	0,880	0,068	0,546	3,949	3,831	0,448	0,552	0,278	0,274	0,032	0,071	0,058	0,255
DİRİT	0,970	0,219	0,087	0,145	6,229	0,653	0,527	0,473	0,338	0,135	-0,112	-0,212	-0,771	-0,143
HATEK	1,466	0,994	0,019	0,734	3,734	3,804	0,573	0,427	0,353	0,074	0,013	0,022	0,017	0,137
KRTEK	1,364	1,031	0,418	0,546	3,198	3,827	0,211	0,789	0,381	0,408	-0,055	-0,261	-0,101	0,111
KORDS	1,503	0,827	0,028	0,798	5,843	3,343	0,559	0,441	0,289	0,152	0,054	0,096	0,067	0,182
LUKSK	1,534	1,031	0,211	0,306	2,653	2,231	0,548	0,452	0,185	0,267	0,020	0,036	0,064	0,321
MNDRS	0,988	0,525	0,172	0,700	12,147	2,876	0,363	0,637	0,484	0,154	-0,038	-0,103	-0,054	0,081
MEMSA	0,048	0,043	0,004	0,003	0,253	3,070	0,402	0,598	0,345	0,253	-0,013	-0,031	-4,906	-0,905
DMİSH	0,009	-0,025	0,002	0,147	2,363	2,911	-0,299	1,299	1,295	0,004	-0,518	1,731	-3,528	0,363
RODRG	2,071	0,959	0,156	0,704	2,721	1,028	0,519	0,481	0,401	0,080	0,008	0,015	0,011	0,350
ROYAL	3,102	2,448	0,015	0,577	2,683	3,127	0,363	0,450	0,204	0,246	0,026	0,072	0,045	0,275
SKTAS	0,631	0,346	0,014	0,533	5,839	3,187	0,146	0,854	0,444	0,410	-0,059	-0,400	-0,110	0,323
SNPAM	9,975	8,571	5,733	0,271	3,004	3,263	0,957	0,043	0,037	0,006	0,118	0,124	0,436	0,378
YATAS	1,255	0,481	0,090	1,101	7,931	1,639	0,304	0,696	0,494	0,202	0,031	0,101	0,028	0,431
YUNSA	1,143	0,603	0,021	0,915	2,739	1,983	0,294	0,706	0,665	0,042	0,017	0,058	0,019	0,222
Ortalama	1,716	1,164	0,398	0,496	4,124	2,741	0,445	0,545	0,371	0,174	-0,013	0,076	-0,424	0,164

Bu tabloda; Cari Oran (CO), Likidite oran (LO), Nakit Oran (NO), Aktif Devir Hızı (AKDH), Alacak Devir Hızı (ADH), Stok Devir Hızı (SDH), Öz kaynak Oranı (ÖÖ), Yabancı Kaynak Oranı (YK), Kısa Vadeli Yabancı Kaynak Oranı (KVYKO), Uzun Vadeli Yabancı Kaynak Oranı (UVYKO), Aktif Karlılık Oranı (AK), Öz kaynak Karlılık Oranı(ÖK), Net Kar Oranı (NK), Brüt Kar Oranı (BRTK)

Tablo 8'de BIST Dokuma Sanayii'nde faaliyet gösteren firmaların, likidite, faaliyet, finansal yapı ve karlılık durumları açısından 2015 yılı analiz sonuçları gösterilmektedir. Analiz sonuçları likidite kapsamında değerlendirildiğinde, cari oran, likidite oranı ve nakit oran sektör ortalamalarının sırasıyla 1,716, 1,164 ve 0,398 olduğu hesaplanmıştır. Bu doğrultuda ilgili dönemde cari oran

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

sektör ortalamasının üzerinde değere sahip olan firma sayısı 7 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 13 olarak tespit edilmiştir. Likidite oranı sektör ortalamasının üzerinde değer alan firma sayısı 3 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 17'dir. Nakit oran sektör ortalamasının üzerinde değere sahip firma sayısı 3 iken, altında değere sahip olan firma sayısı 17'dir. 2015 yılı sektöre ortalamaları incelendiğinde likidite ve nakit oranlarının standart kabul gören değerler seviyesinde olduğu fakat, cari oranın 2 kritik değerin altında kaldığı görülmektedir. Likidite durumu yeterli düzeydedir.

Analiz sonucunda faaliyet oranları incelendiğinde, aktif devir hızı, alacak devir hızı ve stok devir hızı sektör ortalamalarının sırasıyla 0,496, 4,124 ve 2,741 olduğu hesaplanmıştır. Bu sonuç doğrultusunda ilgili dönem aktif devir hızı sektör ortalamasının üzerinde değere sahip 11 firma var iken, altında değere sahip firma 9'dur. Alacak devir hızı sektör ortalamasının üzerinde değer alan firma sayısı 6 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 12'dir. Stok devir hızı sektör ortalamasının üzerinde değere sahip firma sayısı 13 iken, altında değere sahip olan firma sayısı 7'dir. 2015 yılı sektör ortalamalarına göre önceki yıllara kıyasla faaliyet oranlarının yükseldiğini yani verimlilik ve etkinliğin arttığı görülmektedir.

Finansal yapı oranlarına bakıldığında, öz kaynak oranı, yabancı kaynak oranı, kısa vadeli yabancı kaynak oranı ve uzun vadeli yabancı kaynak oranı sektör ortalamaları sırasıyla, 0,445, 0,545, 0,371 ve 0,174 olarak hesaplanmıştır. 2015 yılı döneminde öz kaynak oranı sektör ortalamasının üzerinde olan 11 ve ortalama altında değere sahip olan 9 firma bulunmaktadır. Yabancı kaynak oranı sektör ortalamasına bakıldığında 9 firma ortalama değerin üzerinde geriye kalan 11 firma ise bu değerin altındadır. Kısa vadeli yabancı kaynak oranı sektör ortalaması değeri üzerinde 8 firma var iken altında değere sahip olan firma sayısı da 12'dir. Uzun vadeli yabancı kaynak oranı incelendiğinde sektöre ortalaması değerinin üzerinde 11, altında ise yine 9 firma vardır.

2015 yılı karlılık oranları incelendiğinde, aktif karlılık oranı, öz kaynak karlılık oranı, net kar karlılık oranı ve brüt kar oranı sektör ortalamaları sırasıyla, -0,013, 0,076, -0,424 ve 0,164 olarak hesaplanmıştır. İlgili dönemde aktif karlılık oranı sektör ortalamasının üzerinde değere sahip olan firma sayısı 13 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 7 olarak tespit edilmiştir. Öz kaynak karlılık oranı sektör ortalamasının üzerinde değer alan firma sayısı 7 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 13'tür. Net kar oranı sektör ortalamasının üzerinde değere sahip firma sayısı 18 iken, altında değere sahip olan firma sayısı 2'dur. Brüt kar oranı sektör ortalamasının üzerinde değer alan firma sayısı 13 iken, altında değere sahip olan firma sayısı ise 7'dir. 2015 yılı sektör ortalamaları doğrultusunda aktif karlılık oranının negatif seviyede oluşu aktiflerin karlı kullanılmadığını, öz kaynak karlılık oranının pozitif fakat düşük seyrettiği görülmekte. net kar ve brüt satış karı birlikte değerlendirildiğinde net karın negatif olması ve brüt satış karının düşük seviyede görülmesi satışların maliyetinin karlılıktan fazla olduğuna işaretir.

4. Sonuç ve Değerlendirmeler

Oran analizi, mali tablolarda yer alan kalemlerin birbiri ile olan ilişkilerinin matematiksel anlamda gösterilmesi ve değerlendirilmesidir. Bu analiz ile birlikte firmaların likidite durumu, aktiflerinin etkinliği, finansman yapısı, karlılık ve borçlarını ödeyebilme gücü gibi konularda bilgi verir. Bu çalışmada, Borsa İstanbul Doküman Sanayii'nde faaliyet gösteren 20 işletmenin finansal performansları 2010-2015 dönemlerine ait bilanço ve gelir tablosu hesaplarından yararlanılarak oran analizi tekniği ile ölçülmüştür.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Yapılan analizin sonucunda 2010-2015 döneminde, likidite ve nakit oranları sektör ortalamalarının kritik değerden yüksek bir değere sahip olması, sektörde faaliyet gösteren firmaların likidite düzeylerinin bu ölçütler doğrultusunda yeterli olduğuna işaret etmektedir. Faaliyet oranları incelendiğinde aktif devir hızının sanayi şirketlerinde olduğu gibi düşük seviyede seyretmesi, alacak devir hızının yıllık düzeyinin normal olması ve stok devir hızının dört ayda bir tükendiğini göstermesi nispi olarak stoklara daha az fon bağlandığını gösterir. Finansal yapı oranları incelendiğinde öz kaynak oranında aktifin daha çok öz kaynakla finanse edildiği, yabancı kaynak oranında 0,50 genel standardına yakın seyretmesi, kısa vadeli yabancı kaynak oranında 1/3 kritik değerine uyması sektördeki firmaların güçlü mali yapıya sahip olduğuna işaret eder. Uzun vadeli yabancı kaynaklarında kabul gören kritik değerin altında olması sektördeki firmaların yatırımlarının az olduğunu göstermektedir. Karlılık oranları incelendiğinde ise aktif karlılık ve öz kaynak karlılık oranlarının negatif seviyelerde olması sektörün karlılık başarısının düşük olduğunu gösterir. Net kar ve brüt satış karlarının sektör ortalamalarının düşük seviyede olması faaliyet dışı giderlerin satışlara göre arttığını ve giderleri karşılamadan güçlük çekilebileceğini göstermektedir.

Analiz neticesinde, incelenen dönemde likidite oranlarının kritik değerlere uygun olduğu ve sektördeki firmaların likidite durumlarının risk teşkil etmediği tespit edilmiştir. Diğer bir deyişle, incelenen dönem itibarıyla doküman sanayi firmalarının likidite durumlarının yeterli düzeyde oldukları belirlenmiştir. Finansal yapı açısından ise, firmaların sermaye yapılarını özkaynaklardan oluşturduğu, borçlanmanın ise çoğunlukla kısa vadeli yabancı kaynaklardan sağlandığı tespit edilmiştir. Firmaların karlılık oranlarının ise incelenen dönem itibarıyla ağırlıklı olarak negatif ve değişkenlik gösterdiği ortaya çıkarılmıştır. Faaliyet oranları açısından ise firmaların kaynaklarını verimli şekilde kullandıkları söylenebilir.

Kaynakça

Acar, M., Tarımsal İşletmelerde Finansal Performans Analizi, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 20, Ocak-Haziran 2003, ss. 21-37.

Akdoğan, N., ve Tenker, N. (2003). Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri, Gazi Kitabevi, Ankara, s.625

Akgüç, Ö. (2013). Mali Tablolar Analizi, Arayış Basım ve Yayıncılık, İstanbul, s.507

Ata, A. ve Yakut, E., Finansal Performansa Dayalı Etkinlik Ölçümü: İmalat Sektörü Uygulaması, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (18) 2009 / 2 : 80 – 10

Bakır, H. ve Şahin, C. (2009), Finansal Tablolar Analizi, 1. Baskı Detay Yayıncılık Ankara, s.132-140

Bayrakdaroglu, A. ve Ünlü, U., Performans Değerlemede Eva ve Mva Ölçütleri: Bu Ölçütler Açısından İmkb ve Nyse'nin Karşılaştırmalı Analizi, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Y.2009, C.14, S.1 s.287-312

Bektaş, H. ve Tuna, K., Borsa İstanbul Gelişen İşletmeler Piyasası'nda İşlem Gören Firmaların Gri İlişkisel Analiz ile Performans Ölçümü, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Fakültesi Dergisi Y.2013, Cilt 3, Sayı 2, ss.185-198

Büyükşalvarcı, A., Finansal Analizde Kullanılan Oranlar Ve Hisse Senedi Getirileri Arasındaki İlişki: Ekonomik Kriz Dönemleri İçin İmkb İmalat Sanayi Şirketleri Üzerine Ampirik Bir Uygulama, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt:25, Sayı:1, 2011, Erzurum

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Çetiner, E.(2007), İşletmelerde Mali Analiz, 5. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara, s.144-155

Dumanoglu, S., & Ergul, N. (2010). BİST’de İşlem Gören Teknoloji Şirketlerinin Mali Performans Ölçümü. Muhasebe ve Finansman Dergisi (48), 101-111.

Ekşi, H. ve Akçi, Y., Sektör Farklılıklarının Finansal Oranlar Üzerindeki Etkileri: İmkb İmalat Sanayi Firmalarında Bir Uygulam, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Y.2009, C.14, S.1 s.115-126.

Erdoğan, M. (2011), Finansal Yönetim, 2. Baskı, Aktif Yayınevi, Erzurum, s.9

Erdoğan, M. ve Yıldız, B., Sağlık İşletmelerinde Finansal Oranlar Aracılığıyla Performans Ölçümü: Hastanelerde Bir Uygulama, Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi KAÜ İİBF Dergisi Cilt 6, Sayı 9, 2015

FENG, C. Min ve WANG, R.Tsu, Performance Evaluation for Airlines Including the Consideration of Financial Ratios”, Journal of Air Transport Management, S. 6, s. 133-142, (2000).

Gerşil, M., Palamutcuoglu, T., Hisseleri Bist’de İşlem Gören Teknoloji Şirketlerinin Finansal Performanslarının Değerlendirilmesinde Topsis Çok Kriterli Karar Verme Yöntemi Ve Ağırlıklandırma Yöntemlerinin Karşılaştırılması, İzmir SMMM

Halkos, G. E., Salamouris, D. S., Efficiency measurement of the Greek commercial banks with the use of financial ratios: a data envelopment analysis approach, Management Accounting Research Volume 15, Issue 2, June 2004, Pages 201–224

İç, T., Tekin, M., Pamukoğlu, F. Ve Yıldırım, E., Kurumsal Firmalar İçin Bir Finansal Performans Karşılaştırma Modelinin Geliştirilmesi, Gazi Üniv. Müh. Mim. Fak. Der Cilt 30, No 1, 71-85, 2015

Kumbirai, M., Webb, R. A financial Ratio Analysis of Commercial Bank Performance in South Africa Journal Home, Vol 2, No 1,(2010) .

Meydan, C. Yıldırım, B. ve Senger, Ö. (2016) BİST’te İşlem Gören Gıda İşletmelerinin Finansal Performanslarının Gri İlişkisel Analiz Yöntemi Kullanılarak Değerlendirilmesi, Muhasebe ve Finansman Dergisi

Monti, N. E., Garcia, R. M., A Statistical Analysis to Predict Financial Distress, Journal of Service Science and Management, Vol.3 No.3, October 8, 2010.

Nezih TAYYAR Fatma AKCANLI Erhan GENÇ Işıl EREM., BİST’e Kayıtlı Bilişim ve Teknoloji Alanında Faaliyet Gösteren İşletmelerin Finansal Performanslarının Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP) ve Gri İlişkisel Analiz (GİA) Yöntemiyle Değerlendirilmesi. Muhasebe ve Finansman Dergisi Ocak/2014

Okka, O. (2011). İşletme Finansmanı, 5. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara,s.40-120

Ömürbek, V. ve Kınay, B., Havayolu Taşımacılığı Sektöründe Topsis Yöntemiyle Finansal Performans Değerlendirmesi, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Y.2013, C.18, S.3, s.343-363

Örs, T., Takıl, D., Altın, M.,Borsa İstanbul Teknoloji Endeksinde Faaliyet Gösteren İşletmelerin Finansal Performanslarının Değerlendirilmesi, Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies 1/1 (2015) 62-81

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Türko, Metin (1999). “Finansal Yönetim”, 1. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul, s.107

Usta, Öcal (2008). “İşletme Finansı ve Finansal Yönetim”, 3. Baskı, Detay Yayıncılık, Ankara, s.121

Uygurtürk, H. ve Korkmaz, T. (2012). Finansal Performansın TOPSIS Çok Kriterli Karar Verme Yöntemi İle Belirlenmesi: Ana Metal Sanayi İşletmeleri Üzerine Bir Uygulama, İİBF Dergisi, 7 (2), 95-115

Yalama, A. ve Sayım, M., Veri Zarflama Analizi İle İmalat Sektörünün Performans Değerlendirmesi, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Cilt:23 Sayı:1, Yıl:2008, ss:89-107.

Yurdakul, M., İç, Y. Türk Otomotiv Firmalarının Performans Ölçümü Ve Analizine Yönelik Topsıs Yöntemini Kullanan Bir Örnek Çalışma, Gazi Üniv. Müh. Mim. Fak. Der. Cilt 18, No 1, 1-18, 2003

**TÜRKİYE'YE YÖNELİK ALMAN PAKET TUR PAZARININ HERFINDAHL-
HIRSCHMAN ENDEKSİ ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ**

**ASSESSMENT OF GERMAN PACKAGE TOUR MARKET TOWARDS TURKEY BY
MEANS OF HERFINDAHL- HIRSCHMAN INDEX**

Doç. Dr. Sibel MEHTER AYKIN

Akdeniz Üniversitesi, sibelaykin@akdeniz.edu.tr

Özet

Avrupa Birliği, içeride adil rekabetin tesisini, dışarıda ise üye devlet girişimlerinin rekabet gücü kazanmalarını amaç edinmiştir. Avrupa turizm endüstrisi bir dizi politika alını tarafından şekillendirilmiş olup, bunlar içerisinde en önemlisi rekabet politikasıdır. Avrupa Komisyonu birleşmelerin kontrolü, anti-tröst uygulamaları ve devlet yardımlarının izlenmesi suretiyle iç pazarda rekabet ihlallerini azaltmak üzere yoğun olarak çalışmaktadır. Herfindahl-Hirschman Endeksi (HHE) piyasalardaki yoğunlaşmayı tanımlamak etmek üzere kullanılan araçlardan bir tanesidir. Türkiye'ye yönelik Alman paket tur piyasasına yönelik HHE 1.251,7825 olarak bulunmuştur. Bu endeks değeri piyasanın monopolcü rekabet koşulları altında çalıştığı ve Avrupa iç pazarında rekabet kurallarının gözetildiği anlamını taşımaktadır. Bununla birlikte, mevcut yapı Avrupalı tur operatörlerinin Türkiye gibi dış pazarlardaki destinasyonlarda rekabet kurallarını gözetmediği anlamına gelmemektedir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Rekabet Politikası, Alman Paket Tur Pazarı, Türkiye, Herfindahl-Hirschman Endeksi

Abstract

The EU aims at establishing a fair trade within the internal market while reinforcing competitive power of European enterprises on the international scene. The European tourism industry is shaped by a set of policy areas among which competition policy is the most prominent one. The European Commission works hard to reduce distortions to competition within the internal market through merger control, antitrust enforcement, and state aid control. Herfindahl-Hirschman Index (HHI) is one of the tools used to identify market concentration. For the German package tour market towards Turkey, HHI gives 1.251,7825 which implies that the market operates under monopolistic competition structure, and that the competition rules are safeguarded in the European internal market. Nevertheless, it does not necessarily mean that the European tour operators conform with the competition rules in the outern markets such as the destinations in Turkey.

Keywords: European Union, Competition Policy, German Package Tour Market, Turkey, Herfindahl-Hirschman Index

Giriş

Almanya, uluslararası turizm faaliyetleri içerisinde önemli bir aktör konumundadır. 2015 yılı itibariyle Almanya 35 milyon turiste ev sahipliği yaparken, 36 milyar doların üzerinde kazanç sağlamıştır. Bu değerler Almanya'yı uluslararası turist varışları listesinde yedinci, uluslararası turizm gelirleri listesinde ise sekizinci basamağa yerleştirmiştir (UNWTO, 2016: 6). Öte yandan, aynı yıl itibariyle, Almanlar 78 milyar dolara yakın turistik harcamada bulunmuş olup, bu rakam onu üçüncü sıraya yerleştirmiştir. (UNWTO, 2016: 13). Bir başka ifadeyle, Almanya gerek dış aktif turizm (incoming), gerekse dış pasif turizm (outgoing) piyasalarında önemli bir aktör olarak Dünya

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Turizm Örgütü'nün (DTÖ) ilk on listesinde üst sıralarda kendine yer bulmuştur. Almanya, aynı zamanda Türkiye'nin başlıca turist kaynağıdır. 2015 yılında, Türkiye'ye toplam 36.244.632 yabancı ziyaretçi (yurtdışında ikamet eden vatandaşlar hariç) gelmiş olup, bunun % 15,39'u (5.580.792 kişi) Alman'dır (Kültür ve Turizm Bakanlığı istatistikleri). Büyük ölçüde paket tur satın alarak seyahat eden Alman turistlerin destinasyon seçimlerinde Avrupalı tur operatörlerinin yönlendirmeleri önem arz etmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'ye yönelik Alman turist akışının kaynaktaki yapısının incelenmesi sektörün dinamiklerini açıklamak açısından elzemdir. Bu çalışmanın amacı; Türkiye'ye yönelik Alman paket tur pazarının Herfindahl-Hirschman Endeksi (HHE veya HHEndeksi) üzerinden değerlendirilmesidir. Bu amaca yönelik olarak; takip eden bölümlerde araştırmanın amacı, yöntemi, veri seti aktarıldıktan sonra Avrupa Birliği'nin (AB) rekabet politikasının ana hatları verilmektedir. Ardından, HHE ele alınıp, Alman paket tur piyasasının yapısının açıklanmasında kullanılmaktadır. Çalışma, politika önerileriyle son bulmaktadır.

Araştırmanın Amacı, Yöntemi, Veri Seti

Bu çalışma ile Türkiye'ye yönelik Alman paket tur piyasasındaki yoğunlaşmanın boyutu tespit edilmeye çalışılmaktadır. Bu amaca yönelik olarak, aşağıda ayrıntılı olarak açıklanan Hirschman – Herfindahl Endeksine (HHE) başvurularak, Türkiye'ye paket turlar vasıtasıyla turist gönderen Alman tur operatörlerinin pazardaki konumları değerlendirilmektedir. Kullanılan veri seti söz konusu tur operatörlerinin her birinin Türkiye'deki pazar payıdır. Tur operatörlerinin pazar payları Turizm Data Bank'ın (2016) Türkiye paket tur pazarı raporundan alınmıştır. Ancak, tüm operatörlerin pazar paylarının toplamı 100 tam sayısını vermemektedir. 0,15'lik bir hata payı (eksik pazar payı) mevcuttur. Eksik kalan 0,15'lik pazar payı en büyük grubun pazar payına ya da diğerleri kalemine eklenip hesaplama yapıldığında, HHEndeksinde farklı bir yoğunlaşma boyutuna geçişi sağlayan majör bir değişiklik yaratmamaktadır. Bir başka ifadeyle, ister en büyük tur operatörünün pazar payına eklensin, isterse diğerleri kalemine eklensin 0,15'lik pazar payı artışı endeks değerinde önemli bir sapmaya sebebiyet vermemektedir. Bu nedenle, Turizm Data Bank'tan alınan tabloda herhangi bir düzeltme yapılmadan pazar payları mevcut haliyle kullanılmıştır. Diğer taraftan, uluslararası turist akışına ve harcamalarına dair betimlemelerin yapıldığı bölümlerde kullanılan rakamlar ise, küresel ölçekte DTÖ veri tabanından, Türkiye ölçeğinde ise Kültür ve Turizm Bakanlığı veri tabanından temin edilmiştir.

AB Rekabet Politikasının Ana Hatları

Serbest piyasa ekonomisinin benimsendiği sistemlerde rekabet politikası en önemli politika alanlarından birini oluşturmaktadır. Rekabet politikası, genel olarak, “teşebbüslerin ekonomik özgürlüğünü ve tüketicilerin tercih hakkını korumak amacıyla pazarın yarışmacı yapısının korunması” amacına hizmet etmektedir (Aşçıoğlu Öz, 2012: 376). Rekabet kurallarının oluşturulmasında yetki büyük ölçüde merkezi otoriteye bırakılmakta; merkezi yönetimden piyasaların gözetimi ve denetimi görevlerini yerine getirmesi beklenmektedir. Nitekim, Avrupa Birliği'nde de rekabet politikası Avrupa Birliği'nin İşleyişine Dair Anlaşma (Lizbon Antlaşması - European Commission, 2010) hükümleri uyarınca münhasır yetki alanına dahil edilmiştir. Buna göre; üye devletlerden yetki devrinin yapıldığı AB kurumları konuya ilişkin yasama faaliyetinde bulunurken, hukuken bağlayıcı tasarruflar kabul edebilmektedir (Lizbon Antlaşması, md. 2 ve md. 3).

AB, prensip olarak, koyduğu kurallar ve yaptığı düzenlemeler ile Birlik içerisinde adil rekabetin tesisini, dışarıda ise Avrupa kökenli girişimlerin rekabet gücü kazanmalarını amaç edinmektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

AB’de rekabet politikasının nihai amacı ekonomik etkinliği sağlamaktır. Ekonomik etkinliğe ortak pazarın yaratılması ve bütünleşmenin daha da güçlendirilmesi yoluyla ulaşılabacağı düşünülmekte olup, rekabet hukuku ve politikası bu süreçte katalizör görevi üstlenmektedir. Ateş’in de (2010: 219) belirttiği gibi, “AB rekabet politikası ortak pazarda; yenilik ve teknik ilerlemeye uygun bir ortam yaratarak ekonomik verimliliği artırmayı amaçlamakta, tüketicilerin en iyi koşullarda mal ve hizmet satın almalarını sağlayarak onların menfaatlerini korumakta, şirket veya ulusal otoritelerin rekabete aykırı herhangi bir uygulamasının iç pazarda sağlıklı rekabeti bozmasını önlemeyi amaç edinmektedir”. Rekabet hukuku ve politikası; (1) rekabet karşıtı anlaşmaların yasaklanması, (2) istismarcı davranışın yasaklanması, (3) şirket birleşmelerinin kontrolü olmak üzere üç ana ekseninde geliştirilmiştir (Ateş, 2010: 229). Bunlar aşağıdaki gibi özetlenebilir.

Lizbon Antlaşmasının 101-109. maddeleri Avrupa düzeyinde uygulanan rekabet hukukunun çerçevesini belirlemekte; başta Merger/Yoğunlaşma Tüzüğü olmak üzere bir dizi ikincil hukuk kuralları da piyasaların düzenlenip denetlenmesi hususunu uygulamaya aktarmaktadır. Lizbon Antlaşmasının 101-106. maddeleri teşebbüslere uygulanan kuralları ele alırken, 107-109. maddeleri devlet desteklerine yönelik prensipleri belirlemektedir. Bu çalışmada, devlet desteklerine yönelik hükümler bir kenara bırakılarak, konunun gerektirdiği ölçüde sadece teşebbüslere uygulanan kurallardan söz edilecektir. Ayrıca, 139/2004 sayılı Merger/Yoğunlaşma Tüzüğü ile yoğunlaşmaların nasıl ele alınacağına dair bir yöntem önerilmekte olup, bu tüzükten de yine çalışmanın gerektirdiği ölçüde söz edilecektir.

Lizbon Anlaşması’nın 101. maddesi uyarınca; “üye devletler arasındaki ticareti etkileyebilecek nitelikte olan ve amacı veya etkisi iç pazardaki rekabetin engellenmesi, kısıtlanması veya bozulması olan ... tüm teşebbüsler arası anlaşmalar, teşebbüs birliklerinin kararları ve uyumlu eylemler iç pazarla bağdaşmaz...” kabul edilmekte ve yasaklanmaktadır. Kolayca anlaşılacağı üzere, bir anlaşma, karar ya da eylemin yasak hükmünde olması için iki koşulun karşılanması gerekmektedir. Bunlar; (1) Üye devletler arasındaki ticaretin etkilenmesi ve (2) iç pazardaki rekabetin engellenmesi, kısıtlanması ya da bozulmasıdır (ayrıntılı bilgi için bakınız Ateş, 2010: 221-225; Aşçıoğlu Öz, 2012: 381-390).

Öte yandan, Antlaşmanın 102. maddesi hükmü gereği, “bir ya da birden fazla teşebbüsün iç pazardaki veya iç pazarın önemli bir bölümündeki hakim durumunu kötüye kullanması, üye devletler arasındaki ticareti etkilediği ölçüde, iç pazarla bağdaşmaz ve yasaktır”. Lizbon Antlaşması hükümleri uyarınca hakim durumun yaratılması değil, bunun kötüye kullanılması kabul edilemez bir durumdur. Nitekim, bir eylemin yasaklanması için iki koşul bulunmaktadır. Her şeyden önce (1) ilgili firma ya da firmaların iç pazarın tamamında veya önemli bir bölümünde hakim durumda olması ve bunu kötüye kullanması ve ayrıca (2) üye devletler arasındaki ticareti etkilemesi gerekmektedir (ayrıntılı bilgi için bakınız Ateş, 2010: 225-228; Aşçıoğlu Öz, 2012: 390-398).

Lizbon Antlaşması “hakim durum” kavramını açıklamamıştır. Birincil hukuk içerisinde tanım bazında yer almayan bu kavram, ikincil hukuk normlarıyla netleştirilmeye çalışılmıştır. Adalet Divanı bu kavramı “bir işletmenin rakiplerini, müşterilerini ve sağlayıcılarını dikkate almaksızın bağımsızca hareket edebilme gücü” şeklinde tanımlamıştır (Ateş; 2010: 226; Case 6/72, 1973 ECR 215; Aşçıoğlu Öz, 2012: 390). Bir firmanın hakim durumda olup olmadığının tespiti ciddi bir

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

analitik çalışma gerektirmektedir. Bu bağlamda; ilk olarak “coğrafi alan”⁴⁷⁹ ve “ürün”⁴⁸⁰ bağlamında ilgili pazar sınırı tespit edilmekte; “ilgili pazarda” firmaların pazar paylarına bakılmaktadır. Pazar payının yanı sıra, dikey bütünleşik yapı, sabit ve/veya batık maliyetlerin yüksekliği, pazara giriş engelleri nedeniyle rakip olarak gerebilecek yeni teşebbüslerin olmaması, fiyat farklılaştırması, talep şartları, pazardaki teşebbüs sayısı, fikri mülkiyet hakları, teknolojik üstünlükler gibi diğer faktörler de hakim durum göstergesi olabilmektedir (Ateş, 2010:226).

Yukarıda çerçevesi çizilen rekabet kurallarının uygulanabilmesi ve piyasa gözetimi ile denetiminin gerçekleştirilebilmesi için Lizbon Antlaşmasının 103. maddesiyle Konsey’e Komisyon ve Avrupa Parlamentosu ile birlikte hareket ederek gerekli tüzük ya da direktifleri çıkarma görevi verilmiştir. Antlaşmanın 103. maddesine istinaden çıkarılan 139/2004 sayılı Merger/Yoğunlaşma Tüzüğü ve 802/2004 sayılı Uygulama Tüzüğü şirket birleşmelerinin kontrolüne ilişkin kuralları tanımlamaktadır. Merger ya da yoğunlaşma, kısaca “bir teşebbüsünü başka bir teşebbüsün kontrolünü ele geçirmesi, o teşebbüs üzerinde belirleyici etki doğurabilecek irade kudretine sahip olması” şeklinde tanımlanmaktadır (Ateş, 2010: 229). Şirket birleşmeleri ve devralmalar yoluyla gerçekleşen tüm dikey (vertical mergers), yatay (horizontal mergers) ve çapraz (conglomerate mergers) birleşmeler “ekonomik etki” temelli bir yaklaşımla Avrupa Komisyonu ve üye devletler tarafından yakından takip edilmektedir.

Hirschman-Herfindahl Endeksi

Hirschman ve Herfindahl tarafından farklı dönemlerde ayrı ayrı geliştirilen endeks piyasalardaki yoğunlaşmayı ölçmek üzere kullanılan başlıca araçlar arasında yer almaktadır (Calkins, 1983: 404-406). Hakim durumun varlığının ve kötüye kullanılmasının tespitinde her bir vakada ilk etapta ürün bazında ve coğrafi alan bağlamında “ilgili pazar”ın (relevant market) sınırları çizilmektedir (Aşçıoğlu Öz, 2012: 390-392). Ardından, ilgili pazarda faaliyette bulunan tüm firmaların pazar payları tespit edilmektedir. Firma pazar paylarının kareleri alınıp toplanmak suretiyle HHEndeksine ulaşılmaktadır. Bulunan endeks eşik değerlerle karşılaştırılarak pazardaki yoğunlaşmaya dair yorumlar yapılmaktadır (diğer araç ve göstergelere dair ayrıntılı bilgi için bakınız: Competition Commission and Office of Fair Trading, 2010; Council Regulation (EC) No 139/2004 of 20 January 2004; Commission Regulation (EC) No 802/2004 of 7 April 2004).

Piyasadaki yoğunlaşmanın değerlendirilmesinde kullanılan Hirschman-Herfindahl Endeksi eşik değerleri aşağıdaki gibidir:

HHE > 0, <1.000 ise tam rekabet piyasası;

HHE > 1.000, <1.800 ise monopolcü rekabet piyasası;

HHE >1.800, <10.000 ise oligopol piyasası;

HHE = 10.000 ise monopol piyasası

koşulları söz konusu endüstriye hakimdir (Ünsal, 2005). HHE, hiç kuşkusuz, piyasa yapısının analizinde başvurulacak yegane araç değildir. Bununla birlikte, ulaşılan endeks değeri küçüldükçe piyasanın daha rekabetçi bir yapıda olduğu söylenmekte; endeks büyüdükçe aksi bir durumun

⁴⁷⁹ Coğrafi Pazar; rekabet koşulları bakımından mükemmel olmasa da yeterince homojen nitelikteki pazardır (Ateş, 2010: 226).

⁴⁸⁰ Ürün Pazarı; birbiriyle ikame olunabilen mal ya da hizmetlerin oluşturduğu pazardır (Ateş, 2010: 226).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

varlığından söz edilmektedir. Burada kritik eşik 1.800 ve üzeridir. Ekonomik etkinlikten uzaklaşılması sebebiyle oligopol ve monopol piyasaları arzu edilen piyasa yapıları değildir (Türkay, 1996). Farazi bir piyasa örneğinden hareketle, eşit paylara sahip beş firmanın faaliyette bulunduğu bir pazarda HHEndeksi 2.000'i vermektedir $[20^2+20^2+20^2+20^2+20^2 = 400+400+400+400+400 = 2.000]$. Bu bağlamda %20 ve üzeri pazar paylarına sahip firmaların faaliyette bulunduğu piyasalar rekabet otoritelerince takip edilmektedir.

Türkiye'ye Yönelik Alman Paket Tur Piyasası

Türkiye 2016 yılını turizm alanında %30'luk bir kayıpla kapatmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi, Almanya en çok turizm harcaması yapan ülkeler listesinde ön sıralarda yer almakta ve Türkiye'ye gelen turistlerin yaklaşık % 15'in Almanlar oluşturmaktadır. Almanların Türkiye'ye seyahat etmelerini sağlayan tur operatörlerine ve pazar paylarına ilişkin bilgi Tablo 1'de verilmiştir. Buna göre; Almanya'dan Türkiye'ye turist gönderen 20 civarında tur operatörü mevcuttur. Tur operatörleri; talep olduğu anda hizmet sunan seyahat acentalarının aksine, potansiyel talebe göre turistik ürünleri bir pakette toplayan, bu paketleri yayınladıkları broşürlerle perakendecilere pazarlayan ve tek bir paket fiyatı üzerinden hizmetin müşteriye ulaşmasını sağlayan büyük ölçekli işletmelerdir (Hacıoğlu, 1995; İçöz, 1996; Öner, 1997). Bu tanımdan hareketle, söz konusu tur operatörlerin Almanların destinasyon seçiminde önemli bir rol üstlendiği yorumunu yapmak pek de yanlış olmayacaktır.

Almanların Türkiye'ye seyahatlerine aracılık eden tur operatörleri içerisinde en büyük pazar payına sahip olan grup Tantur/TUI'dir. 2015 yılı itibarıyla Türkiye'deki pazar payı %18,8 olarak gerçekleşmiştir. Bunu sırasıyla %17,7'lik pazar payı ile Diana/Thomas Cook ve %16,8'lik pazar payı ile Meeting Point International takip etmektedir (Tablo 1). Bunlardan özellikle TUI ile Thomas Cook'un 1990'ların ikinci yarısından itibaren yatay, dikey ve çapraz birleşmelerle agresif bir yayılma stratejisi izledikleri bilinmektedir (Karabulut, 2014). Avrupa seyahat pazarında faaliyette bulunan görece küçük firmaların mütemadiyen el değiştirdiği izlenmektedir (ayrıntılı bilgi için bakınız Karabulut, 2014). Son dönemde, TUI siyasi ve ekonomik gerilim dolayısıyla zarar ettiği ve bu bağlamda güvenli liman olarak görmediği Türkiye pazarındaki operasyonunu kademeli olarak azaltmaktadır. Bir çok tur operatörü portföy çeşitlendirmesi adı altında Türkiye dışındaki destinasyonlara daha fazla ağırlık vermeye başlamıştır. Özellikle Arap Baharı ve ardılı süreçlerin Türkiye "incoming" piyasası üzerinde doğrudan olumsuz sonuçları görülürken, Alman "outgoing" piyasası üzerinde de dolaylı etkileri olmuştur.

Tablo 1'de görüleceği üzere, Türkiye'ye yönelik Alman paket tur piyasasına yönelik HHE 1.251,7825 olarak bulunmuştur. Bu rakam, oligopolistik piyasa yapısının göstergesi olan 1.800 eşik değerinin altındadır. Sadece pazar paylarından hareketle, Alman paket tur piyasasının monopolcü rekabet koşulları altında faaliyette bulunduğunu söylemek dar bakışlı bir yaklaşım olacaktır. İlk bakışta, %20'yi aşmayan pazar paylarıyla monopolcü rekabet piyasası koşullarının varlığından ve destinasyondaki ürün fiyatının belirlenmesinde sayıları yirmiye aşan tur operatörlerinin gücünün bulunmadığından dem vurmamak mümkündür. Ancak, diğer parametreler incelendiğinde yapılacak yorum çok daha farklı olacaktır.

Beklenen kar hedefini Türkiye'de yakalayamayan büyük tur operatörleri sahip oldukları müşteri portföyleri ile birlikte Türkiye piyasasından çıkmışlardır. Bir başka ifadeyle, Türkiye'yi kataloglarından çıkarmışlar ve Almanlara Türkiye'ye yönelik paket tur satışını durdurmuşlardır. Piyasadaki aktörlerin sayısal olarak artması, yeni aktörlerin kendilerine rekabetçi üstünlük

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

kazandıracak bir strateji izlemelerinden kaynaklanmamaktadır. Ne yazık ki, görece küçük aktörler varoluşlarını geçmiş yıllarda görece büyük pazar paylarıyla hakim durumda bulunan tur operatörlerinin pazarı terk etmelerine borçludurlar. Pazar paylarının küçülmüş olmasına rağmen TUI ve Thomas Cook gibi büyük tur operatörleri halen daha fiyat belirleme güçlerini ellerinde bulundurmaktadırlar. Türkiye paket tur piyasasında üstü örtük bir şekilde fiyat baskısı hüküm sürmektedir. Büyük tur operatörlerinin piyasadan çekilmesiyle birlikte, destinasyondaki konaklama işletmeleri faaliyetlerini sürdürebilmek için ciddi oranda fiyat indirimine gitmek durumunda kalmışlardır. Buna rağmen, konaklama işletmeleri arzu edilen doluluk oranlarına ulaşamamışlardır. Büyüklerin Türkiye piyasasından çekilme kararlarını ve bunun yaratacağı sonuçları basit bir “mobilité” koşulu üzerinden değerlendirmenin doğru olmayacağı düşünülmektedir. İç pazarda azami ölçüde rekabet kurallarına riayet eden Avrupalı tur operatörleri, ne yazık ki Türkiye gibi dış pazarlarda aynı hassasiyeti göstermemektedirler.

Tablo 1: Türkiye’ye Yönelik Alman Paket Tur Piyasasında Pazar Payları (2105)

Gruplar	Pazar Payı (%)	Pazar Payı Kareleri
Tantur/TUI	18,8	353,44
Diana/Thomas Cook	17,7	313,29
Meeting Point Int	16,8	282,24
Novissima	11,3	127,69
MTS Incoming	7,8	60,84
Der Touristik/DTS	7,2	51,84
Summer Tour	6,0	36,0
LTS Türkiye	2,5	6,25
Birce Tours	2,4	5,76
NBK Touristic	1,7	2,89
Bentour	1,5	2,25
DE&HA	1,4	1,96
V.Ö. Travel	1,0	1,0
Aquasun	0,8	0,64
HST	0,6	0,36
IATI	0,2	0,04

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Peninsula	0,05	0,0025
Diğerleri	2,3	5,29
Toplam	99,85	HHE = 1.251,7825

Kaynak: Turizm Data Bank (2016). Türkiye Paket Tur Pazarı Araştırması (2015), s. 7.

Sonuç

Serbest piyasa ekonomisini benimseyen AB’de rekabet politikası Avrupa bütünleşmesinin teminatıdır. AB, içeride adil rekabetin tesisini, dışarıda ise Avrupa kökenli girişimlerin rekabet gücü kazanmalarını amaç edinmektedir. AB rekabet politikasının nihai amacı ekonomik etkinliği sağlamaktır. Rekabet politikasının üçayağı bulunmaktadır. Bunlar; (1) anti-rekabetçi anlaşmaların yasaklanması, (2) hakim durumun kötüye kullanılmasının yasaklanması, (3) şirket birleşmelerinin kontrolü şeklinde özetlenebilir. Konuya giderek ekonomik etkinlik bağlamında yaklaşan AB, üye ülkelerdeki ticareti etkilemediği ölçüde ve tüketici aleyhine sonuçlar doğurmadığı müddetçe firmaların izlediği stratejilere müdahale etmemektedir. AB’de hakim duruma sahip olmak değil, hakim durumun kötüye kullanılması yasak kapsamındadır. Tur operatörlerinin Avrupa iç pazarında hakim durumlarını kötüye kullanmaları söz konusu olmamakla birlikte, hedef pazarlarda farklı bir davranış sergileyebilmektedirler. Bir diğer ifadeyle, Avrupalı tur operatörlerinin sahip oldukları müşteri portföylerini geri çekmek suretiyle Türkiye gibi AB dışındaki destinasyonlarda fiyat baskısı yaratmaları mümkün olabilmektedir.

AB boyutu olan satın alma ve birleşmeler Avrupa Komisyonu tarafından çeşitli araçlar kullanılarak dikkatle izlenmektedir. Herfindahl-Hirschman Endeksi piyasalardaki yoğunlaşmanın boyutunu tespit etmek üzere kullanılan araçlardan bir tanesidir. Buna göre; piyasada faaliyette bulunan işletmelerin pazar paylarının karelerinin toplamı alınmakta ve bulunan rakam eşik değerlerle karşılaştırılarak piyasalardaki durum açıklanmak üzere kullanılmaktadır. Genel olarak ifade etmek gerekirse, endeks değeri küçüldükçe piyasanın daha rekabetçi bir yapıda olduğu söylenmekte; aksi durumda tam tersi bir ifade kullanılmaktadır. Türkiye’ye yönelik Alman paket tur piyasası açısından bakıldığında, HHE 1.251,7825 rakamını vermekte olup, bu endeks değeri söz konusu piyasanın monopolcü rekabet koşulları altında işlediği yorumunun yapılmasını da beraberinde getirmektedir. Ne var ki, sadece HHE endeksini referans alan tekil analiz yanlış yorumlara sebebiyet verebilmektedir. Nitekim, Avrupa Komisyonu da her bir vakayı ayrı ayrı değişik parametreler üzerinden inceleyerek olası bir rekabet ihlali tespit etme yoluna gitmektedir. Türkiye’ye yönelik Alman paket tur pazarının yapısı, Topluluk boyutunun varlığına bakılmaksızın, yatay-dikey-çapraz birleşmeler, firmaların el değiştirme hızı, ciro büyüklükleri, kapasite kullanım oranları gibi başkaca parametrelerle birlikte ele alınarak değerlendirilmeli; Avrupalı tur operatörlerinin hakim durumlarını destinasyonda kötüye kullanıp kullanmadıkları da inceleme konusu yapılmalıdır.

Kaynakça

Acar, M. (2010). Avrupa Birliği Rekabet Hukuku ve Politikası, İçinde: (ed. Kar, M.) Avrupa Bütünleşmesi ve Türkiye. Ekin Yayınevi, ss. 213-267.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- Aşçıoğlu Öz, G. (2012). Rekabet Hukuku ve Politikası, İçinde (ed. Akçay, B.; Göçmen, İ.) Avrupa Birliği: Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar. Ankara: Seçkin Yayıncılık, ss. 373-401.
- Calkins, S. (1983). "The Merger Guidelines and the Herfindahl-Hirschman Index", California Law Review, Vol: 71(2), pp. 402-429.
- Competition Commission and Office of Fair Trading (2010). Merger Assesment Guidelines, OFT1254.
- European Union (2010). Consolidated Treaties of the Treaty on European Union and of the Treaty on the Functioning of the European Union, and the Charter of Fundamental Rights of the European Union. Lisbon/Brussels.
- Hacıoğlu, N. (1995). Seyahat Acentacılığı ve Tur Operatörlüğü. Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi.
- İçöz, O. (1996). Seyahat Acentaları ve Tur Operatörlüğü Yönetimi. Ankara: Anatolia Yayıncılık.
- Karabulut, E. (2014). Seyahat Pazarında Birleşme ve Ele Geçirmeler: Yatay ve Dikey Entegrasyonda 25 Yıl. Antalya: AKTOB Araştırma Birimi Yayınları.
- Öner, Ç. (1997). Seyahat Ticareti. İstanbul: Literatür Yayınevi.
- Turizm Data Bank (2016). Türkiye Paket Tur Pazarı Araştırması (2015). (Erişim: 29 Nisan 2017, <http://www.turizmdatabank.com/haber/pakettursonuclar2015>).
- Türkay, O. (1996). Mikroiktisat Teorisi. Ankara: İmaj Yayıncılık.
- UNWTO (2016). Tourism Highlights. Spain.
- Ünsal, E. M. (2005). Mikro İktisat. Ankara: İmaj Yayınevi.
- Commission Regulation (EC) No 802/2004 of 7 April 2004 implementing Council Regulation (EC) No 139/2004 of 20 January 2004 on the control of concentrations between undertakings (the EC Merger Regulation). O.J L 133 of 30.04.2004, pp. 1-39.
- Council Regulation (EC) No 139/2004 of 20 January 2004 on the control of concentrations between undertakings (the EC Merger Regulation). O.J. L24 of 29.01.2004, pp. 1-22.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı Turizm İstatistikleri Serisi (Erişim: 30 Nisan 2017, <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,9854/sinir-giris-cikis-istatistikleri.html>)

6098 SAYILI BORÇLAR KANUNU UYARINCA ÖNGÖRÜLMEZLİK İLKESİ

EXTREME HARDSHIP IN TURKISH DEBT LAW

Yrd. Doç. Dr. Selin Sert SÜTÇÜ

Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi, selin81hukuk@gmail.com

Öngörülmezlik ilkesi ya da imprevizyon teorisi ve en genel adıyla aşırı ifa güçlüğü 19. yüzyılın son çeyreğinden beri özel hukukun en önemli konularından birisi haline gelmiştir. Ahde vefa ilkesine sıkı sıkıya bağlı kalındığında ortaya çıkabilecek sonuçları biraz yumuşatmak adına koşullar değiştiği takdirde (clausularebussicstantibus) yeni koşullara uyarlanma ilkesine dayanır. Mücbir sebep (forcemajeur) mertebesinde olmayan ancak umulmayan hâl (casfortuit) sayılan durumlarda, diğer bazı şartlar da gerçekleşmişse, aşırı ifa güçlüğü (hardship) adı altında, hâkimin sözleşmeye müdahalesi, hatta onu değişen koşullara göre düzeltmesi, yani uyarlaması anlam kazanır. Sözleşme kurulurken sözleşme taraflarınca öngörülemeyen durumun ortaya çıkması sebebiyle hakimin sözleşmeye müdahalesi dava yoluyla talep edilir ve hakim diğer şartların varlığı halinde sözleşmenin yeni şartlara uyarlanmasına karar verir.

Anahtar Kelimeler: ahde vefa, öngörülmezlik, mücbir sebep, sözleşmenin uyarlanması.

Since the last quarter of the nineteenth century, the unpredictability principle or impre vision the ory and the overturning power with its most general name has become one of the most important issues of private law. It is based on the principle of adapting to one's conditions if conditions change (clausularebussicstantibus) in order to soften the results which may occur when tightly adhered to the principle of Ahmed Falla. In situations considered as casual fortuits but not in forcemajeur, if other conditions have taken place, it becomes meaningful for the judge to intervene in the contract, or even to adjust it according to changing circumstances, under the name of hardship. In the event of the occurrence of the unforeseen circumstances of the contract, the contract shall be requested by the judge to intervene in the contract, and the judge shall decide to adapt the contract to the new conditions in the event of other conditions.

Keywords: unpredictability, coercive reason, adaptation of the contract.

I. GENEL OLARAK

Öngörülmezlik ilkesi; sözleşme akdetmek üzere bir araya gelen iki veya daha fazla kişinin birbirlerine akdedecekleri sözleşme ile bağlı kalacaklarını ve her ne olursa olsun bu ifa etme borcunun yerine getirileceğine duyulan güvenin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır⁴⁸¹. Sözleşmenin tarafları sözleşmeyi her ne kadar ifa ile sonuçlandırmak da istese bu her zaman mümkün olmayabilir. Özellikle sözleşmenin ifasından önce veya sonradan ortaya çıkan ifa engelleri bu duruma engel olabilir⁴⁸². İfayı engelleyen durumlar sözleşme taraflarınca meydana getirilebileceği gibi sözleşmeye taraf olmayan bir üçüncü kişi ya da hiç öngörülemeyen bir

⁴⁸¹ İbrahim Kaplan: Hâkimin Sözleşmeye Müdahalesi, Ankara 2007, s.95; Seçkin Topuz: Türk-İsviçre ve Alman Borçlar Hukukunda Denge Bozulması ve İfa Güçlüğü Durumlarında Sözleşmeye Müdahale, 1. Baskı, Ankara 2009, s.322.

⁴⁸² Fikret Eren: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Ankara 2016, s. 437; Haluk Nomer: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, İstanbul 2015, s. 246; Kemal Oğuzman- Turgut Öz: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, İstanbul, s.206.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

durumun ortaya çıkması şeklinde de karşımıza çıkabilecektir⁴⁸³. Ayrıca bu ilkeyi sınırlandıran temel prensiplerden birisi de dürüstlük ilkesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sözleşme taraflarının sözleşme akdedilirken öngörmediği, öngörmesinin de mümkün olmadığı durumlarda kanun koyucu sözleşme taraflarının bu olumsuz durumdan etkilenmemesi adına hâkimden sözleşmenin yeni değişen şartlara uyarlanmasını isteme imkânı tanımıştır⁴⁸⁴. Böylelikle sözleşme tarafları koşulların değişmesi ile birlikte sözleşmenin ayakta tutulması imkânına da kavuşmuş olacaktır. Amaç, sözleşme ile bağlılık ise bu bağlılıkta sözleşmenin yeni koşullara uyum sağlaması şeklinde gerçekleşecektir.

Çalışmamızın amacı; Öngörülmezlik ilkesinin (aşırı ifa güçlüğü, sözleşmenin yeni koşullara uyarlanması) ilkesinin Türk Borçlar Hukukunda nasıl ve ne şekilde düzenlediği ile yargı kararlarına bu düzenlemelerin ne şekilde yansıdığını incelemektir.

II. ÖNGÖRÜLMEZLİK İLKESİNİN TÜRK BORÇLAR KANUNUNDA DÜZENLENİŞİ

Öngörülmezlik ilkesi; Türk Hukukunda ilk defa 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu ile düzenlenmiştir. Madde metninin üst başlığı; aşırı ifa güçlüğüdür. Bu maddeye göre; “Sözleşmenin yapıldığı sırada taraflarca öngörülme ve öngörülmesi de beklenmeyen olağanüstü bir durum, borçludan kaynaklanmayan bir sebeple ortaya çıkar ve sözleşmenin yapıldığı sırada mevcut olguları, kendisinden ifanın istenmesini dürüstlük kurallarına aykırı düşecek derecede borçlu aleyhine değiştirir ve borçlu da borcunu henüz ifa etmemiş veya ifanın aşırı ölçüde güçleşmesinden doğan haklarını saklı tutarak ifa etmiş olursa borçlu, hâkimden sözleşmenin yeni koşullara uyarlanmasını isteme, bu mümkün olmadığı takdirde sözleşmeden dönme hakkına sahiptir. Sürekli edimli sözleşmelerde borçlu, kural olarak dönme hakkının yerine fesih hakkını kullanır. Bu madde hükmü yabancı para borçlarında da uygulanır”.

Türk Borçlar Kanunu m. 138 aşırı ifa güçlüğü ile ilgili temel düzenlemedir. Bunun anlamı; kanunda özel olarak aşırı ifa güçlüğü'nün düzenlenmediği sözleşmeler bakımından bu hükmün uygulanma imkanına sahip olacaktır. Yani bu madde genel hüküm niteliğindedir.

Aşırı ifa güçlüğü'nün özel olarak düzenlendiği sözleşmelere göz atacak olursak;

⁴⁸³ Rona Serozan: İfa İfa Engelleri Haksız Zenginleşme, İstanbul 2016, s.264.

⁴⁸⁴ Cashin-Ritane Eleanor : “Emprevizyon, Hardship Ve İşlem Temelinin Çökmesi: Pacta Sunt Servanda Ve Alman-Fransız Hukuki İlişkilerinde Sözleşmelerin Uyarlanmasına Giden Yollar”, Çeviren: Başak Baysal, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, İstanbul 2005, C.63, S. 1-2, s.321-342, s. 321. 9 Necip Kocayusufpaşaoğlu: “İşlem Temelinin Çökmüş Sayılabilmesi İçin Sosyal Felaket Olarak Nitelenebilecek Olağanüstü Bir Olayın Gerçekleşmesi Şart mıdır?” Kemal Oğuzman’ın Anısına Armağan, İstanbul 2000, s.507; Celal Ülgen: “Hukukta Beklenmeyen Hal Koşulu Ve Uyarlama İstemleri”, Türk Hukuk Sitesi http://www.turkhukuk sitesi.com/makale_50.html (Erişim Tarihi; 14/06/2017); Ayşe Havutçu: “İfa Engelleri ve İfa Engellerine Bağlanan Hukuki Sonuçlar”, Prof. Dr. Cevdet Yavuz’a Armağan, İstanbul 2011, s. 335.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- Bağışlama sözü vermenin geri alınması ve ifadan kaçınma⁴⁸⁵ (TBK m.296)
- Kira bedelinin yabancı para olarak kararlaştırılması⁴⁸⁶ (TBK m. 344)
- Olağanüstü durumların varlığı halinde kira bedelinden indirim⁴⁸⁷ (TBK m. 363)
- Eser sözleşmelerinde götürü bedel⁴⁸⁸ (TBK m. 480)

Aşırı ifa güçlüğü'nün özel olarak düzenlendiği sözleşmeler bakımından durumu değerlendirdiğimiz de ise; bağışlama sözleşmesinde bağışlama sözü verilmesinin karşılıksız bir kazandırma olduğu

⁴⁸⁵“Bağışlama sözü veren, aşağıdaki durumlarda sözünü geri alabilir ve onu ifadan kaçınabilir: 1. Elden bağışlanan bir malın geri verilmesini isteyebileceği sebeplerden biri varsa. 2. Mali durumu, sonradan sözün yerine getirilmesini kendisi için olağanüstü ağır kılacak ölçüde değişmişse. 3. Bağışlama sözü verdikten sonra, kendisi için yeni aile yükümlülükleri doğmuş veya bu yükümlülükleri önemli ölçüde ağırlaştırmışsa. Bağışlama sözü verenin borcunu ödeme güçsüzlüğü belirlenir veya iflasına karar verilirse, ifa yükümlülüğü ortadan kalkar”.

⁴⁸⁶Tarafların yenilenen kira dönemlerinde uygulanacak kira bedeline ilişkin anlaşmaları, bir önceki kira yılında üretici fiyat endeksindeki artış oranını geçmemek koşuluyla geçerlidir. Bu kural, bir yıldan daha uzun süreli kira sözleşmelerinde de uygulanır. Taraflarca bu konuda bir anlaşma yapılmamışsa, kira bedeli, bir önceki kira yılının üretici fiyat endeksindeki artış oranını geçmemek koşuluyla hâkim tarafından, kiralananın durumu göz önüne alınarak hakkaniyete göre belirlenir. Taraflarca bu konuda bir anlaşma yapıp yapılmadığına bakılmaksızın, beş yıldan uzun süreli veya beş yıldan sonra yenilenen kira sözleşmelerinde ve bundan sonraki her beş yılın sonunda, yeni kira yılında uygulanacak kira bedeli, hâkim tarafından üretici fiyat endeksindeki artış oranı, kiralananın durumu ve emsal kira bedelleri göz önünde tutularak hakkaniyete uygun biçimde belirlenir. Her beş yıldan sonraki kira yılında bu biçimde belirlenen kira bedeli, önceki fıkralarda yer alan ilkelere göre değiştirilebilir. Sözleşmede kira bedeli yabancı para olarak kararlaştırılmışsa, beş yıl geçmedikçe kira bedelinde değişiklik yapılamaz. Ancak, bu Kanunun, “Aşırı ifa güçlüğü” başlıklı 138 inci maddesi hükmü saklıdır. Beş yıl geçtikten sonra kira bedelinin belirlenmesinde, yabancı paranın değerindeki değişiklikler de göz önünde tutularak üçüncü fıkra hükmü uygulanır”.

⁴⁸⁷“Tarımsal bir taşınmazın her zamanki verimi, olağanüstü felaket veya doğal olaylar yüzünden önemli ölçüde azalırsa kiracı, kira bedelinden orantılı bir miktarın indirilmesini isteyebilir. Bu haktan başlangıçta feragat, ancak kira bedelinin belirlenmesi sırasında bu gibi durumların meydana gelmesi olasılığı göz önünde tutulmuş veya doğan zarar bir sigorta ile karşılanmış ise, geçerli olur”.

⁴⁸⁸“Bedel götürü olarak belirlenmişse yüklenici, eseri o bedelle meydana getirmekle yükümlüdür. Eser, öngörülenden fazla emek ve masrafı gerektirmiş olsa bile yüklenici, belirlenen bedelin artırılmasını isteyemez. Ancak, başlangıçta öngörülemez veya öngörülebilir de taraflarca göz önünde tutulmayan durumlar, taraflarca belirlenen götürü bedel ile eserin yapılmasına engel olur veya son derece güçleştirirse yüklenici, hâkimden sözleşmenin yeni koşullara uyarlanmasını isteme, bu mümkün olmadığı veya karşı taraftan beklenemediği takdirde sözleşmeden dönme hakkına sahiptir. Dürüstlük kurallarının gerektirdiği durumlarda yüklenici, ancak fesih hakkını kullanabilir. Eser, öngörülenden az emek ve masrafı gerektirmiş olsa bile iş sahibi, belirlenen bedelin tamamını ödemekle yükümlüdür”.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

dolayısıyla söz veren kişinin ekonomik durumunun değişmesi halinde bu söz ile bağlı kalmasının sakıncaları düşünülerek bağışlama sözünden dönebileceği düzenlenmiştir⁴⁸⁹.

Kira bedelinin yabancı para olarak kararlaştırıldığı sözleşmelerde; yabancı para borcunun yerine getirilmesi sözleşmenin tarafları açısından çok güç veya imkânsız hale gelmişse taraflar hâkimden sözleşmenin yeni koşullara uyarlanmasını talep ederek, sözleşmenin ayakta tutulmasını sağlayabilecektir⁴⁹⁰.

Kira bedelinin yabancı para olarak kararlaştırılmadığı ancak olağan üstü durumların ortaya çıktığı diğer hallerde de yine sözleşmenin tarafları, sözleşme ile bağlılık hakkaniyete aykırı sonuçlara sebep olacak ise sözleşmenin yeni şartlara uyarlanmasını talep edebileceklerdir.

Eser sözleşmesinde götürü bedel ise; tarafların anahtar teslimi belirli bir bedelle işin gördürülmesini kararlaştırmışlar ancak sözleşmede kararlaştırılan şartların yerine getirilmesi ortaya çıkan yeni durumlar sebebiyle artık mümkün olamayacak ise yüklenici ücretin arttırılmasını ya da sözleşmenin feshini isteyebilecektir⁴⁹¹.

Aşırı ifa güçlüğünün söz konusu olabilmesi için aynı zamanda tam iki tarafa borç yükleyen bir sözleşmenin söz konusu olması gerekmektedir⁴⁹².

Sözleşme taraflarının öngörülmezlik ilkesi sebebiyle sözleşmenin yeni koşullara uyarlanmasını talep etmesi, sözleşme ile bağlılığın hakkaniyete aykırı düşeceği tüm sözleşmeler bakımından söz konusu olabilecektir. Kanun koyucunun bazı sözleşme türlerini özel olarak düzenlemesinin sebebi, bu sözleşmeler bakımından uygulamada öngörülmezlik ilkesi ile daha sık karşılaşılmasından kaynaklanmaktadır⁴⁹³.

III. ÖNGÖRÜLMEZLİK İLKESİNİN YARGI KARARLARINA YANSIMALARI

Öngörülmezlik ilkesi ile ilgili Yargı kararlarına baktığımız zaman; kararların büyük çoğunluğunun yabancı para borçları ile ilgili olduğu görülmektedir. Yabancı para borçlarının ekonomik hayatın dalgalanmalarından etkilenmesi kaçınılmazdır.

Yargıtay 6. Hukuk Dairesi 2015/7802 E., 2016/2888 K., 07.04.2016 T. Sayılı kararında; "...Dava, halen aylık 1530USD+KDV kira bedelinin dava tarihinden itibaren aylık KDV dahil 1000USD

⁴⁸⁹ Ahmet Kılıçoğlu: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Ankara 2015, s.495.

⁴⁹⁰ Haluk Burcuoğlu: Hukukta Uyarlama, Özellikle Taşınmaz Kiralarında ve (Döviz Endekli) Kredi Sözleşmelerinde Uyarlama, İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırma Dergisi, İstanbul 1996, s. 59; Gülmelihat Doğan: "Aşırı İfa Güçlüğü Nedeniyle Sözleşmenin Değişen Koşullara Uyarlanması", TBB Dergisi, 2014-111, s. 9-36; İsmail Doğanay: Sözleşme Yapıldıktan Sonra Devalüasyon Sebebiyle Para Değerinde Meydana Gelen Büyük Değişiklikler Akdin Yerine Getirilmesine Mani Olur mu?, Yargıtay Dergisi, Sayı 4, Ekim 1975.

⁴⁹¹ Hasan Erman: İstisna Sözleşmesinde Beklenilmeyen Haller (BK.365/2) (İstisna), İstanbul : İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1979, İstanbul Üniversitesi yayınlarından no; 2652. Hukuk Fakültesi no: 598.

⁴⁹² Ayşe Arat: Sözleşmenin Değişen Koşullara Uyarlanması, Ankara 2006, s. 86.

⁴⁹³ Hakan Acar: Unidroit ve Avrupa Borçlar Hukuku Prensipleri Işığında Aşırı İfa Güçlüğü, Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi , C.XII, Sy.1-2 (2008), s. 112.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

olarak uyarlanması istemine ilişkindir. Mahkemece davanın kabulüyle 1.6.2014 tarihinden geçerli olmak üzere aylık kira bedelinin 1000USD karşılığı 2165TL+KDV olarak uyarlanmasına karar verilmiş, hüküm davalı tarafından temyiz edilmiştir. Davacı vekili dava dilekçesinde, davalı tarafından İstanbul / Ataköy'de Marina projesi ile yapılan AVM' deki bağımsız bölümün 1.6.2012 başlangıç tarihli 5 yıl süreli kira sözleşmesi ile mücevher mağazası olarak kullanılmak üzere kiralandığını, insanların AVM'ye yeterli ilgiyi göstermediğini, abartılı ve yanıltıcı reklamlar sonucunda iradesinin yanıltılarak kira sözleşmesi yapıldığını, döviz kurunun fahiş arttığını ve emsallerine göre kira bedelinin fahiş kaldığını belirterek halen aylık 1530USD+KDV olarak ödenen kira bedelinin dava tarihinden itibaren aylık KDV dahil 1000USD olarak uyarlanmasını istemiştir. Davalı cevap dilekçesinde, mücevher mağazası olarak kullanılmak üzere 5 yıllık sözleşme yapıldığını, her bir yıl için aylık kira bedellerinin kararlaştırıldığını, sözleşmenin uzaması halinde sözleşmenin 1.6. maddesinde artış şartının %6 oranında olacağını kararlaştırıldığını, tarafların tacir olduğunu, olağanüstü şartların bulunmadığını, sözleşmeye göre sorumluluklarının kiralanana teslim etmekten ibaret olduğunu ve eksiksiz teslim edildiğini belirterek haksız ve yersiz açılan davanın reddini savunmuştur. Mahkemece davanın kabulüyle 1.6.2014 tarihinden geçerli olmak üzere aylık kira bedelinin 1000USD karşılığı 2165TL+KDV olarak uyarlanmasına karar verilmiştir. Taraflar arasında 1.6.2012 başlangıç tarihli 5 yıl süreli, aylık 1530USD+KDV bedelli mücevher mağazası olarak kullanılmak üzere kira sözleşmenin düzenlendiği hususunda uyuşmazlık bulunmamaktadır. Sözleşmede 1.yıl aylık kira bedelinin 1275USD+KDV, 2. yıl aylık kira bedelinin 1530USD+KDV, 3. yıl aylık kira bedelinin 1632USD+KDV, 4. yıl aylık kira bedelinin 1683USD+KDV ve 5. yıl aylık kira bedelinin 1785USD+KDV olarak kararlaştırıldığı bunun yanında sözleşmenin kira bedelinin artışına dair olarak sözleşmenin 1.6. Maddesinde yapılan düzenleme ile sözleşmenin uzaması halinde artış şartının %6 oranında olacağını kararlaştırıldığı anlaşılmıştır. Hukukumuzda sözleşmeye bağlılık (Ahde Vefa-PactaSundServanda) ve sözleşme serbestliği ilkeleri kabul edilmiştir. Bu ilkelere göre, sözleşme yapıldığı andaki gibi aynen uygulanmalıdır. Eş söyleyişle, sözleşme koşulları borçlu için sonradan ağırlaşmış, edimler dengesi sonradan çıkan olaylar nedeni ile değişmiş olsa bile, borçlu sözleşmedeki edimini aynen ifa etmelidir. Sözleşmeye bağlılık ilkesi, hukuki güvenlik, doğruluk, dürüstlük kuralının bir gereği olarak sözleşme hukukunun temel ilkesini oluşturmaktadır. Ancak bu ilke özel hukukun diğer ilkeleriyle sınırlandırılmıştır. Türk hukukunda da öteden beri MK.nun 2 ve 4. maddesinden de esinlenilerek, hem ClausulaRebusSicStantibus ilkesi, hem de İşlem Temelinin Çökmesi Kuramı uygulanmak suretiyle, uyarlanma davalarının görülebilir olduğu benimsenmiştir. Yargıtay tarafından benimsenen ve sözleşmeye bağlılık ilkesinin istinasını oluşturan, uyarlama davası 6098 Sayılı TBK.nın yasalaştırılması sırasında da benimsenerek, 6098 Sayılı Kanun'un [138](#). maddesinde "Aşırı İfa Güçlüğü" madde başlığı altında düzenlemiş, " Sözleşmenin yapıldığı sırada taraflarca öngörülme ve öngörülmesi de beklenmeyen olağanüstü bir durum, borçludan kaynaklanmayan bir sebeple ortaya çıkar ve sözleşmenin yapıldığı sırada mevcut olguları, kendisinden ifanın istenmesini dürüstlük kurallarına aykırı düşecek derecede borçlu aleyhine değiştirir ve borçlu da borcunu henüz ifa etmemiş veya ifanın aşırı ölçüde güçleşmesinden doğan haklarını saklı tutarak ifa etmiş olursa borçlu, hâkimden sözleşmenin yeni koşullara uyarlanmasını isteme, bu mümkün olmadığı takdirde sözleşmeden dönme hakkına sahiptir. Sürekli edimli sözleşmelerde borçlu, kural olarak dönme hakkının yerine fesih hakkını kullanır. Bu madde hükmü yabancı para borçlarında da uygulanır." hükmüne yer verilmiştir. İlgili maddenin gerekçesinde de "Bu yeni düzenleme, öğreti ve uygulamada sözleşmeye bağlılık (ahde vefa) ilkesinin istisnalarından biri olarak kabul edilen, "işlem temelinin çökmesi"ne ilişkindir. İmkânsızlık kavramından farklı olan aşırı ifa güçlüğüne dayanan uyarlama isteminin

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

temeli, Türk Medenî Kanununun 2. maddesinde öngörülen dürüstlük kurallarıdır. Ancak, sözleşmenin değişen koşullara uyarlanması ya da dönme hakkının kullanılması, şu dört koşulun birlikte gerçekleşmesine bağlıdır.

a.Sözleşmenin yapıldığı sırada, taraflarca öngörülme ve öngörülmesi de beklenmeyen olağanüstü bir durum ortaya çıkmış olmalıdır.

b.Bu durum borçludan kaynaklanmamış olmalıdır.

c.Bu durum, sözleşmenin yapıldığı sırada mevcut olguları, kendisinden ifanın istenmesini dürüstlük kurallarına aykırı düşecek derecede borçlu aleyhine değiştirmiş olmalıdır.

d.Borçlu, borcunu henüz ifa etmemiş veya ifanın aşırı ölçüde güçleşmesinden doğan haklarını saklı tutarak ifa etmiş olmalıdır.

Maddeye göre, uyarlamanın bütün koşulları gerçekleşmişse borçlu, hâkimden sözleşmenin yeni koşullara uyarlanmasını isteyebilir. Bunun mümkün olmaması hâlinde borçlu, sözleşmeden dönebilir; sürekli edimli sözleşmelerde ise kural olarak, fesih hakkını kullanır.” denilerek uygulama da kabul edilen uyarlama davasının yasa maddesi haline getirildiği belirtilmiştir. Mahkemece, sözleşme koşullarının kiracı aleyhine ağırlaştığı ekonomik şartlar ve mecurun niteliği sebebiyle edim dengesinin bozulduğu gerekçesiyle kira bedelinin kısmen uyarlanmasına karar verilmiş ise de; davacının davadaki talebi kira bedelinin uyarlanmasına dair olup mahkemece yukarıda açıklanan ilkeler ışığında uyarlama koşullarının varlığı hususunda araştırma yapıp sonucuna göre karar verilmesi gerekirken yazılı şekilde eksik inceleme ve hüküm kurmaya elverişli ve yeterli görülmeyen bilirkişi raporu esas alınarak hüküm kurulmuş olması doğru değildir. Hüküm bu sebeplerle bozulmalıdır...⁴⁹⁴

Yargıtay Hukuk Genel Kurulu 2014/13-1614 E., 2014/900 K., 12.11.2014 T. kararında ise⁴⁹⁵, “...Bozma ve direnme kararı kapsamına göre Hukuk Genel Kurul'u önüne gelen uyuşmazlık; taraflar arasında düzenlenen “Konut Finansman Kredi Sözleşmesi”nin uyarlama koşullarının oluşup oluşmadığı; buradan varılacak sonuca göre sözleşmenin uyarlanmasının gerekip gerekmediği noktalarında toplanmaktadır. Bu noktada, kurulmuş bir sözleşmede sonradan ortaya çıkan bazı olgular nedeniyle değişiklik yapılabilmesi, bugün çağdaş tüm hukuk sistemlerinde kabul edilen, beklenmeyen hal (Emprevizyon) veya Clausula Rebus Sic Stantibus Kuramının koşullarının gerçekleşmiş olması halinde mümkün görülmektedir. Bu kuramın, borçlunun şartları ne olursa olsun mutlaka akde sadık kalmasını zorunlu gören, bir bakıma artık eskimiş olarak nitelendirilebilecek Ahde Vefa veya Pacta Sunt Servanda Kuramını sınırlamak için konulduğu benimsenmektedir. Beklenmeyen hal (Emprevizyon) kuramı, şöyle açıklanmaktadır: “Akit yapıldığı sırada mevcut bulunan şartlar önemli surette değişmişse taraflar akitle bağlı olmamalıdır. Buna “Clausula Rebus Sic Stantibus” (Beklenmeyen Hal Şartı) denmektedir. Bu görüş öğretide “Emprevizyon Teorisi” adıyla anılmaktadır. Öğretide, sözleşmenin, yapıldığı andaki durumun değişmeyeceği şeklindeki bir zımni kabul ile yapıldığı, aynen uygulanmasının taraflarca bu zımni şarta bağlı tutulduğu varsayılmaktadır (Tekinay /Akman/ Burcuoğlu/Altıparmak, Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, 7.Bası İst.1993. s.1005).

⁴⁹⁴ www.kazanci.com.tr, E.T.: 13.06.2017.

⁴⁹⁵ www.kazanci.com.tr, E.T.: 13.06.2017.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Akitlerin ifasını şartların değişmemesine bağlayan (ClausulaRebusSicStantibus) fikri gerçeğe tam olarak uygun değilse de, ahde vefa prensibine kesin ve sıkı sıkıya bağlılığında her zaman adil olmadığı görülmektedir. Bugün İsviçre-Türk Hukukunda çoğunlukla dayanılan esas, uyuşmazlıklara dürüstlük kuralı uyarınca çözüm bulunmasıdır (Prof.Dr.Kemal Oğuzman, Borçlar Hukuku Dersleri,Cilt 1, 4.Bası, İst.1987, s.123; Prof.Dr.Rona Serozan, Borçlar Hukuku, Genel Bölüm, İfa, İfa Engelleri, Haksız Zenginleşme 3.Cilt, İst. 1994, s.164; İbrahim Kaplan, Hakimin Sözleşmeye Müdahalesi, Ank.1987, S.112, Prof. Dr.Haluk Burcuoğlu, Hukukta Beklenmeyen Hal ve Uyarlama, İst.1995 S.4. İsviçre Hukuku için Bkz.EugenBucher, SchweizerSchuldrechtAllgemeinerTeil, 2.Bası, Zürich 1988, s.385 vd. HenriDeschenaux, Le Titre PreliminaireDuCodeCivil,Fribourg 1969, S.183).Mukayeseli Hukuk açısından konu irdelendiğinde; Alman Hukukunda Beklenmeyen Hal veya ClausulaRebusSicStantibus kuramının daha da somutlaştırılarak kabul edildiği ve İşlem Temelinin Çökmesi Kuramı olarak adlandırılan bir kuramın geliştirildiği görülmektedir. Buna göre, sözleşmenin temelini teşkil eden, kendisi üzerine anlaşmanın dayandığı ve karşılıklı edimlerin tayin olduğu edim ve karşı edim arasındaki dengenin taraflardan biri için artık çekilmez, katlanılamaz biçimde bozulduğu hallerde, işlem temelinin çökmesi söz konusu olacaktır (Bkz.JozefEsser/ElkeSchmidt, Schuldrecht,Band 1, AllgemeinerTeil,Heidelberg 1984 s.330 vd, Serozan age.s.164 vd).İsviçre Hukukuna gelince;Yargıcın bir sözleşmenin dönme ya da fesih suretiyle ortadan kalktığını veya Emprevizyon nedeniyle sözleşmenin uyarlanması gerektiğini kabul edebilmesi için, şu koşulların varlığı aranmaktadır:

a) Öngörülmez bir dış olayın sebep olması: Söz konusu dış olay, bir kişi olayı olmamalıdır. Diğer taraftan bu olay öngörülemez olmalı ve sözleşmenin dengesi, yargıçtan müdahale talep eden tarafın kusurundan kaynaklanmaksızın bozmuş olmalıdır.

b) Sözleşme ekonomisinin bozulması: Yargıç, yalnızca sözleşme henüz ifa edilmediği takdirde Emprevizyon Kuramı çerçevesinde müdahale edebilir. Öngörülemez olgular, taraflar arasındaki dengeyi bozmuş olmalıdır. Bu hal özellikle sinallagmatik sözleşmelerde, edim ve karşı edim arasındaki ilişkinin bozulmasında söz konusu olur.

c) Objektif olarak katlanması beklenebilecek rizikonun aşılmış olması gerekir. Federal Mahkeme içtihatlarında denge bozukluğunun önemli, açık ve aşırı olması aranmaktadır. Bu nedenle, her somut olayda, objektif bir değerlendirme ile,emprevizyon kuramını ileri süren tarafın üstlenmesi gereken azami rizikonun belirlenmesi gerekir. Eğer bu riziko aşılmışsa, yargıç sözleşmeye el atabilecektir (Bkz.HenriDeschenauxa.g.e s.189-190).

Türk hukukunda, mehzaz kanundaki uygulamalar doğrultusunda, M.K.nun 2. maddesinden de esinlenilerek, hem ClausulaRebusSicStantibus ilkesi, hem de İşlem Temelinin çökmesi kuramı uygulanmak suretiyle, uyarlanma davalarının görülebilir olduğu benimsenmiştir. İşlem Temelinin Çökmesi kavramının uygulanabilmesi için, sonradan meydana gelen değişikliklerin önceden teşhis ve tahmin edilememiş olması gerekir (Bkz.ProfDr.Kemal Tahir Gürsoy, Hususi Hukukta ClausulaRebusSicStantibus, Emprevizyon Nazariyesi 1950 s.59-60).6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun "Aşırı İfa Güçlüğü" başlıklı 138. Maddesinde, "Sözleşmenin yapıldığı sırada taraflarca öngörülmemeyen ve öngörülmesi de beklenmeyen olağanüstü bir durum, borçludan kaynaklanmayan bir sebeple ortaya çıkar ve sözleşmenin yapıldığı sırada mevcut olguları, kendisinden ifanın istenmesini dürüstlük kurallarına aykırı düşecek derecede borçlu aleyhine değiştirir ve borçlu da borcunu henüz ifa etmemiş veya ifanın aşırı ölçüde güçleşmesinden doğan haklarını saklı tutarak ifa

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

etmiş olursa borçlu, hâkimden sözleşmenin yeni koşullara uyarlanmasını isteme, bu mümkün olmadığı takdirde sözleşmeden dönme hakkına sahiptir. Sürekli edimli sözleşmelerde borçlu, kural olarak dönme hakkının yerine fesih hakkını kullanır. Bu madde hükmü yabancı para borçlarında da uygulanır.” şeklinde bir düzenlemeye yer verilmiştir. İşlem Temelinin Çökmesi ilkesinin somut olaya ne şekilde uygulanacağı hususu da irdelenmelidir. Yukarıda anıldığı gibi, uyarlama kurallarının uygulanması için öngörülmez bir dış olayın meydana gelmesi gerekir. Bilindiği gibi, Türkiye Ekonomisinin alınan tedbirlere rağmen istikrarlı bir duruma gelmediği bilinen bir gerçektir. 1 Temmuz 1944 tarihinde Uluslararası Para Fonu'nun kurulmasından sonra ülkeler paralarını Amerikan Dolar'ına göre tanımlamışlar, gerçekçi bir kur politikası arayışı içinde Türk Lirası 7 Eylül 1946'da ABD doları karşısında % 50 oranında devalüe edilerek bir ABD doları 280 kuruş olmuştur (Prof.Dr.Erdinç Tokgöz-Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi-Ankara 2001, s:121). 16/7/1958 tarihinde yapılan büyük çaptaki kur ayarlaması ile bir ABD dolarının değeri 260 kuruştan 980 kuruşa çıkarılmış, Türk parasının değeri ABD dolarına göre aşırı derecede düşürülmüş, bu uygulama yıllar boyunca devam etmiştir. 10.8.1970 tarihinde yeni bir devalüasyon kararı alınarak Türk Parasının değeri yabancı paralar karşısında % 66 oranında düşürülmüş, 1 Amerikan doları 15 TL. olmuştur. Bu uygulama ile, başta yabancı paralar olmak üzere, kira bedelleri, her çeşit işçilik, malzeme ve mamul eşya fiyatları aşırı derecede artmış, enflasyon yıllar itibariyle üç haneli rakamlara ulaşmış, günlük ve gecelik faizler faizler düşünülmecek kadar artmıştır. Nitekim, 24 Ocak 1980'de yürürlüğe konan “İstikrar Tedbirleri”ne rağmen ekonomi tarihinde ilk kez 1946'da % 104 olan üç rakamlı enflasyon, 1980'de % 107 olmuştur. Bu nedenle 1980 yılında 35 TL.den 77,5 TL.ye çıkarılan Dolar kuru, 1981 yılında ikinci kez yapılan % 100'e yakın bir ayarlama ile 142 TL.ye çıkarılmıştır. Bu devalüasyon kararından sonra Bakanlar Kurulu, 27 Ocak 1984 tarihinde Merkez Bankası'nca TL. nin dolar karşısında % 13,6 oranında devalüe edilmesini onaylamıştır. 5 Nisan 1994 tarihinde bilinen ekonomik kararlar alınmıştır. Bu kararlar sonucunda borsalar, para piyasaları, banka kredi faizleri aşırı derecede artmış; Ocak 1994 ayına göre yabancı paralardaki artış % 250-% 300'lere ulaşmıştır. Türk parasının yabancı paralar karşısındaki değer kaybının engellenmesi ve yükselen enflasyonun düşürülmesi amacıyla, T.C. Merkez Bankası 10 Aralık 1999 tarihinde, “Döviz Çıpasına Dayalı İstikrar Programı”nı açıklamış; ancak 27 Kasım 2000 tarihinde bankacılık sisteminden kaynaklanan kriz nedeniyle, repo faizleri ve iç faizler rekor düzeyde yükselmiştir. Krizin giderek derinleşmesi sonucu döviz piyasalarından kaynaklanan Şubat 2000 krizi yaşanmış, ekonomideki bu açmazlar sonucunda hisse senedi borsaları çökmüş, bankalara Devlet el koymak zorunda kalmıştır. Türkiye İMF'ye başvurarak ekonomisine bir yön vermeye çalışmıştır. Merkez Bankası ciddi para politikalarına yönelmiş, 21.2.2001 tarihinde “Döviz Çıpasına Dayalı Sabit Kur” dan dalgalı kura geçilmek suretiyle Doların, faizin, enflasyonun aşırı artmasına engel olmaya çalışılmıştır. 23.12.1999 tarihinde bir ABD doları 534.000 TL. iken 21.2.2001 tarihinde 687.000 TL. olmuş, 11.7.2002 tarihinde 1.700.000 TL. olan ABD doları Irak savaşı sırasında 18.4.2003 tarihinde 1.790.000 TL. ya, bu kararın verildiği tarih itibariyle piyasa şartları sonucu 2.258,00 TL. olmuştur. Bu genel açıklamalardan sonra somut olaya dönüldüğünde: Taraflar arasındaki (davaya konu) konut kredi sözleşmesi 15.08.2008 tarihinde düzenlenmiş, davacı TL (YTL) üzerinden kredi kullanma imkanı varken, Japon Yeni üzerinden dövizde endeksli konut kredi kullanmıştır⁴⁹⁶. Yaklaşık üç yıl boyunca da kurda aşırı bir değer artışı meydana gelmediğinden,

⁴⁹⁶ Süleyman Yılmaz: Dövizde Endeksli Tüketici Kredilerinde Uyarlama Sorunu Ve Yargıtay'ın Bakışı, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 59 (1), s.133, Ankara 2010.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

davacı kullandığı kredi taksitlerini ödemiştir. Yukarıdan beri açıklandığı gibi, Türkiye'de yıllardan beri ekonomik paketler açılmakta, ancak istikrarlı bir ekonomiye kavuşamamaktadır. Devalüasyonların ülkemiz açısından önceden tahmin edilemeyecek bir keyfiyet olmadığı, kur politikalarının her an değişebileceği bir gerçektir. Devalüasyon ve ekonomik krizlerin aniden oluşmadığı, piyasadaki belli ekonomik darboğazlardan sonra meydana geldiği bilinmektedir. Ülkemizde 1958 yılından beri devalüasyonlar ilan edilmekte sık sık para ayarlamaları yapılmakta, Türk parasının değeri dolar ve diğer yabancı paralar karşısında düşürülmektedir. Ülkemizdeki istikrarsız ekonomik durum davacı tarafından tahmin olunabilecek bir keyfiyettir. Somut olayda uyarlamanın koşullarından olan öngörülmezlik unsuru oluşmamıştır...⁴⁹⁷”

Yargıtay 13. Hukuk Dairesi 2012/8250E., 2013/2623K., T. 7.2.2013 kararında da İsviçre frangı olarak borçlanılan kira bedelinin uyarlanmasına karar vermiştir.

Yargı kararlarına baktığımız zaman 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu kabul edilinceye kadar olan dönem de uyarlama sebebiyle açılan davalarda 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunun m.2 ilkesinden hareketle bu davaların çözüme kavuşturulduğu, TBK'nın kabulü ile uyarlama davasının düzenlenmesi ile birlikte yargı kararlarında TBK m.138 hükmünün uygulanmaya başlandığı görülmektedir.

Yargı kararlarında bir diğer dikkat çeken husus; sözleşmenin değişen koşullara uyarlanması ya da dönme hakkının kullanılması, şu dört koşulun birlikte gerçekleşmesine bağlıdır.

a. Sözleşmenin yapıldığı sırada, taraflarca öngörülme ve öngörülmesi de beklenmeyen olağanüstü bir durum ortaya çıkmış olmalıdır.

b. Bu durum borçludan kaynaklanmamış olmalıdır.

c. Bu durum, sözleşmenin yapıldığı sırada mevcut olguları, kendisinden ifanın istenmesini dürüstlük kurallarına aykırı düşecek derecede borçlu aleyhine değiştirmiş olmalıdır.

d. Borçlu, borcunu henüz ifa etmemiş veya ifanın aşırı ölçüde güçleşmesinden doğan haklarını saklı tutarak ifa etmiş olmalıdır.

Maddeye göre, uyarlamanın bütün koşulları gerçekleşmişse borçlu, hâkimden sözleşmenin yeni koşullara uyarlanmasını isteyebilir. Bunun mümkün olmaması hâlinde borçlu, sözleşmeden dönebilir; sürekli edimli sözleşmelerde ise kural olarak, fesih hakkını kullanır.” denilerek uygulama da kabul edilen uyarlama davasının yasa maddesi haline getirildiği belirtilmiştir.

Yargı kararlarında aşırı ifa güçlüğü ve buna bağlı sonuçların dava konusu uyuşmazlıklarda söz konusu olup olmadığı incelenirken bu ölçütlerin dikkate alındığı görülmektedir.

Aşırı ifa güçlüğü 6098 Sayılı kanunla düzenlenmesinin amacı; ahde vefa ilkesine sıkı sıkıya bağlı kalınması sebebiyle ortaya çıkabilecek hakkaniyete aykırılıkların giderilmesini sağlamak aynı

⁴⁹⁷ Bu konu ile ilgili olarak bkz. Herdem Belen: Belen, Herdem, Japon Yeni/İsviçre Frangı Kaydıyla Verilen Konut Kredilerinde Uyarlama Uyuşmazlıkları Hakkında Bazı Düşünceler, İstanbul Barosu Dergisi, Cilt 87, S.5, 2013, s.265; Özlem Tüzüner,-Kerem Öz: “Aşırı İfa Güçlüğüne İlişkin Karar İncelemesi”, Ankara Barosu Dergisi, 2015-3, s. 423-470.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

zamanda sözleşmenin ayakta tutulmasına imkân sağlamaktır. Sözleşmenin ayakta tutulması ana ilke olmakla birlikte sözleşmenin ayakta tutulması kavramına sıkı sıkıya bağlı kalınması durumunda ortaya çıkabilecek sakıncaların da ortadan kaldırılması gerekmektedir. Sözleşmenin yapıldığı zaman mevcut olan koşulların daha sonradan değişmesi ve bu değişimin taraflar için sözleşmenin devamını çekilmez hale getirmesi durumunda hala sözleşmeye sıkı sıkıya bağlı kalınması da hakkaniyete aykırı olacaktır.

Aşırı ifa güçlüğü'nün ortaya çıktığı durumlarda hakimden uyarılma istenmesinin sebebi; sözleşmede kaybedilen dengelerin tekrar sağlanmasıdır. Sözleşmenin tarafları arasında denge sağlandığı sürece sözleşme ayakta kalacaktır. Bu sebeple yargı kararlarında da öngörülmezliğe ilişkin ilkelerin belirlenmesi ve buna göre karar verilmesi isabetli olmuştur.

IV.SONUÇ

6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunun en önemli yeniliklerinden birisi de aşırı ifa güçlüğü'nün düzenlendiği m. 138 hükmüdür. Aşırı ifa güçlüğü veya öngörülmezlik ilkesi sözleşme kurulurken sözleşmenin taraflarınca öngörülemez bir durumun ortaya çıkması sebebiyle sözleşmenin devamının artık çekilmez hale gelmesidir. Bu halde sözleşme tarafları sözleşmeyi ayakta tutmak için kendilerinden kaynaklanmayan ve kendilerinin de beklemediği bu durumun ortaya çıkması sonucunda hakimden sözleşmenin uyarlanmasını talep ederek yeni durum karşısında yeni sözleşme şartlarının daha katlanılabilir hale gelmesine imkan tanıyacaklardır.

Ahde vefa ilkesinin sakıncaları ve işlem temelinin çökmesi⁴⁹⁸ kavramlarının yumuşatılması amacıyla kabul edilen aşırı ifa güçlüğü kavramı, yeni kanunun kabul edilmesinden önceki dönemde dürüstlük ilkesi ile ifade edilirken kanunun kabulü ile birlikte hem dürüstlük hem de aşırı ifa güçlüğü kavramları ile ifade edilmeye başlanmıştır.

Yargı kararlarının gelişmesi ile birlikte aşırı ifa güçlüğü'nün şartları daha da belirginlik kazanacaktır. Böylece somut kriterler belirlenme imkânı da söz konusu olabilecektir.

KAYNAKÇA

Acar, Hakan, Unidroit ve Avrupa Borçlar Hukuku Prensipleri Işığında Aşırı İfa Güçlüğü , Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi , C.XII, Sy.1-2 (2008).

Arat, Ayşe: Sözleşmenin Değişen Koşullara Uyarlanması, Ankara 2006.

Baysal, Başak: Sözleşmenin Uyarlanması, İstanbul 2009.

Belen, Herdem, Japon Yeni/İsviçre Fransı Kaydıyla Verilen Konut Kredilerinde Uyarılma Uyuşmazlıkları Hakkında Bazı Düşünceler, İstanbul Barosu Dergisi, Cilt 87, S.5, 2013.

Burcuoğlu Haluk, Hukukta Uyarılma, Özellikle Taşınmaz Kiralarında ve (Döviz Endeksli) Kredi Sözleşmelerinde Uyarılma, İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırma Dergisi s. 59-91, İstanbul 1996.

Cashin-Ritane, Eleanor, “Emprevizyon, Hardship Ve İşlem Temelinin Çökmesi: Pacta Sunt Servanda Ve Alman-Fransız Hukuki İlişkilerinde Sözleşmelerin Uyarlanmasına Giden Yollar”,

⁴⁹⁸ Başak Baysal: Sözleşmenin Uyarlanması, İstanbul 2009, s. 94; Hannes Rösler, “Alman ve Uluslararası Sözleşme Hukukunda Değişen ve Öngörülemez Koşullar”, Çeviren: Tülay Aydın Ünver, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Ankara 2008, C. LXVI, S.1, s. 358.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Çeviren: Başak Baysal, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C.63, S. 1-2, s.321-342, İstanbul 2005.

Doğan, Gülmelihat: “Aşırı İfa Güçlüğü Nedeniyle Sözleşmenin Değişen Koşullara Uyarlanması”, TBB Dergisi, 2014-111, s. 9-36.

Doğanay, İsmail, Sözleşme Yapıldıktan Sonra Devalüasyon Sebebiyle Para Değerinde Meydana Gelen Büyük Değişiklikler Akdin Yerine Getirilmesine Mani Olur mu?, Yargıtay Dergisi, Sayı 4, Ekim 1975.

Eren Fikret, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Ankara 2016.

Erman, Hasan, İstisna Sözleşmesinde Beklenilmeyen Haller (BK.365/2) (İstisna), İstanbul : İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1979, İstanbul Üniversitesi yayınlarından no; 2652. Hukuk Fakültesi no: 598.

Hannas, Rösler, “Alman ve Uluslararası Sözleşme Hukukunda Değişen ve Öngörülemeyen Koşullar”, Çeviren: Tülay Aydın Ünver, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası C. LXVI, S.1, s. 353-364, Ankara 2008.

Kaplan, İbrahim: Hâkimin Sözleşmeye Müdahalesi, Ankara 2007.

Kılıçoğlu Ahmet, Borçlar Kanunu Genel Hükümler, Ankara 2016.

Kocayusufpaşaoğlu Necip, “İşlem Temelinin Çökmüş Sayılabilmesi İçin Sosyal Felaket Olarak Nitelenebilecek Olağanüstü Bir Olayın Gerçekleşmesi Şart mıdır?” Kemal Oğuzman’ın Anısına Armağan, s.503-514, İstanbul 2000.

Nomer Haluk, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, İstanbul 2015.

Oğuzman Kemal/Öz Turgut, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, İstanbul 2016.

Serozan Rona, “Karşılıklı Sözleşmelerde Baştan Dayatılmış veya Sonradan Oluş- muş Edimler Arasında Dengesizliğin Uyarlama Yoluyla Düzeltilmesi”, Kemal Oğuzman’ın Anısına Armağan, 1013-1030, İstanbul 2000.

Serozan Rona, İfa, İfa Engelleri, Haksız Zenginleşme, İstanbul 2016. (Kısaltma; İfa Engelleri)

Topuz Seçkin, Türk-İsviçre ve Alman Borçlar Hukukunda Denge Bozulması ve İfa Güçlüğü Durumlarında Sözleşmeye Müdahale, 1. Baskı, Ankara 2009.

Tüzüner, Özlem-Öz, Kerem: “Aşırı İfa Güçlüğüne İlişkin Karar İncelemesi”, Ankara Barosu Dergisi, 2015-3, s. 423-470.

Ülgen Celal, “Hukukta Beklenmeyen Hal Koşulu Ve Uyarlama İstemleri”, http://www.turkhukuksitesi.com/makale_50.html (Erişim Tarihi; 26/03/2013) .

Yılmaz Süleyman, Dövize Endeksli Tüketici Kredilerinde Uyarlama Sorunu Ve Yargıtay’ın Bakışı, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 59 (1), s.131-172, Ankara 2010.

GELECEĞİN KENT ANLAYIŞI: AKILLI KENT

SENSE OF CITY OF FUTURE: SMART CITY

Doç. Dr. İbrahim Ethem TAŞ

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü, i.ethem.tas@gmail.com

Arş. Gör. Kemal UÇACAK

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü,
kemalucacak@outlook.com

Arş. Gör. Yeter ÇİÇEK

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü,
y.cicek_01@hotmail.com

Özet

Vatandaşlara en yakın yönetim birimleri olan yerel yönetimlerin sundukları hizmetin vatandaşların ihtiyaç ve beklentilerini karşılaması büyük önem arz etmektedir. Bu sebeple yerel yönetimler, sundukları hizmetin kalitesini artırmak için sürekli yeni yollar aramaktadırlar.

Son yıllarda kamu hizmetlerinin iyileştirilmesinde inovasyonun öneminin ortaya çıkmasıyla beraber, kamu yöneticilerinin ilgisi bu konu üzerine yoğunlaşmıştır. Bu doğrultuda bilgi teknolojileri, kamu hizmeti sunumunda, yerel yönetimler tarafından etkin bir şekilde kullanılmaya çalışılmaktadır. Bazı kamu hizmetlerinin internet ortamında sunulmasıyla başlayan bu süreç, son zamanlarda büyük bir ivme kazanarak “akıllı kent” olarak adlandırılan bir kavramın ortaya çıkmasına yol açmıştır. Avrupa Komisyonu tarafından sürdürülebilir kalkınma, ekonomik gelişim, yaşam kalitesi ve kentin kaynaklarının verimli kullanılması gibi bilgi ve iletişim faktörlerine bağlı olarak tanımlanan akıllı kent, geleceğin kent anlayışını yansıtmaktadır.

Literatürde akıllı kent kavramının kapsamı hakkında bir konsensüs bulunmadığı için yapılan çalışma ile literatüre teorik temelde bir katkı sağlamak hedeflenmektedir. Bu doğrultuda ilk olarak tüm dünyada yaşanan hızlı değişim ışığında bilgi teknolojileri ile kamu yönetimi arasındaki ilişki açıklanmaya çalışılacaktır. Daha sonra küresel ölçekte başarılı akıllı kent örnekleri olarak gösterilen şehirlerin özellikleri göz önünde bulundurularak akıllı kent kavramı hakkında genel bir çerçeve çizilecek ve bu kapsamda Türkiye’de akıllı kent uygulaması olarak kabul edilebilecek örneklerden yola çıkarak mevcut durum analiz edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İnovasyon, Bilgi Teknolojileri, Akıllı Kent

Abstract

The service of local administrations that are the most close government units become more of an issue to compensate the requirements and expectations of citizens. That is why local governments continuously search for new ways to increase the quality of service they present.

In recent years with coming out of the importance of innovation in amendment of public services, the interest of government executives concentrated on this subject. Accordingly information technologies are tried to be used by public services in presentation of public service. The period that started with the presentation of some public services in internet environment, by gaining a big acceleration recently and causes an outbreak of a concept named as “smart city”. Smart city that is

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

defined by European Commission as depending on information and communication factors such as sustainable development, economical improvement, life quality and using the sources of city efficiently, reflects the sense of city of future.

Since there is not a consensus regarding the scope of smart city concept in literature, it was aimed to provide a contribution to literature in theoretical basis with the study done. In this direction, the relation between information technologies and public administration in the light of rapid change experienced all over the world is tried to be explained firstly. Later a general frame about smart city will be drawn by taking the properties of cities into consideration that are shown as succesful smart examples on a global scale and in this scope the current situation will be tried to be analysed on the basis of examples that can be accepted as smart city application in Turkey.

Key words: Innovation, Information technologies, Smart City

1. GİRİŞ

Günümüzde insanların büyük çoğunluğu kentlerde yaşamaktadır. Bu nedenle son yıllarda hükümetlerin kentsel sorunların çözülmesi meselesine verdikleri önem artmıştır. Ulaşım, çevre, kültür ve sanat gibi alanlarla ilgili inovatif çözümlerin geliştirilmesini zorunlu hale getiren bu eğilim sonucunda “akıllı kent” kavramı ortaya çıkmıştır.

Bilgi teknolojileri alanında yaşanan büyük gelişmelerin tetiklediği akıllı kent kavramı, inovasyon olgusu ile yakından ilgilidir. Önceden sadece özel sektör ile birlikte anılan inovasyon kavramı bugün kamu sektörü için de önemli hale gelmiştir. OECD tarafından geliştirilen “Kamuda İnovasyon Projesi” bu konuya verilen önemin göstergesi sayılabilir. Kamu sektöründe geliştirilen e-devlet gibi uygulamalar tüm dünyada kamu hizmeti sunumunda standartların belirlenmesinde önemli göstergeler haline gelmiştir. Öyle ki Birleşmiş Milletler tarafından her yıl yayınlanan e-devlet kalkınma endeksi sıralaması bu alanda ülkelerin yarış halinde olduklarının kanıtıdır. Bugün e-devlet gibi inovatif uygulamaların yanına akıllı kent uygulamaları eklenerek kentsel hizmetlerin sunumu noktasında önemli bir dönüşüm sürecine girilmiştir. E-devlet uygulamaları ile tüm dünyada kamu hizmeti sunumunda başlayan dönüşüm süreci akıllı kent uygulamaları ile daha ileri bir aşamaya geçmiştir.

Akıllı kentler kentsel hizmetlerin sunumunda bilgi ve iletişim teknolojilerinin yoğun bir şekilde kullanıldığı, sürdürülebilir kalkınma anlayışının hâkim olduğu ve kentsel hizmetlerin her alanında vatandaş memnuniyetinin ön planda olduğu bir kent anlayışını ifade etmektedir. Böyle bir kent anlayışı şüphesiz geleneksel kent anlayışından çok farklıdır. Akıllı kentlerde yerel yönetim birimleri tarafından sunulması beklenen kamu hizmetleri akıllı teknolojiler kullanılarak sunulmaktadır. Bu durum ise kentin kaynaklarının daha etkin ve verimli kullanılmasına vesile olmaktadır. Kent ekonomisinin ülke ekonomileri için oldukça önemli hale geldiği de göz önünde bulundurulduğunda bu akıllı kent kavramının günümüzde topladığı ilginin nedeni daha da iyi anlaşılmaktadır.

Bu çalışma kapsamında ilk olarak akıllı kent kavramı hakkında teorik bir çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır. Zira oldukça yeni bir kavram olması nedeniyle literatürde halen üzerinde uzlaşılmış bir akıllı kent kavramı bulunmamaktadır. Daha sonra dünyada akıllı kentlere örnek olarak verilebilecek örneklerden bahsederek akıllı kent kavramı somutlaştırılmaya çalışılmıştır. Son olarak Türkiye’de akıllı kent çalışmaları hakkında bilgi verilmiştir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

2. BİLGİ TEKNOLOJİLERİ VE KAMU YÖNETİMİ

“Bilgi teknolojileri”, Türk Dil Kurumu (TDK) Sözlüğünde “Bilginin toplanmasını, işlenmesini ve saklanmasını, herhangi bir yere iletilmesini, herhangi bir yerden bu bilgiye erişilmesini, elektronik vb. yollarla sağlayan teknolojiler bütünü” olarak tanımlanmıştır (www.tdk.gov.tr, 10.04.2017). Günümüzde insanların hayatını önemli ölçüde değiştiren bilgi teknolojileri kamu hizmeti sunma anlayışında da etkili olmuştur

Ekonomide yol açtığı verimlilik artışı ve istihdam yaratma potansiyeli, inovatif ve katma değeri yüksek yapısı, düşük sabit sermaye yatırımı ve ara mal gereksinimi ile stratejik bir öneme sahip olan bilgi teknolojileri sektörü, gelişmiş ülkelerin Gayri Safi Yurtiçi Hasılları içerisinde büyük bir yer tutmaktadır. Bilgi Teknolojileri Sektörü, Türkiye’nin bilgi toplumuna dönüşüm sürecinde çok önemli bir yer tutmaktadır. Dolayısıyla bu sektöre yapılacak yatırımlar bilgi toplumuna dönüşüm sürecini etkileyecektir (Devlet Planlama Teşkilatı (DPT, 2011: 99).

Bilgi teknolojileri odaklı değişim ve dönüşüm, kamu yönetiminde de bu alana ilgi duyulmasına yol açmıştır. Teknolojik, idari ve sosyal değişimin hızlı seyrettiği günümüzde kamu hizmeti sunumunda bilgi teknolojileri yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Bu anlamda kamu sektörü bilgi teknolojileri alanındaki gelişme eğilimini yakalamalı ve bu çağın gerekleri doğrultusunda vatandaşların beklentilerine uygun hizmet sunabilmek adına bilgi teknolojilerinden faydalanmalıdır (Aydın, 2013: 260-261).

Çağımızda dünya nüfusunun büyük bir çoğunluğu şehirlerde yaşamaktadır. Ayrıca dünya genelinde kentleşme oranı artmaktadır. Bu hızlı kentleşme ise konut, altyapı, ulaşım, eğitim, sağlık, güvenlik gibi kamu hizmetlerinin sağlıklı ve güvenilir bir şekilde ifa edilmesini giderek zorlaştırmaktadır. Bu sebeple özellikle gelişmiş şehirlerde vatandaşların ihtiyaçlarının daha etkin kanallar vasıtasıyla saptandığı, bu ihtiyaçlara uygun bilgi ve iletişim teknolojilerine dayalı ürün ve hizmetlerin geliştirildiği ve bunların gerçek hayatta ihtiyaç sahibi kesimler tarafından test edildiği yaşayan laboratuvarlar yaklaşımı, akıllı kent uygulamalarında yaygın olarak kullanılmaktadır. Akıllı kentler çevre alanında da önemli kazançlar getirmektedir. Özellikle akıllı elektrik şebekeleri ve akıllı binalar, bu alandaki önemli gelişmelerdir (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 30). Bilgi teknolojilerinin kamu hizmeti sunumunda kullanımı inovatif örnekleri olarak akıllı kentlerin yaygınlaşması bu alandaki gelişmelerin en önemli örneklerinden biridir.

Çağımızda değişim ve yeniliklere uyum sağlamak, bilgi çağında işletmelerin ayakta kalabilmeleri için önemlidir. Bu sebeple inovasyon yönetimi uygulamalarına duyulan ihtiyaç artmıştır. Latince bir kelime olan “innovatus” tan türetilen bir kelime olan inovasyon, sosyal, kültürel ve idari hayatta yeni yöntemlerin ve tarzların kullanılmaya başlanmasına yol açmaktadır. İnovasyon en genel haliyle bilginin ekonomik ve toplumsal faydaya dönüştürülmesi olarak tanımlanabilmektedir (Bayraktaroğlu ve Gürsoy, 2014: 193).

OECD ve Eurostat ortaklığı ile yayınlanan Oslo Kılavuzunda inovasyon şu şekilde tanımlanmıştır: “Bir yenilik, işletme içi uygulamalarda, işyeri organizasyonunda veya dış ilişkilerde yeni veya önemli derecede iyileştirilmiş bir ürün(mal veya hizmet), veya süreç, yeni bir pazarlama yöntemi ya da yeni bir organizasyonel yöntemin gerçekleştirilmesidir.”(Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD), 2006: 51). Önceden sadece özel sektör ile birlikte anılan inovasyon kavramı günümüzde kamu sektörü için de oldukça önemli hale gelmiştir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

3. AKILLI KENT KAVRAMI

İnsanlar bir toprak parçası üzerinde yaşarlar. İnsanların yaşadıkları bu toprak parçasına “kent” ya da “köy” adı verilir. Kent ile köy ayrımının kesin çizgilerle yapılması her zaman mümkün değildir. Kent ya da köyün nasıl tanımlanması gerektiği hususunda farklı düşünceler bulunmaktadır. Örneğin belli bir yönetsel örgüt biriminin sınırları içerisinde kalan yerlere kent, bu sınırların dışında kalan alanlara köy denilmesini gerektiren tanımlar, yönetsel sınır kıstasını kullanan tanımlardır. Bu doğrultuda genellikle belediye sınırları içindeki nüfus, “kentli nüfus” olarak adlandırılır. Diğer yandan bazı tanımlarda belli bir nüfus seviyesini aşmış olan yerleşmelere kent, diğerlerine köy adı verilmektedir. Diğer bir tanım ise ekonomik ölçütlere dayanır. Son kent tanımı ise toplumbilimsel ölçütlere dayanır. Sosyologlar tarafından yapılan kent tanımlarının ortak özellikleri arasında, belli bir nüfus çokluğu, yoğunluk, işbölümü, uzmanlaşma ve türdeş olmama gibi özellikler bulunmaktadır (Keleş, 2013: 101-102). Kentlere verilen önemin artması son yıllarda akıllı kent olarak kavramlaştırılan yeni bir kent anlayışının doğuşuna vesile olmuştur. Akıllı kent kavramından bahsetmeden önce yönetimde akıllılık kavramı hakkında bilgi vermek gerekmektedir.

Akıllılık kavramı son yıllarda hükümetlerin, kentlerin, toplumların, altyapıların ve cihazların arzu edilir, aranan bir karakteristiği olarak ortaya çıktı. Kamu sektöründe akıllı kent popüler bir terim oldu ve dünya genelinde yerel yönetimler, daha akıllı olabilmek için çoklu stratejiler kullanıyorlar. Bununla birlikte literatürde akıllılık kavramının ne olduğu ve ana bileşenlerinin ya da boyutlarının nasıl tanımlanacağı konusunda bir konsensüs bulunmamaktadır. Bazı tanımlar bilgi teknolojilerinin altını çizirken diğer tanımlar sürdürülebilirliğe, açıklığa, inovasyona ve dayanıklılığa dikkat çekmektedir (Garcia vd., 2016: 1). Aşağıda verilen şekilde akıllı yönetimi oluşturan alt boyutlar görülmektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

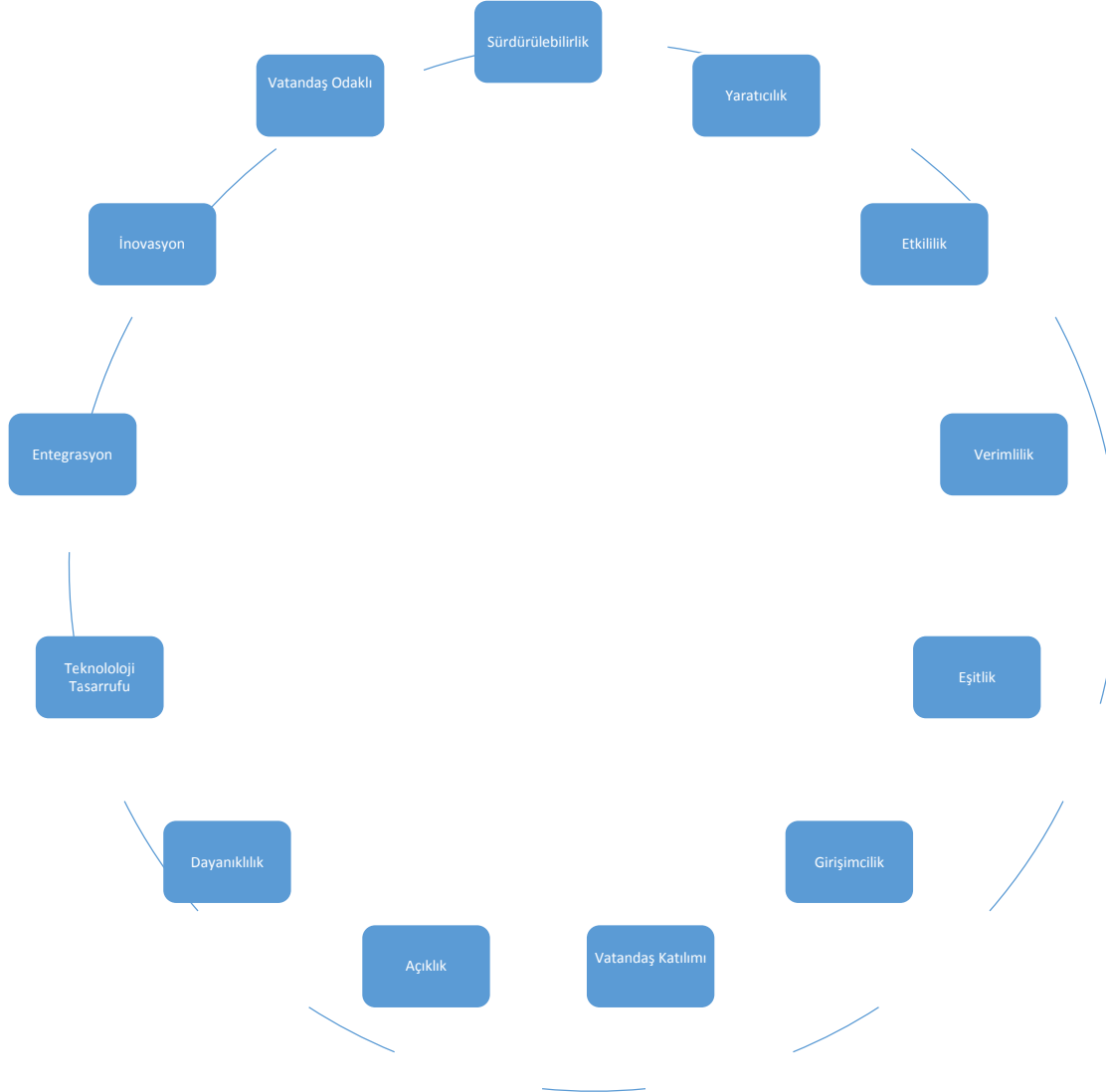
İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Şekil 1. Akıllı Yönetimin Alt Boyutları (Garcia vd., 2016: 2)

Son zamanlarda şehir planlama ve geliştirme anlayışının gelişiminin, akıllı kent kavramının doğuşunda payı bulunmaktadır. Çeşitli şekillerde kullanılan ve farklı açılardan ifade edilen bu kavramın evrensel olarak benimsenen bir tanımı bulunmamaktadır. Bununla Avusturya’da Viyana Teknoloji Üniversitesinin bir girişimi olan “Avrupalı Akıllı Kentler” (European Smart Cities) tarafından, literatürde çoğunlukla atıf yapılan bir akıllı kent tanımı geliştirilmiştir. Avrupalı Akıllı Kentler Modeline göre bir akıllı kentin 6 temel özelliği vardır. Bunlar: Akıllı ekonomi, akıllı ulaşım, akıllı çevre, akıllı insanlar, akıllı yaşam ve akıllı yönetişimdir. Bu bağlamda “akıllı” kavramı, ilercici, kapsayıcı, sürdürülebilir ve teknolojiyi, beşeri sermayeyi ve sosyal sorumluluğu etkileyen ileri görüşlü politikaları kapsa (Greene, 2017). Aşağıda verilen şekil akıllı kentin bileşenlerini göstermektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

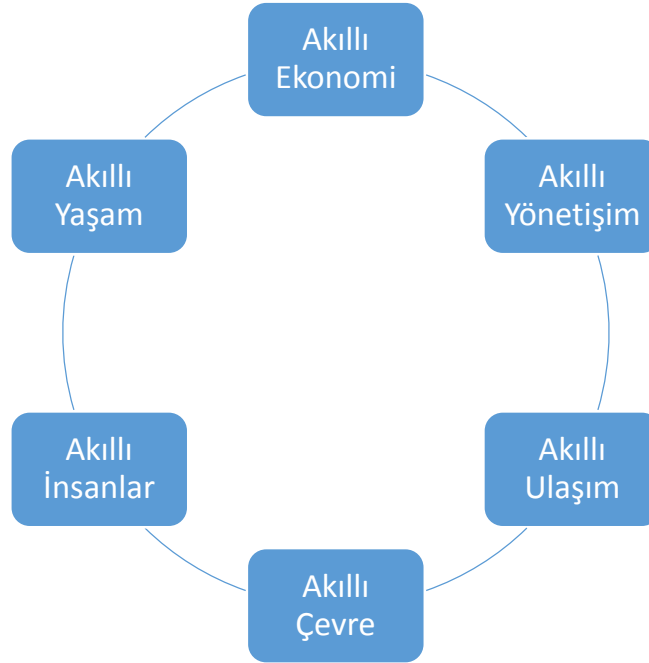
İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Şekil 2. Akıllı Kentin Bileşenleri (www.smart-cities.eu, 15.06.2017).

Birleşmiş Milletler 2012 yılında yayınladığı raporunda dünya nüfusunun yarısından fazlasının şehirlerde yaşamakta olduğunu ilan etti. Bununla bağlantılı olarak Avrupa Akıllı Kentler Girişimi küreselleşmenin geniş çaplı etkileriyle birlikte ekonomik değişimleri tetiklediğine dikkat çekmiştir. Küreselleşme ve artan yerelleşmenin etkilerinden biri de hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde kentleri rekabet edebilirliklerini güçlendirebilmek için yeni yollar keşfetmeleri olmuştur. Tüm bunlar olurken teknoloji eşi benzeri görülmemiş bir oranda gelişmekte ve kent yaşamını pozitif yönde etkileyen yeni uygulamalar ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple “akıllı kent” kavramı çok çeşitli şekillerde tanımlanmış iken bu uçsuz bucaksız tanımların çoğunluğu iki ana ilkeye dayanmaktadır. Bunlar: Rekabet edebilirlik ve teknolojinin dönüştürücü gücüdür. Rekabet edebilme yetisini koruyan kentler, güçlü ekonomiye, düşük işsizlik oranına sahip olan ve gerisinde kalan kentlerden daha nitelikli yaşam kalitesi sunan kentlerdir. İnovasyon yapma yeteneği de bir kente rekabet üstünlüğü verir ki bu akıllı kentlerin gelişimi için sosyal ve beşeri sermayenin gelişiminin oldukça önemli olmasının sebebidir. Bunun yanında akıllı kent hakkında yapılan tanımların çoğunluğu “sürdürülebilirlik” kavramı üzerine odaklanır. Teknoloji bu amaca ulaşabilmenin temel bir aracı olarak görülür (Greene, 2017).

Akıllı kentler özellikle çevre alanında önemli kazanımlar sağlamaktadır. Avrupa’da önemli şehirlerin üyesi olduğu EUROCITIES tarafından da akıllı kentler için, en düşük enerji kullanımı ile en yaşanabilir çevreyi sunabilme vurgusu ön plana çıkarılmaktadır. Bilhassa akıllı elektrik şebekeleri ve akıllı binalar bu alandaki önemli gelişmelerdir. Avrupa Birliğinde tüketilen elektriğin yüzde 40’dan fazlası binaların aydınlatma, ısıtma ve soğutmasında kullanılmaktadır. Avrupa Birliği tarafından topluluk programları kapsamında desteklenen akıllı bina pilot projelerinden yüzde 20 enerji tasarrufu sağlandığı görülmüştür. Akıllı kentler alanında gelişmiş ve gelişmekte olan çok

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

sayıda ülkede yüksek miktarda kamu kaynağı aktarılması dünyada bu konuya verilen önemin önemli bir göstergesidir (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 30-31).

Akıllı şehirlerin amacı, şehirde yaşayanlarla bütünleşerek, vatandaşların taleplerini, mevcut ve potansiyel problemlerini zamanında ve yerinde tespit eden, öncelik arz eden sorunları objektif ölçütlerle belirleyen, bürokratik işlemleri azaltmak suretiyle çözümlerin ortaya çıkarılmasına halkın da katılımını sağlayan, şeffaf, katılımcı ve üretken belediyeçiliği ön plana çıkarmaktır. Yönetim bilgi sistemi, Coğrafi Bilgi Sistemi, Mobil Uygulamalar ve Vatandaş Odaklı Etkileşimli Uygulamalardan meydana gelen akıllı şehirler ile birlikte vatandaşların istedikleri zaman istedikleri yerden yerel yönetimlere ulaşabilmesi ve hizmet alabilmesi için gerekli olan iletişim kanallarının sayısı artırılmaktadır (www.akillikentler.org, 15.06.2017).

4. AKILLI KENT ÖRNEKLERİ

Bu bölümde yukarıda açıklanan akıllı kent kavramı çerçevesinde dünyada başarılı akıllı kent örnekleri incelenecektir. Fakat burada akıllı yönetimin bütün boyutlarını taşıyan, üzerinde uzlaşılan bir kent örneğinin bulunmadığı ifade etmemiz gerekmektedir. Bu bölümde bahsedilen örnekler akıllı kent kavramının özelliklerini belirli açılardan taşıyan kentlerdir.

Aarhus kenti özellikle son birkaç yılda bilhassa akıllı kent haline gelmesinde büyük ölçüde etkili olan 3 önemli başarı elde etmiştir. Bunlar şimdi Aarhus kentinin başarısının temel direkleri olarak anılmaktadır. Bunlardan birincisi Açık Veri Aarhus (Open Data Aarhus) olarak adlandırılan açık veri platformudur. Aarhus Danimarka'da böyle bir platform oluşturan ilk 'den kenttir. Bu açık veri platformu 75'den daha fazla veri setini içerisinde barındırmaktadır. İkinci temel direk Danimarka İnternet Haftası Festivalidir (İnternet Week Denmark). Nisan 2014'de başlatılan bu festival ile Bilgi Teknolojileri çözümlerini toplum için daha belirgin ve görünür hale getirmek amaçlanmaktadır. Bu festival kapsamında 1 hafta içerisinde 123 aktivite gerçekleştirilmektedir. Aarhus Zorlukları (Aarhus Challenges) olarak adlandırılan 3. Direk kentin karşı karşıya kaldığı toplumsal zorlukların üstesinden gelmek üzere yürütülen çalışmaları içermektedir. Bu problem çözme yaklaşımı yaşlıların internet kullanımı önündeki engellerin kaldırılması için dijital araçları kullanır. Toplumsal problemler sürekli beyin fırtınası ve geliştirme faaliyetleri ile çözülmektedir (Snow vd., 2016: 95).

Aarhus'un akıllı kent haline gelmesinden sonra Aarhus Çevre Koruma Portalı (Go Green with Aarhus) hayata geçirildi. Bu portalın amacı özel sektör ile çevre ve enerji sektörü arasındaki koordinasyonu sağlamaktır. Bu portal ile enerji verimliliği ve inovatif ortaklığın tema olarak belirlendiği yeşil kent olma amacına ulaşmaya çalışılmaktadır. Portalın işleyişinden Kent Konseyinin Teknik Hizmetler ve Çevre Departmanı sorumludur. Bu portalın içerisinde yer alan Danimarkalı kendi alanlarında önde gelen üniversiteler, işletmeler ve araştırma merkezleri tarafından enerji verimliliği sağlayan birçok sistem geliştirilmiştir. Örneğin kentin 2000 kilometreden fazla uzunluktaki ısıtma boruları minimum sıcaklık kaybı olacak şekilde tasarlanmıştır. Ayrıca yakın gelecekte 53,500'den fazla akıllı ısı sayacının kurulması planlanmaktadır. Bu verimli ısıtma şebekesi gelecekte yeşil enerjiye geçişi mümkün hale getirecektir. Gelecekte yenilenebilir enerji kaynaklarının da etkin bir şekilde kullanılmasıyla Aarhus kenti 2030'a kadar CO₂ emisyonunu 1,2 milyon ton azaltacaktır (Snow vd., 2016: 95).

Akıllı kent olma yolunda önemli ilerleme kaydetmiş kentlerden biri olan İspanya'nın Santander kenti incelenmesi gereken bir örnek konumundadır. İspanya'nın kuzeyinde yer alan bu kent 2009 yılında "SmartSantander" projesinin başlangıcından beri kent yönetimi alanında geliştirilen

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

araştırma-geliştirme projelerinde dünyada önde gelen örneklerden biri konumundadır. Santander Kent Konseyi bugünlerde inorganik atıkların toplanmasında nesnelerin interneti, büyük veri ve diğer inovatif teknolojilerin avantajlarından yararlanacak olan teknolojilerin kullanıldığı yeni yöntemler uyguluyor. Bu sistem çöp konteynırlarının doluluk durumlarını tespit edecek 1000'den fazla sensor kullanacak. Toplanan veriler sayesinde atık toplama işleminde geleneksel yöntemle önceden belirlenen güzergah yerine çöp konteynırlarının doluluk oranlarına göre bir yol belirlenecektir. Böylece sunulan hizmetin verimliliği artacaktır. Burada amaçlanan şey, sunulan hizmetin maliyetini bir önceki yıla göre %20 oranında azaltmaktır (Diaz vd., 2017: 262).

Akıllı kentlere verilebilecek örneklerden biri de Barcelona kentidir. Barcelona neredeyse 1990'lardan beri akıllı kente dönüşebilmek için çalışmaktadır. Bu amaç doğrultusunda kentin sosyal ve ekonomik programında yer alan ürün ve hizmetlerin entegrasyonun sağlayabilmek için yerel katılım ve işbirliğine büyük önem verilmektedir (Berg ve Viaene, 2016: 7).

Hollanda'nın Amsterdam kenti akıllı kentin alt boyutlarından olan akıllı ulaşım alanında örnek olarak verilebilecek bir projeye sahiptir. Akıllı dolaşım adı verilen bu proje ile trafik sıkışıklığının azaltılması suretiyle hava ve gürültü kirliliğinin azaltılması hedeflenmektedir. Akıllı dolaşım uygulaması özet olarak sürücülerin kent içinde daha akıllı yollarla dolaşmalarını sağlamak için geliştirilen bir çözüm niteliğindedir. Bahsedilen uygulama trafik durumunu dikkate alarak sürücülere en uygun park yerlerini tavsiye etmektedir (www.amsterdamsmartcity.com, 15.06.2017)

Akıllı çevre alanında geliştirdiği projelerle öne çıkan Danimarka'nın Kopenhag kenti, yeşil alanların artırılması, yeşil binalar, yenilenebilir enerji kullanımı gibi birçok alanda projeler geliştirmeye devam etmektedir. Kopenhag geliştirdiği bu projelerle 2025 yılı itibarıyla salınımını sıfıra indiren ilk şehir olmayı hedeflemektedir. Bunların yanında Kopenhag ulaşım alanında da önemli projeler geliştirmiştir. Bu doğrultuda kentteki trafik lambalarının büyük bir çoğunluğu tek bir merkezden görüntülenip kontrol edilebilmektedir. Ayrıca bu lambaların yarısında otobüslere geçiş önceliği veren sensörler bulunmaktadır. Şehirde bisiklet kullanma kültürünün de çok gelişmiş olması karbon salınımını azaltma çabalarına verilebilecek önemli bir örnek konumundadır (www.akillisehirler.org, 15.06.2017).

İngiltere'den akıllı kentlere verilebilecek bir örnek olan Londra kenti akıllı kent uygulamalarında bilhassa sürdürülebilirliğe yaptığı yatırımlarla ön plana çıkmaktadır. Trafik sıkışıklığının önüne geçmek amacıyla uygulanan trafik sıkışıklığı vergisi buna örnek olarak verilebilir. Akıllı şebekelerin kullanılması, katı atıkların ayrıştırılması ve geri dönüşümü, kentin yer altı altyapı haritalarının çıkarılması, sosyal medya kullanıcılarının katılımıyla gerçek zamanlı aktif trafik yönetimi, turistlerin hızlı ve sorunsuz bir şekilde kentte dolaşabilmeleri için tasarlanmış çevrim içi şehir içi dolaşım rehberi de uygulamaya konulacak çalışmalar arasındadır (15.06.2017, www.akillisehirler.org.).

Dünya genelinde gerçekleştirilen akıllı kent projelerine Türkiye'den de örnekler vermek mümkündür. Örneğin Malatya'da kurulması planlanan katı atık bertaraf tesisi ile saatte 10 megavat elektrik üretilmesi planlanmaktadır. Bu tesisin faaliyete geçmesiyle beraber 50.000 hanenin aydınlanması çöpten elde edilen enerji ile karşılanmış olacak (www.malatyagelisiyor.com, 15.06.2017).

Karaman'da geliştirilen akıllı kent projesi kapsamında Karaman'ın kablolu ve kablosuz iletişim altyapısının tek bir noktada buluşturulması hedeflenmektedir. Geliştirilen entegre akıllı kent

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

çözümü ile tüm veriler ve kontrol tek bir merkezde toplanmaktadır. Enerji, bina, güvenlik, trafik, altyapı, sağlık, yönetim, teknoloji ve Kent Operasyon Merkezi'nden oluşan sistem; emniyet, valilik, belediye, ulusal ve uluslararası teknoloji firmaları, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşlarını ilk kez bu kadar kapsamlı bir platform etrafında buluşturmuş olacak. Böylece Karaman'da elektrik ve su, ihtiyaç olduğu kadar kullanılmış olacaktır (www.hurriyet.com.tr, 15.06.2017).

Genel olarak Türkiye'de akıllı kent projeleriyle ilgili bir değerlendirme yapıldığında akıllı kentler konusunda merkezi kurumların ve yerel yönetimlerin Coğrafi Bilgi Sistemi (CBS) tabanlı çözümleri bulunmakla birlikte, bu konuda henüz temel hedeflerin konulmamış ve stratejilerin belirlenemediği ifade edilebilir. Türkiye'de akıllı kent çözümleri özellikle büyük şehirlerde başta kentsel hizmetler, ulaşım ve su hizmetleri olmak üzere çeşitli alanlarda uygulanmaya başlanmıştır. Şubat 2013'te 40 belediye'de yapılan "Belediyeler Akıllı Kent Uygulamaları Anketi"ne göre belediyelerde kentsel hizmetler ve ulaşım alanındaki akıllı kent uygulamaları öne çıkarken, enerji ve su alanındaki akıllı kent uygulamaları daha az sayıda belediye tarafından hayata geçirilmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 54).

5. SONUÇ

Kamu yönetiminde bilgi teknolojileri ve inovasyona dayalı uygulamaların kullanımının yaygınlaşmasıyla ortaya çıkan akıllı kent uygulamaları yerel hizmet sunumunda önemli bir standart haline gelmiştir. Özellikle kamu sektöründe inovasyonun öneminin anlaşılması ve bu alanda çalışmaların yapılmasıyla birlikte yerel hizmetlerin sunumunda yaşanan bu köklü anlayış değişikliği kaçınılmaz kılınmıştır. Özellikle kentleşme ve çevre alanında yaşanan sorunlara yönelik çözüm arayışları yeni hizmet sunma yöntemlerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Akıllı kent kavramı son yıllarda sıkça kullanılıyor olsa da halen kapsamı ve içeriği konusunda net bir sınırlama bulunmamaktadır. Birçok düşünür ve kurum tarafından farklı açılardan tanımlanan bir olgu olan akıllı kent kavramı kamuda inovasyonun en önemli sonuçlarından biri olarak görülebilir. Akıllı kent kavramının kapsamı ve alt boyutları üzerine farklı görüşler olsa da onun inovatif bir uygulama olması üzerinde uzlaşılan yönünü oluşturmaktadır.

Akıllı kentler çevre, ulaşım, ekonomi, altyapı, kültür ve sanat gibi alanlarda vatandaşlara daha etkin, verimli ve kişiselleştirilmiş hizmet sunan, sürdürülebilir kalkınma anlayışının hakim olduğu geleceğin kent anlayışını yansıtmaktadır. Bilgi teknolojilerine dayalı uygulamaların etkin bir şekilde kullanıldığı böyle bir kent anlayışı, geleneksel yönetim anlayışının üstesinden gelmekte yetersiz kaldığı kentleşme ve çevre sorunlarını vatandaşların günlük hayatından çıkartarak kamu hizmeti memnuniyetini en üst düzeye çıkartacaktır.

Dünyada geliştirilen akıllı kent projeleri hem maddi açıdan hem de hizmet kalitesi açısından önemli kamu yönetimlerine önemli katkı sunmaktadır. Bununla birlikte geliştirilen projeler literatür taraması sonucu elde edilen akıllı kentin bütün alt boyutlarını kapsamamaktadır. Örneğin akıllı kent olma hedefiyle yola çıkan bir kent ulaşım alanında geliştirdiği inovatif projelerle ön plana çıkarken başka bir kent çevre alanında veya altyapı alanında öne çıkabilmektedir. Fakat bu alandaki başarılı örnekler incelendiğinde ortaya çıkan sonuç, akıllı kentin hangi bileşeniyle öne çıkarsa çıksın tüm akıllı kent projeleri bilgi teknolojileri ve inovasyona dayanmaktadır.

Türkiye'de geliştirilen akıllı kent uygulamalarına bakıldığında tüm dünyada olduğu gibi burada da bilgi teknolojilerinden etkin bir şekilde faydalandığını görmekteyiz. Türkiye'de son yıllarda özellikle İdareyi Geliştirme Başkanlığı tarafından kamu sektöründe inovasyonun öneminin

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

vurgulandığı çalışmalar yapılmaktadır. OECD tarafından geliştirilen Kamuda İnovasyon Projesine Türkiye’den seçilen e-devlet, UYAP ve BİMER gibi uygulamaların kamu hizmeti sunumunda elde ettiği başarı kamuda inovasyonun geliştirilmesi ve teşvik edilmesi anlamında önemlidir. Fakat akıllı kent özelinde bir değerlendirme yapıldığında Türkiye’de bu alanla ilgili yapılan çalışmaların çoğunlukla başlangıç aşamasında olduğunu söyleyebiliriz. Bu kapsamda bazı yerel yönetimler tarafından geliştirilen yenilebilir enerji kaynaklarının kullanımı projeleri dikkat çekicidir. Fakat henüz tam anlamıyla akıllı kente dönüşümü tamamlamış bir kent bulunmamaktadır. Önümüzdeki yıllarda kamu inovasyona yapılan yatırım arttıkça bu dönüşüm süreci tamamlanabilir. Böylece geleneksel yönetim anlayışının çözüm bulamadığı kentleşme ve çevre sorunları çözümlenerek vatandaş memnuniyeti artırılabilir.

KAYNAKÇA

- AYDIN, A. H., 2013. Kamu Yönetimine Giriş, Seçkin Yayınevi, Ankara, 424s.
- BAYRAKTAROĞLU, H., GÜRSOY, S. 2014. “Marka Yönetiminde İnovasyonun Önemi Üzerine Bir Çalışma: Motorola Örneği”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 19(4), ss. 191-200.
- BERG, J. V., VİAENE, S., 2016. “Unveiling smart city implementation challenges: The case of Ghent” Information Polity: The International Journal of Government & Democracy in the Information Age, 21(1), ss. 5-19.
- DÍAZ, D. R., MUNOZ, L., GONZALEZ, D.P., 2017. “The Business Model Evaluation Tool for Smart Cities: Application to SmartSantander Use Cases”, 10(3), ss. 1-30.
- DPT(Devlet Planlama Teşkilatı), 2011. Bilgi Toplumu İstatistikleri, Ankara, 202s.
- GARCÍA, R. J., ZHANG, J., PURON-CID, G., 2016. “Conceptualizing Smartness in Government: An Integrative and Multi-dimensional View”, Government Information Quarterly, ss. 524-534.
- GREEN, J. 2017. Smart City, Salem Press Encyclopedia of Science.
- Kalkınma Bakanlığı, 2015. 2015-2018 Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı, Ankara, 166s.
- KELEŞ, R., 2013. Kentleşme Politikası, İmge Kitabevi, Ankara, 703s.
- OECD, 2005. Oslo Kılavuzu: Yenilik Verilerinin Toplanması ve Yorumlanması İçin İlkeler, 166s.
- SNOW, C. C., HAKONSSON, D., D., OBEL, B., 2016. “A Smart City Is a Collaborative Community: Lessons From Smart Aarhus”, California Management Review, 59(1), ss. 92-108.

İnternet Kaynakları

- http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5947e5dc026d65.17788303(Erişim Tarihi: 10.04.2017).
- <http://www.smart-cities.eu/?cid=2&ver=4>(Erişim Tarihi: 15.06.2017).
- <http://www.hurriyet.com.tr/akilli-kent-projesinin-ilki-karamanda-28331040>(Erişim Tarihi: 15.06.2017).
- <http://www.akillisehirler.org/londra/>(Erişim Tarihi: 15.06.2017).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

<http://www.malatyagelisiyor.com/proje/16/115/50-bin-hanenin-aydinlatmasini-copten-saglayacagiz.aspx>(Erişim Tarihi: 15.06.2017)

<https://amsterdamsmartcity.com/projects/smart-flow>(Erişim Tarihi: 15.06.2017).

<http://www.akillisehirler.org/kopenhag/>(Erişim Tarihi: 15.06.2017).

KUTSAL MEKANLARDA DESTİNASYON TATMİNİ: MEKKE ÖRNEĞİ
DESTINATION SATISFACTION IN HOLY PLACES: THE CASE OF MECCA

Doç. Dr. Berrin GÜZEL

Adnan Menderes Üniversitesi, berringuzel@hotmail.com

Ramazan ÇAĞLAR

Adnan Menderes Üniversitesi, rcaglar666@hotmail.com

Ilgaz Feray TÜVER

Adnan Menderes Üniversitesi, ilgazferaytuver@gmail.com

ÖZET

Ziyaretçilerin bir destinasyondan tatmin olmaları, aynı destinasyona tekrar gelme niyetlerinde etkili olabilmektedir. Tatmin ve tatminsizlik yaratan özelliklerin belirlenmesi destinasyon yöneticileri için rekabet avantajı sağlayabilmektedir. Ancak bu durum, din turizmi için geçerli olmayabilir. Din turizminde yapılan ziyaret bir ürün olarak ele alındığında, gerçek ürün olarak değerlendirilen ve imanı gerçekleştirme aracı olarak kabul edilen kutsal mekânların çevresel özelliklerinden tatmin veya tatminsizlik yaratması, söz konusu ziyaretin etkinliğini arttırmaktadır. Mevcut çalışmanın amacı, ziyaretçilerin tatmini etkileyen özelliklerin belirlenmesidir. Bunun için niteliksel araştırma yöntemi tercih edilmiştir ve Trip Advisor'daki ziyaretçi yorumları incelenmiştir. Bu çalışmanın sonucunda, din turizmi kapsamında, Mekke'de yer alan kutsal mekânların ulaşılabilirlik, temizlik ve güvenli olma özelliklerinin ziyaretçilerdeki tatmin ve tatminsizliği etkilemesi beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: destinasyon özellikleri, inanç turizmi, Trip Advisor.

GİRİŞ

Turizmin en önemli bileşenlerinden biri olan ve kapsadığı çeşitli turizm kaynakları ile turistleri çeken destinasyonun (Özdemir, 2008) sahip olduğu özellikler, kendisini diğer destinasyonlardan farklı kılmayı sağlamaktadır. Bu da turistlerin bölgeyi tercih etme ve dolayısıyla da bölgenin kalkınmasında ve gelişmesinde etkili olabilmektedir (Ülker, 2010). Nitekim destinasyonun sahip olduğu özellikler, bölgeye gidenlerin seyahat davranışlarını, memnuniyetlerini ve tekrar ziyaret etmesini etkilemektedir (Barreira vd., 2016; Battour vd., 2014; Baloğlu & Uysal, 1996; Eusébio & Vieira, 2013).

Destinasyon özellikleri çalışmalarında itici ve çekici özellikler incelendiğinde bu özelliklerin destinasyonlar arasında farklılık gösterdiği söylenebilir (Mohammad & Som, 2010; Klenosky, 2002; Marin & Taberner, 2011; Vareiro vd., 2015; Turner & Reisinger, 1999; Baloğlu & Uysal, 1996; Dwyer, vd., 2004; Zhou, 2005; Kim, 2014; Yoon & Uysal, 2005; Eusébio & Vieira, 2013; Baker & Crompton, 2000; Battour vd., 2011). İnanç turizmi söz konusu olduğunda ise dini destinasyonlar ve bu destinasyonların sahip olduğu özellikler de ziyaretçilerin ilgisini çekmekte ve turistlerin motivasyonlarını etkilemektedir (Collins & Tisdell, 2002; Battour & İsmail, 2014). Dini motivasyonlar olarak Hac ibadeti (Henderson, 2011) ve Umre ziyaretleri (Taş & Zengin, 2016) için Mekke şehri örnek verilebilir. Dini açıdan ele alındığında Kabe'yi içermesi nedeniyle Mekke kentinin hacı adayları tarafından ziyaret edilmesi gerekmektedir. Ancak ziyaretin dini yönden zorunlu olmasına rağmen, destinasyonu ziyaret eden kişinin destinasyonun sahip olduğu çekici özelliklerden tatmin olma zorunluluğu olmadığı düşünülmektedir. Nitekim sahip olunan özelliklerin

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

de sadece din temelli olmaması beklenmektedir. Mevcut çalışmanın amacı, dini bir yükümlülük olarak Mekke'yi ziyaret eden hacı adaylarının destinasyonun hangi özelliklerinden tatmin olup olmadığının belirlenmesini içermektedir. Bu çalışma sayesinde zorunlu şekilde ziyaret edilmesine karşılık, dini destinasyonların da tatmin/tatminsizlik yaratabileceği özellikler olduğu belirlenmesi, özellikle tatminsizlik yaratan özelliklerin iyileştirilmesi konusunda yol gösterici olması beklenmektedir.

1. LİTERATÜR

1.1. İnanç Turizmi

İnanç alınıp satılan ve ticareti yapılan bir mal değildir. Ancak insanların inançları gereği olarak “hacı” olmak, kutsal yerleri görmek, manevi tatmine ulaşmak için seyahat ettikleri de bir gerçektir. Hatta bu yerler sadece inananlar değil meraklıları tarafından da ziyaret edilmektedir. Bu mekanlar tur organizasyonları içerisinde yer almaktadır. Özellikle Hinduizm ve Budizm kendi din ve kültürlerini turizm amaçlı olarak pazarlama konusunda daha hoşgörülü dinlerdir (Özgüç, 2003).

İnanç turizmi en basit tanımıyla kutsal yerlerin söz konusu dine mensup turistlerce ziyaret edilmesinin turizm olgusu içerisinde değerlendirilmesi olarak ifade edilebilir (Sargın, 2006). Bir başka tanıma göre insanların inanç çekim merkezlerine, dini inançlarını tatmin etmek için yaptıkları seyahatler sırasında genellikle turizm işletmelerinin ürettikleri mal ve hizmetleri talep ederek yaptıkları geçici konaklamalar bütünü olduğu ifade edilebilir (Kaya, 1999). En genel tanımıyla ise insanların devamlı ikamet ettikleri, çalıştıkları ve her zamanki olağan ihtiyaçlarını karşıladıkları yerlerin dışına, dini inançlarını gerçekleştirmek, inanç çekim merkezlerini görmek amacıyla yaptıkları turistik amaçlı gezilerin turizm olgusu içerisinde değerlendirilmesi inanç turizmi olarak tanımlanabilmektedir (<http://yigm.kulturturizm.gov.tr>).

İnsan yaşamında önemli bir seyahat motifi olan inanç turizmi diğer turizm türlerinden farklı olarak insanların dini görevlerini yerine getirmek için yaptıkları bir turizm hareketidir (Murray ve Gragam, 1997). Diğer bir ifadeyle din, geçmişten bu yana insanları zorunlu tutulan manevi seyahate (Usta, 2005) yönlendiren önemli bir faktör olmuştur (Henderson, 2003). İnanç turizminde her din için farklı bölgeler jeopolitik öneme sahiptir. Nitekim dinlerin inanç çekim merkezi farklı ülkelerde bulunmaktadır. Örneğin tüm Yahudiler için Kudüs, tüm Hristiyanlar için Meryem Ana Evi kutsal iken, tüm Müslümanlar için ise kutsal yerler Mekke ve Medine'dir (Weingrod, 1988).

Wright'a (2007) göre inanç turizminin 12 bölümü bulunmaktadır. Bunlar; hac seyahati, misyonerlik seyahatleri, gemi seyahatleri, boş zaman doldurma, kongreler, destinasyonlar, inzivaya çekilme, kamplar, macera, gönüllü seyahatler, öğrenciler ve aileler olarak ifade edilmektedir. Bu bölümlerden ilki olan hac seyahatleri, dini bir amaç uğruna kutsal toprakları ziyaret etmeyi ifade etmektedir. Yaygın olarak bir grup halinde yapılmaktadır ve inanç turizminin en üst sıralarında bulunmaktadır. Örneğin İslamiyet'in doğuşuyla birlikte farz kabul edilen Kabe ziyaretlerinin, seyahati etkileyen dini faktörlerden biri olduğu söylenebilir (Kaya, 1999). Bununla beraber Kudüs'ü ziyaret, Müslümanlar için hac şartları arasında yer almamaktadır. Ancak yine de Hz. Muhammed'in Miraç'a yükseldiği Mescid-i Aksa Müslümanlar için ayrı bir öneme sahiptir. Burası İslam'ı kabul eden sahabelerin ilk kiblesidir. Bu bağlamda İsrail Turizm Bakanlığı Müslümanların ülkelerine gelmelerine sıcak bakmaktadır. Böylece ülkenin kaybettiği turizm tercih edilirliliği yeniden kazandırılmaya çalışılmaktadır (TÜRSAB, 2006). Dolayısıyla inanç turizmi tatil ve kültür turizmiyle yakından ilgilidir. Hacı olmak için bölgeye giden turistler, hem hacı olurken hem de yapılan gününbirlik turlarla kültürel varlıkları gezmektedir (Rinschende, 1992).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

1.2. Destinasyon Özellikleri

Dann (1977) destinasyon özellikleri olan itici ve çekici faktörleri, turistin bir yeri ziyaret etme motivasyonu olarak açıklamıştır. Bu çerçevede itici faktörler turistin, bir destinasyonu ziyaret etmeye yönelik güçleri ifade eder. Bunlar turistin kişisel ihtiyaçlarını içermektedir. Örneğin, şehrin kalabalığından kaçma isteği, rahatlatma, yeni kültürler keşfetme isteği gibi. Çekici faktörler ise turistlerin destinasyonu ziyaret etmelerini, memnun olmalarını ve tekrar ziyaret etme niyetini etkileyen, plajları, spor imkanları, tarihi yapısı, vb. gibi destinasyonun kendine has özellikleridir (Klenosky, 2002). Çekici faktörler dışsal bir yapıyı, itici faktörler içsel ve psikolojik bir yapıyı açıklamaktadır (Albayrak & Caber, 2013; Lam & Hsu, 2006 akt. Çakıcı & Harman, 2007).

Destinasyon özellikleri olarak çekici faktörler, ziyaretçilerin karar vermesini ve seyahat etmesini etkilemektedir ve turistlerin destinasyonları birbirleri ile karşılaştırması konusunda da önemlidir. Ayrıca bu çekici faktörler bir destinasyona dair imajı da etkilemektedir (Kim, 2014). Bir destinasyonun diğer destinasyonlarla rekabet edebilmesi için, turistlere benzersiz bir çekicilik sağlamalıdır ki (Dwyer vd., 2004), bu da turistlerin seyahat etme niyetlerini ve tekrar ziyaret etme niyetlerini etkilemektedir (Eusebio & Viera, 2013). Ne var ki günümüz rekabet ortamında, bir destinasyonun bir uygulamayı denediğinde ve başarılı olduğunda, diğerleri derhal kopyalamaktadır (Albayrak & Caber, 2013).

Destinasyon çekici faktörlerine yönelik birtakım çalışmalar vardır. Klenosky (2002)'e göre, destinasyonların çekici özellikleri her ziyaretçi için farklılık göstermektedir. Bir plaj sosyalleşmek için bir araç görevi üstlenebilirken, kişinin iyi görünmesi için (bronzlaşmak için) veya doğanın keyfini çıkarmak için bir araç anlamına gelebilir. Klenosky (2002) turistlerin itme-çekme faktörlerini açıklamak için araç-amaç yaklaşımını kullanmıştır. Bu amaçla çekici özellikleri doğal kaynaklar, tarihi/kültürel mekanlar, sıcak iklim, kayak, parti atmosferi ve yeni / benzersiz konum olmak üzere altı boyutta sıralamıştır Chacko ve Fenich (2000), konferans, fuar ve toplantı endüstrisinde destinasyon özelliklerini belirlemiştir. Amerika'daki yedi şehir, otel odaları ve oda fiyatları, toplantı alanı kullanılabilirliği, yiyecek ve içecek maliyeti, destinasyon hizmeti, uçuş olanağı ve maliyeti, yerel ulaşım kolaylığı, şehir hakkında bilgilendirme, ziyaretçi güvenliği, yerel halkın güler yüzlülüğü ve personelin yardımseverliği olarak 12 özelliğe karşılaştırılmıştır.

Kim ve arkadaşları (2003), destinasyonların itici-çekici faktörlerini ve bunların turistler üzerindeki etkilerini incelemiş ve 12 çekicilik ögesinin, temel turistik kaynaklar, tesisler hakkında bilgilendirme ve erişim kolaylığı, ulaşılabilirlik ve ulaşım olmak üzere üç boyutta gruplandırıldığını belirtmiştir. Dwyer ve arkadaşları (2004) destinasyon rekabetçiliğini incelemiş olmakla birlikte, çalışmalarında Crouch ve Ritchie (1999) destinasyonların rekabet gücünü temel kaynaklardan biri olarak sekiz başlıkta sınıflandırmıştır. Bu temel kaynak, turistleri çeken destinasyon özellikleri olarak kabul edilir. Buna ilişkin Dwyer ve arkadaşları (2004), rekabetçilik göstergelerini 12 boyutta gruplandırmıştır. Rekabet edebilirlik göstergelerini incelemeleri ile birlikte, faktörlerin çoğu destinasyon özellikleri olarak ele alınmıştır.

Çakıcı ve Harman (2007), Buhalis (2000)'in 6A'sını kullanarak kuş gözlemcilerinin destinasyon özelliklerini incelemiştir. Araştırmalarında ortaya çıkan boyutlar ilgi çekici yer, erişilebilirlik, olanaklar, mevcut paketler, faaliyetler ve kuş gözlemciliği için sunulan ilave hizmetlerdir. Mohammad ve Som (2010), turistlerin Ürdün'ü ziyaret etmelerindeki motivasyonlarını araştırmış ve toplam sekiz boyutta 26 çekici özellik bulmuştur. Bunlar etkinlikler ve aktiviteler, kolay erişilebilir ve uygun fiyatlı, tarih ve kültür, çeşit arayan, macera, doğal kaynaklar, miras siteleri ve gezi

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

yerleridir. Bu özellikler ile birlikte en önemli çekicilik unsurunun dünyadaki yeni yedi harikasından biri olan ve UNESCO Dünya Mirası Listesinde de yer alan Petra olduğunu belirtmişlerdir. Zabkar ve arkadaşları (2010) ise destinasyon özellikleri aracılığıyla bir hedefin algılanan kalitesini değerlendirmiştir. Bunlardan bazıları, ulaşılabilirliği, temizliği, cazibe çeşitliliği, konaklama, yöre halkının yardımseverliği şeklindedir ve Buhalis (2000)'in 6A yapısına benzemektedir.

İnanç turizmi göz önüne alındığında Battour ve arkadaşları (2011) dinin karar verme sürecini etkileyen önemli unsurlardan biri olması nedeniyle Müslüman turistlerin destinasyon özelliklerini incelemiştir. Yapılan odak grup görüşmelerinde destinasyon özelliklerinin somut ve soyut bir takım özelliklerinin olduğunu; bu anlamda namaz tesislerinin ve helal gıdanın somut yönleri, İslami eğlence, İslami kıyafet kuralları, genel İslam ahlakı ve ezanın da soyut yönleri olduğunu belirtmiştir. Eusebio ve Vieira (2011) temel hizmetler, erişilebilirlik ve çekicilikler olmak üzere üç boyut ve dokuz ifade ile birlikte destinasyon özelliklerinin değerlendirilmesi, tatmin ve niyeti incelemiştir. Temel hizmetler, konaklama ve yiyecek-içecek; erişilebilirlik ulaşım, altyapı, işaretler ve trafik sıkışıklığı; çekicilikler ise kültürel ve doğal çekiciliklerdir.

2. METODOLOJİ

2.1.Yöntem

Çalışma nitel araştırma özelliği taşımaktadır ve ziyaretçilerin bir destinasyondaki özelliklerini belirlemeye yönelik olarak kritik noktaların belirlenmesi amacıyla içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizinde bir metnin içerisinde herhangi bir kişi için anlamlı olanların içeriklerinin belirlenmesini amaçlamaktadır. Buna göre, röportaj, yazılı belgeler ve görsel sunumlar içerik analizine uygun olarak kabul edilmektedir (Krippendorf, 1989). Stemler (2001) bu sayede büyük hacimli verilerin daha basit şekilde kategorileştirilmesi mümkün olduğunu belirtmektedir.

İçerik analizi yapılmasında çeşitli aşamalar yer almaktadır. Bunlar örneklemin ve ilgili kategorilerin belirlenmesi, analiz edilmesi ve sayılması aşamalarıdır (Öğülmüş, XXX). Çalışmada örneklem, 2.2 Örneklem bölümünde detaylandırılmaktadır. İlgili kategorilerin belirlenmesinde kategoriler metinde yer alan yorumlardan elde edilerek oluşturulmuştur. Analiz için ise elde edilen özellikler benzer gruplar altında toplanmak üzere temalara ayrılmıştır. Elde edilen bulgular ise Bulgular bölümünde detaylandırılmıştır.

2.2.Örneklem

Mekke, İslam dini için oldukça önemli bir destinasyon özelliği taşımaktadır. İslam dini açısından Müslüman olmanın beş temel şartından (farz) biri hac ziyaretidir. Bu şartın gerçekleştirilmesi için Mekke'de bulunan kutsal mekânların ziyaret edilmesi gerekmektedir. Bu anlamda Kabe'nin tavaf edilmesi, Safa-Merve tepeleri arasında Say ibadetinin yapılması ve Arafat Dağı'nın ziyaret edilmesi gerekmektedir (Erul & Keleş, 2012). Suudi Arabistan'ın önde gelen şehirleri arasında yer alan Mekke'nin nüfusu 2014 nüfus sayımına göre 1.919.000 iken (www.population.city), şehri hac döneminde 1.8 milyon kişi ziyaret etmektedir. Bu anlama şehir, mevcut kapasitesinin ortalama iki katına ulaşmaktadır. Destinasyonda kutsal mekânlar olarak belirlenen Kâbe, Safa-Merve Tepesi ile birlikte Kâbe'nin bulunduğu Mescid-i Haram ve Kâbe'nin köşesine konuşlandırılmış olan ve kutsal olarak kabul edilen Hacer-ül Esved çalışmada değerlendirilmiştir.

Çalışmada Trip Advisor sitesinde bu noktalara yönelik olarak toplamda 1600 ziyaretçinin yorumları değerlendirilmiştir. Bunların 75 tanesi Kâbe, 463 tanesi Safa-Merve, 14 tanesi Arafat Dağı, 514 tanesi Hacer-ül Esved ve 596'sı da Mescid-i Haram'a yöneliktir. Trip Advisor sitesinde Türkçe, Arapça, Fransızca, İngilizce ve Endonezce olmak üzere toplamda dokuz dilde yorum

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

yapılabilmektedir. Mevcut çalışmada sadece Türkçe ve İngilizce yorumlar değerlendirilmiştir. Ayrıca destinasyona ve ziyaret noktalarına sadece hac amaçlı değil ancak umre amacıyla da gidilmektedir. Hac mevsimi dışında Kabe ve Mekke'nin diğer kutsal yerlerini ziyaret etme olarak tanımlanan umre (www.tdk.gov.tr) ziyaretlerine yönelik ziyaretçi yorumları da değerlendirilmiştir. Nitekim ilgili web sitesinde ziyaret amacı hac ve/veya umre şeklinde bir ayrım yer almamaktadır. Bu anlamda ziyaret edenlerin ziyaret amaçları bilinmediği için, her iki ziyaret koşuluna yönelik ziyaretçi yorumları değerlendirilmiştir.

3. BULGULAR

Mevcut çalışmada Trip Advisor sitesinden elde edilen yorumlar değerlendirilmiştir. Yorumlar incelendiğinde destinasyon özelliklerine yönelik olarak tatmin ve tatminsizlik oluşturan ifadeler ayrılmıştır. Buna göre yorumların 1002'si tatmin, 475'i ise tatminsizlik ifadeleri olarak değerlendirilmektedir.

Tablo 1. Tatmin ve Tatminsizlik İfadeleri

Ziyaretçi Yorumları	N	%
Tatmin	1002	67,98
Tatminsizlik	473	32,09
TOPLAM	1475	100

Çalışmada tatmin ve tatminsizliğe yönelik ifadeler değerlendirilmiş kutsal mekanların destinasyon özelliklerine yönelik temalar ortaya çıkarılmıştır. Bu temalar tatmin için Atmosfer, organizasyon, erişim, yapı özellikleri, personel ve olanaklardır. Tatminsizlik için ise erişim, yapı özellikleri, ziyaretçiler, personel, organizasyon, iklim, olanaklar, ulaşım şeklindedir (Tablo 2). Atmosfer teması ziyaretçilerin, mekandan duyduğu soyut tatmin veya tatminsizlik özelliklerini içermektedir. Organizasyon mekanının uygunluğu, temizliği, güvenliği, havalandırma imkanları, konforu gibi özellikleri içerirken erişim teması mekana ulaşmanın kolaylığı, kalabalıklığı ve mekke'de bulunan diğer kutsal mekanlara mesafesiyle alakalı özellikleri içermektedir. Bir diğer tema yapı özellikleridir. Bu tema genel anlamda destinasyonun mimari özelliklerini, genişliğini ve o yapıdan kaynaklanan kokuyu içermektedir. Personelin ziyaretçilere yönelik davranışları ve tutumları ziyaretçi tatminini etkileyen özelliklerden olduğu bilinmektedir ve personel teması mekanda çalışan görevlileri içermektedir. Mekânın Olanakları destinasyonda yer alan yiyecek içecek işletmelerini, alışveriş merkezlerini ve konaklama imkanları gibi genel özellikleri içermektedir diğer taraftan iklim özellikleri ve ulaşım özellikleri diğer temaları oluşturmaktadır.

Tablo 2. Destinasyon Tatmin ve Tatminsizlik Temaları

Temalar	Tatmin		Temalar	Tatminsizlik	
	N	%		N	%
Atmosfer	395	39,42%	Erişim	330	69,77
Organizasyon	327	32,73%	Yapı Özellikleri	50	11,21
Erişim	131	13,07%	Ziyaretçiler	48	10,15

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Yapı Özellikleri	107	10,68%	Personel	13	2,75
Personel	26	2,59%	Organizasyon	10	2,11
Olanaklar	15	1,50%	İklim	10	2,11
-			Olanaklar	5	1,06
-			Ulaşım	4	0,85
Toplam	1002	100	Toplam	473	100

Arafat kelimesi “bilme, anlama, tanıma” anlamına gelen bir kökten gelmektedir. Arafat ibadet’i, Kurban Bayramı arifesinde, ziyaretçilerin Arafat dağının eteklerinde yüzlerini Kabe’ye dönerek dua etmelerine ve Allah’tan af dilemelerine verilen isimdir ve Hac ibadetinin en önemli kısımlarındandır (Erul & Keleş, 2012). Arafat Dağı İbadeti kapsamında 14 adet yorum incelenmiş, 6 adet destinasyon özelliği bulunmuştur. Bunların üç’ü tatmini, üç’ü tatminsizlik ifadeleridir. Bu gibi önem arz eden bir yerin, ziyaretçiler tarafından mekanın atmosferini, ibadet alanına erişimin kolay olması ve çevrede sürdürülen yeni yapılanmaların, ziyaretçilerin daha rahat ibadet etmelerini sağlaması tatmin oluşturan özelliklerdir. Bunların yanında tatminsizliğe neden olan mekanın kalabalık olması tatminsizliği etkilemektedir (Tablo 3).

Tablo 3. Arafat Dağı İbadet Alanı Tatmin ve Tatminsizlik Temaları

Tatmin					Tatminsizlik	
Temalar		N	%		N	%
Erişim	Mekanlara Erişim	1	33,33	Kalabalık	3	100
Atmosfer	Kutsal	1	33,33	-	-	-
Mimari	Devam Eden Yapılar	1	33,33	-	-	-
	Toplam	3	100	Toplam	3	100

Hacer-ül Esved taşı, tavaf’ın başlangıç yerinin belirlenmesinin yanında tarihçesi ve manevi değeri hakkında da birçok farklı rivayet bulunmaktadır. Bu rivayetlerde genellikle taşın aslında beyaz olduğu, insanların günahları yüzünden siyahlaştığının ve taş’ın cennetten indirildiği şeklindedir. Hacer-ül Esved taşını selamlama, kul’un Allah’a vermiş olduğu sözü yenilemesi ve sözünde durduğunu söylemesi anlamına gelmektedir (Erul & Keleş, 2012). Müslümanlar açısından değerli taşın bulunduğu bu mekânın özellikleri incelendiğinde 362 adet tatmin ve tatminsizliği ifade eden özellik tespit edilmiştir. Yedi farklı tema altında 136 tatmini ifade eden olumlu özellik tespit edilirken 226 tanesi tatminsizliğe neden olan özellik olarak tespit edilmiştir. Tatmine neden olan özellikler temalarına ayrıldığında bunlar sırasıyla atmosfer (85%), yapı özellikleri (13,1), erişim (9,6%), organizasyon (8,1%), personel (5,8) şeklindedir. Tatminsizlik temaları ise sırasıyla; erişim (72,1), ziyaretçiler (18,6%), personel (4,4%), yapı özellikleri (2,7%), iklim (1,3%), organizasyon (0,9%) şeklinde sıralanmıştır. Mekanda tatmine neden olan özelliklerden atmosfer teması içerisinde altı özellik belirlenmişken tatminsizlik belirten herhangi bir özellik bulunmamıştır. Yapı özellikleri temasının altında Hacer-ül esved taşının olduğu mekana yönelik üç tatmin içeren özellik bulunurken iki farklı tatminsizlik özelliği bulunmuştur. Erişim teması kutsal mekanlara yakınlığını içeren tatmin ve

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

tatminsizlik özellikleri yer almaktadır. Bunlar içerisinde tatminine ve tatminsizliğe yönelik ikişer özellik bulunmuştur. Organizasyon mekanının uygunluğunu içeren tatmine yönelik dört farklı ifade yer alırken iki farklı tatminsizlik özelliği belirlenmiştir. Personel teması içerisinde tek özellik belirlenmişken, tatminsizlikte iki özellik belirlenmiştir.

Tablo 4. Hacer-ül Esved Taşı Tatmin ve Tatminsizlik Temaları

Temalar		Tatmin			Tatminsizlik	
		N	%		N	%
Atmosfer	Kutsal	29	34,12	-	-	-
	Hoş	25	29,41	-	-	--
	Huzur	13	15,29	-	-	--
	Muhteşem	10	11,76	-	-	-
	Dünyanın Merkezi	5	5,88	-	-	-
	Manzara	3	3,53	-	-	-
	Toplam	85	100	Toplam		
Yapı Özellikleri	Koku	17	89,47	Yapımı Devam Etmekte İnşaatlar	4	66,67
	Etkileyici Mimari	1	5,26	Yetersiz Alan	2	33,33
	Genişlik	1	5,26	-	-	-
	Toplam	19	100	Toplam	6	100
Erişim	Az Kalabalık	12	92,31	Kalabalık	162	99,39
	Mekanlara Erişim	1	7,69	Mekanlara Erişim	1	0,61
	Toplam	13	100	Toplam	163	100
Organizasyon	Temizlik	7	63,64	Toz	1	50
	Aydınlatma	2	18,18	Sigara Satışı	1	50
	Konfor	1	9,09	-	-	-
	Klima	1	9,09	-	-	-
	Toplam	11	100	Toplam	2	100

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

	Yardım Sever	8	80	Kaba	8	80
Personel	-			Sayısı	2	20
	Toplam	8	100	Toplam	10	100
Ziyaretçiler	-	-	-	Saygısız ziyaretçiler	42	100
	Toplam			Toplam	42	100
İklim	-	-	-	Aşırı Sıcak	3	100
	Toplam			Toplam	3	100

Mekke'de ortasında Kâbe'nin bulunduğu yer Cami-i Şeriftir ve halk arasında Harem-i Şerif de denir. "Harem" denilmesi bu camiye saygının zorunlu olması sebebiyledir. Yeryüzünde ilk yapılan mescittir. Farklı inançta olan kişilerin girmesi yasak olan yerdir. Ayrıca bu yerde savaşılmaması kesinlikle yasaktır (www.mumsema.org). Çalışmada 492 adet Mescid-i Haram' yönelik tatmin ve tatminsizlik içeren içeren özellik tespit edilmiştir. Bunların 343 adeti tatmin özellikleriyken 149 adeti tatminsizlik özelliklerini içermektedir. Bunlar kategorize edildiğinde sırasıyla atmosfer (53,9%), organizasyon (19,5%), Yapı özellikleri (13,%), erişim (6,4%), olanaklar (3,5%) ve personel (2,9%) olarak oranlara ayrılmaktadır. Tatminsizlikte ise erişim (59,6%), yapı özellikleri (28,9%), olanaklar (5,4%), ulaşım (2,6%), organizasyon (1,3%), personel (1,3%), iklim (0,7%) ve ziyaretçiler (0,7%) olarak tespit edilmiştir. Mescid-i. Tatmini belirleyen temalar içerisinde en faz etkileyen özellikler bütünü atmosfer altı özellik içermektedir. Organizasyon temasında sekiz farklı özellik belirlenmişken, yapı özellikleri temasında ve erişim temasında üçer adet farklı özellik belirlenmiştir. Personel ise iki özellik grubuna ayrılmıştır. Tatminsizliğe neden olan destinasyon özelliklerinin temalarının içerisinde yer alan ifade sayıları şu şekildedir. Organizasyonda bir özellik tespit edilmişken, yapı özellikleri temasında ve erişim temasında üçer farklı ifade grubu belirlenmiştir.

Tablo 5. Mescid-i Haram Tatmin ve Tatminsizlik Temaları

Temalar	Tatmin			Tatminsizlik	
	N	%		N	%
Atmosfer	Hoş	63	34,05	-	-
	Kutsal	54	29,19	-	-
	Muhteşem	30	16,22	-	-
	Huzur	23	12,43	-	-
	Manevi	8	4,32	-	-
	Manzara	7	3,78	-	-
	Toplam	185	100	Toplam	

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Organizasyon	Temizlik	20	29,85	Temizlik	2	100
	Engelli ve yaşlılara imkan	15	22,39	-	-	-
	Güvenlik	12	17,91	-	-	-
	Klima	10	14,93	-	-	-
	7/ 24 açık olması	5	7,46	-	-	-
	Bilgilendirme	2	2,99	-	-	-
	Aydınlatma	2	2,99	-	-	-
	Serin Zemin	1	1,49	-	-	-
	Toplam	67	100	Toplam	2	100
Yapı Özellikleri	Etkileyici Yapılar	17	36,1	Devam eden yapı inşaatları	39	90,7
	Geniş Alan	16	34,04	Görüş zorluğu	2	4,65
	Devam eden Yapılar	14	29,79	Gürültü	2	4,65
	Toplam	47	100	Toplam	43	100
Erişim	Zem zeme Erişim	14	63,64	Kalabalık	77	87,5
	Mekanlar	5	22,73	Mekan	8	9,09
	Az Kalabalık	3	13,64	Otel	3	3,41
	Toplam	22	100	Toplam	88	100
Olanaklar	Yeme İçme	7	58,33	Alışveriş	5	100
	Alışveriş	5	41,67	Pahalı Restoran	3	100
	Toplam	12	100	Toplam	8	100
Personel	Yardımsaver	8	80	Kaba	2	100
	Sayısı	2	20	-	-	-
	Toplam	11	100	Toplam	2	100

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

İklim	-	-	-	Aşırı soğuk	1	100
Toplam	-	-	-	Toplam	1	100
Ziyaretçi	-	-	-	Kaba ziyaretçiler	1	100
Toplam	-	-	-	Toplam	1	100

Safa ve Merve tepeleri arasında yer alan, “Sa’y”, koşmak ve hızlı yürümek anlamına gelen ibadetin yapıldığı alana denmektedir. Safa tepesinden başlayarak Merve tepesine dört gidiş ve üç dönüş olmak üzere iki tepe arasında hızlı adımlarla gidip gelinmesine denir. Bu alanda yapılan ibadet hacı olmanın önemli bir aşamasıdır. Sa’y ibadeti Hz. İbrahim peygamberin eşi Hz. Hacer’in bu iki tepe arasında bebeği Hz. İsmail’e su bulmak için koşturarak gidip gelmesini simgelemektedir (Erul & Keleş, 2012). Günümüzde bu alan 3 katlı, üstü kapalı bir yol olarak Mescid-i Haram’a eklenmiştir (Henderson, 2011). Çalışmada Safa ve Merve ibadet alanında ziyaretçilerin tatmin ev tatminsizliğine neden olan 537 adet özellik tespit edilmiştir. Tespit edilen özelliklerden 468 adeti tatmin, 69 adeti tatminsizlik yaratan özelliklerdir. Tatmini sağlayan sağlayan destinasyon özellikleri şu şekilde sıralanmıştır; organizasyon (51,9%), erişim (20,1%), atmosfer (18%), yapı özellikleri (7,9%), personel (1,5%), olanaklar (0,6%) .

Tablo 6. Safa ve Merve İbadet Alanı Tatmin ve Tatminsizlik Temaları

Temalar	Tatmin			Tatminsizlik		
	N	%		N	%	
Organizasyon	Engelli ve yaşlılara imkan	91	37,45	Klima	2	50
	Klima	51	20,99	Engelli	1	25
	Temizlik	38	15,64	Konfor	1	25
	Konfor	27	11,11	-	-	-
	Serin Zemin	25	10,29	-	-	-
	Bilgilendirme	5	2,06	-	-	-
	Güvenlik	5	2,06	-	-	-
	Aydınlatma	1	0,41	-	-	-
	Toplam	243	100	Toplam	4	100
Erişim	Zem zeme Erişim	60	63,83	Kalabalık	48	87,27
	Az Kalabalık	19	20,21	Mekan	7	12,73
	Mekan erişim	15	15,96	-	-	-

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences**May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY**

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

	Toplam	94	100	Toplam	55	100
	Hoş	25	29,76	-	-	-
	Huzur	20	23,81	-	-	-
	Kutsal	18	21,43	-	-	-
Atmosfer	Ruhani	7	8,33	-	-	-
	Muhteşem	7	8,33	-	-	-
	Manzara	7	8,33	-	-	-
	Toplam	84	100	Toplam		
	Geniş Alan	36	97,3	Devam eden yapı inşaatları	1	50
Yapı Özellikleri	Koku	1	2,7	Gürültü	1	50
	Toplam	37	100	Toplam	2	100
	Yardımsever	7	100	-	-	-
Personel	Toplam	7	100	Toplam	-	-
	Konaklama	3	100	-	-	-
Olanaklar	Toplam	3	100	Toplam	-	-
	-	-	-	Aşırı Soğuk	4	80
İklim	-	-	-	Aşırı Sıcak	1	20
	Toplam	-	-	Toplam	5	100

Kutsal mekanlar arasında Müslümanlar için en önemli destinasyonlarından birisi şüphesiz Kabe'dir. Kabe Allah'ın evi olarak görülmektedir. Ayrıca yeryüzünde ilk ibadet yeri olma özelliğini taşımaktadır. Kabe'nin etrafında tavaf hac hacı olmanın birinci kuralıdır (Erul&Keleş, 2012). Araştırma kapsamında Trip Advisor' dan Kabe mekanının altındaki 75 adet yorum incelenmiştir. Hacı adaylarının, inançları gereği ibadetlerini yerine getirirken duydukları 52 tane tatmin ve 26 tane tatminsizlik belirten toplam 78 adet özellik belirlenmiştir. Bu özellikleri tematik olarak sıraladığımızda atmosfer (76,9%), organizasyon (13,5), yapı özellikleri (5,8%), erişim (1,9%), personel (1,9%), olarak dağılım gösterirken tatminsizlik özellikleri, erişim (73,1%), organizasyon (11,5%), ziyaretçiler (7,7%), personel (3,9%), iklim (3,9%) olarak sıralanmıştır.

Tablo 7. Kabe İbadet Alanı Tatmin ve Tatminsizlik Temaları

Tatmin	Tatminsizlik
--------	--------------

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Temalar		N	%		N	%
Atmosfer	Kutsal	11	27,5	-	-	-
	Hoş	8	20	-	-	-
	Huzur	8	20	-	-	-
	Dünyanın Merkezi	6	15	-	-	-
	Yüce	5	12,5	-	-	-
	Manzara	2	5	-	-	-
	Toplam	40	100	Toplam		
Organizasyon	Temizlik	3	42,86	Klima	1	33,33
	Güvenlik	2	28,57	Yetersiz Alan	1	33,33
	Bilgilendirme	2	28,57	Temizlik	1	33,33
	Toplam	7	100	Toplam	3	100
Yapı Özellikleri	Koku	3	100			
	Toplam	3	100	Toplam		
Erişim	Mekanlar	1	100	Kalabalık	19	100
	Toplam	1	100	Toplam	19	100
Personel	Yardımsever Personel	1	100	Yabancı Dil Bilgisi	1	100
	Toplam	1	100	Toplam	1	100
Ziyaretçiler	-	-	-	Saygısız Ziyaretçiler	2	100
	Toplam	-	-	Toplam	2	100
İklim	-	-	-	Aşırı Sıcak	1	100
	Toplam	-	-	Toplam	1	100

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bir destinasyonun özellikleri ziyaretçilerin o destinasyondan tatmin düzeylerini ve tekrar o destinasyona ziyaret etme niyetlerini etkilediği yapılan çalışmalarda belirlenmiştir (Battour vd., 2014; Baloğlu & Uysal, 1996; Eusébio & Vieira, 2013). Mevcut çalışmada da özellikle dini bir destinasyon olarak Mekke'de ziyaret edilmesi gereken dini noktaların ziyaretçilerin tatmin/tatminsizliklerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Bu çalışma sonucunda, hac ve umre ibadetleri kapsamında Mekke şehrine yapılan ziyaretlerde, kişiler mekânlardan Hacer-ül Esved dışında diğer mekânlardan tatminsizliğe oranla tatmin oldukları görülmektedir. Kişilerin tatminini sağlayan özellikler içerisinde mekânların kutsal ve hoş oluşunun yanı sıra ruhani bir havaya sahip olması en önemli özellik olarak ortaya çıkmıştır. Mekânlardaki yaşlı ve engelliler için imkânların, mekânların temizliğinin ve konforunun yine tatmini büyük oranda etkilemektedir. Tatminsizliğe neden olan özelliklerin genel orana bölündüğünde büyük çoğunluğunu mekânlardaki kalabalığın ve bundan dolayı erişimde güçlük yaşanması olduğu yönündedir. Bunun yanında kişilerin diğer ziyaretçilerin davranışlarından ve tutumlarından rahatsız olmaları tatminsizliğe neden olan özellikler olarak ortaya çıkmıştır. Arafat dağı için ziyaretçiler bu ibadet alanına erişimde sıkıntı yaşamadıklarını, erişimin kolay olduğunu belirtmişlerdir. Dağın inanç kapsamında kutsal olduğunu ve buradan Kabe'yi izlemekten memnun kaldıklarını tespit edilmiştir. Bunun yanında mekanın kalabalık olmasını ise tatminsizliğine neden olduğu görülmüştür. Yapılan yorumlarda, ziyaretlerin özellikle hac döneminde olması nedeniyle kalabalıklığın dönemsel yoğunlaşması söz konusudur. Bu yoğunluğun engellenmesi çok mümkün değildir. Ancak, kalabalık yönetimi yapılarak bu yoğunluğun çeşitli şekillerde yönetilmesi sağlanabilir.

Hacer-ül Esved taşına ziyaretçiler dini inanışları gereği dokunmak, öpmek, yanına yaklaşıp selam vermek peygamber sünneti (davranışı) olarak bilinmekte ve bunu gerçekleştirmek istemektedirler (Erul & Keleş, 2012). Tüm Müslümanlar tarafından bilinen bu davranış için bazı hacı adaylarının saygısız hareketleri ve taşın önünde yaşanan kalabalık nedeniyle ezilme tehlikesi yaşamaları tatminsizliğe neden olduğu çıkan sonuçlar arasındadır. Mekânda bulunan güvenlik personelin sayısının azlığının yanında izdihamı önlemek için gösterdikleri sert tutumu da tatminsizlik yarattığı görülmüştür. Bunların yanında, civarda devam eden yeni yapılanmalar ve bundan dolayı havanın çok tozlu olması ziyaretçiler tarafından olumsuz bir şekilde eleştirildiği görülmüştür. Hacer-ül Esved taşının tatmine neden olan özellikleri incelendiğinde, mekânın hoş bir yer olduğunu, kutsal olduğunu, bu mekanın muhteşem ve insanı rahat hissettirecek kadar huzurlu bir atmosfere sahip olduğunu belirtmişlerdir. Taşın kendine has güzel bir kokusunun olduğu ve bu kokunun cennetin kokusu olduğu inanışı yine tatmin yaratan özelliklerdir. Organizasyon kapsamında, kutsal mekânın temiz olması, aydınlatma imkânlarının iyi olduğu ziyaretçilerin olumlu yönde deneyim yaşamalarını sağlayan etmenlerdir. Bu sonuçlara göz önünde bulundurulduğunda, yetkili kişilerin, taş önünde oluşan kalabalığı kontrollü bir şekilde yönetmesi ve bu alan önünde yaşanacak karmaşayı önlemesi ziyaretçilerin tatmininin arttıracağı düşünülmektedir.

Mescid-i Haram diğer adıyla Harem-i Şerif olarak bilinen bu mekân Kabe'yi, Hacer-ül Esved'i, içerisine alan büyük camidir (Erul & Keleş, 2012). Ziyaretçilerin mekândan tatmin olmasını sağlayan özellikler arasında atmosferinin kutsallığı, hoş oluşu, mekânın yeteri kadar temiz oluşu, engelli ve yaşlılar için elektrikli tekerlekli sandalye imkânının oluşu ve mekân içinin dev klimalarla sürekli serinletildiği yer almaktadır. Mekânının güvenli olması, mekânda ibadet olanağının günün 7/24'ü mümkün olması, kutsal su olarak kabul edilen zem zem'e erişimin kolay olması, etkileyici bir mimari yapıya sahip olması, alanın çok geniş olması ziyaretçilerin tatmin olmasını sağlayan özellikler olarak sıralanmaktadır. Ek olarak, mekâna erişimin kolaylığı, mekân içerisinde yapılan çalışmalar, yardım sever personel ve civardaki yeme içme yerlerinin kalitesi kişilerin tatminini olumlu yönde etkilediği görülmüştür. Bu mekân için tatminsizliğe neden olan özellikler incelendiğinde, ziyaretçilerin büyük çoğunlu mekânın çok kalabalık olduğunu ve tavaf alanına giriş yapmada kullanılan kapıların, yeni yapılan inşaatlar yüzünden kapalı olduğunu belirtmişlerdir ve konaklama tesislerine erişimde sıkıntı çektikleri ayrıca belirlenmiştir. İkinci en büyük tatminsizlik kaynağı cami etrafında süren orantısız yapılaşmadan kaynaklanmaktadır. Çoğu ziyaretçi bu yapılanmaların mekânın görüntüsüne zarar verdiği ve olmaması gerektiği yönünde görüş bildirmişlerdir. Ayrıca yapı çalışmaları sırasında çıkan gürültü kirliliğinden şikâyet etmişlerdir. Çıkan sonuçlarda az da olsa mekân çevresinde oluşan trafiği, taksilerin pahalı oluşunu, ibadet yerlerinin temiz olmayışını, restoranların pahalılığını ve civarda alışveriş merkezinin olmayışını belirtmişlerdir. Tatminsizliğin azaltılması için görsel kirliliğin azaltılması gerekmektedir. Özellikle Mescid-i Haram bölgesinin etrafındaki yapılaşmada belli bir yükseklik sınırının olması gerektiği düşünülmektedir. Nitekim Kabe görüntüsünün yüksek binalar arasında kalmasının manevi

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

yönden zarar vermemesine özen gösterilmesi gerekmektedir. Diğer tatminsizlik noktalarında ise trafik için bölgenin gerek yeraltı ulaşımının geliştirilmesi, gerekse trafikte akış yönetiminin yapılmasına önem verilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Safa ve Merve tepesi arasında yer alan Sa'y yürüyüş yolu için tatminsizlik içeren yorumlar incelendiğinde mekânın kalabalık olması ve bu mekâna erişimin güçlüğü diğer mekanlarda olduğu gibi Sa'y ibadet alanı için de tatminsizliği etkileyen en önemli özellik olarak tespit edilmiştir. Aşırı soğuk olması ve ziyaretçilerin koşuşturma sırasında başkalarına zarar vermesi, incitmesi tatminsizlik yarattığı görülmüştür. Bu konuda özellikle hacı adaylarının gerek ziyaretlerine aracılık eden seyahat acentaları aracılığı ile, münferit ziyaretçiler için ise ilgili turizm danışma merkezleri gibi bilgilendirme noktalarında, diğer hacı adaylarına saygılı davranması gerektiğinin bilgisinin verilmesi gerekmektedir. Mekandan tatmin olmalarını gösteren özellikler arasında diğerlerine oranla en yüksek engelli ve yaşlı insanlara yönelik tekerlekli sandalye imkanının olması olarak çıkmıştır. Bunun nedeni bu ibadet yapılırken hacı adaylarının koşar adım yürümeleri gerektiği için, bir süre sonra yorulmaları ve bu tekerlekli sandalyelerle bu ibadeti tamamlamaları gösterilmiştir. Ortamın sürekli klimalarla soğutulması, ayakkabısız yapılan bu ibadet nedeniyle zemindeki mermerlerin serinliği, alanın sürekli temizlik görevlileri tarafından temizlenmesi, alanın konforu yine tatmin olunan özellikler olarak bulunmuştur. Alanın geniş ve 3 kattan oluşması ve soyut özellikler olarak kutsal, hoş, huzur veren alan olması da tatmin içeren özelliklerdendir. Ayrıca yürüyüş yolu boyunca hacı adayları için sık sık zem zem istasyonlarının olması büyük oranda tatmini etkilediği görülmüştür.

Kutsal mekânlar içinde en önemli yerlerden olan Kabe için tavaf sırasında ziyaretçilerin tatminsizliğine yol açan özellikler arasında diğer mekanlardaki gibi kalabalıklık diğer tatminsizlik yaratan özelliklere kıyasla en çok etkileyendir. Ziyaretçi davranışları ve personelin yabancı dil bilgisi tatminsizliğe neden olan diğer özellikler olarak belirlenmiştir. Personelin dil bilgisinin olmaması konusunda ise, personelin ilgili dil bilgisi konusunda yetiştirilmesi önerilmektedir. Diğer yandan tavaf sırasında hacı adaylarının tatmin olmalarını sağlayan özellikler de belirlenmiştir. Ziyaretçiler bu alanın kutsallığını yüceliğini, dünyanın merkezi olduğunu, huzurlu bir ortam ve hoş bir atmosferi olduğunu bildirmişlerdir. Temiz olması, bilgilendirme hizmetlerinin olmasını ve güvenli olması ayrıca ziyaretçilerde tatmine neden olduğu ortaya çıkmıştır.

Tüm bu sonuçlar göz önüne alındığında, mekânların genel sorunu kalabalık olması ve bu sorunun üstesinden gelinememesi oluşturmaktadır. Lüks otel ve yeni yapıların Kabe'nin çevresinde yükselmesi, mekanın kutsallığına ve tarihi yapısına zarar verdiği yönündedir. Bunun yanında mekanlardan tatmin olmalarında en büyük özellik mekanın kutsal olması olduğu görülmektedir.

Bu araştırmada birtakım sınırlılıklar vardır. Bunlardan biri, araştırmada sadece internet üzerinde faaliyet gösteren seyahat uygulaması Trip Advisor içerisinde yer alan Türkçe ve İngilizce yorumlar incelenmiştir. Bölgeyi ziyaret eden ancak daha farklı dillerde yorum yapan ziyaretçilerin değerlendirilmeleri çalışmada ele alınmamıştır. Bu anlamda destinasyon tatmin/tatminsizliklerinin kültürlerden de etkileneceği düşünüldüğünde, ilerleyen çalışmalarda kültür farklılığı değerlendirilmelidir. İkinci sınırlılık, araştırmaya konu olan yorumlar destinasyonun kutsal olmasından dolayı, kişilerin inançları gereği olumsuz yorumlardan sakınmalarıdır. Bu da destinasyon özelliklerinden tatminsizlik yaratan özelliklerin bilinmemesine neden olabilmektedir. Bu da gerekli iyileştirmelerin yapılmasında engelleyicidir. Ayrıca tatminsizlik yaratan konunun dini unsurlardan ziyade destinasyonun sahip olduğu somut özellikler olarak düşünülmesi, bu unsurların belirlenmesine yardımcı olabilecektir. Üçüncü ve diğer bir sınırlılık ise, araştırma kapsamında değerlendirilen yorumlar hem umre hem de hac ibadeti için Mekke'yi ziyaret eden hacılar tarafından yapıldığından, kaç yorumun hac ibadeti, kaç yorumun umre ibadeti için yazıldığı bilinmemektedir. Hac ibadeti yılın belli zamanında yapılmaktayken, umre ibadeti yılın her zamanında yapılmasıdır. Bu da özellikle kalabalıklık konusundaki tatminsizliğin artmasına neden olabilmektedir. Bunun için yorumların Hac ve Umre dönemleri için ayrı ayrı tatmin/tatminsizlik unsurları olarak ayrılması önerilmektedir.

Gelecek çalışmalar için ise; mevcut araştırma kutsal mekan olarak sadece Mekke şehrindeki mekanları konu almıştır. Hac ve umre ziyaretleri sırasında Medine şehrindeki mekânları da kapsayacak şekilde yapılabilir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Mevcut araştırma sadece İslam dini için kutsal kabul edilen Mekke şehrini konu almaktadır. Hristiyanlık için kutsal sayılan Vatikan ve Musevilik dini için kutsal sayılan Kudüs başta olmak üzere diğer dinlerin kutsal mekanlardaki destiansyon özelliklerinin tatmin/tatminsizlik unsurlarının incelenmesi önerilmektedir.

KAYNAKLAR

- Abooli, G., Omar, S. I. ve Mohamed, B. (2015). The Importance And Performance Of A Destination's Attributes On Senior Tourists' Satisfaction. *International Journal of Asian Social Science*, 5(6), 355-368.
- Ahmed, F., Azam, M. S. ve Bose, T. K. (2010). Factors Affecting the Selection of Tour Destination in Bangladesh: An Empirical Analysis. *International Journal of Business and Management*, 5(3), 52.
- Albayrak, T. ve Caber, M. (2013). The Symmetric and Asymmetric Influences of Destination Attributes on Overall Visitor Satisfaction, *Current Issues in Tourism*, 16(2), 149-166
- Baker, D.A. ve Crompton, J. L. (2000). Quality, Satisfaction and Behavioral Intentions. *Annals of Tourism Research*, 27(3): 785-804.
- Baloglu, S. ve Uysal, M. (1996). Market Segments of Push and Pull Motivations: A Canonical Correlation Approach, *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 8(3): 32-38.
- Baloglu, S., Pekcan, A., Chen, S-L. ve Santos, J. (2003). The relationship Between Destination Performance, Overall Satisfaction, and Behavioral Intention For Distinct Segment. *Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism*, 17 (1): 149-165
- Barreira, A. P., Cesário, M. ve Noronha, M. T. (2016). Pull Attributes of the Algarve: The Tourists' View. *Tourism Planning & Development*, 14(1), 87-109.
- Battour, M., Ismail, M. N. ve Battor, M. (2011). The Impact of Destination Attributes on Muslim Tourist's Choice. *International Journal of Tourism Research*, 13(6), 527-540.
- Battour, M., Ismail, M. N., Battor, M. ve Awais, M. (2014). Islamic Tourism: An Empirical Examination of Travel Motivation and Satisfaction in Malaysia. *Current Issues in Tourism*, 20(1), 50-67.
- Chacko, H. E. Ve Fenich, G. G. (2000). Determining the Importance of US Convention Destination Attributes, *Journal of Vacation Marketing*, 6(3), 211-220
- Collins D. ve Tisdell C. (2002). Gender and Differences in Travel Life Cycles. *Journal of Travel Research*, 41(2): 133-143.
- Crouch, G. I., and J. R. B. Ritchie (1999). "Tourism, Competitiveness, and Social Prosperity." *Journal of Business Research*, 44: 137-52.
- Çakıcı, A. C. ve Harman, S. (2007). Importance of Destination Attributes Affecting Destination Choice of Turkish Birdwatchers, *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 131-145.
- Dwyer, L., Mellor, R., Livaic, Z., Edwards, D. ve Kim, C. (2004). Attributes of Destination Competitiveness: A Factor Analysis. *Tourism Analysis*, 9(1): 91-101.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Erul, B. ve Keleş, E. (2012). Haccı Anlamak. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. Halk Kitapları; 193. Hikmet Serisi; 4: Ankara.

Eusébio, C. ve Vieira, A. L. (2013). Destination Attributes' Evaluation, Satisfaction And Behavioural Intentions: A Structural Modelling Approach. *International Journal of Tourism Research*, 15(1): 66-80.

GASTAD. (2016). Total (internal and external) Pilgrims. Erişim Tarihi: 15.04.2017 <http://hajmap.stats.gov.sa/indexmapeng1437.html>.

Griffin, T. ve Edwards, D. (2013). Importance–Performance Analysis as a Diagnostic Tool for Urban Destination Managers. *Anatolia: An International Journal of Tourism and Hospitality Research*, 23(1): 32-48

Henderson, J. C. (2011). Religious Tourism and Its Management: The Hajj in Saudi Arabia. *International Journal of Tourism Research*, 13(6): 541-552.

Kaya, H. (1999), *İnanç Turizmi*, Özsan Matbaacılık: Burs

Kim, J. H. (2014). The Antecedents of Memorable Tourism Experiences: The Development of a Scale to Measure the Destination Attributes Associated with Memorable Experiences. *Tourism Management*, 44, 34-45.

Kim, S. S., Lee, C. K. Ve Klenosky, D. B. (2003). The Influence of Push and Pull Factors at Korean National Parks, *Tourism Management*, 24, 169-180

Klenosky, D. B. (2002). The “Pull” of Tourism Destinations: A Means-End Investigation. *Journal of Travel Research*, 40(4): 396-403.

Marin, J. A. ve Taberner, J. G. (2008). Satisfaction and Dissatisfaction with Destination Attributes: Influence on Overall Satisfaction and The Intention to Return. *International Conference on Regional Science*, 1-18.

Mohammad, B. A. M. A. H. ve Som, A. P. M. (2010). An Analysis of Push and Pull Travel Motivations of Foreign Tourists to Jordan. *International Journal of Business and Management*, 5(12), 40-50.

Mumsema, (2017). Kabe'ye Neden Mescid-İ Haram Denilmistir. <https://www.mumsema.org/misafir-sorulari/133578-kabe-ye-neden-mescid-i-haram-denilmistir.html> Erişim Tarihi: 08.05.201

Murray M., Graham B. (1997). Exploring the Dialectics of Route-Based Tourism: The Camino de Santiago, *Journal of Tourism Management*,

Neal, J. D. (2003). The Effect of Length of Stay on Travelers' Perceived Satisfaction with Service Quality. *Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism*, 17 (1): 167-176.

Özdemir, J. (2008). *Isparta İlinin Turizm Potansiyeli ve Geliştirilebilir Turizm Çeşitleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü: Ankara.

Özgüç, N. (2003), *Turizm Coğrafyası*, Çantay Kitabevi: İstanbul

Pritchard, M.P. ve Havitz, M.E. (2002). Destination Appraisal an Analysis of Critical Incidents. *Annals of Tourism Research*, 33(1): 25-46.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Ritchie, J. R. B. ve Crouch, G. I. (2010). A Model of Destination Competitiveness/Sustainability: Brazilian Perspectives. *Revista de Administração Pública*, 44(5): 1049-1066.

Ryan, C. ve Huyton, J. (2002). Tourists and Aboriginal People. *Annals of Tourism Research*, 29(3): 631-647.

Sargın, S. (2006), Yalvaç'ta İnanç Turizmi, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2): 1-18.

Taş, M. ve Zengin, B.(2016). Müşteri Memnuniyeti Üzerine Bir Araştırma: Umre Seyahatleri Örneği. *Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 13(7): 159-185.

Turner, L. ve Reisinger, Y. (1999). Importance and Expectations of Destination Attributes for Japanese Tourists to Hawaii and The Gold Coast Compared. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 4(2), 1-18.

Ülker, E. (2010). Destinasyon Pazarlamasında Destinasyon Seçimi Karar Verme Süreci Üzerine Bir Çalışma: Bozcaada Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi: Edirne

Vareiro, L., Ribeiro, J. C. ve Remoaldo, P. (2015). Destination Attributes and Tourist's Satisfaction in A Cultural Destination. *International Conference on Regional Science*,

Weingrod A. (1988). Saints, Shrines And Pilgrimages In Israel, *Paper Prasented At The Inter-Diciplinary Conferance On Pilgrimage*, Roehampton Istitute, London

Woodward, S. C. (2004). Faith and Tourism: Planning Tourism in Relation to Places of Worship. *Tourism and Hospitality Planning & Development*, 1(2), 173-18

Wright, K. (2007). Religious Tourism, *Leisure Group Travel Special Edition*, 8-16.

Yoon, Y. ve Uysal, M. (2005). An Examination of the Effects of Motivation and Satisfaction on Destination Loyalty: A Structural Model. *Tourism Management*, 26(1): 45-56.

Zabkar, V., Brencic, M. M. ve Dmitrovic, T. (2010). Modelling Perceived Quality, Visitor Satisfaciton and Behavioral Intentions at the Destination Level, *Tourism Management*, 31, 537-546

Zhou, L. (2005). Destination Attributes That Attract International Tourists to Cape Town, Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of the Western Cape.

<http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,9952/inanc-turizmi.html>

<http://www.tursab.org.tr/tr/istatistikler/arastirma-dosyalari/ulke-raporlari>

**HATAY İLİNDEKİ YEŞİL YILDIZLI OTELLERİN SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM
FAALİYETLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

**A RESEARCH ON SUSTAINABLE TOURISM ACTIVITIES OF GREEN STAR HOTELS
IN THE HATAY PROVINCE**

Doç. Dr. Atınç OLCAY

Gaziantep Üniversitesi Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulu, olcay@gantep.edu.tr

YLÖğrencisi, Ali BAĞDADI

Gaziantep Üniversitesi Turizm İşletmeciliği A.B.D., bagdadi1212@gmail.com

Özet

Bu çalışmanın amacı, Hatay ilinde faaliyet gösteren yeşil yıldızlı otellerin sürdürülebilir turizm kapsamında gerçekleştirdiği uygulamaların ortaya konmasıdır. Bu kapsamda yeşil yıldız belgesine sahip otel işletmelerinde enerji, su, atık, görünürlük, misafir ve personel farkındalığı ile ilgili yapılan uygulamalar değerlendirilmiştir. Bu çerçevede araştırmanın verileri Hatay ilinde bulunan yeşil yıldız belgesine sahip otel işletmelerinde görev yapan yöneticilerle yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak elde edilmiştir. Araştırma sonuçları otellerde enerji ve su tasarrufunun yanı sıra atık yönetimi ile ilgili uygulamaların mevcut olduğunu göstermiştir.

Anahtar kelimeler: Sürdürülebilirlik, Sürdürülebilir Kalkınma, Sürdürülebilir Turizm, Yeşil Yıldız

Abstract

The aim of this study is to reveal the practices that green star hotels operating in Hatay province have realized within the scope of sustainable tourism. Businesses are assessed for energy, water, guest and staff awareness as well as visibility elements at hatay green star hotels. The results of the research in this waste frame have been obtained with semi-structured interview technique with the managers working in green star hotels in Hatay province. The results of the survey showed that there are practices in waste management related to energy and water saving in the hotels.

Keywords: Sustainability, Sustainable Tourism, Sustainable Development, Green Star

1.Giriş

Çevre, canlıların yaşamlarını sürdürdüğü doğal ortamlar bütünüdür. Ancak günümüze değin denetimsiz ve hızlı bir gelişim gösteren sanayileşme süreciyle doğa ve insan gerçeği ihmal edilmekte ve "çevre kirlenmesi" olarak bilinen bir dizi sorun insanlık yaşamını tehdit etmektedir (Aslan, 1993: 22).

Sanayi devriminin ardı sıra yaşanan ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelerle yeryüzündeki kaynakların bilinçsiz kullanımı büyük sorunlara neden olmuştur. Sonsuz insan ihtiyaçlarını karşılamak adına sınırlı kaynakların hoyratça kullanımı çevresel birçok soruna mahal vermiştir. Yeni yapıda temel soru günden güne tükenen kaynakların daha etkili bir şekilde nasıl kullanılacağı olmuştur. Bu noktada hem çevre hassasiyetini hem de kalkınmayı bir arada yürütmeyi öngören "sürdürülebilir kalkınma" fikri gündeme gelerek, fikrin çerçevesinin belirlenmesi ve uygulamaya geçirilmesi noktasında hem uluslararası girişimler hem de bilimsel araştırmalar yaygınlaşmaya başlamıştır (Yavuz ve Zığındere, 2000: 321).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Sürdürülebilir kalkınma kavramı, çevresel kaliteyi kabul edilebilir bir düzeyde tutma ve çevresel kaynakları koruma ihtiyacını vurgulayan bir kavram olarak ifade edilebilir. Ancak, geleneksel ekonomi bakış açısına göre, sürdürülebilirlik düşünce işinin içinde, ticari başarısızlığı ve kaynakların uygun olarak değerlendirilmesi aracılığıyla bu başarısızlığın giderilmesi durumu söz konusudur. Ulaşılmak istenen sonuç, bireylerin isteklerine bağlı kalarak gerçekleştirilen fiyat düzeltmeleriyle, çevresel kaynakların akılcı kullanımını sağlayan bir strateji oluşturulmasıdır (Akpınar vd; 2010:138).

Bu kapsamda ilk düzenlemeler 1972 yılında Stokholm’ de, sosyo-ekonomik yapıları, kültürel ve gelişmişlik düzeyleri farklı olan ülkeler “birleşmiş milletler insan çevresi bildirgesini” kabulü ile gerçekleştirilmiştir (Can, 2008: 23). 1987 yılında dünya çevre ve kalkınma komisyonunca hazırlanan Brundtland Raporu’nda bugünün insanların gereksinimlerini, geleceğin insanların gereksinimlerini kısıtlamadan, geleceğe zarar vermeden kullanılmasını öngören girişim sürdürülebilir kalkınma fikrine olan farkındalığı arttıran bir diğer girişim olmuştur kalkınma olarak tanımlanmaktadır (Brundtland, 1987). 1992 yılında Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı Brezilya’nın Rio kentinde yapılmıştır. Bu konferansta toplumun ortak çıkarlarını hedefleyen çevre- kalkınma politikaları üzerinde anlaşma yapma gereği belirtilmiştir. Rio Konferansı, çevre koruma farkındalığının ön plana çıkarılması konusunda katılımcı mekanizmaların hükümet ve diğer kuruluşlar tarafından benimsenmesini sağlamıştır (Marin ve Yıldırım, 2004: 457).

Sürdürülebilir kalkınmanın amaçları paralelinde geliştirilmesinde önemli ayaklarından biri de turizm sektörüdür. Turizm sektörü, başta arkeolojik ve tarihi alanların güvenle korunmasına ve gerekli bakımlarının yapılmasına öncülük etmektedir. Aynı zamanda, ekolojik açıdan zarar görebilme ihtimali olan yapıların ve alanların güvence altına alınmasına yönelik uygulamalar, turizmin doğal çevrenin korunmasına sunacağı katkıyı özetlemektedir. Bunlara ek olarak turizm faaliyetlerinde devamlılık adına çekiciliklerin korunması noktasında sürdürülebilir kalkınmada önemli bir yol göstericidir (Bahar, 2003: 152-153).

Turizmde sürdürülebilirlik, turizme kaynak oluşturan bölgesel ya da doğal-kültürel değerlerin korunup gelecek nesillere devamlılığının sağlanmasıdır. Sürdürülebilir turizm, insanın etkileşim içinde olduğu çevrenin korunmasını sağlayarak, kültürel ekonomik ve biyolojik çeşitliliğin sürdürüldüğü ve ayrıca o bölgeye gelen turistlerin ekonomik, sosyal ve estetik ihtiyaçları ile gelecek nesillerin aynı gereksinimlerini karşılayabilmelerini amaçlayan bir yönetim şeklidir (Can, 2008: 26).

Turizm sektörü çevresel kaynaklarla bütünleşik ve bu kaynaklara bağlı olarak gelişen ve önem kazanan bir sektördür. Bu gelişim süreci plansız ve kontrolsüz ilerlemektedir ve çevrenin bozulmasına neden olmaktadır. Artan bu çevre sorunlarına çözüm olarak, çevreye verilecek zararın en aza indirilmesi, temiz ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılmasını sağlamak amacıyla sürdürülebilir turizm ve sürdürülebilir kalkınma kavramları önem kazanmaktadır. Çünkü doğal ve beşeri kaynakların geleceğe aktarılması demek geleceğin yok olması demektir (Seyhan ve Yılmaz, 2010: 52). Bununla birlikte bir bölgede doğal ve kültürel çevrenin yok olması o bölgenin turizm faaliyetlerinin sona ermesi demektir. Turizm sektöründe uluslararası düzeyde sürdürülebilirliğin sağlanması ve uluslararası turizmden daha fazla gelir elde edilmesi için o bölgenin tarihi, doğal ve kültürel mirasının korunması gerekmektedir (Kozak, 2014: 5). Buda ancak turistik paydaşların bütüncül çabalarıyla mümkündür. Nitekim turizm sektöründe faaliyet gösteren ve ilişkisi olan tüm paydaşların ekolojik sürdürülebilirlik faaliyetlerine katılımı uygulanabilirliği

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

kolaylaştıracaktır (Arıca, 2013: 10). Bu çerçevede son dönemlerde sektörel dinamiklerin doğal ve kültürel mirası muhafaza etme yönlü teşebbüsleri görülmektedir.

Tüm bu hususlardan hareketle hazırlanan araştırmanın amacı sürdürülebilir turizm kapsamında Hatay ilinde bulunan yeşil yıldızlı otellerdeki uygulama faaliyetlerini ve yönetici görüşlerini ortaya koymaktır. Doğal ve Kültürel zenginliklerin korunması turizmde sürdürülebilirliğin sağlanmasında büyük rol oynamaktadır. Bu nedenle Turizmde sürdürülebilir gelişimin sağlanması sürdürülebilirlik çalışmalarının devam ettirilmesi gerekmektedir. Araştırma turizm sektörünün en önemli paydaşlarından biri olan konaklama işletmelerinin faaliyetleri, çevreye verdikleri zararın minimize edilmesi ve daha iyi hizmet verebilmeleri açısından önem arz etmektedir.

2. Alanyazın

Sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma, bugün uluslararası düzeyde önem verilen problemleri oluşturmaktadırlar. Karaman (1996) a göre, sürdürülebilirlik, bir milletin, ekosistemin ya da devamı olan herhangi bir düzenin işlerini kesintiye uğratılmadan, bozmadan, aşırı kullanımla tüketmeden ya da sistemin hayati önemi olan ana kaynaklara aşırı yüklenmeden devam ettirebilme yeteneğidir (Karaman,1996; Aktaran Çakılcıoğlu,1996).

Middleton ve Hawkins (1998) sürdürülebilirliği “İnsan nüfusunun faaliyetleri ile doğal, sosyal ve kültürel çevreleri arasında uyumun bulunduğu bir denge durumu” olarak tanımlamışlardır. Coccossis’ e göre ise sürdürülebilirlik; “insan faaliyetlerinin çevresel kaynaklar üzerindeki etkilerinden doğan ve uzun soluklu dönemde ortaya çıkan ekonomik, sosyal ve çevresel olumsuzlukları önlemeyi amaçlayan yaklaşımlar bütünüdür.”(Can, 2013: 58).

Sürdürülebilir turizm gelişimi, sürdürülebilir kalkınma ve kalkınmanın temel kavramlarının bir parçası olan uyarlamalı örnek olarak görülmelidir ve temel çıkış kavramlarının ışığında, bilimsel prensip ve ilkelerini belirleyerek kalkınma ve sürdürülebilir kalkınmanın hedeflerine katkı sağlamayı amaçlamalıdır. Diyebiliriz ki, ”sürdürülebilir turizm kalkınması, gelecek nesillerin kendi ihtiyaç ve arzularını gerçekleştirebilme yeteneğine zarar vermeden, belirsiz bir zaman diliminde kalkınma ilkelerinin devamlılığına katkı yapan veya en azından ters düşmeyen, her çeşit turizm kalkınması olarak kabul edilmelidir” (Tosun, 1998: 596). Sürdürülebilirlik anlayışının turizm sektörüne yansması sürdürülebilir turizm olmuştur. Sürdürülebilir turizm farklı bakış açılarıyla çeşitli çerçevelerden araştırmalarda irdelenmiştir.

Inskeep (1991) sürdürülebilir turizmi sosyo-kültürel, çevresel ve ekonomik gelişim boyutuyla değerlendirirken sürdürülebilir turizmi, mevcut ve ev sahibi yörelerin ihtiyaçlarını gelecekteki fırsatları da koruyarak karşılama anlayışıdır. Aynı zamanda çevre kalitesini devamını sağlamak, yüksek düzeyde ziyaretçi sayısını arttırmak, kalkınmada eşitliğe teşvik, turistik alanların yaşam düzeylerini yükseltmek, turizmin ekonomiye ve çevreye katkılarını anlamak ve geliştirmek gibi amaçlar hedeflemektedir diye açıklamış WTO (1998) ise ekonomik, çevresel ve sosyo kültürel öğelere vurgu yaparak sürdürülebilir turizmi; “insanın etkileşim içinde olduğu veya olmadığı çevrenin bozulmadan ve değiştirilmeden korunarak, kültürel bütünlüğün, ekolojik süreçlerin, biyolojik çeşitliliğin ve yaşamı sürdüren sistemlerin devam ettirildiği ve aynı zamanda tüm imkanların bölgeyi ziyarete gelen insanların ve turistlerin ekonomik, sosyal ve estetik ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde ve gelecek kuşakların da aynı ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri biçimde yönetildiği bir kalkınma biçimi olarak açıklamaktadır(www.unwto.org). Bununla birlikte Collin (2004) turizmde çevrenin önemini vurgulayarak sürdürülebilir turizmi; günümüzün ihtiyaçlarını

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

karşılarken doğal kaynakları korumak ve gelecek kuşaklara temiz ve bozulmamış çevre bırakmak için yapılan uygulamalar şeklinde açıklanmıştır (Kuter ve Ünal, 2009: 147). Ayrıca Can (2013) doğal miras ve çevresel zenginliklerin önemini vurgulayarak sürdürülebilir turizmi, sektörün önemli girdileri olan doğal ve yapay çevreyi, insan kaynaklarını olumsuz etkilememek şartıyla turist sayısını arttırmayı ve turistik ürünlerin kalitesini artırmayı hedefler. Sürdürülebilir turizm, turizme kaynak olan bölgesel ve yerel güzelliklerin korunup geliştirilerek devamlılığını sağlamak olarak tanımlanmaktadır.

Sürdürülebilir turizm fikri turizm sektöründe yer alan tüm paydaşlar önemli sorumluluklar yüklemektedir (Arıca, 2013: 14). Özellikle konaklama işletmelerinde ısı, enerji, su tasarrufu ve buna benzer çalışmalar çevre üzerindeki etkisi fazla olduğundan ekolojik sürdürülebilirliğin sağlanmasında büyük rol oynamaktadır (Yu-Chin Hsieh, 2012:155) Çevre yönetim sistemi, işletmenin çevresel faaliyetlerini gözden geçirmesi, değerlendirmesi ve sistematik düzene koyması aynı zamanda enerji tasarrufu gibi konuları ele alır bunun sonucunda kirliliğin önlenmesi, kaynakların korunması, çevreye uyumlu olması, verimliliğin artması, maliyetin azalması, çalışanların çevre bilincinin artması, çalışan moral yüksekliği ve misafir memnuniyeti konusunda avantajları yer almaktadır. (<http://www.greenhotels.com/>) Ayrıca çevre ile ilgili sertifikasyon programları otel performanslarını artırmasıyla birlikte rekabet avantajı sağlamada büyük rol oynamaktadır (Yen vd.2013).

Sürdürülebilir turizm kapsamında otel işletmelerine özgü geliştirilmiş olan Alman sürdürülebilir yapı sertifikası ve yeşil bina değerlendirme sistemi sertifikası yaygın olarak kullanılmaktadır. Buna benzer uluslararası alanda kabul görmüş Yeşil Anahtar ve Eko etiket gibi sürdürülebilir otel işletmelerine özgü değerlendirme programlarının yanı sıra Türkiye’de sürdürülebilir turizm kapsamında verilen Yeşil Yıldız, Beyaz Yıldız ve Beyaz Bayrak gibi otellerin sosyal sorumluluk çerçevesinde çevreye duyarlı konaklama tesislerine verilen sertifikasyon programları mevcuttur (Kozak, 2013).

Yeşil Yıldız, Türkiye’de sürdürülebilir turizm kapsamında, çevrenin korunması, çevre bilincinin geliştirilmesi, turistik tesislerin çevreye olan olumlu katkılarının teşvik edilmesi ve özendirilmesi amacıyla, 1993 yılından itibaren talep eden ve aranılan nitelikleri taşıyan konaklama tesislerine, Bakanlıkça Çevre Dostu Kuruluş Belgesi (Çam Simgesi) verilmiştir. Çevreye duyarlı politikalar kapsamında T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın oluşturduğu “Çevreye Duyarlı Konaklama Tesisleri” projesidir. Ayrıca “Sürdürülebilir Turizm” kapsamında; çevreye duyarlı konaklama tesislerine verilen bir “Çevre Etiket” uygulamasıdır. 22.09.2008 tarih ve 27005 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Turizm İşletmesi Belgeli Konaklama Tesislerine Çevreye Duyarlı Konaklama Tesis Belgesi Verilmesine Dair Tebliğ (Tebliğ No:2008/3) kapsamında verilmektedir (www.kultur.gov.tr) Sürdürülebilir turizm kapsamında Çevre ve Yeşil yıldız uygulamaları ile ilgili literatürde bazı çalışmalara rastlanabilmektedir;

Brown (1996) yapılan araştırmada İngiltere’de bulunan 12 otel grubu yöneticileri ile görüşülmüş çevre farkındalıkları ve avantajları ortaya konmuş bu durumda yöneticilerin bu unsurların gerçekleştirilmesinde daha üstün rol aldıkları ortaya konmuştur. Moreno, Loreto ve Jimenez (2004) hizmet sektöründe benimsenen çevresel stratejilerin ve bir firmanın performansı üzerindeki etkilerinin incelendiği çalışmada, 268 İspanyol otelinin çevresel stratejilerini çevre koruma faaliyetlerine yönelik araştırma bulgularında, daha gelişmiş çevresel stratejilere sahip gruptaki

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

firmaların, yüksek performans seviyesiyle ilişkili olduğunu, ancak ekonomik performans ile ilgisi olmadığını vurgulamıştır.

Özgen ve Emeksiz (2005) İber Otel Sarıgerme parkın çevresel faaliyetlerini ortaya koymuş ve dünya çapında çevreye duyarlılığı olan ve Türkiye'nin ISO 14001 belgesine sahip ilk tesis olduğunu ortaya koymuştur. Bir diğer araştırmada Bohdanowicz (2006) ülkenin jeo-politik, ekonomik ve sosyo-kültürel bağlamının turizm sektörde yer alan çevreci tutumlar ve ekolojik girişimler üzerindeki etkisini araştırmıştır. Farklılıkları göstermek için İsveç ve Polonya'daki oteller ile eposta yöntemiyle 349 otel katılmıştır. Genel olarak otel işletmecilerinin genel olarak çevrenin korunması gereğini fark ettiklerini ve bir dizi faaliyette bulunduklarını ortaya koymuştur. Ayrıca hükümetlerin ekonomik ve çevre bağlamında otel işletmeleri üzerinde ki etkisi vurgulanmıştır. Bu kapsamda iki önemli unsura değinilmiştir Birincisi, sorumlu teknik ve davranışsal uygulamaları sektöre dahil etmektir. İkincisi, müşterilerden "yeşil" uygulamalar için daha fazla talep başlatılması gerekliliğini vurgulamıştır.

Seyhan ve Yılmaz (2010) Calista Luxury hotel çevreye duyarlı uygulamaları incelenmiş, Türk Standartları Enstitüsü uygulamalarında, uluslararası tanınan ISO 9001:2000 kalite, ISO 14001 çevre belgelerine sahip olduğu ve kendi bünyesine ait hijyen alanında "Özel gıda analiz laboratuvarı" ortaya çıkmıştır Ayrıca Türkiye'de Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından verilen ilk "Yeşil Yıldız" sembolünü almaya hak kazanan ilk otel olmuştur. Türk ve Gök (2010) ise Yeşil pazarlama anlayışı açısından üretici işletmelerin sosyal sorumluluğunu incelemişlerdir. Çevre kirliliğinde her işletme sorumlu olup çevrenin korunmasının yasal bir zorunluluk olduğu ayrıca çevrenin korunmasına her firmanın katkısı olması gerektiği yöneticilere yapılan anketler sonucunda anlamlı bulunmuştur. Bir diğer araştırmada Aykan ve Sevim (2013) Konaklama işletmelerinde çevre yönetimi uygulamalarının kurumsal itibar üzerine etkisini incelenmiş olup işletmelerdeki çevre yönetimi uygulamaları tespit edilmeye çalışmış, bu bağlamda Kayseri ve Nevşehir'deki konaklama işletmelerindeki çevre yönetimi yürütümleri arasında bir farklılık olup olmadığı ve algılanan kurumsal itibar üzerindeki etkisini ortaya koymak amaçlanmıştır. Varılan sonuçta konaklama işletmelerinin çevre yönetimi konusunda farkındalıklarının artırılması gerektiği ortaya koymuştur. 2013 yılında Dilek ve Atay tarafından konaklama işletmelerinde yeşil pazarlama uygulamaları ile İbis hotellerin web siteleri incelenmiş, enerji tasarrufu atık uygulamaları ve personelin çevre konusundaki eğitimlerin verilmesi çevresel sorumluluğa önem verdiğini, çevre ile ilgili gelişmeleri takip etmesi müşteri ve personel gözünde olumlu bir itibar oluşturmaları sonucunu ortaya çıkarmıştır.

Toyman, Kayıkcı ve Kutluk (2014) Greening Hoteller kapsamında personelin yeşil bilinci ortaya konulmak istenmiş TUROB Yeşil oteller listesinden bir otel müdürü ile görüşme gerçekleştirilmiş ve yöneticilerin yeşil bilincinin çok önemli olduğu vurgulanmıştır. Oda ve genel temizlikte kullanılan çevreye duyarlı özel temizlik maddelerinin kullanımı plastik şişeler yerine cam şişe kullanılması geri dönüşüm kutularının ulaşılabilir olması otel odalarında misafir havlu ve çarşaf değişimin özel kartlarla isteniyor olması enerji ve su tüketimini en az seviyeye indirmeye çalıştıkları ortaya konmuştur. Yine aynı yılda Akdağ, vd. (2014) Yeşil otelcilik üzerine yaptıkları araştırmada sürdürülebilir turizm kapsamında Türkiye'de bulunan yeşil yıldızlı tesislerin yöneticileri ile görüşülmüş bunun sonucunda; kaynakların verimli kullanılması, müşteri memnuniyeti, asosyal sorumluluk ve maliyet azaltması gibi nedenler tercih edilme sebepleri arasında yer aldığı ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte yeşil yıldız bir sertifika olarak görmekten ziyade bir rekabet avantajı olarak değerlendirmişlerdir. Çevik ve Saçılık (2014) ise çevreye duyarlı

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

otelcilik kapsamında Hatay ilinde yer alan Ottoman palace otelinde gösterilen faaliyetler incelenmiştir. Yeşil yıldız sertifikasını almaya eksik neden olmadığı ortaya koyulmuş bununla birlikte otel işletmesine enerji, su, atık uygulamalarıyla tesise getiri vurgulanmış ancak misafir artışında bir değişikliğin olmadığı ortaya çıkmıştır.

Giritlioğlu, Olcay ve Güzel (2015) kırsal konaklama işletmelerinde yeşil pazarlama uygulamaları incelenmiş işletmelere önerilerde bulunulmuştur. Sunulan önerilerle işletmenin maliyet karlılığına sahip olması ve çevreye daha az zarar veren işletme haline gelmesi rekabet üstünlüğü kazanmasını vurgulamıştır. Giritlioğlu ve Güzel (2015) ise Gaziantep ve Hatay'da faaliyet gösteren 40 otelde görev yapan yöneticilerle anket gerçekleştirilmiş. Araştırma sonucunda yapılan yeşil yıldızlı uygulama faaliyetlerinin orta düzeyde olduğu vurgulanmış, bunun yanında Gaziantep ve Hatay'da faaliyet gösteren otellerde yeşil yıldız uygulama düzeylerinde herhangi bir anlamlı farklılığa rastlanmazken, otellerin sınıfına göre ortaya çıkan farklılığın en önemli etkeninin ise 3 yıldızlı otellerde yapılan uygulamalardan kaynaklandığı tespit edilmiştir. Kement ve Gültekin (2015) tarafından hazırlanan araştırmada yeşil yıldızlı tesislerde konaklayan misafirlerin, tesisi tekrar ziyaret etme niyetlerini incelemişlerdir. Otelin çevre dostu faaliyetlerde bulunması olumlu bir tutum oluşturmuş olup oteli tekrar ziyaret etme niyeti olumlu etkilemiştir. Başka bir ifade ile yeşil yıldızlı oteller modern donanım ve olanaklara sahip olduğunda müşterilerin ziyaret ettikleri oteli tekrar tercih etme isteklerini arttırdığı ortaya koyulmuştur.

Benzer sertifikasyon programlarında The Audubon International Green Leaf Eco-Rating Programı (1987) ile uluslararası hotellerin su kalitesi, su tasarrufu, kaynakların korunması, enerji verimliliği, atık uygulamaları ve en iyi çevre uygulamaları standartlarına yer verilmiştir (www.auduboninternational.org). Bir diğer sertifikasyon programı Amerika Birleşik Devletlerinde uygulanan Green mountain State Green Hotels programı(2008) ile çevre gürültüsünü azaltmak ve çevre yönetim uygulamalarını düzenlemek amaçlanmıştır(<http://dec.vermont.gov/>). Ayrıca Eden 2008-09 (European Destinations of Excellence) yarışmasında Slovenya birincilik elde etmiştir. Yarışma, yeşil yaklaşımı, yeşil kaynak tasarrufu, yeşil tanıtımı ve benzeri alanlarda destinasyon organizasyonları ve turist hizmeti sağlayıcıları tarafından yapılan en iyi uygulamaları ortaya çıkarmak amacıyla yapılmıştır. Slovenya ekolojik turizm çiftlikleri konuklarına kalmak için sağlıklı çevre ve yetkili kontrol organizasyonlarından sertifikalı organik yiyecekler sunmaktadır. Slovenia Green projesi ile sağlıklı çevre ve bozulmamış doğası ile Slovenya en iyi yeşil model olarak seçilmiştir. Slovenya'nın "Yeşil Turizm" konseptinin önemli bir ayağı Eco Hoteller'dir (www.europa.eu).

3.Yöntem

Araştırmanın bu bölümünde araştırmanın amacı ve önemi, örnekleme yanı sıra veri toplama yöntemi ele alınmaktadır.

3.1.Araştırmanın Amacı ve Önemi

Yapılan bu araştırmanın amacı Hatay ilinde bulunan Yeşil Yıldız Sertifikasına sahip otellerdeki uygulamalar ve çevreye katkılarını ortaya koymaktır. Hatay ilinde çevre ile ilgi faaliyetlerini ön plana çıkarmak ve turizm alanında yapılan uygulamalar bununla birlikte yeşil yıldız sertifikasına sahip işletmelerin uygulamaları ortaya konulmuştur

Çevresel faktörlerin önem arz ettiği sektörlerden biri olarak turizm sektörünün girdisini oluşturan doğal, tarihi ve kültürel kaynakların korunması diğer bir ifadeyle tahribatlarının

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

önlenmesi sektörün varlığı, gelişimi ve sürekliliği için büyük önem taşımaktadır. Turizm sektörünün en önemli paydaşlarından biri olan konaklama işletmelerinin faaliyetlerinden dolayı, çevreye verdikleri zararın minimize edilmesi ve daha iyi hizmet verebilmeleridir.

3.2. Araştırmanın Evreni Ve Örneklemi

Hatay il kültür turizm müdürlükleri kayıtlarına göre Hatay da turizm işletme belgeli 41 otel bulunmaktadır. Ancak araştırmada sürdürülebilir turizm kapsamında otel işletmelerinin gerçekleştirildiği uygulamalar inceleneceğinden araştırmanın örneklemi Hatay ilinde bulunan Türkiye Kültür ve Turizm Bakanlıklarının vermiş olduğu yeşil yıldız sertifikasyonuna sahip dört 4 işletme yöneticisi oluşturmaktadır.

3.3. Veri Toplama Süreci

Bu çalışmada veri toplama yöntemi olarak yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. T.C. Kültür ve Turizm İl Müdürlüğünden alınan verilere göre Hatay ilinde bulunan çevreye duyarlı tesis sertifikası alan otel yöneticileri ile görüşülmüştür yöneticilere sürdürülebilir turizm kapsamında yeşil yıldız sertifikası alınırken yapılan uygulamalar hakkında bilgiler toplanmış, Araştırmanın bulguları Nvivo veri analiz programı ile analiz edilmiştir.

4. Bulgular

Bu bölümde Hatay ilinde bulunan yeşil yıldız sertifikasına sahip otellerin yönetici görüşleri, personel farkındalığı, enerji, ısı, su, atık uygulamalarına ait saptanan bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 1: Otelerde yapılan enerji, atık ve su uygulamaları

Enerji	Atık	Su
Otellerin genel alanlarında ısıtma sistemi otomatik kontrol edilmektedir	Çöp ayrıştırma tekniği kullanılıp plastik cam ve kağıt atıklar ayrıştırılmaktadır	Sıcak su üretiminde eşanjör cihazı kullanılmaktadır.
Isı koruyucu camlar tercih edilmektedir	Kullanılmış kızartma ve motor yağı merkezi geri dönüşüm atık merkezlerine gönderilmektedir	Odalarda ve genel alanlarda fazla su akışını durdurabilen ayarlı rezervuarlar tercih edilmektedir
Enerji tasarruflu ampüller kullanılmaktadır.	Piller mürekkepler tonerler kırtasiye malzemeleri kağıtlar geri dönüşüm için gerekli yerlere teslim edilmektedir	Fotosel sistemi kullanılmaktadır
Genel alanlarda aydınlatma sensörleri kullanılmaktadır.	Arta kalan yemekler hayvan barınaklarına gönderilmektedir	Yeşil alanların sulanmasında fiske ve damlama sistemi kullanılmaktadır
Kullanılan ekipmanlar A sınıfı		

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

çevre dostu ekipmanlardır		
Elektrik enerjisi bir bölümü fotovoltaik paneller aracılığıyla güneş ısısından elde edilmektedir		

Tablo 1’de belirtildiği gibi Hatay ilinde bulunan yeşil yıldızlı oteller enerji alanında tasarrufu sağlamak için otellerin genel alanlarında ısıtma sistemlerini otomatik olarak kontrol etmektedirler. Otellerde ısı koruyucu camlar tercih edilmektedir. Enerji tasarruflu A sınıfı ampuller tercih edilmiştir. Genel alanlarda aydınlatma sensörleri kullanılmış olup otellerde bulunan ekipmanlar çevre dostu A sınıfıdır. Elektrik enerjisi ise yazın büyük bir kısmı kışın ise üçte biri kadar fotovoltaik paneller aracılığı ile sağlanmaktadır.

Atık geri dönüşümü için çöp ayrıştırma tekniği kullanılıp plastik cam ve kâğıt atıklar ayrıştırılmaktadır. Kullanılmış motor ve kızartma yağları geri dönüşüm merkezlerine gönderilmektedir. Atık yemekler ise hayvan barınaklarına gönderilmektedir ve bu gibi uygulamalar ile çevre otellere örnek olarak gösterilmektedirler.

Isı verimliliğini artırmak için sıcak su üretimlerinde %95’e kadar verimli olan sıcak su eşanjörleri kullanılmaktadır. Odalarda ve genel alanlarda fazla su akışını durdurabilen ayarlı rezervuarlar tercih edilmektedir. Fazla su tüketimini azaltmak için fotosel sistemi kullanılmaktadır. Yeşil alanların sulanmasında fiske ve damlama sistemi kullanılmaktadır.

Tablo 2: Otellerde yapılan personel eğitimi, misafir farkındalığı ve görünürlük

Personel Eğitimi ve Misafir farkındalığı	Görünürlük
Tüm personele çevre ve hijyen eğitimleri verilmiş olup, ayrıca her departmandan gönüllü olan ve departman sorumlusunun uygun gördüğü personellere çevre kanunu, atık yönetimi gibi eğitimler verilmektedir.	Otellerin web sitelerinde ve yazışmalarında yıldız vurgulayan başlık ve tanıtımlar bulunmaktadır.
Odalarda ve genel alanlarda çevreye duyarlılık ile ilgili çeşitli bildirimler ve broşürler görünür yerlere koyulmuş olup, otel çevre politikası resepsiyonda görünür yere asılmıştır.	Tekstil malzemelerinin ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmaktadır
	Otellerin ortak kullanım alanlarında çevreyi koruma başlıklı levhalar yer almaktadır

Tablo 2’ de otellerde çalışan tüm personele çevre ve hijyen eğitimleri verilmiş olup, ayrıca her departmandan gönüllü olan ve departman sorumlusunun uygun gördüğü personellere çevre kanunu, atık yönetimi gibi eğitimler verilmektedir. Odalarda ve genel alanlarda çevreye duyarlılık ile ilgili çeşitli bildirimler ve broşürler görünür yerlere koyulmuş olup, otel çevre politikası lobi alanında görünür yere asılmıştır. Otellerin web sitelerinde ve yazışmalarında yeşil yıldız vurgulayan başlık

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

ve tanıtımlar bulunmaktadır. Otellerin ortak kullanım alanlarında çevreyi koruma başlıklı levhalar yer almaktadır. Yapılan tasarruf uygulamalarının yansira oteldeki belirli tekstil malzemelerinin ihtiyaç sahiplerine ve çocuk esirgeme kurumlarına bağışlanması diğer işletmelere örnek gösterilecek uygulamalardandır.

Yöneticiler yeşil yıldızlı oteli; çevreye daha az zarar verme kullanılan enerji kaynaklarını daha etkin ve verimli kullanabilme kaynakları yeterince ve gereğinden fazla kullanmama atıklar la ilgili gerekli ayrıştırmanın yapılarak tekrar geri dönüşümde kullanabilmeleri. Otel için enerji verimliliğinin artırılması, atıklarını çevreyi kirletmeden dönüştüren çevreye saygılı otellerdir. Otelde enerji tasarrufu ile ilgili yapılan uygulamalar. Tasarrufu sağlama çevreye duyarlı planlamaları yapılan oteller, yeşil yıldız yeşil çevre ile uyumlu olan oteller olarak tanımlanmaktadır.

Yeşil Yıldız Projesi kapsamında başvuru yapan işletmeye ait dosyanın, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 6 Eylül 2013 Tarihinde 2013/5265 Sayılı Karara dayanılarak uygun bulunması durumunda, işletme “Çevreye Duyarlı Konaklama Tesisi” olarak elektrik enerjisi desteğinden yararlanabilecektir. Elektrik Enerjisi Desteği tutarı, Bakanlıkça Çevreye Duyarlı Konaklama Tesisi Belgesi ile belgelendirilmiş turizm işletmelerinde, tüketilen elektrik enerjisi giderlerinin; tesisin bulunduğu ildeki mesken ve sanayi abonelerine uygulanan tarifelerden en düşüğü ile kendi abone grubuna uygulanan tarife arasındaki fark kadardır. Elektrik enerjisi desteği ödemeleri, Bakanlık bütçesine konulan ödenekten karşılanır (www.kultur.gov.tr).

5.Sonuç ve Tartışma

Turizm faaliyetleri sonucu ekonomik kalkınma ve çevresel değerlerin korunması, hatta bu değerlerin artırılması sürdürülebilir turizm gelişimi için ana amaçtır. Turizmin sürdürülebilir kılınması bazı olumsuzlukların giderilmesine ve cesur girişimlere bağlı kalmaktadır. Hükümetler sürdürülebilirlik esasına dayalı kurallar ve yaptırımlar geliştirmesi ve işletmelerin bu kurallar çerçevesinde girişimleri en önemli gerekliliklerdendir (Arıca, 2013: 117). Turizm geliştirme planları ile bölgelerin taşıma kapasiteleri, insan ilişkileri ve yöresel özellikleri saptanmalı, yapılan planlara yerel yönetimin katılımı sağlanmalıdır. Esas olarak da sürdürülebilir turizm, sürdürülebilir gelişme çerçevesinde ele alınmalıdır (Demir, 2002).

Hatay ilinde faaliyet gösteren yeşil yıldızlı otellerin su, elektrik, enerji tüketimi ve kimyasal maddelerin kullanımı ve bu kullanım sonucu ortaya çıkan atıkların tespiti amacıyla faaliyetler ve toplama süreçleri ortaya koyulmuştur. Otellerin elektrik, su ve enerji takibini yaparak maliyetleri azalttıkları ve rekabet avantajı sağladıkları görülmektedir. Ayrıca otellerin tüm tesisat ve donanımların bakımını periyodik olarak yaptırdığı ve otellerin bu bakımları alanlarında eğitim almış yetkili servislere yaptırdığı tespit edilmiştir. Yapılan bu araştırmada otellerin yeşil yıldız sertifikasyonu için uygulanması gereken maddeleri yüksek düzeyde tamamladığı görülmüştür. Elde edilen araştırmanın bulguları, (Çevik ve Saçılık) araştırma bulgularıyla benzerlik göstermektedir.

Otellerde kullanılan atık yağların geri dönüşüm tesislerine gönderildiği Ayrıca otel odalarından çıkan kişisel bakım malzemelerinin ayrı çöp poşetlerinde paketlenip geri dönüşüm tesislerine gönderilmektedir. Ayrıca bu atık yönetim uygulamaları ile otellerin atık miktarının düştüğü görülmüştür. Bunu destekleyen Özgen (2005) çalışmasında atık yönetimi ile atık miktarının düştüğü ve elde edilen tasarruf miktarının, atık sistemi oluşturmak için harcanan maliyetten daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Hatay ilinde bulunan yeşil yıldızlı otellerde oteller de tasarruflu aydınlatma araçları ile tasarruf sağlandığını, ısıtma ve soğutmanın otomasyon sistemine bağlanmasıyla tasarruf sağlandığını, Frekans invertörü, ısı pompası, ısı geri kazanım sistemi, eşanjör, buhar jeneratörü, kojenerasyon, trijenerasyon ve hibrit sistemler gibi enerjinin kontrollü kullanılmasını sağlayan ekipmanların büyük oranda tasarruf sağladığını ve enerji tasarrufu, su tasarrufu ve atık yönetimi ile ilgili uygulamalar yapılmış olup oteller israfı önleyerek devlet ekonomisine ve işletme maliyetine büyük ölçüde fayda sağlamaktadır. Bu sonucu destekleyen Akdağ, vd. (2014) kaynakların verimli kullanılması, müşteri memnuniyeti, sosyal sorumluluk ve maliyet azaltması gibi nedenler tercih edilme sebepleri arasında yer aldığı ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte yeşil yıldız bir sertifika olarak görmekten ziyade bir rekabet avantajı olarak değerlendirmişlerdir.

Yönetici görüşlerinde kaynakların en etkin ve verimli bir şekilde kullanmayı teşvik etmek ve yeşilin önemini şöyle vurgulamıştır; “Çevresel tahribatın ve doğal kaynakların gereksiz kullanımının çevreye verdiği zararları en alt seviyeye indirebilmek için bu çalışmaları desteklemeli ve elimizden geleni yapmalıyız” görüşlerine yer verilmiştir. Bu sonucu destekleyen Brown (1996) yöneticiler ile yaptığı görüşmelerde çevre farkındalıkları ve avantajları ortaya konmuş bu durumda yöneticilerin bu unsurların gerçekleştirilmesinde daha üstün rol aldıkları ortaya konmuştur.

Yeşil yıldız sertifikasyonun mali açıdan ilk başlarda yüksek olduğu dile getirilse de daha sonrasında işletmeye sağladığı maddi ve çevreye sağladığı manevi katkılar sayesinde işletmelerin ilk tercihi olmuştur. Otel yönetimleri ve personel kadroları gerekli eğitimleri tamamlamış olup süreklilik ilke edinilmiştir ve bununla birlikte edinilen diğer kazanımların çevrede bulunan otellerin yeşil yıldız sertifikasyon programına katılmaları hususunda etkili bir unsur haline gelmiştir.

Kaynakça

- Akpınar, N. Talay, İ. Atan M. Ak, K. Yılmaz, T. (2008). Göreme Tarihi Milli Parkı'nın Rekreatif ve Turizm Amaçlı Kullanımının Ekonomik Değerinin Tespiti, *TÜBİTAK Proje No: 106Y012 Raporu*, Ankara.
- Arıca, R. (2013). *Seyahat Acentalarında Ekolojik Sürdürülebilir Ürün Yönetimi: Türkiye Üzerine Nitel Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir
- Aykan E. ve Sevim B. (2013). “Konaklama İşletmelerinde Çevre Yönetimi Uygulamaları ve Algılanan Kurumsal İtibar Üzerine Etkisi: Kayseri ve Nevşehir Otelleri Üzerinde Bir Araştırma”, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 5.(3), 93-113.
- Bahar, K. Ozan “Kitle Turizminin Çevre Üzerindeki Olası Etkileri: Bodrum Örneği”, *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 14(2), 150-158.
- Bohdanowicz, P. (2006). Environmental awareness and initiatives in the Swedish and Polish hotel industries survey results, *International Journal Hospitality Management*, 25(4), 662–682.
- Brown, M. (1996). Environmental policy in the hotel sector: “green” strategy or stratagem?. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 8(3), 18-23.
- Brundtland, G. Harlem (1987). *Our Common Future: World Commission on Environmental Development*. UK: The Brundtland-Report Oxford University Press, Oxford
- Can, E., (2013). Turizm Destinasyonlarında Sürdürülebilir Turizmin Sürdürülebilir Rekabet Açısından Değerlendirilmesi, *İstanbul Sosyal Bilimler Dergisi*, (4): 23-40.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- Can, M. D., (2008). *Sürdürülebilir Turizm ve Turizm Çeşitliliği Kapsamında Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri: Mersin-Tarsus Örneği*, Uzmanlık Tezi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Çakmak, R. ve Altaş, I.H. (2013). "Fotovoltaik Panellerle Güneş Enerjisinden Elektrik Üretiminin Dünü, Bugünü ve Yarını", Uluslararası Katılımlı Çevre Sempozyumu, Bildiriler Kitabı, pp.(242-252).Gümüşhane Üniversitesi Uluslararası Katılımlı Çevre Sempozyumunda sunulmuş bildiri.
- Çokgezen, J. (2007), Avrupa Birliği Çevre Politikası ve Türkiye, Marmara Üniversitesi *İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 23(2), 91-115.
- Demir, C. (2002). Milli Parklarda Sürdürülebilirlik Kavramının Turizm Ve Rekreasyon Faaliyetleri Açısından Analizi: Türkiye'deki Milli Parklara Yönelik Bir Uygulama, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(8), 87-107.
- Giritlioğlu, İ., Olcay, A., Güzel, M. (2015). Kırsal Konaklama İşletmelerinde Yeşil Pazarlama Uygulamaları. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 (2), 178-188
- Giritlioğlu, İ., Güzel, M. (2015). Otel İşletmelerinde Yeşil Yıldız Uygulamaları: Gaziantep Ve Hatay Bölgesinde Bir Araştırma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research* 8(40), 889-904.
- Inskeep, E. (1991). *Tourism Planning: An Integrated and sustainable Development Approach* (pp.459-469). New York: Van Nostrand Reinhold
- Kement, Ü. (2013). *Genişletilmiş Planlanmış Davranış Teorisi Modeli Kapsamında Otel Müşterilerinin Yeşil Yıldızlı Otelleri Tekrar Ziyaret Etme Niyetlerinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Koçoğlu, P. (2008). *Eko turizmin Sürdürülebilir Turizm Politikasındaki Yeri: Dünyada Eko Turizm Destinasyonlarının İncelenmesi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Kozak, M. (2014). *Sürdürülebilir Turizm Kavramlar ve Uygulamalar*. Ankara: Detay yayıncılık
- Kuter, N. Ünal, H. E. (2009). *Sürdürülebilirlik Kapsamında Eko turizmin Çevresel, Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Etkileri*, Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 9(2), 146-156.
- Marin, M.C., Yıldırım, U. (2004). *Çevre Sorunlarına Çağdaş Yaklaşımlar*, İstanbul: Beta Yayınevi
- Moreno, C. E., Lorento, C. J. Jimenez, D.B. Jeronimo. (2004). Environmental strategies in spanish hotels: contextual factors and performance. *The Service Industries Journal*, 24(3), 101-130.
- Özgen, I., Emeksiz, M. (2005). Konaklama İşletmelerinde Çevre Yönetimi: İber Otel Sarıgerme Park Örneği. *Seyahat ve otel işletmeciliği dergisi*, 6(4), 50-59
- Saçılık, M. Y. ve Çevik, S. (2014). Çevreye Duyarlı Otelcilik Kapsamında Yeşil Yıldız Uygulaması: Antakya Güngör Ottoman Palace Örneği., *Turizm İşletmeciliğinde Yeni Perspektifler* (pp.404-414). Uluslararası Tourman Kongresinde Sunulmuş Bildiri.
- Seyhan, G., Yılmaz, B.S. (2010). Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Konaklama İşletmelerinde Yeşil Pazarlama: Calısta Luxury Resort Hotel. *İşletme Fakültesi Dergisi*, 11(1), 51-74.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- Tosun, C. (1998). Roots of unsustainable tourism development at the local level: The case of Urgup in Turkey, *Tourism Management*, 19(6), 595-610.
- Yavuz, E. ve Zığindere, Y.Ö. (2000). Sürdürülebilir Kalkınmanın Turizme Etkisi, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(4), 322-336.
- Yen, C. H., Chen, C. Y., & Teng, H. Y. (2013). Perceptions of environmental management and employee job attitudes in hotel firms. *Journal of Human Resources in Hospitality & Tourism*, 12(2), 155-174.
- Yılmaz, A. Ünal, A. Çakır, G. Sürdürülebilir Turizm Literatürü Üzerine Bir Değerlendirme: Türkiye Bağlamı. *Mesleki Bilimler Dergisi* 4 (2), 55 – 83

Web Tabanlı Kaynaklar

- <http://dec.vermont.gov/environmental-assistance/green-business/green-hotel> adresinden 3 Ocak 2017 tarihinde alınmıştır.
- <http://ec.europa.eu/growth/tools-databases/eden/> adresinden 25 Mayıs 2016 tarihinde alınmıştır
- <http://sdt.unwto.org/consentent/about-us-5> adresinden 24 Nisan 2016 Tarihinde alınmıştır.
- <http://www.greenhotels.com/index.php> adresinden 21 Mayıs 2016 tarihinde alınmıştır.
- <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,11596/cevreye-duyarlilik-kampanyasi-yesil-yildiz.html> adresinden 27 Ocak 2017 tarihinde alınmıştır.
- <https://www.auduboninternational.org/green-lodging> adresinden 27 Mayıs 2016 tarihinde alınmıştır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

HAVAYOLU SEKTÖRÜNÜN EKONOMİK PROFİLİ VE MINT ÜLKELERİNDE BİR KİYASLAMA

ECONOMIC PROFILE OF THE AIRLINE INDUSTRY AND A COMPARISON IN MINT COUNTRIES

Yrd. Doç. Dr. Nisa SEÇİLMİŞ

Gaziantep Üniversitesi, Havacılık ve Uzay Bilimleri Fakültesi, Havacılık Yönetimi Bölümü,
nsecilmis@gantep.edu.tr

ÖZET

Hava taşımacılığı sektörü ekonomik işleyiş içerisinde diğer sektörler için bir girdi olarak kullanılan ve bu yapısıyla uluslararası rekabette önemli etkinliği olan bir sektördür. Hava taşımacılığı ve hava aracı üreticileri olmak üzere iki bileşenden oluşan endüstri, doğrudan, dolaylı, uyarılmış ve katalitik etki yaratmak yoluyla ekonomiye dinamizm katmaktadır. Dünya gayri safi milli hasılasının %3,5'lik kısmı havacılık sektörü tarafından üretilmektedir. Bu çalışmanın amacı; önümüzdeki yıllarda dünyanın yeni devleri olacağı öngörülen Meksika, Endonezya, Nijerya ve Türkiye'de havayolu sektörünün, sürdürülebilir ekonomik büyümeye katkısı olup olamayacağı konusunda bir durum değerlendirmesi yapmaktır. Yapılan niceliksel değerlendirmeler sonucunda, gerek havayolunu besleyen ekonomik performans göstergeleri açısından, gerekse havayolu taşımacılığı göstergeleri açısından, Nijerya hariç, Meksika Endonezya ve Türkiye için havayolu sektörünün, gelecekte artması beklenen büyüme rakamlarına sürdürülebilir büyüme yönünden katkı sağlayabileceği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Havayolu Sektörü, Havayolu Taşımacılığı, MINT Ülkeleri

ABSTRACT

The air transport sector is an industry that is used as an input for other sectors in economic operation and is an important event in international competition. The industry, composed of two components, air transport and aircraft manufacturers, adds economic dynamism via its direct, indirect, induced and catalytic effects. 3.5% of the world gross national product is produced by the aviation sector. The purpose of this study is; to evaluate whether the airline industry will contribute to sustainable economic growth in Mexico, Indonesia, and Nigeria, which are predicted that will be the world's new giants in the coming years. As a result of the conducted quantitative evaluations from the perspectives of both economic performance indicators that feed the airline and air transport indicators, it has been come to the conclusion that, except for Nigeria, the airline industry for Mexico, Indonesia and Turkey can contribute to the sustainable economic growth.

Key Words: Aviation Industry, Air Transport, MINT Countries

1. GİRİŞ

Bir ülkenin ekonomik kalkınmasının temelinde sosyal mobilite yatmaktadır ve ulaştırma sektörü sosyal mobiliteye olanak veren en önemli enstrümandır (Aytaç v.d., 2007: 137). Ulaştırma sektöründeki havayolu ulaştırma modu, sağladığı hız ve konfor yanında hızla gelişen teknolojinin

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

de etkisiyle hem ülke ekonomilerinin hem de küresel ekonominin kalkınmayı sağlayan en önemli bileşenlerinden birisi olmuştur.

Havayolu taşımacılığı, insanların ve eşyanın (kargo, bagaj, posta) uçak ya da helikopter aracılığıyla taşınmasıdır (Ladan, 2012: 230). Havayolu taşımacılığı, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, ekonomik büyüme üzerinde yarattığı olumlu etki nedeniyle önemli bir yere sahiptir (ATAG, 2016:4). Dünya çapındaki network ağlarıyla havayolu, turizm ve ticaret faaliyetlerini küresel ölçekte birleştirmeyi başaran tek ulaşım sektörüdür (ATAG, 2005: 3). Havayolu taşımacılığı sektörü, havacılık sektörü ve sivil uzay-hava aracı üretici sektörü olmak üzere iki kısımdan oluşur. Bunlardan ilki havaalanları, havayolu şirketleri, genel havacılık, hava navigasyon servis sağlayıcıları ile doğrudan yolcu ve kargo hizmet faaliyetlerini; ikincisi ise uçak sistemleri, gövde ve motorun imalat ve bakım faaliyetlerini kapsamaktadır (ATAG, 2005:4).

Bu çalışmanın amacı, dünyanın en önemli endüstrilerinden biri olarak kabul edilen havayolu sektörünün Meksika, Endonezya, Nijerya ve Türkiye (MINT) açısından genel ekonomik bir değerlendirmesini yapmak ve bu ülkelerdeki sürdürülebilir ekonomik büyümeye katkısı olup olamayacağı konusunda bir inceleme yapmaktır. Bu amaçla öncelikle havayolu sektörünün ekonomik etkileri açıklanacak ve global olarak havayolu sektörünün dünya ekonomisindeki yeri değerlendirilecek, daha sonra MINT ülkelerinde yapılacak olan durum değerlendirmesine yer verilecektir.

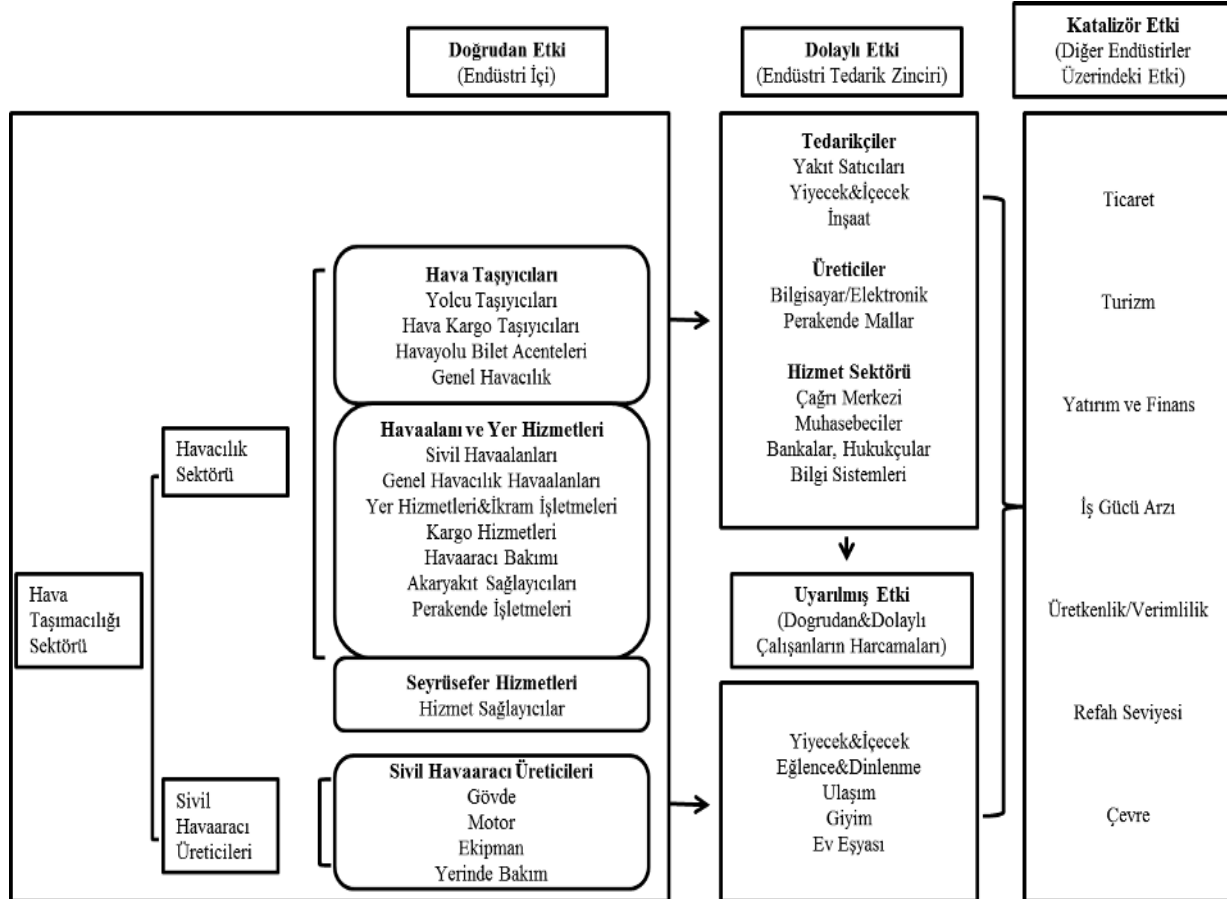
2. HAVAYOLU SEKTÖRÜNÜN SOSYAL VE EKONOMİK ETKİLERİ

Havayolu taşımacılığı sektörü, kişiler ve ülkeler üzerinde çok önemli sosyal ve ekonomik faydalar sağlamaktadır. Havayolu taşımacılığının sağladığı sosyal faydaları şu şekilde sıralayabiliriz (ATAG, 2005: 3):

- İnsanların dinlence ve kültürel aktivitelerini kolaylaştırmak yoluyla hayat kalitelerini artırır.
- Yoksulluğu azaltarak (örneğin turizm sayesinde) yaşam standartlarını yükseltir.
- Uzak bölgelere ulaşımı sağladığından toplumsal kapsayıcılığı teşvik eder.
- Turizm ve ticareti kolaylaştırmak yoluyla; ekonomik büyümeyi sağlamak, istihdam yaratmak, kamunun vergi gelirlerini artırmak, koruma altındaki alanların korunmasını teşvik etmek gibi faydalar yaratır ve bu sayede sürdürülebilir büyümeye de katkı sağlar.
- Acil durum yardımı, insani yardım, tıbbi cihaz ve organların dünyanın herhangi bir yerine hızlı bir şekilde ulaşmasını sağlar.

Havayolu sektörü Gayrisafi Milli Hasıla (GSMH) ve istihdam kanalından işleyen doğrudan, dolaylı, uyarılmış ve katalitik etki olmak üzere dört farklı etki yaratarak ekonomiye dinamizm katmaktadır. Doğrudan etki; havayolu sektöründeki firmalardan sağlanan çıktı ve buralardaki istihdamdan oluşmaktadır. Dolaylı etki; sektör tedarikçilerinin (yakıt tedarikçileri, havaalanı inşa eden şirketler, uçak sub-komponent tedarikçileri, havaalanında perakende satılan ürün üreticileri ve bilgi teknolojileri, muhasebe gibi çeşitli faaliyetler yapan hizmet sağlayıcılar...) yarattığı istihdam ve faaliyetleri içermektedir. Uyarılmış etki; doğrudan ya da dolaylı olarak havayolu sektöründe istihdam edilenlerin yapmış olduğu harcamalar yoluyla ortaya çıkan etkileri kapsamaktadır. Katalitik etki ise; havayolu sektörünün diğer sektörler üzerinde yarattığı etkidir (ATAG, 2016: 14). Şekil 1’de sektörün yaratmış olduğu ekonomik etki daha ayrıntılı olarak görülebilmektedir.

Şekil 1: Hava Taşımacılığı Endüstrisi ve Ekonomik Etkileri

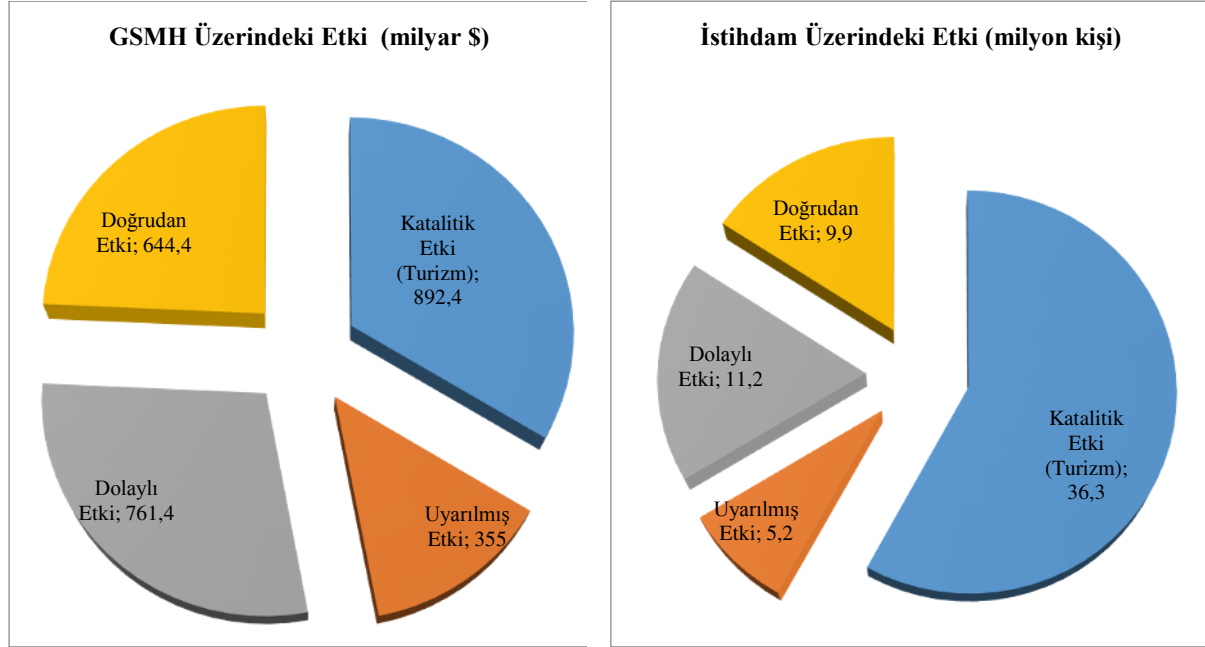
Kaynak: ATAG, 2005: 5

Sağladığı bu ekonomik ve sosyal faydaların yanı sıra yüksek ses, karbon monoksit emisyonu, yakıt tüketimi gibi negatif çevresel etkileri de bulunan havayolu taşımacılığının, son yıllarda geliştirilen teknolojiler sayesinde negatif etkileri önemli ölçülerde bertaraf edilmiştir. (OECD, 2008:9). Havayolu taşımacılığı diğer taşıma modlarına göre birçok avantaj sağlarken, ekonomik, siyasal ve çevresel faktörlere de en duyarlı olan ulaşım ağıdır (Bakırcı, 2012: 342).

3. KÜRESEL EKONOMİ ÜZERİNDEKİ ETKİLER

Sahip olduğu geniş ekonomik taraflar ile sürekli olarak kendini yenileyen ve dinamik bir yapıya sahip olan sektör, yarattığı ulusal ekonomik etkiler yanında uluslararası piyasalara erişimi kolaylaştırarak mal ve hizmetlerin küreselleşmesini sağlamak yoluyla da dünya ekonomisine katkı sağlamaktadır. 2014 rakamlarına göre havayolu sektörünün dünya GSMH'sına 2,7 trilyon \$; dünya istihdamına ise 62,7 milyon/kişi katkı sağlamaktadır. Dünya GSMH'sının %3,5'luk kısmı havayolu sektörünce karşılanmaktadır. GSMH ve istihdam açısından yaratılan etkilerin alt bileşenleri Şekil 2'de ayrıntılı olarak verilmiştir (ATAG, 2016:4).

Şekil 2: Havayolu Sektörünün GSMH ve İstihdam Üzerindeki Etkisi

Kaynak: ATAG, 2016: 62-64

Hem GSMH (892,4 milyar \$) hem de istihdam (36,3 milyon/kişi) açısından bakıldığında katalitik etkinin diğer tüm etkilerden daha önemli bir yere sahip olduğu görülebilmektedir. Yaratılan dolaylı etki de sektörün kendi içinde üretilen etkiden daha büyük olup, endüstrinin kendi içinde yarattığı GSMH 644,4 milyar \$, istihdam ise 9,9 milyon/kişidir. En az etki endüstri içinde ve tedarik zincirinde çalışanların yapmış olduğu harcamalardan oluşan uyarılmış etkidir.

4. MINT ÜLKELERİ EKONOMİSİNDE HAVAYOLU SEKTÖRÜNÜN YERİ

Jim O'Neill, jeopolitik konumları ve demografik canlılık özellikleri sayesinde Meksika, Endonezya, Nijerya ve Türkiye'den oluşan MINT ülke grubunun geleceğin yeni ekonomi devleri olacağını ileri sürmektedir. Jeopolitik olarak Meksika ABD ve Latin Amerika'ya komşudur ve bu durum hazır pazara ulaşması açısından önemli bir avantajdır. Endonezya'nın Güney Doğu Asya ve Çin ile güçlü bağları varken, Türkiye Asya ve Avrupa'yı birbirine bağlayan bir köprü niteliğindedir. Nijerya ise ekonomik gelişim açısından Afrika'da olmanın dezavantajını yaşasa da, bölgede iç savaşın durması ve ticaretin gelişmesi ile gelecekte avantajlı konuma geçebilecektir (BBC, 2014: 2). Bu ülkelerin bir grup dahilinde bir araya getirilmesinin nedenleri; nüfuslarının potansiyel olarak genç olması, kriz dönemini daha az etkiyle atlattıkları olmaları ve ekonomik yapı olarak gelişmeye elverişli potansiyellerinin olmasıdır. Meksika'nın petrol yatırımları yapması, Endonezya'nın ham madde ihracatı yanında üretime de ağırlık vermeye başlaması, Nijerya'nın tarım politikaları ve Türkiye'nin ihracat temelli büyüme çabası MINT ülkelerinin geleceği için bir ışık olarak görülmektedir (Yılmaz, 2015: 5). Bu dört ülkenin gelecekte kaydedeceği ekonomik performansı anlayabilmek için öncelikle havayolu taşımacılığını da etkileyecek bazı göstergeler açısından mevcut ekonomik durumlarına bakmakta fayda görülmektedir.

4.1. MINT Ülkelerinde Genel Ekonomik Durum

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Havayolu taşımacılığı sektöründe yatırım kararlarını etkileyen en önemli belirleyici faktör potansiyel taleptir. Havayolu talebi ise bir ülkedeki kişisel gelir dağılımı, ekonomik iklim, döviz kuru, bilet fiyatları gibi ekonomik faktörlere bağlı olduğu gibi, nüfusun büyüklüğü ve dağılımı gibi demografik faktörler ile sosyal haklar ve yaşam tarzı gibi faktörlere de bağlıdır (Seçilmiş ve Koç, 2016: 413, 414). Ayrıca 1970 Petrol Krizi, Körfez Savaşı, 1997 Asya Finans Krizi, 9/11 Saldırısı, Sars virüsü gibi dış şoklar da havayolu talebini etkileyen önemli faktörler arasında bulunmaktadır (Holloway, 2008: 102). Bu bölümde havayolu sektörünü etkileyen ekonomik göstergelerden GSMH, kişi başına düşen milli gelir, gelen turist sayısı, ihracat ve ithalat ile demografik faktörlerden nüfus büyüklüğüne yer verilerek MINT ülkeleri arasında bir kıyaslama yapılacaktır.

Tablo 1’de ülkelerin GSMH bakımından dünya sıralamasındaki yerleri hem 2015 yılı için hem de 2050 yılındaki tahmini değerleri olarak verilmiştir. Meksika, Endonezya ve Türkiye 2015 yılı rakamlarına göre dünyanın ilk yirmi ekonomisine girmiş durumdadır. Nijerya ise, 486,79 milyon \$ ile 23. sıradadır. 2050 tahminlerine göre Meksika ve Endonezya’nın ilk 10, Nijerya ve Türkiye’nin ise ilk 15 seviyesine yükseleceği beklenmektedir.

Tablo 1: GSMH Bakımından MINT Ülkeleri

Ülkeler	Dünya Sıralamasındaki Yeri		Milyon \$
	2015	2050’de beklenen	
Meksika	15.	8.	1.143.793,00
Endonezya	16.	9.	861,93
Nijerya	23.	13.	486,79
Türkiye	18.	14.	717,88

Kaynak: World Bank, 2017:1; BBC, 2014: 2

Kişi başına düşen milli gelir bir ülke ekonomisinde en önemli ekonomik göstergelerden birisidir. Şekil 3’den görüleceği üzere MINT ülkeleri arasında kişi başına düşen milli gelir açısından ikili bir grup olduğu söylenebilir. İlk ve daha yüksek değere sahip olan grup Türkiye ve Meksika, ikinci grup ise daha düşük değere sahip olan Endonezya ve Nijerya’dan oluşmaktadır. 2015 yılı verilerine göre kişi başına düşen milli gelir Türkiye’de 11.523, Meksika’da 9.511, Endonezya’da 3.834, Nijerya’da ise 2.548 \$ olup, Türkiye 2005 yılından bu yana en yüksek değere sahip olan ülke konumundadır.

Şekil 3: MINT Ülkelerinde Kişi Başına Düşen Milli Gelir (2010 sabit fiyatları ile, \$)

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

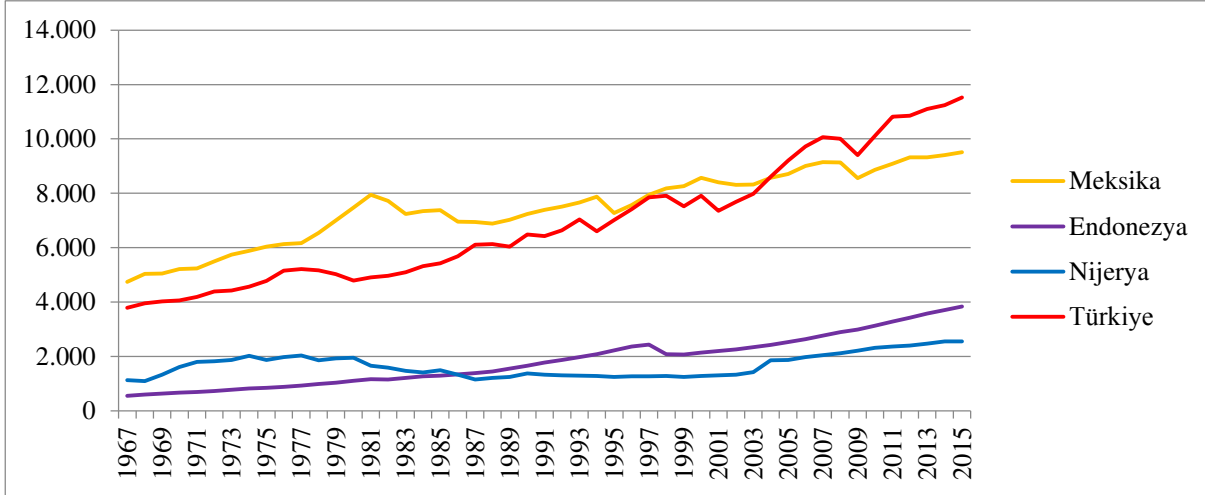
İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

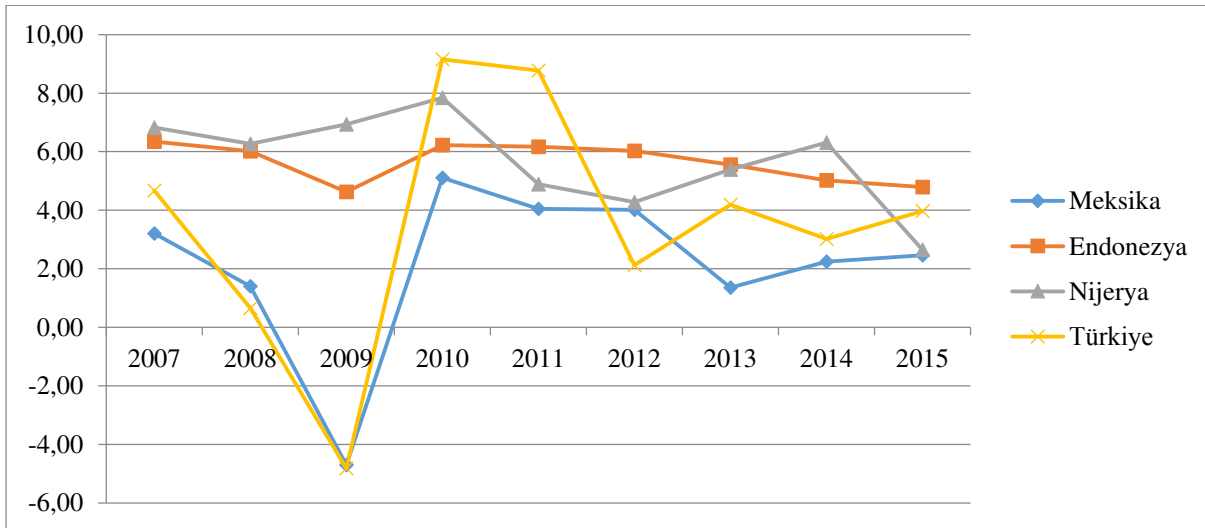
KAZNU

Kaynak: www.worldbank.org

Jim O'Neill MINT ülkelerinin 2008 küresel krizinden en az etki ile kurtulmalarını, söz konusu ülkelerin bir grup dahilinde bir araya getirilmesinin önemli nedenlerinden biri olarak görmektedir. Şekil 4'den görüleceği üzere ekonomik büyüme yönünden bakıldığında Endonezya ve Nijerya ikilisinin neredeyse hiç krizden etkilenmediğini, Meksika ve Türkiye'nin ise hızlı bir şekilde toparlandığını görmekteyiz. Büyüme hızlarına bakıldığında en iyi ve en istikrarlı olan ülkenin Endonezya olduğunu söyleyebiliriz. 2015 yılı rakamlarına göre Endonezya yaklaşık %5, Türkiye yaklaşık %4, Meksika ve Nijerya ise yaklaşık %3 oranında bir büyüme hızına sahiptir.

Şekil 4: MINT Ülkelerinde 2007-2015 Yılları GSMH Yıllık Büyüme Oranları (%)

Kaynak: www.worldbank.org

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

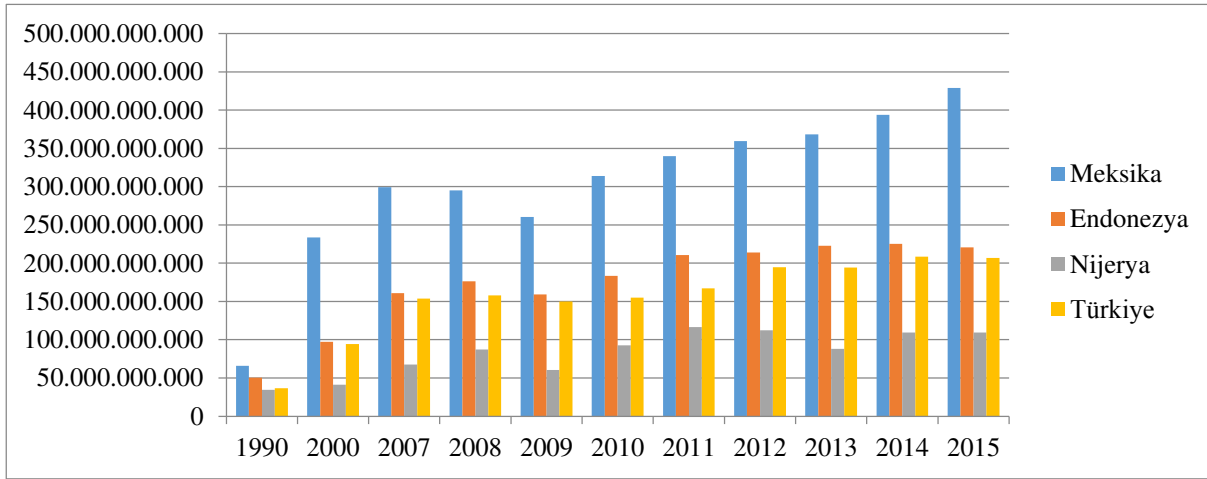
kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

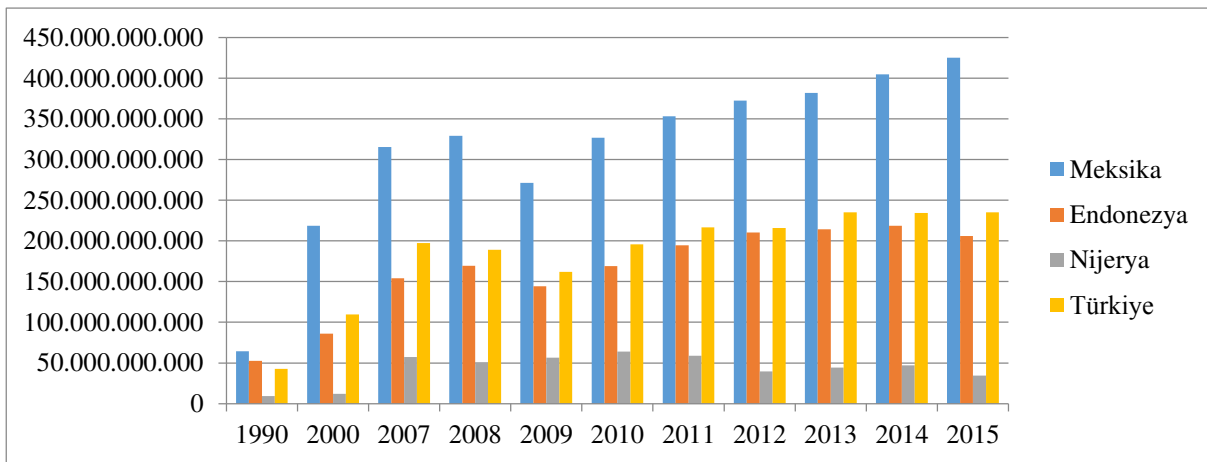
Ülkelerin birbirleri ile olan ticari bağları hava yolu taşımacılığı ile yakından ilgilidir. MINT ülkelerinin ihracat ve ithalat değerlerine Şekil 5 ve 6'da yer verilmiştir. İhracat ve ithalat hacmi olarak baktığımızda 2000'li yıllardan bu yana Meksika'nın diğer ülkelerden açık bir farkla önde olduğunu görmekteyiz. Endonezya ve Türkiye hemen hemen birbirine yakın değerlerde seyrederken Nijerya'nın 25 yıl içerisinde diğer ülkeler kadar artış hacmi yakalayamadığını görmekteyiz. 2010-2015 yılları arasında ihracat rakamları açısından Meksika'nın %37, Türkiye'nin %33, Endonezya'nın %20 ve Nijerya'nın %18 büyüdüğünü; ithalat açısından ise Meksika'da %30, Endonezya'da %22, Türkiye'de %20 artış yaşanırken Nijerya'da %46'lık bir düşüş olduğunu görmekteyiz.

Şekil 5: MINT Ülkeleri İhracat Değerleri (2010 sabit fiyatı ile, \$)

Kaynak: www.worldbank.org

Şekil 6: MINT Ülkeleri İthalat Değerleri (2010 sabit fiyatı ile, \$)

Kaynak: www.worldbank.org

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

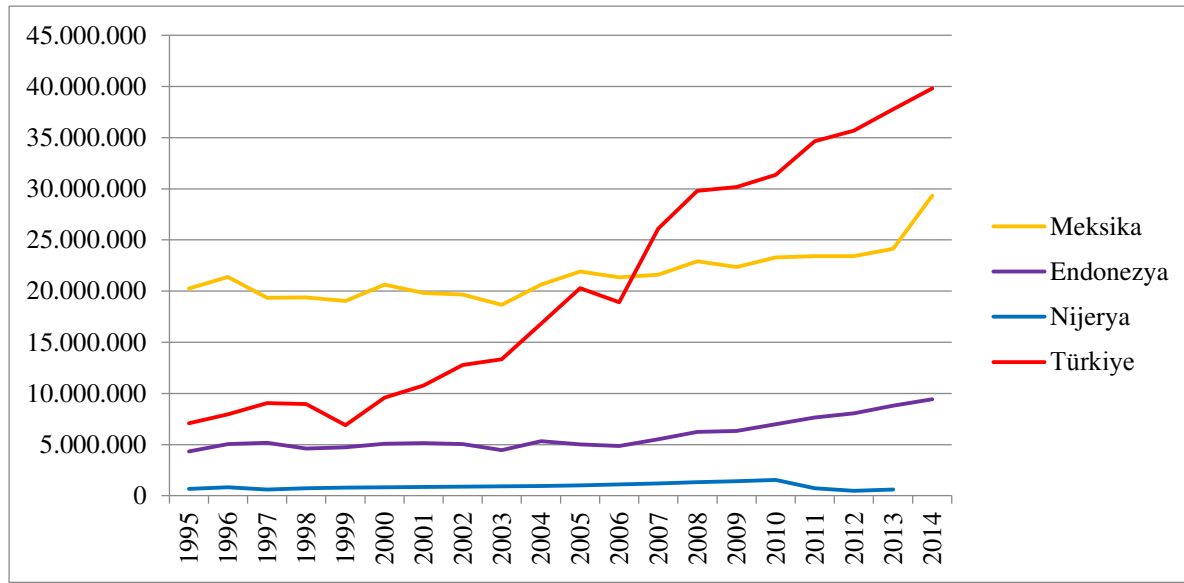
kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Turizm sektörü de ticaret sektörü gibi havayolu taşımacılığı ile karşılıklı etkileşim içerisinde olan bir sektördür. Şekil 7’den görüleceği üzere 2014 yılı verilerine göre gelen turist sayısı açısından Türkiye 39.811.000 kişi ile ilk sırada yer almakta, onu 29.346.000 ile Meksika 9.435.000 ile Endonezya takip etmektedir. Nijerya ise diğer ülkeler gibi turist çeken bir ülke konumunda değildir. 2013 yılı verilerine göre gelen turist sayısı Nijerya’da 600.000’dir.

Şekil 7: MINT Ülkelerine Gelen Turist Sayısı

Kaynak: www.knoema.com

Jim O’Neill MINT ülkelerinin genç nüfusa sahip olmalarının ekonomik performansları için çok önemli olduğunu vurgulamaktadır (BBC, 2014:2). Şekil 8’e baktığımızda, 2016 yılı verilerine göre en kalabalık MINT ülkesinin 260.581.000 ile Endonezya, en düşük olanın ise 79.622.000 ile Türkiye olduğunu görmekteyiz. Dünya Bankası’nın 2050 yılı için yapmış olduğu nüfus tahminlerine göre Meksika’da nüfusunun %27, Endonezya’da %24, Nijerya’da %113, Türkiye’de ise % 20 artması beklenmektedir.

Şekil 8: MINT Ülkelerinde Nüfus (milyon, 2016)

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

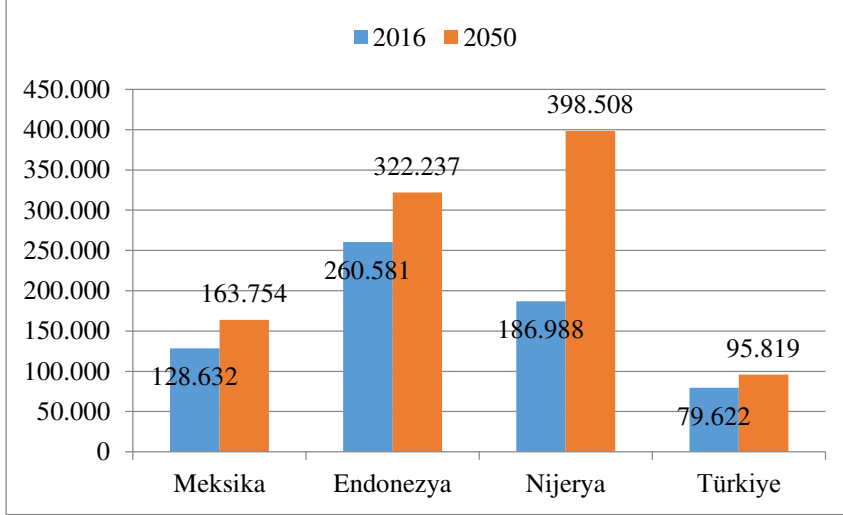
İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

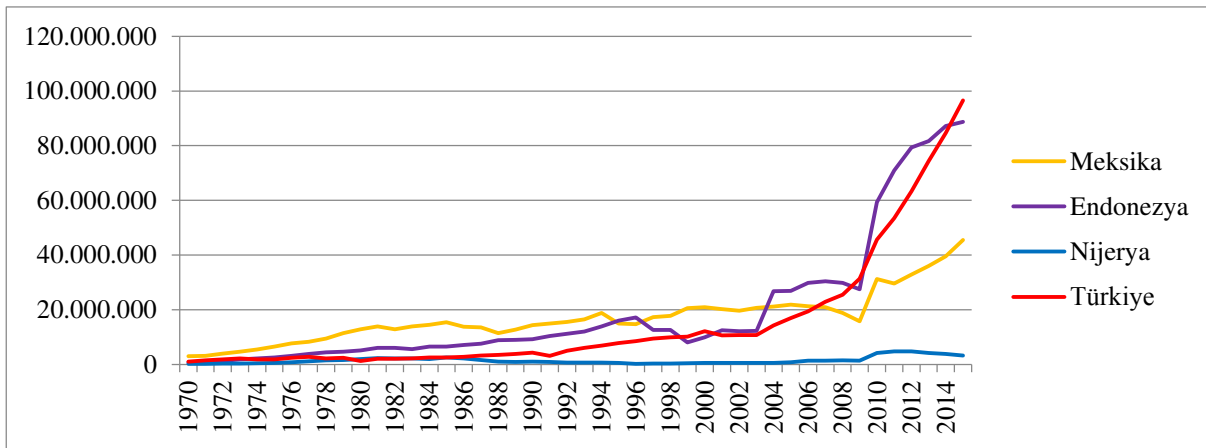

Kaynak: www.worldbank.org

4.2. MINT Ülkelerinde Havayolu Taşımacılığı

Havayolu sektörü gelişen ticari ve sosyal ağlar, değişen siyasi, ekonomik ve kurumsal bağlar ve teknolojide sağlanan ilerlemeler neticesinde hızlı ve sürekli değişen bir sektördür. Kişiler, mallar ve sermayenin mobilitesini kolaylaştıran havayolu sektörü yolcu ve kargo taşımacılığı olmak üzere iki nihai ürüne sahiptir. Havayolu sektörünün ölçümünde bu iki nihai ürün bir gösterge olarak kullanılmaktadır (Bal vd., 2017: 356). Şekil 9 ve 10 havayolu sektörünün MINT ülkelerindeki gelişimini göstermek amacıyla oluşturulmuştur.

Şekil 9: MINT Ülkelerinde Havayolu İle Taşınan Yolcu Sayısı

Kaynak: www.worldbank.org

Havayolu ile taşınan yolcu sayılarına baktığımızda, 2003 yılına kadar Meksika'nın önde olduğunu görüyoruz. Bu yıldan itibaren Endonezya'nın kriz yıllarının hafif olumsuz etkisinin dışında atağa geçtiği, Türkiye'nin ise 2000'li yılların başından itibaren hızla artan bir trend yakaladığı açıkça

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

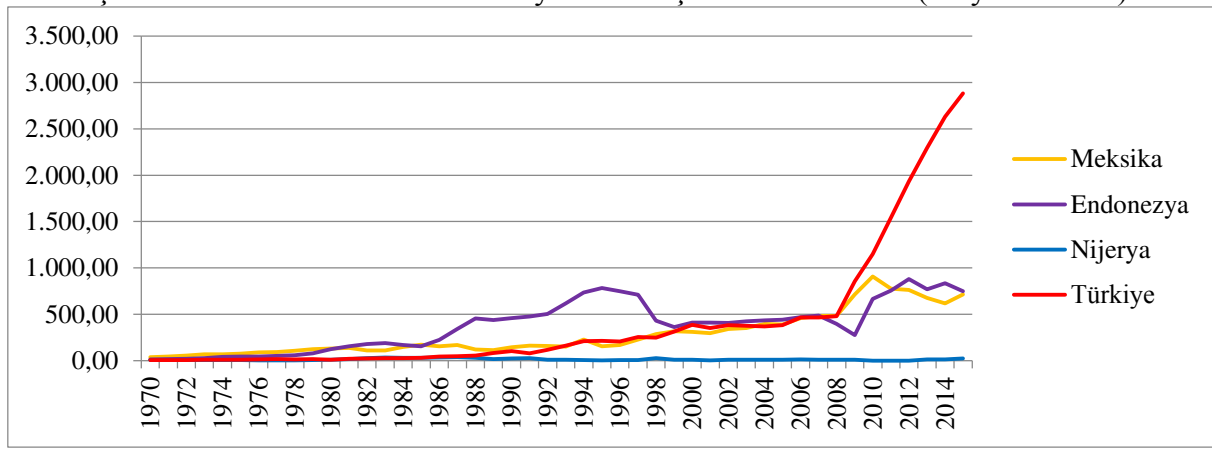
www.iksadkongre.org

KAZNU

görülmektedir. 2005-2015 yılları arasında yolcu sayılarına baktığımızda sırasıyla Türkiye'nin 6, Nijerya'nın 4 kat, Endonezya'nın 3, Meksika'nın ise 2 kat arttığını görmekteyiz.

2015 yılı itibari ile Türkiye taşınan yolcu sayısı bakımından 96.604.665 kişi ile en iyi ülke konumundayken, onu 88.685.767 kişi ile Endonezya ve 45.560.063 kişi Meksika takip etmektedir. Nijerya ise 3.223.460 kişi ile diğer MINT ülkeleri ile ortalama değerinden (76.950.158 kişi) 24 kat daha geridedir.

Şekil 10: MINT Ülkelerinde Havayolu İle Taşınan Yük Miktarı (milyon ton/km)

Kaynak: www.worldbank.org

Taşınan yük miktarı bakımından, 2000'li yıllarda Meksika, Endonezya ve Türkiye'nin hemen hemen eşit değerde seyrettiği görülmektedir. Kriz yıllarından sonra Türkiye'nin yolcu sayısındaki artışa benzer şekilde taşınan yük miktarı olarak da sürekli ve yüksek bir artış hızı yakaladığı grafikten açıkça görülebilmektedir. 2005-2015 yılları arasındaki gelişime taşınan yük miktarı açısından bakıldığında Türkiye'de yaklaşık 8, diğer ülkelerde ise 2 kat arttığını görmekteyiz. 2015 yılı rakamlarına göre Türkiye'nin 2.882,16 milyon ton/km yük ile Endonezya (747,47 milyon ton/km) ve Meksika'nın (713,99 milyon ton/km) yaklaşık 4 katı daha fazla yük taşıdığı söylenebilir. Nijerya'nın yolcu sayısında gösterdiği zayıf performansı yük taşımada da sürdürdüğü ve 2015 yılında 22,40 milyon ton/km yük taşıdığı görülmektedir. Meksika, Endonezya ve Türkiye ortalamasının 2015 yılında 1.447,87 olduğu düşünüldüğünde, Nijerya'dan yaklaşık 65 kat daha fazla yük taşıdıkları söylenebilir.

Şekil 11: MINT Ülkelerinde Havayolu Sektörünün GSMH'ya Etkisi (milyon \$)

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

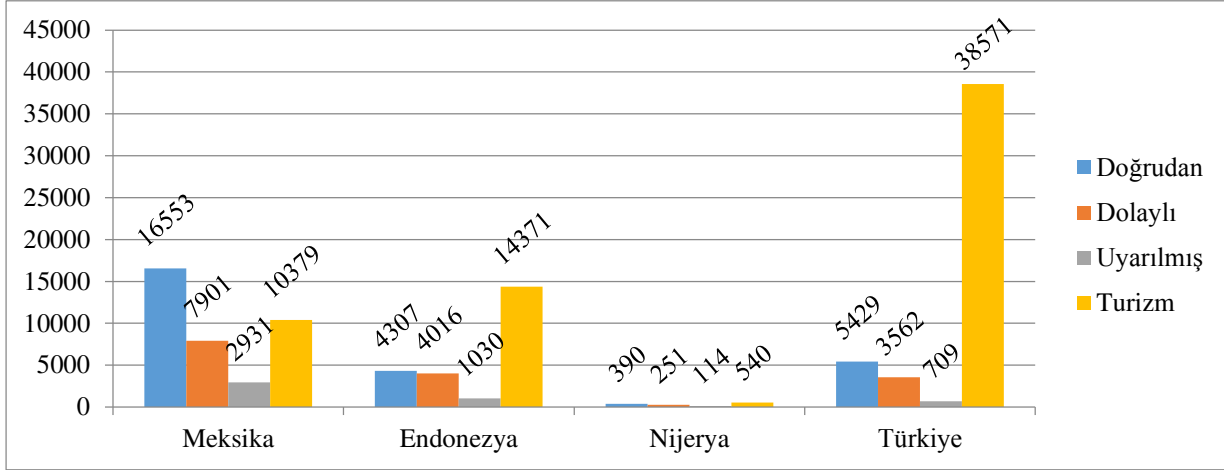
İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

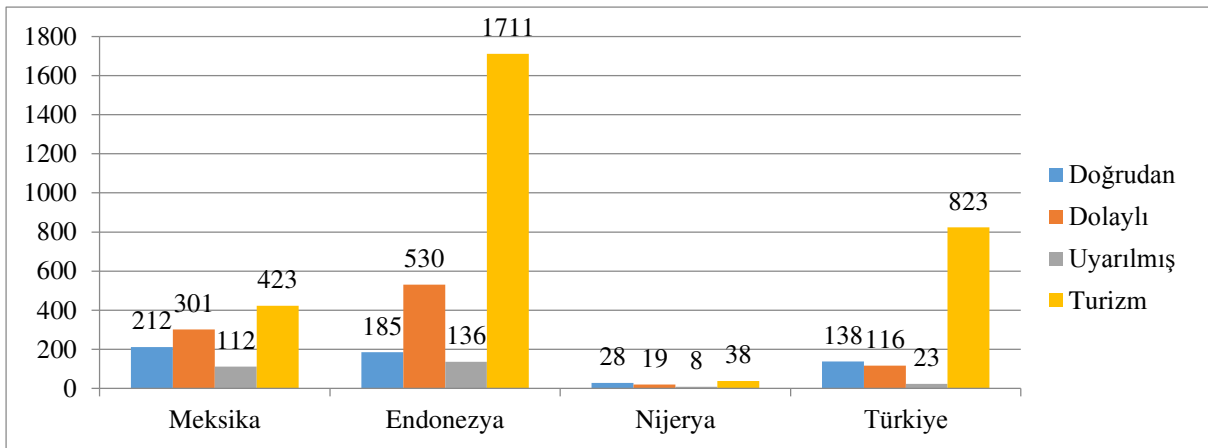
KAZNU

Kaynak: ATAG, 2016: 62-64

Havayolu sektörünün GSMH'ya katkısı tüm etkiler bazında düşünüldüğünde en fazla faydayı 48.271.000 \$ ile Türkiye'nin sağladığını ve Türkiye'yi 37.764.000 \$ ile Meksika, 23.724.000 \$ ile Endonezya'nın takip ettiğini görebiliriz (Şekil 11). Nijerya, 1.295.000 \$ ile son sırada yer almaktadır. Turizm kaynaklı katalitik etkinin sağladığı etkiye baktığımızda; Türkiye'de 38.571, Endonezya'da 14.371, Meksika'da 10.379, Nijerya'da ise 540 bin \$ olduğunu görmekteyiz. Meksika'da doğrudan etkinin sağladığı katkının katalitik etkiden fazla olması da dikkat çekicidir.

Şekil 12: Havayolu Sektörünün İstihdam Etkisi (000)

Kaynak: ATAG, 2016: 62-64

Havayolu sektörünün istihdama katkısını toplam etki bakımından değerlendirecek olursak; en yüksek katkıyı 2.562.000 kişi ile Endonezya sağlamaktadır. Bu ülkeyi 1.100.000 ile Türkiye 1.048.000 ile Meksika takip etmektedir. Nijerya havayolu sektöründe istihdam ettiği 93.000 kişi ile en geride olan ülke konumundadır (Şekil 12). Buradaki en dikkat çeken husus Endonezya'daki katalitik etkinin diğer ülkelere nazaran çok yüksek oluşudur.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

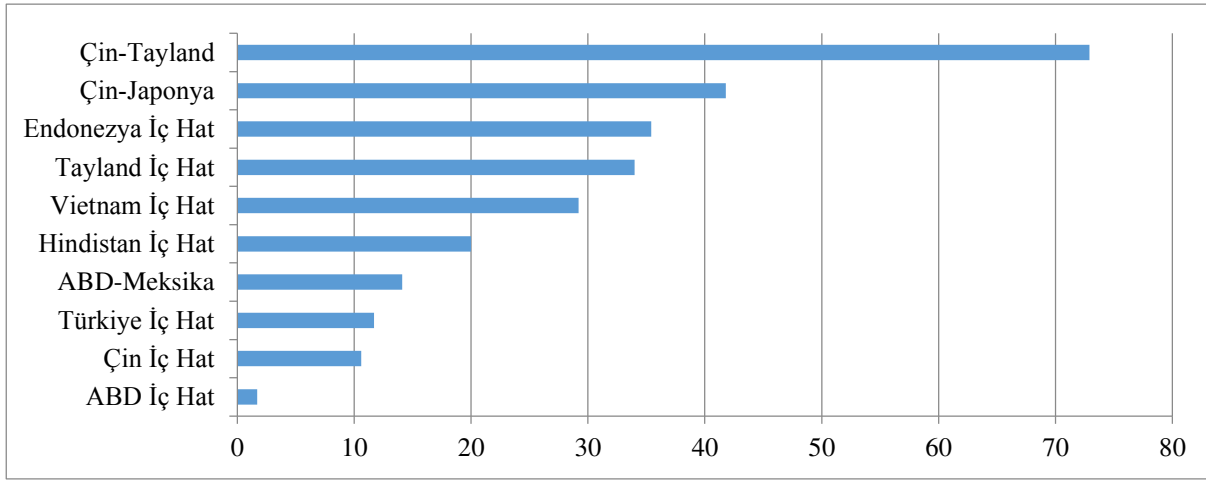
kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Havayolu sektöründeki gelişimi göstermesi bakımından Şekil 13’de yer verilen ve dünya genelinde başlangıç-varış noktası sayısı olarak en fazla büyüyen on hattı gösteren grafiğe baktığımızda üç MINT ülkesinin burada yer aldığını görmekteyiz. Grafikten de görüleceği üzere Endonezya’nın iç hatları %35,4’lik büyüme ile 3. sırada, ABD-Meksika arası hatlar %14,1’lik büyüme ile 7. sırada ve Türkiye’nin iç hatları %11,7’lik büyüme ile 8. sırada yer almaktadır.

Şekil 13: Başlangıç-Varış Noktası Olarak En Fazla Büyüyen 10 Hat (2015,%)

Kaynak: IATA, 2016: 11

Havayolu ile ilgili verilere bakıldığında, Nijerya’nın niceliksel anlamda diğer üç ülkenin çok gerisinde kaldığı görülmektedir. Bu durumun altında Nijerya’da niteliksel olarak da havayolu sektörünün gelişmemiş olması yatmaktadır. Tutarlı bir hava taşımacılığı politikasının bulunmaması, kötü yönetim, tesislerin bakımsızlığı, güvenlik zayıflığı, havaalanlarının kapanması, aralıklarla gerçekleşen kazalar... vb. gibi faktörler Nijerya’da havacılık sektörünün etkin işlemesine engel olmaktadır. Diğer yandan, operasyonel verimliliğin düşük olması ve güvenliğindeki itibar yoksunluğu problemleri de sektörün gelişmesine olanak vermemektedir (Ladan, 2012:233,234).

SONUÇ

MINT ülkelerinden Meksika GSMH ve dış ticaret hacmi açısından en iyi konumda olan, Türkiye kişi başına düşen milli gelir seviyesi ve gelen turist sayısı en yüksek olan, Endonezya

ise en istikrarlı ve en yüksek büyüme hızına sahip olan ülke konumundadır. Ekonomik büyüme hızı diğer ülkelere yakın seyretse de Nijerya, gerek GSMH açısından, gerek ihracat ve ithalat değerleri açısından, gerek gelen turist sayısı açısından en zayıf olan MINT ülkesidir. Söz konusu ekonomik göstergeler havayolu sektörünü hem besleyen hem de bu sektörden beslenen göstergeler olmaları hasebiyle havayolu sektörü açısından önem taşımaktadır.

Havayolu taşımacılığı göstergeleri olan taşınan yük ve yolcu sayısı açısından en iyi durumdaki ülke Türkiye’dir. Türkiye, Meksika ve Endonezya’nın ortalama değerleri alındığında Nijerya ile aralarında havayolu ile taşınan yolcu sayısı bakımından 24, yük sayısı bakımından 65 kat fark bulunmaktadır. Sektörün GSMH’ya sağladığı toplam katkıdan sırasıyla Türkiye 48.271.000 \$,

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Meksika 37.764.000 \$, Endonezya 23.724.000 \$, Nijerya ise 1.295.000 \$ fayda sağlamaktadır. Sektörün istihdama sağladığı toplam katkı ise Endonezya’da 2.562.000, Meksika’da 1.048.000, Nijerya’da ise 93.000 kişidir. Nijerya’nın havayolu sektöründe yaşadığı problemler, bu ülkenin diğer ülkelerin gerisinde kalmasına sebep olmaktadır.

Havayolu sektörü, gerektirdiği yüksek yatırım miktarı, sağladığı istihdam hacmi, verimlilik artışına katkısı, tedarik zincirindeki etkinliği, pazar yapısına olan etkisi ve inovasyonu teşvik etmek yoluyla sürdürülebilir büyümeye katkı sağlayan bir sektördür. Gerek havayolu sektörünü besleyen genel ekonomik performans göstergeleri açısından, gerek havayolu taşımacılığı göstergeleri açısından değerlendirildiğinde Meksika, Endonezya ve Türkiye için havayolu sektörünün ekonomik büyümeye katkı sağlayabileceği sonucuna varılabilir. Nijerya’nın ise grup içerisindeki diğer ülkelerle olan açığı kapatması için sektörde yapılacak ciddi yapısal dönüşümlere ihtiyaç vardır.

KAYNAKLAR

ATAG, (2005), *The Economic&Social Benefits of Air Transport*, Switzerland.

ATAG, (2016), *Aviation Benefits Beyond Borders*, Switzerland.

Aytaç, B. A., Çelik, F., Türe, F., 2007, “Ülkemiz Ulaştırma Politikalarının Doğu Karadeniz Bölgesi’nin Kalkınması Üzerindeki Etkileri” *TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası VII. Ulaştırma Kongresi 19-21 Eylül 2007*, s.137-143, İstanbul.

Bakırcı, M., (2012), "Ulaşım Coğrafyası Açısından Türkiye’de Havayolu Ulaşımının Tarihsel Gelişimi ve Mevcut Yapısı", *e-Marmara Coğrafya Dergisi*, no.25, ss.340-377.

Bal, H., Manga, M. ve Gümüş Akar, P., (2017), Havacılık Sektörü ve Ekonomik Büyüme, *ASOS Journal*, Yıl: 5, Sayı:45, ss. 353-366.

BBC, (2014), “The Mint countries: Next economic giants?”, Erişim: <http://www.bbc.com/news/magazine-25548060>.

Holloway, S., (2008), *Straight and Level Practical Airline Economics*, 3. Edition, Ashgate Publishing Limited, Hampshire, England.

IATA, (2016), *Annual Review 2016*, Erişim: <https://www.iata.org/publications/Documents/iata-annual-review-2016.pdf>.

Ladan, S.I., (2012), “An Analysis of Air Transportation In Nigeria”, *JORIND*, 10(2), pp.230-237.

OECD, (2008), *The Environmental Impacts of Increased International Air Transport*, Erişim: <http://www.oecd.org/greengrowth/greening-transport/41508474.pdf>

Seçilmiş, N. ve Koç, A., (2016,) “Economic Factors Affecting Aviation Demand: Practice of EU Countries”, *APE*, 5(179), pp.412-420.

Yılmaz, E., (2015), “Ekonomik Düzlemde Yeni Senaryo: BRIC Ülke Bloku Yerine Türkiye’li MINT”, Konya Ticaret Odası., Erişim: <http://www.kto.org.tr/d/file/ekonomik-duzlemde-yeni-senaryo---birc-bloku-yerine-turkiyeli-mint.pdf>

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

World Bank, (2017), *World Development Indicators*, Erişim: <http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators>.

www.knoema.com

www.worldbank.org

**HİSSE SENEDİ PİYASALARINDA OCAK AYI ANOMALİSİ ve E7
ÜLKELERİ ÜZERİNE AMPİRİK BİR UYGULAMA
IN STOCK MARKET COUNTRIES ON JANUARY ANOMALY and E7
AN EMPIRICAL APPLICATION**

Doç. Dr. İlhan EGE

Mersin Üniversitesi, ilhanege2005@hotmail.com

Tuğba NUR TOPALOĞLU

İşletme ABD Doktora Programı, Mersin Üniversitesi, nurtugba.91@gmail.com

ÖZET

Etkin piyasa hipotezi varsayımına göre, yatırımcılar oluşturdukları portföyden normalüstü getiri elde edemezler. Yapılan çalışmalarda teori ile uyuşmayan durumlara rastlanmıştır. Bu durumlar anomali olarak ifade edilmektedir. Anomaliler dönemsel ve dönemsel olmayan şeklinde sınıflandırılabilir. Dönemsel anomaliler hisse senedi getirilerinin, ay, gün, gibi zaman dilimlerinde mevcut olandan farklı bir davranış sergilemesi olarak tanımlanabilir. Bu çalışma da bir dönemsel anomali türü olan aylara ilişkin bir anomalilerden Ocak ayı anomalisi incelenmiştir. Ocak ayı anomalisi, Ocak ayı hisse senedi getirilerinin diğer aylara göre daha fazla getiri sağlaması durumudur. Çalışma da Çin, Hindistan, Brezilya, Meksika, Rusya, Endonezya ve Türkiye'den oluşan E7 ülkelerinin yani en hızlı büyüyen gelişmekte olan ülkelerin borsa endeksleri kullanılarak 2005-2015 döneminde Ocak ayı anomalisinin gözlemlenip gözlemlenmediğine bakılmıştır. Çalışmada Güç Oranı Yöntemi kullanılmış olup, çalışmanın sonucunda ilgili dönemde Çin, Hindistan, Meksika ve Türkiye'de Ocak ayı anomalisine rastlanılırken, Brezilya, Rusya, Endonezya'da Ocak ayı anomalisine rastlanmamıştır.

Anahtar kelimeler: Etkin Piyasa Hipotezi, Anomali, Ocak Ayı Anomalisi

ABSTRACT

According to the hypothesis of an efficient market hypothesis, investors can not obtain abnormal returns on their portfolio. There are inconsistencies with the theory in studies. These conditions are expressed as anomalies. Anomalies can be classified as periodic and non-periodic. Periodic anomalies can be defined as exhibiting behaviors that are different from existing stocks during the month, day and time period. This study also investigated January anomaly from anomalies related to the period, which is a period anomaly type.

The January anomaly is that January stock returns are more profitable than the other months. The study also examined whether the January anomaly was observed in 2005-2015 using the stock indexes of the fastest growing emerging economies, namely China, India, Brazil, Mexico, Russia, Indonesia and Turkey. The Power Ratio Method was used in the study and the January anomaly was found in China, India, Mexico and Turkey in the related period, but no January anomalies were found in Brazil, Russia and Indonesia.

Key words: Efficient Market Hypothesis, Anomaly, January Anomaly.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

1. GİRİŞ

Etkin piyasa hipotezi piyasaya ulaşan tüm bilgilerin hisse senedi fiyatına yansımalarını ifade etmektedir. Etkin piyasada menkul kıymet fiyatları tüm bilgileri yansıtmaktadır. Etkin piyasa hipotezinin geçerliliği bazı varsayımlara bağlıdır. Temel varsayım ise bilgiye ulaşmada vergi ve işlem maliyetlerinin sıfır olmasıdır. Etkin piyasa hipotezi varsayımına göre piyasada oluşan bilgi hisse senedi fiyatlarına yansıdığı için yatırımcılar oluşturdukları portföyden normalin üzerinde getiri elde edemezler. Ancak yapılan çalışmalarda yatırımcıların bazı durumlarda normalin üzerinde getiri elde ettiklerine rastlanmış ve bu durum anomali olarak adlandırılmıştır.

Anomali teori ile uyuşmayan gözlem ve gerçeklik olarak ifade edilmektedir (Thaler, 1987:197). Bu bağlamda piyasada gözlemlenen anomalileri dönemsel(zamana bağlı) ve dönemsel olmayan (kesitsel) anomaliler şeklinde sınıflandırabiliriz; (Erdoğan ve Elmas, 2010:2; Yiğiter ve Ilgın, 2015:173).

1. Dönemsel Anomaliler
 - a. Günlere İlişkin Anomaliler
 - b. Aylara İlişkin Anomaliler
 - c. Tatillere İlişkin Anomaliler
 - d. Diğer Dönemlere İlişkin Anomaliler
2. Dönemsel Olmayan Anomaliler
 - a. Firma Büyüklüğü Etkisi
 - b. Piyasa Değeri / Defter Değeri Oranı Etkisi
 - c. Fiyat / Kazanç Oranı Etkisi
 - d. Fiyat / Satış Oranı Etkisi
 - e. Fiyat/ Nakit Akım Oranı Etkisi
 - f. Temettü Verimi Etkisi

Dönemsel anomaliler, hisse senedi getirilerinin, gün, hafta, ay gibi zaman dilimlerinde normalden farklı bir davranış sergilemesi olarak tanımlanabilir. Dönemsel olmayan anomaliler ise sektör ortalamasının altında veya üzerinde finansal oranlara sahip firmaların belirli bir dönem için normalin dışında getiri sağlamasıdır (Barak ve Demireli, 2008:225). Aylara ilişkin bir anomali olan Ocak ayı anomalisi ocak ayı hisse senedi getirilerinin diğer aylara göre daha fazla getiri sağlaması durumudur. Genellikle yatırımcılar Aralık ayında vergiden kaçmak için ellerinde bulunan hisse senetlerini satmaları ve Ocak ayında tekrar hisse senedi almalarından kaynaklanmaktadır (Aytekin ve Sakarya 2014:138).

Bu çalışmada Çin, Hindistan, Brezilya, Meksika, Rusya, Endonezya ve Türkiye'den oluşan E7 ülkelerinin yani en hızlı büyüyen gelişmekte olan ülkelerin borsa endeksleri kullanılarak dönemsel anomalilerden biri olan Ocak ayı anomalisinin gözlemlenip gözlemlenmediğine bakılmıştır. Çalışma da 2005-2015 dönemi üzerine Güç Oranı Yöntemi kullanılarak analiz yapılmıştır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

2. LİTERATÜR TARAMASI

İlk olarak Watchel (1942) tarafından, 1927-1942 aralığına ilişkin olarak Ocak Ayı Etkisi tespit edilmiştir. Ardından Rozeff ve Kinney (1976), NYSE Endeksi'nde 1904-1974 dönemi için Ocak Ayı Anomalisini araştırmışlardır. Araştırmalarının sonucunda Ocak ayı getirilerinin diğer aylara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Wahlroos ve Berglund (1983), çalışmalarında Helsinki Borsası'nda 1970-1981 döneminde Ocak ayı anomalisinin gözlenip gözlenmediğine bakmışlar ve Ocak ayı anomalisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu durumun sebebinin ise vergi kaynaklı yıl sonu satış baskısı nedeniyle oluştuğunu belirtmişlerdir.

Gültekin ve Gültekin (1983), çalışmalarında 1959-1979 döneminde 17 ülkenin hisse senedi endekslerini kullanarak Ocak ayı anomalisini araştırmışlardır. Almanya, Avustralya, Belçika, Danimarka, Hollanda, İngiltere, İspanya, İsveç, İsviçre, Japonya, Kanada ve Norveç için Ocak Ayı anomalisinin varlığını tespit etmişlerdir.

Agrawal ve Tandon (1994), çalışmalarında ABD dışındaki 18 ülkenin hisse senedi endekslerini kullanarak haftanın Günleri Etkisi, Ekim Ayı Etkisi, Yılın Ayı Etkisi ve Uğursuz Cuma Etkisini araştırmışlardır. Parametrik olmayan Kruskal Wallis testini uygulayarak yaptıkları analiz sonucunda; çalışmaya konu 14 ülkenin hisse senedi piyasasında Ocak Ayı Etkisinin bulunduğu, 4 ülkenin hisse senedi piyasasında ise bulunmadığı belirlenmiştir.

Gu (2003), Russell, Dow ve S&P 500 endeks verilerinde Ocak ayı anomalisini araştırmıştır. Çalışmasında geliştirmiş olduğu Güç Oranı Yöntemini kullanmıştır. Çalışmanın sonucunda genel olarak Ocak ayı anomalisinin görüldüğü sonucuna ulaşmıştır.

Hsu (2005), Ocak ayı anomalisini incelemek için Tayvan, Hong Kong, Çin hisse senedi endeksleri ile Amerika, Japonya, Brezilya ve İngiltere hisse senedi endekslerini kullanarak karşılaştırmalı bir uygulama yapmıştır. Araştırmanın sonucuna göre Tayvan, Hong Kong endekslerinde Ocak ayı anomalisine rastlamış ancak diğer ülkelerin endekslerinde rastlanmamıştır.

Erdoğan ve Elmas (2010), İMKB'de İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Antalya ve Erzurum'daki bireysel hisse senedi yatırımcısına anket uygulaması yapmışlar ve bu yatırımcıların %60,7'sinin ocak ayı anomalisinin varlığına inandıklarını tespit etmişlerdir.

Al-Rjoub ve Alwaked (2010), yaptıkları çalışmada 1900-2009 yıllarını kapsayan dönemde belirledikleri 16 finansal kriz yılında DJIA, S&P 500 ve NASDAQ endekslerinde Ocak ayı anomalisinin görülüp görülmediğini araştırmışlardır. En küçük kareler yöntemini kullanarak analiz yapmışlardır. Araştırmanın sonucunda belirlenen dönemlerde ocak ayı etkisinin görülmediğini tespit etmişlerdir.

Küçüksille (2012), çalışmasında İMKB 100, XUGIDA, XUMALI, XUHOLD ve XUSIN endekslerinde Ocak ayı etkisi görülüp görülmediği araştırmıştır. Ocak ayı anomalisinin varlığını ölçerken güç oranı yöntemini kullanmıştır. çalışmanın sonucunda elde edilen bulgulara göre, İMKB 100 ve XUSIN endekslerinde Ocak ayı etkisi görülürken, XGIDA, XHOLD ve XUMAL endekslerinde Ocak ayı etkisine rastlanmamıştır.

Abdioğlu ve Değirmenci (2013), 2003-2012 döneminde İMKB-100 endeksinde gözlenen mevsimsel anomalileri kriz dönemlerinde incelemişlerdir. Çalışmalarında gün içi, haftanın günü,

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Ocak ayı, ay içi, ay dönümü, yıl dönümü ve tatil etkileri test edilmiş ve en küçük kareler yöntemini kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda İMKB’de gözlemlenen anomalilerin gün içi ve haftanın günü anomalileri olduğu tespit edilmiştir.

Yiğiter ve Ilgın (2015), yaptıkları çalışmada 2008-2014 dönemi için BİST-100 endeksinde Ocak Ayı anomalisinin gözlemlenip gözlemlenmediğini araştırmışlardır. Çalışmalarında güç oranı yöntemi kullanılarak anomali test edilmiştir. Çalışmanın sonucunda, araştırma yapılan dönemin 5 yılında Ocak Ayı anomalisine rastlanırken 2008 ve 2014 yıllarında Ocak Ayı anomalisine rastlanmamıştır.

3. ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ ve BULGULARI

3.1. Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Yöntemi

Araştırmada Çin, Hindistan, Brezilya, Meksika, Rusya, Endonezya ve Türkiye’den oluşan E7 ülkelerinin sırasıyla China A50, Nifty 50, Bovespa, IPC, MICEX, IDX Composite ve BIST 100 endekslerinde Ocak ayı anomalisinin varlığı araştırılmıştır. China A50 emdexsi Aralık 2004 yılında açıldığı için çalışmada 2005-2015 dönemi verileri kullanılmıştır.

Çalışmada ilk olarak getiriyi hesaplamak için;

$G = \ln(P_t - P_{t-1})$ formülü kullanılmıştır.

Formülde;

G = Getiri Oranı, P_t = t dönemindeki kapanış fiyatı, P_{t-1} = $t-1$ dönemindeki kapanış fiyatıdır.

Belirlenen endekslerde ve dönemlerde Ocak ayı anomalisi incelenirken karşılaşılabilecek sorunlardan bir tanesi de Ocak ayı ile yılın diğer aylarının getirilerinin zıt işaretli olmasıdır. Başka bir ifadeyle Ocak ayı getirisi negatifken, diğer ayların getirilerinin pozitif olması durumudur. Bu sorunun giderilebilmesi için Anthony Yanxiang Gu (2003) tarafından geliştirilen Güç Oranı Yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada belirlenen endeksler üzerinde Ocak ayı anomali tespiti için daha önce Küçüksille (2012), Ege vd.(2012), Aytekin ve Sakarya (2014), Yiğiter ve Ilgın (2015) tarafından da kullanılan Güç Oranı Yöntemi kullanılmıştır. (Küçüksille, 2012:132; Ege vd., 2012:180; Aytekin ve Sakarya, 2014:143; Yiğiter ve Ilgın, 2015:178).

$$R_j = (1 + \text{Ocak ayı getirisi})^{12}$$

$$R_y = (1 + \text{yılın getirisi})$$

R_j / R_y ile güç oranı hesaplanmaktadır. Bu oran 1’e eşit ise Ocak ayı ve diğer ayların getiri ortalamaları birbirine eşittir. R_j / R_y oranı 1’den büyük ise Ocak ayı getiri ortalaması diğer ayların getiri ortalamasından daha yüksektir, 1’den küçük ise Ocak ayı getirisi diğer ayların ortalama getirisinden daha düşüktür. $R_j / R_y > 1$ durumu incelenen dönem sayısının yarısından fazlasında gerçekleşmiş ise bakılan ay anomalisi vardır sonucuna ulaşılmaktadır.

3.2. Araştırmanın Bulguları ve Analizi

China A50, Nifty 50, Bovespa, IPC, MICEX, IDX Composite ve BIST 100 endeksleri kapanış fiyatları kullanılarak $G = \ln(P_t - P_{t-1})$ formülü yardımıyla 2005-2015 döneminde endekslerin getirileri hesaplanmıştır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tablo 1. China A50 Endeks Getirileri

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
2015	0.081	-0.024	-0.097	-0.167	0.052	0.054	0.154	0.106	0.051	-0.074	-0.010	-0.054
2014	0.060	0.015	-0.003	-0.018	0.001	0.002	-0.092	0.030	-0.013	-0.025	-0.133	-0.306
2013	-0.073	0.020	0.095	0.013	-0.042	0.170	0.025	-0.051	-0.035	0.003	-0.020	0.055
2012	-0.063	-0.044	0.066	-0.064	0.018	0.043	0.042	0.061	-0.033	0.018	0.027	-0.180
2011	0.002	-0.026	-0.015	-0.014	0.055	0.000	0.042	0.038	0.088	-0.063	0.074	0.027
2010	0.133	-0.015	-0.031	0.099	0.109	0.055	-0.089	0.020	0.009	-0.129	0.096	0.011
2009	-0.098	-0.032	-0.139	-0.036	-0.048	-0.178	-0.163	0.308	-0.073	-0.075	-0.045	-0.031
2008	0.194	0.014	0.193	-0.088	0.128	0.244	0.024	0.100	0.104	0.301	-0.085	0.011
2007	-0.111	-0.005	-0.084	-0.162	-0.074	0.005	-0.174	-0.189	-0.044	-0.085	0.194	-0.069
2006	-0.068	-0.052	0.006	-0.090	-0.098	-0.014	0.083	-0.040	-0.071	-0.074	-0.201	-0.239
2005	0.021	-0.074	0.075	-0.012	0.114	-0.032	-0.049	0.012	0.028	0.046	-0.003	-0.059

Çin A50 endeksinde 2005 yılında en yüksek getiri Mayıs ayında, en düşük getiri Şubat ayında gerçekleşmiştir. 2006 yılında en yüksek getiri Temmuz ayında, en düşük getiri Aralık ayında gerçekleşmiştir. 2007 yılında en yüksek getiri Kasım ayında, en düşük getiri Temmuz ayında, gerçekleşmiştir. 2008 yılında en yüksek getiri Mayıs, en düşük getiri Nisan ayında gerçekleşmiştir. 2009 yılında en yüksek getiri Ağustos, en düşük getiri Haziran ayında gerçekleşmiştir. 2010 yılında en yüksek getiri Ocak, en düşük getiri Ekim ayında gerçekleşmiştir. 2011 yılında Eylül ve Ekim, 2012 yılında Mart ve Aralık, 2013 yılında Haziran ve Ocak, 2014 yılında Ocak ve Aralık, 2015 yılında Temmuz ve Nisan ayları sırasıyla en yüksek ve en düşük getiriyi veren aylar olmuştur.

Tablo 2. Nifty 50 Endeks Getirileri

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
2015	-0.062	-0.010	0.047	0.037	-0.030	0.008	-0.019	0.068	0.003	-0.015	0.016	-0.001
2014	0.035	-0.030	-0.066	0.001	-0.077	-0.051	-0.014	-0.030	-0.001	-0.044	-0.031	0.036
2013	-0.022	0.058	0.002	-0.043	-0.009	0.024	0.017	0.048	-0.047	-0.094	0.020	-0.020
2012	-0.117	-0.035	0.017	0.009	0.064	-0.070	0.009	-0.006	-0.081	0.015	-0.045	-0.004
2011	0.108	0.032	-0.090	0.015	0.033	-0.016	0.030	0.092	0.012	-0.075	0.097	0.044
2010	0.063	-0.008	-0.064	-0.005	0.037	-0.044	-0.010	-0.006	-0.110	0.002	0.026	-0.045
2009	0.029	0.039	-0.089	-0.140	-0.247	0.036	-0.077	-0.006	-0.087	0.076	-0.066	-0.033
2008	0.178	-0.017	0.098	-0.087	0.059	0.187	-0.070	-0.006	0.106	0.307	0.046	-0.071
2007	-0.029	0.086	-0.020	-0.067	-0.050	-0.005	-0.048	0.014	-0.118	-0.161	0.024	-0.063

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

2006	-0.056	-0.024	-0.101	-0.045	0.147	-0.018	-0.005	-0.083	-0.050	-0.042	-0.055	-0.003
2005	0.011	-0.022	0.033	0.068	-0.093	-0.062	-0.040	-0.031	-0.087	0.093	-0.112	-0.067

Hindistan Nifty 50 endeksinde 2005 yılında en yüksek getiri Ekim ayında, en düşük getiri Kasım ayında gerçekleşmiştir. 2006 yılında en yüksek getiri Mayıs ayında, en düşük getiri Mart ayında gerçekleşmiştir. 2007 yılında en yüksek getiri Şubat ayında, en düşük getiri Ekim ayında, gerçekleşmiştir. 2008 yılında en yüksek getiri Ocak, en düşük getiri Nisan ayında gerçekleşmiştir. 2009 yılında en yüksek getiri Ekim, en düşük getiri Mayıs ayında gerçekleşmiştir. 2010 yılında en yüksek getiri Ocak, en düşük getiri Eylül ayında gerçekleşmiştir. 2011 yılında Ocak ve Mart, 2012 yılında Mayıs ve Ocak, 2013 yılında Şubat ve Ekim, 2014 yılında Aralık ve Mayıs, 2015 yılında Ağustos ve Ocak ayları sırasıyla en yüksek ve en düşük getiriyi veren aylar olmuştur.

Tablo 3. Bovespa Endeks Getirileri

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
2015	-0.064	0.095	-0.008	0.095	-0.064	0.006	-0.043	-0.087	-0.034	0.018	-0.016	-0.040
2014	-0.078	-0.011	0.068	0.024	-0.008	0.037	0.049	0.093	-0.124	0.009	0.002	-0.090
2013	-0.020	-0.040	-0.019	-0.008	-0.044	-0.120	0.016	0.036	0.045	0.036	-0.033	-0.019
2012	0.106	0.043	-0.020	-0.043	-0.126	-0.002	0.032	0.017	0.036	-0.036	0.007	0.059
2011	-0.040	0.012	0.018	-0.036	-0.023	-0.035	-0.059	-0.040	-0.077	0.109	-0.025	-0.002
2010	-0.048	0.017	0.057	-0.041	-0.069	-0.034	0.103	-0.036	0.064	0.018	-0.043	0.023
2009	0.046	-0.029	0.069	0.145	0.118	-0.033	0.062	0.031	0.085	0.000	0.086	0.023
2008	-0.071	0.065	-0.041	0.107	0.067	-0.110	-0.089	-0.066	-0.117	-0.285	-0.018	0.026
2007	0.004	-0.017	0.043	0.067	0.065	0.040	-0.004	0.008	0.101	0.077	-0.036	0.014
2006	0.137	0.006	-0.017	0.062	-0.100	0.003	0.012	-0.023	0.006	0.074	0.066	0.059
2005	-0.073	0.145	-0.056	-0.069	0.015	-0.006	0.039	0.074	0.119	-0.045	0.056	0.047

Brezilya Bovespa endeksinde 2005 yılında en yüksek getiri Şubat ayında, en düşük getiri Ocak ayında gerçekleşmiştir. 2006 yılında en yüksek getiri Ocak ayında, en düşük getiri Mayıs ayında gerçekleşmiştir. 2007 yılında en yüksek getiri Eylül ayında, en düşük getiri Kasım ayında, gerçekleşmiştir. 2008 yılında en yüksek getiri Nisan, en düşük getiri Ekim ayında gerçekleşmiştir. 2009 yılında en yüksek getiri Nisan, en düşük getiri Haziran ayında gerçekleşmiştir. 2010 yılında en yüksek getiri Temmuz, en düşük getiri Mayıs ayında gerçekleşmiştir. 2011 yılında Ekim ve Eylül, 2012 yılında Ocak ve Mayıs, 2013 yılında Eylül ve Haziran, 2014 yılında Ağustos ve Eylül, 2015 yılında Şubat ve Ağustos ayları sırasıyla en yüksek ve en düşük getiriyi veren aylar olmuştur.

Tablo 4. IPC Endeks Getirileri

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
2015	0.052	-0.076	0.011	-0.019	-0.003	-0.008	0.007	0.023	0.025	-0.044	0.026	0.010

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

2014	0.044	0.053	-0.042	-0.006	-0.016	-0.033	-0.025	-0.040	0.014	-0.001	0.019	0.024
2013	-0.035	0.026	0.001	0.042	0.016	0.023	-0.005	0.034	-0.018	-0.021	-0.035	-0.005
2012	-0.009	-0.010	-0.044	0.002	0.041	-0.060	-0.012	0.032	-0.036	-0.018	-0.005	-0.044
2011	0.042	-0.001	-0.011	0.013	0.031	-0.020	0.015	0.008	0.064	-0.076	-0.018	-0.007
2010	0.055	-0.040	-0.050	0.018	0.020	0.028	-0.036	0.020	-0.051	-0.065	-0.035	-0.046
2009	0.134	0.097	-0.100	-0.110	-0.105	-0.002	-0.104	-0.039	-0.038	0.020	-0.078	-0.037
2008	0.025	-0.004	-0.067	0.021	-0.054	0.084	0.067	0.045	0.055	0.197	-0.004	-0.086
2007	-0.041	0.034	-0.076	-0.009	-0.080	0.008	0.016	0.010	0.002	-0.038	0.055	0.008
2006	-0.060	0.011	-0.030	-0.069	0.100	-0.025	-0.048	-0.046	-0.041	-0.049	-0.080	-0.058
2005	-0.014	-0.052	0.084	0.028	-0.051	-0.039	-0.066	0.012	-0.124	0.023	-0.066	-0.056

Meksika IPC endeksinde 2005 yılında en yüksek getiri Mart ayında, en düşük getiri Eylül ayında gerçekleşmiştir. 2006 yılında en yüksek getiri Mayıs ayında, en düşük getiri Kasım ayında gerçekleşmiştir. 2007 yılında en yüksek getiri Kasım ayında, en düşük getiri Mayıs ayında, gerçekleşmiştir. 2008 yılında en yüksek getiri Ekim, en düşük getiri Aralık ayında gerçekleşmiştir. 2009 yılında en yüksek getiri Ocak, en düşük getiri Nisan ayında gerçekleşmiştir. 2010 yılında en yüksek getiri Ocak, en düşük getiri Ekim ayında gerçekleşmiştir. 2011 yılında Eylül ve Ekim, 2012 yılında Mayıs ve Haziran, 2013 yılında Ocak ve Nisan, 2014 yılında Şubat ve Mart, 2015 yılında Ocak ve Şubat ayları sırasıyla en yüksek ve en düşük getiriyi veren aylar olmuştur.

Tablo 5. MICEX Endeks Getirileri

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
2015	-0.165	-0.065	0.078	-0.038	0.048	-0.028	-0.009	-0.038	0.053	-0.041	-0.034	0.005
2014	0.034	0.007	0.054	0.047	-0.092	-0.031	0.068	-0.015	-0.007	-0.053	-0.030	0.094
2013	-0.048	0.040	0.032	0.037	0.026	0.015	-0.034	0.008	-0.069	-0.032	0.021	-0.017
2012	-0.077	-0.054	0.052	0.029	0.120	-0.060	-0.014	-0.011	-0.025	0.023	0.014	-0.048
2011	-0.021	-0.031	-0.020	0.040	0.044	0.000	-0.023	0.098	0.123	-0.092	-0.001	0.067
2010	-0.035	0.063	-0.085	0.010	0.075	0.018	-0.065	0.020	-0.051	-0.056	-0.027	-0.075
2009	-0.009	-0.064	-0.149	-0.175	-0.199	0.145	-0.081	-0.036	-0.092	-0.033	-0.038	-0.064
2008	0.182	-0.053	0.019	-0.024	-0.144	0.093	0.159	0.103	0.272	0.339	0.180	-0.013
2007	0.022	0.001	-0.026	0.000	0.078	-0.059	-0.040	0.034	-0.048	-0.063	0.013	-0.020
2006	-0.147	-0.120	0.017	-0.135	0.149	-0.038	-0.036	-0.048	0.058	-0.043	-0.083	-0.088
2005	-0.042	-0.099	0.061	0.007	-0.017	-0.058	-0.091	-0.113	-0.129	0.058	-0.114	-0.068

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Rusya MICEX endeksinde 2005 yılında en yüksek getiri Mart ayında, en düşük getiri Eylül ayında gerçekleşmiştir. 2006 yılında en yüksek getiri Mayıs ayında, en düşük getiri Ocak ayında gerçekleşmiştir. 2007 yılında en yüksek getiri Mayıs ayında, en düşük getiri Ekim ayında, gerçekleşmiştir. 2008 yılında en yüksek getiri Ekim, en düşük getiri Mayıs ayında gerçekleşmiştir. 2009 yılında en yüksek getiri Haziran, en düşük getiri Mayıs ayında gerçekleşmiştir. 2010 yılında en yüksek getiri Eylül, en düşük getiri Ekim ayında gerçekleşmiştir. 2011 yılında Eylül ve Ekim, 2012 yılında Mayıs ve Ocak, 2013 yılında Şubat ve Eylül, 2014 yılında Aralık ve Mayıs, 2015 yılında Mart ve Ocak ayları sırasıyla en yüksek ve en düşük getiriyi veren aylar olmuştur.

Tablo 6. IDX Composite Endeks Getirileri

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
2015	-0.012	-0.030	-0.012	0.082	-0.025	0.060	0.022	0.063	0.065	-0.053	0.002	-0.032
2014	-0.033	-0.045	-0.032	-0.015	-0.011	0.003	-0.042	-0.009	0.000	0.009	-0.012	-0.015
2013	-0.031	-0.074	-0.030	-0.019	-0.007	0.051	0.044	0.094	-0.028	-0.044	0.058	-0.004
2012	-0.031	-0.011	-0.034	-0.014	0.087	-0.032	-0.046	0.020	-0.049	-0.020	0.017	-0.009
2011	0.083	-0.018	-0.058	-0.038	-0.005	-0.013	-0.060	0.073	0.079	-0.066	0.020	-0.028
2010	-0.030	0.024	-0.086	-0.068	0.060	-0.041	-0.052	-0.004	-0.128	-0.038	0.029	-0.048
2009	0.017	0.036	-0.109	-0.183	-0.107	-0.056	-0.137	-0.008	-0.052	0.041	-0.020	-0.048
2008	0.044	-0.035	0.106	0.060	-0.059	0.040	0.019	0.062	0.167	0.377	0.012	-0.088
2007	0.027	0.009	-0.050	-0.088	-0.042	-0.026	-0.093	0.068	-0.072	-0.114	-0.017	-0.021
2006	-0.058	0.001	-0.072	-0.102	0.096	0.015	-0.031	-0.057	-0.070	-0.031	-0.083	-0.049
2005	-0.044	-0.027	-0.006	0.048	-0.055	-0.031	-0.052	0.119	-0.027	0.012	-0.028	-0.058

Endonezya IDX Composite endeksinde 2005 yılında en yüksek getiri Ağustos ayında, en düşük getiri Aralık ayında gerçekleşmiştir. 2006 yılında en yüksek getiri Mayıs ayında, en düşük getiri Kasım ayında gerçekleşmiştir. 2007 yılında en yüksek getiri Ağustos ayında, en düşük getiri Ekim ayında, gerçekleşmiştir. 2008 yılında en yüksek getiri Ekim, en düşük getiri Aralık ayında gerçekleşmiştir. 2009 yılında en yüksek getiri Ekim, en düşük getiri Nisan ayında gerçekleşmiştir. 2010 yılında en yüksek getiri Mayıs, en düşük getiri Eylül ayında gerçekleşmiştir. 2011 yılında Ocak ve Ekim, 2012 yılında Mayıs ve Eylül, 2013 yılında Ağustos ve Şubat, 2014 yılında Ekim ve Şubat, 2015 yılında Nisan ve Ekim ayları sırasıyla en yüksek ve en düşük getiriyi veren aylar olmuştur.

Tablo 7. BIST 100 Endeks Getirileri

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
2015	-0.055	-0.040	0.038	-0.012	-0.009	-0.029	-0.061	-0.013	0.068	-0.054	-0.048	0.024
2014	0.011	0.109	0.058	0.071	-0.010	0.046	-0.023	-0.069	0.073	0.067	-0.005	0.037
2013	0.007	0.080	0.002	-0.001	-0.120	-0.039	-0.100	0.115	0.041	-0.024	-0.111	-0.092

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

2012	0.060	0.028	-0.039	-0.085	0.127	0.027	0.047	-0.015	0.088	0.007	0.068	0.007
2011	-0.032	0.050	0.072	-0.094	0.004	-0.016	-0.144	0.101	-0.063	-0.028	-0.061	0.109
2010	-0.095	0.129	0.042	-0.081	0.008	0.088	0.002	0.092	0.044	-0.051	0.010	-0.042
2009	-0.076	0.070	0.206	0.101	0.054	0.143	0.088	0.029	-0.015	-0.040	0.153	0.034
2008	0.048	-0.138	0.108	-0.084	-0.130	0.185	-0.057	-0.100	-0.259	-0.079	0.044	-0.035
2007	0.006	0.052	0.030	0.046	0.000	0.115	-0.051	0.074	0.064	-0.061	0.024	-0.263
2006	0.053	-0.091	0.022	-0.140	-0.073	0.017	0.033	-0.010	0.094	-0.061	0.025	0.051
2005	0.038	-0.105	-0.080	0.067	0.066	0.094	0.043	0.076	-0.042	0.175	0.043	0.114

Türkiye BIST 100 endeksinde 2005 yılında en yüksek getiri Ekim ayında, en düşük getiri Şubat ayında gerçekleşmiştir. 2006 yılında en yüksek getiri Eylül ayında, en düşük getiri Nisan ayında gerçekleşmiştir. 2007 yılında en yüksek getiri Haziran ayında, en düşük getiri Aralık ayında, gerçekleşmiştir. 2008 yılında en yüksek getiri Haziran, en düşük getiri Eylül ayında gerçekleşmiştir. 2009 yılında en yüksek getiri Mart, en düşük getiri Ocak ayında gerçekleşmiştir. 2010 yılında en yüksek getiri Şubat, en düşük getiri Ocak ayında gerçekleşmiştir. 2011 yılında Aralık ve Temmuz, 2012 yılında Mayıs ve Nisan, 2013 yılında Ağustos ve Mayıs, 2014 yılında Şubat ve Ağustos, 2015 yılında Eylül ve Temmuz ayları sırasıyla en yüksek ve en düşük getiriyi veren aylar olmuştur.

Tablo 8. Endeks Getirileri Ortalaması

	ÇİN	HİNDİSTAN	BREZİLYA	MEKSİKA	RUSYA	ENDONEZYA	TÜRKİYE
2015	-0.001	0.009	-0.007	-0.004	-0.006	0.013	-0.012
2014	-0.049	-0.028	0.004	-0.005	0.004	-0.015	0.032
2013	0.021	-0.004	-0.014	0.005	0.003	0.004	-0.023
2012	-0.004	-0.012	-0.003	-0.014	0.002	-0.008	0.024
2011	0.019	0.016	-0.015	0.000	0.019	-0.010	-0.006
2010	0.012	-0.021	0.005	-0.022	-0.016	-0.032	0.022
2009	-0.046	-0.054	0.051	-0.045	-0.071	-0.058	0.075
2008	0.086	0.050	-0.042	0.023	0.085	0.060	-0.050
2007	-0.062	-0.037	0.033	-0.006	-0.012	-0.041	0.003
2006	-0.072	-0.025	0.013	-0.031	-0.034	-0.035	-0.012
2005	0.004	-0.029	0.029	-0.028	-0.051	-0.010	0.041

Ocak ayı haricindeki ayların ortalama getiri oranları alınarak hesaplanan yıllık endeks getiri değerleri incelendiğinde Çin A50 endeksinde en yüksek ortalama getiri 2008 yılında, en düşük

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

ortalama getiri 2006 yılında gerçekleşmiştir. Hindistan'da en yüksek ortalama getiri 2008 yılında, en düşük ortalama getiri 2012 yılında gerçekleşmiştir. Brezilya ve Türkiye'de en yüksek ortalama getiri 2009 yılında, en düşük ortalama getiri 2008 yılında gerçekleşmiştir. Meksika, Rusya ve Endonezya'da ise en yüksek ortalama getiri 2008 yılında, en düşük ortalama getiri 2009 yılında gerçekleşmiştir. Bu bağlamda 2008 küresel krizinden daha fazla etkilenen ülkelerin 2009 yılında Ocak ayı haricindeki ayların ortalama getiri oranları alınarak hesaplanan yıllık endeks getiri değerlerinin en düşük değeri verdiği, 2008 yılında en yüksek değeri verdiği söylenebilir. 2008 küresel krizinden daha az etkilenen ülkelerde ise 2009 yılında en yüksek, 2008 yılında en düşük değeri verdiği söylenebilir.

Tablo 9. R_J Değerlerinin Hesaplanması

	ÇİN	HİNDİSTAN	BREZİLYA	MEKSİKA	RUSYA	ENDONEZYA	TÜRKİYE
2015	2.543	0.466	0.452	1.842	0.114	0.866	0.504
2014	2.012	1.504	0.377	1.680	1.486	0.666	1.143
2013	0.402	0.768	0.787	0.649	0.556	0.683	1.087
2012	0.460	0.224	3.334	0.894	0.384	0.687	2.018
2011	1.026	3.428	0.611	1.630	0.777	2.598	0.677
2010	4.474	2.089	0.557	1.908	0.649	0.696	0.302
2009	0.291	1.408	1.707	4.543	0.901	1.223	0.385
2008	8.424	7.144	0.412	1.353	7.448	1.679	1.746
2007	0.243	0.703	1.046	0.603	1.295	1.378	1.075
2006	0.430	0.498	4.687	0.475	0.148	0.487	1.858
2005	1.286	1.141	0.403	0.847	0.600	0.581	1.569

Çin A50 endeksinde, en yüksek güç oranı 2008 yılında 8.424, en düşük güç oranı ise 2007 yılında 0.243 olarak gözlemlenmektedir. Hindistan, Nifty 50 endeksinde, en yüksek güç oranı 2008 yılında 7.144, en düşük güç oranı ise 2012 yılında 0.224 olarak gözlemlenmiştir. Brezilya, Bovespa endeksinde en yüksek güç oranı 2006 yılında 4.687, en düşük güç oranı ise 2014 yılında 0.377 olarak gözlemlenmiştir. Meksika IPC endeksinde en yüksek güç oranı 2009 yılında 4.543, en düşük güç oranı ise 2006 yılında 0.475 olarak gözlemlenmiştir. Rusya, MICEX endeksinde, en yüksek güç oranı 2008 yılında 7.448, en düşük güç oranı ise 2015 yılında 0.114 olarak gözlemlenmektedir. Endonezya IDX Composite endeksinde, en yüksek güç oranı 2011 yılında 2.598, en düşük güç oranı ise 2006 yılında 0.487 olarak gözlemlenmektedir. Türkiye BIST 100 endeksinde ise en yüksek güç oranı 2012 yılında 2.018, en düşük güç oranı ise 2010 yılında 0.302 olarak gözlemlenmektedir.

Tablo 10. R_Y Değerlerinin Hesaplanması

	ÇİN	HİNDİSTAN	BREZİLYA	MEKSİKA	RUSYA	ENDONEZYA	TÜRKİYE
2015	0.999	1.009	0.993	0.996	0.994	1.013	0.988

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

2014	0.951	0.972	1.004	0.995	1.004	0.985	1.032
2013	1.021	0.996	0.986	1.005	1.003	1.004	0.977
2012	0.996	0.988	0.997	0.986	1.002	0.992	1.024
2011	1.019	1.016	0.985	1.000	1.019	0.990	0.994
2010	1.012	0.979	1.005	0.978	0.984	0.968	1.022
2009	0.954	0.946	1.051	0.955	0.929	0.942	1.075
2008	1.086	1.050	0.958	1.023	1.085	1.060	0.950
2007	0.938	0.963	1.033	0.994	0.988	0.959	1.003
2006	0.928	0.975	1.013	0.969	0.966	0.965	0.988
2005	1.004	0.971	1.029	0.972	0.949	0.990	1.041

Çin A50 endeksinde, en yüksek R_y değeri 2008 yılında 1.086, en düşük R_y değeri ise 2006 yılında 0.928 olarak gözlemlenmektedir. Hindistan, Nifty 50 endeksinde, en yüksek R_y değeri 2008 yılında 1.050, en düşük R_y değeri ise 2009 yılında 1.051 olarak gözlemlenmiştir. Brezilya, Bovespa endeksinde en yüksek R_y değeri 2008 yılında 1.051, en düşük R_y değeri ise 2008 yılında 0.958 olarak gözlemlenmiştir. Meksika IPC endeksinde en yüksek R_y değeri 2008 yılında 1.023, en düşük R_y değeri ise 2009 yılında 0.955 olarak gözlemlenmiştir. Rusya, MICEX endeksinde, en yüksek R_y değeri 2008 yılında 1.085, en düşük R_y değeri ise 2009 yılında 0.929 olarak gözlemlenmektedir. Endonezya IDX Composite endeksinde, en yüksek R_y değeri 2008 yılında 1.060, en düşük R_y değeri ise 2009 yılında 0.942 olarak gözlemlenmektedir. Türkiye BIST 100 endeksinde ise en yüksek R_y değeri 2009 yılında 1.075, en düşük R_y değeri ise 2008 yılında 0.950 olarak gözlemlenmektedir. Bu bağlamda 2008 küresel finans krizi döneminde R_y değerlerinin en yüksek veya en düşük değeri verdiği söylenebilir.

Tablo 11. Güç Oranları (R_j/R_y)

	ÇİN	HİNDİSTAN	BREZİLYA	MEKSİKA	RUSYA	ENDONEZYA	TÜRKİYE
2015	2.545	0.462	0.456	1.850	0.115	0.855	0.511
2014	2.117	1.548	0.375	1.689	1.480	0.677	1.107
2013	0.393	0.771	0.798	0.646	0.555	0.681	1.112
2012	0.462	0.227	3.344	0.907	0.383	0.692	1.971
2011	1.007	3.374	0.620	1.630	0.763	2.625	0.681
2010	4.420	2.133	0.554	1.950	0.659	0.719	0.296
2009	0.305	1.488	1.625	4.757	0.970	1.299	0.358
2008	7.758	6.802	0.430	1.322	6.866	1.584	1.837
2007	0.259	0.730	1.013	0.607	1.311	1.437	1.072

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

2006	0.463	0.511	4.625	0.490	0.153	0.504	1.880
2005	1.280	1.176	0.392	0.871	0.632	0.587	1.507

R_j/R_Y şeklinde hesaplanan güç oranının 1'den küçük olması Ocak ayı getirisinin diğer ayların ortalama getirisinden daha düşük olduğu anlamına gelmektedir ve Ocak ayı anomalisinin görülmediği sonucunu verir. R_j/R_Y şeklinde hesaplanan güç oranının 1'den büyük olması durumu ise Ocak ayı getirisinin diğer ayların getirisinin ortalamasından büyük olduğu anlamına gelir ve ilgili dönemin yarısından fazlasında bu durum gözlemlenir ise Ocak ayı anomalisinin varlığından söz edilebilir. Bu bağlamda Çin A50 endeksinde ilgili dönemde en yüksek güç oranı 2008 yılında 7.758, en düşük güç oranı ise 2007 yılında 0.259 olarak hesaplanmıştır. 2005-2015 döneminde toplam 11 yılın 6 yılında, 1'den büyük sonuç vermiştir. 2015, 2014, 2011, 2010, 2008 ve 2005 yıllarında Çin A50 endeksinde Ocak ayı anomalisi tespit edilmiştir.

Hindistan, Nifty 50 endeksinde ilgili dönemde en yüksek güç oranı 2008 yılında 6.802, en düşük güç oranı ise 2012 yılında 0.227 olarak hesaplanmıştır. 2005-2015 döneminde toplam 11 yılın 6 yılında, 1'den büyük sonuç vermiştir. Bu bağlamda 2014, 2011, 2010, 2009, 2008 ve 2005 yıllarında Nifty 50 endeksinde Ocak ayı anomalisi tespit edilmiştir. Brezilya, Bovespa endeksinde ilgili dönemde en yüksek güç oranı 2006 yılında 4.625, en düşük güç oranı ise 2014 yılında 0.375 olarak hesaplanmıştır. 2005-2015 döneminde toplam 11 yılın 4 yılında, 1'den büyük sonuç vermiştir. Bu bağlamda 2012, 2009, 2007 ve 2006 yıllarında Ocak ayı anomalisine rastlanmıştır ancak güç oranları 2005-2015 döneminde dönem sayısının yarısından fazlasında 1'den büyük sonuç vermediği için Bovespa endeksinde Ocak ayı anomalisi tespit edilememiştir.

Meksika IPC endeksinde ilgili dönemde en yüksek güç oranı 2009 yılında 4.757, en düşük güç oranı ise 2006 yılında 0.490 olarak hesaplanmıştır. 2005-2015 döneminde toplam 11 yılın 6 yılında, 1'den büyük sonuç vermiştir. 2015, 2014, 2011, 2010, 2009 ve 2008 yıllarında IPC endeksinde Ocak ayı anomalisi tespit edilmiştir. Rusya MICEX endeksinde, ilgili dönemde en yüksek güç oranı 2008 yılında 6.866, en düşük güç oranı ise 2015 yılında 0.115 olarak hesaplanmıştır. 2005-2015 döneminde toplam 11 yılın 3 yılında, 1'den büyük sonuç vermiştir. Bu bağlamda 2014, 2008 ve 2007 yıllarında Ocak ayı anomalisine rastlanmıştır ancak güç oranları 2005-2015 döneminde dönem sayısının yarısından fazlasında 1'den büyük sonuç vermediği için MICEX endeksinde Ocak ayı anomalisi tespit edilememiştir.

Endonezya IDX Composite endeksinde, ilgili dönemde en yüksek güç oranı 2011 yılında 2.625, en düşük güç oranı ise 2006 yılında 0.504 olarak hesaplanmıştır. 2005-2015 döneminde toplam 11 yılın 4 yılında, 1'den büyük sonuç vermiştir. Bu bağlamda 2011, 2009, 2008 ve 2007 yıllarında Ocak ayı anomalisine rastlanmıştır ancak güç oranları 2005-2015 döneminde dönem sayısının yarısından fazlasında 1'den büyük sonuç vermediği için IDX Composite endeksinde Ocak ayı anomalisi tespit edilememiştir. Türkiye BIST 100 endeksinde ilgili dönemde en yüksek güç oranı 2012 yılında 1.971, en düşük güç oranı ise 2010 yılında 0.296 olarak hesaplanmıştır. 2005-2015 döneminde toplam 11 yılın 7 yılında, 1'den büyük sonuç vermiştir. Bu bağlamda 2014, 2013, 2012, 2008, 2007, 2006 ve 2005 yıllarında, BIST 100 endeksinde Ocak ayı anomalisi tespit edilmiştir.

Sonuç

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Etkin piyasa hipotezine göre piyasada oluşan bilgi hisse senedi fiyatlarına yansıdığı için yatırımcılar oluşturdukları portföyden normalin üzerinde getiri elde edemezler. Ancak yapılan çalışmalarda yatırımcıların bazı durumlarda normalin üzerinde getiri elde ettiklerine rastlanmıştır. Bu durum literatürde anomali olarak adlandırılmıştır. Bu çalışmada E7 ülkelerinde yani en hızlı büyüyen gelişmekte olan ülkelerde (Çin, Hindistan, Brezilya, Meksika, Rusya, Endonezya ve Türkiye) Ocak ayı anomalisinin varlığı araştırılmıştır. Çalışma da 2005-2015 döneminde Ocak Ayı anomalisinin tespiti için Güç Oranı Yöntemi kullanılmıştır.

Güç Oranı Yöntemi kullanılarak yapılan analiz sonucunda, Çin A50, Hindistan Nifty50, Meksika IPC ve Türkiye BIST 100 endeksinde Ocak ayı anomalisine rastlanırken, Brezilya Bovespa, Rusya MICEX ve Endonezya IDX endeksinde Ocak ayı anomalisine rastlanmamıştır. Çin A50 endeksinde ilgili dönemin 2015, 2014, 2011, 2010, 2008 ve 2005 yıllarında Ocak ayı anomalisine rastlanmış olup 2008 yılında en güçlü Ocak ayı anomalisi gerçekleşmiştir. Hindistan Nifty 50 endeksinde ilgili dönemin 2014, 2011, 2010, 2009, 2008 ve 2005 yıllarında Ocak ayı anomalisine rastlanmış olup 2008 yılında en güçlü Ocak ayı anomalisi gerçekleşmiştir. Meksika IPC endeksinde ilgili dönemin 2015, 2014, 2011, 2010, 2009 ve 2008 yıllarında Ocak ayı anomalisine rastlanmış olup 2009 yılında en güçlü Ocak ayı anomalisi gerçekleşmiştir. Türkiye BIST 100 endeksinde ise ilgili dönemin 2014, 2013, 2012, 2008, 2007, 2006 ve 2005 yıllarında Ocak ayı anomalisine rastlanmış olup 2012 yılında en güçlü Ocak ayı anomalisi gerçekleşmiştir.

Araştırmanın sonucunda 2008 küresel finansal krizinden daha fazla etkilenen ülkelerin Ocak ayı anomalileri en güçlü 2008 ve 2009 yılında gerçekleştiği söylenebilir. Bunu yanı sıra Brezilya, Rusya ve Endonezya'da Ocak ayı etkisinin kaybolduğu sonucuna ulaşılabilir.

Kaynakça

- Abdioğlu, Z., Değirmenci, N. (2013). İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında Mevsimsel Anomaliler, *Business and Economics Research Journal*, 4(3), 55-73.
- Agrawal, A. and Tandon K. (1994). Anomalies or illusions? evidence from stock markets in eighteen countries, *Journal of International Money and Finance*, 13, 83-106.
- Al-Rjoub, S. A. M., and Alwaked, A. (2010). January effect during financial crises: Evidence from the U.S. *European Journal of Economics, Finance and Administrative Sciences*, 24, 29-35.
- Aytekin S. ve Sakarya Ş. (2014). Ocak ayı anomalisi: Borsa İstanbul Endeksleri üzerine bir uygulama, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 10(23).
- Ege, İ., Topaloğlu, E. E., ve Coşkun, D. (2012). Davranışsal finans ve anomaliler: Ocak ayı anomalisinin İMKB'de test edilmesi, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 56, 175-189.
- Erdoğan, M., Elmas, B. (2010). Hisse Senedi Piyasalarında Görülen Anomaliler ve Bireysel Yatırımcı Üzerine Bir Araştırma, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(2), 1-2
- Gu, A. Y. (2003). The Declining January Effect: Evidences from the U.S. Equity Markets , *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 43, 395- 404.
- Gültekin, M. ve Gültekin, B. (1983). Stock market seasonality: international evidence, *Journal of Financial Economics*, 1983.
- Hsu, C. (2005). Is There a January Effect in the Greater China Area?, *Simon Fraser University, Business Administration Master Thesis*, Taiwan

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Küçüksille, Engin, (2012). İMKB Endekslerinde Ocak Ayı Etkisinin Test Edilmesi, Muhasebe ve Finansman Dergisi, s.129-138

Rozeff, M.S. and Kinney, W.R. (1976). Capital market seasonality, *Journal of Financial Economics*

Wachtel, S. (1942). Certain observations on seasonal movement in stock prices, *Journal of Business*,15,184-193.

Wahlroos, B., Berglund, T. (1983). The January Effect on a Small Stock Market: Lumpy Information and Tax-Loss Selling, No.579

Barak, O. ve Demireli, E. (2008), İMKB’ de aşırı reaksiyon anomalisi ve davranışsal finans modelleri kapsamında değerlendirilmesi, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 10, Vol.1, ss. 207-229

**İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN KARIYER KARARI
YETKİNLİK BEKLENTİLERİ: BAYBURT ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ**

**CAREER DECISION SELF EFFICACY EXPECTATIONS OF FACULTY OF
ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES STUDENTS : EXAMPLE OF
BAYBURT UNIVERSITY**

Öğr. Gör. Mehmet KAPUSIZOĞLU

Bayburt Üniversitesi, mkapusiz@bayburt.edu.tr

Yrd. Doç. Dr. Hayriye ŞENGÜN

Bayburt Üniversitesi, hsengun@bayburt.edu.tr

Yrd. Doç. Dr. Füsün Çelebi BOZ

Bayburt Üniversitesi, fcelebi@bayburt.edu.tr

Özet

Bireyin mutlu bir yaşam sürdürebilmesi için üç önemli kararda çok dikkatli olması gerekir: Arkadaş, Eş ve İş. Bu üç önemli karar, bireyin gelecekteki hayatında başarı, güç, statü, saygınlık ve huzur kazanmasında çok önemli bir yere sahiptir.

1. Bu çalışmanın amacı, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencilerinin kariyer kararı yetkinlik beklentilerini ortaya çıkarmaktır.
2. Araştırmada öğrencilerin kariyer kararı yetkinlik beklenti düzeyleri için Betz, Klein ve Taylor tarafından geliştirilen ve Işık tarafından Türkçeye uyarlanan Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi Ölçeği kullanılmıştır.
3. Verilerin analizinde bağımsız gruplar için t-testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) test teknikleri kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlar literatür eşliğinde tartışılıp çeşitli öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kariyer, Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğrencileri.

Abstract

The individual must be very careful with the three important their decisions in order to be able to lead a happy life: choose of friend, partner and job. These three important decisions are crucial in achieving success, power, status, prestige and peace in the future life of the individual.

The purpose of this study is to reveal the career decision self efficacy expectations of faculty of economics and administrative sciences students.

In this study, for level of Career Decision Self Efficacy of students, General Self Efficacy scale, which was developed by Betz, Klein and Taylor and adapted into Turkish language by Işık was used.

For data analysis, t test for independent samples and one way ANOVA techniques have been used. The results are discussed and several recommendations are presented in the light of literature.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Keywords: Career, Career Decision Self Efficacy Expectation, Faculty Of Economics And Administrative Sciences Students

GİRİŞ

Yükseköğretimde eğitim almanın en önemli amaçlarından biri, bir kariyer konusunda bireyin kendini geliştirmesi olsa da yapılan araştırmalar üniversite mezunlarının sadece %54'ünün bilinçli bir tercih sonucu üniversitelere geldiği ve şu andaki işlerini bilinçli bir plan sonucu elde ettiklerini göstermektedir.

Öğrencilerin önemli bir kısmı üniversiteye gelmeden önce de kariyer seçimleri konusunda kararsızlık yaşamaktadır. Mesleki karar verme sürecinde olan öğrenci için bu süreç hazırlık gerektirir ve bu hazırlık sürecinde öğrencinin seçmeyi düşündüğü meslekle kendi kişilik özellikleri arasında uyum sağlaması için hem mesleklerin özelliklerini keşfetmesi hem de kendi ilgi yetenek ve mesleki değerlerinin farkına varması gerekmektedir (Peterson, Sampson, Lenz ve Reardon, 2002).

4. Bireyler çocukluk çağlarından başlayarak geleceğe yönelik çeşitli hayaller kurar ve kendileri için en uygun işleri seçmeye çalışır. Bu hayallerin gerçeğe dönüşmesi ise kişinin önüne çıkan fırsatları doğru değerlendirmesi ve niteliklerine uygun kazanımları elde etmesi sonucunda gerçekleşebilir (Karakaya vd., 2015:1).

Meslek seçiminde yalnız bir kriter yerine, mesleğin sağlayacağı gelir avantajları, kariyer imkanı, iş güvencesi gibi unsurların söz konusu olduğu bilinmektedir. Meslek seçiminde rasyonel davranmak karar verecek olan bireylerin kriterleri dikkate alınmasıyla gerçekleşebilir (Pekkaya ve Çolak, 2013:798).

5. Kariyer hedeflerinin doğru bir şekilde planlanmaması gelecek dönemlerde mesleki başarısızlığı ortaya koyacağı gibi, sosyal yaşamın büyük parçası olan iş yaşamında da memnuniyetsizlik, motivasyon eksikliği, mutsuzluk gibi olumsuz durumlara sebep olacaktır (Çay vd, 2013:201).

Bireyin okuldan iş hayatına geçiş döneminde kendisine uygun meslek ve iş alanlarına yönlendirilmeleri sağlıklı bir karar almalarında önemli görülmektedir. Yapılan çalışmalar, bu dönemin kritik olduğunu ve bu dönemde mesleki olgunluk, değerler, ilgi ve tutumlar gibi değişkenlerin bireylerin sağlıklı karar vermesinde önemli bir rol oynadığını ortaya koymuştur.

Öğrencilerin mesleki ve eğitsel karar verme sürecinde etkili olan pek çok faktör bulunmaktadır. Bu faktörlerin bir kısmı yaş, cinsiyet, benlik algısı, ilgi ve yetenekler gibi bireylerin kendileriyle ilgili iken bir kısmı da anne ve babanın eğitim düzeyleri, meslekleri, ailenin gelir düzeyi ve aile yapısı gibi sosyo-kültürel faktörlerdir. Bununla birlikte mesleki seçeneklerin ve bu seçenekleri etkileyen kriterlerin fazla olması öğrencilerin zaman zaman mesleki karar vermekte zorlanmalarına neden olmaktadır.

Kariyer

Kariyer; bireylerin çalışma hayatında, herhangi bir iş kolunda ilerlemesi, deneyim ve beceri kazanması, daha geniş bir ifadeyle; para, saygınlık, prestij, başarıma arzusu, daha iyi bir yaşama biçimi, bireyin önüne çıkan fırsatlar, ödüller, terfiler ve yaşam boyu gelişim şeklinde tanımlanabilmektedir (Tuncer, 2012:209). Günlük yaşamda ise ilerleme, meslek, iş yaşamı, başarı, bireyin iş hayatı süresince üstlendiği rollerle, daha fazla kazanç sağlama, daha fazla sorumluluk

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

yüklenme, statü ve güç kazanmak için yukarı doğru yükselmek şeklinde ifade edilebilir (Erdoğan, 2003:18).

Üniversite öğrencilerinin kariyer gelişimlerinde en önemli aşamalardan biri de iş yaşamına geçiş sürecidir ve genellikle bu süreç üniversite öğrencileri için çok zor geçmektedir (Perrone ve Vickers, 2003; Polach, 2004). Öğrencilik hayatı ile iş hayatının birbirinden farklı olması, aranan tecrübe ve becerilere sahip olmaması, öğrencilerin iş hayatı ile ilgili gerçekçi olmayan beklentilere sahip olması gibi etkenler de bu süreci oldukça güçleştirmektedir (Wendlandt ve Rochlen, 2008).

Araştırmalar iş hayatıyla ilgili gerçekçi beklentilere sahip olan öğrencilerin iş yaşamında daha fazla doyum ve mutluluk sağladıklarını göstermektedir.

Lent, Hackett ve Brown'a göre, okul yaşamından iş yaşamına geçişte birbiriyle ilişkili altı süreç oldukça önemlidir (Lent, Hackett ve Brown, 1999). Bunlar:

- Olumlu ancak gerçekçi bir yetkinlik ve sonuç beklentisi edinilmesi,
- Kariyer bilgilerinin gelişimi,
- İlgiler ve kariyer hedefleri arasında ilişkilerin oluşması,
- Hedeflerin davranışlara dönüştürülmesi,
- Akademik ve iş becerilerinin geliştirilmesi ve performans problemlerinin giderilmesi,
- Sosyal destekler ve engellerin değerlendirilerek kariyer seçeneklerine yönelme

İş yaşamına geçiş sürecinin daha sağlıklı geçirilmesinde öncelikli olan basamağın kariyer kararı verme yetkinliği olduğu ve bu basamakta yapılacak çalışmaların bireylerin hedeflerine ulaşmalarında etkili olacağı öne sürülmektedir (Ulaş ve Yıldırım, 2016).

Kariyer Planlaması

Kariyer kavramının, insanlık ve iş dünyası için bilimsel olarak kullanılmaya başlaması 1956 yılında Ann Roe'nın "Meslekler Psikolojisi" eserinde görülmektedir. Kariyer kavramı günlük konuşmalarda; meslek ve iş hayatında ilerlemek, başarı elde etmek ve kişinin tüm bu iş yaşantısı boyunca üstlendiği rolleriyle ilgili deneyimlerinin bütünü olarak tanımlanmaktadır (Yazçayır vd, 2015: 91).

Kariyer; bireylerin çalışma hayatında, herhangi bir iş kolunda ilerlemesi, deneyim ve beceri kazanması, daha geniş bir ifadeyle; para, saygınlık, prestij, başarı arzusu, daha iyi bir yaşama biçimi, bireyin önüne çıkan fırsatlar, ödüller, terfiler, yaşam boyu gelişim şeklinde tanımlanabilir (Tuncer, 2012:209). Günlük yaşamda ise ilerleme, meslek, iş yaşamı, başarı, bireyin iş hayatı süresince üstlendiği rollerle, daha fazla kazanç sağlama, daha fazla sorumluluk yüklenme, statü ve güç kazanmak için yukarı doğru yükselmek şeklinde ifade edilebilir (Erdoğan, 2003:18).

Kariyer planlanması, bir kişinin iş hayatında sahip olmak istediği uzmanlık ve iş başarısı olarak tanımlanmaktadır. Kariyer, hedefleri belirleme, işleri ve kariyer yollarını analiz etme, olası işletmeleri belirleme, başvurma ve elde etme olarak süreçlendirilir.

Kariyer planlamasının iki boyutu vardır. Birinci boyut, kariyerini planlama durumunda olan bireyin kendi kişiliğinde oluşacaktır. Birey, çalışma yaşamında yerini bilme, anlama ve gelecekte nerede ve nasıl olmak istediğini belirleme durumunda olacaktır. Böylelikle birey kendi kariyerini planlama

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

fırsatı bulur. İkinci boyut ise, kariyerin örgüt açısından irdelenmesi ve yönlendirilmesidir. Burada örgüt, kendi amaçlarını ön planda tutarak bireysel amaçları kendisine uyarlamaya çalışmaktadır. Bir bakıma buradan amaçların bütünleştirilmesine gidilmektedir (Sabuncuoğlu, 1997:70).

Kariyer planlamasında, öz farkındalık; bireyin kendini tanıma ve anlama algısı, çalışma hayatında yerini bilme, kavrama ve gelecekte nerede ve nasıl olması gerektiğini belirleme durumudur. (Sabuncuoğlu, 1997: 70). Kariyer uyum yeteneği ise, bireylerin iş yaşamları ve kariyerleri ile ilgili karar verme süreçlerinde sahip olmaları gereken kritik becerileri ifade etmektedir (Kanten, 2012:193).

Çalışanların hem şimdiki, hem de gelecekteki işler için sahip olunması gereken beceri ve niteliklerin neler olduğunu fark etmek, herhangi bir düzeyde sorumluluk alma kabiliyetlerini geliştirmek, bireylere ihtiyaç duydukları cesaretlendirmeyi ve rehberliği vermek, kariyer yönetiminin özel ve genel hedefleri arasında yer alır (Kabadayı, 2013: 17). Değişen çevresel şartlara uyum sağlama çabalarının iş piyasaları açısından ortaya çıkardığı değişimler, örgütlerin başarılı olarak ayakta kalması, beşeri sermaye geliştirme ve esnek bir örgüt yapısı sağlama kariyer planlaması açısından son derece önem arz etmektedir (Taşlıyan vd., 2011:234).

Her bir öğrenci için kariyer planlama süreci, kendi deneyim, ilgi, yetenek ve değerlerine göre farklılık gösterir. Öğrenciler eğitimleri boyunca kariyer seçimlerini planlayarak, öz farkındalıklarını artırmada, yeni kariyer seçeneklerini keşfetmede, bilgi ve tecrübe edinmelerinde önemli kazanımlar sağlarlar.

Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi

Yetkinlik kavramı sosyal öğrenme kuramcılarından, Bandura tarafından ortaya atılan ve davranış üzerinde etkili olduğu ileri sürülen temel kavramlardan biridir. Yetkinlik; bireyin, belli bir performansı göstermek için gerekli etkinlikleri organize etme ve başarıma gücüne ilişkin kendi yargısı olarak tanımlanabilmektedir (Bandura, 1986).

Yetkinlik beklentisi ise, bir davranışın başlayıp başlamayacağı, davranışı sonlandırmak için ne kadar gayret sarf edileceği, engelleyici ve yıldırcı durumlara karşı ne derece direnileceğinin belirleyicisidir (Lent ve Hackett, 1987). Kuzgun'a göre kendini yetkin görme, bireyin sahip olduğu kapasitesi, yaptığı işlerdeki başarıları, güduları ve öz kavramı sistemini oluşturan diğer öğelerin bir bileşkesidir (Kuzgun, 2000). Kendini yetkin görme, her türlü davranış girişiminin başlayıp başlamayacağını, başlayan davranışın devam edip etmeyeceğini belirleyici bir güce sahiptir. Betz'e göre, yetkinlik inancı, hedef belirleme sürecindeki plan yapma, karar verme, istekli olma ve davranışa yönelme gibi açılardan mesleki ilgileri, amaçları, meslek seçimini ve performansı etkilemektedir (Betz, 2000). Yapılan araştırmalar yetkinlik algısının öğrencilerin öğrenim görecekleleri alan seçimlerini ve meslek tercihlerini doğrudan etkilediğini göstermektedir (Hackett ve Betz, 1989).

Kariyer kararı verme öz yetkinliği bireyin kariyer kararı verme sürecinde kariyer görevlerini başarılı bir şekilde gerçekleştirebileceğinden emin olma hissinin derecesi olarak tanımlanmaktadır (Betz, Klein, & Taylor, 1996). Bu nedenle kariyer kararı verme öz yetkinliği, kariyer gelişim sürecinde gerekli olan nitelikleri gerçekleştirmek için bireyin yeteneklerindeki inanca odaklanmaktadır. Yapılan çalışmalarda kariyer kararı verme yetkinliği düzeyleri yüksek olan bireylerin mesleki gelişim görevlerini başarı ile tamamlayarak kendileri için doğru meslek seçimi yapabildikleri,

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

kariyer kararsızlık düzeylerinin düşük ve kariyer olgunluk düzeylerinin yüksek olduğu görülmüştür (Taylor ve Betz, 1983; Morgan ve Ness, 2003).

Kariyer kararı yetkinlik beklentisi bazı kariyer görevlerini gerçekleştirmede bireyin kendine olan güveni olarak düşünülebilir. Bu görevler, Crites'in belirttiği; etkili bir kariyer gelişimi için gerekli olan kendini doğru bir şekilde değerlendirme, mesleklerle ilgili bilgi toplama, hedef belirleme, gelecek için plan yapma ve problem çözme davranışlarıdır. Dolayısıyla bir kişinin kariyer kararı yetkinlik beklentisinin yüksek olması, o kişinin yetenek, değer ve ilgilerini doğru bir şekilde değerlendirebilme, mesleklerle ilgili doğru bilgiler edinebilme, ulaşılabilir hedefler belirleyebilme ve bu hedefleri gerçekleştirirken karşılaştığı problemleri çözebilme konusunda kendine güveninin yüksek olduğu anlamına gelir (Işık, 2010).

İktisadi ve İdari Bilimler Fakülteleri ve Mezunlarının Durumu

İktisadi ve İdari Bilimler Fakülteleri, toplumun yönetici ve vasıflı personel ihtiyacını karşılayacak bireyler yetiştiren yükseköğretim kurumlarıdır. Bu fakülteler hemen hemen bütün üniversitelerde bulunan ve öğrenci sayısı ile üniversitelerin en kalabalık fakültelerinden birini oluşturmaktadır. İİBF mezunları, kamudan özel sektöre kadar pek çok alanda istihdam edilebilmesine rağmen, işsizlik rakamları açısından mezuniyet sonrasında en fazla işsiz kalan bölümler olmaktadır.

Türkiye'de yer alan Yükseköğretim programlarına bakıldığında hemen hemen tüm üniversitelerde İİBF'lere rastlanılabilmektedir. Yükseköğretim Kurumu 2017 yılı istatistiklerine göre Türkiye'de yer alan İİBF ve aynı bölümlere sahip diğer fakülte sayıları Tablo – 1'de gösterilmiştir.

Tablo – 1 : 2017 Yılı İİBF ve Benzer Bölümlere Sahip Fakülte Sayıları

FAKÜLTE ADI	DEVLET	ÖZEL	TOPLAM
İİBF	95	26	121
Siyasal	11	1	12
İktisat	4	0	4
İşletme	22	11	33

Kaynak : 2017 Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi İstatistikleri

Yine 2014 YGS verilerine göre en çok kontenjan açılan 20 lisans bölümü Tablo – 2'de verilmiştir.

Tablo – 2 : 2014 YGS'de En Çok Kontenjan Açılan 20 Bölüm

Sıra	Bölüm	Kontenjan
1	İşletme	33.721
2	İktisat	20.498

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

3	Hukuk	15.821
4	Türk Dili Ve Edebiyatı	15.674
5	Tarih	14.366
6	İlahiyat	13.990
7	Sosyoloji	13.931
8	Hemşirelik	13.449
9	Uluslararası İlişkiler	11.650
10	Tıp Fakültesi	11.558
11	Kamu Yönetimi	11.493
12	Makine Mühendisliği	11.386
13	İnşaat Mühendisliği	10.911
14	Maliye	9.813
15	Elektrik- Elektornik Mühendisliği	9.761
16	Bilgisayar Mühendisliği	7.953
17	Sınıf Öğretmenliği	6.709
18	Rehberlik Ve Psikolojik Danışmanlık	6.599
19	Okul Öncesi Öğretmenliği	6.430
20	Mimarlık	6.279
TOPLAM		251.992

Kaynak : ÖSYM, www.osym.gov.tr

2014 YGS verilerine göre en çok kontenjan açılan 100 lisans bölümüne 423.017 kontenjan ayrılmış, Tablo 2'den de görüleceği üzere, en çok kontenjan açılan 20 bölüme ise 251.992 kontenjan yer verilmiştir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tablo – 3 : 2014 YGS’de En Çok Kontenjan Açılan İİBF Bölümleri

SIRA	BÖLÜM	KONTENJAN
1	İşletme	33.721
2	İktisat	20.498
3	Uluslararası İlişkiler	11.650
4	Kamu Yönetimi	11.493
5	Maliye	9.813
6	Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri	5.397
7	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi	5.218
8	Turizm İşletmeciliği Ve Otelcilik	4.452
9	Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler	2.690
10	Ekonometri	2.538
TOPLAM		107.470

Kaynak : ÖSYM, www.osym.gov.tr

İİBF’ler açısından bakıldığında ise; en çok kontenjan ayrılan İİBF bölümlerine toplamda 107,470 kontenjan ayrıldığı görülmektedir. İİBF altında yer alan bölümler için bu kadar yüksek kontenjan ayrılmakla birlikte, kayıtlı en çok işsiz de İİBF altında yer alan bölümlerin mezunları olduğu, istatistiklerden anlaşılmaktadır. Türkiye İş Kurumu’nun 2014 verilerine göre, en çok işsiz bulunan üniversite bölümleri arasında ilk 4 sıra, İİBF bölümlerine aittir.

Tablo – 4 : Türkiye İş Kurumu Kayıtlarına Göre 2014 Yılı

En Çok İşsiz Bulunan 10 Üniversite Bölümü

Sıra	Bölüm	Kayıtlı İşsiz Sayısı
1	İşletme	61603

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

2	Muhasebe	17755
3	İktisat	16030
4	Bilinmeyen	11718
5	Kamu Yönetimi	10246
6	Elektrik	10048
7	Makine	7366
8	Büro Yönetimi ve Sekreterlik	6931
9	Maliye	6627
10	Bilgisayar Programcılığı	6381

Kaynak : Türkiye İş Kurumu

En çok işsiz bulunan bölümlerin ve kayıtlı işsiz sayılarının yer aldığı Tablo – 4’ün ilk dört bölümü (4’üncü sırada yer alan “Bilinmeyen” satırı göz ardı edildiğinde); İşletme, Muhasebe, İktisat ve Kamu Yönetimi bölümlerinden oluşmaktadır. Türkiye İş Kurumuna kayıtlı işsizler arasında 2014 yılı verilerinde yükseköğretim mezunu olanların toplam sayısının 408.268 olduğu dikkate alındığında, yükseköğretim mezunu toplam kayıtlı işsiz sayısının dörtte birinden fazlasını ilk sıradaki bu dört bölüm oluşturmaktadır.

İİBF mezunlarının en önemli istihdam alanı kuşkusuz kamu kurumları olmasına rağmen, KPSS sınavına giren adayların mezun oldukları bölümlere göre sayıları da, hangi bölüm mezunlarının daha fazla olduğu ve kamu kurumlarına atanma beklentisi içinde olduğuna dair önemli bir bilgi sunmaktadır.

Tablo – 5 : 2014 KPSS’ye Giren ve Yerleştirilen Aday Sayısı

Sıra	Bölüm	Sınava Giren Aday Sayısı	Yerleştirilen Aday Sayısı
1	İşletme	191.357	306
2	İktisat	63.100	131
3	Kamu Yönetimi	53.444	123

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

4	Maliye	30.342	40
5	Uluslararası İlişkiler	11.975	43
6	Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri	11.795	17
7	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi	5.463	33
8	Ekonometri	4.268	8
9	Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik	2.354	3
10	Siyaset Bilimi ve Uluslararası ilişkiler	1.485	9

Kaynak : OSYM, www.osym.gov.tr

İİBF bölümlerinden mezun olup sınava giren 381.671 adayın sadece 726'sı, 2014 içinde ÖSYM tarafından bir kamu kurumuna yerleştirilmiştir. Bu rakam, yerleştirilen 11.895 adayın %6'sına tekabül etmektedir. Sınava giren 381.671 kişinin %1'i bile etmeyen bu rakam, Türkiye İş Kurumu'na kayıtlı İİBF mezunu işsizler de dikkate alındığında, İİBF bölümleri için açılan ve toplam lisans kontenjanlarının dörtte birinden fazlasına tekabül eden ve 120.112 gibi devasa bir rakama ulaşan kontenjanlarla ilgili büyük bir sorun olduğunu göstermektedir. Büyük rakamlara ulaşan ve her yıl katlanarak artan İİBF mezunu işsizlerde ve hatta alanıyla ilgili bir işe yerleşemeyip özel sektörde veya kamu kurumlarında, aldıkları eğitimle ilgisiz işlerde (polis, infaz ve koruma memuru, zabıt katibi vb.) çalışan gençlerimizde, infiale sebep olmaktadır.

Bunun yanı sıra daha önce sadece İİBF ve Hukuk fakültesi mezunlarının girebildikleri kariyer meslek sınavları için yapılan alımlara başka fakülte mezunlarının da başvurmasına olanak sağlayan düzenlemeler İİBF mezunlarını daha da zor bir durumda bırakmıştır.

Bu olumsuz durumlarla karşı karşıya olan İİBF mezunları, özellikle sosyal medyada seslerini duyurmaya çalışmaktadırlar. Bu durumları çoğu zaman caps'lere konu olmuştur.

Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmanın amacı; İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencilerinin kariyer kararı yetkinlik beklentilerini ortaya çıkarmaktır. Türkiye'de İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencilerinin kariyer kararlarına ilişkin çalışmaların sınırlı olması nedeni ile öğrencilerin kariyer kararı yetkinlik beklenti düzeylerinin belirlenmesi literatüre katkı sağlaması açısından önemlidir. Araştırmanın evrenini 2016 – 2017 akademik yılında Bayburt Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde öğrenim görmekte olan 1862 öğrenci oluşturmaktadır (Bayburt Üniversitesi Öğrenci İşleri, 2017). Söz konusu ana kütle temsil edecek örneklem büyüklüğü; %95 güven aralığında, $\pm$ %5 örneklem hatası ile 318 olarak hesaplanmıştır. Ana kütle içinden kolayda örneklem yöntemi kullanılarak ve minimum örneklem hacmi artırılarak çalışma 400 öğrenci üzerinde uygulanmış ancak çeşitli sebeplerle (bazı anket sorularının boş bırakılması vb.) 16 anket çalışmaya dahil edilmemiş bu

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

nedenle 384 anket analiz edilmiştir. Böylelikle araştırma bulgularının %95 güven aralığında, $\pm$ %5 örneklem hatası ile genellenebileceği söylenebilir. Örneklemen evreni temsil etme oranı % 20,62 olarak gerçekleşmiştir.

Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi Ölçeği

Araştırmada öğrencilerin kariyer kararı yetkinlik beklenti düzeyleri için Betz, Klein ve Taylor tarafından geliştirilen ve Işık tarafından Türkçeye uyarlanan Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi Ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçek üniversite öğrencilerinin kariyerleriyle ilgili kararlar verme sürecinde gerekli olan görevler konusunda kendilerini yetkin görme düzeylerini belirlemek amacıyla kullanılmaktadır. Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi Ölçeği, 5'li Likert tipi bir ölçektir ve cevaplandırmada katılımcılar ifade edilen görevleri yerine getirme konusunda kendilerine ne derecede güvendiklerini belirtmek için *Kesinlikle Katılmıyorum* (1) ifadesinden *Kesinlikle Katılıyorum* (5) ifadesine uzanan beşli bir derecelendirme yapmaktadırlar. Toplam 25 maddeden oluşan ölçekte maddeler toplamından elde edilen yüksek puanlar yüksek düzeydeki kariyer kararı verme yetkinliğini, düşük puanlar düşük düzeydeki kariyer kararı verme yetkinliğini göstermektedir.

Birçok çalışmada ölçeğin tek faktör olarak toplam puandan ya da beş faktörlü olarak da değerlendirilebileceği belirtilmiştir. Bu çalışmada ölçek tek faktör olarak ele alınmış, alt faktör analizleri yapılmamıştır.

Araştırma kapsamında aşağıdaki hipotezler sınanmıştır.

- H₀₁: Öğrencilerin kariyer kararı yetkinlik beklenti düzeyleri cinsiyetlerine göre farklılık göstermektedir.
- H₀₂: Öğrencilerin kariyer kararı yetkinlik beklenti düzeyleri yaşlarına göre farklılık göstermektedir.
- H₀₃: Öğrencilerin kariyer kararı yetkinlik beklenti düzeyleri öğrenim gördükleri bölümlere göre farklılık göstermektedir.
- H₀₄: Öğrencilerin kariyer kararı yetkinlik beklenti düzeyleri öğrenim gördükleri sınıflara göre farklılık göstermektedir.
- H₀₅: Öğrencilerin kariyer kararı yetkinlik beklenti düzeyleri ailelerinin yaşadıkları yere göre farklılık göstermektedir.
- H₀₆: Öğrencilerin kariyer kararı yetkinlik beklenti düzeyleri anne ve babalarının eğitim düzeylerine göre farklılık göstermektedir.
- H₀₇: Öğrencilerin kariyer kararı yetkinlik beklenti düzeyleri anne ve babalarının mesleklerine göre farklılık göstermektedir.
- H₀₈: Öğrencilerin kariyer kararı yetkinlik beklenti düzeyleri ailelerinin gelir düzeylerine göre farklılık göstermektedir.
- H₀₉: Öğrencilerin kariyer kararı yetkinlik beklenti düzeyleri akademik başarı düzeyine göre farklılık göstermektedir.

Araştırmaya İlişkin Bulgular

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences**May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY**

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Belirlenen örneklemde anket yolu ile elde edilen verilerin analizi SPSS programı ile yapılmıştır. Çalışmada; güvenilirlik analizi, bağımsız örneklem için t testi (independent samples t-test), tek yönlü varyans analizi (One Way Anova) kullanılmıştır. Ankete katılan öğrencilere ait demografik özellikler Tablo – 6’da gösterilmiştir.

Tablo – 6 : Ankete Katılan Öğrencilerin Demografik Özellikleri

ÖZELLİK	KATEGORİ	Frekan s (N)	Yüzde (%)	ÖZELLİK	KATEGORİ	Frekan s (N)	Yüzde (%)
CİNSİYET	ERKEK	168	43,8	ANNE EĞİTİMİ	OKURYAZAR DEĞİL	51	13,3
	BAYAN	216	56,3		İLKOKUL	214	55,7
SINIF	1	184	47,9		ORTAOKUL	82	21,4
	2	66	17,2		LİSE	35	9,1
	3	20	5,2		ÜNİVERSİTE	2	,5
	4	114	29,7	BABA MESLEĞİ	MEMUR	37	9,6
YAŞ	16-18	12	3,1		İŞÇİ	79	20,6
	19-21	216	56,3		ESNAF	53	13,8
	22-25	153	39,8		ÇİFTÇİ	41	10,7
	26-+	3	,8		SERBEST MESLEK	72	18,8
ÖĞRENİM TÜRÜ	BİRİNCİ ÖĞRETİM	195	50,8		EMEKLİ	91	23,7
	İKİNCİ ÖĞRETİM	189	49,2		İŞSİZ	11	2,9
YAŞANILAN YER	KÖY	66	17,2	ANNE MESLEĞİ	MEMUR	1	,3
	İLÇE	106	27,6		İŞÇİ	10	2,6
	İL	88	22,9		ESNAF	2	,5

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

	BÜYÜKŞEHİR	124	32,3		ÇİFTÇİ	2	,5
BÖLÜM	İKTİSAT	131	34,1		SERBEST MESLEK	5	1,3
	İŞLETME	196	51,0		EMEKLİ	10	2,6
	KAMU YÖNETİMİ	57	14,8		EV HANIMI	354	92,2
	OKURYAZAR DEĞİL	6	1,6		0-1000	86	22,4
BABA EĞİTİMİ	İLKOKUL	165	43,0	AİLE ORTALAMA GELİRİ	1001-2000	171	44,5
	ORTAOKUL	103	26,8		2001-3000	100	26,0
	LİSE	77	20,1		4000- +	27	7,0
	ÜNİVERSİTE	33	8,6		TOPLAM	384	100

Kaynak: Yazarların kendi hesaplamalarıdır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin %43,8'i erkek, %56,3'ü bayandır. Birinci sınıf öğrencisi %47,9; ikinci sınıf öğrencisi %17,2; üçüncü sınıf %5,2 ve son sınıf öğrencisi %29,7'dir. En yüksek yaş grubu %56,3 ile 19-21 yaş grubunu oluştururken, birinci öğretim öğrenci oranı %50,8; ikinci öğretim öğrenci oranı ise %49,2'dir. Öğrencilerin bölümlere göre dağılımında İşletme bölümü öğrencileri %51, İktisat bölümü öğrencileri % 34,1; Kamu yönetimi bölümü öğrencileri ise %14,8'lik bir katılım gerçekleştirmiştir. Kamu yönetimi bölümü öğrencilerinin katılımın az olmasının temel sebebi, bu bölümde sadece 1. sınıf öğrencilerinin yer almasıdır.

Ölçeklerin Güvenirlilik Analizleri

Ankette kullanılan ölçeklerin güvenilirliğini belirlemek amacıyla yapılan analiz sonucunda Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi ölçeği için 0,847 olarak bulunmuştur. Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi ölçeği birçok araştırmada kullanılmış ve elde edilen değer diğer çalışmalardaki iç tutarlık değerlerine oldukça yakındır ve kabul edilebilir düzeydedir.

Verilen normal dağılıp dağılmadığını test etmek için yapılan normallik testi verileri Tablo – 7'de verilmiştir. Test sonuçlarına göre Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisine ait çarpıklık katsayısı; -0,205 basıklık katsayısı ise -0,326 olarak bulunmuştur. Tabachnick ve Fidell bu değerlerin +1,5 ile -1,5 arasında olduğu durumlarda dağılımın normal dağılım olduğu belirtmişlerdir (Tabachnick ve Fidell, 2013). Yine benzer şekilde Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi Ölçeğinin Mod, Medyan ve

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Ortalamalarının birbirine oldukça yakın olması ve önem derecesinin 0,05'ten büyük olması verilerin normal dağılıma uygun olduğunu göstermektedir.

Tablo – 7 Normallik Testi Sonucu

	Çarpıklık	Basıklık	Mod	Medyan	Ortalama	Sig.
Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi	-0,205	-0,326	4	3,96	3,9125	0,067

Kaynak: Yazarların kendi hesaplamalarıdır.

Cinsiyetlerine Göre Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi

İktisadi ve İdari Bilimler fakültesi öğrencilerinin cinsiyetlerine göre kariyer kararı yetkinlik beklentisi ölçeğinden aldıkları puan ortalamalarının farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla ortaya konulan H₀₁: Öğrencilerin kariyer kararı yetkinlik beklenti düzeyleri cinsiyetlerine göre farklılık göstermektedir hipotezinin sınanması için verilere bağımsız gruplar için t-testi uygulanmış ve bulgular Tablo – 8'te gösterilmiştir.

Tablo – 8 : Cinsiyetlerine Göre Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi t-testi Sonucu

Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi	Cinsiyet	N	Test for Equality of Variances	$\bar{X}$	S	t	p
			Sig.				
	Erkek	168	0,858	3,8788	0,4376	-1,336	0,182
	Bayan	216		3,9387	0,4343		

Kaynak: Yazarların kendi hesaplamalarıdır.

Yapılan analiz sonucunda varyansların homojen olduğu görülmüş (Sig : 0,858), 0,05 anlamlılık düzeyinde kariyer kararı yetkinlik beklentisine ait p değeri 0,182 olarak tespit edilmiş ve öğrencilerin kariyer kararı yetkinlik beklentilerinin cinsiyetlerine göre farklılaşmadığı belirlenmiştir. Bu nedenle H₀₁: Öğrencilerin kariyer kararı yetkinlik beklenti düzeyleri cinsiyetlerine göre farklılık göstermektedir hipotezi reddedilmiştir.

Yaşlarına Göre Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi

Öğrencilerin yaşlarına göre kariyer kararı yetkinlik beklentisi ölçeğinden aldıkları puan ortalamalarının farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla ortaya konulan H₀₂: Öğrencilerin kariyer kararı yetkinlik beklenti düzeyleri yaşlarına göre farklılık göstermektedir hipotezinin sınanması için yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonuçları Tablo – 9'da verilmiştir.

Tablo – 9 : Yaşlarına Göre Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi
Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonucu

	Yaş Grupları	N	$\bar{X}$	S	f	p
Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi	16-18	12	3,6900	,37451	2,768	0,042
	19-21	216	3,9528	,41027		
	22-25	153	3,8669	,46335		
	26+	3	4,2267	,68857		
	Toplam	384	3,9125	,43619		

Kaynak: Yazarların kendi hesaplamalarıdır.

Yaşlarına göre Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi için yapılan ANOVA testinde varyansların homojen olduğu görülmüş ve yaş gruplarına ait p değeri 0,042 olarak bulunmuştur. Tek yönlü varyans analizi sonucunda kariyer kararı yetkinlik beklentisinin öğrencilerin yaşları açısından 0,05 anlamlılık düzeyinde farklılaştığı görülmüştür. Farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacı ile yapılan Post Hoc testi sonuçları Tablo – 10’da verilmiştir.

Tablo – 10 : Yaşlarına Göre Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi
Post Hoc Testi Sonucu

	YAŞ		Ortalama Fark	Sig.
LSD	16-18	19-21	-,26278*	,042
		22-25	-,17693	,174
		26+	-,53667	,056
	19-21	16-18	,26278*	,042
		22-25	,08585	,061
		26+	-,27389	,277
	22-25	16-18	,17693	,174

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

		19-21	-,08585	,061
		26-+	-,35974	,155
	26-+	16-18	,53667	,056
	26-+	19-21	,27389	,277
	26-+	22-25	,35974	,155

Kaynak: Yazarların kendi hesaplamalarıdır.

Post Hoc testi sonuçlarına göre anlamlı farklılığın 16 – 18 yaş grubu ile 19 – 21 yaş grubu arasında olduğu görülmüştür. En yüksek kariyer kararı yetkinlik beklenti ortalamasına sahip grubun 26 yaş ve üzeri ($\bar{X} = 4,2267$) olduğu görülürken, en düşük ortalama 16 – 18 yaş grubuna ($\bar{X} = 3,6900$) aittir.

Öğrenim Gördükleri Bölümlere Göre Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi

Öğrencilerin öğrenim gördükleri bölümlere göre kariyer kararı yetkinlik beklentisi ölçeğinden aldıkları puan ortalamalarının farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla ortaya konulan hipotezin sınamak için tek yönlü Varyans Analizi (Anova) uygulanmış ve sonuçlar Tablo – 11’de gösterilmiştir.

Tablo – 11 : Bölümlere Göre Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi

Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonucu

BÖLÜMLER	N	$\bar{X}$	S	f	p
İKTİSAT	131	3,8867	,42184	3,644	0,027
İŞLETME	196	3,8882	,44816		
KAMU YÖNETİMİ	57	4,0554	,40545		
Toplam	384	3,9125	,43619		

Kaynak: Yazarların kendi hesaplamalarıdır.

Bölümlere göre Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi için yapılan ANOVA testi sonucunda bölümlere ait p değeri 0,027’dir. Tek yönlü varyans analizi sonucunda kariyer kararı yetkinlik beklentisinin öğrencilerin bölümleri açısından 0,05 anlamlılık düzeyinde farklılaştığı görülmüştür. İktisat ($\bar{X} = 3,8867$) ve İşletme ($\bar{X} = 3,8882$) bölümlerinin kariyer kararı yetkinlik beklentisi ortalamaları Kamu yönetimi bölümü ortalamasından ($\bar{X} = 4,0554$) daha düşük düzeydedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacı ile yapılan Post Hoc testi sonuçları Tablo – 12’de verilmiştir.

Tablo – 12 : Bölümlere Göre Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi
Post Hoc Testi Sonucu

	BÖLÜM		Ortalama Fark	Sig.
LSD	İKTİSAT	İŞLETME	-,00145	,976
		KAMU YÖNETİMİ	-,16872*	,015
	İŞLETME	İKTİSAT	,00145	,976
		KAMU YÖNETİMİ	-,16728*	,011
	KAMU YÖNETİMİ	İKTİSAT	,16872*	,015
		İŞLETME	,16728*	,011

Kaynak: Yazarların kendi hesaplamalarıdır.

Post Hoc testi sonucunda İktisat ve İşletme bölümleri arasında fark görülmez iken, Kamu Yönetimi bölümü bu her iki bölümden anlamlı şekilde farklılaşmıştır. Bunun temel nedeninin Kamu yönetimi bölümü öğrencilerinin özellikle kamu kurumlarında istihdam edilmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Öğrenim Gördükleri Sınıflara Göre Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi

Öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıflara göre kariyer kararı yetkinlik beklentilesinin farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla ortaya konulan H₀₄: Öğrencilerin kariyer kararı yetkinlik beklenti düzeyleri öğrenim gördükleri sınıflara göre farklılık göstermektedir hipotezinin sınanması için tek yönlü Varyans Analizi (Anova) uygulanmış ve sonuçlar Tablo-13’de gösterilmiştir.

Tablo – 13 : Sınıflara Göre Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi
Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonucu

	Sınıf	N	$\bar{X}$	S	f	p
Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi	1	184	3,9380	,41598	3,642	0,013
	2	66	4,0212	,41965		
	3	20	3,7640	,49143		

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

	4	114	3,8344	,45245		
	Toplam	384	3,9125	,43619		

Kaynak: Yazarların kendi hesaplamalarıdır.

Sınıflara göre Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi için yapılan ANOVA testi sonucunda p değeri 0,013'tür. Tek yönlü varyans analizi sonucunda kariyer kararı yetkinlik beklentisinin öğrencilerin sınıfları açısından 0,05 anlamlılık düzeyinde farklılaştığı görülmüştür. Farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacı ile yapılan Post Hoc testi sonuçları Tablo – 14'te verilmiştir.

Tablo – 14 : Sınıflarına Göre Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi
Post Hoc Testi Sonuçları

	YAŞ		Ortalama Fark	Sig.
LSD	1	2	-,08317	,180
		3	,17404	,088
		4	,10366*	,045
	2	1	,08317	,180
		3	,25721*	,020
		4	,18683*	,005
	3	1	-,17404	,088
		2	-,25721*	,020
		4	-,07039	,502
	4	1	-,10366*	,045
		2	-,18683*	,005
		3	,07039	,502

Kaynak: Yazarların kendi hesaplamalarıdır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Post Hoc testi sonucunda 1. Sınıf öğrencilerinin 4. Sınıf öğrencilerinden, 2. Sınıf öğrencilerin ise 3. ve 4. sınıf öğrencilerinden farklılaştığı görülmüştür. En yüksek farklılık 2. ve 4. Sınıf öğrencileri arasındadır.

Yaşanılan Yerleşim Yerine Göre Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi

Öğrencilerin yaşadıkları yerleşim yerine göre kariyer kararı yetkinlik farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucu Tablo – 15’te verilmiştir.

Tablo – 15 : Yaşanılan Yerleşim Yerine Göre Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi

Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonucu

	Yaşanılan Yerleşim Yeri	N	$\bar{X}$	S	f	p
Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi	Köy	66	3,8024	,43115	2,093	0,101
	İlçe	106	3,9453	,45367		
	İl	88	3,8936	,41921		
	Büyükşehir	124	3,9565	,42963		
	Toplam	384	3,9125	,43619		

Kaynak: Yazarların kendi hesaplamalarıdır.

Öğrencilerin yaşadıkları yerleşim yerine göre kariyer kararı yetkinlik beklentisine ilişkin Anova testi sonuçlarına göre yerleşim yerine göre kariyer kararı yetkinlik beklentisinin farklılaşmadığı tespit edilmiş olup, H_{05} : Öğrencilerin kariyer kararı yetkinlik beklenti düzeyleri yaşadıkları yerleşim yerlerine göre farklılık göstermektedir hipotezi reddedilmiştir.

Anne ve Babalarının Eğitim Düzeyine Göre Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi

Öğrencilerin anne ve babalarının eğitim düzeylerine göre kariyer kararı yetkinlik beklentisinin farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacı ile yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi sonucu Tablo – 16’da verilmiştir.

Tablo – 16 : Anne ve Baba Eğitim Düzeyine Göre Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi

Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonucu

		Eğitim Düzeyi	N	$\bar{X}$	S	f	p
Kariyer	Baba	Okuryazar	6	3,5667	,31335	1,247	,291

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences**May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY**

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Kararı Yetkinlik Beklentisi	Eğitim Düzeyi	Değil					
		İlkokul	165	3,9008	,43518		
		Ortaokul	103	3,9068	,44992		
		Lise	77	3,9610	,43466		
		Üniversite-+	33	3,9382	,40965		
		Toplam	384	3,9125	,43619		
	Anne Eğitim Düzeyi	Okuryazar Değil	51	3,7906	,47184	2,464	,045
		İlkokul	214	3,9146	,42678		
		Ortaokul	82	3,9341	,43860		
		Lise	35	4,0514	,39091		
		Üniversite-+	2	3,4800	,56569		
		Toplam	384	3,9125	,43619		

Kaynak: Yazarların kendi hesaplamalarıdır.

Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi sonucunda öğrencilerin kariyer kararı yetkinlik beklentisinin baba eğitim düzeyine göre farklılaşmadığı ancak anne eğitim düzeyine göre farklılaştığı tespit edilmiştir.

Anne ve Babalarının Mesleklerine Göre Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi

Öğrencilerin anne ve babalarının mesleklerine göre kariyer kararı yetkinlik beklentisinin farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacı ile yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi sonucu Tablo – 17’de gösterilmiştir.

Tablo – 17 : Anne ve Baba Eğitim Düzeyine Göre Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi**Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonucu**

		Meslek	N	$\bar{X}$	S	f	p
Kariyer Kararı Yetkinlik	Baba Mesleği	Memur	37	3,7935	,42714	3,355	,003
		İşçi	79	3,9443	,39750		

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Beklentisi		Esnaf	53	4,0634	,46841		
		Çiftçi	41	3,7844	,40347		
		Serbest Meslek	72	3,9011	,43321		
		Emekli	91	3,9499	,44039		
		İşsiz	11	3,6000	,39799		
		Toplam	384	3,9125	,43619		
	Anne Mesleği	Memur	1	4,0400	-	,757	,604
		İşçi	10	4,0680	,51435		
		Esnaf	2	4,3800	,14142		
		Çiftçi	2	3,7400	,08485		
		Serbest Meslek	5	3,7920	,31925		
		Emekli	10	3,8520	,43330		
		Ev Hanımı	354	3,9095	,43728		
		Toplam	384	3,9125	,43619		

Kaynak: Yazarların kendi hesaplamalarıdır.

Tek Yönlü Varyans Analizi sonucunda öğrencilerin kariyer kararı yetkinlik beklentisinin baba mesleğine göre farklılaştığı, ancak anne mesleğine göre farklılaşmadığı görülmüştür.

Ailelerinin Gelir Düzeylerine Göre Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi

Öğrencilerin ailelerinin gelir düzeylerine göre kariyer kararı yetkinlik beklentisi ölçeğinden aldıkları puan ortalamalarının farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla ortaya konulan H_{08} : Öğrencilerin kariyer kararı yetkinlik beklentileri ailelerinin gelir düzeyine göre farklılık göstermektedir hipotezini sınamak için varyansların homojen olup olmadığına bakılmış ve varyansların homojen olduğu görülmüştür. Daha sonra tek yönlü Varyans Analizi (Anova) uygulanmış ve sonuçlar Tablo –18’de gösterilmiştir.

**Tablo – 18 : Anne ve Baba Eğitim Düzeyine Göre Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi
Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonucu**

	Ailelerin Gelir Düzeyi	N	$\bar{X}$	S	f	p
Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi	0 – 1000 TL	86	3,8451	,40824	1,031	,379
	1001 – 2000 TL	171	3,9174	,43236		
	2001 – 3000 TL	100	3,9504	,46769		
	3001 TL ve Üzeri	27	3,9556	,42438		
	Toplam	384	3,9125	,43619		

Kaynak: Yazarların kendi hesaplamalarıdır.

Öğrencilerin ailelerinin gelir düzeyine göre kariyer kararı yetkinlik beklentisi Anova testi sonuçlarına göre gelir düzeyleri açısından kariyer kararı yetkinlik beklentisinde anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir.

Öğrencilerin Akademik Başarı Düzeylerine Göre Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi

Öğrencilerin kariyer kararı yetkinlik beklentisinin akademik başarı puanlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacı ile yapılan Anova testi sonuçları Tablo -19 'da sunulmuştur.

**Tablo – 19 : Akademik Başarı Düzeyine Göre Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi
Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonucu**

	Akademik Başarı Puanları	N	$\bar{X}$	S	f	p
Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi	0-0,50	1	4,2400		,132	,996
	0,51-1,00	6	3,8933	,24353		
	1,01-1,50	31	3,8981	,41271		
	1,51-2,00	89	3,9133	,46699		
	2,01-2,50	119	3,9005	,43662		

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

2,51-3,00	119	3,9254	,43091
3,01-3,50	18	3,9244	,46585
3,51-4,00	1	3,7600	
Toplam	384	3,9125	,43619

Kaynak: Yazarların kendi hesaplamalarıdır.

Tablo – 19 incelendiğinde öğrencilerin kariyer kararı yetkinlik beklentilerinin akademik başarı puanına göre farklılaşmadığı görülmüştür. Bu nedenle Öğrencilerin kariyer kararı yetkinlik beklenti düzeyleri, akademik başarı düzeyine göre farklılık göstermektedir hipotezi reddedilmiştir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültelerini tercih edecek öğrencilerin seçecekleri programla ilgili gerekli ön bilgi ve beceriye sahip olmaları, gelecekte icra edecekleri meslekleri belirlemeleri açısından son derece önemlidir. Öğrencilerin kendi kişisel ilgi alanları, yetenekleri ve istekleri doğrultusunda program tercihi yapmaları mesleki yaşamda mutlu ve başarılı bireylerin ortaya çıkmasına ve mesleki ve teknik eğitimin kalitesinin artırılmasına katkı sağlayacaktır.

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencilerinde kariyer kararı yetkinlik beklentisinin araştırıldığı bu çalışmada öğrencilerin kariyer kararı yetkinlik beklentisinin cinsiyet, yaşanan yer, baba eğitim düzeyi, anne mesleği, ailelerin ortalama gelir düzeyi ve öğrencilerin akademik başarılarına göre farklılaşmadığı tespit edilirken; yaş, öğrenim görülen bölüm, sınıf, anne eğitimi ve baba mesleğine göre farklılaştığı tespit edilmiştir.

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi mezunlarının istihdam alanı oldukça geniş bir yelpazeye dağılmasına rağmen, bu geniş yelpaze içinde alternatiflerin çokluğu aynı zamanda kararsızlığı da beraberinde getirmektedir. Mühendislik Fakültesi öğrencileri mezun olduklarında mühendis, Eğitim fakültesi öğrencileri öğretmen, Tıp Fakültesi öğrencileri doktor, Hukuk fakültesi öğrencileri hakim-savcı veya avukat, İlahiyat fakülteleri din görevlisi olarak görev yapacaklarını bilerek üniversite tercihleri yaparken, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencileri mezun olduklarında hangi mesleği icra edeceklerini bilmemektedirler.

Bu açıdan Yükseköğretim stratejileri yeniden gözden geçirilmeli, yeni mezunların nitelikleri ve işe hazırlık durumları ile özel sektörün beklentileri arasındaki farkın kapatılmasına yardımcı olması amacıyla, özel sektör ve eğitim kurumları arasındaki işbirliği geliştirilmelidir.

Özellikle ortaöğretim kurumlarında yükseköğretim ve sonrasına ilişkin eğitim ve seminer programları düzenlenmeli ve bilinçli tercih yapılmasına katkı sağlanmalıdır. Bu açıdan yükseköğretim kurumları açacakları Kariyer Merkezleri ile yükseköğretim mezunlarının istihdam alanları hakkında rehberlik hizmeti sunmalıdır.

KAYNAKÇA

Bandura, A. (1986). *Social Foundations Of Thought And Action*, Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- Bandura, A. (1997). *Self-Efficacy: The Exercise Of Control*, New York: Freeman
- Betz, N. E. (2000). Self-Efficacy Theory As A Basis For Career Assessment, *Journal of Career Assessment*, 8-3, pp. 205-222.
- Betz, N. E., Klein, K. L., & Taylor, K. M. (1996). Evaluation Of A Short Form Of The Career Decision Making Self-Efficacy Scale, *Journal of Career Assessment*, 4, pp.47-57.
6. Çay, D. R., Aşılıoğlu, F., Uymaz, B., Kasım, R., ve Şanlıbaba, P., (2015). “Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Mesleki Kariyer Hedefleri”, 4. Uluslararası Meslek Yüksekokulları Sempozyumu, s.200-206
- Erdoğan, N. (2003). *Kariyer Geliştirme Kuram ve Uygulama*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Hackett, G., ve Betz, N. E. (1989). An Exploration Of The Mathematics Self-Efficacy/Mathematics Performance Correspondence, *Journal of Research in Mathematics Education*, 20, 261-273.
- Işık, E. (2010). *Sosyal Bilişsel Kariyer Teorisi Temelli Bir Grup Müdahalesinin Üniversite Öğrencilerinin Kariyer Kararı Verme Yetkinlik Ve Sonuç Beklenti Düzeylerine Etkisi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Işık, E. (2013). Mesleki Sonuç Beklentisinin Yordayıcıları Olarak Algılanan Sosyal Destek ve Denetim Odağı, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, Sayı:13-3, s.1419-1430
- Kabadayı, S., (2013). “Kariyer Yönetiminin Çalışanın Kuruma Bağlılığına Etkisi Üzerine Bir İnceleme”, *Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- Kanten, S., (2012). “Kariyer Uyum Yetenekleri Ölçeği: Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt : 2, Sayı : 16, s. 191 – 205.
7. Karakaya, E., Solunoğlu, A., ve Gürsoy, Y.E., (2015). “Üniversite Öğrencilerinin Kariyer Planlarına Etki Eden Faktörler”, 4. Uluslararası Meslek Yüksekokulları Sempozyumu, s.100-107
- Kuzgun, Y., (2000). *Meslek Danışmanlığı*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım Ltd. Şti.
- Lent, R. W. (2005). A Social Cognitive View Of Career Development And Counseling in S. D. Brown & R. W. Lent (Eds.), *Career Development And Counseling: Putting Theory And Research To Work*, pp. 101-130.
- Lent, R. W., ve Hackett, G. (1987). Career Self-Efficacy: Empirical Status And Future Directions, *Journal Of Vocational Behavior*, 30, pp.347-382.
- Lent, R.W., Hackett, G., & Brown, S. D. (1999). A Social Cognitive View Of School-Towork Transition, *The Career Development Quarterly*, 47, pp.297-311.
- Morgan, T. ve Ness, D. (2003). Career Decision-Making Difficulties Of First-Year Students, *The Canadian Journal of Career Development*, 2(1), pp.33-39.
8. ÖSYM, (2014). www.osym.gov.tr

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

9. Pekkaya, M., ve Çolak, N., (2013). “Üniversite Öğrencilerinin Meslek Seçimini Etkileyen Faktörlerin Önem Derecelerinin AHP İle Belirlenmesi”, *International Journal of Social Science*, Volume 6, Issue 2, p. 797-818
- Perrone, L. & Vickers, M. H. (2003). Life After Graduation As A “Very Uncomfortable World”: An Australian Case Study, *Education and Training*, 45(2), pp.69-78.
- Peterson, G.W., Sampson, J.P., Lenz, J.G. and Reardon, R.C. (2002). A Cognitive Information Processing Approach To Career Problem Solving And Decision Making (Editör: Duane Brown and Associates), *Career Choice and Development*
- Polach, J. L. (2004). Understanding The Experience Of College Graduates During Their First Year Of Employment, *Human Resource Development Quarterly*, 15-1, pp. 5- 23.
- Sabuncuoğlu, Z., (1997). *Personel Yönetimi – Politika ve Yönetmelikler*, Bursa : Ezgi Kitabevi
- Tabachnick, B.G., Fidell, L.S. (2013). *Using Multivariate Statistics (sixth ed.)*, Pearson, Boston
- Taşlıyan, M., Arı, N. Ü., Duzman, B., (2011). “İnsan Kaynakları Yönetiminde Kariyer Planlama ve Kariyer Yönetimi: İİBF Öğrencileri Üzerinde Bir Alan Araştırması”, *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt :3, Sayı: 2, s.231-241.
- Taylor, K. M. ve Betz, N. E. (1983). Applications Of Self-Efficacy Theory To The Understanding And Treatment Of Career Indecision, *Journal of Vocational Behavior*, 22, pp. 63-81.
- Tuncer, P., (2012). Değişen İnsan Kaynakları Yönetimi Anlayışında Kariyer Yönetimi, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(1), s.203-233.
- Türkiye İş Kurumu (2014), www.iskur.gov.tr
- Ulaş, Ö., Yıldırım, İ. (2016). Kariyer Kararı Verme Yetkinliği Ölçeği’nin Geliştirilmesi, *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, Cilt:6, Sayı: 45, s.77-90.
- Wendlandt, N. M. & Rochlen, A. B. (2008). Addressing The College-To-Work Transition: Implications For University Career Counselors, *Journal of Career Development*, 35, 151-165.
- Yazçayır, B., Hatipoğlu, R., Kalay E., (2015). “Cinsiyet ve Programlarına Göre Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Mesleki Gelecek Beklentileri (İnegöl Meslek Yüksekokulu Örneği)”, 4. *Uluslararası Meslek Yüksekokulları Sempozyumu*, s.91-99.
- Yükseköğretim Kurulu (2017), <https://istatistik.yok.gov.tr/>, Erişim tarihi : 14.02.2017

CUMHURİYETİN KURULUŞ DÖNEMİNDE EĞİTİM MÜFETTİŞLERİNİN PROGRAM LİDERLİĞİ ROLLERİ

THE ROLES OF EDUCATIONAL INSPECTORS ABOUT INSTRUCTIONAL CURRICULUM IN THE ESTABLISHMENT OF REPUBLIC OF TURKEY

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Emin USTA

Harran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi, mehmeteminusta@gmail.com

Prof. Dr. Bürhan AKPUNAR

Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi, bakpınar23@gmail.com

Öğr. Gör. Mustafa Sami Çetin

Harran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Görevlisi, msamicetin@hotmail.com

Öz

Yönetimbilimin bir sosyal bilim olarak kabul edilmeye başlandığı ilk dönemlerde bir yönetim işlevi olarak teftişin ana amacı, kontroldür. Bu dönemde işgörenleri kendisine inisiyatif verilmemesi gereken, güvenilmez enstrümanlar olarak gören klasik yönetim teorisi her tür yönetsel faaliyetlerin mutlaka uzmanlarca denetlenmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Sonraki yıllarda teftiş ile ilgili uzmanlık alanları oluşturulmuş ve bu uzmanlara müfettiş ismi verilmiştir. Her tür yönetsel hizmete ilişkin müfettişliklerden eğitim alanı da nasibini almış ve eğitim müfettişlikleri ihdas edilmiştir. Bu çalışmanın amacı, Cumhuriyetin kuruluş döneminde eğitim müfettişlerinin program liderliği rollerine ilişkin durumu ortaya koymaktır. Bu kapsamda Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'nden alınan onlarca belge arasında bulunan 1926 tarihli “İlk Mekteplerin Yeni Müfredat Programları Hakkında Talimat” adlı belge transkribe edilmiştir. 1926 tarihli “İlk Mekteplerin Yeni Müfredat Programları Hakkında Talimat” adlı belgede cumhuriyetin kuruluş döneminde eğitim müfettişlerinin program liderliği rolleri, yeni programları uygulayan okullarda öğretimi sık sık teftiş etmek ve öğretmenler ile mümkün olduğu kadar fazla temas ederek programların amacına ulaşmasına katkı sağlamak olarak belirlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Eğitim programları, eğitim müfettişi, program liderliği

Abstract

From the very early periods of accepting management as a science, main goal of inspection is seen as control mechanism. Classical management theories evaluated staff as people who need strict inspections by experts to better perform since they are perceived as unreliable and irresponsible on their duties. Afterwards, expertise in certain areas were encouraged and those experts with specialised expertise called inspectors. Education has been one of those expertise fields that started to have inspectors in its particular area. This study focused on curriculum leadership of education inspectors in Turkish Republic era. In this regard, a document dated 1926, named “Instructions about curriculum in primary schools”, and obtained from General Directorate of State Archives, was transcribed into Turkish Latin alphabet. In this official document, roles of educational inspectors as a part of their curriculum leadership for primary schools, are defined as increasing the frequency of inspections on whether new curriculum, -at that time- was implemented properly or not and ageing increasing the frequency of getting in touch with teachers in order to receive feedback about the curriculum and to support reaching the targets of the curriculum.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Keywords: instructional curriculum, educational inspectors, Curriculum leadership

Giriş

Teftiş bir örgütte çalışan işgörenin görevlerini yapma biçimini izleyerek hataları ve noksanlıkları ortaya koymak ve ardından bunları düzeltmek için gerekli tedbirleri almak, sorunları çözmek, yenilikleri tanıtmak amacıyla yapılan bir yönetim işlevidir. Teftiş, bir müfettişin yönetici, lider, rehber, öğretici ve araştırmacı olarak görevini icra etmesini gerektirir (Taymaz, 2002: 34). Karagözoğlu'na (1972) göre eğitim teftişi okulların verimini arttırmak hedefi ile müfettişlerin ya da idari görevlilerin öğretmenlere ve diğer paydaşlara mesleki yardım ve rehberlik hizmetini sağlaması sürecidir.

Yönetmelik sürecin bir sistem olarak düşünülmesi durumunda teftiş, sistemin girdi, işlem ve çıktı gibi öğelerinin örgüt yararına dönük olarak düzenlenmesidir. Teftiş sonuçları dikkate alınmayan örgütlerin başarısı tesadüfe ve şansa bağlıdır. Teftiş süreci başarıyı tesadüf olmaktan çıkarır, sistemli ve planlı hale getirir (Çakıcı, 1985: 24). Araştırmalara göre denetimin amaçları kalite kontrol, mesleki gelişim ve öğretmen motivasyonu yönüyle üç boyutludur (Sergiovanni, 2007).

Türkiye'de eğitim teftişinden sorumlu ana kurum Milli Eğitim Bakanlığı'dır (MEB). MEB bu işlevi, maarif müfettişleri eliyle icra eder. MEB Teftiş Kurulu Yönetmeliğinin 10/e maddesinde müfettişlerin görevleri arasında "öğretim programlarının bütünlük içerisinde işlenmesi ve seviye farklılıklarına sebep olabilecek değişik uygulamalara yer verilmemesi için ilgili öğretmenler arasında gerekli koordinasyonun sağlanma düzeyini kontrol etmek ve rehberlikte bulunarak, alınacak önlemleri belirlemek ve Bakanlığa bilgi sunmak." olarak ifade edilmiştir (www.meb.gov.tr). Hem bu yönetmelikte hem de değişik dönemlerde çıkarılan yönetmelik ve yönergelerde sık sık maarif müfettişlerinin program liderliğine vurgu yapılmıştır.

Aydın'a (1993:15) göre müfettişin, öğretmenleri okul programlarının çeşitli yönlerinde liderlik rolü oynamaları için özendirilmesi, ancak karşılıklı güven ve saygının olduğu ortamda olanaklıdır. Wanzare ve Costa'ya (2000) göre de eğitim müfettişlerinin kilit rollerinden biri müfredat programlarını geliştirmede hem geliştiricilere hem de uygulayıcılara destek sağlamaktır.

Amaç

Bu çalışmanın amacı, Cumhuriyet'in kuruluş döneminde eğitim müfettişlerinin program liderliği rollerine ilişkin bazı bilgileri, belgelere dayalı olarak ortaya koymaktır. Bu kapsamda Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nden alınan yüzlerce belge arasında bulunan 180-09-111-540-1-4 numaralı bir belge transkribe edilmiştir. Yapılan bu işlemin ardından söz konusu belgedeki eğitim müfettişlerinin program liderliği rollerine ilişkin bulgular ve beklentiler ele alınmış ve yazar tarafından değerlendirilmiştir. Bu kapsamda ilgili belge latin alfabesine dönüştürülmüş ve belgenin aslı çalışmamıza ek yapılmıştır.

Yöntem

Cumhuriyetin Kuruluş Döneminde Eğitim Müfettişlerinin Program Liderliği Rollerine adlı bu çalışma, belgesel tarama modelindedir. Tarama modelleri, geçmişte ya da şimdi var olan bir durumu olduğu biçimiyle ortaya koymaya çalışan araştırma modelleridir. Bu modellerde geçmiş olaylara ilişkin olgu temin etme, ilişki kurma ve yargılara varmak amacı ile kanıt toplanır. Bu kanıtlar tarihsel veri kaynaklarıdır. Tarihsel veri kaynakları yazılı ve basılı belgeler olabileceği gibi, ilgili döneme ait kalıntılar da olabilir (Karasar, 1999).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Bulgular

“İlk Mekteplerin Yeni Müfredat Programları Hakkında Talimat” adlı 1926 tarihli belgeye göre Milli Talim ve Terbiye Dairesi tarafından ilköğretim müfredatı anılan tarihte değiştirilmiştir. Müfredat programı olarak anılan programın özellikle ilk üç senede toplu tedris usulünü benimsemesi, öğrencinin daha çok faal olması ve öğrenci ile çevre arasında daha sıkı bir ilişki sağlanmasına dönük olması yönüyle önceki müfredattan farklı olduğu vurgulanmıştır.

İlgili talimatnameye göre yeni müfredat tüm ülke sathında birden uygulanacak, beş yıllık ilköğretim sadece ilk üç senesinde icra edilecektir. Dördüncü ve beşinci sınıflarda ise bu yıl da eski müfredat uygulanacaktır. Ayrıca her maarif müdürlüğü veya memurluğu yeni programı tatbik edecek okulları tayin ederek isimlerini maarif emirleri vasıtasıyla vekâlete bildireceklerdir.

Yeni programın uygulanması sırasında özellikle şu noktalara dikkat edilecektir:

Yeni müfredat programları ve irtibat cetvelleri her ilköğretim öğretmeni tarafından baştan başa dikkatle okunacak ve bu programların esas/mihver dersleri arasında daima irtibat kurulmasına dikkat edilecektir. Hiçbir öğretmen kendini yalnız kendi dersinden sorumlu olarak görmeyecek, diğer ders öğretmenleri ile de irtibat kurulmak suretiyle dersler işlenecektir. Bu durumun gözetiminden maarif müfettişleri sorumlu olacaktır. İlköğretim müfettişleri öğretmenleri toplayarak yeni müfredatı onlarla baştan başa mütalaa edecek ve öğretmenlerin yeterli bilgi sahibi olmalarını sağlayacaklardır.

İlköğretim müfettişleri yeni programları uygulayan okullarda öğretimi sık sık teftiş etmek ve öğretmenler ile mümkün olduğu kadar fazla temas ederek programların amacına ulaşmasına katkı sağlayacaklardır. Yeni müfredat programları öğretim usul ve tavsiyeleri de içermektedir. Buna rağmen başlangıçta bir müphem durum bulunması doğrudan doğruya milli talim ve terbiye dairesine müracaat edilerek izahat istenebilecektir. Programdan umulan amacın gerçekleşebilmesi ancak hayat bilgisi derslerinde belirtilen ünitelerin sırayla işlenmesi, dersler arasında birlik sağlanması ve ahengin yakalanması ile mümkündür.

Yeni programların tatbikine riayet edilecek noktalar genel olarak belirtilmiş olmakla birlikte bu hususta ilköğretim müfettişlerinin her üç ayda bir vereceği raporlar dikkate alınacaktır. İlköğretim müfettişleri devamlı olarak programların uygulanmasını teftiş ve kontrol edecek ve sonucu Talim ve Terbiye Dairesi’ne bildireceklerdir.

Yukarıdaki belgede yer alan durumun “İlkokul Müfettişlerin Görevlerine Dair Talimat” adlı 1910/1911 tarihli belgede de vurgulanması ayrıca dikkat çekicidir. İlgili belgede ilköğretim müfettişlerinin program liderliğine ilişkin olarak değişik görevleri sayılmaktadır. Bu kapsamda öğretime yönelik teftişte ilköğretim müfettişlerin, öğretimin faaliyetinin programa uygunluğu yönünden teftişinin yapılması ve öğrencilerin öğrenme düzeyinin incelenmesidir. Bunun akabinde öğretmenlere gerekli rehberliğin yapılması ve ayrıca öğretmenlere yönelik ders yönetimi ve anlatım konusunda konferanslar verilmesi gerektiğidir (Özmen, Açıkse, Usta ve Uluerler, 2014).

Sonuç ve Tartışma

“İlk Mekteplerin Yeni Müfredat Programları Hakkında Talimat” adlı 1926 tarihli belgeden 1926 tarihinde ilköğretim müfredatının yenilendiği anlaşılmaktadır. Yine söz konusu belgeden müfredat ve öğretim programı kavramlarının yeni olmadığı ve bu kavramların yüz yıldan fazla bir tarihi olduğu sonucuna ulaşılabilmektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Yenilenen ilköğretim müfredatının gerçek yaşam ile okul arasında sıkı bir bağ tesis etmeyi hedeflediği açıkça görülmektedir. Bu düzenleme 1924 John Dewey Raporu'nun sonuçlarının öğretim programlarını yansıttığı biçiminde değerlendirilebilir. Yine mevcut uygulama ile esas ya da mihver ders (Hayat Bilgisi) uygulaması getirilerek diğer derslerin buna göre işlenmesi gerektiği hususunun benimsendiği anlaşılmaktadır.

Söz konusu talimatname maarif müfettişlerini program uzmanı ve öğretmen rehberi olarak görmektedir. Talimatnameye göre müfettişler program hususunda öğretmenleri aydınlatacak ve program etkililiğini takip edeceklerdir. Bu, maarif müfettişlerinin program liderliği rollerinin bulunduğu açık bir atıf olarak değerlendirilmelidir.

Yukarıda belirtilen belgede en çok dikkat çeken hususlardan biri de müfettişlerin görevleri arasında öğretim faaliyetinin programa uygun yürütülmesinin sağlanmasıdır. Bu durum öğretim programlarının tarihçesine ışık tutucu mahiyettedir. Zira çağdaş program geliştirme kitaplarında program geliştirme sürecinin tarihçesine vurgu yapılırken en erken tarih olarak 1918 yılı anılmaktadır (Akpınar, 2015). Oysa yukarıdaki belge 1910/1911 tarihli olmasına karşın açıkça öğretim programından ve müfettişlerin programın uygulanmasını takip etmesinden söz etmektedir. Yine 1 Nisan 1895, 3 Haziran 1901 ve 20 Ekim 1904 tarihli başka belgelerde de ilköğretim müfettişlerinin ve yöneticilerin görevlerinin atandıkları okulların devir, teftiş ile öğretim faaliyetlerinin emir ve programlara uygun yürütülmesini sağlamak olduğu vurgulanmaktadır (Özmen, Açıkse, Usta ve Uluerler, 2014).

Yine 1. Meşrutiyet ile Cumhuriyet dönemi arasındaki tarihleri kapsayan Osmanlı İmparatorluğu belgeleri incelendiğinde de eğitim müfettişlerinin program liderliğine ilişkin güçlü atıflar görülmektedir. Örneğin 14 Şubat 1900 tarihli 44 gömlek, 105 dosya nolu belgeden Teftiş kurulu üyelerinin öncelikle başkentte ve üç şehirde olmak üzere okullarda görevli bulunan öğretmenlerin hal ve hareketleri, fen ve ilimlerine ilişkin eğitim programlarının amacına ulaşıp ulaşmadığı, gereksiz dersler olup olmadığı, farz olan ibadetlerin zamanında yapılmasına ve Din ve Ahlak ile Osmanlı Tarihi öğretimine gerekli önemin gösterilip gösterilmediği ayrıca bu derslerin ıslahına gerek olup olmadığı konularında teftiş ve soruşturma yapılması; teftiş ve soruşturmanın sonucunda da bir rapor hazırlanması görevinin verildiği anlaşılmaktadır. 20 Ekim 1904 tarihli 88 gömlek, 810 dosya nolu belgeden ilköğretim müfettişlerinin görevlerinin atandıkları okulların devir, teftiş ile öğretim faaliyetlerinin emir ve programlara uygun yürütülmesini sağlamak olduğu anlaşılmaktadır. 15 Mart 1906 tarihli ve 61 gömlek, 918 dosya numaralı belgeden İl eğitim müdürlüğünce Eğitim Bakanlığı'ndan başta ilköğretim ve ortaokullar olmak üzere köy okulu öğretmen ve hademelerinin görevlerine devam edip etmedikleri, öğretimin eğitim programlarına uygun yapıp yapılmadığı, öğrencilerin velilerce okula devamlarının sağlanıp sağlanmadığı hususlarıyla ilgili müfettiş gönderilmesi talep edilmiştir. 30 Aralık 1913 tarihli 17 gömlek, 190 dosya nolu belgeden Devlete bağlı eyaletlerde bulunan devlet okullarının her birinin ya da eyaletlerin kendi kendilerine program yapmasının ya da yayın okutmasının doğru olmayacağı, okutulacak program ve derslerde devletin belirlediği program ve kitapların okutulması gerektiğinin belirtildiği görülmektedir. 14 Mayıs 1917 tarihli belgede de müfettişlerin görevleri arasında yetimhanelerin öğretiminin ve öğretmenlerin öğretim yöntemlerinin, programlarının ve sınav sonuçlarının tetkik ve teftiş edilmesi sayılmıştır (Özmen, Açıkse, Usta ve Uluerler, 2014).

Dewey'e (1924) göre Türk eğitiminin denetiminden sorumlu müfettiş heyetinin sorumluluğu değişik okulların görevlerini iyi yerine getirip getirmediği, öğretmenlerin ne şekilde yetiştirildiği ve

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

okul binaları ile araçların ne şekilde kullanıldığından bakanlığı haberdar etmekten ibarettir. Oysa verilen bu görevler, gerekli olmanın yanında Türk eğitiminin fikri rehberi ve ilham kaynağı olma amacına hizmet etmeyecektir. Bu müfettişlere değişik bölgelerdeki okulların öğretmenleri ve idari memurlarının ıslahı görevi de verilmelidir. Bu amaçla gezici rehber ve müfettişler görevlendirilmelidir (www.tbmm.gov.tr). Buradan hareketle Dewey'in eğitim müfettişlerinin geliştirilmesi gereken rollerine dikkat çekerken, müfettişlerin liderlik ve uzmanlık niteliklerini ifade ettiğini ortaya koymak mümkündür.

Yakın tarihimiz açısından bakıldığında 2011 tarih ve 652 sayılı Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'de Eğitim Müfettişleri Başkanlığı'nın görevleri arasında "Bakanlığın görev alanına giren konularda ... Bakanlık okul ve kurumlarına, özel öğretim kurumlarına ve gerçek ve tüzel kişilere rehberlik etmek" sayılmıştır. Millî Eğitim Bakanlığı Rehberlik ve Denetim Başkanlığı İle Maarif Müfettişleri Başkanlıkları Yönetmeliği'nin 71. maddesinin 1. fıkrasında "Başkanlık, Bakanlığın merkez, taşra ve yurt dışı teşkilatları düzeyinde eğitim, öğretim ve yönetimi, eğitim göstergeleri, kalite standartları, performans kriterleri ve kurumların öz değerlendirmelerine dayalı olarak rehberlikte bulunan ve denetlenen kurumun raporunda yer alan tespit ve önerilerinin uygulanma düzeyini izler ve değerlendirir." denmiş; Aynı yönetmeliğin 69. Maddesinin 1. Fıkrasında da "Bakanlığın görev alanına giren konularda Bakanlık personeline, okul ve kurumlara, özel öğretim kurumlarına, kamu kurum ve kuruluşlarına, gönüllü kuruluşlar ile gerçek ve tüzel kişilere rehberlik yapılır." denerek eğitim müfettişlerinin rehberlik işlevi bağlamındaki liderlik rollerine dikkat çekilmiştir.

Sonuç olarak hem uygulamada hem de hukuki metinlerde Cumhuriyetin kuruluş yıllarında olduğu gibi eğitim müfettişlerinin program liderliği rollerinin halen devam ettiği, bu rolün sürekli değişen eğitim programlarının öğretmenlere ve diğer ilgililere anlatma/ulaştırma ihtiyacından kaynaklandığı değerlendirilebilir.

KAYNAKLAR

Akpınar, B. (2015). *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Data.

Aydın, M. (1993). *Çağdaş Eğitim Denetimi*. Ankara: Pegem Yayınları.

Çakıcı, L. (1985). "Eğitim Yönetiminde Denetleme ve Değerlendirme Sempozyumu", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları*.

Dewey, J. (1924). *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*.

[https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/KUTUPHANEDE%20BULUNAN%20DIJITAL%20KAYNAKLAR/KITAPLAR/DIGER%20YAYINLAR/197000571%20TURKIYE%20MAARIFI%20HAKKINDA%20RAPOR%20\(JOHN%20DEWEY\)/0000_0000%20TURKIYE%20MAARIFI%20HAKKINDA%20RAPOR%20\(JOHN%20DEWEY\).pdf](https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/KUTUPHANEDE%20BULUNAN%20DIJITAL%20KAYNAKLAR/KITAPLAR/DIGER%20YAYINLAR/197000571%20TURKIYE%20MAARIFI%20HAKKINDA%20RAPOR%20(JOHN%20DEWEY)/0000_0000%20TURKIYE%20MAARIFI%20HAKKINDA%20RAPOR%20(JOHN%20DEWEY).pdf) Erişim:31 Mart 2017.

<http://tkb.meb.gov.tr/www/mevzuat/icerik/23> Erişim:31 Mart 2017.

Karagözoğlu, G. (1972). *Türk Eğitim Düzeninde Bakanlık Müfettişlerinin Rolü Araştırma Özeti*. Ankara: MEB Planlama Araştırma ve Koordinasyon Dairesi.

Karasar, N. (1997). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. 9. Baskı. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Özmen, F., Açıkse, E., Usta, M. E. ve Uluerler, S. (2004). *Meşrutiyetin İlanından, Cumhuriyet Dönemine, Osmanlı Devleti'nde Eğitim Denetimi (1876-1923)*. Fırat Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Birimi Koordinasyon Birimi. Proje no:1845.

Sergiovanni T. J. & Starratt R. J. (2007). *Supervision: A Redefinition*, New York: McGraw-Hill.

Taymaz, H. (2010). *Eğitim Sisteminde Teftiş* (7. Baskı). Ankara: PegemA.

Wanzare, Z. and Costa, J. L.(2000). "Supervision and Staff Development: Overview of The Literature". *National Association of Secondary School Principals. NASSP Buletin: Oct. 2000: 84, 618: ProQuest Education Journals, 47-54.*

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Ek:1

İlk Mekteplerin Yeni Müfredat Programları Hakkında Talimat

(Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü İstanbul Osmanlı Arşivi: 180-09-111-540-1-4)

Ankara 1926

İstanbul Maarif Vekaleti

Milli Talim ve Terbiye Dairesi

1. İlk mekteplerin müfredat programları değiştirilmiştir. Yeni programlardan lüzumu kadar nüsha doğrudan doğruya milli matbaadan maarif dairelerine gönderilecektir. Bu programlar eskilerinden bilhassa şu hususlar itibariyle farklıdır: (1) Yeni programlarda ilk üç senede toplu tedris usulü kabul edilmiştir; (2) Yeni programlar talebenin daha ziyade faal olmasını istihdaf etmektedir; (3) Yeni programlar talebe ile muhit arasında daha sıkı bir rabıta husule getirmek esasına müsteniddir.
2. Eski programlardan esaslı bir surette farklı olan yeni programların bu sene her mektebde birden tatbiki muvafık görülmüştür. Programlar şimdilik her vilayetde yalnız binası ile teşkilatı ve teçhizatı tam olan beş dersaneli mekteplerin ilk üç senesinde tatbik edilecektir. Diğer mektepler ile yeni programın tatbik edileceği mekteplerin ikinci devre (dördüncü ve beşinci) sınıflarında bu sene de eski program dairesinde tedrisatta bulunulacaktır. Ancak her vilayette bu suretle yeni programın tatbik edileceği mekteplerin adedi biri kız mektebi olmak şartıyla en az iki tane olmalıdır. Her maarif müdürlüğü veya memurluğu yeni programı tatbik edecek mektepleri tayin ederek isimlerini maarif eminleri vasıtasıyla vekaletle bildireceklerdir.
3. Yeni programın tatbikinden bilhassa aşağıdaki noktaların itina ile nazarı dikkatte tutulması lazımdır. Tatbikattan istihsal edilecek neticenin kıymeti doğrudan doğruya bunlara gösterilecek itinaya tabidir:

A- Yeni müfredat programları ve irtibat cetvelleri her ilk mektep muallimi tarafından baştan başa dikkatle okunmalıdır. Yeni programlarının başlı vasfı mümeyyiz dersleri arasında daima irtibat ve münasebet bulunmasına atfedilen ehemmiyette görülür. Hiçbir muallim yalnız dersine ait vazifenin hududu içinde ve diğer arkadaşlarının mesaisine lakayd bir halde kalamaz; bunun içindir ki yeni programların tatbik edileceği mekteplerde ilk yapılacak iş, muallimlerin ilk tedrisat müfettişinin riyaseti altında toplanarak yeni müfredatı başından sonuna kadar dikkatle mütalaa, tedkik etmek ve icap eden noktaları hakkında teatii efsar suretiyle programın muhtevası ve maksatları hakkında fikirleri edinmelerini temin eylemektir.

B- Yeni programın tatbik işinde ilk tedrisat müfettişlerine düşen faaliyet hususu ayrıca şayan zikreder. Müfettişler yeni programları tatbik eden mekteplerde tedrisatı sık sık teftiş etmek ve muallimler ile mümkün olduğu kadar fazla temas ederek programların istihdaf ettiği terbiyeve gayelerin teminine çalışmalıdırlar.

C- Yeni müfredat programları usulü tedrise ait tavsiye ve veçheleri de ihtiva etmektedir. Her derse ait ayrıca usul tedrisi risaleleri de peyderpey tertip ve neşr olunacaktır. Ancak

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

bidayette herhangi bir noktada muhtaç izah bir cihet görülürse doğrudan doğruya milli talim ve terbiye dairesine müracaat edilerek izahat istenmelidir.

Programdan gözetilen maksatların husulü, ancak Hayat Bilgisi derslerinde sıra ile rakamla olarak gösterilen ders cüzülerinin sınıf muallimleri tarafından evvelden layıkıyla mütalaa edilmek suretiyle munasip bir plan dahilinde tevsi ihzar olunması ve bunların ikmaline kadar tedrisatı vahdet ve ahenki tam ile devam edilmesi ile mümkündür. Ve bu cihetle kat'en ihmal edilmemesi lazımdır.

4. Yeni programların tatbikine riayet edilecek noktalar yukarıki maddelerde gösterilmiştir. Bu husustaki faaliyetlerin neticeleri ilk tedrisat müfettişlerinin raporlarına müstenid olan her üç ayda bir vekaletle bildirilmelidir.

İlk mekteplerin yeni müfredat programlarına ait talimat karşiki sahifede yazılıdır. Programlar bu talimat dairesinde tatbik edilecek ve tatbikat ilk tedrisat müfettişleri tarafından mütemadiyen teftiş ve murakabe olunarak istihsal edilen neticeleri raporlar ile milli talim ve terbiye dairesine bildirilecektir.

Buna göre hareket olunmasını beyan ederim efendim.

Ek:2

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

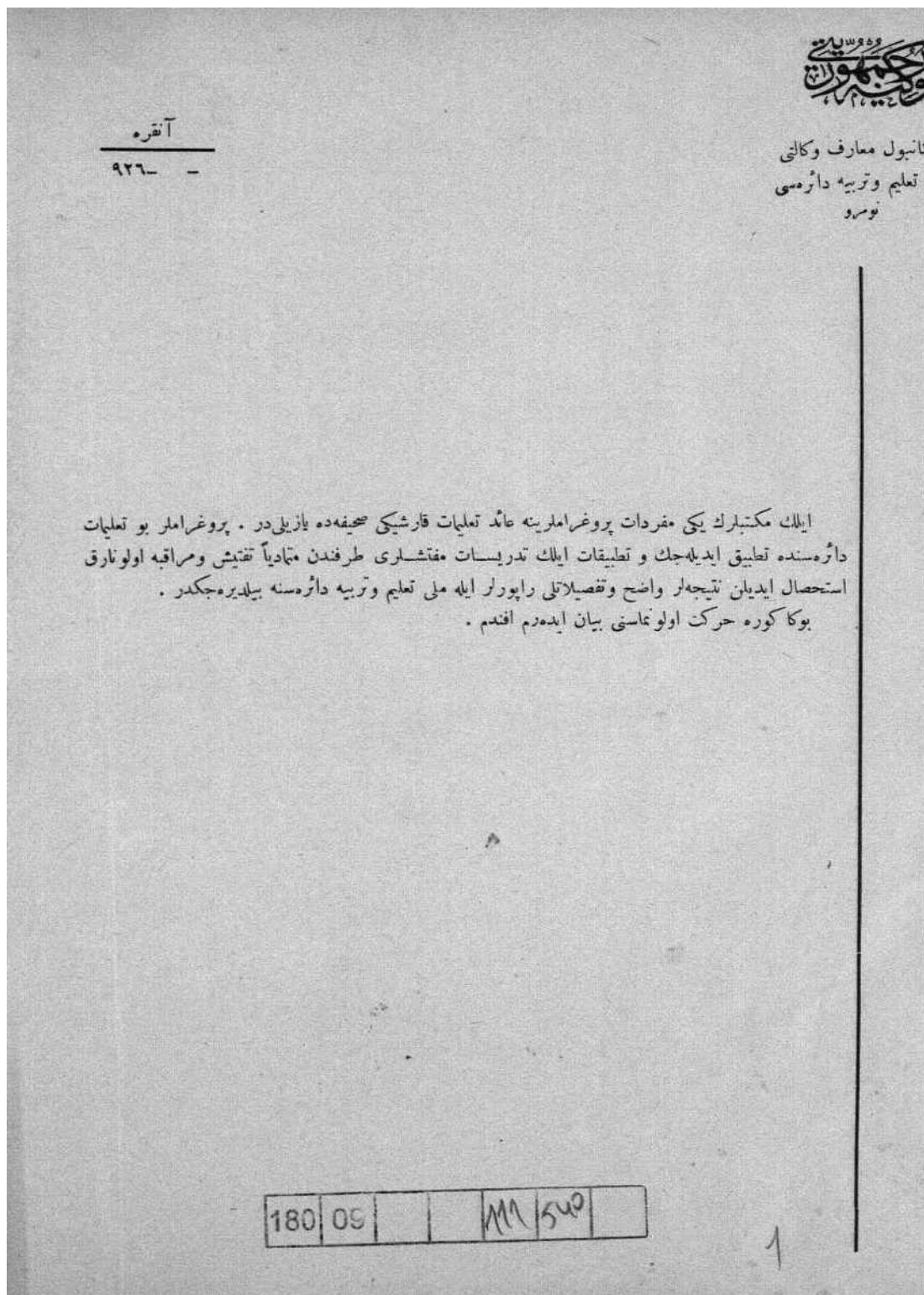
İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

THE STRUCTURAL ANALYSIS OF AGRICULTURE, FOOD AND ENERGY SECTORS; AN INPUT-OUTPUT ANALYSIS.

Prof. Dr. Osman KARKACIER

Akdeniz University, Department of Economics, okarkacier@akdeniz.edu.tr, Antalya

Associate Prof. Dr. Gülden BÖLÜK

Akdeniz University, Department of Economics, guldenboluk@akdeniz.edu.tr, Antalya

Abstract

Energy sector plays a fundamental part (either as a cause or the as a facilitator) in the economic growth process. As known, agricultural sector also plays a strategic role in the process of economic development of a country. Agriculture and energy sector are considered to be important drivers of the economy due to their strong inter-industrial linkages. In this study, the input-output tables constructed by the TurkStat national accounts in 2012 has been employed and several multipliers have been calculated by using input-output tables. The purpose of this study is to analyse the structural interdependency of the agriculture, food and energy sectors in Turkey. It is aimed to discuss whether agriculture, energy and food manufacturing industries can be considered as the drivers of the Turkish economy. According to the multipliers, employment creation capacity of agriculture, energy and food manufacturing sector is relatively weak. However, their income creation impact is remarkably high. Among the others, agriculture is the most income creative sector in case of demand increase in the economy. Similarly, energy sector has key role in the economy, since it's both direct and indirect income generating effect is quite high. These results ensure useful information for policy makers to stimulate growth via more appropriate investments in the economy.

Key Words: Energy use in agriculture and food sectors, Input–output analysis, Turkey.

1.Introduction

Agriculture is both important consumer and producer of energy. Agriculture uses energy directly or indirectly in the form of diesel, electricity, fertilizer, irrigation water, chemicals, machinery etc. (Singh et.al., 2002). Knowledge about energy use in agriculture is important since it can improve the understanding of how to reduce the unstable use of limited energy resources . Moreover, problems with the use of energy in agriculture are concern of researchers and policy makers because fossil energy is limited and has adverse effects on environment (Dalgaard et.al., 2001). As known, environmental pollution and/or environmental degradation are closely linked to energy consumption in the economies. Therefore, efficient use of energy resources supports to achieve increased production and productivity and contributes to economy, profitability and competitiveness of agriculture sustainability to well-being in the rural areas (Singh et.al., 2002).

In fact, energy use in agricultural sector depends on the size of population engaged in agricultural activities, the size of land and the level of mechanization (Ozkan et.al., 2004). Agriculture is of key importance to Turkey both in economic and social terms. Although the share of agriculture has diminished during the recent years, around 20 % of Turkish workforce was still employed in agriculture in 2016, while the sector accounted for 9 % of Turkish GDP (TurkStat, 2016). Turkey is a middle-to high income country and is on an upward trajectory in terms of economic growth. Per capita income levels increased from USD \$ 3,000 to nearly \$10,000 level over the past 15 years.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Turkish economic growth that have been going on have created a strong economy that is based on high demand for energy (IEEFA, 2016). The total primary energy demand is estimated to reach 218 Mtoe by 2023 from the current level of 125 Mtoe (MFA, 2017). The demand has reached to such a high extend that energy sector had turned into one of the most important sectors. Turkey's energy sector attracted substantial interest in the investors community thanks to liberalization and markets reforms in electricity sector. During the last decade, market reforms have proceeded in electricity and gas sector. These market reforms triggered a private investment boom (electricity generating capacity doubled between 2007 and 2014). Turkey's energy demand will double during the next decade, which calls for an investment requirement of minimum 100 billion USD (Deloitte, 2016).

The purpose of this study is to analyse the structural interdependency of the agriculture, food and energy sectors in Turkey. An input-output model is useful in analysing the economic relationship of linkages among major sectors of an economy. Economists regularly use input-output models to examine the economic interrelationship among the agricultural, food and other sectors of the economy, such as the food, agriculture and energy sectors. Using input-output analysis, it is possible to project output requirements that must be met by the agricultural and food sectors, given a change in output in the energy sector of the economy.

2. Data and Methodology

The historical root of the Input-Output Analysis dates back to Dr. Quesnay's "Tableau Economique" in 1758. In his table, Dr Quesnay divided the economy into three classes, in which he examined the flows of goods and services among the classes. However, it was Leon Walras that did the first comprehensive study in the field of Input-Output analysis. In his general equilibrium analysis, Walras attempted to explain mathematically the relation between producer and consumer sectors by means of simultaneous linear equations. These studies served as a source of inspiration for Russian-American American Economist Professor Wassily W. Leontief in his Input-Output Analysis. The input-output model first developed by Wassily Leontief can be described as a general equilibrium model examining the cross-linking between production and consumption units that constitute economic construction. It focuses on economy, multi-sectoral and quantitative aspects. Later, in the 1930s, Leontief developed and formulated the Input-Output Tables (Özdil 1993: 112). In his works of 1941, 1951 and 1953, he developed the present- day model.

Economy is composed of many sectors which are in constant relation with each other in terms of production and consumption. Input-Output Tables not only enable us to analyze the relationship between input quantities and production quantities of the sectors, but also point out key sectors that deserve priority (Şatiroğlu, 1981).

The rows in the Input-Output Table show how the output of the sector in that line is divided into the production of the other sectors and the end-use, i.e. the demand for the output of the sector in question. Columns, on the other hand, indicate a breakdown of intermediate and basic inputs used by the related sector (Aydoğuş, 2010). In other words, the rows refer to the distribution of output from the sector, while columns represent the input composition that the industry needs for output (Miller and Blair, 1985).

In this study, we compiled Input-Output Tables from the last published TurkStat (2012) National Account tables and reduced them to ten sectors. We applied mathematical operations on the

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

matrices obtained from the aggregate Input-Output Tables to calculate the Matrix of Input Coefficients, Leontief Matrices and Leontief Inverse Matrices, which determine the logistics sector's position in the country's economy and its relation to other sectors. We analyzed the matrices and interpreted our findings.

In the aggregated Input-Output Matrix that we used to compute the Leontief Inverse Matrix, the set of simultaneous equations employed for the solution of the matrix algebra in the simultaneous equations system of each element involved is as follows:

$$\begin{aligned}x_{11} + x_{12} + x_{13} + Y_1 &= X_1 \\x_{21} + x_{22} + x_{23} + Y_2 &= X_2 \\x_{31} + x_{32} + x_{33} + Y_3 &= X_3 \dots\dots (1).\end{aligned}$$

Here;

x_{ij} = sales from i sector (row) to j sector (column)

Y_i = final demand sales from sector i

X_i = total output of the i sector

The elements in the tables: $A_{ij} = x_{ij} / X_j$ refers to inter-sector relationships. This equation can be rearranged.

$x_{ij} = a_{ij} \cdot X_j$ here sales from sector j to sector i depend on the output quantity of sector j , and it expresses the technical coefficients of sector j 's input requirement.

When a_{ij} s are placed, equivalence for the following producer sectors can be rewritten as follows

$$\begin{aligned}a_{11}X_1 + a_{12}X_2 + a_{13}X_3 + Y_1 &= X_1 \\a_{21}X_1 + a_{22}X_2 + a_{23}X_3 + Y_2 &= X_2 \\a_{31}X_1 + a_{32}X_2 + a_{33}X_3 + Y_3 &= X_3 \dots\dots (2)\end{aligned}$$

(2) equality (2) indicates the interconnectivity of each sector over all sectors. Because a sector's output level depends on other sectors' output level. For this reason, if the final demand (Y_i) is left on the right part of the equation.

$$\begin{aligned}X_1 - a_{11}X_1 - a_{12}X_2 - a_{13}X_3 &= Y_1 \\- a_{21}X_1 + X_2 - a_{22}X_2 - a_{23}X_3 &= Y_2 \\- a_{31}X_1 + a_{32}X_2 + X_3 - a_{33}X_3 &= Y_3 \dots\dots (3)\end{aligned}$$

or,

$$\begin{aligned}(1-a_{11})X_1 - a_{12}X_2 - a_{13}X_3 &= Y_1 \\-a_{21}X_1 + (1-a_{22})X_2 - a_{23}X_3 &= Y_2 \\-a_{31}X_1 - a_{32}X_2 + (1-a_{33})X_3 &= Y_3 \dots\dots (4)\end{aligned}$$

Matrix notation can be used to simplify the system.

$$\begin{bmatrix} (1-a_{11}) & -a_{12} & -a_{13} \\ -a_{21} & (1-a_{22}) & -a_{23} \\ -a_{31} & -a_{32} & (1-a_{33}) \end{bmatrix} \bullet \begin{bmatrix} X_1 \\ X_2 \\ X_3 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} Y_1 \\ Y_2 \\ Y_3 \end{bmatrix}$$

or it can be simplified further as

$$*A X=Y \quad \dots (5)$$

(5) The elements of the matrix *A are similar to those of the Technical Coefficients Matrix calculated from the Industrial Operations Table. This (*A) matrix differs from the Technical Coefficients Matrix: We subtract the diagonal elements of the matrix *A from number 1. The second difference is that the sign of the other elements is negative except for the diagonal elements. Input Coefficients (Technical Coefficients) Matrix is named A Matrix. *A matrix in Equation (5) is the matrix (1-A), which is called the LEONTIEF Matrix. This matrix can be found as follows: The diagonal elements of the Leontief matrix are positive while its other elements are negative (Haeussler and Paul, 1987).

$$(1-A) = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{bmatrix} - \begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} & a_{13} \\ a_{21} & a_{22} & a_{23} \\ a_{31} & a_{32} & a_{33} \end{bmatrix}$$

Thus equation (5) can be written as

$$(1-A) X = Y \dots (6)$$

$$(1-A) = *A$$

If Equation (6) is solved for equilibrium output level X,

$$X = (1-A)^{-1} Y \dots (7) \text{ is obtained.}$$

Equation (7) is the equilibrium solution equation of the input-output system. We can use this equation to find the necessary amount (in monetary terms) to increase the output of all other sectors when the final demand (Y) changes (for example 1 unit increase). In Equation (1-A)⁻¹ Leontief is called the inverse matrix. This "key matrix (Leontief inverse matrix)" shows the total economic contribution of all sectors of the economy in the level of final demand. The row and column totals of the elements of this matrix indicate the increase in production in all related sectors as direct (primary impact) and indirect contributions (secondary, tertiary + effects) (Jones, 1997).

3. Empirical Results

Our main objective is to understand how valid is the argument of "energy and the agriculture are the main driving force of economy especially in developing countries", as mentioned in the previous sections, in case of Turkish economy. The implicit idea behind this argument is that in developing countries investment expenditures in energy and agriculture constitute the main demand that triggers the overall growth in the economy. Therefore, agriculture and energy industry pull investment expenditures and creates strong backward linkages in Turkish economy. If the above argument is valid for Turkey then agriculture and energy industries should be considered strategic and crucial in maintain sustained economic growth of the country.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

We start by looking at the linkage coefficients of industries. Table 1 shows the "transaction table for Turkish economy that has been subdivided into 10 sectors: sectors; (1) Agriculture⁴⁹⁹, (2) mining and quarrying, (3) food, beverages and tobacco products, (4) other manufacturing, (5) energy⁵⁰⁰, (6) Constructions and construction works (7) Trade,(8) Transportation, (9) Tourism and (10) Other Service sectors. The transaction table summarizes the annual TL value. This table records the flow of goods and services among industries.

Table 1: Transaction Table (Million TL)

Sectors	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Agriculture (1)	29111	116	47477	6540	8	101	130	11	2346	1439
Mining (2)	446	1530	280	13909	1734	4584	757	252	95	468
Food										
Manufacturing (3)	6229	33	19064	910	48	94	1515	197	15085	2831
Other										
Manufacturing (4)	6163	2583	7850	181390	1797	73703	14962	20059	2085	33189
Energy (5)	1447	981	1994	28352	64014	576	4606	815	2350	11906
Construction (6)	359	92	350	1501	2584	46730	2850	444	474	10751
Trade (7)	5064	1181	12379	39504	1326	13907	7271	14127	4116	12099
Transportation(8)	2641	1935	7625	25684	1226	6024	18094	55120	1252	14094
Tourism (9)	20	61	174	1288	101	336	2060	529	650	7661
Other Services (10)	1367	1682	5687	29194	6316	14697	46558	13960	7182	108918
Output at basic prices	178745	32739	173280	730662	154721	297839	288644	272994	85422	741717

Table 1 shows the basic structure of the I-O table (also called transaction matrix). Basically, the rows represent the outputs (suppliers) and the columns the destination of inputs (users) (D'Hernoncourt et.al., 2011). The columns in this table show the value of the inputs absorbed by the industries and the payment to primary inputs. Along the rows, the distribution of products into various industries and final demand categories are shown.

⁴⁹⁹ Agriculture sector consists of i) products of agriculture, hunting and related services, ii) products of forestry logging and related services, iii) fish and other fishing products; aquaculture products; support services to fishing (TURKSTAT, 2017).

⁵⁰⁰ Energy sector consists of electricity, gas, steam and air conditioning, natural water; water treatment and supply services, iii) sewerage services, sewage sludge; waste collection, treatment and disposal services; materials recovery services ;remediation services and other waste (TURKSTAT, 2017).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

The matrix of technical coefficient (A matrix) is shown in Table 2. This matrix is obtained by dividing each entry in the transaction table by its column total, i.e. the total output of the respective industry. Thus, an element in this matrix, expressed as a percentage, shows the direct requirement from the supply to the industry.

Table 2: A matrix: technical coefficient

Sectors	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Agriculture (1)	0,163	0,004	0,274	0,009	0,000	0,000	0,000	0,000	0,027	0,002
Mining (2)	0,002	0,047	0,002	0,019	0,011	0,015	0,003	0,001	0,001	0,001
Food Manufacturing (3)	0,035	0,001	0,110	0,001	0,000	0,000	0,005	0,001	0,177	0,001
Other Manufacturing (4)	0,034	0,079	0,045	0,248	0,012	0,247	0,052	0,073	0,024	0,004
Energy (5)	0,008	0,030	0,012	0,039	0,414	0,002	0,016	0,003	0,028	0,045
Construction (6)	0,002	0,003	0,002	0,002	0,017	0,157	0,010	0,002	0,006	0,016
Trade (7)	0,028	0,036	0,071	0,054	0,009	0,047	0,025	0,052	0,048	0,014
Transportation(8)	0,015	0,059	0,044	0,035	0,008	0,020	0,063	0,202	0,015	0,016
Tourism (9)	0,000	0,002	0,001	0,002	0,001	0,001	0,007	0,002	0,008	0,019
Other Services (10)	0,008	0,051	0,033	0,040	0,041	0,049	0,161	0,051	0,084	0,010

That is, for each million TL of output produced by the agricultural sector, the agricultural sector must purchase from the mining and quarrying sector 0.002 million TL, from food, beverages and tobacco 0.035 million TL, from other manufacture 0.0034 million TL, from energy 0,008 million TL , from construction 0,002 million TL , from trade 0,028 million TL, from transportation 0,015 million TL, from tourism 0,000 million TL and from other services 0,008 million TL. These coefficients show the direct effects in all sectors due to a one TL change in output in a particular sector. Direct effects are simply the production changes equal to the immediate final demand changes.

If we compare the magnitude of co-efficients for agriculture, energy and food manufacturing sectors in Table 2, while agriculture gives the highest amount of the input to food manufacturing sector (row1, cell 4), it's input contribution to energy sector is limited. Following the food manufacturing sector, agriculture ensures the second highest input contribution to tourism sector. While energy sector gives the highest input amount to other services sector and food manufacturing

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

sector, respectively, it's input contribution to agriculture is low. Food manufacturing ensures the highest input contribution to tourism sector, followed by the agriculture sector.

On the other hand, if we look at input demand side, agriculture sector demands the highest input from food manufacturing and other manufacturing sector. Naturally, food manufacturing sector demands the highest input from agriculture sector, followed by the trade sector. Energy sector demands highest input from service sector followed by the construction sector.

Table 3: Key Matrix; (1-A)⁻¹ matrix

Sectors	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Agriculture (1)	1,211153	0,007156	0,374606	0,016331	0,001517092	0,006338	0,005292	0,002835519	0,101378	0,004923
Mining (2)	0,005155	1,052854	0,006092	0,028707	0,021829101	0,028279	0,005774	0,004552344	0,004429	0,002486
Food Manufacturing (3)	0,048085	0,002964	1,139944	0,004153	0,001583003	0,00286	0,008969	0,002835309	0,205255	0,005076
Other Manufacturing (4)	0,067453	0,127661	0,105879	1,351747	0,045422644	0,408612	0,089865	0,132901269	0,065573	0,018941
Energy (5)	0,025734	0,070438	0,043726	0,100119	1,717097983	0,042834	0,049829	0,024459821	0,068548	0,081289
Construction (6)	0,004755	0,007555	0,007537	0,008063	0,03608603	1,191055	0,017182	0,005848164	0,012083	0,021581
Trade (7)	0,045278	0,053636	0,107024	0,083287	0,023008867	0,086382	1,041255	0,077138298	0,076999	0,020954
Transportation(8)	0,032882	0,090655	0,085425	0,071629	0,025218566	0,059828	0,091637	1,267680025	0,044355	0,025651
Tourism (9)	0,001194	0,004316	0,0037	0,004779	0,003055415	0,004758	0,011397	0,004935806	1,010901	0,019899
Other Services (10)	0,024423	0,077045	0,069642	0,078541	0,080970273	0,096837	0,182589	0,08550939	0,114619	1,022397

Each coefficient in the $(1-A)^{-1}$ matrix (Table 3), reveals the linkage between the industries. Each $\{x_{ij}\}$ reveals by what factor in row sector i sells goods and services to column sector j because of a change in final demand-forward linkage. Moreover, each $\{x_{ij}\}$ also reveals by what factor column sector j purchases goods and services from row sector i because of a change in final demand-backward linkage (Karkacier and Goktolga, 2005).

The input-output table poses the starting point in estimating the output, earnings and employment multipliers and of other multipliers used frequently in analyzing the economic impacts. Input-output multipliers are summary measures used for predicting the total impact on all industries in an economy of changes in the demand for the output of any one industry. The multipliers are derived from the input-output tables (Surugiu, 2009).

Table 4: First Round-Second Round Economic Effects

Sectors	Direct Input Production Multipliers		
	Total Effect	First-Round Effect	Second-Round Effect
	Sum of column of	Sum of column of	Difference between

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

	$(1-A)^{-1}$ matrix	(A) matrix	$(1-A)^{-1}$ and (A)
Agriculture	1,466112	0,29566	1,170452
Mining	1,49428	0,311418	1,182861
Food Manufacturing	1,943575	0,593721	1,349855
Other Manufacturing	1,747355	0,449279	1,298077
Energy	1,955789	0,511596	1,444193
Construction	1,927784	0,539725	1,388059
Trade	1,503788	0,342302	1,161486
Transportation	1,608696	0,386511	1,222185
Tourism	1,70414	0,417158	1,286982
Other Services	1,223198	0,127956	1,095242

In general, it can be seen that the second-round effect (indirect effect) is greater than the first-round effects in all sectors. This results is in the line with the increase in the concentration of interaction between the sectors in the economy. As seen in Table 4, it can be said that among the others, the energy sector has the highest indirect impact in terms of economic contribution. Therefore, energy sector has key role in the economy, since it's both direct and indirect income generating effect is quite high. Following the energy sector, food manufacturing and construction ensures the highest indirect impact in the economy, respectively. Similar to energy sector, food manufacturing has also important sector since it high second round and total income generating effect in the economy.

Economists and policy makers often wish to know the number of jobs that will be created because of an increased final demand. The employment multiplier (LM) measures the total change in employment due to a one-unit change in the employed labour force of a particular sector. The additional employment in the new activity multiplied by the employment multiplier for the industry provides an estimation of the total new jobs created in the area of study (Surugiu, 2009).

The LM is obtained using the total requirement table and direct employment coefficients as: $E = L * (I-A)^{-1}$

where: E is the employment multiplier matrix, L is $n \times n$ matrix containing the i th sector's direct employment coefficient in its i th diagonal and zeros elsewhere. Table 5 gives the employment multipliers.

Table 5: Employment Multipliers

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Sectors	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Agriculture (1)	0,0216	0,0001	0,0067	0,0003	0,0000	0,0001	0,0001	0,0001	0,0018	0,0001
Mining (2)	0,0008	0,1699	0,0010	0,0046	0,0035	0,0046	0,0009	0,0007	0,0007	0,0004
Food Manufacturing (3)	0,0037	0,0002	0,0882	0,0003	0,0001	0,0002	0,0007	0,0002	0,0159	0,0004
Other Manufacturing (4)	0,0069	0,0130	0,0108	0,1374	0,0046	0,0415	0,0091	0,0135	0,0067	0,0019
Energy (5)	0,0013	0,0035	0,0022	0,0050	0,0861	0,0021	0,0025	0,0012	0,0034	0,0041
Construction (6)	0,0005	0,0007	0,0007	0,0008	0,0034	0,1137	0,0016	0,0006	0,0012	0,0021
Trade (7)	0,0086	0,0102	0,0204	0,0159	0,0044	0,0165	0,1986	0,0147	0,0147	0,0040
Transportation(8)	0,0028	0,0078	0,0074	0,0062	0,0022	0,0052	0,0079	0,1095	0,0038	0,0022
Tourism (9)	0,0002	0,0009	0,0008	0,0010	0,0006	0,0010	0,0024	0,0010	0,2105	0,0041
Other Services (10)	0,0069	0,0218	0,0197	0,0222	0,0229	0,0274	0,0516	0,0242	0,0324	0,2892
Sum of columns (Employment Effect)	0,0534	0,2282	0,1578	0,1937	0,1280	0,2123	0,2756	0,1657	0,2912	0,3085

The relative place of energy, agriculture industries in terms of employment multipliers is 9th and 10 th out of 10 industries. The employment multipliers means that other sectors' employment creation capacities in order to satisfy one person employment in the agriculture and energy sector are overwhelmingly weak. This can be interpreted that the employment can be served easily to satisfy the final demand of agriculture and energy industry, but no need to create such a big value added by the other sectors to generate employment in the agriculture and energy industries.

Table 6: Income Multipliers

Sectors	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	Sum of Rows
Agriculture (1)	0,776	0,005	0,240	0,010	0,001	0,004	0,003	0,002	0,065	0,003	1,109
Mining (2)	0,003	0,608	0,004	0,017	0,013	0,016	0,003	0,003	0,003	0,001	0,670
Food Manufacturing (3)	0,014	0,001	0,332	0,001	0,000	0,001	0,003	0,001	0,060	0,001	0,414
Other	0,019	0,035	0,029	0,376	0,013	0,114	0,025	0,037	0,018	0,005	0,671

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Manufacturing (4)											
Energy (5)	0,006	0,018	0,011	0,025	0,430	0,011	0,012	0,006	0,017	0,020	0,557
Construction (6)	0,002	0,003	0,003	0,003	0,013	0,445	0,006	0,002	0,005	0,008	0,490
Trade (7)	0,027	0,032	0,064	0,050	0,014	0,052	0,627	0,046	0,046	0,013	0,973
Transportation(8)	0,016	0,043	0,040	0,034	0,012	0,028	0,043	0,601	0,021	0,012	0,851
Tourism (9)	0,001	0,002	0,002	0,002	0,002	0,002	0,006	0,002	0,507	0,010	0,536
Other Services (10)	0,017	0,052	0,047	0,053	0,055	0,066	0,124	0,058	0,078	0,693	1,242
Sum of columns (Income Effect)	<u>0,880</u>	0,799	0,772	0,572	0,552	0,739	0,853	0,758	0,819	0,767	1,109

The statistic (sum of columns) shows the impact upon income from employment (IfE) -or compensation of employees- throughout the studied economy arising from a unit increase in final demand for industry j's output. It also includes induced effects in the economy (D'Hernoncourt et.al., 2011). As seen in the Table 6, among the others, agriculture is the most income creative sector in case of demand increase in the economy. For example, for each 1 million TL increase of final demand, gross value added would increase 0,8795007 million TL in the economy. Food manufacturing sector ranks fifth in income creating in the economy with the 0.799 million TL.

Conclusion

The main aim of this study is to reveal whether energy and agriculture sectors are the important drivers of the economy like in many developing countries. Moreover, the structural interdependency of the agriculture, food manufacturing and the energy sector in Turkey has been analyzed using the input-output analysis.

The input-output analysis gives important objective insights about relative place of energy, agriculture and food manufacturing sectors among all industries in the economy. According to the multipliers, employment creation capacity of agriculture, energy and food manufacturing sector is relatively weak. However, their income creation impact is remarkably high. Among the others, agriculture is the most income creative sector in case of demand increase in the economy. For example, for each 1 million TL increase of final demand, gross value added would increase 0,8795007 million TL in the economy.

Food manufacturing sector ranks fifth in income creating in the economy with the 0.799 million TL. Moreover, it can be said that among the others, the energy sector has the highest indirect impact in terms of economic contribution. Similarly, energy sector has key role in the economy, since it's both direct and indirect income generating effect is quite high. Following the energy sector, construction and food manufacturing ensures the highest indirect impact in the economy, respectively. Finally, food manufacturing has also important sector since it high second round and total income generating effect in the economy.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

These results ensure useful information for policy makers to stimulate growth via more appropriate investments and mitigate unemployment issues in the Turkish economy. As a result, energy, agriculture and food manufacturing sectors play key role in the overall economy.

References

- Aydoğuş, O. (2010), Girdi Çıktı Modellerine Giriş. Gazi Kitapevi. ISBN:978-605-4334-41-44, Ankara.
- Dalgaard T., Halberg N., and Porter J.R. (2001), A model for fossil energy use in Danish agriculture used to compare organic and conventional farming, Agriculture Ecosystems&Environment, 87, 51-65.
- D'Hernoncourt J., Cordier M., Hadley D., (2011), Input-Output Multipliers Specification Sheet and Supporting Material, Science Policy Integration for Coastal Systems Assessment (SPICOSA), Project No:036992, [http://www.coastal-saf.eu/output-step/pdf/Specification %20sheet% 20I_O _final. pdf](http://www.coastal-saf.eu/output-step/pdf/Specification%20sheet%20I_O_final.pdf), Access date 15/04/2017.
- Deloitte, (2016), Turkish Energy Market Outlook, Achievement, Overview and Opportunities, <http://dektmk.org.tr/upresimler/turkish-energy-market-outlook.pdf>, Access date 5/04/2017.
- IEEFA, (2016), Turkey at a Crossroads:Invest in the Old Energy Economy or the New?, Institute for Energy Economics and Financial Analysis (IEEFA), http://ieefa.org/wp-content/uploads/2016/09/Turkey-Crossroads-Invest-in-the-Old-Energy-Economy-or-the-New_June-2016-v2.pdf, Access date: 11/04/2017.
- Haeussler , F.F., and R.S. P. (1987), Introductory Mathematical Analysis for Business Economics and the Life and Social Sciences. Prentice-Hall International Inc., London,UK.
- Jones L.L., (1997). Input-Output Modeling and Resource Use Projection. Faculty Paper Series, Department of Agricultural Economics, Texas A&M University, Colloge Station, TX.
- Karkacier O. and Goktolga Z.G. (2005), Input-output analysis of energy use in agriculture, Energy Conversion&Management, 46, 1513-1521.
- MFA, (2017), Turkey's Energy Profile and Strategy, Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs (MFA), <http://www.mfa.gov.tr/turkeys-energy-strategy.en.mfa>, Access date: 5/04/2017.
- Miller R.E. and Blair P.D., (1985). Input-Output Analysis:Foundations and Extensions. Prentice-Hall Inc.Englewood Cliffs, New Jersey, USA.
- Ozkan B., Akcaoz H., and Fert C. (2004), Energy input-output analysis in Turkish agriculture, Renewable Energy, 29, 39-51.
- Özdil T., (1993), Türkiye Ekonomisinde Yapısal Değişme Girdi-Çıktı Analizyle Bir Yaklaşım. Eskişehir İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. Cilt XI. Sayı: 1-2, Eskişehir.
- Singh H., Mishra D. and Nahar N.M., (2002), Energy use pattern in production agriculture of a typical village in arid zone, India—part I, Energy Conversion&Management, 46, 1513-1521.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Surugiu C. (2009). The Economic Impact of Tourism. An Input-Output Analysis, National Institute for Research and Development in Tourism, <http://www.revecon.ro/articles/2009-2/2009-2-8.pdf>, Access date 15/04/2017.

Şatıroğlu K., (1981). Planlama ve Programlama Teknikleri, Ankara Üniversitesi, SBF Yayını, No:492, Ankara.

TurkStat, (2016), Main Statistics, Agriculture, www.turkstat.gov.tr, Access date:10/04/2017.

TurkStat, (2017), National Accounts, Input-Output Tables (2012), www.turkstat.gov.tr, Access date: 5/04/2017.

**KAMUSAL ALANDA İNANÇ VE DEĞERLERİN DİN VE VİCDAN ÖZGÜRLÜĞÜ
BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ VE İNTERNETİN SANAL MÜZAKERE
TOPLULUKLARI OLUŞTURMADAKİ ROLÜ**

Arş. Gör. Şadiye KOTANLI

Atatürk Üniversitesi, skotanli@hotmail.com

ÖZET

Kamusal alan kavramı, insan haklarından sosyal devlete uzanan bir dizi toplumsal kazanımın elde edilmesinde önemli rol oynayan kavramlardan biridir. Kamusal alan, toplumu temsil eden tüm aktörlerin serbestçe, rasyonel bir dil kullanarak iletişim kurmak amacıyla kendilerini ifade ettikleri, uzlaşma aradıkları ve bu arada dini söylem ve sembollerin de ifade edilebildiği bir fırsat alanı olarak kabul edilmektedir. Habermasçı anlamıyla ‘kamusal alan’ fikri modern toplumlarda, politik katılımın konuşma ortamı aracılığıyla icra edildiği bir sahneye işaret etmekte olup, bu alan yurttaşların ortak meseleleri hakkında müzakere bulundukları bir alan; yani, *kurumsallaşmış bir söylemsel etkileşim alanı* olmaktadır.

Vatandaşların geniş kesimlere ulaşp, o kesimlere de etkileşimli bir şekilde dâhil olabildiği internet ortamı, gün geçtikçe toplumda yaşanan olayların ifade edildiği, tartışıldığı bir meca haline gelmiştir. İnternet, etkileşimli olma özelliğinden dolayı katılımı artırmakta, kullanıcılar ise edilgin değil etkin olarak hareket edebilmektedir. Ayrıca kullanıcılar, sadece alıcı ve tüketici değil aynı zamanda yayıcı ve üretici olabilmektedir. Bundan dolayı, internet ortamı, katılımcı bir fikir üretimi zemini sağlayarak kamuoyu oluşmasını olanaklı kılmaktadır. Kamusal alanda yaşanan olaylar ise müzakere, tartışma ve fikirleri öne sürme şeklinde internet ortamına yansımaktadır. Çeşitli inanç ve görüşlerden kişiler internet ortamında karşılaşmakta, görüşlerini ileri sürerken de olumlu veya olumsuz ifadelerle müzakere ederek görüş alış verişinde bulunmaktadır. Bu çalışmada, kişinin vicdani bir kanaate sahip olması ve bu kanaatin dışa vurulması bağlamında din ve vicdan özgürlüğü kamusal alan kavramı ile birlikte değerlendirilmekte, kamusal alanda yaşanan olayların internet ortamına ne şekilde yansıdığı örnekler eşliğinde analiz edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din ve Vicdan Özgürlüğü, Kamusal Alan, Kamuoyu, İnternet Ortamı, Müzakere

ABSTRACT

The concept of the public sphere is one of the concepts that plays an important role in achieving a set of social gains that extend from human rights to the social state. The public sphere have accepted as an opportunity area can be expressed of religious discourses and symbols, seek reconciliation, express themselves in order to communicate by using a rational language, freely of all the actors representing the society. The notion of 'public space' in the sense of Habermas, means that in modern societies political participation is performed through the medium of speech and this area is an area in which citizens are negotiating common issues; That is, an institutionalized area of discursive interaction.

The internet environment, where citizens can reach wide circles and interact with them, has become a medium in which the events of society are expressed and discussed day by day. The Internet increases participation because of its interactivity, and users can act effectively, not passively. In addition, users can be not only buyers and consumers but also spreaders and

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

producers. Therefore, the internet environment enables to be formed public opinion by providing a participatory idea production floor. Events in the public arena reflects to the internet environment in the form of negotiations, discussions and suggestions. Persons from various beliefs and opinions meet on the internet, while discussing their opinions, they negotiate positive or negative expressions and exchange opinions. In this study, in context that person has a personal conviction and express of this conviction, freedom of religion and conscience have been evaluated together with the concept of the public sphere and have been analyzed with examples how are reflected in the internet environment of events in the public sphere.

Keywords: Freedom of Religion and Conscience, Public Space, Public opinion, Internet Environment, Negotiation

GİRİŞ

“Kamusal alan” kavramı Antik Yunan'dan bugüne kadar tüm dönemlerde farklı siyasal, sosyal, toplumsal, kültürel ve ekonomik örgütlenme biçimleri ile açıklanmaya çalışılmıştır. Kamusal alandaki farklı din ve inanışa sahip kişilerin birbirlerinin inanç ve görüşlerine saygılı davranmak bir yana, farklı inanç ve görüşleri bir sorun haline getirdikleri ve tepkiyle karşıladıkları da aşîkârdır. Bu tepkiler ve düşünceler ise anında medya araçları yoluyla topluma yansıtılmaktadır. Özellikle internet, farklı görüş, düşünce ve inançtan bireylerin müzakere edip, tartıştıkları ve görüşlerini paylaştıkları bir alan olması dolayısıyla vatandaşların sürekli takip ettiği bir meca haline gelmiştir.

Günümüzde, kamusal alan ve özel alan kavramları, siyasal alanda yürütülen demokrasi tartışmalarında yoğun bir şekilde yer almıştır. Devletin gücünün kullanıldığı yerleri ifade eden "kamu erkinin (otoritesinin) alanı" ile toplumdaki "demokratik katılım ve eleştirel söylem alanı" olarak düşünülmesi gereken “kamusal alan”ı birbirinden ayırmak ve farklı düşünmek gerekir. Demokratik ülkelerde kamusal alan, resmi kurum, kuruluş veya devlet dairesi olarak algılanmamaktadır. Çünkü eğer böyle bir algı mevcut olsaydı, bu mekan veya alanların kendine has kuralları ve işleyişleri olduğundan farklı görüş ve düşünceden ideolojilere rastlanması hemen hemen mümkün olmayacaktı. Çeşitli düşünce ve görüşlere sahip kişilerin herhangi bir kısıtlama veya sınırlar koyan kurallara maruz kalmadan her konuda müşterek fikirlerinin oluştuğu bir alan olarak nitelendirilmektedir.

1. Kamusal Alan Kavramına Getirilen Farklı Yaklaşımlar

Kamusal alan kavramı, antik çağlardan günümüze kullanılan bir kavram olsa da farklı dönemlerde farklı anlamlara işaret etmiştir. “Kamusal” ve “kamu” kavramlarının günlük dildeki kullanımı, bunların birbirleriyle uyumayan çok çeşitli anlamlara sahip olduklarını gösterir. Bu anlamlar ise değişik tarihsel evrelerden kaynaklanmaktadır (Habermas, 2014:57). Türk Dil Kurumunun Türkçe sözlüğü, “kamusal” kelimesini "kamuya ait" “kamu” kelimesini ise; "1- Halk hizmeti gören devlet organlarının tümü, 2- Bir ülkedeki halkın bütünü, halk, amme, 3-Hep, bütün” olarak tanımlamaktadır. Ayrıca: “*Tophuluk oluşturuocu ortak çıkarlar çevresinde oluşan ve üyeleri bu ortak çıkarlar konusunda karar birliğine ulaşmak için etkileşimde bulunan toplumsal kesim*” olarak da tanımlamaktadır. “Kamusal” sözcüğü ise “kamu ile ilgili” anlamını ifade etmektedir (<http://www.tdk.gov.tr/>). Buna göre “kamu” teriminin halk, bütün ve herkesi, “kamusal” teriminin ise halka, umuma ait olanı ifade ettiğini söyleyebiliriz. “Kamu” sözcüğünün İngilizce'de bilinen ilk kullanımında ise “kamu” toplumun ortak çıkarı ile bir tutulmuş, bir süre

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

sonra da “genel gözleme açık ve ortada olan” şeklinde yeni bir anlam daha eklenerek kullanılmıştır. 17. yüzyıl sonlarına gelindiğinde ise “kamu” ve “özel” karşıtlığının bugünkü kullanımlarına benzer bir biçim almıştır. “Kamusal” sözcüğü herkesin denetimine açık olan bir anlamda kullanılırken, “özel” sözcüğü kişinin ailesi ve arkadaşları ile sınırlanan bir yaşam bölgesi anlamında kullanılmıştır. “Kamusal” olanın kimleri içerdiği ve kamuya çıkılan yerin neresi olduğu konusu, 18. yüzyıl başlarında hem Londra’da hem de Paris’te öne çıkmaya başlamıştır. Burjuvaların yaşadıkları şehirler toplumdaki çok çeşitli grupların ilişkiye geçtikleri bir dünya haline gelmiştir. “Kamu” sözcüğü modern anlamını kazanarak artık yalnızca aile ve yakın arkadaş kesimlerinden farklı bir konumu olan bir toplumsal yaşam bölgesi değil, görece çok çeşitli insanları içine alan, tanıdıklar ve yabancıların oluşturduğu kamusal alan anlamına da gelmiştir (Sennett, 2013:32-33). Bu bağlamda Habermas, tıpkı kamusal yerlerden veya kamusal binalardan söz edildiği gibi kapalı topluluklarından farklı olarak herkese açık iseler toplantıları “kamusal” olarak adlandırıldığını belirtmektedir. Ona göre “kamusal binalar” ifadesi, binaların herkese açık oluşundan öte bir şeyi ifade etmektedir. Bunların kamunun gidiş gelişine açık olmaları bile zorunlu değildir. Bunlar devletin kurumlarını barındırırlar ve bizzat bu nitelikleri gereği kamusalırlar. Kamu, kendisini özel alandan ayrı bir alan olarak ortaya koyar. Bazen de kendisini çok basit düzeyde, kamu gücünün karşıtı bir alan olarak, kamuoyu alanı görünümünde sunar. Duruma göre, kimi kez devlet organları, kimi kez de halkın iletişime hizmet eden basın gibi medya unsurları “kamusal organlar” arasında sayılmaktadır (2014:58-59).

Köroğlu'nun da ifade ettiği gibi toplumsal bir alan olarak kamusal alanın sınırlarının en net çizildiği ve bu alanda bulunmanın şartlarının kesin olarak belirlendiği tek dönemin antik dönem olduğu görülmektedir. Antik dönemin kamusal alanı, özel alan karşısında var olan bir alan olmakla birlikte bu iki alanın sınırları kesin olarak belirlenmiştir. Tarihsel olarak özel ve kamusal alan arasındaki ayrımın kesin olarak belirlendiği başka bir dönem olmamıştır. Bu ayrıma göre kamusal alana katılımın şartı, özel alanın sınırlılıklarından, mecburiyetlerinden, insani varoluşunu gerçekleştirmeye engel olarak görülen şartlarından kurtulmaktır (2014:1490). Nitekim olgun Yunan şehir devletlerinde, özgür vatandaşların ortak kullandığı *polis*’in alanı, tek tek şahıslara ait olan *oikos*’un alanından kesin olarak ayrılmıştır. Kamusal hayat, *biospolitikos*, pazar meydanında, *agora*’da cereyan eder. Fakat mekânsal olarak bağlanmış değildir. Kamu, mahkeme ve meclis görüşmeleri biçimine de bürünebilen müzakerelerde oluşabileceği gibi, savaşta veya savaş oyunlarındaki gibi ortak eylemde de oluşur. Kamusal hayata katılabilmenin koşulu, bir aile reisi olarak özel hayat alanında özerk olmaktır. Özel alan, yunanca adı itibarıyla eve bağlıdır. Dolaşım halindeki bir servete veya emek gücüne sahip olmak, ev ekonomisi ve aile üzerindeki egemenliğin ikamesi olamaz. Yoksulluk veya köleden yoksunluk başlıbaşına *polis*’e kabul edilmenin önünde engeldir. Hayatın yeniden üretimi, kölelerin çalışması, kadınların hizmeti, doğum ve ölüm, *oikos* despotluğunun şemsiyesi altında cereyan eder. Zorunluluk ve geçicilik âlemi, özel alanın gölgesinde gizlenir. Yunanlıların bilincinde kamu, özel alanın karşısında bir özgürlük ve istikrar âlemi olarak yükselir. Her şey ancak kamunun ışığında açığa çıkar, herkesin gözüne orada görünür. Hayat kavgası ve hayati ihtiyaçların karşılanması zorunluluğu, *oikos*’un sınırları içinde utançla saklanırken, *polis*, onur kazanılabilen serbest bir alan sunar (Habermas,2014:60).

Habermas’a göre kamu, kamusal iyiyi birlikte müzakere eden, kendi aralarında eşit ve özel kişilerden oluşur. Burjuva kamusal alanının özel kişilerin kamusal sorunları tartıştıkları bir arena olduğunu savunan Habermas, bu tanımlama ile özel ve kamusal alanı birbirinden ayıran şeyi

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

belirleme problemini ortaya koyar. Örneğin evlilikteki şiddetin özel bir mesele olarak mı yoksa kurbanları için özel yasalar çıkarılması gereken kamusal bir sorun olarak ele almak mı gerektiği sorunu ortaya çıkar. Habermas, burjuva kamusal alanını betimlemiş, okuyan bir kamuya tahsil edilmiş uzlaşımalsal bir alandan söz etmiştir (Dacheux, 2008: 16-18). Habermas, “*Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü*” çalışmasında ‘*liberal burjuva kamusal alan modeli*’ dediği tarihsel olarak özgül ve sınırlı olan bir kamusal alan biçiminin yükseliş ve düşüş hikâyesini anlatır. Ona göre kamusal alan bir düzeyde devletleri bir kesim yurttaşla karşı sorumlu tutarak, bir düzeyde politik hâkimiyeti rasyonelleştirmenin kurumsal mekanizmasına, diğer düzeyde ise özgül bir söylemsel etkileşim türüne işaret ediyordu. Kamusal alan, kamusal meseleler üzerinde kısıtlanmamış, rasyonel bir tartışma idealini içeriyordu. Tartışma herkese açık ve herkesçe erişilebilir olacaktı. Sadece özel çıkarlar tartışma konusu kabul edilmeyecek, statü eşitsizlikleri paranteze alınacak, tartışmacılar birbirinin dengi olarak müzakere edilecekti. Böyle bir tartışmanın sonucunda ise ortak iyi üzerinde bir kamuoyu oluşacaktı. Habermas, “kamusal alan” kavramıyla, her şeyden önce, toplumsal yaşam içinde, kamuoyuna benzer bir şeyin oluşturulabildiği bir alanı kastettiğini belirterek bu alana tüm yurttaşların erişmesinin ise garanti altına alındığını ifade etmiştir. Ona göre özel bireylerin kamusal bir gövde oluşturarak toplandıkları her konuşma durumunda, kamusal alanın bir parçası varlık kazanmış olur. Yurttaşlar ise ancak, genel yarara ilişkin meseleler hakkında kısıtlanmamış bir tarzda, yani toplanma, örgütlenme, kanaatlerini ifade etme ve yayınlama özgürlükleri garantilenmiş olarak tartışabildiklerinde kamusal bir gövde biçiminde davranmış olurlar. Bu tür bir iletişimin daha genel bir kamusal gövde içinde gerçekleşmesi, bilginin muhataplarına aktarılmasını ve onların etkilenmesini mümkün kılacak özgül araçları gerektirir. Kamusal tartışmanın konusunun devlet etkinliğine ilişkin meseleleri hedeflediğinde politik kamusal alandan bahsetmeye başladığımızı ifade eden Habermas, günümüzde gazetelerin, dergilerin, radyo ve televizyonun kamusal alanın iletişim araçları olduğunu belirtmektedir(2015:95). Nitekim Habermasçı anlamıyla ‘kamusal alan’ fikri modern toplumlarda, politik katılımın konuşma ortamı aracılığıyla icra edildiği bir sahneye işaret etmekte olup, bu alan yurttaşların ortak meseleleri hakkında müzakere bulundukları bir alan; yani, kurumsallaşmış bir söylemsel etkileşim alanı olmaktadır. Ayrıca bu alan, kavramsal olarak devletten ayrı, ilke olarak da devlete karşı eleştirel söylemlerin üretildiği ve dolaştığı bir alandır. Satın almak ve satmak yerine tartışma ve müzakere için bir sahne olmaktadır (Frazer,2015: 104-105). Frazer ise Habermasçı yorumun bir ironi barındırdığını belirterek, serbestçe erişilebilirlik, rasyonalite ve statü hiyerarşilerinin paranteze alınması özellikleriyle görücüye çıkan kamusal söyleminin bir ‘ayrıcalştırma’ stratejisi olarak yerleştiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda Frazer, Habermas’ın liberal kamusal alanı idealize ederek öteki, liberal ya da burjuva olmayan rakip kamusal alanları incelemeyi ihmal ettiğini ileri sürmektedir. Ona göre sisteme ait toplumsal eşitsizlikleri paranteze almak yeterli değildir. Bu eşitsizliklerin ortadan kaldırılması, katılımda eşitlik için gerekli olan koşuldur. Eşitlikçi ve çok kültürlü bir toplum fikrinin ancak farklı değerlere ve retoriklere sahip grupların katıldığı kamusal alanların çoğulluğu veri olarak alındığında bir anlam ifade edeceğini söyleyerek, katılım eşitliği idealinin çoklu kamularla başarılabileceğini savunmaktadır(2015: 108-120).

Arendt’e göre ise kamusal alan, Habermas’ın savunduğu gibi 18. yüzyılda değil, iki bin yıl önce Atina’da doğmuştur. Arendt, “*İnsanlık Durumu*” adlı eserinde kamusal alan ve politik alanın kusursuzca birbiriyle örtüştüğü ve özel alana karşıt olduğu bir Atina demokrasisi betimler. Ona göre iki farklı alan vardır: Zorunluluğa bağlı olan aile yaşamı ve diğer yanda ise özgürlüğün

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

alanı olan politik yaşam. Politik etkinliği ise, sitede kendi kendini gerçekleştiren insanların bir teması olarak, kanıtlamadan çok kendini temsiline, akla itaat eden, müzakere edilmiş ortak bir eylem olarak tasvir etmektedir. Bu bakış açısıyla da kamu, soyut ve simgesel bir eylemsel olgu değil, somut, duyarlı bir eylem biçimidir. Kamusal alan, sözler ve eylemlerle görünürlük kazanmış bir yerdir. Aktörlerin kendi gerçek varlıklarına kavuşarak kamusal yargılamaya açıldıkları bir alandır(Dacheux, 2008: 20-21). Arendt, “kamu” teriminin birbiriyle özdeş olmayan ancak yakından ilişkili iki görünüme işaret ettiğini belirtir. Bunlardan birincisinde terim, kamu alanının da gözüken her şey herkes tarafından görülebilir ve duyulabilir. Bizler için gerçekliği oluşturan görünüştür. Yani başkalarının görülen ve duyulan bir şeydir. Yüreğin tutkuları, aklın düşünceleri, duyuların hazları gibi mahrem yaşamın en büyük güçleri bile kamusal görünüme uygun sokulacak şekilde özel ve bireysel olmaktan çıkarılmazlar ise belirsiz, bulanık bir varoluş tarzı sürerler. Gördüklerimizi gören, duyduklarımızı duyan birilerinin varlığı, kendimiz ile dünyanın gerçekliği hakkında emin olmamızı sağlar. İkincisi ise “kamu” terimi içinde özel olarak bize ait olandan ayrı, hepimiz için ortak olan bir dünyayı ifade ettiğini belirtir. Ancak bu dünya, insan eseri bir dünyada birlikte yaşayanlar arasında olup biten meselelerle olduğu kadar, insan elinden çıkma şeylerle, insani yapıyla ilgilidir. Şeylerden oluşma bir dünya, insanları hem birbirlerine bağlar hem de ayırır (2012: 92-95). Arendt, “*İnsanlık Durumu*” nda kamusal alan kavramlaştırmasında Antik Yunan’ın *Polis*’ini veri alarak insan etkinliklerini emek, iş ve eylem olarak sınıflandırır ve bu davranışların etkin oldukları alanları da kamusal ve özel diye ayırır. Arendt, emek, iş ve eylemi, eş değerli etkinlik olarak görmez. Her bir etkinlik, belirli bir insanlık durumuna ve belirli bir bilinç düzeyine tekabül eder. Eylem konuşmak ve yapmaktır, iş ve emekten daha önemlidir. Emek ve iş özel alanı, eylem ise kamusal alanı kapsamaktadır.

Özbek, demokratik ilke olarak kamusal alanı, yurttaşların ortak meselelerini, eşit ve özgür katılımı yani söz, irade ve eylemle halletmeye çalıştığı yer olarak betimler. Bir toplumda var olan kamusal alanın genişliğini ve sınırlarını ise düşüncenin, ifadenin, bilgiye erişmenin, tartışmanın, toplanmanın, örgütlenme ve tanınma özgürlüklerinin gelişmişliği ve ayırt etmeksizin herkesi kapsayıcılığının (eşitlik, çokluk ve farklılık) belirlediğini ifade eder. “*Kamusal alan*” kavramını dilimize yerleştirmek için, öncelikle politik kamusal alanın, tarihsel ve ilkesel olarak, devlet aygıtında yoğunlaşmış keyfi ve baskıcı iktidarı eleştirel olarak denetleyen ve dönüştüren demokratik muhalefetin alanı olarak anlaşılması gerektiğinin altını çizen Özbek, politik kamusal alanın, ceberut devletin ve baskıcı/keyfi siyasal iktidamların da düşmanı olduğunu belirtir. Bu alan, halka ait, bağımlı sınıf ve grupların politik söylem ve eylemleriyle katıldığı bir hegemonya mücadelesi alanıdır(2015: 34). Ona göre kamusal alan kavramının zorluğu, kendi içinde iki ayrı anlam boyutunu içermesinden kaynaklanır. Birinci yönüyle, bu kavram, mekânsal bir kavramdır. Yani toplumsal yaşantımız içinde fikirlerin, ifadelerin ve tecrübenin üretildiği, açığa çıktığı, paylaşıldığı, dolanıp yayıldığı ve müzakere edildiği toplumsal alanlardır(kamusal mekânlar). Bu süreçte ortaya çıkan anlam muhtevasını (kamuoyu, kültür, tecrübe) ve bu anlam sürecini oluşturanlar ve bu süreç içinde oluşan kolektif gövdeleri (ulusal birimlerden, ulus altı birliklere ve giderek ulus üstü ve küresel düzleme dek uzanan kamuları) tanımlar. Kamu, geleneksel yüz yüze insan ilişkileri aracılığıyla kurulan topluluktan farklı olarak, yüz yüze ilişki zorunluluğu taşımayan, birbiriyle mesafe içinde yaşayan insanların aynı sorun, fikir, olay etrafında iradi gönüllü olarak bir araya gelmesiyle oluşan modern biraradalık tarzıdır. Toplumsal bir alandan olduğuna göre, kamusal olanı üreten

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

süreçler, yapılar ve kurumlardan, ilişkiler, pratikler, kurallar ve etkileşim biçimlerinden, bunların içinde yer aldığı mekânlar ve tarihsel bağlamlardan ve bu alandaki dönüşümlerden de bahsedildiğini belirtir. İkinci yönüyle ise kavram, anlam üretim alanları açısından normatif bir ilkeyi, bir ideali belirtmektedir (2015: 42).

2. Haklar Bağlamında Din ve Vicdan Özgürlüğü ve Kamusal Alan İlişkisi

Hak, kişinin toplumda isteyebileceği, talep edebileceği ve kullanabileceği yetkililerdir. İnsan toplum içinde yaşamaya başlamadan önce özgür bir varlık olarak hayatını sürdürüyor, düşündüklerini ve istediklerini yapabiliyordu. Toplum kurduklarında ise bazı istek ve düşüncelerinden vazgeçmek zorunda kalmışlardır. Toplumsal hayata geçtikten sonra da özgürlüklerini devam ettirebilmek için *hak* kavramını geliştirmişlerdir. Bu anlamda özgürlüğü sağlamak için kişilere hukukça verilen yetki *hak* olarak adlandırılmıştır. İnsanlık tarihine baktığımızda ise bu tarihin hak ve özgürlüklerin kazanılma mücadelesiyle dolu olduğunu görebiliriz. Zira vatandaşlar, düşünce ve inanç özgürlüğü hakkını kullanarak yaşamaktadırlar. Devlet ise, bu hakkı güvence altına almak zorundadır. Çüçen'in de ifade ettiği gibi her kişinin haklarının sınırı, diğer kişinin haklarının sınırında biter. Bir kişi kendi hakkını kullanırken, diğerinin hakkını çiğneme hakkına sahip değildir ve diğerinin hakkına saygı duymalıdır. Böylece kişiler elde ettikleri haklarla aynı zamanda sorumlulukları da kabul etmiş bulunurlar. Bu bağlamda hiçbir hak sonsuz ve sınırsız olmamaktadır (2013: 44).

İnsan haklarının bazıları temel hak ve özgürlükler adını almaktadır. Bunlar, insanın insan olduğu için sahip olması gereken birincil, vazgeçilmez hak ve özgürlüklerdir. Bunlar olmadan diğer insan haklarının gerçekleşmesi olanaksız hale gelmektedir. Temel hak ve özgürlükler, yaşama, kişi dokunulmazlığı, din, vicdan, kanaat ve düşünce özgürlüğü olduğu için başkalarına verilemez ve devredilemez haklardır. Din ve vicdan özgürlüğü, insan hak ve özgürlüklerinin yasalarca güvence altına alınması sonucu ortaya çıkar ve her insana istediği dine inanma veya inanmama, o dinde ibadet etme veya etmeme, din değiştirme gibi özgürlükler vermektedir (Çüçen, 2013: 46). Din ve vicdan özgürlüğü, temelde insanlık durumunun iki yönüyle ilgilidir. Birincisi, kişinin vicdani bir kanaate sahip olması diğeri ise bu kanaatin dışı vurulmasıdır. Bir dine inanma ve inanmama özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğünün birinci boyutunu oluşturmaktadır. Buna göre insan haklarına sahip bireyler, bir dine inanıp inanmamakta serbesttirler. Din ve vicdan özgürlüğü, aynı zamanda dine ilgisiz veya kayıtsız olanlarla, herhangi bir dine inanmayanları ve tanırtanımazları da korur (Erdoğan, 2002:140). Nitekim anayasamızın 24. maddesinde din ve vicdan özgürlüğü şu şekilde ifade edilmektedir: “Herkes, vicdan, dini inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir. 14. madde hükümlerine aykırı olmamak şartıyla ibadet, dini ayin ve törenler serbesttir. Kimse, ibadete, dini ayin ve törenlere katılmaya, dini inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; dini inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz ve suçlanamaz” (<https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/anayasa.maddeler?p3z24>).

İnsan hakları ve temel haklar, milli devletlerin sınırları içinde olduğu kadar, bölgesel ve evrensel düzeyde de korunmaktadır. Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı gibi kuruluşlar, bu amaçla bir dizi uluslararası sözleşme hazırlamış ve tavsiye kararları kabul etmişlerdir. Din ve vicdan hürriyeti, doğuştan var olan temel bir insan hakkıdır. Demokratik hukuk devletinin vazgeçilmez bir unsuru olarak *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi* başta olmak üzere tüm uluslararası sözleşmelerde yer almıştır. Örneğin 25.11.1981 tarihli BM Din ya da İnanca Dayalı Her Türlü Hoşgörüsüzlük ve Ayrımcılığın Kaldırılması Bildirgesi

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Madde I 'de: “Herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne hakkı vardır. Bu hak, bir dini ya da dilediği bir inancı benimseme ve din ya da inancını tek başına ya da topluca, açık ya da özel olarak ibadet, gözetme, uygulama ve öğretme biçiminde açıklama özgürlüğünü de içerir. Hiç kimseye, bir dini ya da dilediği bir inancı benimseme özgürlüğünü zedeleyecek baskıda bulunamaz” şeklinde ifade edilmiştir. Din özgürlüğü, bireylerin dine katılması ve dinin gereklerini toplu ya da bireysel olarak yerine getirme serbestisi iken, vicdan özgürlüğü, bireyin inançlar konusunda herhangi bir baskıya uğramadan dine inanıp inanmama konusunda özgür olmasıdır. Devletin vicdana bir zorlama yapmama yükümlülüğünü garanti altına almaktır. Vicdan özgürlüğü, devletin, bireyin vicdani kanaatlerini etkilemesini veya vicdani bir karara avantaj veya dezavantajlar getirmesini de yasaklamaktır (Benli, 2013: 65-66).

Din ve vicdan özgürlüğünün tezahürleri genellikle bireysel mahrem alanda ve sivil hayatta ortaya çıkmakla beraber, zaman zaman da din özgürlüğünün kamu hayatını ilgilendiren sonuçları da olmaktadır(Erdoğan, 2002:143). *Özel alan* kavramı, bütün modern kamusal alan anlayışlarının karşıtlık ilişkisi içerisinde ele aldığı ve bazı konular için kesin sınır çizgilerinin koyulduğu bir alandır. Modern kamusal alan anlayışında din kavramı da kamusallıkla karşıtlık arz eden ve özel alan içinde kalması gereken bir olgu olarak değerlendirilir. Bu nedenle özel ve kamusalın sınırları sürekli tartışılan bir sorunsala dönüşmektedir. Koroğlu, genel bir gözlem olarak, nasıl bir kamusal alan tasarımı ortaya konmuşsa, bu tasarıma bağlı olarak özel alanın sınırlarının belirlendiğini ve dinin de buna göre konumlandırıldığını ifade etmektedir. Postmodern anlayışlar hariç, bütün modern kamusal alan yaklaşımlarında din, özel alanın bir parçası olarak değerlendirilir. Ancak antik dönem hariç kamusal ve özel arası sınırların kesin olduğu ve hiçbir geçişkenliğin olmadığı bir dönem yoktur (2014: 1494). Uluç'un da ifade ettiği gibi: “*Sekülerleşmenin sonucu olarak dinlerdeki cemaatleşme olgusunun ortadan kalkacağı beklentisi gerçekleşmemiş, aksine içinde bulunduğumuz dönem, dini ve din dışı görüşlerin karşıtlığının da ötesinde, dini çoğulculukla karakterize edilen bir dönem haline gelmiştir. Bu çoğulculuğun gerçekleşebilmesi, din özgürlüğü, vicdan özgürlüğü, ifade özgürlüğü bağlamında tüm dinlerin eşit muameleye tabi tutulması, kamu kurumlarının dini kimlik üzerinde tarafsızlığı ve eğitim özgürlüğü ile din propagandası yapabilme özgürlüğü haklarının tanınmasıyla mümkün olabilir. Konu din özgürlüğü olduğunda, çoğulculuğa cevap verebilen bir yapılanmanın gerekliliği söz konusudur*” (2013:587). Bu çoğulculuk anlayışının eksikliği ise toplumda farklı kesim ve düşünceden insanların hak sınırını aşmasına, kamusal alanda bir başkasının inanç özgürlüğü ve dini edimlerini sorgulamaya ve zaman zaman da saldırı boyutuna ulaşan nitelikte bir müdahale sonucunu doğurmaktadır.

İnsanlığın barış içinde bir arada yaşayabilmesi, insanların farklılıklarını özgürlük içinde ifade edebilmeleriyle mümkündür. Dinî kimlikler ve inançlar, insanlar arasındaki farklılıkların en mühim kaynaklarından birini teşkil etmektedir. Bu yüzden, insanların barış içinde bir arada yaşayabilmesi için, din ve vicdan özgürlüğüne özellikle ihtiyaç duyulmaktadır. Türkiye, devlet tarafından “irtica” gerekçesi öne sürülerek din ve vicdan özgürlüğünün önemli ölçüde tahrip edilmesine varan baskılar gibi insan hakları açısından birçok ihlale tanık olmuştur. Oysa İslamiyet'te din ve inanç konusunda zorlama yoktur. Birisinin inancını değiştirmek zorla değil, ancak onu ikna yoluyla ve kişinin kendi rızasıyla mümkündür. İnanç hürriyeti, insanın en başta gelen haklarından birisidir. Din insanlara korku ve zulümle iletilseydi, inancın hiçbir anlamı kalmazdı. İnsanların hayatlarını yönlendirmeleri hür iradeleriyle kendilerine bırakılmıştır. Yaptıkları işlerden Allah'a hesap verecekleri için insanlara seçme hürriyeti verilmiştir. Aksi takdirde bu hususta insanlara zorlama yapılsaydı adaletsizlik yapılmış olurdu. Dinde zorlamanın

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

olmadığına ilişkin ayetlerle ilgili olarak Cenâb-ı Hak şöyle buyurmaktadır: *"Dinde zorlama yoktur. Çünkü doğruluk, sapıklık ve eğrilikten ayırt edilmiştir. O halde kim tâğutu inkar edip Allah'a inanırsa, sağlam kulpa yapışmıştır ki hiçbir zaman kopmaz. Allah işitir ve bilir"* (Bakara, 256). Konuyla ilgili bir diğer ayet ise şu şekildedir: *"Eğer Rabbin dileyseydi, yeryüzündekilerin hepsi elbette iman ederlerdi. O halde sen, inanmaları için insanları zorluyor musun?"* (Yûnus, 99). İslam dininin peygamberi Hz. Muhammed, tüm insanlara hüsnü muamele etmek gerektiğini ifade etmiş ve kendisi de bizzat uygulamalarıyla örnek olmuştur. Bu hususta onun temel dayanağı Kur'ân-ı Kerim olmuştur: *"Eğer sen kaba, katı yürekli olsaydın şüphesiz etrafından dağılıp gitmişlerdi"* (Âl-i İmrân, 159.) *"Mümin kullarıma söyle, (daima) güzel sözler söylesinler"* (İsrâ, 53.) *"Allah 'tan başkasını (Tanrı edinerek) çağıranlara sövmeyin. Zira onlar da haddi aşarak Allah'a söverler"* (Nisâ, 148).

Ayetlerde de görüldüğü gibi İslam inancında zorlama, tenkit veya inanca ve değerlere sövmek gibi bir şey asla söz konusu değildir. Toplumda yaşanan hoşgörü eksikliği kişilerin ötekini kabullenememe ve kendi inanç ve değerlerini empoze etme isteğinden kaynaklanmaktadır. Bunun sonucu olarak da sanki İslam dini inananlara bunu emrediyormuş gibi bir algının doğmasına sebep olmaktadır.

3- Kamusal Alandaki Toplumsal Olayların Medyaya Yansıması ve İnternet Ortamının Müzakere Topluluğu Oluşturmadaki Rolü

21 .yüzyıla gelindiğinde kamusal alanın artık internete taşındığına şahit olmaktayız ve kamusal alan kavramının yüzyıllar içerisinde geçirmiş olduğu tüm evrelerin birer uzantısını ve numunesini dijital ortamda bulmak mümkün olmaktadır. Milyonlarca insanın binlerce konu hakkında tartışarak fikir alış verişinde bulunduğu internet, yeni bir kamusal alan olma niteliğine sahip görünmektedir. İnternet, binlerce laflama ve tartışma grubuyla, katılımı ve konuşmayı çok kolaylaştıran, ancak bir sonuca ulaşmanın, anlaşmanın aynı kolaylıkla gerçekleşmediği bir ortam olarak bilinmektedir. Bu bağlamda kamuoyu oluşturma işlevi internet ortamında da çok geçerli değildir ancak diğer yandan da internetin oluşturduğu kamusal alan çağımızın önemli kuramcılarından Habermas'ın ideal kamusal alan için şart koştuğu herkesin eşit katılımını bir düzeyde mümkün kılmaktadır. İnternet, etkileşimli olma özelliğinden dolayı katılımı artırmakta, kullanıcılar ise edilgin değil etkin olarak hareket edebilmektedir. Ayrıca kullanıcılar, sadece alıcı ve tüketici değil aynı zamanda yayıcı ve üretici olabilmektedir. Bundan dolayı, internet katılımcı bir fikir üretimi zemini sağlayarak kamuoyunun oluşmasını yavaş da olsa daha olanaklı kılmaktadır. Elektronik bir coğrafya olan internet maddi değil sosyal bir mekândır. İnternet, etkileşimli doğası nedeniyle sürekli geri besleme alarak dönüşen ve yeniden şekillenen bir iletişim ortamıdır ve esas önemini bu özelliğinden almaktadır (<http://notoku.com/farkli-bir-kamusal-alan-olarakinternet/#ixzz3 uOof42FD>).

Vatandaşların geniş kesimlere ulaşp, o kesimlere de etkileşimli bir şekilde dâhil olabildiği internet ortamı, gün geçtikçe toplumda yaşanan olayların ifade edildiği, tartışıldığı bir mecraya haline gelmiştir. Toplumsal mekânda kendini ifade edemeyen ya da düşüncelerini açığa vuramayan bireyler, herhangi bir kısıtlama olmaksızın internet ortamında fikirlerini öne sürmekte, tartışmaktadır. Kimi zamanda sakladığı kimliğini açığa vurarak rahatlamakta, aynı düşünce ve inançtaki insanlarla kolaylıkla bağlantı kurabilme olanağına sahip olmaktadır. İnternetteki bloglara, forumlara, haber sitelerindeki yorum kısımlarına düşüncelerini ifade eden kullanıcılar, aynı zamanda farklı görüşlerle de karşılaşmakta ve müzakere edebilme olanağına

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

bulmaktadırlar. Zaman, yer ve mekân fark etmeksizin düşünce ve kanaatlerin ifade edildiği internet ortamı zaman zaman da medyaya yansıyan toplumsal olayların ifade edildiği bir alan olmaktadır. Ayrıca toplumsal muhalefet grubunun var olduğu ve beslendiği platformlara internet vasıtasıyla ulaşılabilir.

Bir yanda internetin alternatif bir kamusal alan olarak ele alınabileceğine, mevcut haliyle ve gitgide genişleyen yapısıyla “siber uzamın” “gerçek” siyasal ve toplumsal ilişkiler kadar önemli ve belirleyici olduğuna dair bir iddia var. Örneğin iyimserler için İnternet, siyasetteki mevcut tikanıklıkları aşmak için bir fırsattır. Karşılıklı etkileşimi mümkün kılan yapısı, demokratik müzakere süreçlerinin işletilebilmesine, genişletilmesine ve derinleşmesine katkı sunabilir. Tam da bu yüzden iyimserlerin aklında internet, Habermasçı kamusal alan tahayyülünün günümüz enformasyon toplumlarındaki karşılığıdır. Yine bu yüzden internet muhalif içeriğin ve öznenin geleneksel medya kanallarına oranla daha rahat nefes aldığı bir ortamdır(<https://yenimedya.wordpress.com/tag/kamusal-alan/>). Nitekim Bjarki Valtysson, "Dijital Kamusal Alan olarak Facebook: Kolonizasyon ve Özgürleşme Süreçleri" isimli makalesinde Facebook için dijital kamusal alan ifadesini kullanmaktadır(Bkz: <http://www.triple-c.at>).

Kamusal alanda yaşanan olaylar, müzakere, tartışma ve fikirleri öne sürme şeklinde internet ortamına yansımaktadır. Ancak çeşitli inanç ve görüşlerden kişiler, internet ortamında görüşlerini ileri sürerken, zaman zaman hakaret etme, tartışma ve küfretme boyutuna işi vordurmaktadır. Örneğin, Ramazan'da oruç tutmayan veya başörtüsü yüzünden aşağılanan kişilerin toplumda çeşitli saldırılara maruz kalması, eleştirilmesi, hatta ve hatta şiddet görmesi, artık alışıldık olaylar haline gelmiştir. Bu tür olaylar internette yankı bulmuş, farklı görüşlerden insanlar yorum yapıp tartışarak olaylara tepkilerini dile getirmişlerdir. Öyle ki bazen de internet ortamı, her yıl Ramazan ayında ‘acaba hangi şehirden oruç tutmadığı için şiddet gören birinin haberi gelecek’ diye tahmin yürütülen, bu tahminler üstüne bahis oynanan bir platform haline gelmiştir.

ramazan 2015 illere göre linç oranları

f t araştır

1 / 11

evet sevgili bahisseverler, futbol ve basketbol liglerinin bitmesi ve ramazan ayının kapiya dayanmasıyla bahis şirketleri de ramazan'a dair özel oyunların oranlarını açıkladılar. bunlardan en dikkat çeken linç oranları.

erzurum: her zamanki gibi akla gelen ilk favori erzurum. gerek halkın muhafazakarlığı, gerek ülkücü hareketin il içerisindeki etkinliği erzurum'u bütün rakiplerinden bir adım öne taşıyor. banko kuponlarda denenmeli.

oran: 1.25

konya: çünkü konya. fazla söze gerek yok. bir çok bahisçiyi sevindiren, istikrarlı performansıya güven veren bir şehrimiz. mevlana'ların şehri.

oran: 1.25

yozgat: iç anadolu'nun bu şirin kentinde muhafazakar ve milliyetçi odakların çokluğu, yozgat'ı güçlü ihtimallerden biri yapıyor. ancak bu şehirde önemli eksiklikler olduğunu da belirtmeliyiz. hasat zamanının gelmesiyle köylerine dönen ülkücüler yüzünden boş kalacak olan şehirde linç yollarında etkili olabilecek tek grup şu an için akp'li türk-islamcılar. ama ben yine de oynamak için ramazan'ın ilk gününün beklenmesi kanısındayım. kadroda değişiklikler olabilir.

oran: 1.40

Kaynak: <https://onedio.com/haber/ramazanda-ilk-sigara-iciyorsun-saldirisi-haberi-erzurumdan-529782>

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

İnternet ortamında haberi ve videosu yayınlanan, ses getiren olaylar çoğu zaman kullanıcılar tarafından değerlendirilerek, müzakere edilebilmektedir. Örneğin, onedio.com internet sitesinde 72 kullanıcı, oruç tutmayan kişiye gösterilen tepki dolayısıyla çıkan haberlerle ilgili yorum yapmıştır. Tartışmalara ve yorumlara bakıldığında ise inançların saygı ile karşılanması ve uygulayanlara ise baskı yapılmaması gerektiğine yönelik görüşlerin ön planda olduğu görülmüştür. Zaman zaman da bu görüşü dile getirirken hakaretamiz bir üslup kullanıldığı da görülmektedir:

18 Haz 2017 Yanıtla Beğen (9)

Şikayet Et

TürkMavisi

E yani hocam ne güzel demişsin. Ben oruç tutacam diye bütün lokantalar kapanacaksa, oruç tutmayanlar bir yerlerde saklanmak zorunda kalacaksa ne anlamı kaldı benim ibadetimin? Ben tutamıyorum oruç. Çok da geçerli sağlık mazeretim var. Ama saygı da gösteriyorum oruç tutanlara. 2 gündür iş yerine dışarıdan yemek söyletmiyorum kokmasın diye. Evden sandviç getiriyorum. Odam zaten ayrı, üst katta. Ortak alanlarda sigara içmiyorum. Su zaten içmiyorum, suyum çayım masanın altında :) Ama aynı saygıyı da beklerim açıkçası tutmayan olarak. Nefis senin nefsin, tutup tutmamanın cezasını ben çekerim ama bir kul buna karışamaz.

18 Haz 22:03 Yanıtla Beğen (0)

Şikayet Et

Anarchy

güzel ülkemizde ayar yok hepsi dengesiz. Kadın geçmiş kenarda içiyor öküz çıkmış tahrik etmesin diyor. Kimiside var niyetli insanın gözüne baka baka nispet yaparcasına yiyip içiyor. orla bunun arasında ne fark kaldı ki. ikiside davarın bayraklısı

18 Haz 19:55 Yanıtla Beğen (5)

Şikayet Et

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tebernuş Bertizlioğlu

Oruç tutanlar nefislerini terbiye etmeli sahip çıkmalı ama tutmayanlarında tutanlara saygı göstermesi gerekmez mi osmanlı da gayrimüslimlerin bile bir saygısı vardı bu insan olmakla alakalı bir şey iki tarafında haksız olduğu aşıkâr tabiki 2 erkeğin haksız tarafları çok daha baskın ama saygısızlıkta yobazlıktır

18 Haz 19:52 Yanıtla Beğen (1)

Şikayet Et

Vedat Aydemir

Erzurum, yozgat, bayburt, çorum, tokat, konya, afyon, osmaniye, samsun... Bunları görür görmez arkanıza bakmadan kaçın direk !

18 Haz 17:52 Yanıtla Beğen (8)

Şikayet Et

nicholai alexandrovitch hel

diye hönkürdü, dinibütün din bekcileri...

18 Haz 17:41 Yanıtla Beğen (6)

Şikayet Et

fırat can

Kahramanmaraş ve Erzurum mümkünse gitmeyin.Biraz araştırırsınlar kesin ülkücü çıkar.

18 Haz 17:35 Yanıtla Beğen (4)

Şikayet Et

kartacali

cidden sorsan hepsi ülkücüdür ama mhp zor millet vekili çıkarır ne hikmetse :)

18 Haz 19:28 Yanıtla Beğen (5)

Şikayet Et

Patrick Star

hiştolar bu sene ilk gün bitmeden kendilerini göstermişler

18 Haz 17:26 Yanıtla Beğen (12)

Şikayet Et

Arwen

öküzoğulları tayfa bunlar :D

18 Haz 17:28 Yanıtla Beğen (6)

Şikayet Et

Üana fazla göster

pazartesi

Sigara dumanı ağza burna girdiğinde oruç bozuluyor. Sokaga çıktığımda ben her iki adım da bir nefesimi tutmak zorunda mıyım? Senin ufak bir zevkin yüzünden neden benim ibadetime hâlel geliyor? Neden benim ibadetime hâlel getirecek kadar bana saygısızsın? Gidin cafelerde için sigaranızı.

18 Haz 16:53 Yanıtla Beğen (8)

Şikayet Et

Mehmet Ali Kaya

sen bilerek isteyerek içine çekmiyorsan sıkıntı yok güzel kardeşim.o karşının günahı sevabı oluyor artık.dert etme bunları.

18 Haz 17:34 Yanıtla Beğen (9)

Şikayet Et

pazartesi

sigara dumanında nefes tutabilecekken nefes almak da bilerek içine çekmeye

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Bu yorumlarda da sigara dumanının orucu bozup bozmadığı konusu ve yine oruç tutma konusunda verilen kararlara saygı duyulması gerektiği yönünde bir tartışma mevcuttur. Yine benzer bir tartışma iki kullanıcı arasında geçmektedir:

Omer Aslan

bunlar yüzünden savunduğumuz fikirlerimizi dile getiremiyoruz. bunların olmasını bekleyen din düşmanları hemende nasıl saldırıyor. Allah bu tür olayları gerçekleştirenleri bildiği gibi yapsın. Oruç tutanın tutmayana saygı göstermesini bekleyen laik ve kalbi temiz olan müslüman arkadaşlara bir sorum olacak, acaba oruç tutmayanların da tutanlara saygı gösterip yiyecek içeceklerini gizli saklı halletmeleri gerekmez mi? bana edilecek her türlü hakareti kendinize edeceğinizi de ayrıca bilmenizi isterim.

18 Haz 17:02 Yanıtla Beğen (4)

Şikayet Et

kartacali

tutmayanların da tutanlara saygı gösterip yiyecek içeceklerini gizli saklı halletmeleri gerekmez mi?...hayır gerekmez bu bir saygı meselesidir isteyen yapmaz bunada bisey diyemezsin

19 Haz 01:44 Yanıtla Beğen (0)

Şikayet Et

mon beee

Listede Trabzon da olmalıydı.

20 Haz 04:39 Yanıtla Beğen (0)

Şikayet Et

Ege Türk

Yapılan büyük bir terbiyesizliktir. Yemek,su,sigara bunları 17 saat boyunca unutmak değil ki amaç asıl amacımız Allah için bunlardan vazgeçmek. Sen Allah için vazgeçtiğin bir şeyden sırf gördün diye caymaya girişmen tahrik olman kendi ayıbın. Bizim evde oruç tutmayanlar sofraya yemek yer ne yani yeme mi diyeceksin bile bile niyet etmedin mi oruca.

19 Haz 20:34 Yanıtla Beğen (0)

Şikayet Et

Ufuk Gündoğdu

bende diyorum bu tuvaletlere kim yazı yazıyor selpak rulosuna kim sigara basıyor diyor işte buradalar :D 0:58 deki tahrikçi abimiz diyor ki tuvalette içebitirsin niye oruç tutanlar tuvalete girmiyor mu ? sigara kokusu daha çok duyulmaz mı kapalı yerde ? hem cem yılmazın deyimiyle SANA NE !!! hakim olamıyorsan nefsine tutma kardeşim başkasının içtiği sigara seni bu kadar cezbediyorsa git sende zikkımlan

19 Haz 15:19 Yanıtla Beğen (0)

Şikayet Et

nebusimdi

"Oruç tutmadığı için dövüldü" rutin haberi. 10 yıl sonra da yayınlansa kimse farketmez. İara-icıyorsun-seldinsı-haberi-erzurum-dan-529782

"Onedio.com Topluluk Kuralları" olarak sitedeki belirlenen kurallara bakılınca da yorum yapan kullanıcıların kurallara uymadığı halde yorumlarının yayınlandığı görülmektedir. Örneğin, "Kullanıcıların birbirlerine karşı saygılı olması zorunludur, Üyelerin birbirlerine yaptığı ırkçı, cinsiyetçi, homofobik ve küfürlü yorumlara müsamaha gösterilmeyecektir. Böyle durumda yorumlara müdahale edilecektir. Kullanıcılar tarafından gelen, insanların dini inancına, ırkına, etnik kökenine, yaşına, sosyal durumuna, siyasi görüşüne, cinsel yönelimine, fiziksel durumuna göre kişilere veya belirli gruplara karşı nefrete teşvik edici, şiddet içeren, provokatif, aşağılayıcı içerik ve yorumları yayınlamama hakkını Onedio saklı tutmaktadır, Birey, kurum, kültür veya toplumları küçük düşürücü, küfür, aşağılama veya argo ifadelerine izin verilmemektedir. Bu tür yorumların silinmesi, gerekli kişilere uyarı gönderilmesi ve/veya üyeliklerinin silinmesi hakkını Onedio saklı tutmaktadır, Daha sağlıklı bir tartışma ortamının olması için yapılan yorumlarda

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

üyelerin, diğer kullanıcıların inançlarına ve görüşlerine saygı göstermeleri zorunludur, Yorumlarda büyük harf kullanılmamalıdır” gibi kurallara bu tartışma ve fikirleri paylaşma ortamında uyulmadığı ve site yönetiminin de göz yumduğu görülmektedir.

5 yıl önce "Otogarda sigara içen savcıya 'oruç' dayası" başlığı ile yayınlanan, Yozgat Otogari'nda otobüs bekleyen Kadışehri Cumhuriyet Savcısı Özcan Çubukoğlu'nun, Ramazan ayında açıkta sigara içtiği gerekçesiyle 2 kişi tarafından dövüldüğüne yönelik haber ise milliyet.com.tr adresindeki kullanıcılar tarafından 197 yorum almıştır.

Yorumlar 197 yorum

bu insanları anlamıyorum herkes robotmu. hep aynı şeyleri yapacak aynı şeyleri yaşayacak vatandaşın özel bir durumu vardır tutuyor tutmuyor yorumlayıp din polisi kesilmesi ne demek İlahla kişi arasına bir üçüncü kişinin girmesi diye bir şey olamaz

gürcan35 - 5 yıl önce

Cevap Yaz

Oyla

3

0

GÜNAH SAHİBİ OLDULAR.

alijones - 5 yıl önce

Cevap Yaz

Oyla

3

1

Savcı şu ramazan da milletin içinde sigara içerek bir hata yapmış ama bunu yapanlara ne dersin. Mensubu olduğumuz dinde nerde yazar oruç tutmayana bu muamele

vezir10001 - 5 yıl önce

Cevap Yaz

Oyla

2

4

Oruç tutmayan kişiyi dövenler, nasıl bir insan bir inceleyin, bakalım. Tam anlamıyla dinin gerekliliğini yerine getiriyorlar mı?

alijones - 5 yıl önce

Cevap Yaz

Oyla

0

0

Yorumlara bakıldığında yine oruç tutmayan insanlara yönelik bu muamelenin eleştirildiği, mensup olunan dinin bu gibi uygulamaları tasvip etmediği halde yapan insanların davranışlarının eleştirildiği dikkat çekmektedir.

Sonuç

Gelişen ve değişen dünyada yeni iletişim teknolojileriyle birlikte farklı inanç ve görüşten kişilerin sesini duyurabildiği alanların çoğaldığına, müzakere edebilecekleri, düşüncelerini sınırlandırılmadan ve herhangi bir kısıtlamaya da maruz kalmadan ifade edebildiği alanların gün geçtikçe arttığına şahit olmaktayız. Artık herkes zaman ve mekândan bağımsız olarak internet ortamında dini inancı, görüşü ve sahip olduğu değerleri, olaylar, siyaset, ekonomi, eğitim vb. konularda görüşlerini rahatlıkla ifade edebilmektedirler. Habermas'ın günümüzde gazeteler, dergiler, radyo ve televizyonu kamusal alanın iletişim araçları olarak ifade etmesinin yanı sıra internet de bu kapsamda kullanıcıların yoğun kullandığı ve takip ettiği bir mecra haline gelmiştir. Yorum yapanların yanı sıra bu yorumları beğenen kişilerin de varlığı göz önüne alındığında, kamusal alanın aktörü olan her bir vatandaş bu mecraı etkili bir şekilde kullandığı görülmektedir. Öyle görünüyor ki zaman geçtikçe de internetteki paylaşım siteleri, kullanıcı hesapları, yorum bölümleri, sosyal medya hesapları vb. mecralar, kamusal alanın tezahür ettiği en önemli araçlar olarak görülmeye ve kapsamlarını da genişletmeye devam edeceklerdir. Böylelikle kamusal alan internet ortamında yeniden oluşacak ve uzakta olmanın verdiği güven duygusuyla da kullanıcıların çekinmeden ve korkmadan görüşlerini ifade edebilecekleri vazgeçilmez bir ortam haline gelecek gibi görünmektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Kaynaklar

Arendt, H. (2012) *"İnsanlık Durumu"* İstanbul: İletişim Yayınları

Benli, F (2013). *"Düşünce, Vicdan ve Din Hürriyetinin İHAS Bağlamında Değerlendirilmesi"*. Birikimler 1. 2. Baskı. ss. 59-74. (<http://www.muhammedbalci.com/hukukdunyasi/makaleler/birikimler/57.pdf>). Erişim Tarihi: 05.12.2015

Çüçen, AK. (2013) *"İnsan Hakları"* Ankara: Sentez Yayıncılık

Dacheux, E.(2008). *"Kamusal Alan"* İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Erdoğan, M. (2002). *"Anayasa ve Özgürlük"* Ankara: Yetkin Yayınları

Fraser, N., (2015) *"Kamusal Alanı Yeniden Düşünmek: Gerçekte Var Olan Demokrasinin Eleştirisine Bir Katkı"* *"Kamusal Alan"* Özbek, Meral(ed.) ss. 103-132, İstanbul: Hil Yayınları

Habermas, J.(2014). *"Kamusallığın Yapısal Dönüşümü"* İstanbul: İletişim Yayınları

Habermas, J.(2015). *"Kamusal Alan"* *"Kamusal Alan"* Özbek, Meral(ed.) ss.95-102, İstanbul: Hil Yayınları

Köroğlu, C.Z. (2014). *"Kamusal Alan Ve Din İlişkilerinde Yeni Dönem"* TurkishStudies - International Periodical ForTheLanguages, LiteratureandHistory of TurkishorTurkic Volume 9/5 Spring 2014, ss. 1487-1505, ANKARA-TURKEY (<http://www.turkishstudies.net/Makaleler/53811258186K%C3%B6ro%C4%9FluCemileZehra-sos-1487-1505.pdf>) Erişim Tarihi: 01.12.2015)

Özbek, M. (2015). *"Kamusal Alanın Sınırları"* *"Kamusal Alan"* Özbek, Meral(ed.) ss.21-90 İstanbul: Hil Yayınları

Sennett, R. (2013). *"Kamusal insanın Çöküşü"* İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Uluç, Ö. (2013). *"Kamusal Alanda Din"* İstanbul: Yarı Yayınları

<http://www.tdk.gov.tr/>

<https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/anayasa.maddeler?p3z24>

<http://notoku.com/farkli-bir-kamusal-alan-olarak-internet/#ixzz3uOof42FD>

<https://onedio.com/haber/ramazanda-ilk-sigara-iciyorsun-saldirisi-haberi-erzurum-dan-529782>

<http://notoku.com/farkli-bir-kamusal-alan-olarak-internet/#ixzz3uOof42FD>

<http://www.triple-c.at>

<https://yenimedya.wordpress.com/tag/kamusal-alan/>

İŞLETME YÖNETİMİNDE KRİZ DÖNEMLERİNDE YAŞANAN SORUNLAR

ALINAN TEDBİRLER VE YAPILAN ÇALIŞMALAR

PROBLEMS IN THE MANAGEMENT OF BUSINESS ADMINISTRATION DURING THE CRISIS PERIOD RECOMMENDED CARE AND WORK

Öğr. Gör. Ahmet LEBLEBİCİ

Adıyaman Üniversitesi, aleblebici@adiyaman.edu.tr

Öğr. Gör. Dr. Berkant DULKADİR

Adıyaman Üniversitesi, bdulkadir44@hotmail.com

Öğr. Gör. Ahmet KARAHAN

Adıyaman Üniversitesi, akarahan@adiyaman.edu.tr

Özet

Yöneticiler işletmede yönetim faaliyetlerini yerine getirirken küçük ya da büyük sorunlar ile karşılaşabilirler. Sorunun küçüklüğü yada büyüklüğü önemsenmeksizin her türlü müdahale zamanında ve uygun bir şekilde yapılması gerekir. Çünkü küçük sorunlar da müdahale edilmediğinde büyük bir sorun olarak yöneticilerin karşısında çıkabilir. Bunlar da işletmenin işleyişini bozabilmektedir. Kriz gibi durumlar ile işletmeler her an karşı karşıya kalabileceği için bu konuda kendilerine hali hazırda olan bir yönetim planı oluşturmalarıdır. Bu yönetim planının içinde yaşanacak sorunlara karşı alınacak tedbirler ve bunlar ile ilgili yapılacak diğer çalışmaların bir arşivinin olması gereklidir. Böylece işletmeler amaçlarına ulaşırken kriz ortamlarında herhangi bir sorun yaşamadan ya da en az kayıpla bunu atlatabilecek bu da işletme için büyük bir avantaj sağlayacaktır. Bu çalışmada ise yönetim planının işletmelerde kriz öncesi, kriz zamanı ve kriz sonrası dönemlerdeki durumunu araştırmak amaçlanmıştır. Bu amaçla Malatya ilinde tekstil sektöründe faaliyet gösteren ve personel kaynaklı sorunlardan dolayı kriz yaşamış bir işletmede araştırma yapılmıştır. İşletmede yaşanan olumsuzluklar, alınan tedbirler araştırılmıştır. İşletmelerin kriz öncesi, kriz zamanı ve kriz sonrası dönemlerde ki durumlarının kriz yönetim planına göre ilişkilendirilmeleri sonucu çeşitli anlamlı sonuçlar bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Business, Crisis, Problem, Management

Abstract

Businesses can meet with obstacles while trying to achieve their goals. These problems can be big or small. Though small problem can grow even if not prevented. This problem can disrupt the functioning of enterprises. No cases of this type of business are already in a crisis management plan will have a major advantage for the company. To implement this scheme should be applied to good management policies. It makes it easier to achieve the objectives of the business in an effective management policy. The aim of this study was to investigate the situation of the crisis and post-crisis period. For this purpose, in Adıyaman in the textile sector and the crisis it has made research a problem due to the union. Negative developments during the crisis on businesses, the measures taken were investigated. Crisis of the crisis and crisis management plans associated with their results in the post-crisis period, there were significant differences

Keywords: Period, Crisis, Plans, Business

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

1. Giriş

İşletmelerin amaçlarına çok daha net ve verimli bir şekilde ulaşabilmesi için engeller ile karşılaşmaması muhtemeldir. Engel kara vericilerin amaçlarına ulaşmak için işletmenin önüne çıkan sorunlar olarak tanımlanabilir. Rekabetin yüksek seviyede olduğu bir pazarda işletmelerin en küçük bir sorun ile karşılaşmaması işletmenin lehine olacaktır. Bu durumlar işletmenin maliyetini etkileyeceğinden bu da işletmenin karını azaltacaktır. İşletmeler her an her sorunla karşılaşacakmış gibi hareket etmeli bunları planlara, yöntemlere, tedbirlere aktarmalıdır. Çünkü bu sorunlara müdahale edilmediğinde işletmeler kriz ile karşı karşıya kalacaktır. Bu çalışmada işletmelerin nasıl etkilendiği araştırılmış ve işletmelerin kriz yönetim ile neler yaptığı incelenmiştir. Araştırma Adıyaman ilinde faaliyet gösteren ve finansal sorunlardan dolayı kriz yaşamış bir işletmenin durumunu incelenmiştir. Öncelikle ölçeğin güvenilirliği için Cronbach Alpha testi uygulanmış daha sonra temel bazı değişkenler için frekans dağılımları yapılmıştır. Kriz yönetimi planı ile işletmenin durumu frekans analizi ve çeşitli hipotezlerle analiz edilmiştir.

2. Kriz ve Kriz Yönetimi

Kriz kelime anlamı olarak planlanmamış bir olay, aniden ortaya çıkan olumsuz bir durum olarak tanımlanabilir. Brewton'e göre, karşılaşılan bir durum faaliyetlerde ciddi aksama, devletin kurumsal alanda gerçekleştirdiği düzenlemelerde artma, işletme hakkında kamuoyunda olumsuz algılama, finansal açıdan zorlanma, yönetim zamanını verimsiz kullanma, işgörenin moralinde ve desteğinde zayıflamaya yol açıyorsa kriz olarak nitelendirilebilir (Brewton, 1987:10). Kriz kavramı, pek çok disiplin tarafından ele alınmaktadır. Örneğin, tıp bilimi krizi, kalp krizi gibi insanın yaşam merkezlerinden birinde yaşamı güçleştirecek veya tehdit edecek bir olayın ortaya çıkması hali; psikoloji bilimi krizi, bireyin sorunlarını çözme becerisini kaybetme hali; davranış bilimleri krizi, davranış bozukluğu veya toplumsal normlardan aşırı sapma hali; siyaset bilimi krizi, karar birimlerinin sorunları çözümleyemez duruma gelmesi hali; ekonomi bilimi krizi, ekonomik faaliyetlerin hızla ve uzun süreli olarak daralması hali olarak tanımlanmaktadır (Birdal, 2011:27). Kriz, bir örgütün olağan fonksiyonlarını, amaçlarına ulaşmada kabul edilebilir başarısını, varlığını veya yaşamını sürdürmesini önemli ölçüde engelleyen, işgörenler, müşteriler veya ortaklar tarafından zararlı kişisel etkisi olduğu algılanan herhangi bir girişim ya da başarısız bir eylem olarak tanımlandığında, krizin sadece negatif ve tehdit edici yönlerine odaklanılmış olur. Bu, eksik bir tanımlamadır, çünkü kriz bazı durumlarda olumlu gelişmelere yol açabilir ve örgütün gelişimi için bir fırsat, bir dönüm noktası olabilir. Herhangi bir ilişkide kriz yaşanması, krizin çıktığı çatışmaların ilişkinin doğasını tehdit eder düzeye gelmesiyle gerçekleşir. Bu tanım ise, krizi sadece ilişkiler boyutunda değerlendirmektedir ve dar bir tanımlamadır. Kriz, fiziksel olarak bir sistemin bütünü etkileyen, temel varsayımlarını, kendi subjektif sağ duyusunu ve varoluşçu özünü tehdit eden bir bozulmadır. Bu tanım, karar koyucuların karşılaştıkları kriz türlerinin çoğunu kapsar niteliktedir, fakat daha çok sistemin nasıl tanımlandığına bağlıdır. Örgüt açısından düşünecek olursak, bu tanımlama, bireyi, grubu ve bunların krize ilişkin algılarını yeterince hesaba katmamaktadır. Örgüt açısından krizin tanımı daha gerçekçi yapılmalıdır. Bu anlamda kriz, bireyin, grubun veya örgütün normal rutin prosedürlerin/uygulamaların kullanılmasıyla baş edemedikleri ve ortaya çıkan ani değişimin, stres yarattığı bir durum olarak tanımlanabilir. Bu tanım, örgütsel krizlerin değerlendirilmesine yardımcı olabilir, fakat diğer kriz tanımlarının da değindikleri önemli noktalar vardır (Booth, 1993: 85-86).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Kriz yönetimi, olabilecek sorunların önceden tespit edilmesi, önlenmesi ya da sonuçlarının sınırlanmasına yönelik adımlar atmak yerine ortaya çıktıklarında tepki gösterilmesi olarak tanımlanmaktadır. Tanımdan da anlaşılacağı gibi krizlerin önceden kestirilmesi ve oluşmasını engelleyici ya da durdurulamadığında sonuçlarını kısıtlayıcı adımların atılması gerekmektedir(Mackenzie, 1995:73-74).

3. Araştırmanın Kapsamı, Yöntemi ve Örneklemi

Maliyet, zaman, kalite gibi kavramlar işletmelerin vazgeçilmez unsuru olmuş ve işletmelerin ekonomik, hukuki, teknolojik vb. gibi sorunlar ile karşılaşmaması gerekmektedir. İşletmelerin bu sorunlar ile karşılaşp bu sorunların devam etmesi krize neden olabilmektedir. Bundan dolayı işletmeler buna sürekli hazır olmalı ve kriz planı oluşturmalarıdır. Kriz ve yönetimi ile ilgili akademik çalışmalar sınırlı kalmış olmasından dolayı böyle bir çalışma tercih edilmiştir. Bu araştırma, finansal sorunlarından kaynaklı olarak kriz dönemlerinde işletmenin yaşadığı olumsuzluklar almış oldukları tedbirler ile yöneticilerin sergilemiş oldukları çalışmaları irdelemektedir. Araştırma, Adıyaman ilinde faaliyet göstermekte olan bir mobilya işletmesinde yapılmıştır.

Araştırmanın evrenini Adıyaman'da faaliyet gösteren mobilya işletmeleri oluşturmaktadır. Örneklemi ise; finansal sorunlarından dolayı kriz yaşamış mobilya işletmesidir. Anket ise tek işletmede uygulanmış olup burada çalışan yönetici konumundaki kişiler ankete katılmıştır. Araştırmanın veri toplama tekniği anket olup; anket formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde cinsiyet, eğitim durumu, kriz yönetim planı, kriz döneminde işletmenin yaşadığı olumsuzluklar, kriz döneminde almış oldukları tedbirler ile ilgili sorular bulunmaktadır. İkinci bölümde ise yöneticilerin krizin öncesi, kriz dönemi ve kriz sonrası sergilemiş oldukları davranışları ölçmek amacıyla Likert ölçeğine göre hazırlanmış sorular bulunmaktadır. Anketteki bazı sorular değişik kaynaklardan alınmıştır. Soruların büyük bir kısmı ise Gökhan ARSLAN tarafından hazırlana kriz yönetimi ile ilgili yüksek lisans tezinden alınmıştır. Kriz yaşayan işletmede 52 cevaplayıcı üzerinde değerlendirme yapılmıştır.

3.2. Analiz Yöntemi

Anketlerden elde edilen veriler, öncelikle SPSS 21.0 (Statistical Package for Social Sciences) programına girilmiş olup, bu program ve Office Excel 2013 aracılığıyla tablolar oluşturulmuştur. İstatistikî değerlendirmelerde; öncelikle veri toplama aracının güvenilir olup olmadığını saptayabilmek için güvenirlik analizi yapılarak, analiz sonucunda Cronbach Alpha 73.8 değeri olarak belirlenmiştir. İlgili değişkenlere ilişkin olarak frekans dağılımları oluşturulmuş; işletmedeki kriz planının, kriz dönemlerinde ki çalışmalarına ilişkin analizler yapılmıştır.

3.3. Araştırmanın Modeli, Hipotezleri, Bulguları ve Değerlendirme

Araştırma ile ilgili olarak analizler şu şekildedir.

Tablo 1: İşletmede kriz döneminde yaşanan olumsuzlukların dağılımı

Sıra No	Kriz Döneminde İşletmede Yaşanan Olumsuzluklar			
	Yaşanan Sorunlar	Kabul	F	Yüzde
1	Finansal problemler arttı	Evet	52	100

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

		Hayır	0	0.0
2	Verimlilik kaybı yaşandı	Evet	49	94.2
		Hayır	3	5.8
3	İşletme imajı zayıfladı	Evet	47	90.3
		Hayır	5	9.7
4	Motivasyon düşüklüğü yaşandı	Evet	44	84.6
		Hayır	8	15.4
5	Yaratıcılık düştü	Evet	44	84.6
		Hayır	8	15.4
6	Örgüt içi gerilim ve çatışma arttı	Evet	41	78.8
		Hayır	11	21.2
7	Kalite sorunu yaşandı	Evet	35	67.3
		Hayır	17	32.7
8	Kararların etkinliği bozuldu	Evet	41	78.8
		Hayır	11	21.2
9	Satışlar düştü	Evet	31	59.6
		Hayır	21	40.4

İşletmenin kriz döneminde yaşamış olduğu sorunların en başında 52 (%100) evet cevabı ile finansal sorunların arttığı, en az yaşanan sorunun ise 31(%59.6) evet cevabı ile satışların düştüğü cevabında yoğunlaşmıştır.

Tablo 2: İşletmede kriz döneminde alınan tedbirler

Sıra No	Kriz Döneminde İşletmede Alınan Tedbirler			
	Alınan Tedbirler	Kabul	F	Yüzde
1	Amaç ve hedefler yeniden saptandı	Evet	52	100

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

		Hayır	0	0.0
2	Kriz yönetimi planını yeniden gözden geçirildi	Evet	52	100
		Hayır	0	0.0
3	Personel işten çıkarıldı	Evet	52	100
		Hayır	0	0.0
4	Tasarruf çalışmaları yapıldı	Evet	52	100
		Hayır	0	0.0
5	Yetki ve görevler yeniden belirlendi	Evet	52	100
		Hayır	0	0.0
6	Yeni işletme stratejileri oluşturuldu	Evet	52	100
		Hayır	0	0.0
7	Kriz ekibi oluşturuldu	Evet	47	90.3
		Hayır	5	9.7
8	Ödemeler düzensizleşti	Evet	46	88.4
		Hayır	6	11.6
9	İşletmenin bazı varlıkları satıldı	Evet	0	0.0
		Hayır	64	100
10	Profesyonel danışmanlığa başvuruldu	Evet	0	0.0
		Hayır	64	100

Tablo 2’de görüldüğü gibi işletmede kriz döneminde alınan tedbirler en çok’tan en aza doğru sıralanmıştır. Alınan tedbirlere bakıldığında ise işletmede her konuda ciddi tedbirler alındığı dağılımlarda kendini açık bir şekilde belli etmektedir. Alınan tedbirlerin bazı maddelerinde 52 evet (%100) ile yoğunlaştığı kendini belli etmektedir.

İşletmelerin kriz dönemlerindeki yöneticilerin çalışmaları ise şu şekilde sıralanabilir. Kriz öncesi dönemlerde yöneticilerin daha çok kriz çıkmaması ve kriz çıktığında ne tür önlemler alması gerektiği ile ilgili çalışmaları kapsamaktadır. Bunlara kriz senaryosu, kriz senaryoları gibi durumlar örnek verilebilir. Kriz dönemindeki çalışmalarda ise işletmenin krizden çıkması için yapılan

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

çalışmaların öneminden bahsetmektedir. Kriz sonrası dönem için ise yaşanan krizden ders almak öğrenmek ve değerlendirme gibi durumların analizi yöneticilerce yapılmıştır.

3.4. Hipotezlerin Testlerin İlişkin Bulgular

Belirli bir değişkenle ilgili olarak oluşturulan gruplar ikiden fazla olduğunda, gruplar arasında bir farklılık bulunup/bulunmadığını inceleyebilmek için One-Way ANOVA testini kullanmak uygundur. Araştırmanın hipotezleri ise şu şekilde olup H₁ hipotezi ana hipotez olarak da görülebilir.

H₁: İşletmenin kriz yönetim planı ile işletmedeki krizin tüm dönemlerindeki yönetici çalışmaları arasında ilişki vardır.

H₂: İşletmenin kriz yönetim planı ile işletmedeki kriz öncesi dönemdeki yönetici çalışmaları arasında bir ilişki vardır.

H₃: İşletmenin kriz yönetim planı ile işletmedeki kriz dönemindeki yönetici çalışmaları arasında bir ilişki vardır.

H₄: İşletmenin kriz yönetim planı ile işletmedeki kriz sonrası dönemdeki yönetici çalışmaları arasında bir ilişki vardır.

Tablo 3: Hipotezlerin Kabul ve Ret Durumları

Hipotezler	P Değeri	Kabul/Ret Durumu
H₁: İşletmenin kriz yönetim planı ile işletmedeki krizin tüm dönemlerindeki yönetici çalışmaları arasında ilişki vardır	0.003	Kabul
H₂: İşletmenin kriz yönetim planı ile işletmedeki kriz öncesi dönemdeki yönetici çalışmaları arasında bir ilişki vardır	0.000	Kabul
H₃: İşletmenin kriz yönetim planı ile işletmedeki kriz dönemindeki yönetici çalışmaları arasında bir ilişki vardır	0.021	Kabul
H₄: İşletmenin kriz yönetim planı ile işletmedeki kriz sonrası dönemdeki yönetici çalışmaları arasında bir ilişki vardır	0.006	Kabul

Tablo 3’de görüldüğü üzere, işletmenin kriz yönetimi planı ile işletmedeki kriz dönemlerindeki yönetici çalışmaları arasındaki ilişkiyi araştırabilmek için toplam dört tane araştırma hipotezi oluşturulmuştur. Bu hipotezlerin tamamı analizler sonucunda tüm kabul görmüştür.

Sonuç ve Öneriler

Kriz tanım olara işletmede işlerin akışını bozan bir durum olarak tanımlanabilir. Bu sorunlara karşı işletmeler her zaman hazır olmalıdır. İşletmeler krize hazır olmadıklarında rekabet ortamında enerji kaybetmesi muhtemeldir. Sorunların büyük ya da küçük olmasına karşın işletmeler her zaman kriz olacakmış gibi hareket etmeli ve bir kriz yönetim planı oluşturması işletmenin yararına olacaktır.

Bu çalışmada finansal sorunlardan dolayı kriz yaşayan bir işletmenin krizden dolayı yaşadığı olumsuzluklar, almış oldukları tedbirler ile kriz yönetim planının kriz dönemlerindeki yöneticilerin

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

çalışmaları hakkındaki durumlar için cevap aranmıştır. İşletmede yaşanan sorunlara bakıldığında finansal sorunların arttığı, verimliliğin azalması gibi durumlar dikkat çekici bir şekilde kendini göstermektedir. İşletmenin kriz döneminde yaşadığı sorunların başında mali sorunlar olduğu yöneticiler tarafından onaylanmıştır. Çünkü kriz döneminde yaşanan sorunlar beraberinde mali sorunları getirmektedir. Alınan tedbirlere bakıldığında ise amaç ve hedefler yeniden saptanması, kriz yönetim planının gözden geçirilmesi ve personel çıkarma tedbirlerin ilk başında olduğu analiz sonucunda görülmektedir. Bu sonuçlar sendikal problemlerden kaynaklı kriz yaşayan işletmede yaptığım araştırma sonuçlarını bire bir desteklemektedir. Kriz dönemlerinde personel çıkarılması konusunda yöneticilerin dikkatli davranması önemlidir. Çünkü personel kaybı önemli bir kayıp olabilir. İşletmede kriz geçtikten sonra tekrar faaliyete geçip verimli çalışmaya başlaması personele bağlıdır.

Araştırmanın hipotezleri olan H₁, H₂, H₃ ve H₄ hipotezlerinin tamamı kabul görmüştür. Hipotezlerin tamamı işletmedeki kriz yönetim planı ile krizden önceki dönem, kriz dönemi ve krizden sonraki dönem arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Sonuç olarak kriz yönetim planı olmasına rağmen krizi hafif kayıplar ile atlatan bir işletme örnek alınmalıdır. Buna göre kriz yönetim planı tüm işletmelerce yapılmalı ve tüm detayların kesin olarak ortaya konması için akademik ve işletmedeki diğer çalışmaların devam etmesi gerekmektedir.

Kaynaklar

Brewton, C. (1987); "Managing a crisis: a model for the lodging industry", The Cornell HRA Quarterly, Vol.28, No.3, pp.10-15.

Mackenzie, A. (1995). Başarı ve Zaman. (Çev. Gürcan Banger). İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi.

Birdal, 2011. İşletmelerde Kriz Yönetimi. Ders Notları, İstanbul.

BOOTH, Simon A. (1993). Crisis Management Strategy. Competition and Change in Modern Enterprises. London: Routledge Publishing.

TÜRKİYE'DE AİLE YAPISININ SON DÖNEMDEKİ DEĞİŞİMİ
THE CHANGE OF FAMILY STRUCTURE IN LAST TERM IN TURKEY

Murat YILMAZ

Yrd. Doç. Dr. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, aguzel79@gmail.com

Numan ERTAŞ

Arş. Gör. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, nemanertas@gmail.com

Özet

Türkiye’de son 40 yılda aile yapısında önemli değişimler yaşanmıştır. Geçmişte geniş ailenin toplam aile sayısı içindeki payı fazla iken artık Türkiye’de geniş ailenin toplam aile sayısı içindeki payı azalmıştır. Buna karşın son 40 yılda çekirdek ve dağılmış ailelerin toplam aile sayısı içindeki payı sürekli artmaktadır. Dağılmış ailelerin sürekli olarak artması nedeniyle tek kişilik ve tek ebeveynli ailelerin sayısı da artmaktadır. Tek kişilik ailelerin önemli bir kısmı dul kalma ve boşanmalara bağlı olarak ortaya çıkarken belli bir kısmı ise evlenme yaşının yükselmesi ve ömür boyu bekâr kalma şeklindeki eğilimlerin artmasının bir sonucudur.

Türkiye’de 1968 yılında toplam aile sayısının % 60’ı çekirdek aileden oluşurken geniş ve dağılmış ailelerin payları sırasıyla % 32 ve % 8’di. Sonraki süreçte geniş ailenin toplam aile sayısı içindeki payı genellikle azalırken çekirdek ve dağılmış ailelerin payları ise artmıştır. 1993 yılın gelindiğinde çekirdek, geniş ve dağılmış ailelerin toplam aile sayısı içindeki payları sırasıyla % 67, % 24 ve % 9 olmuştur. Yaklaşık 25 yılda çekirdek ailenin payı % 7 dağılmış ailenin payı % 1 artarken geniş ailenin payı ise % 8 azalmıştır. Bu süreçte geniş ailedeki azalma daha ziyade çekirdek aile lehine olmuştur.

2013 yılına gelindiğinde Türkiye’de çekirdek ailenin toplam aile sayısı içindeki payı % 71, geniş ailenin payı % 12, dağılmış ailenin payı ise % 17 olmuştur. Bu verileri 1993 yılının verileri ile kıyasladığımızda 20 yılda çekirdek ailenin toplam aile sayısı içindeki payı % 4 artarken dağılmış ailenin payı ise % 8 artmıştır. Buna karşın geniş ailenin toplam aile sayısı içindeki payı ise % 12 azalmıştır. Yani 1993 ile 2013 arasında geniş ailenin toplam aile sayısı içindeki payının azalması daha ziyade dağılmış ailenin lehine olmuştur. Oysa yukarıda da ifade edildiği gibi 1968 ile 1993 arasında geniş ailenin payı daha ziyade çekirdek aile lehine azalmıştı. Bu durum aslında son yıllarda Türkiye’de boşanma olayının yaygınlaşmasının bir sonucu olup söz konusu olgunun boyutlarını gözler önüne sermektedir. Ayrıca 2013 yılı verilerine göre ilk defa toplam aile sayısı içindeki en büyük ikinci paya sahip aile geniş aile değil de dağılmış aile olmuştur. Bu da toplumsal yapının son 30-40 yılda önemli ölçüde değişmesinin bir sonucudur.

Türkiye’de aile yapısı gelecekte de değişmeye devam edecektir. Yapılan tahminlere göre 2023 yılına gelindiğinde geniş ailenin payının % 6’ya düşmesi buna karşın çekirdek ailenin payının % 74’e dağılmış ailenin payının ise 20’ye çıkması beklenmektedir. Bu tablo çok iç açıcı olmayıp ciddi toplumsal sorunlara gebe. Dağılmış ailelerin artması, özellikle bu ailelerin çocuklarının mağdur olmasına ve bunlar arasında bedensel ve psikolojik rahatsızlıkların artmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla toplumsal dinamiklerin güçlendirilmesi, Türkiye’nin öncelikli gündem maddelerinden bir olmalıdır. Aksi halde bu tablonun bedelini toplumca ödemek durumunda kalacağız.

Anahtar kelimeler: Türkiye, aile yapısı, çekirdek aile, dağılmış aile.

Abstract

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

In Turkey, there have been significant changes in family structure in the last 40 years. While the share of widespread family in the total number of families has increased in the past, the share of widespread family in total number of families in Turkey has decreased. However, in the last 40 years, the share of the core and scattered families in the total number of families has been continuously increasing. The number of single and single-parent families is also increasing due to the constant increase in the scattered families. A significant proportion of single-family families are widowed and partly divorced, while a certain part is the result of an increase in the age of marriage and an increase in the tendency to remain unmarried for life.

In Turkey, 60% of the total number of families was composed of core families in 1968, while the share of large and dispersed families was 32% and 8% respectively. In the following period, while the share of large families in the total number of families is generally reduced, the share of the core and scattered families has increased. By 1993, the share of the core, large and scattered families in the total number of families was 67%, 24% and 9%, respectively. In about 25 years, the share of the core family grew by 7%, while the share of the family grew by 7%. In this process, the decline in the wider family has been more or less favored by the core family.

By the year 2013, the share of the core family in Turkey was 71%, the share of the large family was 12%, and the share of the distributed family was 17%. When compared to the data of 1993, the share of the core family in the total number of families increased by 4% in 20 years, while the share of the distributed family increased by 8%. On the other hand, the share of large households in the total number of families decreased by 12%. In other words, between 1993 and 2013, the wider share of the family in the total number of families has become a more favored distributed family. However, as noted above, the share of large families between 1968 and 1993 was more or less in favor of the core family. This situation is actually a result of the widespread divorce in Turkey in recent years and it reveals the dimensions of the problem. Moreover, for the first time in 2013, the family with the second largest share of the total number of families has been a family rather than a large family. This is a result of social change in the last 30-40 years.

Family structure in Turkey will continue to change in the future. According to forecasts, by 2023, the share of large family members will decrease to 6%, while the share of core family members will be distributed to 74% and the share of family members will increase to 20. This table is not very lenient, but it has serious social problems. The increase in the scattered families causes especially the children of these families to be victims and the increase of physical and psychological disturbances among them. Therefore, strengthening social dynamics should be one of the priority agenda items of Turkey. Otherwise we will have to pay the cost of this table.

Keywords: Turkey, family structure, nuclear family, scattered family.

Giriş

Türkiye’de son 40 yılda aile yapısında önemli değişimler yaşanmıştır. Geçmişte geniş ailenin toplam aile sayısı içindeki payı fazla iken günümüzde Türkiye’de geniş ailenin toplam aile sayısı içindeki payı azalmıştır. Buna karşın son 40 yılda çekirdek ve dağılmış ailelerin toplam aile sayısı içindeki payı sürekli olarak artmıştır. Dağılmış ailelerin sürekli olarak artması nedeniyle tek kişilik ve tek ebeveynli ailelerin sayısı da artmaktadır. Tek kişilik ailelerin önemli bir kısmı dul kalma ve boşanmalara bağlı olarak ortaya çıkarken belli bir kısmı ise evlenme yaşının yükselmesi ve ömür boyu bekâr kalma şeklindeki eğilimlerin artmasının bir sonucudur.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Türkiye’de tek kişilik ve tek ebeveynli ailelerin yaygınlaşması, doğum oranının azalmasında önemli etkenlerdir. Yukarıda da ifade edildiği gibi tek kişilik ailelerin bir kısmı eşin ölümünden dolayı dul kalanlardan oluşurken bir kısmı hiç evlenmemiş bekârlardan oluşmakta, bir kısmı ise eşinden ve çocuklarından ayrılmış anne veya babadan oluşmaktadır. Bu ailedeki bireyin evlilik geçmişi ne olursa olsun tek kişilik olduğu için evlenmediği müddetçe çocuk sahibi olması ve doğum oranına pozitif katkıda bulunması beklenmemektedir. Benzer şekilde tek ebeveynli ailelerdeki anne veya baba evlenmediği sürece mevcut çocuklarına yenilerinin eklenmesi söz konusu olamayacaktır. Boşanma oranının artması ve evlenme yaşının sürekli olarak yükselmesi, evlilik dışı ilişkilerin yaygınlaşması ve giderek daha serbest hale gelmesi, önümüzdeki dönemde tek kişilik ve tek ebeveynli ailelerin giderek artacağını göstermektedir. Şüphesiz tablo doğum oranına ve genel doğurganlık oranına negatif etki yapacak ve dolayısıyla nüfusun hızlı yaşlanması sürecine katkıda bulunacaktır.

Amaç, Veri ve Yöntem

Bu çalışmada temel amaç Türkiye’de aile yapısının son dönemdeki değişimini ortaya koymaktır. Veri kaynağı olarak HUNEE ve TÜİK’in yayın verileri kullanılacaktır. Bu çalışma betimsel bir araştırmadır. Aile yapısındaki değişim ile birlikte bu değişime etki eden faktörler üzerinde de durulacaktır. Bu yönüyle nitel bir araştırma özelliği de gösterir.

Bulgular

Aile Yapısındaki Değişim

Türkiye’de 1968 yılında toplam aile sayısının % 60’ı çekirdek aileden oluşurken geniş ve dağılmış ailelerin payları sırasıyla % 32 ve % 8’di. Sonraki süreçte geniş ailenin toplam aile sayısı içindeki payı genellikle azalırken çekirdek ve dağılmış ailelerin payları ise artmıştır. 1993 yılın gelindiğinde çekirdek, geniş ve dağılmış ailelerin toplam aile sayısı içindeki payları sırasıyla % 67, % 24 ve % 9 olmuştur (Şekil.1). Yaklaşık 25 yılda çekirdek ailenin payı % 7; dağılmış ailenin payı % 1 artarken geniş ailenin payı ise % 8 azalmıştır. Bu süreçte geniş ailedeki azalma daha ziyade çekirdek aile lehine olmuştur.

2013 yılına gelindiğinde Türkiye’de çekirdek ailenin toplam aile sayısı içindeki payı % 71’e dağılmış ailenin payı % 17’ye çıkmış, geniş ailenin payı ise % 12’ye düşmüştür. (Şekil.1). Bu verileri 1993 yılı verileri ile kıyasladığımızda 20 yılda çekirdek ailenin toplam aile sayısı içindeki payı % 4 artarken dağılmış ailenin payı % 8 artmıştır. Buna karşın geniş ailenin toplam aile sayısı içindeki payı ise % 24’ten % 12’ye inmiştir. Yani 1993 ile 2013 arasında geniş ailenin toplam aile sayısı içindeki payının azalması daha ziyade dağılmış aile lehine olmuştur. Oysa yukarıda da ifade edildiği gibi 1968 ile 1993 arasında geniş ailenin payı daha ziyade çekirdek aile lehine azalmıştı. Bu durum aslında son yıllarda Türkiye’de boşanma olayının yaygınlaşmasının bir sonucu olup söz konusu olgunun boyutlarını gözler önüne sermektedir. Ayrıca 2013 yılı verilerine göre ilk defa toplam aile sayısı içindeki en büyük ikinci paya sahip aile geniş aile değil de dağılmış aile olmuştur. Bu da toplumsal yapının son 30-40 yılda önemli ölçüde değişmesinin bir sonucudur.

Yukarıda belirtilen hususlar demografik yapı üzerinde önemli etkiler yapmıştır. Çekirdek ailelerin artması ortalama çocuk sayısının azalmasına neden olmuştur. Çünkü çekirdek ailelerde ebeveynler çocuk sayısı konusunda daha bağımsız hareket etmekte, (Yüceşahin ve Özgür, 2008) neticede çocuk sayısı 2-3’ü geçmemektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

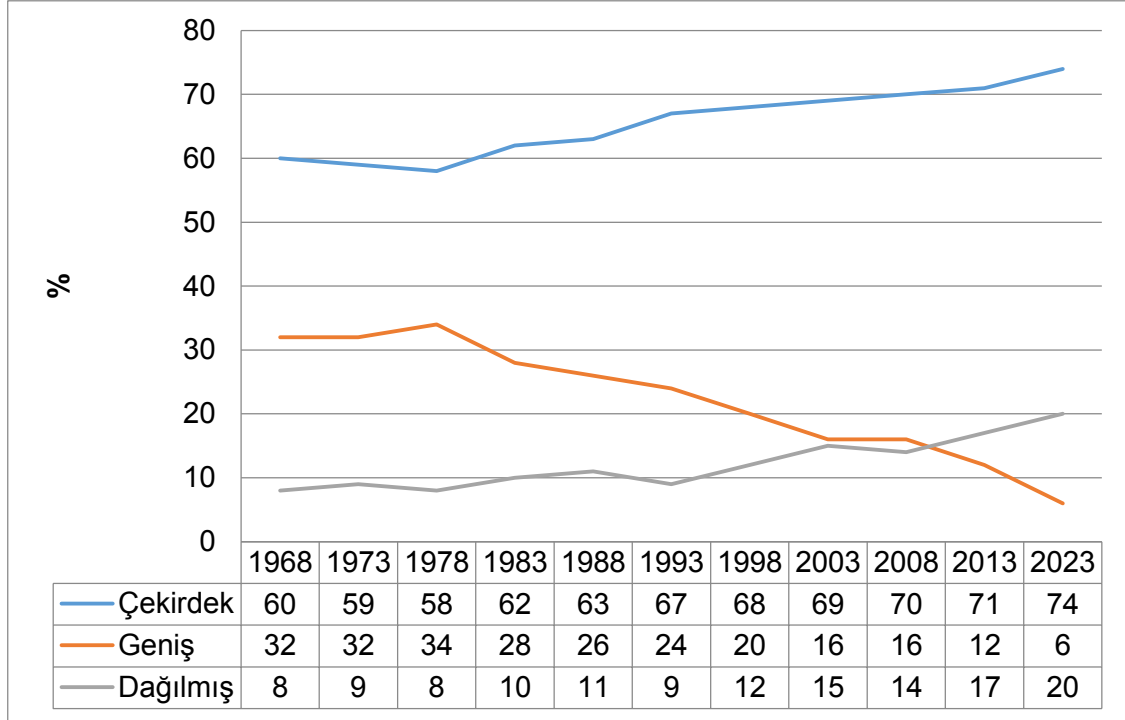
İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

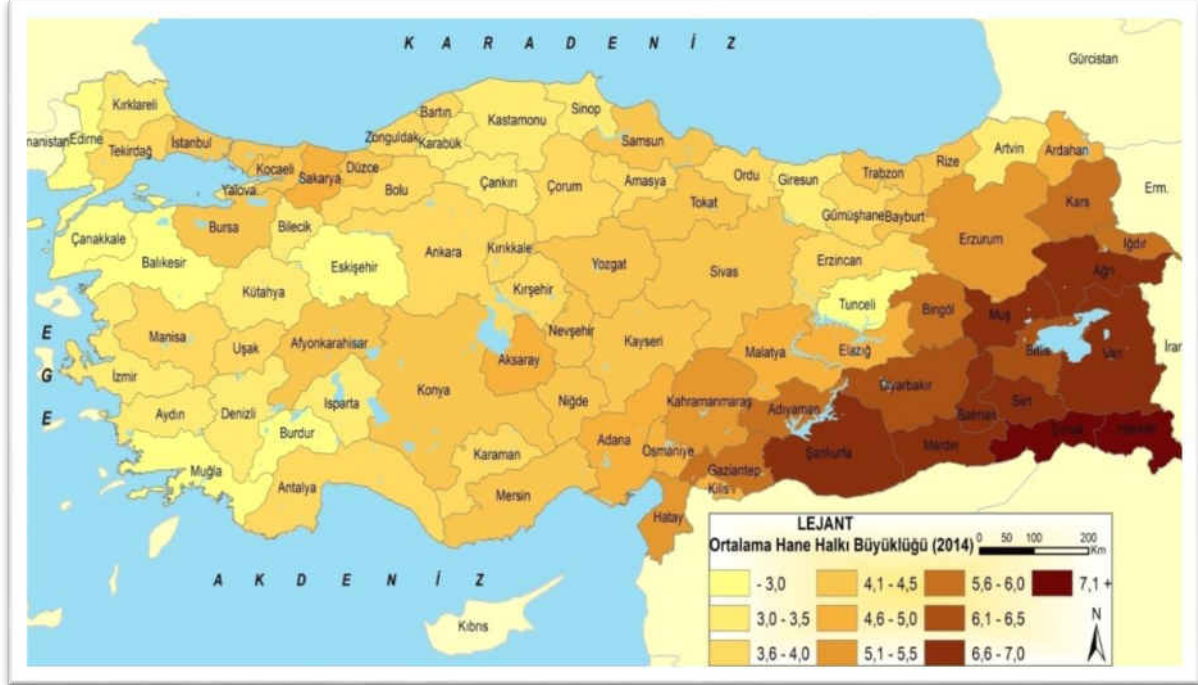

Şekil.1. Türkiye’de Aile Tiplerinin Yıllara Göre Değişimi (Kaynak: HÜNEE verileri)

Türkiye’de aile yapısı gelecekte de değişmeye devam edecektir. Yapılan tahminlere göre 2023 yılına gelindiğinde geniş ailenin günümüzde % 12 civarında olan payının % 6’ya düşmesi buna karşın çekirdek ailenin % 71 olan payının % 74’e dağılmış ailenin % 17 olan payının ise 20’ye çıkması beklenmektedir (Şekil.1). Bu tablo çok iç açıcı olmayıp ciddi toplumsal sorunlara gebe. Dağılmış ailelerin artması, özellikle bu ailelerin çocuklarının mağdur olmasına ve bunlara arasında bedensel ve psikolojik rahatsızlıkların artmasının neden olmaktadır. Dolayısıyla toplumsal dinamiklerin güçlendirilmesi, Türkiye’nin öncelikli gündem maddelerinden bir olmalıdır. Aksi halde bu tablonun bedelini toplumca ödemek durumunda kalacağız.

Ortalama Hane Halkı Büyüklüğü

Türkiye’de aile tipinin değişmesinin yanı sıra ortalama hane halkı büyüklüğü değeri de sürekli olarak küçülmektedir. 2014 yılı itibarıyla 3,6’ya inen bu değerin 2000 yılında 4,7 olduğunu göz önüne aldığımızda söz konusu değerin 15 yılda bile önemli ölçüde küçüldüğü görülmektedir. Türkiye’de günümüzde ortalama hane halkı büyüklüğü yaklaşık olarak 3,6 iken bu değer iller bazında önemli ölçüde değişmektedir (Harita.1). Ülkemizin batı kesimindeki gelişmişlik seviyesi yüksek olan illerde, 3’ün altında olan ortalama hane halkı büyüklüğü değeri doğuya doğru gidildikçe yükselmektedir. Nitekim Doğu Anadolu bölgesinin batı kesiminde yer alan illerde 5 civarında olan bu değer en doğuda ve Güneydoğu uçta yer alan illerde 7’nin üzerine çıkmaktadır (Harita.1).

Harita 1. Türkiye’de Ortalama Hane Halkı Büyüklüğünün Dağılışı (2014)

Türkiye’de Aile Yapısının ve Ortalama Hane Halkı Sayısının Değişmesinin Nedenleri

Türkiye’de aile yapısının değişiminde çok sayıda faktör etkili olmuştur. Kentleşmenin artması, eğitim seviyesinin yükselmesi, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapının değişmesi ile boşanma oranının artması gibi çok sayıda faktör aile yapısının değişmesine etki etmiştir.

1960’lı yılların sonunda Türkiye’de kentleşme oranı % 40 civarında iken günümüzde bu oran % 80 civarına çıkmıştır (Yılmaz, 2015). Yine 1970’li yıllarda Türkiye’de okuma-yazma oranı % 65 iken günümüzde bu değer % 95’e çıkmıştır. Türkiye’nin ekonomik yapısı da son 30-40 yılda önemli ölçüde farklılaşmıştır. Ulaşım ve iletişim olanaklarının artmasının yanı sıra beslenme, barınma ve sağlık koşullarının iyileşmesi, ekonomik koşulların değişmesi ile yakından alakalıdır. Ayrıca kırsal-tarımsal toplum yapısı uzun vadede yerini büyük oranda kentli ve sanayi ile hizmetler sektörlerinde istihdam edilen yapıya dönmüştür. Türkiye’de boşanma oranının son yıllarda artması da aile yapısını etkilemiştir. Nitekim 1968 ile 1993 arasında geniş ailenin toplam aile sayısı içindeki payı daha ziyade çekirdek aile lehine azalırken 1993 ile 2013 arasında bu geniş ailenin payının azalması daha ziyade dağılmış aile lehine olmuştur.

Yukarıda belirtilen etkenler aile yapısının yanı sıra ortalama hane halkı değerinin düşmesine de neden olmuştur. Kırsal toplumlardaki çok çocuklu aile yapısı yerini 1-2 çocuklu kentli aile yapısına bırakmıştır. Kentleşmenin ve eğitim seviyesinin artması, kadının çalışma hayatına daha fazla girmeye başlaması gibi etkenler ortalama hane halkı değerini düşürmüştür. Öte yandan sağlık hizmetlerinin iyileşmesi ve doğum kontrol yöntemlerinin artması da çocuk sayısını düşüren etkenler olmuştur.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Sonuç

Türkiye’de aile yapısı son 30-40 yılda önemli ölçüde değişmiştir. 1968’de çekirdek ailenin payı % 60 iken günümüzde bu pay % 71’e yükselmiştir. Aynı süreçte dağılmış ailenin payı % 8’den % 17’ye çıkmış, geniş ailenin payı ise % 30’dan % 12’ye inmiştir. Yukarıda da belirtildiği gibi aile yapısının değişmesinin çok sayıda sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel nedeni vardır. Türkiye’de toplumsal yapı değiştikçe aile yapısı da değişmektedir. Dolayısıyla aile yapısı gelecekte de değişmeye devam edecektir. Nitekim TÜİK tarafından yapılan projeksiyonlar bunu göstermektedir.

Ülkemizde hane halkı büyüklüğü de değişmektedir. 1970’ler ortalama olarak 7 civarında olan bu değer, günümüzde 3,5 civarındadır. Şüphesiz toplumsal yapının değişmesi ortalama hane halkı büyüklüğünü de etkilemiştir. Hane halkı büyüklüğü değeri toplumsal yapının farklılığına bağlı olarak bölgesel ölçekte de önemli değişimler göstermektedir. Doğuya doğru gidildikçe artan değer batıya doğru gidildikçe azalmaktadır.

Türkiye’de aile yapısı ve ortalama hane halkı değerlerinin değişmesi önemli sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Nüfus artış hızının azalması bu sonuçların en önemlilerinden biridir. Dağılmış ve çekirdek ailelerin artması, doğal olarak doğum oranını olumsuz etkilemekte ve nüfus artış hızını düşürmektedir. Çünkü çekirdek ailelerde çocuk sayısı geniş aileye göre azdır. Dağılmış ailede ise çiftlerin yeni evlilikler yapması söz olmadığı müddetçe yasal yollardan çocuk sayısını artırma şansları yoktur. Buna karşın geniş ailelerde genellikle çocuk sayısı daha fazladır. Bu ailelerde çocuk sayısının fazla olması ortalama hane halkı değerini de yükseltmektedir.

Aile yapısının değişmesi çok önemli bazı toplumsal sonuçlar da doğurmaktadır. Bunların en önemlilerinden biri geniş ailelerde çocukların yanında geçirilen yaşlılık döneminin çekirdek ailelerde bu alanda hizmet sağlayan kurumlarda geçirilmesi durumudur. Ayrıca dağılmış ailelerin artışına bağlı olarak geleneksel olmayan geniş aile tipi Türkiye’de artmaktadır. Bu aile tipi ayrılmış eşlerin çocukları ile anne ve babalarından (dede ve nine) her ikisinin veya koşullara bağlı olarak birinin bir arada yaşadığı aile tipidir.

Sonuç olarak Türkiye’de aile yapısının değişmesi yeni koşullar ve problemler doğurmaktadır. Dolayısıyla bu durumun iyi bir şekilde izlenmesi, ortaya çıkardığı yeni durumlar, ihtiyaçlar ve problemlerin sosyal devlet anlayışı çerçevesinde ele alınması ve çözüme kavuşturulması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

DOĞANAY H., 1991, Demografya (Nüfus Bilimi), Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayını, Erzurum.

ERGÖÇMEN, B., HANCIOĞLU, A., VE ÜNALAN, T., 1995, Trends in Fertility, Family Planning and Childhood Mortality in Turkey, Hacettepe University Institute of Population Studies, Demographic and Health Surveys Macro International Inc., Ankara.

HÜNEE, 2009, 2008 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Sağlık Bakanlığı AÇSAP Genel Müdürlüğü, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve TÜBİTAK, Ankara.

HÜNEE, 2014, Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, 2013, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, TC Kalkınma Bakanlığı ve TÜBİTAK.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- HÜNEE, 2015, 2013 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması İleri Analiz Raporu, HÜNEE, Yayın No:2015,01, ISBN 978-975-491-412-2
- KOÇ, İ., ERYURT, M.A., ADALI, T., ÇAĞATAY, P., 2010, Türkiye'nin Demografik Dönüşümü: Doğurganlık, Aile Planlaması, Anne-Çocuk Sağlığı ve Beş Yaş Altı Ölümlerdeki Değişimler: 1968-2008. Ankara. ISBN 978-975-491-285-2.
- TANDOĞAN, A., 1998, Demografik Temel Kavramlar ve Türkiye Nüfusu, Eser Ofset Matbaacılık, Trabzon.
- TANOĞLU, A., 1969, Nüfus ve Yerleşme, Cilt I., (İkinci Baskı), Taş Matbaası, İstanbul.
- TUFAN, İ. 2014, Türkiye'de Yaşlılığın Yapısal Değişimi, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- TÜİK, 2009, Nüfus Projeksiyonları: 2008-2050, Yayınlanmamış Çalışma.
- TÜİK, 2015a, İstatistiklerle Yaşlılar 2014, Elderly Statistics 2014, TÜİK Yayın No:4365, Ankara
- TÜİK, 2015b, İstatistiklerle Türkiye 2014, Turkey in Statistics 2014, TÜİK Yayın No:4380, Ankara.
- TÜMERTEKİN, E., ÖZGÜÇ, N., 2011, Beşeri Coğrafya, Çantay Yayınları, İstanbul.
- UNFPA, UNDESA, UN_HABİTAT, IOM, 2013, Population Dynamics in the Post-2015 Development Agenda.
- YILMAZ, M. 2015, Türkiye'de Kırsal Nüfusun Değişimi ve İllere Göre Dağılımı (1980-2012), *Doğu Coğrafya Dergisi*, Cilt:20(33), ss:161-188.
- YILMAZ, M. 2016, Türkiye'nin Değişen Nüfus Yapısı, Çantay Yayınları, İstanbul.
- YÜCEŞAHİN, M.M. & ÖZGÜR, E.M., 2008, Regional Fertility Differences in Turkey: Persistent High Fertility in Southeast, *Population, Space and Place*, Number:14 pp:135-158.

TÜRKİYE'DE BOŞANMA ORANININ SON YILLARDAKİ DEĞİŞİMİ

THE CHANCE OF DIVORCE RATE IN RECENT YEARS IN TURKEY

Murat YILMAZ

Yrd. Doç. Dr. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, aguzel79@gmail.com

Numan ERTAŞ

Arş. Gör. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, nemanertas@gmail.com

Özet

Türkiye’de son yıllarda boşanma oranı yükselmektedir. Ülkemizde boşanma oranları henüz Avrupa ve Amerika’daki düzeylerde değildir. Ancak son 30-40 yıllık veriler göz önüne alındığında Türkiye’de boşanma oranlarının hızla arttığı görülmektedir. Kadının çalışma hayatına daha fazla girmesi ve maddi bağımsızlığını kazanması, boşanma oranının yükselmesinde önemli bir nedendir. Ayrıca eğitim seviyesinin yükselmesi, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması (bilgi ve görgünün artması) ve bu sayede çoğu kadının maruz kaldığı fiziki ve psikolojik şiddeti daha fazla kabul etmemesi, boşanma oranında yükselmeye neden olmuştur.

HÜNEE’nin (Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü) verilerine göre Türkiye’de son 65 yılda boşanma oranlarının önemli ölçüde yükseldiği görülmektedir. 1950 yılında ‰ 0,37 olan kaba boşanma oranı 1960 yılında ‰ 0,40’a yükselmiştir. 1970 yılında önceki yıllara göre azalan kaba boşanma oranı ‰ 0,27’e düşmüştür. Sonraki yıllarda genellikle yükselen kaba boşanma oranı 1980 yılında ‰ 0,35’e 1990 yılında ‰ 0,46’ya 2001 yılında ‰ 1,41’e yükselmiştir. 2005 yılında az da olsa düşen değer ‰ 1,40’a gerilemiştir. Son yıllarda nispeten yüksek değerlere çıkan kaba boşanma oranı 2010 ve 2014 yıllarında sırasıyla ‰ 1,62 ve ‰ 1,7’ye yükselmiştir.

Boşanma oranının artması şüphesiz parçalanmış ailelerin artmasına ve nüfus artış hızının düşmesine neden olmaktadır. Ayrıca bu olayın yaygınlaşması toplumsal yapıyı da derinden etkilemektedir.

Anahtar kelimeler: Türkiye, boşanma oranı, evlenme oranı, aile.

Abstract

In Turkey, divorce rates are rising in recent years. Divorce rates in our country are not yet at levels in Europe and America. However, considering the last 30-40 years, the divorce rate in Turkey is seen to increase rapidly. The important reasons for rise of divorce rate are the woman to get more into working life and to gain material independence. In addition, the rise in educational level, the spread of mass media (increasing knowledge and awareness), and the fact that most of the women are not accepting physical and psychological violence, has caused the divorce rate to rise.

According to the data of HÜNEE (Hacettepe Population Studies Institute), divorce rates in Turkey have increased significantly in the last 65 years. The rough divorce rate of ‰ 0.37 in 1950 rose to 0.40 in 1960. In 1970, the crude divorce rate declined from previous years to ‰ 0.27. The rough divorce rate, which rose in the following years, rose to 0.35 in 1980 from 0.46 in 1990 to 1.41 in 2001. In 2005, the declining value declined to 1.40 ‰. Rough divorce rates, which have been relatively high in recent years, have risen from 1,62 ‰ to 1,7 ‰ in 2010 and 2014, respectively.

The increase in the divorce rate undoubtedly leads to an increase in fragmented families and a decline in the rate of population growth. Moreover, the widespread use of this phenomenon also deeply affects the social structure.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Keywords: Turkey, divorce rate, marriage rate, family.

Giriş

Türkiye’de son yıllarda boşanma oranı yükselmektedir. Ülkemizde boşanma oranları henüz Avrupa ve Amerika’daki düzeylerde değildir. Ancak son 30-40 yıllık veriler göz önüne alındığında Türkiye’de boşanma oranlarının hızla arttığı görülmektedir. Kadının çalışma hayatına daha fazla girmesi ve maddi bağımsızlığını kazanması boşanma oranının yükselmesinde önemli bir nedendir. Ayrıca eğitim seviyesinin yükselmesi, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması (bilgi ve görgünün artması) ve bu sayede çoğu kadının maruz kaldığı fiziki ve psikolojik şiddeti daha fazla kabul etmemesi, boşanma oranında yükselmeye neden olmuştur.

Amaç, Veri ve Yöntem

Bu çalışmanın temel amacı Türkiye’de boşanma oranının son yıllardaki değişimini incelemektir. TÜİK ve HUNEE’nin yayınları başlıca veri kaynaklarıdır. Çalışma betimsel bir araştırma olup eldeki verilerin tablo ve grafiklere yansıtılması ve bu sayede son dönemdeki eğilimin belirlenmesi hedeflenmiştir. Ayrıca boşanma oranının değişimine neden olduğu düşünülen bazı etkenler üzerinde de durulacaktır.

Bulgular

Boşanma Oranındaki Değişim

HUNEE’nin verilerine göre Türkiye’de son 65 yılda boşanma oranlarının önemli ölçüde yükseldiği görülmektedir. 1950 yılında % 0,37 olan kaba boşanma oranı 1960 yılında % 0,40’a yükselmiştir. 1970 yılında önceki yıllara göre azalan kaba boşanma oranı % 0,27’e düşmüştür. Sonraki yıllarda genellikle yükselen kaba boşanma oranı 1980 yılında % 0,35’e 1990 yılında % 0,46’ya 2001 yılında % 1,41’e yükselmiştir. 2005 yılında az da olsa düşen değer % 1,40’a gerilemiştir. Son yıllarda nispeten yüksek değerlere çıkan kaba boşanma oranı 2010 ve 2014 yıllarında sırasıyla % 1,62 ve % 1,7’ye yükselmiştir (Şekil.1).

Verilerden de anlaşılacağı üzere son 65 yılda yaklaşık 5 (4,88) kat artan kaba boşanma oranı % 0,35’den % 1,71’ye çıkmıştır. Türkiye’nin sosyo-ekonomik yapısında son 40 yılda meydana gelen değişim göz önüne alındığında kaba boşanma oranındaki yükselme devam edecek gibi görünmektedir. Aile kurumunun zayıflaması, kadının çalışma hayatına daha fazla girmesi ve görenekle boşanmaların artık çok sıradan durumu haline gelmesi gibi etkenler boşanma oranının yükselmesine neden olmaktadır.

Tablo.1.Türkiye’de evlenme ve boşanma oranları (2001-2014)

Yıl	Evlenme Sayısı	Kaba Evlenme Hızı (%)	Boşanma Sayısı	Kaba Boşanma Hızı (%)
2001	544 322	8.36	91 994	1.41
2002	510 155	7.73	95 323	1.44
2003	565 468	8.46	92 637	1.39
2004	615 357	9.09	91 022	1.34

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

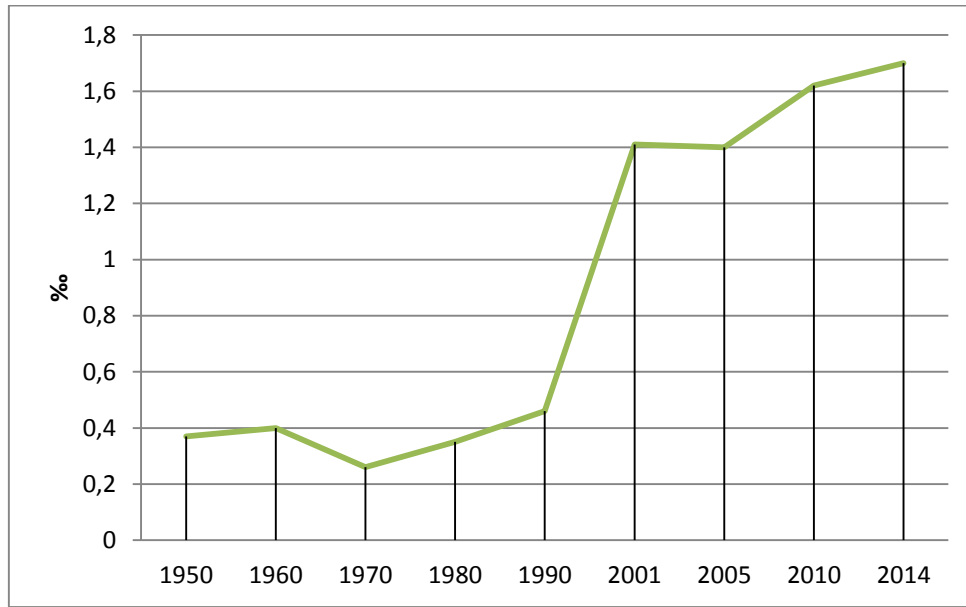
kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

2005	641 241	9.35	95 895	1.40
2006	636 121	9.17	93 489	1.35
2007	638 311	9.09	94 219	1.34
2008	641 973	9.03	99 663	1.40
2009	591 742	8.21	114 162	1.58
2010	582 715	7.98	118 568	1.62
2011	592 775	8.02	120 117	1.62
2012	603 751	8.03	123 325	1.64
2013	600 138	7.89	125 305	1.65
2014	599 704	7.80	130 913	1.70

Kaynak: TÜİK verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Şekil.1. Türkiye’de Boşanma Hızının (%) Yıllara Göre Değişimi (Kaynak: HÜNEE ve TÜİK verileri)

Türkiye’de boşanma oranının son 14 yıldaki değişimine bakıldığı zaman 2001 ile 2007 yılı arasında zikzaklar çizen değerler 2007’den sonra belirgin bir şekilde yükseldiği görülmektedir. Nitekim 2007’de % 1,34 olan kaba boşanma oranı 2014’te % 1,70’e çıkmıştır (Tablo.1). Boşanma oranının artması şüphesiz parçalanmış ailelerin artmasına ve nüfus artış hızının düşmesine neden olmaktadır. Ayrıca bu olayın yaygınlaşması toplumsal yapıyı da derinden etkilemektedir.

Evlenme Oranındaki Değişim

Türkiye’de kaba evlenme hızının 2001 ile 2014 yılları arasındaki değişimi incelendiğinde, bu değerlerde artış ve azalışların birbirini takip ettiği görülmektedir. 2001 yılında % 8,36 olan kaba evlenme hızı 2002’de % 7,73’e düşmüştür. 2003 yılında % 8,46 olan kaba evlenme hızı bir önceki yıla göre yükselmiştir. 2004 ve 2005 yıllarında artmaya devam eden kaba evlenme hızı sırasıyla %

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

9,09 ve % 9,35'e yükselmiştir. 2005 yılından sonra 5 yıl boyunca sürekli azalan kaba evlenme hızı, 2010'a gelindiğinde % 7,98'e gerilemiştir. 2011 ve 2012 yıllarında çok fazla değişmeyen kaba evlenme hızı 2013 ve 2014'te az da olsa azalmıştır (Tablo.1).

2001 ile 2014 yılları arasında evlenme sayılarına bakıldığı zaman bu değerlerde de önemli değişimler yaşanmıştır. 13 yıllık dönemde 510.155 (2002) ile 641.973 (2008) arasında değişen evlenme sayısında önemli farklılıklar olmuştur (Tablo.1). Aynı süreçte her yıl evlenme çağına girenleri de düşündüğümüzde 2008'de 641.973'e çıkan bu değer sonrakı yıllarda genellikle azalarak 2014 yılında yaklaşık 600.000'e düşmesi, Türkiye'de evlenme sayısının düştüğünü göstermektedir. Bu durumun en temel nedenleri ise evlenme yaşının sürekli yükselmesi ve genç nüfusta % 20'ler seviyesinde olan işsizlik oranının evlenmeleri olumsuz etkilemesidir.

Boşanma Oranının Yükselmesinin ve Evlenme Oranının Azalmasının Nedenleri

Türkiye'de son yıllarda evlenme oranı azalmakta buna karşın boşanma oranı ise yükselmektedir. Bu durumun çok sayıda sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik nedeni vardır. Eğitim seviyesinin artması, kentleşme oranının yükselmesi, kültürel yapının değişmesi gibi etkenler boşanma oranının yükselmesine neden olmaktadır. İşsizliğin artması, geçim zorluğu, evlenme ve aile kurumuna olan bakışın değişmesine neden olan kültürel değişim gibi faktörler ise evlenme oranının azalmasına neden olmaktadır. Ayrıca orta öğretim ve yüksek öğretim düzeyinde okullaşmanın artması da evlenme yaşının yükselmesinin önemli bir nedeni olarak gösterilebilir. Çünkü öğrenim gören gençlerin akranlarına göre daha geç evlendiği bir gerçektir.

Ülkemizde kentleşmenin artması, boşanma oranlarının yükselmesinin önemli nedenlerinden biridir. Çünkü kırsal yerleşmelerde, sınırlı bir çevrede yaşayan ve birbirini tanıyan aileler, çoğu zaman eşler arasında ciddi problemler olsa bile boşanma yoluna gitmemektedirler. Yani toplum baskısı nedeniyle sorunlar su yüzüne çıkarılmamakta ve evlilikler sonlandırılmamaktadır. Ancak nüfusun büyük bir kısmının kentlerde yaşamaya başlaması ve kırsal yerleşmelerden gelenlerin şehir hayatına hızla adapte olması, kırsal yerleşmelerden kente gelmiş nüfus arasında boşanma oralarının zaman içinde artmasına neden olmuştur (Yılmaz, 2016).

Günümüzde kırsal yerleşmelerde boşanma oranları kentlere göre daha düşük seviyededir. Ancak televizyon, cep telefonu ve internetin bu yerleşmelerde yaygınlaşması, boşanma oranının artmasına neden olmuştur. Özellikle geleneksel yaşam tarzımızdan oldukça farklı olan batıların yaptığı dizi ve filmlerin (Avrupa ve Amerika) yaygınlaşması, hatta son yıllarda Türk dizilerinde çok farklı yaşam tarzlarının canlandırılması, bize göre toplumun aile yapısını derinden sarsmakta ve boşanma oranlarının artmasında önemli bir rol oynamaktadır (Yılmaz, 2016).

Sonuç

Türkiye'de son dönemde evlenme oranının azalması, buna karşın boşanma oranının artması çok çeşitli sonuçlar doğurmuştur. Toplumsal, ailevi, psikolojik ve demografik çok sayıda sonuçtan bahsedilebilmektedir. En önemli sonuçlardan biri de nüfus artış hızının azalması ve buna bağlı olarak nüfusun yaşlanması sürecinin hızlanmasıdır. Bu açıdan aile kurumunun güçlendirilmesi, evliliklerin artırılması, evlenmelerin önündeki sosyal ve ekonomik engellerin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Özellikle eğitilmiş genç nüfusta oldukça yüksek olan işsizlik oranını düşürmeye yönelik ciddi adımların atılması gerekmektedir. Evliliklerin artması ham doğum oranını yükseltecek ve nüfusun yaşlanma sürecini yavaşlatacaktır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Boşanma oranını düşürmek ve boşanmaların ortaya çıkardığı olumsuz sonuçları azaltmak için de aile kurumunun güçlendirilmesi gerekmektedir. Son 20 yılda dağılmış aile sayısının toplam aile sayısı içindeki payının hızla artmasının temel nedeni boşanma oranındaki hızlı yükselmedir. Dağılan ailelerin çocuklarının beden ve ruh yapısını olumsuz etkilenmektedir.

Boşanma oranının düşürülmesi, nüfus artış hızını olumlu etkileyecek ve boşanmaların ortaya çıkardığı toplumsal, demografik ve psikolojik sorunları azaltacaktır. Boşanmaları azaltmak için yeni evlenen çiftlerin birbirlerini daha iyi tanınması ve anlaşabilmesi için gerekli profesyonel yardım sağlanmalıdır. Çünkü araştırmalar boşanmaların önemli bir kısmında aslında çiftlerin birbirlerini yeteri kadar tanımadığını ve eğer sağlıklı bir iletişim sağlanırsa çok sayıda ailelerin dağılmaktan kurtulacağını ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak Türkiye’de boşanmaları azaltmaya ve evlenmeleri arttırmaya yönelik uzun vadeli projelerin hayata geçirilmesi, toplumsal, demografik ve ekonomik açıdan son derece önemli bir konudur. Bu sayede evlilikler arttırılabilir, boşanmalar ise azaltılabilir.

KAYNAKLAR

- DOĞANAY H., 1991, Demografya (Nüfus Bilimi), Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayını, Erzurum.
- ERGÖÇMEN, B., HANCIOĞLU, A., VE ÜNALAN, T., 1995, Trends in Fertility, Family Planning and Childhood Mortality in Turkey, Hacettepe University Institute of Population Studies, Demographic and Health Surveys Macro International Inc., Ankara.
- HÜNEE, 2009, 2008 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Sağlık Bakanlığı AÇSAP Genel Müdürlüğü, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve TÜBİTAK, Ankara.
- HÜNEE, 2014, Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, 2013, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, TC Kalkınma Bakanlığı ve TÜBİTAK.
- HÜNEE, 2015, 2013 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması İleri Analiz Raporu, HÜNEE, Yayın No:2015,01, ISBN 978-975-491-412-2
- KOÇ, İ., ERYURT, M.A., ADALI, T., ÇAĞATAY, P., 2010, Türkiye’nin Demografik Dönüşümü: Doğurganlık, Aile Planlaması, Anne-Çocuk Sağlığı ve Beş Yaş Altı Ölümlerdeki Değişimler: 1968-2008. Ankara. ISBN 978-975-491-285-2.
- TANDOĞAN, A., 1998, Demografik Temel Kavramlar ve Türkiye Nüfusu, Eser Ofset Matbaacılık, Trabzon.
- TANOĞLU, A., 1969, Nüfus ve Yerleşme, Cilt I., (İkinci Baskı), Taş Matbaası, İstanbul.
- TUFAN, İ. 2014, Türkiye’de Yaşlılığın Yapısal Değişimi, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- TÜİK, 2009, Nüfus Projeksiyonları: 2008-2050, Yayınlanmamış Çalışma.
- TÜİK, 2015a, İstatistiklerle Yaşlılar 2014, Elderly Statistics 2014, TÜİK Yayın No:4365, Ankara
- TÜİK, 2015b, İstatistiklerle Türkiye 2014, Turkey in Statistics 2014, TÜİK Yayın No:4380, Ankara.
- TÜMERTEKİN, E., ÖZGÜÇ, N., 2011, Beşeri Coğrafya, Çantay Yayınları, İstanbul.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

UNFPA, UNDESA, UN_HABİTAT, IOM, 2013, Population Dynamics in the Post-2015 Development Agenda.

YILDIRIM, N. 2004, Türkiye’de Boşanma ve Sebepleri, *bilig, (Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi)*, Kış/2004, Sayı:28, ss:59-81.

YILMAZ, M. 2016. Türkiye’nin Değişen Nüfus Yapısı, Çantay Yayınları, İstanbul.

YÜCEŞAHİN, M.M. & ÖZGÜR, E.M., 2008, Regional Fertility Differences in Turkey: Persistent High Fertility in Southeast, *Population, Space and Place*, Number:14 pp:135-158.

**MALPRAKTİS DAVALARINDA SAĞLIK ÇALIŞANLARININ DURUMUNUN TIBBİ
KÖTÜ UYGULAMAYA İLİŞKİN ZORUNLU MALİ SORUMLULUK SİGORTASI
KAPSAMINDA DEĞERLENDİRMESİ**

**ASSESSMENT OF THE STATUS OF HEALTHCARE WORKERS IN MALPRACTICE
CASES UNDER THE COMPULSORY FINANCIAL LIABILITY INSURANCE FOR
MEDICAL MALPRACTICE.**

Öğr.Gör. Fuat ÇAMLİBEL

Cumhuriyet Üniversitesi, Türkiye, fcamlibel@cumhuriyet.edu.tr

Prof. Dr. İlyas AKHISAR

Kocaeli Üniversitesi, ilyas.akhisar@kocaeli.edu.tr

Özet

Sağlık sektöründe, hastaların teşhis ve tedavilerinde yeni teknolojilerin kullanımı gün geçtikçe artarak devam etmektedir. Sağlık alanında çalışan personeller, zaman zaman yanlış tanı, tedavi, bakım ve ihmal gibi nedenlerden dolayı hastalar ve/veya yakınlarıyla ile karşı karşıya kalmakta ve hatta söz konusu vakalar mahkemelerde dava konusu olmaktadır. Dava konusu bazı vakalar için, sağlık çalışanları ceza ve maddi tazminat ödemekle yükümlü kalabilmektedirler. Mahkemeler tarafından verilen bazı maddi tazminat meblağları, oldukça yüksek olabilmektedir ve sağlık çalışanları bu tazminatlar karşılayabilmemektedirler.

Türkiye’de Tıbbi Kötü Uygulama Zorunlu Mali Mesuliyet Sigortası yapılmakla birlikte sağlık çalışanlarının tamamı bu sigortadan faydalanamamaktadır. Sadece doğrudan sağlık hizmeti gören personeli kapsayan bu sigorta türünde tamamlayıcı sağlık personeli kapsam dışında tutulmuştur.

Bu çalışmada, sağlık çalışanlarının malpraktis davaları karşısında hekimlerin yanı sıra diğer tamamlayıcı sağlık personelinin durumu değerlendirilmiştir. Diğer ülke uygulamaları ile birlikte mahkeme kararları doğrultusunda incelenmiş ve tüm sağlık çalışanlarını kapsayan bir mali mesuliyet sigortasının olabilirliği üzerine bir durum anazili yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Malpraktis, Sağlık Sigortası, Sigorta Davaları ve Hukuku

Abstract

The use of new technologies in the diagnosis and treatment of patients is increasing day by day in the health sector. Personnel, working in the health field are sometimes confronted with patients and / or relatives for some reasons such as misdiagnosis, treatment, care and negligence, and even the cases are subject to litigation in courts. For some cases of litigation, health workers are liable to pay penalties and financial compensation. Some amounts of pecuniary compensation awarded by courts can be quite high and health workers are not able to cover these indemnities.

Medical malpractice in Turkey with compulsory financial liability insurance is not all health care workers benefit from this insurance. Complementary health personnel are excluded from this type of insurance which covers only direct health service personnel.

In this study, the situation of doctors and other complementary health personnel were evaluated in the face of malpractice cases. Together with other countries’ practices, they have been examined in line with court decisions and a case has been made on the possibility of a financial liability insurance covering all health workers.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Keywords: Malpractice, Health insurance, Insurance Lawsuit and Law

Giriş

Malpraktis kavramı uygulamada “Tıbbi kötü kullanımı”, “tıbbi yanlış kullanımı” gibi sözcüklerle de ifade edilmektedir. Tıpta yeni teknolojiler, yeni tedavi yöntemleri, yeni ilaçlar hastalarda kullanılmaktadır. Hekimler hastalara şifa dağıtmak gibi bir görevi yerine getirirken hastaya müdahale veya tedavi sırasında istemeden hastaya zarar verebilmektedirler. Hastaya bilmeden ya da ihmalkârlık sonucu zarar veren sadece hekimler değildir. Tamamlayıcı sağlık çalışanları olan hemşireler, ebeler, sağlık memurları, ara sağlık personelleri olan teknisyenler – teknikerler ve hatta hasta bakıcıları ile temizlik personelleri de hastaya telafisi mümkün olmayan sonuçlara neden olabilmektedirler. Hasta / hasta yakınları tarafından zaman zaman sağlık kuruluşlarında çalışan ve ihmali olduğu düşünülen görevlilere karşı hukuki davalar açılmaktadır. Ülkemizde sağlık çalışanlarına karşı ileri sürülebilecek tazminat taleplerini karşılayabilecek sigorta olan “Tıbbi Kötü Uygulamaya İlişkin Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası” 21.07.2010 tarihinde resmi gazete de yayınlanarak 30.07.2010 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Ülkemizdeki bu sigorta türünün teminat kapsamı içerisine tabipler, diş tabipleri ile uzman hekimler girmektedir. (Tıbbi Kötü Uygulamaya İlişkin, 2010)

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Malpraktis, Tıbbi Kötü Uygulamaya İlişkin Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası ile ilgili tanımlayıcı açıklamalara ve diğer ülke uygulamaları yer almaktadır. İkinci bölümde Türkiye’de bu alandaki sigortaya değinilmiştir ve üçüncü bölümde ise konu ile ilgili Yargıtay kararları üzerine değerlendirmeler yapılmıştır.

Malpraktis, Tıbbi Kötü Uygulamaya İlişkin Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası Kavramları ve Diğer Ülke Uygulamaları

Malpraktis terimi bugünlerde çoğunlukla tıp prosedürlerinde yapılan hatalarla eşanlamlı olarak kullanılmaktadır, ancak Latince’de kötü, yanlış uygulama demektir. Malpraktis “tedavi sırasında hekimin hastaya tedavi vermemesi, beceri eksikliği veya standart uygulamayı yapmaması ile ortaya çıkan zarar şeklinde tanımlanmıştır. (Sağcan, Aslıyüksek ve Üzün, 2016). Malpraktis; görev ihmali veya hatalı davranış sonucu bir yaralanmaya ya da zarara yol açmaktır. (Güngör., Doğan Merih, ve Yaşar Kocabey, 2012). Medikal Malpraktis dikkatsizlik, tıbbi ihmal/ tedbirsizlik sonucunda ortaya çıkan yetersiz hasta bakımı nedeniyle genel tıp/sağlık camiası tarafından kabul edilmiş mevcut standart tıbbi uygulamalardan farklı bir uygulama neticesinde ortaya çıkan ve hastaya zarar veren veya ölümüne neden olan durumların tümüne denir. (Göker, 2010). Malpraktis terimi bugünlerde çoğunlukla tıp prosedürlerinde yapılan hatalarla eşanlamlı olarak kullanılmaktadır, ancak Latince’de kötü, yanlış uygulama demektir. (Özmen., Şahin, Çetin, Türk, 2015).

Ülkemiz dışında diğer ülke uygulamalarına örnekler verilmiştir.

İşveç

İşveç’te tıbbi malpraktis, 1997 yılında yayınlanan hasta zararlarının karşılanmasına ilişkin düzenlemede yer almıştır. (Metezade, Z. 2010).

İşveç, dünyaya örnek olabilecek malpraktis sigortasının uygulayıcılarından birisidir. Diğer kuzey ülkeleri de İşveç’in uyguladığı bu sistemi örnek almışlardır. Kusursuz sorumluluk (no-fault system)

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

adı verilen bu uygulama ile İsveç'te, hekimin ya da sağlık personelinin malpraktis uygulaması sonucunda, ortaya çıkan hataların oluşmasını engelleyen tedbirlerin alınması gerektiğini savunmuşlardır. Uyguladıkları sağlık risk sigortası tüm sağlık çalışanlarının yaptırması zorunludur. (T.C. Sağlık Bakanlığı, Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, 2008).

ABD

Doktorların hukuka uygun çalışmasını sağlamak hasta haklarına en üst düzeyde saygı, Tıbbi etik kurallarına uyma, güvensiz uygulamaların önüne geçilmesi, doktor kusuru nedeniyle hasta zararı oluşunca bunun tıbbi, maddi ve manevi karşılanması tazminatların doktoru tüketmesini engellemesini önlemek ve dolayısıyla ülke sağlık göstergelerinin daha iyileşmesi, doktorların uygun ortam ve koşullarda çalışmalarının sağlanması zarar oluştuğunda insanların ve toplumun adaleti elde etmeleri amacıyla sigorta uygulanmaya başlamışlardır. Ancak gerek mahkemelerce verilen yüksek tazminat kararları sistemin zaman zaman yavaşlamasına neden olmuştur. (Oksay 2010). Hekimlerin sigorta prim oranları uzmanlığa bağlı olarak farklılıklar gösterir. Nöroşirürji ve Jinekolog gibi riski yüksek uzmanlar, Pediatri veya aile hekimlerinden malpraktis sigortası için daha fazla prim öderler. (STARK 2012).

Hollanda

Bütün hastaneler Hollanda'da sigorta güvencesi altındadır. Hastanelerden bazıları çalıştırdıkları akademik personele yıllık 500.000 Euro'ya varan yüksek miktarlarda sigortalıdırlar. (STANDING COMMITTEE OF THE HOSPITALS OF THE EUROPEAN UNION, HOPE'S SUB-COMMITTEE ON CO-ORDINATION 2004). Hollanda kendine has bir malpraktis sigorta sistemi mevcuttur. Kendi hesabına çalışan doktorların tıbbi sorumluluk sigortası primleri; kar amacı gütmeyen konusunda uzmanlaşmış mesleki sağlık birlikleri tarafından karşılanmaktadır ve yanlış bir uygulama sonucu ortaya çıkan zararlarda bu mesleki kuruluşlar tarafından ödenmektedir. (T.C. Sağlık Bakanlığı, Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, 2008).

Çin

Çin'de 2005 yılında mahkemelerce kabul edilen tıbbi uyuşmazlık sayısı 9600 iken 2008 yılında bu sayı 13.800'e yükseldi. Çin Halk Cumhuriyetinde 2010 yılında çıkarılan Haksız Fiil Kanununa göre 92 maddenin 11 maddesinde tıbbi hatalı tazminat yükümlülüğü ile hasta -doktor ilişkilerine değinildi. Hastaların hastalıkları konusunda bilgilendirme, uygulanacak tedavilerin neler olduğunu ve alternatifleri konusunda bilgi verilmesi şartı getirildi. (Barber., Borowitz, Bekedam ve Ma, 2013).

Yukarıda belirtilen ülkelerde bu alanda yapılan düzenlemeler ve reformlara bakıldığında hasta-doktor ilişkisi çerçevesinde tarafların hak ve yükümlülüklerine ilişkin düzenlemelere yer vermektedirler.

Türkiye'de Malpraktis Sigortası

Türkiye'de sağlık çalışanlarının yaptığı tetkik ve tedaviler sonucunda ortaya çıkan beklenmedik olumsuz sonuçlar için kendilerine karşı ileri sürülebilecek tazminat davalarında aleyhlerine sonuçlandığında kişiler kendi malvarlıklarından karşılamaktaydılar. Resmi Gazetede 21.07.2010 tarihinde yayınlanan ve 30.07.2010 tarihinde yürürlüğe giren "Tıbbi Kötü Uygulamaya İlişkin Zorunlu Mali Mesuliyet Sigortası Genel Şartları" yayınlanarak hekimlere karşı ileri sürülebilecek

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

tazminatları karşılayabilecek bir sigorta zorunlu hale getirildi. Bu genel şartnameye göre sigortanın konusunu şunlar oluşturmaktadır.

Serbest ya da kamu veya özel sağlık kurum ve kuruluşlarında çalışan tabipler, diş tabipleri ve tıpta uzmanlık mevzuatına göre uzman olanların; poliçede belirtilen mesleki faaliyeti ifa ederken;

- Sözleşme süresi içinde meydana gelen olay sonucu doğan ve sorumluluk hükümleri uyarınca tazmini sözleşme süresi içinde ya da sonrasında talep edilen zararlara,
- Sözleşme yapılmadan önce veya sözleşme yürürlükteyken meydana gelen bir olay nedeniyle, sadece sözleşme süresi içinde sigortalıya karşı doğabilecek taleplere,
- Bu zarar veya taleple bağlantılı yargılama giderlerine karşı belirlenen sigorta limitlerine kadar teminat verilir. (Tıbbi Kötü Uygulamaya İlişkin, 2010)

Risk gruplarına göre asgari teminat tutarları, Tıbbi Kötü Uygulamaya İlişkin Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortasında her bir olay için azami teminat tutarları aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Her durumda sözleşme kapsamında ödenecek tazminat miktarı 1.800.000 TL'yi aşamaz. Teminat tutarı maddi, manevi tazminat ve yargılama giderleri için geçerlidir. Risk gerçekleşmiş olsa dahi, olay başı azami teminat miktarı sözleşme süresi boyunca aynı kalır. Hekimler yaptıkları görevler itibarıyla 4 risk grubuna ayrılmıştır ve ödeyecekleri azami teminat tutarları ise Tablo 1'de verilmiştir. (Tıbbi Kötü Uygulamaya İlişkin, 2015)

Tablo 1. Risk Gruplarına Karşılık Gelen Azami Teminat Tutarları

Risk Grubu	Azami Teminat Tutarı (TL)
I. Grup	200.000
II. Grup	400.000
III. Grup	600.000
IV. Grup	800.000

- Tıbbi Kötü Uygulamaya İlişkin, 2015

Sigorta primleri peşin tahsil edilir. Yıl içerisinde tazminat ödenip ödenmemesine göre indirim ya da zamlı prim uygulaması yapılır ve ilk defa sigorta yaptıracakların ödeyecekleri prim tutarları ise Tablo 2'de verilmiştir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tablo 2. Risk Gruplarına Göre Ödenecek Prim Miktarları

Risk Grubu	Prim Miktarı (TL)
I. Grup	150
II. Grup	300
III. Grup	500
IV. Grup	750

- Tıbbi Kötü Uygulamaya İlişkin, 2014

Hekimlerin risk grupları alanlarına göre belirlenmiştir ve uzmanlık öğrencileri de uzmanlık eğitimleri müddetince bu risk gruplarına göre değerlendirilir ve bu risk grupları Tablo 3'de gösterilmektedir.

Tablo 3. Risk Grupları Tablosu

A-

		RİSK GRUBU			
Kod		1.GRUP	2.GRUP	3.GRUP	4.GRUP
0	Pratisyen Tabip		X		

B-

		RİSK GRUBU			
Kod	Uzmanlık Dalları	1.GRUP	2.GRUP	3.GRUP	4.GRUP
1	Acil Tıp (İlk ve acil yardım)				X
2	Adli Tıp	X			
3	Ağız, Diş ve Çene Cerrahisi			X	
4	Ağız, Yüz ve Çene Cerrahisi				X

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

5	Aile Hekimliği		X		
6	Algoloji			X	
7	Anatomi	X			
8	Anesteziyoloji ve Reanimasyon				X
9	Askeri Psikiyatri		X		
10	Askeri Sağlık Hizmetleri (Askeri Sahra Hekimliği) (Askeri sahra sağlık hizmetleri hekimliği)	X			
11	Beyin ve Sinir Cerrahisi (Nöroşirurji)				X
12	Cerrahi Onkoloji (Onkolojik cerrahi)				X
13	Çevre Sağlığı	X			
14	Çocuk Acil				X
15	Çocuk Cerrahisi			X	
16	Çocuk Endokrinolojisi (Çocuk endokrinolojisi ve metabolizma hastalıkları)		X		
17	Çocuk Enfeksiyon Hastalıkları			X	
18	Çocuk Gastroenterolojisi (Çocuk Gastro. Hepatoloji ve Beslenme)			X	
19	Çocuk Genetik Hastalıkları		X		
20	Çocuk Göğüs Hastalıkları			X	
21	Çocuk Hematolojisi ve Onkolojisi (Çocuk Hematolojisi) (Çocuk Onkolojisi)			X	

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

22	Çocuk İmmünolojisi ve Alerji Hastalıkları (Çocuk İmmünolojisi) (Çocuk Alerjisi) (Çocuk allerjisi)		X		
23	Çocuk Kalp ve Damar Cerrahisi				X
24	Çocuk Kardiyolojisi			X	
25	Çocuk Metabolizma Hastalıkları (Çocuk endokrinolojisi ve metabolizma hastalıkları)		X		
26	Çocuk Nefrolojisi			X	
27	Çocuk Nörolojisi			X	
28	Çocuk Radyolojisi		X		
29	Çocuk Romatolojisi		X		
30	Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları			X	
31	Çocuk Ürolojisi			X	
32	Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları (Çocuk Psikiyatrisi) (Çocuk ruh sağlığı ve hastalıkları)			X	
33	Çocuk Yoğun Bakımı				X
34	Deri ve Zührevi Hastalıkları (Dermatoloji)		X		
35	El Cerrahisi				X
36	Endodonti			X	
37	Endokrinoloji ve Metabolizma Hastalıkları		X		
38	Enfeksiyon Hastalıkları ve Klinik Mikrobiyoloji			X	

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

	(Enfeksiyon Hastalıkları) (Bakteriyoloji ve enfeksiyon hastalıkları)				
39	Epidemiyoloji	x			
40	Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon (Fizik tedavi ve rehabilitasyon)		x		
41	Fizyoloji	x			
42	Gastroenteroloji			x	
43	Gastroenteroloji Cerrahisi				x
44	Genel Cerrahi (Genel şirürji)				x
45	Geriatri (Geriyatri)		x		
46	Göğüs Cerrahisi (Göğüs kalp ve damar şirürjisi)				x
47	Göğüs Hastalıkları (Göğüs hastalıkları ve tüberküloz)			x	
48	Göz Hastalıkları			x	
49	Halk Sağlığı	x			
50	Harp Cerrahisi			x	
51	Hava ve Uzay Hekimliği (Hava hekimliği)		x		
52	Hematoloji			x	
53	Histoloji ve Embriyoloji (Embriyoloji ve histoloji) (Tıbbi histoloji ve embriyoloji) (Histoloji ve ambriyoloji)	x			
54	İç Hastalıkları			x	

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

55	İmmünoloji ve Alerji Hastalıkları (İmmünoloji) (Alerjik Göğüs Hastalıkları) (Alerji Hastalıkları) (Alerjik hastalıklar)		X		
56	İş ve Meslek Hastalıkları (İşçi sağlığı ve iş güvenliği)		X		
57	Jinekolojik Onkoloji Cerrahisi				X
58	Kadın Hastalıkları ve Doğum				X
59	Kalp ve Damar Cerrahisi (Göğüs kalp ve damar şirürjisi)				X
60	Kardiyoloji			X	
61	Klinik Nörofizyoloji		X		
62	Kulak Burun Boğaz Hastalıkları			X	
63	Nefroloji			X	
64	Neonatoloji				X
65	Nöroloji			X	
66	Nükleer Tıp		X		
67	Ortodonti			X	
68	Ortopedi ve Travmatoloji				X
69	Pedodonti		X		
70	Periferik Damar Cerrahisi				X
71	Perinatoloji				X
72	Periodontoloji		X		
73	Plastik, Rekonstrüktif ve Estetik Cerrahi				X
74	Protetik Diş Tedavisi			X	

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

75	Radyasyon Onkolojisi		X		
76	Radyoloji (Radyodiyagnostik)			X	
77	Romatoloji (Rumatoloji)		X		
78	Ruh Sağlığı ve Hastalıkları (Psikiyatri)			X	
79	Sitopatoloji (Sitoloji)		X		
80	Spor Hekimliği		X		
81	Sualtı Hekimliği ve Hiperbarik Tıp (Deniz ve sualtı hekimliği) (Deniz hekimliği)		X		
82	Temel İmmünoloji (İmmünoloji)	X			
83	Tıbbi Biyokimya (Biyokimya ve klinik biyokimya)	X			
84	Tıbbi Ekoloji ve Hidroklimatoloji (Hidroklimatoloji)	X			
85	Tıbbi Farmakoloji	X			
86	Tıbbi Genetik		X		
87	Tıbbi Mikoloji (Mikoloji)	X			
88	Tıbbi Mikrobiyoloji (Mikrobiyoloji ve klinik mikrobiyoloji) (Mikrobiyoloji)	X			
89	Tıbbi Onkoloji			X	
90	Tıbbi Parazitoloji (Parazitoloji)		X		

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

91	Tıbbi Patoloji (Patoloji)	x			
92	Tıbbi Viroloji (Viroloji)	x			
93	Üroloji			x	
94	Yoğun Bakım				x
95	Diş Tabibi		x		

- Tıbbi Kötü Uygulamaya İlişkin, 2010

Uygulamada hasta ve yakınları tarafından tazminat taleplerinde bulunurlarken hem mahkemeler tarafından hem de sigorta şirketleri malpraktismi yoksa komplikasyon mu olduğu önemli hale gelmektedir. Sigorta şirketleri malpraktis durumlarında tazminat ödemekle yükümlüdürler.

SONUÇ

Türkiye’de uygulanan ve 2010 yılında çıkartılan Tıbbi Kötü Uygulamaya İlişkin Zorunlu Mali Mesuliyet Sigortası hekimleri tazminat taleplerine karşı belli limitler doğrultusunda koruyucu bir unsur olmuştur. Ancak son yıllarda toplumun bilinç düzeyinin artması, hasta hakları konusunda yapılan düzenlemeler, uluslararası sağlık sisteminin ülkeye getirdiği yansımalar, hastada kalıcı zararlar ya da ölümler gerçekleştiğinde hastanın kendisine ya da yakını tarafından gerek sağlık kurumlarına gerekse mahkemelere tazminat taleplerinde artış olmuştur.

Bir tıbbi tetkik ve işlemler sadece hekimler ile sınırlı olmayıp tedavi işlemler zincirinin diğer halkaları olarak hemşire, sağlık memuru, ebe, sağlık alanında çalışan teknik personelinde yapmış olduğu yanlış işlemlerden dolayı hekim ya da hastane sorumlu tutulmaktadır. Yapılacak olan yasal düzenlemeler ile diğer tamamlayıcı personele de malpraktis sigortası yapılması ya da hekim ve ekibini de kapsayacak bir paket bir poliçe düzenlemesi gereklidir. Diğer tamamlayıcı sağlık personeli de halen yürürlükte olan risk gruplarına göre ayrılarak azami teminat tutarları belirlenmelidir.

Son yıllarda üniversitelerin tıp fakültelerinden mezun olan kişilerin malpraktis davaları ve yüksek tazminat talepleri ile karşı karşıya kaldıklarından dolayı cerrahi branşlara olan talep azalma göstermiştir. Bu durum hekimleri zora sokmakta, meslekten soğutmakta ve cerrahi müdahalelerden kaçınmaktadır. Yakın bir zamanda cerrahi branşlarda hekim bulma sıkıntısı ile karşı karşıya kalınabilir. Ülkemizin yeni bir sağlık reformu yapılmasına ihtiyaç vardır ve malpraktis sigortasının kapsamının da genişletilerek yeniden yapılandırılması gereklidir.

Kaynakça

Barber, S. L., Borowitz, M., Bekedam, H., & Ma, J. (2013). The hospital of the future in China: China’s reform of public hospitals and trends from industrialized countries. Health Policy and Planning, czt023.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

GÖKER, H. (2010). Medikal Malpraktis. Türk Hemotoloji Derneği Bülteni. Sayı:20 (ss.13)

Özmen, P., Şahin, S., Çetin, M., & Türk, Y. Z. (2015). Medical Malpractice: Sight of the Physicians at the Gülhane Military Medical Academy. Iran J Public Health, 44(4), 590-592.

GÜNGÖR, P., DOĞAN MERİH, Y. VE YAŞAR KOCABEY, M. (2012). Farklı Ülkelerin Malpraktis Konusunda Yasal Düzenleme Girişimleri. Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası. Zeynep Kamil Tıp Bülteni. 43(4). (ss.128-138)

METEZADE, Z. Tıbbi Kötü Uygulamaya İlişkin Zorunlu Mali sorumluluk Sigortası Malpractis (2010). Birlik Dergisi, Türkiye Sigortacılar Birliği, Sayı:21 (ss. 22-25)

OKSAY, A. (2010). Hekim Mesleki Sorumluluk Sigortası. Birlik Dergisi, Türkiye Sigortacılar Birliği, Sayı:20 (ss. 14-24)

SAĞCAN, G., ASLIYÜREK, H. ve Üzün, İ. (2016). Akçiğer Kanseri Olgusu ve Malpraktis İddiası. Türk Toraks Derneği 19. Yıllık Kongresi. (ss. 226-227). Türk Toraks Derneği, Antalya.

Standing Committee of the Hospitals of the European Union, HOPE's Sub-Committee on Co-ordination (2004). Insurance And Malpractice. Access Address: http://www.hope.be/wp-content/uploads/2015/11/71_2004_OTHER_Insurance-and-malpractice-report.pdf

STARK, R. (2012). Health Care Lawsuit Reform in Washington State. Washington Policy Center. Access Address: <http://www.washingtonpolicy.org/library/doclib/Health-Care-Lawsuit-Reform-Washington-State-PB.pdf>

Tıbbi Kötü Uygulamaya İlişkin Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortasında Kurum Katkısına İlişkin Usul Ve Esaslara Dair Tebliğ (2010/1), (2010, 21 Temmuz). Resmi Gazete (Sayı: 27648). Erişim Adresi:

<http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/07/20100721.htm/20100721.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/07/20100721.htm>

Tıbbi Kötü Uygulamaya İlişkin Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortasında Kurum Katkısına İlişkin Usul Ve Esaslara Dair Tebliğ (2010/1)'de Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ, (2014, 26 Temmuz). Resmi Gazete (Sayı: 29072). Erişim Adresi:

<http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/07/20140726.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/07/20140726.htm>

Tıbbi Kötü Uygulamaya İlişkin Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortasında Kurum Katkısına İlişkin Usul Ve Esaslara Dair Tebliğ (2010/1)'de Değişiklik Yapılmasına İlişkin Tebliğ, (2015, 28 Ekim). Resmi Gazete (Sayı: 29516). Erişim adresi:

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/10/20151028-1.htm>

T.C. Sağlık Bakanlığı, Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı. (2008). Avrupa Birliği Ülkelerinde Malpraktis Sigortası Uygulamaları Erişim adresi:

<http://www.saglik.gov.tr/EN,7358/arastirma---ab-de-malpraktis-sigortasi-uygulamalari---ab-uzmani-azmi-ekmen.html>

MEDRESE MÜDERRİSLİĞİNDEN SÛFİLİGE: İMAM GAZZÂLÎ ÖRNEĞİ

FROM MEDRESE LECTURER TO SUŞSM: IMAM AL-GHAZALÎ CASE

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Prof. Dr. İsa ÇELİK

Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Bölümü Ana Bilim Dalı Başkanı

Yrd. Doç. Dr. Birol YILDIRIM

Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Bölümü Ana Bilim
Dalı/birolyildirim97@hotmail.com/

Taklitten hoşlanmayan bir karaktere sahip olduğu anlaşılan Büyük Selçuklu Devleti'nin İslam âlimi, filozofu, mutasavvıfı ve Nizâmiye medreselerinin müderrisi İmam Gazzâlî (v. 505/1111) kariyerinin en zirve noktasında “hastalık” ve “şüphencilik” diye nitelediği birkaç ay süren entellektüel bir krize girer. İmam Gazzâlî kendisini hakikati arama sürecine iten bu buhranlı süreçte duyulara deney ve akla dayanan bilgilerin gerçekliği konusunda derin bir şüpheye düşer. “Allah'ın kalbine attığı nur” sayesinde yeniden sağlığına kavuştuktan sonra, hakikati araştıranların kelâmcılar, bâtinîler, filozoflar ve sûfilerden oluşan dört gruptan ibaret olduğunu ifade ederek adı geçen düşünce sistemlerini bu konularda te'lif eser yazacak şekilde derinlemesine incelemeye başlar. Sonunda müellif en mükemmel yol, en makbul hayat tarzı ve en güzel ahlâka sahip olduklarına kanî olduğu sûfilerin yolunda karar kılar ve bu yol ile hakikate ulaşır.

Müellif bu arayış sürecini alanında nadir bir eser olan ve *el-Münkızu mine'd-dalâl* olarak tanınan otobiyografik eserinde anlatır. Gazzâlî'nin hayatındaki değişim kadar eser de çok önemlidir. Zirâ İslâm dünyasında toplumsal yaşantının ayrıntılarını irdeleyen otobiyografik eserler oldukça azdır. İlahî emir ve yasaklara riâyeti, Allah Teâlâ'nın rızasını kazanmayı kendilerine hedef edinen, “kâl”den ziyade “hâl”e önem veren sûfiler kendilerinden bahsetmekten özellikle kaçınmışlardır. Bu meyanda yazılan eserler daha çok talebeleri tarafından yazılmış, hayat hikayeleri terâcim kitaplarında ve şuârâ tezkirelerinde yazılan bilgilerle günümüze ulaşmıştır.

İşte biz bu çalışmamızda söz konusu eseri merkeze alarak İmam Gazzâlî'nin taklitten takhkîke,⁵⁰¹ “ilim”den “ayn”a giden süreçte zihin ve gönül dünyasında meydana gelen büyük değişimin izlerini süreceğiz. Bunu yaparken V/XI. yüzyıl İslâm dünyasının inanç ve fikir hareketlerini de nazara vermeye ve bu noktadan geleceğe ışık tutmaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: İmam Gazzâlî, *el-Münkızu mine'd-dalâl*, Büyük Selçuklu Devleti, Nizâmiye medreseleri, medrese, müderris, tekke, tasavvuf, sûfi, mutasavvıf.

Imam al-Ghazali, had a character that does not like imitation and was a professor of Islamic science, philosopher of Great the Great Seljuk State, and a lecturer at mystic and Nizâmiye medreses, entered into an intellectual strike (crisis) at the top of his career called as “disease” and “skepticism” lasting for a few months. Imam al-Ghazali, in this time of crisis which was pushing him to seek the truth, was in a deep suspicion about the reality/trueness of information based on sense and mind/reason. After he regained his health through the “light that Allah threw into his heart”, he began to study in depth and write his work about the thought systems by expressing that the truth-seekers are composed of four groups as such theologians, philosophers, bastards and sûfis. In the

⁵⁰¹ Bkz., Hasan Kurt, “Taklidi İmanın Tahkiki İmana Dönüşmesi”, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012/2, c. 1, sayı: 2, http://gifdergi.gumushane.edu.tr/Makaleler/1898345424_1-makale.pdf, ss. 1-15.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

end, the author reached the truth with sufist way and decided to go with this path conceiving that they have the best way to go, the most favourable way of life and the most beatiful morality.

The author described this research process in this autobiographical work, which is rare work in this field known as *al-Münkızu mine'd-dalâl*. The work is as important as the change in Ghazal's life. Because there are very few biographical and autobiographical works examining the details of social in the Islamic World. The Sufist, who complied with divine commonds and prohibitions, aimed to wih the pleasure of Allah and attached importance to the "state" rather than the "mass", especially avoided talking about themselves. The works written on this occasion were mostly written by his studens and his life stories reached to present day by the terâcim boks and the information written in the memorial books.

In this work, focusing on his work, we will examine Ghazzali's transion from imitation to examination and the great change that had ocured in his mind and heart. At the same time, we will also look at the belief and inspirational movements of the Islamic world in the twentieth century and shed light on future.

Keywords: Imam al-Ghazalî, *al-Münkızu mine'd-dalâl*, the Great Seljuk State, Nizâmiye medreses, medrese, lecturer (müderis), tekke, mysticism.

Giriş

İslâm medeniyetinin kurulmasında önemli bir yeri olan tasavvuf ekolünün ortaya çıkışı bir nüve ve öz olarak asr-ı saadete kadar gider. Bilindiği üzere Cibril hadîs-i şerînde Peygamber Efendimiz üç önemli kavrama işaret etmiştir. Bunlar İslâm, iman ve ihsan kavramlarıdır. Asr-ı saadetten sonra iman kavramını izah etmek için itikâdî mezhepler, ibâdet ve muâmelata dair hükümler vaz etmek üzere fikhî mezhepler, Peygamber Efendimiz'in "*Sen Allah'ı göremesen de Allah'ın seni gördüğü şuuruyla hareket etmelidir*" şeklinde tarif ettiği ihsan kavramını izah etmek için de daha sonraki dönemlerde tarikatlar şeklinde teşkilatlanan tasavvuf ekolleri ortaya çıkmıştır. Bu ekollerin ortaya çıkmasında Cibril hadîs-i şerîfi⁵⁰² nüve teşkil etmiştir. Bin yıldır kültürümüzü mayalaya gelen bu irfanî geleneğin ana gayesi "İnanç, ibâdet, güzel ahlak" katmanlarını müminlerde gerçekleştirerek kâmil insan yetiştirmektir. Bu üç boyutlu anlayışın etkinliği İslâm'ın klasik çağında doğal bir şekilde hayata yansımış, İslâm alimleri küllî bir bakış açısı ile İslâmın külliyesinde yetiše gelmiştir. Bu üç boyutun bugün kayıp halkası olan tasavvuf ve irfan İslâmî geleneğin bütün birikimi üzerine Horasan erenleri tarafından temelleri atılan Osmanlı toplumunda zirveye çıkmıştır. Fakat tasavvufî yaşayışı denetlemek maksadıyla Osmanlı Devleti tarafından kurulmuş olan "meşihat makâmı"nın Cumhuriyet döneminde ortadan kaldırılması bu alanı istismara açık bırakmakla birlikte bu dönemde de çağa damgasını vurmuş önemli şahsiyetler yetişmiştir. Bugün râbîta tefekkür, nazar, tevessül, şefaât, keşf ve ilham gibi tasavvufî değerleri şirk, küfür olarak tanımlayan ilkel haricî, vahhabî anlayış Osmanlı coğrafyasının her köşesine petro-dolarlar akıtarak bünyemize yabancı bir anlayışı aşılarken, bilim dünyasında bu metafizik unsurların parapsikiyatrik değerleri⁵⁰³ incelenmektedir.

⁵⁰² Bkz., Bekir Tatlı, *Hadis Tekniği Açısından Cibril Hadisi ve İslâm Düşüncesine Yansımaları*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri (Hadis) Anabilim Dalı, Ankara-2005.

⁵⁰³ Hayrani Altıntaş, "Din Psikolojisi ve Tasavvuf" <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/69/1743/18507.pdf>, Erişim tarihi, 08.07.2017, ss. 1-27.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Batı düşüncesi kuantum fiziğinin etkisi ile gerçekleşen post-modern dönemi⁵⁰⁴ yaşarken, bugün sosyal bilimler alanında bile hala pozitivist bir anlayış hakimiyetini sürdürmektedir.

“Men arefe nefsehu, fegad arefe Rabbêhû” “Nefsini bilen Rabbini bilir”⁵⁰⁵ sırrından behredâr olarak insanın iç aydınlanmasını sağlamayı amaç edinen tasavvufun birçok tanımı yapılmıştır. Fakat bu tanımlar güzel ahlak üzerinde yoğunlaşmıştır. Tasavvuf bu düşüncenin kitabî/teorik boyutu, tarikat ise topluma yansımış pratik boyutudur. Bu girizgâhı Yunus Emre Hazretleri’nin şu dizeleriyle bağlayarak asıl konumuza geçelim:

Şerîat tarîkat yoldur varana

Mârifet hakikat andan içeru

Bu çalışmayı yapmanın temel nedeni, Gazzâlî ile lisans eğitimimin ilk yıllarından itibaren kurduğum ilgi ve alakadır. İstanbul’da kaldığım yatılı okulda orta okul yıllarından itibaren yoğun bir okuma ameliyesine giriştim. Bu süreç lise ve lisans eğitimim döneminde de artarak devam etti. Bilgiye karşı ciddi bir susuzluğum vardı. Belli bir sistematığe sahip değildim. Beni okumaya iten temel saik, “Bir gün bir sözle karşılaşacağım bütün hayatım değişecek” beklentisi idi. Yıllar geçiyor fakat böyle bir mesaja okuduğum eserlerde rastlayamıyordum. Beni ilk rahatlatan şey bir gazetenin cep kitabı şeklinde verdiği “Nesefî Akâidi” oldu. Eserin maddeleştirilmiş kısa içeriğini ezberleyerek bütün itikadî soru ve sorunlarımın cevabını bu metinde buldum. Böylelikle dinin en temel katmanını sağlama almıştım. Nitekim daha sonraki yıllarda yapacağım tasavvuf okumalarında itikadın *el-Fıkhu’l-Ekber* olarak tasvif edildiğini öğrenecektim. Bunun yanında sohbetlerine katılmaktan onur duyduğum Sezâî Karakoç okumalarımın temel ehl-i sünnet inancımı teyid ve tekid edecek çok şey buldum.

Bu minval üzere okumalarım ve araştırmalarım devam ederken, tasavvufla tanışmama vesîle olan diğer eserlerle karşılaştım. Hiç şüphesiz bunların en önemlisi Gazzâlî’nin “*el-Munkızî min-ad-Dalâl*” isimli eseri idi. Necip Fâzıl’ın Abdülhakim Arvâsî Haretleri’ne intisap ederek tasavvuşa hidayete ermesini anlatan “*O ve Ben*” isimli otobiyografik eseri, Nurettin Topçu’nun Abdülaziz Bekkine Hazretleri ile olan münasebeti⁵⁰⁶ Muhyiddîn Şekûr’un “*Su üstüne yazı yazmak*”,⁵⁰⁷ Ian Dallas/Abdülkâdir es-Sûfî’nin “*Gariplerin Kitabı*”⁵⁰⁸, İsmet Özel’in bir eserinde okuduğum “*Veliyullah*” makalesi bunlardan aklımda kalanlardır.

Bu eserlerden “*Gariplerin Kitabı*” isimli eserle şöyle bir serüvenim oldu. Erzurum’da lisans eğitimimi yaptığım sırada bir sömestr tatilinde anahtarım olmadığı için soğuk bir gecede dışarıda kaldım. Ev arkadaşım o gece eve gelmedi. Bir arkadaşına misafir olmuştu. Şimdiki gibi cep telefonu olmadığı için irtibat da kuramadım. Gecenin geç saatlerine kadar bir ozan kahvesinde oturmuş eve geç gelmişim. Anahtarım yoktu. Neyse ki öğrencilik yıllarımda yanımda mutlaka okunacak bir şey bulundurmamı itiyad haline getirdiğim için o gün de yanıma “*Gariplerin Kitabı*” adlı eseri almıştım. Eserin İsmet Özel tarafından çevrilmiş olması, kitaba benim için bir başka değer katmıştı. Kapıyı açıp içeri giremeyeceğimi anlayınca apartman boşluğundaki kat kaloriferine

⁵⁰⁴ Hasan Yıldız, “Postmodernizm Nedir?” https://birimler.dpu.edu.tr/app/views/panel/ckfinder/userfiles/17/files/DERG_/13/153-166.pdf, Erişim tarihi, 08.07.2017, ss. 1-15.

⁵⁰⁵ İsmâil b. Muhammed Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ ve Muzillü’l-İlbâs Ammâ İšteherâ Mine’l-Ehâdis alâ Elsineti’n-Nâs*, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut 1405, II, s. 262.

⁵⁰⁶ Mustafa Kara, “Nurettin Topçu’nun Tasavvuf Düşüncesi”, <https://ismailhakkialtuntas.com/2011/07/20>, Erişim tarihi, 08.07.2017.

⁵⁰⁷ Muhyiddin Şekûr, *Su Üstüne Yazı Yazmak*, Sûfî Kitap Yayınları, 2017.

⁵⁰⁸ Ian Dallas, *Gariplerin Kitabı*, Çev. İsmet Özel, Şule Yay., 2007.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

yaslanarak ve o günün şartlarında otomatik olmayan fakat bir iki dakika yanıp sönen dolayısıyla tekrar açılması gereken lambayı aç kapa yaparak kitabı sabaha kadar okudum. Yazarla hayal dünyasında Norveç'ten yola çıktık. Afrika'ya gittik. Şazeli tarikatine intisap ettik. Seyr u sülûkumuzu tamamladık. Ian Dallas Abdülkâdir es-Sûfî oldu. Yazar seyr u sülûkunu tamamlayarak bağlandığı tarikattan icazet aldı. O arada sabah ezanları okundu. En yakındaki camiye koşarak kendimi imam odasına attım. Gözümü açtığımda sabahın onu olmuştü.

Bu arada beni etkileyen bir başka eser ise Nazif Gürdoğan'ın "*Görünmeyen Üniversite*" isimli kitabı oldu. Bu eser sayesinde ilim ve irfanda birer külliye olan müşid-i kâmillerin sahip oldukları küllî bakış açıları ile insanları nasıl etkilediklerini anladım. Zira cumhuriyet devrinde yetişmiş bir çok Müslüman aydının yolu bir şekilde bir Allah dostunun rahle-i tadrîsinden geçmişti.

Tasavvuf ve tarikat faaliyetlerinin yasaklanmış olduğu bir dönemde bu kadar çok mutasavvıfın yetişmiş olması ilginçti. Birçok Allah dostu evlerini tekke haline getirerek bu faaliyetleri yürütüyordu. Özel anlamda Nakşibendîliğin, genel anlamda tüm tarikatların benimsemiş oldukları meşhur "on bir esas"tan "Halvet-der encümen" "Halk içinde hakla beraber olmak"⁵⁰⁹ ilkesini benimseyen son dönem müşidleri dış görünüşleri ile fazla dikkat çekmedikleri için, Menemen hadisesi, Şeyh Said isyanı gibi bir takım olağanüstü dönemler hariç, kolay kolay kanun gücü ile karşı karşıya gelmiyorlardı.

Gazzâlî'den Topçu'ya tasavvuf müessesesinin günümüze kadar canlı bir şekilde gelmesi bende şu kanıyı uyandırdı. Günümüzdeki "*Bu devirde müşid-i kâmil kalmamıştır*" algısının aksine tasavvuf ve tarikat müessesesi bir "*esâtirü'l-evvelîn*" yani geçmişte yaşanmış güzel hayat öyküleri ve eserler bırakmış modern dönemde bıçakla kesilir gibi yaşantı boyutu sona ermiş arkaik bir kültürden ibaret değildir. Aksine tekke binası, kılık kıyafet gibi fizikî şartların eksikliğine bakmadan kendi dinamik yapısı içinde yeni bir dil ve yöntem keşfederek İslâm'ın diğer kurumları ile birlikte kıyamete kadar fonksiyonunu icra etmeye devam etme potansiyeline sahiptir.

Bu süreçte beni etkileyen bir başka önemli eser de Süleyman Uludağ'ın "*İslâm Düşüncesinin Yapısı: Selef, Kelâm, Tasavvuf, Felsefe*"⁵¹⁰ isimli kitabı oldu. Yazar bütüncül bir perspektifle resmin tamamını sunuyordu. Eserde ele alınan bu temel ekollerin hepsi de İslâm medeniyet binasına bir taş koymuş, katkıda bulunmuştu. Hâlbuki uzmanlaşma ile birlikte katagorik ve parçacı bir yaklaşım gelişmiş, herkes kendi uzmanlık alanını tek hakikat olarak algılamış, diğerini toptancı bir yaklaşımla ötekileştirmiş, yok sayma yoluna gitmişti. Bu toptancı ret ve inkar anlayışından en fazla nasibini alan da tasavvuf olmuştu. Zira ilm-i tasavvuf şeriata bağlılık, müşidin sağlam bir silsileye sahip olması gibi keşf ve ilham, kerâmet, râbîta gibi fenâfillah mertbesine kadar giden uçsuz bucaksız sübjektif bir alana da sahipti. Elbette ki bu boyutun da ciddi nassî delilleri vardı. Bu alan tasavvufa geniş bir zenginlik katıyordu. Bir de her nedense dini yaşantının her boyutunda birçok aksaklıklar olmasına rağmen genellikle tasavvuf adına yanlış uygulamalar gündeme getiriliyor ve şiddetle eleştiriliyordu. Bu durum aslında insanların tasavvufa verdiği değerın göstergesi idi. Zira bu mübarek mektep geçmişten günümüze İslâm'ın en zirve şahsiyetlerini yetiştirmişti. İnsanlar bir günlük müritten bile kemâl derecesi bekliyorlardı. Hâlbuki müşide bağlanan her insan isti'dâdı ve kısmeti oranında inancında, ibadetinde ahlakında bir takım iyileştirmeler sağlamakla birlikte çok az

⁵⁰⁹ Birol Yıldırım, *Köstendilli Süleyman Şeyhî Efendi Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, Ertual Yayıncılık, Erzurum 2016, 41; Köstendilli Süleyman Şeyhî, *Burûkî'l-Âşîkân ve Sülûkî'l-Merdân Li-Şeyhî Süleymân el-Müsemma bi Mir'âtü'l-Muvahhidîn (Mir'âtü'l-Muvahhidîn)* (Yazma), İstanbul Sül. Ktp. Birinci Serez Bl., Nu: 1515, vr. 66b.

⁵¹⁰ Süleyman Uludağ, *İslâm Düşüncesinin Yapısı: Selef, Kelâm, Tasavvuf, Felsefe*, Dergah Yay., 2013.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

insan yedi nefis mertebesini, dört fenâ mertebesini aşarak nihâî hedefe erebiliyordu. Fakat meşhur tanımlama ile “gâl”den ziyade bir “hâl” ilmi olan tasavvufî yaşamın iç şartları içinde nefisle verilen zorlu mücadele dışarıdan ancak o kadar algılanabilirdi.

Beni etkileyen kişiler arasına “*Bilim+Gönül*” önermesi ile tasavvufa atıflar yapan Oktay Sinanoğlu, “*Beni kör kuyulardan tasavvuf çıkardı*”, “*Şizofreniyi tasavvufla yendim*”⁵¹¹ diyen ve modern dönemin kadın sûfisi olarak kabul edilen sinema sanatçısı Ayşe Şasa, yine tasavvuf vasıtası ile İslâm’la tanışan ve tıbb-ı nebevî-i zâhîrîyi alternatif tıp olarak tatbik eden⁵¹² Aidin Sâlih⁵¹³, Türkiye’nin ilk atom mühendisi olan Ahmet Yüksel Özemre⁵¹⁴ de girdi. Hepsini rahmetle anıyorum.

Tekrar *el-Munkızî min-ad-Dalâl’e* gelir isek, söz konusu eseri iki saatlik bir mantık dersinde coşkulu bir şekilde özetleyerek anlatmıştım. Sınıfın ve hocanın üzerinde büyük etkisi olmuştu. Bütün bu süreçlerden sonra Erzurum’un manevî atmosferinde 1995 yılında aslına uygun olarak faaliyet gösteren şeriat ve tarikat ölçülerinde gerçek bir mürşid-i kâmil ve sahih bir tarikat ile tanıştım. Bir buçuk yıllık bir incelemeden sonra 1997 yılının 25 Nisan Perşembe akşamı bu tarikata tam olarak intisap etmeye karar verdim. O zamandan beri de o çizgide yoluma devam ettim.

Bu girişten sonra asıl konumuza geçelim. Öncelikle İmam Gazzâlî Hazretleri’nin kısa hayat hikayesini ele alalım. H.450/M.1058 yılında önemli bir ilim ve irfan merkezi olan İran’ın Horasan bölgesinde şöhret bulmuş olan, bugün Meşhed diye bilinen Tûs’ta dünyaya gelir. Künyesi Ebû Hâmid olan büyük İmam, Hüccetü’l-İslâm, Zeynüddîn gibi lakaplarla tanınır. Bir Eş’arî kelâmcısı, bir Şafîî fakihî, bir mutasavvıf olarak bilinir ve filozoflara yönelttiği eleştirilerle tanınır. İslâm medeniyetinin evrensel bir değeri olan İmam Gazzâlî Ortaçağ Batı literatüründe ise Abuhamet ve Algazel diye tanınmıştır. Doğduğu kasabadan dolayı nisbeti “Tûsî”dir. Fakat nisbesi olan Gazzâlî hepsinin önüne geçmiştir. Büyük imam bu nisbeyi bir görüşe göre doğduğu köyün isminden, bir görüşe göre de, bir gazzâl/yün eğirici, iplikçi olan babasının mesleğinden almıştır.

Fars asıllı olduğu sanılan Gazzâlî’nin ailesi hakkındaki bilgiler son derece sınırlıdır.⁵¹⁵ Kendisiyle aynı künye ve nisbeyi taşıyan bir amcasının daha zayıf bir ihtimalle de dayısının bulunduğu bilinmektedir. Sonraları özellikle sûfî kimliğiyle büyük ün kazanacak olan Ahmed el-Gazzâlî adlı kendinden küçük bir erkek kardeşi, birkaç da kız kardeşi vardır. Günün toplumsal algısına göre tasavvufa eğilimi muhtemel olan baba Muhammed Efendi, bir yandan Tûs’taki iplikçi dükkanında el emeği ürününü satarak geçimini sağlarken bir yandan da ilim ve irfan meclislerine katılıyordu. Çocuklarının iyi eğitim almalarını arzulayan bu bilinçli baba, bir sûfî dostundan oğullarının eğitimiyle ilgilenmesini rica eder. Gazzâlî muhtemelen okuma yazma, Kur’an-ı Kerîm’in ezberlenmesi, dil bilgisi ve aritmetik gibi alanlarda dönemin geleneksel ilk öğrenimini bu baba dostunun desteğiyle görmüştür. Ayrıca gerek babasının gerekse yeni hamisinin zühd ve tasavvufa eğilimli ruhî yapılarından daha çocukluk döneminde etkilenmiştir.

⁵¹¹ Necla Bayraktar, “Beni Kör Kuyulardan Tasavvuf Çıkardı”, *Aktüel Dergisi*, sayı 206, 2009, <http://www.aktuel.com.tr/kultur-sanat/2013/05/20/beni-kor-kuyulardan-tasavvuf-cikardi>, Erişim tarihi, 08.07.2017.

⁵¹² Tıbb-ı nebevî-i manevî ruhî bir tedavi şekli olan tasavvuftur.

⁵¹³ Bkz., Aidin Salih, *Gerçek Tıp Yitik Şifanın İzinde*, Yitik Şifa, 2017.

⁵¹⁴ Necmettin Şahinler, *Kâmil Mürşidin portresi: Prof. Dr. Ahmed Yüksel Özemre ile sohbetler*, Furkan Yay., 1997; Bilgihan Kalkan, “Prof. Dr. Ahmed Yüksel Özemre’nin Tasavvufî Görüşleri”, file:///5000164987-5000283069-1-SM.pdf, Erişim tarihi: 08.07.2017, ss. 1-28.

⁵¹⁵ Bkz., Soner İşimtekin, “İran’da Ortaya Çıkan Düşünce ve Felsefe Ekolleri”, <http://www.ayk.gov.tr/pdf>, Erişim tarihi, 08.07.2017, ss. 209-222.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Gazzâlî ve kardeşinin pek varlıklı olmayan hâmleri, babalarının geride bıraktığı az miktardaki imkanı onların eğitimi için kullanır ve kendilerine daha fazla yardımcı olamayacağını belirterek bir medreseye girmelerini tavsiye eder. İlk medrese eğitimine 465/1073 Ahmed b. Muhammed er-Râzkanî/Râzekanî adlı âlimden fıkıh dersleri alarak Tûs'ta başlayan Gazzâlî daha sonra Gürcan'a giderek burada İsmâîlî denilen bir zatın öğrencisi olur.

Gazzâlî, beş yıl süren Gürcan'daki öğreniminden sonra bir kabile içinde Tûs'a dönerken soyguncular tarafından yolları kesilir ve her şeyine el koyulur. Gazzâlî eşkıyanın peşine düşer ve reislerinden hiç olmazsa ders notlarının/ta'likat geri verilmesini ister; Cürcan'a sırf o notlardaki bilgileri edinmek için gittiğini söyler. Eşkıya reisi ise bilgileri hafızasına yerleştirmede için onunla alay eder. Ama notlarını da geri verir. “Söyleyene bakma söyletene bak” kabilinden Bu eleştiriyi Allah'ın bir ikazı sayan Gazzâlî üç yıl içinde notlarının tamamını ezberler. Gazzâlî Nizâmülmük'ün devam ettirdiği burs geleneğinden istifade etmek düşüncesi ile 473/1080 Tûslu bir grup gençle birlikte Nişabur'a giderek buradaki Nizamiye Medresesi'ne girer. Ve dönemin en tanınmış kelâm âlimi olan İmâm Cüveynî'nin öğrencisi olma şansını elde eder.⁵¹⁶

“Ergenlik çağına yaklaştığımdan beri, yirmi yaş öncesi delikanlılık döneminden bugüne kadar - şimdi yaş elliyi aştı- bu derin denizin dalgalarıyla boğuşmaya, çekingen ve korkak değil cesurca derinliklerine dalmaya, karanlık olan her şeyle didişmeye, her zorluğun üzerine gitmeye, her tehlikeye atılmaya, haklı ile haksız olanı, sünnete bağlı olanla bid'atçıyı ayırmak için her fırkanın inancını araştırmaya, her kesimin mezhebine ait inceliklerini keşfetmeye devam etmekteyim. Bütün bunları yaparken hiçbirini peşinen dışlamaksızın bir Bâtınî'nin bâtiniliğinin içyüzünü öğrenmek isterim; bir zâhirînin zâhiriliğinin sonucunu bilmek dilerim; bir felsefecinin felsefesinin mâhiyetine vakıf olmayı amaçlarım; bir kelâmcının tartışma ve mücadelesinin amacından haberdâr olmaya çalışırım; bir sûfînin sûfiliğinin sırrına ermeyi çok arzularım; bir âbidin ibadetinden ne elde ettiğini gö-zetip görmek isterim; pasif bir tanrı anlayışını benimseyen bir zındığın bu görüşe cüret edişinin arkasındaki sebepleri araştırıp öğrenmek isterim”⁵¹⁷ diyen Gazzâlî, olağanüstü bir zekâ ve hafızaya sahip olup, Nişabur öncesi fıkıh, hadis, akâid, gramer gibi geleneksel bilgi dallarında edindiği en az on iki yıllık bilgi birikiminin üstüne burada aldığı bilgileri de ilave eder. Burada mantık ve çeşitli tartışma disiplinleriyle kelâm ilmi yanında felsefenin bazı konularında temel bilgileri aldığı düşünebilir. İlk defa kendisini kelâma yönlendirmiş olan hocası Cüveynî'nin felsefeye de aşinalığı vardır. Sübkî, Gazzâlî'nin Nîşâbur'a gittikten sonra gayet sıkı geçen bir öğrenim süresince Şâfiî fıkıhı, hukuk ekolleri arasındaki tartışma teknikleri (hilaf), cedel, akaidle fıkıhın kaynakları ve mantık alanlarında parlak bir âlim olarak yetiştiğini belirttikten sonra ayrıca hikmet ve felsefe okuduğunu ve bütün bu disiplinlerde sağlam bir formasyon kazandığını ifade eder. Kendisini içten içe kıskanan hocası Cüveynî “Gazzâlî derin bir denizdir” demekten kendini alamaz. Hatta yazdığı *el-Menhûl* adlı fıkıh kitabını inceleyen Cüveynî eseri çok beğendiğini, “Beni sağken mezara gömdün; ölümümü bekleyemez miydin!” şeklinde kendisine çıkmıştır. Çağdaşı Abdülgâfir el-Fârîsî, “İslâm'ın ve müslümanların hücceti, din önderlerinin imamı, konuşma ve ifade kabiliyeti, mantık, zekâ ve tabiat itibarıyla benzeri görülmemiş bir kişi” diye nitelediği Gazzâlî'nin bu dönemdeki öğrenimi sırasında kısa zamanda bütün arkadaşlarını geride bıraktığını, ayrıca öğretim faaliyetlerinde hocasına yardım ettiğini ve sonuçta eser telif edecek düzeye ulaştığını belirtir.

⁵¹⁶ Mustafa Çağrı, “Gazzâlî”, TDV, c. XIII, 489-490.

⁵¹⁷ Gazzâlî, *el-Munkız, İslâm Filozoflarından Felsefe Metinleri*, Çev. M. Kaya, İstanbul, 2003, s. 342.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Gazzâlî'nin tasavvufî kişiliğinin oluşma döneminin başlangıcı onun Nîşâbur'daki öğrenimi sırasında, Kuşeyrî'nin öğrencilerinden ve Tûs ve Nîşâbur sûfîlerinin meşhurlarından olan Ebû Ali el-Fârmedî (k.s.)'dan aldığı derslerle başlar. Kendisinin de, “*Şeyh Ebû Ali el-Fârmedî'den duydum*” demesi bunun en bariz ispatıdır. Cüveynî'nin vefatı üzerine (478/1085) Nizâmülmülk'ün nerede olduğu bilinmeyen karargâhına gitmesi Gazzâlî'nin hayatında önemli bir dönüm noktası teşkil eder. Çağdaşı Abdülgâfir el-Fârisî'nin belirttiğine göre Nizâmülmülk tarafından saygıyla karşılanan Genç Gazzâlî, böyle bir ortamda geçirdiği altı yıl içinde burada bulunan entellektüel çevreden, iyi istifade ederek, “Horasan imamı” ünvanına, bir de “Irak imamı” ünvanını ekler.

Cemâziyelevvel 484/ Temmuz 1091'de Nizamülmülk tarafından Bağdat⁵¹⁸ Nizamiye medresesi müderrisliğine tayin edilen Gazzâlî, buradaki çalışmaları sırasında dindarlığı ve faziletiyle tanınan Halife Muktedî-Biemrillâh'ın ilgi ve desteğine mazhar olur. Dört yıl süren bu dönemde kitap telifi bakımından en verimli devresini yaşar. Ayrıca bu dönemde hocalık, felsefeye ve bâtinîliğe dair incelemeler gibi daha başka ciddi meşguliyetlerle de uğraşır. Yaklaşık iki yıl süren bu incelemeler sayesinde, bizzat kendisinin de eleştirdiği öteki kelâmcılardan farklı olarak tenkit etmeyi düşündüğü Meşşâî-İşrâkî felsefeyi derinden kavrama imkânını elde eder. Ayrıca bir yıl süreyle de felsefe hakkında edindiği yeni bilgileri gözden geçirir.⁵¹⁹

Yaptığı değerlendirmelerle filozofların doğru ve yanlış görüşlerini şüpheye yer bırakmayacak şekilde tespit eder. Ardından bâtinîlik incelemelerine koyulur. *el-Munkız*'da belirttiği üzere, geniş çaplı inceleme ve araştırmasının dördüncü ve son halkası olarak tasavvufu zikreder. Esasında tasavvufî düşünce ile daha çocukluğundan itibaren ilgilidir.⁵²⁰ Gazzâlî küçük yaştan itibaren bir tasavvuf ikliminde yetiştiği ve sûfîlerin yaşadığı samimi dinî hayatı bizzat müşâhede ettiği için kendisi de bu hayatı tercih ederek bütün eserlerinde onu idealize etmiştir.⁵²¹ Babası ve babasının eğitmesi için teslim ettiği baba dostu bir sûfidir. Ayrıca kendisinin Tûs'ta bulunduğu sırada gördüğü bir rüyayı “şeyhim” dediği Yûsuf en-Nessâc'a anlattığı ve onun yorumu üzerine tasavvuf hakkındaki kuşklarının ortadan kalktığını söylediği rivayet edilir.

Ebû Ali el-Fârmedî ile ilişkisi de onun tasavvufa olan temayülünü geliştirmiştir. Ancak tasavvuf alanındaki son çalışması diğerlerinden çok farklı olup hakikati arama kararının bir gereği olarak ilmî ve tenkitçi düzeyde yürütülen fikrî bir çalışmadır. Gazzâlî, muhtemelen daha önce Fârmedî vasıtasıyla Kuşeyrî'nin *er-Risâle*'si hakkında bilgi edinmiştir. Son tasavvuf çalışmasında bu eseri yeniden inceler. Ayrıca Muhâsibî'nin *er-Riâye li-hukûkullâh*'ı ve diğer eserleriyle Ebû Tâlib el-Mekkî'nin *Khutû'l-kulûb*'u Cüneyd-i Bağdadî, Ebû Bekir eş-Şiblî, Bâyezîd-i Bistâmî gibi tasavvuf büyüklerinden intikal eden mirası da tetkik eder. Bu birikim sayesinde tasavvufun en gizli ve derin

⁵¹⁸ Hicrî V. asrın başlarında Bağdat'ta, Şîî düşünce hâkimdir. Şeyh el-Mufid (ö. 413/1022) ve Şerîf el-Murtaza (ö. 436/1044) ve Ebû Ca'fer et-Tûsî (ö. 460/1068) gibi Şîa'nın seçkin şahsiyetleri orada yetişmiştir. Bu çerçevede İmâmiyye'nin Bağdat'taki gücünün, ilmî hayata pek çok etkisi vardır. Bunun en açık göstergesi, mezhebî fitne ve savaşlara yol açan, mezhep eksenli bir çok çatışma ve çekişmenin yaşanmasıdır. Gazzâlî, bütün bu ortamları yaşamasına ve birçok fitneye tanık olmasına rağmen bunların hiçbirinin etkisine kapılmaz. O diğer gruplara karşı dâima ilmî ve hassâs ölçülere dayalı adâletli bir tavır takınır. Bu tavrını en bariz bir şekilde seçkin eserlerinden biri olan *Faysalü't-tefrika beyne'l-imân ve'z-zendeka* adlı kitabında gösterir. (Ahmed Sanevber (Snabbar), “İmâm Gazzâlî'nin Kendi Çağındaki Dîni Akımlara Karşı Tutumu (İmâmiyye Şîası Örneği)”, “900. Vefât Yılında İmâm Gazzâlî” konulu Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı, 07 – 09 Ekim 2011, Marmara Üniversitesi İFAV Yayınları İstanbul, 2012, ss. 117-131, s. 117.)

⁵¹⁹ Gazzâlî, *el-Munkızu mine'd-Dalâl*, tah. Kasım en-Nurî, Muhyiddin Necip, Dimaşk 1991, s. 78.

⁵²⁰ İmâm Gazzâlî, *el-Munkızu min-ad-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, MEB, İstanbul 1948, s. 44.

⁵²¹ Mahmut Kaya, “Gazzâlî Filozofları Tekfîr Etmekte Haklı mıydı?”, “900. Vefât Yılında İmâm Gazzâlî” konulu Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı, 07 – 09 Ekim 2011, Marmara Üniversitesi İFAV Yayınları İstanbul, 2012, ss. 43-53 s. 50.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

noktalarına ulaşmanın nazarı öğrenimle değil zevk ve hal ile, sıfatları değiştirmekle mümkün olacağı kanaatine ulaşır.

Gençlik döneminden beri şüpheli bir yapıya sahip olan Gazzâlî'nin kelâm, felsefe, bâtinîlik ve tasavvuf hakkındaki son çalışmalarının kendisini ulaştırdığı sonuç, onun zihin ve ruh dünyasında tam bir bunalıma yol açar. Kendi ifadesine göre şüphesi sadece metafizik ve bilgi problemleriyle ilgili değildir. Ayrıca ahlâkî bakımdan da kendini sorguluyor ve dünya alâkalarına boğulduğunu, faaliyetlerinin en güzeli olan eğitim ve öğretim çalışmalarında bile hiç de önemli olmayan, âhîret yolu için faydası bulunmayan ilimlere yönelmiş olduğunu, öğretimdeki niyetinin tamamıyla Allah rızasını kazanmak olmadığını, işin için de makam ve şöhret arzusunun da bulunduğunu fark eder. Bu yüzden defalarca Bağdat'tan ayrılmaya niyetlenir. Fakat ününü ve mevkiini terk etmeye razı olmayan nefsiyle altı ay mücadele etmek zorunda kalır. 488 Recebinde/Temmuz 1095'te başlayan bu şüphe krizi giderek psikolojik depresyonlara hatta fizyolojik rahatsızlıklara yol açar. Ders anlatmakta zorlanır, iştahsızlık ve hazımsızlık çeker, takatten düşer. Tabipler, bir süre uyguladıkları ilaçlı tedavinin sonuç vermediğini görünce hastalığın psikolojik sebeplerden kaynaklandığını, tedavisinin de o yolla olması gerektiği kanaatine varırlar.⁵²²

Nihayet duası kabul edilerek gönlünün makam, mal, evlât ve dostlardan ayrılmaya rızâ göstermesi üzerine Bağdat'la olan bütün ilişkilerini kesmeye karar verir. Ailesine yetecek miktardan fazla olan bütün malını muhtaçlara dağıtır. Aslında Şam (Suriye-Filistin) yöresine gitmek üzere hazırlık yaptığı halde, ayrılmasına rızâ göstermeyeceklerini düşündüğü halifenin ve diğer ileri gelen dostlarının gerçek niyetini öğrenmelerini istemediği için Mekke'ye gideceğini açıklar. Medresedeki mevkiini kardeşi Ahmed el-Gazzâlî'ye bırakarak 488 yılının Zilkade ayında/Kasım 1095'te Bağdat'tan ayrılır. Irak'ın dışında yaşayan müslümanlar bu olayın yönetimin bilgisi altında gerçekleştiğini tahmin ederken yönetime yakın olanlar da “*ehl-i İslâm'a ve âlimler zümresine nazar değmiş olabileceğini*” düşünmektedirler.⁵²³

Bağdat'tan ayrılma sebebi olarak birçok sebepler göze çarpmaktadır. Siyasi çekişmelerin yanında bâtinîlerin bir suikastına mâruz kalma endişesi de vardır. Esasen inziva döneminde telif edilmiş olan *İhyâulûmid-din* üzerine yapılacak dikkatli bir inceleme, onun yaşadığı krizin derinliklerinde ve Bağdat'ı terk etme kararının temelinde, İslâm insanının ve toplumunun içine düştüğü dinî ve ahlâkî yozlaşmadan, bunun bir sonucu olarak siyasî istikrarsızlık ve çalkantılardan duyulan huzursuzluk ve acıların, bu olumsuz gelişmelerin arkasındaki sosyo-psikolojik sebepleri tesbit etme ve kendisinin sıkça kullandığı tabirle “*tedavi yollarını gösterme*”, hatta söz konusu eserin ismi, üslûbu ve muhtevası bütünüyle dikkate alındığında topyekun bir ıslaha gitmek gerektiği düşüncesinin bulunduğu anlaşılabilecektir.⁵²⁴

I-Hakikatı Arayanların Tasnifi

Bu tasnifi yaparken büyük oranda düşünürümüzün “zihin haritası” denilebilecek bir portresini bizlere sunan *el-Munkız*'daki değerlendirmelerini esas alacağız. Büyük İslâm âlimi ve düşünürü Hucetü'l-İslâm İmâm Gazzâlî *el-Munkız mine'd-Dalâl* isimli eserinde kendi entelektüel ve zihinsel serüvenini klasik İslâm düşünce tarihinde benzerine pek rastlanmayan bir tarzda ortaya koymuştur.

⁵²² Gazzâlî, *el-Munkızu mine'd-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, s. 44.

⁵²³ İmâm Gazzâlî, *el-Munkızu min-adDalâl*, www.hakikatkitabevi.net/public/book.download.php?type=PDF&bookCode=132, Erişim tarihi, 08.07.2017, s. 27.

⁵²⁴ Mustafa Çağrı, “Gazzâlî”, *TDV*, c. XIII, s. 492.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Birçok ilim dalında sözü geçen bir âlim olarak kabul edilen Gazzâlî'nin özellikle hakîkati arayanları genel bir tasnifle ortaya koyup değerlendirdiği bu eseri, ölümünden üç yıl önce kaleme aldığı düşünüldüğünde eser düşünürün zihinsel serüveninin tebellür ettiği ve otantisitesi üzerinde tartışma bulunmayan bir metin olarak kabul edilebilir. Gazzâlî'nin kendine özgü niteliklere sahip olan bu özgün otobiyografi çalışmasının bugün bize söyleyebileceği pek çok şey vardır ve bunlar hâlâ birçok farklı bakış açısıyla değerlendirilmesi gereken bir önemi hâizdir.⁵²⁵

Bunun yanında en-Nûr terimini eksene alarak temellendirmeye çalıştığı metafizik kozmoloji, epistemolojik tazammunlarıyla birlikte İbn Sînâ felsefesiyle karşılaştırılabilir ana fikirler ihtivâ eden *Mişkâtü'l-envâr* eserini de göz önüne alacağız. Eser kendisinden sonraki İshrâk metafiziğini derinden etkilemiştir. Ayrıca "*Bilgi nûrdur*" ilkesini esas alarak "husûlî" bilgiden ziyade "huzûrî" bilgiyi öne çıkarması hasebiyle tasavvuf geleneği bakımından da ilgi çekmiştir. Nitekim *Mişkât*, yazarının mutasavvıf kişiliğiyle de desteklenen epistemolojik boyutlarıyla bir tasavvuf klasiği olarak algılanmıştır.⁵²⁶

Büyük İmam, Allah Teâlâ'nın, lütfu ve keremi ile hakikat olmadığı halde hakikat gibi görünen şeylere i'tibâr etmek hastalığından kurtulmanın sağladığı bir zihin duruluğu ile düşündüğünde hakîkati arayanların dört kısım olduğunu görür. Bunlar *kelâmcılar*, *bâtınîler*, *felsefeciler* ve *sûfiler*den ibarettir.⁵²⁷

⁵²⁵ Muhittin Macit, "Gazzâlî'nin el-Munkiz Mine'd-Dalâl İsimli Eserine Farklı Bir Yaklaşım", "900. Vefât Yılında İmâm Gazzâlî" konulu Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı, 07 – 09 Ekim 2011, Marmara Üniversitesi İFAV Yayınları İstanbul, 2012, ss. 53-61. s. 53.

⁵²⁶ İlhan Kutluer, "Felsefe ile Tasavvuf Arasında: Gazzâlî'nin Mişkâtü'l-Envâr'ında Entelektüel Perspektifler", "900. Vefât Yılında İmâm Gazzâlî" konulu Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı, 07 – 09 Ekim 2011, Marmara Üniversitesi İFAV Yayınları İstanbul, 2012, ss. 507-535, s. 507.

⁵²⁷ Bkz., Ömer Türker, "İslam Düşüncesinde İlimler Tasnifi", *Sosyoloji Dergisi*, 3. Dizi, 22. Sayı, 2011, ss. 533-556; Gazzâlî'nin bir başka tasnifi de, insanların ilahî Nur'a kavuşma hususundaki konumları ile ilgilidir. Bu hususta insanlar üç sınıfa ayrılır: Birinci sınıf zulmetle perdelenmiş olup, mülhidler, nefsinin ilah edinenlerdir. Avam seviyesinde olanların çoğu bu sınıftandır. Ancak avam içinde, kötü iş yaptığında üzülecek, iyi iş yaptığında sevinecek kadar tevhidin tesir ettiği kimselerin günahları çok olsa da bu karanlığın dışındadırlar. Gazzâlî, *Mişkâtü'l-Envâr Nurlar Feneri*, Çev. Süleyman Ateş, Bedir Yay., İst., 1994. s. 89-90. Yani tevhide samimiyetle sarılmış bu insanların Allah'ın inayetiyle zulmetten kurtulma imkan ve ümidi bulunmaktadır. İkinci gurup kendi içinde kiye ayrılmaktadır: Bunlardan bir kısmı karanlıkla beraber nurla perdelenmiş olanlardır. Bunlar güzellik olgusuna odaklanmışlardır. Güce, yıldızlara tapanlar bunlardır. Gazzâlî bu sınıf hakkında iyimser olmakla birlikte, haklarında dinî bir değerlendirmede bulunmamaktadır. İkinci gurubun diğer bir kesimi ise Allah Teâlâ'yı şerri yaratmaktan tenzih edenlerdir. Bunların içinde bir kısım Kerramiye ve selef uleması da bulunmaktadır. Gazzâlî'ye göre bunlar bozuk akli mukayeselerin karanlığı ile beraber bulunan bir takım nurlara da muhataptırlar. Üçüncü sınıfa dahil olanlar sırf nurla mahcup/perdelenmiş olanlardır. Gazzâlî, *Mişkat*, s. 93-96. Bunlar da kendi içlerinde iki farklı guruba ayrılmaktadır. (Gazzâlî, *Mişkat*, s. 96.) Gazzâlî üçüncü guruba sûfileri yerleştirmektedir. İlahî nura ulaşanların zirvesinde bunlar bulunmakta olup, Gazzâlî, *Mişkat*, s. 97.) bunlar vahdet-i vücûd mertebesine ulaşmışlardır. Bu kısma ait olan insanlar, felsefenin öngördüğü (ilk muharrik) fikrinden daha ileri bir noktaya ulaşmışlardır. Gazzâlî, *Mişkat*, s. 51; Burada dikkatimizi çeken husus, Gazzâlî'nin el-*Munkiz*'da eleştirdiği, küfürle itham ettiği filozofları, *Mişkat*'te yaptığı tasnif ve değerlendirmeleri ile din dışına görmemesidir. (Bkz., Gürbüz Deniz, "Gazzâlî'yi Anlamanın Usûlü", *Diyanet İlmi Dergi*, Cilt: 47, Sayı: 3, ss. 1-20, s. 19.)

Gazzâlî'nin bir başka tasnifi ise şöyledir: Daima akli ön plana alanlar ve nakle önem vermeyenler, daima nakli ön plana alanlar, önem vermeyenler, akli esas almakla birlikte nakli ona tabi kılanlar, nakli esas almakla birlikte akli ona tabi kılanlar. Bu guruplar isim verilmemekle birlikte sırasıyla felsefe, Haşeviyye, kelâmcılar, Selefiye, âlimler ve âriflerdir. Bu tasnifte keşf ve ilhamı da esas alan tasavvuf ehline rastlanmamaktadır. (Uludağ, *İslâm Düşüncesinin Yapısı*, s. 19; Gazzâlî, *el - Kanunü'l - Külli fi't - te'vil*, Trc. Süleyman Uludağ, İstanbul, 1972, İslâm'da müsamaha'nın eki)

İbn Rüşd ise, Eş'ariler, Mutezile, Bâtıniyye yani mutasavvıflar, Haşeviye (Uludağ, *İslâm Düşüncesinin Yapısı*, 19-20; İbn Rüşd, *Kitâbu'l-Keşf an Minhâci'l-Edille*, Çev. Süleyman Uludağ, İstanbul 1985, s. 191.)

İzmirli İsmail Hakkı Efendi ise gerçeği arayanları beş sınıf olarak tasnif eder: Selefiler, kelâmcılar, filozoflar, mutasavvıflar, bâtınîler. (İsmail Hakkı İzmirli, "*Beş Sınıf*", *DFİFM*, 12 (1929), s. 12.)

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Gazzâlî'ye göre, kelâm âlimleri, ehl-i rey olup, gerçeğe düşünerek elde edilen hüküm ve istidlâl, yani aklî delillerle ile ulaşılabileceğine inananlardır. Bâtînîler, hakîkatin ma'sûm bir imâmın talimi, yani bildirmesi ile öğrenilebileceğini iddiâ ederler. Felsefeciler, kendilerinin mantık ve burhan, yani yakîn ifade eden kesin delil sahibi olduklarını iddiâ ederler. Sûfîler ise, tasavvuf ehli olup, kendilerinin Allah Teâlâ'nın seçilmiş kulları olduklarına inanırlar. Keşf ve müşâhede sahibi olduklarını söylerler. Ona göre, hakkı arayanların bu dört grubun dışında olamaz. Çünkü eğer hakikat bu dört sınıfın dışında ise ona ulaşmak boş bir hayalden ibarettir. Taklîdi terk ettikten sonra, tekrâr taklide dönülemez. Çünkü, taklîdin sürmesi için taklitçinin taklitçi olduğunu bilmemesi gerekir. Taklitçi olan kimse bunun farkına vardığında taklitçilikle arasındaki köprüleri atmış demektir. Taklidi terk ettikten sonra, tekrar taklîde dönmeye ümid ve imkan yoktur. Çünkü, taklidin şartlarından birisi de, taklitçinin taklitçi olduğunu bilmemesidir. Taklitçi olan kimse, taklitçi olduğunu bilirse, onun taklide dayanan bilgisi bir şişe gibi kırılır. Geride kalan parçalar, ateşte eritilip, yeni bir kalıba dökülmedikçe, tekrar bardak hâline getirilemez.⁵²⁸

a) Kelâmcılar

Gazzâlî, İslâm inancını savunan ve muhâlif akımlara karşı duran Eş'arî kelâmcılarının öncü şahsiyetlerinden biri olan Gazzâlî'ye göre kelâm ilmi ile meşgul olmak farz-ı kifâyedir. Bid'atçılara ve haktan sapanlara karşı koymak, kalpleri şüphelerden arındırmak için her belde bu ilimle meşgul olanların bulunması ve bu maksatla kelâm öğretiminin yapılması gereklidir. Ancak bu öğretim fıkıh ve tefsir dersleri gibi umuma açık olmamalıdır. Çünkü ona göre fıkıh gıda, kelâm ise ilaç gibidir; gıdanın zararından korkulmaz ama ilacın bazı bünyelere zarar vermesinden endişe edilir. Bir başka benzetme ile kelâmcıların konumu hac yolunun güvenliğini sağlayan muhafızlar gibidir. Eğer hac kervanlarına yöneltilen baskınlar ortadan kalkarsa muhafızlara da gerek kalmaz Yabancı tesirlere mâruz kalmamış gruplar için telif ettiği *Kavâidü'l-akâid*'in dışında, taassup seviyesine ulaşmayan bid'at görüşlerine cevap olarak el-*İtisâd fi'l-itikâd*'in yeterli olduğunu söyleyen Gazzâlî, cedelci bid'atçıya karşı daha ileri seviyede bir kelâmın gerekebileceğini kabul eder. Ayrıca geçmişteki mezhep tartışmalarının üzerinde uzun uzadıya durmanın olumsuz etkilerine dikkat çekerken yeni ortaya çıkan bid'at ve tartışmalarla uğraşmanın zarurî olduğunu dile getirir.⁵²⁹ Ona göre, ortaya atılan bir şüphenin içyüzünü keşfedebilmek ve ona gerekli cevabı verebilmek için kelâmî deliller önemli olmakla birlikte, işin aslına bakılırsa fitrî iman ve sağlam inanç sahibi kimseye, Kur'an'daki açık deliller yeter.⁵³⁰

Bu düşünceden hareket eden büyük müellif, hakikat arayışına kelâm ilmi ile başlar. Bu dalda telif eser yazacak kadar uzmanlaşır ve şu kanaata varır: Bid'atçıların ve vesvsecilerin kol gezdiği bir dönemde bu sahih itikadı koruma konusunda kelâm âlimleri adeta Allah Teâlâ'nın bir lütfu olmuştur. Dâll ve mudil/kendileri sapıttığı gibi başkalarını sapıtan ehl-i bid'ate gereken cevabı vermişlerdir. Fakat bu ilimle meşgul olanlar çoğalınca, bir müddet sonra, bir taraftan sünnet-i seniyyenin müdâfaasını yaparken, bir taraftan da hasımlarına özenerek eşyanın hakikatinden cevherden, a'razdan ve bunların hükümlerinden bahsetmeğe başlarlar. Kelâm âlimlerinden bir

Kaynaklarda geçen bir başka tasnif ise şöyledir: Meşşailik, kelâm, İsrakilik, sezgiyi esas almakla birlikte, nassa bağlı tasavvuf (Uludağ, *İslâm Düşüncesinin Yapısı*, 21-22).

⁵²⁸ Gazzâlî, *el-Munkız min-ad-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, s. 10-11.

⁵²⁹ M. Sait Özervarlı, "Gazzâlî'nin Kelâm İlmindeki Yeri", *TDV*, c.XIII, ss.506-508, s.506.

⁵³⁰ İbrahim ed-Dîbû, "İmâm Gazzâlî'nin Kelâmcıların Delil ve Yöntemlerine Karşı Tutumu", "900. Vefât Yılında İmâm Gazzâlî" konulu Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı, 07 – 09 Ekim 2011, Marmara Üniversitesi İFAV Yayınları İstanbul, 2012, 345-359, s. 345.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

kısmı, Allah Teâlâ'nın kendilerine ihsan ettiği hizmetin kıymetini bilirlerken bazıları aslı amaçlarından saparak işi felsefe ve mugalataya dökerler. Hasımlarının kullandığı dili kullanmaya başlarlar. Bu sebeple ilm-i kelâm insanlar arasında i'tikâddaki ihtilâflardan doğan şaşkınlık karanlığını ortadan kaldıramaz hale gelir. Gazzâlî'yi de pek tatmin etmez. Durduramaz. Derdine derman olmaz. Fakat İmam'ın amacı tenkit değildir. Zira bu ilim pekala da başkalarını tatmin ve teskin etmiş olabilir. Çünkü herkesin derdi ve hedefi farklıdır. Bir hastaya iyi gelen ilaç diğer bir hastaya faydası olmayabilir. Hatta zarar bile verebilir.⁵³¹

Şunu da farklı bir perspektif olarak vermekte yarar vardır. Abdülkadir-i Geylânî (k.s.) Hazretleri Sühreverdî'ye, kelâm için, “*Bu ilim âhiret azığı değildir*” diyerek onun kelâm okumasını hoş karşılamamıştır.⁵³² Seyr u sülûk sürecinde müridin belli bir makama çıkıncaya kadar ilmihal bilgileri dışındaki bilgilerle uğraşmasının hoş karşılanmadığı da başka bir gerçektir.⁵³³

b) Felsefeciler

Gazzâlî, felsefeye karşı çıksa da klasik mantık ölçülerini aynen benimseyip meşrûlaştırmış, bununla kalmayarak, yer yer teknik olarak felsefenin kavram analizinden, metodik şüpheliğinden, sorgulama yönteminden yararlanmıştır. Onun bu usûl ve âdâbı uygulamasında kelâmcı/cedelci ve mutasavvıf kişiliğinin de rol oynadığını göz ardı etmemek gerekir. Zirâ yer yer sertleşme, restleşme hattâ haşınlaşmasında kelâmın; munisleşme, mülâyimleşmesinde de tasavvufun etkisi kendisini göstermektedir.⁵³⁴

İmam Gazzâlî kelâm ilminden sonra, hakikati felsefede aramaya koyulur. Derinlikli bir tetkikten sonra, bu ilimdeki bozukluğu, ancak o ilmi iyi inceleyen bir kimsenin anlayabileceğine kanaat getirir. Hatta bu ilimdeki bozuklukları anlamak için bu ilmin en âliminin ilmine eşit düzeyde bir bilgi birikimine sahip olunmalı, dahası onu bile geçmelidir. Fakat durum böyle olmasına rağmen o zamana kadar hiçbir İslâm âlimi bu konuda gayret göstermemiştir. Kelâm âlimlerinin kitaplarında felsefecilerin sözlerini çürütmek için yazılmış olan tutarsız ifadeler ise önemsiz ve ikna gücünden uzaktır. Bu tespiti yapan İmam, bir yolun hakikatını tam anlamadan onu reddetmenin karanlığa taş atmak gibi olduğu kanaatine vararak işe koyulur. O sıralarda Bağdat'ta üç yüz talebeye ders vermek ve kitap yazmak gibi büyük bir meşguliyet içinde olmasına rağmen, hiçbir hocadan yardım talep etmeden, felsefeye ait kitapları incelemeye başlar. Allah Teâlâ'nın yardımı ile iki seneden az bir zamanda felsefe ilminin künhüne erer. Bu bilgileri inceleyip, anladıktan sonra, bir seneye yakın da felsefe üzerine düşünür. Sürekli tekrarlanan bu çalışmalar sonunda felsefedeki hakîkî ve hayâlî olan yönleri, karışıklıklara, aldatmalara hiçbir şüphe kalmayacak şekilde vâkıf olur.

Gazzâlî filozofları üç ana grupta ele alır:

1-Dehriyyûn: En eski felsefe gurubu olup, âlemin kendiliğinden varolduğunu öne sürerek Allah Teâlâ'yı inkar etmişlerdir. Bunlar zındıktırlar.

⁵³¹ Gazzâlî, *el-Munkız min-ad-Dalâl*, www.hakikatkitabevi.net/public/book.download.php?type=PDF&bookCode=132, s. 9-11.

⁵³² Süleyman Uludağ, “Abdülkadir-i Geylânî”, *TDV*, c. I, s.233-238, s. 235

⁵³³ Bkz., Muhammed b. Abdullah el-Hânî, *Âdâb*, Çev. Mehmet Talha Odabaşı, Mavi Yay., İstanbul 2006.

⁵³⁴ İbrahim Emiroğlu, “Tartışma Usûl ve Âdâbı Açısından Gazzâlî'nin Tehâfütü'l-Felâsife'sinin İncelenmesi”, “900. Vefât Yılında İmâm Gazzâlî” konulu Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı, 07 – 09 Ekim 2011, Marmara Üniversitesi İFAV Yayınları İstanbul, 2012, ss. 667-701, s. 700; Bkz., Muhammed Hüseyin Gencî, “Gazzâlî Felsefeye Karşı mıydı?”, <http://journals.miu.ac.ir/backend/uploads/b40e6c891c3e237dc07002ef5567439a115e786d.pdf>, Erişim tarihi, 08.07.2017.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

2-Tabîyyûn/Tâbiatcılar: Tâbiatı derinlemesine inceleyen bu kesim tabii ilimlerde oldukça ilerlemişlerdir. Fakat Allah Teâlâ'ya inanmakla birlikte ahireti inkar ederek zındık olmuşlardır.

3-İlâhiyyûn: Bunlar daha sonra gelmiş olan felsefecilerdir. Eflâtûn'un hocası Sokrat, Eflatun, Aristo bu guruptandır. Aristo, mantık ilmini tertîb ederek, felsefe bilgilerini özetleyip, kolayca anlaşılır hale getirmiştir. Bunlar dehriyyûn ve tabîyyûn sınıfından olan felsefecileri ret etmişlerdir. Aristo, Eflâtûn'un, Sokrat'ın ve daha önce yaşamış olan ilâhiyyûn felsefecilerinin görüşlerini şiddetle ret eder. Öncekilerinden ayrı bir yol tutar. Fakat selef filozofların bazı sapkın görüşlerini benimsemekten geri durmaz.

Gazzâlî'ye göre Allah Teâlâ “Allah, muhârebe yükünü mü'minlerden kaldırdı...”⁵³⁵ âyet-i kerîme'sinde belirtildiği üzere onları birbiriyle çarpıştırarak bertaraf etmiştir. Hem bunları, hem de Aristo'yu en güzel şekilde aktaran İbni Sînâ, Fârâbî gibi filozofları tekfir etmek vâcib olmuştur. İbni Sînâ ve Fârâbî'nin nakillerine göre, Aristo felsefesinin bir kısmı küfür, bir kısmı bid'attir. Bir kısmının ise inkârı gerekmez. Gazzâlî bu kısımları şöyle açıklar:

Riyâziyye, matematik, geometri ve astronomi ilimlerinden ibârettir. Bunların hiçbirinin ne müsbet ne de menfî yönden, dinî meselelerle bir alâkası yoktur. Bunlar, aklî deliller ile ispat edilen şeylerdir. Anlaşıp öğrenildikten sonra, inkâra yer kalmaz. Fakat bu ilimlerin iki olumsuz yönü vardır. Birinci mahsur bu ilimlerle uğraşan kimseler felsefecilere hayranlık duyarak onların çizgisine meylederler. Her ne kadar bu ilimlerin din ile alâkası yoksa da, felsefenin alt yapısı oldukları için, felsefecilerin uğursuzluğu ve kötülüğü, o kimselere de bulaşır. Bununla fazla meşgul olanlar arasında dinden çıkmayan, takvâsını kaybetmeyen pek az kimse vardır.

İkinci mahsur ise İslâm dîninde samimi olan kimselerin felsefecilere ait bütün ilimleri ret etmeyi dîne hizmet saymalarındır. Böylelikle tabii ilimlerle uğraşan bilginlerin İslâm dininden yüz çevirmelerine, felsefeye daha fazla bağlanmalarına neden oldular.⁵³⁶ Kısacası filozoflarla bu ilimlere ilgi duyan kişiler arasında olumsuz anlamda bir sirayet bir başka ifade ile “hal transferi”⁵³⁷ olur. Gazzâlî bu olumsuz sirayetten çekinmektedir.⁵³⁸

Mantık ve tâbiat gibi ilimlerde ne müsbet, ne de menfî yönden din ile alâkalı bir şey yoktur. Mantık ilmi, delillerin, kıyâsların, burhanın, yani kesin delilin, mukaddimelerinin şartlarını ve bu mukaddimelerin nasıl birleştirileceğini, “hadd-i sahîh” denilen doğru tariflerin şartlarını ve bunların nasıl birleştirileceğini inceler. Fakat mantık ilmini inceleyip, onu beğenen, onu açık ve kat'î bir ilim kabul eden bir kimse, zamanla felsefenin küfre varan meselelerinin de açık ve kesin delillere dayandığını zanneder. Dinî ilimlerde iyi yetişmeden, felsefecilerin yanlış fikirlerini kabul ederek, küfre düşer. Evrenin yapısından bahseden tâbiat ilimlerinde *Tehâfüt-ül felâsife*⁵³⁹ isimli eserinde belirtilen birkaç mesele dışında dine aykırı bir durum yoktur. Tabiat kanunları Allah Teâlâ'nın koyduğu kanunlardır.⁵⁴⁰

⁵³⁵ 33. Ahzâb sûresi: 25.

⁵³⁶ Bkz., İmam Gazzâlî, *el-Munkız min-ad-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, s. 13-20.

⁵³⁷ Hâl transferi kavramı için bkz., Vahit Göktaş, “Tasavvufi Terbiye'nin Günümüz Din Eğitim-Öğretimine Sunabileceği İmkanlar” *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52:2(2011), ss. 137-155; Kadir Özköse, “Râbita ile Gerçekleşen Hâl Transferi”, *Somuncu Baba Dergisi*, <http://somuncubaba.net/dergi/116-sayi/rabita-ile-gerceklesen-hal-transferi/> Erişim tarihi: 08.06.2017, s.116.

⁵³⁸ Bkz., İmam Gazzâlî, *el-Munkız min-ad-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, s. 19.

⁵³⁹ *Tehâfütü'l-Felâsife*, Yayınlayan: Mâcid Fahrî, Dârü'l-Meşrık, 4.Baskı, Beyrut 1990; İmam Gazali, *Filozofların Tutarsızlığı*, Çev.

Hüseyin Sarioğlu, Mahmut Kaya, *Klasik Yayınları*, 2014.

⁵⁴⁰ İmam Gazzâlî, *el-Munkız min-ad-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, s. 20-23.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Filozofların en çok yanıldıkları alanlar “ilahiyat ve siyâset” olmuştur. Bu alanda İbn-i Sînâ ve Fârâbî Aristo ekolüne yakın bir anlayış ortaya koymuşlardır. Felsefeciler, ilâhiyat bahsinde yirmi hususta hata etmişlerdir. Bunlardan üçünde küfre düşmüşler, on yedisinde ise bid’at ehli olmuşlardır. Küfre düştükleri hususlar şunlardır:

- İnsanlar öldükten sonra cesetleri tekrar dirilmez. Mükâfat ve cezâ görecektir. Sadece ruhlardır. Onlara göre azap ruhlara olup, bedenlere değildir. Ruhun azap duyacağı konusunda isabet etmişlerdir. Çünkü ruhlar da bedenler gibi azap görecektir. Fakat cesetlerin tekrar dirileceğini inkârla hata etmişlerdir.
- “Allah Teâlâ, külliyyâtı bilir, cüz’iyyâtı bilmez” demişlerdir. Bu apaçık küfürdür.
- Felsefeciler, âlem ezeli ve ebedidir diye inanmışlardır. Hâlbuki Allah Teâlâ, Kur’an-ı kerîm’de “Göklerde ve yerde zerre miktarı bir şey O’ndan gizli kalmaz”⁵⁴¹ buyurmuştur. Hakikat budur. Gazzâlî’ye göre, müslümanlardan hiçbiri, bu üç meselede filozoflarla ittifak etmemişlerdir.⁵⁴² Felsefecilerin siyaset konusundaki görüşleri dünya işlerine taalluk eder. Peygamberlere indirilen kitaplardan ve geçmişte yaşayan velîlerin sözlerinden alıntılar yaparak dünyâ işlerine dair konularda devlet adamlarına nasihatlerde bulunurlar.⁵⁴³

Filozofların “ahlâk” ilmine dair görüşleri, nefsin sıfatlarını saymak, bu sıfatların ve huyların çeşitlerini anlatmak, kötü olanların düzeltilmesi için, icâp eden tedbirleri almak ve nefse karşı mücâhedede bulunmak şeklinde özetlenebilir. Filozoflar bu konuda serdettikleri değerlendirmelerini büyük ölçüde tasavvuf ehlinin bizzat tecrübe ederek ortaya koydukları görüşlerinden almış, onların sözlerini kendi görüşleri ile mezcederek halka sunmuşlardır. Bu şekilde kendi bâtıl fikirlerine cazibe katmışlardır. Bu kesimin Peygamberlerin ve sâfililerin sözlerini kendi sözleri ile birleştirip kendilerine mal etmeleri iki tehlike doğurmuştur. Bunlardan biri bunu kabul edenler açısından, diğeri ise bu fikirleri reddedenler açısından.

Reddedenlerden kaynaklanan tehlike şudur ki, bazı zayıf iradeli kimseler bu sözleri filozoflar naklettiği için sözün aslını da reddetme cihetine giderler. Hâlbuki yapılması gereken filozofları hiç gündeme getirmeden sözün gerçek kaynağına bakmalarıdır.

Kabul edenler açısından ise şöyle bir tehlike söz konusudur. Örneğin *İhvanu’s-Safâ* gurubu gibi filozofların kitaplarına aldıkları Peygamberlere ve velîlere ait nebevî hikmete ve sâfilere ait sözlere bakanlar onların gerçekten Peygamberlerin ve sâfililerin yolundan giden iyi insanlar olduğunu zannedeceklerdir. Onlara meylederek itikadları bozulacaktır. Zira filozoflar hakla bâtılı karıştırmışlardır. Bunu da ilimde mâhir olmayanlar ayırt edemez.⁵⁴⁴ Kanaatime göre filozofların yaptıkları bu iş, “*Ve lâ telbisû’l-hakka bi’l bâtılı ve tektumû’l Hakk’a ve entum ta’lemûn (ta’lemûne)*” “Gerçeği (Hakk’ı), aslı olmayana (bâtıla) karıştırmayın! Bildiğiniz hâlde gerçeği gizliyorsunuz!”⁵⁴⁵ âyet-i kerîmesindeki ilahî ikaza aykırı düşmektedir. İşin aslı hakla bâtılın yan

⁵⁴¹ 12. Yûnus sûresi: 61.

⁵⁴² Bkz., İmam Gazzâlî, *el-Munkız min-ad-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, 23-24; İmam Gazâlî, *İslam’da Müsamaha Faysalü’t-Tefrika Beyne’l-İslam Ve’z-Zendeka*, Çev. Süleyman Uludağ, Dergah Yay., 2016.

⁵⁴³ İmam Gazzâlî, *el-Munkız min-ad-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, s. 24.

⁵⁴⁴ İskender Mihr denilen sahte peygamber bunu vaazlarında sürekli yapmaktadır. Nitekim imamlık yaptığım dönemde bir cemaatim ondan etkilenmişti. Nur yüzlü bir zât olduğunu iddia ediyordu. Bu konuda ümmet-i muhammedi şeriat ve tarikat adına kandıran dall ve mudill/sapkın ve sapkıran kişi örneği verebiliriz. Bkz., <http://www.meydannet.com/haber/sahtekar-hoca-vaaz-verdi-bafra-karisti-25007.html>, Erişim tarihi: 08.06.2017.

⁵⁴⁵ 2/Bakara-42.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

yana gelmesi hakkı bâtil yapmayacağı gibi, bâtili da hak yapmaz. Nitekim bir kese içinde sahte ve gerçek paraların bir arada olması gerçek parayı sahte kılamayacağı gibi sahte parayı da gerçek kılmaz.⁵⁴⁶

c) Talîmiyye Mezhebi Mensupları

Gazzâlî kelâm ve felsefede bulamadığı hakikati bir de o günlerde revaçta olan talîmiyye mezhebinde aramayı dener. Bir tevafuk eseri olacak tam bu sırada hilâfet makamından, ta'limiyye mezhebinin aslını ortaya çıkaracak bir kitap yazması noktasında kesin bir emir alır. Çünkü bu fırka yönetimin de dikkatini çekmiştir. Fırkanın mensupları: *“Biz her şeyin manâsını, hakkı öğretmekle vazîfeli ma'sûm /günâhsız bir imâmdan öğrendik”* iddiasında bulunmaktadırlar. Bu ilginç oluşum arayış içindeki müellifin ilgisini çeker. Konu aynı zamanda hilafet makamının da gündemine girer ve Gazzâlî'ye talîmiyye mezhebinin aslını ortaya çıkaracak bir kitap yazması için kesin emir verilir. Bu emir konuyu incelemeye karar vermiş olan Gazali için teşvik edici olur. Mezhebin kitaplarını ve görüşlerini bularak incelemeye koyulur. Onlara katılıp daha sonra ayrılan kişilerle mülakatlar yapar. Onlardan biri ta'limiyye mensuplarının mezheplerini anlamadan kendilerine reddiye yazanlarla alay ettiğini söyler ve onlar hakkında önemli bilgiler verir. Tâlîmiyye gibi marjinal bir gurubun müslümanlarla alay etmesi Gazzâlî'nin mücadele azmini kamçılar. Eski ve yeni bütün müktesebatı bir araya toplayarak konu ile ilgili görüşleri sağlam bir şekilde tertibe sokar. Gerekli cevapları verir. Mezhebin görüşlerini o kadar güzel tanzim eder ki ehl-i sünnetten bazıları, onların delillerini inceleyip, anlatmakta çok fazla gayret göstermesini doğru bulmaz. Çünkü onların karmaşık görüşlerini tertip ederek onlara hazır malzeme sunmuştur. Gazzâlî bir yönü ile bu görüşe katılır. Çünkü Ahmed bin Hanbel (r.a.) Hâris el-Muhâsibî (k.s.)'un mu'tezile mezhebine cevap vermek için yazdığı bir eser sebebiyle iyi yapmadığını söylemiştir. Hâris-i Muhâsibî ise, *“Bid'ati red etmek farzdır”* demiştir. Ahmed bin Hanbel (r.a.) ise okuyucuların cevaptan önce ortaya konan şüphelere takılıp kalabileceğini söylemiştir. Bu görüşe henüz yayılmamış şüpheler açısından katılan Gazzâlî'ye göre bozuk fikirler halk arasında yayılmış ise onlara cevap vermekten başka yapılacak bir şey kalmamıştır. Cevap vermek için de önce şüpheyi anlatmak gerekir.⁵⁴⁷

Gazzâlî bu gurubu uzun zaman tetkik eder. Hatta daha da ileri giderek gerçek niyetlerini öğrenmek için onlardan görünerek birinci ağızdan onların görüşlerini öğrenmeye çalışır. Onların bilgilerini ölçmek için bir takım müşkül meseleleri onlara anlatır. Talîmiyye ehli ise bunları çözmek şöyle dursun, anlamaktan bile âcizdir. Kendi âcizliklerini görünce de *“İşi gâib imâma havâle ederek gidip ondan sormak lâzımdır”* deyip işin içinden çıkmaya çalışmışlardır. Bunlar ma'sûm imâmı aramak ve onu bularak kurtuluşa ermek düşüncesiyle ömürlerini boşa harcamışlar ondan hiçbir şey öğrenememişlerdir. Gazzâlî'ye göre bunlar batağa saplanmış bir insan gibidirler. Yıkanmak için su arayarak yorulurlar. Suyu bulunca da kullanmazlar. O şekilde kalakalırlar.

Bunların ma'sûm imâmdan öğrendiği bilgilerin özü Pisagor'un bozuk felsefesinden ibârettir. En eski felsefecilerden biri olan Pisagor, tutarsız bir filozoftur. Aristo'nun şiddetli tenkidine maruz kalmıştır. İhvan-i Safâ gurubu da bu filozofun görüşlerini esas almışlardır. Gazzâlî'ye göre ne yazık ki bazı kimseler ömürleri boyunca ilim tahsili için yorulurlar. Böyle çürük ve

⁵⁴⁶ Bkz., İmam Gazzâlî, *el-Munkızî min-ad-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, s. 24-30.

⁵⁴⁷ İmam Gazzâlî, *el-Munkızî min-ad-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, s. 31-32.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

bozuk bilgilerle kanâat edip kalırlar. Sonra da ilmin en yüksek derecesine yükseldiklerini zan ederler. Bunların maksatları, câhil halkı ve zayıf akıllı kimseleri tek bilgi kaynağının ma'sûm bir imâm olduğuna inandırmaktır. Fakat birisi çıkıp, Gazzâlî'nin yaptığı gibi onlara uyar gibi görünüp *mu'allime, yani ma'sûm imâma ihtiyaç olduğuna inandığını belirterek* "Ma'sûm imamdan öğrendiklerini anlat" deyince şaşırıp kalırlar. İşin içinden çıkmak için de "Mâdem sözümü kabul etdin, ma'sûm imâmı kendin ara, benim maksadım yalnız bunu kabul ettirmektir" derler. Çünkü iyi bilirler ki, başka bir cevap vermeye kalkışsalar rezil olurlar. olacaktır. Gazzâlî'ye göre talimiyye mezhebi mensuplarının hakîkî halleri budur. Onların gerçek yüzünü görenler Gazzâlî gibi onlardan nefret eder.⁵⁴⁸

Büyük İmam'a göre bu zayıf ve marjinal gurubun bu kadar etkin olmasının nedeni, iddialarına güçlü cevaplar verilemediği içindir. Onlara karşı mücadele edenler yanlış bir yöntem izlemişler, çok zayıf kalmışlardır. Talimiyye ehli onlara gülüp geçmişlerdir.⁵⁴⁹ Şöyle ki Gazzâlî'nin cehaletle itham ettiği bu kişilerin birinci hatası onların her sorusuna cevap vermeye kalkışmalarıdır. Gazzâlî ise onların sorularına soru ile cevap vererek iddialarını çürütmüştür.⁵⁵⁰ Bu cahil dostların bir başka hatası da, mutaassıb bir eda ile onların her iddiasını düşünmeden reddetmişlerdir. Örneğin "Ta'lîme, öğrenmeye ve mu'allime ihtiyaç vardır. Herkes mu'allim olamaz, mu'allimin/imam mutlakâ ma'sûm olması lâzımdır" gibi mâkul bir iddiayı reddetmişlerdir.⁵⁵¹ Nitekim müsbet ilimlere de bu toptan retci anlayışla karşı çıkmıştır.⁵⁵²

Gazzâlî onların görüşlerini tenkit ve tetkik etmeye masum imam teorisi ile işe başlar. Tâlimiyye "Ta'lîme, öğrenmeye ve mu'allime ihtiyaç vardır. Herkes mu'allim olamaz, mu'allimin/imam mutlakâ ma'sûm olması lâzımdır" şeklinde çok temel bir görüşe sahiptir. Gazzâlî'ye göre işin aslı bir muallime ihtiyaç vardır ve bu muallimin/ imamın ma'sûm olması gerekir. Bunu i'tirâf etmek lâzımdır. Ona göre bizim ma'sûm muallimimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)'dir. Bu görüşe bâtınîler "Muhammed aleyhisselâm vefât etmiştir" diyeceklerdir. Bu doğrudur. Fakat onların imamı da gâiptir. Onlar bu görüşe şu cevabı vereceklerdir. İmamımız gâip olsa da rehberler yetiştirerek insanları doğru yola davet için her tarafa göndermiştir. İmamın görevi bu rehberlere yol göstermek, aralarındaki ihtilâfı çözmektir. Gazzâlî'nin cevabı bizim imamımız olan Hz. Muhammed (s.a.v.) de nice hidayet rehberleri yetiştirerek her tarafa göndermiş, "Bugün sizin için dîninizi kemâle erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım..."⁵⁵³ âyet-i kerimesinde de teyit edildiği üzere dinde öğretilmedik bir mesele bırakmamıştır. Her şey öğretildikten sonra, mu'allimin vefât etmesi İslâm davasına zarar vermez. Bu cevap karşısında bâtınî şöyle bir soru geliştirebilir. Hz. Muhammed (s.a.v.)'in yetiştirdiği bu rehberler bizatihi Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'den işitmedikleri hususlarda nasıl hüküm verecekler? Nassı mı esas alacaklar? İçtihad ve re'y ile mi hüküm verecekler? Gazzâlî'ye göre bu konuda Peygamber Efendimiz (s.a.v.) tarafından Yemen'e gönderilen Hz. Mu'âz (r.a.)'ın yaptığı gibi yaparlar. Mesele hakkında nas varsa o nas ile, yoksa icthad ile hükmederler. Nitekim talimiyye fırkasının dâîleri/propagandacıları

⁵⁴⁸ İmam Gazzâlî, *a.g.e.*, s. 42-43.

⁵⁴⁹ İmam Gazzâlî, *a.g.e.*, s. 31-33.

⁵⁵⁰ İmam Gazzâlî, *a.g.e.*, s. 40-41.

⁵⁵¹ İmam Gazzâlî, *a.g.e.*, s. 33.

⁵⁵² İmam Gazzâlî, *a.g.e.*, s. 19-20.

⁵⁵³ 5. Mâide sûres: 3.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

da şarkın en uzak yerlerine gidip, imâmlarından uzak kalınca, böyle yaparlar. Çünkü onların, dâimâ nas ile hüküm vermeleri imkansızdır. Naslar mahdûddur. Sonu gelmeyen hâdiselerin tümüne cevap vermez. Sonra her meseleyi sormak için, uzun mesâfeleri katederek imâmın bulunduğu yere gelip, tekrar geri dönmesine de imkan yoktur. Bu zamana kadar o meseleyi soran kimse vefat etmiş olabilir. Bu durumda, oraya gidip gelmek bir işe yaramaz. Örnek olarak bir kimse kıblenin hangi tarafta olduğundan şüpheye düşse, kendi içtihadı ile karar verir ve namazını o tarafa doğru kılar. Başka çâre yoktur. Çünkü, kıbleyi öğrenmek için imâmın bulunduğu memlekete gitse, namaz vakti geçer. Bu durumda kendi içtihadı ile kıbleden başka bir tarafa yönelmiş olsa da, namazı câiz olur. Bu noktada talimiyyeci şöyle diyebilir: O kimsenin muhâlifinin zannı da kendi zannı gibi aynı kuvvettedir. Gazzâlî'ye göre insan kendi zannına uymakla me'mûrdur. Kıblenin hangi tarafta olduğunda şüpheye düşen kimse, kendisine başkası muhâlefet etmiş olsa da kendi zannına uyar.

Buna karşı, “*Amelde mukallid olan kimseler mezhep imamlarına uyuyor*” diyen kişiye ise şu cevap verilir. Kıblenin hangi tarafta olduğu husûsunda şüpheye düşen kimse, ictihâdları birbirine uymayan değişik içtihad sahipleri arasında muhayyer kalmış ise kıbleyi ta'yîn husûsunda kendisine en doğru gelen görüşe göre hareket edebilir. Kannatini kullandığı için kendi ictihadı ile amel etmiş demektir. Mezhebler hakkında da hüküm böyledir. Halkın bir müctehidin ictihadına uyması zarûrettir. Peygamberler ve imâmlar bile ilimlerine rağmen bazen yanılırlar. Resûlullah (s.a.v.) “*Biz zahire göre hükmederiz. Kalblerdeki sırları Allah Teâlâ bilir*”⁵⁵⁴ buyurmuştur. Yani “*Ben şâhidlerin sözünden bana hâsıl olan zann-ı gâlibe göre hükmederim. Bazen şâhidler hatâ ederler*” demek istemiştir.

Cevaben talimiyyeciler şöyle karşılık verirler. İctihâd, ictihâda tâbî' meselelerde doğru olabilir. Fakat, i'tikâda ait esaslarda içtihad doğru olmaz. Çünkü i'tikâdî husûslarda yanılan mazûr değildir. O halde böyle meselelerde ne yapılır? Gazzâlî'nin bu soruya cevabı şöyledir: İ'tikâdî esâslar nasla sabittir. Geriye kalan meselelerde hakîkate “kistas-ı müstakîm” ile ulaşılır. Kistas-ı mustakîm, beş esastan ibaret olup, Allah Teâlâ bunları Kur'ân-ı Kerîm'de bildirmiştir. Bu durumda talimiyyeci şöyle diyebilir. Hasımlar bu ölçülere muhalefet edebilir. Gazzâlî'ye göre bu ölçüler anlaşıldıktan sonra, onlara muhalefet etmek mümkün değildir. Talimiyyeciler muhalefet edemezler. Çünkü bu esaslar Kur'an-ı Kerîm'den alınmıştır. Mantık ve kelâm ilminin esaslarına da uygundur.

Bu izaha talimiyyeci can alıcı bir soru ile karşılık verecektir. Mâdem ki Gazzâlî'nin elinde böyle sağlam bir ölçü vardır. O halde niçin halk arasındaki ihtilâfları ortadan kaldırmamaktadır? Ortaya koyduğu esaslardan emin olan Gazzâlî'ye göre halk onu dinlerlerse, aralarındaki anlaşmazlığı “*Kistas-ı müstakim*” adlı eserinde serdettiği esaslara göre rahatlıkla ortadan kaldırabilir. Zihinlerdeki şüpheler izale olur. Nitekim İmam'a kulak verenler ihtilâflardan kurtulmuştur. Bunun aksine ihtilâfları kaldırma konusunda iddialı olan talimiyyenin imâmı yeryüzünün kan gölüne dönmesine neden olmuş, ihtilâfları daha da artırmıştır.⁵⁵⁵ Benzeri görülmemiş trajedilerin yaşanması neden olmuştur. Buna cevaben talimiyyeci Gazzâlî'ye yapılan muhalefetleri gündeme getirecektir. Gazzâlî'ye göre bu soru her şeyden önce talimiyyecinin aleyhinedir. Zira onlar azınlık küçük bir guruptur. Âlimlerin çoğu bu mezhebe muhaliftir. Buna karşın Talimiyyeci “*Benim imâmım hakkında nâs (âyet*

⁵⁵⁴ Ebû Nuaym, *Hilyetu'l-Evliya*, IV, 165; Şevkânî, *el-Fevâidu'l-Mecmu'a*, s. 200.

⁵⁵⁵ Günümüzde de bu gibi saiklerle İslâm coğrafyasında masum insanların kanları akmaya devam etmektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

ve hadîs) vardır” dese bunu kimse kabul etmez. Bütün ilim ehli onların yalancı olduğu husûsunda ittifâk etmişlerdir.

Gazzâlî’ye göre farklı mezhep ve i’tikâdların arasında şaşırıp kalmış olan bir kimse, şaşkınlığını ifade edemeyen kişi hastalığının ne olduğunu söylemeden ilaç isteyen bir hasta gibidir. Hâlbuki her hastalık için farklı bir ilaç vardır. Şaşırmış kalmış olan kimse için de durum böyledir. Ne aradığını doğru bir şekilde ifade edebilirse yukarıda bahsi geçen beş sağlam ölçü⁵⁵⁶ ile hakikat kendisine anlatılır.⁵⁵⁷

d) Mutasavvıflar

Tasavvuf tarihinde berzah bir şahsiyet olan Gazzâlî, tasavvuf tarihçiliği nokta-i nazarından iki önemli entelektüel tavır ortaya koymuştur. Birincisi bâtınîlere reddiyyede bulunması, ikincisi *el-Munkız*’da da vurguladığı üzere sûfîleri ve onların müşâhede ve kalbi arındırmaya dayalı yöntemini kesin bilgiye, hakikat bilgisine götüren yegâne yöntem olduğu sonucuna ulaşmasıdır.⁵⁵⁸

Büyük İmam, kelâm, felsefe, tâlimiyye ekollerini inceleyip aradığı sekinet ve tatmin halini bulamayınca, bütün dikkat ve gayretini tasavvuf yolunu incelemeye verir. Tasavvuf yolunun ilim ve amel ile tamamlandığını anlar. Tasavvuf ehlinin ilminin özünün, nefsanî engelleri geçmek, nefsi kötü huylardan arındırmaktır. Kalbi mâsivâdan/gayrullah arındırarak kalbi Allah Teâlâ’nın zikriyle süslemektir. Gazzâlî işe öncelikle kolay yoldan başlar. Tasavvufun ilim boyutuna yönelir. Bu meyanda tasavvufun temel kaynaklarından Ebû Tâlib el-Mekkî’nin *Kut-ül-kulûb*, Hâris el-Muhâsibî’nin, Cüneyd-i Bağdâdî’nin, İmâm Şiblî’nin, Bâyezîd-i Bestâmî’nin ve diğer büyük sûfîlerin eserlerini tedkîk eder. Bu şekilde tasavvuf ilminin kitabî boyutunu halleder.

“Gâl” yani ilim boyutunu özümseyen Gazzâlî bu süreçte tasavvuf ehlinin güzel hallere sâhip ve kuru sözlerden uzak olduklarını idrâk eder. Bu bilinçle tasavvufun “hâl” yani ancak tadarak ve yaşayarak elde edilebilecek boyutuna yönelir. Zira tasavvuf ehlinin kavuşmak istedikleri gayeye ancak öğrenmekle değil, tatmak, yaşamak, sıfat ve halleri değiştirmekle ulaşılabileceğini anlamıştır. Örnek olarak sıhhatin ve tokluğun sebeplerini, şartlarını öğrenmek ayrıdır. Sıhhatli ve tok olmak ayrıdır. Aralarında çok büyük fark vardır. Bunun gibi sarhoşluğun nasıl gerçekleştiğini bilmek ayrı bir şeydir. Sarhoş olmak ayrı bir şeydir. Sarhoş olan kişiler çoğunlukla sarhoşluğu tarif edemezken, aklı başında olan bir kimse sarhoşluğu tarif edebilir. Hasta olan bir doktor, sıhhatin şartlarını ve ilaçlarını bilir. Hâlbuki, o anda sıhhatini kaybetmiştir. İşte bunun gibi, zühdün, dünyâdan yüz çevirmenin hakikatini, şartlarını, sebeplerini bilmekle, zâhid olarak yaşamak ayrı şeylerdir. Gazzâlî sağlam bir imana sahip olmuştur. İman esaslarını tahsil ettiği ilimler sayesinde sayısız sebep, karine, delil ve tecrübe kalbine iyice yerleştirmiştir. Artık bütün dikkatini âhiret saadetine teksif etmiştir. Bu saadeti elde etmenin tek yolu ise takvâ üzere yaşamak, haramlardan sakınmak, nefsi hevâ ve heveslerden men’ etmektir. Bu işin başı da, gurûr ve aldanış yeri olan dünyâdan uzaklaşıp, âhirete bağlanmak, bütün varlığı ile tamamen Allah Teâlâ’ya yönelmek, kalbin dünyâdan alâkasını kesmektir.⁵⁵⁹ Bu ise ancak “*Len tenâlû’l birre hattâ tunfikû mimmâ tuhibbûn(tuhibbûne), ve mâ*

⁵⁵⁶ Bkz., İmam Gazzâlî, *Kıyasu’l müstakim*, Mısır 1900, s. 20; a.g.mlf. *el-Kıyasu’l-müstakim Hak Yolcularının Miracı*, Çev. Yaman Arkan, Eskin Matbaası, 1971; İbrahim Çapak, “Gazali’ye Göre Kıyasın Kur’an’a Uygulanması”, *İslami İlimler Dergisi*, Yıl 1, Sayı 2, Güz 2006, ss. 13-149.

⁵⁵⁷ Bkz., İmam Gazzâlî, *el-Munkız min-ad-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, s. 31-43.

⁵⁵⁸ Semih Ceyhan, “Tasavvufun Doğuş Devrini Anlamada Anahtar-Kavram Olarak Zühd’ün Hakikati ve Dereceleri: Gazzâlî Yaklaşımı”, “900. Vefât Yılında İmâm Gazzâlî” konulu Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı, 07 – 09 Ekim 2011, Marmara Üniversitesi İFAV Yayınları İstanbul, 2012, ss. 457-474, s. 458.

⁵⁵⁹ İmam Gazzâlî, *el-Munkız min-ad-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, s. 44-45.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

*tunfikû min şey'in fe innallâhe bihî alîm(alîmun)" "Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça iyiliğe asla erişemezsiniz. Her ne harcarsanız Allah onu bilir"*⁵⁶⁰ âyet-i kerîmesinin gereğini yapmakla mümkün olur.

İmam bu sağlam perspektife kendi vaziyetini tedkik ettiğinde, dünyâ meşgâlelerine dalmış olduğunu görür. Yaptığı işleri düşünür. En güzel işi, ders vermek ve talebe yetiştirmektir. İmam bu işte faydalı ilimlerin yanında âhirete çok da faydası olmayan, bir takım ilimlerle meşgul olmaktadır. Ders vermekteki niyetini araştırır. Onun da Allah rızâsı için olmadığını, şan ve şöhrat kazanmak, makâm ve mevki' sâhibi olmak arzusundan ileri geldiğini anlar. Uçurumun kenarında olduğunu, halini düzeltmez ise ateşe yuvarlanacağına kanâ'at getirir. Bu meseleyi iyice düşündükten sonra, Bağdat'tan ayrılıp gitmeğe karar verir. Fakat bu kararını bir türlü hayata geçiremez. Dünya arzuları ve âhîret saadetini kendisine kazandıracak vesîleler arasında gidip gelir. Dünyâ arzuları bir zincir gibi, makâm ve mevkiye doğru sürüklerken, İman münâdîsi kendisine şöyle seslenir: *"Göç zamanı geldi. Ömrün bitmek üzeredir. Önünde uzun âhîret yolculuğu vardır. Şimdiye kadar öğrendiğin ilim ve yaptığın amel hep riyâ ve gösteriştir. Şimdi âhîrete hazırlanmaz isen ne zaman hazırlanacaksın. Dünyâ alâkalarını şimdi kesmez isen, ne zaman keseceksin"*. Bu melekî ilhama karşı şeytan ise şöyle bir vesvese verir: *"Bu hâlin bir hastalıktır. Sakın i'tibâr etme. Çünkü, çabuk geçecek bir hâldir. Eğer ona uyarak şu anda bulunduğun mevkiyi ve kimsenin bozamayacağı muntazam hayatı terk edersen, bir gün nefsin tekrar dönmek ister. Fakat bir daha ele geçmez"*.

Gazzâlî (h. 488) senesi Receb ayından itibaren, altı ay kadar dünyâ arzuları ile âhîret arzuları arasında bu şekilde kararsız kalır. Fakat durumu zâhiren kötüleşir. Allah Teâlâ dilini kilitler. Talebelerine bir kelime bile söyleyemeyecek hale gelir. Üzüntüsü artar. Yemekten içmekten kesilir. Bedeni zayıflar. Onu muayene eden doktorlar bu hastalığa bir teşhis koyamazlar. Bunun kalbî bir hâl olduğunu, hastalığın büyük İmam'ın mizâcına yani tabiatına sirâyet etmiş olduğunu, kalpte meydana gelen bu büyük üzüntünün ilaçla iyileştirmeye imkan olmadığını söylerler. Gazzâlî bu çaresizlik içinde çevirmeyen Allah Teâlâ, onun da duâsını kabul eder. Onu makâm, mevki, mal, âile, evlâd ve dost gibi şeylere gönül bağlamaktan kurtarır. Şâm'da ikâmet etmeye karâr verir. Fakat halîfenin ve sevenlerinin bu planını öğrenmesini istemez. Çünkü bu durum Bağdat yönetimi ve ahalisi için günümüz tabiri ile önemli bir *"beyin göçü"*⁵⁶¹ olarak algılanabilir. Gazzâlî bu nedenle hacca gideceği intibaini verir. Bir daha dönmek üzere Bağdat'tan ayrılacağını gizlemeye çalışır. Bütün Irak âlimleri onun bu kararına şiddetle karşı çıkarlar. Onların ve halkın arasında, her şeyden yüz çevirmesinin dinî bir sebepten olduğunu kabul edebilecek irfan ve idrake sahip kimse yoktur. Onlar tamamen Gazzâlî'nin bulunduğu makama odaklanmış olup ona karşı büyük bir hayranlık içindedirler. Çünkü onun mertebesinin dînin en yüksek mevki olduğu zannına kapılmışlardır.⁵⁶²

⁵⁶⁰ 3-Âli İmran-92.

⁵⁶¹ Beyin göçü için bkz., Tahsin Bakırtaş ve diğerleri, "Gelişmekte Olan Ülkeler ve Beyin Göçü: Türkiye Örneği" *Kastamonu Eğitim Dergisi*, Eylül 2010 Cilt: 18 No:3, Erişim tarihi, 08.07.2017, ss. 961-974.

⁵⁶² Şuna şahit olmaktayız ki bugün o âlimlerden hiçbirini tanımamaktayız. Fakat ikinci doğumunu gerçekleştirmiş olan büyük İmam'ı bütün dünya tanımaktadır. Köstendilli Süleyman Şeyhî Efendi bunu bilgi mertebeleri ile izah eder. Ona göre, Köstendilli Süleyman Şeyhî Efendi'ye göre ilme'l-yakînin tahtı ayn'e'l-yakîn, ayn'e'l-yakînin tahtı hakka'l-yakîndir. Bu üçünün birlikteliği ayn-ı saâdet olmuştur. Bu bilme sürecinin başlangıcı tevhid ilmini elde etmektir. (Şeyhî, *Burûki'l-Âşîkân ve Sülûki'l-Merdân Li-Şeyhî Süleymân el-Müsemma bi Mir'âtü'l-Muvahhidîn (Mir'âtü'l-Muvahhidîn)* (Yazma) İstanbul Sül. Ktp. Birinci Serez Bl., Nu: 1515.vr. 28a.) Bir başka ifadeyle bu ulvî sürecin başlangıç noktası derece-i ikâna vâsıl olmak, mertebelerin nihâyetine ermek ise hakka'l-yakîne ulaşmaktır. (Şeyhî, *Mir'ât*, vr. 28a-28b.) Yakîn-i küllîye yani hakka'l-yakîne ererek mecazî varlığını öldürüp Hakk'ın varlığı ile var, hayât-ı bâkî ve hayy-ı ebedî ile hayy ve bâkî olmuş olan sâlik, bilgi düzeyinde yaptığı köklü değişimle *"Yer başka bir yere dönüştürüldüğü gün..."*, ((14. İbrahim: 48) âyet-i kerîmesi *"Ölmeden evvel ölünüz"* (Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, 2/384.) hadîs-i şerîfinin ve *"İki kere doğmaktır"*⁵⁶²

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Bu arada herkes İmam'ın bu gidişi hakkında bir takım tahminler yürütür. Halk bu tahminler arasına şaşırır. Irak dışındakiler İmam'ın bu gidişimin memleketi idare eden devlet adamlarının arzularından ileri geldiğini zannederken, saraya yakın olanlar ise, bir yandan İmam'ın gitmemesi için dil dökerlerken bir yandan da “*Bu, Allah'tan gelmiş bir iştir. Âlimlere ve ehl-i İslâm'a nazar değdi. Bunun başka bir sebebi olamaz*” demektedirler.

Bütün bunlara aldırmayan Gazzâlî şahsî malından, kendisine ve çocuklarının nafakasına yetecek kadarını ayırır. Geri kalanını ise tamamen infâk ettikten sonra ilim dünyasında önemli sonuçlar doğuracak tarihî yolculuğuna başlar. Allah Teâlâ'ya vuslatla sonuçlanacak bu irfanî yolculuğun rotası şöyledir: Bağdat'tan ayrılan Gazzâlî ilk olarak Şâm'a gider. Şâm'da iki seneye yakın kalır. Bu zaman zarfında tasavvuf kitaplarından öğrendiği üzere nefsin fenâ hallerden temizlemek, ahlâkını güzelleştirmek, Allah Teâlâ'yı zikir ve kalbini tasfiye etmekle meşgul olur. İnsanlardan uzak durup, zamanını riyazet ve ibâdetle geçirir. Şâm'daki Emevî câmi'inin minâresinde bir müddet i'tikafa çekilir. Sonra Kudüs'e giderek kutsal mekanları ziyaret eder. Bu kutsal mekanların kapılarını üzerine kilitleyerek günlerini ibadet ve taat ile geçirir. Kudüs'ü ve el-Halil şehrindeki Hz. İbrâhîm Halîlullah (a.s.)'ı ziyâretten sonra, kalbine Hicaz'a gitme arzusu düşer. Nihayet bu ulvî arzûsuna kavuşur. Bu minval üzere manevî bir hayat yaşarken içine vatana dönme arzusu düşer. İçindeki arzu çocuklarının arzusu ile de birleşince, hiç dönme düşüncesinde olmadığı halde Bağdat'a geri döner. Fakat burada da toplumdan uzak yaşamaya devam eder. Çünkü yalnız kalmağa, Allah Teâlâ'yı zikretmeğe ve O'nun dışındaki her şeyi kalbinden çıkarmağa çok hırslıdır. Fakat bu iç huzurunu zamanın hâdiseleri, çoluk-çocuk derdi, geçim sıkıntısı, zaman zaman bozmakta, aldığı manevî tadı kaçırmaktadır. Bütün bu engellere rağmen kalbini mâsivâdan arındırma amacından ümidini kesmemiş olan İmam, on sene kadar bu minval üzere devam eder. Yaşadığı bu uzun inzivâ döneminde anlatılamayacak kadar çok manevî hallerle karşılaşır.⁵⁶³

Bu süreçte büyük İmam kesin bir şekilde tasavvuf ehlinin Allah Teâlâ'nın yolunda olan kimseler olduğunu anlar. Onların halleri, hallerin en iyisidir. Yolları, yolların en doğrusudur. Ahlâkları ahlâkların en temizidir. Dînin esâsına vâkıf olan âlimlerin ilmi, hükemânın hikmeti, onların hallerinden ve ahlâklarından bir kısmını değiştirmek, daha iyi bir hâle getirmek için bir araya gelse, buna imkan bulamazlar. Daha iyisini ortaya koyamazlar.⁵⁶⁴

Gazzâlî'ye göre mutasavvıflar, öyle bir zümredir ki Allah Teâlâ'ya inanırlar. Sürekli O'nu zikrederler. Nefsin arzularına muhalefet, dünyadan yüz çevirme onların temel hasletleridir. Bu hasletlerinden dolayı, nefsin kötü ahlâkı kendilerine malum olur. Ona göre tedbir alırlar. Gazzâlî'ye göre her dönemde Allah'ın velî kulları vardır. Yüce Allah âlemi hiçbir dönem onlardan boş bırakmamıştır. Onlar yeryüzünün temel kazıkları ve evtâdırlar. Yani direkleridir.⁵⁶⁵ Resûlullah (s.a.v.) bir hadîs-i şerifinde bu gerçeği şöyle dile getirmiştir: *(Onların (evliyanın) yüzü suyu*

göklerin ve yerlerin melekûtuna ulaşamazsınız” kelâm-ı kibârının sırrına ermiş olarak söz konusu olan iki doğumu da gerçekleştirmiş demektir. (Bkz., Birol Yıldırım, *Köstendilli Süleyman Şeyhî Efendi Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, 285-286.) Şeyhî'ye göre kere anadan doğmak demek, önce ana karnından bu sûret âlemine doğarak mahbûb olmak, daha sonra da mârifet tahsil etmek sûretiyle ma'nâ âlemine doğarak, semavâtın melekûtunu bilmek ve ayn-ı vücûd olmak demektir. (Şeyhî, *Nikâtü'l-Hikem*, İstanbul Sül. Ktp. Serez Bl., Nu: 1510, vr. 67b.)

⁵⁶³ İmam Gazzâlî, *el-Munkız min-ad-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, s. 45-50.

⁵⁶⁴ Gazzâlî, *a.ge.*, s. 50.

⁵⁶⁵ Evtâd kavramı için bkz., Şeyh Mustafa, *Cennetü'l-Mücâhidîn*, İstanbul Ün. Nadir Eserler Ktp. 297.8; Süleyman Uludağ,

“Ricâlü'l-Gayb”, TDV, c. XXXV, 2008, ss. 81-83, Dilaver Selvi, “Ricâlü'l-Gayb Ordusu”, <http://yediulya.com/doc-dr-dilaver-selvi/>, Erişim tarihi, 08.07.2017.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

hürmetine yağmur yağar, rızık ihsan edilir. Nitekim Ashâb-i Kehf bunlardandır”⁵⁶⁶ buyurmuştur.⁵⁶⁷ Kur'an-ı Kerim'de bildirildiği üzere, tasavvuf ehli, önceki ümmetler arasında da vardır. Onların zâhiren ve bâtinen bütün hâl ve hareketleri, nübüvvet⁵⁶⁸ kandilinin ışığından alınmıştır. Yeryüzünde ise, nübüvvet ışığından başka aydınlanacak bir nûr yoktur.⁵⁶⁹

Ona göre tarîkatın ilk şartı kalpten mâsivâyı, yani Allah Teâlâ'dan başka her şeyi çıkarmaktır. Bunun yolu ise, kalbin dâimâ Allah Teâlâ'yı anmakla meşgul olmasıdır. Bu anlamda zikrullah, namazdaki iftitâh tekbîri mesâbesindedir. Bu hâlin nihayeti fenâfillaha ermehtir. Allah Teâlâ'nın varlığında yok olmanın son mertebe sayılması, başlangıçta istek ve irâde ile yapılabilen hallere göredir. Yoksa aslında o fenâ makâmı, tarîkatın başlangıcıdır. Ondan önceki haller, bu yolun yolcuları için, sokak kapısı ile evin asıl kapısı arasındaki avlu mesabesindedir. Tarîkatın başlangıcından itibâren keşif ve müşâhedeler başlar. Hattâ öyle olur ki, sâlikler/tarîkat yolcuları uyanıkken melekleri, Peygamberler'in (a.s.) ruhaniyetlerini ve sîretlerini görürler. Onların sözlerini işitirler ve onlardan istifade ederler. Bu müşâhedeler sâlikleri, anlatılması imkansız ulvî derecelere yükseltir. Hülâsâ sâlik Allah Teâlâ'ya o kadar yaklaşır ki, bunlardan bir zümre Allah ile ittihad/birleşmek erdiğini sanar. Gazzâlî'ye göre bu iddia tamamen hatalıdır. Bu hale eren kimse:

“Aklıma getirmedığım şey oldu,

Aslını sorma, iyi zanda bulun” manasına gelen beyte uyararak, fazla bir şey söylememelidir.⁵⁷⁰

Gazzâlî'nin tasavvuf ehli sayesinde elde ettiğî kazanımlardan biri de, nübüvvetin hakîkatî ve husûsiyetinin kendisine âşikâr olması olmuştur. Çünkü onun döneminin yoğun felsefî tartışmaların konularından biri de nübüvvet meselesidir. Gazzâlî'ye göre nübüvvet hakkında yakînî/görmüş gibi bir iman elde etmek tasavvuf yolunda çalışmakla olur. Zira yüzeysel bir bakış açısı ile bir insan Peygamberler (a.s.) de bulunan derunî hassaları anlayamaz. Onu da kendisi gibi sıradan bir insan olarak algılama kısırlığına mahkum olur. Anlayamayınca da tasdik etmesi zor olur. Çünkü tasdik, anladıktan sonra gerçekleşir. Ona göre bu idrak gücü sâlikte tasavvuf yolunun başlangıcında hâsıl olur. Hâsıl olan bu idrak nisbetinde ise tasdik eder. Bütün bu kazanımlar için tasavvuf yolunda ilerlemek gerekir. Yoksa değneğin ejderha olması, ayın ikiye bölünmesi gibi mucizeler yakînî bir iman için kâfi gelmez. Hatta sadece bu mucizelere bakıp da, sayılamayacak kadar çok olan alâmetler görmezden gelinirse, bu mucizelerin sihir ve hayâl gibi algılanması muhtemeldir. Bazı kimseleri dalâlete, bazı kimseleri de hidâyete kavuşturan Allah Teâlâ tarafından bir nev'î ibtilâ, dalâlete düşürme sanılabilir. Öyleyse sadece duyu organlarımızla idrak ettiğimiz mucizelerle yetinmemek gerekir. Böylece kişide Peygamberlik hakkında sâdece bir delile değil, pek çok delile dayanan ve reddi mümkün olmayan kesin ilim ve îman hâsıl olur. Zevkle, tadarak elde edilen îman ise, gözle görmek, elle tutmak gibidir. Bu ise, sâdece tasavvuf yolu ile elde edilir.

Netice olarak, tasavvuf ehlinin yolunda ilerleyip, bu yola manevî zevkle vâkıf olamayanlar, nübüvvetin hakîkatini anlayamazlar. Sâdece ismini bilirler. Evliyâdan hâsıl olan kerâmetler, Peygamberlerden ilk zamanlarda hâsıl olan hallerdir. Örnek olarak Peygamber Efendimiz (s.a.v.)

⁵⁶⁶ Kaynağını bulamadım.

⁵⁶⁷ İmam Gazzâlî, *el-Munkızî min-ad-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, s. 25.

⁵⁶⁸ Bkz., Kemal Bahçe, *İmam Gazali ve Nübüvvet Anlayışı*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı / Kelam Bilim Dalı, Konya- 2008.

⁵⁶⁹ İmam Gazzâlî, *el-Munkızî min-ad-Dalâl*, www.hakikatkitabevi.net/public/book.download.php?type=PDF&bookCode=132, Erişim tarihi, 08.07.2017, s. 28.

⁵⁷⁰ İmam Gazzâlî, *a.g.e.*, s. 28-29.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Peygamberlikten önce, Hıra dağına çekilip, insanlardan uzak kalarak, Allah Teâlâ'ya ibâdet ettiği sırada bu hâli yaşamıştır. Hattâ Araplar, “*Muhammed (s.a.v.) Rabbine âşık oldu*” demişlerdir. Bu öyle bir hâldir ki, tatmayan bilmez. Ancak tasavvuf ehlinin sohbetinde bulunarak, tecrübe ede ede, işite işite bu yakîn hâline ermeleri mümkündür. Çünkü tasavvuf ehli öyle kimselerdir ki, sohbetlerinde bulunanlar, dalâlette kalmaz. Onların hallerini aklî delillerle incelemek “ilim”dir. O haller ile hallenmek ise “zevk” ve “tatmak”tır. Hüsn-i zan ve tecrübe ile kabul etmek ise îmandır.⁵⁷¹ Bu üç mertebe “ilim, hâl/zevk ve îman”dan ibarettir. Nitekim Allah Teâlâ “*Allah sizden îman edenleri ve kendilerine ilim verilenleri derecelere yükseltir...*”⁵⁷² buyurarak bu mertebelere işaret etmiştir. Bu üç dereceye kavuşanların dışında kalan bir takım câhil kimseler, bu halleri inkâr, şaşkınlık ve alayla karşılarlar. Bu hallerin birer hezeyan olduğunu savunurlar. Bunlar hakkında Allah Teâlâ, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’e “*O münaфіklerden seni dinlemeğe gelen de var. Hatta senin yanından çıktıkları zaman, (ashaptan) kendilerine ilim verilmiş olanlara şöyle derler: “-O (peygamber), demin ne söyledi?” (Böylece alay ederler.) Bunlar öyle kimselerdir ki, Allah kalblerini mühürlemiştir de hep hevalarına uymuşlardır*”⁵⁷³ buyurmuştur.⁵⁷⁴

II. Tekrar Tedris Faaliyetine Geri Dönmesi ve Nübüvvet Müdafaası

Gazzâlî on seneye yakın uzlet ve halvet hâlinde, bazen zevkle, tadarak, ba’zen aklî delil ile, bazen de îmanıyla insanın beden ve kalpten yaratılmış olduğunu anlar. Kalbden kasdı ölülerde ve hayvanlarda da bulunan yürek olmayıp, Allah Teâlâ’yı tanımaya mahsus kılınmış ruhun hakîkatidir. Bedenin saadeti bir sıhhat hâline bağlıdır. Hastalık hâli ise helâk olma sebebidir. Aynı şekilde kalbin de sıhhat ve hastalık hâli vardır. Allah Teâlâ “*Ancak selîm ve pâk bir kalb ile Allah’ın huzûruna varanlar kurtulur*”⁵⁷⁵ buyurmuştur. Kalbin hastalığı insanın dünyâda ve âhirette ebedî helâkine sebep olur. Allah Teâlâ Kur’an-ı Kerimde “*Kalblerinde hastalık vardır*”⁵⁷⁶ buyurmuştur. Allah Teâlâ’yı tanımamak öldürücü zehirdir. Nefsin arzularına uyarak, Allah Teâlâ’nın emirlerini yapmamak, kalbi öldüren bir hastalıktır. Allah Teâlâ’ya itaat kalbi diriltir. Nefsin arzularına muhâlefet ederek tâatte bulunmak, kalbin hastalığına şifa veren ilaçtır. Bedensel hastalıkları gidermek, ilaçlarla tedaviye bağlı olduğu gibi, kalbî hastalıkların tedavisi de bir takım manevî ilaçlarla mümkündür. Bedenin tedavisi için kullanılan ilaçların te’sîrleri, akıl ile kavranamaz. Nübüvvete mahsûs özelliklerle varlıkların özelliklerini anlayan ve Peygamberlerden gelen bilgilere sâhip olan tabibleri taklid etmek gerekir.

Gazzâlî’ye bana zarurî olarak ma’lûm olan bir ilme göre Peygamberler tarafından mikdârları belirtilen ibâdet ilaçlarının te’sîrleri de, akıl ile idrâk olunamaz. Bunlara kafa yormamak gerekir. Bize düşen meseleleri nübüvvet nûru ile idrâk eden Peygamberleri taklit etmek, onların emirlerine uymaktır. Bedenî marazlarımızın ilaçları hastalıklara göre değiştiği gibi, kalb hastalıklarının ilâcı olan ibâdetler de değişkendir. Örneğin secde, rükûnun iki katıdır. Sabah namazı, ikindi namazının yarısı kadardır. Böyle olmasında ilahî bir sır vardır. Bu sır, ancak nübüvvet nûruyla anlaşılabilen bir

⁵⁷¹ Bkz., İmam Gazzâlî, *İhyâü Ulûmi’-d-Dîn*, I-IV, Dâru İhyâi’l-Kütübi’l- Arabiyye, Mısır, ts.; a.g.mlf., *İhyâ-ü ulûmid-dîn*, I-IV., Çev. Ahmed Serdaroglu, Bedir Yayınevi, İstanbul trs., c.III, s. 6-110.

⁵⁷² 58. Mücâdele: 11.

⁵⁷³ 47. Muhammed: 16.

⁵⁷⁴ İmam Gazzâlî, *el-Munkız min-ad-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör s. 51-53; Bkz. Süleyman Uludağ, “Gazzâlî’nin Tasavvufî Görüşleri”, TDV, c.XIII, ss. 515-518.

⁵⁷⁵ 26. Şu’âra: 89.

⁵⁷⁶ 2. Bakara: 10.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

özelliğidir. İbâdetlerin bu değişken yapısının tesadüfen olduğunu sanmak ahmaklık ve cahilliktir. Hülâsâ, Peygamberler, kalb hastalıklarının tabiileridir. Bize düşen onlara teslim olmaktır.

Gazzâlî kendi döneminde nübüvvete olan inancın zayıfladığını müşahade eder. Bunun sebeplerini araştırınca bu inanç zayıflığının temelinde felsefecilerin, dâl ve mudill/sapmış ve saptıran türünden ilhâda sapmış, şeriata uymayarak zındık olmuş mustasvîf/sahte tasavvuf ehlinin, talimiyye/İsmâiliyye'ye mensup olanların ve halk arasında âlim diye tanınmış kimselerin yanlış yönlendirmeleri ve kötü örnek olmalarının yattığını tespit eder. Bu tespitlerden sonra bir müddet de halkın durumunu araştırır. Dînin emirlerini yerine getirmekte kusur edenlere, bunun sebeplerini sorar. Niçin şüphe ettiklerini, i'tikâdlarını ve kalblerindeki düşüncelerini araştırır. Böyle kimselere: *“Niçin dînin emirlerini yapmıyorsun? Eğer âhirete inanıyorsan ve hazırlanmıyorsan, onu dünyâ karşılığında satıyorsan, bu hâl ahmaklıktır. Çünkü sen, ikiyi bire karşılık değişmezsin. Nasıl oluyor da, ebedî âhiret hayâtını, bu geçici dünyâyâ karşılık değişiyorsun. Eğer âhirete inanmıyorsan, iman yok demektir. İmana kavuşmak için derhal tedbîr al, nefesine hâkim ol. İçinde saklı olan küfrün sebebini araştır. Gerçi sen kalbinde saklı olan küfrü açıkça söylemiyorsun. Sâdece, kendini iman sâhibi ve dîne bağlı gibi göstermekle, küfrünü açığa vurmamak faydasızdır”* der. Bazısı buna şöyle cevap verir: *“Dînin emirlerini yerine getirmek husûsunda âlimlerin bizden dahâ çok dikkat etmeleri lâzımdır. Fazîletli diye şöhret bulanlardan falan kimse, namaz kılmıyor. Falan kimse, şarap içiyor. Falan, vakıf ve yetîm malı yiyor. Falanca da harâmlardan sakınmıyor. Bir diğeri de rüşvet alıyor ve sâire”*. Diğer bir şahıs şöyle der: *“Bazı kimseler, tasavvuf ilmine ve hallerine vâkıf olduğunu söyleyerek, tasavvufdan dem vuruyor. İbâdet etmeye hâcet bırakmayan bir makâma yükseldiğini söylüyor!”* Üçüncü bir kimse ise, her şeyi mubâh ve helâl gören bir mezhebin, yani ibâhâ ehlinin yoluna sapmıştır. Onların şüphelerinden bir şüpheye saplanmış olup, dînin emirlerini yerine getirmemektedir. Bunlar, tasavvuf yolundan uzak, sapık kimselerdir. Talimiyye ehlinin etkilenmiş dördüncü bir kimse ise kendisini şöyle kandırır: *“Hakk'ı bulmak güçtür. Ona varan yol kapalıdır. Bu konuda çok ihtilâf vardır. Mezheplerden biri diğerinden daha doğru gözükmüyor. Akli deliller ise, birbirini çürütüyor. Bu delilleri ortaya atanların görüşlerine güvenilmez. Talimiyye mezhebine da'vet edenler de, delillerinde zorlayıcı olup, ellerinde delil olmadan hüküm veriyorlar. Bu durumda niçin şüpheli olan şeyleri yapmakla meşgul olayım”*. İlahiyyûn felsefecilerinden beşinci bir kişi ise: *“Ben dînin emirlerini başkasını taklîd ederek niçin yapayım. Ben aydın insanım. Felsefe ilmini okudum ve Peygamberliğin hakikatini idrâk etdim. Onun hakikati, hikmetlere ve maslahata, fâidelere dayanıyor. İbâdetlerden maksad, halkın câhil kısmını zabt etmek, onları, birbirini öldürmekten, çekişmekten ve nefsanî arzûlardan alıkoymaktır. Ben câhil halktan biri değilim ki, dînin emirleri altına gireyim. Ben hikmet sâhibiyim ve hikmete uyarım. Hakikati hikmetle görürüm. Bu husûsda taklîde, Peygambere tâbi' olmaya ihtiyacım yoktur”* der. Böyle kimseler, İslâmiyeti kendilerine süs vâsıtası yaparlar. Onlar hem ibadet ederler, hem haram işleri işlerler. Bunlardan birine, *“Peygamberliğe inanmıyorsan, niçin namaz kılıyorsun”* diye sorulsa bedenimin idmanı için ve halkın âdeti olduğu için yaptığını söyler. Bu şekilde halkla arası iyi olur. Bunlardan bir kısmına niçin içki içtiği sorulunca içki, insanlar arasında kin ve düşmanlığa sebep olduğu için yasaklandığını, kendisinin ise ilim ve hikmet sahibi olduğu için bu tür tehlikelere düşmeyeceğini, içkinin zekayı keskinleştirdiğini söyler.

Bu tespitleri yapan Gazzâlî, inzivâ halini terk ederek bu sapkın guruplarla mücadeleye girer. Çünkü hastalık, salgın hâlini almış, bunu tedavi edecek tabiiler bile hastalanmış, halk sapıklıktan helâk olmak üzeredir. Bu sapkınları rezil etmek, kendisine bir yudum su içmekten kolay gelir. Tevâfuken halkın içine düştüğü bu fetret devrini sonlandırması için, Nişâbura gitme konusunda

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

kesin emir alır.⁵⁷⁷ Şu âyet-i kerîmeler nefsinin sunduğu bütün mazeretleri izale eder: “Elîf, lâm, mîm. İnsanlar, imtihandan geçirilmeden, sâdece, iman ettik, demeleriyle bırakılıvereceklerini mi sandılar? Biz onlardan öncekileri de imtihandan geçirmiştir. Elbette Allah, doğruları ortaya çıkaracak, yalancıları da mutlaka ortaya koyacaktır”⁵⁷⁸, “Muhakkak ki, senden önceki Peygamberleri de yalanladılar. Onlar yalanlamalara karşı sabrettiler ve yardımımız, kendilerine yetişinceye kadar sıkıntılara katlandılar. Allah’ın hükümlerini hiçbir güç değiştiremez. Muhakkak ki, Peygamberlerin haberlerinden bazısı sana geldi”⁵⁷⁹, “Yasîn. Hikmetlerle dolu Kur’ana yemîn ederim ki, sen Peygamberlerdensin. Dosdoğru yoldasın. Kur’an, Azîz ve Rahîm olan Allah tarafından indirilmiştir. Onunla ataları uyarılmış azgın bir kavmi uyarasın diye gönderildin. Onlardan çoğu, azâbımıza müstehak oldu. Onlar îman etmezler. Biz onların boyunlarına çene kemiklerine dayanacak şekilde birer demir halka geçirdik. Başları kalkık duruyor, aşağı bakamıyorlar. Önlerinde bir set, arkalarında bir set yarattık. Onları her taraftan çevirdik. Önlerini, arkalarını göremiyorlar. Onları uyarsan da, uyarmasan da birdir. İman etmezler. Sen ancak, Kur’an’a uyan ve görmediği halde Allah’tan korkan kimseleri uyabilirsin. Onları ma’rifet ve cennetle müjdele”.⁵⁸⁰

Halkın arasına yeniden dönme husûsunda tasavvuf ehlinden birçok kimse ile istişârede bulunur. Hepsî de sözbirliği etmişçesine onu bu konuda teşvik ederler. Bu doğrultuda rüya görenler bile olur. Bu rüyâlar, Allah Teâlâ hicrî beşinci asrın başında, takdîr buyurduğu bir hayrın doğru i’tikâda, yani ehl-i sünnete dönmenin başlangıcı olduğunu göstermektedir. Zira Allah Teâlâ, her asrın başında dîni yeniden dirilteceğini va’d etmiştir.⁵⁸¹ Bütün bu teşvik edici unsurlar büyük İmam’ı cesaretlendirir ve ümitlendirir. Hicrî 499 senesi Zilkâde ayında bu mühim vazifeyi, yani tecdîd işini yerine getirmek için Nişâbüra doğru hareket eder. Hicrî 488 senesinde Bağdat’tan ayrılarak başladığı uzlet hayatı on bir yıl sonra sona ermişti. Nişabur görevi uzlet döneminde hiç aklından geçmemiştir. Bağdat’tan her şeyi geride bırakarak ilk ayrılışı da zor olmamıştır. Zira bu yolculuklar “Mü’minin kalbi, Rahmanın kudret elinin iki parmağı arasındadır”⁵⁸² hadîs-i şerifi gereği, Allah Teâlâ’nın bir takdiri olarak gerçekleşmiştir.

Uzlaştırıcı ve sentezci kişiliği ile ehl-i sünnet ve tasavvuf düşüncesi arasında tarihsel bir öneme sahip olan uzlaşmayı gerçekleştiren⁵⁸³ İmam Gazzâlî, müderrislik mesleğini eski haliyle dönmemiş, “E’n-nûru fî’s-sevâd” “Aydınlık/iç aydınlığı karanlıktadır” gereği iç aydınlanmasını gerçekleştirmiş bir halde dönmüştür.⁵⁸⁴ İlim anlayışı tamamen değişmiştir. Eskiden insana mevki ve

⁵⁷⁷ Benzer bir emir Talimiyye mezhebiyle mücadele etme kararı aldığında da kendisine verilmiştir.

⁵⁷⁸ 29. Ankebût: 1-2.

⁵⁷⁹ 6. En’am: 34.

⁵⁸⁰ 36. Yasîn: 1-11.

⁵⁸¹ Bu ifadelerle Gazzâlî asrının müceddidi olduğunu kendi ağzından tasdik eder. Müceddidlik iddiası ile ilgili bkz., Hasan Aydın, “Gazzâlî, Misyonu ve Toplum Projesi”, http://turkoloji.cu.edu.tr/GENEL/hasan_aydin_gazzali_misyon.pdf, ss.1-26, Erişim tarihi, 08.07.2017, s. 19-20.

⁵⁸² Kaynağına ulaşamadım.

⁵⁸³ İlaî Aiblon, “Gazâlî’nin Sebeplilik Görüşü”, Çev. Rabia Geçdoğan, *AÜİFD XLIX* (2008), sayı II, ss. 385-398, s. 386.

⁵⁸⁴ Bu dönüşüm birçok Allah dostunda da gerçekleşmiş hayatlarını eski ve yeni olarak ikiye atırmışlardır. Örnek olarak Necip Fazıl Kısakürek bu değişimin bariz örneklerindendir. Abdülhakim Arvası ile tanışmasından önceki ve sonraki hayatını değerlendirirken, tanışma anını □

“Bana yakın gözlerle bir kerecik baktınız,

Ruhuma büyük bir temel çivisi çaktınız” şeklinde ifade eden Üstad hayatında meydana gelen değişikliği ise şu mısralarla özetler:

Tam 30 yıl saatim işlemiş ben durmuşum,

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

makam kazandıran ilmi yayıyor iken, şimdi ise, insana dünyevî makâm ve mevkileri terk ettiren, rütbeden uzaklaşmayı öğreten ilme davet etmektedir. Amacı kendi nefsinin ve başkalarını ıslâh etmektir. Bütün bunları yaparken “Allah’ım bize Hakk’ı hak olarak göster ve bizi Hakk’a tabi olmakla rızıklandır. Allah’ım bize batılı batıl olarak göster ve bizi batıldan içtinap etmekle rızıklandır!” âhir zaman duası ile Allah Teâlâ’ya sığınmakta, maksadını açık şekilde ortaya koymaktadır.⁵⁸⁵

Gazzâlî ehl-i talimden/Şia’nın bir kolu olan İsmâîlîler’den işittikleri sözler sebebiyle ne yapacaklarını şaşırانların çâresini “*el-Kıstâs-ül-müstakî*”m adındaki kitabında anlatır. İbâhâ ehlinin, yani her şeyi mübah ve serbest görenlerin yanlış düşüncelerini yedi kısma ayırarak onları da “*Kimyâ-i Sa’âdet*” isimli kitabında açıklar. Felsefe yolunu benimseyip, i’tikâtlarını bozanlar ve Peygamberliği inkâr edenlere de gerekli cevapları tabiat ilimlerinden örnekler göstererek verir.

Nübüvvete inanmak, aklın ötesinde bir âlemin varlığını kabul etmektir ki, bunun için aklın idrâk edemeyeceği şeyleri görebilecek bir gözün açılması gerekir. Kulak, renkleri, göz, sesleri idrâk edemediği gibi, bütün duyu organları da, aklın kavradığı şeyleri idrâk edemez. Akıl da, kendi ötesinde ma’nevî gözün/kalb gözü idrâk ettiği şeyleri anıyamaz. Gazzâlî bu durumu şu örnekle açıklar. Bir dank, yani yarım gram afyon, öldürücü bir zehirdir. Çünkü aşırı derecede soğutucu özelliği olduğundan, damarda kanı dondurur. Tâbiat ilmine sâhib olduğunu iddiâ eden birisi, birleşik cisimler, soğukluğu, su ve toprak unsûruyla kazandığını sanar. Çünkü dört unsûrdan soğuk olanı, su ve topraktır. Ama şu bir gerçektir ki, yüzlerce litre toprak ve su bir araya gelse insan vücûdunu soğutmada yarım gram afyonun soğuttuğu kadar soğutamaz. Bu husûsu tecrübe etmemiş tabiatçı bunun imkansız olduğunu, delil olarak da afyon bitkisinde hava ve ateş unsûrlarının da bulunduğunu, bu unsûrların onun soğutucu özelliğini artırmayacağını söyler. Eğer afyonun sâdece su ve topraktan meydana geldiğini kabul etsek, bu derece aşırı soğukluk ortaya çıkmaz. Hâlbuki hava ve ateş gibi iki sıcak unsur eklenmesiyle, kesinlikle bu kadar soğukluk olmaması icâb eder der. Bu aklî bir delildir. Gazzâlî’ye göre, felsefecilerin tabiat ve ilahiyât konularında kesin delil olarak kabul ettikleri şeylerin çoğu bu türdendir. Çünkü onlar, varlıkları sadece kendi indî fikirlerine göre değerlendirirler. Gördüklerine ve anladıklarına uymayan hâdiselerin imkansız olduğuna hükmederler.⁵⁸⁶ Sâdik rüyâlar herkesçe kabul edilmemiş olsaydı, bir kimse çıkıp, “*Duyu organlarım sâkinleştiği, durgunlaştığı zaman uykuda rüya ile gaybdan haberdâr olurum*”, dediğinde hakikatleri akıllarıyla ölçmeye alışmış olanlar bu kişiyinin sözlerini inkâr ederlerdi.

Yeniden afyon konusuna gelirsek ondaki soğutma özelliği tabiat ilmiyle ölçülmez. O hâlde dînin koymuş olduğu hükümlerde de, kalpleri tedavi ve tasfiye etmek husûsunda akıl yoluyla anlaşılamiyan, ancak nübüvvet gözü ile görülebilen bazı özelliklerin bulunabileceğini filozofların kabul etmesi gerekir. Aslına bakılırsa felsefeciler bundan daha acâip bir takım özellikleri kabul edip, “*Acâib-ül-havâs*” türü kitaplarına yazmışlardır. Doğum sırasında zorluk çeken bir kadına,

Gökyüzünden habersiz uçurtma uçurmuşum. (Bkz., Nuran Çetin, “Necip Fazıl’ın Abdülhakim Arvâsî’yi Tanıması ve Tasavvufî Düşünceleri”, Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/11Fall, Ankara, 2014, p. 171-192.)

⁵⁸⁵ Kaynağına ulaşamadım. Arayış sürecimde ben de bu duayı çok yapmıştım.

⁵⁸⁶ Batıda gelişen meteryalist-pozitivist bilim anlayışı da böyledir. Pozitivist bir bilim adamı laboratuvarında ispatlayamadığı her şeyi inkâr eder. Bu anlayış kuantum fiziğinin keşfi ((Bkz., <http://reddievrin.blogcu.com/materyalizmi-bilimsel-olarak-yok-eden-kesif-kuantum-fiziği/7852810>, Erişim tarihi: 13.07.2017; Nick Herbert, *Temel Bilinç*, Ayna Yayınevi, 1999, s. 143) ve 1960 yılı sonlarına doğru filizlenmeye başlayan postmodern dönemle batıda bir nebze de olsa değişime uğramıştır. (Songül Sallan ve diğerleri, “Postmodernizm-Modernizm İkilemi”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/34/1131/13295.pdf>, Erişim tarihi: 13.07.2017, ss. 313-322.)

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

kolay doğum yapması için tavsiye edilen sayısal şekil bunlardan biridir. Bu şekiller, su değmemiş iki bez parçasına çizilip, yazılır. Doğum yapacak kadın bunlara bakar ve ayaklarının altına kor. O zaman çocuk derhal doğar.

İmanı zayıflatan dördüncü sebep ise “*Yâ eyyuhellezîne âmenû lime tegûlûne mâ lâ tef’alûn*” “*Ey inananlar niçin yapmayacağınız şeyi söylüyorsunuz?*”⁵⁸⁷ âyet-i kerimesinde belirtildiği üzere ilimleriyle amel etmeyen âlimlerin olumsuz te’sîrleridir. Gazzâlî’ye göre bu hastalık ise üç şekilde tedavi edilir: Birinci tedavi şekli, halka şöyle demektir: “Harâm yediğini iddiâ ettiğin âlimin, harâmın harâm olduğunu bilmesi, senin, içkinin, fâizin hattâ gıybetin, yalanın, kovuculuğun harâm kılınışını bilmek gibidir. Kişi bunların harâm olduğunu bildiği hâlde işler. Bilgi eksikliğinde değil nefsinin hevâsına uyduğundan dolayı yapar. İşte âlimin nefsinin arzuları da avamın arzuları gibidir. Onu da nefsi mağlûb etmiştir. Onun avamdan farkı, birçok meseleyi bilmesi, ilim sâhibi olmasıdır. Onu işlediği günâhlardan dolayı, daha fazla tenkit etmek uygun düşmez. Tıbbı inanan pek çok kimse vardır ki, tabîb kendisine yasakladığı hâlde, meyve yemekten ve soğuk su içmekten kendisini alamaz. O kimsenin bu davranışı, tıp ilmine inanmadığından değildir. İşte, âlimlerin hataları da böyle telakkî edilmelidir.”

İkinci tedavi şekli, câhil kimselere şöyle demektir: Âlim, hiç değilse ilminin âhirette kendisini kurtaracağını düşünerek rahat hareket ediyor. O ilim aleyhine olacağı halde kendisini kurtaracağını zannediyor. Avam kişinin ise ameli olmadığı gibi ilmi de yoktur.

Bu hususta en doğru tedavi şekli üçüncü tedavi şeklidir. Hakîkî âlim ancak yanılarak günâh işler. Günâh işlemekte aslâ ısrâr etmez. Hakîkî ilim, günâhın öldürücü zehir olduğunu, âhiretin dünyadan iyi olduğunu bildirir. Bunu bilen bir kimse, iyiliği bırakıp, kötülüğe yönelmez. Fakat ilmin bu meziyeti insanların çoğunun meşgul olduğu günübürlük ilimlerle elde edilemez. Bunun için, o tip ilimler, sâhibini günâh işlemekte cüretkâr olmaya sürekliler. Fakat hakikî ilim sâhibinde Allah korkusunu uyandırır ve artırır. Bu korku onunla günâh arasında perde olur. Ancak, beşeriyeti gereği yanılarak bazı günâhları işleyebilir. Fakat tövbe eder ve günâh işlemekte ısrar etmez.⁵⁸⁸

Sonuç

İslâm tarihine baktığımızda ismini tarihe yazdırmış, hatırası günümüze kadar gelmiş, dahası evrensel bir değer hale gelmiş birçok İslâm aliminin zâhir-bâtın, akıl-gönül, ilim-irfan, medrese-tekke, ez cümle şeriat-tarîkat-mârifet-hakikat bütünlüğü içinde İslâm külliyesinde küllî bir bakış açısı ile yettiğini görmekteyiz. Bizim “*medreseden-tekkeye, felsefeden tekkeye*” şeklinde ifade ettiğimiz bu serüven, Abdülkadir Geylanî Hazretleri’nden Ahmet Yesevî’ye, Hacı Bayram Veli’den Akşemseddin’e Aziz Mahmud Hüdayî’ye, Şeyh Şa’bân-ı Velî’den Kırımlı Selim Baba’ya⁵⁸⁹ kadar birçok alimde görülmektedir. İmam Gazzâlî’nin diğerlerinden en bariz farkı, yaşadığı manevî tecrübeyi otobiyografik bir eserle derli toplu olarak kitaplaştırmış olmasında yatmaktadır.

⁵⁸⁷ 61. Saff: 2.

⁵⁸⁸ Gazzâlî, *el-Munkız min-ad-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, s. 59-78.

⁵⁸⁹ Bkz., İsa Çelik, *Selim Divâne Vuslata Davet: Burhânü’l-Ârifin Miftâhu Müşkilâtis-Sâdikîn Âdâbu Tarîki’l-Vâsılın Selim Divâne*, İnsan Yayınları, İstanbul 2004; “Makedonya’da Bir Kâdirî Şeyhi: Kırımlı Selim Baba”, *İhya Uluslararası İslâm Araştırmaları Dergisi*, Erişim Tarihi: 20 Eylül 2015.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Bu süreç tam anlamıyla bir aydınlanma sürecidir. Bu süreç bilgiyi sadece bir entellektüel zihin jimnastiği amacıyla kullanmak değil, onu “gâl”den “hâl”e dönüştürme gayretidir. “*Men aref*” sırrından nasipdar olmaktır. Bilgiyi bu anlamda suya benzetirsek Gazzâlî’nin Talimiyye ehli için yaptığı benzetme ile yıkanmak için bin bir zahmetle aradığımız su ile yıkanmak demektir. Yoksa emekler boşa gider.

Tasavvufu aydınlanma olgusu Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Necip Fazıl Kısakürek, Nurettin Topçu, Yaman Dede, Mahir İz, Fethi Gemuhluoğlu, Ayşe Şasa bu aydınlanmanın bizdeki bariz örnekleridir. Cemil Meriç, İsmet Özel, Sezai Karakoç, Oktay Sinanoğlu gibi aydınlar da da tasavvufî anlayışın derin etkileri görülmektedir. Batıda ise Muhyiddîn Şekûr, Ian Dallas/Abdülkâdir es-Sûfî gibi kimi kişiler tasavvuf vasıtası ile İslâm dini ile tanışmışlardır.

Son dönemde Mahmut Erol Kılıç Hoca “*Din adamı modelimiz Yunus Emre olsaydı*” başlıklı yazısında dini dört dereceli/ şeriat, tarikat, marifet, hakikat perspektifinden algılayan Yunus tipi din adamı özlemini ortaya koymuştur. Ona göre bu âlim tipi Gazzâlî ile başlamıştır.⁵⁹⁰ Yine “*Davud el-Kayseri bizim neyimiz olur?*” başlıklı yazısında irfanî ilim geleneğinden kopmuş olan hocalara Osmanlı’nın ilk baş müderrisi Dâvûd el-Kayserî ve onun hocası zamânının meşhur âlimi Kadı Sirâceddîn Urmevî örneğini hatırlatır. Dâvûd el-Kayserî Tebriz’de Abdurrezzak Kaşanî’den Fusûs okumuştur. Mevlana’nın yakın arkadaşı olan Kadı Urmevî, Karatay Medresesi’nde âlet ilimleri ile tasavvufî ilimleri beraber okutmuştur.⁵⁹¹

Her alanda derin krizler yaşadığımız böyle bir dönemde özlem duyulan böylesi bir din adamı modelinin yeniden gündeme getirilmesi bir zaruret olsa gerekir.

KAYNAKÇA

Aclûnî, İsmâil b. Muhammed, *Keşfü’l-Hafâ ve Muzillü’l-İlbâs Ammâ İšteherâ Mine’l-Ehâdis alâ Elsineti’n-Nâs*, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut 1405, II, 262.

Afifî, Ebû’l-Alâ, *İslam Düşüncesi Makaleler*, çev. E. Demirli, İstanbul 2000.

_____, *Muhyiddin İbn-i Arabî’de Tasavvuf Felsefesi*, çev. M. Dağ, II. baskı, İstanbul 1998.

Aiblon, İlai, “Gazali’nin Sebeplilik Görüşü”, Çev. Rabia Geçdoğan, *AÜİFD XLIX* (2008), sayı II, ss. 385-398.

Altıntaş, Hayrani, “Din Psikolojisi ve Tasavvuf” <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/69/1743/18507.pdf>, Erişim tarihi, 08.07.2017, ss. 1-27.

Aydın, Hasan, “Gazzâlî, Misyonu ve Toplum Projesi”, http://turkoloji.cu.edu.tr/GENEL/hasan_aydin_gazzali_misyon.pdf, ss.1-26, Erişim tarihi, 08.07.2017,

Bahçe, Kemal, İmam Gazali ve Nübüvvet Anlayışı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı / Kelam Bilim Dalı, Konya- 2008.

⁵⁹⁰ Mahmut Erol Kılıç, “Din adamı modelimiz Yunus Emre olsaydı”, <http://www.yenisafak.com/yazarlar/mahmuderolkilic/din-adami-modelimiz-yunus-emre-olsaydi-2035387>, 08 Ocak 2017, Erişim Tarihi: 15.07.2017.

⁵⁹¹ Kılıç, “Davud el- Kayseri bizim neyimiz olur?”, <http://www.yenisafak.com/yazarlar/mahmuderolkilic/davud-el-kayseri-bizim-neyimiz-olur-2036133>, 12 Şubat 2017, Erişim Tarihi: 15.07.2017.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Bakırtaş, Tahsin ve diğerleri, “Gelişmekte Olan Ülkeler ve Beyin Göçü: Türkiye Örneği” *Kastamonu Eğitim Dergisi*, Eylül 2010 Cilt:18 No:3, Erişim tarihi, 08.07.2017, ss. 961-974.

Bayraktar, Necla, *Aktüel Dergisi*, sayı 206, 2009, <http://www.aktuel.com.tr/kultur-sanat/2013/05/20/beni-kor-kuyulardan-tasavvuf-cikardi>, Erişim tarihi, 08.07.2017.

Ceyhan, Semih, “Tasavvufun Doğuş Devrini Anlamada Anahtar-Kavram Olarak Zühd’ün Hakikati ve Dereceleri: Gazzâlî Yaklaşımı” ss. 457-474.

Çağrı, Mustafa, “Gazzâlî”, *TDV*, c. XIII, ss.489-505.

Çapak, İbrahim, “Gazali’ye Göre Kıyasın Kur’an’a Uygulanması”, *İslami İlimler Dergisi*, Yıl 1, Sayı 2, Güz 2006, ss. 13-149.

Çelik, İsa, *Selim Divane Vuslata Davet: Burhânu’l-Ârifin Miftâhu Müşkilâtis-Sâdıkin Âdâbu Tarîki’l-Vâsılîn Selîm Divâne*, İnsan Yayınları, İstanbul 2004.

_____, “Makedonya’da Bir Kâdirî Şeyhi: Kırımlı Selim Baba”, *İhya Uluslararası İslâm Araştırmaları Dergisi*, Erişim Tarihi: 20 Eylül 2015.

Dallas, Ian, *Gariplerin Kitabı*, Çev. İsmet Özel, Şule Yay., 2007.

Deniz, Gürbüz, “Gazzâlî’yi Anlamanın Usûlü”, *Diyanet İlmi Dergi*, Cilt: 47, Sayı: 3, ss. 1-20.

ed-Dîbû, İbrahim, “İmâm Gazzâlî’nin Kelâmcıların Delil ve Yöntemlerine Karşı Tutumu”, “900. Vefât Yılında İmâm Gazzâlî” konulu Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı, 07 – 09 Ekim 2011, Marmara Üniversitesi İFAV Yayınları İstanbul, 2012, 345-359.

el-Hânî, Muhammed b. Abdullah, *Âdâb*, Çev. Mehmet Talha Odabaşı, Mavi Yay., İstanbul 2006.

Emiroğlu, İbrahim, “Tartışma Usûl ve Âdâbı Açısından Gazzâlî’nin Tehâfütü’l-Felâsife’sinin İncelenmesi”, “900. Vefât Yılında İmâm Gazzâlî” konulu Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı, 07 – 09 Ekim 2011, Marmara Üniversitesi İFAV Yayınları İstanbul, 2012, ss. 667-701.

el-Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed, *Filozofların Tutarsızlığı*, Çev. Hüseyin Sarioğlu, Mahmut Kaya, Klasik Yayınları, 2014.

_____, *İhyâu Ulûmi’d-Dîn*, I-IV, Dâru İhyâi’l-Kütübi’l- Arabiyye, Mısır, ts.

_____, *İhyâu Ulûmi’d-Dîn*, çev. Ahmed Serdaroğlu, I-IV, Bedir Yay., İstanbul 1977.

_____, *İslam’da Müsamaha Faysalü’t-Tefrika Beyne’l-İslam Ve’z-Zendeka*, Çev. Süleyman Uludağ, Dergah Yay., 2016.

_____, *Kıtasu’l müstakim*, Mısır 1900; a.g.mlf. *el-Kıtasü’l-müstakim Hak Yolcularının Miracı*, Çev. Yaman Arıkan, Eskin Matbaası, 1971.

_____, *el - Kanunü’l - Külli fi’t - te’vil*, Trc. Süleyman Uludağ, İstanbul, 1972, İslâm’da müsamaha’nın eki)

_____, *Kimyâ-i Saâdet*, çev. Ali Arslan, Arslan Yay., İstanbul 1976.

_____, *Mişkâtü’l-Envâr Nurlar Feneri*, çev. Süleyman Ateş, Bedir Yay., İstanbul 1994.

_____, *el-Munkızu min-ad-Dalâl*, Çev. Hilmi Güngör, MEB, İstanbul 1948,

_____, *el-Munkızu mine’d-Dalâl*, tah. Kasım en’Nurî, Muhyiddin Necip, Dimaşk 1991.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

_____, *el-Munkız, İslâm Filozoflarından Felsefe Metinleri*, çev. M. Kaya, İstanbul, 2003.

_____, *el-Munkizu mine'd-Dalâl*, Şerh eden: Abdulhalîm Mahmûd, trc. Salih Uçan, 2.bs., Kayihan Yay., İstanbul 1997.

_____, *Tehâfütü'l-Felâsife*, Yayınlayan: Mâcid Fahrî, Dârü'l-Meşrik, 4. Baskı, Beyrut 1990.

Gencî, Muhammed Hüseyin, “Gazzâlî Felsefeye Karşı mıydı?”, <http://journals.miu.ac.ir/backend/uploads/b40e6c891c3e237dc07002ef5567439a115e786d.pdf>
Erişim tarihi, 08.07.2017.

Göktaş, Vahit, “Tasavvufî Terbiye'nin Günümüz Din Eğitim-Öğretimine Sunabileceği İmkânlar” *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52:2(2011), ss. 137-155;

Herbert, Nick, *Temel Bilinç*, Ayna Yayınevi, 1999.

İzmirli, İsmail Hakkı, “Beş Sınıf”, *DFİFM.*, 12 (1929).

İşimtekin, Soner, “İran'da Ortaya Çıkan Düşünce ve Felsefe Ekolleri”, <http://www.ayk.gov.tr/pdf>,
Erişim tarihi, 08.07.2017, ss. 209-222.

Kalkan, Bilgihan, “Prof.Dr. Ahmed Yüksel Özemre'nin Tasavvufî Görüşleri”, file:///5000164987-5000283069-1-SM.pdf, Erişim tarihi: 08.07.2017, ss. 1-28.

Kara, Mustafa, “Nurettin Topçu'nun Tasavvuf Düşüncesi”, <https://ismailhakkialtuntas.com/2011/07/20>, Erişim tarihi, 08.07.2017.

Kaya, Mahmut, “Gazzâlî Filozofları Tekfîr Etmekte Haklı mıydı?”, ss. “900. Vefât Yılında İmâm Gazzâlî” konulu Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı, 07 – 09 Ekim 2011, Marmara Üniversitesi İFAV Yayınları İstanbul, 2012, ss. 43-53.

Mahmut Erol Kılıç, “Din adamı modelimiz Yunus Emre olsaydı” <http://www.yenisafak.com/yazarlar/mahmuderolkilic/din-adami-modelimiz-yunus-emre-olsaydi-2035387>, 08 Ocak 2017, Erişim Tarihi: 15.07.2017.

_____, “Davud el-Kayseri bizim neyimiz olur?”, <http://www.yenisafak.com/yazarlar/mahmuderolkilic/davud-el-kayseri-bizim-neyimiz-olur-2036133>, 12 Şubat 2017, Erişim Tarihi: 15.07.2017.

Kurt, Hasan, “Takilidi İmanın Tahkiki İmana Dönüşmesi”, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012/2, c. 1, sayı: 2, http://gifdergi.gumushane.edu.tr/Makaleler/1898345424_1-makale.pdf, ss. 1-15.

Kutluer, İlhan, “Felsefe ile Tasavvuf Arasında: Gazzâlî'nin Mişkâtü'l-Envâr'ında Entelektüel Perspektifler”, “900. Vefât Yılında İmâm Gazzâlî” konulu Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı, 07 – 09 Ekim 2011, Marmara Üniversitesi İFAV Yayınları İstanbul, 2012, ss. 507-535.

Macit, Muhittin, “Gazzâlî'nin *el-Munkiz Mine'd-Dalâl* isimli Eserine Farklı Bir Yaklaşım”, “900. Vefât Yılında İmâm Gazzâlî” konulu Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı, 07 – 09 Ekim 2011, Marmara Üniversitesi İFAV Yayınları İstanbul, 2012, ss. 53-61.

Özervarlı, M. Sait, “Gazzâlî'nin Kelâm İlmindeki Yeri”, *TDV*, c.XIII, ss.506-508.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Özköse, Kadir, “Râbîta ile Gerçekleşen Hâl Transferi”, *Somuncu Baba Dergisi*, <http://somuncubaba.net/dergi/116-sayi/rabita-ile-gerceklesen-hal-transferi/>, Erişim tarihi: 08.06.2017.

İbn Rüşd, *Kitâbu'l-Keşf an Minhâci'l-Edille*, Çev. Süleyman Uludag, İstanbul 1985.

Salih, Aidin, *Gerçek Tıp Yitik Şifanın İzinde*, Yitik Şifa, 2017.

Sanevber (Snavbar), Ahmed, “İmâm Gazzâlî’nin Kendi Çağındaki Dîni Akımlara Karşı Tutumu (İmâmîyye Şîası Örneği)”, “900. Vefât Yılında İmâm Gazzâlî” konulu Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı, 07 – 09 Ekim 2011, Marmara Üniversitesi İFAV Yayınları İstanbul, 2012, ss. 117-131, s. 117.)

Sallan Songül ve diğerleri, “Postmodernizm-Modernizm İkilemi”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/34/1131/13295.pdf>, Erişim tarihi: 13.07.2017, ss. 313-322.

Selvi, Dilaver, Ricâlû'l-Gayb Ordusu, <http://yediulya.com/doc-dr-dilaver-selvi/>, Erişim tarihi: 08.07.2017.

Sheikh, M. Saeed, *Islamic Philosoph*, London 1982.

Şahinler, Necmettin, *Kâmil Mürşidin portresi: Prof. Dr. Ahmed Yüksel Özemre ile sohbetler*, Furkan Yay., 1997.

Şekûr, Muhyiddin, *Su Üstüne Yazı Yazmak*, Sûfî Kitap Yayınları, 2017.

Şeyh Mustafa, *Cennetü'l-Mücâhidîn*, İstanbul Ün. Nadir Eserler Ktp. 297.8.

Şeyhî, Köstendilli Süleyman, *Burûki'l-Âşikân ve Sülûki'l-Merdân Li-Şeyhî Süleymân el-Müsemâmâ bi Mir'âtü'l-Muvahhidîn (Mir'âtü'l-Muvahhidîn)* (Yazma), İstanbul Sül. Ktp. Birinci Serez Bl., Nu: 1515.

_____, *Nikâtü'l-Hikem*, İstanbul Sül. Ktp. Serez Bl., Nu: 1510.

Tatlı, Bekir, *Hadîs Tekniği Açısından Cibrîl Hadîsi ve İslâm Düşüncesine Yansımaları*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri (Hadis) Anabilim Dalı, Ankara-2005.

Türker, Ömer, “İslam Düşüncesinde İlimler Tasnifi”, *Sosyoloji Dergisi*, 3. Dizi, 22. Sayı, 2011, ss. 533-556.

Uludağ, Süleyman, “Abdülkadir-i Geylânî”, *TDV*, c. I, s.233-238.

_____, *İslâm Düşüncesinin Yapısı: Selef, Kelâm, Tasavvuf, Felsefe*, Dergah Yay., 2013.

_____, “Ricâlû'l-Gayb”, *TDV*, c. XXXV, 2008, ss. 81-83.

Yıldırım, Birol, *Köstendilli Süleyman Şeyhi Efendi Hayatı Eserleri ve Tasavvufi Görüşleri*, Ertual Yayıncılık, Erzurum 2016, .41.

Yıldız, Hasan, “Postmodernizm Nedir?” https://birimler.dpu.edu.tr/app/views/panel/ckfinder/userfiles/17/files/DERG_/13/153-166.pdf, Erişim tarihi: 08.07.2017, ss. 1-15.

<http://www.meydannet.com/haber/sahtekar-hoca-vaaz-verdi-bafra-karisti-25007.html>, Erişim tarihi: 08.06.2017.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

<http://reddievrin.blogcu.com/materyalizmi-bilimsel-olarak-yok-eden-kesif-kuantum-fizigi/7852810>, Erişim tarihi: 13.07.2017.

MUSAHIPZADE CELÂL'İN TİYATRO ESERLERİNDE KADIN TIPLERİ
FEMALE CHARACTERS OF MUSAHİPZADE CELÂL'S THEATRICAL PIECES

Yrd. Doç. Dr. N. Gamze ILICAK

İstanbul Gelişim Üniversitesi, ngilicak@gelisim.edu.tr

Özet

Tiyatro eserlerindeki kadın tipleri toplumun kadına bakış açısını ortaya çıkarmaktadır. Edebi ürünlerde milletin sosyal tarihini görmek mümkündür. Toplumdaki olaylar, yaşanmışlıklar, toplumsal değerler çeşitli kadın tiplerine ilham olmaktadır. Sosyolojik, psikolojik, yöresel ve kültürel yönden zenginleşen kadın tipleri toplumun genel zihniyetini tiyatro eserleri aracılığıyla topluma yansıtmaktadır.

Farklı kadın tiplerini oyunlarında barındıran Musahipzade Celâl, Batı tiyatrosunun sahne özelliklerini geleneksel olanla ustaca birleştirmiş biridir. Tiyatro eserlerine döneminin sosyal hayatını, ruhunu, değişikliklerini özenle yansıtmıştır. Celal, geleneksel sanatların kayboluşundan, bozulan idari yapıya, batıl inançlardan, mahalle hayatının içindeki sıradan insanın zihniyetinde görülen farklılığa kadar pek çok konuya eserlerinde yer vermiştir.

Bu çalışmada, çalışma evreni Musahipzade Celâl'in tüm tiyatro eserleri olarak belirlenirken, çalışma grubunu temsilen ulaşılabilirlik esas alınarak Musahipzade Celâl'in on üç tiyatro eseri seçilerek sınırlandırılmıştır. Musahipzade Celâl'in incelenen tiyatro eserleri: Atlı Ases, Aynaroz Kadısı, Balaban Ağa, Bir Kavuk Devrildi, Demirbaş Şarl, Fermanlı Deli Hazretleri, Gül ve Gönül, Gülsüm, İstanbul Efendisi, Kaşıkçılar, Kafes Arkasında, Köprülüler, Lale Devri'dir. Bu oyunlar doküman incelemesi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Musahipzade Celâl'in tiyatro eserlerindeki kadınlar, dönemin toplumsal yapısı göz önüne alınarak ideal eş ve anne tipi, ideal sevgili tipi, düşmüş kadın tipi, fattan kadın tipi ve günahkâr kadın tipine göre incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Musahipzade Celâl, tipler, kadın.

Abstract

The female characters in a theatrical play show the society's perception of women. It is possible to see a nation's social history in pieces of literature. Events and value system of society are musings of different female characters. These characters that have cultural, psychological and sociological depth in theatrical pieces are the reflection of society.

Musahipzade Celal combined properties of traditional and western style theatre successfully using different types of female characters. In his plays, he showed the social life and changes of his period. He discussed various topics in his pieces; disappearance of traditional arts, break down of administrative order, superstitions and mentality changes of ordinary people.

In this study, we focus on thirteen theatrical pieces of Musahipzade Celal. These are Atlı Ases, Aynaroz Kadısı, Balaban Ağa, Bir Kavuk Devrildi, Demirbaş Şarl, Fermanlı Deli Hazretleri, Gül ve Gönül, Gülsüm, İstanbul Efendisi, Kaşıkçılar, Kafes Arkasında, Köprülüler, Lale Devri. We evaluate these plays using document inspection method. We investigate and categorize the female characters in Musahipzade Celal's theatrical plays according to periods social structure; ideal wife and mother, ideal lover, prostitute, enticing and sinful woman.

Keywords: Musahipzade Celal, characters, female.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Giriş

Edebî yaratımlarda milletin sosyal tarihini görmek mümkündür. Bu eserlerdeki tipler, millete ait sosyal tarihin temsili kahramanlarıdır. Toplumun kültür hayatını, kültür hayatında gerçekleşen değişimleri anlayabilmek için tip çalışmalarına yönelmek gerekmektedir. Edebî eserlerdeki tipler, toplumların sosyal hayatı içinde gördüğü veya gelecekte görmeyi umut ettiği prototiplerdir.

Musahipzade Celâl'in doğumundan önceki tarihi olaylara bakıldığında Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileme dönemine girdiği, Tanzimat Fermanı ve Islahat Fermanı'nın yayımlandığı görülmektedir. Musahipzade Celâl'in doğumundan sonra ise Meşrutiyet ilan edilmiş, Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı gerçekleşmiştir. Daha sonrasında ise Cumhuriyet ilan edilmiş, kadınlara eşit haklar verilmiş, harf devrimi olmuştur. Musahipzade Celâl'in yaşadığı, eser vermeye başladığı dönemde sosyal hayatı etkileyen pek çok değişim gerçekleşmiştir. İster istemez toplumsal hayattaki değişiklikler, toplum hayatında görülen kadın tiplerine de yansımıştır.

Çalışmada araştırma kapsamında incelenen konuyla ilgili bilgi içeren yazılı belgelerin analiz edilmesiyle veri sağlanması anlamına gelen doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 188). Çalışma evreni Musahipzade Celâl'in tüm tiyatro eserleri olarak belirlenmiştir. Çalışma grubu tiyatro metinlerine ulaşılabilirlik esas alınarak Musahipzade Celâl'in on üç tiyatro eseriyle sınırlandırılmıştır. Musahipzade Celâl'in incelenen tiyatro eserleri: Atlı Ases, Aynaroz Kadısı, Balaban Ağa, Bir Kavuk Devrildi, Demirbaş Şarl, Fermanlı Deli Hazretleri, Gül ve Gönül, Gülsüm, İstanbul Efendisi, Kaşıkçılar, Kafes Arkasında, Köprülüler, Lale Devri'dir. Yekûnde 889 sayfa metin doküman incelemesi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Tiyatro eserlerinde hiçbir konuşması, oyuna katkısı olmayan kadınlar incelemeye dâhil edilmemiştir. Musahipzade Celâl'in tiyatro eserlerindeki kadınlar, dönemin toplumsal yapısı göz önüne alınarak ideal eş ve anne tipi, ideal sevgili tipi, düşmüş kadın tipi, fattan kadın tipi ve günahkâr kadın tipine göre incelenmiştir. Musahipzade Celâl'in incelenen tiyatro eserlerinde yer alan kadın tiplerine geçmeden önce ilk olarak Musahipzade Celâl'i kısaca tanımak gerekmektedir.

1. Musahipzade Celâl

Asıl adı Mahmut Celaledin olan Musahipzade Celâl, 1868'de İstanbul'un Cihangir semtinde doğmuştur. Gazhane Başkâtibi Musahipzade Ali Bey ile Fıtnat Ecibe Hanım'ın oğludur. 1935'te çıkarılan soyadı kanunu ile Musahipzade soyadını almıştır. 1889'da "Babîâli Tercüme Odası"nda kâtiplik yapmaya başlayan Musahipzade Celâl, burada çalışırken tiyatroya ilgi duymaya başlamıştır (Çorumlu, 2012: 41). Eserlerini Meşrutiyet ve Cumhuriyet gibi iki köklü dönüşüm devresinde veren yazar, esas itibarıyla geride bırakılmakta olan toplumsal yapıyı karikatürize etmiş ve hicvetmiştir (Kahraman, 2006: 232). Musahipzade Celâl 1959 yılında vefat etmiştir (Altıkulaç Demirdağ, 2011: 497).

2. Musahipzade Celâl'in Tiyatro Eserleri

Türk Kızı (1936'da Gülsüm adıyla), Köprülüler (yazılışı 1912), İstanbul Efendisi (yazılışı 1913), Lâle Devri (yazılışı 1914), Macun Hokkası (yazılışı 1916), Yedekçi (yazılışı 1919), Kaşıkçılar (yazılışı 1920), Atlı Ases (yazılışı 1921), Demirbaş Şarl (yazılışı 1921), İtaat İlâmı (yazılışı 1923), Moda Çılgınları (yazılışı 1923 -basılmamış-), Fermanlı Deli Hazretleri (yazılışı 1924), Aynaroz Kadısı (yazılışı 1927), Kafes Arkasında (yazılışı 1928), Bir Kavuk Devrildi (yazılışı 1930), Mum Söndü (yazılışı 1930), Pazartesi-Perşembe (yazılışı 1931), Gül ve Gönül (yazılışı 1932), Balaban

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Ağa (yazılışı 1933), Selma (yazılışı 1934), Genç Osman (Mehmet Şükrü Erden ile birlikte yazılışı 1937) (Çorumlu, 2012: 43).

3. Tip Kavramı

Olaya dayalı edebî eserlerde, eserdeki olayın gerçekleşmesinde birinci derecede rolü olan ve eser boyunca önemli durum ve duyguların kendisine bağlandığı bir kahraman vardır. Kahraman bazı eserlerde karmaşık, bazı eserlerde basit özellikler gösterir. Tip adı verilen kişi basit ve sade karakterlidir. Küçük farklılıklar gösterse de aynı dönemde oluşturulan başka eserlerde de görülür (Kaplan, 1984: 5).

Tip sözcüğü kelime anlamı olarak tür, cins, numune, örnek anlamlarına gelir. Edebî anlamda ise düşünüş, davranış, mizaç, eylem ve işlev yönleriyle diğerlerinden farklı kişi olarak tanımlanabilir. Toplumsal kimliği ile temsili bir karakter taşıyan ve tip olarak adlandırılan kişi, diğer bir anlamıyla kendisinin dışında kalan değerlerin temsilcisidir (Kaplan, 1984: 5). Tipler içinden çıktığı toplum tarafından zenginleştirilerek yaşatılır (Kara Düzgün, 2007: 15).

Tipler toplumdan topluma değişmekte, olaylar ve durumlar sonucunda farklılaşmaktadır. Sanatçılar meydana getirdikleri sözlü ve yazılı ürünlerde dönemin örnek olaylarını ve karakterlerini yansıtmaktadır. Toplumda gerçekleşen sosyal değişiklikleri tipler üzerinden gözlemlemek mümkündür. Çünkü tipler sosyal açıdan anlamlıdır.

Tipler aracılığıyla belli bir dönemin toplumunun inandığı temel değerler temsil edilir. Bunlar arasında toplumun sevmediği, küçük gördüğü, alay ettiği tipler de yer alır (Kaplan, 1984: 5). Toplum hayatında iyi, örnek alınması gereken tipler olduğu gibi olumsuz karşılanan, hor görülen tipler de vardır.

Eserlerde yer alan kadın tipleri de toplumsal hayattaki kadına bakış açısını algılama, değerlendirme açısından önemlidir. Dinî, sosyal, ekonomik, kültürel hayatta yaşanan değişiklikler toplum şuuruna yansyarak insan tiplerini ve doğal olarak kadın tiplerini değiştirmektedir.

Bu çalışmada Musahipzade Celâl'in Atılı Ases, Aynaroz Kadısı, Balaban Ağa, Bir Kavuk Devrildi, Demirbaş Şarl, Fermanlı Deli Hazretleri, Gül ve Gönül, Gülsüm, İstanbul Efendisi, Kaşıkçılar, Kafes Arkasında, Köprülüler, Lale Devri adlı oyunlarındaki kadınlar tipler açısından incelenmiştir. Musahipzade Celâl'in adı sayılan tiyatro ürünlerindeki kadınlar eserlerdeki varlıklarına, etkilerine göre; ideal eş ve anne, ideal sevgili, düşmüş kadın tipi, fattan kadın tipi ve günahkâr kadın tipine göre incelenmiştir.

4. Musahipzade Celâl'in Tiyatro Eserlerinde İdeal Eş ve Anne Tipi

Eş seçimi kişinin bütün yaşamını etkilemekte ve kişinin ihtiyaçları doğrultusunda şekillenmektedir. Bir ömrü iyi günde kötü günde birlikte geçirmek kolay değildir. Bu yüzden evlenirken bazı kıstaslara dikkat etmek gerekir. İdeal eş ve anne tipi toplumun kadından beklentisini yansıtır. Genellikle kadın, geleneksel konumuna oturtulur ve bu konumun gerektirdiği niteliklerle donatılır.

Kolektif bilinçaltının yansması olan destanlarda eş seçimi mantığına bakıldığında kadının kahramanın yardımcısı olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Erkek kadının kendisi gibi cesur ve kuvvetli olmasını ister. Şartlar gereği aktif bir hayat süren erkek kendine denk uygun kadın tipini seçmeye gayret etmektedir. Kadınlar da evlilik noktasında bileğini bükebilecek ve kendisinden güçlü eş, erkek olarak ister (Kaplan, 1976: 43).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Türk Edebiyatı'nın önemli metinlerinden biri olan Dede Korkut Kitabı'nda yer alan ideal eş ve anne; Dirse Han'ın eşi ve Boğaç Han'ın annesi olan kadındır. Bu kadın kocasına kızdığına bile ona ters cevap vermeyen hatta onu sakinleştiren, yaşadıkları problemlere çözümler üreten akıllı bir kadındır. Aynı kitapta yer alan ideal eş ve anne olan Burla Hatun da kocasını ve oğlunu kurtaran mücadelecı, savaşçı bir kadındır (Ekici, 2000).

Musahipzade Celal'in **Aynaroz Kadısı** tiyatro eserinde Ela, Yakup'un yani Aynaroz kadısının karısıdır. Ela kocası farklı kadınlarla basılmış, zimmetine para geçirdiği için sürülmüş olmasına rağmen kocasının yanında durmaktadır. Kocasının yaptıklarının farkındadır. Kocasını Afroditi'nin ailesinden kalan mirası üstüne geçirmek ve kızın namusuna zarar vermek istediğinde kızı kocasından kurtarır (Musahipzade Celâl, 1936b: 37-42). Ela kocasının İstanbul'da iyi bir göreve gelmesini istemektedir. Bunun için eniştesi şeyhülislama beş yüz altın verir (Musahipzade Celâl, 1936b: 67). Burada ideal eş ve anne kadın tipine bakıldığında kocasının olumsuz davranışlarını bilmesine rağmen onun yanında duran bir kadın tipi görülmektedir. Kocasının dışarıda başka kadınlarla basılmasına olay çıkartmamasına rağmen evinde böyle bir durumun gerçekleşmesine müsaade etmemektedir. Ela için kocasının iyi bir mevkie gelmesi çok önemlidir. Hatta bunun için rüşvet vermekten dahi çekinmemektedir.

Musahipzade Celal'in **Balaban Ağa** tiyatro eserinde Ragıbe Hanım, Balaban Ağa'nın karısıdır. Balaban Ağa evindeki aşçıyı ve seyisi tövbekâr olmuş kadınlarla evlendirmiştir. Ragıbe Hanım bu durumdan memnun değildir. Kadınların kızının ahlakını bozacağını düşünmekte ama kocasına güç yetirememektedir (Musahipzade Celâl, 1936c: 21). Aynı eserdeki Mehveş de Balaban Ağa'nın kızıdır ve yeni evlidir. Kocasından memnun değildir. Kocasını kumar oynamakta, başka kadınlara gitmektedir. Bir kadınla baskın vermesine rağmen karısını boşamak istememektedir. Karısının talakı için çok para alma niyetindedir (Musahipzade Celâl, 1936c: 36-37). Babasına yardım eden Fehmi'nin bekâr olduğunu öğrenince Mehveş çok mutlu olur (Musahipzade Celâl, 1936c: 45). Kocasını başka bir kadınla tekrar basıldığında Fehmi'nin sayesinde boşanır (Musahipzade Celâl, 1936c: 54). Eserin sonunda Fehmi ile evlenir. Bu esere bakıldığında Mehveş'in kocasının yaptıklarını bilmekle beraber bunlara razı olmadığı görülmektedir. Kocasından boşanmak istemektedir. Burada kocadan boşanmanın, tekrar evlenmenin mümkün olduğu düşüncesi vardır. Türk Edebiyatı verilerinin pek çoğunda yer alan gözünü kocasıyla açıp onunla kapayan kadın algısı dönemin şartlarına göre artık değişmiştir.

Musahipzade Celal'in **Gülsüm** eserinde Keziban, Hassan Ağa'nın karısıdır. Muhtar yeğenini Keziban'ın kızı Gülsüm ile evlendirmek istemektedir. Keziban muhtarın hükümet memurlarına sözünü geçirdiğini düşünmekte ve ondan korkmaktadır (Musahipzade Celâl, 1936f: 11). Muhtar, Keziban'a kızını yeğeni ile evlendirmesi karşılığında bir tarla vereceğini söyler. Ama Keziban bunu kabul etmez (Musahipzade Celâl, 1936f: 15). Keziban, Yusuf askere gidip kocası vefat edince zor durumda kalır. Komşularından muhtarın kızını yeğenine almak için dağa kaldıracağı haberini duyunca kızıyla namuslarını korumak için köyden kaçarlar (Musahipzade Celâl, 1936f: 24-25). Keziban çalışkan biridir. İstanbul'a geldikten kısa bir süre sonra vefat eder (Musahipzade Celâl, 1936f: 28). Bu eserde yer alan ideal eş ve anne tipi olan Keziban; çalışkan, namuslu, sözünün eri bir kadındır. Mal, mülk, paraya önem vermemektedir. Keziban'ın muhtardan korkması Anadolu insanının otoriteye karşı duyduğu saygıyla karışık çekinmeden kaynaklanmaktadır. Zaten oyunda Keziban ve Gülsüm'ün Anadolu'yu temsil ettiği sürekli vurgulanmaktadır. Bu kadınlar; Anadolu

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

gibi çalışan, tarumar olmuş, haksızlığa uğramış kadınlardır. Yazarın burada kadınlar üzerinden bir dönem özeleştirisi yaptığı söylenebilir.

Musahipzade Celal'in **Gül ve Gönül** eserinde Gevher kadın, Hayali Mehmet Çelebi'nin karısıdır. Çengi kolbaşısıdır. Gevher kadın insanlara yardım etmeyi sever. Mahallenin avarız sandığına her yıl 500 akçe göndermektedir. Dullara öksüzlere yardım etmektedir (Musahipzade Celâl, 1936e: 8-9). 25 senedir çalışmaktadır. Gençliğinden itibaren kendine söz söyletmemiş, sanatının şerefini muhafaza etmiştir. Erkeklerin altınlarla, mücevherlerle onu kandırmasına müsaade etmemiştir. İnsanlar ona hürmet eder (Musahipzade Celâl, 1936e: 31). Gevher'e yıllar önce bir bebek bırakılmıştır. Gevher Hanım ve eşi bebeği kendi çocukları gibi büyütüp ona Gülfem adını verir (Musahipzade Celâl, 1936e: 37-40). Gevher kuru gürültüye pabuç bırakmayan cesur bir kadındır (Musahipzade Celâl, 1936e: 61). Bu eserde verilen ideal eş ve anne tipi çengi kolbaşısı Gevher'dir. Namusuyla çalışan, insanlara yarım eden, evine bırakılan kimsesiz bir bebeği kendi çocuğu gibi büyüten bir kadındır. Burada toplum açısından uygun görülmeyen bir meslek icra etmesine rağmen Gevher'e saygı duyulduğu, ulvi bir kadın olarak algılandığı vurgulanmıştır. Yani ne iş yaparsa yapsın kadın, namusuyla çalıştığı takdirde toplumun buna saygı duyacağını altı çizilmiştir. Cumhuriyet rejiminin getirdiği yeniliklerin toplumun bakış açısını yumuşattığı yorumu da yapılabilir.

Musahipzade Celal'in **Kasıklar** eserinde Zennube, Bezmi Efendi'nin hanımıdır. Kocasının diğer hanımı olan Şekure'den intikam almak için Nurhayat'ı kocasının hizmetine verir. Zennube, kocası kendi üzerine Şekure'yi eş olarak getirdiğinden ondan hoşlanmamaktadır (Musahipzade Celâl, 1936k: 26-28). Bu eserde yer alan ideal eş ve anne Zennube'nin davranışlarını hisleri belirlemektedir. Güzel bir halayığın kocasının özel işlerini yapmakla görevlendirmesinin sebebi kocasının diğer zevcelerinden nefret etmesidir. Kocasına hislerini belirtememekte aklınca diğer eşlerden öç almaktadır.

Musahipzade Celal'in **Köprülüler** eserinde Turhan Sultan, valide sultandır. Turhan Sultan; oğlu IV. Mehmet'e memleketin felaket içinde olduğunu, onun bu durumu anlayamadığını ve kendisinin bu durumdan rahatsız olduğunu belirtir. Tedbir olarak Köprülü Mehmet Paşa'nın sadrazam yapılmasını ister (Musahipzade Celâl, 1936l: 22-23). Köprülü Mehmet Paşa sadrazamlığı kabul etmek için padişaha çeşitli şartlar sunduğunda valide sultan padişahı Köprülü'nün şartlarını kabul etmesini ister (Musahipzade Celâl, 1936l: 25-26). Bu eserdeki ideal eş ve anne tipi devletin bekası için oğlunun doğru kararlar almasına yardım etmeye çalışan güçlü bir kadındır. Akıllı, çocuğunu yönlendirmeyi iyi bilen biridir.

Musahipzade Celal'in **Lale Devri** eserinde Safiye Molla, Zülâli Hasan Efendi'nin karısıdır. Mihriban adında güzel bir halayık saraydan cezalı olarak Zülâli Hasan Efendi'nin evine gönderilince Safiye, Mihriban'ı kırk beş yıllık kocasını elinden almakla suçlar. Kocasının o; eve geldikten sonra tavrının, halinin değiştiğini iddia eder (Musahipzade Celâl, 1936m: 23). Mihriban, Zülâli Hasan Efendi'ye iyi davranarak karısı Safiye'nin onu evden göndermesini sağlamak ister (Musahipzade Celâl, 1936m: 24-25). Safiye Mihriban'ın yaptıkları sonucunda olay çıkartır ve fenalıklar geçirir (Musahipzade Celâl, 1936m: 27). Mihriban saraya tekrar çağırılınca Safiye, Mihriban'ı eliyle iskeleye bırakır. Kocasını Zülâli'ye de kızın kaçtığını söylemeye karar verir (Musahipzade Celâl, 1936m: 36). Bu eserdeki ideal eş ve anne tipi eve hizmete gönderilen kadından eşini kıskanmaktadır. Kendi şahsi mutluluğu için kocasına yalan söylemeye hazırdır. Safiye, Mihriban'ın saraya dönmesine yardım eder. Çünkü onu, kendi evliliği için bir tehdit olarak algılar.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Burada kadının kendi düzenini koruyabilmek adına çeşitli dalaverelelere başvurabileceği mantığı yer alır.

Musahipzade Celal'in **Fermanlı Deli Hazretleri** eserinde İfakat, Rakım Ağa'nın zevcesidir. İfakat, Fermanlı Deli Hazretleri'nin çok önemli bir zat olduğunu duyar. Halep vilayeti valiliğine vesile olsun diye kocasıyla hocanın yanına gitmek ister. İfakat rütbe elde edebilmek için herkesin hocalardan yardım aldığını düşünmektedir (Musahipzade Celâl, 1936h: 28-29). İfakat 500 altın rüşvet verip kocasının valilik için şansını denemesini ister. Rakım Ağa'nın vali olmak için Urfa'dan kaçırdığı kızın annesinden kalan takıları da kendine istemektedir (Musahipzade Celâl, 1936h: 30-31). Burada ideal eş ve anne tipi kocasının usulsüz işlerinden haberdardır. Kendi çıkarlarına uygun olduğundan kocasına karşı çıkmamakta hatta onu desteklemektedir. Valilik için öksüz bir kızın kaçırılması, malına mülküne el konulması umurunda değildir. Kocasının yükselmesi için falcılara, büyücülere önemli zatlara gidilmesi gerektiğine inanmaktadır. Hatta mevkie ulaşmak için gerekirse rüşvet verilmesinin de uygun olduğunu düşünmektedir. Bu kadın tipinde ahlaksal yozlaşmanın olduğu görülmektedir.

Musahipzade Celal'in **Kafes Arkasında** eserinde Hasene, Davut Efendi'nin eşlerinden biridir. Hasene ve yeğeni evlerinde hapis yaşantısı sürmektedir. Pencereden bakmaları bile yasaktır. Hasene, kocasından çok korkmaktadır (Musahipzade Celâl, 1936j: 11). Kocasının baskısından mustarip olan Hasene; malıyla, mülküyle esir hayatı yaşadığına inanmaktadır (Musahipzade Celâl, 1936j: 16). Mahkemeye gitmesi durumunda mahkemenin kendini boşamayacağını düşünmektedir. Kocasından talâkını satın almak istemiş kocası ise buna razı olmamıştır (Musahipzade Celâl, 1936j: 12).

Hacı Davud diğer eşlerinin yaşantılarından memnun olduklarını sürekli belirtmektedir. Hasene Hacı Davud'un diğer karılarının ikiyüzlü olduğunu düşünmektedir (Musahipzade Celâl, 1936j: 18). Hasene yeğeni Naciye'nin kendisiyle beraber aynı durumu yaşamak zorunda olmasından memnun değildir (Musahipzade Celâl, 1936j: 19). Hasene, kocasının yeğeni Naciye'yi kendine dördüncü eş yapmak istediğini anlayınca çok sinirlenir. Kocasıyla kavga eder (Musahipzade Celâl, 1936j: 20). Bu olaydan sonra sadece Naciye'nin hayatını düşünür (Musahipzade Celâl, 1936j: 22). Naciye'den eşyalarını toplayıp komşularının oğlu Remziye'ye kaçmasını ister. Çünkü kocası ile yeğenin aynı evde kalmasını istememektedir (Musahipzade Celâl, 1936j: 27). Bu eserde ideal eş ve anne tipi olan Hasene, kocasının evinde âdeta hapis tutulmaktadır. Yaşadığı hayattan ve eşinden memnun değildir hatta kocasından boşanmak istemektedir. Kocasının yeğenini dördüncü eş olarak almaya niyet etmesi bardağı taşıran son damla olur. Burada toplum tarafından hoş karşılanmayan evden kaçma durumunun bile belirli şartlar doğrultusunda gerçekleştirilebileceği vurgulanmıştır. Ayrıca tiyatro eseri boyunca Hacı Davud gibi bir adamla evli kalmanın mümkün olmadığını, boşanmanın gerekliliğinin altı çizilmiştir. Yani toplumda kadının da boşanma hakkı olduğu düşüncesinin desteklendiği yorumu yapılabilir.

Musahipzade Celal'in **Kafes Arkasında** eserinde Nadire, komşu kadındır. Hasene ve Naciye'ye yardım etmek istemektedir. Nadire iki çatı arasında yol bulmuştur. Bu sayede komşusunun evine gidebilmektedir (Musahipzade Celâl, 1936j: 9). Nadire Hacı Davud'un sessiz sakin kadınlarla evlenerek onlara eziyet ettiğini düşünmektedir (Musahipzade Celâl, 1936j: 10). Nadire kadının eve hapsedilerek namusunun korunacağına inanmamaktadır. Hatta bu düşüncüyü ahmakça bulmaktadır (Musahipzade Celâl, 1936j: 10). Bu fikrini: "Yo... Hasene Hanım. Erkek erkekliğini, kadın da kadınlığını bilmeli. Erkekler yetmiş altı kadınla fink atsın, essin, yortsun, yirmi kere baskın versin,

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

zerre kadar namusları lekelenmez. Sonra biz zavallı kadınlar kafesin deliğinden serçe parmağımızı gösterdik mi... vay efendim vay. Hemen adımız kötü kadın olur. Defe koyup çalarlar. Rezil, bednam oluruz... ” sözleriyle ifade etmektedir (Musahipzade Celâl, 1936j: 10).

Nadire, Naciye ile oğlu Sabri’yi evlendirerek Naciye’yi eniştesinden kurtarmak istemektedir. Ayrıca ikisinin birbirini sevdiklerinin de farkındadır (Musahipzade Celâl, 1936j: 11). Nadire hatta Hasene’nin bile Hacı Davud’dan kurtulabileceğini, yeniden evlenebileceğini düşünmektedir. Nadire, Yağlıkçı Raşit Ağa ile Hasene’nin arasını yapmak istemektedir (Musahipzade Celâl, 1936j: 12-13). Hacı Davut, Hasene’nin yeğenini kendisine dördüncü eş yapmak isteyince Nadire, Hasene ile Hacı Davud’un boşanmalarının gerekliliğini vurgular (Musahipzade Celâl, 1936j: 22). Bu eserdeki ideal eş ve anne olan Nadire akıllı bir kadındır. Herhangi bir kadının baskıyla elde tutulamayacağını düşünmektedir. Nadire’nin özgürlükçü, modern bir bakış açısına sahip olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu da toplumda buna uygun bir mantığın oluştuğunun göstergesidir.

Musahipzade Celal’in **Köprülüler** eserinde Mari, Limni adalı bir Rum kızıdır. Mari kocası Mehmet yaralanınca onu korumaya çalışmış ama eşiyle esir düşmüştür (Musahipzade Celâl, 1936l: 44). Kilise Mari’yi bir Türk ile evlendiği için günahkâr kabul eder. Mari âşkın günah olmadığını düşünmektedir. Mari’ye günahının affı için saçlarının kesilip, manastıra kapanması gerektiği belirtildiğinde evliliği olduğu için bunu kabul etmez (Musahipzade Celâl, 1936l: 32-33). Ada Türkler tarafından kuşatılınca Mari ve eşi Mehmet kurtulur. Mehmet secdeye kapanırken Mari de diz çöküp dua eder (Musahipzade Celâl, 1936l: 34). Burada ideal eş ve anne tipi olan Mari kocasına sadık, namuslu, güçlü bir kadın olarak anlatılmaktadır. Kocası zor duruma düştüğünde ona yardım etmek için korsanlara saldırmış, cesur bir kadındır. Türklerin eski metinlerin biri olan Dede Korkut Kitabı’ndaki Hristiyan kadınlarla özellikleri paralellik göstermektedir.

4. 1. Musahipzade Celâl’in Tiyatro Eserlerinde Özverili Eş ve Anne Tipi

Özverili kadın eşine bağlı, çocuklarına düşkündür. Ev kadınlığı ve anneliğin tüm geleneksel sorumluluklarını yüklenmiştir. Her türlü zorluğa göğüs gerer. Para sıkıntısına, geçim zorluğuna yakınmadan katlanır. Özverili kadın tipinin olumsuz örneklerine rastlamak olasıdır. Bu örneklerde özveri, bilinçsiz bir analık içgüdüğü olarak açıklanmış, koruyuculuk içgüdüğünün tahakküm etme alışkanlığına dönüştüğü gösterilmiştir (Şener, 1990: 471-472). Özverili kadın tipi çocuğunu koruma içgüdüğüyle çocuğunun yaptığı bütün kötülükleri örtbas etmektedir. Gereğinden fazla gösterilen iltimas çocuğun şımarık olmasına ve kötü yollara girmesine sebep olmaktadır.

Musahipzade Celal’in **Gülsüm** eserindeki Azime Hanım bu tip kadına örnektir. Refi Efendi’nin karısı ve Nazif’in annesidir. Kocası bile Azime’nin evladını seviyorum zannı ile çocuğu şımartıp ahlaksız ettiğini düşünmektedir (Musahipzade Celâl, 1936f: 18-19). Nazif içki içmekte, kumar oynamakta, çapkınlık yapmaktadır (Musahipzade Celâl, 1936f: 19). Nazif doğru dürüst çalışmadığı bir işten para kazanmakta, babasının mağazasında çalışmak istememektedir. Azime oğlunu desteklemekte, oğlunun esnaf olamayacağını düşünmektedir. Kötü alışkanlıklarının ve çapkınlığının çocuğunun gençliğinden kaynaklandığına inanmaktadır (Musahipzade Celâl, 1936f: 19). Azime, Gülsüm evine çalışmak için geldiğinde onun adını beğenmeyip İstanbul’da ad değiştirmenin âdet olduğunu söyleyip adını ahabplarının halayığının ismi olan Rüyet ile değiştirir (Musahipzade Celâl, 1936f: 23). Bu aynı zamanda Azime’nin sonradan görmüslüğünün, görgüsüzlüğünün de göstergesidir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Azime, oğlunu korumak adına oğlunun yaptıklarını kocasına söylememektedir. Kumarda para kaybeden oğluna kocasına duyurmadan yardım etmektedir (Musahipzade Celâl, 1936f: 26-29). Nazif, hasta olan Gülsüm'e verdiği ilacın içine afyon koyup kızı zorla sahip olduğunda Azime ilk önce oğluna öfkelenir (Musahipzade Celâl, 1936f: 34-35). Fakat sonra kocası olayı duyarsa oğlunu öldürüp kendini boşayacağını düşünür (Musahipzade Celâl, 1936f: 37). Kızın haline üzülmeye rağmen kolcu kadını çağırır ve kızın oğluna iftiralar attığını, anlaşılamadıklarını bu yüzden evinde istemediğini söyler. Gülsüm'ü evden gönderir (Musahipzade Celâl, 1936f: 38-41). Azime Hanım oğlunun her istediğini yaparak aslında ona zarar veren, kötülük yapan olumsuz bir örnektir.

5. Musahipzade Celâl'in Tiyatro Eserlerinde İdeal Sevgili Tipi:

Erkeğin ve kadının birbirini beğenmesiyle, birbirlerini tanımak için aralarında bir ilişki kurulabilir. Gençlerin birbirine uygun vasıflara sahip olması anlaşma açısından önemlidir. Aranılan vasıflar dönemden döneme, ihtiyaçlara göre çeşitlilik gösterebilir. Musahipzade Celâl'in incelenen tiyatro metinlerindeki örneklerde genç kız ve oğlan arasında evlilik söz konusu olmadığından eserlerde yer alan bu kadınları ideal sevgili tipi başlığı altında almak daha doğru gözükmemektedir.

Musahipzade Celâl'in **Atlı Ases** tiyatro eserindeki Sünbül buna örnektir. Asıl adı Rahime'dir ve öksüzdür. Babasının Atlı Ases ile eskiden yaşadığı yasak aşk yüzünden annesi ölmüş, ailesi parçalanmıştır. Babası oyuna getirilerek uzak diyarlara gönderilmiştir. Atlı Ases, Sünbül'e gerçek ailesi hakkında bilgi vermeden onu batakhane büyütür. Aslında malına, mülküne el koymak ve ondan kurtulmak istemektedir (Musahipzade Celâl, 1936a: 16). Sünbül umumhanede yaşamasına rağmen namusunu korumuştur. Âşık Kenan'a sevdalıdır (Musahipzade Celâl, 1936a: 11). Kenan'ın öldürüleceğini duyunca kılık değiştirerek onu kurtarmaya çalışır ve yaralanır (Musahipzade Celâl, 1936a: 58-59). Kenan da Sünbül'e âşıktır. Yaralanma olayı sonrası Sünbül ile evlenmeye karar verir (Musahipzade Celâl, 1936a: 66). Buradaki ideal sevgili tipi batakhane büyümeye rağmen namusuna sahip çıkan bir kızdır. Cesur, gözü pek, sevdiği adam için kendi canını feda edebilecek biridir.

Musahipzade Celâl'in **Fermanlı Deli Hazretleri** eserinde de Nigar Urfalı öksüz bir kızdır. Behram ile nişanlıdır. Hünkâr iri yarı, enine boyuna bir kız ferman buyurunca saraya sunulmak için kaçırılır (Musahipzade Celâl, 1936h: 30-31). Nigar neden kaçırıldığının başına geleceklerin farkındadır (Musahipzade Celâl, 1936h: 16-17). Bulunduğu durumdan kurtulmak için ününü duyduğu Fermanlı Deli Hazretleri'nin yanına gider ve ondan akıl alır (Musahipzade Celâl, 1936h: 24). Saraya gönderildiğinde Fermanlı Deli Hazretleri'nin dediği gibi davranarak oradan kurtulur ve Behram'a kavuşur (Musahipzade Celâl, 1936h: 40). Bu tiyatro eserindeki ideal sevgili tipi akıllı bir kızdır. Okuma-yazma bilen, saplanıp kaldığı durumdan kurtulmak için akıl alan ve bunları uygulayan biridir.

Musahipzade Celâl'in **İstanbul Efendisi** eserinde Esmâ, İstanbul Efendisi'nin kızıdır. Esmâ gördüğü bir delikanlıyı çok beğenir, âşık olur (Musahipzade Celâl, 1936i: 29). Okuma-yazma bilmediğinden bu delikanlının önünden geçerken ona gülerek pembe bir mendil atar. Bu mendil evinin adresini, kendini tanıtan bir muammadır (Musahipzade Celâl, 1936i: 16-19). Esmâ, babasının fallarından hareketle evlenmek istemektedir (Musahipzade Celâl, 1936i:43). Afet'in verdiği akılla Esmâ babasına bir oyun oynar ve sonunda sevdiği adamla evlenir (Musahipzade Celâl, 1936i:45). Buradaki ideal sevgili tipi babasının seçtiği adamla değil kendi beğendiği gençle evlenmek istemektedir. Bunun için akıl almakta ve bunları uygulamaktadır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Musahipzade Celal'in **Lale Devri** eserindeki Mihriban Kalfa nedimedir. Sultana sadık biridir (Musahipzade Celâl, 1936m: 8). Mihriban ve Sabih birbirlerine âşıktır. Mihriban bu aşk yüzünden başına geleceklere razıdır ama Sabih'in zor duruma düşmesini istememektedir (Musahipzade Celâl, 1936m: 10). Feleknaz'ın oynadığı oyun yüzünden Mihriban, baş ağanın emriyle cezalandırılır ve Kadı Zülâli Hasan Efendi'nin evine gönderilir (Musahipzade Celâl, 1936m: 23). Mihriban, Zülâli Hasan Efendi'ye iyi davranarak Zülâli'nin karısı Safiye'nin kendisini evden göndermesine sağlamaya çalışır (Musahipzade Celâl, 1936m: 23-35). Mihriban saraya geri çağırıldığında Zülâli Hasan Efendi onu geri göndermez diye korkar ve durumu Safiye ile konuşur. Safiye ona yardım eder (Musahipzade Celâl, 1936m: 35-36). Mihriban ile Sabih Çelebi kavuşurlar (Musahipzade Celâl, 1936m: 44-45). Buradaki sevgili tipi akıllı bir kızdır. Kıskançlık duygusundan yararlanarak çeşitli oyunlara başvurur ve sonunda istediğine kavuşur.

Musahipzade Celal'in **Gül ve Gönül** eserinde Gülfem, Gevher kadının evlatlığı genç bir çengidir. Gülfem aynı zamanda usta bir âşıktır. Kılık değiştirerek kahvehaneye gider ve bir muamma çözer. Muammayı çözüşüne, sözlerine herkes hayran kalır. Ona "gül" lakabı verilir (Musahipzade Celâl, 1936e: 18-19). Gülfem'i, Gevher Hanım ve eşi büyütür (Musahipzade Celâl, 1936e: 37-40). Gülfem, Âşık Vasfi'yi Kâğıthane'de Göksu'da görür ve ona gönlü kayar. Gülfem, Âşık Vasfi'nin karakterinden tam emin olamaz ve ona bir oyun oynar (Musahipzade Celâl, 1936e: 45-47). Bu tiyatro eserinde görülen ideal sevgili tipi kılık değiştirerek kahvehaneye giden, usta âşıkların çözemediği bir muammayı çözen, yetenekli ve akıllı bir kızdır. Aynı zamanda beğendiği adamın karakterini anlayabilmek için ona oyun oynamaktan çekinmeyen biridir.

Musahipzade Celal'in **Aynaroz Kadısı** tiyatro eserindeki Afrodit, Milo adasında öksüz bir kızdır. Kilisenin papazı Afrodit'in ailesinden kalan malı, mülkü zorla ele geçirmiştir. Hristo ile Afrodit nişanlıdır. Kilisedekiler iki gencin evlenmesini istemez. Afrodit'in kiliseye nezir olmasını ister. Aynaroz kadısı para olayını öğrenince bu duruma el koyar (Musahipzade Celâl 1936b: 33-53). Buradaki sevgili tipi namusuna düşkün Hristiyan bir kızdır. Aşkı için kiliseden aforoz olmaya razıdır. Onun için önemli olan para değildir sevgidir.

Musahipzade Celal'in **Demirbaş Şarl** eserinde Prenses Klara, Şarl'ın yeğenidir. Prenses Klara memleketinden ayrılmak zorunda kalır (Musahipzade Celâl, 1936g: 5). Ülkesinin zalim kraldan kurtulmasına, zafer müjdesine hayatını nezreder. Bu mutlu haberi kim getirirse onunla evlenecektir (Musahipzade Celâl, 1936g: 10-11). Sinan memleketinin kurtulduğu haberini Prenses Klara'ya verince prenses onunla evleneceğine memnun olur. Çünkü onu ilk gördüğü gün ona âşık olmuştur. Dadısı, prenses ve Sinan'ın dinleri farklı olduğu için kilisenin evlenmelerine izin vermeyeceğini söyler. Prenses nezrini tutabilmek adına manastıra kapanmak ister (Musahipzade Celâl, 1936g: 20-21). Sinan ile prensesin evliliğine yönelik bir problem olmaz (Musahipzade Celâl, 1936g: 34-35). Buradaki sevgili tipi ülkesini seven, âşık olduğu adam için tarik-i dünya olmayı isteyecek biridir.

6. Musahipzade Celâl'in Tiyatro Eserlerinde Günahkâr Kadın Tipi:

Oyunun eylemini ateşleyen, olayları yaratan, kendisi ve çevresindekiler için yıkımı hazırlayan kadın tipidir. Bu kadınlar kötü eş, kötü annedir. Engellenemeyen tutkuları ile tehlike odağı oluşturan tiplerdir (Şener, 1990: 468). Cumhuriyet'in ilanından sonra yaşam biçiminin değişmeye başlaması, aile kurumunu tehdit eden bir tehlike olarak yorumlanır. Kötü eş, kötü anne imgesini yansıtan suçlu ve günahkâr kadın tipi yaratılır (Şener, 1990: 475). Bu kadınlar kumar oynar, içki içer, eğlenceye ve

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

lükse düşkündür. Bu kadın tipi evini çekip çeviremez, çocuklarına doğru eğitim veremez, cinsel dürtülerini kontrol edemez. Bu yüzden kocasını aldatmaya eğilimlidir (Şener, 1990: 468).

Musahipzade Celal'in **Balaban Ağa** tiyatro eserinde Ziba Hatun buna örnektir. Ziba Hatun, Dâna ile evlidir. Dâna karısına çok sevmekte ve hiçbir sorunları olmadığını düşünmektedir. Oysa Ziba Hatun, Arif Ağa'nın damadıyla yasak aşk yaşamaktadır. Hatta onunla basılır (Musahipzade Celâl, 1936c: 29). Dâna karısına çok güvendiği için basılma olayına inanmaz. Onu tekrar evlerine götür ama kısa bir süre sonra Ziba Hatun evden kaçır, ortalıktan kaybolur (Musahipzade Celâl, 1936c: 66). Burada kocasını başka bir erkekle aldatan günahkâr kadın tipi yer almaktadır. Bunu neden için yaptığı belirtilmez.

Balaban Ağa tiyatro eserinde Binnaz aşçının karısıdır. Tövbekâr olup Balaban Ağa'nın zoruyla aşçıyla evlenir. Binnaz seyisle gizli saklı yerlerde görüşür. Aşçı karısını seyisle görünce kavga çıkarır. Çünkü aralarında güven söz konusu değildir (Musahipzade Celâl, 1936c: 48-49). Burada geçmişte yaşadıklarına tövbe ettirilip zorla evlendirilen bir kadın tipi yer almaktadır. Kocasını aldatıp aldatmadığı belli değildir ama evlilik öncesi yaptıkları onun bu şekilde değerlendirilmesine neden olmaktadır.

Musahipzade Celal'in aynı eserinde Pakize de Zeynel'in karısıdır. O da tövbekâr olup Balaban Ağa'nın zoruyla Zeynel ile evlendirilmiştir. Zeynel karısına güvenmediği için onu odada kilitli tutar. Pakize kocasını kandırıp odadan sürekli kaçır. Nafiz'in odasına bir gece yarısı girer. Onunla görüşmek, konuşmak hatta oynamak ister. Bunun için pek çok şey yapar. Ama Nafiz onu istemez (Musahipzade Celâl, 1936c: 51-52). Buradaki günahkâr kadın tipi tensel arzuları dolayısıyla kocasını aldatmak istemektedir. Kilitli olduğu odadan bir yolunu bulup kaçmakta ve kadınlığını kullanmaktadır. Onun için yaptıklarından zevk almaktadır. Yakalanması durumunda başına gelebilecekler umurunda değildir. Dürtülerine karşı koyamamaktadır.

Musahipzade Celal'in **Bir Kavuk Devrildi** eserinde de Şehnaz çengidir. Şehnaz'ı parasal yönden destekleyen bir sevgilisi vardır. Ama o, Nevres'ten hoşlanmaktadır. Arada Nevres'in dükkânına gider ve onun ilgisini çekmeye çalışır (Musahipzade Celâl, 1936d: 10-11). Şehnaz'ın sevgilisi sadrazam olur. Onu yağlı kapı olarak görür ama bir yandan da Nevres'e âşık olduğu için onun düğününe engel olmak ister (Musahipzade Celâl, 1936d: 34-37). Şehnaz, kendisine ilgi duyan Eşref ile sadrazamın evinin bahçesinde âlem yapar (Musahipzade Celâl, 1936d: 49-50). Burada anlatılan günahkâr kadın tipi çapkın biridir. Birden fazla adamı elinde oynatan, kendi istekleri doğrultusunda yaşayan bir kadındır. Sevgilisinin bahçesinde başka bir adamla âlem yapacak kadar arsız, gerçekleştirecek bir düğünü kendi istekleri için engellemeye çalışacak kadar kötüdür.

Musahipzade Celal'in **Gül ve Gönül** eserinde Ebe kızı Hamide Hanım, Ahmet Paşa'nın eşidir. Ebe kızı Hamide on sekiz yıl önce Behlül'ün karsını kaçıır ve çocuğunu yok eder. Yaptığı gayri meşru işlerle eşi Halep valisi olur (Musahipzade Celâl, 1936e: 37-40). Burada kendi çıkarı için bir aileyi dağıtmaktan çekinmeyen günahkâr kadın tipi vardır. Onun için önemli olan mal, mülk, statüdür. Konuma ve lükse düşkünlük söz konusudur.

Musahipzade Celal'in **Gülsüm** eserinde Rukiye kadın hizmetçi kolcusudur. Azime Hanım, oğlu Nazif'in Gülsüm'e zorla sahip olması olayını örtmek için onu çağırır. Rukiye, eve gelince olayı anlar ama bu onun işine gelir. Kızı farklı evlere yollayıp çok para kazanmayı düşünür. Gülsüm'ü evden götürürken Azime'den bir sürü para kopartır (Musahipzade Celâl, 1936f: 40-42). Gülsüm namuslu yaşamak için ondan kaçınca da ona iftira atar. Böylece Gülsüm tekrar onun yanına dönmek

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

zorunda kalır (Musahipzade Celâl, 1936f: 43). Bu tiyatro eserindeki günahkâr kadın tipi sadece kendi çıkarlarını düşünmektedir. Para için yapamayacağı hiçbir şey yoktur.

Musahipzade Celal'in **Kafes Arkasında** eserinde Nigâr, Davut Efendi'nin ikinci karısıdır. Nigar ve Şahap sevgilidir. Mahallede çıkan yangından sonra Nigar ile Şahap eğlenmek için dışarıda bir eve gider (Musahipzade Celâl, 1936j: 46). Bu evde basılırlar. Karakollukçuda basılan adamlar ve sevgililerinin ismi not edilirken Hacı Davut karısı Nigar'ın da onlar içerisinde olduğunu anlar (Musahipzade Celâl, 1936j: 72-73). Nigar gerçekler ortaya çıkınca bu durumdan utanmak yerine kocasına onun baskısı yüzünden bu halde olduğunu söyler. Kendisini eve kapattığını, her şeyden mahrum ettiğini, boşanmak istediğinde buna yanaşmadığını ifade eder. Artık ondan kurtulmak istediğini belirtir (Musahipzade Celâl, 1936j: 74). Buradaki günahkâr kadın tipi kocasını aldatmaktadır. Ama onun kocasını aldatmasına yönelik kendine göre haklı sebepleri vardır. Hatta tiyatro eseri boyunca karısını kilit altında tutan, özgürlüğünü engelleyen erkek tipinin aldatılmayı hak ettiği düşüncesi vurgulanmaktadır.

Musahipzade Celal'in aynı eserinde Raziye de Davut Efendi'nin üçüncü karısıdır. Raziye, Rıza ile yasak aşk yaşar (Musahipzade Celâl, 1936j: 30). Raziye sevgilisi Rıza'yı gizlice eve almaktadır (Musahipzade Celâl, 1936j: 28-29). Raziye kocası Hacı Davud'un dördüncü eşi ölünce onun tekrar evlenmesini ister. Çünkü kocasını sevmez ve onu kıskanmaz. Kocasının onun evine daha az gelmesi için aslında kocasının tekrar evlenmesini ister. Raziye hiçbir kadının kafes arkasında, kilitli altında yaşayamayacağını düşünür (Musahipzade Celâl, 1936j: 32). Raziye'nin Karakollukçu Bekir ile de ilişkisi vardır. Rıza'nın olduğu gece Bekir de eve gelince Bekir'e basılma durumu ortaya çıkar. Rıza'yı bir sandığa saklar (Musahipzade Celâl, 1936j: 33). Hacı Davud yangını merak ettiği için Raziye'ye gelir. Bu sefer Raziye sevgilileriyle kocasına basılma durumuyla karşı karşıya gelir. Hacı Davud, Raziye'nin mübarek bir hatun olduğunu düşünmektedir (Musahipzade Celâl, 1936j: 38-39). Yangın artınca Raziye Hacı Davud'u yukarıdaki eşyalarını toplaması için yollar ve Karakollukçu Bekir'in saklandığı yerden çıkmasına yardımcı olur (Musahipzade Celâl, 1936j: 40-43). Yangın esnasında diğer sevgilisi Rıza'nın içinde bulunduğu sandık çalınır. Hacı Davud karakollukçudayken yangın esnasında çalınan sandık yanına getirilir ve eksik gedik varsa tespiti istenir ama içinden Raziye'nin sevgilisi Rıza çıkar (Musahipzade Celâl, 1936j: 76). Karakollukçu Bekir, Nigar'ın kendini Rıza ile aldattığını anlar ama kendi durumu ortaya çıkmasını diye ses çıkartmaz. Hacı Davud ise Raziye'nin kendini aldattığını anlar (Musahipzade Celâl, 1936j: 79). Burada kocasını birden fazla kişiyle aldatan günahkâr kadın tipi vardır. Metinde aldatma sebebi olarak erkeğin karısı üstünde kurduğu gereksiz baskı gösterilir. Tiyatro eserinde baskıcı erkeklerin karıları tarafından aldatılması onlara reva görülmektedir. Burada toplumda yer alan kadın, eş, evlilik algısının farklılaştığı yorumu yapılabilir.

Musahipzade Celal'in **Köprülüler** eserinde Dilistan kalfa, valide sultanın kâtibidir. Dilistan kendi çıkarları için valide sultana ihanet eder. Silihdara yardım ederek devletin kötülüğüne çalışır. Casus olduğu ortaya çıktığında Dilistan özürler diler ama valide sultan onu affetmez ve saraydan kovar (Musahipzade Celâl, 1936l: 20). Bu tiyatro eserinde yine kendi çıkarları için her şeyi yapan günahkâr kadın tipi bulunmaktadır. Devletin bekası bile onun için önemli değildir.

Musahipzade Celal'in **Lale Devri** eserinde Feleknaz nedimedir. Feleknaz, Mihriban'ı kıskanır. Mihriban sevdiği adama yönelik bir muamma yapar ama bunu Feleknaz yanlış anlar (Musahipzade Celâl, 1936m: 6). Feleknaz, sultana ihanet etmektedir (Musahipzade Celâl, 1936m: 8). Sultanın ve paşanın Mihriban'a olan ilgisinden rahatsız olan Feleknaz, Mihriban'a bir oyun oynar

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

(Musahipzade Celâl, 1936m: 14-15). Gerçekler ortaya çıkınca Feleknaz, Mihriban'a bir oyun oynadığını ve onu kışkandığını itiraf eder (Musahipzade Celâl, 1936m: 43). Burada yaşadığı ülkeye ihanet eden kendi çıkarlarını her şeyden üstün tutan günahkâr kadın tipi vardır. Kıskançlığı yüzünden hileye başvurur. Kötülük yaptığı kişileri hiç önemsemez, bencildir.

7. Musahipzade Celâl'in Tiyatro Eserlerinde Fettan Kadın Tipi:

Yalnız Türk tiyatrosunun değil dünya tiyatrosunun vazgeçemediği kadın tiplerinden biri "Fettan Kadın" tipidir. Aristophanes'den Plautus'a, Shakespeare'den Moliere ve günümüz yazarlarına kadar pek çok oyun yazarının eserinde bu tipin örneklerine rastlanır. Fettan kadın becerikliliğiyle oyundaki olaylara yön verir, kurnazlığı ve akıyla mutlu sonu hazırlar. Bu kadınlar güçlerini dişiliklerinden alan zeki kadınlardır. Fettan kadın tipi toplumda kadının dişiliğinden aldığı gücü zekice kullanmasının çekici bulunduğunu, hoşgörüyü karşılandığını ve içten içe onaylandığını göstermektedir. Fettan kadın, dişiliğini iyi bir amaç için kullandığından olumlu karşılanmaktadır (Şener, 1990: 472).

Toplumsal ve yazarların genel olarak kadından beklentisi sabırlı, özverili, güvenilir, sevecen eş ve anne olmasıdır. Aile kurumunu tehdit etmemesi koşuluyla zeki, kurnaz, becerikli dişiye hoşgörü ile bakılır (Şener, 1990: 475).

Musahipzade Celâl'in **İstanbul Efendisi** eserinde Çengi Afet esircidir. Afet çalıştırdığı kızların her şeyi bilmelerini ve onları iyi yerlere satmak istemektedir. Afet gençken Damat İbrahim Paşa'nın eğlencelerinde dans etmiştir. Vezirler peşine düşmüş, Nedim bile Afet için beyitler yazmıştır (Musahipzade Celâl, 1936ı: 12). Afet'in gençliğinde çok aşığı olmuştur. Saraylardan ve konaklardan çıkmadığı, her gittiği yerde ona pek çok altın verildiği için aklına evlenmek gelmemiştir. Afet'e âşık olan pek çok erkek de mahvolmuştur. Afet kendi gönül eğlencelerine kazandığı bütün paraları yedirmiştir ama yaptıklarından pişman değildir (Musahipzade Celâl, 1936ı: 13-14). Afet, Safi'ye yardım eder (Musahipzade Celâl, 1936ı: 16-19). Hatta Afet, Menteş'in Ferhat'ı oyuna getirmesine de yardım eder (Musahipzade Celâl, 1936ı: 20-22). Afet, Esma'nın Safi Çelebi ile kavuşması için bir oyun planlar (Musahipzade Celâl, 1936ı: 45). Esma'yı kardeşi İrfan yüzünden perilerin şerrine uğramış gibi gösterir. Bunu çözebilecek tek kişiyi de Safi gibi gösterir (Musahipzade Celâl, 1936ı: 47-93). Bu tiyatro eserinde geçmişte pek çok günah işlemiş, kurnazlığıyla insanların başka insanlara oyun oynamalarını sağlayan fettan kadın tipi vardır. Özellikle gençken dişiliğini kullanan bu kadın tipi çok da akıllı bir kadındır. Zekâsıyla birbirini seven gençlerin kavuşmasını sağlar. Metinde bu tipin olumlu karşılandığı, akıl danışıldığı görülmektedir.

8. Musahipzade Celâl'in Tiyatro Eserlerinde Düşmüş Kadın Tipi:

Çaresizlikten fuhşa sürüklenen kadına gönderme yapan "düşmüş kadın" tipidir (Çetişli, 2000: 63; Alkan, 2005: 58-73). Sosyo-ekonomik koşulların kurbanı olarak tasvir edilen düşmüş kadın tipi dünya edebiyatında en sık işlenen konulardan biridir. Fuhuş batağına sürüklenen ve çırpındıkça daha çok batan bu tip, içinde bulunduğu olumsuz koşullarla mücadele etmek zorundadır (Köşeli, 2014: 423-424).

Musahipzade Celâl'in **Gülsüm** eserinde Gülsüm (diğer ismi Rüyet) vardır. Gülsüm ve Yusuf nişanlıdır. Gülsüm Yusuf'u kendisinden çok düşünür. Yusuf'un âdetler gereği evlilik için Gülsüm'e alması gerekenler vardır. Ama Gülsüm için bunlar önemli değildir, bunları istemez (Musahipzade Celâl, 1936f: 5-6). Nişanlısı askere gidince babası vefat eder. Kendisiyle zorla evlenmek isteyen

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

muhtarın yeğeninden kaçmak için annesiyle İstanbul'a gider. Annesi kısa bir süre sonra ölür. Çalıştığı evin oğlu Nazif, Gülsüm'e sırnaşır. Gülsüm ona yüz vermez (Musahipzade Celâl, 1936f: 24-29). Nazif, Gülsüm'e getirdiği ilacın içine afyon koyar ve kıza sahip olur (Musahipzade Celâl, 1936f: 34). Nazif'in annesi Azime, olayı anlayınca oğlunu ve kendini düşündüğünden Gülsüm'ü kollukçu kadına vererek onu evden gönderir. Gülsüm başına gelenleri anlayınca kahrolur. Hayatındaki en önemli şey namusudur ve bunu kaybeder (Musahipzade Celâl, 1936f: 34-41). Gülsüm, namuslu yaşamak için kolcudan kaçır ama kadın ona iftira atar. Bu yüzden tekrar kadının yanına dönmek zorunda kalır (Musahipzade Celâl, 1936f: 43). Gülsüm sokaklara düşer. Yusuf onu tanır ve öldürür (Musahipzade Celâl, 1936f: 50-52). Bu tiyatro eserinde başına gelenler yüzünden bataklığa sürüklenmiş düşmüş kadın tipi vardır. Namusunu yitiren bu kadın tipi zor durumda kalır. Ne kadar çırpınsa da bu bataklıktan kurtulamaz.

Musahipzade Celal'in aynı eserindeki Binnaz da sokak kadınıdır. Durumuna alışmıştır. Sokaklardan kurtulmanın mümkün olduğuna inanmamaktadır. Binnaz kendi doğurduğu çocuğu öldürmüştür (Musahipzade Celâl, 1936e: 44-46). Metinde düşmüş kadın tipinin bu yola nasıl girdiği belirtilmemekle birlikte bu yoldan kurtulma umudu olmadığı özellikle vurgulanır. Kendi çocuğunu gözünü kırpmadan öldüren yaşadıkları dengesini yitirmesine neden olmuş bir kadındır. Laubali tavırlarıyla yaşadıklarını atlatmaya, küçültmeye çalışır.

Sonuç

Musahipzade Celal'in eserlerinin yazılış tarihlerinden hareket edilerek toplumsal şuurun nasıl olduğunu, ne şekilde değiştiğini takip etmek mümkündür. Tarihsel sürece bakıldığında Batılılaşma hareketleri, Osmanlı Devleti'nin yıkılışı, Cumhuriyet'in ilk yıllarında gerçekleşen değişiklikler ister istemez toplumdaki "kadın"ı ve "kadın" algısını farklılaştırmıştır. Musahipzade Celal neredeyse toplumdaki bütün kadın tiplerini güzel bir renk mozaikiyle eserlerinde yansıtmıştır. Kadın tipleri dönemin şartlarına göre eğitim, ahlak, özgürlük, eşe ve çocuğa bakış, kendini ifade edebilme vb. konularda değişiklikler göstermektedir. Sosyo ekonomik şartlar değiştikçe kadının toplumdaki statüsü ve yapabilecekleri de değişime uğramıştır.

Yazarın ilk yıllarında kaleme aldığı tiyatro metinlerine bakıldığında kadınların sosyal hayatta ikinci planda yer aldığı görülmektedir. Eserlerdeki kadınlar; eşlerine destek olan, onlara sadık, güçlü ve namuslarına düşkün kadınlardır. Eşleri onları aldatırsa da ses çıkartmayan, kocalarının kötü alışkanlıklarını önemsememeye çalışan kadın tipleridir. Bu kadınlar toplum tarafından baskıya uğramakta, özgürlükleri kısıtlanmakta, çalışma hayatında ise yerleri bulunmamaktadır.

Musahipzade Celal'in **Aynaroz Kadısı**, **Fermanlı Deli Hazretleri** tiyatro eserlerindeki kadınlar; kocalarının ihanetlerini, illegal işlerini bilmelerine rağmen onun yanında duran, ses çıkartmayan kadınlardır. **Lale Devri**'ndeki kadın tipi de kocasını herkesten kıskanan ama kocasına hislerini gösteremeyen, ev içinde ve sosyal hayatta ikinci planda kalan kadın tipidir. **Kaşıkçılar** eserinde de birden fazla evliliğin kadınların psikolojisinde yarattığı olumsuz etkiler ortaya konulmuştur. Bu metindeki kadınlar, eşlerinin birden fazla evlilik yapmasından mustariptir ama buna karşı koyamamaktadırlar.

Tarihsel süreçte yaşanan olaylar kültürel değişimi tetikleyecektir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu, Türk Medeni Kanunu'nun kabulü, kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmesiyle kadın; birey olmaya başlamıştır. Toplumsal anlamda rolü değişen kadının kendine ait seçimleri, istekleri, beklentileri ortaya çıkmıştır. Tiyatro eserlerinde de bu değişimin tezahürü bulunmaktadır. Süreç

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

içerisinde kadın tiplerinin aldatılmaya, eşlerinin kötü alışkanlıkları yüzünden zor durumda kalmaya, toplum hayatında ikinci planda yer almaya karşı çıktığı, tepki verdiği görülmektedir.

Balaban Ağa, Kafes Arkasında eserlerindeki kadınlar, kocasının ihanetlerini bilen ve buna razı olmayan kadınlardır. Bu kadınlar güvenilmez, kendilerini baskı altında tutan kocalarından boşanmak istemektedir. Hatta **Kafes Arkasında** eserinde kadınların baskı altında tutulamayacağı, toplumun erkeklerin yaptıkları her şeyi mubah bulmasının yanlışlığı üzerinde de durulmaktadır. Kadınların kocalarından boşanma hakkı olduğunun özellikle altı çizilmektedir.

İş hayatında kadının kendine yer bulmasıyla çalışmaya başlayan, ekonomik özgürlüğe sahip, kendi haklarının farkında kadınlar ortaya çıkmıştır. **Gül ve Gönül** eserinde toplum tarafından hor görülecek bir işte çalışmasına rağmen zor durumdaki insanlara yardım eden, namusunu koruyan bir kadın tipi görülmektedir. Bu kadın tipine saygı duyulmaktadır.

Değişen ekonomik ve sosyal şartlar yüzünden zaman zaman yazarın bazı kadın tiplerinde ise yozlaşma yaşanmaya başlamıştır. Eşini aldatma, toplumsal düzene başkaldırı, toplum tarafından istenmeyen davranışları gerçekleştirme, rüşvet, lükse ve şatafat karşı merak gibi.

Balaban Ağa tiyatro metninde kocasını başka erkeklerle aldatan kadın tipi yer almaktadır. Bunlar geçmişte yaptıklarına tövbe etmiş ama uslanmamış kadınlardır. Dürtülerine karşı koyamamakta, aldatmayı eğlence olarak görmektelerdir. **Kafes Arkasında** eserindeki kadınlar, kocalarını üzerlerindeki baskıdan bıktıkları ve boşanamadıkları için kendilerine göre haklı sebeplere aldatmaktadır. Hatta bu tiyatro eserindeki erkek karakterler bile kadınların kocalarını aldatmalarını eşlerine müstahak bulmakta, onaylamaktadır.

Bir Kavuk Devrildi eserinde ise birden fazla sevgilisi olan onları elinde istediği gibi oynatan, çapkın, arsız kadın tipi vardır. **Gülsüm, Gül ve Gönül** eserlerinde de kendi çıkarları, istekleri için bir ailenin veya bir genç kızın sonunu hazırlayan kadınlar yer alır. Statü, mevkii için yapılamayacak bir şey yoktur. **Köprülüler** ve **Lale Devri** eserlerinde bu kadın tipinin kendi çıkarları için devlete bile ihanet ettikleri görülmektedir. Yani yazarın eserlerinde çıkarlar noktasında görülen bencillik vatan, devlet duygusuna dahi sirayet edebilmektedir.

İstanbul Efendisi oyununda ise dişiliğinden aldığı gücü zekice iyi amaçlar için kullanan kadın tipi yer almaktadır. Bu kadın tipi eserde olumlu olarak verilmektedir. **Gülsüm** tiyatro eserinde ise kandırılarak fuhşa zorlanan kadın tipi vardır. Bu kadınların bataktan kurtulması mümkün değildir. Hatta tiyatro eserinin sonunda namusu temizlemek adına bu kadınlardan birinin öldürüldüğü görülmektedir. Dişiliğini iyi amaç için kullanan kadın tipi hoş görülürken dişiliğini para kazanmak, hayatını sürdürebilmek için kullanan kadın tipinin ise toplum tarafından olumsuz karşılandığı ve cezalandırıldığı anlaşılmaktadır.

Musahipzade Celal'in incelenen tiyatro eserlerinde yer alan ideal eş ve anne tipi, ideal sevgili tipi, günahkâr kadın tipi, fattan kadın tipi ve düşmüş kadın tipi hem toplumun kadına bakış açısını hem de sosyal hayatta görülen veya görülmesi istenen kadınları yansıtmaktadır. Tiyatro oyunlarındaki kadınlar, toplumdaki sosyal ve kültürel değişimin ürünleridir.

Musahipzade Celal'in doğumundan ölümüne geçen süreçte toplum yaşantısında pek çok değişiklik yaşanmıştır. İncelenen tiyatro metinlerinde toplumda yer alan birbirinden farklı kadın tipleri verilmiştir. Yazar, tiyatro eserleriyle kadınlarda görülen olumlu ve olumsuz değişiklikleri oyunlara aksettirmiştir. Edebî verimler aracılığıyla hem yazarın hem eserin meydana getirildiği milletin

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

şuuraltını kavrayabilmenin mümkün olması düşüncesinden hareket edilerek Musahipzade Celal'in tiyatroları sayesinde toplumdaki çeşitli kadın tiplerini daha net görebildiğimiz söylenebilir.

Kaynakça

Alkan, E. (2005). Romantizm, İstanbul: Varlık Yayınları.

Altıkulaç Demirdağ, R. (2011). "Musahipzade Celâl'in Dramlarında Yapı" Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 6/4 Fall Turkey, p. 497-504.

Çetişli, İ. (2000). Batı Edebiyatında Edebi Akımlar, İstanbul: Akçağ Yayınları.

Çorumlu, Ç. (2012). Musahipzade Celal'in İstanbul Efendisi Adlı Oyununda Geleneksel Türk Tiyatrosu Ögeleri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi

Ekici, M. (2000). "Dede Korkut Kitabı'nda Kadın Tipleri.", "Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni" Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 19-21 Ekim, Ankara.

Kahraman, A. (2006). "Musahibzâde Celâl", İslam Ansiklopedisi Cilt: XXXI, s. 231-232.

Kaplan, M. (1984). Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3 Tip Tahlilleri, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kara Düzgün, Ü. (2007). Başkurt Destanlarının Tipolojisi (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Köşeli, Y. (2014). "Evrensel Bir Tema Olarak Düşmüş Kadın: Fantine, Marta El-Bânî ve Yalık Emine, Tarih Okulu Dergisi (TOD), Journal of History School (JOHS) December Year 7, Issue XX, pp. 415-428.

Musahipzade Celâl. (1936a). Atlı Ases, İstanbul: Kanaat Kitabevi.

Musahipzade Celâl. (1936b). Aynaroz Kadısı, İstanbul: Kanaat Kitabevi.

Musahipzade Celâl. (1936c). Balaban Ağa, İstanbul: Kanaat Kitabevi.

Musahipzade Celâl. (1936d). Bir Kavuk Devrildi, İstanbul: Kanaat Kitabevi

Musahipzade Celâl. (1936e). Gül ve Gönül, İstanbul: Kanaat Kitabevi.

Musahipzade Celâl. (1936f). Gülsüm, İstanbul: Kanaat Kitabevi.

Musahipzade Celâl. (1936g). Demirbaş Şarl, İstanbul: Kanaat Kitabevi.

Musahipzade Celâl. (1936h). Fermanlı Deli Hazretleri, İstanbul: Kanaat Kitabevi.

Musahipzade Celâl. (1936ı). İstanbul Efendisi, İstanbul: Kanaat Kitabevi.

Musahipzade Celâl. (1936j). Kafes Arkasında, İstanbul: Kanaat Kitabevi.

Musahipzade Celâl. (1936k). Kaşıkçılar, İstanbul: Kanaat Kitabevi.

Musahipzade Celâl. (1936l). Köprülüler, İstanbul: Kanaat Kitabevi.

Musahipzade Celâl. (1936m). Lale Devri, İstanbul: Kanaat Kitabevi.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Şener, S. (1990). “Tiyatro Eserlerimizde Kadın İmajı”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi Cilt: 33 Sayı: 1.2 s. 467-475.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

**GÜZEL SANATLAR FAKÜLTESİ SERAMİK BÖLÜMLERİNDE BİLGİSAYAR
DESTEKLİ EĞİTİM VE SERAMİK SEKTÖRÜNDEKİ YERİ**

**COMPUTER-AIDED TRAINING IN FINE ARTS FACULTY CERAMIC DEPARTMENTS
AND ITS CURRENT POSITION IN THE CERAMICS SECTOR**

Doç. Dr. Nurettin GÜLAÇTI

Dumlupınar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Kütahya

Öğr. Grv. Mustafa Bilge KOÇER

Dumlupınar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Kütahya, mustafabilge.kocer@dpu.edu.tr

Özet

Güneşte pişirilen ilk çömlek ürünlerinden bu yana önceleri tapınma, depolama, yazışma gibi temel ihtiyaçlar doğrultusunda yapılan seramikler, birçok gelişim sürecini geride bırakmış ve gelişmeye devam etmektedir. Avrupa'daki Endüstri devrimi sonrası birçok alanda olduğu gibi seramik sektörü de devrimin getirdiği değişimlerden etkilenmiştir.

21. yüzyıla gelindiğinde, çağın gerekliliği olarak seramik sektöründe tasarımların modellenmesi ve dekorlama alanlarında bilgisayar programlarına duyulan ihtiyaç giderek artmıştır. Genel olarak teknoloji alanındaki gelişmeler doğrultusunda ortaya çıkan her türlü yeniliğe ayak uydurmaya çalışan seramik sektörü, mevcut programlarını ve teknolojilerini yenileme zorunluluğunun önemini görmektedirler.

İşletmeler de bu gelişmeler doğrultusunda, birlikte çalışacakları personeli seçerken, adayların mesleki yeterlikleri yanı sıra ağırlıklı olarak güncel bilgisayar programlarını kullanabilme kapasitelerini göz önünde bulundurmaktadırlar. Çağın gerektirdiği bilgi ve değişimi aynı anda sağlayamayan Güzel Sanatlar Fakülteleri Seramik Bölümlerinde bilgisayar eğitiminin yeterli olmadığı görülmektedir. Bunun için seramik sektöründe hizmet vermek üzere eğitim alan öğrenciler, iş bulmakta zorlanmaktadırlar. Bu durum Güzel Sanatlar Fakülteleri Seramik Bölümlerinin ders programında bilgisayar destekli eğitime daha fazla yer ayırmalarını gerektirmektedir.

Bu araştırmada, Güzel Sanatlar Fakülteleri Seramik Bölümleri programlarında bulunan bilgisayar destekli eğitim düzeyinin nasıl ve ne ölçüde artırılması gerektiği ile işletmelerin bu yöndeki beklentilerinin ne olduğunun tespit edip sonuçlarının paylaşılması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler : Seramik, Bilgisayar, Eğitim, Seramik Sektörü, İşletme

Abstract

Ever since the first earthenware products cooked in the sun, ceramics made for basic needs, such as worship, storage, and correspondence, have left many development processes behind and continue to develop. Following the Industrial Revolution in Europe, the ceramics sector, like many others, was affected by the changes that the revolution brought with it.

As the 21st century arrived, as a necessity of the age, the need for computer software in the fields of design modelling and decoration in the ceramics sector has gradually increased. Generally wishing to keep pace with every innovation that emerges with regard to developments in the field of technology, the ceramics sector is fully aware of the need to renew existing software and technologies.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

With these developments in mind, when selecting personnel with whom they will work, as well as taking note of the candidate's professional capabilities, businesses also take into account their capacity for using up-to-date computer software. Computer training in Fine Arts Faculties' Ceramics Departments, which are unable to provide the knowledge and change that the era has necessitated, is considered to be insufficient. Because of this, students receiving education with a view to entering the ceramics sector experience difficulty in finding work. This issue means that Fine Arts Faculties' Ceramic Departments should devote much more space to computer-aided training in their syllabuses.

This study aims to determine how and how much the level of computer-aided training in the syllabuses of Fine Arts Faculties' Ceramics Departments needs to be increased and what the expectations of businesses are in this direction, and to ensure that these results are shared.

GİRİŞ

Bilgisayarlar her alanda kullanılan, tek başına hiçbir anlamı olmayan, teknolojik ürünlerdir. Bilgisayara programlar yüklendikçe anlam kazanmaya başlar. Program yazılımcılığı bilgisayar teknolojisine paralel olarak gelişmektedir. Her alana hitap eden, kendini güncelleyen yazılımlar gittikçe artmaktadır. Fakat programlar da tek başlarına bir anlam ifade etmezler. Bu programları kullanabilecek, alanlarında yeterli olan kullanıcıların olması gerekmektedir.

Seramik sektörü de bu teknolojik gelişmeler karşısında her sektörde olduğu gibi kendi payına düşeni almış durumdadır. Seramik üretiminin, alt yapı aşamasından, müşteriye ulaşana kadarki tüm aşamaları bilgisayar destekli teknolojik birimler tarafından koordine edilmektedir. Örneğin bir seramik duvar karosunun, presten çıkıp, dekorlanması, pişirilmesi ve paketlenmesine kadarki süreçlerin tümü bilgisayar kontrollü otomasyon sistemler aracılığı ile gerçekleştirilmektedir. Bu sayede iş süresi kısaltılarak az zamanda daha fazla üretim yapılması mümkün olmaktadır.

İşletmeler de bu gelişmeler ışığında, birlikte çalışacakları personeli seçerken, adayların mesleki yeterlilik ve deneyimlerinin yanı sıra ağırlıklı olarak güncel bilgisayar programlarını kullanabilme kapasitelerini göz önünde bulundurmaktadır. Seramik sektöründe hizmet vermek üzere eğitim alan öğrenciler, çağın gerektirdiği bilgi ve yeterlilikleri eş zamanlı olarak sağlayamayan akademik ortamlar sebebiyle iş bulamamaktadır. İş bulması halinde de çalışma ortamına ayak uydurmakta büyük sorunlar yaşamaktadırlar.

Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Bölümlerinde görev yapan akademisyenler ve bu alanda eğitim almakta olan öğrenciler, mesleki yeterliliklerini geliştirmenin yanında, teknolojik gelişmeleri de yakından takip etmek durumundadır. Bu nedenle mevcut müfredatlardaki bilgisayar destekli eğitimin ders sürelerinin arttırılması ve bu derslerin içeriklerinin güncel tutulmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

“Eğitim - öğretim sisteminde bu derece önemli bir kullanım alanına sahip olan bilgisayar destekli eğitim uygulamasında, başarının yakalanmasında etkili olan en önemli faktörlerin başında, öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının bilgisayar destekli eğitime ilişkin tutum ve öz-yeterlilik algıları gelmektedir”(KUTLUCA – EKİCİ, 2010).

Bilgisayar Destek Eğitimin Dünya ve Türkiye'deki Tarihsel Gelişimi

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Bilgisayar teknolojisinin eğitimde kullanılmasına ilişkin ilk geniş kapsamlı proje sayılabilecek örnek, PLATO (Programmed Logic for Automatic Teaching Operations) projesidir. PLATO Illinois Üniversitesi tarafından tasarlanmış ve inşa edilmiştir. Illinois Üniversitesi öğrencilerine, yerel okullara ve diğer üniversitelere ders programı sunarak 40 yıl boyunca görev yapmıştır. Dersler kapsamında, Latince, kimya, genel eğitim ve matematik gibi konular öğretilmiştir(en.wikipedia.org/wiki/PLATO).

TICCIT (Time-shared, Interactive, Computer-Controlled Information Television) sistemi ise, 1971 yılının Aralık ayında, Ulusal Bilim Vakfı Teknolojik Yenilikler Grubu (MITRE) tarafından, halk kolejlere için bir bilgisayar destekli öğretim sistemini geliştirmek için bir oluşturulmuş bir programdır. Bu program çerçevesinde MITRE, Texas Üniversitesi Austin Üniversitesi ve Brigham Young Üniversitesi Öğretim Araştırma, Geliştirme ve Değerlendirme Bölümü ile kullanıcı ara yüzünü hassaslaştırmak ve tam bir kolej düzeyinde öğretim için gerekli miktarda ders yazılımını oluşturmayı amaçlamıştır (https://en.wikipedia.org/wiki/TICCIT).

1970'li yıllarda İngiltere, Fransa ve Federal Almanya'da bilgisayar destekli öğretim konusunda aşamalar kaydedilmiştir. İngiltere'de 1980 yılında yürürlüğe giren "Mikro-Elektronik Eğitim Programı; Fransa'da 1983'te "100.000 Bilgisayar" hedefinin belirlenmesi ve bu hedefe kısa sürede varılması üzerine 1985'te "Herkes için İformatik" programının başlatılması; Federal Almanya'da 1975'te orta öğretimin üst kademelerine bilgisayar eğitimi verilmesi ve daha sonra alt kademelerine de yaygınlaştırılması bu gelişmelere örnek olarak verilebilir (ODABAŞI,1998).

Türkiye' de ise bilgisayar destekli eğitimin temelleri 1984'lü yıllarda ilk defa orta öğretim kurumlarına 1100 adet mikrobilgisayarın alınmasıyla atılmıştır. 12-13 Ekim 1987 tarihleri arasında "Türkiye'de Bilgisayar Destekli Eğitim Konferansı" düzenlenmiştir. Bu konferansta, eğitim sektörü temsilcileri ve yabancı uzmanlar ile görüş alışverişinde bulunulmuş ve bilgisayar eğitimi yerine, bilgisayarın eğitim aracı olarak kullanılması gerektiğini kararına varılmıştır (ODABAŞI,1998).

2000 yılından sonra teknoloji ve bilgi toplumu standartlarına ulaştırmak için eğitim sisteminin her seviyesinde öğretim teknolojilerinden yararlanmak amacıyla, Dünya Bankası destekli "Eğitimde Çağ Yakalamak 2000" adı verilen proje kapsamında, Temel Eğitim Programının ilk aşamada Türkiye'nin 81 ili ve 921 ilçesinde bulunan 2451 ilköğretim okulunda yeni bilgisayar laboratuvarları kurulmuştur. Projenin ikinci aşamasının hedefi 3000 ilköğretim okulunda yeni bilgisayar laboratuvarlarının kurulusı olmuştur (KARADAĞ-SAĞLAM-BALOĞLU, 2008).

Günümüzde her okulda aynı fırsatlar ve çoklu zeka kuramına uygun araç ve gereçler sağlamak amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı, FATİH (Fırsatları Artırma ve Teknolojiyi İyileştirme Hareketi) Projesini uygulamayı planlanmıştır. Bu proje kapsamında okul öncesi, ilköğretim ile ortaöğretim düzeyindeki tüm okulların 620.000 dersliğine dizüstü bilgisayar, projeksiyon cihazı ve internet altyapısı sağlamaktadır (GÜROL-DONMUŞ-ARSLAN, 2012).

Bu gelişmeler doğrultusunda hem özel hem de devlet eğitim kurumlarında bilgisayar destekli eğitimin yeri ve önemi günümüzün teknolojilerinde gelişmesinin paralelinde giderek artmaktadır. Fakat bu tip teknolojik donanımlı laboratuvarların kurulması üniversitelerin kendi bütçelerine bırakılması sebebiyle, bilgisayar destekli eğitimin diğer bölümlerde olduğu gibi seramik bölümlerinde eşit ve yeteri kadar yer almadığı görülmektedir.

Seramik Sektöründe Kullanılan Bilgisayar Programlarının Sınıflandırılması

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Bilgisayar yazılımları seramik sektörünün çeşitli faaliyet alanlarına yoğun bir biçimde dâhil edilmiştir. Bu sebeple Güzel Sanatlar Fakülteleri Seramik Bölümü öğrencilerinin uzmanlık alanlarını doğru istikamette belirlemeleri çok önemlidir. Buna bağlı olarak, öğrencilerin yeteneklerine uygun alanlara yönlendirilmesi gerekmektedir. Seramik sektöründe yer alan farklı alanlara ilişkin yeterlilikler eksiksiz bir biçimde belirlenmeli ve bu yeterliliklerin eğitim sürecinin oluşturulması gerekmektedir. Bu yapılanma sonunda mezun öğrenciler her işi kısmen yapabilen değil, kendi uzmanlık alanında en iyisi olma yolunda daha kararlı adımlar atabilen bireyler olabilecektir.

Uzmanlık alanını belirleyen öğrenci hedefine ulaştırabilecek araçlardan birside bilgisayar programlarıdır. Bu sektöre hitap edebilecek, hem yüzeysel tasarım hem de seramik model tasarımına yönelik birçok bilgisayar programı mevcuttur. Fakat unutulmaması gereken, öğrencinin mesleki ve estetik açıdan kendisini doyurmadığı sürece bilgisayar program bilgisinin tek başına bir anlam ifade etmeyeceğidir. Bunun sebebi ise, seramik eğitiminde bilgisayar program eğitimi bir amaç değil bir araç olmasıdır.

Seramik sektöründe amaca yönelik olarak bilgisayar programlarını 2 kategoride toplamak mümkündür.

Bu programlar;

1. İki Boyutlu Programlar

İki boyutlu bilgisayar programları işin genellikle yüzeysel tasarım yani seramik dekor ile ilgili kısmını teşkil etmektedir. Dekorun çizilmesi, renk ayrımı ve desen arşivlenmesi gibi temel dekor ile ilgili tasarımların yapılabilme imkânını sunar. Bu bilgilere sahip öğrenciler seramik sektöründe ÜR-GE (Ürün Geliştirme) bölümlerinde daha kolay iş bulabilme imkânına kavuşacakları düşünülmektedir.

Bu programlar da kendi içlerinde;

- a. Vektörel tabanlı programlar; Adobe Illustrator, Corel Draw, Freehand vb
- b. Piksel tabanlı programlar; Adobe Photoshop

Olmak üzere ikiye ayrılır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

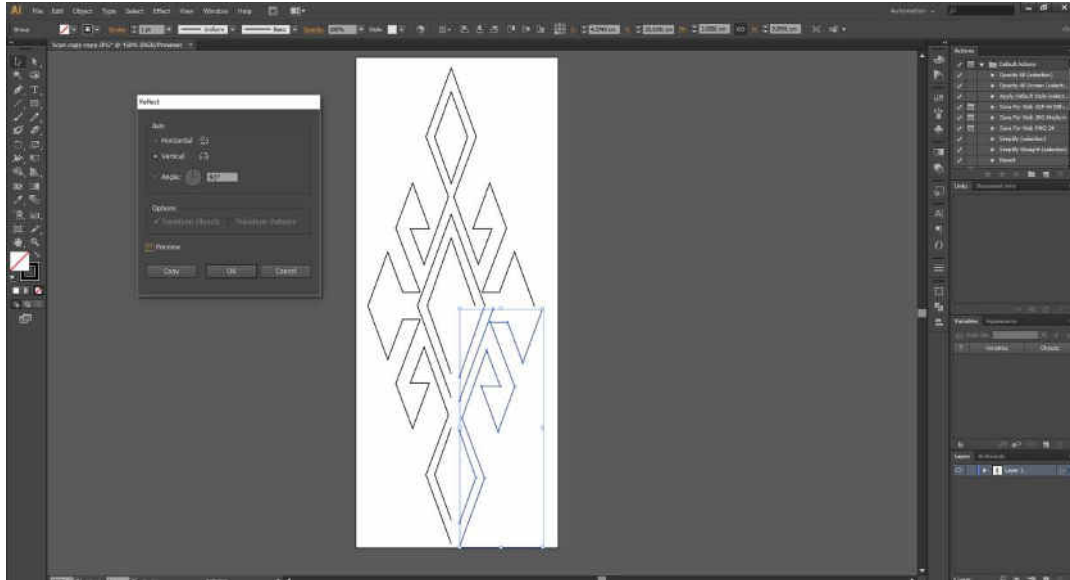
İKSAD

www.iksad.org

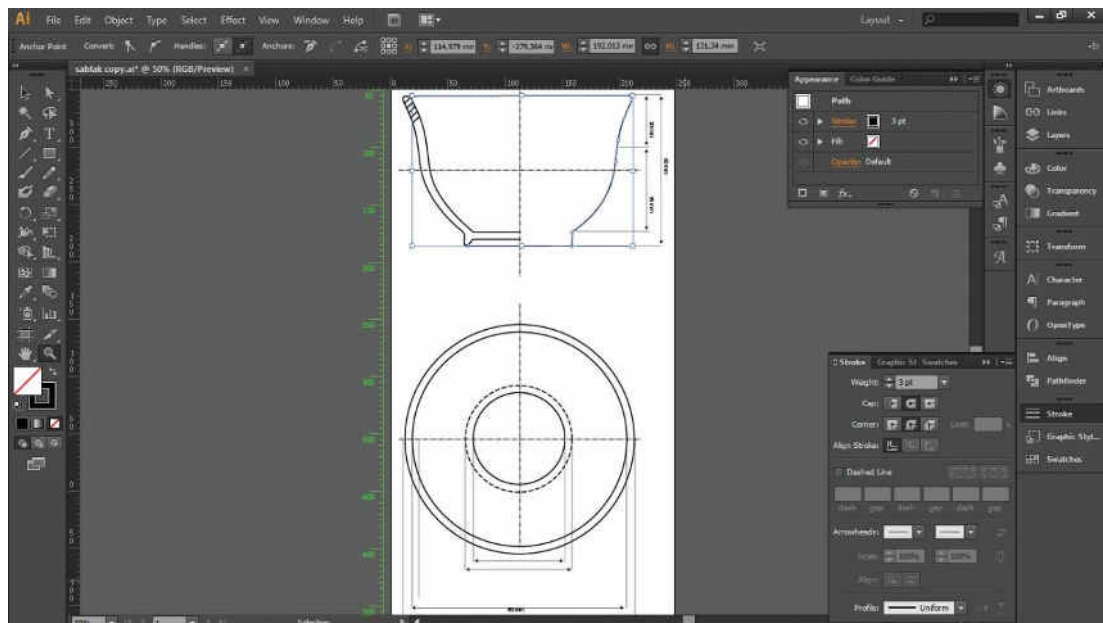
kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Resim 1: Adobe Illustrator Program İle Dekor Vektörel Çizim Örneği, Mustafa KOÇER

Resim 2: Adobe Illustrator Program İle Teknik Resim Çizim Örneği, Mustafa KOÇER

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

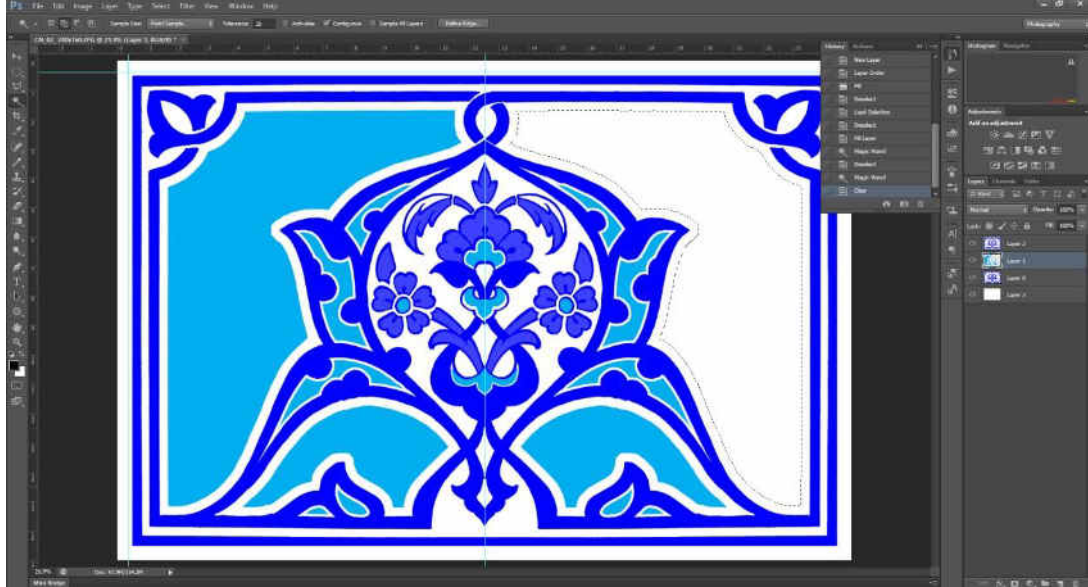
İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

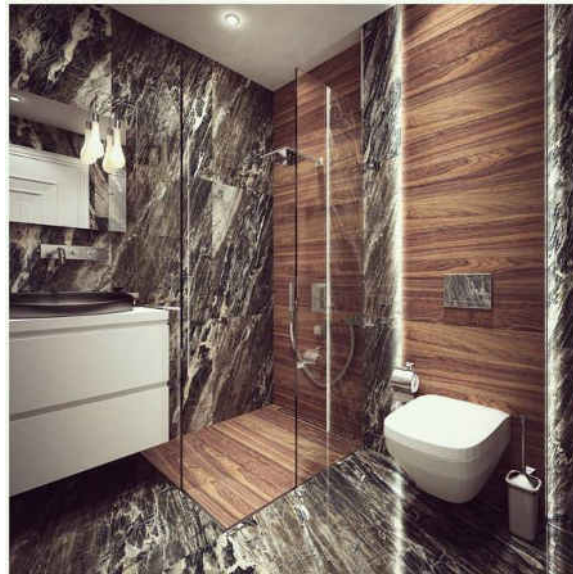

Resim 3: Adobe Photoshop Programı İle Desen Tasarımı, Mustafa KOÇER

2. Üç Boyutlu Programlar

Üç Boyutlu tasarım programları ise seramik sektöründe daha geniş bir yelpazede kullanılmaktadır. Bu programlar, endüstriyel seramik olarak tasarlanan ürünün modellenmesi ve üç boyutlu obje haline getirilmeden önceki son halini görebilme imkânını verebilmektedir. Tasarlanan modeller üç boyutlu yazıcılar vasıtasıyla gerçek modellere dönüştürülebilmektedir. Bunun yanında sektörün reklam amaçlı katalog çalışmalarında kullanılacak sanal ortamları da tasarlama imkânı sunabilmektedir.

Bu programlara örnek olarak 3Ds Max, Rhinoceros, Zbrush vb. programları sıralayabiliriz.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

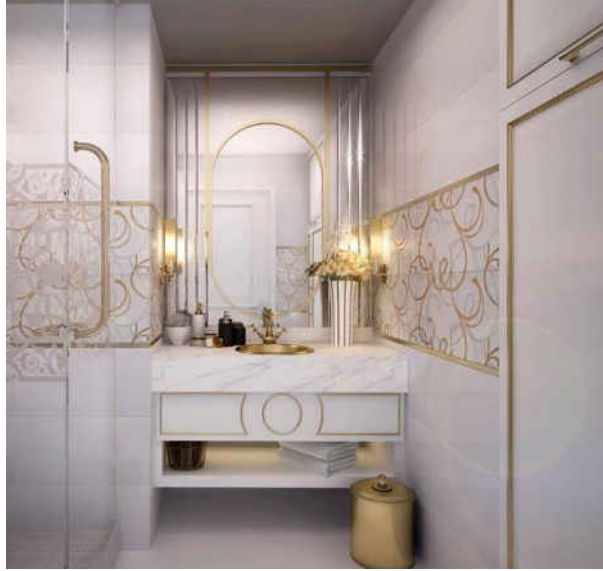
www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Resim 4: 3Ds Max Programı İle Seramik Tasarım Örneği, Enes ÖZTEKİN

Resim 5: 3Ds Max Program Seramik Karo Tasarım Örneği, Can DENİZ

Resim 6: 3Ds Max Program Endüstriyel Seramik Tasarım Örneği, Mustafa KOÇER

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

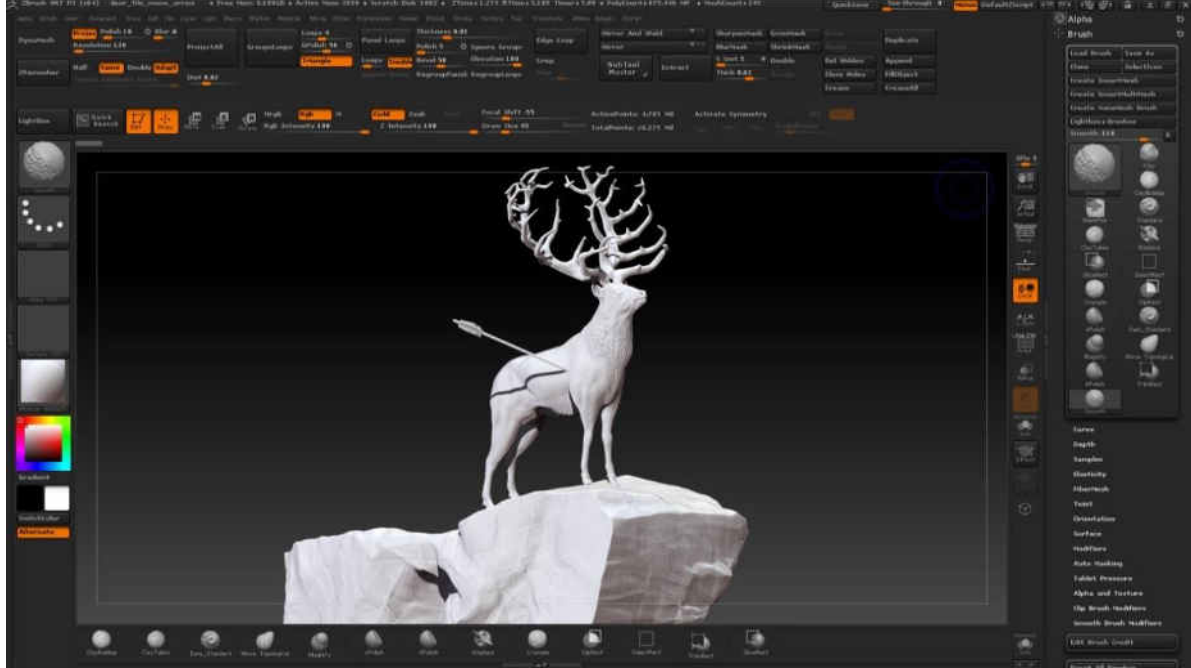
İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Resim 7: Zbrush Programı İle Üç Boyutlu Modelleme Örneği, Haydar TAŞÇILAR

Bilgisayarlı Eğitimin Güzel Sanatlar Fakülteleri Seramik Bölümleri Müfredatlarındaki Yeri

Türkiye’deki Güzel Sanatlar Fakülteleri Seramik Bölümlerinin ders programlarına bakıldığında, bilgisayar destekli eğitimin ya hiç olmadığı ya da yetersiz olduğu görülecektir. Günümüz seramik sektöründe endüstriyel üretimlerin bu kadar ön planda olduğu düşünüldüğünde, Güzel Sanatlar Fakülteleri Seramik Bölümlerinin ders programları ve müfredatlarında bilgisayar destekli eğitimin az olması sektörün geleceği açısından oldukça düşündürücüdür. Bu durumun doğal sonucu olarak seramik işletmeleri, birlikte çalışacakları elemanları seçerken ders programlarında daha fazla bilgisayar destekli eğitime yer veren farklı disiplinlerden mezun olan öğrencileri tercih etmektedir.

Bilgisayar destekli tasarım dersleri, alanında uzman öğretim elemanı yetersizliğinden dolayı bazı örneklerde olduğu üzere bazen tecrübesiz öğretim elemanları tarafından yürütülmektedir. Bu durumda uygun eğitim içeriği oluşturulmadığından, dersin önemi yeterince kavranılamamakta ve fakülteden mezun olan öğrencilerin almış olduğu eğitim iş bulmalarına yetmemektedir (DURGUT,2010). Hal böyle iken, donanımlı bir biçimde meslek sahibi olması beklenen mezunlar, bu açıklarını yüksek rakamlar ödemek şartı ile özel kurs yardımı ile kapatma yoluna gitmektedir.

Aşağıdaki tablo 1’de; Güzel Sanatlar Fakülteleri Seramik Bölümlerinde okutulan bilgisayar destekli ders saatleri ve bilgisayar derslerinin diğer derslere olan oranı verilmiştir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences**May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY**

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU**Tablo 1**

Üniversite	Yıllık Toplan Ders Saati				Bilgisayar Destekli Eğitim (B.D.E) Yıllık Toplam Ders Saati				B.D.E. Toplam Ders Saatine Oranı
	1.Sene	2.Sene	3.Sene	4.Sene	1.Sene	2.Sene	3.Sene	4.Sene	
Anadolu Üniversitesi	29+30	28+28	28+36	23+27	4	-	8*	4+8*	10,48
9 Eylül Üniversitesi	29+31	30+30	29+29	23+24	-	4	-	1	2,23
Dumlupınar Üniversitesi	25+24	26+24	22+26	18+19	3	-	8+4*	8*	14,67
İnönü Üniversitesi	29+28	25+24	24+24	21+21	-	-	-	-	0
Sakarya Üniversitesi	26+26	19+18	17+17	11+16	-	3	6*	6*	10
19 Mayıs Üniversitesi	26+26	28+26	24+24	26+28	-	8	-	-	3,84
Erciyes Üniversitesi	33+32	28+26	28+28	22+22	4	2	8*	8*	10
Kastamonu Üniversitesi	23+22	26+28	27+27	19+16	-	-	4+4*	6*	7,36

*B.D.E. Seçmeli Ders Saatleri

Seramik Sektörünün, Güzel Sanatlar Fakülteleri Seramik Bölümü Ders Programlarına Bakışı ve Beklentileri

Seramiğin sanat yönü olduğu kadar zanaat ve endüstriyel yönleri de ağır basmaktadır. Günümüzde seramik ürünlerin yer almadığı endüstri alanı neredeyse yok denilecek kadar azdır. Vitirfiyeden sağlık gereçlerine, elektrik izolasyonundan otomobil fren sistemlerine uzay endüstrisine kadar geniş bir alanda hizmet veren seramik sektörünün, Ar-Ge (Araştırma Geliştirme) ve Ür-Ge (Ürün Geliştirme) çalışmaları, bu teknolojilerin paralelinde hızla gelişmeye devam etmektedir.

Ar-Ge çalışmalarında genellikle yakın bir geçmişe kadar personel olarak seramik mühendisleri tercih edilirken, günümüzde yerlerini malzeme mühendislerine bırakmıştır. Modelleme bölümlerinde ise ekseri çıraklıktan kalfalık aşamalarını geçirmiş ve iş deneyimi olan kalifiye

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

elemanlar tercih edilmektedir. Ür-Ge ve tasarım bölümlerinde ise genellikle bilgisayar destekli eğitim en iyi şekilde almış seramik bölümleri dışında ki başka alandan mezunların tercih edildiği görülmektedir. Bu durum seramik bölümlerinde istisnai durumlar dışında öğrencilerin bu eğitimi yeterli derecede öğrenmemelerinden ve bilgisayar programlarına yeterli ilgi göstermediklerinden kaynaklandığı görülmektedir.

Decovita Seramik Ürün Geliştirme Yöneticisi Erdal Tusun'a göre; seramik bölümlerinden mezun olan öğrenciler akademisyen olma yönündeki imkânlar azaldıkça, ister istemez özel sektöre yöneldiklerini ve sektörde ise istihdam olan seramik mezunları içinde bilgisayar destekli programları en iyi bilip kullananlar ve mesleki olarak yetenekli adayların öncelikli olarak tercih edildiklerini belirtmektedir. Ancak buna rağmen yeterli donanıma sahip olmadıklarını belirtmiştir. Tusun'a göre bu sorunun giderilmesinin yolu ders programlarında bilgisayar destekli eğitimi artırmanın yanında, işletmelerdeki tasarımcıların usta öğretici olarak haftanın bir günü seramik bölümlerinde, buradan mezun olan personel adaylarının seramik sektöründe nasıl bir yükümlük taşıdıkları, kendilerini geliştirme bağlamında neler yapmaları gerektiğine dair bilgilendirme çalışması yapmaları gerekliliğinin önemini dile getirmektedir (Erdal Tusun Kişisel Söyleşi 03/05/2017).

Her yıl Güzel Sanatlar Fakülteleri Seramik bölümlerinden mezun olan yüzlerce öğrenciyi göz önünde bulundurduğumuzda, seramik işletmeleri bu öğrenciler arasında birlikte çalışacakları personel adaylarını seçerken, mesleki eğitimin yeterliliği yanında, ekip çalışmasına uygunluğu, işletme deneyimi ve işletmelerinin çalışma koşullarına adaptasyonu gibi kısıtları göz önünde bulundurarak değerlendirdikleri gözlenmektedir. Bu durum öğrenci işletmelerdeki staj eğitiminin ne denli önemli olduğunu göstermektedir. Bu durumla ilgili olarak Güral Porselen Ürün Geliştirme Yöneticisi Ahmet Ali Kut, işletme ortamlarında çalışmaya talip olan personel adaylarının; bilgisayar program bilgisi, renk bilgisi ve ekip çalışmalarına uygunluk gibi kriterleri göz önünde bulundurduklarını belirtmektedir. Bunun için ise öğrenci stajının önemini vurgulayarak, staj aşamasında öğrencilerin işletmelerin imkan ve talepleri doğrultusunda bilgi edinme yönünde istekli olmalarını, öğretim elemanlarının öğrencileri bu yönde bilgilendirmelerinin önemli olduğunu vurgulamaktadır (Ahmet Ali Kut Kişisel Söyleşi 04/05/2017).

Görüşme sırasında çalışan personelin görüşüne de başvurulmuş, bu doğrultuda çalışan personel; "Güzel Sanatlar Fakülteleri, Seramik Bölümleri işletmelerin görüşleri ve talepleri dinlenilip, ders programlarını ve müfredatlarını ona göre düzenlemeleri gerektiğini, ayrıca bilgisayar destekli eğitimde, iki üç boyutlu tasarım programlarının öğrencilere öğretimlerinin işletme standartlarında olması gerektiği" belirtilmiştir.

Altın Çini ve Seramik Fabrikası Çini Üretim Sorumlusu Mehmet Koçer ile yapılan görüşmede ise "Seramik bölümü programlarından mezun olan personel adayların dekor bilgisinin yanında tasarım yapıp, tasarımlarını bilgisayar üzerinden seri üretime hazır hale getirebilme bilgilerinin olması ve bu bilgilerini çalışma ortamında beceriye dökebilmeleri gerektiğini" belirtmiştir. Ayrıca "işletmelerin dini ve sivil mimariyle doğrudan etkileşim içerisinde olmalarından dolayı, reklam, katalog ve müşteriye ürünlerin sunumları konusunda faydalı olabilecek üç boyutlu bilgisayar programlarına yatkın olacak şekilde öğrencilerin yetiştirilmesini beklediklerini" belirtmiştir (Mehmet Koçer Kişisel Söyleşi 19/08/2013).

Sonuç ve Öneriler

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tüm bu araştırma ve ikili görüşmeler doğrultusunda işletmelerden bağımsız sadece seramiğin sanatsal boyutuna yönelik müfredat çalışması yapmak ve öğrencilerin sadece bu yönde eğitmek seramik mezunlarının iş bulmalarında zorlanmalarına, bulsalar bile iş ortamına ayak uydurmakta sıkıntı çekmelerine neden olacağını göstermektedir. Bunun aşılabilmesi için yapılması gerekenlerden biride mesleki derslerinin yanında ders müfredatlarına bilgisayar destekli derslerin konulması ve Bu derslerde öğrendikleri bilgileri pratiğe dökebilmeleri için bazı mesleki derslerinde müfredatlarını bilgisayar destekli eğitim ile desteklenmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Bu araştırma kapsamında ortaya çıkan bulgulardan birisi de, öğrencilerin seramiğin tasarımından ürünün son hali olan sırlı pişirime kadarki tüm aşamaları deneyimleyerek görmelerinin sağlayacak özellikle dekorlama ile endüstriyel seramik derslerinin proje dersi kapsamına sokulması ve bu derslerin bilgisayar programlarıyla desteklenmesi gerekli olduğu gözlenmiştir.

Kaynakça

GÜROL, Mehmet, Vildan DONMUŞ, and Müge ARSLAN. "İLKÖĞRETİM KADEMESİNDE GÖREV YAPAN SINIF ÖĞRETMENLERİNİN FATİH PROJESİ İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ." (2012).

Karadağ, Engin, Hakan Sağlam, and Nuri Baloğlu. "BİLGİSAYAR DESTEKLİ EĞİTİM [BDE]: İLKÖĞRETİM OKULU YÖNETİCİLERİNİN TUTUMLARINA İLİŞKİN BİR ARAŞTIRMA." *Journal of International Social Research* 1.3 (2008).

Kutluca, Tamer, and Gulay Ekici. "Examining teacher candidates' attitudes and self-efficacy perceptions towards the computer assisted education." *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 38 (2010): 177-188.

ODABAŞI, Ferhan. "Bilgisayar destekli eğitim." *Editör: Yaşar Hoşcan, Açıköğretim Fakültesi İlköğretim Öğretmenliği Lisans Tamamlama Programı, Eskişehir* (1998).

DURGUT, Denizcan "KUYUMCULUK SEKTÖRÜNDE 3D PROGRAMLAR, 3D İLE TAKI KALIBI İMALATI VE ÜNİVERSİTELERDE BİLGİSAYAR DESTEKLİ EĞİTİMİN YERİ" 2. *Uluslararası Katılımlı Mücevher – Takı Tasarımı ve Eğitimi Sempozyumu* (2010)

<https://en.wikipedia.org/wiki/TICCI>

[https://en.wikipedia.org/wiki/PLATO_\(computer_system\)](https://en.wikipedia.org/wiki/PLATO_(computer_system))

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

KIRSAL ALAN, HAVZA KALKINMASI VE KIRSAL SANAYİLER RURAL AREAS, BASIN DEVELOPMENT AND RURAL INDUSTRIES

Osman Karkacier

Prof Dr, Akdeniz Üniversitesi İİBF, İktisat Böl, okarkacier@gmail.com

Selma Karabaş

Yrd Doç Dr, Karatekin Üniversitesi, İİBF, İşletme Böl, slmkrbs55@gmail.com

ÖZET

Kırsal kalkınmanın temel varsayımı kent ile kır arasındaki sosyal, kültürel ve ekonomik farklılıkların kabul edilebilir bir dengeye kavuşturulmasıdır. Daha açık bir ifadeyle kırsal nüfusu yerinde kalkındırarak özellikle bilinçsiz göç ve istihdam sorunlarını yerinde çözmeyi amaçlayan bir tercihtir. Bu tercihte kırsal nüfusun tamamının yerinde kalmasını amaçlamak da yanlış olacaktır. Kabul edilebilir bir nüfus oranı korunmalıdır.

Çalışmada yukarıda izah edilen gerekçeleri sağlamak amacıyla havza için önerilebilecek kırsal sanayi alternatifleri incelenmiştir. Bu amaçla havzanın tarımsal, endüstriyel, sosyal, ekonomik, demografik, coğrafi, beşeri ve kültürel gibi birçok temel özellikleri irdelenmiştir. Havzanın bu sayılan temel özellikleri incelenip ortaya konulduktan sonra, yatırım ve kalkınma alternatifleri denenmiştir. Kırsal sanayi başta olmak üzere havzanın sayılan sistem içerisinde kalkınması için gerekli yatırım önerileri yapılmıştır. Bu yatırım önerileri ön değerlendirme formatı içerisinde sunulmuştur

Anahtar Kelimeler; Havza Kalkınması, Kırsal Sanayiler

ABSTRACT

The basic assumption of the rural development is balancing social, cultural and economical differences between the urban and rural territories in an acceptable manner. In other words, it is preferred to solve the unconscious migration and employment matters from the beginning through improving the rural population in its own setting.

Regarding the conditions mentioned above, this study investigates the rural industry alternatives that would be proposed for the Kelkit Basin. In this manner, this study analyzes the main characteristics of the basin such as agricultural, industrial, social, economical, demographic, geographical and cultural conditions. Then, the investment and development alternatives which are in accordance with these main characteristics are tried to be determined. In addition, the recommendations are made on the investment alternatives which are necessary for the development of the basin, particularly of the rural industry. These investment proposals presented in the pre-assessment format.

Keywords: Basin Development, Rural Industries

1. KIRSAL KALKINMA VE HAVZA MODELİ

Tarihsel süreç boyunca medeniyetin seviyesini belirleyen insan – toprak ilişkisi bugünde en etkili belirleyici olmaya devam etmekte, bütün teknolojik ve kültürel gelişmelere rağmen 21. yüzyıl medeniyetlerinin temel anahtarı da gelişmiş bir kırsal alana sahip olmaktan geçmektedir. Türkiye'nin durumu değerlendirildiğinde Cumhuriyetin kuruluşundan beri yapılan yasal

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

düzenlemeler, idari teşkilatlanmalar, planlamalar, projeler ve kalkınma modelleri bütün iyi niyetlerine rağmen istenen kırsal dönüşümü sağlamaya yetmemiştir. Türkiye'nin içinde bulunduğu süreçte kırsal kalkınmaya yönelik etkin, sürekli, sürdürülebilir ve sonucu gözlenebilir uygulamalara ihtiyacı bulunmaktadır (**Anonim, 2009a**) .

Atatürk'ün başlattığı fakat tüm yurda yaymak için ömrünün yetmediği köylerin kentleştirilmesi fikrinin evrensel önemi ve 2001 yılı itibariyle ülkemizde 35 bin 109 köyün bulunduğu gerçeği dikkate alınır, Cumhuriyetin değerlerini kırsal kesime ulaştırabilecek böyle bir projenin ne denli ihmal edildiği görülmektedir. Her yere eksik, yarım ve yüksek maliyetli hizmet götürmek anlayışı yerine, merkezi bir yerde tam ve ucuz maliyetli hizmet vermek, kır ve kent arasındaki yaşam koşulu ve gelişmişlik farklarını ortadan kaldırmak, kırsal sanayiye kurmak ve tarımdaki fazla nüfusu yerinde istihdam etmek, iç göç hareketini sınırlamak ve sağlıklı kentleşmeyi önlemek anlayışı ve uygulamaları yerleşmeye ve önemini daha fazla hissettirmeye başlamıştır.

Türkiye'de köylerden kente ekonomik yönlendirmeden yoksun, plansız-programsız bir göç olgusu yaşandığı, bu göçün kentleri de sorunlar yumağı haline getirdiği herkesçe görülmekte ve bilinmektedir. Yeterli gelirden yoksun ve işletmesi sürekli parçalanan çiftçi, kırsal sanayi köylere götürülerek kalkındırılmadıkça, göç olgusuyla şehirlerin köyleşmesi ve gecekondulaşması da kaçınılmazdır.

Kırsal alan olarak tanımlanan, en temel insan ihtiyaçlarından yoksun bu coğrafyada, üretim ve çalışma koşullarının olmayışı yaşamı olanaksızlaştırmış, bir beklenti ve umut insanları daha güzeli bulmak anlamında göçe zorlamıştır. Metropol yerleşimlerde, göç etmiş nüfusun yaşam koşulları ve standartları kırsaldan daha iyi olmamakta bununla birlikte maliyetler ve kalkınma açısından sorunları daha da büyötmektedir.

Planlama çalışmalarının ister bölgesel ister kentsel ya da kırsal boyutunda; öncelikle *havza planlama* ilkesinde, oluşmasında kimsenin katkısı bulunmayan ve yeniden üretilmesi de mümkün olmayan kıt nitelikteki doğal kaynak, toprak ve suyun niteliklerinin korunarak kullanılması yoluyla insan ihtiyaçlarının giderilmesi, önceliklerin belirlenmesi ve yönlendirmenin gereğini vurgulamaktadır.

Dünyada tüm insanların mutlu ve refah içinde yaşadığı bir ortam dileği ve stratejisi ile, kırsal alanlarda yaşayanlara yönelik kırsal kalkınma arayışları hızlanmakta kırsal kalkınma konusu ön plana çıkmaktadır. Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası, Avrupa Birliği, Gönüllü kuruluşlar ve hükümetler kırsal kalkınma konusunda daha fazla kaynak, bilgi ve zaman ayırma durumuna gelmişlerdir. Yoksulluk, açlık, işsizlik, topraksızlık, entegrasyon, eğitim, sağlık, göç hareketleri, kadın ve çocuk, gelir dağılımındaki adaletsizlikler, toplumsal iletişim, çevre ve dezavantajlı kurumların içinde bulunduğu olumsuz koşullar her toplumu ve bireyi doğrudan ilgilendirir hale gelmiştir. Bu sorunların çözümünde birçok ülke gibi Türkiye'de de kırsal kalkınma ile ilgili çabalar öncelikle akla gelmektedir.

Halen nüfusun önemli kısmının kırsal alanlarda yaşadığı ve tarım sektöründe istihdam edildiği Türkiye gibi ülkeler açısından kırsal kalkınma önem taşımaktadır. Kırsal alanda yaşayan ve tarımla uğraşan insanların refah içinde yaşamaları ve en azından ulusal refah düzeyi ortalamasına yakın bir yaşam sürdürmeleri kırsal kalkınma politikaları ve uygulamaları ile olasıdır. Tarımsal katma değerden daha fazla pay alma, eğitim, sağlık, örgütlenme, altyapı, kaynaklara erişim gibi kalkınma araçlarının kırsala ulaştırılması ve yaygınlaştırılması ile kırsalda da kalkınma gerçekleşebilecek ve

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

refah düzeyi artabilecektir. Böylece dengeli kalkınma yerinde kalkınma ve kırsal refah gerçekleştirilebilecektir (**Demir, 2008**).

2. KIRSAL KALKINMA, TARIM VE SANAYİ İLİŞKİLERİ

"Kırsal kalkınma; kırsal alanda yaşayan, geçimini tarım sektöründen veya benzer kırsal mesleklerden sağlayan birey ve toplulukların, insanca yaşam koşullarına kavuşturulması için, onlarda önce bu yönde bir gereksinme duygusu yaratmak, sonrada onlara bu duygu yönünde çaba harcamaları için maddi ve manevi açıdan tüm yardımların yapılması ile bu toplulukların ekonomik, toplumsal, kültürel kalkınmalarını sağlama uğraşısıdır" (**Anonim, 2009b**).

Başka bir tanımla kırsal kalkınma kır-kent arasındaki sosyokültürel ve ekonomik farklılıkların optimum bir dengeye kavuşturulmasını, kırsal nüfusu yerinde kalkındırmayı amaçlayan politik bir tercihtir. Bu tanım genişletildiğinde kırsal kalkınma, "kırsalda yaşayan insanların insanca yaşam koşullarına erişim olanaklarının artırılması, kalkınma temelinde değişim taleplerinin desteklenmesi, bireylerin kendi öz güçlerini keşfetmesi ve ona dayanması, toplum dinamiklerinin harekete geçirilmesi, gelirlerinin artırılması, gelir dağılımında adaletin sağlanması, eğitim ve sağlık hizmetlerine ulaşım oranının yükseltilmesi, kadın ve çocukların yaşam koşullarının iyileştirilmesi, örgütsel davranışın özendirilmesi, kırsal ve tarımsal sanayinin kırsaldaki insanların daha fazla yararlanabilecekleri biçimde geliştirilmesi, doğal kaynakların korunarak kullanılması ve zenginliklerin kırsaldaki bireylerinde hayatına yansması süreci" olarak tanımlanabilir (**Demir, 2008**).

Çok çeşitli şekillerde tanımlaması yapılabilecek kırsal alan kalkınması, kırsal alanda yaşayan bireylere gelir, eğitim, sağlık, konut, sosyal güvenlik, beslenme konularında gerçekleştirilecek iyileştirmelerle yaşanabilir ortam sağlanması, yaşam niteliğinin gelişmesi ve iyileştirilmesi biçiminde algılanmakta ve tanımlanmaktadır.

Kırsal alan kalkınması hem bir eğitim hem de bir örgütlenme işidir. Kırsal alan kalkınma politikasına ilişkin yapılacak planlar da toplumun gereksinimleri göz önünde tutulmalı, zorla kabul ettirilmemelidir. Toplum, isteklerini elde etmedikçe kırsal alan kalkınma çalışmalarına katılmamaktadır (**Anonim, 2009b**).

Kırsal kalkınma için birbirini bütünleyen aşağıdaki tanımlamaların yapılması mümkündür. Kırsal kalkınma:

- Ekonomik, toplumsal ve kültürel boyutları bulunan bir süreçtir.
- Kırsal toplumun ülke gelişmişliği ve refahından, yerinde kalkınarak pay almasıdır.
- Kırsal emeğin üretken olduğu ve haklarını aldığı bir istihdam biçimidir.
- Kaynaklara daha iyi ulaşım, refah ve gelirin dengeli paylaşılarak geliştirilen yaşam düzeyidir.
- Kırsal alanda yoksulluğun ve kötü beslenmenin yok edilmesidir.
- Kırsal toplum yaşamının modernizasyonudur.
- Kent/kır ayrışımının azaltılmasıdır.
- Kırsal sayılan ortamların ekonomik kalkınmasıdır.

Genelde kalkınma-gelişme, özelde ise kırsal kalkınma olarak tanımlanmaya çalışılan bu sürecin ilkesel temellerinin oluşabilmesi aşağıda belirtilen konular çerçevesinde mümkündür:

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- Başta insan olmak üzere, doğal kaynakları, ekonomiyi, teknolojiyi, yönetimi, hukuku ve siyaseti yakından ilgilendiren kırsal kalkınma, top yekün kalkınmanın önemli bir boyutudur.
- Kalkınmanın bütünselliği kapsamında ele alınmalı ve aynı nedenle bu bütünün diğer öğelerini de gözetmek durumundadır.
- Aynı yaklaşımla, yerel ve bölgesel ölçekte tasarlanacak kalkınma, ülke kalkınması içerisinde görülmelidir.
- Kırsal alanda tüm zorluklarına rağmen asayişin sağlanması ve böylece toplumun iş yerinde kendini emniyette hissetmesi sağlanmalıdır.
- Kırsal alan toplumunun kendine güven duygusu geliştirmelidir.
- Kırsal alan toplumunun verimli üretme ve ürettiği malı pazarlama vasıfları geliştirilmelidir.
- Kırsal kalkınma, yalnızca tarımsal kalkınmayı değil aynı zamanda; sanayileşme, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, barınma, ulaşım ve nihayetinde istihdam alanlarında gelişmeyi kapsamaktadır.
- Kırsala özgü koşullar, gereğince ve doğru analiz edilmelidir. Çözümölen koşullara göre gerçekçi modeller üretölmelödir.
- Kırsal kalkınmanın, taşıdığı ekonomik ve toplumsal rol ve gelişme potansiyeli bakımından başlangıç noktası "tarım" olmalıdır.
- Kalkınma için iköncil doğrutuyu, kırsalda konumlandırılmış tarıma dayalı sanayi ile tarıma girdi üreten sanayi oluşturmalıdır.
- Kalkınma süreci, gelir artışını ve refahı öngörmelödir.
- Tüm süreçler, kırsal toplumun demokratik katılımcılığı ile yaşama geçirölmelödir.
- Kalkınma; ekonomik, toplumsal, kültürel nedenlerle siyasal bir süreç olduğundan, böylesi bir sürecin tasarlanması ve uygulanmasına ilişkin politika ve araçların seçiminde, siyasal tercihlerin önemi göz önünde bulundurulmalıdır (**Anonim, 2009a**).

Türkiye’de kırsal kalkınma çalışmaları önemlidir, çünkü; Türkiye’de nüfusun yaklaşık %35’i halen kırsal alanda yaşamaktadır. Bu nüfusun, kişi başına ortalama yıllık geliri kentte yaşayan bir bireyin ancak % 40’ı kadardır. Ve kırsal alanda; altyapı, tarımsal işletmelerin küçüklüğü ve dağınıklığı, eğitim, sağlık, örgütlenme, kadın-çocuk, genç nüfusa yeni iş alanlarının açölamaması, sosyal olanakların yetersizliği vb. sorunlar çözüm beklediğı için kırsal alanda kalkınma önemlidir (**Anonim, 2009b**).

Kırsal Kalkınmanın Temel Bileşenleri aşağıda verilmiştir.

Tarımsal Kalkınma: Tarım (bahçe, tarla, hayvan yetiştiriciliğı vb. faaliyetler) ormancılık, balıkçılık. Ve, bu alanlarda kalite, pazarlama üretim artışı vb. çalışmalar.

Kırsal Sanayi: Tarım, orman, tıbbi bitkiler gibi yerel kaynakları(ham) yerinde değerlendirme veya talebe bağılı olarak pazarlanabilir yere ürünlerin üretimi ve gere inde ihracatının da sağlanabilmesi.

Kırsal Kalkınma: Tarım (bahçe, tarla, hayvan yetiştiriciliğı vb. faaliyetler), ormancılık, balıkçılık, sağlık, küçük girişimcilik, kırsal sanayi, ekoloji, çevre, turizm, su, konut, eğitim gibi alt ve üstyapı hizmetleri, teknoloji, kadın, çocuk, topraksızların istihdamı ve çok sayıdaki diğer programlar

3.TARIM-SANAYİ BÜTÜNLEŞMESİ (ENTEGRASYON)

Bütünleşme (entegrasyon) kavramı genel anlamda, nitelikleri birbirinden farklı olmakla birlikte, birbirini tamamlayıcı işleve sahip birimlerin aralarında birleşerek bir gövde haline gelmeleridir. Sınâi faaliyetler açısından ise, belirli bir sanayi kolunda faaliyetlerini sürdüren organizasyonun, bu

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

imalatın gerçekleşmesi için gerekli yan sanayi kollarını kendi bünyesinde toplaması veya aralarında bütünleşmeleri şeklinde tanımlanabilir(**Çıkın ve Karacan, 1994**).

Ekonomik birimler arasındaki bütünleşme hareketleri bölgesel ve ulusal düzeyde olabileceği gibi, uluslararası düzeyde de olabilir. Bütünleşme yatay ve dikey olmak üzere iki şekilde gerçekleşmektedir(**Çıkın ve Karacan, 1994**).

Yatay Bütünleşme (Horizontal Integration): Aynı alanda faaliyet gösteren birimlerin, ekonomik ve hukuki olarak birleşmelerini ifade eder. Bu tür bütünleşmede küçük işletmeler satın alma maliyetlerinin, yönetim ve satış giderlerinin düşürülmesiyle önemli kazanımlar sağlayarak, büyük girişimlerin sahip olduğu avantajlara kavuşabilmektedirler.

Dikey Bütünleşme (Vertical Integration): Dikey piyasa kanallarında, birbirini izleyen ve birbirleriyle ekonomik ve teknik anlamda tamamlayıcılık ilişkileri bulunan sektörlerin girdi-çıkı ilişkilerinin ileri ve geri bağlantı etkilerinin ortaya çıkarılarak organize edilmesidir. Farklı alanlarda faaliyet gösteren birimlerin bir araya gelmelerindeki amaç, üretimin ve pazarlamanın daha uygun şartlarda gerçekleştirilebilmesidir.

Bütünleşme sürecinde sektörlerin birbirleri için pazar ve kaynak oluşturmaları söz konusudur. Süreç içinde birbirini izleyen üretim aşamalarının birbirini itmeleri, çekmeleri, sürüklemeleri ve beslemeleri mümkün olmaktadır. Bütünleşme, ekonomik sektörlerin üretim ve tüketimleriyle birbirine yönelmelerini, üretim kapasitelerini birbirinin ihtiyaçlarına bağlı olarak oluşturmalarını mümkün kılar (**Gülse, 1996**).

Tarım-sanayi bütünleşmesinde, ana ve yan ürünlerin işlenerek değerlendirilmesinin sağlanması yanında; tarımsal girdi ve teknoloji üreten tarıma bağlı sanayi işletmelerindeki üretim kapasitelerinin faaliyete geçirilmesi mümkün olmaktadır. Özellikle biyolojik yapıda olan veya alternatif kullanım alanları söz konusu olmayan ürünler üreten tarıma bağlı sanayiler için bütünleşme önemli bir süreçtir. Tarım-sanayi bütünleşmesinde en büyük birimi tarım işletmeleri oluşturmaktadır. Tarım işletmelerinin yapısal özellikleri bütünleşmeyi gerekli kılmaktadır. Bu gerekçeler şu noktalarda özetlenebilir(**Dellal ve Tan, 2003**).

1. Tarımsal üretimde olumsuz iklim koşulları önemli bir faktör olduğundan, tarımdaki risk ve belirsizlikler diğer sektörlerle oranla daha fazladır. Tarımsal üretimde yıldan yıla önemli dalgalanmaların meydana gelmesi sonucu oluşan fiyat dalgalanmaları, çiftçi davranışlarını da etkilemektedir.
2. Tarımsal ürün fiyatlarındaki dalgalanmalardan uzun vadede sanayi kesiminin etkilenmesi ve yeterli miktarda hammadde tedarik edilememesinin sanayi işletmelerinde atıl kapasite sorununa yol açması.
3. Tarım işletmelerinin sayıca çok olması, işletmelerin ve arazilerin çok parçalı (geçimlik tarım işletmeleri) olması.
4. Tarım sektöründe endüstriyel tarımsal üretime tam olarak geçilememiş olması.
5. Tarımsal girdi üreten tarıma bağlı sanayi işletmeleri için talep riskinin bulunması.
6. Tarım sektöründe üretim teknolojisinin ve tarımsal girdi kullanımının yeterli seviyeye ulaşamaması. Verim düşüklüğü nedeniyle maliyetlerin, dolayısıyla fiyatların yükselmesi; bunun da üretici, sanayici ve ticaret kesimi için risk oluşturmaları.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

7. Tarımsal üreticilerin yeterince örgütlenememelerinden dolayı pazarlık güçlerinin zayıf olması; tarım sektörünün yeterince pazara açılmamış olması ve üretim teknolojisindeki hızlı gelişmeler.
8. Ekonomide yoğunlaşma eğiliminin bulunması.
9. Tarım sektöründeki nüfusun fazlalığı, gizli işsizlik oranının yüksekliği, istihdam olanaklarının azlığı ve nüfusun diğer sektörlere yeterince yönlendirilememesi.
10. Tarım sektörünün genellikle küçük işletmelerden oluşmasından dolayı, tasarruf olanaklarının kısıtlı olması veya tasarrufların verimli yatırımlara yönlendirilememesi, tarımdaki sermaye birikiminin sınırlı ve ticari faaliyetlere katılamaması, kredi olanaklarının kısıtlı olması.
11. Kalkınma sürecinde tarıma dayalı ve tarıma bağlı sanayi kesimlerinin pazar paylarının artması.
12. Tüketici taleplerinde meydana gelen değişmelerin, tarım kesimi tarafından sürekli olarak izlenememesi.
13. Tarım sektöründe ihtisaslaşmanın zorluğu ve yetersizliği.
14. Kırsal kesimden kentlere göçün fazlalığı ve buna bağlı olarak şehirlerde yaşanan olumsuzluklar.
15. Sermayenin belli merkezlerde yoğunlaşması.

Tarımsal ürünlerin özelliklerinden dolayı bir kısmının arz elastikiyeti düşük olduğundan, aktif bir fiyat politikası izleme olanağı olmayan üreticilerin gelirleri düşmektedir. İşlenmiş tarım ürünleri istenildiği zaman piyasaya arz edildiğinden aktif bir pazar stratejisi izlenebilmektedir. Tarım ürünleri talebinin gelir elastikiyetinin 1'den küçük olması ve işlenmiş tarım ürünleri talebinin gelir elastikiyetinin ise 1'den büyük olması sanayi ve ticaret kesimlerinin tarım ürünleri tüketimi artışlarından daha fazla pay almasına yol açmaktadır. Kalkınma sürecinde sektörler arası dengeli bir gelişmenin sağlanabilmesi için, tarım sektörünün sanayi ve ticaret kesimleriyle bütünleşme zorunluluğu bulunmaktadır (**Turan ve Ark. 1999**).

Ekonomide bütünleşmesinde kendiliğinden ortaya çıkmamakta, bu sürecin organize edilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, tarım-sanayi bütünleşmesinde en önemli işlevi tarımsal ticaret (agribusiness), kırsal sanayiler, kooperatifler ve sözleşmeli tarım yöntemleri yerine getirmektedir.

Sözleşmeli tarım, tarımsal ticaret (agribusiness), kooperatifçilik ve kırsal sanayi yöntemleriyle gerçekleştirilebilen tarım-sanayi bütünleşmesinde olumlu sonuçlara ulaşılabilmesi bütünleşmenin uygun şartlarda gerçekleştirilmesine bağlıdır. Özellikle azgelişmiş ülkelerde tarımsal üreticilerin yetersiz örgütlenmeden dolayı dağınık ve güçsüz olmaları, mesleki ve ekonomik çıkarlarını koruyacak pazarlık gücünden yoksun olmaları (**İnan, 2003**) sözleşme şartlarının belirlenmesinde etkilerini sınırlamaktadır. Sözleşmelerde genellikle alıcı firmaların çiftçilere göre güçlü ve hâkim olması, firmalara kendi fiyat ve koşullarını dikte etme gücünü verir. Ürün fiyatları genellikle tarım dışı firmalar tarafından belirlenmekte ve bu fiyatlar enflasyon koşullarında yetersiz kalmaktadır. Sözleşmelerde riskin hemen hemen tamamı çiftçilere yüklenirken, tarım dışı firmaların yükümlülükleri konusunda bağlayıcı hükümlere genellikle yer verilmemektedir. Bunun sonucunda, tarım dışı firmalar yükümlülüklerini gereği gibi yerine getirmemektedirler.

Tarımsal ticaret (agribusiness) tarım dışı kesimin atılım ve sermayeleri ile gerçekleştirildiğinden, organize ve kontrolde girişimciler hâkimdir. Tarımsal üreticiler ve kentlerdeki tüketiciler organizasyonun dışında kalmaktadırlar. Bu durum, tarımsal üreticilerin tüketici fiyatlarından aldıkları payın azalması sorununu ortaya çıkarmaktadır. Kentlerde büyüyen talep ve artan fiyatlar

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

tarımsal üretime sınırlı ölçüde yansımaktadır. Bu olgu, tarımsal gelirin toplam gelir içerisindeki payının giderek azalmasına yol açmaktadır (**Gürler ve Ark., 2000**).

Tarım-sanayi bütünleşmesi bağlamında, Türkiye'deki mevcut kooperatiflerin durumu incelendiğinde, kooperatiflerin çoğunun yatay bütünleşmeyi sağlayamadığı gibi; dikey bütünleşmenin üretim ve pazarlama aşamasında yeterli güce sahip olamadıkları görülür. Buğday, arpa, patates, elma, soğan, tütün ve yaş meyve-sebze gibi ürünlerin piyasasına çiftçiler henüz girememişlerdir. Et, süt ve yumurta da durum aynıdır. Oysa pek çok Avrupa ülkesinde bu ürünlerin hem piyasası hem de sanayisi çiftçilerin elindedir. Türkiye'de bu konuda çalışan kırsal kesime yayılmış, güçsüz ve dağınık kooperatiflere rastlanmasına rağmen; bunların çoğu kendi lokal piyasalarında bile söz sahibi olamamaktadır. Tarım satış kooperatiflerinde dikey faaliyetler daha fazla gerçekleştirmekle birlikte; yatay bütünleşme tamamlanamadığından, dikey bütünleşmenin avantajlarından tam olarak yararlanılamamaktadır. Tarım satış ve tarım kredi kooperatiflerinin en önemli sorunu, demokratik yönetimden yoksun olmalarıdır. Bu sorun kooperatiflerin ekonomik olarak işletilememelerine yol açmaktadır (**İnan, 2003**).

Kırsal bölgelerde sanayi işletmeleri kurulurken aşağıda belirtilen noktalarda sorun yaşanmakta, sayılan bu olumsuzluklardan dolayı, sanayiciler kırsal bölgelerde yatırım yapmakta çekimser davranmakta, girişimcilerini genellikle sanayileşmiş bölgelerinde gerçekleştirmeyi tercih etmektedirler.

*Kırsal alanlarda ekonomik faaliyetlerin gelişmesine olanak sağlayacak ulaştırma, haberleşme, depolama, elektrik ve su dağıtımı gibi temel altyapı tesislerinin yetersiz olması. Altyapı düzenine bağlı olarak, sanayide istihdam edilmesi zorunlu olan kalifiye personelin ve ailelerinin iskan, eğitim, sağlık, eğlence vb. ihtiyaçlarına cevap verecek tesislerin yetersizliği.

* Kırsal alanlarda sermaye birikiminin yetersiz ve satın alma gücünün kısıtlı olmasına bağlı olarak oluşan pazar darlığı(**Elmas ve Ark. 2003**).

*Kırsal alanlardaki sosyo-ekonomik faktörlerin etkisiyle ekonominin kendini yenileyecek dinamizme kavuşamaması (**Elmas ve Ark. 2003**) ve girişimcilerin kendiliklerinden bir araya gelerek en uygun büyüklükteki yatırımlar için gerekli finansman kaynaklarını harekete geçirememeleri bu alanlardaki sanayileşme hızını düşürmektedir.

*Yatırım alanlarının teşhisi ve yatırım girişimleri konularında kırsal alanlardaki girişimcilerin bilgilerinin kısıtlı olması. Buna bağlı olarak şirketleşme, iş planlaması, fizibilite etüdü, pazar araştırması, kadrolaşma, finansal yönetim gibi kavramların yaygın olarak bilinmemesi ve uygulanmaması (**Anonim, 2001**).

* Özel yatırım teşvik araçlarının, girişimcilere gelişmiş yöreler yerine kırsal alanlarda yatırım yapmayı tercih ettirecek derecede farklılaştırılmamış olması (**Paksoy, 2001**).

4. KIRSAL ALAN KALKINMASINDA KIRSAL SANAYİLER

Ekonomide bütünleşme kendiliğinden ortaya çıkmamakta, bu sürecin organize edilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, tarım-sanayi bütünleşmesinde en önemli işlevi tarımsal ticaret (agribusiness), kırsal sanayiler, kooperatifler ve sözleşmeli tarım yöntemleri yerine getirmektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Ekonomik bütünleşme, pazarın genişleyerek ticaret hacminin artması, üretimde verimliliğin artması, ürünlerin dış piyasadaki rekabet olanaklarının artması, yabancı sermaye yatırımlarının artması ve yeni iş alanlarının açılması gibi birçok avantaj sağlayabilir.

Kırsal sanayileşme, özünde kır-kent arasındaki sosyo-ekonomik farklılıkların bir dengeye kavuşturulmasını, kırsal nüfusu yerinde kalkındırmayı; başka bir deyişle, göç ve istihdam sorunlarını yerinde çözmeyi amaçlayan politik bir tercihtir (**Anonim, 1994**). Kırsal sanayi kavramı iki açıdan tanımlanabilir. Birincisi “kırsal” kelimesinden dolayı yersel konum ön plana çıkarılarak, kırsal alanlarda kurulan bir otomotiv sanayi bu algılama biçimine göre kırsal sanayi sayılabilir. İkinci olarak, kırsal alanlarda üretilen bitkisel ve hayvansal ürünleri işleyen sanayi işletmeleri şeklinde tanımlanabilir. Bu algılama biçiminde ise, kullanılan hammaddelerin tarımsal süreçler sonucunda elde edilmiş olması tanımın ayırt edici özelliği olmaktadır. Hangi algılama biçiminde tanımlanırsa tanımlansın, bir işletmenin kırsal sanayi sayılabilmesi için ekonomik yönünün yanında; kırsal alanların sosyal sorunu olan işgücü fazlalığının yerinde istihdamını sağlayacak özellikte olması gerekmektedir (**Anonim, 1994**).

Kırsal alanlarda kurulan sanayi işletmeleri tarım-sanayi bütünleşmesi yanında, kır-kent bütünleşmesini sağlaması açısından önemlidir. Kırsal alanlarda sanayi işletmelerinin kurulmasıyla sadece ekonomik değer yaratılmış olmayıp; sosyal yönden de işgücüne yerinde istihdam olanağı sağlaması sonucu kırsal ailelerin birlikteliği ve mutluluğunu sağlaması, kentlere göç hızının düşürülmesiyle toplumsal huzursuzlukların engellenmesi gibi yararlar sağlanabilir (**Aydemir ve Pıçak, 2008**).

Tarım sektörünün desteklenmesi ve kırsal nüfusa yaşama imkanı sağlayan kırsal bölgelerin kalkınmasının sağlanması, ülkemiz kalkınma planlarının ve stratejilerinin değişmez unsurları olmak zorundadır. Ekonomik, sosyal ve kültürel yönleriyle bir bütün olan kalkınmanın kırsal yönünün planlanmasında, ekonomik planlama yapılırken, ülkenin sosyal gelişmesinin ve sosyal sorunlarının da planlamaya dahil edilerek bunların birlikte planlanması gerekmektedir.

Mikro kırsal kalkınma projeleri, ülkenin makro planlarıyla koordinasyonu zayıf olduğunda ve iller düzeyinde düşünüldüğünde yetersiz kalmıştır. Türkiye’de mikro kırsal kalkınma projelerinin bölgesel ve makro kalkınma projelerinin bir devamı olarak görülmüştür. Çoğu kez tepeden inme hedeflerle ve kalkındırılmaya çalışılan bölgenin sosyo- ekonomik ve kültürel yapısı göz ardı edilerek gerçekleştirilmek istenmesi projenin başarısını engellemektedir. Projelerde; kalkınmanın tabandan başlatılması, halkın aktif katılımı sağlanarak yapılan çalışmaların benimsetilmesi ve devlet – halk işbirliğiyle yürütülmeye çalışılması projenin başarısı için önemli karakteristiklerdir (**Yılmaz ve Pıçak, 2008**).

Kırsal sanayiler, tarımsal ticaret (agribusiness), kooperatifçilik veya sözleşmeli tarım; hangi yöntemle olursa olsun tarım ve sanayi sektörlerinin ekonomik ve sosyal yönden bütünleşmesini amaçlamaktadır. Tarım ve sanayi kesimlerinin bütünleşmesiyle sektörlerin ticaret hacimleri genişlemekte, birimlerin rekabet gücü artmakta, hem tarımsal üretimin hem de sanayi üretiminin daha verimli hale gelmesi mümkün olabilmektedir. Birbirinden bağımsız bir şekilde gelişmeleri mümkün olmayan ve birbirini etkileme dereceleri yüksek olan tarım ve sanayi kesimleri bu bütünleşmeden çeşitli yararlar sağlamaktadır. Bununla birlikte bu bütünleşme sürecinde çeşitli sorunlarda yaşanmaktadır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

5. HAVZA ÖLÇEĞİNDE KIRSAL ALANLARIN PLANLAMASI

Ana yaşam kaynağı olan su ve suyun dokunarak geçtiği toprak, insanoğlunun tabiattan aldığı en büyük hediyedir. Toprak; suyla temas ettiği yerde, ete ve kemiğe bürünmüştür. Nehirlerin geçtikleri coğrafyada canlı hayatın gelişmesini olumlu olarak geliştirdiği birer su kaynağı olmalarının yanında toplumlar içinde ekonomik anlamda stratejik ve yaşamsal önem arz etmektedirler. Bu alanda yürütülen küresel çabanın en büyük payını öncelikle temiz ve tatlı suya erişim almaktadır. Evsel, sanayi ve tarımsal üretim kaynağı olarak su; faydalanıcıların değişen ve gelişen ihtiyaçlarının karşısında yeni stratejiler, planlamalar yapılması gereğini doğurmuştur.

Havza kırsal kalkınmasında havzanın yenilenemez kaynaklarından yararlanırken aynı anda koruyan, adil, efektif kullanımı bir yaşam modeli olarak benimseyip, sonraki nesillerin yaşam hakkına da saygı gösteren farkındalığın yaratılması sürdürülebilirlik yaratacaktır. Havzanın sosyal ve doğal yapısı, finansal kaynakları ve fiziksel potansiyeli, sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Yaklaşımları ile kırsal topluluk içindeki bireylere ve topluluklara sosyal yaşamlarında iyileştirme sağlayacaktır.

Nüfusunun %35 'e yakını kırsalda yaşayan üretimi tarım ağırlıklı ülkemizin kalkınmasına yönelik havza kaynaklarına dayalı her türlü kalkınma projelerinde insanı odağına alan; çevresel, fiziksel, sosyal, adil ve ekonomik parametrelerle oluşturularak sürdürülebilir, katılımcı ile katılımcı ve cinsiyet dengeli kırsal kalkınma yatırımlara önem verilmesinin gereklidir (Kanatlı, 2008).

Kırsal alanda; Türkiye'nin karşı karşıya bulunduğu sorunlar için yerel dinamiklerin ve potansiyelin ulusal gereksinimlerle uyum sağlanması, ulusal kalkınma planları ile uyumlu kırsal kalkınma projelerinin hayata geçirilmesi şarttır. Ayrıca kırsal kalkınmaya yönelik tüm projelerin yürütülmesinde ilgili kuruluşlar arasında koordinasyon sağlanması, yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri ve yararlanıcıların karar alma ve uygulama süreçlerine katılımının sağlanması ve doğal kaynakların, sürdürülebilir bir şekilde kullanılması ilkeleri çerçevesinde çalışmalar somutlaştırılmalıdır. Bunun için;

Kırdan kente göçenlerin göç etme sebepleri olan ekonomik arayışlarına çözüm olacak Kırsal Kalkınma projeleri üretmek; dezavantajlı kesimleri tarım dışı aktivitelere (turizm, tekstil, dokuma vs.) yönlendirilmesini sağlamak. Göç baskısını azaltmak gerekmektedir.

Kırsal kalkınma, tarımsal kalkınma ve kırsal sanayiye bütüncül ele alarak; üretimden tüketim noktasına kadar tüm kesimler ve kuruluşların sorumluluk ve yetki paylaşımını net olarak ortaya koyacak proje ve sistemler üzerinde bütüncül politikalar üretilmelidir.

Kırsal alan planlamasının ülke ölçeğinden başlayarak, bölge planları ve diğer ölçeklerdeki planlama faaliyetleri içinde önemli bir yeri olduğu kabul edilmektedir. Ulusal kalkınma planı ve kırsal alanlar için geliştirilen ulusal stratejiler genel bir çerçeve sunmakla birlikte, özellikle bölgesel ölçekte planlama süreçlerinin kırsal alanlarla ilişkisinin kurulmasında ciddi sorunlar bulunmaktadır. Ülkemizde geçmiş bölge planlama deneyimlerinde daha çok bölgelerarası gelişmişlik farklarının azaltılması temelinde, doğrudan kamusal üretim ve alt yapı yatırımları ve özel sektör yatırımlarının teşvik edilmesi yolu ile ekonomik gelişmenin sağlanması yaklaşımı kabul edilmiştir.

Bu gün değişen bölge yaklaşımı içinde kamu yatırımlarının daha çok altyapı ile sınırlandırılması ve özel sektörün özellikle KOBİ ler vasıtasıyla yerel girişimciliğin desteklenmesi temel yaklaşım olarak benimsenmektedir. Yeni bölge, öğrenen bölge gibi kavramlar ile açıklanmaya çalışılan bölge politikası, rekabet edebilir bölgenin yaratılmasında yeni teknolojik donanımlarla desteklenmiş farklı

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

işgücü becerilerine sahip “insan kaynaklarının” yaratılabilmesini, istihdam sorunlarının çözümünde önemli bir araç olarak görmektedir. Kırsal alan ve kırsal kalkınmayı da yeni bölge yaklaşımı içinde ele alan yeni bölge politikaları aynı zamanda bölgenin mekânsal ve sosyo-ekonomik algılanışında önemli bir değişime işaret etmektedir. Kırsal Kalkınma ekonomik bölgenin rekabet gücünün artırılmasında geçmişten farklı bir ele alışı değerlendirilmektedir. Kırsal alanların tarım dışı üretkenliğinin artırılması ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi söyleminin sosyo-ekonomik yapılanmalara etkilerinin ve mekânsal gelişme stratejilerinin tartışılması zorunlu görünmektedir. Bu anlamda bölge planlama ve diğer üst ölçek planlama süreçleri ile kırsal alanların ilişkilerinin yeniden kurumsallaştırılmasında da eleştirel yaklaşımlara ihtiyaç olduğu gözlenmektedir (**Kanathı, 2008**).

Yeni bölgesel gelişme anlayışı ve mekansal stratejik planlama içinde, kırsal alanların değişen sosyo-ekonomik ve ekolojik değerine yapılan vurguya rağmen, kırsal kalkınma stratejilerinin sürdürülebilir bir gelişmeyi yaratmada başarılı olup olmayacağı tartışmalıdır. Ekonomik gelişme ve doğanın korunması arasındaki bu hassas denge bölge planlamasının da en önemli sorunsalıdır.

6. KIRSAL KALKINMA VE KELKİT HAVZASI

Havza yönetimi “Bir su toplama havzasında, ekolojinin temel esasları dikkate alınarak, toplumun sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasını sağlayacak şekilde doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımının planlanması, geliştirilmesi ve yönetilmesi” olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım, havza yönetimine aynı zamanda, havza toplumunun kalkındırılması ve kırsal kalkınma kavramları ile eş bir anlam yüklemektedir

Havza, kırsal alanların ele alınmasında, yeni bir bölge planlama anlayışının geliştirilmesinde, yerel örgütlenmenin güçlendirilmesinde ve bir yönetim modeli oluşturulmasında da üzerinde durulması gereken bir konudur. Bugün Türkiye’de havza ölçeğinde planlama ve yerel örgütlenme konusunda girişimler söz konusudur. Yeşilirmak Havzasını içine alan bölgede de bir bölge planı ve bir çevre düzeni planı hazırlanmakta, yerel-bölgesel kalkınma modeli olarak da bir kalkınma programı sürdürülmektedir.

“Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi” Bölge planı, DPT tarafından Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı genel bölgesel kalkınma amaçları çerçevesinde gündeme getirilmiştir. Projede tanımlandığı şekliyle amaç, ‘havzada ekolojik dengeyi bozmadan en uygun ve en ekonomik arazi kullanım planlaması yapılarak doğal kaynakların güncel takibi ve yönetilmesi ile plan bölgesinin diğer bölgelerle olan sosyo-ekonomik gelişmişlik farkının azaltılması ve mevcut verimlilik düzeyini geliştirerek bölgenin refah düzeyini ve ülke ekonomisine katkısının artırılmasıdır. Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi, Amasya, Tokat, Samsun, Çorum İllerini (TR83-Düzy 2 İstatistikî Bölge Birimi) içine alan bir coğrafi bölgeyi kapsamaktadır (**Kanathı, 2008**).

Türkiye yüzölçümünün yaklaşık %5’i büyüklüğünde olan ve 519 km uzunluğa sahip bulunan Yeşilirmak Havzası, ülke genelinde yüzölçümü açısından 26 akarsu havzası arasında 3. sırada bulunmaktadır. Havza nüfusu 2000 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre nüfus 3 003 142 kişi, nüfus yoğunluğu km² ye 83 kişidir. Havzaya adını veren Yeşilirmak, Sivas sınırları içinde Köse ve Kızıldağ yamaçlarından doğup, Çekerek, Tersakan ve Kelkit Çayı olmak üzere 3 ana kol alıp, Çarşamba - Samsun açıklarında Karadeniz’e dökülmektedir (**Lekesiz ve Ark., 2007**).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Yeşilirmak Havzası içinde Kelkit kolunun geçtiği, Tokat, Sivas, Erzincan, Gümüşhane ve Giresun kentlerini içine alan havzaya *Kelkit Havzası* denilmektedir. İsmi, Kelkit Çay'ından alan bu havza 256 kilometre uzunluğundadır.

Şekil 1: Kelkit Havzası

Tokat, Sivas, Erzincan, Gümüşhane ve Giresun'dan oluşan 5 il ve bu illere bağlı Köse, Kelkit, Şiran, Refahiye, Çamoluk, Gölova, Alucra, Akıncılar, Şebinkarahisar, Suşehri, Koyulhisar, Reşadiye, Almus, Niksar, Erbaa' dan oluşan 15 ilçeyi içine alan Kelkit Havzası Şekil 4.1'de görülmektedir.

Kelkit Havzası bölgesinde; gelir getiren, dış göçü azaltan, bölge ve ülke ortalamaları arasındaki gelişmişlik farklılıklarını azaltan faaliyetler yoluyla, bölgedeki zengin, kültürel - doğal ve üretime yönelik değerler üzerine projeler inşa ederek, en kısa sürede sürdürülebilir kalkınmanın mümkün kılınabilir. Bölge sorunlarını tartışmak, bölgenin öncelikli sorunlarını belirlemek, dayanışma ve işbirliği bilincini havza boyutunda geliştirmek, kalkınmanın toplum ağırlıklı olmasını sağlayacak ve bölgeye gelir sağlayacak projeler önem taşımaktadır.

Kelkit Vadisi için bilimsel, teknik ve ekonomik olarak desteklenmiş, havzanın-bölgenin ekolojik dokusunu, tarım arazilerini, köy-kasaba-kent yerleşmelerini bozmadan, havzanın ve bölgenin dayanışma ruhunu, özgün kimliğini harekete geçiren, sektörleri "birbirlerinin itici gücü" olarak kullanabilecek sektörler arasında bütünleşik yöndeki bölge gelişim projeleri beklenen faydayı sağlayabilecektir.

Kelkit Vadisi, Türkiye'de kirlenmemiş, "henüz yitirilmemiş" sayılı yerlerden biri olarak nitelendirildiği için üretilmiş ve üretilecek tüm değerlere, değişik ölçeklerde ve öncelikte yaklaşımlarla, geleceği umutsuzluğa yöneltmeden, var olan varlıkları kirletip tüketmeden ortak bir yaşam ortamı yaratılması "bölgesel, ulusal ve evrensel bir sorumluluk" olarak nitelenmektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Kelkit Havzası için de kırsal alandaki tarımsal ağırlıklı ekonomik yapının sanayi desteğiyle iyileştirilebilmesi ve kırsal alan tarım üreticileri daha iyi bir hayat standardına kavuşturulmaları mümkündür. Kırsal sanayiler ve tarım-sanayi entegrasyonu kırsal kalkınmanın lokomotifleri olarak tarım nüfusunu diğer bir kesme kaydırarak yapısal bir dönüşüm sağlayıp, bir yandan katma değeri yükseltirken diğer yandan göç problemini ortadan kaldıracaktır. Böylelikle sağlıklı bir kırsal kesim, sağlıklı bir şehirleşme ve sağlıklı bir sanayileşme ile toplumsal huzur ve kalkınma sağlanabilecektir.

Pilot olarak seçilecek kırsal alanlara kırsal sanayi yatırımlarının yönelmesi ile herhangi bir tarımsal ürünü yalnızca üretip en yakın birime satan ya da daha üretmeden tefecilere ve fırsatçılara mecbur kalan üreticinin yerini buğdayını, una, bisküviye, makarnaya, sebzelerini konserveye, meyvesini meyve suyuna, marmelada, reçele vb. işleyen komple üreticiler alabilecektir.

Kırsal kalkınma onu destekleyen bir sanayi ve bir destekleme sistemi ile gerçekleştirilebilir. Her bölgenin gelişmişlik düzeyi, doğal kaynakları, ihtiyaçları birbirinden farklıdır ve farklı yaklaşımları gerektirir. Bu noktada hangi sanayinin ilgili kırsal alana uygun olacağı, büyüklüğünün ne olacağı, projenin kim tarafından, hangi kaynaklarla gerçekleştirileceği vb. birtakım sorular gündeme gelmektedir. Kırsal alan söz konusu olduğuna göre bu sanayiler ilk aşamada küçük ölçekli ve tarıma dayalı sanayiler olabilecektir. İşgücü, hammadde kaynakları, pazar durumu teknik imkanlara göre kurulacak küçük ölçekli sanayiler daha kolay hayata geçirilebilir ve kapasitelerinden dolayı çevresel kirlenme etkileri de daha az olabilir.

Kırsal sanayi projelerinin başarı şansı bir devlet desteği ve idari örgütlemesi ve yanı sıra, kırsal kesim örgütlenmesine bağlıdır. Devlet destek, öncülük ve organizasyonu sağlarken, kırsal toplum ister kooperatifler isterse birlikler şeklinde örgütlenerek mutlaka kurulacak sanayi tesisinde pay sahibi olmalıdırlar. Üreticilerin kooperatif veya birlikler şeklinde örgütlendikten sonra kendi sanayilerini kurlmaları da mümkün olabilir. Bu durumda da devlet düşük faizli kredi, teşvikler, ulaşım ve pazar kolaylıkları ve teknik yardımlarla bu sanayileri destekleyebilir.

Araştırma yöresin de genel için uygun görünen ve olmasının doğru olacağı düşünülen yaklaşımlar paralelinde öncelikli olarak tarıma dayalı sanayiler uygun görülmektedir. Tarıma dayalı sanayi içerisinde öncelikli tercihleri olarak sebze işleme sanayi, süt işleme sanayi ve meyve işleme sanayi yöresin tarım potansiyeline uygun sanayiler olarak görülmektedir.

Bu tür projelerin hayata geçirilmesinde sosyolojik, demografik ve ekonomik açıdan pek çok zorluklar bulunsa da uygulanamaz değildir. Kırsal toplumun özelliklerine ve isteklerine uygun sanayileşme kırsal kesimde kalkınmayı ve kırsal kesim insanının refahını sağlayacak en iyi çözümdür.

Ekonomik gelişme, elbette ki sanayinin gelişmesiyle kendini göstermektedir. Değişim ve gelişme modellerinin bulunduğu ortak nokta budur. Ancak bu durum tarım sektörünün ihmal edilmesi anlamını taşımaz. Gelişme sürecinde tarım ve sanayi sektörleri arasında bir paralellik sağlanamaz ise yalnız başına hiçbir sektör, en azından dünya piyasalarındaki konjonktürlerin karşısında bir anlam ifade edemez. Tarım ve sanayi kesimleri birbirine neden sonuç ilişkileri ile bağımlıdır. Hiçbir ülkede tarımsal faaliyetlerin sanayi sektöründen bağımsız olarak modern yöntemlerle sürdürülmesi mümkün değildir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Sektörler arası ilişkiler ağında işlek piyasa kanallarının açılması veya geliştirilmesi tarım ve sanayi kesimlerinin birbirlerine yönelmeleri ve üretimleriyle birbirini desteklemeleriyle mümkündür. Çünkü ekonominin gelişimi sektörel gelişme ve sektörler arası bütünleşme olgusuna bağlıdır.

7. KELKİT HAVZASI KIRSAL KALKINMASI PORJELERİNDE DEĞERLENDİRME KRİTERLERİ, ÖN FİZİBİLİTE

Yeşilırmak nehrinin Kelkit çayı ismi alan kolu yaklaşık 320 km uzunluğundadır. Kelkit çayı Gümüşhane ilinin Köse ve Kelkit ilçe sınırlarından doğar. Erzincan, Giresun, Sivas ve Tokat illerini takip ederek Yeşilırmak'la birleşerek Samsunda denize dökülür. Karadeniz ve İç Anadolu'yu oluşturan Kelkit Havzası doğal kaynakları, kültürel zenginlikleri ve insan kaynaklarıyla altı bin yıllık bir tarihi gelişimi barındırmaktadır (Kahraman ve Tansug 2003).

Kelkit Havzasının geliştirilmesi ve Havza toplumunun kalkındırılması çok sayıda bileşenin bir araya getirilmesi ile mümkündür. Bu bölümde proje alternatiflerinde olası bileşenler ve bunlara ait değerler ele alınacaktır. Çok sayıda bileşenin zamanla artırılarak bir araya getirilmesi uzun vadede büyümeyi sağlamaktadır. Bileşenleri oluşturan kaynaklar havza modeli içerisinde ortaya konmalıdır. Gelişimin sürdürülebilir kalkınma modeline uyumlu olması gelecek kuşakların ihtiyaçlarını karşılamada önem taşır. Kendini yenileyen tekrar üreten ve geliştiren sistemli bir yaklaşım sunulmalıdır. Gelecek kuşaklara kaynak bırakmaya yönelik adaletli bir yaklaşım ancak sürdürülebilir bir kalkınmayla açıklanabilir. Sürdürülebilir kalkınmanın üç önemli bileşeni olabilir Bunlar çevresel, sosyal ve ekonomik faktörlerdir. Bu üç önemli bileşenin birbirinin destekleyerek güçlendirilmesi ve projelendirilmesi gerekir.

1) Çevresel Faktörler

- Ekolojik
- Coğrafi Faktörler
- Biyolojik Çeşitlilik (Flora ve Fuara)
- Yer altı zenginlikleri

2) Sosyal Faktörler

- Kültürel
- Demoğrafik
- Kurumsal faktörler
- Eğitim düzeyi

3) Ekonomik Faktörler

- Gelir düzeyi
- Finansal güç
- Mevcut işletmeler

Yukarıda sıralanan bileşenlerin sorunun çözümünde etkili olabilmesi için çevresel faktörlerin sektör bazında dağıtımının adil olması ve sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda sağlanması,

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

ekosistemlerin, görsel değerlerin ve doğal kaynakların rehabilitasyonu, kaynak kullanımında etkinliğin sağlanması, fırsatların sektörel bazda adil paylaşımının sağlanması ve en önemlisi projelerin uygulanmasında etkilerin geriye doğru incelenerek değerlendirilmesinin sağlanması gerekir.

Çizelge 1. Kelkit Havzası Yatırım Alternatiflerine Yönelik Kaynaklar Ve Fırsatlar (ÖN FİZİBİLİTE SONUCU)

KAYNAKLAR	SAHİP OLUNAN DONANIM	YATIRIM TÜRÜ
Sebze,meyve üretimi	İşgücü potansiyeli Ekolojik durum Tarımsal altyapı	Meyve-Sebze işleme ünitesi (Konserve, salça, hazır gıda) Yaprak işleme
Bağcılık	Tarım kooperatifleri (dikey entegrasyon)	Giyim ve Konfeksiyon
Seracılık	Faaliyet Sürdüren giyim, konfeksiyon işletmeleri	Tuğla ve Kiremit Sanayi
Organik tarıma uygunluk	Nitelikli işgücü	Ekolojik ve yayla
Ceviz yetiştiriciliği	e-80 karayolu	turizm'ine yönelik
Yem bitkisi üretimi	Organize sanayi	yatırımlar
Arıcılık	Yakın liman ve (Merzifon, Samsun) havalimanı	süt işleme (süt ve süt ürünleri sanayi)
Hayvancılık	Mevcut toprak işleme sanayileri	Kaplıca tedavi merkezi
Çayır- Mer'a lar ve yaylalar	Nitelikli işgücü	Halicilik tesisleri
Tekstil sanayi İşletmeleri	Ulaşım	Organik üretim
Kil madeni	Tarıma dayalı özellikle sebze işleme sanayi	Su ürünleri üretim ve işleme
Tarihi yapılar	Ekolojik turizm potansiyel	Yem fabrikaları
Ekolojik turizme uygunluk	Kültürel bağlar	Et ve et ürünleri işleme sanayi
Su kaynakları	Tarihi eserler	Organik tarım
Orman varlığı	Girişimci, ticari yetenek	Özel meyveler işleme üniteleri
Yaban hayatı ve gölleri	Kaplıca turizmi ve tesise uygunluk	Orman ürünleri işleyen sanayiler
Halicilik	Ana ulaşım yolu (d-100) üzerinde olma	
Termal su	Süt işleme tesisi	
Elektrik ve sulama amaçlı barajlar	Kooperatifleşme bilinci	
Su ürünleri üretim kapasitesi	Hayvancılık alt yapısı	
Su sporları geliştirme imkanı	Girişimci güç	
Zengin Flora (doğal bitkiler)	Kolay ulaşım	
	Orman ürünleri işleme alanına sahip küçük atölyeler	
	Organik arıcılık ve bal üretimi	
	Dut ve ceviz plantasyonları	
	Zengin su kaynakları	

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

KAYNAKLAR

Anonim, 1994. TC Başbakanlık DPT, Kırsal Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Yayın No. DPT: 2356-ÖİK:424, Ankara.

Anonim, 2001. Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş. GAP Ekonomik Kalkınma Ajansı Model Etüdü, Ankara.

Anonim, 2009a . Kırsal Kalkınma Ve Kırsal Alanda Örgütlenme, TC İç İşleri Bakanlığı Araştırma ve Etüdlere Merkezi, Ankara, www.arem.gov.tr/proje/yonetim/Koy_hizmetleri/Bolum1.pdf , (Ekim 2009).

Anonim, 2009b. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı II. Tarım Şurası, Kırsal Kalkınma Politikaları Komisyon Raporu, tarimsurasi.tarim.gov.tr/PDFLER/VIII.Komisyon.pdf, (Ekim 2009).

Aydemir C., Pıçak M. 2008. “Ekonomik Gelişme Sürecinde Tarım-Sanayi İlişkilerinin Sektörler Arası Bütünleşmeye Etkileri”, D.Ü. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi 10, 129-147.

Çıkm, A. ve Karacan A. R., 1994. Genel Kooperatifçilik, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Yayın No. 511, İzmir.

Dellal, İ. ve Tan S. 2003. Türkiye’nin Yeni binyılda Kalkınma Stratejisi: Tarıma Dayalı Sanayi ve Rekabet Gücü, Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü (TEAE), Yayın No. 238, Ankara.

Gülse H.S., 1996. Türkiye’nin Tarıma Dayalı Sanayi Sektöründe Yapısal Değişimler Ve İzlenen Politikalar, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat.

Gürler A. Z., Kızılaslan N., Kızılaslan H. 2000. Tarıma Dayalı ve Tarıma Bağlı Sanayi İşletmeleri, Tokat, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Yayın Nu. 47/18, 2000.

İnan, İ. H. 2003. “GAP Bölgesi Tarımsal Kalkınmasında Kooperatifçilik”, 3. GAP ve Sanayi Kongresi Bildiriler El Kitabı, TMMOB Makina Mühendisleri Odası, 18-19 Ekim, Diyarbakır.

Kanath M., 2008. “Havza Planlamasında Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Ve Önemi”TMMOB 2. Su Politikaları Kongresi, S. 297-308, Aydın.

Lekesiz, M.C., Y. Mesci, T.Yorulmaz, 2007. Havza Yönetim Uygulamaları-Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi Modeli, Antalya Ulusla arası Su Kongresi, Mart 2007, Antalya.

Paksoy, S., 2001. “KOBİ’lerin Ülkemiz Ekonomisine Katkıları ve GAP Bölgesi’nde KOBİ’lere Sağlanan Teşvikler”, 2. GAP ve Sanayi Kongresi Bildiriler El Kitabı, TMMOB Makina Mühendisleri Odası, 29-30 Eylül, Diyarbakır.

Yılmaz S., Pıçak M., 2008. Ekonomik Gelişme Sürecinde Tarım-Sanayi İlişkilerinin Sektörler Arası Bütünleşmeye Etkileri. Mevzuat Dergisi, yıl: 10, Sayı: 129, ISSN 1306-0767.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

PARA POLİTİKASININ BANKA FAİZLERİ ÜZERİNDE ETKİSİ

YLÖğrencisi, Açelya AGDOĞAN

Aksaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, acelyagdogan44@gmail.com

Özet

Çalışmanın temel amacı Türkiye’de para politikası uygulamaları ve bu uygulamalar çerçevesinde kullanılan para politikası araçlarının banka faizleri üzerindeki etkisi genel hatlarıyla açıklanmaktadır.

Merkez Bankası’nın uygulayacağı para politikaları ülke ekonomisi üzerinde etkisi oldukça yüksektir. Alınan kararlarda faiz, enflasyon, döviz rezervleri, döviz kurları önemli bir rol oynamaktadır. Ülkede enflasyon, faiz oranları ve döviz kurlarının yüksek olması para politikalarının uygulanmasını zorlaştırır. Tam tersi durumda da aynı durum geçerli olabilir. Para politikasının etkili olabilmesi için ülkede tam istihdamın sağlanması, fiyat istikrarının sağlanması ve korunması, istikrarlı ve hızlı bir ekonomik büyüme ve ödemeler dengesindeki istikrarın sağlanması gerekir. Bu temel ekonomik hedeflere ulaşılması aynı zamanda, bir ülkenin coğrafi konumu, siyasi, sosyal ve kültürel yapısı, sağlık ve eğitim kalitesi, ekonomisinin alt yapısı ile yakından ilgilidir. Bunun sonucunda ekonominin bel kemiği olan bankalar ile TCMB arasındaki önemli ilişkisi araştırılmış, para politikası enstrümanları ile bankaların kredi ve mevduat faizlerine nasıl etki edildiği belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Faiz, Para Politikası, Para Politikası Araçları.

GİRİŞ

Bir ülkenin belirlenen ekonomik hedeflere ulaşması maliye ve para politikaları ile gerçekleşir. Maliye politikaları hükümet tarafından para politikaları ise merkez bankası tarafından belirlenmektedir. Maliye ve para politikalarının birbirinden bağımsız olması söz konusu değildir. Merkez bankaları hükümetin alacağı kararlardan yararlanarak para politikalarını bu çerçevede hazırlar ve bu politikalara ulaşmak için çeşitli hedefler belirler.

Merkez bankasının para politikalarını kullanarak faiz oranlarını belirlemesi bankaların kredi verirken uygulayacakları faiz oranları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Faiz oranı ekonomik döngüde bir taraftan tasarruf ve yatırımlara etki ederken diğer taraftan yatırımların hayata geçirilmesi sürecini belirler. Tam bu esnada ise bankalar devreye girer. Çünkü likidite sıkıntısı yaşayan girişimcilerin likidite ihtiyaçlarını karşılamasında bankalar önemli bir unsurdur. Eğer uygulanan para politikalarında faiz oranları yüksekse yatırım için dezavantajlı bir durum olacaktır. Yüksek olan faiz oranları kredi talebinde düşürücü etki yaratacaktır. Belirlenen para politikalarıyla faiz oranları kontrol altında tutularak kredi talebinde yaratacağı olumsuz etki bertaraf edilmelidir.

Çalışmada, Türkiye’de uygulanan para politikası ve bu çerçevede kullanılan para politikası araçlarının banka faizleri üzerinde etkisi ampirik olarak değerlendirilmiştir.

1. TCMB ve PARA POLİTİKASI

Merkez bankası, ülke ekonomisine, para arzı yönetimi ya da döviz piyasası işlemlerini kullanmak suretiyle yön vermektedir. Türkiye’de olduğu gibi pek çok ülkede de para arzı ve faiz oranlarının değişimini de içeren para politikası gücü Merkez Bankalarına devredilmiştir. Ekonomide belirtilen

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

amaçlara ve büyümeye ulaşmak için uygulanan politikaların başında para politikası gelmektedir (Keskin Köylü, 2017, s.145).

TCMB Kanunu'nda, TCMB'nin temel amacının fiyat istikrarını sağlamak olduğu ifade edilmiştir. Diğer amaçları ise istihdamın artırılması, dengeli gelir dağılımı ve ekonomide büyümenin sağlanmasıdır. Para politikaları belirlenirken finansal piyasa istikrarı, uygun ödemeler dengesi pozisyonu, döviz kuru, istihdam oranları, paranın iç ve dış değerinin korunması ve piyasadaki para miktarı gibi unsurlar göz önünde bulundurulur. Belirlenen politikaların kısa vadede gerçekleşmesi öngörülür. Aksi takdirde belirlenen hedeflerde çeşitli sapmalar meydana gelecektir.

2. TÜRKİYE' DE UYGULANAN PARA POLİTİKASI ARAÇLARI

Merkez bankalarını önemli kılan en önemli işlevi hiç şüphe yoktur ki para politikasını uygulaması ve para arzını kontrol altında bulundurmasıdır. Merkez Bankaları'nın bu işlevlerini yerine getirirken; açık piyasa işlemleri, reeskont kredileri, zorunlu karşılık oranı, kredi tavanları politikası, faiz oranı, disponibilitate oranı, selektif kredi kontrolü, bankaları ikna yolu ve zorunlu döviz devir oranları gibi kullandığı politika araçları vardır (Keskin Köylü, 2017, s.146). Günümüzde sık kullanılan para politikası araçları ise aşağıdaki gibidir.

2.1. Açık Piyasa İşlemleri

Merkez Bankası dolaşımdaki para miktarını artırmak veya azaltmak için açık piyasa işlemleri ile piyasaya senet, tahvil ve hazine bonosu sürmektedir. Açık piyasa işlemleri depo, repo, ters repo, doğrudan alım ve satım, likidite senedi ihracı ve TL depo alım ihalesi işlemlerinden oluşmaktadır. En çok talep edilen depo, repo ve ters repodur. Aşağıda son yapılan işlemlere ait açık piyasa işlemleri faiz oranları ve tutarları mevcuttur.

- Kotasyon Yöntemiyle Gerçekleştirilen Depo İşlem Verileri

Bankalararası Para Piyasası İşlem Özetleri (İşGünü, Bin TL veya %)

TP.PY.P07.ON		TP.PY.P08.ON	
01-05-2017	..	01-05-2017	..
02-05-2017	58900.00	02-05-2017	10186200.00
03-05-2017	62100.00	03-05-2017	10304200.00
04-05-2017	43400.00	04-05-2017	10240400.00
05-05-2017	48200.00	05-05-2017	10312400.00
SEÇİLEN SERİLERİN AÇIKLAMALARI			
=====			
TP.PY.P07.ON: (ON) TCMB İşlemleri ALIS Tutarı (Bin YTL) (1 Gecelik işlem)			
TP.PY.P08.ON: (ON) TCMB İşlemleri SATIS Tutarı (Bin YTL) (1 Gecelik işlem)			

- Kotasyon Yöntemiyle Gerçekleştirilen Repo İşlem Verileri (BİN YTL)

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

İŞLEM						MİNİMUM ORTALAMA MAKSİMUM					
KOTASYON NO	TARİHİ	YÖNTEM *	VALÖR	VADE	VKGS	TUTAR	BASİT	BASİT	BASİT	BİLEŞİK	BİLEŞİK
TRANSACTION						MINIMUM AVERAGE MAXIMUM					
QUOTATION NO	DATE	METHOD *	VALUE	DATE	DTM	AMOUNT	SIMPLE	SIMPLE	SIMPLE	COMPOUND	COMPOUND
						RATE					
1958	01.05.2017	ÖLP - REPO	01.05.2017	03.05.2017	1	25.079.000.00	12.25	12.25	12.25	13.03	13.03
1074	02.05.2017	KOTASYON - BİST	02.05.2017	03.05.2017	1	5.000.000.00	9.25	9.25	9.25	9.49	9.49
1989	03.05.2017	ÖLP - REPO	03.05.2017	04.05.2017	1	22.288.000.00	12.25	12.25	12.25	13.03	13.03
1075	03.05.2017	KOTASYON - BİST	03.05.2017	04.05.2017	1	5.000.000.00	9.25	9.25	9.25	9.49	9.49
1960	04.05.2017	ÖLP - REPO	04.05.2017	05.05.2017	1	24.848.000.00	12.25	12.25	12.25	13.03	13.03
1961	05.05.2017	ÖLP - REPO	05.05.2017	06.05.2017	3	22.960.000.00	12.25	12.25	12.25	13.02	13.02

BİST	Borsa İstanbul'da kotasyon yolu ile gerçekleştirilen işlemler. (BİST - Transactions through Borsa İstanbul)
KOTASYON	Merkez Bankası Repo (Borç Verme) Faiz oranından direkt olarak tüm API katılımcılarına açık olan işlemler (QUOTATION - Direct Transactions open to all OMO participants)
PD	Sadece Piyasa Yayıncısı Bankalar (Available to only Primary Dealers)

Kotasyon Yöntemiyle Gerçekleştirilen Ters Repo İşlem Verileri

İŞLEM						MİNİMUM ORTALAMA MAKSİMUM					
KOTASYON NO	TARİHİ	YÖNTEM *	VALÖR	VADE	VKGS	TUTAR	BASİT	BASİT	BASİT	BİLEŞİK	BİLEŞİK
TRANSACTION						MINIMUM AVERAGE MAXIMUM					
QUOTATION NO	DATE	METHOD *	VALUE	DATE	DTM	AMOUNT	SIMPLE	SIMPLE	SIMPLE	COMPOUND	COMPOUND
						RATE					
2642	04.07.2016	KOTASYON - İMKB	04.07.2016	08.07.2016	4	14,500.00	7.25	7.25	7.25	7.52	7.52
2643	11.07.2016	KOTASYON - İMKB	11.07.2016	12.07.2016	1	1,000.00	7.25	7.25	7.25	7.52	7.52
2644	08.08.2016	KOTASYON - İMKB	08.08.2016	09.08.2016	1	3,500.00	7.25	7.25	7.25	7.52	7.52
2645	08.09.2016	KOTASYON - İMKB	08.09.2016	09.09.2016	1	3,500.00	7.25	7.25	7.25	7.52	7.52
2646	30.09.2016	KOTASYON - İMKB	30.09.2016	03.10.2016	3	111,500.00	7.25	7.25	7.25	7.52	7.52
2647	26.10.2016	KOTASYON - BİST	26.10.2016	27.10.2016	1	5,000.00	7.25	7.25	7.25	7.52	7.52
2648	08.11.2016	KOTASYON - BİST	08.11.2016	09.11.2016	1	16,000.00	7.25	7.25	7.25	7.52	7.52
2649	24.11.2016	KOTASYON - BİST	24.11.2016	25.11.2016	1	1,500.00	7.25	7.25	7.25	7.52	7.52
2650	13.12.2016	KOTASYON - BİST	13.12.2016	14.12.2016	1	4,000.00	7.25	7.25	7.25	7.52	7.52

İMKB:	İMKB'de kotasyon yolu ile gerçekleştirilen işlemler. (İSE - Transactions through Istanbul Stock Exchange)
KOTASYON:	Merkez Bankası Ters Repo (Borç Alma) Faiz oranından tüm API katılımcıları ile direkt olarak yapılan işlemler (QUOTATION - Direct Transactions available to all OMO participants)

Kaynak: <http://www.tcmb.gov.tr>

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Açık piyasa işlemleri ile Türk lirası karşılığında menkul kıymet alım ve satımı gerçekleştirilerek piyasalardaki finansal istikrar sağlanmış olunur. Dolaşımdan çekilen para ise Merkez Bankası bünyesinde toplanır. Açık piyasa işlemleri en etkili ve hızlı sonuç veren para politikası aracıdır.

2.2. Reeskont Politikası

Reeskont, bankalarca gerçek veya tüzel kişilerden aldıkları iskonto edilmiş bir senedin merkez bankalarının iskonto edilmesidir (Keskin Köylü, 2017, s.146). Reeskont oranlarının düşürülmesi bankaların senetlerini iskonto ettirerek aldıkları ödünç para miktarını artırır. Ters durumda ise reeskont oranlarının yükseltilmesi ödünç para alma eğilimini azaltır. Aşağıda son 6 yıla ait iskonto ve faiz oranlarındaki değişimlere yer verilmiştir. Reeskont işlemlerinde uygulanan iskonto oranının 2011 ve 2012’de yüksek olduğunu görüyoruz. Bu durum bankaların senetlerini kırdırma talebine olumsuz etki edecektir. 2016 tarihi itibarıyla de yapılan değişiklikler çerçevesinde reeskont oranlarında bir iyileşme görüyoruz. Uygulanan iskonto oranı % 8,75 iken avans işlemlerinde uygulanan faiz oranı ise % 9,75’tir.

Yürürlük Tarihi (*)	Reeskont İşlemlerinde Uygulanan İskonto Oranı (%)	Avans İşlemlerinde Uygulanan Faiz Oranı (%)
30.12.2010	14	15
29.12.2011	17	17,75
19.06.2012	16	16,50
20.12.2012	13,50	13,75
21.06.2013	9,50	11
27.12.2013	10,25	11,75
14.12.2014	9	10,50
31.12.2016	8,75	9,75

(*) Vadesine en çok 3 ay kalan senetler karşılığında.

Kaynak: <http://www.tcmb.gov.tr>

2.3. Zorunlu Karşılık Oranı

Zorunlu karşılık oranı, ticari bankaların bilançolarında yer alan mevduatların karşılığı olan ihtiyatlarını merkez bankalarına yatırmalarıdır. Önceleri bankaları iflastan korumak amacıyla kullanılan yöntem sonraları merkez bankalarının piyasalardaki para arzını düzenlemek için kullandıkları araç olmuştur (Keskin Köylü, 2017, s.149). Aşağıda TL ve yabancı para cinsinden zorunlu karşılık oranları verilmiştir. Zorunlu karşılık oranları TL cinsinden % 10,5 ve yabancı para cinsinden ise % 12’dir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Zorunlu Karşılık Oranları (%)

Türk Lirası

Mevduat ve Katılım Fonu (Yurt dışı bankalar mevduatı/katılım fonu hariç)

- Vadesiz, ihbarlı, 1 aya ve 3 aya kadar (1 ay ve 3 ay dâhil) vadeli
- 6 aya kadar (6 ay dâhil) vadeli
- 1 yıla kadar vadeli
- 1 yıl ve daha uzun vadeli

Müstakrizlerin Fonları

Diğer Yükümlülükler (Yurt dışı bankalar mevduatı/katılım fonu dahil)

- 1 yıla kadar (1 yıl dâhil) vadeli
- 3 yıla kadar (3 yıl dâhil) vadeli
- 3 yıldan uzun vadeli

Oranlar

10,5

7,5

5,5

4

10,5

Oranlar

10,5

7

4

Yabancı Para

Mevduat ve Katılım Fonu (Yurt dışı bankalar mevduatı/katılım fonu hariç)

- Vadesiz, ihbarlı, 1 aya kadar, 3 aya kadar, 6 aya kadar ve 1 yıla kadar vadeli
- 1 yıl ve 1 yıldan uzun vadeli

Müstakrizlerin Fonları

Diğer Yükümlülükler (Yurt dışı bankalar mevduatı/katılım fonu dahil)(**)

- 1 yıla kadar (1 yıl dâhil) vadeli
- 2 yıla kadar (2 yıl dâhil) vadeli
- 3 yıla kadar (3 yıl dâhil) vadeli
- 5 yıla kadar (5 yıl dâhil) vadeli
- 5 yıldan uzun vadeli

Oranlar

12

8

12

Mevcut Yük. Yeni Yük. İçin Oranlar(*) İçin Oranlar(*)

19

13

7

6

5

24

19

14

6

4

Kaynak: <http://www.tcmb.gov.tr>

(*)Yeni oranlar, 28 Ağustos 2015 tarihinden sonra oluşacak yeni yükümlülüklerle 23 Ekim 2015 tarihli tesis döneminden itibaren uygulanacaktır. 28 Ağustos 2015 tarihli itibarıyla mevcut yükümlülüklerle vadeleri sonuna kadar mevcut oranların uygulanmasına devam edilecektir.

(**)Yurt dışı bankalar mevduatı/katılım fonu yükümlülüklerinin tamamına yeni yükümlülükler için belirlenen oranlar uygulanacaktır.

Zorunlu karşılıklar oranlarında değişiklikler yapılması kredi arzını etkileyecektir. Piyasada sermaye girişimlerinde artış yaşandığı dönemlerde arz koşullarında bir gevşeme ve faizlerde bir düşüş yaşanacaktır. Piyasadaki kredi miktarının artmasıyla finansal riskler de beraberinde gelecektir (Kara, 2012, s.12). Zorunlu karşılık oranlarının artmasıyla verilen kredilerin hacminde düşürücü etki yaratılarak makro finansal risklerden korunmuş olunur.

2.4. Kredi Tavanları Politikası

Kredi miktarı sınırlandırmak istendiği dönemlerde, bankaların belli düzeyin üstünde kredi açmaları yasaklanmasıdır. Banka kredi tavanları politikasını bankalar tarafından açılan krediler için bir tavan belirlemek yoluyla uygulamaktadır. Piyasadaki para arzı kontrol altına alınmak istendiğinde tavan aşağı indirilmekte, para arzı genişletilmek istendiğinde ise tavan yükseltilmektedir. Bu sistem sermaye piyasaları gelişmemiş ülkelerde uygulaması tercih edilen bir yöntemdir (Keskin Köylü, 2017, s.142).

2.5. Faiz Oranı

Merkez Bankası son arz kaynağı olarak finansal piyasalara (bankalara) ödünç para vermekte veya ödünç para alabilmektedir. Böylece uyguladığı faiz oranlarıyla ekonomide para arzını kontrol edebilir (Keskin Köylü, 2017, s.147). Bu faiz oranları gecelik işlemlerde uygulanan faiz, geç likidite ve 1 haftalık repo işlemlerinde uygulanan faizler olarak ayrılmaktadır. Aşağıda son yapılan değişiklikler çerçevesinde faiz oralarına yer verilmiştir.

- TCMB Faiz Oranları (%) Gecelik (O/N)

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tarih	Borç Alma	Borç Verme
23.09.16	7.25	8.25
25.11.16	7.25	8.50
25.01.17	7.25	9.25

- TCMB Faiz Oranları (%) Geç Likidite Penceresi (LON)

Tarih	Borç Alma	Borç Verme
25.01.17	0.00	11.00
17.03.17	0.00	11.75
27.04.17	0.00	12.25

- TCMB Faiz Oranları 1 Haftalık Repo

Tarih	Borç Alma	Borç Verme
21.01.2015	-	7,75
25.02.2015	-	7,50
25.11.2016	-	8,00

Kaynak: <http://www.tcmb.gov.tr>

TCMB'nin 1 haftalık repo faizini % 8,00'den % 8,75'e yükseltmesi veya gecelik işlemlerde uygulanan faizi (borç verme) % 9,00'dan % 9,25'e yükseltmesi halinde bu işlemlerden yararlanan bankaların maliyetlerinin artmasına neden olacaktır. Maliyetleri artan banka bu durumu kredi faizlerine yansıtacaktır. Tam tersi bir durum olması da mümkündür. TCMB bu para politikası aracıyla kredi kullanım da daralma yaratmış olur.

2.6. *Selektif Kredi Kontrolü*

Bir ülkede ekonomik amaçlara ulaşmak için kredilerin hangi sektörlerde kullanılacağını TCMB tarafından belirlenmesidir. Merkez bankası bankaların kredi vadesini veya miktarını değiştirerek çeşitli sektörlerin kalkınmasına krediler ile destek sağlamış olur. Konut ve ihtiyaç kredilerinde yoğunlaşan talep, yatırım veya KOBİ'ler için sağlanması gereken finansman desteği selektif kredi kontrolü çerçevesinde gereken önemi bulamamıştır.

2.7. *Disponibilite Oranı*

Disponibilite 'nakit ihtiyatı' demektir. Ülkemizde mevduat kabul eden bankaların zorunlu olarak kasalarında bulundurdıkları likiditesi yüksek karşılıkları ifade eder. Zorunlu karşılık politikasının uygulanmasıyla piyasaların likiditesini etkileyen disponibilite uygulaması önemini zamanla kaybetmiştir. Disponibilite politikasına 2005'te son verilmiştir.

3. PARA POLİTİKASI ARAÇLARININ BANKA FAİZLERİNE ETKİSİ

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Para politikası araçları bankaların kredi ve mevduat faiz oranlarını etkilemektedir. Merkez Bankası bu araçlar ile bankaların mevduatlarının ve kredilerinin faiz oranlarına görünmez bir el olarak müdahale eder. Merkez Bankasının bu görevi ekonomik döngünün bel kemiğinin oluşturur. Bu döngünün banka faizleri üzerindeki söz konusu rolü ise para politikası araçlarına verilen örnekler yardımıyla şu şekilde değerlendirilmiştir.

- Açık piyasa işlemleri ile Merkez Bankası tarafından piyasaya nominal değeri 12.000.000 TL ve faiz getirisi % 20 olan tahviller bol miktarda sürülsün. Piyasada tahvil miktarının bol olması bir süre sonra tahvil fiyatlarını düşürecek bu durum da faiz oranlarını arttıracaktır. Tahvil fiyatının 10.000.000 TL'ye düştüğünü varsayalım. Gerçek veya tüzel kişiler bankalarda bulunan mevduatlarını çekerek menkul kıymet almak isteyecektir. 10.000.000 TL'lik tahvil alan gerçek veya tüzel kişilerin bu miktara karşılık yıllık getirisi 2.400.000 TL olacaktır. Bu durumda da 10.000.000 TL'nin 2.400.000 TL faiz getirebilmesi için faiz oranının % 24'e çıkması söz konusudur. Rezervi azalan bankanın ise vereceği kredi miktarı azalmış olacak bu durumda kredi faiz oranlarında bir artış yaratacaktır. Merkez Bankası piyasadaki parayı dolaşımdan çekerek para miktarını ve faiz oranını böylece etkilemiş olacaktır.
- Reeskont oranları doğrultusunda bankalar kişi veya şirketlerden almış oldukları senetleri Merkez Bankasına getirerek iskonto ettirirler. Reeskont oranının düşük veya yüksek olması bankaların kredi hacmini etkileyerek bankanın uygulayacağı faiz oranı üzerinde yankı uyandıracaktır. Şöyle ki reeskont oranının % 9,00'dan % 8,00'e düştüğünü varsayarsak bankalar kendi bünyesinde bulundurdıkları senetleri Merkez Bankasına getirerek iskonto ettirmek isteyeceklerdir. Reeskont oranının düşmesi bankanın nakit mevcudunun artmasına bu durumda kredilere uygulanan faiz oranlarının düşmesine ve piyasadaki para miktarının artmasını etki edecektir. Diğer açıdan baktığımızda ise reeskont oranlarının yükselmesi bankaların kişi veya şirketlerden almış oldukları senetleri Merkez Bankasına iskonto ettirme işleminden vazgeçeceklerdir. Nakit sıkıntısı yaşayan banka kredi faiz oranlarını arttıracaktır. Bu durumda Merkez Bankası reeskont oranıyla banka faizlerini etkilemiş olduğunu görüyoruz.
- Taraflar ticari işlemlerden doğmuş olan borç veya alacak hakkını nakit para kullanmadan çek yardımıyla ödemelerini hızlı bir şekilde gerçekleştirir. Bankalar bünyesinde bulundurdıkları bu fonları zorunlu karşılık ayırdıktan sonra kaydi para yaratarak kişi veya şirketlere kredi olarak verir. Zorunlu karşılık oranları bankaların kaydi para yaratmasını etkiler bu da kredi hacmini azaltır. Örneğin zorunlu karşılık oranının % 10'dan % 12'e yükseldiğini düşünelim. Bu oranın yüksek olması bankaların kaydi para yaratarak kredi kullandırması kredi faizlerini artıracak mevduat faizlerini ise düşürecektir. Tam tersi durumda ise karşılık oranlarının düşük olması kaydi para kullanım miktarını artıracak kredi faiz oranlarını azaltacak mevduat faizlerini ise arttıracaktır.
- Bankalar ellerinde bulundurdıkları mevduatların tamamını kredi olarak kullandıramaz. TCMB tarafından belirlenen bir kredi tavan oranı vardır. Diyelim ki TCMB bu oranı % 70 olarak belirtti. Bankanın ise toplam mevduatlarını 100 TL olarak kabul edelim. Belirlenen oran çerçevesinde bankanın kullandıracağı kredi tavan miktarı ise 70 TL olacaktır. Banka geri kalan mevduat miktarını ise kullanamayacaktır. Kredi tavan oranının düşük olması bankanın kredi hacmini daraltacak bu durumda kredi faiz oranlarını olumsuz etkileyecektir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- Son olarak, TCMB faiz oranı politikasıyla 1 hafta vade ile repo ihalesi açtığı ve bankanın nakit sıkıntısı yaşadığını varsayalım. Nakit sıkıntısı yaşayan banka elindeki bono ve tahvilleri TCMB'ye verir. TCMB ise menkul kıymetin değerini bankaya öder. Banka elde ettiği fonları gerçek veya tüzel kişilere kredi olarak kullanır. Kredi faiz oranları menkul kıymete ödenen faiz oranı ile doğru orantılı olacaktır. Banka nakit ihtiyacını giderdikten 1 hafta sonra parayı iade edip menkul kıymetlerini geri alacaktır.

Görüldüğü üzere para politikası araçları ile bankaların mevduat ve kredi faiz oranlarına etki edilerek finansal istikrar sağlanmaktadır.

SONUÇ

Merkez Bankası para politikası araçlarını kullanarak piyasaya doğrudan veya dolaylı olarak müdahale etmektedir. Uygulanan politikalar ticari bankaların kredi faizleri, kredi talebi, karlılığı ve maliyetleri üzerinde önemli bir etki yaratmaktadır. Verilen örnekler çerçevesinde açık piyasa işlemleri, reeskont oranı, zorunlu karşılık oranı, faiz oranı ve kredi tavan politikasında uygulanan faizler bankaların maliyetlerini artırmıştır. Maliyetleri artan banka bu durumu kredi faizlerine yansıtması gerçek veya tüzel kişilerin kredi talebinde olumsuz bir etki yaratmıştır. Öte yandan para politikası enstrümanlarının faiz oranlarında bir düşüş meydana getirmesi kredi faizlerini düşürecek mevduat faizlerini ise yükseltecektir. Ekonominin normal koşullarında kredilere olan talebin artması yatırım kararlarının uygulanmasını, istihdamı, üretimi ve GSYH üzerinde olumlu etkisi söz konusudur. Mevduat faizlerinin artması ise bankanın nakit mevcudunu artıracaktır.

Merkez Bankası'nın uyguladığı politikalar ekonomik göstergelere paralel olarak belirlenmektedir. Sıkı uygulanan para politikaları birtakım sorunlar da ortaya çıkarabilmektedir. Bu sorunları değerlendirecek olursak;

- Bankalara yapılan kredi başvurularının büyük bir kısmını küçük ölçekli işletmelerden oluşmaktadır. Para politikasının kredi faiz oranlarını artırıcı etkisi küçük işletmelerin kredi faiz maliyetlerinin artmasına neden olacaktır. Bu durumda da küçük ölçekli firmalar büyük ölçekli firmalara karşı piyasada yer edinmesi güç olacaktır.
- Faiz oranlarının artması konut kredilerini olumsuz yönde etkilemektedir. Bireyler faiz oranları düşünceye kadar konut alımını erteleyecektir. İnşaat sektörüne yapılan yatırımların ise bir süre askıya alınmasına neden olacaktır.
- Bankalar Merkez Bankası tarafından çıkarılan menkul kıymetlere yatırım yaparak karlarını maksimize etmek istemektedirler. Menkul kıymetlere uygulanan faizler bankaların menkul kıymet alımını azaltacaktır.

Neticede Merkez Bankası para politikası araçlarını kullanarak bankaların kredi ve mevduat faizlerini etkileyerek, piyasadaki para miktarını kontrol altında tutarak piyasaya müdahale etmektedir.

KAYNAKÇA

<http://www.tcmb.gov.tr>

Kara, A. H. (2012). Küresel Kriz Sonrası Para Politikası. Ankara.

Keskin Köylü, M. (2017). Merkez Bankası ve Hazine. Ankara: Astana Yayınları.

**PERSONELİ GÜÇLENDİRMENİN İŞ TATMİNİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: BANKA
ÇALIŞANLARI ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA**

**THE RELATIONSHIP BETWEEN EMPOWERMENT AND JOB SATISFACTION: AN
EMPIRICAL STUDY OF BANK EMPLOYEES**

Yrd. Doç. Dr. Türkmen Taşer Akbaş

Pamukkale Üniversitesi, takbas@pau.edu.tr

Yrd. Doç. Dr. Zübeyir Bağcı

Pamukkale Üniversitesi, zbagci@pau.edu.tr

Özet

Bu çalışmanın amacı personeli güçlendirmenin banka çalışanlarının iş tatminleri üzerindeki etkisini incelemektir. Bu amaçla özel bir bankanın 235 çalışanı üzerinde bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Gerekli verilerin toplanmasında anket formundan yararlanılmıştır. Anket formu üç kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda çalışanların demografik özellikleri ile ilgili sorular yer almaktadır. İkinci kısımda Spreitzer (1995) tarafından geliştirilen dört boyutlu “Personel Güçlendirme Ölçeği” yer almaktadır. Ölçek her biri üç ifade içeren dört boyuttan oluşmaktadır. Çalışanların iş tatminleri ise Brown ve Peterson (1994) tarafından geliştirilmiş 5 ifadeden oluşan tek boyutlu ölçek ile ölçülmüştür. Yapılan analizler sonucunda personeli güçlendirme alt boyutları (anlam, yetkinlik, etki, özerklik) ile iş tatmini arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Personel Güçlendirme, İş Tatmini, Banka Çalışanları

Abstract

The aim of the study is to investigate the relationship between employee empowerment and job satisfaction of bank employees. Accordingly, the study was carried out with 235 employees of a private bank. A questionnaire was used to gather the necessary data. The questionnaire consisted of 3 parts. In the first part of the questionnaire, there were questions related to the demographical information of the employees while in the second part there existed the four dimensional "Employee Empowerment Scale" developed by Spreitzer (1995). The scale consisted of four dimensions each having three statements. The job satisfaction of the employees, on the other hand, was measured with the one dimensional scale consisting of 5 statements developed by Brown and Peterson (1994). As a result of the analyses conducted, it was found out that there was a positive and significant relationship between the sub-dimensions of empowerment namely meaning, competence, impact, self-determination and job satisfaction.

Key Words: Empowerment, Job Satisfaction, Bank Employees

1. Giriş

Son zamanlarda üzerinde önemle durulan kavramlardan biri de personeli güçlendirme kavramıdır. Genel itibarıyla güçlendirme, yardımlaşma, paylaşma, yetiştirme ve ekip çalışması yoluyla bireylerin karar verme yetkilerini ve isteklerini artırmak ve bireyleri geliştirme süreci olarak tanımlanabilmektedir (Koçel, 2011:409). Personel güçlendirmenin en önemli yararları arasında çalışanların kendi kararlarını verebilmeleri, aldıkları kararların sorumluluğunu üstlenebilmeleri, örgütsel amaçları gerçekleştirebilmek için gerekli olan özerkliği ortaya koyabilme adına inisiyatif kullanabilmeleri, kendilerine sunulan eğitim olanaklarından en iyi şekilde yararlanarak sahip

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

oldukları bilgi ve becerilerini artırmaları ve çevreleriyle iletişim kurmada son derece başarılı olmaları sayılabilir (Doğan ve Demiral, 2007:283). Personel güçlendirme, bireylerin iş yeri çevreleri tarafından kendilerinde oluşturulan bir psikolojik duygu durumu ya da bir dizi algıdır. Yani personel güçlendirme, bir kişilik özelliği olarak bireyde bulunan sabit bir nitelik değildir. Bireylerin işyerleri ile ilişkilerine bağlı olarak, kendilerinde algıladıkları duygunun yükselme-azalma hareketleridir. Personel güçlendirme, oluşumu bakımından hayatın başka bağlamlarına doğru yayılan bir kavram değil, yalnızca iş ve işyerine bağlı olarak değerlendirilebilen bir kavramdır. Personel güçlendirme kavramı, bir bireyin çalıştığı işyeri çevresinin ve bireyin kişilik özelliklerinin bireyin güçlendirme algılarını biçimlendirmesi ve bu biçimlenmenin de bireyin davranışlarını motive etmesidir (Spreitzer, 1995:1444).

Personel güçlendirme sürecinin başarısında rol oynayan bir takım faktörler vardır. Bunlar; örgüt yapısının basık olması, iş tanımı ve süreçlerinin katılımcılığa imkan vermesi, misyon ve vizyonun açık ve net olması ve paylaşılması, güçlendirilmiş davranışları destekleyen ödül sistemi, bilgi paylaşımını sağlayacak bir sistem, sürekli gelişim, eğitim ve öğrenme ortamının varlığı, çalışanın sadece iş performansı bakımından değil bütünsel olarak değerlendirilmesidir. Ayrıca, değişime açık, özgüveni yüksek, iletişim ve dinleme becerileri yüksek, eyleme dönük çalışanlar da başarıda pay sahibidir (Barutçugil, 2004: 401).

Genel olarak personeli güçlendirme kavramının dört boyutundan söz edildiği görülmektedir. Bunlar (Spreitzer,1995:1464-1465);

- *Anlam boyutu*: Çalışanın yaptığı işe yüklediği anlamı ifade etmektedir ve genel olarak, genel iş tatmini tutumuna benzeyen bir içeriğe sahiptir. Çalışanın işini ne düzeyde önemli gördüğü, işinin gerektirdiği faaliyetlerin kendisi için anlamlı olup olmaması bu boyutu oluşturan unsurlardır.
- *Yeterlilik boyutu (Kişisel yetkinlik)*: Çalışanın yaptığı iş için kendisini ne düzeyde yeterli hissettiği ile ilgilidir. İşin gerektirdiği bilgi, beceri ve yetenek bakımından, çalışanın kendisini yeterli ve yetkin görmesidir.
- *Özerklik boyutu (Hür irade)*: Çalışanın işini yaparken hissettiği otonomluk düzeyi ile ilgili bir içeriğe sahiptir. Çalışanın, kendi sorumluluğundaki işlerin nasıl yapılacağını, kendisinin belirlediğini hissetmesi, özerklik algısını oluşturan bir unsurdur.
- *Etki boyutu*: Çalışanın çalıştığı birim üzerinde, biriminde olup bitenler üzerinde, etkisinin ve kontrolünün olduğunu hissetmesi etki boyutunu oluşturmaktadır.

İlgili alanyazında personeli güçlendirmenin önemli sonuçlarından birinin de iş tatmini olduğu görülmektedir. İş tatmini; kişinin kendi işini ve iş deneyimlerini değerlendirmesinin sonucunda ortaya çıkan hoşnutluk ya da olumlu duygusal durum biçiminde tanımlanabilir. Bu tanımda iş tatmininin hem bilişsel yönü (değerlendirme) hem de etkilenme yönü (duygusal durum) yer almaktadır (Spector vd., 2009:30). Personeli güçlendirme sayesinde çalışan, uzmanlık bilgisini daha fazla özgüven içinde kullanabilecek, kendisini ilgilendiren kararlarda büyük ölçüde belirleyici olduğunu bilmesi halinde işe ve işyerine karşı tutumları olumlu yönde değişecektir. Kendilerinde personel güçlendirme ile ilgili algıları yüksek olan çalışanlar, yaptıkları işleri daha çok sahiplenecek, eylemleri ve sonuçları üzerindeki yüksek kontrol düzeyleri nedeniyle, daha fazla sorumluluk üstlenebilecek, böylelikle iş tatminleri yükseleceği için, daha etkin ve verimli çalışanlar olacaklardır (Bolat vd., 2008:285). Brown ve Peterson'a göre (1994:71), çalışanlar için işin

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

sonucunda ortaya konulan performans düzeyinden bağımsız olarak, doğrudan işin kendisi işi yapan bireye bir anlam duygusu ve tatmin duygusu verebilmektedir. Bireyler, doğuştan getirdikleri çevreyle baş edebilme güdüsü yanında içsel motivasyon teorisinin de açıkladığı gibi, yetkinliğe, etkililiğe ve iradî özerkliğe sahip olmak ihtiyacı da duyarlar. Bu duygular ve bireyin sarf ettiği çabalar bireylerde motivasyon ve iş tatmini sağlayıcı niteliktedir. Personeli güçlendirme (psikolojik güçlendirme) de ilgili boyutları ile (anlam, yetkinlik, özerklik, etki) bireylerde iş tatmini tutumunun oluşmasını sağlayan bu duyguları harekete geçirmektedir. Özetle personeli güçlendirmenin, dört boyutu ile birlikte, çalışanın motivasyonunu arttırmaya yönelik yönetimsel bir müdahale biçimi olduğu söylenebilir. Nitekim konuyla ilgili yapılan çeşitli araştırma bulguları da güçlendirmenin iş tatmini üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu sonucunu destekler niteliktedir (Ceylan vd., 2015; Çalışkan ve Hazır, 2012; Humborstad ve Perry, 2011; Wang ve Lee, 2009; Hechanova vd., 2006; Sarmiento ve Laschinger, 2004). Bu araştırma da, aynı doğrultuda, açıklanan kuramsal dayanağa bağlı olarak, personel güçlendirmenin iş tatmini üzerindeki pozitif etkisini test etmek üzere tasarlanmıştır.

2. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma, personel güçlendirmenin banka çalışanlarının iş tatminleri üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Özel bir bankanın 235 çalışanı üzerinde gerçekleştirilen araştırmada veri toplama tekniği olarak anketten yararlanılmıştır. Kullanılan anket formu üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çalışanların demografik özellikleri ile ilgili sorular yer almaktadır. İkinci bölümde Spreitzer (1995) tarafından geliştirilen “Personel Güçlendirme Ölçeği” yer almaktadır. Bu ölçek 4 alt boyuta sahip olup her bir alt boyut 3 ifade ile ölçülmektedir. İfadelerin ölçümünde 5’ li Likert tipi ölçek (1: kesinlikle katılmıyorum, 2: katılmıyorum, 3: kısmen katılıyorum, 4: katılıyorum ve 5: tamamen katılıyorum) kullanılmıştır. Ölçeğin güvenirlik katsayısı (Cronbach Alpha) $\alpha=0,87$ olarak hesaplanmıştır. Üçüncü bölümde ise Peterson (1994) tarafından geliştirilmiş 5 ifadeden oluşan tek boyutlu iş tatmini ölçeği ile ilgili sorular bulunmaktadır. Bu ölçekte yer alan ifadeler de 1’den 5’e kadar değişen puanlarla değerlendirilmiş olup (1) kesinlikle katılmıyorum ve (5) tamamen katılıyorum şeklinde düzenlenmiştir. Ölçeğin güvenirlik katsayısı ise bu çalışma için $\alpha=0,84$ olarak hesaplanmıştır. Veriler frekans analizi, korelasyon analizi ve regresyon analizi kullanılarak analiz edilmiştir.

3. Bulgular

Katılımcıların demografik özelliklerini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen frekans analizi sonucunda elde edilen bulgular tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences / May 11-14, 2017 Gaziantep/TURKEY

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Değişkenler	Gruplar	Frekans	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	114	48,5
	Erkek	121	51,5
Yaş	18 – 25 Yaş	18	7,7
	26 – 33 Yaş	104	44,3
	34 – 41 Yaş	77	32,8
	42 – 49 Yaş	29	12,3
	50 ve Üzeri Yaş	7	3
Eğitim	Lise	24	10,2
	Ön lisans	83	35,3
	Lisans	122	51,9
	Lisansüstü	6	2,6
Medeni Durum	Evli	150	63,8
	Bekâr	85	36,2
Çalışma Süresi	1 – 5 Yıl	70	29,8
	6 – 10 Yıl	68	28,9
	11 – 15 Yıl	57	24,3
	16 Yıldan Fazla	40	17

Araştırmaya katılan banka çalışanlarının %48,5'ini kadınlar, %51,5'ini ise erkekler oluşturmaktadır. Katılımcıların %7,7'si 18-25 yaş, %44,3'ü 26-33 yaş, %32,8'i 34 – 41 yaş aralığında iken %3'ü de 50 yaşın üzerindedir. Katılımcıların eğitim durumlarına göre dağılımlarına bakıldığında %10,2'sinin lise, %35,3'ünün ön lisans, %51,9'unun lisans ve %2,6'sının lisansüstü eğitime sahip olduğu görülmektedir. Katılımcıların %63,8'ini evli %36,2'sini ise bekâr çalışanlar oluşturmaktadır. Çalışma süreleri dikkate alındığında katılımcıların %29,8'i 1-5 yıl, %28,9'u 6-10 yıl, %24,3'ü 11-15 yıl ve %17'si 16 yıldan daha fazla bir süredir çalışmaktadır.

Personeli güçlendirme alt boyutları ile iş tatmini arasındaki ilişkinin miktarını ve yönünü belirlemek amacıyla gerçekleştirilen korelasyon analizi sonucunda elde edilen bulgular tablo 3'te yer almaktadır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tablo 2: Korelasyon Analizine İlişkin Bulgular

	Ort.	S.S.	1	2	3	4	5
1. Anlam	3,178	1,044	1				
2. Yetkinlik	3,468	0,941	0,431**	1			
3. Özerklik	3,427	0,845	0,255**	0,423**	1		
4. Etki	3,587	0,797	0,415**	0,539**	0,514**	1	
5. İş Tatmini	3,177	0,880	0,300**	0,504**	0,387**	0,470**	1

**p<0,01 düzeyinde anlamlı

Personeli güçlendirme alt boyutları ile iş tatmini arasındaki ilişkileri gösteren tablo 3 incelendiğinde personeli güçlendirmenin her üç alt boyutu ile iş tatmini arasında %99 güvenilirlik seviyesinde, orta düzeyde, pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. İş tatmini ile en çok ilişki gösteren personeli güçlendirme alt boyutu yetkinlik ($r=0,504$). Bunu sırasıyla etki alt boyutu ($r=0,470$), özerklik alt boyutu ($r=0,387$) ve anlam alt boyutu ($r=0,300$) izlemektedir.

Korelasyon analizi değişkenler arasındaki neden sonuç ilişkisini vermemektedir. Bunun için regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Buna göre elde edilen bulgular tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 3: Regresyon analizine İlişkin Bulgular

Model	B	β	t	p
Sabit	0,722		2,890	0,004
Anlam	0,135	0,132	2,062	0,035
Yetkinlik	0,293	0,313	4,591	0,000
Özerklik	0,139	0,133	2,066	0,040
Etki	0,238	0,216	3,028	0,003
R= 0,569 R ² = 0,323				
F= 27,465 P=0,000				

Tablo 4 incelendiğinde personeli güçlendirme alt boyutlarının birlikte iş tatmini ile orta düzeyde anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu ve dört alt boyutun birlikte iş tatminindeki varyansın %32'sini açıkladığı görülmektedir ($R=0,569$, $R^2=0,323$, $p<0,01$). Standardize edilmiş regresyon katsayıları itibarıyla bağımsız değişken durumundaki personeli güçlendirme alt boyutlarının iş tatmini

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

üzerindeki göreceli önem sırası yetkinlik, etki, özerklik ve anlam biçimindedir. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçlarına göre her dört alt boyutun da iş tatmini üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu söylenebilir.

4. Tartışma ve Sonuç

Personel güçlendirmenin çalışanların iş tatminleri üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen bu araştırmadan elde edilen sonuçlar alanyazında belirtildiği şekliyle pozitif yönlü ilişkiyi destekler niteliktedir (Ceylan vd., 2015; Çalışkan ve Hazır, 2012; Humborstad ve Perry, 2011; Wang ve Lee, 2009; Hechanova vd., 2006; Sarmiento ve Laschinger, 2004). Güçlendirme alt boyutlarından yetkinlik boyutunun iş tatmini üzerinde en fazla etkiye sahip olduğu, bunu sırasıyla etki, özerklik ve anlam boyutlarının izlediği görülmüştür. Dolayısıyla işin gerektirdiği bilgi, beceri ve yetenek bakımından, çalışanların kendilerini yeterli ve yetkin gördükleri, çalıştıkları birimde olup bitenler üzerinde, etkilerinin ve kontrollerinin olduğunu hissettikleri, yaptıkları işi anlamlı bulup alınan kararlarda söz sahibi olduklarını kabul ettikleri söylenebilir. Bu sonuçlara göre, banka yönetimleri, iş tatmini artışı için personeli güçlendirme uygulamalarına daha fazla önem vermelidirler. Bu anlamda personeli güçlendirme için yöneticilere Bolat ve arkadaşlarının (2008: 280-281) da ifade ettikleri üzere şu önerilerde bulunulabilir: Paylaşılan bir vizyon ortaya konmalı, güçlendirmeyi destekleyen bir örgütsel kültür oluşturulmalı, bilgi paylaşımının etkinliği sağlanmalı, yabancılaşma azaltılmalı, katılımcılık ve yetki devri artırılmalı, işlerin planlanmasında, karar vermede ve denetimde yetkilendirmeye gidilmeli, örgütsel öğrenme iklimi oluşturulmalı, sürekli eğitim programları hazırlanmalı, etkin bir iletişim sistemi geliştirilmeli, etkili bir ödüllendirme sistemi kurulmalı, örgütsel amaçların benimsenmesi sağlanmalı, koçluk, mentörlük ve danışmanlık uygulamalarına yer verilmeli, çalışanların belirli yetki sınırlarında inisiyatif kullanma özgürlükleri artırılmalıdır.

Kaynaklar

- Barutçugil, İ. (2004). Stratejik İnsan Kaynakları Yönetimi, Kariyer Yayınları, 1.Baskı, İstanbul.
- Bolat, T., Seymen, O.A., Bolat, O.İ., Erdem, B. (2008). Yönetim ve Organizasyon, Detay Yayıncılık, 1.Basım, Ankara.
- Brown, S.P. & Peterson, R.A. (1994). "The Effect of Effort on Sales Performance and Job Satisfaction", Journal of Marketing, 58:70-80.
- Ceylan, A.K., Çelik, G.M. ve Emhan, A. (2015). "Personel Güçlendirmesi ve Yönetici Desteğinin İş Memnuniyeti Üzerindeki Etkisi: Enerji Sektöründe Bir Uygulama", İşletme Araştırmaları Dergisi, 7(1):168-185.
- Çalışkan, A. ve Hazır, K. (2012). "Psikolojik Güçlendirmenin İş Tatminine Etkisinde Örgütsel Bağlılığın Aracılık Rolü", Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9(2):47-76.
- Doğan, S. ve Demiral, Ö. (2007). "İşletmelerde Personel Güçlendirme Kültürünün Yaratılmasıyla Müşteri Memnuniyetinin Sağlanması", Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi, 12(9):282-303.
- Hechanova, M.R.M., Alampay, R.B.A., Franco, E.P. (2006). "Psychological Empowerment, Job Satisfaction and Performance among Filipino Service Workers", Asian Journal of Social Psychology, 9(1):72-78

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Humborstad, S.W., Perry, C. (2011). “Employee Empowerment, Job Satisfaction and Organizational Commitment: An In-depth Empirical Investigation”, *Chinese Management Studies*, 5(3):325-344.

Koçel, T. (2011). *İşletme Yöneticiliği*, Beta Yayıncılık, 13.Basım, İstanbul.

Sarmiento, T.P., Laschinger, H.K.S., Iwasiw, C. (2004). “Nurse Educators’ Workplace Empowerment, Burnout, and Job Satisfaction: Testing Kanter’s Theory”, *Journal of Advanced Nursing*, 46(2):134-143.

Spector, P., Judge, T.A., Parker, S., Colbert, A.E., Heller, D., Ilies, R. (2009). “İş Tatmini: Kültürlerarası Bir İnceleme”, pp.29-60, Ed.: N. Andersen, D.S. Öneş, H.K. Sinangil, C. Viswesvaran, Çev.: Z. Ganioglu, Cilt:2, Endüstri, İş ve Örgüt Psikolojisi, Literatür Yayıncılık Dağıtım, Paz. San. Ltd. Şti., İstanbul.

Spreitzer, G.M. (1995). “Psychological Empowerment in the Workplace: Dimensions, Measurement, and Validation”, *Academy of Management Journal*, 38(5):1442-1465.

Wang, G., Lee, P.D. (2009). “Psychological Empowerment and Job Satisfaction: An Analysis of Interactive Effects”, *Group & Organization Management*, 34(3):271-296.

PHARMAKON BAĞLAMINDA DİL FELSEFESİ

MUSTAFA BİNGÖL

Erzurum Teknik Üniversitesi, mustafa.bingol@erzurum.edu.tr

Özet

İnsanın olduğu yerde “dil” de vardır çünkü o diliyle beraberdir. Dilin insanla bağlantılı hali onu vazgeçilmez kılmıştır. Bu vazgeçilmezlik ise onun kullanılmasına neden olmuştur.

Giriş kısmında dilin kavramsal analizi yapılarak, Platon’un felsefesine etki eden, Herakleitos ve Parmenides’in görüşleri irdelendi. Birinci başlıkta diyalog ve diyalektik arasındaki ilişkinin önemi üzerinde durularak retorik kavramına geçiş yapıldı. İkinci başlıkta ise Platon’un yazının ve çarenin tanrısı olarak gördüğü pharmakon kavramının dil felsefesindeki yeri ve önemi üzerinde duruldu.

Sonuç kısmında ise pharmakon gibi güçlü bir kuvvetin Sofistlerin eline bırakılmaması ifade edilir ve bu kuvvetin uzmanların elinde soylu bir yalana dönüşmesine izin verilebilir.

Anahtar sözcükler: Pharmakon, Diyalog, Diyalektik, Retorik, Platon, Soylu yalan.

Abstract

“Language” is also exist where human is because he is associated with the language. Linked to human being state of language has made it indispensable. This indispensability has led to its use.

In introduction section by making the conceptual analysis of language, views of Heraclitus and Parmenides which are affecting the Plato’s philosophy were evaluated. In the first title with emphasis on the importance of the relationship between dialogue and dialectic, transition to the rhetorical concept was performed. In the second title the place of the concept of Pharmakon which is seen as the God of writing and remedy by Plato in the philosophy of language emphasized.

In conclusion a powerful force as Pharmakon should not left in the hands of the Sophists and it described that this force may be allowed to turn into a noble lie in the hands of experts.

Key words: Pharmakon, Dialogue, Dialectic, Rhetoric, Plato, noble lie.

Giriş

İnsanların düşündüklerini ve duyduklarını bildirmek için kelimelerle veya işaretlerle yaptıkları anlaşmaya dil (language) denir.⁵⁹² Dil, belirli ve standart anlamları olan sözcüklerden ve bir iletişim yöntemi olarak kullanılan konuşma formlarından meydana gelen yapı ya da bütündür. Birbirleriyle karşılıklı olarak, sistematik bir ilişki içinde bulunan ve sözcük düzeyinde uzlaşım yoluyla oluşan bir anlama sahip olan birimlerden meydana gelen sisteme dil adını vermekteyiz. Ayrıca duyguları, düşünceleri ve seçimleri açıkça göstermeyi mümkün kılan her türlü işaret sistemi olarak dil, bilinç içeriklerini, duyguları, arzuları, düşünceleri tutarlı bir anlam çerçevesi ya da modeli içinde ifade etme yolu ya da yöntemi olarak da tanımlanır.⁵⁹³

Dilin bir nesneyi ifade edebilmesi için öncelikli olarak nesnenin düşünülmesi gerekir. Tanımlarda da gösterildiği üzere dil için bir yoğunlaşma süreci gerekmektedir. Böylelikle bir taslak halini alan düşünce, nihayetinde dilsel olarak ifade edilebilir. Zihnimizde oluşturduğumuz düşünce sistematığı

⁵⁹²Şükrü Haluk Akalın (Hzl), *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009, s. 526.

⁵⁹³ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü (7.Baskı)*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2010, s. 448.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

bir anlamda kurgu ve inşadır. Bu bağlamda düşündüğümüz zaman bilginin düşüncede ortaya çıktığını ve bunu ifade etme biçiminin de dil olduğunu görmekteyiz.

Antikite’de dil üzerine düşünme, oldukça marjinal idi. Greklerin bizim bugünkü “dil” sözcüğümüze karşılık gelen bir sözcükleri yoktu. Dil, çok anlamlı “logos”⁵⁹⁴ sözcüğünde söylem olarak içkin halde bulunuyordu. Gerçi sözcüğün temel anlamı, düşünme, anlama ve akıl çerçevesinde toplanmıştı. Sözcükler bu logos’un yani düşüncenin ifade edilmesinin yalnızca dışsal bir örtüsüydü.⁵⁹⁵

Herakleitos öncesi filozoflara baktığımız zaman düz yazılardan tamamen farklı olan muhteşem imgelerle dolu, parlak, kısa, vurucu cümlelerden, atasözlerini andıran ifadelerden meydana gelen şiirsel düzyazılar görmekteyiz. Herakleitos ise paradoksal⁵⁹⁶ konuşmayı, paradokslarla konuşmayı sever. Yığına karşı takındığı küçümseme üslubunda da kendini gösterir. İnsanlar, geniş halk yığınları tarafından anlaşılmayı isteyen bir insanın diliyle konuşmaz. Herakleitos’un bu tavrı, bilmeceyi andıran bilgelige, herhalde ancak kendisini anlayabilecek niteliğe sahip olan azınlığa, seçkinlere hitap etme arzusunun bir ifadesidir. Zaten Herakleitos’u dilinin bu özelliğinden dolayı kendisine “Karanlık Herakleitos” şeklinde sıfatlandırılmıştır.⁵⁹⁷

Parmenides’in *Doğa Üzerine* adını taşıyan eserinden zamanımıza kadar gelmiş 150 fragman vardır. Parmenides’in sözünü ettiğimiz bu eserinin bir felsefi şiir olduğunu görmekteyiz. Aynı zamanda bu eser felsefi şiirin ilk örneğidir. Parmenides’in bu şiirde kullandığı edebi düzenin, Homeros ve Hesiodos tarafından da kullanılmış olduğunu işaret etmemiz gerekir.⁵⁹⁸

Platon denildiği zaman aklımıza doğrudan diyaloglar gelmektedir. Bu eserlerin yazımında kullanılan yöntem ise diyalog⁵⁹⁹ (dialog)’tur. “Diyalog ve mit arasında kalan felsefe, Platon tiyatrosunda sahnelenen bir söz ve yazının birleşmesinden ileri gelir.”⁶⁰⁰ Platon, eserlerinde diyalog yöntemini kullanmasını bilginin elde edilmesi için gerekli bir şart olarak görür. Filozofun diyaloglarında yanlış bir bilgi, bir başkası tarafından dile getirir. Tartışmaya katılan kişiyle beraber doğruluk ortaya çıkana kadar uzun uzadıya tartışmaya devam edilir. Sonuç olarak doğru bilgiyi savunan, yanlış bilgiyi savunan kişiyi ikna eder. Platon’a göre doğru bilgi, bu şekilde elde edilir.

⁵⁹⁴ Antik Yunan düşüncesinde, söz, konuşma, düşünce, akıl, anlam, açıklama; bir şeyin her ne ise o olmasını sağlayan nedenler; belli bir disiplinde fenomenleri açıklamak amacıyla kullanılan yöntem ve ilkeler; bir şeyi bizim için anlaşılır kılan temel, dayanak anlamına gelen sözcük. Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, s. 1024.

⁵⁹⁵ Taylan Altuğ, *Dile Gelen Felsefe*, (3. Baskı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2013, s. 15.

⁵⁹⁶ Kökleşmiş inanışlara aykırı olarak ileri sürülen düşüncedir. TDK, s. 1571.

⁵⁹⁷ Ahmet Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi 1*, (5.Baskı), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2013, s. 184.

⁵⁹⁸ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi 1*, ss. 217-218.

⁵⁹⁹ İki ya da daha fazla kişi arasında geçen felsefi tartışma. Felsefesi tez ve tavrı, yazarın düş gücünün ürünü olan konuşmalar aracılığıyla karşı karşıya getiren, kurgusu özel olarak oluşturulmuş anlatım tarzı. Bir yazım biçimi olarak diyalog tarzının felsefe alanındaki yaratıcısı, felsefenin ana ilkelerini, felsefi tez ve düşüncelerini, tartışmaya temel oluşturan dramatik bir durumun ve karakterlerin önem kazandığı karşılıklı tartışma şeklinde ifade eden ve diyalogu aynı zamanda bağımsız bir edebiyat ya da sanat yaratısı düzeyine yükselten kişi, ünlü yunan düşünürü Platon’dur. Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, s. 473.

⁶⁰⁰ Jean-François Mattei, *Platon*, (çev.: İsmail Yerguz), Dost Yayınları, Ankara 2008, s. 29.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

1. Diyalog ve Diyalektik Ayrımı

Diyalog ve diyalektik⁶⁰¹ (dialectics) arasında fark olduğu kesindir. Şunu ifade edebiliriz: Diyalektik aslında diyalogun daha kapsamlı halidir. “Platon’un diyalektiğini, zihinde akılla kavranan aleme, evrensel idealara yükselmek için kullandığı usullerin bütünü diye de ifade edilebilir.”⁶⁰² Platon, bu yönteminde Sokrates’ten büyük ölçüde etkilenmiştir. Platon’dan önce Sokrates’in karşındakileri konuşturarak hakikate ulaşmak için doğurtma yöntemini (maieutik) kullandığı bilinmektedir. Platon, hocasının bu yöntemini aşabilmiştir. Şöyle ki o, “bireylerden türlere, türlerden cinslere yükselmekle yetinmedi; cinsler arasında aşamalar kurmaya ve en üstün cinslere ulaşmaya çalıştı. Ahlak kavramları alanını aşarak, bütün değerleri kuşatan bir metafizik kurdu. Bu ikinci metafizik, yani diyalektik, artık kendisine aittir.”⁶⁰³

Platon, *Theaitetos* diyalogunda *Yabancı* ile olan tartışmasında kavramların kendi bağlantıları açısından belirli bir bilime ihtiyaç duyduğunu belirtir. Bu bilimi ortaya koymak aslında kavramların birbirleriyle olan bağlantısını ve uyumsuzluğunu bize bildirmesi olarak düşünülebilir. Platon adı geçen diyalogunda diyalektiği bir kavramdan diğer kavrama geçiş olarak görür. *Theaitetos*, diyalogunda öncelikle diyalektik bilimine ne ad verileceği tartışılır. *Yabancı* ise bu konuda ne aradıklarını şöyle ifade eder: “Kavramları (türleri) doğru bir biçimde ayırmayı; ne bir ve aynı kavrama (türe) aynı anlamları, ne de ayrı kavramlara (türlere) aynı anlamı vermemeyi, diyalektik biliminin ödevi olarak açıklamayacak mıyız?”⁶⁰⁴ Bu şekilde ifade edilmesi doğrudur. Fakat bunu yaparken, kendi kendisiyle çelişen birçok kavram üzerine yayılması, birbirinden ayrı birçok kavramın bir kavramca dışarıdan çevrenmesi, bir kavramın diğer tüm kavramlarla ve de tek tek herbiriyle bağlantı kurması ve son olarak birbirlerine büsbütün karşıt olan birçok kavramlar üzerine kendini tümüyle aydınlatmaya dikkat edilmelidir.⁶⁰⁵

Platon’un hocası Sokrates’ten de esinlenerek kullandığı diyalektik, aslında bir arayış içinde olma durumudur. Çünkü diyalektik, tanımlarında yer aldığı üzere; cinsleri türlere bölme işlemidir ya da cinsleri türlerine ayırarak mantıksal bir biçimde analiz etme sürecidir. Böyle bir yöntemle ilerlediğimiz anda bizim yapacağımız şey sonuçlar üzerine konuşmak olacaktır. Bu şekilde, biz bir çürütme yöntemi geliştirerek gerçek sonucu görme imkanı elde ederiz. Çünkü diyaloglarda aynı şey yapılmaktadır. İdealar alemine ulaşana kadar bu tartışma devam edecektir. Burada kavramlar arasında ayrım konusuna gelince amaç, duyular alemi ile idealar alemi arasında bir ayrım yapmak değildir. Aslında iki alem arasında gerçeği arama rolüdür.

⁶⁰¹ Yunanca tartışma sanatı anlamına gelen dialektike tekheden türeyen bir terim olarak, genelde akıl yürütme yoluyla araştırma ve doğrulara ulaşma yöntemi. Diyalektik, değişik dönemlerde ve değişik filozoflarda farklı bir anlam kazanmış olduğu için, yukarıdaki genel diyalektik tanımı, örneğin Hegel ve Marx’ın diyalektik anlayışını kapsamaz. Bu durum dikkate alındığında, 1 diyalektik her şeyden önce, bir tez ya da görüşü, onun mantıksal sonuçlarını incelemek yoluyla çürütme yöntemi anlamına gelir. Yine diyalektik, 2 sofistlik akıl yürütmeyi, cinsleri türlere bölmeyi ya da cinsleri türlerine ayırarak mantıksal bir biçimde analiz etme yöntemini gösterir. Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, 469.

⁶⁰² Hilmi Ziya Ülken, *Genel Felsefe Dersleri*, Ülken Yayınları, İstanbul 2000, s. 15.

⁶⁰³ Ülken, s.14.

⁶⁰⁴ Platon, *Diyaloglar (8.Baskı)*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2011, s. 602.

⁶⁰⁵ Platon, *Theaitetos*, s. 602.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Diyalektiğin amacı ise bir sınıftaki tüm bireylere bir yüklem yükleyen önermeler ortaya koymak değildir. Amaç, bölünemez bir türün –bir Formun⁶⁰⁶- cins ve özgül farklılıklar (ayrılımlar) yoluyla tanımlanmasıdır. Tanımladığımız şey –tüm insanlar- olmayıp, biricik -insan- Formudur.⁶⁰⁷ Burada ele alacağımız bir formu sınıflara ayırdığımızda onu en yüksek durumdan en aşağı duruma çekeceği ortadadır. Çünkü Platon’a göre formların en yüksek olduğu kesindir. Sınıflara ayırma olduğu zaman en altta kalacak olan şey en üstün olanın konumuna gelecektir. Bunu yaptığımız zaman ise diyalektik Platon’daki form kavramının yerini tutmayacaktır. Zaten formların bu anlamda bölünemez olduğu aşıkardır. Diyalektik ise bize bu anlamda bölünemez bir formun tanımlanması noktasında yol gösterici olabilir.

Platon’un diyaloglarında yer alan diyalektik yöntemin hangi amaçla kurgulandığına bakmak yerinde olacaktır çünkü felsefi okumalara başlayan herkes için diyaloglar vazgeçilmez kaynaklardır. Platon hem kökeni hemde ereği aramaktadır. Diyaloglarında kendini kandırmaya çalışsa bile kendine kanmaz. Platon’un yapmaya çalıştığı şey; dekonstrüksiyon yöntemidir. Yapısökümü olarak ifade edilen şey; bir yazarın kendi söylediği dünya kurucu yalanlara inanmaması veya inanmadığını görmezden gelmesidir.⁶⁰⁸ Diyaloglarını inşa ederken mitsel öğeleri çok iyi kullanmaktadır. Ancak mitsel öğeler düşüncemizde dilin karanlık odaları gibidir. Bu odalar, dil ve düşüncenin tam olarak örtüşmediğini gösterir. Diyalogların da hala çözülememesinin veya her okunduğunda farklı bir anlam çıkarılmasının nedeni dil ve düşüncenin örtüşmediğini gösterir. Yapısökümü olarak bakarsak tüm bunlara kendisini kandırması gibi bir durum söz konusu iken kısırdöngü olarak düşünülebilir: Mesela, kasabanın birinde kendilerini tıraş edemeyen insanları tıraş eden berberle ilgili bir bilmece anlatılır. Berberin kendisini tıraş edip edemeyeceği belirsizdir. Eğer berber kendisini tıraş ederse, o zaman kendilerini tıraş olmayan insanlar grubunun bir üyesi olmayacağından kendini tıraş edemez. Şayet kendini tıraş edemezse o zaman da kendilerini tıraş edemeyen insanlar grubuna dahil olacağından, kendini tıraş etmesi gerekir.⁶⁰⁹ Bu şekilde ifade edilen cümleler, bir kısırdöngü sürecine girdikleri için kendilerini geçersiz kılma noktasına getirirler. Lakin bu durum Platon’un temel amacını oluşturur veya farkında olduğu bir gerçektir. Çünkü düşünür dili araçsal olarak kullanma ve buradan bilgiye ulaşma gayesindedir. Ama bu durum belirgin bir şekilde değilde aldatma sanatı olarak karşımıza çıkar. *Gorgias* diyalogunda aldatma üzerine şu ifadeler geçmektedir:

“... söylev sanatı, doğru olan, ya da olmayan üzerinde sadece
inandıran , ama doğru nedir, doğru olmayan nedir, bunu öğretmeyen bir
kandırma sanatıdır, değil mi?

... söylevci, mahkemelerde, ya da başka toplantılarda, doğru olan
, ya da olmayan şeyleri öğretmez, onlara inandırır. Çünkü bu gibi yüksek konularda,
az bir zaman içinde, kimse büyük bir kalabalığa bir şey öğretmez, değil mi?”⁶¹⁰

⁶⁰⁶ Birşeyin şekli ya da yapısı. Bundan biraz daha özel ve felsefi bir anlam içinde, birşeyin özü, bir şeyi her ne ise o şey yapan şey. Ve nihayet estetikte, içeriğe karşı olan şey, bir estetik nesnenin duyularla algılanan görünüş şekli. Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, 674.

⁶⁰⁷ Francis Macdonald Cornford, *Platon’un Bilgi Kuramı*. (2. Baskı), (Çev. Ahmet Cevizci), Gündoğan Yayınları, İstanbul 2010, s. 495.

⁶⁰⁸ Jacques Derrida, *Platon’un Eczanesi* (2.Baskı), (Çev.: Zeynep Direk), Pinhan Yayınları, İstanbul 2014, s. 9.

⁶⁰⁹ Robert Dilts, *Dil İllüzyonları* (5. Baskı), (Çev.: A. Volkan Çubukçu), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014, s. 227.

⁶¹⁰ Platon, *Diyaloglar*, s. 56.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

2. Hem İlaç Hem de Zehir Sayılan: *Pharmakon*

Platon konuşma sanatını bizzat yoldan çıkaran bir şey olarak görmek yerine onu yanlış kullananları (Sofistler) ortaya koyma amacındadır çünkü dil bir filozofun ağzında hakikatin ifadesi olabilirken bir Sofistin ağzında ise hakikatin çarpıtılması olarak karşımıza çıkar.⁶¹¹ Platon bu dilsel süreçteki karmaşaya bir son vermek adına *pharmakon* bulmalıdır. *Pharmakon*, hem zehrin hem de çarenin tanrısıdır. Platon'un neden yazdığı sorusunun cevabı, bu tanrıyı bize anlatmak olarak düşünülebilir. Yazının hem zehir hem de çare oluşu şunuda açığa çıkarır: kelimelerin keyfi bir şekilde değişebileceğini, dolayısıyla dilde her türlü değişimin yalnızca uyulaşım ile sağlandığını gösterir.⁶¹² Böyle bir uyulaşım ile değişebilen dilsel ifade Platon için gizemli kılınmaktadır. Bunun sebebi ise bu ilacın hem faydalı oluşu hem de zararlı oluşudur.

Platon, *pharmakona* her diyalogunda farklı bir anlam katmıştır çünkü Sokrates'in içtiği baldıran zehri, vücut için zararlı ve köreltici olduğu kesindir ancak ruh için veya Sokrates için bu böyle değildir, kendisini ruhtan kurtaran bir ilaçtır. O halde *pharmakon*'un, çift yönlü olduğu söylenebilir: ruh için iyi; vücut için kötüdür. Sofistler içinde Atina halkını kandırmak iyi, çünkü bu durum onlara para kazandırıyorlardı ancak bu durum Platon için kötüdür, çünkü halkı kandırmak aslında hakikatin gizlenmesidir.

Pharmakonun diyalog ve diyalektik ile ilişkili olduğunu hatta retorik sanatı ile bağlarının daha sıkı olduğunu söyleyebiliriz: Retorik (rhetoric), sözle ilgili bir sanattır. Bu sanatın konusu yargıçları, mecliste üyeleri ve toplantılarda tüm yurttaşları kandırmaktır. *Sofist* diyalogunda retorik, mahkemede halk önünde yapılan konuşma sanatını kapsayıcı bir adla “kandırma ve inandırma sanatı” diye nitelendirilir.⁶¹³ Platon, *Gorgias* diyalogunda, retoriği “sanatların kraliçesi” olarak nitelendirirken, retoriğin “dinleyicileri gülünç duruma düşürme ustalığı” olduğunu söyleyerek de olumsuz yönünü ön plana çıkarır. Platon'a göre retorik inançla ilgilidir. Retorik bilgisiz inanma olarak da ifade edilebilir.

Retorik ile diyalektik aynı şey olmadığı gibi retorikçi ile diyalektikçi de aynı özelliklere sahip kişi değildir. Bu durumu Türkan Fırıncı, “Platon'da Retorik Kavramı” adlı çalışmasında şöyle anlatır: Söylevci (retorikçi), yanlış doğru gibi gösterir, zayıf kanıtı da güçlüymiş gibi. Diyalektik ise çelişkiyi ortadan kaldırır. Doğru sanı (doxa) bilgi olmadığı halde kendilerine hatip ve mahkeme hatipleri denen bilgelik ustaları bir şey öğretmekle değil, istedikleri sanıyı yaratmakla kandırırlar. Buna karşılık bilgi (episteme) ile yola çıkan diyalektikçi ise öğretme amacını taşır.⁶¹⁴ Bu öğretme sürecinde ise Sofistler karşımıza çıkmaktadır: *Sofist* kelimesi sözünü ettiğimiz dönemde bilge, bilgin anlamına gelmekteydi. Nitekim Yunan dünyasında devlet adamları ve kanun koyucular bu adla anılmaktaydı. Platon'u rahatsız eden şey, Sofistlerin verdikleri dersler karşılığında öğrencilerden ücret talep etmeleridir. Para karşılığında eğitim verme olayı Platon gibi bilim, bilgi ve eğitim alanında yetkin olan insanları rahatsız etmiştir. Sofistlerin verdikleri derslerden ücret talep etmeleri tek sorun değildi aynı şekilde dünya işleri konusunda yurttaşları bilgili kılmak, meclislerde,

⁶¹¹ Arslan Topakkaya, *Platon – Aristoteles Karşılaştırılması*, Nobel Yayıncılık, İstanbul 2014, s. 213.

⁶¹² Steven Roger Fischer, *Dilin Tarihi* (11. baskı), (çev.: Muhtesim Güvenç), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2013, s. 143.

⁶¹³ Türkan Fırıncı, *Platon'da “Retorik” Kavramı*, Ethos Dergisi, 4(2), Temmuz 2011, ss. 31 - 46.

⁶¹⁴ Fırıncı, s. 35.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

mahkeme salonlarında ve pazar yerlerinde kendi davalarını savunmak veya karşı davaları çürütmek için becerikli kılmaktı. Sofistler bambaşka bir insan anlayışını ve bambaşka bir hayat tarzını temsil etmekteydiler.⁶¹⁵

Sofistlerin dünyasının veya onların tasvir ettikleri dünyanın, ortada ne kadar insan varsa o kadar birbirinden farklı, birbirine aykırı görüşlerin olduğu ortadadır. “Hatta bir insanın içinde bulunduğu ne kadar farklı algı durumları varsa onun o kadar çok ve birbirine aykırı, çelişik algıları, dolayısıyla kanıları, fikirleri olmaktadır.”⁶¹⁶ Sofistlerin bu şekilde düşünmeleri, kaos ortamına zemin hazırlar. Bu kaos ortamında hiçbir şey tam olarak anlaşılamaz. Çünkü iletişim kurmak istesek bile, kelimelerin anlamları ve dilin kuralları üzerinden bir anlaşmaya varmak gerekir. Sofistlerin dünyasında hiçbir tümel bilginin olmadığı açıktır. Her şey bireyseldir. O halde Sofistliğin sonucu Gorgias’ın ünlü tezidir: “Hiçbir şey yoktur, var olsaydı bile bilemezdik, bilseydik bile başkasına iletmezdik.”⁶¹⁷

Kimsenin kimseyle iletişim kurmadığı bir ortamda, insanın ne kendi kendisiyle ne de başka insanlarla hiçbir diyaloga girmedığı bir ortamda hakim olacak şey, şiddettir. Platon’un, *Devlet* diyalogunda şiddeti ve savaşı istemediği açıktır. “Bu açıdan baktığımızda Sofistlerin söylemleri, kendi düşünceleri için büyük bir tehlikedir. Platon bununla da kalmamakta, sorunu daha da derinleştirmektedir. Nasıl sitenin içine düşmüş olduğu sosyal-siyasal çöküntünün, acı ve sefaletin gerisinde Sofistlerin yaratmış olduğu entelektüel-zihinsel ortamı bulmaktaysa, bunun da gerisinde veya arkasında varlık veya gerçeklik hakkındaki yanlış bir metafiziğin olduğunu düşünmektedir.”⁶¹⁸

Sonuç: *Pharmakonun* Soylu Yalana Dönüşmesi

Antikite’nin siyasal durumu, Platon’un söylemleri açısından ve bunun yanında Sofistlerin aldatmacalarıyla yakından ilişkilidir çünkü *pharmakon* hem yazı olarak hem de söylem olarak etkili olacaktır. *Pharmakon* bu kadar önemli kılan şey ise onun diyaloglardaki ifadeyi işlevselleştirmesidir. Böylelikle diyalogları okuyan kişi için her iki anlamıda içerecektir. O zaman bu diyalogların işlenmesi tıpkı tohum ekme gibidir şöyle ki diyalogun doğru ve yanlış olmasından daha çok bıraktığı *pharmakon* olacaktır. *Devlet* adlı diyalogta yalan söylemenin *pharmakon* olabileceğine ilişkin şöyle bir fragman geçmektedir:

“Sözünü ettiğimiz bir sürü ilacı kullanmak zorunda kalacak yöneticilerimiz. İlaç gerektirmeyen, sadece perhize girmekle geçecek hastalıklar için usta olmayan bir hekim de yeterli olabilir; ama ilaç gerekti mi, hekimin çok iş bilir, gözüpek olması gerekir.

Doğru ama, sözü nereye getirmek istiyorsun?

Şuna: Yöneticilerimiz, yönetilenlerin yararına olarak büyük ölçüde yalana başvurmak, insanları aldatmak zorunda kalabilirler. Bu türlü davranışları da bir çeşit ilaç gibi yararlı saymıştık.

⁶¹⁵ Ahmet Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi II*, (3.Baskı), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010, ss. 20 -21.

⁶¹⁶ Arslan, *Felsefe Tarihi I*, 223.

⁶¹⁷ Alfred Weber, *Felsefe Tarihi*, (5. baskı), (Çev.: H. Vehbi Eralp), Sosyal Yayınları, İstanbul 1998, s. 20.

⁶¹⁸ Arslan, *Felsefe Tarihi I*, 224.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Doğrusu da buydu.”⁶¹⁹

Yukarıda ifade edilen şeyin, *farmakon* (iksir) olarak hem iyileştirici hem de öldürücü etkisi söz konusudur. Bu duruma karar verecek kişinin uzman olması gerekmektedir:

“... doğruyu söylemeye de büyük bir değer vermeliyiz. Demin söylediklerimiz yanlış değilse, yalan söylemek tanrılar için bir ilaç olarak yararlı ise belli ki böyle bir ilacı yalnız hekimler kullanmalı, sıradan insanlar ona el sürmemelidir.”⁶²⁰

Yalan söyleme eyleminin uzmanlara bırakılması durumu soylu bir yalan olarak ifade edilebilir. Soylu yalan argümanı: “Gölgeli imgelerin zarara neden olmalarını engellemek için bu imgeler bilgiyle uyumlu hale getirilmeli; ama öte yandan hakikat, inançla eylem arasındaki ilişkiden dolayı kendi davasını ilerletmek için görüşler kullanabilir.”⁶²¹ Soylu yalan, vatandaşları hikaye tarzında bir yolculuğa çıkarmaktır ve böyle bir yolculukla anlatılmak istenen hakikat onlara aktarılabilir. Bu soylu yalan ise diyalektik bir süreç ile harmanlanarak aktarılabilir. Soylu yalanın *pharmakon* olabilmesi onu aktaracak kişinin meziyeti ölçüsünde değerli olabilir. Sokrates’in bunu filozoflara ve uzmanlara yüklemesi aslında önemini ortaya çıkarır çünkü Sofistlerin soylu yalanı kullanması veya *pharmakon* olarak ele almaları olanaksızlaşır.

Platon’un neden yazdığı ve neyi amaçladığı belki de ifade etmeye çalıştığımız tüm konuyu açıklar niteliktedir. Platon, elit bir vatandaş olmaksızın herkesin demokratik haklardan yararlanmasını ve geliştirdiği adalet ilkelerine uygun eylem kurallarını benimsemelerini amaçlamıştır. Bu vatandaşlar, bu eylem kurallarını içselleştirmek suretiyle bir anayasa oluşturulabilirdi. İşte Platon’un diyalogları aslında *pharmakon* ve politik açıdan değişimleri yeşertmek adına tohum olarak ifade edilebilir.⁶²²

Pharmakon, düşüncenin ifadesi edilmesinde başat rol oynayan dilin şekillenmiş halidir. Şöyle ki işlevselliği açısından hem zehir hem de çare olabilen böyle bir ilacın herkesin elinde olması yerine uzmanlara bırakılması gereklidir. Bu bağlamda sofistlerin dili kullanması zehirden öteye gitmeyecektir çünkü kişiden kişiye değişen doğruları içinde barındıran bir durum söz konusudur. Tüm bunlardan uzaklaşarak Platon’un önderliğinde bir çareye yolculuk en ideal olanıdır.

Kaynaklar

AKALIN, Şükrü Haluk (hızl). (2009). *Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu.

ALTUĞ, Taylan, *Dile Gelen Felsefe*, (3. Baskı), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

ARSLAN, Ahmet, *İlkçağ Felsefe Tarihi I*, (5.Baskı), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

ARSLAN, Ahmet, *İlkçağ Felsefe Tarihi II*, (3.Baskı), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

CEVİZCİ, Ahmet, *Felsefe Sözlüğü* (7.Baskı), İstanbul: Paradigma Yayıncılık.

CORNFORD, Francis Macdonald, *Platon’un Bilgi Kuramı*. (2. Baskı), (Çev. Ahmet Cevizci), İstanbul: Gündoğan Yayınları.

⁶¹⁹ Platon, *Devlet*, (çev.: Hüseyin Demirhan), Sosyal Yayınlar, İstanbul 2002, s. 187.

⁶²⁰ Platon, *Devlet*, s. 97.

⁶²¹ Danielles S.Allen, *Platon Neden Yazdı?*, (çev.: Ayşe Batur), İletişim Yayınları, İstanbul 2011, s. 140.

⁶²² Allen, *Platon Neden Yazdı?*, s. 142.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

DERRIDA, Jacques, *Platon'un Eczanesi* (2.Baskı), (Çev.: Zeynep Direk), İstanbul: Pinhan Yayınları.

DİLTS, Robert, *Dil İllüzyonları* (5. Baskı), (Çev.: A. Volkan Çubukçu), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

FIRINCI, Türkan, *Platon'da "Retorik" Kavramı*, Ethos Dergisi, 4(2), Temmuz 2011.

FİSCHER, Steven Roger, *Dilin Tarihi* (11. baskı), (çev.: Muhtesim Güvenç), İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

MATTEİ, Jean-François, *Platon*, (çev.: İsmail Yerguz), Ankara: Dost Yayınları.

PLATON, *Devlet*, (çev.: Hüseyin Demirhan), İstanbul: Sosyal Yayınlar.

PLATON, *Diyaloglar* (8.Baskı), İstanbul: Remzi Kitabevi.

S.ALLEN, Danielles, *Platon Neden Yazdı?*, (çev.: Ayşe Batur), İstanbul: İletişim Yayınları.

TOPAKKAYA, Arslan, *Platon – Aristoteles Karşılaştırılması*, İstanbul: Nobel Yayıncılık.

ÜLKEN, Hilmi Ziya Ülken, *Genel Felsefe Dersleri*, İstanbul: Ülken Yayınları.

WEBER, Alfred, *Felsefe Tarihi*, (5. baskı), (Çev.: H. Vehbi Eralp), İstanbul: Sosyal Yayınları.

TİCARİ AÇIKLIK EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ NEDENSELLİK İLİŞKİSİ:

1999-2016 DÖNEMİ TÜRKİYE ÖRNEĞİ

CAUSALITY BETWEEN TRADE OPENNESS AND ECONOMIC GROWTH:

THE CASE OF TURKEY OVER THE PERIOD 1999-2016

Prof. Dr. Salih ÖZTÜRK

Namık Kemal Üniversitesi, İ.İ.B.F, İktisat Bölümü, salihozturk@nku.edu.tr

YL Öğrencisi, Buket KIRCI

Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Bölümü, buketkirci@gmail.com

ÖZET

Ticari açıklık bir ülkeye ait ithalat ile ihracat toplamının GSYİH'ye oranı şeklinde tanımlanmakta ve ekonomik büyümeyi etkilemesi beklenmektedir. Bu çalışmanın amacı ticari açıklık ve ekonomik büyüme arasındaki dinamik ilişkiyi 1999-2016 dönemi çeyreklik verileriyle araştırmaktır. Değişkenler arasında dinamik ilişkisinin varlığı Vektör Otoregresif Model (VAR) model ve gecikmesi arttırılmış VAR modele dayanan nedensellik testleri ile araştırılmıştır. Ekonometrik analiz sonuçları; ekonomik büyümenin ticari açıklığın Granger nedeni olduğunu belirtirken, ticari açıklıktan ekonomik büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisi bulunamamıştır.

Anahtar Kelimeler: Ticari Açıklık, Ekonomik Büyüme, Toda-Yamamoto Nedensellik Testi

ABSTRACT

Trade openness is defined as the simple average (the mean) of total trade (the sum of exports and imports of goods and services) relative to GDP and it is expected that it affects economic growth. This paper empirically investigates the dynamic relation between trade openness and economic growth over the period of 1999:1-2016:4. We examine the presence of dynamic relation between the variables by means of the vector autoregression models (VAR) and the lagged augmented VAR models. Econometric analysis results suggest that although the economic growth is the Granger cause of trade openness, it cannot be found the causal link running from the trade openness to the economic growth.

Keywords: Trade Openness, Economic Growth, Toda-Yamamoto Causality Test

1. GİRİŞ

Yurtdışı işlemlerin yurtiçi işlemlere oranının bir ölçüsü olarak kullanılan Toplam Ticaret (ithalat ihracat toplamı)/GSYİH, ticari açıklık oranı olarak da adlandırılmaktadır. Ticari açıklık oranı, ithalat ile ihracat toplamının (diğer bir ifadeyle dış ticaret hacminin) GSYİH'ye oranı şeklinde hesaplanmakta ve bu oran ülkelerin dış ticarete olan bağımlılığını da göstermektedir. Bunun yanı sıra ihracattaki büyüme oranı, ihracatın ithalatı karşılama oranı ve ithalatın milli hasılaya oranı gibi göstergelerde ülkelerin dışa açıklık oranlarını belirlemede ve ayrıca dışa açıklık ile büyüme arasındaki ilişkiyi analiz etmede kullanılmaktadır. Dışa açıklığın büyüklüğü ülkelerin kalkınmasında dış ticaretin önemi göstermesi açısından da kullanılabilir (Kurt ve Berber, 2008). Bu oranlar yurtiçi işlemlere göre yurtdışı işlemlerin önemini ölçmek için sıklıkla kullanılır. Ayrıca ticari açıklığı ölçmek için çeşitli metodlar kullanılmaktadır. Bu ölçütlerin başlıcaları ise ticari bağımlılık oranı, ihracatın büyüme oranı, tarife ortalamaları, ticari eğilim endeksi, nicel kısıtlamaların

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

kapsamı gibi temel yöntemlerdir. Ancak literatürde ticari açıklığı ölçmede farklı teknikleri dikkate alınsa da en çok kullanılan yöntemlerden biri ithalat değeri ile ihracat değerleri toplamının GSYİH'ye bölünmesidir (Özel, 2012).

Türkiye'de ihracata dönük sanayileşme strajelerinin uygulanmaya başladığı 1980'li yılların başlarından itibaren ekonomide dışa açılma süreci başlamış ve 1989'dan itibaren de sermaye hareketlerine getirilen serbestlik ile bu süreç gelişmiştir. Bu dönemden itibaren uygulanmaya başlanan serbestleşme politikaları ile gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ekonomideki tüm sektörlerde hızlı bir reform ve entegrasyon süreci başlamıştır. Türkiye'de de bu sürecin başlaması ile ticari açıklık ve büyüme arasındaki ilişki literatürde geniş bir şekilde incelenmiştir.

Bu çalışmanın da amacı, 1999-2016 döneminde Türkiye'de büyüme ile ticari açıklık arasındaki ilişkiyi incelemek için zaman serisi verilerine VAR ve Toda-Yamamoto nedensellik tekniğiyle bakılmıştır. Temelde üç bölümden oluşan çalışmada, ticari açıklık ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye yönelik bilgilerin verildiği giriş bölümünün ardından, birinci bölümde konu ile ilgili literatür taraması yapılmıştır. İkinci bölümde ekonometrik yöntem tanıtılmış olup, üçüncü ve son bölümde de veri seti, uygulama ve analiz sonuçlarının genel bir değerlendirmesi yapılmıştır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Utkulu ve Kahyaoğlu (2005), Türkiye ekonomisinde finansal ve ticari açıklığı 1990-2004 dönemi için doğrusal olmayan zaman serisi yöntemleri kullanarak sınamıştır. Bulgulara göre finansal açıklığın ekonomik büyüme hızını yavaşlattığı, ticari açıklığın büyümeyi pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Yapraklı (2007), Türkiye'de finansal ve ticari açıklık ile büyüme arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla 1990:1-2006:4 dönemi verilerini koentegrasyon ve nedensellik sınamaları kullanarak analiz etmiştir. Nedensellik sınaması ile ticari ve finansal açıklıkla büyüme arasında karşılıklı bir ilişki olduğunu, uzun dönemde ticari açıklığın ekonomik büyümeye etkisinin pozitifken finansal açıklığın ekonomik büyümeye etkisinin negatif olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Saçık (2008), yedi kategoride ele aldığı açıklık ölçütlerini (ticaret payları, düzeltilmiş ticaret akımları, nitel ölçütler, tarifeler, tarife-dışı engeller, bileşik endeksler, fiyata dayanan ölçütler) kullanarak ticari açıklık ve büyüme arasında aynı yönlü bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur.

Kurt ve Berber (2008), çalışmalarında 1989:Q1- 2003:Q4 dönemi verileri ile dışa açıklık ile büyüme arasındaki ilişkiyi VAR model ve varyans ayrıştırması yöntemi ile ele almıştır. Analiz sonuçlarına göre dışa açıklık ve büyüme arasında karşılıklı bir nedensellik olduğu, dışa açıklığın büyümeyi arttıracak sonucuna varılmıştır.

Yucel (2009), finansal kalkınma, ticari açıklık ve büyüme arasındaki nedensellik ilişkilerini koentegrasyon ve Granger nedensellik testlerini kullanarak analiz etmiştir. Araştırmanın bulguları ticari açıklığın büyümeyi olumlu etkilediği, finansal kalkınmanın ise olumsuz etkilediği yönündeydi. Ayrıca, Granger nedensellik testi sonuçları, finansal gelişme, ticaret açıklığı ve büyüme arasında çift yönlü ilişkinin olduğunu göstermektedir.

Türedi ve Berber (2010), finansal kalkınma ve ticari açıklık ile büyüme ilişkisini, 1970-2007 dönemi verileri ile Türkiye ekonomisi için değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisini Johansen-Juselius Koentegrasyon, nedensellik ilişkisini ise Granger nedensellik testi ile araştırmıştır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Analizler sonucunda finansal kalkınmanın ekonomik büyümenin Granger nedeni olduğu, ticari açıklık ile büyüme arasında karşılıklı bir nedensellik olduğu sonucuna varmıştır.

Kıran ve Güriş (2011), ticari ve finansal dışa açıklık ile büyüme arasındaki ilişkiyi 1992-2006 dönemi için analiz etmişlerdir. Analiz sonuçlarına göre, ticari ve finansal dışa açıklık ile büyüme arasında eşbütünleşme ilişkisi olduğuna, nedensellik testi sonuçlarına göre ise, ticari açıklık ile büyüme arasında karşılıklı bir ilişki olduğuna, finansal dışa açıklığın ise büyüme üzerinde etkisinin olmadığı sonucuna varmıştır.

Özel (2012), ticari ve finansal açıklık ile büyümeye arasındaki ilişkiyi 1991:1 ve 2010:4 dönemlerine ait üçer aylık veriler kullanarak araştırmıştır. Elde edilen bulgulara göre finansal dışa açıklığın ekonomik büyümeyi azalttığı, ticari açıklığın ise büyümeyi arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Gries ve Redlin (2012), 1970 ve 2009 döneminde 158 ülke için ekonomik büyüme ve ticari açıklık arasındaki kısa ve uzun vadeli dinamikleri, panel eş-bütünleşme testleri ve panel hata düzeltme modelleri kullanılarak araştırılmıştır. Analiz sonuçları ticari açıklık ile büyüme arasında uzun dönemde nedenselliğin her iki yönde de olduğunu göstermektedir.

Tahir ve Azid (2015), gelişmekte olan ülkeler bağlamında ticari açıklık ve büyüme arasındaki ilişkiyi panel veri ekonometrisi ile araştırmaktadır. Ampirik sonuçlara göre ticari açıklık ve büyüme arasındaki ilişki gelişmekte olan ülkeler için pozitif ve istatistiki açıdan önemli olduğudur.

Özetlenecek olursa, iktisat literatüründe genel olarak ticari açıklık ve büyüme arasında aynı yönlü bir ilişki olduğu ve iki değişken arasında karşılıklı nedensellik olduğu sonuçları elde edilmiş olduğu görülmektedir.

3. EKONOMETRİK YÖNTEMLER

Çalışmada kullanılan değişkenler zaman serisi olduklarından, öncelikle serilerin bütünleşme derecelerinin araştırılması gerekmektedir. Bu amaçla Dickey ve Fuller (1979) tarafından geliştirilen ADF birim kök testi ve Phillips ve Perron (1988) tarafından önerilen PP birim kök testi yapılarak serilerin bütünleşme dereceleri belirlenmeye çalışılmıştır.

3.1. Nedensellik Analizi

Geleneksel Granger nedensellik testi Vektör Otoregresyon (VAR) modellerin tahminine dayanmakta ve değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi aşağıdaki denklemler ile araştırılmaktadır (Gujarati; 1995: 620).

$$X_t = \sum_{i=1}^n \alpha_i Y_{t-i} + \sum_{j=1}^n \beta_j X_{t-j} + u_{1t} \quad (1)$$

$$Y_t = \sum_{i=1}^n \lambda_i Y_{t-i} + \sum_{j=1}^n \delta_j X_{t-j} + u_{2t} \quad (2)$$

Denklem (1) ve Denklem (2)'de n optimal gecikme sayısını, u_{1t} ve u_{2t} birbirinden bağımsız hata terimleridir. Denklem (1) Y değişkeninin X değişkeninin Granger nedeni olduğunu ($Y \rightarrow X$), Denklem (2) ise X değişkeninin Y değişkeninin Granger nedeni olduğunu ($X \rightarrow Y$) göstermektedir.

Nedensellik testini uygulamak için ilk olarak (1) numaralı denklemde sadece X 'in gecikmeli değerleri yer alarak kısıtlı modelin hata kareleri toplamı elde edilir (HKT_R). İkinci adımda denkleme

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Y 'nin gecikmeli değerleri eklenerek kısıtsız modelin hata kareleri toplamı elde edilir (HKT_U) ve Y , X 'in Granger-nedeni değildir sıfır hipotezi için F istatistiği aşağıdaki formül kullanılarak test edilir.

$$F = \frac{(HKT_R - HKT_{UR}) / m}{HKT_{UR} / (n - k)} \quad (3)$$

Hesaplanan F istatistiği m ve $(n-k)$ serbestlik dereceli tablo değerinden büyük ise, sıfır hipotez reddedilerek Y değişkeninin, X değişkeninin Granger nedeni olduğuna karar verilir (Gujarati, 1995: 621). Her ne kadar geleneksel Granger nedensellik testi ampirik analizlerde oldukça sık kullanılmasına rağmen, Alimi ve Ofenyolu(2013) geleneksel Granger nedensellik sınavının bir takım dezavantajlara sahip olduğunu belirtmişlerdir. İlk olarak, iki değişkenli Granger nedensellik testi diğer değişkenlerin etkisini göz ardı ettiğinden dolayı model kurma hatasını içinde barındırmaktadır. Gujarati (1995) nedensellik testi sonuçlarının model formuna ve gecikme sayısına oldukça duyarlı olduğunu belirtmiştir. İkinci olarak ise, zaman serileri genellikle durağan değildir ve bu durum sahte regresyon sorununa neden olabilmektedir. Gujarati (2006) değişkenlerin eşbütünleşik olması durumunda dahi, nedenselliğin sınavmasında kullanılan F istatistiğinin sapmalı sonuçlar verebileceğini belirtmiştir.

Bu açıklamalar ışığında, düzeyde durağan seriler için Granger (1969) tarafından geliştirilen nedensellik analizi daha uygun bir yöntemdir. Diğer taraftan; birim köke sahip serilerin eş bütünleşik olması durumunda, hata düzeltme modeline dayanan nedensellik sınamaları kullanılmaktadır. Hata düzeltme modelinde nedensellik ilişkisi sınanırken F testi kullanılır, ancak serilerin eş bütünleşik olduğunda bu test istatistiği standart dağılıma uymadığı için geçerli olmayabilmektedir (Toda ve Yamamoto, 1995; Giles ve Mirza, 1998; Giles ve Williams, 1999). Toda ve Yamamoto (1995) tarafından önerilen nedensellik testinde gecikmesi arttırılmış VAR model tahmin edilerek nedensellik ilişkisi araştırılmaktadır. Toda-Yamamoto nedensellik testi için serilerin eşbütünleşik olup olmadığına bakılmamakta ve birim kök testleri seriler için en yüksek bütünleşme derecesini tespit edebilmek için kullanılmaktadır (Erbaykal ve Okuyan, 2007:81).

Toda ve Yamamoto (1995) birim kök ve eş bütünleşme gibi ön testlerin değişkenler üzerinde çok fazla kısıt oluşturduğunu ve söz konusu bu kısıtların değişkenler arasındaki ilişkilerin bozulmasına neden olduğunu belirtmişlerdir. Bu nedenle, değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi araştırmada gecikmesi arttırılmış VAR ($k + d_{mak}$) yönteminin daha başarılı olduğu sonucuna varmışlardır. Gecikmesi arttırılmış VAR modele dayanan nedensellik testi üç adımdan oluşmaktadır. İlk adımda, birim kök testlerinden faydalanılarak değişkenler için maksimum bütünleşme derecesi (d_{max}) bulunur. İkinci adımda ise, model seçim kriterlerinden yararlanılarak VAR model için optimal gecikme sayısı (k) belirlenir. Son aşamada ise ($k + d_{mak}$) gecikme sayısı ile VAR model tahmin edilir ve k sayıdaki gecikmeli değerin sıfıra eşit olup olmadığı Wald testi ile analiz edilir. Toda ve Yamamoto (1995) nedensellik testi aşağıdaki formüller vasıtasıyla gösterilebilir:

$$X_t = \delta + \sum_{i=1}^{k+d_{mak}} \alpha_i Y_{t-i} + \sum_{j=1}^{k+d_{mak}} \beta_j X_{t-j} + u_{1t} \quad (4)$$
$$Y_t = \nu + \sum_{i=1}^{k+d_{mak}} \lambda_i Y_{t-i} + \sum_{j=1}^{k+d_{mak}} \delta_j X_{t-j} + u_{2t}$$

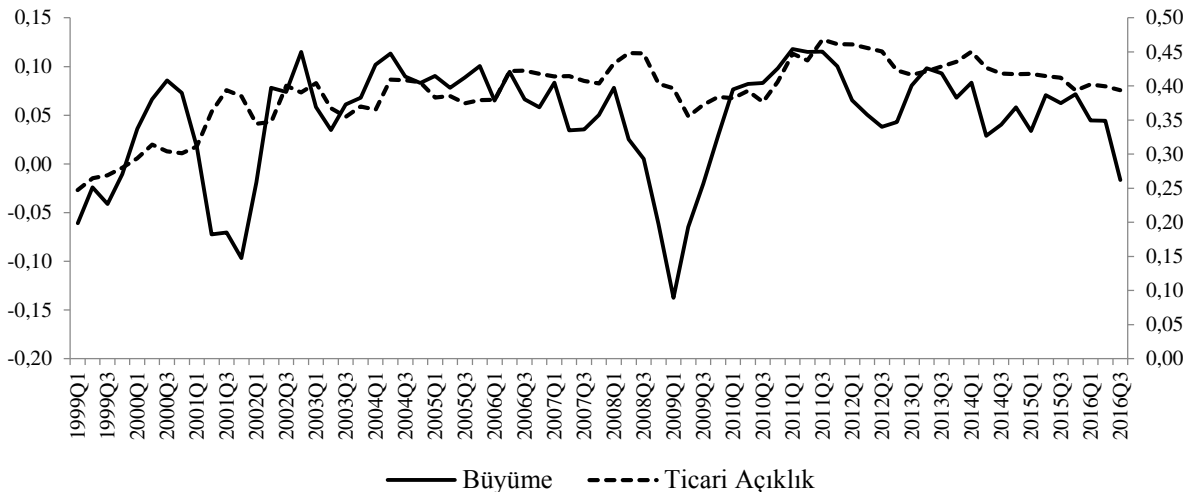

Yukarıdaki denklemde u_{1t} ve u_{2t} hata terimlerinin birbirinden bağımsız olduğu varsayılmakta ve gecikme sayısını göstermektedir. Denklem (4)'te Y ve X değişkenleri arasındaki nedensellik ilişkisi; X ve Y değişkenlerinin gecikmeli değerlerinin sıfıra eşit olup olmadığının testi ile araştırılmaktadır. Boş hipotezin “nedensellik yoktur” şeklinde kurulduğu test yönteminde test istatistiği k serbestlik derecesi ile χ^2 dağılımı göstermektedir.

4. VERİ SETİ VE ANALİZ SONUÇLARI

Ticari açıklık değişkeni (ihracat + ithalat) / GSYİH şeklinde hesaplanırken, ekonomik büyüme değişkeni sabit fiyatlarla GSYİH'deki yıllık büyüme oranı olarak hesaplanmıştır. Çalışmada kullanılan veriler üçer aylık dönemde ölçülmüş olup 1999 ile 2016 yılları arasında elde edilmiştir. Verilerin tamamı Dünya Bankası Küresel Ekonomik Monitör (GEM) veri tabanından elde edilmiştir. Veriler E-views 9 paket programı ile çözümlenmiştir. Ticari açıklık ve büyüme değişkenlerinin örneklem dönemi içindeki seyri Şekil 1'de gösterilmiştir. Şekil 1'de sol eksen büyüme oranlarını sağ eksen ise ticari açıklık oranını göstermektedir. Örneklem dönemi içinde ekonomik büyüme oranları incelendiğinde 2001 ve 2009 yılları dışında büyümenin genellikle pozitif olduğu görülmektedir. 2001 ve 2009 yıllarında Türkiye'de yaşanan bankacılık krizi ve ABD'de başlayan konut kredisi krizinin etkisiyle Türkiye ekonomisinin ciddi şekilde daraldığı görülmektedir. Çalışmada 2001 ve 2009 krizlerinin etkisini dikkate alabilmek için bu yıllar için bir değerini alan iki kukla değişken oluşturulmuş ve nedensellik testlerinde kukla değişkenler modelde dikkate alınmıştır. Diğer taraftan ticari açıklık oranının 1990'lı yılların sonundan itibaren artmaya başladığı ve 2000'li yıllar boyunca %40 ile %45 arasında değişkenlik gösterdiği görülmektedir. 2001 yılında ticari açıklık oranının arttığı, bununla birlikte 2009 yılındaki ekonomik daralmayla birlikte ticari açıklık oranının azaldığı tespit edilmiştir.

Şekil 1: Ekonomik Büyüme ve Ticari Açıklık Oranı

Değişkenlerin bütünleşme dereceleri ADF ve PP birim kök testleri ile araştırılmış ve sonuçlar Tablo 1'de gösterilmiştir. Buna göre, ekonomik büyüme değişkeni iki birim kök testi sonucuna göre durağan olarak bulunmuştur. Bununla birlikte, ticari açıklık değişkeni için serinin durağan olduğunu gösteren sıfır hipotez düzey değerlerde reddedilememiştir. Fakat bu değişkenin birinci farkını aldığımızda serinin durağan olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara bağlı olarak, ekonomik büyüme

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

değişkeninin bütünleşme derecesinin $I(0)$, ticari açıklık değişkeninin bütünleşme derecesi $I(1)$ olduğu söylenebilir ve aynı zamanda bu sonuç Toda-Yamamoto nedensellik testi için maksimum derecesi olarak (d_{mak}) bir değerini dikkate almamız gerektiğini göstermektedir

Tablo1: Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Düzye Değerler		Birinci Farklar	
	ADF	PP	ADF	PP
Büyüme	-3.043** [0.037]	-3.377** [0.015]	-4.756*** [0.000]	-6.844*** [0.000]
Ticari Açıklık	-2.031 [0.273]	-1.870 [0.344]	-6.700*** [0.000]	-8.358*** [0.000]

Not: ADF testinden optimal gecikme sayısı Akaike bilgi kriterine göre belirlenmiştir. Köşeli parantez içindeki değerler sıfır hipotezi reddetme olasılığını (p -değerini) göstermektedir. *** ve ** işaretleri değişkenin %1 ve %5 önem düzeylerinde durağan olduğunu göstermektedir.

Değişkenlerin bütünleşme dereceleri belirlendikten sonra iki değişkenli VAR model tahmin edilmiş ve optimal gecikme sayısı bir olarak belirlenmiştir. Daha sonrasında iki gecikmeli VAR model Görünüşte İlişkisiz Regresyon (SUR) modeli tahmin edilmiş ve değişkenlerin bir gecikmeli değerine sıfır kısıdı konularak nedensellik ilişkisi araştırılmıştır. Ekonomik büyüme ve ticari açıklık değişkenleri için nedensellik testi sonuçları Tablo 2’de gösterilmiştir. Bu sonuçlara göre; %1 önem düzeyinde ekonomik büyüme ticari açıklığın Granger nedeni olarak bulunurken, ticari açıklıktan ekonomik büyümeye yönelik nedensellik ilişkisi bulunamamıştır.

Tablo 2: Nedensellik Testi Sonuçları

Nedensellik İlişkisi	TestDeğeri
Büyüme → Ticari Açıklık	16.027***
Ticari Açıklık → Büyüme	0.002

Not: *** işareti %1 önem düzeyinde nedenselliği göstermektedir.

Nedenselliğin yönünü belirleyebilmek amacıyla etki-tepki analizi yapılmış ve sonuçları Şekil 2’de gösterilmiştir. Şekil 2’deki etki-tepki analizi sonuçları nedensellik test sonuçlarını doğrulamaktadır. Buna göre, ticari açıklıkta ortaya çıkacak bir standart sapmalık şoka (burada şok ticari açıklık oranının beklenmedik artışı şeklinde tanımlanmakta) büyümenin tepkisi istatistiksel olarak anlamlı değilken, büyümedeki bir standart sapmalık şoka ticari açıklığın verdiği tepki pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıdır.

Şekil 2: Etki-Tepki Analizi Sonuçları

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

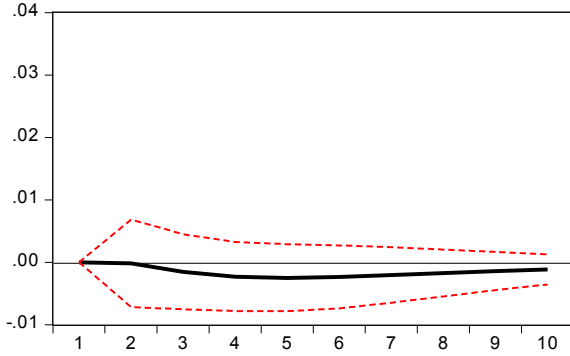
www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

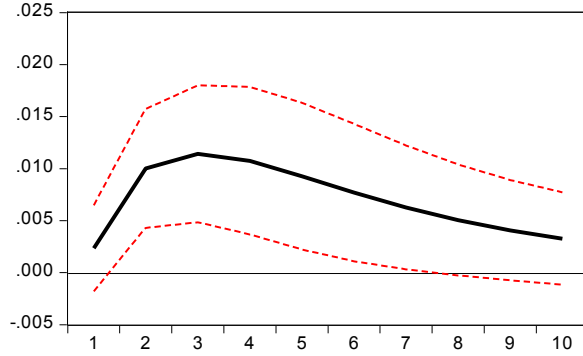
www.iksadkongre.org

KAZNU

Büyümenin Ticari Açıklığa Tepkisi

Ticari Açıklığın Büyüme Tepkisi

Not: Kesikli çizgiler 2 standart sapmalı güven sınırlarını göstermektedir.

5. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Ticari açıklık ile büyüme arasındaki ilişkinin tam olarak nasıl olduğu konusunda literatürde bir fikir birliğine ulaşılamamıştır. İki değişken arasındaki ilişkiye yönelik teorik ve ampirik literatür, söz konusu değişkenler arasındaki ilişki konusunda farklı yaklaşımlar ortaya koymaktadır. Bu çalışmada, ticari açıklık ile büyüme arasındaki nedensellik ilişkisi 1999-2016 dönemi çeyreklik verilerine dayalı olarak Türkiye ekonomisi özelinde ekonometrik yöntemlerle araştırılmış ve Türkiye için geçerli yaklaşımın ortaya konulmasına çalışılmıştır.

Ekonometrik analizin ilk aşamasında değişkenlerin bütünleşme derecelerini belirlemek amacıyla birim kök testlerine başvurulmuştur. Test sonuçları, büyüme serisinin düzeyde ve ticari açıklık serisinin ise birinci farklarda durağan olduğunu belirlemiştir. İkinci aşamada, optimal gecikme derecesi ile VAR model tahmin edilmiş ve bu model üzerinden Toda-Yamamoto nedensellik sınaması yapılmıştır. Nedensellik test sonuçları, ekonomik büyümenin ticari açıklığın Granger nedeni olduğunu ortaya koymuştur. Üçüncü aşamada, nedenselliğin yönünü destekleyici yeni bulgulara ulaşılması amacıyla etki-tepki analizi uygulanmıştır. Bu analiz sonuçları da ekonomik büyümeden ticari açıklığa yönelik elde edilen nedensellik ilişkisi doğrulamaktadır.

Bu çalışmada elde edilen ampirik bulgular, ilgili literatürde sıklıkla vurgulanan çift yönlü nedenselliği desteklememiş, yaşanan ekonomik krizlerin de dikkate alındığı 1999-2016 dönemi Türkiye ekonomisinde, ekonomik büyümenin dış ticareti ve ticari açıklık oranını arttırdığı yönünde kanıtlar sağlamıştır.

KAYNAKLAR

- Granger, C. W. J. (1969), "Investigating Causal Relations by Econometric Models and Cross-Spectral Methods", *Econometrica*, Vol. 37, pp. 424-438.
- Granger, C. W. J. (1986), "Developments in The Study of Cointegrated Economic Variables", *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, Vol. 48, pp. 213-228.
- Gujarati N. Damodar, *Basic Econometrics International Edition*, McGraw-Hill, Inc., USA, 1995.
- Alimi, Santos and Chris C. Ofenyolu (2013), "Toda-Yamamoto Causality Test between Money Market Interest Rate and Expected Inflation: The Fischer Hypothesis Revisited", *European Scientific Journal*, Vol. , No:7, pp. 125-142.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- Erbaykal, Erman ve H. Aydın Okuyan (2007), “Hisse Senedi Fiyatları ile Döviz Kuru İlişkisi: Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerine Ampirik Bir Uygulama”, BDDK Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, ss. 77-89.
- Dickey, D.A., Fuller, W.A., 1979. Distribution of the estimators for autoregressive time series with a unit root. Journal of the American Statistical Association 74, 427-431.
- Granger, C.W.J., 1988. Recent developments in the concept of causality. Journal of Econometrics 37, 199-211.
- Phillips, P.C.B., Perron, P., 1988. Testing for a unit root in time series regression. Biometrika 75, 335-346.
- Tarı, R., 2006. *Ekonometri*, Avcı Ofset, İstanbul.
- Toda, H.Y., Yamamoto, T., 1995. Statistical inference in vector autoregressions with possibly integrated processes. Journal of Econometrics 66, 225-250.
- Utku Utkulu- Hakan Kahyaoğlu; (2005), “Ticari ve Finansal Açıklık Türkiye’de Büyümeyi Ne Yönde Etkiledi?” , Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni 13, İnternet Adresi; http://www.tek.org.tr/dosyalar/Utkulu_-2005.pdf, Erişim Tarihi: 15.01.2017
- Sevda Yapraklı, “Ticari ve Finansal Dışa Açıklık ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Bir Uygulama”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi, No 5, 2007.
- Salih Türedi-Metin Berber (2010), “Finansal Kalkınma, Ticari Açıklık ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Bir Analiz ”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı 35, 2010, ss.301-316.
- Sinem Yapar Saçık (2008), “*Ticari Açıklık ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Uygulama (1980-2006)*”, (Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Doktora Tezi),2008, ss. 525-548.
- Hasan Alp Özel (2012), “Küreselleşme Sürecinde Ticari ve Finansal Açıklığın Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği ”, Yönetim Bilimleri Dergisi,C.5, S.19, ss.1-30.
- Serdar Kurt-Metin Berber (2008), “Türkiye’de Dışa Açıklık ve Ekonomik Büyüme ”, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,C.22, S.2, ss.57-80.
- Burcu Kıran-Burak Güriş (2011), “Türkiye’de Ticari ve Finansal Dışa Açıklığın Büyümeye Etkisi: 1992-2006 Dönemi Üzerine Bir İnceleme ”, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.11, S.2,ss.69-80.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

TÜRKİYE MUHASEBE STANDARTLARI UYGULANMASININ VERGİ TOPLAMA ÜZERİNE ETKİSİ: BİST 100 ŞİRKETLERİNDE ERTELENMİŞ VERGİ VARLIĞI VE ERTELENMİŞ VERGİ YÜKÜMLÜLÜĞÜNÜN İNCELENMESİ

EFFECTS OF ACCOUNTING STANDARDS IN TURKEY ON TAX COLLECTION: INVESTIGATION ON DEFERRED TAX ASSETS AND DEFERRED TAX LIABILITY IN BİST 100 COMPANIES

Prof. Dr Recep GÜNEŞ

İnönü üniversitesi İktisadi ve İdari bilimler Fakültesi işletme Bölümü, recep.gunes@inonu.edu.tr

Yrd Doç Dr. Ahmet Fethi DURMUŞ

İnönü üniversitesi İktisadi ve İdari bilimler Fakültesi işletme Bölümü, Ahmet.durmus@inonu.edu.tr

Özge ÖZKAN

İnönü üniversitesi İktisadi ve İdari bilimler Fakültesi işletme Bölümü, Ahmet.durmus@inonu.edu.tr

ÖZET

Muhasebe, işletmelerde finansal olayların kayıtlanması, özetlenmesi ve yorumlanması fonksiyonu ile işletme yönetimine ve diğer çıkar gruplarına işletme hakkında finansal bilgiler üreten bir bilim dalıdır. Devlet, işletmeler açısından bir çıkar grubu olması dolayısıyla, koymuş olduğu kanunlar çerçevesinde, işletmelerin belirli dönemlerinde elde ettikleri kar üzerinden vergi tahsil etmektedir. Ülkemizde Vergi Kanunları ile Ticaret Kanunun muhasebe uygulamaları açısından varlık, kaynak, gider ve gelirlerdeki değerlendirme farklılıkları ticari kar kavramı ile mali kar kavramını ortaya çıkarmaktadır. Muhasebe standartlarının değerlendirme ilkeleri ile vergi kanunlarının değerlendirme ilkelerinin farklı oluşu, her iki uygulama sonucunda ortaya çıkacak dönem sonu kar rakamları ve hesaplanan vergilerinde farklı hesaplanmasına neden olmaktadır. Bu durum ertelenmiş vergi varlığı ve ertelenmiş vergi yükümlülüğü kavramlarını ortaya çıkarmaktadır. Ertelenmiş vergi ticari kar ile mali kar arasında bir ilişki kurmaktadır. Vergi kanunları açısından geçici olarak kabul edilmeyen giderler veya vergiye tabi olmayan gelirler, dönemsel kavramı açısından ele alındığında, her iki uygulamada farklılık göstermektedir. Diğer bir ifade ile bazı giderlerin veya gelirlerin bu dönem gelir veya gider olarak kabul edilmeyip gelecek dönemlerde kabul edilmesi dönemsel kavramı açısından karda farklılıklar ortaya çıkarmaktadır. Bu çalışmanın amacı, BİST-100 de hisse senetleri işlem gören şirketlerin 2009-2016 verileri kullanılarak ertelenmiş vergi borcu ile ertelenmiş vergi alacaklarını inceleyerek, Türkiye’de işletmelerin muhasebe standartlarını uyguladıklarında, devletin toplayacağı vergilerde kayıp olup olmadığını ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Ertelenmiş vergi borcu, Ertelenmiş vergi varlığı, BİST 100

ABSTRACT

Accounting is a science that produces financial information about the business to the business management and other interest groups through the function of recording, summarizing and interpreting financial events in the business. Because the state is an interest group in terms of businesses, it collects tax on the profits it has earned during certain periods of business, within the framework of the laws that it has laid down. In our country, differences in valuation of assets, resources, expenses and income in terms of accounting regulations of Tax Code and Commercial Code reveal the concept of commercial profit and financial profit. The valuation principles of accounting standards and the differentiation of valuation principles of tax laws cause different

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

calculation of the end-period profit figures and the calculated taxes which will arise as the result of both applications. This reveals the concept of deferred tax asset and deferred tax liability. The deferred tax has a relationship between commercial profit and financial profit. Expenditures that are temporarily unaccepted in terms of tax laws or incomes that are not subject to taxation differ in terms of both practices when considered in terms of periodicity. In other words, some expenses or incomes are not recognized as income or expense in this period but are accepted in future periods. The purpose of this study is to investigate deferred tax receivables and deferred tax receivables using the 2009-2016 data of companies traded in BİST-100 and to determine whether they are missing in the government collected taxes when applying accounting standards in Turkey.

Key words: Deferred tax liability, Deferred tax asset, BİST 100

1. Giriş

Muhasebe standartları uygulayan işletmelerin her yıl finansal tablolarının doğruluğu hakkında bağımsız denetim yapılacağı göz önüne alındığında, yeni TTK ya göre finansal tabloların Muhasebe Standartlarına göre düzenlenmesi, bir yandan devletin denetim maliyetini azaltacak diğer taraftan işletmelerin finansal tabloları daha gerçekçi olacağından devletin vergi toplama işlevi de daha gerçekçi olacaktır.

Vergi muhasebesi kurala dayalı bir muhasebe sistemi olup, devletin hükümler hakkı gereği koymuş olduğu kanunlar çerçevesinde mali kar üzerinden vergi toplayacaktır. Ancak işletmeler, işletme hakkında gerçekçi ve doğru kararlar verebilmeleri için ticari karı belirlemeleri gerekmektedir. 6102 sayılı ticaret kanunun 69. Maddesi ve 78. Maddesinde işletmeler muhasebelerini Türkiye Muhasebe Standartları uygulayarak finansal tablolarını düzenlenmesini gerekli görmüştür. Ancak, Bakanlar Kurulu kararı ile Türkiye Muhasebe Standartlarının tedrici olarak uygulamaya geçilmesini sağlayacak düzenlemeler getirmiştir.

Vergi denetleme Kurulu (VDK) 2014 yılı faaliyet raporuna göre, Türkiye’de 2014 yılında genel vergi inceleme oranı %2.24 olup, bu oran Amerika’da %1 dolayındadır. Yine aynı yılda ülkemizde toplam vergi gelirlerinin yaklaşık % 2,2’si kadar bir verginin vergi incelemeleri sonucunda tarh edildiği anlaşılmaktadır. Bu oran OECD ülkelerinin çok üzerinde bulunmaktadır. Muhasebe standartları uygulayan işletmelerin her yıl finansal tablolarının doğruluğu hakkında denetim yapılacağı göz önüne alındığında, yeni TTK ya göre finansal tablolarını Muhasebe Standartlarına göre düzenlenmesi bir yandan devletin denetim maliyetini azaltacak, aynı zamanda vergiler daha gerçekçi olacaktır.

2. Literatür Taraması

Ertelenmiş vergi kavramı ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında çoğunluğun ertelenen vergilerin hesaplanması ve muhasebeleştirilmesi ile ilgili olduğu görülmektedir.

Özkan (2009), Göğüş (2010) ve Tekşen (2010) yaptıkları çalışmalarda ertelenmiş vergiyi incelemiş ve muhasebeleştirilmesi konusuna değinmişlerdir. Mısırlıoğlu (2005) tarafından yapılan çalışmada kurum kazancı üzerinden hesaplanan vergilerin raporlanmasına değinilirken, Süer ve Şenyiğit (2006) tarafından yapılan çalışmada ise ertelenmiş vergiyi doğuran unsurlardan amortisman konusu seçilmiş, amortismanın ertelenmiş vergiler üzerindeki etkisi açıklanmıştır.

Ergin ve Ayanoğlu (2016) tarafından yapılan çalışmada ertelenmiş vergi raporlanmasının BIST-50 endeksine kote şirketlerin finansal tabloları üzerindeki etkisi oran analizi kullanılarak

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

değerlendirilmiştir. Çalışmada ertelenmiş vergi raporlamasının karlılık ve mali yapı oranları üzerinde etkili olduğu, söz konusu şirketlerde ertelenmiş vergilere neden olan en önemli faktörlerin maddi ve maddi olmayan duran varlıkların ölçümü, kıdem tazminatı hesaplaması, borç karşılıkları hesaplaması, stokların değerlemesi, kullanılmamış mali zararlar, ticari alacak ve borçların değerlemesi olduğu görülmüştür. Şirketler arasında ertelenmiş vergilerin raporlanması konusunda uygulama birliğinin bulunmadığı da çalışmada gözlemlenmiştir. Raporlanan ertelenmiş vergilerin finansal tablolar içinde büyüklüğüne bakıldığında ise net ertelenmiş vergi varlığı/yükümlülüğünün bilanço; ertelenmiş vergi gideri/gelirinin kar-zarar tablosu içerisindeki büyüklüklerinin önemli bir oranda olmadığı görülmüştür.

Bir diğer çalışma ise Yereli, Kayalı, Yeğinboy, (2012) tarafından ertelenmiş vergi unsurlarının, tekstil firmalarının mali tabloları üzerindeki etkisi üzerinedir. Çalışmada ertelenmiş vergi varlığının hesaplandığı ve hesaplanmadığı durumlar incelenmiş ve sürdürülen faaliyetlerden dönem karının satışlar içerisindeki payı ile ilişkisi ortaya konulmuştur. Ertelenmiş vergi unsurunun işletmelerin karlılık ve mali yapılarında önemli değişimlere neden olduğu, ertelenmiş vergi unsurunun mali tablolarda yer alması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

3.Türkiye Muhasebe Standardı (TMS) 12 Gelir Vergisi Standardı

Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu (TMSK) tarafından “TMS 12 Gelir Vergileri” Standardı 31/12/2005 tarihinden sonra başlayan hesap dönemleri için uygulanmak üzere ilk olarak 28/03/2006 tarih ve 26122 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır. Bu standart kurum kazancı üzerinden hesaplanan vergilerin ne şekilde muhasebeleştirileceğini ve bunların mali tablolara nasıl aktarılacağını açıklanmıştır.(<http://kgk.gov.tr>).

Bir işletmenin mali tablolarında görülen varlıkların defter değeri kadar bir fayda sağlaması, aynı şekilde borçların da mali tablolardaki defter değeri kadar bir ödemeye neden olması beklenmektedir. Ancak bu durum söz konusu olmazsa ortaya çıkan ertelenmiş vergi yükümlülüğü veya ertelenmiş vergi varlığının muhasebeleştirilmesi gerekmektedir. TMS 12 Gelir Vergileri standardının asıl ilgi alanı mali kar ile ticari kar arasında oluşan ve ertelenen vergi etkisi yaratan geçici farklardır (Dinç: 2007).

Ülkemizde verginin hesaplanmasında ticari kar esas alınmaktadır. Ticari kar hesaplanırken gelecekte vergi yükü olmayacak gelirler (temettü geliri, rüçhan hakkı kuponu satış geliri, emisyon primi vb.) ve gelecekte indirimi olmayacak giderler (vergi cezası, para cezaları vb.) gibi sürekli farklılıklar dikkate alınmaz. Standartların ülkemizdeki uygulamaya getirdiği farklılık ise geçici farklılıklar olan, cari dönemde vergiye tabi olmamakla birlikte gelecek dönemlerde vergiye tabi olabilecek gelirler için ertelenmiş vergi yükümlülüğünün (borcunun), cari dönemde indirimi kabul edilmeyen ancak gelecek dönemlerde indirilecek giderler için ise Ertelenmiş vergi varlığının (alacağının) kayıtlara alınmasıdır (Örten vd., 2015:159-160). Ertelenmiş vergi kurumlar vergisi beyannamesi ile finansal tablolar arasında bir bağlantıdır (Ergin, Ayanoglu, 2015:79).

Standart, içerisinde geçen muhasebe karı ile vergiye tabi kar terimlerine de açıklama getirmektedir. Buna göre muhasebe karı(zararı), “vergi gideri öncesi dönem kârını (zararını) ifade eder”. Vergiye tabi kar/ zarar ise, “vergi otoriteleri tarafından konulan kurallara göre bir hesap dönemi için tespit edilen ve üzerinden vergi ödenen (vergi geri kazanımı sağlayan) karı (zararı) ifade eder”.

3.1.Ertelenmiş Vergi Kavramı

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Muhasebe standartları verginin hesaplanmasında temelde muhasebe standartlarında belirtilen değerlendirme ilkeleri kullanılarak elde edilen ticari kar üzerinden hesaplanmasını öngörmektedir. Bu ticari kara, vergi açısından kabul edilmeyen giderler ve diğer unsurlar ilave edilmesi ve vergiye tabi olmayan gelir ve diğer unsurlar indirmek suretiyle mali açıdan kurum kazancına (mali kar) ulaşılmaktadır (Örten vd. 2016:159).

Genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri finansal tabloların anlamlı bir şekilde tespit edilmesi ve işletmenin mali durumunun açık ve gerçeğe uygun olarak yansıtılmasını amaçlamaktadır. Muhasebe kuralları ile vergi kuralları arasında verginin tahakkuku konusunda ise farklılıklar ortaya çıkmaktadır (Süer, Şenyiğit, 2006:201). Vergi mevzuatının ileri bir tarihte gider kabul edeceği bazı unsurlar Türkiye Muhasebe Standartları (TMS)'na göre hazırlanan mali tablolarda bir varlık ya da yükümlülük olarak yer almayabilir. Bunun sonucu olarak mali kar (zarar) tutarı ile ticari kar (zarar) tutarı eşitlenmeyecek, ticari kar üzerinden hesaplanan vergi ile mali kardan hesaplanan cari dönem vergisi arasında farklılıklar oluşacaktır. (Mısırlıoğlu, 2005:72). Ertelenmiş vergi kavramı da muhasebe karı ve vergiye esas karın hesaplanmasında ortaya çıkan değerlendirme farklılıkları sonucunda meydana gelmektedir. Bu değerlendirme farklılıkları sürekli fark ve geçici fark olarak iki şekilde oluşmaktadır.(Tekşen, 2010:299). Cari dönemde vergiye tabi olmayarak gelecek dönemlerde vergiye tabi olabilecek gelirlerle, cari dönemde indirimi kabul edilmeyerek gelecek dönemlerde indirilecek giderler geçici farklılıklar olarak belirlenir (Örten vd.,2016:159-160)., Geçici farkların hesaplanan vergi üzerindeki etkileri muhasebe standartları açısından ertelenmiş vergi farkları olarak raporlanır (Mısırlıoğlu 2005:72). Sürekli farkların vergi etkisi ise ait olduğu dönem için geçerlidir. Diğer dönemlere yansımaları söz konusu olmamaktadır (Göğüş,2010:21).

3.1.1.Sürekli Farklar

Vergi kanunlarına göre hiçbir zaman indirimi kabul edilmeyen giderlerden kaynaklanan farklar sürekli farklardır. Bu farklar genellikle sonraki finansal raporlama döneminde ortadan kalkmamaktadır ve gelecek dönemlerin vergi tutarlarını etkilememektedir (Süer, Şenyiğit, 2006:202). Sürekli farkların ortaya çıktıkları dönemde mali tablolara etkisi kesindir. Oluşan farklar sadece cari dönem vergi matrahı üzerinden cari dönemde ödenecek vergi tutarını etkiler. İşletme için ertelenmiş vergi borcu ya da alacağı yaratmazlar (Göğüş, 2010:19). Vergi cezaları ve zamları, trafik cezaları ve zamları, 6183 sayılı kanuna göre ödenen ceza ve tazminatlar, ödenmeyen SGK primleri ile yasal sınırı aşan bağış ve yardımlar sürekli farklara neden olan giderlerdir. Bu giderler işletme varlıklarını azaltan ve işletmeden kaynak çıkışına neden olan unsurlar oldukları için muhasebe ilkeleri tarafından gider olarak kabul edilmektedirler. Ancak vergi mevzuatı bunları hiçbir zaman gider olarak kabul etmez. İştiraklerden temettü gelirleri, yurt dışı inşaat onarma, montaj ve teknik hizmet karşılıkları, uluslararası anlaşmalarda yer alan Kurumlar Vergisi'ne ilişkin istisnalar, serbest bölge kazançları ile risk sermayesi ve gayrimenkul yatırım fonları ve ortaklık kazançları da sürekli farklara neden olan gelirlerdir. Bu gelirler işletme varlıklarını artırdığı için muhasebe ilkeleri bakımından gelir olarak kabul edilmektedir. Vergi mevzuatı bu gelirleri dikkate almaz (Özkan, 2009:98).

3.1.2. Geçici Farklar

Gelir/gider unsurlarının ortaya çıkma zamanı ile vergi mevzuatı tarafından tanınma zamanı farklı olduğu durumda muhasebe karı ile mali kar arasında birkaç dönem sonra ortadan kalkacak bir geçici fark oluşmaktadır (Özkan, 2009:99). Ertelenmiş vergiyi doğuran bu farklar geçici veya zamanlama farkları adını almaktadır (Süer, Şenyiğit:2006;203).

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Muhasebe standartları ve vergi yasaları arasında varlık ve kaynakların değerlendirme ölçülerinin farklılığı geçici farkları oluşturur (Işıkdöner, 2013:81).

Geçici Farklara Neden Olan Giderler,

1. Kıdem tazminatı karşılıkları,
2. Diğer borç ve gider karşılıkları,
3. Alınan çekler reeskont giderleri,
4. Vadesiz alacak reeskont giderleri,
5. Fazla ayrılan veya geçmiş döneme ilişkin ayrılan amortisman giderleri,
6. Alış bedeli altında değerlendirilen hisse senetleri için yazılan giderler,
7. Kanunen indirilmesi mümkün olmayan aktif hesap karşılıkları

Geçici Farklara Neden Olan Gelirler,

1. Hisse senetleri değer artış kazançları,
2. Verilen çekler reeskont gelirleri,
3. Vadesiz borçlar reeskont gelirleri,
4. Varlık değer artış kazançları (gelecek dönemlerde vergilendirilecek),
5. Geliştirme giderleri,
6. Yenileme fonu vb. (Kızıl vd.2016:138).

Geçici farklar, indirilebilir geçici farklar ve vergiye tabi geçici farklar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

İndirilebilir geçici farklar, varlığın defter değeri ile vergiye esas değeri arasındaki farktan ortaya çıkmaktadır ve sonraki dönemlerde mali kar (zarar) hesabında indirim kalemi olarak dikkate alınmaktadır (Gücenme,2007:8). Gelecek dönemlerde faydalanma veya ödeme yapıldığında o dönemlerin vergiye tabi kârını veya zararını belirlerken vergi matrahından indirilebilir tutarları oluşturmaktadır(Bedri, 2007:16). İndirilebilir geçici farklar, gelecek dönemlerde işletmenin vergi yükünü azaltmakta ve ertelenmiş vergi varlığı oluşturmaktadır (Tekşen, 2010:302). Ertelenmiş vergi varlığına neden olan indirilebilir geçici farklar aşağıdaki gibidir(Örten vd., 2016:165):

1. Kıdem tazminatı karşılığı giderleri,
2. Diğer borç ve gider karşılığı giderleri
3. Alınan çekler reeskont giderleri,
4. Vadesiz alacak reeskont giderleri
5. Fazla Ayrılan veya geçmiş döneme ait Amortisman Giderleri
6. Alış bedelinin altında bir değerle değerlendirilmiş hisse senetleri nedeniyle gider yazılan tutarlar
7. Kanunen indirilmesi mümkün olmayan aktif hesap karşılık giderleri

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Vergilendirilebilir geçici farklar, varlığın kayıtlı değeri işletme tarafından geri kazanıldığı veya yükümlülüğün vadesinde ödendiği dönemlerde mali kâr veya zararın tespitinde vergi matrahına dâhil edilecek geçici farklardır (Örten vd., 2016:161). Vergilendirilebilir geçici farklar gelecekte ödenecek bir ertelenmiş vergi yükümlülüğü (borcu) oluşturmaktadır. Oluşan ertelenmiş vergi yükümlülüğü izleyen yıllarda vergilendirilmek suretiyle ortadan kaldırılır. Vergilendirilebilir geçici farkların ve buna bağlı olarak ertelenen vergi yükümlülüğünün doğabilmesi için ticari kâra dâhil edilen bazı gelirlerin mali kâra izleyen dönemlerde dâhil edilmesi ve/ veya mali kârdan indirilen bazı giderlerin ticari kârdan izleyen yıllarda indirilmesi gerekir (Güçlü, 2016:34) Ertelenmiş vergi yükümlülüğüne neden olan vergilendirilebilir geçici farklar aşağıdaki gibidir (Örten vd., 2016:166):

1. Hisse senetleri değer artış kazançları
2. Verilen çekler reeskont gelirleri
3. Vadesiz borçlar reeskont gelirler
4. Vergi yasalarına göre maliyet bedelinin üzerinde bir değerle değerlendirilen varlıklar (devlet tahvili, hazine bonusu hariç)

4. BİST 100 Şirketlerinde Ertelenmiş Vergi Varlığı Ve Ertelenmiş Vergi Yükümlülüğünün Etkileri

4.1. Araştırmanın Amacı

Çalışmanın amacı, Türkiye’deki kurumlar vergisine tabi işletmeler veya diğer bir deyişle Yeni Türk Ticaret Kanunu’nun ilk düzenlemesinde, muhasebe defterlerini Türkiye Muhasebe Standartlarını uygulamak zorunluluğu getirilen işletmelerin, muhasebe kayıtlarını ve dönem sonu değerlendirme işlemlerinin muhasebe standartlarına uygun olarak yapmaları durumunda, vergi kanunlarının uygulamalarına göre vergi kaybının olup olmayacağının ortaya çıkarılmasıdır. Bu amaca ulaşmak için İstanbul borsasında hisse senetleri işlem gören işletmelerin ertelenen vergi varlığı ve ertelenmiş vergi yükümlülüğü incelenerek bir yakınsama yapılacaktır.

Bu amaçla araştırmamızın hipotezleri:

H_1 = Muhasebe uygulamalarında muhasebe standartların uygulanması devletin vergi kaybını anlamlı bir şekilde değiştirmeyecektir.

H_0 = Muhasebe uygulamalarında muhasebe standartlarının uygulanması devletin vergi kaybına neden olacaktır.

4.2. Araştırmanın Konusu ve Yöntemi

Bu araştırmada BİST-100 de hisseleri işlem gören şirketlerin 2009-2016 yılları arasındaki finansal tabloları ve dipnotlarını incelenmiş, Ertelenmiş Vergi Varlıkları ve Ertelenmiş Vergi Yükümlülükleri yıllık toplam tutarlar üzerinden karşılaştırmalı olarak analize tabi tutulmuştur.

4.3. Bulguların Analizi

Borsa İstanbul (BİST) 100 hisseleri işlem gören şirketlerin 2009- 2016 yılları arasındaki finansal tabloları incelenerek ertelenmiş vergi varlıkları vergi yükümlülükleri yıllar itibari ile toplam tutarları alınmak suretiyle karşılaştırmalı olarak aşağıdaki gibi tablolar aracılığıyla açıklanmaya çalışılmıştır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tablo 1: BIST-100 Şirketlerinin Ertelenmiş Vergi Varlıkları

Yıllar	Ertelenmiş vergi varlığı (Yıllık Toplam Tutarlar Üzerinden)	Değişim Tutar	Değişim %
2009	4.242.472.957	-	-
2010	4.183.533.599	-58.939.358	-1,38
2011	4.247.254.871	63.721.272	1,52
2012	4.384.194.073	136.939.202	3,22
2013	7.096.364.924	2.712.170.851	61,86
2014	10.865.546.383	3.769.181.456	53,11
2015	13.019.826.982	2.154.280.600	19,82
2016	14.314.120.187	1.294.293.200	9,94

Tablo 1 incelendiğinde BIST 100 şirketlerinin ertelenmiş vergi varlıklarının 2009-2016 yılları arasında sürekli bir artış eğiliminde olduğu (2010 yılı hariç) görülmektedir. Bu artışın 2009-2012 yılları arasında önemli bir derecede olmadığı ancak 2013 yılı ile birlikte önemli tutarlarda olduğu görülmektedir. Şirketlerde bu artışın nedenlerini tutar olarak en çok ertelenmiş vergi raporlayan ilk 15 şirkette yapılan dipnot incelemelerinde, maddi ve maddi olmayan duran varlık değerlendirme farkları, yatırım teşvik gelirleri, kıdem tazminatı karşılıkları, ticari borçların değerlemesi, stokların değerlemesinden kaynaklandığı görülmüştür. Ertelenmiş vergi varlıklarının 2009-2016 dağılımı aşağıda şekil 1 de gösterilmektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

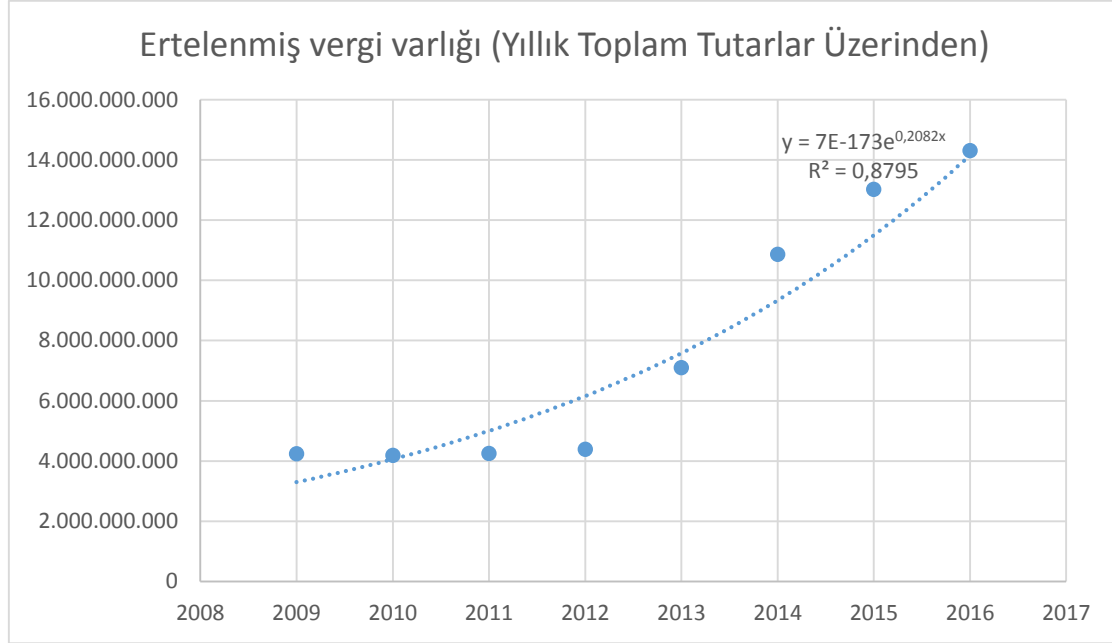
İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Şekil 1: BIST-100 Şirketlerinin Ertelenmiş Vergi Varlıkları

Tablo 2: Ertelenmiş Vergi Varlıkları En Yüksek Olan Şirketler

ŞİRKET	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	Toplam (TL)
ŞİRKET Toplam Tutarı 1000.000.000 TL Üzeri									
AEFES	274.330.000	228.863.000	153.272.000	132.529.000	75.256.000	62.425.000	40.008.000	46.871.000	1.013.554.000
ASELS	384.573.000	330.533.397	281.235.324	212.862.628	132.604.753	91928877	142.722.312	90.232.923	1.666.693.214
FROTO	556.313.634	502.532.930	483.516.419	301.914.384	83.167.885	0	0	0	1.927.445.252
SAHOL	635.401.000	714.698.000	477.413.000	495.383.000	327.225.000	586634000	458.200.000	496.542.000	4.191.496.000
KCHOL	3.503.541.000	3.243.842.000	2.528.216.000	1.233.434.000	370.616.000	409214000	351.226.000	518.509.000	12.158.598.000
TAVHL	137.233.000	182.741.000	206.264.000	212.035.000	235.542.000	199703639	162.888.213	117.205.002	1.453.611.854
TOASO	601.580.000	354.592.000	128.500.000	13.990.000	3.959.000	6375800	57.643.000	74.503.000	1.298.525.000

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

	0	0	0		0	0	00	00	00
TUPRS	3.227.031.000	3.202.503.000	2.623.134.000	1.330.197.000	114.029.000	0	0	0	10.496.894.000
TTKOM	316.213.000	286.804.000	259.308.000	264.503.000	262.531.000	261692000	258.650.000	245.125.000	2.154.826.000
GARAN	233.342.000	463.623.000	450.957.000	213.620.000	231.220.000	62852000	161.116.000	78.717.000	1.895.447.000
HALKB	99.525.000	49.703.000	309.467.000	16.771.000	236.222.000	93671000	222.820.000	207.562.000	1.235.741.000
ISCTR	591.684.000	591.861.000	637.937.000	666.543.000	703.973.000	635784000	820.736.000	616.132.000	5.264.650.000
SISE	300.462.046	233.497.108	235.476.857	188.961.418	94.581.344	66999834	43.218.182	35.917.739	1.199.114.528
VAKBN	197.087.000	139.185.000	172.959.000	157.636.000	208.167.000	197670000	131.143.000	116.988.000	1.320.835.000
YKBNK	80.428.000	66.718.000	93.959.000	83.092.000	167.478.000	361.878.000	318.205.000	311.121.000	1.482.879.000

Tablo 2 BIST-100 şirketlerinden ertelenmiş vergi varlıkları toplam tutarlarını bir milyar TL ve üzerinde raporlayan şirketlerden oluşmaktadır. Tablo incelendiğinde ertelenmiş vergi varlıkları en yüksek olan şirketlerin Koç Holding, TÜPRAŞ ve İş bankası olduğu görülmektedir. Bu şirketlerin son 3 yıla ait dipnotlarını 2016 yılı temel alınarak incelediğimizde Koç Holding'in raporladığı vergi varlıklarının büyük bölümünü maddi ve maddi olmayan duran varlıkların oluşturduğu gözlemlenmiştir. Koç Holding'in 2016 yılında raporlanan ertelenmiş vergi varlıklarına bakıldığında yatırım teşviklerinin çoğunluğu oluşturduğu ve son üç yılda bu tutarın arttığı görülmüştür. 2016 yılı tutarı 4.222.204.000TL'dir. Yine kıdem tazminatı karşılığı, indirilebilir mali zararlar ve vergi avantajları, garanti ve montaj gider karşılıkları, stoklar, kullanılmayan izin gün karşılıkları diğer ertelenmiş vergi varlığına sebep olan kalemlerden bazılarıdır. Tüpraş'ın verilerine bakıldığında ise ertelenmiş vergi varlıklarının çoğunluk tutarını yatırım teşvik gelirinin oluşturduğu ve bu tutarın 2016 yılında 3.656.588.000TL olduğu görülmüştür. Yine bir diğer kalem kıdem tazminatı ve kıdeme teşvik primi karşılığı tutarının 2016 yılı rakamı 33.769.000TL'dir. Türkiye İş Bankası verileri dipnotlarda incelendiğinde ertelenmiş vergi varlığının maddi duran varlık matrah farkları ve karşılıklardan (kıdem tazminatı karşılığı vb.) kaynaklandığı görülmüştür.

Tablo 3: BIST-100 Şirketlerinin Ertelenmiş Vergi Yükümlülükleri

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

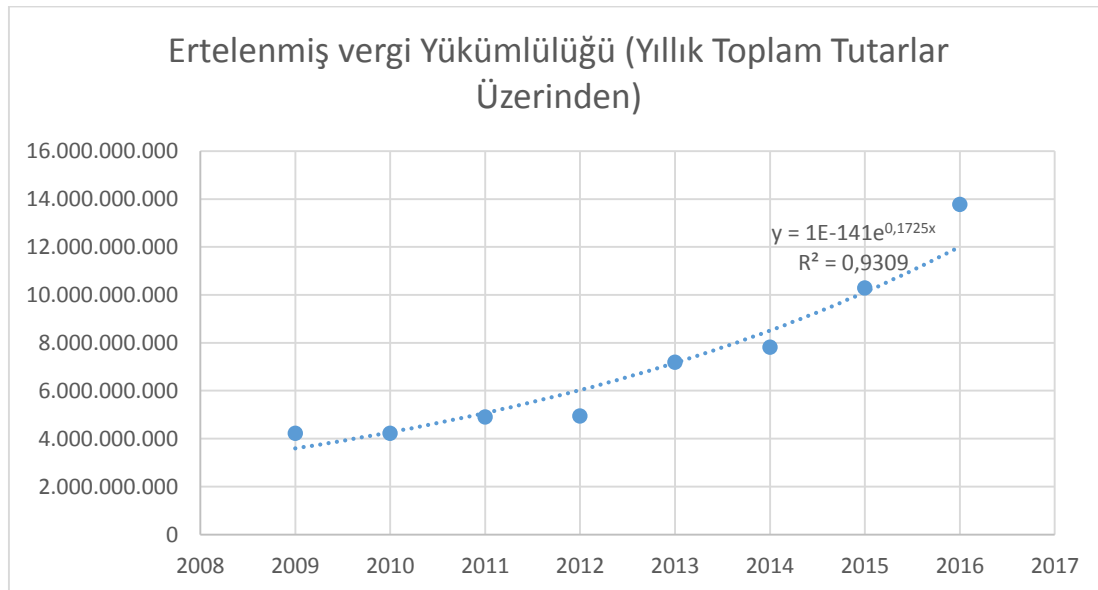
kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Yıllar	Ertelenmiş vergi Yükümlülüğü (Yıllık Toplam Tutarlar Üzerinden)	Değişim Tutar	Değişim %
2009	4.231.842.604	-	-
2010	4.225.541.891	-6.300.713	-0,14
2011	4.908.017.870	682.475.979	16,15
2012	4.952.119.299	44.101.429	0,89
2013	7.198.415.136	2.246.295.837	45,36
2014	7.825.273.192	626.858.056	8,70
2015	10.296.996.579	2.471.723.378	31,58
2016	13.776.145.973	3.479.149.400	33,79

Tablo 3 incelendiğinde BIST 100 şirketlerinin ertelenmiş vergi yükümlülükleri 2009-2016 yılları arasında sürekli bir artış eğiliminde olduğu (2010 yılı hariç) görülmektedir. Bu artışın 2009-2012 yılları arasında önemli bir derecede olmadığı ancak 2013 yılı ile birlikte önemli tutarlarda olduğu görülmektedir. Şirketlerde bu artışın nedenlerini tutar olarak en çok ertelenmiş vergi raporlayan ilk 11 şirkette yapılan dipnot incelemelerinde Ertelenmiş vergi Yükümlülüklerinin devlet teşviklerinden, maddi ve maddi olmayan duran varlık değerlendirme artışları, ticari borçların değerlendirilmesinden önemli ölçüde kaynaklandığı görülmüştür. 2009-2016 dağılımı aşağıda şekil 2 de gösterilmektedir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Şekil 2: BIST-100 Şirketlerinin Ertelenmiş Vergi Yükümlülükleri

Tablo 4: Ertelenmiş Vergi Yükümlülüğü En Yüksek Olan Şirketler

ŞİRKET	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	Toplam (TL)
ALARK	161.024.897	142.051.538	141.758.853	120.356.985	196.836.084	171.474.593	37.076.595	36.986.783	1.007.566.328
AEFES	1.831.472.000	1.678.997.000	1.633.503.000	1.730.612.000	363.419.000	52.290.000	42.843.000	33.780.000	7.366.916.000
ARÇELİK A.Ş. ARCLK	412.591.000	149.635.000	245.422.000	245.515.000	236.406.000	226.142.000	128.549.000	95.201.000	1.739.461.000
CCOLA	353.905.000	281.754.000	212.317.000	185.596.000	58.547.000	52.566.000	41.138.000	38.751.000	1.224.574.000
DOHOL	137.510.000	152.384.000	150.338.000	199.145.000	196.289.000	138.350.000	128.090.000	226.030.000	1.328.136.000
ENKA ENKAI	1.482.645.000	1.057.098.000	833.456.000	852.376.000	647.997.000	613.215.000	449.004.000	412.974.000	6.348.765.000
EREĞLİ EREGL	1.577.032.000	1.048.802.000	658.110.000	427.102.000	150.043.889	113.234.445	93.065.154	150.606.462	4.217.995.950
GLOBAL GLYHO	385.910.906	350.097.753	270.442.335	166.092.145	121.448.701	127.287.607	102.634.364	12.733.748	1.536.647.559
SABANCI SAHOL	139.150.000	118.323.000	114.976.000	107.706.000	284.701.000	451.789.000	405.079.000	389.095.000	2.010.819.000
KOÇ KCHOL	651.098.000	345.113.000	418.970.000	324.408.000	452.161.000	819.108.000	665.161.000	828.828.000	4.504.847.000
THYAO	3.361.000.000	2.578.000.000	1.517.937.898	1.104.597.152	744.083.660	574.679.843	435.385.525	362.243.105	10.677.927.183
TTKOM	256.028.000	317.702.000	228.929.000	354.755.000	254.803.000	269.913.000	301.551.000	252.638.000	2.236.319.000

Ertelenmiş vergi yükümlülüğünü en yüksek kayıtlayan şirketlere baktığımızda ise en yüksek tutarın Türk Hava Yollarına ait olduğu görülmüştür. Yine Anadolu Efes, Enka İnşaat, Koç Holding ve Ereğli Demir ve Çelik diğer ertelenmiş vergi yükümlülüğü yüksek olan şirketlerdir. Türk Hava Yollarına ait verilere baktığımızda vergi yükümlülüklerinin çoğunluğunu sabit kıymetlerin oluşturduğu görülmüştür. Bu tutar 2016 yılında 5.009.000.000TL olarak kaydedilmiştir. Anadolu Efes'e ait dipnotlar incelendiğinde ertelenmiş vergi yükümlülüklerinin büyük kısmını maddi ve maddi olmayan duran varlıkların oluşturduğu görülmüştür ve 2016 tutarı 2.142.349.000TL'dir. Enka İnşaat'a ait dipnotlarda ertelenmiş vergi yükümlülüklerinin çoğunluğunu maddi ve maddi olmayan duran varlıkların ve yatırım amaçlı varlıkların yeniden ölçümü ve gerçeğe uygun değer düzeltmesine ait olduğu, son üç yılda artış eğiliminde olduğu ve bu tutarın 2016 da 1.533.243.000TL olarak kayıtladığı görülmüştür. Yine Finansal araçların gerçeğe uygun düzeltme etkisi ertelenmiş vergi yükümlülüğünde kayıtlanmış, bu tutarın son üç yılda artış gösterdiği ve 2016 yılında 39.684.000TL olduğu görülmüştür. Koç Holding Ertelenmiş vergi yükümlülüklerine

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

bakıldığında çoğunluk tutarı maddi ve maddi olmayan duran varlıkların oluşturduğu ve 2016 tutarının 1.095.286.000 TL olduğu görülmüştür. Mahsup edilen yatırım teşvikleri de ertelenmiş vergi yükümlülüğüne sebep olan bir diğer kalem olup 2016 tutarı 517.666.000 TL'dir. Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları verilerine bakıldığında maddi ve maddi olmayan duran varlıkların artış eğiliminde olduğu, 2016 tutarının 1.667.791.000TL, stokların 2016 yılında tutarının 80.088.000TL olduğu görülmüştür. Yine türev ürünlerin rayiç değeri düzeltmelerinin 2016 yılı tutarının 10.267.000TL olduğu, kredilerin iç verim düzeltmesinin ise 1.930.000TL olduğu görülmüştür.

Finansal tablolarda ertelenmiş vergi varlıkları ve ertelenmiş vergi yükümlülükleri ayrı ayrı gösterilebilir. IAS 12 nin 71 ve 72 maddelerine göre, Ertelenmiş vergi varlıkları ve ertelenmiş vergi yükümlülükleri bazı koşullar dışında mahsup edilerek gösterileceği öngörülmektedir. Bu varlık ve yükümlülükler birbirlerinin yerine ödenebilme olanağı olduğu sürece birbirleri ile mahsup edilerek finansal tablolarda gösterilebilir. Diğer bir deyişle, bir işletmenin herhangi bir dönemde, dönem içerisinde ertelenmiş vergi varlıkları vergi yükümlülüklerinden büyük olduğunda bilançonun aktifinde duran varlıklar içerisinde; vergi yükümlülüğü vergi varlıklarından büyük olduğunda uzun vadeli yabancı kaynaklar içerisinde sınıflandırılır. Bu bilgiye göre, her hangi bir işletmenin bilançosunun aktifinde ertelenmiş vergi varlığının bulunması, net olarak muhasebe standartları uygulandığında, vergi kanunlarının değerlendirme hükümlerinin uygulanmasından dolayı daha fazla vergi ödediği anlamına gelmektedir. Pasifte vergi yükümlülüğünün bulunması ise, vergi kanunlarının uygulanmasından dolayı, muhasebe standartlarının uygulanmasına göre, ilgili dönemde daha az vergi ödenmesi anlamına gelmektedir.

Yukarıda açıklanan mahsup etme mantığının, BIST'te faaliyet gösteren işletmelerin finansal tabloları üzerinde konsolide olarak mahsup işlemi yapıldığında, bir bütün olarak analizi yapılan işletmelerin TMS/IFRS değerlendirme ilkeleri ile vergi kanunları uygulaması açısından işletmelerin toplam ertelenen vergi varlıkları vergi yükümlülükleri hesaplanmış olacaktır. BIST'te faaliyet yürüten ve analize aldığımız işletmelerin 2009-2016 yılları arasında ertelenmiş vergi varlıkları ve ertelenmiş vergi yükümlülükleri arasındaki farklar aşağıdaki tabloda çıkarılmıştır.

Tablo 5: BIST 100 Şirketlerinin Ertelenmiş Vergi Alacağı-Ertelenmiş Vergi Yükümlülüğü Farkları

Yıllar	Ertelenmiş Vergi Varlığı (Yıllık Toplam Tutarlar Üzerinden) (EVV)	Ertelenmiş Vergi Yükümlülüğü (Yıllık Toplam Tutarlar Üzerinden) (EVY)	EVV-EVY
2009	4.242.472.957	4.231.842.604	10.630.353
2010	4.183.533.599	4.225.541.891	-42.008.292
2011	4.247.254.871	4.908.017.870	-660.762.999
2012	4.384.194.073	4.952.119.299	-567.925.226
2013	7.096.364.924	7.198.415.136	-102.050.212

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

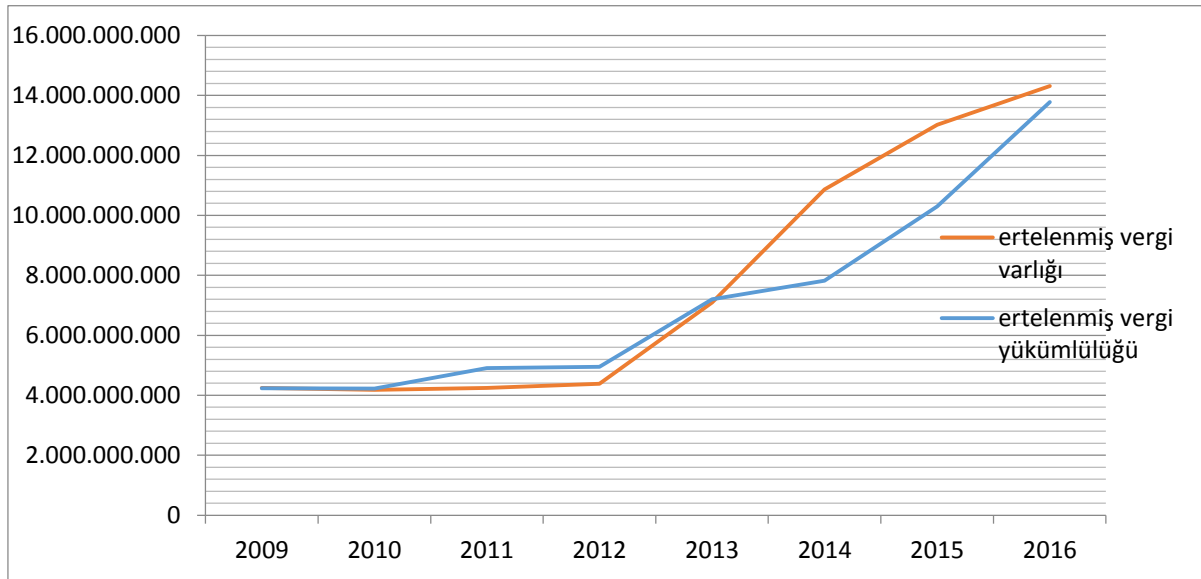
kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

2014	10.865.546.383	7.825.273.192	3.040.273.191
2015	13.019.826.982	10.296.996.579	2.722.830.403
2016	14.314.120.187	13.776.145.973	537.974.214
Toplam	62.353.313.976	57.414.352.544	4.938.961.432

Tablo incelendiğinde, örneğin, 2009 yılında işletmelerin toplam vergi varlıkları ile vergi yükümlülükleri arasındaki farkın 10.630.353 TL olduğu görülmektedir. Bu farkın anlamı, analize tabi tutulan işletmelerin, TMS/TFRS ye göre vergi kanunlarındaki değerleme ilkelerine değerleme yaparak vergi ödedikleri için 10.630.353 TL gelecekte herhangi bir dönemde ödenmesi gereken vergileri şimdi ödedikleri şeklinde yorumlanabilir. Aynı şekilde 2011-2012-2013 yıllarında sırasıyla 660.762.999 TL, 567.925.226 TL, 102.050.212 TL vergi kanunlarına göre daha az vergi ödedikleri; 2014-2015-2016 yıllarında diğer yıllara nazaran daha fazla vergi ödedikleri görülebilir. Toplam olarak bakıldığında 2009-2016 dönemi içerisinde, vergi ödemelerinin vergi otoritesinin koymuş olduğu kanunlara göre ödeme yapıldığında, gelecekte herhangi bir tarihte ödenmesi gereken vergilerin 4.938.961.432.TL tutarındaki vergiyi erken dönemde tahsil ettiği düşünülebilir

Şekil 3: BIST-100 Şirketlerinin Ertelenmiş Vergi Yükümlülükleri ve Ertelenmiş Vergi Varlıklarının karşılaştırılması

5.SONUÇ

Gelir vergisi standardına göre, finansal raporlama yapan kuruluşların bir varlığı veya borcu muhasebeleştirdiğinde bunların defter değerleri kadar bu varlıktan ileride fayda temin edileceğini, borcun ise ödeneceğini bekler. Eğer defter değerleri tutarında ileride fayda elde edildiği veya borç ödendiğinde ödenecek vergiler, bu faydanın elde edilmesi veya borcun ödenmesinin vergisel etkisinin olmadığı duruma göre fazla veya az olacaksa; bu Standart, bazı istisnai durumların

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

dışında, işletmenin ertelenmiş vergi borcu veya ertelenmiş vergi alacağı muhasebeleştirmesini zorunlu kılar.

Ertelenmiş vergi varlığı ve ertelenmiş vergi borcu genellikle bilanço kalemlerinin vergi değerleri ile muhasebe değerleri arasındaki farktan kaynaklanmaktadır. Gelir vergisi standardı gelecekte vergilenebilecek olan gelirler için (kıdem tazminatı karşılıkları, ödenmeyen SGK kesintilerine ait giderler, şüpheli ticari alacak karşılığı giderleri, mali zararlar vb) ertelenmiş vergi yükümlülüğü, gelecekte indirilebilecek giderler için ertelenmiş vergi alacağının kayıtlara alınmasını ve finansal tablolarda gösterilmesini gerekli kılmaktadır.

Bu çalışmada BIST-100 de işlem gören şirketlerin ertelenmiş vergi varlıkları ve ertelenmiş vergi borçları finansal tabloları ve dipnotları incelenerek yıllık toplam tutarlar halinde karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda ertelenmiş vergi varlıklarının ve ertelenmiş vergi borçlarının yıllık toplam tutarlar üzerinde yıllar itibari ile artış eğiliminde olduğu özellikle 2013 yılından itibaren önemli oranda artış gösterdiği tespit edilmiştir. Ayrıca işletmelerin 2010-2011-2012-2013 yıllarında vergi kanunlarına göre daha az vergi ödedikleri 2014-2015-2016 yıllarında ise diğer yıllara nazaran daha fazla vergi ödedikleri görülmüştür.

Ertelenmiş vergi varlığı veya ertelenmiş vergi yükümlülüğünün genel mantığı içerisinde, geçici farkların gelecek dönemlerde kabul edilebilir gelir veya kabul edilebilir gider olacağı düşünüldüğünde, hesaplanan toplam içerisindeki tutardan, bu süreç içerisinde ne kadarlık kısmının indirim konusu yapıldığının belirlenmesi ayrıntılı analizi gerektirmektedir.

Sonuç olarak, analizi yapılan işletmelerde muhasebe sisteminden elde edilen bilgilerin kullanılması açısından, bu bilgiler kullanan çıkar gruplarından biri olan devlet farklı, diğer dışındaki çıkar grupları için farklı muhasebe uygulamalarının yapılmış olması, bizim görüşümüz olmakla birlikte vergi kaybı açısından anlamlı bir sonuç ortaya koymamaktadır. Vergi denetim kurumlarının vergi denetimindeki yetersizliği ile TMS/TFRS uygulayacak olan işletmelerin her yılın sonunda zorunlu bağımsız denetime tabi tutulması bu yargının daha da anlamlı olduğu düşünülmektedir. Ayrıca, yapılan analizin Yeni TTK'da belirtilen tüm şirketlerde TMS/ TFRS uygulanması durumunda sonuçların nasıl olacağı konusu yeni bir çalışma konusu olabilir.

KAYNAKÇA

Bedri, B.,(2007), Ertelenmiş Vergiler ve Ertelenmiş Vergilerin Finansal Tablolara Yansıtılması İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Muhasebe Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Dinç, E.,(2007) “ Muhasebe Ve Vergi Kuralları Arasındaki İlişki Ve Gelir Vergileri (TMS 12) Standardının Muhasebe Uygulamalarına Etkisi”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi”, S.28, Ocak-Haziran, 2.s.21-48.

Ergin, N. E., Ayanoğlu, Y., (2016), “Ertelenmiş Vergilerin Finansal Tablolar Üzerindeki Etkilerinin Oran Analizi Yöntemi Kullanılarak İncelenmesi”, Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, Eylül, S.18 (3), s.575-603.

Ergin, N. E., Ayanoğlu, Y., (2015), “Ertelenmiş Vergilerin Finansal Tablo Kullanıcıları Açısından Önemi”, Gazi İktisat ve İşletme Dergisi, S.1, s.77-104.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Göğüş Sümer, E.H., (2010), “Ertelenmiş Vergi Ve Muhasebeleştirilmesi”, İSMMO Mali Çözüm Dergisi, S. 101, Eylül-Ekim, s.13-29.

Gücenme, Ü. ve Poroy Arsoy, A.,(2007) “Vergilerin Muhasebeleştirilmesi, Ertelenen Vergi Varlık ve Yükümlülükleri”, Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi, S.21, s.1-16.

Güçlü, C., (2016), “Tms 12 Gelir Vergileri Standardı, Ertelenmiş Vergiler Ve Muhasebeleştirilmesi”, Muhasebe ve Denetim Dünyası, Yıl:1, S. 2, Temmuz & Eylül, s.29-49

Işıkönder, S., (2013) Tms 12 Gelir Vergileri Standardı Kapsamında Ertelenmiş Vergi Kavramı Ve Finansal Tablolarda Raporlanması Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Muhasebe Ve Denetim Programı, Yüksek Lisans Tezi, Kasım.

Kızıl, A., Fidan, M. M., Kızıl C., Keskin İ.(2016), *TMS-TFRS Türkiye Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları*, Der Kitabevi, İstanbul.

Mısırlıoğlu, İ.U., (2005), “Kurum Kazancı Üzerinden Hesaplanan Vergilerin Raporlanması”, İSMMO Mali Çözüm Dergisi, S. 72, Temmuz- Ağustos-Eylül, s.51-65.

Örten, R., Kaval, H., Karapınar, A., (2015), *Türkiye Muhasebe-Finansal Raporlama Standartları Uygulama ve Yorumları (TMS – TFRS)*, Gazi Kitabevi, Eylül.

Özkan, A., (2009), “Tms-12 Gelir Vergileri Standardına Göre Ertelenmiş Vergiler Ve Muhasebe Uygulamaları”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, S. 32, Ocak-Haziran, s.97-112

Süer, A.Z., Şenyiğit, Y.B., (2006), “Amortisman Uygulamasının Ertelenmiş Vergiler Üzerindeki Etkisi ve Finansal Tablolarda Raporlanması”, İSMMO Mali Çözüm Dergisi, S. 74, Ocak-Şubat, s.199-213.

Tekşen, Ö., (2010), “TMS-12 Gelir Vergileri Standardına Göre Ertelenmiş Verginin İncelenmesi Ve Muhasebeleştirilmesi”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Y., C.15, S.2 s.297-317.

Yereli, A., Kayalı, N., Yeğinboy, Y., (2012), “TMS-12 Gelir Vergileri Standardına Göre, Ertelenmiş Vergi Varlığı ile Yükümlülüklerinin Muhasebeleştirilmesi ve Mali Tablolar Üzerindeki Etkisi”, Dayanışma Dergisi, S.114, Nisan, s.16-25.

<http://kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/DynamicContentFiles/T%C3%BCrkiye%20Muhasebe%20Standartlar%C4%B1/TMSTFRS2016Seti/TMS12.pdf> .

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

İŞSİZLİK VE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ NEDENSELLİK İLİŞKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ (1980-2015)

Uzman Abdulmenaf AKYILDIZ

Ömer Halisdemir Üniversitesi, abdulmenafakyildiz@hotmail.com

Uzman Ceren PEHLİVAN

İnönü Üniversitesi, PehlivanCeren23@hotmail.com

Doç. Dr. Okyay UÇAN

Ömer Halisdemir Üniversitesi, okyayu@hotmail.com

İktisadi yapıların değiştiği, yenedünya düzeninde ekonomiler sürdürülebilir büyüme arzusu içerisindeyler. Bu arzularını gerçekleştirirken, işsizlik sorununu dikkate almak zorundadırlar. Bu bağlamda ekonomik büyüme üzerinde birçok kanaldan etkili olan işsizlik sorunu, politika yapıcılarının dikkat etmesi gereken bir husustur. Ekonomilerin temel hedeflerinden bir tanesi hem ekonomik büyümeyi gerçekleştirmek hem de istihdamın artmasını sağlamaktır. İktisat yazınında istihdamın artması, karar birimlerinin gelirlerinin artmasına neden olmaktadır. Bu durum, karar birimlerinin yurt içi ve yurt dışı tüketimlerini arttırmalarını beraberinde getirmekte ve ekonomide daha fazla üretim yapılmasına sebep olmaktadır. Dolayısıyla daha fazla üretim daha fazla işçiyle yapılabileceğinden, işsizlikte bir azalma kaydedileceği beklenmektedir. Ancak teorik beklenti, her ne kadar işsizlik ile büyüme arasındaki aktarım mekanizmasını bu şekilde ifade etse de, farklı ülke gurupları ve farklı örneklem dönemleriyle yapılan ampirik analizlerde şaşırtıcı sonuçlara rastlamak mümkündür. Çünkü son dönemlerde bilindiği üzere; teknolojik gelişmenin yaşanması, makineleşmenin artması ve yapısal reformların yaşanması gibi bir takım etmenler istihdamsız büyümenin varlığını ortaya koymaktadır. Bu nedenle ampirik bulguların teorik beklentiyle çatışması, iktisat yazınında normal karşılanmaktadır. Nitekim Tablo 1’de görüldüğü üzere, işsizlik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı amaçlayan çalışmalarda bir fikir birliğinin bulunmadığı açıkça görülebilmektedir.

Ülkeler ekonomik ve teknolojik açıdan gelişim kaydederken, üretim sistemleri de değişim göstermektedir. Bu nedenle işgücünün değişen gelişmelere ayak uydurması kaçınılmaz bir olgudur. Aksi takdirde ekonomiler önemli düzeyde sosyo-iktisadî maliyetler yüklenmek zorunda kalabilirler. Bu nedenle işsizlik sosyo-iktisadî açıdan tüm ekonomilerde olduğu gibi Türkiye Ekonomisi için de önemli bir sorun teşkil etmektedir. Çünkü Türkiye’de nüfusun hızla artması, özelleştirmelerin artması, yabancı sermaye yetersizliği, ekonomik ve teknolojik gelişme gibi faktörlerden ötürü, işsizlik sorununun önemi giderek artış göstermektedir.

İşsizlik, işgücünün istem dışı belirli bir süre farklı sebeplerle işsiz kalması neticesinde ortaya çıkan bir sorundur. Bir başka deyişle; bir kısım işgücünün isteksiz olarak yaşamış olduğu işsizlik sürecini ifade eder. İşsizlik, emeğin fiili olarak üretime dahil olmaması sonucu, çalışma gücünde ve arzusunda olan, aynı zamanda cari ücret düzeyinden çalışmaya razı olmasına rağmen iş bulamayan emek gücünün varlığı olarak da ifade edilebilir. Dolayısıyla çalışmak isteyip de çalışacak durumda olan kişilerin, bir kısmının işinin bulunmaması işsizlik olarak nitelendirilebilmektedir. Burada önemli olan, işsizliğin iş yapabilecek konumda olan kişilerin bir kısmının iş yapmamayı seçmelerinden ve bu nedenle de iradî olarak işsiz olmalarından kaynaklanan bir durumun olmamasıdır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Tablo. A) Seçilmiş Bazı Literatür Çalışmaları

Yazar	Dönem Yer	Yöntem	Sonuç
Sadiku, Vd. (2015)	Makedonya (1980-2014)	VAR ve ECM Modeli	İşsizlik ve büyüme arasında Okun Yasası'nın geçerli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.
Çondur, Bölükbaş (2014)	Türkiye (2000-2010)	Granger Nedensellik	Türkiye Ekonomisinde Gsyih ve ÜFE'de ortaya çıkan değişimlerin genç işsizlik haddini etkilediği sonucuna varılmıştır.
Bayat Vd. (2013)	Türkiye (1923-2011)	Markov Analizi	İşsizliğin 1923-1950 döneminde asimetric bir yapı gösterdiği ancak 1950'den sonra işsizlik oranında katılımların olduğu saptanmıştır.
Barışık, Çevik ve Kırcı (2011)	Türkiye (1988 – 2008)	Markov-Switching Yaklaşımı	Türkiye Ekonomisinin daralma ve genişleme dönemlerine bağlı olarak, söz konusu değişkenler arasındaki ilişkinin, asimetric bir yapı taşıdığı sonucuna varılarak, Türkiye'de büyümenin istihdamı arttırmadığı sonucuna varılmıştır.
Sayın (2011)	Türkiye (1988-2010)	VAR Analizi	Genç işsizlik haddinin ortaöğretim okullaşma haddine, ortaöğretim okullaşma haddinden büyüme haddine doğru bir nedensellik ilişkisi saptanırken; genç işsizlik haddinden ve ortaöğretim okullaşma haddinden yükseköğretim okullaşma haddine doğru bir

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

			Nedensellik ilişkisinin bulunduğu tespit edilmiştir.
Demirgil (2010)	Türkiye (1982-2007)	Granger Nedensellik	Daralma ve genişleme dönemlerinde büyüme ile işsizlik arasındaki etkileşim farklılık göstermektedir. genişleme
Ceylan Ve Şahin (2010)	Türkiye (1950-2007)	M-Tar Ve Tar Modelleri	Okun ilişkisinin asimetrik olduğu ve çıktının daralma dönemlerinde işsizliği artırma, genişleme dönemlerinde işsizliği azaltma etkisi olduğu saptanmıştır.
Abasız ve Tarı (2010)	Türkiye (1968-2008)	Eşik Hata Düzeltme Modeli	Resesyon dönemlerinde büyümede görülen değişimler genişleme dönemlerine göre işsizliği daha fazla etkilediği görülmüştür.
Akçoraoğlu (2010)	Türkiye (1995-2007)	Granger Nedensellik	GSİYH ile istihdam arasında uzun dönemli bir ilişkinin olduğu belirlenmiştir.
Uysal Ve Alptekin (2009)	Türkiye (1980-2007)	Granger Nedensellik	Çalışmanın bulgusuna göre işsizlikten büyümeye doğru tek yönlü bir nedenselliğin olduğu saptanmıştır.
Kızılgöl (2006)	Türkiye (1992-2006)	Granger Nedensellik	İşsizlik oranlarından büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur.
Yüceol (2006)	Türkiye (1950-2004)	Eş-Bütünleşme Testi	Uzun dönemde büyüme ve işsizlik arasında güçlü ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Yılmaz (2005)	Türkiye (1978- 2004)	Granger ve Hsiao Nedensellik	Türkiye ekonomisinde büyüme ile işsizlik arasında karşılıklı bir nedensellik ilişkisi bulunmadığı görülmüştür. Ek olarak nedensellik ilişkisinin yönünün sadece işsizlikten büyümeye doğru olduğu görülmüştür.
Prachowny (1993)	ABD	Granger Nedensellik	Hasılda meydana gelecek %0,6'lık bşr artışın işsizlik haddinde %1'lik bir azalışa neden olduğu tespit edilmiştir.

BULGULAR ve DEĞERLENDİRME

Tablo 1. Augmented Dickey Fuller (Adf) Birim Kök Test Sonuçları

Düzye Değerde				Birinci Fark Değerde			
Seriler	Adf Değeri	Olasılık Değeri	Kritik Değer 5% Level	Seriler	Adf Değeri	Olasılık Değeri	5% Level
İşsizlik	2.710154	0.2389	- 3.544284	İşsizlik	-5.189946	0.0000	- 1.951000
Gsyih	- 1.915255	0.6254	- 3.544284	Gsyih	-4.765122	0.0000	- 1.951000

Tablo 2. Phillips Perron Birim Kök Test Sonuçları

Seriler	Adf Değeri	Olasılık Değeri	Kritik Değer 5% Level	Seriler	Adf Değeri	Olasılık Değeri	5% Level
İşsizlik	- 2.591802	0.2860	- 3.544284	İşsizlik	-5.743287	0.0000	- 1.951000

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Gsyih	-	0.5974	-	Gsyih	-4.970243	0.0000	-
	1.974151		3.544284				1.951000

İŞSİZLİK ile GSYİH arasındaki ilişkinin incelendiği bu çalışmada İŞSİZLİK ve GSYİH serileri düzey değerde birimkök içerdiği ve birinci mertebeden durağan oldukları Augmented Dickey Fuller (Adf) ve Phillips Perron Birimkök testi sonucunda anlaşılmıştır.

Tablo 3. Var Analizi Gecikme Ölçüm Sonuçları

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-287.1263	NA	139676.8	17.52280	17.61350	17.55332
1	-217.7906	126.0648*	2665.959*	13.56307	13.83516*	13.65462*
2	-213.7366	6.879460	2667.092	13.55980*	14.01328	13.71238
3	-210.0063	5.878095	2733.850	13.57614	14.21102	13.78976

Aynı mertebeden durağan olan İŞSİZLİK ve GSYİH değişkenlerinin bir dönem önce kendi değerleriyle bir ilişkisinin bulunduğu VAR analizi gecikme uzunluğu ölçüm sonucunda saptanmıştır.

Tablo 4. Johansen Eşbütünleşme Sonuçları

İz Testi	%5 Kritik Değer	Olasılık Değeri	Eşbütünleşme Sayısı
16.18055	15.49471	0.0394	Hiç Yok*
0.001086	3.841466	0.9734	En çok bir tane
Maximum Özdeğer İstatistiği	%5 Kritik Değer	Olasılık Değeri	Eşbütünleşme Sayısı
16.17946	14.26460	0.0246	Hiç Yok*
0.001086	3.841466	0.9734	En çok bir tane

İŞSİZLİK ve GSYİH serileri arasında uzun dönemde bir ilişkinin var olduğu sonucuna varılmıştır. Yani seriler arasında en az bir tane eşbütünleşik vektörün olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 5. Hata Düzeltme Modeli Sonuçları

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

	D(GSYİH)	D(İŞSİZLİK)	
Hata Düzeltme Kat Sayısı	-0.084743	0.002294	
Standart Hata	(0.02866)	(0.00058)	
T İstatistik Değeri	[-2.95672]	[3.97356]	
Tablo 6. Granger Nedensellik Testi Sonuçları			
Ho	F-Statistic	Olasılık	Karar
İŞSİZLİK ==//>> GSYİH	4.70696	0.0170	Ho RED
GSYİH ==//>> İŞSİZLİK	5.02594	0.0134	Ho RED

Kısa dönemde meydana gelen dalgalanmaların uzun dönemli denge düzeyini 11.80 dönemde yakınsayacağı bulgusu elde edilmiştir. Yani diğer bir ifadeyle kısa dönemde dengeden sapmaların her dönemde uzun dönem dengesini % 8.47 kadar yakalayacağı anlaşılmıştır. Seriler arasında uzun dönemli ilişkilerin varlığı iktisadi bir nedensellik ilişkisinin varlığını sorgulanmasını gerekli kılmıştır. Zira eş-bütünleşmenin varlığı nedensellik ilişkisinin kuvvetle muhtemel olabileceğini göstermiştir. Granger nedensellik testi sonucunda İŞSİZLİK ve GSYİH serileri arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur. İşsizliğin bir birim azalması GSYİH'ı 100.45 birim arttırdığı sonucuna varılmıştır. Aynı zamanda GSYİH'nın bir birim artması işsizliği 0.004 bir birim gibi zayıf bir duyarlılıkla attırdığı da görülmüştür. Sonuç olarak uzun dönemde GSYİH ile İŞSİZLİK arasında çift yönlü ilişki bulunması 1985 – 2015 dönemleri arasında Türkiye ekonomisinde da istihdamsız büyümenin var olduğu düşüncesini destekler niteliktedir. Bu açıdan bakıldığında özellikle son dönemlerde yapılan yapısal reformlar, özelleştirmeler, teşviklerin yaygınlaşması gibi etkenler rol oynadığı düşünülmektedir. Politika yapımcıların özellikle özelleştirme yaparken vasıflı veya vasıfsız iş gücünü kontrol altında tutma mekanizmalarını etkin çalıştırabilecek duyarlılıkla hareket etmeleri istihdamsız büyümenin önüne geçilebileceği düşünülmektedir. Bir diğer husus teşviklerin etkin çalışması ve yatırımların üretim faktörü ve pazar odaklı ve karar birimlerinin satın alma gücü ve refah düzeyi dikkate alınarak gerekli sosyo-iktisadi ve hukuki alt yapıyı oluşturmaları ekonomi için önem atfedeceği umulmaktadır.

17. YÜZYIL ŞAİRİ HAYLÎ ÇELEBÎ ve DÎVANI

17. CENTURY POET HAYLÎ ÇELEBÎ and HIS DIVAN

Erdoğan TAŞTAN

ÖZET

17. yüzyıl divan şairlerinden biri olan Haylî Çelebi, Kırklareli’de doğmuştur. İyi bir eğitim alan ve zamanının geçerli ilimlerini öğrenen Haylî, şiir ve inşâdaki kabiliyeti ile dikkat çekmiş, önce divan kâtibi, sonra da Mısır valisi İbrahim Paşa’ya divan efendisi olmuştur. Bu görevlerden sonra IV. Mehmed dönemi vezirlerinden Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa’ya tezkireci olan Haylî bu görevinden dolayı herkes tarafından tanınmıştır. Haylî, 1098/1686-87 yılında Belgrad’da vefat etmiştir.

Elimizdeki bilgilere göre Haylî’nin tek eseri *Dîvân*’dır. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Bağdat 164 numarada kayıtlı olan *Haylî Dîvânı*, müellif hattı olup müsvedde bir halde bulunmaktadır. Toplam 73 varaktan oluşan eserde “gazel, kaside, tahmis, müseddes, kıt’a, rubâî, nazm, müfred, matla’, tarih, nevrûziyye, ‘iydiyye, sûriyye, terci‘-bend” gibi nazım şekilleriyle yazılmış şiirler yer almaktadır. İçinde başka şairlere ait şiirlerle mensur parçaların da bulunduğu eserde nesih, ta’lik, kırık dîvânî gibi yazı çeşitleri kullanılmıştır. Bu bildiride Haylî Çelebi hakkında bilgi verilip *Dîvân*’ı tanıtılacak ve şiirlerinden örnekler verilecektir.

ABSTRACT

Haylî Çelebi, who is one of the 17. century divan poets, was born in Kırklareli. Haylî, who received a good education and became familiar with the sciences of his time, drew attention with his ability in poetry and construction and first, he became the secretary of supreme council and then the chief secretary of supreme council of Egypt governor İbrahim Paşa. After that, he was appointed as a collector of biographies for the vizier Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa during the reign of IV. Mehmed and as a result of this duty, Haylî became widely known. Haylî passed away in Belgrade in 1098/1686-87.

Basing on the available evidence, it can be said that his only work is *Dîvân*. *Haylî Dîvânı*, which is registered with the number Bağdat 164 in Topkapı Palace Museum Library, is a manuscript and written by the poet himself. There are poems written in “gazel”, “kaside”, “tahmis”, “müseddes”, “kıt’a”, “müfred”, “matla’” “tarih”, “rubâî”, “nazm”, “nevrûziyye”, “iydiyye”, “terci‘-bend” and “sûriyye” verse forms in his work which consists of 73 leafs. There are other poets’ poems in the work as well. Furthermore, some typefonts such as “nesih”, “ta’lik” and “kırık dîvânî” are used in the work. In this presentation, information about Haylî Çelebi will be given, his *Dîvân* will be introduced and some of his poems will be mentioned.

1. GİRİŞ

17. asır, divan şiiri açısından oldukça verimli bir dönemdir. Şeyhülislâm Yahyâ, Fehîm, Nâilî, Neşâtî, Nâbî gibi önemli şairlerin yetiştiği bu asır, aynı zamanda Sebk-i Hindî ve hikemî tarz gibi şiirimizi derinden etkileyen edebî akımların güçlü örneklerinin de görüldüğü bir dönemdir. Klasik Türk şiirinin gelişimi açısından son derece önemli olan bu yüzyılda yetişen yüzlerce şairden biri de Kırklareli’de doğmuş olan Haylî Çelebi’dir. Bugün elimizde Haylî’ye ait olarak sadece müsvedde hâldeki *Dîvân*’ı bulunmaktadır. Gayr-i müretteb olan bu *Dîvân* incelendiğinde şairin yaşadığı dönemin şiir anlayışını yansıtan başarılı şiirler kaleme aldığı göze çarpar. Şiirlerinde çoğunlukla

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

klasik Türk şiirinin hayal ve mazmun dünyasına bağlı kalan şairin bazı şiirlerinde ise tasavvufi konuları işlediği, Bâkî, Nef'î, Bağdatlı Rûhî, Fehîm gibi Osmanlı sahası şairleri yanında Örfî-i Şîrâzî, Molla Câmî ve Hâfız-ı Şîrâzî gibi Fars şairlerinden de etkilendiği görülür. *Dîvân*'ında Klasik şiirimizde kullanılan belli başlı nazım şekil ve türlerinin birçoğuna ait örnekler bulunan şairin, asrın ön plana çıkan şairlerinden hiç de geri kalmadığı ve başarılı bir şair olduğu söylenebilir.

2. ÇALIŞMANIN AMACI

Bu tebliğin amacı, şiir sayısı ve çeşitliği bakımından yaşadığı asrın dikkate değer şairlerinden biri olan ve şu ana kadar kendisi hakkında herhangi bir ilmî çalışmanın yapılmadığı Kırklarelili Haylî'nin hayatı, edebî yönü ve elimizdeki tek eseri olan *Dîvân*'ı hakkında bilgi vermek ve şairin klasik Türk edebiyatı içindeki yeri ve önemini ortaya koymaktır.

3. ÇALIŞMADA İZLENEN YÖNTEM

Bu çalışmada öncelikle Haylî Çelebi'nin hayatı hakkında bilgi verilmiş, sonra *Dîvân*'ından hareketle edebî yönü ortaya konmuş ve son olarak da şairin *Dîvân*'ı hakkında genel bilgiler aktarılmıştır. Döneme ait biyografik kaynakların birçoğunda şairin hayatı ve edebî yönüne dair bilgilerin oldukça sınırlı olduğu görülmüş, bu sınırlı bilgiler dikkatli bir şekilde işlenerek şairin şiirlerinden çıkarılan farklı bilgilerle desteklenmiş ve böylece Haylî'nin hayatının ayrıntıları mümkün olduğu ölçüde ortaya konmuştur. Şairin edebî yönden değerlendirilmesinde ise onun *Dîvân*'ı esas alınmış, *Dîvân* büyük bir titizlikle taranarak nazım şekilleri ve türlerinin dökümü yapılmış, şiirler muhteva açısından incelenmiş, şairin etkilendiği diğer şairler tespit edilmeye çalışılmış ve bunlara ek olarak biyografik kaynaklarda yer alan şairin edebî yönüne dair değerlendirmeler de aktarılmıştır. Son olarak da şairin Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Bağdat 164 numarada kayıtlı olan *Dîvân*'ı hakkında önce fiziksel bakımdan sonra da muteva bakımdan bilgi verilmiştir.

4. HAYLÎ ÇELEBİ'NİN HAYATI

Haylî'nin biyografisiyle ilgili olarak kaynaklarda yer alan bilgiler oldukça sınırlıdır⁶²³. Buna göre şairin asıl adı Ahmed'dir. Kırklareli'de doğmuştur. Yetişme çağında devrinde geçerli ilimleri tahsil ettikten sonra dîvân kâtipleri zümresine katılmış, kitâbet ilmiyle şiir ve inşâdaki kabiliyeti sayesinde Mısır valisi İbrahim Paşa'ya divan efendisi olmuştur. Daha sonra IV. Mehmed dönemi vezirlerinden Köprülüâde Fâzıl Ahmed Paşa'ya intisap edip onun yanında uzun müddet tezkirecilik hizmetinde bulunmuş, sonra da Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'ya tezkireci olmuştur. Bu sayede adını duyuran Haylî, daha sonra da *Dîvân-ı Hümâyûn*'da uzun süre mevkûfatçılık⁶²⁴ görevinde bulunmuştur⁶²⁵.

⁶²³ Haylî hakkındaki en geniş bilgiyi Mustafa Safâyî Efendi *Safâyî Tezkiresi*'nde ve Ahmed Bâdî Efendi *Riyâz-ı Belde-i Edirne* adlı eserde aktarmaktadır. Diğer kaynaklarda yer alan bilgiler bu eserlerdeki bilgilerin kısa bir tekrarı mahiyetindedir. Biz de şairin biyografisini aktarırken büyük ölçüde bu iki eserden ve az da olsa şairin şiirlerinden faydalandık.

⁶²⁴ Mevkûfatçı, mevkûfat adı altında toplanan tımar ve vakıf gelirleriyle geleneksel vergilerden savaş için ayrılan para işleriyle uğraşan görevli.

⁶²⁵ Mustafa Safâyî Efendi, *Tezkire-i Safâyî (Nuhbetü'l-Âsâr min Fevâ'idü'l-Eş'âr) İnceleme-Metin-İndeks*, (Haz. Pervin Çapan), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2005; Ahmed Bâdî Efendi, *Riyâz-ı Belde-i Edirne*, (Haz. Raşit Gündoğdu-Niyazi Adıgüzel), Edirne 2014, 3. Cilt, s. 2023.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Biyografisinden bahseden kaynaklarda yer almasa da şairin kerem sahibi biri vasıtasıyla 1065/1654-55 yılında sipâhî zümresine dahil olduğu *Dîvân*'ında yer alan aşağıdaki tarih kıt'asından anlaşılmaktadır:

TÂRİH

*Çağ'ı'a minnet bu dâr-ı dünyâda
Maşlabum üzre döndi bu çarh-ı 'anîd
Bir kerem kânı sa'y ü himmet édüp
Şebümi Qadr kıldı rûzumı 'iyd
Defter-i zümre-i sipâhîde
Eyledi nâmum âşikâr u bedîd
Devlet ü 'ömr-ile mu'ammer ola
Yessire'llâhü mâ yeşâ'ü yürîd
Şâd olup bi-vera' dëdüm târîh
Zamene'llâhü rızka külle vağîd (1065)⁶²⁶*

Haylî, 1098/1686-87 yılında Belgrad'da vefat etmiştir. Vefatına Mehmed Adlî (ö.1156/1743-44) tarafından aşağıdaki kıt'a ile tarih düşürülmüştür:

*Mergûm rûz-nâmçe-i evvel Gazret-i Haylî Efendi mürteğîl-i bendergâh-ı 'uqbâ olduğda
Ol ferîd-i 'âlemüñ olmuş idi
Meskeni dünyâda rif'at muğteli
Dâr-ı 'uqbâda dañı yâ Rab anıñ
Garqa-i envâr ola cân u dili
Fevtine târîh için 'Adlî dëdi
'Adn ola Haylî Efendi menzili (Sene 1098/1686-87)⁶²⁷*

5. EDEBÎ ŞAHSİYETİ

Mustafa Safâyî, eserinde Haylî'nin asrın şu'arâsından olduğunu belirttikten sonra "Eş'ârı muhayyel ve güftârı katı bi-bedeldür." diyerek şairin hayal gücüne ve şiirdeki kabiliyetine dikkat çekmekte, ayrıca tarih düşürme sanatındaki maharetine de vurgu yapmaktadır⁶²⁸.

Şairin elimizde bulunan gayr-ı mürettep *Dîvân*'ı incelendiğinde klasik Türk edebiyatında kullanılan birçok nazım şekliyle şiir yazdığı görülür. *Dîvân*'ında "gazel, kaside, tahmis, müseddes, terci-bend, kıt'a, rubâî, nazm, müfred, matla', makta', tarih, sûriyye, 'iydiyye, nevrûziyye" gibi nazım şekil ve türlerine ait örnekler bulunan şairin, şiir çeşitliliği ve sayısı bakımından asrın ön plana çıkan

⁶²⁶ Haylî, *Dîvân*, Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Bağdat 164, v. 20b.

⁶²⁷ Seval Baltalı, *Mehmed Adlî Dîvânı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016, s. 131.

⁶²⁸ Mustafa Safâyî Efendi, *a.g.e.*, s.176.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

şairlerinden hiç de geri kalmadığı görülür. Ayrıca klasik Türk edebiyatında kullanılan belli başlı aruz kalıplarının hemen hepsiyle şiir yazan Haylî, bu konuda da klasik şiir geleneğine bağlı olduğunu ortaya koymaktadır.

Haylî'nin şiirleri incelendiğinde yaşadığı 17. asrın edebî ortamına ve bu asırda görülen şiir tarzlarına uygun eserler verdiği, bir anlamda asrın genel edebî ortamını yansıttığı söylenebilir.

Şair, yukarıda bahsi geçen nazım şekilleri içinde birçok divan şairinde olduğu gibi en çok gazele rağbet etmiştir. *Dîvân*'da 323 tane gazel mevcuttur. Şairin gazellerinde çoğunlukla klasik üsluba uygun konulara yer verdiği görülür. Bu tür gazellerinde klasik Türk şiirinin ortak mazmun ve hayal dünyasını, ortak kelime kadrosunu kullanarak işleyen şair, bu yönüyle klasik şiirin sınırları kesin bir şekilde çizilmiş şiir anlayışının başarılı bir temsilcisi olarak karşımıza çıkar. Ancak Haylî'nin gazelleri içinde tasavvufî özellikler gösteren ve vahdet-i vücud anlayışını yansıtan örneklerle de rastlanmaktadır. Hatta şair, bu tarzda yazdığı bir gazelinin başına "*Gazel Der-Şarîk-ı Tasavvuf*" başlığını koyarak tasavvufî muhtevalı şiirlere yöneldiğini de vurgulamış gibidir. Bununla beraber, bazı gazellerinin de na't hüviyeti taşıdığı görülmektedir. Çoğunlukla kaside nazım şekliyle yazılan na't türünü Haylî gazel nazım şekliyle de yazarak *Dîvân*'da yer alan gazellerin konularını geniş tutmuştur. Yine şairin bazı gazellerinde matla' beyitlerinde yer alan mısralardan birini gazelin sonunda tekrarladığı, yani redd-i matla' yaptığı görülmektedir. *Dîvân*'da yer alan 30 gazelde redd-i matla' yapılmıştır. Bu da şairin önemli bir üslup özelliği olarak değerlendirilebilir.

Dîvân'da yer alan gazellerin önemli bir kısmı Türkçe, bazıları da Farsça veya Farsça-Arapça mülemmâ olarak kaleme alınmıştır. Bu gazellerden bazılarının nazire olarak yazıldığı, görülmektedir. Hatta şair, Hâfız'ın meşhur

Yûsuf-ı güm-geşte bâz âyed be-Ken'ân gam me-hor

Külbe-i ahzân şevd rûzî gülistân gam me-hor

matla'ı ile başlayan meşhur gazeline de Farsça bir nazire yazarak hem Fars dilini kullanmada hem de nazire yazmadaki kabiliyetini ortaya koymuştur. Şairin, divan şiirinin önemli bir unsuru olan nazire geleneğini de dikkate alarak bu yolda örnekler vermesi, onun bu geleneğe sıkı sıkıya bağlı olduğunu gösterir.

Bununla birlikte *Dîvân*'da Nevâyî dili olarak bilinen Çağatay Türkçesi ile yazılmış bir gazel de vardır. Bu da Nevâyî'nin etkisinin 17. yüzyılda devam ettiğini gösteren önemli bir veridir.

Haylî Divanı'nda, gazelden sonra sayıca en fazla kıt'a nazım şekliyle yazılmış şiirler yer almaktadır. *Dîvân*'da 94 tane kıt'a vardır. Bu kıt'aların büyük bölümü dört mısradan meydana gelmiştir. Ancak aralarında 5, 6 ve 8 mısralık olan ve kıt'a-i kebire şeklinde yazılmış şiirler de vardır. Şair bu kıt'alarda divan şiirinin klasik konuları yanında öğüt verici, ahlakî, dinî ve toplumsal bazı konulara da yer vermiştir. Söz konusu şiirlerde

Âh kim gönlüm muşî'-i gükm-i Sübgân olmadı

Étdigi cürm ü kabâğatden peşimân olmadı

El çeküp bu güft ü gûdan 'ârif-i bi'llâh olup

Nefs-i şûmum âh gönlümce müselmân olmadı

örneğinde olduğu gibi kimi zaman kendi nefsinden yakınan şair, bazen de

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

*Ğāl-i Ħaylî 'ye rağm kıl yā Rab
İsm-i pākūñ-dürür Rağim ü Ğafūr
Cürmüm 'afv eyle çün kelāmuñdur
Āyet-i inne Rabbenā le-Ğafūr*

diyerek günahlarının affını ister. Bazen de

*Bu cihānuñ šebātı yokdur hiç
'Ākıbet āhırı fenādır anuñ
Ey dil iğbāl éderse aldanma
'Aks-i iğbālî lā-beğādur anuñ*

örneğinde olduğu gibi dünyanın geçiciliğinden dem vurur.

Haylî, sadece şiir yazmakla kalmayıp divan şiiri üzerine poetik görüşler de dile getiren bir şairdir. Aşağıdaki kıt'a şairin bu tür görüşlerinin yer aldığı bir şiirdir:

*Şi 'r-i şā 'ir laşif [ü] rind gerek
Şi 're kim meyl éderdi olmasa şūh
Şi 'r mevzūn sōze dénür şanma
Sözde mazmūn gerekdür a ma 'tūh*

Bu kıt'adan anlaşıldığına göre, şairde rind bir taraf olması gerektiğini düşünen Haylî, şiirin de sadece vezinli olmasının yeterli olmayacağını, içinde mazmunun da bulunması gerektiğini düşünmektedir.

Şair,

*Kitāb-ı ruhuñda ĥašuñ fikrini
Dil eylerse kendüye yār u celis
'Aceb mi bu ma 'nāyı 'ālem bilür
Kitābu 'n-nefisi fe-ni 'me 'l-enis*

örneğinde olduğu gibi bazı kıt'alarının son mısraını Arapça bir kelâm-ı kibâr olarak yazmıştır.

Haylî'nin şiirleri arasında tarih manzumeleri de önemli bir yer tutar. Şair bu manzumeleri kıt'a-i kebîre nazım şekliyle yazmıştır. Devrinde meydana gelen olaylarla ilgili olarak şairin kaleme aldığı bu şiirler, hem döneme ışık tutması hem de Haylî'nin hayatına dair ayrıntılara yer vermesi bakımından önemlidir. Şair, 19 tane tarih manzumesi kaleme almıştır. Birçoğu doğum ve vefat münasebetiyle kaleme alınan bu tarihlerden biri bir çeşme yapımı için, biri de 1660 yılında meydana gelen büyük İstanbul yangını için yazılmıştır. Ayrıca şairin yine 1660 yılında Osmanlı topraklarına dahil edilen Varat/Varad'ın fethi için dört ayrı tarih manzumesi yazdığı görülür. *Dîvân*'daki tarih manzumelerinin şairin kendi hayatına dair bilgilere de yer verdiği görülür. Örneğin bir manzumede sipâhî ocağına kaydolduğunu belirten şair, bir diğerinde ise evinin tamirinden veya

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

yeniden inşasından bahsetmekte bir başkasında ise belli bir dönem müezzinlik yaptığını aktarmaktadır.

Yukarıdaki nazım şekillerinin yanında Haylî'nin 8 tane tahmis de kaleme aldığı görülmektedir. Nef'î, Bağdatlı Rûhî, Bâkî, Nesîmî gibi şairlerin gazellerini tahmis eden şairin, kendine ait bir gazeli de tahmis ettiği dikkati çekmektedir. Gazellerini tahmis ettiği bu şairlerin, aynı zamanda üslup olarak Haylî'yi etkileyen şairler olduğu görülmektedir. Bunun yanında İranlı meşhur Sebki Hindî şairi Örfî-i Şîrâzî'nin iki gazelini Farsça olarak tahmis etmesi de bizce önemlidir. Zira bu durum şairin Farsçayı kullanmadaki maharetini gösterdiği gibi bir Sebki Hindî şairinden etkilendiğini ve bu asırda edebiyatımızda ortaya çıkan bu akıma yabancı kalmadığını da ortaya koymaktadır. Şair ayrıca devrin padişahı IV. Mehmet'e ait bir gazeli de tahmis etmiştir. IV. Mehmet, kaynaklarda şiirlerine pek rastlamadığımız padişahlardan biri olduğu için bu tahmis önemlidir, zira söz konusu padişaha ait bilinmeyen bir gazel metninin de ortaya konmasını sağlamaktadır.

Şairin yukarıdaki nazım biçim ve türleri yanında kaside şeklinde yazılmış 3 ıydiyye, 1 sûriyye, 1 nevrüziyye ve 1 na't kaleme aldığı, müseddes ve terci'-bend gibi bendli türlere örnekler verdiği, ayrıca az da olsa nazm ve rubâî nazım şekillerinde şiirler yazdığı görülür. Bunlarla birlikte *Dîvân*'da 32 müfred, 11 matla' ve diğer divan şairlerinde pek görmediğimiz 3 tane makta' beytine yer verdiği göze çarpar.

Bütün bu değerlendirmelerin neticesinde Haylî'nin çok farklı nazım şekillerinde başarılı şiirler verebilen çok yönlü bir şair olduğunu, *Divan*'daki Farsça ve az da olsa Arapça yazılmış şiirlerden hareketle bu iki dili iyi derecede bildiği ve Nef'î, Fehîm, Bağdatlı Rûhî, Bâkî gibi Osmanlı şairleri yanında Örfî-i Şîrâzî, Molla Câmî ve Hâfız-ı Şîrâzî gibi Fars edebiyatının önemli şairlerinden etkilendiğini söyleyebiliriz.

6. HAYLÎ'NİN DÎVÂNİ

Haylî'nin gayr-ı mürettep *Dîvânı*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Bağdat 164 numarada kayıtlıdır. Yazmanın fiziksel özellikleri şu şekildedir: 195mm X 130 mm. Aharlı kağıt. 73 varak. Müellif hattı. Ta'lik ve kırık dîvânî hat. Kahverengi deri cilt.

Haylî *Dîvânı*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğunu hazırlayan Fehmi Ethem Karatay tarafından yanlışlıkla 1040/1630-31 yılında Bağdat'ta vefat eden Bursalı Haylî'ye ait olarak gösterilmiştir⁶²⁹. Yazmanın özellikle ilk varaklarında yer alan şiirlerin başlarında defalarca "Haylî-i Kırkkilisevî" ibaresi geçmesine rağmen böyle bir yanlışlık yapılmasını anlamak mümkün değildir.

Yazma müsvedde haldedir. Haylî'ye ait şiirlerin yanında başka şairlere ait şiirler ve mensur parçalar da yazmada yer almaktadır. Yazmanın **1a** varağında Hz. Fatma için yazılmış dört mısralık bir mersiye, "lâ-edrî" başlıklı dört mısralık bir şiir, "İbrahim Gülşenî" başlıklı bir şiir, Haylî'ye ait bir gazel; **1b** varağında Nizâmî-i İstanbulî'ye ait Arapça bir şiir, Haylî'ye ait bir gazel, Haylî'ye ait ve Şah İsmâ'il'e nazîre olarak yazılmış Farsça bir beyit; **2a** varağında Haylî'ye ait gazeller; **2b** varağında Haylî'ye ait bir gazel; **3a** varağında kime ait olduğu belli olmayan bir kıt'a, yine kime ait olduğu belli olmayan Türkçe ve Farsça müfredler, Sun'î, Şifâyî ve Şâkir'e ait tarih kıt'aları; **3b** varağında Sûzî-i Mardinî'ye ve Bahâyî'ye ait gazeller; **4a-53a** varakları arasında Haylî'ye ait şiirler;

⁶²⁹ Fehmi Ethem Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, İstanbul 1961, c.I s. 142.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

53b-67b varakları arasında mensur parçalar; **68a-70a** varakları arasında yine Haylî'ye ait şiirler; **70b-72b** varakları arasında Hemdemî'nin Târîh-i Âl-i Osman mesnevîsi, **73a** varağında ise kime ait olduğu bilinmeyen bir gazel yer almaktadır.

Haylî Dîvânı'nda 323 gazel, 94 kıt'a, 19 tarih manzumesi, 8 tahmis, 2 müseddes, 1 sûriyye, 1 nevrûziyye, 3 'iydiyye, 1 terci'-bend, 1 kaside (na't), 4 rubâ'î, 2 nazm, 32 müfred, 11 matla', 3 makta' yer almaktadır.

Dîvân'da yer alan 323 gazel incelendiğinde şairin “ث” ve “و” harfleri hariç Arap alfebesindeki her harften gazel yazmış olduğu görülür. Hatta diğer şairlerin divanlarında pek raslamadığımız şekilde Haylî'nin “پ” ve “چ” harflerinden de gazelleri olduğu dikkati çeker.

Şairin kafiye harfine göre yazmış olduğu gazellerin sayıları şu şekildedir: “ا” harfinden 29, “ب” harfinden 6, “پ” harfinden 1, “ت” harfinden 12, “ج” harfinden 2, “چ” harfinden 3, “ح” harfinden 4, “خ” harfinden 2, “د” harfinden 12, “ذ” harfinden 1, “ر” harfinden 64, “ز” harfinden 17, “س” harfinden 1, “ش” harfinden 4, “ص” harfinden 1, “ض” harfinden 1, “ط” harfinden 1, “ظ” harfinden 1, “ع” harfinden 2, “غ” harfinden 3, “ف” harfinden 1, “ق” harfinden 1, “ك” harfinden 8, “ل” harfinden 25, “م” harfinden 22, “ن” harfinden 35, “و” harfinden 34, “ی” harfinden 30 gazel.

Divan'daki gazellerin beyit sayıları 5 ila 9 arasında değişiklik göstermektedir. Gazellerden 275 tanesi beş beyit, 12 tanesi altı beyit, 28 tanesi yedi beyit, 2 tanesi sekiz beyit, 6 tanesi de dokuz beyitten meydana gelmiştir. Bu gazellerden 11 tanesi Farsça, diğerleri de Türkçedir.

Divan'da yer alan 94 adet kıt'anın 89 tanesi iki beyit, 3 tanesi üç beyit, 1 tanesi dört beyit, 1 tanesi de beş beyitten meydana gelmiştir. Kıt'alardan 3 tanesi Farsça, 1 tanesi Arapça, 2 tanesi de Arapça-Farsça mülemma şeklindedir. Kıt'alardan birinin na't hüviyeti taşıdığı, birinde de Hz.Ebû Bekir'in methine yer verildiği görülür. Ayrıca şairin bazı kıt'alarda mahlasına yer verdiği, çoğunda ise mahlas kullanmadığı göze çarpmaktadır.

Divan'daki 19 adet tarih manzumesi, kıt'a-i kebîre şeklinde kaleme alınmıştır. Bu manzumeler, doğum, vefat, çeşme inşası, şairin evinin tamiri, şairin sipahî ocağına girmesi, 1660 yılındaki İstanbul yangını ve Varat/Varad'ın fethi gibi çeşitli münasebetlerle yazılmıştır.

Dîvân'da Nef'î, Bağdatlı Rûhî, Bâkî, Nesîmî ve IV. Mehmet'in birer gazeline, Örfî-i Şîrâzî'nin de iki gazeline yazılmış tahmisler yer almaktadır. Şair kendine ait bir gazeli de tahmis etmiştir. *Dîvân*'da toplam 8 adet tahmis vardır. Tahmislerden ikisi dört bend, diğerleri ise beş benddir. Örfî-i Şîrâzî'nin gazellerine yapılan tahmisler Farsça, diğerleri de Türkçe'dir.

Dîvân'da yer alan nevrûziyye, 'iydiyye ve sûriyye türündeki şiirler, kaside şeklinde kafiyeleşmiş olan ancak, kaside uzunluğunda olmayan şiirlerdir. Bunlar daha ziyade bir kasidenin nesip veya teşbib bölümü hacminde bir görünüme sahiptir. Ancak divan şiirinde söz konusu türler kaside nazım şekli ile yazıldığı için bunları da şekil olarak kaside saymak gerekir. *Dîvân*'da kaside başlığını taşıyan bir şiir vardır ve bu da na't türünde yazılmıştır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

7. ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER

GAZEL

‘İşk bir yerdür olur anda çok âdem nâ-bedid
Olmaz andan bu dil-i nâ-şâd bir dem nâ-bedid
Âferin vâdi-i hicrânda gezer dil bi-elem
Anda olmuşken hezârân Sâm u Rüstem nâ-bedid
Dil olur gâhî zaîm-nâki bulur gâhî devâ
Bu ‘acebdür zaîm yok zaîm içre merhem nâ-bedid
Çadd-i zâtında bu bir ‘ilm-i ‘adîmü’l-‘ilmdür
Yok mu ‘allim mektebinde hem mu ‘allem nâ-bedid
Gâh şâgrâ-yı belâ geh vâdi-i gam Hâyliyâ
Bu şarîkuñ sâlikine cây-ı hürrem nâ-bedid

GAZEL

Cân u dil meyl eyledi zülfine cânân bi-âhaber
Kâfire kaçdı vilâyet hâlkı sulşân bi-âhaber
Uğramış gam-hâneye geçmiş o meh-rû duymaduk
Bu meşeldür kim ‘ömür geçmekde insân bi-âhaber
Kûy-ı yâre vardum hâlî bulup ağyardan
Dâhîl oldum Cennet-i Firdevs’e şeyşân bi-âhaber
Ârzû-mend-i nigâh-ı çeşm-i yâr oldu veli
Len terânî sırrını gâfil gönül cân bi-âhaber
Bü’l-‘aceb mühlik marâzdur Hâyli dâ’-i ‘ışk k’anuñ
Def’ine kâdir degül Loğmân Süleymân bi-âhaber

KİŞ‘A

Ol şâ‘irem ki da‘vet édüp peyk-i nażmdan
Bir kiş‘a ile bâğa getürdüm o serkeşi
Şad âferin o şâ‘ir-i siğr-âferine kim
Efsûn-ile revâne kıılır serv-i ser-keşi

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

KIT'A

Ğāl-i Ħaylî'den ey ħaber dileyen
Sitem-i dehr-ile elem-zededür
Hecr-i kūy-ı nigār-ile ya'nî
Aña mesken müdām mey-kededür

KIT'A

Fikr-i zülfüñ olursa vird-i dilüm
Beni ta'yîb étmesün 'uqālā
Qays'a Qur'an okur mısun dédiler
Dedi Esrā bi-'abdihi leylā

KIT'A

'Ömr ez-behr-i cem' kerdn-i māl
Nîst ey dil me-kon ħayāl-i muğāl
Behr-i šā'āt geşte 'ömr-i 'azîz
Be-Ħudā-yı cihān Celle Celāl

RUBÂÎ

Cāhille édüp ħalš mücehhil olmam
Şoğbet kılup ol qavm-ile bi-'aql olmam
Ve'l-ğāşıl a'mā gezerem vādî-i hecri
Minnet-keş-i tütîyā-yı nādān olmam

MATLA'

Aqar yaşum olinca dūd-ı āhum dem-be-dem peydā
Olur bārān olinca ebr-i žulmet lā-cerem peydā

MATLA'

'İşķ şab'a ārzū-yı kuy-ı dildār étdürür
Rinde lā-büd bu hevālar 'azm-i gülzār étdürür

MÜFRED

Başum ucına gelüp ħufte iken yār dédi
Üstüne geldi güneş gāfleti qo bidār ol

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

MÜFRED

Yāruñ ruhında dāne-i hāli görüp dēdüm

Budur cüdā-yı cennet-i kūyuñ éde beni

8. SONUÇ

17. yüzyılda yaşamış Kırklarelili Haylî ve Divanı hakkında yapılan bu çalışma, şairin hayatına dair ayrıntıları gün yüzüne çıkarmakla kalmamış, Haylî'nin hem muhteva hem de sayı bakımından kayda değer şiirleri olduğunu da ortaya koymuştur. Edebî açıdan asrın divan sahibi şairlerinden hiç de geri kalmadığını anlaşılan Haylî'nin müsvedde haldeki Dîvân'ı incelendiğinde nazım biçim ve türleri bakımından son derece zengin bir eser olduğu söylenebilir. Yetişme çağında iyi bir eğitim alan, Farsça ve Arapça'yı şiir yazabilecek düzeyde öğrenen şairin sadece Osmanlı sahası şairlerini değil, İran şairlerini de iyi tanıdığı ve onlardan da etkilendiği anlaşılmaktadır. Şiirlerinde genel olarak klasik Türk şiirinin konularına, mazmun ve hayal dünyasına bağlı kalan şairin, bazen de tasavvufî şiirler yazdığı görülmektedir. Asrın dikkate değer şairlerinden biri olan Haylî hakkında bu çalışmada sunulanlar dışında farklı bilgi ve belgelerin ortaya çıkması her zaman imkan dahilindedir. Şair hakkında ortaya konacak bu tür yeni bilgiler ve yapılacak çalışmaların onun hayatı ve edebî yönünü daha kesin çizgilerle aydınlığa kavuşturacağı muhakkaktır.

9. KAYNAKÇA

1-) AHMED BÂDÎ EFENDİ, *Riyâz-ı Belde-i Edirne*, (Haz. Raşit Gündoğdu-Niyazi Adıgüzel), Edirne 2014.

2-) BALTALI Seval, *Mehmed Adlî Dîvânı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016, s. 131.

3-) Haylî, *Dîvân*, Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Bağdat 164, v. 20b.

4-) KARATAY, Fehmi Ethem, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, İstanbul 1961, c.I s. 142.

5-) Mustafa Safâî Efendi, *Tezkire-i Safâî (Nuhbetü'l-Âsâr min Fevâ'idü'l-Eş'âr) İnceleme-Metin-İndeks*, (Haz. Pervin Çapan), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2005.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

info@iksad.org

www.iksadkongre.org

KAZNU

DIŞ BORÇLAR ve EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ

Doç. Dr. Ömer Faruk ALTUNÇ

Doç. Dr. Okyay UÇAN

Uzman Abdulmenaf AKYILDIZ

Küreselleşme sürecinin getirdiği rekabet ortamı, ülkeler arasındaki gelişmişlik farklarını açmaktadır. Bu da kaynakların dengesiz dağılımına yol açmaktadır. İç tasarrufları yetersiz olan gelişmekte olan ekonomiler, bu farkını kapatabilmek için dış kaynaklara yönelmektedirler. Sermaye kıtlığı yaşayan gelişmekte olan ekonomiler, gelişmiş ekonomilerden iç tasarruf yetersizliğini doyuracak biçimde tasarruf ithal ederler. (dış borç) Dış borç kavramı ekonomiler için böylece önem atfetmeye başlar. Bu bağlamda dış borçların ekonomik büyümenin temel dinamiklerinden birini oluşturduğunu söylemek mümkündür. Çünkü kısa, orta ve uzun vadeli yatırım yapabilmek için sermayeye ihtiyaç duyulmaktadır. Sermaye için de tasarrufların fazla olması gerekmektedir. Ancak tasarrufun fazla olması yüksek bir gelirle mümkündür. Zira gelişmekte olan ekonomilerde gelir düzeyi düşüktür. Bu nedenle iç tüketimde bir azalışın meydana gelmemesi için hükümet aygıtı iç tasarruflara başvurmak yerine, genelde dış tasarruflara yönelmektedir. Bu durumda dış borçlanma ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki önem kazanmaktadır.

Genelde dış borçlanma, fakirliğin kısır döngüsü sarmalından kurtulamayan ekonomiler için önerilmektedir. Bu bağlamda dış borçların ekonomiler için olumsuz bir netice doğuracağı düşünülmemelidir. Önemli olan dış borçların kullanım şekilleridir. Eğer dış borçlar ekonominin büyümesi için kullanılmış ise ekonomi için bir ilaç gibidir. Etkisini hemen göstermese bile orta ve uzun vadede makroekonomik performansı pozitif etkileyebilmektedir. Dolayısıyla dış borçlar etkin ve verimli alanlara yani kendisini finanse edebilecek alanlara yatırıldığı takdirde ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir netice bırakabilmektedir. Ancak ulusal gelire katkısı bulunmayan atıl alanlara veya reel gelir getirmeyen finansal enstrümanlara (hükümetin popülist politikaları gibi...) yatırıldığı takdirde, ekonomik büyümeye pozitif etki etmek yerine, ekonomi için problem teşkil etmekte ve ekonomik krizlerin temel sebebi olabilmektedir.

Çalışmada dış borç ve GSYİH serilerinin 1998Q1-2016Q2 dönemine ait verileri Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası elektronik veri dağıtım sisteminden alınarak derlenmiştir. İlk olarak seriler mevsimsellikten arındırılmış ve Logaritmaları alınarak düzleştirilmiştir. İkinci aşamada serilerin durağanlık mertebeleri Phillips Perron ve Augmented Dickey – Fuller teknikleri ile sınanmış ve seriler arasındaki uzun dönemli ilişkiler Johansen Eşbütünleşme tekniği ile araştırılmıştır. Seriler arasındaki nedensellik ilişkisi Granger Nedensellik testi yöntemiyle analiz edilmiş ve EKK varsayımlarının sağlandığı bir model kurularak çalışma sonuçlandırılmıştır.

BULGULAR ve DEĞERLENDİRME

Tablo 1. Augmented Dickey Fuller (Adf) Birim Kök Test Sonuçları

Düzey Değerde				Birinci Fark Değerde			
Seriler	Adf Değeri	Olasılık Değeri	Kritik Değer 5% Level	Seriler	Adf Değeri	Olasılık Değeri	5% Level

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences**May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY**

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

LogDış Borçlar	- 1.13355 2	0.9158	-3.472558	Log Dış Borçlar	-5.235006	0.0000	- 1.945389
Log Gsyih	- 2.88835 0	0.1724	-3.473447	LogGsyih	-6.012245	0.0000	- 1.945389

Tablo 2. Phillips Perron Birim Kök Test Sonuçları

Seriler	Adf Değeri	Olasılık Değeri	Kritik Değer 5% Level	Seriler	Adf Değeri	Olasılık Değeri	5% Level
Log Dış Borçlar	-1.579059	0.7918	-3.472558	Log Dış Borçlar	-5.486765	0.0000	- 1.945389
Log Gsyih	-2.847101	0.1858	-3.472558	Log Gsyih	-6.088345	0.0000	- 1.945389

Dış borçlar ile GSYİH arasındaki ilişkinin incelendiği bu çalışmada dış borç ve GSYİH serileri düzey değerinde birim kök içerdiği ve birinci mertebeden durağan oldukları Augmented Dickey Fuller (Adf) ve Phillips Perron BirimKök testi sonucunda anlaşılmıştır.

Tablo 3. VAR Analizi Gecikme Ölçüm Sonuçları

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	71.45081	NA	0.000431	-2.073158	-2.007347	-2.047117
1	316.8458	468.8142*	3.20e-07*	-9.278978*	-9.081543*	-9.200852*
2	319.6342	5.160665	3.32e-07	-9.242811	-8.913753	-9.112602
3	321.6733	3.652175	3.52e-07	-9.184278	-8.723596	-9.001985
4	327.0360	9.284617	3.39e-07	-9.224955	-8.632649	-8.990578
5	329.1559	3.543766	3.59e-07	-9.168833	-8.444904	-8.882373
6	330.1619	1.621567	3.95e-07	-9.079459	-8.223907	-8.740915
7	334.2138	6.289600	3.96e-07	-9.081010	-8.093834	-8.690382

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences**May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY**

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Aynı mertebeden durağan olan dış borç ve GSYİH değişkenlerinin bir dönem önce kendi değerleriyle bir ilişkisinin bulunduğu VAR analizi gecikme uzunluğu ölçüm sonucunda saptanmıştır.

Tablo 6. Johansen Eşbütünleşme Sonuçları

İz Testi	%5 Kritik Değer	Olasılık Değeri	Eşbütünleşme Sayısı
12.28384	15.49471	0.1438	Hiç Yok
0.238872	3.841466	0.6250	En çok bir tane
Maximum Özdeğer İstatistiği	%5 Kritik Değer	Olasılık Değeri	Eşbütünleşme Sayısı
12.04497	14.26460	0.1090	Hiç Yok
0.238872	3.841466	0.6250	En çok bir tane
Kısa Dönem Analiz Sonuçları			
Log GSYİH_SA(-1)		Hata Düzeltme Katsayısı	
		1.000000	
Log BORC_SA(-1)		-0.479209	
Standart Hata		(0.02498)	
T İstatistik		[-19.1813]	
C		-11.10890	
Granger Nedensellik Test Sonuçları			
Ho Hipotezi	F-İstatistik Değeri	Olasılık Değeri	Karar
Log Dış Borç ==//➡ Log GSYİH	0.26448	0.6087	Ho kabul
Log GSYİH ==//➡ Log Dış Borç	15.1993	0.0002	Ho red

Dış borç ve ekonomik büyüme serilerinin arasında uzun dönemli bir ilişkinin olmadığı anlaşılmış ve söz konusu seriler arasında kısa dönemli ilişki araştırılmıştır. Kısa dönemli analiz sonuçlarına göre dış borçların %1 birim artış sergilemesi, GSYİH'yı %0,45 birim arttırdığı görülmüştür. Aynı zamanda uzun dönemde seriler arasında herhangi bir nedensellik ilişkisi bulunmazken, kısa

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

dönemde dış borçlardan GSYİH'ya doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Sonuç olarak dış borçlar üretken yatırımlara aktarıldığı takdirde yani kendini finanse edebilecek reel gelir getirecek alanlara yatırıldığı takdirde ekonomiyi pozitif yönde etkileyebileceği umulmaktadır. Ancak reel ekonomiye katkı sunmayan finansal enstrümanlara veya hükümetin popülist politikalarını finanse edebilmek için alınan dış borçlar ekonomiyi negatif etkileyebilmektedir. Bu açıdan ekonomi politika yapıcıları dış borçlanma konusunda titizlikle davranması gerektiği düşünülmektedir.

**CAHİLİYE DÖNEMİNDE ARAPÇA’NIN RETORİK AÇIDAN GELİŞMESİNİN İKİ
BELİRLEYİCİ UNSUR: ŞAİR VE HATİP**

**THE TWO DECISİVE FACTORS OF ARABİC'S EVOLÜTION IN TERMS OF
RHETORİC IN JAHİLİYYAH: POET AND ORATORS**

Doç. Dr. Mustafa KIRKIZ

Bingöl Üniversitesi, mkirkiz@hotmail.com

Arapça bir dil olarak cahiliye döneminde zirve yaparak varlığını ortaya koymuştu. Bunun başlıca nedenleri o gün ki dinî, siyasî, sosyal, ekonomik ve coğrafi durumlar olarak zikredilebilir. O dönemde Arap Yarımadasının etrafında farklı devlet ve imparatorluklar yaşamaktaydı. Alt tabakaya kadar inen kabilecilik siyaseti, toplumun genelini etkisi altına almıştı. Müsabakalarla liderliği elde etmek ve elde edilen liderliği korumak/güçlendirmek için büyük çabalar sarf ediliyordu. Toplum içindeki fiziki olayların yanı sıra, daha güzel konuşma ve daha güzel şiir söylemek kabul gören üstün bir mezhiyetiydi. Araplar bu faktörü ön plana çıkararak konum ve siyasetlerini aralarında meydana gelen olaylardan ötürü, şiirlerle rekabet etmekle devam ettiriyorlardı. Dolayısıyla onların arasında yaşanan savaş ve ihtilaflar, şiir ve nesir sanatlarının oluşması ve ilerlemesinde çok büyük etki yapmaktaydı.

Her kabile reisinin yanında şair ve hatiplerin yer alması zorunlu bir hal almıştı. Şair vezin ve kafiye kısmını temsil ederken, hatip ise nesir kısmını temsil ediyordu. Kabile reisliğinin irsi olmasından ötürü halk onu elde etme noktasında herhangi bir çaba içerisine girmezdi. Ancak diğer iki meslek kesbi olup sahiplerinin elde ettiği prestij açısından herkesin fazlaca ilgi ve beğenisini çekiyordu. Öyle ki, insanlar zeki olarak gördükleri çocuklarını her ne pahasına olursa olsun şair ve hatip olmaları için bütün imkânlarını sarf ediyorlardı.

Cahiliye dönemi Arap Dilinin bazı retorik nedenlerini irdelediğimiz bu tebliğde Cahiliye şair ve hatiplerinin toplumsal etkileri, varlık nedenleri ve siyasî atmosfer çerçevesinde varlıklarını koruma ve konumlarını güçlendirme sebepleri detaylı bir şekilde ele alınacak ve bu konuyla ilgili orijinal tespitlere yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Retorik, Cahiliye, Şair, Hatip

Arabic, as a language, peak reached in the best way in Jahiliyyah and continued its existence. One of the main reasons for this is the political and social situations that day. There was a tribal organization that lived in a certain geography, united in Arabic language only, and continued their lives without affiliat with a political organization, despite the states and empires that lived around Arabian peninsula that age.

The tribal politics at the lower level showed different efforts to reinforce their leadership positions among the lowest level competitions or reach that position. Another one was added between Arabs to the reasons of dispute between people generally. It is better to speak and have better poetry. Arabs have started to compete with poetry rather than politics on this factor. So, the greatest race and battle that lived among them has been to build poetry and prosody. There was also a poet and a orator beside every tribal chieftain. The poet represents the part of the vein while the orator represents the prose part. The tribal leader would not have been much more interested because it was hereditary. But, the other two tasks were attract evreyone interest because they were acquisition.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

In this notification that we examine the reasons of Arabic language presence in Jahiliyyah, we will study the social effects of poets and orators in Jahiliyyah and the reasons of protection their properties in the context of the political atmosphere and Strengthening their locations in detail and we will put very original detections about this subject.

Keywords: Rhetoric, Jahiliyyah, Poet, Orators.

Giriş:

Arap cahiliye dönemi insanının hayat şartlarının çok zor olduğu, tarihlerinden anlaşılmaktadır. Aynı şekilde onların dini, sosyal, siyasal, coğrafi ve ekonomik durumları da açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Arap Yarımadasındaki coğrafi yapının zorluklarının yanı sıra ekonomik şartların getirdiği sıkıntılar, bölge sakinlerini farklı psikolojilere sevk etmiştir. Aynı zamanda bölgedeki hava şartları ve mevsimsel değişiklikler onları farklı açılardan etkilemiştir. Ancak her şeye rağmen bu insanların yaşaması ve zorlukları aşması, onları daha güçlü ve sabırlı bir hale getirdiği gibi farklı açılardan tecrübe sahibi yaparak ileri düzeyde bazı kazanımlar da sağlamıştır.⁶³⁰

Tarihi bilgiler, Peygamber(a.s.v.)'ın bi'setinden yaklaşık yüz elli sene öncesine kadar Arap cahiliyesinden bahsederken, bu bilgilerin çoğu onların şair ve hatiplerine dayandırılmaktadır. Dolayısıyla toplumda yer alan bu iki sınıf, toplumun yaşamında çok farklı rol oynamış ve onların hayatına önemli katkılarda bulunmuşlardır. Cahiliyede en önemli olan ve "Eyamu'l-Arab" olarak bilinen tarihi olaylardır. Bu olaylara yön veren ve etkili olan kişiler yegâne şair ve hatiplerden oluşmaktaydı.⁶³¹ Şairler, savaşlarda söyledikleri şiirlerle savaşı etkilemiş olsalar da barış meydanında da seferber olan kesimin yine şairler olduğu anlatılmaktadır.⁶³² Her kabilenin bir reisi olduğu gibi her reisin yanında aynı şekilde şairi ve hatibi de olması gerekiyordu. Hatta onlara göre kabilenin bir reise sahip olması, bir şaire sahibi olmasından daha kolay ve basitti. Çünkü cahiliye asrında riyaset yapan kesimin konumu soya dayalı olarak devam ederken, şair ve hatiplerin ise kabiliyetinin yanında bu konuda bir kazanıma sahip olup toplumda ön plana çıkmaları gerekiyordu. Bu bağlamda toplum onların söyledikleri şiir ve hutbeleri benimsemiş ve onlar gibi olma çabası içerisine girmişlerdir.

Şair ve hatiplerin ün yaptıkları alan her zaman onların edebi ve belâgi yönleri olmuştur. Dolayısıyla o dönemin şair ve hatipleri, bugünün elçileri, âlimleri ve temsilcileri konumundaydılar.⁶³³ Zira toplumda bilenmeyen konular onlara sorulur, onların verdiği hükümler kabul edilir ve şiirlerinden ders alınır. Aynı zamanda şairler, bir nevi arşiv görevi görmekteydiler. Tarihi olayların çözümü ve tasdiki onların verdiği kararlar doğrultusunda kabul ediliyordu.⁶³⁴ Panayırlarda hatiplerin serd ettikleri hutbe ve şairlerin inşad ettiği şiirler, kabile ve aşiretlere bir motivasyon niteliğindedir. Dolayısıyla cahiliye döneminde bölgesel bir konum sahibi olmanın iki bariz yolu vardı:

⁶³⁰ Bkz., Ma'mer b. Musennâ et-Teymî, *Eyâmu'l-'Arabi Kable'l-İslâm*(Thk., 'Adil Câsim el-Beyâtî), 'Alemlü'l-Kutub, Beyrût, 2003, s.43-46.

⁶³¹ Muhammed Sellam el-Cumehî, *Tabakatu Fuhuli'l-'Suvarâ*(Thk., Mahmud Şakir), Dâru'l-Medenî, Cidde, trs., c.1, s.46; 'Omer Ferrûh, *Tarihu'l-Edebi'l-Arabî*, Dâru'l-İlim li'l-Melâyîn, Beyrût, 1984, c.1, s. 45.

⁶³² Bkz., Ma'mer b. Musennâ a.g.e., s. 40-41.

⁶³³ Bkz., Ma'mer b. Musennâ a.g.e., s.58-62.

⁶³⁴ Mubârek Mâzin, el-Mucez fi-Tarihi'l-Belâga, Dâru'l-Fikr, Beyrût, trs., s.15; Mustafa KIRKIZ, *Belâgat İlminin Tarihi ve Gelişim Aşamaları*, Beyan Yay., İstanbul, 2014, s. 27.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- 1- O dönemde Arap Yarım Adasında yaşayan insanlar -özellikle Necd ve Hicaz- bölgelerinde hayatlarını idame etmeleri için ticarete ilerlemeleri ve sermaye sahibi olmasından geçiyordu. Çünkü bölgede hayvancılık ve ziraatın ekonomiye katkısı yeterli değildi.
- 2- Edebiyatta ön plana çıkmak toplumda büyük bir önem arz ediyordu. Çünkü bu alan, bütün halka açıktı. İnsanların sermaye yokluğundan dolayı ticaret etmemeleri anlaşılır bir durumdu. Ancak şiir söyleme ve hitabette bulunma sermayeye bağlı olmayıp biraz da kabiliyetle irtibatlı ve alakalıydı. Dolayısıyla en fakirinden tutun en zenginine kadar toplumun her kesimi hatip veya şair yetiştirmeyi önemseyerek çaba harcamaktaydılar. Hele o dönemde ihtiyaç had safhada olduğu için bu iki konuda yol bulan kişi kolladığı fırsatı sonuna kadar kullanmaya çalışıyordu. Ayrıca şiirin cahiliye döneminde şöhret için söylendiği gibi maddi sıkıntıları gidermek veya bu yolla zengin olmak düşüncesi bir meslek haline gelmişken her şair imkânlarını bunun için sarf etmekteydi. Zira o dönemin şairlerine bakıldığında şiirini ve sanatını maddi kazanç için kullanmayanlar azınlık konumundaydı.

Cahiliye Döneminde Halkı Etkileyen Faktörler

İslamiyet'ten yaklaşık 150 sene öncesine kadar gidilerek rivayet edilen ve insanların hafızasını etkisi altına alan iki olgunun varlığını kabul etmek yerinde olacaktır. Edebiyatın temelini oluşturan bu iki ana faktör nesir ve şiir olup ortaya çıkışlarıyla ilgili belli bazı nedenler anlatılmaktadır.⁶³⁵ Anlaşılan o ki; bu konuda bazı tahminler yürütülmektedir. Kaynaklara dayalı bilgi olmadığından bu şekilde mantıklı ve sosyal gerçekliğe ters düşmeden, düşüncelere dayanarak sonuç çıkarmak kaçınılmazdır. Dolayısıyla ilk olarak ortaya çıkanın, nesir sanatı olduğunu söylemek uygun düşmektedir. Daha sonra düz konuşmayla ağız arasında kalan ve iç duygularını dışsal olayların harekete geçirdiği şekilde terennümle ortaya koyan ses olarak bilinen şiir türü, edebi bir zemine oturmuştur. Zira insanların doğasında bazı yeteneklerin varlığı, onlara göre içgüdüde etkilenmenin farklı şekillerde dış âlemine yansması, onların psikolojisiyle ilgili bazı etkilenmelerin ikinci şahıslar tarafından algılanmasının normal bir düzen olduğunu kabul etmek yerindedir. Böyle bir etkilenmenin insanın varoluş tarihiyle beraber gün yüzüne çıkması, Hz. Âdem ve Havva'nın, İblis ile olan ilişki ve etkilenmesinde bile dile getirilmektedir. Tevrat'ta geçen İblis'in müzik ve vezinli bazı ifadeleri dile getirerek onları etkisi altına aldığı yer almaktadır.⁶³⁶ Bazı sözlük kaynaklarına göre "vesvese" sözcüğünün anlamı yumuşak, ahenk ve sessizce söylenen konuşma türüdür. Buna göre Tevrat'ta geçtiği gibi İblis, onları etkilemek için müzik şeklinde onlara yaklaşmayı tercih etmiştir: "*Derken şeytan, onlardan örtülmüş avret yerlerini kendilerine göstermek için, onlara vesvese verdi ve: 'Rabbiniz, ancak meleik olmayasınız veya (Cennette) ebedî kalıcılardan olmayasınız diye sizi bu ağaçtan men' etti' dedi.*"⁶³⁷ şeklinde söyleyerek onları etkilemeye çalıştı. Bu bağlamda bakıldığında şiir ve müzik ikincil şahısları etkileyen ve genel olarak isteklerini yaptıran bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır.

⁶³⁵Corcî Zeydân, *Tarihu Adâbi'l-Luğati'l-Arabiyye*, Dâru'l-Fikr, Beyrût, 1996, s. 62-63.

⁶³⁶Tevrât Sıfı't-Tekvîn; et-Taberî Tarihu'l-Mulûki ve'r-Rusul Dâru't-Turâs Beyrût, 1387, c.1, s.166.

⁶³⁷ A'râf, 20.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Bu tür şiir, develerin güdülmesi, mersiye ve aşk gibi belli bazı münasebet ve olaylarda ortaya çıktığı rivayet edilmektedir.⁶³⁸ Zira şiirin lafzından anlaşıldığı üzere duygunun dışa yansımaları olup etkilenmiş olan bir duygusunu muhataba ilettiğinde onun etkilenmemesi mümkün değildir.

1- Siyasetin Şiir ve Nesre Etkisi

Cahiliye hayatına ve şiirle olan ilişkisine dikkat edildiğinde bölgesel bazı emirlerin yanında yer alan şair ve hatiplerin onlarla sıkı ilişkiler içerisinde olduğu görülür. Söz konusu her iki sınıf, sadece kendi kabiliyet ve çabasına dayanarak yaptıkları hizmetle onları razı etmekle hayatlarını idame ettirebilmekteydiler. Onların riyaset makamında en azından bir gevşeklik veya hata yapmaları, alternatiflerine yer hazırlayıp ilişkilerini sonlandırır. Dolayısıyla bu iki gurup, karşı cephede yer alan hatip ve şairlere galip gelmeleri ve bundan ötürü yaşantılarına devam etmeleri için bütün imkân ve çabalarını harcıyıp ayakta kalmak zorundaydılar.

Genel itibarıyla şairin siyaset adamının yanında hem savaşta hem barışta yeri vardı. Savaşta onun yakınında koruma altında olup gerektiğinde savaşın gidişatıyla ilgili bazı şiirleri söyleyerek askerleri heyecanlandırıp kazandırmaya teşvik ediyordu.⁶³⁹ Ona tahsis edilen korumadan onun konumun ne olduğu ortaya çıkmaktadır. Barışta da şairin görevi iyi niyet elçisi olarak barışın önemini vurgulayıp halkın, birbirlerine olan düşman ve kindarlığını yok etmeye çalışmaktaydı. Örneğin; Zuheyr b. Ebi Sulmâ 'Abes ve Zubyân kabileleri arasında uzun seneler devam edegelen Dahis ve Ğabrâ savaşı okuduğu şiirlerle sona erdirmeyi başarmıştır.⁶⁴⁰ Dolayısıyla şiir ve hitabet siyasetin sağ kolu şeklinde devam ederek siyasetten sonra ikinci pozisyon şeklinde konumlandırılıyordu. Bu bağlamda şair konumunu güçlendirmek için en güzel tarzda şiir ve hutbeleri inşad etmeye çalışıyordu.

2- Ekonominin Şiir ve Nesre Etkisi

Cahiliye toplumunun, eğitim açısından ilerlemiş ve ön plana çıkmış bir toplum olmadığını görmek gerekmektedir. Ferdi olarak bazı insanların dışarıda yazı öğrenip yakın çevresine ne kadar öğrete bilmişse o kadarıyla yetinmekteydiler. Toplumda okur-yazarların saygınlığı bilinirken, herkesin öğrenme imkânı olmuyordu. Aynı zamanda toplumun bedevi hayatı, hayvanları göçebe olarak yetiştirmeleri, farklı coğrafyalara gidip farklı manzaraları görüp olaylara tanık olmaları onların şiir karihalarının ilerlemesine yardımcı olmuştur.⁶⁴¹ Bu bağlamda bölgedeki ekonomik durumun o dönemin edebiyatına farklı şekillerde tesir ettiğini söylemek yerinde olacaktır.

3- Retorik ve Edebi Yapı

İlk Arap şiirinin tam olarak ne zaman ortaya çıktığı kesin bir şekilde bilinmese de zirve döneminin ikinci cahiliye asrı olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Cahiliye döneminin, belagat ve edebiyatta zirve yaptığı çoğu âlim tarafından kabul edilen bir gerçektir.⁶⁴² Bu zaman zarfında ortaya çıkan veriler onların yaşadığı bazı tarihi olayları ve savaşları da konu edinmektedir. Şiirdeki gelişmenin nedenlerine gelince o asırda yaşanan siyasî hareketlilik, bölgede yaşanan savaşlar, sosyal değişim ve doğal afetler gibi bazı olaylardı.⁶⁴³ Söz konusu dönemde birçok olay yaşanmış ve tarihin

⁶³⁸ 'Omer Ferrûh, *a.g.e.*, c.1, s. 45.

⁶³⁹ Şevkî Dâîf, *Târhu'l-Edeb'il-'Arâbi (el-'Asri'l-Câhili)*; Dâru'l-Me'arif, Kâhire, 2011, s. 202.

⁶⁴⁰ Şevkî Dâîf, *a.g.e.*, s. 300-301.

⁶⁴¹ Corcî Zeydân, *a.g.e.*, s. 62.

⁶⁴² 'Omer Ferrûh, *a.g.e.*, c.1, s. 47.

⁶⁴³ Corcî Zeydân, *a.g.e.*, s. 62.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

raflarından kaybolmuştur. Bazen etkisi bir müddet devam etmiş olsa da; belli bir zaman sonra tamamen tarih sayfalarından silindiği görülmüştür. Edebi yapının temelini oluşturan şiir ve nesir, o dönemin temel taşı oluşturmaktadır. Cahiliye döneminde olan-biteni daha sonraki asırlara taşıyan yapı, bu iki olgunun dışında başka bir şey değildir. Dolayısıyla bu dönemi dünyaya tanıtan ve üzerinde tartışmalar yaratan bu iki olgudur. Zira şiir ve hitabet cahiliye döneminin siyasetini, sosyolojisini, coğrafyasını ve ekonomisini gözler önüne seren bilgi kaynağı mesabesindeirler.⁶⁴⁴

Cahiliye toplumunun şiir ve hitabetle hemhal olmaları, iki olguya da çok büyük bir önem vermelerine neden olmuştur. Toplum nasıl savaşa galibiyeti elde etmek için bütün imkânlarını kullanıyor ver müsabaka içinde bir birleriyle mücadele ediyor ise aynı şekilde diğer önemli bir mücadele de panayırlarda tezahür eden edebiyat ve belâgat üzerine bina edilmekteydi. Böyle bir müsabakayla yaşayan toplumun savaşın kazanılmasında nasıl bütün maddi imkânlarını kullanarak canlarını pahasına düşmana karşı varlık gösteriyorlardı. Aynı şekilde belâgat sanatıyla da düşmanlarını alt etmek de cahiliye Araplarında zirveye çıkmış bir düşünceydi. Buna dair şu sebepleri ibraz edebiliriz:

- 1- Usta şairlerin yazıp söyledikleri şiirlerin bazen ortaya çıkmaları için üzerlerinde iki sene çalışmaları gerekti. Buna Zuheyr b. Ebi Sulmâ'nın havliyatlarını örnek olarak verebiliriz. Çünkü o, yazdığı kasideleri iki sene boyunca anlam, mantık ve belâgat açısından süzgeçten geçirerek halka yansıtmaya çalışırdı.
- 2- Şair ve hatibin riyaset adamından hemen sora gelmesi ve sağ kolu olması, gerektiğinde reisin korunduğu gibi onun da korunması ve ona önem verilmesi, onların en güzel şekilde yetişmesini sağlamıştır. Onların böyle bir konuma sahip olmaları ve elde ettikten sonra konumları için edebiyat ve belâgatte en üst dereceye ulaşmaları için bütün maddi ve manevi imkânlarını sarf etmekteydiler.
- 3- Cahiliye dönemini sona erdiren Peygamber (a.s.v.)' in getirdiği vahyin inkârı ve reddi için barış ortamında ilk ve son çareleri şair ve hatiplerin söylemlerini ölçü alarak değerlendirmelerini ona göre yapmalarındı. Nitekim Kur'an'ın belâgatin en güzeliyle bezendiğini ortaya koyan yine bu kesimdi. Aynı zamanda insafli birçok şair ve hatibin Kur'an'ın belâgat yapısını gördüklerinde hayran kalıp iman ettikleri tarih sayfalarında yer almaktadır.
- 4- En önemli olanı ise Kâbe tarihine bakıldığında usta edebiyatçı ve siyaset adamalarının ittifakıyla seçilen şiirlerin altın suyuyla yazılıp ona asıldığı anlatılmaktadır. Bu da onların şiire; belâgat ve edebiyata ne kadar önem verdiklerini ortaya koymaktadır. Çünkü böyle bir olguya dikkat edildiğinde dönemin şairlerinin kendi isimlerinin altın harflerle yazılması için nasıl bir yarış ve etkinlik içine girdikleri manidardır. Diğer taraftan bu düşünce şayet bir şeye delalet ederse insanlar isimlerini dünyada ebedileştirmiş oluyordu.

İşte edip ve şairlerin bu şekilde bir psikolojik baskı altında olması sıkıntılarla nasıl yaşamak zorunda kalıp ve neler üretebilir düşüncesi açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Zira insanların düşünce ve zekâsını dürten bazı olumlu veya olumsuz neticelere götüren psikolojik yapıdır.

Arap Yarımadasında yaşayan halk, kendi coğrafi ve siyasî şartlarının çerçevesinde uzun zaman hayatlarına yön vermişlerdir. İslam'ın gelişinden sonra bu bölgede yeni bir yapılanma ortaya çıkarak varlığını çok güçlü bir şekilde ortaya koymuştur. İslam dini, sadece insanların inancı ve

⁶⁴⁴ Abdulhamid Muhammed I- 'Abîsî, el-Belâğetu Zevkun ve Menhecun, Matbaat-u Hassan, Kahire, 1985, s. 3.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

amelinden müteşekkil olduğundan bu bölgede yaşayan insanlara inançsal ve davranışsal olarak etki yapmaya çalışmıştır. Ancak bu da bir gerçektir ki, bu dönemde şiirde ani bir gerileme yaşanmaya başlamıştır.⁶⁴⁵ Eski önem ve itibarını kaybetmiş olup yeni gelen vahyin edebi yapısı onları kendi mesleklerine devam etmelerinden alıkoymuşur. Gerçi Kur'an, şiir için mutlak bir yasak getirmese de bazı konularının uygun olmadığını belirtmiştir.⁶⁴⁶ Peygamber(a.s.v.)'in "*Gerçekten şiirin bir kısmı hikmettir ve beyanın bir kısmı da büyüleyicidir*"⁶⁴⁷ şeklindeki sözü, şiirlin Müslümanların arasındaki konumunu ortaya koymaktadır. Fakat şairlerin psikolojisi bozulmuş ve biraz da kendinde olanları kısa bir zaman süre içerisinde kaybolmaya çalışmışlardır. Bu da daha önce şairlere verilen değer ve önemin vahyin gelişinden sonra yok olmaya başladığının göstergesidir.

Toplumda Şiir ve Şairin Konumu

Şiir, Arapların; çıkış tarihi bilinmeyen bir zaman diliminden beri büyük değer verdikleri bir sanat dalıydı. Şimdilerde insanların ünlü şarkıcılarının etrafında toplandıkları gibi Araplarda da şairlerin etrafında hayranlıkla yer alır ve bütün dikkatleri onların üzerinde toplayıp siyasî ve sosyal geleceklerini onlarda görmeye çalışırlardı. O dönemde toplumda mutlak yetki sahibi olan kral ve emirler olsa da şair en etkili ve yönlendirici olarak toplum nezdinde konum elde ederek siyasî yaşamda tesirini açık bir şekilde göstermekteydi.

Cahiliye döneminde Ukaz, Zu'l-Micenne ve Zu'l-Mecaz gibi belli zamanlarda ünlü festivaller düzenlenir ve dönemin insanları için en önemli ve değerli olan maddi ve manevi üretimlerini sergileyip söz konusu materyallerle konum veya ticari olarak ön plana çıkmayı amaçlıyorlardı.⁶⁴⁸ Araplar alış-veriş için buralarda toplanırlar, şairler de yeni şiirlerini sunmak için panayırları fırsat olarak değerlendirirlerdi. İşte şair ürettiği şiirini okurken yanındaki siyasî yapı ve kabilesi gururla etrafında durup tezahürat yaparak onu heyecanlandırıp daha fazla ve iyi yapıtları ortaya koymak için teşvik eder ve onunla iftihar ederdi. Bu da şairin ortaya koyduğu şiirle herkesin faydasına olduğu ve onların tamamını memnun ettiğini göstermektedir. Aynı zamanda bu olay sosyal yapıdaki dengeleri değiştirirken yeni nesilde yeni şairlerin yetişmesine olanak sağlıyor ve herkes bunun için kendi çevresindeki en zeki ve kabiliyetli çocukları seçmeye çalışıyordu. Çünkü bu alanda alkışlanan kişi ortaya koyduğu eserden ötürü bir değere sahip olur ve ona toplum nezdinde özel bir konum verilirdi. Ayrıca toplumun içinde öne çıkan her durum için psikolojik bir ön hazırlık oluşuyor daha sonra bu olgu başkalarını teşvik ettirip özendikleri konuma ulaştırmak için en üst kuvvet ve çabalarını ortaya koymalarını sağlıyordu. Çünkü insanoğlu her zaman toplumda önde giden kişileri taklit ederek başarı elde edebilirdi. Bundan yola çıkarak cahiliye döneminde başta olan kral veya emirden sonra konum itibarıyla şair ve hatibin gelmesi kaçınılmazdı.

Şair ve hatibin yetişmesindeki asıl gaye, askeri ve emniyet güçlerinde olduğu gibi düşmana karşı asil bir mukavemet ve savunma sergilemeleriydi. Bu da ancak içtenlikle ve zamanında verilen eğitim ve öğretimle mümkün olabiliyordu. Şair ve hatibin yetişip kendine düşen görevi yerine getirmesi uzun zaman gerektirdiği gibi arz ettikleri hutbe ve şiir de uzun zaman almaktaydı. Cahiliye döneminden yedi şairden biri olan Zuher b. Ebi Sulmâ gibi, bazen söylediği kasideleri gün

⁶⁴⁵ İbn Sellam el-Cumehî, c.1, s.24-25.

⁶⁴⁶ eş-Şu'arâ, 224-226.

⁶⁴⁷ Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni, Sunenu İbn Maceh, c.2, s. 1235, Hadis No: 3755.

⁶⁴⁸ Mustafa Sadık er-Râfî'î, Târih-u Âdâb'il-'Arabi, Dâru'l-Kitabi'l-'Arabiyyi, Beyrût, 1974, c.1, s.59; 'Omer Ferrûh, a.g.e., c.1, s. 74.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

yüzüne çıkarıp topluma arz etmesi bir veya iki sene alıyordu.⁶⁴⁹ Bu da bir edebi üretimin kaç merhaleden geçtiğini ve nasıl önem arz ettiğini göstermekteydi. Zira hatip ve şairin yaptığı görev çok önemli olduğu için herhangi bir gevşeklik ve ciddiyetsizliğe sebep olmaması gerekiyordu. Bundan yola çıkarak şiir ve hitabet yolunda onların bir meyve misali gibi sıkılıp suyunu çıkartmak gerekiyordu. Aksi takdirde bir kralın veya emirin yanında konum bulmak çok zor olacaktı. Çünkü günümüzde geliştirilen askeri teknolojinin en büyük sebebi çok zor günlere hazırlanma ve mağlubiyet olasılığı kabul etmemek üzere düşmana karşı techizatlanmaktır. Cahiliye döneminin şairlerinin yüksek bir eğitim düzeyinde yetişmelerinin en önemli nedenlerinden birisi bu olsa gerektir.

Bir diğer neden ise manevi olup, kader eliyle gelmesi beklenen peygamber için hazırlık olarak göstermek yerinde olacaktır. İnsanların haberi olmadan Yüce Allah tarafından onun gelip davasını en güzel şekilde eda etmek için bir hazırlık yapılmıyordu. Önce onları en üst düzeyde edebiyat ve belagate hazırlanması daha sonra söz konusu peygamberin gelişiyle onların mahir oldukları konuda mağlup olmasıydı. Adeta Yüce Allah Hz. Âdem'e önce bulunduğu yerdeki eşyanın isimlerini öğretip daha sonra meleklerden onların ismini vermelerini istemesi gibidir. Aynı şekilde gelen her bir peygambere davet etmek ve ümmetini inandırmak için o dönemde toplumun içinde üst merhaleye kadar yükselerek normal insanları aciz bırakan bazı mucizelerin verilmesidir. Örneğin; Hz. Musa'nın döneminde sihir, Hz. İsa döneminde tıp ilminin toplumda kabul görmesi ve normal insanların bunlara karşı cevap verememeleri gibi, bundan yola çıkarak cahiliye dönemindeki şairler ve toplum haberi olmadan farklı zahiri nedenlerden ötürü Kur'an ve Peygamber(a.s.v.) için büyük bir hazırlık yapılmaktaydı. Hatta ilk etapta bakıldığında böyle bir hazırlık Kur'an'a karşı çok ağır bir şekilde kullanılmak istenildiyse de ancak daha sonra Kur'an'ın değerini en güzel şekilde ortaya koymuştur.

Cahiliye döneminde, bazı özel nedenlerden ötürü şair ve hatiplerin arasında yarışmaya sebebiyet veren bazı faktörlerin oluşması, onları kendi aralarında çok şiddetli bir müsabakaya sevk edip en güzel edebi bazı şiir ve nesir yapıtlarını ortaya çıkarmalarını sağlamıştır. Bu olayı açık bir şekilde panayırarda kurulan hakem çadırları ve karşılıklı söylenen şiirler temsil etmektedir. Örneğin; İmru'l-Kays'ın hanımı Umu Cendel'in onunla başkası arasında verdiği hüküm ve Nâbiğetu'z-Zubyânî'n Hansa ile Hassan b. Sabit arasında yaptığı hakemlikler gibi.⁶⁵⁰ Bütün bunlar, ancak uzun bir müddet okuyacakları şiirleri taskîf ve tashihini yaparak suna bilmekteydiler. Nitekim cahiliye dönemindeki farklı sebeplerden ötürü önleri açılmış belâğî ve edebi bir ortamı yaratmak için onlara çeşitli yollar gösterilmiştir.

Panayırarda şairlerin okuduğu kasidelerden en iyileri seçilip, deve derisine yazılarak ve mabutlarından uzak olmaması gözetilerek Kâbe'ye asılırdı.⁶⁵¹ Dolayısıyla seçilen bir kasidenin en kutsal olanı Kâbe ve onlara göre kutsal olan putlarının yanında şairin ismiyle asılmasıdır. Nitekim bu hadiseyle bir taraftan şair ve şiire verilen önem tescil edilirken, diğer taraftan bütün Arap Yarım Adasındaki insanların hac ibadeti için gittikleri Mekke'de ibadet dışında başka bir şey olan şair ve şiir herkesin ilgi ve alakasına sunulmaktaydı. Bu bağlamda şairin yeri mabutların yanında

⁶⁴⁹ 'Amir b. Bahir Ebu 'Osmân el-Câhîz, *el-Beyân ve 't-Tebyîn* (Thk., el-Muhâmî Fevzî 'Atvî), Dâr-u Sâ'b, Beyrût, 1968, c.1, s.117.

⁶⁵⁰ Ebu'l-Ferec el-İsfihânî, *Kitâbul-Ağânî* (Thk., Semir Câbir), Daru'l-Fikr, Tabaatu's-Sâniyye, Beyrût, c.9, s.383.

⁶⁵¹ Abdulkadir b. 'Omer el-Bağdâdî, *Hizânet'l-Edeb ve Lubbu Lubâb Lisâni'l-'Arâbi* (Thk., Muhammed Nebîl Tureyfi ve Emîl Bedî' el-Yakûb), Dârul-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 1998, c.1, s.137.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

konumlandırılmış ve inançtan sonra en üst düzeyde saygı gösterilmiştir. Hatta dönemin riyaset makamında oturan kişilerden herhangi birisinin isminin Kâbe'ye asılmadığı söylemek yerinde olacaktır. Ancak Peygamber (a.s.v.)'ın döneminde ona ve İslam'ı kabul eden topluma karşı aldıkları ambargo kararı olmuş ve cahiliyenin devamı olan o zaman diliminde söz konusu kararın aynı şekilde Kâbe'ye asıldığı nakil edilmektedir.⁶⁵²

İslamiyet'ten önce 'Ukâz panayırı, şiir ve şairlerin yarışması açısından en çok ün yapan bir panayır olarak biliniyordu. Şairlerin konumu ve değeri bütün Araplar arasında yüceltilmişti. İnsanlar, şairin üstlendiği görevlerden ötürü en üstün mertebeye sahip olduklarını kabul ederek özentiyle onlara bakmaktaydılar. Kabileden ün yapan bir şairin ortaya çıkmasıyla, ona tebrikte bulunmak için diğer kabilelerden üst düzey yetkililer gelir ziyaret edip kutlardı. Buna mukabil şairin kabilesi kurbanlar keser, halka yemek ikram ederek sevinçlerini tezahür etmeye çalışıyorlardı. Bu arada kadınlar da çalgı çalıp dans ederek şarkı söylerlerdi. Zira onların kültüründe bir şair, kabilesini şiiri ile süvarinin kılıç ve okla savunmasından daha iyi savunurdu. Diğer taraftan şair olayları şiiriyle tescil ederken, şayet şiirle kabilesine herhangi bir sataşma yapılırdı, o şiirlere karşılık en güzel şekilde yanıt verip kabilesini savunurdu.

Cahiliye döneminde Arapların arasında şiir ve şairlerin etkisi çok fazla kabul edilir, onların söylediği şiir önemsenir ve toplumda kabul görürdü. O dönemde sekiz kızın babası olan Muhallik adında bir şahıs, kızlarını everemeyince çareyi bir tümseğe çıkarak deveyi kesmekte bulur ve el-A'sâ'yı çağırır, yemeklerini yedikten sonra 'Ukâz panayırında kızların babasını aşağıda gelen şiirle övdükten sonra 'Ukâz'da yerinden kalkmadan sekiz kızını da evlendirir. Söz konusu şiir şöyledir:⁶⁵³

لَعْمَرِي، لَقَدْ لَاحَتْ عُيُونٌ كَثِيرَةٌ ** إِلَى ضَوْءِ نَارٍ فِي بَقَاعٍ تُحَرِّقُ
تُشَبِّبُ لِمَقْرُورَيْنِ يَصْطَلِيَانِهَا ** وَبَاتَ عَلَى النَّارِ النَّدَى وَالْمَحْلَقُ
رَضِيعِي لَبَانٍ ثَدِيٍّ أَمْ تَحَالَفَا ** بِأَسْحَمَ دَاجٍ عَوْضُ لَا تَنْفَرُقُ

Ömrüme yemin olsun yüksek tepede yanan ateşi çok gözler izledi

O ateşte üşüyen iki arkadaş ısınıyorlar. Bu ateş üzerinde

Cömertlik ve Muhallik gecelemişlerdir.

Onlar bir annenin sütünden emmişlerdir. Onlar gecenin simsiyah karanlığıyla yemin etmişler ki asla ayrılmayacaklar.

Her şair kabilesi için övünç kaynağı olduğu gibi aynı zamanda düşmanlarının korkulu rüyasıydı. Zira onların inancında şair, sıradan bir insanın elde etmesi olanaksız olan bir ilme sahip ve gözle görülmeyen bir takım kuvvetlerle irtibat halindeydi. Dolayısıyla şair onların her derdine deva olup büyüleyici sözleriyle yapamayacağı hiçbir iş yoktu. Onların bu düşünceye varmalarının nedeni, düşmanlara bile şiirlerinin tesir edip onları susturmalarıydı.

Hakemlerin karşısında söylenen şiirin hem galibi hem mağlubu belli olur ve ilan edilirdi. Panayırarda herhangi bir şairin bu olayına şahit olan şahıs, gittiği her yere olayı sebepleriyle

⁶⁵² Hasan İbrahim Hasan, *Târih 'i-İslâm es-Siyâsi ve 'd-Dinî ve 's-Sekâfi ve 'l-İctimâ 'i*, Mektebetu'n-Nehdati'l-Mısıriyye, Kâhire, 1964, c. 1, s. 90.

⁶⁵³ Ebu'l-Ferrec, *a.g.e.*, c. 9, s.135.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

anlatırdı. Böylelikle panayırların en çok ilgi duyan ve konuşulan yönü, şairlerin arasında yaşanan müsabaka ve hakemlerin incelikleri belirttiği olaydır.

Şair, Arapların sosyal ve kültürel hayatını şiirlerine yansıtan, onların yaşamını, çölü, çadırı eğlence yerleri ve su kaynaklarını açık olarak nakış gibi örer. Hatta Arap atasözleri, “iyi evlat yetiştiren kadınlar”, “iyi cins atlar” ve kılıç tasvirleri gibi çok farklı temalar çeşitli sanatlarla şiirde anlatılırdı. Aynı zamanda onların arasında meydana gelen olaylar, tarihi savaşlar, adet ve ahlakları şiirle deklare edilirdi.

Sonuç

Arap Yarımadasında Cahiliye dönemi olarak isimlendirilen bir zaman diliminin yaşandığı bütün tarihçiler tarafından kabul edile gelmiştir. Bu dönemin kendine has bazı özellikleri olup (öncesinden ve sonrasında) açık bir şekilde ayrılmaktadır. Bu dönemin maddi ve manevi bazı etkenleri vardı. Her toplumun birinci önceliği; ekonomik sıkıntıları yok ederek normal bir hayat yaşamaktı. Doğal olarak bölgede yaşayan halkın da böyle bir hassasiyeti mevcuttu.

Cahiliye asrında doğal olarak sınıfsal farklılıkların varlığı, onları bazı farklı meslek ve zanaatlara sevk ediyordu. O dönemde riyasetten sonra en önemli meslek, şairlik ve hatiplikti. Çünkü riyasetin savaşta ve barışta yakınında yer alan bu mesleklerin sahipleriydi. Savaşta toplumun her kesimi yer alıp düşmana karşı güçlerini gösterirken, barıştaysa herkes kendi işine bakardı. Şair ve hatip ise savaştan sonra reislerin yanında yer alarak ona yapılan eleştirilere edebiyat ve belâgat donanımlı yapıtlarıyla cevap vererek karşı tarafı susturmaya çalışırlardı.

Şair ve hatipler aynı zamanda retorik düzene bezenmiş bir üslupla barış elçiliği yapıp kabileler arasında on senelerce devam edegelen savaşları sona erdirerek barışı sağladıkları tarihe yine söyledikleri şiirlerle geçmiştir. Dolayısıyla şiir ve hitabetin büyük bir öneme sahip olduğu, vahyi bunlarla ölçerek kabul veya ret kararı veriyorlardı.

KAYNAKLAR

Kur'an-ı Kerim (Diyanet Meali)

‘Amır b. Bahr Ebu ‘Osmân el-Câhız, *el-Beyân ve ‘t-Tebyîn* (Thk., el-Muhâmî Fevzî ‘Atvî), Dâr-u Sâ‘b, Beyrût, 1968.

Abdulhamîd Muhammed l-‘Abîsî, *el-Belâgetu Zevkun ve Menhecun*, Matbaat-u Hassan, Kahire, 1985.

Abdulkadir b. ‘Omer el-Bağdâdî, *Hızânet ‘l-Edeb ve Lubb-u Lubâb Lisâni ‘l- ‘Arâbi* (Thk., Muhammed Nebîl Tureyfi ve Emîl Bedî‘ el-Yakûb), Dâru‘l-Kutubi‘l-İlmiyye, Beyrût, 1998.

Corcî Zeydân, *Tarihu Adâbi ‘l-Luğati ‘l-Arabiyye*, Dâru‘l-Fikr, Beyrût, 1996.

Ebu‘l-Ferec el-İsfihânî, *Kitâbul-Ağânî* (Thk., Semir Câbır), Daru‘l-Fikr, Tabaatu‘-s-Sâniyye, Beyrût, trs.

Hasan İbrahim Hasan, *Târih ‘i-İslâm es-Siyâsî ve ‘d-Dinî ve ‘s-Sekâfi ve ‘l-İctimâ ‘î*, Mektebetu‘n-Nehdati‘l-Mısıriyye, Kâhire, 1964.

Ma‘mer b. Musennâ et-Teymî, *Eyâmu‘l- ‘Arabi Kable ‘l-İslâm* (Thk., ‘Adil Câsim el-Beyâtî), ‘Alema‘l-Kutub, Beyrût, 2003.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Mubârek Mâzın, el-Mucez fi-Tarihi'l-Belâga, Dâru'l-Fikr, Beyrût, trs.

Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, Sunenu İbn Maceh, Hadis No: 3755.

Muhammed Sellam el-Cumehî, *Tabakatu Fuhuli'l-Şuarâ*(Thk., Mahmud Şakir), Dâru'l-Medenî, Cidde, trs.

Mustafa KIRKIZ, *Belâgat İlminin Tarihi ve Gelişim Aşamaları*, Beyan Yay., İstanbul, 2014.

Mustafa Sadık er-Râfî'î, Târih-u Âdâb'il-'Arabi, Dâru'l-Kitabi'l-'Arabiyyi, Beyrût, 1974.

'Omer Ferrûh, *Tarihu'l-Edebi'l-'Arabî*, Dâru'l-İlim li'l-Melâyîn, Beyrût, 1984.

Şevkî Dâyf; *Târhu'l-Edeb'il-'Arâbî (el-'Asri'l-Câhilî)*; Dâru'l-Me'arîf, Kâhire, 2011.

Tevrât Sıfırî't-Tekvîn; et-Taberî Tarihu'l-Mulûki ve'r-Rusul Dâru't-Turâs Beyrût, 1387.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

ARAPÇA DİL BECERİLERİNİN ÖĞRETİMİNDE SARFIN (MORFOLOJİNİN) YERİ THE PLACE OF MORPHOLOGY IN THE TEACHING OF ARABIC LANGUAGE SKILLS

Yrd. Doç. Dr. Cihaner AKÇAY

Gazi Üniversitesi, cihaner@gazi.edu.tr

Özet

Bu araştırmanın amacı, Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Yabancı Diller Eğitimi Bölümü Arap Dili Eğitimi Anabilim Dalında 2016- 2017 eğitim öğretim yılının ikinci döneminde öğrenim gören 56 ikinci sınıf, 48 üçüncü sınıf olmak üzere toplam 104 öğrenciye kapsamlı sarf(morfoloji) teşhis sınavı uygulamak ve sınavda yapmış oldukları hataları ortaya çıkarmaktır. Daha sonra bu hataları, morfolojik yapılarına göre sınıflandırmak, bunların anlamlara etkilerini incelemek, yani global (bütüncül) ve kısmi hatalar olarak sınıflandırmak, nedenlerini yorumlamak ve karşılaşılan temel sorunları ve bu sorunların çözümünde kullanılacak öğretim yöntemlerini belirlemektir. Ayrıca bunların dil becerilerine etkisini açıklamaktır.

Sonuç olarak, karşılaşılan temel sorunları ve bu sorunların çözümünde kullanılacak öğretim yöntemlerini belirlemektir. Ayrıca bu çalışma araştırmacılara, Arapça öğretmenlerine ve müfredat düzenleyenlere dil öğretim süreçlerini kolaylaştırmada yardımcı olacak bazı öneriler sunacak ve Arapça öğrenen Türk öğrencilerin kendi morfolojik hatalarının farkına varmalarına yardımcı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Arapça Öğretimi, Dil Becerileri, Sarf (morfoloji), Hata Çözümlemesi.

Abstract

The aim of this study is to conduct a detailed diagnostic morphology test to totally 104 students, 56 second year, 48 third year, studying in the Department of Arabic Language Teaching, Gazi Faculty of Education, Gazi University in the 2016-2017 academic year and identify the errors of the students. Then, classifying them according to their morphological structure, examining their effect on the meaning, in other words, classifying them as global and partial errors, interpret their reasons and identifying the problems to be faced and the teaching methods in solving the faced problems. Also, explaining the effects on the language skills.

As a conclusion, it is to identify the problems to be faced and the teaching methods to overcome the faced problems. Additionally, this study will offer some examples to help the researchers, Arabic teachers and curriculum programmers to ease the language teaching processes and will help the Turkish students learning Arabic to realize their morphologic errors.

Key Words: Arabic Teaching, Language Skills, Morphology, Error Analysis

Giriş

Dil, dört temel beceri olarak kabul edilen dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerinin işlevsel bütünlüğünden oluşmaktadır (Demirel, 2003: 24). Bir dili tam olarak bilmek için bu temel dil becerilerine hâkim olmak gerekir. Fakat bu dört becerinin kazanılması için de üç bileşenin (components) yani, dilbilgisi, telaffuz ve kelime bilgisinin (Kahraman, 2015: 145) öğrenilmesi gerekir. Daha açık bir ifadeyle, öğrencinin duyduğu veya okuduğu mesajı anlama veya anlamama

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

derecesi bu dilin sözcüklerini, gramerini anlamasına dayanır. Bunları anlamak ise, dilin en küçük birimleri olan sesbirimleri (fonemleri) kavramasına bağlıdır (Muhammed, 1996:107).

Dil becerilerinin hepsi önemlidir. Bunlardan birini kazanamayan öğrenci o dili tam olarak öğrenmiş sayılmaz. Dil, anlama ve anlatma becerileri aracılığı ile iletişim sürecini gerçekleştirir. Anlama becerileri, dinleme ve okuma; anlatma becerileri ise konuşma ve yazmadır. Birey, başkalarının duygu ve düşüncelerini anlamak için dinler ve okur; duygu ve düşüncelerini anlatmak için ise konuşur ve yazar (Emiroğlu ve Pınar, 2013: 769). Kişinin anlama becerisi dinleme ve okuma yoluyla gelişir. Okuma ve dinleme dışarıdan gelen uyarıcıların anlamlandırılması bakımından benzerlik gösterir. Okumanın, yazılı harflere bakıp, sadece onları seslendirmeyi değil, o harflerin oluşturduğu sembolleri çözüp onları anlamlandırmayı gerektirdiği gibi dinleme de sadece ses dalgalarını işitmeyi değil, o dalgaların oluşturduğu sembolleri çözme ve onları anlamlandırmayı gerektirir (Karagöz, 2010: 42). Anlama ve anlatma becerileri birbiriyle ilişkilidir. Aslında tüm beceri alanları birbirini desteklemektedir. Anlama becerilerinden birinin gelişmemesi durumunda anlatma becerilerinin gelişimi de olumsuz etkilenir (Emiroğlu ve Pınar, 2013:773).

Dinleme becerisinin geliştirilmesi anadil, ikinci ve yabancı dil öğretimi alanlarında farklılık göstermektedir. Anadilini öğrenen çocuk, ilkökula gidinceye kadar dört temel beceriden dinleme anlama ve konuşma becerilerini öğrenir. Okuma ve yazma becerilerini ise okulda öğrenir. Bilinçsiz bir şekilde edindiği dilbilgisi kurallarını bilinçli olarak orada öğrenir. Yabancı dil öğrenen bir kimsede ise durum farklıdır. Önce dilbilgisi kurallarını, bazı yaygın kelimeleri ve cümle yapılarını öğrenir ve bunlar yardımıyla dildeki dört beceriyi geliştirmeye çalışır. Hedef dildeki kelimeleri, cümle yapılarını ve kalıpları öğrenmeden dinleme becerisini kazanmaya çalışması abesle iştigal etmek sayılır (Akçay, 2016:4). Çünkü sembollerini çözemediği sesleri dinlemek ona gürültü gibi gelir. Ama sınıfta hedef dildeki bazı kelimeleri, cümle yapılarını ve kalıpları öğrendikten sonra seviyesine uygun metinler, diyaloglar dinlemesi hem hedef dildeki sesleri seçmesine yardımcı olacak, hem de cümlelerin bağlamlarından çıkarım yaparak yeni kelimeler öğrenmesine katkıda bulunacaktır.

1. Çalışmanın Amacı

Bizi bu çalışmaya sevk eden esas faktör bazı yabancı dil öğretim yöntemi savunucularının ortaya koymuş oldukları bazı düşüncelerdir. Örneğin direkt metodun savunucuları nahiv ve sarf kurallarının öğretilmesinin istenilen dil becerilerini kazandırmada işe yaramadığı görüşündedirler (el- Hûlî, 2000:6). Duyup-konuşma metodunun savunucuları ise,yabancı dil öğretiminde okuma ve yazmaya değil, konuşmaya önem verilmesinin gerekliliğini vurgulamaktadırlar. Kişinin, yabancı dili konuşma yönteminin, çocuğun anadilini öğrenme yöntemine benzediğini ileri sürmektedirler (el- Hûlî, 2000:7).Ancak, dilin ifade tarzı, sadece konuşma değildir; bunun yanında yazı da vardır. Yabancı dil öğrenimi anadil ediniminden farklıdır. Ana dil ediniminde çocuk, annesine, babasına, ailesine duygusal olarak bağlıdır. Temel ihtiyaçlarını, duygularını ve düşüncelerini ifade etmek için dile ihtiyacı vardır. Otomatik olarak, fark etmeden dili en fazla beş yıl içinde öğrenmektedir.Ama yabancı dil öğrencisinin dilin sözlü ve yazılı şifrelerini bir öğretmen yardımıyla çözmesi gerekir. Bunun için de o dilin gramatiksel- **dilbilgisel** anlamını yani; o dildeki kelimelerin dizilişini, o dilin fonksiyonel(işlevsel) kelimelerini, vurgusunu, tonlamasını, o dildeki sözcüklerin iç yapılarını, onları oluşturan anlam birimleri (monem) (el- Hûlî, 2000:42-43) bilmesine ihtiyaç vardır.

Bu araştırmamızda Arapça dil becerilerinin öğretiminde sarfin (morfolojinin) yerini göstermeye çalışacağız. Arapça bükümlü dillerin kök bükümlü tipindendir (Aksan, 1990: 108). Büküm, çekim

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

sırasında kökün, özellikle kökteki ünlünün değişmesidir. Bükümlü dillerde eylem kökündeki başkalaşmayla değişik kavramların yansıtılması ve çeşitli ilişkilerin kurulması sağlanmış olur (Aksan, 1990: 107). Kelime, en küçük bağımsız dil birimidir. Morfem (biçimbirim) ise, anlamlı en küçük dil birimidir ama bağımlı veya bağımsız olabilir. Kelime bir veya daha fazla morfemden oluşabilir (el- Hülî, 2000:67). Örneğin مهندس (mühendis) kelimesi bir morfemden oluşur. Ama المهندس (mühendisler) مهندس + ال olmak üzere üç morfemden oluşan bir kelimedir. Başdaki ve sondaki morfemler bağımlıdır , ortadaki ise bağımsızdır. كَاتِب (yazan) kelimesi كَتَبَ (yazdı) fiiline birinci harften sonra elif getirilmesi ve sondan bir önceki harfin kesre ile harekelenmesiyle üç morfemden oluşmuş bir kelimedir. Arapçada, elbette bütün sözcükler değil ama binlerce müştak yani kökten türemiş sözcük vardır. Bu kökleri çeşitli vezinlere koyarak çeşitli anlamlar türetebiliriz. Örneğin; كَسَّ süpürdü fiilini مُفَعَّلَةٌ veznine koyarak مَكْنَسَةٌ kelimesini türetiriz ve anlamı da alet ismi yani süpürge olur. غَسَلَ yıkadı fiilini فَعَّالَةٌ veznine alarak غَسَّالَةٌ kelimesini türetiriz ve anlamı da çamaşır makinası olur. Arapçada جَلَسَ oturdu kelimesiyle أَجْلَسَ oturttu arasındaki anlam ayrımını sağlayan / أ / sesidir. Öğrenci bütün dil becerilerinde cümlelerin bağlamından ve kelimelerin morfolojik yapılarından anlamları çıkarabilmeli ve ona göre de cevap verebilmelidir (Akçay,2016;116-117).Duyduğunu ve okuduğunu anlama adeta bir çözümleme sürecidir. Bu işlem türünde dil bilgisi ve analiz becerileri önemli rol oynamaktadır. Bütünden parçaya işlemlerde arka plan bilgisi kullanılarak anlamı oluşturan bütünün parçalarına inmek amaçlanır. Bu süreçte metinden metni oluşturan unsurlara doğru genelden özele hareket edilerek anlama gerçekleştirilir. Anlama, çıkarım yapma sürecine dönüşür (Tabak ve Göçer, 2014: 133).İster konuşarak, isterse yazarak olsun mesajını başkalarına doğru iletmek için de kelimelerdeki morfemleri çok iyi bilmek gerekir. Bu da dil becerilerinin öğretilmesinde sarfın (morfolojinin) rolünü çok açık bir şekilde göstermektedir.Otuz senelik Arapça öğretim tecrübelerimizden sonra,sarfı ve nahvi yani grameri çok iyi ve uygulamalı bir şekilde öğrenen öğrencilerin kelime ve kalıp haznelerini genişletirlerse Arapça dil becerilerini çok hızlı bir şekilde öğrendiklerini gördük.Arapçadaki kısa hareketler çoğu zaman yazıda görünmez. Okuyan kişi sarf bilgisi sayesinde ve bağlamdaki konumuna göre kelimeleri harekeli bir şekilde okur ve anlamlandırır. Sarf bilgisi eksikse kelimeleri doğru bir şekilde anlamlandırıp okuyamaz ve dil becerilerini öğrenemez.

Çalışma, Arapça öğrenen Türk öğrencilerin Arapça sarf(morfoloji) bilgilerini ölçmeği, madde analizi yapmayı, hataların nasıl anlam değiştirdiğini göstermeği, bunların nedenlerini tahmin etmeği, bu hataların bütün dil becerilerine etkilerini göstermeği ve bu hataları azaltmaya yönelik çözüm önerilerini kapsamaktadır.

2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Yabancı Diller Eğitimi Bölümü Arap Dili Eğitimi Anabilim Dalında 2016- 2017 eğitim öğretim yılının ikinci döneminde öğrenim gören 51 ikinci sınıf, 40 üçüncü sınıf olmak üzere toplam 91 öğrenci oluşturmaktadır.

Bu düzeydeki öğrenciler, Arapça sarf(morfoloji) bilgileri için gerekli olan dil bilgisi yapılarına ve yeterli kelime haznesine sahip olukları düşünülerek araştırmanın çalışma grubu olarak tercih edilmiştir.

3. Bulgular ve Yorumlar

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Araştırmada Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Yabancı Diller Eğitimi Bölümü Arap Dili Eğitimi Anabilim Dalında 2016- 2017 eğitim öğretim yılının ikinci döneminde öğrenim gören 56 ikinci sınıf öğrencisinden 51'i, 48 üçüncü sınıf öğrencisinden 40'ı yani toplam olarak 91 öğrenci sarf teşhis sınavlarına katılmıştır. Bu sınav sadece sarf(morfoloji) teşhis sınavıyla sınırlandırılmıştır. Sınav hemen hemen bütün temel sarf konularını kapsayacak bir şekilde hazırlanmıştır. Sınavda 50 soru sorulmuştur. Sorular kapalı uçlu güdümlmeli sorulardır ve güvenilirlik katsayıları yüksektir. Çünkü bilmeyen bir öğrencinin tahmin etmesi hemen hemen mümkün değildir. Soruların baştan sona kadar madde analizleri yapılmıştır. Her bir maddedeki hata oranları tespit edilmiş ve bunların yorumlarına yer verilmiştir. Hata çözümlemeleri yapılmış, öğrencilerin uygulamada yapmış oldukları sistematik hatalar tespit edilmiştir. Corder'in de dediği gibi yanlışlar hakkında kurallar koyabilmek ve betimleyebilmek için aynı tür yanlışların kesintisiz olarak devam etmesi gerekir; ancak bu sistemli yanlışlar ışığında düzeltme yöntemleri geliştirilebilir.(Corder,1982;145) Hataların anlamlara etkisi araştırılmış; bunlar global (bütüncül) ve kısmi hatalar olarak tespit edilmiştir. Ayrıca bunların dil becerilerine etkisi saptanmıştır. Sonra karşılaşılan temel sorunlar ve bu sorunların çözümünde kullanılacak öğretim yöntemleri önerilmiştir.

Madde analizi ve hata çözümlemesinde şu aşamalar takip edilmiştir: 1. Soru direktifleri yazılmış, 2.Soru verilmiş, 3.Sorunun doğru cevabı verilmiş, 4.Yaygın sistematik hatalar verilmiş ve 5.Hatanın nasıl anlam değişikliğine sebep olduğu açıklanmıştır.

Sorular:

A. Cümlelerdeki boşlukları parantez içindeki kök harflerden faydalanarak uygun fiiller veya türevleriyle doldurunuz ve sonra Türkçeye çeviriniz. Doldurduğunuz kelimelerin bütün harflerini açık bir şekilde harekeleyiniz.

A.1

- جيش المسلمين. (ن / ص / ر)
اُنْتَصَرَ جيش المسلمين.

Müslüman ordusu **zafer kazandı**.

نَصَرَ جيش المسلمين.

Bir ordu Müslümanlara **yardım etti**.

49/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Görüldüğü gibi mesaj tamamen farklı iletilmiştir. Yani global(bütüncül) hatalara girmektedir. Bu tür hatalar iletişime tamamen engel olurlar. Burada sistematik olmayan hataları zikretmedik. Çünkü bunların sayısı çok ve muhtelif.

A.2

- المذنب ربّه وتاب إليه. (غ / ف / ر)
- اسْتَغْفَرَ المذنب ربّه وتاب إليه.

Günahkar rabbinden **af diledi** ve ona tövbe etti.

- غَفَرَ المذنب ربّه وتاب إليه.

Günahkarini **affetti**.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

55/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Görüldüğü gibi mesaj tamamen farklı iletilmiştir. Yani global(bütüncül) hatalara girmektedir. Çünkü iletişime tamamen engel olmaktadır. Arapçada, elbette bütün sözcükler değil ama azımsanamayacak miktarda müştak yani kökten türemiş sözcük vardır. Bu kökleri çeşitli vezinlere koyarak çeşitli anlamlar türetmiş oluruz. Yine kök harfleri üzerine artırılmış fiiller çeşitli anlamlara gelirler. Örneğin; istifâl babı (استغفر الله : Tanrıdan mağfiret diledim) gibi hakiki manada istekte kullanılır. (Uralgiray,1986; 83)

A.3

- محمد إلى الصف التفاح. (ح/ض/ر)
- أَحْضَرَ محمد إلى الصف التفاح.

Muhammet sınıfa elma **getirdi**.

- حَضَرَ محمد إلى الصف التفاح.

Muhammet sınıfa elma **geldi**.

46/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Görüldüğü gibi mesaj tamamen farklı iletilmiştir. Ama yukarıdaki hatayı mesajın anlaşılma derecesine göre değerlendirirsek kısmi hatalar sınıfına girdiği görülmektedir. Çünkü dinleyen veya okuyan kişi cümle yanlış olsa da o kelimenin anlamını bağlamdan çıkarabilir ve mesajı doğru anlayabilir. Üç köklü bir fiilin ifâl kalıbına alınmasının amacı (جَلَسَ محمد) : Muhammet oturdu) gibi lâzım yani geçişsiz ise, (أَجْلَسَ محمد زيدا) : Muhammet Zeyd'i oturttu) şeklinde müteaddi yani geçişli yapmaktır. (Uralgiray,1986; 78)

A.4

- الناس حول الحادث. (ج/م/ع)
تَجَمَّعَ الناس حول الحادث.

İnsanlar olay (kaza) etrafında **toplandılar**.

جَمَعَ الناس حول الحادث.

İnsanları olay etrafında **topladı**.

53/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Görüldüğü gibi mesaj tamamen farklı iletilmiştir. Yani global(bütüncül) hatalara girmektedir. Çünkü iletişime tamamen engel olmaktadır.

Üç köklü bir fiilin tefa‘ul kalıbına alınmasının amacı mutavaat, dönüşlülük sağlamaktır. Yani geçişli bir fiili geçişsiz yapmaktadır. (Uralgiray,1986; 81)

A.5

- تشتهر مصر ب القطن و المنسوجات القطنية. (ز/ر/ع) و (ص/ن/ع) .
تشتهر مصر بزراعة.. القطن وصناعة.. المنسوجات القطنية.

Mısır pamuk **ziraati** ve pamuklu dokuma **sanayi** ile tanınmıştır.

تشتهر مصر بزراعة.. القطن وصناعة.. المنسوجات القطنية.

68/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Ama yukarıdaki hatayı mesajın anlaşılma derecesine göre değerlendirirsek kısmi hatalar sınıfına girdiği görülmektedir. Çünkü dinleyen veya okuyan kişi cümle yanlış olsa da o kelimenin anlamını bağlamdan çıkarabilir ve mesajı doğru

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

anlayabilir. Burada öğrenciden istenen masterlar üçlü fiillerin masterlarıdır. Bunlar kıyasî değil, duyarak veya sözlüğe bakılarak öğrenilmesi gerekmektedir.

A.6

.....المعلم واجب. (ح / ر / م)

إحترام المعلم واجب.

Öğretmene **saygı** görevdir.

إحترام المعلم واجب.

Öğretmen bir göreve **saygı gösterdi**.

54/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Görüldüğü gibi mesaj tamamen farklı iletilmiştir. Yani global(bütüncül) hatalara girmektedir. Çünkü iletişime tamamen engel olmaktadır.

A.7

.....الارض. (ز / ر / ع)

يشغل الفلاح بزراعة.. الأرض.

Çiftçi toprağı **işlemekle** meşguldür.

يشغل الفلاح بزراعة.. الأرض.

38/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Ama yukarıdaki hatayı mesajın anlaşılma derecesine göre değerlendirirsek kısmi hatalar sınıfına girdiği görülmektedir. Çünkü dinleyen veya okuyan kişi cümle yanlış olsa da o kelimenin anlamını bağlamdan çıkarabilir ve mesajı doğru anlayabilir.

A.8

.....والدين في الكبر. (س / ع / د)

أمرنا الله سبحانه بمُسَاعَدَةِ..والدين في الكبر.

Yüce Allah bize yaşlılıklarında ana babaya **yardımlı** emretti.

أمرنا الله سبحانه بمُسَاعَدَةِ..والدين في الكبر.

Yüce Allah bize yaşlılıklarında ana babanın **mutluluğunu** emretti.

32/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Görüldüğü gibi mesaj tamamen farklı iletilmiştir. Yani global (bütüncül) hatalara girmektedir. Çünkü iletişime tamamen engel olmaktadır.

A.9

.....الضيف. (ك / ر / م)

يتميز العربي بالشجاعة و..الضيف.

Arap, cesareti ve misafire **ikramla** diğerlerinden ayrılır.

يتميز العربي بالشجاعة و..الضيف.

Arap, cesareti ve misafirin **cömerti** ile diğerlerinden ayrılır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

73/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Ama yukarıdaki hatayı mesajın anlaşılma derecesine göre değerlendirirsek kısmi hatalar sınıfına girdiği görülmektedir. Çünkü dinleyen veya okuyan kişi cümle yanlış olsa da o kelimenin anlamını bağlamdan çıkarabilir ve mesajı doğru anlayabilir. Hata öğrencilerin ifâl kalıbının mastarını bilmemelerinden kaynaklanmaktadır. O halde kıyasî kalıpların mazi, muzari, mastar ve emirlerini ezberlemeleri gerekmektedir.

A.10

- هل المهندس السيارة؟ (ص/ل/ح)

- هل أَصْلَحَ.. المهندس السيارة؟

Mühendis arabayı **tamir etti** mi?

- هل صَلَحَ.. المهندس السيارة؟

Mühendis **faziletli oldu** araba?

49/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Ama yukarıdaki hatayı mesajın anlaşılma derecesine göre değerlendirirsek kısmi hatalar sınıfına girdiği görülmektedir. Çünkü dinleyen veya okuyan kişi cümle yanlış olsa da o kelimenin anlamını zor da olsa bağlamdan çıkarabilir ve mesajı doğru anlayabilir. Hata öğrencilerin ifâl kalıbının mazesini bilmemelerinden kaynaklanmaktadır. O halde kıyasî kalıpların mazi, muzari, mastar ve emirlerini ezberlemeleri gerekmektedir.

A.11

- كيف حسام محمدا؟ (ع/و/ن)

- كيف أَعَانَ.. حسام محمدا؟

Husam, Muhammet'e nasıl **yardım etti**?

- كيف تَعَاوَنَ.. حسام محمدا؟

Husam, Muhammet(le) nasıl **yardımlaştı**?

49/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Görüldüğü gibi mesaj tamamen farklı iletilmiştir. Yani global(bütüncül) hatalara girmektedir. Çünkü iletişime tamamen engel olmaktadır. Öğrenciler burada tefâul babıyla ifâl babını bir birinden ayırt edememişlerdir. Tefâul babı علي ومحمد في الميراث Ali ve Muhammet mirasta tartıştılar gibi işteşlik bildirirken, ifâl babı yukarıda A.3'de söylediğimiz gibi geçişli yapar. (Uralgiray,1986; 81)

A.12

- معهدنا في انتشار اللغة العربية. (س/ه/م)

- يُسَهِّمُ.. معهدنا في انتشار اللغة العربية.

Enstitümüz Arapçanın yayılmasına **katkı sağlamaktadır**.

- يَسَهِّمُ.. معهدنا في انتشار اللغة العربية.

Enstitümüz Arapçanın yayılmasında (**üzüntüden rengi atmaktadır**.)

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

50/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Ama yukarıdaki hatayı mesajın anlaşılma derecesine göre değerlendirirsek kısmi hatalar sınıfına girdiği görülmektedir. Çünkü dinleyen veya okuyan kişi cümle yanlış olsa da o kelimenin anlamını bağlamdan çıkarabilir ve mesajı doğru anlayabilir.

A.13

- الطالب بأستاذة . (ع/و/ن)

- يستعين.. الطالب بأستاذة .

Öğrenci öğretmeninden **yardım istiyor**.

- يعاون.. الطالب بأستاذة .

Öğrenci öğretmeniyle **yardımlaşıyor**.

57/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Görüldüğü gibi mesaj tamamen farklı iletilmiştir. Yani global (bütüncül) hatalara girmektedir. istifâl babı yukarıda söylediğimiz gibi istekte kullanılırken, mufâale babı işteşlikte kullanılmaktadır. Örneğin: صارع محمد عليا Muhammet, Ali ile karşılıklı güreşti gibi. (Uralgiray, 1986; 80)

A.14

- الطلاب الجدد على زملائهم بالكلية. (ع / ر / ف)

- تعرّف.. الطلاب الجدد على زملائهم بالكلية.

Yeni öğrenciler, fakültede arkadaşlarıyla **tanıştılar**.

- عرّف.. الطلاب الجدد على زملائهم بالكلية.

Yeni öğrenciler, fakültede arkadaşlarını **tanıdılar**.

60/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Görüldüğü gibi mesaj tamamen farklı iletilmiştir. Yani global(bütüncül) hata türüne girmektedir. Tefâul babı yukarıda söylediğimiz gibi işteşlikte kullanılmaktadır. Yalnız öğrencinin kullandığı hatalı cümlede de على harfu'l- cerrinin bulunması belki de dinleyen veya okuyan kişi tarafından cümle yanlış olsa da, fiilin anlamı bağlamdan çıkarılabilir ve mesaj doğru anlaşılabilir ve kısmi hata olarak da kabul edilebilir.

A.15

- المريض بعد تناول الدواء. (ر / و / ح)

- استراح.. المريض بعد تناول الدواء.

Hasta ilacı aldıktan sonra **rahatladı**.

- رَوّح.. المريض بعد تناول الدواء.

Hasta ilacı aldıktan sonra **havalandırdı**.

68/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Görüldüğü gibi mesaj tamamen farklı iletilmiştir. Yani global(bütüncül) hata türüne girmektedir.

A.16

- الطائرة في السماء. (ر / ف / ع)

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- اِرْتَفَعَتْ.. الطائرة في السماء .

Uçak havada **yükseldi**.

- رَفَعَتْ.. الطائرة في السماء .

Uçak havada **yükseltti**.

47/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Görüldüğü gibi mesaj tamamen farklı iletilmiştir. Yani global(bütüncül) hata türüne girmektedir.

A.17

- هل.....صحة المريض؟ (ح / س / ن)

هل تَحَسَّنَتْ..صحة المريض؟

Hastanın sağlığı **iyileşti** mi?

هل حَسَّنَتْ..صحة المريض؟

Hastanın sağlığı **iyileştirdi** mi?

64/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Görüldüğü gibi mesaj tamamen farklı iletilmiştir. Yani global(bütüncül) hata türüne girmektedir.

A.18

- هلالقائد لجنوده؟ (ط / م / أ / ن)

- هل اِطْمَأَنَّ..القائد لجنوده؟

Komutan askerlerinden **emin** mi?

- هل طَمَأَنَّ..القائد لجنوده؟

Komutan askerleri (için) **sakinleştirdi (rahatlattı)** mi?

35/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Görüldüğü gibi mesaj tamamen farklı iletilmiştir. Yani global(bütüncül) hata türüne girmektedir.

A.19

- هلالشقيقان حول تركة أبيهما؟ (ن / ز / ع)

- هل تَنَازَعَ..الشقيقان حول تركة أبيهما؟

İki kardeş babalarının mirası hakkında birbiriyle **çekiştiler mi? (tartıştılar mı?)**

- هل نَزَعَ..الشقيقان حول تركة أبيهما؟

İki kardeş babalarının mirası hakkında **uzaklaştırdı mı? (yerinden çıkardı mı?)**

39/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Görüldüğü gibi mesaj tamamen farklı iletilmiştir. Yani global (bütüncül) hata türüne girmektedir.

A.20

-الدولة المعادن من باطن الأرض. (خ / ر / ج)

- اسْتَخْرِجَتْ..الدولة المعادن من باطن الأرض.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Devlet yeraltından madenler **çıkardı**.

- تَخْرَجَتْ..الدولة المعادن من باطن الأرض.

Devlet yeraltından madenler **mezun oldu**.

64/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Görüldüğü gibi mesaj tamamen farklı iletilmiştir. Yani global(bütüncül) hata türüne girmektedir. Yalnız öğrencinin kullandığı hatalı cümleyi dinleyen veya okuyan kişi cümle yanlış olsa da, fiilin anlamını bağlamdan çıkarılabilir ve mesajı doğru anlayabilir ve kısmi hata olarak da kabul edilebilir.

A.21

- جسد المجرم عند إلقاء القبض عليه. (ق / ش / ع / ر) .

- إقشَعَرَّ.. جسد المجرم عند إلقاء القبض عليه.

Suçlu yakalandığı zaman **titredi**.

- قَشَعَرَّ.. جسد المجرم عند إلقاء القبض عليه.

Suçlu yakalandığı zaman **titretti (ürpertti)**.

26/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Görüldüğü gibi mesaj tamamen farklı iletilmiştir. Yani global(bütüncül) hata türüne girmektedir.

A.22

- الراكب من الوصول في الموعد. (م / ك / ن)

- تَمَكَّنَ.. الراكب من الوصول في الموعد.

Yolcu zamanında **ulaşabildi**.

- مَكَّنَ.. الراكب من الوصول في الموعد.

Yolcu zamanında **ulaşmasını sağladı**.

43/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Görüldüğü gibi mesaj tamamen farklı iletilmiştir. Yani global(bütüncül) hata türüne girmektedir.

A.23

- تعمل الدولة علىالصناعة. (ط / و / ر)

- تعمل الدولة على تَطْوِيرِ..الصناعة.

Devlet endüstriyi **geliştirmeye** çalışıyor.

- تعمل الدولة على تَطْوِيرِ..الصناعة.

Devlet endüstrinin **gelişmesine** çalışıyor.

49/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Ama yukarıdaki hatayı mesajın anlaşılma derecesine göre değerlendirirsek kısmi hatalar sınıfına girdiği görülmektedir.

A.24

- نظر الغني إلى الفقيراشفاق. (ن / ظ / ر)

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- نظر الغني إلى الفقير نظرةً..اشفاق.

Zengin, fakire **şefkatli bir şekilde** baktı.

- نظر الغني إلى الفقير نظرةً..اشفاق.

58/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Ama yukarıdaki hatayı mesajın anlaşılma derecesine göre değerlendirirsek kısmi hatalar sınıfına girdiği görülmektedir. Hatta Arap öğrenciler bile aynı hatayı yapmaktadırlar. Johanson'un, "eğer dili, anadili olarak konuşanlar bir kelimenin veya kalıbın yanlış veya doğruluğu hakkında tereddüt ediyorsa, o kelime veya kalıbı yanlış olarak değerlendirmek doğru olmaz" şeklinde ifade ettiği görüşüne göre, yukarıdaki hatayı, hata olarak kabul etmememiz gerekiyor. Bu konuda biz Johanson gibi düşünmüyoruz. Bu tip hataların da üzerinde durulması gerekir. Yalnız sözlü anlatım sınavlarında, teşvik etmemek şartıyla, bu tür hatalara %50 puan verilebilir. (Akçay, 2016:113)

Yukarıdaki sarf konusu ismi-heye (nevi)dir. İsmi-heye olayın oluş şeklini gösteren bir mastardır. Sadece üçlü fiillerden alınır. **فَعْلَة** kalıbında gelir. Örnek: جلس أحمد جلسة الأسد Ahmet aslan **oturuşuyla** oturdu. (es-Seyyid ve eş-Şeyh, 1984:68)

A.25

- غضب الطفل لأمه. (خ / ر / ج)

غضب الطفل لمخرج..أمه. (خُرُوج)

Çocuk annesinin **çıkmasına** sinirlendi.

غضب الطفل لخارج..أمه.

Çocuk annesinin **haricine(dışarısına)** sinirlendi.

29/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Görüldüğü gibi mesaj tamamen farklı iletilmiştir. Yani global(bütüncül) hata türüne girmektedir. Burada öğrenciden boşluğu masdar-ı sarîh veya masdar-ı mîmî ile doldurması beklenmekteydi. Masdar-ı mîmî, mimle başlayan bir mastardır. Üçlü fiillerde **مَفْعُل** kalıbında, diğer fiillerde ise aynen ismu-l mefûl gibi gelir. (es-Seyyid ve eş-Şeyh, 1984:68)

A.26

- يلعب فريقنا بالكرة الماهر. (ل / ع / ب)

- يلعب فريقنا بالكرة لِعَبَّة. الماهر.

Takımımız topu becerikli **bir şekilde(bir oynayışla)** oynuyor.

- يلعب فريقنا بالكرة لَاعِب. الماهر.

Takımımız topu beceriklinin **oyuncusu** oynuyor.

61/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Görüldüğü gibi mesaj tamamen farklı ve anlamsız bir şekilde iletilmiştir. Yani global(bütüncül) hata türüne girmektedir.

A.27

- يجب على الفرد أن يكون لوطنه. (ن / ف / ع)

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- يجب على الفرد أن يكون نافعاً.. لوطنه.

Kişinin vatanına **faydalı** olması gerekir.

- يجب على الفرد أن يكون ينفعُ.. لوطنه.

42/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. İsmu'l-fâil yerine muzari fiil kullanılmıştır. Yukarıdaki hatayı mesajın anlaşılma derecesine göre değerlendirirsek kısmi hatalar sınıfına girdiği görülür. Çünkü dinleyen veya okuyan kişi kelimenin anlamını bağlamdan çıkarabilir ve mesajı doğru anlayabilir.

A.28

- حسامعلى قراءة دروسه. (ث / ب / ر)

- حسام مُثابِرٌ..على قراءة دروسه.

Hüsam derslerine **sürekli bir şekilde çalışmaktadır.**

- حسام ثابِرٌ..على قراءة دروسه.

Hüsamyok etmektedir.

47/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. ثابِر yerine ثابِر fiilinin ismu'l- fâili kullanılmıştır. Yukarıdaki hatayı mesajın anlaşılma derecesine göre değerlendirirsek kısmi hatalar sınıfına girdiği görülür. Çünkü dinleyen veya okuyan kişi على harfu'l- cerrinin bulunmasından yararlanarak anlamı bağlamdan çıkarabilir ve mesajı doğru anlayabilir.

A.29

- السعودية من أكبر الدولالنفط. (ن / ت / ج)

- السعودية من أكبر الدول المُنتِجة..النفط.

Suudi Arabistan en çok petrol **üreten** ülkedir.

- السعودية من أكبر الدول إنتاج..النفط.

62/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Burada sadece الدول kelimesindeki elif lam fazladır. Dinleyen veya okuyan kişi kelimenin anlamını bağlamdan çıkarabilir ve mesajı doğru anlayabilir. Dolayısıyla kısmi hatadır.

B. Cümlelerdeki boşlukları parantez içindeki kök harflerden faydalanarak uygun mübalâğa siygalarıyla doldurunuz ve sonra Türkçeye çeviriniz. Doldurduğunuz kelimelerin bütün harflerini açık bir şekilde harekeleyiniz. Ayrıca bütün kelimelerin son harflerini de harekeleyiniz.

B.1

- إن اللهالذنوب. (غ / ف / ر)

- إن الله غَفَّارٌ..الذنوب.

Allah günahları **çokça bağışlayandır.**

- إن الله يَغْفِرُ..الذنوب.

Allah günahları **bağışlar.**

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

43/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Burada öğrencilerden boşluğu mübalâğa siygalarıyla doldurmaları istenmiş ancak onlar fiille doldurmuşlardır. Mübalâğa siygalarının kalıpları şunlardır: - فَعُول - مَفْعَال - فَعَّال - فَعِيل (es-Seyyid ve eş-Şeyh, 1984:81) Ayrıca bütün kelimelerin son harflerinin de harekelenmesi istenmiştir. Burada amaç mübalâğa siygalara alınan kelimelerden sonra gelen isimlerin son hareketlerini görmektir. Arap gramercileri mantık biliminden faydalanarak âmil ve mamûl konularını icat etmişlerdir. (Mustafa, 1993:30) Buna göre ismu'l-fâil ve mübalâğa siygaları malûm fiillerinin yaptıkları görevleri yaparlar. Eğer fiil لازم(geçişsiz) ise fâili ref eder; müteaddi (geçişli) ise fâili ref eder ve bir veya daha fazla mefûlun bihi nasb eder. (es-Seyyid ve eş-Şeyh, 1984:88)

B.2

- هذا الشاهد الصدق. (ق / و / ل)

- هذا الشاهد قَوْلٌ.. الصدق.

Bu şahit **çokça** doğruyu **söyleyendir**.

- هذا الشاهد يَقُولُ.. الصدق.

Bu şahit doğruyu **söylüyor**.

54/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Burada öğrencilerden boşluğu mübalâğa siygalarıyla doldurmaları istenmiş ancak onlar fiille doldurmuşlardır.

B.3

- حاتم رَبِّه. (ش / ك / ر)

حاتم شَكُورٌ.. رَبِّه.

Hatim Rabbine **çokça şükredendir**.

حاتم يَشْكُرُ.. رَبِّه.

Hatim Rabbine **şükrediyor**.

56/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Burada öğrencilerden boşluğu mübalâğa siygalarıyla doldurmaları istenmiş ancak onlar fiille doldurmuşlardır.

C- Cümlelerdeki boşlukları parantez içindeki kök harflerden faydalanarak uygun ismu'l-fâillerle doldurunuz, doldurduğunuz kelimelerin bütün harflerini açık bir şekilde harekeleyiniz. Ayrıca bütün kelimelerin son harflerini de harekeleyiniz ve sonra cümleleri Türkçeye çeviriniz.

C.1

- هشام الصدق. (ق / و / ل)

هشام قَائِلٌ.. الصدق.

Hişam doğruyu **söyleyendir**.

هشام مُقَاوِلٌ.. الصدق.

Hişam doğru **anlaşma yapandır**.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

38/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Görüldüğü gibi mesaj tamamen farklı iletilmiştir. Yani global(bütüncül) hata türüne girmektedir. قال fiilinin ismu'l-fâili yerine قول fiilinin ismu'l-fâili getirilmiştir.

C.2

- أنت عملك. (ح / س / ن)

- أنت مُحسِنٌ.. عملك.

Sen işini iyi yapansın.

- أنت حاسِنٌ.. عملك.

Sen işi güzel olansın.

44/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Görüldüğü gibi mesaj tamamen farklı iletilmiştir. Yani global(bütüncül) hata türüne girmektedir. أحسن fiilinin ismu'l-fâili yerine حسن fiilinin ismu'l-fâili getirilmiştir.

Ç- Cümlelerdeki boşlukları parantez içindeki kök harflerden faydalanarak uygun ismu'l-mefullerle doldurunuz,doldurduğunuz kelimelerin bütün harflerini açık bir şekilde harekeleyiniz. Ayrıca bütün kelimelerin son harflerini de harekeleyiniz ve sonra cümleleri Türkçeye çeviriniz.

Ç.1

- تسلم المدير التقرير..... (ك / ت / ب)

- تسلم المدير التقرير المَكْتُوبَ..

Müdür yazılmış raporu teslim aldı.

- تسلم المدير التقرير المَكْتُوبَ...

32/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Burada sadece المَكْتُوبَ kelimesinde olması gereken uzun damme yerine kısa damme getirilmiştir. Dinleyen veya okuyan kişi kelimenin anlamını bağlamdan çıkarabilir ve mesajı doğru anlayabilir. Dolayısıyla kısmi hatadır.

Ç.2

- من فضلك اترك الباب (ف / ت / ح)

- من فضلك اترك الباب مَفْتُوحًا..

Lütfen kapıyı açık bırak.

- من فضلك اترك الباب المِفْتَاحَ..

Lütfen kapıyı **anahtar** bırak.(kapıya değil)

32/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Görüldüğü gibi mesaj tamamen farklı iletilmiştir. Yani global(bütüncül) hata türüne girmektedir.

Ç.3

- أ الجيش على الأسلحة الحديثة؟ (د / ر / ب)

- أ مُدَرَّبٌ.. الجيش على الأسلحة الحديثة؟

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Ordu yeni silahlar hakkında eğitim almış mıdır?

- أُمْدَرَبٌ.. الجيش على الأسلحة الحديثة؟

Yeni silahlar hakkında **ordunun eğitmeni** mi?

35/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Görüldüğü gibi sadece bir hareke mesajı tamamen değiştirmiştir. Yani global(bütüncül) hata türüne girmektedir.

Ç.4

- المعلمشرحہ. (ف/ه/م)

- المعلم مفہوم .. شرحہ.

Öğretmenin **açıklaması anlaşılmaktadır.**

- المعلم فاهم..شرحہ.

Öğretmen **onun açıklamasını anlamaktadır.**

28/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Görüldüğü gibi mesaj tamamen farklı iletilmiştir. Yani global(bütüncül) hata türüne girmektedir. Ayrıca bütün kelimelerin son harflerinin de harekelenmesi istenmiştir. Burada amaç ismu'l- mefûlden sonra gelen kelimenin son harekesini görmektir. İsmu'l- mefûller, meçhul fiillerinin yaptıkları görevleri yaparlar. Eğer fiili bir mefûlun bihi ile geçişli ise nâibul fâili ref eder, ama fiili iki mefûlun bihi ile geçişli ise nâibul fâili ref eder ve mefûlun bihi nasb eder (es-Seyyid ve eş-Şeyh, 1984:102).

D. Aşağıdaki cümlelerdeki fiillerin yerine ismu'z-zaman veya ismu'l-mekan koyarak cümleleri tekrar yazıp, kelimelerin bütün harflerini açık bir şekilde harekeleyiniz. Ayrıca bütün kelimelerin son harflerini de harekeleyiniz ve sonra cümleleri Türkçeye çeviriniz.

D.1

- ينتهي العمل الأسبوعي يوم الجمعة.

- مُنْتَهَى العمل الأسبوعي يوم الجمعة

Haftalık çalışmanın **sona erme günü** cumadır.

- انتهاء العمل الأسبوعي يوم الجمعة.

Haftalık çalışmanın **sona ermesi cuma günüdür.**

26/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Cümledeki fiilin yerine ismu'z-zaman veya ismu'l-mekan konulması istenilmesine rağmen mastar konulmuştur. Anlamlar birbirine benzemesine rağmen, dil farklı kelime ve kalıplarla ifade etme sanatıdır. Öğrenci bilmediği şeyden kaçmıştır.

D.2

- يرجع الموظف من عمله بعد الظهر.

- مَرْجِعُ الموظف من عمله بعد الظهر.

Memurun işinden **dönme zamanı** öğleden sonradır.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

- يرجع الموظف من عمله بعد الظهر.

Memur işinden öğleden sonra **döner**.

28/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Cümledeki fiilin yerine ismu'z-zaman veya ismu'l-mekan konulması istenilmesine rağmen öğrenci soruda verilen fiili aynen yazmıştır. Yukarıda söylediğimiz gibi öğrenci bilmediği şeyden kaçmıştır.

E. Cümlelerdeki boşlukları parantez içindeki kök harflerden faydalanarak uygun ismu'l-mekan koyarak doldurunuz, doldurduğunuz kelimelerin bütün harflerini açık bir şekilde harekeleyiniz. Ayrıca bütün kelimelerin son harflerini de harekeleyiniz ve sonra cümleleri Türkçeye çeviriniz.

E.1

- النهر الماء العذب. (ج / ر / ي)

- النهر مجرى.. الماء العذب.

Nehir tatlı suyun **aktığı** yerdir.

- النهر الجاري.. الماء العذب.

Tatlı suyu **akan** nehir.

40/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Cümledeki boş yere ismu'l- mekan konulması istenilmesine rağmen öğrenci ismu'l- fâille doldurmuştur. Yukarıda söylediğimiz gibi öğrenci bilmediği şeyden kaçarak bildiği şeyi yazmıştır ama anlamsız bir cümle ortaya çıkmıştır.

E.2

- غرفة المدير الأساتذة. (ل / ق / ي)

- غرفة المدير مُلتقى.. الأساتذة.

Müdürün odası öğretmenlerin **buluşma** yeridir.

- غرفة المدير مُلتقى.. الأساتذة.

Müdürün odası öğretmenlerin **atılanıdır**.

51/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Cümledeki boş yere ismu'l- mekan konulması istenilmesine rağmen öğrenci ismu'l- mefûl ile doldurmuştur ve anlamsız bir cümle ortaya çıkmıştır.

F. Cümlelerdeki boşlukları kullanılan fiillerden türeyen ismu'l- aletlerle doldurunuz, doldurduğunuz kelimelerin bütün harflerini açık bir şekilde harekeleyiniz. Ayrıca bütün kelimelerin son harflerini de harekeleyiniz ve sonra cümleleri Türkçeye çeviriniz.

F.1

- نفرم اللحم ب

- نفرم اللحم بالمِفْرَمَة (بالفَرَامَة) ..

Eti **kıyma makinesi** ile kıyarız.

- نفرم اللحم بالسَّيْكِين ...

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Eti **bıçakla** kıyarız.

48/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. “Cümlelerdeki boşlukları kullanılan fiillerden türeyen ismu’l- aletlerle doldurunuz” direktifine rağmen öğrenci bilmediğini kullanmaktan kaçınmıştır. Boşluğu câmid bir ismu’l- aletle doldurmuştur. Arapça’da ismu’l- aletler ya câmid (herhangi bir fiilden türemeyen) olarak, yada geçişli üçlü fiillerin müştakı (fiilden türeyen) olarak gelirler. Müştak olanlar şu kalıplarla kullanılırlar: مُفْعَل - مَفْعَلَةٌ - فُعَالَةٌ (es-Seyyid ve eş-Şeyh, 1984:110).

F.2

- يَتَقَبَّ النَّجَارُ الْخَشَبَ

- يَتَقَبَّ النَّجَارُ الْخَشَبَ بِالْمِثْقَابِ (ثِقَابَةٌ)

Marangoz tahtayı **matkapla** deler.

- يَتَقَبَّ النَّجَارُ الْخَشَبَ بِالثَّقَابِ.

Marangoz tahtayı **kibritle (kibrit çöpüyle)** deler.

49/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Görüldüğü gibi mesaj tamamen farklı iletilmiştir. Yani global(bütüncül) hata türüne girmektedir.

G. Cümlelerdeki boşlukları parantez içindeki fiillerden veya sıfatlardan yararlanarak uygun ismu’l-tafdillerle doldurunuz, doldurduğunuz kelimelerin bütün harflerini açık bir şekilde harekeleyiniz. Ayrıca bütün kelimelerin son harflerini de harekeleyiniz ve sonra cümleleri Türkçeye çeviriniz.

G.1

- زينب من خديجة. (اجتهد)

- زينب أكثر اجتهدا.. من خديجة.

Zeynep Hatice’den **daha çalışkandır.**

- زينب مُجْتَهِدَةٌ.... من خديجة.

Zeynep Hatice’den **çalışkandır.**

63/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. “Cümlelerdeki boşlukları parantez içindeki fiillerden veya sıfatlardan yararlanarak uygun ismu’l-tafdillerle doldurunuz” direktifine rağmen öğrenci bilmediğini kullanmaktan kaçınmıştır. İsmu’l-tafdil aynı sıfatta müşterek olan iki nesnenin birisinin diğerine üstün olduğunu gösteren أَفْعَلْ vezninde müştak, türetilmiş bir kelimedir. Fiil, üç harfliyse, olumlu ise, malumsa, vasfı da أَفْعَلْ - أَفْعَلْ vezninde gelmiyorsa fiilin kendisinden أَفْعَلْ vezninde alınır.Bu sıfatlara sahip değilse manaya uygun üçlü bir fiilin أَفْعَلْ vezninden sonra ismu’l-tafdili istenilen fiilin mastarı getirilir (Uralgiray,1986; 878).

G.2

- الورد من تلك. (أحمر)

- الورد أَشَدُّ حُمْرَةً..من تلك.

Gül, şundan (öbüründen) **daha kırmızıdır.**

- الورد أَحْمَرُ..من تلك.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

IKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

63/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Ama yukarıdaki hatayı mesajın anlaşılma derecesine göre değerlendirirsek kısmi hatalar sınıfına girdiği görülmektedir. Cümle yanlış olsa da okuyan veya dinleyen bağlamdan mesajı anlayabilir. Öğrenci amaç dilde öğrendiği genel bir kuralı, istisnâ konumlarda da kullanarak bu hataya düşer. Buna kuralın kapsamını bilmeme hataları (Akçay, 2001: 281) denir. Yukarıda söylediğimiz gibi vasfı **فَعْلَاء** - **أَفْعَل** vezninde gelmiyorsa fiilin kendisinden **أَفْعَل** vezninde alınır. Böyle değilse manaya uygun üçlü bir fiilin **أَفْعَل** vezninden sonra ismu'l- tafidili istenilen fiilin mastarı getirilir.

H. Cümlelerdeki boşlukları parantez içindeki kelimelerin ismu't-tasgirleriyle doldurunuz, doldurduğunuz kelimelerin bütün harflerini açık bir şekilde harekeleyiniz. Sonra cümleleri Türkçeye çeviriniz.

H.1

- زينب طفلة..... (شقراء)

- زينب طفلة شقراء..

Zeynep **sarışıncık** bir kızdır.

- زينب طفلة شقراء..

Zeynep **sarışım** bir kızdır.

58/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. “Cümlelerdeki boşlukları parantez içindeki kelimelerin ismu't-tasgirleriyle doldurunuz” direktifine rağmen öğrenci bilmediğini kullanmaktan kaçınmıştır ve parantez içindeki aynı kelimeyi yazmıştır. Elbette mesaj da doğru aktarılmamıştır. Üç harfli kelimelerin ismu't-tasgiri **فَعْل** vezninde gelir. Eğer ismin asıl kök harfleri üç ise ve sonuna elif te'nis memdude veya maksure gelmişse yine üç harfliler gibi yapılır. (es-Seyyid ve eş-Şeyh, 1984:143)

H.2

- تعرّفت على.....مغربيّ. (كاتب)

- تعرّفت على كُويْتب..مغربيّ.

Faslı bir **yazarcıkla** tanıştım.

- تعرّفت على كُتَيْب..مغربيّ.

Faslı bir **kitapçıkla** tanıştım.

61/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Görüldüğü gibi mesaj tamamen farklı iletilmiştir. Yani global(bütüncül) hata türüne girmektedir. Eğer isim dört harfli ve ikinci harfi artırılmış elif ise ismu't-tasgiri **فُعَيْل** vezninde getirilir ve elif vava dönüştürülür. (es-Seyyid ve eş-Şeyh, 1984:149)

I. Cümlelerdeki boşlukları parantez içindeki kelimelerin en-nesepleriyle doldurunuz, doldurduğunuz kelimelerin bütün harflerini açık bir şekilde harekeleyiniz. Sonra cümleleri Türkçeye çeviriniz.

I.1

- صحيفة الأهرام صحيفة..... (القاهرة)

- صحيفة الأهرام صحيفة قاهريّة..

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

el- Ehrâm gazetesi **bir Kahire** gazetesidir.

- صحيفة الأهرام صحيفة القاهرة..

el- Ehrâm gazetesi **Kahire'nin** gazetesidir.

61/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. “Cümlelerdeki boşlukları parantez içindeki kelimelerin en-nesepleriyle doldurunuz” direktifine rağmen öğrenci bilmediğini kullanmaktan kaçınmış ve parantez içindeki kelimeyi olduğu gibi yazmıştır. Elbette mesaj da doğru aktarılmamıştır. İyelik eki getirilince sıfat olacağından mevsûfuna uyması gerekir ve elif lam düşürülür. “İyelik eki isim soylu kelimeye eklenerek kime veya neye ait olduğunu bildiren ektir.”(Türkçe Sözlük,1986:736)Arapçada iyelik eki kelimenin sonuna şeddeli ye (يَ) getirip ondan önceki harfin kesre harekelenmesiyle yapılır. Eğer kelimenin sonunda dişillik tesi (ة) varsa nesep yapılırken bu atılır. Ama yukarıdaki gibi dişil bir mevsûfun sıfatı olursa bu te daha sonra getirilir. (es-Seyyid ve eş-Şeyh, 1984:156)

I.2

- هذا المريض مصاب بالتهاب (رئة)

- هذا المريض مصاب بالتهاب رئوي ..

Bu hasta **akciğer** iltihabına yakalanmıştır.

- هذا المريض مصاب بالتهاب رئة ..

Bu hasta **bir akciğerin** iltihabına yakalanmıştır.

64/91 öğrenci bu soruya hatalı cevap vermiştir. Görüldüğü gibi mesaj tamamen farklı iletilmiştir. Yani global (bütüncül) hata türüne girmektedir. Yukarıda söylediğimiz gibi öğrenci bilmediğini kullanmaktan kaçınmış ve parantez içindeki kelimeyi olduğu gibi yazmıştır. Eğer kelime son harfi atılıp (رئة) gibi iki harfli kalmışsa nesep ye (يَ) sinden önce vav getirilir ve vavdan önceki harfin harekesi de fethalanır. (es-Seyyid ve eş-Şeyh, 1984:164)

Yukarıdaki 50 soru ve cevapları incelendiğinde hataların 37'sinin global (bütüncül) hata türüne,13'ünün ise kısmi hata türüne girdiği görülmektedir. Yani hataların %74'ü global (bütüncül) hata,% 26'sı da kısmi hatadır.

Tablo 1. İkinci Sınıf Sarf Sınavları Puanlarının Sıralı Frekans Dağılımı

Puan	Hata Sayısı	(f)	Toplam Hata Sayısı	Puan	Hata Sayısı	(f)	Toplam Hata Sayısı
82	9	1	9	44	28	1	28
70	15	1	15	42	29	3	87
68	16	2	32	40	30	4	120
66	17	2	34	38	31	6	186
64	18	2	36	36	32	6	192
62	19	1	19	32	34	2	68
58	21	2	42	30	35	1	35

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

56	22	2	44	28	36	2	72
52	24	2	48	26	37	2	74
50	25	1	25	24	38	2	76
48	26	2	52	20	40	3	120
46	27	1	27				

Aritmetik ortalaması: 2218 / 51= 43,49

Toplam hata sayısı= 1441

Dizi genişliği: 82-20= 62

Tablo 2. Üçüncü Sınıf Sarf Sınavları Puanlarının Sıralı Frekans Dağılımı

Puan	Hata Sayısı (f)	Toplam Hata Sayısı	Puan	Hata Sayısı (f)	Toplam Hata Sayısı
------	-----------------	--------------------	------	-----------------	--------------------

78	11	1	11	50	25	2	50
68	17	1	17	48	26	4	104
64	18	1	18	46	27	4	108
62	19	3	57	44	28	4	112
60	20	2	40	42	29	2	58
58	21	3	63	40	30	4	120
56	22	1	22	38	31	2	62
54	23	2	46	36	32	2	64
52	24	2	48				

Aritmetik ortalaması: 1902 / 40= 47,55

Toplam hata sayısı= 1050

İkinci ve üçüncü sınıfların toplam hata sayıları=2441

Dizi genişliği: 78-36= 42

4.Sonuç ve Öneriler

Araştırmanın bulguları değerlendirildiğinde şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Sınava katılan 51 ikinci sınıf, 40 üçüncü sınıf olmak üzere toplam 91 öğrenci sarf (morfoloji) teşhis sınavında toplam 2441 hata yapmıştır. Bunların %74'ü global (bütüncül) hata türüne, % 26'sı da kısmi hata türüne girmektedir. Bunun anlamı şudur; dinleyen öğrenci seslerin içerdiği morfolojik sembolleri çözemiyorsa anlayamayacak, konuşan öğrenci anlatmak istediği cümlelerde morfolojik sembolleri doğru kullanamıyorsa düşüncelerini ifade edemeyecek, okuyan öğrenci yazılı harflerin içerdiği morfolojik sembolleri çözemiyorsa okuduğunu anlayamayacak, yazar öğrenci de yazarak anlatmak istediği cümlelerde morfolojik sembolleri doğru kullanamıyorsa mesajını muhatabına doğru ulaştıramayacaktır. O halde bütün dil becerilerini öğretirken sarfa ağırlık verilmelidir. Yalnız bunu sadece teorik olarak açıklayarak değil cümleler içinde uygulamalı bir şekilde öğretmek

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

gerekir. Yukarıdaki soru tipleri buna uygundur. Ayrıca bedel getirme, dönüştürme, yerine koyma, boşluğu doldurma, harekelendirme ve formu doğrultma alıştırmaları çokça yaptırılmalıdır. Bilinmeyen kelimelerin anlamlarını cümlelerin gelişinden ya da kelimenin morfolojik yapısından çıkarabilmeleri için öğrencilere sözdizimsel kalıpları ve özellikle aynı kökten türemiş kelimeleri bir arada, çeşitli cümleler içinde öğretmek gerekir. Yalnız şunu da söylemek gerekir. Sadece sarfı mükemmel bir şekilde öğrenmek dil becerilerini öğrenmek için asla yeterli değildir. Öğrencilerin kelime ve kalıp hazneleri genişletilmeye çalışılmalıdır. Öğrenci anlama becerisini geliştirmek için çok dinlemeli ve okumalı; anlatma becerisini geliştirmek için ise çok konuşmalı ve yazmalıdır.

Madde analizinde sınava katılan 51 ikinci sınıf, 40 üçüncü sınıf olmak üzere toplam 91 öğrenciden her bir soruyu hatalı cevaplandıranların sayısı şu şekildedir: A.1=49, A.2=55, A.3=46, A.4=53, A.5=68, A.6=54, A.7=38, A.8=32, A.9=73, A.10=49, A.11=49, A.12=50, A.13=57, A.14=60, A.15=68, A.16=47, A.17=64, A.18=35, A.19=39, A.20=64, A.21=26, A.22=43, A.23=49, A.24=58, A.25=29, A.26=61, A.27=42, A.28=47, A.29=62, B.1=43, B.2=54, B.3=56, C.1=38, C.2=44, Ç.1=32, Ç.2=32, Ç.3=35, Ç.4=28, D.1=26, D.2=28, E.1=40, E.2=51, F.1=48, F.2=49, G.1=63, G.2=63, H.1=58, H.2=61, I.1=61, I.2=64

İkinci sınıf öğrencilerinin aldıkları puanların aritmetik ortalaması 43,49, üçüncü sınıf öğrencilerinin aldıkları puanların aritmetik ortalaması ise 47,55 dir.

Bu analizden şu ortaya çıkmıştır: Elli sorudan her birini ne bütün öğrenciler doğru, ne de bütün öğrenciler yanlış cevaplamıştır. Kapalı uçlu ve güdümlenmeli soruların bilenle bilmeyeni ayırt etme özellikleri çok yüksektir. Güvenirlik katsayılarının da çok yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Bu tip sorularda doğru cevabı tam bilmeden tahmin etmek mümkün değildir.

Bu analizden çıkardığımız bir başka sonuç da şudur: Hemen hemen bütün sarf konularının uygulamalı bir şekilde tekrarı gerekmektedir. Öğretmenler sarfa ağırlık vermeli, ders kitabı yazarları yeni uygulamalı sarf kitapları yazmalı ve ders programlarında da sarfa gereği kadar zaman ayrılmalıdır.

Kaynakça

Akçay, Cihaner. (2001). "Arapça Yazılı Anlatım Öğretiminde Hata Çözümlemesi ve Değerlendirmesi", Ekev Akademi Dergisi, Cilt: 3, Sayı:1, Ankara, Bahar, s. 279-291.

Akçay, Cihaner. (2016). "Arapça Dinlediğini Anlama Öğretiminde Hata Çözümlemesi ve Değerlendirmesi", Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi, Cilt: 16, Sayı:43, Ankara, Haziran-Aralık, Bahar, s. 1-30.

Aksan, Doğan, (1990). Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim, Dördüncü Baskı, Ankara, Cilt:1.

Corder, S. Pit, (1982). "Tahlîl el- Ahtâ", (Mahmûd İsmâ'îl Sînî, İshâk Muhammed el- Emîn), et-Tekâbul el-Lugavî ve Tahlîl el- Ahtâ', er-Riyâd, s.279-291.

Demirel, Özcan. (2003). Yabancı Dil Öğretimi Dil Pasaportu Dil Biyografisi Dil dosyası, Ankara: PegemYayıncılık.

Emiroğlu, Selim ve Pınar, F. Nur. (2013). "Dinleme Becerisinin Diğer Beceri Alanları İle İlişkisi", Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/4 Spring: 769-782.

el-Hûlî, Muhammed 'Ali. (2000). Arapça Öğretim Metotları, (Çev. Cihaner Akçay), Ankara.

AL-FARABI 1st International Congress on Social Sciences

May 11-14, 2017 Gaziantep / TURKEY

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines

İKSAD

www.iksad.org

kongreiksad@gmail.com

www.iksadkongre.org

KAZNU

Kahraman, Ayhan. (2015). “Dinleme Becerisi Öğretimi ya da Külkedisi Sinderella”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 5. s.144 -159.

Karagöz, Adnan. (2010/2). “ Türkçe ve Sınıf Öğretmeni Adaylarının Dinleme Stratejilerinin Değerlendirilmesi”, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 29:42, s.39-55.

Muhammed, ‘Abdu’l-Hâlik Muhammed. (1996). İhtibârâtı’l –Luga, İkinci Baskı,er-Riyâd.

Mustafâ, ‘Abdullah ‘Alî, (1993). ‘ilmü’l-Luga,Trâblus-Libyâ.

es-Seyyid,İbrâhîm Yûsuf ve eş-Şeyh,Muhammed er-Rifâ ‘î.(1984).el- Kavâ ‘id el- ‘Arabiyye el-Müeyssere (es-Sarf),er-Riyâd.

Tabak, Gürkan ve Göçer, Ali.(2014). “ Dinleme Becerisinin Geliştirilmesinde Parçadan Bütüne ve Bütünden Parçaya İşlemler”, International Journal of Language Academy, ISSN: 2342- 0251, Volume 2/1 Spring 2014, p. 127/ 135 (133).

Türkçe Sözlük(1988),TDK,Ankara.

Uralgiray,Yusuf.(1986).İlk ve İleri Dilbilgisi, Riyad,Cilt:1-2.